

Bertilo Wennergren

**Plena
Manlibro
de
Esperanta
Gramatiko**

© Bertilo WENNERGREN 2005

La internan grafikan fasonon faris *Per Aarne FRITZON* kaj Bertilo WENNERGREN.

Elektronikaj versioj troviĝas ĉe <<http://bertilow.com/pmeg/>>.

Tiu ĉi PDF-versio de PMEG respondas al la hiperteksta versio 14.0.

Tiun ĉi dosieron vi rajtas presi por via propra uzo, sed vi ne rajtas tiajn presaĵojn amase distribui, nek vendi.

Publikigis PMEG-on kiel paperan libron la Esperanto-Ligo por Norda Ameriko.

Enhavo

Enkonduko.....	13
Skribo kaj elparolo.....	15
1. Skribo.....	15
1.1. Literoj.....	15
1.2. Helposignoj.....	16
2. Elparolo.....	21
2.1. Bazaj elparolaj reguloj.....	21
2.2. Specialaj elparolaj reguloj.....	28
2.3. Ne-Esperantaj vortoj — elparolo.....	31
Gramatiko.....	35
3. Gramatika superrigardo.....	35
3.1. Vortospecoj.....	35
3.2. Frazoj kaj frazpartoj.....	36
3.3. Ĉefvortoj kaj priskriboj.....	39
4. O-vortoj.....	41
4.1. Bazaj reguloj por O-vortoj.....	41
4.2. Seksaj signifoj de O-vortoj.....	41
5. A-vortoj.....	47
5.1. Bazaj reguloj por A-vortoj.....	47
5.2. O-vorteca uzo de A-vortoj.....	48
6. E-vortoj.....	51
7. Frazpartoj.....	53
7.1. O-vortaj frazpartoj.....	53
7.1.1. Rektaj priskriboj de O-vorto.....	53
7.1.2. Uzo de O-vortaj frazpartoj.....	58
7.2. A-vortaj frazpartoj.....	58
7.3. E-vortaj frazpartoj.....	60
8. Unu-nombro kaj multe-nombro.....	63
8.1. Bazaj reguloj por nombro.....	63
8.2. Uzado de unu-nombro kaj multe-nombro.....	63
8.2.1. Nombro ĝis radikoj kaj kunmetajoj.....	63
8.2.2. Nombro ĝis O-vortoj.....	64
8.2.3. Nombro ĝis A-vortoj.....	66
8.2.4. Nombro — specialaj okazoj.....	69
9. Difiniloj.....	73
9.1. Difina artikolo — la.....	73
9.1.1. La — bazaj reguloj.....	73
9.1.2. La — individuajoj.....	74
9.1.3. La — konateco.....	75
9.1.4. La — specoj.....	79
9.1.5. La — specialaj uzoj.....	81
9.1.6. La ĝis propraj nomoj.....	84
9.2. Aliaj difiniloj.....	90
9.3. Pli ol unu difinilo.....	93

10. Apostrofo.....	95
10.1. Normala apostrofado.....	95
10.2. Nenormala apostrofado.....	97
11. Pronomoj.....	99
11.1. Personaj pronomoj.....	99
11.2. Posedaj pronomoj.....	99
11.3. Unua persono.....	100
11.4. Dua persono.....	102
11.5. Tria persono.....	103
11.6. Si.....	108
11.6.1. Si en simplaj frazoj.....	108
11.6.2. Si en kompleksaj frazoj.....	110
11.6.3. Si en fiksitaj esprimoj.....	116
12. Rolmontriloj.....	117
12.1. Frazroloj sen rolmontrilo.....	117
12.1.1. Subjekto.....	117
12.1.2. Alvoko.....	118
12.1.3. Perverba priskribo.....	119
12.1.4. Identiga priskribo.....	119
12.2. La rolfinajo N.....	120
12.2.1. N — bazaj reguloj.....	120
12.2.2. N por objekto.....	121
12.2.3. N por mezuro.....	124
12.2.4. N por tempopunkto.....	127
12.2.5. N por direkto.....	128
12.2.6. N por aliaj signifoj.....	131
12.3. Rolvortetoj.....	132
12.3.1. Je.....	133
12.3.2. De.....	135
12.3.2.1. De rilate al verbo.....	136
12.3.2.2. De rilate al aga O-vorto.....	138
12.3.2.3. De rilate al ne-agaa O-vorto.....	140
12.3.2.4. De rilate al participo.....	142
12.3.2.5. De rilate al A-vorto aŭ E-vorto.....	143
12.3.2.6. De rilate al vorteto.....	144
12.3.3. Da.....	144
12.3.3.1. Da — bazaj reguloj.....	144
12.3.3.2. Da — detalaj reguloj.....	146
12.3.3.3. Da — nekutimaj uzoj.....	148
12.3.4. Lokaj rolvortetoj.....	150
12.3.4.1. Antaŭ (kaj malantaŭ).....	150
12.3.4.2. Apud.....	153
12.3.4.3. Ĉe.....	154
12.3.4.4. Ĉirkau.....	156
12.3.4.5. Ekster.....	157
12.3.4.6. En.....	159
12.3.4.7. Inter.....	162
12.3.4.8. Kontraŭ.....	165
12.3.4.9. Post.....	169
12.3.4.10. Preter.....	171
12.3.4.11. Sub.....	172

12.3.4.12. Super.....	174
12.3.4.13. Sur.....	176
12.3.4.14. Tra.....	178
12.3.4.15. Trans.....	180
12.3.5. Direktaj rolvortetoj.....	182
12.3.5.1. A1.....	182
12.3.5.2. El.....	187
12.3.5.3. Ĝis.....	190
12.3.6. Aliaj rolvortetoj.....	192
12.3.6.1. Anstataŭ.....	192
12.3.6.2. Dum.....	194
12.3.6.3. Krom.....	195
12.3.6.4. Kun.....	198
12.3.6.5. Laŭ.....	202
12.3.6.6. Malgraŭ.....	204
12.3.6.7. Per.....	204
12.3.6.8. Po.....	208
12.3.6.9. Por.....	210
12.3.6.10. Pri.....	214
12.3.6.11. Pro.....	215
12.3.6.12. Sen.....	217
12.3.7. Rolvortoj.....	218
12.3.8. Memstaraj rolvortetoj.....	220
12.3.9. Forlaso de rolvorteto.....	220
12.3.10. Neoficialaj rolvortetoj.....	221
13. Tabelvortoj.....	223
13.1. Tabelvortoj — bazaj reguloj.....	223
13.2. Tabelvortaj postpartoj kaj ordinaraj finaĵoj.....	226
13.3. Ĉu ALI-vortoj povas esti tabelvortoj?.....	226
14. E-vortecaj vortetoj.....	229
14.1. E-vortecaj vortetoj lokaj.....	229
14.1.1. Tabelvortoj je E.....	229
14.1.2. Ĉi.....	231
14.1.3. For.....	234
14.2. E-vortecaj vortetoj tempaj.....	235
14.2.1. Tabelvortoj je AM.....	235
14.2.2. Ankoraŭ.....	238
14.2.3. Baldaŭ.....	239
14.2.4. Hodiaŭ, hieraŭ, morgaŭ.....	239
14.2.5. Jam.....	242
14.2.6. Ĵus.....	244
14.2.7. Nun.....	245
14.2.8. Plu.....	247
14.2.9. Tuj.....	248
14.3. E-vortecaj vortetoj ceteraj.....	249
14.3.1. Tabelvortoj je AL.....	249
14.3.2. Tabelvortoj je EL.....	251
14.3.3. Tabelvortoj je OM.....	255
14.3.4. Ajn.....	260
14.3.5. Almenaŭ.....	260
14.3.6. Ankaŭ.....	261

14.3.7. Apenaŭ.....	262
14.3.8. Do.....	263
14.3.9. Eĉ.....	264
14.3.10. Ja.....	264
14.3.11. Jen.....	265
14.3.12. Kvazaŭ.....	266
14.3.13. Mem.....	267
14.3.14. Nur.....	268
14.3.15. Pli, plej.....	270
14.3.16. Preskaŭ.....	275
14.3.17. Tamen.....	275
14.3.18. Tre.....	276
14.3.19. Tro.....	278
15. O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj.....	281
15.1. Tabelvortoj je U.....	281
15.2. Tabelvortoj je O.....	286
15.3. Tabelvortoj je A.....	290
15.4. Tabelvortoj je ES.....	293
15.5. Ambaŭ.....	295
15.6. Liternomoj.....	296
16. Kunligaj vortetoj.....	299
16.1. Kaj.....	299
16.2. Aŭ.....	301
16.3. Sed.....	304
16.4. Plus kaj minus.....	306
17. Kombinitaj vortetoj.....	309
17.1. Aŭ... aŭ.....	309
17.2. Ĉu... ĉu.....	309
17.3. Jen... jen.....	310
17.4. Ju... des.....	310
17.5. Kaj... kaj.....	312
17.6. Nek... nek.....	312
18. Ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj.....	313
18.1. Oficialaj ekkriaj vortetoj.....	313
18.2. Ordinaraj radikoj kiel ekkriaj vortetoj.....	314
18.3. Neoficialaj ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj.....	315
18.4. Elparolado kaj skribado de ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj.....	316
19. Neoficialaj vortetoj.....	319
20. Komparaj esprimoj.....	321
20.1. Kiel kaj ol.....	321
20.1.1. Uzado de kiel kaj ol.....	321
20.1.2. Kiel kaj ol kune kun rolmontriloj.....	322
20.1.3. Identaj kaj rola kiel.....	324
20.1.4. Komparaj esprimoj — ĉu mallongigitaj frazoj?.....	325
20.2. Aliaj montriloj de komparo.....	325
21. Neado.....	327
22. Demandoj kaj respondejoj.....	331
22.1. KI-demandoj.....	331
22.2. Ĉu-demandoj.....	331

22.3. Respondvortoj.....	332
23. Nombroj.....	337
23.1. Nombraj vortetoj.....	337
23.1.1. Nombraj vortetoj — formoj.....	337
23.1.2. Nombraj vortetoj — uzado.....	341
23.1.3. Specialaj uzoj de unu.....	342
23.2. O-vortaj nombrovortoj.....	346
23.3. Miksitaj nombroj.....	348
23.4. A-vortaj nombrovortoj.....	349
23.5. E-vortaj nombrovortoj.....	351
23.6. Nuanciloj de nombrovortoj.....	352
23.7. Matematikaj esprimoj.....	355
23.8. Horoj.....	357
23.9. Datoj.....	358
24. Kvantaj vortoj.....	359
24.1. Kvantaj O-vortoj.....	359
24.2. Kvantaj A-vortoj.....	359
24.3. Kvantaj E-vortoj.....	360
24.4. Kvantaj vortetoj.....	362
24.5. Grado kaj kvanto.....	363
25. Specialaj priskriboj.....	365
25.1. Perverba priskribo.....	365
25.1.1. Perverba priskribo de subjekto.....	365
25.1.2. Perverba priskribo de objekto.....	368
25.2. Identiga priskribo.....	372
25.3. Apudmeto.....	374
26. Verboj.....	379
26.1. Neŭtrala modo: I-finaĵo.....	379
26.2. Reala modo.....	379
26.2.1. Nun-tempo: AS-finaĵo.....	379
26.2.2. Pasinta tempo: IS-finaĵo.....	380
26.2.3. Venonta tempo: OS-finaĵo.....	381
26.3. Vola modo: U-finaĵo.....	382
26.4. Imagia modo: US-finaĵo.....	382
27. I-verboj.....	385
27.1. I-verboj — bazaj reguloj.....	385
27.2. I-verboj kiel subjekto.....	386
27.3. I-verboj en aliaj frazroloj.....	386
27.3.1. I-verboj kune kun povi, devi kaj voli.....	387
27.3.2. I-verboj kune kun aliaj verboj.....	387
27.3.3. I-verboj kun alia subjekto.....	388
27.3.4. I-verboj — ŝajne pluraj objektoj.....	390
27.4. I-verboj kiel rekta priskribo.....	390
27.5. I-verboj kun rolvortetoj.....	391
27.6. I-verboj kvazaŭ ĉefverboj.....	394
27.7. I-verboj kaj agaj O-vortoj.....	395
28. Participoj.....	397
28.1. Participoj kiel A-vortoj.....	397
28.2. Participoj kiel E-vortoj.....	399
28.3. Participoj kiel O-vortoj.....	400

28.4. Kunmetitaj verboformoj.....	402
28.4.1. Kunmetitaj verboformoj aktivaj.....	402
28.4.2. Kunmetitaj verboformoj pasivaj.....	404
28.4.3. Nekutimaj kunmetitaj verboj.....	406
29. Pasivo.....	409
29.1. Pasivo — bazaj reguloj.....	409
29.2. Pasivo — participelekto.....	411
29.2.1. Elekto de pasiva participo — bazaj principoj.....	411
29.2.2. Elekto de pasiva participo — specialaj okazoj.....	411
29.2.3. Atismo.....	413
29.3. Pasivigebraj frazoj.....	414
30. Verboj kaj frazroloj.....	417
30.1. Sensubjektaj verboj.....	417
30.2. Senobjektaj verboj.....	417
30.3. Objektaj verboj.....	418
30.4. Verboj kun al-komplemento.....	419
30.5. Priskribaj verboj.....	420
30.6. Similsignifaj verboj.....	420
30.7. Alternativaj frazkonstruoj.....	421
30.8. IG-verboj.....	422
30.9. IĞ-verboj.....	424
30.10. Pri-verboj.....	426
30.11. Kompleksaj verboj.....	426
31. Kelkaj gravaj verboj.....	427
31.1. Esti.....	427
31.2. Fariĝi kaj iĝi.....	428
31.3. Havi.....	429
31.4. Fari.....	429
31.5. Igi.....	431
31.6. Lasi.....	432
31.7. Povi, devi kaj voli.....	434
31.7.1. Povi.....	434
31.7.2. Devi.....	435
31.7.3. Voli.....	436
31.7.4. Neado de povi, devi kaj voli.....	437
31.7.5. Povus, devus kaj volus.....	439
31.8. Komenci, fini, daŭrigi, ĉesi.....	440
32. Frazospecoj.....	443
32.1. Fraztipoj kaj frazfunkcioj.....	443
32.2. Kompleksaj frazoj.....	445
32.3. Mallongigitaj frazoj.....	446
33. Subfrazoj.....	451
33.1. Kio estas subfrazo?.....	451
33.2. Ke-frazoj.....	452
33.2.1. Ke-frazoj kiel subjekto.....	452
33.2.2. Ke-frazoj kiel objekto.....	453
33.2.3. Ke-frazoj kiel komplemento.....	454
33.2.4. Ke-frazoj kiel priskribo.....	455
33.2.5. Motivantaj kaj rezultaj ke-frazoj.....	457
33.2.6. Forlaso de ke.....	457

33.2.7. Verboformoj en ke-frazoj.....	457
33.3. Demandaj subfrazoj.....	461
33.4. Rilataj subfrazoj.....	463
33.4.1. Rilataj kiu, kio kaj kies.....	463
33.4.1.1. Rilata kiu.....	463
33.4.1.2. Rilata kio.....	468
33.4.1.3. Rilata kies.....	470
33.4.2. Aliaj rilataj KI-vortoj.....	471
33.4.3. Rilataj subfrazoj — forlaso de TI-vorto.....	475
33.5. Se-frazoj.....	478
33.6. Ĉar-frazoj.....	480
33.7. Aliaj subfrazoj — apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol.....	481
33.8. Nerekta parolo.....	486
33.8.1. Verboformoj en nerekta parolo.....	486
33.8.2. Tempaj kaj lokaj vortoj en nerekta parolo.....	489
33.8.3. Pronomoj en nerekta parolo.....	490
34. Vortordo.....	493
34.1. Ordo de frazpartoj.....	493
34.2. Antaŭmetado de frazparto.....	494
34.2.1. Normala antaŭmetado.....	494
34.2.2. Antaŭmetado el subfrazo.....	495
35. Propraj nomoj.....	499
35.1. Nomspecoj.....	499
35.2. Ne-Esperantigitaj nomoj.....	499
35.3. Esperantigitaj nomoj.....	501
35.4. Nomoj de landoj kaj popoloj.....	503
35.5. Majuskloj ĉe propraj nomoj.....	509
36. Citaĵoj.....	513
Vortfarado.....	517
37. Vortfaraj principoj.....	517
37.1. Vortelementoj kaj signifoj.....	517
37.2. Vortklasaj finaĵoj.....	520
37.2.1. O-finaĵo.....	520
37.2.2. A-finaĵo.....	520
37.2.3. E-finaĵo.....	523
37.2.4. Verbaj finaĵoj.....	524
37.3. Precizigaj antaŭelementoj.....	526
37.4. Vortigo de frazetoj.....	532
37.5. Streĉitaj formoj.....	536
37.6. Ŝajnjaj kunmetaĵoj.....	537
38. Afiksoj.....	539
38.1. Kio estas afikso?.....	539
38.2. Sufiksoj.....	540
38.2.1. AĈ.....	540
38.2.2. AD.....	540
38.2.3. AĴ.....	542
38.2.4. AN.....	544
38.2.5. AR.....	545
38.2.6. ĈJ.....	546
38.2.7. EBL.....	546

38.2.8. EC.....	547
38.2.9. EG.....	551
38.2.10. EJ.....	552
38.2.11. EM.....	554
38.2.12. END.....	556
38.2.13. ER.....	556
38.2.14. ESTR.....	557
38.2.15. ET.....	557
38.2.16. ID.....	559
38.2.17. IG.....	559
38.2.18. IĞ.....	564
38.2.19. IL.....	568
38.2.20. IN.....	571
38.2.21. IND.....	572
38.2.22. ING.....	573
38.2.23. ISM.....	574
38.2.24. IST.....	575
38.2.25. NJ.....	578
38.2.26. OBL.....	578
38.2.27. ON.....	579
38.2.28. OP.....	581
38.2.29. UJ.....	582
38.2.30. UL.....	583
38.2.31. UM.....	586
38.3. Prefiksoj.....	588
38.3.1. BO.....	588
38.3.2. ĈEF.....	589
38.3.3. DIS.....	590
38.3.4. EK.....	591
38.3.5. EKS.....	592
38.3.6. GE.....	592
38.3.7. MAL.....	594
38.3.8. MIS.....	597
38.3.9. PRA.....	598
38.3.10. RE.....	599
38.4. Afiksecaj elementoj.....	601
38.4.1. Afiksecaj radikoj kaj kunmetajoj.....	601
38.4.2. Afiksecaj rolvortetoj.....	604
38.4.3. Aliaj afiksecaj vortetoj.....	608
39. Neoficialaj afiksoj.....	611
39.1. Neoficialaj sufiksoj.....	612
39.1.1. AB°.....	612
39.1.2. AC.....	612
39.1.3. AL.....	612
39.1.4. ANC.....	612
39.1.5. ARI°.....	613
39.1.6. ATOR (kaj ADOR°).....	613
39.1.7. E.....	613
39.1.8. ED.....	614
39.1.9. EN.....	614
39.1.10. ENZ°.....	614

39.1.11. ESK.....	614
39.1.12. I.....	614
39.1.13. IC°.....	616
39.1.14. IF.....	616
39.1.15. IK.....	616
39.1.16. ILION.....	617
39.1.17. ILIARD.....	618
39.1.18. ISTAN°.....	618
39.1.19. IT.....	618
39.1.20. IV.....	618
39.1.21. IZ.....	619
39.1.22. NOMIAL.....	619
39.1.23. OFON°.....	619
39.1.24. OID (kaj OJD°).....	619
39.1.25. OL.....	620
39.1.26. OLOG.....	620
39.1.27. OLOGI.....	620
39.1.28. OMETR°.....	621
39.1.29. OTEK°.....	621
39.1.30. OZ.....	621
39.1.31. T.....	622
39.1.32. TET.....	622
39.1.33. UK°.....	622
39.2. Neoficialaj prefiksoj.....	622
39.2.1. AFRO°.....	622
39.2.2. ANTI.....	623
39.2.3. ARHI/ARKI.....	623
39.2.4. AUDIO°.....	623
39.2.5. AUTO°.....	623
39.2.6. BIO.....	624
39.2.7. EKO.....	624
39.2.8. EURO°.....	624
39.2.9. HIPER.....	625
39.2.10. INFRA.....	625
39.2.11. KO.....	625
39.2.12. KVER.....	625
39.2.13. MAKRO.....	625
39.2.14. META.....	626
39.2.15. MIKRO.....	626
39.2.16. MINI.....	626
39.2.17. MONO.....	627
39.2.18. PRE.....	627
39.2.19. PROTO.....	627
39.2.20. PSEUDO.....	627
39.2.21. RETRO.....	628
39.2.22. SAN.....	628
39.2.23. SEMI (kaj HEMI).....	628
39.2.24. STIF°.....	629
39.2.25. TELE.....	629
39.2.26. TERMO.....	629
39.2.27. ULTRA.....	629
39.2.28. VIDEO.....	630

39.3. Internaciaj afiksoj.....	630
Aldonoj.....	633
40. Gramatiko en la Fundamento.....	633
41. Parencoj kaj familianoj.....	639
42. Simboloj kaj mallongigoj.....	643
43. Listo de novaj vortoj.....	645
44. Gramatika vortareto.....	651
45. Literaturo.....	659
Indekso.....	667

Enkonduko

Tiu ĉi verko, Plena Manlibro de Esperanta Gramatiko (=PMEG), celas ordinarajn Esperantistojn, kiuj volas studi la gramatikon, vortfaradon, skribon kaj elparolon de la Internacia Lingvo. Ĝi estas unuavice praktika lernilo, ne teoria verko por lingvistoj.

La mallongigon *PMEG* multaj elparolas kiel “pomego”.

PMEG provas klarigi la lingvon en facila maniero. Ĝi tial uzas novstilajn gramatikajn esprimojn (§44), kiuj estas espereble pli facilaj ol la tradiciaj vortoj. Eĉ tiaj kutimaj vortoj kiel *akuzativo*, *substantivo* kaj *prepozicio* for estas. Anstataŭe *PMEG* parolas pri *N-finaĵo*, *O-vorto* kaj *rolvorteto*. Tio ne signifas, ke la tradiciaj vortoj estas malbonaj. Ili nur ne estas bezonataj en *PMEG*.

PMEG klarigas kaj la plej bazajn aferojn, kaj tre specialajn detalojn. Ĝi provas forlasi la kutiman Eŭropian perspektivon de multaj lernolibroj. Tial *PMEG* enhavas detalajn klarigojn de multaj aferoj, kiuj por iuj Eŭropanoj eble ŝajnas memkompreneblaj.

PMEG traktas kaj modernan kaj klasikan lingvouzon. Ĝi uzas por helpi al la klarigoj abundon da ekzemploj, inter kiuj estas multege da ekzemploj el la *Fundamento* kaj la verkaro de Zamenhof. Ĉe ĉiu tia ekzemplo la preciza fontloko estas montrata per mallongigo. Vidu tiurilate precipe la liston de literaturo (§45).

Esence *PMEG* estas konservema verko, kiu multloke defendas la Fundamentan kaj Zamenhofan lingvajon kontraŭ diversaj reformemaj ideoj kaj uzoj.

Mi ekverkis *PMEG*-on komence de la 1990-aj jaroj. La unuan version mi publikigis Interrete en hiperteksta (HTML-a) formo meze de la 1990-aj jaroj. Dum tiuj jaroj, en kiuj *PMEG* estis legebla nur hipertekste, mi daŭre prilaboris la enhavon kompletigante kaj korektante ĝin diversmaniere surbazee de kritiko kaj proponoj de la publiko. Tial la nuna versio, kiu finfine hav-eblas ankaŭ kiel papera libro, estas multe pli matura verko ol la unua publike versio.

La hiperteksta versio de *PMEG* troviĝas en la Interreto ĉe la adreso <<http://bertilow.com/pmeg/>>.

Pri la enhavo de *PMEG* respondecas nur mi sola, sed helpis min multaj personoj. Precipe kontribuis per valoregaj konsilioj Jorge CAMACHO, Birke DOCKHORN, Nikolao GÜNKEL, HOSOMI Kazuyuki, Jouko LINDSTEDT kaj Rob MOERBEEK. Pri matematikaj terminoj konsilis profesoro Christer KISELMAN. Krome kontribuis multaj Interretanoj per nemalhaveblaj kritiko kaj proponoj. Pri la ellaborado de la unua hiperteksta versio ege helpis min Stellan LAGERSTRÖM kaj Per Aarne FRITZON. Al ĉiuj mi kore dankas.

Fine mi volas aparte danki al la Esperanto-Ligo por Norda Ameriko, ELNA, kiu realigis la paperlibran eldonon.

Bertilo WENNERGREN

Skribo kaj elparolo

1. Skribo

1.1. Literoj

Esperanto uzas varianton de la Latina alfabeto. Tiu variante enhavas 28 literojn. Ĉiu litero ekzistas en du formoj: majusklo (granda litero, ĉeflitero) kaj minusklo (malgranda litero):

Majuskloj A, B, C, Ĉ, D, E, F, G, Ĝ, H, Ĥ, I, J, Ĵ,
K, L, M, N, O, P, R, S, Ŝ, T, U, Ě, V, Z

Minuskloj a, b, c, ĉ, d, e, f, g, ĝ, h, ĥ, i, j, ĵ,
k, l, m, n, o, p, r, s, ŝ, t, u, Ě, v, z

Nomoj a, bo, co, ĉo, do, e, fo, go, ĝo, ho, ĥo, i, jo,
jo, ko, lo, mo, no, o, po, ro, so, ŝo, to, u, Ěo, vo, zo

La ĉi-antaŭa vicordo de la literoj estas uzata por ordigi vortojn en vortaroj, nomojn en listoj de partoprenantoj, kaj en multaj similaj okazoj. Legu ankaŭ pri alfabeto ordigo de ne-Esperantaj literoj en §1.2.

Legu pli detale pri la literonomoj en §15.6, kaj pri elparolo de mallongigoj en §2.2. Legu ankaŭ pri ne-Esperantaj literoj en §1.2.

Majuskloj kaj minuskloj

La minuskloj estas la normalaj literformoj. Majusklojn oni uzas kiel unuan literon de ĉefa frazo, kaj kiel unuan literon de propra nomo, kaj en iuj mallongigoj (§2.2).

ONI IAFOJE SKRIBAS NUR PER MAJUSKLOJ, EKZEMPLE EN TITOLOJ AŬ POR EMFAZI.

okaze oni vidas tekstojn kun nur minuskloj. tio povas esti ekz. stila efekto. kelkaj ĉe eksperimente uzas nur minusklojn en ĉiaj tekstoj.

Iafoje majuskloj estas uzataj por montri respekteton, ekz. en la vorto *Dio*. La pronomon *Vi* Zamenhof ofte skribis kun komenca majusklo (ekz. en literoj), sed tio estas nun malofta.

Ne ekzistas devigaj reguloj pri la uzo de majuskloj kaj minuskloj. Legu tamen pri la uzo de majuskloj ĉe propraj nomoj en §35.5.

Iafoje oni renkontas la ideon, ke la litero Ě ne havas majusklan formon. Tiu ideo baziĝas sur la fakteto, ke Ě ne povas aperi vortkomence en Esperanta vorto (§2.1), sed kiam oni ekz. skribas tutajn vortojn majuskle, oni devas uzi ankaŭ majusklajn Ě.

Supersignoj

Ses literoj estas unikaj por Esperanto: Ĉ, Ĝ, Ĥ, Ĵ, Ŝ kaj Ě. Ili havas supersignojn. La supersigno ^ nomiĝas cirkumfleksa aŭ ĉapelo. La supersigno super U nomiĝas hoketo.

Alternativoj al supersignoj

Por tiaj okazoj, kiam ne eblas uzi la ĝustajn supersignojn, la *Fundamento* (§40) difinis alternativan anstataŭan skribmanieron. En tiu skribo oni uzas postmetitan **H** anstataŭ la cirkumfleksoj, kaj oni tute forlasas la hoketon super **U**: **ch, gh, hh, jh, sh, u**.

Multaj uzas en tiaj okazoj anstataŭe aliajn supersignojn laŭ la ebloj, ekz. ' (dekstrakorna supersigno, akuta supersigno), kaj ` (maldekstrakorna supersigno, malakuta supersigno). En komputila tekstolaboro, en retpoŝto, k.s., multaj uzas postmetitan ikson, **X**, anstataŭ cirkumflekso kaj hoketo: **cx, gx, hx, jx, sx, ux**. Kiam oni skribas Esperanton per Brajla skribo (skribo por blinduloj), oni uzas anstataŭe specialajn Brajlajn kodajojn por la supersignaj Esperantaj literoj. Tiaj elturniĝoj estas tute bonaj en tiaj specialaj uzoj. En ordinara teksto oni tamen uzu la oficialajn supersignojn aŭ la H-metodon klarigitan ĉi-antaŭe.

Anstataŭan skribon oni uzu nur en okazoj de nepra neceso.

1.2. Helpesignoj

Krom literoj (§1.1) oni uzas ankaŭ helpesignojn. Ne ekzistas devigaj reguloj pri ilia uzado en Esperanto. Tial ili estos ĉi tie nur supraj klarigitaj.

Ne-elparolataj helpesignoj

Spaceto estas uzata inter vortoj. Spacetoj normale ne respondas al paŭzoj en la parolo, sed montras lokojn, kie oni povus paŭzi, se oni volus. Ne metu spacetojn antaŭ punkto, demandosigno, krisigno, komo, dupunkto, punktokomo, tripunkto kaj apostrofo.

- **Punkto** estas uzata por montri la finon de ĉeffrazo. Oni uzas punktojn ankaŭ en mallongigoj, ekz. *k.t.p.* = "kaj tiel plu" (sed *ktp* estas same bona). Ne uzu punkton antaŭ decimaloj en nombroj, sed komon. Aliflanke oni ja povas uzi punktojn por klareco en altaj nombroj, ekz.: *10.000.000.000* (= *dek miliardoj*). Legu pli pri matematikaj esprimoj en §23.7.
- ? **Demandosigno** estas uzata post demandaj ĉeffrazoj (§32.1) anstataŭ punkto. Ne uzu demandosignon post demanda subfrazo (§33.3). Oni ne metas demandosignon komence de frazo (male al la Hispana lingvo).
- ! **Krisigno** estas uzata post ordonaj frazoj (§32.1) kaj emfazaj frazoj anstataŭ punkto. Oni ne metas krisignon komence de frazo (male al la Hispana lingvo).
- , **Komo** estas uzata ene de frazoj en lokoj, kie povas esti nature iom paŭzi, ekz. antaŭ subfrazo, kaj anstataŭ la vortoj *kaj* kaj *au* (§16) en elnombrado de pluraj aferoj. Komo estas iafoge uzata anstataŭ punkto inter ĉeffrazoj, kiuj iel kunapartenas. Komo estas ankaŭ uzata antaŭ decimaloj en nombroj: *3,14* (= *tri komo unu*

kvar). Legu pli pri matematikaj esprimoj en §23.7.

- ⋮ **Dupunkto** signifas: “jen komenciĝas detala montro de tio, pri kio oni antaŭe parolis”. Dupunkto estas uzata antaŭ rektaj citajoj, antaŭ elnombradoj, kaj kelkfoje antaŭ klarigaj subfrazoj.
- ⋮ **Punktokomo** estas iafoge uzata anstataŭ punkto inter ĉeffrazoj, kiuj iel kunapartenas; iafoge anstataŭ como en elnombradoj, kie la elnombrataj aferoj ne estas unuopaj vortoj, sed plurvortajoj.
- ⋮ **Tripunkto** estas uzata anstataŭ punkto post nefinitaj frazoj, aŭ kie io estas ellasisita, aŭ kie oni deziras iom longan paŭzon.
- **Dividostreko** estas iafoge uzata inter la partoj de kun-metita vorto por faciligi la vorto-kompreneon, kaj por tranĉi vorton fine de linio. Oni ankaŭ uzas dividostrekojn en iaj mallongigoj por montri, kie mankas literoj ene de vorto: *d-ro* (= *doktoro*), *s-ro* (= *sinjoro*). Iafoge oni uzas dividostrekojn por klareco en propronomaj radikoj, ĉar la origina nomformo konsistas el pluraj vortoj: *San Francisko* → *San-Francisko* (aŭ *Sanfrancisko*), *Sierra Leone* → *Siera-Leono* (aŭ *Sieraleono*), *San Marino* → *San-Marino* (aŭ *Sanmarino*), *La Paz* → *La-Pazo* (aŭ *Lapazo*), *Nova Scotia* → *Nova-Skotio*° (aŭ *Novaskotio*). Tiaj Esperantaj formoj estu do rigardataj kiel nekunmetitaj en Esperanto malgraŭ la dividostrekoj. Skribo sen dividostreko estas same korekta, sed iafoge malpli klara. Legu ankaŭ pri dividostrekoj en kunskriboj en §25.3.
- **Haltostreko** estas uzata — kiel memstara signo — anstataŭ como por montri paŭzon, anstataŭ krampo por montri parentezon, kaj antaŭ nova repliko en dialogo. Haltostreko povas esti samforma kiel dividostreko, sed en preciza tipografio ĝi estu pli longa. Inter haltostreko kaj apuda vorto estu spaceto.
- () **Krampoj** estas uzataj antaŭ kaj post parentezo (intermetita klarigo aŭ komento). Oni parolas pri **komenca krampo** aŭ **ek-krampo**, kaj **ferma krampo** aŭ **finkrampo**. Alternativaj formoj estas krampoj **rondaj** (komento), **rektaj** [komento], **angulaj** <komento>, kaj **kunigaj** {komento}. Oni ne metu spacetojn inter krampoj kaj komento. Ne skribu do: (komento). Oni iafoge uzas anstataue haltostrekojn: — komento —. Tiam oni ja uzu spacetojn.
- / **Suprenstreko** estas uzata por dividi alternativojn/elekteblojn (anstataŭ la vorto *aŭ*). Ekzistas ankaŭ **malsuprenstreko**, \, kiu apenaŭ estas uzata en ordinaraj tekstoij.
- * **Steleto** aŭ **asterisko** estas uzata post vorto aŭ frazo por signalion specian, ekz. por atentigi pri piednoto. En *PMEG* steletoj antaŭ kaj post vorto aŭ frazo (**ekzemplo**) montras, ke la ek-

zemplo estas erara aŭ tre malrekomendinda.

- ‘ **Apostrofo** montras, ke parto de vorto estas forlasita. Legu detale pri la uzado de apostrofoj en §10.
- “ **Citiloj** estas uzataj antaŭ kaj post citaĵo, aŭ antaŭ kaj post vorto, kiu ne estas uzata en sia vera signifo. Jen kelkaj alternativaj formoj: “citaĵo”, “citaĵo”, „citaĵo”, «citaĵo», »citaĵo«, ‘citaĵo’. Oni ne metu spacetojn inter citiloj kaj citaĵo. Ne skribu do: “ citaĵo ”. (Normale oni ne elparolas citilojn, sed por aparte atentigi pri la ĉeesto de citiloj en teksto, kelkaj elparolas komencan citilon kiel *cit*, kaj finan citilon kiel *malcit*. Pli klare estas diri *citaĵo — fino de citaĵo* aŭ simile.)

Streketoj

En la frua tempo de Esperanto oni uzis diversaspektajn **streketojn** inter la partoj de kunmetitaj vortoj por helpi al komencantoj. Tio povas ankoraŭ aperi en bazaj lernolibroj, sed en ordinara teksto oni ne plu uzas tiajn streketojn. Iafoje oni konfuzas tiujn streketojn kun apostrofoj (§10.2). Ekzemploj de streketoj troviĝas en la sekcio Gramatiko en la *Fundamento* (§40).

Apudiĝo de helposignoj

Tiaj ĉi helposignoj iifoje apudiĝas, ekz.:) . ? kaj simile. Tio estas tute en ordo. Iafoje fina punkto de mallongigo renkontiĝas kun komo, krisigno aŭ demandosigno: *Kie vi logas, laboras k.t.p.?* Ankaŭ tio estas bona. Sed kiam mallongiga punkto renkontiĝas kun frazofina punkto, oni normale forigas unu el la punktoj: *Ĉi tie mi logas, laboras k.t.p.*

Elparolataj helposignoj

- 1 2 3 4 5 **Ciferoj** (Hindaj-Arabaj ciferoj) estas simboloj por nombroj (§23.1.1). Iafoje oni uzas anstataŭe Romajn ciferojn (I, II, III, IV, V...), sed la Romaj ciferoj ne estas tutmonde konataj, kaj estas evitindaj en Esperanto.

- **Ĝis-streko** estas simbolo por la vorto *ĝis* (§12.3.5.3) normale kunlabore kun *de* (§12.3.2): *Majo–Aŭgusto* → *de Majo ĝis Aŭgusto*. Ĝis-streko estas (almenaŭ en presitaj tekstoj) pli longa ol dividostreko, sed malpli longa ol haltostreko. Kutime oni ne uzas spacetojn antaŭ kaj post ĝis-streko.
- + **Plus-signo** estas simbolo por la vorto *plus* (§16.4): *2 + 3* → *du plus tri*.
- **Minus-signo** estas simbolo por la vorto *minus* (§16.4): *3 – 2* → *tri minus du*. Minus-signo aspektas same kiel ĝis-streko aŭ haltostreko.
- = **Egalo-signo** estas simbolo de egaleco: *k.t.p. = kaj tiel plu* →

k.t.p. egalas al kaj tiel plu. Legu pli pri matematikaj esprimoj en §23.7.

- & **Kaj-signo** estas simbolo por la vorto *kaj*. Ĝi normale ne estas uzata en ordinaraj tekstoj, sed iafoge en nomoj k.s.: *UEA & TEJO* → *UEA kaj TEJO*. Iafoge oni trovas la mallongigon *k.* (kun aŭ sen punkto) por *kaj*.
- § **Paragraf-signo** estas simbolo por la vorto *paragrafo*: §10 → *paragrafo dek*.
- % **Procento-signo aŭ elcento-signo** estas simbolo por la vorto *procento(j)/elcento(j)*, kiu signifas “centono(j)”: 100% → *cent procento/elcentoj*.

Ne-Esperantaj literoj

Latinaj ne-Esperantaj literoj povas aperi, kiam oni uzas alilingvajn vortojn en Esperanta teksto, ekz. proprajn nomojn (§35.2). Ili estas uzataj ankaŭ kiel matematikaj kaj alispecaj simboloj. Jen la kvar plej gravaj ne-Esperantaj Latinaj literoj kun siaj Esperantaj nomoj:

- **Q q = kuo**
- **W w = duobla vo, Germana vo, vavo**
- **X x = ikso**
- **Y y = epsilono**

Iuj provas uzi **W** kaj iafoge **Y** en Esperantaj vortoj. Tio estas eraro. Esperantaj vortoj povas enhavi nur la 28 Esperantajn literojn (§1.1).

Kiam oni alfabete ordigas vortojn kun ne-Esperantaj Latinaj literoj, oni devas iel envicigi tiujn literojn en la Esperantan alfabetan ordon (§1.1). La literojn **q**, **w**, **x** kaj **y** oni povas tiam envicigi laŭ iliaj kutimaj pozicioj en Latinalfabetaj lingvoj; literojn kun kromsignoj, ekz. **á**, **è**, **ö**, **ç**, k.s. oni povas meti kune kun la respondaj senkromsignaj literoj; ligajojn kiel **æ** kaj **œ** oni povas trakti kiel la respondan duliteraĵon; la Germanan litern **ß** (*esceto*) oni povas trakti kiel ĝian kutiman anstataŭaĵon **ss**; kaj tiel plu. Laŭ tiuj ĝeneralaj ideoj (kiuj ne solvas ĉiujn problemojn) povas ekesti ekz. la jena vicordo: **a à á á à á à æ (= ae), b, c ç, è d ð, e è é ê ë, f, g, û h, û i ì í î ï, j, ñ, k, l, m, n ñ, o ò ó ô õ ö œ (= oe), p, q, r, s ß (= ss), ñ, t þ (= th), u ù ú ô û ü, û, v, w, x, y ý ÿ, z.**

Grekaj literoj (§19) estas uzataj en Esperanto nur kiel simboloj en matematiko.

Vortotranĉado

Kiam oni atingas la finon de skriblinio, oni povas je bezono tranĉi la lastan vorton en du partojn. La unuan parton oni lasas fine de la linio. Post ĝi oni metas dividostrekon. La duan parton oni metas komence de la sekva linio:

Ŝin kaptis neforpelebla, nevenkebla revado. Neatenditaj, brilantaj perspektivoj kreigis antau ŝiaj okuloj, ŝi ne povis forſiri de ili sian rigardon, lacigitan de la mallumo.

Ne ekzistas devigaj reguloj pri vortotranĉado en Esperanto. Oni simple tranĉu tiel, ke la rezulto estas facile legebla kaj komprenebla. Multaj ekz. evitas tranĉojn, kiuj disigas unu solan literon de vorto aŭ vortoparto. Oni ekz. preferas tranĉi “ĉef-urbo” anstataŭ “ĉe-furbo” por ne forigi la solan literon F disde la prefikso ĈEF (§38.3.2), kaj ankaŭ ĉar ofte estas pli klare, se oni tranĉas laŭ la efektivaj signifohavaj vortelementoj.

2. Elparolo

2.1. Bazaj elparolaj reguloj

En Esperanto ĉiu litero ĉiam estas elparolata. Ne ekzistas silentaj literoj. La literoj havas po unu bazan elparolon, kiun oni ĉiam povas uzi, sed en la praktiko ĉiu litero varias en sia elparolo.

La literoj A, E, I, O kaj U estas **vokaloj**. Ĉiuj aliaj estas **konsonantoj**.

Akcento

En vortoj kun du aŭ pli da vokaloj, unu vokalo estas elparolata pli forte ol la aliaj. Ĝi havas akcenton. Akcento signifas normale plian laŭtecon, sed akcentata vokalo povas ankaŭ esti pli longa, kaj povas havi alian tonon ol la aliaj vokaloj, normale pli altan. Ne ekzistas devigaj reguloj, kiel oni kreus la plifortecon de akcentata vokalo en Esperanto.

La akcento estas ĉiam sur la antaŭlasta vokalo (majuskla vokalo montras akcenton ĉi tie):

tAblo, nenIam, rapIda, taksIo, famillO, revolvEro, krokodIllo, eskImo, diskUtas, mETro, metrOo, Apud, anstAtaŭ, triCent, mAlpli, Ekde, k.t.p.

Rimarku, ke Ŭ kaj J ne estas vokaloj, sed speco de konsonantoj. Oni nomas Ŭ kaj J duonvokaloj.

La finaĵo O povas esti anstataŭigita per apostrofo (§10.1). Apostrofo estas kalkulata kvazaŭ vokalo (neelparolata), kaj la akcento ne ŝanĝiĝas: *taksI'*, *famill'*, *revolvEr'*, *metrO'*.

Legu ankaŭ pri kromakcentoj en §2.2, kaj pri akcentado de ekkriaj vortetoj kaj sonimoj en §18.4.

Vokaloj

Vokalo estas sono, kiu estas farata sen baro de la aerfluo, kaj kiu povas porti akcenton. La voĉkordoj faras tonon (vibrigas la aeron), kaj la lango formas la sonon. La vokaloj diferencas inter si laŭ la pozicio de la lango: laŭ **vasteco** kaj laŭ **antaŭeco**.

Vasteco

Esperanta vokalo povas esti:

malvasta malgranda malfermaĵo inter la lango kaj la buša plafono (I, U)

mezvasta mezgranda malfermaĵo (E, O)

vasta granda malfermaĵo (A)

Antaŭeco

Esperanta vokalo povas esti:

antaŭa la malfermaĵo inter la lango kaj la buša plafono estas proksima al la dentoj (I, E)

malantaŭa la malfermaĵo inter la lango kaj la buša plafono estas malproksima de la dentoj (U, O)

La malantaŭaj vokaloj estas preskaŭ ĉiam elparolataj kun rondigitaj lipoj, sed rondeco de la lipoj ne estas grava en Esperanto.

La kvin vokaloj de Esperanto

Vokalo	Priskribo	Sonsimbolo laŭ la Internacia Fonetika Alfabeto
I	malvasta antaŭa	[i]
U	malvasta malantaŭa	[u]
E	mezvasta antaŭa	[e]
O	mezvasta malantaŭa	[o]
A	vasta	[a]

Antaŭeco ne gravas ĉe A, ĉar ĝi estas la sola vasta vokalo.

Vokala variado

En lingvo kun nur kvin vokaloj la elparolo povas esti sufice libera. Gravas nur, ke ĉiu vokalo ne tro proksimiĝu al iu alia el la kvin vokaloj. La ĝusta elparolo de vokalo ne estas preciza punkto en la bušo, sed povas libere varii inter certaj limoj. Se oni elparolas ie inter tiuj limoj, la elparolo estas korekta. Sed se oni tro proksimiĝas al la limoj, aŭ transiras ilin, tiam oni riskas miskomprenon. Iaj reguloj pri diversaj variantoj de la vokaloj ne ekzistas, kaj ne estas bezonataj.

Note: Bedaŭrinde PAG rekondendas komplikajn regulojn pri variantoj de la vokaloj E kaj O. Tiuj recommandoj estas plene fremdaj al Esperanto kaj tre malfacile lerneblaj. La efektiva lingvouzo ne sekvas ilin.

La longeco de la vokaloj estas en Esperanto tute sensignifa. Oni povas elparoli ilin longe, mezlonge aŭ mallonge, laŭplaĉe. Vokalo, kiu estas akcentata, estas tamen normale elparolata pli longe ol senakcenta vokalo (*simila*). Sed se sekvas pli ol unu konsonanto, akcenta vokalo ofte ne longiĝas (*rezisti*). Ankaŭ antaŭ C, Ĉ kaj Ĝ multaj elparolas akcentajn vokalojn mallonge (*rEgo*).

Ciu Esperanta vokalo estas elparolata “senmove”, kio signifas, ke oni ne audeble movas la langon de unu pozicio en la bušo al alia pozicio dum la elparolo de unu vokalo. Ekz. E ne sonu kiel “ej”, O ne kiel “oū”.

Kiam I staras tuj antaŭ alia vokalo, okazas, ke oni elparolas I pli-malpli kiel “ij”: *mia* = “mija”, *liuto* = “lijuto”, *bieno* = “bijeno”. Tio principe estas malkorekta, sed povas esti tolerata, se nenia malkompreniĝo ekestas. Sed oni nepre ne elparolu tian aldonan “j” kun tre forta frota sono (preskaŭ kiel Ĵ), ĉar tiam oni tro malproksimiĝas de la ĝusta elparolo.

Konsonantoj

Konsonantoj estas sonoj farataj per ia baro de la aerfluo. Ili diferencas inter si laŭ **maniero** (kiel oni baras la aeron), laŭ **loko** (kie en la bušo oni baras la aeron), kaj laŭ **voĉeco** (ĉu la voĉkordoj vibras aŭ ne).

Tio tamen ne validas por la **duonvokaloj** (U kaj J). Ili estas vokaloj laŭ la elparola maniero (sen baro de la aerfluo), sed ili estas uzataj kiel konsonantoj.

Maniero

La Esperantaj konsonantoj estas farataj en sep manieroj:

ekplode	kompleta baro, kiun oni ekrompas per aerpušo (B, P, D, T, G, K)
frote	nekompleta baro (malvastigo), tra kiu la aero fluas kun frota sono (V, F, Z, S, Ĵ, Ŝ, Ĵ, H)
ekfrote	kompleta baro, kiun oni ekrompas per aerpušo, sed nur tiom, ke la aero povas trafluui kun frota sono (C, Ĝ, Ĵ)
naze	kompleta buša baro, la aero iras anstataŭe tra la nazo (M, N)
duonbare	baro nur en la mezo de la bušo, la aero fluas libere flanke de la lango (L)
treme	pluraj sinsekvaj rapidaj baroj kaj rompoj (R)
duonvokale	mallonga vokala sono uzata kiel konsonanto (J, Ŭ)

Loko

La Esperantaj konsonantoj estas farataj en ses lokoj:

lige	la du lipoj kune (B, P, M)
lipdente	la malsupra lipo kontraŭ la supraj dentoj (V, F)
dente	la lango kontraŭ la karno tuj malantaŭ la supraj dentoj, aŭ kontraŭ la supraj dentoj mem (D, T, Z, S, C, N, L, R)
gingive	la lango kontraŭ la gingivo iom pli malantaŭe ol la dentaj pozicioj (Ĵ, Ŝ, Ĵ, Ĵ)
vele	la lango kontraŭ la malantaŭa parto de la buša plafono, ĉe la tiel nomata velo (G, K, Ĵ)
glete	ĉe la voĉkordoj en la gloto — en la gorĝo (H)

Voĉeco

Esperanta konsonanto povas esti:

voĉa	la voĉkordoj vibras dum la konsonanto estas elparolata (B, D, G, V, Z, Ĵ, Ĵ, M, N, L, R)
-------------	--

senvoĉa la voĉkordoj ne vibras (P, T, K, F, S, Ŝ, H, C)

La 23 konsonantoj de Esperanto

Konsonanto	Priskribo	Sonsimbolo laŭ la Internacia Fonetika Alfabeto
B	eksploda lipa voĉa	[b]
P	eksploda lipa senvoĉa	[p]
D	eksploda denta voĉa	[d]
T	eksploda denta senvoĉa	[t]
G	eksploda vela voĉa	[g]
K	eksploda vela senvoĉa	[k]
V	frota lipdenta voĉa	[v]
F	frota lipdenta senvoĉa	[f]
Z	frota denta voĉa	[z]
S	frota denta senvoĉa	[s]
Ĵ	frota gingiva voĉa	[ʒ]
Ŝ	frota gingiva senvoĉa	[ʃ]
Ĥ	frota vela senvoĉa	[χ]
H	frota glota senvoĉa	[h]
C	ekfrota denta senvoĉa	[ts]
Ĝ	ekfrota gingiva voĉa	[dʒ]
Ĉ	ekfrota gingiva senvoĉa	[tʃ]
M	naza lipa voĉa	[m]
N	naza denta voĉa	[n]
L	duonbara denta voĉa	[l]
R	trema denta voĉa	[r]
J	duonvokalo malvasta antaŭa	[j]
Ŭ	duonvokalo malvasta malantaŭa	[w]

Konsonanta variado

Ĉu sono estas voĉa aŭ senvoĉa gravas plej, se ekzistas du sonoj, kiuj mal-similas nur per la voĉeco, ekz. B — P kaj Ĝ — Ĉ. Por aliaj sonoj la voĉeco ne estas tre grava. Ekz. H estas normale senvoĉa, sed ĝi povas fariĝi voĉa sen ia ajn problemo, ekz. inter vokaloj (*kahelo*, *kohera* k.a.).

Kiam senvoĉa konsonanto staras tuj antaŭ voĉa konsonanto, multaj emas voĉigi ĝin: *akvo* → “agvo”, *okdek* → “ogdek”. Kaj inverse, kiam voĉa konsonanto staras antaŭ senvoĉa, multaj emas senvoĉigi ĝin: *subtaso* → “suptaso”, *absolute* → “absolute”. Tiaj ŝanĝoj principe neniam estas korektaj, sed estas ofte tolerataj en la praktiko, se ili ne kaŭzas miskomprenojn. Aparte malfacila estas la sinsekvo KZ, kiu ofte elparoliĝas kiel GZ: *ekzemple* → “egzemple”. Tio estas nekorekta, sed praktike akceptata. Iafoje iuj eble emus senvoĉigi vortfinan voĉan konsonanton: *apud* → “aput”, *sed* → “set”, *hund'* → “hunt”, *naz'* → “nas”. Tiaj ŝanĝoj tamen ne estas akceptitaj, kaj oni evitu ilin.

Anoj de iuj lingvoj emas elparoli la sinsekvojn KV kaj GV kiel respektive “kū” kaj “gū”: *akvo* → “akūo”, *kvin* → “kūin”, *gvidi* → “gūidi”. U neniam povas sekvi rekte post konsonanto en vera Esperanta vorto (vidu ĉi-poste), kaj tial miskomprenoj apenaŭ povas estiĝi, sed tia elparolo estas ĝenerale rigardata kiel malĝusta.

En kelkaj lingvoj oni elparolas la sonojn P, T, K, C kaj Ĝ kun forta elspiro, kvazaŭ kun malforta H poste. En Esperanto tiuj konsonantoj estas normale sen tia elspiro, sed pri tio ne ekzistas regulo. Oni povas do elparoli kun elspiro, se oni volas, sed oni atentu, ke la elspiro ne sonu kiel plena H.

L estas farata per parta baro ĉe la dentoj. Se oni baras nur tie, la L sonas “hele”. Se oni samtempe levas la malantaŭon de la lango kontraŭ la velo, la L sonas “malhele” (u-ece). Tia malhela L estas tute bona alternativo, sed oni atentu, ke ĝi ne sonu kiel Ŭ. Tio okazas, se la ĉefa baro ĉe la dentoj malaperas.

N estas denta naza konsonanto. Ĝi kontrastas al la alia naza konsonanto M, kiu estas lipa. Kiam N staras antaŭ gingiva aŭ vela sono, oni emas ŝanĝi N en gingivan sonon (malgranda diferenco), aŭ velan sonon (granda diferenco), por faciligi la elparolon: *tranĉi*, *mangi*, *longa*, *banko* k.a. Tio estas senproblemo, ĉar ne ekzistas gingiva aŭ vela nazaj sonoj, kun kiuj N povus konfuziĝi. Simile oni emas elparoli M lipdente antaŭ alia lipdenta sono: *amforo*, *šaŭmvino* k.a. Ankaŭ tio estas senproblemo. Sed oni atentu, ke oni ne elparolu N lipdente: *infero*, *enveni* k.a., ĉar tiam oni konfuzus N kaj M, kio ne estas akceptebla. Kompreneble oni povas ĉiam uzi la bazan elparolon de N kaj M.

R estas trema konsonanto, kiu normale estas denta, sed fakte ne gravas, kie en la buŝo oni faras la sonon. Ekz. vela R estas tute bona alternativo. La grava afero pri R estas, ke ĝi estu trema. Do ankaŭ vela R prefere estu trema, “rulata” (tiam la uvulo tremas kontraŭ la lango). R estu same trema en ĉiaj pozicioj en la vorto. En ekz. *rivero* la du R estu same elparolataj. Efektive tamen oni uzas ankaŭ diversajn aliajn specojn de r-sono, ankaŭ netremajn,

kaj tio estas sufiĉe akceptita en la praktiko. Oni tamen zorgu, ke la R-sono ne konfuziĝu kun alia konsonanto, aŭ kun iu el la kvin vokaloj.

La longeco de la konsonantoj estas en Esperanto tute sensignifa. Oni povas elparoli ilin longe, mezlonge aŭ mallonge, laŭplaĉe.

Ekfrotaj konsonantoj

La ekfrotaj sonoj C, Ĉ kaj Ĝ tre similas al sinsekvoj de samlokaj eksplodaj kaj frotaj sonoj: TS, TŜ kaj DJ. Tiuj sinsekvoj ekzistas nur en kunmetitaj vortoj: *tut-simple*, *dat-šango*, *kased-jurnalo*. Estas tamen diferenco inter tiaj sinsekvoj kaj veraj ekfrotaj konsonantoj. En TS, TŜ kaj DJ oni povas elparoli la eksplodan sonon kun plena rompo de la baro. En C, Ĉ kaj Ĝ la baro neniam estas plene rompata. Estus eraro elparoli ekz. C kiel plenan T + plenan S. Alia diferenco estas, ke C, Ĉ kaj Ĝ kondutas kiel memstaraj unuoj en la lingvo. Ili aperas ofte kaj en plej diversaj pozicioj: *eu*, *laĉo*, *eĉ*, *centro*, *eco*, *scias* k.t.p. Kontraste la malofta sinsekvo DZ (ekz. *edzo*), kiu estas kvazaŭ voĉa C, estas en Esperanto sinsekvo de du konsonantoj, kaj oni ĉiam povas elparoli D kaj Z aparte (en rapida elparolo oni tamen plej ofte elparolas ilin kunece, ekfrote). Ankaŭ la maloftegaj KĤ (*muzikhoro*), PF (*pfenigo*) kaj BV (*Zimbabvo*) estas sinsekvoj de samlokaj (aŭ preskaŭ samlokaj) eksplodaj kaj frotaj sonoj. Oni povas ilin elparoli ĉu aparte, ĉu kunece (ekfrote).

Note: Iafoje oni trovas nekunmetitajn vortojn kun TS, ekz. **tsetseo**, **Pitsburgo**, kaj **Potsdamo**. Normalaj Esperantaj formoj estas tamen *ceceo*, *Picburgo*° kaj *Pocdamo*°.

Duonvokaloj

La duonvokaloj J kaj Ŭ estas laŭ la elparola maniero vokaloj: Ili estas farataj sen baro de la aerfluo. Sed ili rolas en la lingvo kiel konsonantoj. Ili estas ĉiam mallongaj, kaj neniam povas ricevi akcenton. Duonvokalo ĉiam aperas kune kun vera vokalo, kaj sin apogas al tiu vokalo en la elparolo.

La duonvokalo Ŭ aperas normale nur en la sinsekvoj AŬ kaj EŬ. La sinsekvoj OŬ, IŬ kaj UŬ estas fremdaj al Esperanto. Okaze oni vidas vortojn kun OŬ, sed por preskaŭ ĉiu OŬ-vorto ekzistas preferinda alternativo sen OŬ: *poupo* (prefere *pobo*), *toŭfuo* (prefere *tofuo*° aŭ *tohuo*°). IŬ kaj UŬ neniam aperas.

La *Fundamento* diras, ke “Ŭ estas uzata nur post vokaloj”. Escepto estas la Fundamenta literonomo (§15.6) *ňo*. Ekzistas ankaŭ sonimitoj (§18.3) kiel *kŭaks* kaj *ňa*, sed ili ne estas veraj vortoj. Vortoj, kiuj en iuj aliaj lingvoj havas komencan aŭ postkonsonantan Ŭ-sonon, havas en normala Esperanto la sonon V: *akvo*, *kvar*, *lingvo*, *Gvatemalo*, *Vaſingtono*, *sandviĉo*, *visto* k.t.p. Iafoje Esperanto havas U: *Eduardo*, *Ruando*, *tualeto*, *trotuaro*.

Iuj volas uzi Ŭ en ĉiaj pozicioj. Ili kreas vortojn, kiuj havas komencan aŭ postkonsonantan Ŭ: **Güatemalo**, **ňato**, **ňesto** k.s. Tiaj vortoj estas eraraj, oni uzu *Gvatemalo*, *vato* kaj *okcidento*.

Se oni uzas Esperantajn literojn por proksimume transskribi la sonon de alilingvaj vortoj (ekz. propraj nomoj), oni povas uzi Ŭ pli libere: *Ŭakajama* (*Wakayama*, Japana urbo), *Ŭinĉestr* (*Winchester*, Angla urbo), *Ŭoſingtn* (*Washington*). Tiam tute ne temas pri Esperantaj vortoj, kaj neniu Esperantaj

limigoj de literuzado validas. Sed se oni plene Esperantigas, oni ne povas tiel uzi Ě: *Vakajamo*^o, *Vincestro*^o, *Vašingtono*.

Por la duonvokalo J ne validas tiaj limigoj. Ĝi estas uzebla antaŭ kaj post ĉiu ajn Esperanta vokalo.

Oni klare diferencigu J kaj I. Kiam I estas akcentata, tio estas sufice facila, ekz. *jes* — *ies*, *jam* — *iam*, *ja* — *ia* kaj *jen* — *ien*. Kiam I estas senakcenta, la diferenco estas pli malgranda, sed tamen grava. Distingu zorge inter ekz. *mielo* — *mjelo* kaj *violo* — *vjolo*. En tiaj vortoj I devas esti pli longa ol J, kvankam I ne havas akcenton. (Tiaj vortparoj estas tamen tre malmultaj.) En tre rapida parolo tamen ne ĉiam eblas tute klare diferenciigi inter senakcenta I kaj J. Vortoj kiel *regiono* ofte elparoliĝas pli-malpli kiel “*regjono*”. Tio estas principe nekorekta, sed kiam konfuzo ne eblas (ne ekzistas ia vorto **re-gjono**), oni estu tolerema pri tiaj elparoloj.

Normale J estas elparolata tute kiel mallonga I, sen ĉia frota sono, sed se oni nur iom pli malvastigas la malfermajon inter la lango kaj la buŝa plafono, povas ekesti malforta frota sono. Tia elparolo de J estas tute akceptebla varianto, precipe kiam J aperas antaŭ vokalo: *justa*, *jes*, *kajako*, *vjolo*. Kiam J aperas antaŭ aŭ post I, estas preskaŭ necese elparoli kun iomete da froteco, por ke J entute estu rimarkebla: *jido*, *jingo*, *Tanganjiko*, *śijajismo*. Sed oni ne elparolu kun tiel fortaj frota sonoj, ke J sonas preskaŭ kiel Ĵ, ĉar tiam povas ekesti miskomprenoj. Atentu pri vortparoj kiel la jenaj: *juro* — *juro*, *jako* — *jako*, *jeto* — *jeto*, *majoro* — *majoro*.

Iafoje oni demandas, ĉu en ekz. *kajo* kaj *naŭa* la duonvokalo apogu sin al la antaŭa aŭ la posta vokalo. Ĉu estu “*ka-jo*” aŭ “*kaj-o*”? Ĉu estu “*na-ŭa*” aŭ “*naŭ-a*”? Pri tio ne ekzistas reguloj. Oni povas elparoli laŭplacē. Tamen Ě plej ofte apogas sin al la antaŭa vokalo. La duopoj AŬ kaj ĚŬ estas kvazaŭ fiksitaj sonkombinoj.

Ĥ kaj H

Ofte oni legas, ke la diferenco inter Ĥ kaj H estas malsama forto de elspiro. Tio estas miskompremo. Ambaŭ estas senvoĉaj frotaj sonoj. La fortecoj de iliaj “elspiroj” eble estas malsamaj, sed ili ne distingiĝas laŭ la spirado. La vera diferenco estas, ke Ĥ estas farata ĉe la velo, per la lango, dum H estas farata en la gloto, per la voĉkordo. H fakte estas kvazaŭ senvoĉa vokalo. Se oni havas problemojn pri H, oni povas eble lerni ĝin deirante de vokalo, kiun oni poste senvoĉigas. Por lerni Ĥ oni povas deiri de K, kies malfermajon oni iom post iom malfortigu tiel, ke ĝi fariĝas frota sono, Ĥ.

Alternativoj de Ĥ-vortoj

Ĥ estas la plej malofta el la Esperantaj sonoj. Multaj opinias, ke ĝi estas tro malfacila, ĉar ĝi mankas en kelkaj lingvoj. La vera kaŭzo, ke Ĥ estas malfacila por iuj, estas ĝia maloftegeco en Esperanto. Se oni havas malfacilojn pri Ĥ, oni preskaŭ neniam havas okazon ekzerci sin pri ĝi.

De la unuaj jaroj ekzistas tendenco krei alternativojn al vortoj kun Ĥ. K estas la plej proksima sono, ĉar ĝi estas elparolata en la sama loko kiel Ĥ. Tial oni normale anstataŭigas Ĥ per K en la alternativaj vortoj: *hemio* = *kemio*, *hirurgo* = *kirurgo*, *haoso* = *kaoso*, *mehaniko* = *mekaniko*, *tehniko* =

tekniko, k.t.p. Por ĉiu vorto, kie Ĥ sekvas tuj post R, ekzistas alternativa formo kun K: *arĥeologio* = *arkeologio*, *arĥitekto* = *arkitekto*, *monarĥo* = *monarko*.

En kelkaj okazoj simpla anstataŭigo per K kreus kolizion kun alia vorto. Tiam oni povas anstataŭigi per alia litero, ekz. Ĉ, aŭ ŝanĝi la vorton en alia maniero: *Hino* = *Ĉino* (*kino* havas alian signifon), *hilo* = *cilo* (*kilo* havas alian signifon), *holero* = *kolero* (*kolero* havas alian signifon), *horo* = *koruso* (*koro* havas alian signifon).

Generale ambaŭ vortoj de tiaj vortparoj estas plene uzeblaj. Kaj la malnova Ĥ-formo, kaj la nova vorto sen Ĥ, estas egale bonaj. Kiun oni uzu, dependas de la propra gusto. Tamen en kelkaj okazoj la Ĥ-formo plene malaperis el la praktika uzo, kaj tiam ordinare ne estas rekomeninde reenkonduki Ĝin. Ekz. *Hino* plene malaperis. Oni uzu prefere nur la formon *Ĉino* (krom se oni ial volas uzi malnovecan lingvajon).

Iuj Ĥ-vortoj ankoraŭ ne havas ĝenerale akceptitan sen-Ĥ-an alternativon. Ekz. *eho* kaj *Ĉeho*. Kelkaj uzas *ekoo^o* (vidu tamen la neoficialan prefikson EKO [§39.2.7]), kaj *Ĉeko^o* (kiu havas ankaŭ alian signifon).

2.2. Specialaj elparolaj reguloj

Kromakcentoj

En longaj vortoj povas aperi, krom la ĉefakcento sur la antaŭlasta vokalo (§2.1), ankaŭ pli malfortaj akcentoj, **kromakcentoj**, precipe en kunmetitaj vortoj. Kromakcentoj estos ĉi-poste montrataj per dekstrakorna supersigno: á, é, í, ó, ú. Ĉefakcenton montras majusklo.

La vorto *matenmanĝo* povas elparoliĝi: *matenmAnĝo*, *maténmAnĝo* aŭ *mátenmAnĝo*.

Oni elparolas *matenmAnĝo* aŭ *mátenmAnĝo*, se oni sentas la vorton kiel unu tuton. Oni elparolas *maténmAnĝo*, se oni volas distingi la partojn de la kunmetaĵo. Oni tiam kvazaŭ elparolas la vorton *mateno*, kiu havas akcenton sur E.

Regulo ekzistas nur pri ĉefakcentoj. Kromakcentoj estas ĉiam libervolaj. Oni principe povas elparoli tute sen kromakcentoj, sed kiam oni ja uzas kromakcenton, oni povas Ĝin meti, kien oni volas.

Por distingi parton de kunmetita vorto, oni en la praktiko ofte eĉ malobeas la regulon pri ĉefakcentoj. Oni povas tiom akcenti sur la E de *maténmangō*, ke ĝi farigas pli forta ol la ĉefakcento. Tio estas natura, kiam oni volas forte kontrastigi inter ekz. *vespermanĝo* kaj *matenmanĝo*. Tiel oni ofte emfaze akcentas la prefikson MAL, kiam oni volas forte kontrastigi ion al ĝia malo, ekz.: *Tio ne estas bona, sed málbona*. (Kun tre forta akcento sur MAL.) Efektive oni tiam elparolas kvazaŭ MAL estus aparta vorto. Tiaj okazaj rompoj de la akcentoregulo estas tute naturaj kaj permeseblaj.

Distingaj paŭzetoj

Alia rimedo por distingi la partojn de kunmetita vorto estas enmeti mallongegajn paŭzetojn inter la partoj. Normale tiaj paŭzetoj estas uzataj kune kun kromakcentoj. Ĉi-poste la signo vertikalo, |, montras tiajn paŭzetojn:

- *Maten|mango* kontrastas al ekz. *vesper|mango*.
- *Konk|ludo* (kunmetita) kontrastas al *konkludo* (nekunmetita).

Ne ekzistas devigaj reguloj pri distingaj paŭzetoj. Oni nepre ne trouzu ilin, ĉar tio malbeligas la elparolon. Principe oni povas elparoli tute sen distingaj paŭzetoj.

Duoblaj literoj

Du sinsekvajn identajn literojn oni elparolu duoble.

Duoblaj vokaloj estas oftaj. Oni devas elparoli ambaŭ vokalojn: *opinii* = *opinI-i*, *guu* = *gU-u*, *treege* = *tre-Ege*, *metroo* = *metrO-o*, *praa* = *prA-a*, *maato* = *ma-Ato* k.t.p. Duobla vokalo ne egalas al duoble longa vokalo. Ĉiu el la du vokaloj devas esti aparte elparolata.

Duoblaj konsonantoj ekzistas en kunmetitaj vortoj kaj en kelkaj malmultaj radikoj, ĉefe propraj nomoj. Oni devas elparoli ambaŭ konsonantojn.

Ĉe duoblaj eksplodaj sonoj oni devas aŭdigi du eksplodojn, ekz.: *ekkoni* = *ek-koni* (du apartaj k-sono), *tualettablo* = *tualet-tablo* (du apartaj t-sono). Komparu kun ekz. KP aŭ PT (*ekpensi*, *kapti*...), kie ambaŭ eksplodaj konsonantoj estu plene elparolataj.

Multaj tamen simpligas la elparolon de duoblaj eksplodaj konsonantoj. Ĉe ekz. duobra T ili ne eksplodigas la unuan T-sonon, sed elparolas unu longan T (ili tenas la baron de la aerfluo pli longe). Ĉe rapida aŭ ne aparte zorga elparolo tia simpligo estas tolerebla, sed ĉe zorga elparolo oni devas ĉiun konsonanton elparoli.

Ankaŭ ĉe duoblaj seneksplodaj konsonantoj oni devas elparoli ambaŭ sonojn plene. Sed tiaj konsonantoj ne enhavas ian paŭzon. Ĉe ekz. NN, LL, SS, FF k.s. oni ne bezonas fari distigan paŭzon inter la du konsonantoj, ekz.: *sennoma*, *ennaġi*, *Anno*, *Finno*, *mallonga*, *Pollando*, *ellerni*, *Šillero*. En kunmetitaj vortoj povas tamen esti nature fari paŭzeton (*mal-longa*, *Pollando*, *en-naġi*, *huf-fero*), sed tio ne estas deviga.

Duoblaj konsonantoj ene de radikoj

Duoblaj konsonantoj ene de radikoj estas maloftaj kaj fremdaj en Esperanto, sed tute ne malpermisitaj. Jam en la *Fundamento* troviĝas la nomoj *Anno*^{FE.36} kaj *Šillero*^{FG}. Ili havas duoblajn seneksplodajn konsonantojn, kiuj estas ne tro malfacile elparoleblaj.

Ekzistas ankaŭ kelkaj malmultaj radikoj kun duoblaj eksplodaj konsonantoj: *nette*, *getto*, *vatto*, *Mekko* k.a. Se oni uzas tian vorton, oni devas ĝin elparoli laŭ la ĉi-antaŭaj reguloj, sed ĉiam eblas trovi alternativon pli facile elparoleblan: *nete*, *geto*, *vato*, *Mekao*[°] k.s.

Estas rekomendinde uzi duoblajn konsonantojn nur en kunmetitaj vortoj kaj en propraj nomoj. Krome oni uzu en propraj nomoj prefere nur sen-

eksploĝajn duoblajn konsonantojn laŭ la modelo de la Fundamentaj *Anno* kaj *Šillero* (eble oni eĉ uzu nur NN kaj LL). La popolnomo *Finno* ne estas propra nomo, sed popolnomoj estas similaj al propraj nomoj. En zorga elparolo oni distingui klare inter *Finno* kaj *fino*, kaj la kunmetaĵon *Finnlando* oni ne konfuzu kun *fin-lando*.

TC, TĈ, DĜ

Similaj al duoblaj konsonantoj estas la maloftaj sinsekvoj TC, TĈ kaj DĜ. Ili devas esti plene elparolataj: *budĝeto* = *bud-ĝeto*, *matĉo* = *mat-ĉo*. Ankaŭ por tiaj malfacile elparoleblaj vortoj eblas trovi pli facilajn alternativojn, ekz.: *buĝeto*, *maĉo*.

Elparolo de mallongigoj

Mallongigojn oni povas elparoli per la nomoj de la literoj (§1.1). Ĉiu litero tiel elparoliĝas kiel aparta vorto. Iajn mallongigojn oni povas elparoli kiel vortojn. Oni ankaŭ povas ĉiam elparoli per la plena ne mallongigita formo. Jen ekzemploj:

ILEI povas esti elparolata en tri manieroj:

- ▶ *i lo e i* (per la liternomoj, kiel kvar apartaj vortoj)
- ▶ *ilEi* (kiel unu vorto)
- ▶ *Internacia Ligo de Esperantistaj Instruistoj* (plene)

OkSEJT povas esti elparolata en tri manieroj:

- ▶ *o ko so e jo to* (per la liternomoj, kiel ses apartaj vortoj)
- ▶ *okSEjt* (oni ofte akcentas la lastan vokalon en unuvorta elparolo, se la mallongigo finiĝas per konsonanto — komparu kun akcentado de fremdaj vortoj [§2.3])
- ▶ *Ocidenta Somera Esperantista Junulara Tendaro* (plene)

k.t.p. povas esti elparolata en du manieroj:

- ▶ *ko to po* (per la liternomoj, kiel tri apartaj vortoj)
- ▶ *kaj tiel plu* (plene)

IJK povas esti elparolata en du manieroj:

- ▶ *i jo ko* (per la liternomoj, kiel tri apartaj vortoj)
- ▶ *Internacia Junulara Kongreso* (plene)

Kiam oni elparolas per la liternomoj, oni ordinare iom pli emfazas la lastan liternomon (ekz. “*i jo kO*”), sed oni ne kunŝovu la liternomojn en unu vorton (kvankam mallongigoj normale estas skribataj unuvortece). Se oni elparolus unuvorte, oni devus akcenti la antaŭlastan vokalon, **kotOpo**, **ijOko**. Tia elparolo iafoje aperas, sed ĝi ne estas normala, nek konsilinda.

2.3. Ne-Esperantaj vortoj – elparolo

Kiam ne-Esperanta nomo (aŭ alispeca fremda vorto) aperas en Esperanta frazo, ekzistas tri manieroj elparoli:

- ▶ Oni povas la nomon elparoli laŭ la origina lingvo (almenaŭ proksimume), kio postulas sciojn de tiu lingvo. Tio ĉiam estas korekta elparolmaniero, sed ne ĉiam efika maniero komuniki.
- ▶ Oni povas la nomon elparoli tiel, kiel oni ĝin elparolas en sia propra lingvo (kiam tiu ne estas la origina lingvo). Tio bedaŭrinde tre ofte okazas, sed estas tre malrekondinda, ĉar tiam eble nur parolantoj de tiu lingvo bone rekonas la nomon.
- ▶ Oni povas la nomon elparoli en Esperanteca maniero. Tio estas ankoraŭ malofta, sed tre rekondinda, ĉar ĉiu parolanto de Esperanto havas ŝancon rekonri la nomon.

Kiam ekzistas plene Esperantigita nomformo (§35.3), kiu estas vaste konata, uzado de tiu formo estas komprenebla la plej efika maniero komuniki. Legu pli pri ne-Esperantigitaj nomoj en §35.2.

Esperanteca elparolo

Kiam anoj de diversaj lingvoj parolas sian lingvon kaj uzas fremdajn nomojn, ili normale ne elparolas laŭ la fremda lingvo, sed spontane ŝangas la elparolon laŭ la elparolaj kutimoj de sia propra lingvo. Simile Esperantistoj povas elparoli fremdajn nomojn laŭ la elparola sistemo de Esperanto. Tion oni povas nomi **Esperanteca elparolo**.

Esperanteca elparolo ne signifas, ke oni elparolas ĉiun literon laŭ la Esperantaj reguloj, sed ke oni elparolas uzante kiom eble nur Esperantajn sonojn. La celo estas trovi elparolmanieron, kiu faras la nomon rekonebla por ĉiu ajn Esperantisto. Oni atentu kaj la fremdan elparolon, kaj la fremdan skribon, ĉar multaj nomoj estas pli konataj en sia skriba formo. Ofte estas bone serĉi kompromison inter la origina sono kaj la sonsistemo de Esperanto. Kiam oni ne konas la originan elparolon, sed eble nur la skribon, oni devas improvizi. Necesas esti tre tolerema pri elparolo de fremdaj nomoj en Esperanto. La celo ne estas montri siajn sciojn de fremdaj lingvoj, sed komuniki kiel eble plej efike.

La Akademio de Esperanto (*Aktoj de la Akademio III*, p. 76) rekondidis elparoli la ne-Esperantajn literojn Q, W, X kaj Y jene, kiam ili aperas en ne-Esperantigitaj propraj nomoj, kaj kiam oni ne scias la originan elparolon:

- ▶ Q kiel “k”; QU kiel “kv”
- ▶ W kiel “v” (precipe en Germanevenaj, Poldevenaj kaj Nederland-devenaj nomoj) aŭ kiel “ū” (en aliaj okazoj)
- ▶ X kiel “ks”
- ▶ Y kiel “j” (antaŭ aŭ post vokalo) aŭ kiel “i” (en aliaj okazoj)

Ekzemploj de eblaj Esperantecaj elparoloj

La ĉi-postaj Esperantecaj elparoloj ne estas la solaj eblaj. Oni povas diversgrade atenti la originan elparolon kaj la Esperantan sonsistemon. Memoru ankaŭ, ke oni ĉiam povas uzi la originan elparolon senĉanges, se oni tion preferas.

- *Coca Cola* → *koka kola* (Angla nomo de trinkajo). La “O” (diftongo) fariĝas simpla vokalo. La malklaraj finajvokaloj fariĝas A laŭ la skribo.
- *Chaplin* → *ĉaplin, ĉeplin* (Usona nomo de kinartisto). La “A” elparoliĝas Angle inter A kaj E. Verŝajne A laŭ la skribo estas preferinda, sed ankaŭ E eblas. La malklara elparolo de “I” fariĝas I.
- *Winchester* → *vinĉester* (Angla urbonomo). La “W” (= Ŭ) fariĝas V, ĉar Esperante Ŭ ne povas aperi vortkomence. La malklara “E” fariĝas E. La fina “ER”, kiu elparoliĝas kiel vokaleca R, fariĝas ER, ĉar Esperante R ne povas esti vokalo.
- *Dreyfus* → *dre(j)fus* (nomo de historie fama Franca oficiro). La “Y” estas neelparlata France. Ĝi povas fariĝi J aŭ malaperi. La “U” (ronda antaŭa vokalo) fariĝas U laŭ la skribo.
- *Honoré de Balzac* → *(h)onore de balzak* (Franca nomo de verkisto). La “H” estas neelparlata France. Ĝi povas resti, laŭ la skribo, aŭ malaperi. La malklara vokalo en *de* fariĝas E laŭ la skribo.
- *Changzhou* → *ĉan(g)ĝo* (Ĉina urbonomo). La spira “CH” fariĝas Ĉ. La senspira “ZH” fariĝas Ĝ. La “NG” (vela naza konsonanto) fariĝas N, aŭ eventuale N + G laŭ la skribo. La diftongo “OU”, kiu estas fremda al Esperanto, fariĝas O.
- *al-Ghurdaqa* → *(al-)hurdaka* aŭ *(al-)gurdaka* (Araba nomo de Egipta havenurbo). *Al* estas difina artikolo kaj povas forfali. “GH” (= voĉa Ĥ) fariĝas Ĥ aŭ G. La ekstreme malantaŭa “Q” fariĝas K.
- *Haliaeëtus leucoryphus* → *halieetus leükorifus* (Latina scienco nomo de birdospeco; la Esperanta nomo estas *haliaeto*). La “AE” fariĝas E. La “Y” fariĝas I.
- *Kalocsay* → *kaloĉaj* (Hungara nomo de Esperanta verkisto). Hungara malhela “A” fariĝas ordinara A laŭ la skribo.
- *Malmö* → *malme, malmo* (Sveda urbonomo). La “Ö” (antaŭa ronda vokalo) fariĝas E aŭ O.

Akcentado

Ekzistas tri manieroj akcenti en Esperanteca elparolo. Por ĉiu nomo oni elektu manieron, kiu ŝajnas oportuna:

- ▶ Se la origina lingvo havas akcenton, oni povas konservi la originan akcenton.

- ▶ Oni povas akcenti sur la antaŭlasta vokalo laŭ la Esperanta akcentoregulo. Tio estas ofte natura, kiam la nomo ŝajnas havi ian finaĵon similan al la Esperantaj finaĵoj.
- ▶ Oni povas imagi finan apostrofon (§10.1) – anstataŭ O-finaĵo – kaj akcenti lastvokale.
 - *Coca cola* → *kOka kOla* aŭ *kokakOla*
 - *Chaplin* → *ĉAplin* aŭ *ĉaplIn*
 - *Haliaeetus leucoryphus* → *haliEetus leükOrifus* aŭ *halieEtus leükorIfus*
 - *Kalocsay* → *kAloçaj*, *kalOçaj* aŭ *kaloçAj*
 - *Malmö* → *mAlmo*, *mAlme* (la “duobla” Sveda akcento fariĝas ordinara akcento)

Gramatiko

3. Gramatika superrigardo

Ĉi tiu superrigardo klarigas, kiel nomiĝas la diversaj specoj de vortoj. Ĝi ankaŭ klarigas la bazajn principojn de frazokonstruado kaj frazanalizado.

3.1. Vortospecoj

Ekzistas du specoj de vortoj en Esperanto: **finaĵvortoj** kaj **vortetoj**.

Finaĵvortoj

Plej multaj vortoj en Esperanto estas finaĵvortoj. Finaĵvorto baze konsistas el **radiko + vortklasa finaĵo**, ekz.: *patro, rozo, suno, amo, sana, verda, ege, aparteni, brilas, estos*.

Radikoj esprimas plej diversajn aferojn: bestojn, homojn, agojn, kvalitojn, abstraktaĵojn, konkretaĵojn k.t.p. Radiko ne povas aperi memstare kiel vorto, sed bezonas finaĵon. Ekzistas naŭ vortigaj **finaĵoj**: O, A, E, I, AS, IS, OS, US kaj U. Se oni aldonas iun el tiuj finaĵoj al radiko, ĝi farigas vorto. Ĉiu ajn radiko povas akcepti ĉiun ajn finaĵon: *homo, homa, home, homi, homas* k.t.p., *bluo, blua, blue, blui, bluas* k.t.p., *kuro, kura, kure, kuri, kuras* k.t.p.

Finaĵvortoj povas ankaŭ konsisti el pluraj radikoj + finaĵo, aŭ el vorteto + finaĵo, k.t.p.: *vaporšipo, peri* k.t.p. Legu detale pri la diversaj manieroj konstrui finaĵvortojn en §37.

Iuj radikoj estas uzataj ĉefe en vortokunmetado. Oni nomas ilin afiksoj (§38): EBL, UL, MAL, GE k.a.

Ekzistas pluraj miloj da radikoj, kaj daŭre aperas novaj. Ili estas nefermita klaso de lingvoelementoj. Enkonduko de novaj afiksoj estas tamen pli malfacila, ĉar ili apartenas al la kerno de la lingvo. Afiksoj estas pli fermita klaso de lingvoelementoj.

Vortetoj

Vorteto ne bezonas finaĵon, sed povas aperi en frazo tia, kia ĝi estas. La vortetoj estas limigita grupo de vortoj, kiuj montras tre bazajn ideojn, gramatikajn rilatojn k.t.p. Jen ĉiuj oficialaj vortetoj dividitaj en grupojn:

- ▶ Rolvortetoj (§12.3): *al, anstataŭ, antaŭ, apud, ĉe, cirkau, da, de, dum, ekster, el, en, ĝis, inter, je, kontraŭ, krom, kun, laŭ, malgraŭ, per, po, por, post, preter, pri, pro, sen, sub, super, sur, tra, trans*.
- ▶ Pronomoj (personaj) (§11): *mi, ni, vi, (ci), li, ŝi, ĝi, ili, oni, si*.
- ▶ O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj (§15): *kiu, tiu, iu, ĉiu, neniu, kio, tio, io, ĉio, nenio, kia, tia, ia, ĉia, nenia, kies, ties, ies, ĉies, nenies, ambaŭ, la* kaj la nomoj de la Esperantaj literoj (§15.6).
- ▶ Nombraj vortetoj (§23.1): *unu, du, tri, kvar, kvin, ses, sep, ok, naŭ, dek, cent, mil, nul*.

- ▶ Kunligaj vortetoj (§16): *kaj, aŭ, sed, plus, minus, nek.*
- ▶ Frazenkondukaj vortetoj (§33): *ke, ĉu, se, ĉar, apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol.*
- ▶ Komparaj vortetoj (§20.1): *kiel, ol.*
- ▶ E-vortecaj vortetoj lokaj (§14.1): *kie, tie, ie, ĉie, nenie, ĉi, for.*
- ▶ E-vortecaj vortetoj tempaj (§14.2): *kiam, tiam, iam, ĉiam, neniam, ankoraŭ, baldaŭ, hodiaŭ, hieraŭ, morgaŭ, jam, ĵus, nun, plu, tuj.*
- ▶ Diversaj E-vortecaj vortetoj (§14.3): *kial, tial, ial, ĉial, nenial, kiel, tiel, iel, ĉiel, neniel, kiom, tiom, ion, ĉiom, neniom, ajn, almenaŭ, ankaŭ, apenaŭ, des, do, eĉ, ja, jen, jes, ju, kvazaŭ, mem, ne, nur, pli, plej, preskaŭ, tamen, tre, tro.*
- ▶ Ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj (§18): *adiaŭ, bis, fi, ha, he, ho, huru (hu ra), nu, ve.*

Kvankam vortetoj ne bezonas finaĵojn por roli vorte, oni povas aldoni finaĵojn kaj afiksojn por kre ni novajn vortojn kun aliaj signifoj: *antaŭe, duma, mia, ilia, unua, due, plia, kialo, morgaŭo, ĉirkaŭi, ĝisi, treege, unuigi, pliigi* k.t.p.

45 el la vortetoj ŝajnas havi iajn finaĵojn, ŝajnas kunmetitaj, sed estas ne-kunmetitaj: *tio, tia, kio, kie, iu, iel, ĉiam, ĉiom, nenial, nenes* k.a. Tiujn vortetojn oni nomas tabelvortoj (§13).

Apenaŭ enkondukiĝas novaj vortetoj, ĉar ili estas stabila, fermita klaso de vortoj. Provoj enuzigi novajn vortetojn (§19) preskaŭ ĉiam montriĝas vanaj.

Note: Okazis provoj ŝangi iujn E-vortecajn vortetojn, kiu finiĝas per "aŭ", en finajvortojn, ekz.: *hodiaŭ → *hodie**, *ankoraŭ → *ankore**, *almenaŭ → *almene**. Nur en poezio oni povus ankoraŭ renkonti tiajn formojn. En ordinara lingvoj oni nepre restu ĉe la normalaj formoj.

3.2. Frazoj kaj frazpartoj

Frazo estas vico de vortoj, kiu kune esprimas penson.

Frazparto estas vorto aŭ grupo de vortoj, kiu rolas kiel unuo en frazo.

Ĉi tie temos nur pri frazoj en **aktivo**, kiu estas la baza maniero konstrui frazojn. Kelkajn specojn de frazoj oni povas transformi en pasivon (§29), kiu prezantas la agon el alia perspektivo.

Ĉefverbo kaj frazroloj

La plej grava frazparto estas la **ĉefverbo**. Ĝi estas vorto kun iu el la finaĵoj AS, IS, OS, US kaj U (normale ne I): *iras, sidis, batos, vidus, pensu* k.t.p. Ĉefverbo montras, pri kia ago aŭ stato temas.

La ĉefverbo estas la centro de la frazo. Ĉiuj aliaj partoj de la frazo rilatas en diversaj manieroj al la ĉefverbo. Ili ludas diversajn **frazrolojn**.

Se la ĉefverbo de frazo estas *batas*, oni povas imagi ekz. la jenajn frazrolojn.

- ▶ Tiu, kiu faras laAGON, ekz. *knabo*.
- ▶ Tio, kio ricevas laBATON, ekz. *ŝtono*.
- ▶ Tio, per kio oni faras laBATON, ekz. *martelo*.

- ▶ La tempo, en kiu okazas la ago, ekz. *vespero*.
- ▶ La loko, en kiu okazas la ago, ekz. *korto*.

Tiel formiĝas “frazo” kun ses frazpartoj:

- **Batas knabo ŝtono martelo vespero korto*.*

Tio tamen ne estas ĝusta Esperanta frazo. Oni bezonas ankaŭ rolmontrilojn, kiuj klarigas, kiajn rolojn ludas la diversaj frazpartoj:

Tio, kio faras la agon de la ĉefverbo, ricevas **nenian rolmontrilon**:

→ ***Knabo batas***.

Tio, kion la ago trafas, ricevas la **rolfinajon N**:

→ ***Knabo batas ŝtonon***.

La ilo ricevas la **rolvorteton per**:

→ ***Knabo batas ŝtonon per martelo***.

La tempo de la ago povas ricevi diversajn rolmontrilojn depende de la preciza signifo. Ĉi tie oni povas elekti la **rolvorteton dum**:

→ ***Knabo batas ŝtonon per martelo dum vespero***.

Ankaŭ la loko de la ago povas ricevi diversajn rolmontrilojn depende de la preciza signifo. Ĉi tie taŭgas la **rolvorteto en**:

→ ***Knabo batas ŝtonon per martelo dum vespero en korto***.

Tiu ĵn frazpartojn oni povas meti en ia ajn ordo, ekz.:

- *Knabo batas ŝtonon per martelo dum vespero en korto*.
- *Batas ŝtonon knabo per martelo en korto dum vespero*.
- *Štonon dum vespero per martelo knabo batas en korto*.
- *Knabo ŝtonon per martelo batas dum vespero en korto*.

La baza signifo ne ŝangiĝas, sed la vortordo (§34) povas nuanci la frazon kun diversaj emfazoj.

Ekzistas tri rimedoj montri frazrolon: nenio (§12.1), la finaĵo N (§12.2), kaj rolvortetoj (§12.3).

E-vortoj (vortoj kun E-finaĵo) kaj diversaj E-vortecaj vortetoj povas montri ekz. manieron, tempon aŭ lokon sen aparta rolmontrilo:

- *Bonaj infanoj lernas diligente*.^{FE.9} *Diligente* montras manieron, sed havas nenian rolmontrilon.
- *Venu al mi hodiaŭ vespere*.^{FE.18} *Hodiaŭ* kaj *vespere* montras la tempon de la ago, sed partoprenas en la frazo sen rolmontriloj.

La roloj, kiujn frazpartoj povas havi, nomiĝas: **subjekto, objekto, perverbala priskribo, alvoko kaj komplemento**.

Subjekto

Subjekto (§12.1.1) estas la plej grava frazrolo (krom la ĉefverbo). La subjekto faras tiun agon, aŭ estas en tiu stato, kiun montras la ĉefverbo:

- *La birdoj flugas*.^{FE.9} *La birdoj* faras la agon *flugas*.

- *Li promenas kun tri hundoj.*^{FE.12} *Li faras la agon promenas.*
- *Sur la tero kuſas ŝtono.*^{FE.6} *La agon kuſas “faras” ŝtono.*
- *Leono estas forta.*^{FE.7} *La “agon” estas “faras” leono.*

Kio precize estas subjekto, tamen dependas de la koncerna verbo (§30).

Objekto

Objekto (§12.2.2) estas tio, kio estas rekte trafata de la ago:

- *Mi amas la patron.*^{FE.8} *La patro estas rekte trafata de la ago amas.*
- *Ludoviko, donu al mi panon.*^{FE.8} *La donado “trafas” rekte panon.*
- *Mi vidas leonon.*^{FE.7} *Leono estas rekte trafata de la vidado.*

Kion precize signifas “esti rekte trafata de ago”, dependas de la koncerna verbo (§30.3).

Perverba priskribo

Perverba priskribo (§25.1) montras, pere de la ĉefverbo, priskribon de la subjekto aŭ de la objekto:

- *Leono estas forta.*^{FE.7} La vorto *forfa* montras priskribon de la subjekto *leono*. La priskribon peras la verbo *estas*.
- *La juna vidvino fariĝis denove fiancino.*^{FE.33} *Fiancino* estas priskribo de la subjekto *la juna vidvino*. La priskribo okazas pere de la verbo *fariĝis*.
- *Li estas hodiau en kolera humoro.*^{FE.31} *En kolera humoro* estas priskribo de la subjekto *li*.
- *Ĉu tion vi opinias justa?*^{lj.35} *Justa* estas priskribo de la objekto *tion*. La priskribon peras la verbo *opinias*.

Alvoko

Alvoko (§12.1.2) estas frazrolo, per kiu oni alvokas tiun, al kiu oni volas paroli:

- *Ludoviko, donu al mi panon.*^{FE.8} *Ludoviko* estas alvoko al la alparolato.
- *Sinjoro, vi estas neĝentila.*^{FE.16}

Komplemento

Komplemento estas komuna nomo de ĉiuj aliaj frazroloj ol subjekto, objekto, alvoko kaj perverba priskribo. Komplemento montras diversajn cirkonstancojn de la ago.

Komplementojn oni povas nomi laŭ la signifo: **loka komplemento, tempa komplemento, maniera komplemento** k.t.p.

Komplementojn oni ankaŭ povas nomi laŭ la formo: **N-komplemento** (havas N-finajon), **al-komplemento** (havas la rolvorteton *al*), **en-komplemento** (havas la rolvorteton *en*), **E-komplemento** (estas E-vorto) k.t.p.:

- *Sur la fenestro kuſas krajono kaj plumo.*^{FE.6} *Sur la fenestro* estas loka komplemento, *sur-komplemento*.

- *En la tago ni vidas la helan sunon.*^{FE.10} *En la tago* estas tempa komplemento, *en*-komplemento.
- *Bonaj infanoj lernas diligente.*^{FE.9} *Diligente* estas maniera komplemento, E-komplemento.
- *Tio daŭris nur malgrandan momenton.*^{FA1.88} *Malgrandan momenton* estas tempa komplemento, N-komplemento.

Multaj gramatikistoj rigardas objekton kiel specon de komplemento, sed en PMEG objekto kaj komplemento estas rigardataj kiel malsamaj frazroloj.

Subfrazoj

Frazo povas aperi kiel parto de alia frazo. Tian frazon ene de frazo oni nomas subfrazo (§33):

- *Diru al la patro, ke mi estas diligenta.*^{FE.8} La subfrazo *ke mi estas diligenta* rolas kiel objekto en la tuta frazo.

Ordinaran frazon oni povas nomi ĉeffrazo por distingi ĝin de subfrazo.

3.3. Ĉefvortoj kaj priskriboj

Frazparto povas konsisti el unu sola vorto, sed ofte ĝi estas kunajo de pluraj vortoj. Unu el la vortoj de plurvorta frazparto estas ĉefvorto, kaj la aliaj estas rektaj priskriboj de la ĉefvorto. Se la ĉefvorto estas O-vorto, la frazparto nomiĝas **O-vorta frazparto**. Se la ĉefvorto estas A-vorto, ĝi estas **A-vorta frazparto**. Se la ĉefvorto estas E-vorto, ĝi estas **E-vorta frazparto**:

- *ĉambro* — *Ĉambro* estas ĉefvorto. Priskribo ne estas.
- *matura homo* — *Homo* estas ĉefvorto. *Matura* estas rekta priskribo de *homo*.
- *tre granda* — *Granda* estas ĉefvorto. *Tre* estas rekta priskribo de *granda*.
- *tre longe* — *Longe* estas ĉefvorto. *Tre* priskribas ĝin.

Oni povas ankaŭ paroli pri **E-vortecaj frazpartoj**, en kiuj la ĉefvorto estas E-vorteca vorteto: *tre baldaŭ, multe pli, absolute ĉiam*.

Rekta priskribo de ĉefvorto povas mem esti plurvorta frazparto:

- *la kajero de la juna fraŭlino* — Ĉefvorto estas *kajero*. *La* estas difina priskribo (= difinilo). *De la juna fraŭlino* estas poseda priskribo. La poseda priskribo estas mem O-vorta frazparto enkondukita per la rol-vorteto *de*:
- *tre alte estimata sinjoro* — La tuto estas O-vorta frazparto. *Sinjoro* estas ĉefvorto. *Tre alte estimata* estas mem A-vorta frazparto, kiu rekte priskribas la ĉefvorton *sinjoro*.

Legu pli pri la diversaj manieroj rekte priskribi ĉefvorton en §7.

4. O-vortoj

4.1. Bazaj reguloj por O-vortoj

Vorton kun la finaĵo O oni nomas O-vorto. O-vortoj estas nomoj de aferoj, konkretaĵoj, abstraktaĵoj, homoj, bestoj, fenomenoj, agoj, kvalitoj, specoj, individuoj k.t.p.:

- *tablo* = nomo de konkretaĵo
- *hundo* = nomo de bestospeco
- *saĝo* = nomo de kvalito
- *amo* = nomo de sento
- *kuro* = nomo de ago
- *martelado* = nomo de agado
- *Petro* = nomo de persono
- *Berlino* = nomo de urbo

Post O-finaĵo povas sekvi J-finaĵo por multe-nombro (§8), kaj N-finaĵo por frazrolo (§12.2). Oni ankaŭ povas meti ambaŭ, sed ĉiam J antau N:

<i>tablo</i>	<i>tablon</i>	<i>tablojn</i>
<i>hundoj</i>	<i>hundon</i>	<i>hundojn</i>

Oni povas anstataŭigi la finaĵon O per apostrofo (§10), sed nur kiam ne sekvas J aŭ N: *hund'* = *hundo*, *saĝ'* = *saĝo*, *am'* = *amo*, *kur'* = *kuro*, *Berlin'* = *Berlino*.

Legu ankaŭ pri O-vortaj frazpartoj en §7.1, kaj pri propraj nomoj en §35.

4.2. Seksa signifo de O-vortoj

En Esperanto ne ekzistas gramatika sekso. Sekso estas nur parto de la signifo de iuj O-vortoj. La finaĵo O neniel esprimas sekson.

La signifon de vorto oni ĉiam devas lerni. Por ĉiu besta kaj homa vorto oni devas lerni la eventualan sekson kiel parton de la signifo. Neniaj reguloj decidias pri tio. Regas iom da konfuzo pri tio ĉi, kaj multaj vortoj bedaŭrinde havas neklaran signifon.

Ekzistas en Esperanto tri signifikasoj de vortoj por homoj kaj bestoj:
Sekse neŭtraj radikoj, virseksaj radikoj kaj inseksaj radikoj:

► **Sekse neŭtraj radikoj:**

- Ĝeneralaj bestaj kaj homaj radikoj: *besto*, *birdo*, *insekto*, *fiŝo*, *homo*, *persono*, *infano* k.a.
- La sufiksoj *-ul-*, *-ist-*, *-an-*, *-estr-* kaj *-id-*.
- Participoj kun O-finaĵo: *...anto*, *...into*, *...onto*, *...ato*, *...ito*, *...oto*.
- Ĉiuj bestospecioj: *kato*, *leono*, *ĉevalo*, *zebro*, *hundo*, *lupo*, *koko*, *ansero*, *pasero*, *ezoko*, *formiko*, *araneo*, *mušo* k.a.

- Diversaj ne-familiaj homaj rilatoj: *amiko, kolego, gasto, najbaro, membro, ĉefo, kamarado* k.a.
- Profesioj kaj diversaj homaj roloj: *aktoro, sekretario, kelnero, tajloro, ŝoforo, geografo, redaktoro, studento, sklavo, mastro, majstro, moŝto, ministro, nobelo, turisto, fripono, heroo, pasaĝero, viktimo* k.a.
- Militistoj: *soldato, oficiro, kaporalo, leŭtenanto, kapitano, kolonelo, generalo, adjutanto* k.a.
- Diversaj religiuloj: *pastro, episkopo, kardinalo, diacono, katoliko, bonzo* k.a.
- Gentoj, landanoj, rasoj k.s.: *Anglo, Svedo, Ruso, Japano, Ĉino, Arabo, Cigano, Lapono, Judo, Apaĉo, Slavo, indiĝeno* k.a.
- Supernaturaj kaj fabelaj estajoj: *dio, diablo, anĝelo, feo, kobold, fantomo, genio* k.a.

► Viraj radikoj:

- Diversaj evidente viraj radikoj: *viro, sinjoro, fraŭlo, knabo, bubo, ĝentlemano, masklo* k.a.
- La sufikso *-ĉj-*.
- Familiaj radikoj: *patro, frato, filo, avo, nepo, nevo, onklo, kuzo, fianĉo, edzo, vidvo* k.a. (sed la ĝeneralaj vortoj *parenci* estas neŭtra).
- Nobeloj kaj similaj altranguloj: *reĝo, caro, princo, grafo, barono, ŝaho, mikado, emiro, samurajo* k.a. (sed la ĝeneralaj vortoj *nobeli* estas neŭtra).
- Kelkaj religiuloj: *monaĥo, abato, papo, rabeno, imamo* k.a.
- Specialaj virbestaj radikoj: *taŭro, okso, kapono, stalono, boko* k.a.

► Inaj radikoj:

- Evidente ina: *femalo*.
- La sufiksoj *-in-* kaj *-nj-*.
- Diversaj inaj radikoj: *damo, matrono, primadono, furio, amazono, nimfo, megero, putino, meretrico, gejso, madono, muzo, hetajro, subreto, almeo* k.a.

El la tri grupoj la neŭtra estas sendube la plej granda. Ĝi estas nefermita klaso, kiu daŭre akceptas novajn membrojn. La vira grupo estas multe pli malgranda, kaj estas pli fermita. La ina grupo estas la plej malgranda. Eventuale ĝi povas akcepti pliujn membrojn. Versajne iuj malkonsentas pri la klasado de kelkaj vortoj, sed estas klare, ke ĉiuj tri kategorioj ekzistas. Kiuj vortoj troviĝu en kiu grupo, estas nur demando de detaloj, ne de principoj.

La klasado neniel pretendas esti io perfekta aŭ deviga por aliaj. La lingvo estas ĉi-kampe neunueca, kaj ne ekzistas ia simpla vero pri ĉiuj ĉi tiuj radikoj. Komprenanteble ĉi tie temas nur pri Esperanto kaj Esperantaj vortoj.

En aliaj lingvoj estas alie, kaj iliaj respondaj vortoj povas havi aliajn signifojn kaj uzojn rilate sekson.

Iuj radikoj montras homan rolon, kiu estas ĉiam okupata de nur unu el la seksoj, ekz. viroj, kvankam nenio vere malebligas virinon en tia rolo. Tre frapa ekzemplo estas la vortoj *soldato* kaj *pastro*. Por tiuj, kiuj konas nur virajn soldatojn kaj nur virajn pastrojn, tiuj radikoj povas ŝajni per si mem klare viraj, sed en iuj landoj ja ekzistas ankaŭ inaj soldatoj kaj inaj pastroj. En la ĉi-antaŭaj listoj *soldato* kaj *pastro* estas klasitaj kiel neŭtraj. Tiaj radikoj ekzempligas la multajn okazojn, en kiuj la klasado estas tre mal-facila.

Seksaj afiksoj

Per la sufikso IN (§38.2.20) oni povas doni inan sekson al vorto: *homino*, *virino*, *studentino*, *hundino*. Se la radiko estas vira, oni devas aldoni IN, kiam temas pri ino. Ĉe neŭtra radiko oni povas aldoni IN, se oni volas klare montri, ke temas pri ino, sed tio ne estas deviga. Se jam la radiko estas ina, oni kompreneble ne aldonu IN.

Per la radiko VIR uzata prefiksce aŭ A-vorte (§38.4.1) oni povas doni viran sekson al vorto: *virleono*, *virhundo*, *virhomo*, *vira studento*. Ĉe neŭtra radiko oni povas aldoni VIR- aŭ *vira*, se oni volas klare montri, ke temas pri viro, sed tio ne estas deviga. Se jam la radiko estas vira, oni kompreneble ne aldonu VIR. Se la radiko estas ina, oni povus teorie aldoni VIR- aŭ *vira* por doni viran signifon, sed praktike tio neniam okazas.

Per la prefikso GE (§38.3.6) oni povas doni ambaŭseksan signifon al vorto: *gehomoj*, *geviroj*, *gestudentoj*, *gehundoj*. Se la radiko estas neŭtra, GE normale estas superflua, sed povas esti uzata por emfazi, ke ambaŭ seksoj ĉeestas. Kutime oni ne uzas GE antaŭ inaj radikoj, sed nur antaŭ viraj aŭ neŭtraj.

Vortoj faritaj per la sufikso ĈJ (§38.2.6) havas viran signifon. Vortoj faritaj per la sufikso NJ (§38.2.25) havas inan signifon.

Konfuzo

Bedaŭrinde pri la signifo de iuj vortoj regas diversaj opinioj. Precipe vortoj por bestoj kaj profesiuloj estas neunuece uzataj. Vortoj kiel *bovo*, *ĉevalo*, *šaflo*, *hundo*, *tajloro*, *advokato* kaj *sekretario* estas uzataj de kelkaj kiel viraj vortoj, de aliaj kiel neŭtraj. Konfuzo regas ankaŭ pri vortoj, kiuj finiĝas per ...ulo, ...ano, ...isto, ...estro, ...anto, ...into, ...onto, ...ato, ...ito kaj ...oto, pri popolaj vortoj kiel *Anglo*, *Italo*, *Ĉino* kaj *Hindo*, pri la vorto *amiko* k.t.p.

Plej ofte oni rutine aldonas la sufikson IN al neŭtraj vortoj, se oni parolas pri ino, kvankam tio principe ne necesas. Aliflanke ĉe multaj neŭtraj vortoj oni ofte ne montras virseksecon, ĉe kiam tio povus esti bezonata. Oni kontrastigas inter ekz. *bovo* kaj *bovino*, *koko* kaj *kokino*, *Ĉino* kaj *Ĉinino*, *Svedo* kaj *Svedino*, *kuracisto* kaj *kuracistino*, *lernanto* kaj *lernantino* k.t.p., tiel ke *bovo*, *koko*, *Ĉino*, *Svedo*, *kuracisto* kaj *lernanto* ŝajnas viraj. Tiam la konteksto (kontrasto kun ina vorto) momente donas viran signifon al vorto, kiu per si mem estas neŭtra. Tio estas eble mallogika, sed tre praktika. Temas pri ekonomia esprimomaniero. En multe-nombro tamen tiaj vortoj restas neŭtraj.

Vortoj kiel *bovoj, kokoj, Ĉinoj, Svedoj, kuracistoj, lernantoj* k.t.p. normale inkluzivas kaj virojn kaj inojn. Ne necesas aldoni la prefikson GE. Efektive nur ĉe la multe-nombra formo oni povas klare vidi, ĉu temas pri neŭtra aŭ vira radiko. Firme viraj radikoj neniam estas uzataj sensekse en multenombro. Vortoj kiel *patroj, knaboj, onkloj* kaj *bokoj* ĉiam montras nur virojn aŭ virbestojn.

Sed multaj firme neŭtraj vortoj, ekz. *homo, persono, infano, parencio, membro, pasaĝero, demokrato, turisto, besto, formiko, mušo* k.a., apenaŭ iam estas uzataj virsekse. Oni ne parolas pri ekz. *homo kaj homino, persono kaj personino, infano kaj infanino*, celante, ke *homo, persono* kaj *infano* estu komprenataj vire.

Legu ankaŭ pri eventuala sekso de UL kaj aliaj similaj sufiksoj en §38.2.30.

Evoluo

La signifo de radiko ne estas ŝtone fiksita. La lingvo povas evolu, kaj ankaŭ faktie evoluas kaj ŝanĝas. Multaj vortoj, kiuj antaŭe estis uzataj preskaŭ ĉiam kun vira signifo, estas nun pli kaj pli uzataj kun neŭtra signifo. Precipe ĉe profesioj la evoluo de la modernaj socioj ĉiam pli kreas bezonon de vortoj neŭtraj. Sed estas evidente, ke tiu evoluo ne povas trafi ĉiujn vortojn. Firme viraj vortoj kiel *patro, viro, knabo, sinjoro, reĝo* k.a., neniam ŝanĝos sian signifon. Ili estas kaj restos viraj. Same ŝajnas, ke neniu inaj vortoj iam ŝanĝiĝos.

Ĉiu plene rajtas daŭrigi la tradician kvazaŭ-viran uzadon de neŭtraj vortoj, sed ĉiu ankaŭ rajtas uzadi neŭtrajn vortojn plene sensekse. La du manieroj uzi la neŭtrajn vortojn ne vere konfliktaς inter si. Ili ambaŭ baziĝas sur la propraj signifoj de la koncernaj vortoj, kaj estas ambaŭ logikaj kaj konformaj al la reguloj de la lingvo. Temas simple pri personaj preferoj, ĉu insisti pri sekso aŭ ne. Por iuj personoj sekso ne estas nepra kaj grava informero, por aliaj ĝi tre ofte estas.

Generale estas konsilinde neniel provi ŝanĝi, reformi aŭ modifi la sekstan signifon de radikoj, por kiuj la uzado kaj signifo estas stabilaj kaj klaraj — tio ja nur pliigus la konfuzon! Sed en ĉiuj okazoj, en kiuj la signifo estas malklara, neunueca aŭ ŝanceliganta, ŝajnas konsilinde doni al la radiko neŭtran signifon.

Seksa diskriminacio

Multaj opinias, ke Esperanto diskriminas virinojn, ĉar multaj vortoj estas baze viraj. Sed rigardante la ĉi-antaŭajn listojn oni vidas, ke plej multaj vortoj estas (aŭ almenaŭ povas esti) neŭtraj. Diskriminacia estas en tiuj okazoj ne la lingvo, sed la lingvouzantoj. Pri la firme viraj vortoj estas alia afero, sed oni memoru, ke la uzado de ina sufikso estas nur gramatika afero. Zamenhof vivis en socio, kiun regis viroj, kaj tio postlasis spurojn en lia lingvo, sed la lingvo ne kreas la diskriminacion, nur spegulas ĝin.

Iuj Esperantistoj ne volas vidi la lingvon trankvile evolu rilate al sekso, sed volas ĝin draste reformi. Oni proponadas diversajn novajn afiksojn kaj pronomojn por fari la lingvon “perfekta”. Tiuj reformoj efektive kaŭzas pli

da problemoj ol ili solvus. Feliĉe en la praktiko ĉiuj tiuj klopoj montriĝas vanaj malŝparoj de energio.

5. A-vortoj

5.1. Bazaj reguloj por A-vortoj

Vorton kun la finaĵo A oni nomas A-vorto. A-vortoj montras ecojn, kvalitojn, apartenojn, rilatojn k.s., kaj estas uzataj por priskribi. La A-finaĵo aldonas la generalan ideon “karakterizata de tio, kion esprimas la radiko”:

- *longa* = havanta multe da longo
- *ruĝa* = havanta ruĝon kiel econ
- *bona* = karakterizata de bono
- *inteligenta* = havanta inteligenton, karakterizata de inteligento
- *homa* = rilata al homoj
- *malaperinta* = tia, ke ĝi jam malaperis

La signifo de A-vorto dependas kaj de la radiko, kaj de la konteksto (§37.2.2).

Ankaŭ posedaj pronomoj (§11.2) kaj vicordaj nombrovortoj (§23.4) estas A-vortoj. En ili la A-finaĵo havas specialan signifon.

Post A-finaĵo povas sekvi J-finaĵo por multe-nombro (§8), kaj N-finaĵo por frazrolo (§12.2). Oni ankaŭ povas meti ambaŭ, sed ĉiam J antaŭ N:

<i>longaj</i>	<i>longan</i>	<i>longajn</i>
<i>rugaj</i>	<i>rugan</i>	<i>rugajn</i>
<i>maj</i>	<i>mian</i>	<i>majn</i>
<i>sesaj</i>	<i>sesan</i>	<i>sesajn</i>

Legu ankaŭ pri A-vortaj frazpartoj en §7.2.

Uzo de A-vortoj

A-vortoj estas uzataj precipite por priskribi O-vortojn. Rekte priskribantaj A-vortoj staras plej ofte antaŭ la priskribata O-vorto, sed ili povas starri ankaŭ post ĝi. Eĉ povas esti A-vortoj samtempe antaŭ kaj post la sama O-vorto:

- ***granda domo***
- ***domo granda***
- ***la tago longa***
- ***la longa tago***
- ***fama Franca verkisto***
- ***fama verkisto Franca***

A-vorto, kiu staras post sia O-vorto, estas ofte emfazita: §7.1.1.

A-vorto povas ankaŭ priskribi ion pere de verbo (§25.1):

- ***La domo estas granda.*** Granda priskribas la O-vorton *domo* pere de la verbo *estas*.

- *Tiuj ĉi verkistroj estas **famaj**. Famaj priskribas la O-vorton *verkistroj* pere de *estas*.*
- *Mi farbis mian domon **blanka**.* Blanka priskribas la O-vorton *domon* pere de la verbo *farbis*.

A-vortoj estas uzataj ankaŭ por priskribi pronomojn (§11) kaj aliajn O-vortecajn vortetojn (§15), ordinare pere de verbo:

- Mi estas feliĉa.
- Tiu estas mia.
- Tio estas bona.
- Ili fariĝis koleraj.
- Ambaŭ ŝajnis dormantaj.

5.2. O-vorteca uzo de A-vortoj

Kiam A-vorto rolas kiel rekta priskribo de O-vorto (§7.1.1), oni iafoge forlasas la O-vorton. Tiam la A-vorto kvazaŭ mem transprenas la rolon de ĉefvorto, kaj rolas **O-vortece**. Tio eblas, kiam la konteksto klare montras, kiu O-vorto estu subkomprenebla. Subkomprendo de O-vorto faciligas, se antaŭ la A-vorto aperas *la* aŭ alia difinilo (§9):

- *La palaco de la imperiestro estis **la plej belega** [palaco] en la mondo.*^{FA2.24}
- *Mi legas al vi nur **la plej delikatan** [parton].*^{Rt.6}
- *Mi ne donos al vi mangi, ĝis vi pagos por **la antaŭa** [mango].*^{Rz.22}
- *Vi ne estas **la unuaj** [personoj], kiujn mi vidas hodiaŭ matene.*^{BV.15}
- *Mi devis oferi **la agrablan** [aferon, eblon] pro **la utila** [afero, eblo].*^{OV.266}
- *Ciuj homoj certigis, ke ili ĝin legis kaj komprenis, ĉar alie oni ja rigardus ilin kiel **malsagajn** [homojn].*^{FA2.29}
- *Rekta vojo estas pli mallonga, ol **kurba** [vojo].*^{FE.33}
- *Ni ambaŭ volas **la saman** [aferon]. Se la tute ĝeneralaj ideoj aferas estas subkomprenebla post *la sama*, oni povas anstataŭe diri *la samo*: Ni ambaŭ volas **la samon**. / Si volas scii, kial, kaj por kio, kaj kiarajte, [...] kaj denove, kaj ankoraŭ unu fojon denove **la samon**!*^{Gm.67}

En esprimoj de horo (§23.8) kaj dato (§23.9) oni preskaŭ ĉiam forlasas la O-vortojn *horo*, *tago* kaj *jaro*. Tiam vicordaj nombrovortoj (§23.4) ekrolas O-vortece:

- *Hodiaŭ estas **la dudek sepa** (tago) de Marto.*^{FE.12}
- *Georgo Vašington estis naskita **la dudek duan** [tagon] de Februaro.*^{FE.12}
- *Estas **la dek-unua** [horo] kaj duono.*
- *Tio okazis en Julio [de la] **mil naŭcent tridek oka** [jaro].* Ĉe jaresprimo oni nuntempe preferas forlasi ankaŭ la A-finaĵon: *Tio okazis en Julio mil naŭcent tridek ok*.

Ĉe posedaj pronomoj (§11.2) oni ofte forlasas O-vorton, se la konteksto permesas:

- *Via pano estas malpli freša, ol mia* [pano].^{FE.10}
- *Kial al li estus permesite ekspluati por si kaj por la siaj* [homoj] *cion.*^{M.36}
- *Vi ankaŭ min redonu al la miaj* [homoj].^{IT.7}

Alia

La A-vorto *alia* estas ofte uzata O-vortece. Oni povus imagi subkompreneantan O-vorton, sed *alia* ofte komplete transprenas la rolon de O-vorto, kaj en ŝovo de O-vorto estas iifoje tute superflua:

- *Mi ne volas tiun ĉi supon, donu al mi alian* [supon].^{Rz.27}
- *Ŝi estas jam edzino de alia* [viro].^{H.15}
- *Alian* [homon] *ne mallaŭdu, vin mem ne aplaŭdu.*^{PE.34}
- *El siaj multaj infanoj unuj* [infanoj] *estas bonaj kaj aliaj* [infanoj] *estas malbonaj.*^{FE.12}
- *Laboru en konsento kaj helpu unu* [persono] *al la alia* [persono].^{OV.141}
Legu pli pri la esprimo *unu... (la) alia* en §23.1.3.

Alia plej ofte esprimas individuecan signifon. *Alia* tiam tre similas al la tabelvortoj je U (§15.1). Iuj eĉ proponis ŝanĝi la A-vorton *alia* en tabelvorton (§13.3).

La kvantaj A-vortoj *multaj, malmultaj, pluraj* kaj *kelkaj* estas ofte O-vortece uzataj (§24.2).

6. E-vortoj

Vorton kun la finaĵo E oni nomas E-vorto. E-vortoj montras manierojn, lokojn, tempojn, kvantojn k.s.:

- *rapide* = en rapida maniero, kun rapido
- *bele* = en bela maniero, kun belo
- *urbe* = en (la) urbo(j)
- *hejme* = en la propra(j) hejmo(j)
- *tage* = en (la) tago(j)
- *matene* = en (la) mateno(j)
- *lunde* = en (la) lundoj, en ĉiu lundo
- *normale* = en normala maniero, en normalaj okazoj
- *multe* = en granda kvanto
- *alveninte* = post (la) alveno

La signifo de E-vorto dependas kaj de la signifo de la radiko, kaj de la kunteksto (§37.2.3).

Ĉe lokaj E-vortoj povas aperi la finaĵo N por direkto (§12.2.5): *urban* = “al la urbo(j)”, *hejmen* = “al la propra(j) hejmo(j)”. Sed E-vorto neniam povas ricevi J-finaĵon.

Legu ankaŭ pri E-vortaj frazpartoj en §7.3.

E-vortoj kiel komplementoj

E-vorto povas roli kiel komplemento de verbo:

- *Ili mangas rapide.* Rapide estas komplemento de *mangas*, kaj montras la manieron de manĝado.
- *Urbe troviĝas multaj restoracioj.* Urbe estas komplemento de *troviĝas*, kaj montras la lokon de la troviĝado.

E-vorta komplemento povas ankaŭ rilati al tuta frazo:

- *Kompreneble mi iros.* Kompreneble rilatas al la tuta frazo. Ĝi ne montras la manieron de irado, sed komentas la fakton, ke mi iros. Tiu tutaj faktaj estas kompreneblaj.

E-vortoj kiel priskriboj

E-vorto povas ankaŭ roli kiel rekta priskribo de A-vorto, de alia E-vorto, kaj de E-vorteca vorteto:

- *Ĝi estas sufice granda.* Sufiĉe estas rekta priskribo de *granda*.
- *Li mangas terure multe.* Terure estas rekta priskribo de *multe*.
- *Ili revenos treege baldau.* Treege estas rekta priskribo de *baldau*.

E-vorto povas ankaŭ esti perverba priskribo de I-verbo aŭ de subfrazo (§25.1.1):

- *Estas amuze labori.* Amuze estas perverba priskribo de *labori*.

- Multe maĉi estas necese por bona digesto. Necese perverbe priskribas multe maĉi.
- Estis ĝojige, ke ili sukcesis. Ĝojige perverbe priskribas la ke-frazon.

A-vortoj kaj E-vortoj estas tre similaj. La afero, kiun oni volas priskribi, decidas, ĉu oni uzu A-vorton aŭ E-vorton.

E-vortoj kiel nuanciloj

Iuj E-vortoj povas direkti la atenton al certa frazparto, kaj nuanci ĝian rolon en la frazo. En tia nuanca rolo E-vorto povas rilati al tiaj vortoj, kiujn ĝi normale ne povas priskribi, ekz. O-vortoj kaj personaj pronomoj:

- Unuj diris absolute nenion, aliaj diris tro multe.^{FA3.19} La objekto *nenion* validas senrezerve, senescepte.
- Li estis tute en malespero.^{FA1.78} Ne restis eĉ iomete da espero.
- Li mangas multajn diversajn aferojn, sed ĉefe legomojn. La plej gravaj el liaj mangajoj estas legomoj.
- La najbaroj disiĝis kun larmoj, kaj precipie la infanoj ploris maldolce.^{FA3.58} Ankaŭ aliaj ploris maldolce, sed la infanoj tion faris pli multe.
- Ĝuste apud mia pordego floras la plej belaj rozoj.^{FA2.132} La loka esprimo validas tute precize kaj ekzakte. Ne uzu *ĝus* (§14.2.6) anstataŭ *ĝuste* en ĉi tiaj frazoj.
- Estu tre singardaj kun Viaj vortoj, ĉar alie Vi atingos ĝuste la malon de tio, kion Vi deziras atingi!^{!L2.6} Vi atingos la malon en absoluta senco, ne nur proksimume.
- La numero videble estis ĝuste tiu, kiun si havis en sia memoro.^{M.18} Ne nur proksimume tiu numero, sed tute ekzakte.
- Lia tago de naskiĝo ĝuste nun estis festata.^{FA1.55} Ne iom antaŭe aŭ poste, sed vere en tiu momento mem.
- La tutaj ĝojoj de la tero flugis for, kaj restis sole ĝemo!^{!Rt.75} = ...restis nenio alia ol ĝemo. ...restis nur ĝemo. Ĉi tia sole estas egala al *nur* (§14.3.14), sed *nur* iafoje havas alian signifon.
- Li elsetis la tutan kupran monon kaj plenigis al si la poŝojn kaj la tornistron sole per argento.^{FA1.2} Per nenio alia li plenigis ilin. Iafoje povas esti ĝia konfuzo inter tiu ĉi nuanca signifo de *sole* kaj ĝia ordinara signifo "sen akompano". Tiam oni ofte povas uzi la A-formon *sola* por "sen akompano": *Ili iris sole tien.* = *Ili iris nur tien.* *Ili iris solaj tien.* = *Ili iris tien sen akompano.*

E-vortecaj vortetoj kiel *ankaŭ*, *eĉ*, *almenaŭ*, *ja* kaj *nur* (§14.3) ofte havas tian nuancan rolon.

O-vortecaj E-vortoj

Kvantaj E-vortoj povas esti uzataj kvazaŭ ili estus O-vortoj (§24.3): *Sur la arbo sin trovis multe (aŭ multo) da birdoj.*^{FE.32}

7. Frazpartoj

Frazparto estas grupo de vortoj, kiuj rolas kune en frazo. Frazparto konsistas el ĉefvorto kaj eventualaj rektaj priskriboj de la ĉefvorto. Depende de la ĉefvorto oni parolas pri O-vortaj (§7.1), A-vortaj (§7.2) kaj E-vortaj (§7.3) frazpartoj:

7.1. O-vortaj frazpartoj

7.1.1. Rektaj priskriboj de O-vorto

Difiniloj

O-vorta frazparto povas havi difinilon (§9) antaŭ si. Difinilo estas vorteto, kiu precizigas aŭ malprecizigas la identecon de la tuta frazparto:

<i>la nomo</i>	<i>tia nomo</i>	<i>ties nomo</i>	<i>ciu nomo</i>	<i>iu nomo</i>
<i>la nomoj</i>	<i>tiaj nomoj</i>	<i>ties nomoj</i>	<i>ciuj nomoj</i>	<i>iu nomoj</i>
<i>la nomon</i>	<i>tian nomon</i>	<i>ties nomon</i>	<i>ciun nomon</i>	<i>iun nomon</i>
<i>la nomojn</i>	<i>tiajn nomojn</i>	<i>ties nomojn</i>	<i>ciujn nomojn</i>	<i>iujn nomojn</i>

Nombrovortoj

Por rekte priskribi O-vorton oni povas uzi nombrajn vortetojn (§23.1), kiuj montras, pri kiom da aferoj temas:

- *unu tablo*
- *du pordoj*
- *tri hundojn*
- *dudek kvin aŭtoj*
- *cent mil dolarojn*

A-vortoj

Por rekte priskribi O-vorton oni uzas precipa A-vortojn (§5). Se la O-vorto havas iun el la finajoj J kaj N, ankaŭ la rekte priskribanta A-vorto ricevas tiujn finajojn. Rekte priskribanta A-vorto staras normale antaŭ la O-vorto:

- *granda tablo*
- *malfermita pordo*
- *sovaĝaj hundoj*
- *strangajn okazajojn*

Oni povas ankaŭ uzi postmetitajn A-vortojn. Iafoge oni postmetas A-vorton por emfazi ĝin:

- *amo eterna*
- *marteladon bruuan*

Alifoje oni postmetas A-vorton por klareco.

O-vortaj frazpartoj

Oni ankaŭ povas uzi O-vortan frazparton por priskribi O-vorton. Tia priskriba frazparto staras ĉiam post la O-vorto. La priskriba frazparto havas ĉiam rolmontrilon, plej ofte rolvorteton, sed iafoge N-finaĵon:

- *viro kun ĉapelo*
- *junulino el Francujo*
- *instruisto pri la Japana lingvo*
- *hundo sen vosto*
- *pordo de malgranda domo*
- *kurado laŭ vojo kampara*
- *skribado per globkrajono*
- *verkado de konataj aŭtoroj*
- *verkado de la libroj*
- *verkanto de libroj*
- *iro en la preĝejon*^{FA4.166}

Rimarku, ke ne eblas uzi antaŭmetitan O-vorton sen rolmontrilo. Tiaj priskriboj eblas en iuj lingvoj, ekz. la Angla, sed ne en Esperanto. Oni ne diru: **Esperanto kongreso**, **lingvo instruisto**, **Berlino Esperanto-klubo**. Oni devas uzi A-vorton aŭ postmetitan O-vorton kun rolvorteto: *Esperanta kongreso*, *kongreso de Esperanto*, *lingva instruisto*, *instruisto de lingvo(j)*, *Berlina Esperanto-klubo*, *Esperanto-klubo de Berlino*. Ofte oni povas alternative fari kunmetitan vorton (§37.3): *Esperanto-kongreso*, *lingvoinstruisto*.

Identigaj priskriboj

Post O-vorto povas aperi rekta priskribo, kiu identigas la aferon. Normale temas pri la propra nomo de la afero. Tia identiga priskribo (§25.2) ne havu N-finaĵon aŭ alian rolmontrilon:

- *la urbo Pekino*
- *la monato Decembro*
- *mia amiko Karlo*
- *sinjoro Petro*^{FE.18}
- *tiu libro Ĉu vi kuiras ĉine?*
- *la gazeto New York Times*
- *Neniam uzu la vorton “amo”.*^{OV.383}

I-verboj

O-vorto povas havi I-verbon kiel rektan priskribon (§27.4), precipe se la O-vorto havas agan signifon:

- *la povon labori*^{M.38}
- *forta deziro venki*
- *ĝojo esti la unua*
- *la neceso eduki infanon*

Komparaj esprimoj

Oni povas priskribi O-vorton per kompara *kiel*-esprimo (§20.1). Tia priskribo staras ĉiam post la O-vorto:

- *haroj kiel plumo de korvo*^{M.141}
- *vizaĝo kiel lakto kaj sango*^{FA2.105}

En ĉi tiaj esprimoj oni ne uzu *kia* (§20.1.4). Ne diru **haroj kiaj plumo de korvo**.

Subfrazoj

Por priskribi O-vorton oni povas uzi subfrazon (§33). La subfrazo ĉiam staras post la O-vorto:

- *Jen estas la pomo, kiun mi trovis.*^{FE.6}
- *Li rakontis la novajan, ke ŝi finfine alvenis.*

Lokaj kaj tempaj E-vortoj

Lokaj, direktaj kaj tempaj E-vortoj povas aperi kiel postmetita priskribo de O-vorto. Tiam oni subkomprenas *kiu estas, kiu troviĝas, kiu okazas, estanta, troviĝanta, okazanta* aŭ similan esprimon. Ankaŭ lokaj kaj direktaj E-vortecaj vortetoj povas tiel aperi:

- *La floroj supre sur la tero odoras.*^{FA1.52} = *La floroj, kiuj troviĝas supre...*
- *El la preĝejo tute apude penetris al li la sonoj de orgeno.*^{FA3.63} = *El la preĝejo, kiu estis tute apude... El la tute apuda preĝejo...*
- *La pordo kontraŭe estis ankaŭ malfermata vespere.*^{FA2.134} = *La pordo, kiu troviĝis kontraŭe [en la kontraŭa domo]... La kontraŭa pordo...*
- *La vesperon antaŭe la tuta urbo estis iluminita.*^{FA1.130} = *La vesperon, kiu estis antaŭe... La antaŭan vesperon...*
- *Sur mizera lito tie kuŝis la patrino de la infano.*^{FA3.93} = *Sur mizera lito, kiu troviĝis tie... Sur tiea mizera lito...*
- *Alie la malfeliĉa blindulino ja neniam povus trovi la vojon hejmen.*^{FA3.123} = *...la vojon, kiu kondukas hejmen.*
- *La sola afero, kiun ni devas fari, estas, certigi al nia afero regulan sen-haltan iradon antaŭen.*^{OV.123} = *...iradon, kiu direktiĝas antaŭen.*
- *La vojaĝo ĉi tien estas tre agrabla.* = *La vojaĝo, kiu iris ĉi tien...*

Ofte oni ankaŭ povas uzi postmetitan A-vorton kiel lokan aŭ tempan priskribon de O-vorto: *la preĝejo tute apuda, la pordo kontraŭa, la vesperon antaŭan, mizera lito tiea*. Iafoge tio estas pli klara.

Rimarku, ke A-vorta priskribo povas starî ĉu antaŭ, ĉu post la O-vorto, dum tia ĉi E-vorta priskribo nur povas starî post la O-vorto: *la antaŭan vesperon, la vesperon antaŭan, la vesperon antaŭe*, sed nepre ne **la antaŭe vesperon**.

Postmetita loka, direkta aŭ tempa priskribo de O-vorto ofte mem havas precizigan priskribon kun rolvorteto. Tiam oni por klareco preferas E-vortan formon: *la floroj supre sur la tero, la regionoj sude de Parizo* (ili troviĝas sude de Parizo), *la vesperon antaŭe de la geedziĝo* (la geedziĝo okazas en la posta tago). Se oni uzus A-vorton, oni povus iafoge pensi, ke la preciziga priskribo rilatas al la O-vorto: *la regionoj sudaj de Parizo = la sudaj regionoj de Parizo* (la regionoj apartenas al Parizo), *la vesperon antaŭan de la geedziĝo = la antaŭan vesperon de la geedziĝo* (la geedziĝo okazas en tiu vespero).

Ordo de priskriboj de O-vorto

En O-vorta frazparto la rektaj priskriboj sekvas la jenan ordon:

Difinilo-Kvantaj priskriboj-Antaŭpriskriboj-Ĉefvorto-Postpriskriboj

Difinilo

Difinilo = *la, tabelvorto, poseda pronomo, ambaŭ, unu*.

Normale oni uzas samtempe nur unu difinilon: *la domo, tiuj tri domoj, kies grandaj domoj, miajn lignajn domojn, ia stranga domo, ambaŭ domoj*.

La definilo *tia* iafoge aperas post kvanta priskribo: *multaj tiaj homoj, kelkaj tiaj arboj*. Difinila *tia* iafoge eĉ troviĝas en postpriskriba pozicio, precipe kiam ĝi mem havas subfrazon kiel priskribon: *La arbo de la suno estis belega arbo tia, kian ni neniam vidis.*^{FA3.114} *Tia* estas definilo de *arbo*. La subfrazo *kian ni...* priskribas *tia*. *Gi estis komercejo tia sama, kiaj estas tiuj aliaj komercejoj.*^{M.20} Ankaŭ kiam *tia* staras en tiaj pozicioj, ĝi estas definilo, kaj oni ne uzas *la* kune kun ĝi.

Kvantaj priskriboj

Kvantaj priskriboj estas ĉefe nombraj vortetoj kaj vicordaj nombrovortoj (§23): *la tridek ruĝaj domoj, la dek tri ruĝaj domoj, la unua domo, mia tria ruĝa domo*.

Ankaŭ iuj tre bazaj A-vortoj, kiel *tuta, alia, (mal)sama, pluraj, (mal)multa, kelka, (antaŭ)lasta kaj cetera*, aperas en la pozicio de kvantaj priskriboj: *la tutaj ŝtonaj domoj* (ne **la ŝtona tutaj domoj**), *la aliaj du knaboj* aŭ *la du aliaj knaboj*. Sed se oni uzas kaj nombran vorteton, kaj vicordan nombrovortojn samtempe, oni normale metu la vicordan nombrovorton unue por klareco: *la unuaj dek jaroj*.

Antaŭpriskriboj

Antaŭpriskriboj estas ordinaraj A-vortoj: *la ruĝa domo, la du grandaj domoj*. O-vorto povas havi plurajn antaŭmetitajn A-vortojn: *tiuj dek grandaj nigraj Hindaj ĉemizoj*. Oni tiam normale metas ĝeneralajn A-vortojn unue (*grandaj*), kaj specialajn A-vortojn pli poste (*Hindaj*).

Iafoje poseda pronomo aperas en la pozicio de ordinaraj A-vortoj. Tiam la poseda pronomo ne estas difinilo: *Krom mi restis ĉe la patrino du miaj pli junaj fratoj*.^{M.101} Oni povus ankaŭ diri: ...*du el miaj pli junaj fratoj*.

Antaŭmetita A-vorto povas siavice havi priskribon. Se tiu priskribo staras post la A-vorto, la esprimo ofte fariĝas neklara: *la farita el ligno domo*. *El ligno* priskribas la A-vorton *farita*, kiu priskribas la O-vorton *domo*. Pli bone estas meti la priskribon de la A-vorto antaŭ ĝi: *la el ligno farita domo*. Sed plej bone estas meti la A-vorton kiel postpriskribon de la O-vorto: *la domo farita el multekosta Brazila ligno de tre alta kvalito*.

Postpriskriboj

Postpriskribo = A-vortoj, I-verbo, *kiel*-komparo, identiga priskribo, frazparto kun rolmontrilo, subfrazo, loka aŭ tempa E-vorto, loka vorteto.

Postpriskriboj estas tre diverspecaj. Por klareco oni malofte uzas pli ol unu postpriskribon samtempe. Se oni tamen uzas pli ol unu postpriskribon, la reciproka ordo dependas de klareco. Se oni ekz. uzas samtempe subfrazon kaj frazparton kun rolmontrilo, tiam la frazparto kun rolmontrilo normale staru antaŭ la subfrazo, sed tia konstruo povas tamen esti malklara: *domo el ligno kiun mi aĉetis*. Ĉu mi aĉetis la domon aŭ la lignon? Por aldonaj klareco oni povas uzi la difinilon *tiu*. Ĝi montras, al kiu O-vorto la subfrazo rilatas: *tiu domo el ligno kiun mi aĉetis, domo el tiu ligno kiun mi aĉetis*. (En tiu ĉi ekzemplo eblas elturniĝi ankaŭ per *ligna domo, kiun mi aĉetis / domo ligna, kiun mi aĉetis*, se la senco estas, ke mi aĉetis la domon.)

Nekutima vortordo

Iafoje oni deflankiĝas de la kutima vortordo por speciaj emfazo k.s. Tio eblas, kiam la diversaj finaĵoj klare montras, kiuj vortoj kunapartenas:

- *Ĉevalojn ili tie ĉi havas tre bonajn.*^{Rz.67} = *Ili tie ĉi havas tre bonajn ĉevalojn*. La N-finaĵo ĉe *bonajn* klare montras, ke ĝi estas rekta priskribo de *ĉevalojn* malgraŭ la nekutima vortordo.
- *Pli da mono ŝi ne havis, kaj laborenspezon ŝi havis nenian.*^{M.178} = ...*kaj nenian laborenspezon ŝi havis*.

Unu el la plej ekstremaj ekzemploj de tia ĉi vortordo troviĝas en la Esperanta himno “La Espero”: *Ne al glavo sangon soifanta ĝi la homan tiras familion.*^{FK.298} = ...*ĝi tiras la homan familion*. Tian vortordon oni nepre ne uzu en ordinara lingvaĵo.

7.1.2. Uzo de O-vortaj frazpartoj

O-vortaj frazpartoj rolas en frazoj precipe kiel subjekto, objekto, alvoko aŭ komplemento, sed ili ankaŭ povas roli kiel priskribo de alia vorto.

O-vortaj frazpartoj kiel subjekto

- *La bona virino trankviligis sian soifon.*^{FE.15}
- *Sur la karto staras koko kun tri kokinoj.*^{FE.33}

Legu pli pri subjekto en §12.1.1.

O-vortaj frazpartoj kiel objekto

- *Mi prenis broson kaj purigis la veston.*^{FE.39}
- *Mi vidas leonon.*^{FE.7}

Legu pli pri objekto en §12.2.2.

O-vortaj frazpartoj kiel alvoko

- *Ludoviko, donu al mi panon.*^{FE.8}
- *Vi parolas sensencajon, mia amiko.*^{FE.35}

Legu pli pri alvoko en §12.1.2.

O-vortaj frazpartoj kiel komplemento

- *Sur la fenestro kuſas krajono kaj plumo.*^{FE.6}
- *Li staris tutan horon apud la fenestro.*^{FE.26}
- *Mi veturas al Londono.*^{LR.103}
- *Li amas tiun ĉi knabinon pro ŝia beleco kaj boneco.*^{FE.35}

Legu pli ĉe la diversaj rolmontriloj en §12.

O-vortaj frazpartoj kiel priskribo

- *La dentoj de leono estas akraj.*^{FE.7}
- *Devas ekzisti okcidenta vojo Hindujon.*^{FK.254}
- *Glaso da vino estas glaso plena je vino.*^{FE.32}
- *Pli proksime al la fenestro [...] prenis al si lokon laboristinoj pli junaj.*^{M.112}
- *Aŭgusto estas mia plej amata filo.*^{FE.22}

Legu pli ĉe la diversaj rolmontriloj en §12. Legu ankaŭ pri perverba priskribo en §25.1.

7.2. A-vortaj frazpartoj

Priskribo per E-vortoj aŭ vortetoj

Por priskribi A-vorton oni uzas normale E-vorton aŭ E-vortecan vorteton. La priskribo staras preskaŭ ĉiam antaŭ la A-vorto:

- *vere feliĉa*
- *ekstreme longa*
- *mirinde bela*
- *tre feliĉa*
- *tiel bela*
- *pli bela*
- *iom varma*
- *apenaŭ komprenebla*

Sed se la priskribata A-vorto estas participo (§28), priskribanta E-vorto aperas ĉu antaŭ ĝi, ĉu post ĝi:

- *pekinta senintence*^{FE.22}
- *multe drinkinta*

O-vortaj frazpartoj

Oni povas uzi O-vortan frazparton por priskribi A-vorton. La priskribanta frazparto havas ĉiam rolvorteton aŭ N-finaĵon. Se ĝi havas rolvorteton, ĝi staras normale post la A-vorto. Se ĝi havas N-finaĵon, ĝi staras normale antaŭe:

- *longa je dek metroj*
- *legebla sen helpo*
- *scivolema pri ĉio ajn*
- *plena de akvo*
- *farita de mi*
- *legata de multaj homoj*
- *skribita per krajono*
- *mil metrojn alta*
- *kelkajn pašojn distanca*

Se A-vorto esprimas objektan agon, N-finaĝa priskribo montras la objekton de tiu ago (§12.2.2):

- esprimanta *grandan inteligentecon*^{M.41}
- dirinta *la veron*^{FE.24}

Komparaj esprimoj

Oni povas priskribi A-vorton per kompara esprimo kun *kiel* aŭ *ol* (§20.1). Tia priskribo staras ĉiam post la A-vorto:

- *longa kiel serpento*
- *stulta kiel azeno*
- *feliĉa kiel infaneto*

- *longa kiel tiu ĉi ŝnuro*
- *sama kiel mi*
- *pli longa ol serpenteto*
- *pli stulta ol azeno*
- *pli feliĉa ol li*

Subfrazo aŭ I-verbo

Por priskribi A-vorton oni ankaŭ povas uzi subfazonon (§33) kaj I-verbonon (§27.4). Tia priskribo staras ĉiam post la A-vorto:

- *Mi estas feliĉa, ke mi vin akceptos.*^{LR.93}
- *Ili estis aŭdintaj, ke la rego venos viziti.*
- *Mi estas kapabla instrui nur la francan lingvon.*^{M.57}

7.3. E-vortaj frazpartoj

Priskribo per E-vortoj aŭ vortetoj

Por priskribi E-vorton oni uzas unuavice alian E-vorton aŭ E-vortecan vorteton (§14). La priskribo staras preskaŭ ĉiam antaŭ la priskribata E-vorto:

- *vere rapide*
- *tre rapide*
- *ekstreme tede*
- *pli rapide*
- *tiel tede*
- *iom tede*

O-vortaj frazpartoj

Oni povas uzi O-vortan frazparton por priskribi E-vorton. La priskribanta frazparto havas ĉiam rolvorteton aŭ N-finaĵon. Tia priskribo staras normale post la E-vorto:

- *rilate al tio*
- *rilate tion*
- *pere de li*
- *kaŭze de la akcidento*
- *fare de ili*

Se E-vorto esprimas objektan agon, N-finaj priskribo montras la objekton de tiu ago (§12.2.2):

- *subtenante la krucon*^{FE.15}
- *eljetante unu serpenton kaj unu ranon*^{FE.21}
- *trovinte pomon*^{FE.22}

Se O-vorta priskribo de E-vorto montras mezuron, ĝi staras normale antaŭ la E-vorto:

- *je cent decibeloj* laŭte
- *cent decibelojn* laŭte

Komparaj esprimoj

Oni povas priskribi E-vorton per kompara esprimo kun *kiel* aŭ *ol* (§20.1). Tia priskribo staras ĉiam post la E-vorto:

- *longe kiel hieraŭ*
- *tede kiel en la lernejo*
- *same kiel mi*
- *pli longe ol hieraŭ*
- *pli tede ol mia instruisto*

Subfrazo aŭ I-verbo

Por priskribi E-vortan partipon oni ankaŭ povas uzi subfazon (§33) kaj I-verbon (§27.4). Tia priskribo staras ĉiam post la E-vorto:

- Vidante, ke si estas tiel bela, li demandis ŝin, kion ŝi faras tie ĉi tute sola.^{FE.21}
- Aleĉjo staris momenton apud la pordo, kvazaŭ ŝanceligante, ĉu li devas resti aŭ iri post la kuzino.^{M.49}
- Forgesante diri adiaŭ al la du virinoj, li elkuris en la antaŭĉambron.^{M.60}

8. Unu-nombro kaj multe-nombro

8.1. Bazaj reguloj por nombro

Ĉe O-vortoj (§4) kaj A-vortoj (§5), kaj ĉe tabelvortoj je U kaj A (§13), oni devas fari distingon inter **unu-nombro** kaj **multe-nombro**. Unu-nombro signifas, ke temas pri unu afero. Multe-nombro signifas, ke estas pli ol unu afero.

Gramatikan multe-nombron oni montras per la finaĵo J. Manko de J-finaĵo montras unu-nombron:

Unu-nombro	Multe-nombro
(<i>unu</i>) tago	(<i>pluraj</i>) tagoj
(<i>unu</i>) granda domo	(<i>tri</i>) grandaj domoj
<i>ilia granda domo</i>	<i>iliaj grandaj domoj</i>
<i>alia homo</i>	<i>aliaj homoj</i>
<i>la unua tago</i>	<i>la unuaj tagoj</i>
<i>iu</i>	<i>iuj</i>
<i>tiu homo</i>	<i>tiuj homoj</i>
<i>tia speco</i>	<i>tiaj specoj</i>
<i>La kato estas nigra.</i>	<i>La katoj estas nigraj.</i>
<i>Ĝi estas granda, sed bela.</i>	<i>Ili estas grandaj, sed belaj.</i>
<i>Vi estas bela.</i>	<i>Vi estas belaj.</i>
<i>Ĉiu miris pri tio.</i>	<i>Ĉiu miris pri tio.</i>
<i>Kia estis la respondeo?</i>	<i>Kiaj estis la respondeoj?</i>

Eventuala N-finaĵo staras post J: *tagojn, grandajn, aliajn, nigrajn, iliajn, tiujn, neniajn*.

Legu pli detale pri uzado de unu-nombro kaj multe-nombro en §8.2.
Iaspecan multe-nombrecon esprimas ankaŭ la sufikso AR (§38.2.5).

8.2. Uzado de unu-nombro kaj multe-nombro

8.2.1. Nombro ĉe radikoj kaj kunmetaĵoj

Radikoj (§37.1) per si mem ne esprimas nombron. Radiko povas montri jen unu aferon, jen plurajn aferojn:

- *okula* = rilata al okulo aŭ okuloj
- *okule* = rilate al okulo aŭ okuloj
- *okulkavo* = kavo de okulo

- *okulkuracisto* = kuracisto de okuloj
- *kolora* = havanta unu aŭ plurajn kolorojn
- *samideano* = ano de la sama ideo aŭ de la samaj ideoj
- *marteli* = bati per unu martelo aŭ per pluraj marteloj
- *libroverkado* = verkado de libro aŭ libroj

Oni do ne uzas J-finaojn ene de kunmetitaj vortoj. Oni ne diras: **okulokuracisto**, **librovendejo**, **šipojhaveno**, **senharojigi** aŭ simile, sed *okulkuracisto*, *librovendejo*, *šiphaveno* kaj *senharigi*, kvankam temas ja klare pri multe-nombraj signifoj: *kuracisto de okuloj*, *vendejo de libroj*, *haveno por šipoj, forigi harojn*.

J-finajo povas tamen aperi en kunskriboj kiel *membroj-abonantoj* (§25.3). Grupaj radikoj (§8.2.2) kiel FAMILI (aro da parencoj) kaj ARME (aro da soldatoj) montras ĉiam multe-nombron de tio, el kio konsistas la grupo, sed ili ne per si mem montras, ĉu estas unu aŭ pli ol unu tia grupo:

- *familia* = rilata al familio aŭ familioj (rilata al unu aro da parencoj aŭ al pluraj aroj da parencoj)
- *armaea* = rilata al armeo aŭ armeoj (rilata al unu aro da soldatoj aŭ al pluraj aroj da soldatoj)

8.2.2. Nombro ĉe O-vortoj

Plej multaj O-vortoj estas nomoj de individuecaj aferoj, kiuj povas esti nombrataj. Povas esti unu aŭ pli multaj de la afero: *tablo*, *domo*, *knabino*, *ĉevalo*, *vintro*, *metro*, *iro*, *preno*.

Kiam estas pli ol unu, oni aldonas la finaĵon J: *tabloj*, *domoj*, *knabinoj*, *ĉevaloj*, *vintroj*, *metroj*, *iroj*, *prenoj*.

Se alia vorto jam montras la multe-nombrecon, oni devas tamen uzi J: *du domoj*, *tri domoj*, *multe da katoj*, *du kilogramoj da legomoj*.

Se oni anstataŭigas O-finaĵon per apostrofo (§10), la unu-nombreco restas: *okul'* = *okulo* (neniam *okuloj*).

Nenombreblaj O-vortoj

Multaj O-vortoj estas nomoj de neindividuecaj aŭ substancialaj aferoj, kiuj ne povas esti nombrataj. Oni ne parolas pri unu aŭ pluraj, sed pri pli aŭ malpli multe: *akvo*, *lakto*, *rizo*, *metalo*, *sablo*, *muziko*, *veturado*, *atendado*.

Tiaj O-vortoj normale ne ricevas J-finaĵon, ĉar la distingo inter unu-nombro kaj multe-nombro estas fremda al ili. Sed iaoje oni parolas pri diversaj specoj de ia neindividueca afero. Tiam oni povas je bezono uzi J-finajon:

- *metalo* → *metaloj* = pluraj specoj de metalo
- *muziko* → *muzikoj* = pluraj specoj de muziko
- *Hejme li regalas sin per dolĉaj bonegaj vinoj.*^{RT.31} Temas pri pluraj specoj de dolča vino.

- Krom la Eŭklida geometrio eblas elpensi aliajn **geometriojn** kun aliaj reguloj. Oni parolas pri diversaj geometri-sistemoj.

Ĉe nenombreblaj aferoj oni povas montri la kvanton per mezurunuoj. Tiaj unuoj estas nombreblaj: *tri litroj da akvo, du hektogramoj da metalo, unu sitelo da sablo, tri horoj da muziko*.

Iuj vortoj por manĝebraj aferoj, kiuj normale nomas individuaĵon, povas tamen iafoge ricevi substancecan signifon, kiam temas pri kuirajo, ekz. *fiŝo, kolbaso* k.a. Normale oni parolas pri unu, du aŭ pli da fiŝoj aŭ kolbasoj, sed ankaŭ eblas diri ekz.: *Tiu manĝaĵo estas farita el fiŝo/kolbaso*. (Ne gravas, ĉu estas unu aŭ pluraj fiŝoj/kolbasoj.) Sed en tiaj okazoj, kiam preskaŭ certe estas pli ol unu, oni ja uzu J-finaĵon: *Tofuo estas manĝaĵo farita el sojfabojo*. (Apenaŭ povus esti nur unu sojfabo.) Pli ofte oni tamen diras: *Tio estas fiŝaĵo/kolbasajo. Tofuo estas sojfabajo*. Kiam oni mencias la nombron, oni ĉiuokaze devas uzi J-finaĵon, se estas pli ol unu: *Li mangis du fiŝojn. Si povis mangi nur du fabojn*.

Grupaj O-vortoj

Iuj nombreblaj O-vortoj montras grupon. Tia O-vorto montras ion, kio konsistas el individuoj, ekz.: *familio* (pluraj personoj), *arbaro* (pluraj arboj), *klaso* (pluraj samspecaj aferoj), *vico* (pluraj aferoj en ia ordo), kaj multegaj aliaj. Kun J-finaĵo tia vorto montras plurajn apartajn grupojn: *familioj* (pluraj grupoj de personoj), *arbaroj* (pluraj grupoj de arboj) k.t.p.

Agoj

O-vorto, kiu estas nomo de ago, montras sen J-finaĵo unu okazon de tia ago. Kun J-finajo ĝi montras plurajn apartajn okazojn de la ago. Longan agadon aŭ ripetadon de ago oni normale montras per la sufikso AD (§38.2.2). AD + simpla O-finajo montras unufojan agadon aŭ ripetadon. AD + OJ estas pluraj apartaj longaj agadoj, aŭ pluraj ripetadoj:

- *kriko* = unu laŭta voko
- *krikoj* = pluraj laŭtaj vokoj
- *kriado* = longa kriko, pluraj krioj farataj dum certa tempo
- *kriadoj* = pluraj longaj krioj, plurfoja kriado

Atentu pri la signifo

Oni atentu pri la signifo de la Esperantaj vortoj. Jen estas kelkaj ekzemploj de vortoj, kiuj povas esti problemaj por iuj:

- *Pantalono, kalsono, ŝorto* kaj similaj vestaĵoj estas en multaj lingvoj multe-nombraj vortoj, ĉar origine temis pri po du vestaĵoj, po unu por ĉiu kruro.
- *Mono* estas en kelkaj lingvoj multe-nombra, ĉar ĝi konsistas el pluraj moneroj kaj monbiletoj.
- *Statuto* estas kelklingve multe-nombra, ĉar ĝi konsistas el pluraj paragrafoj.

- Malsanoj kiel *variolo*, *varicelo* kaj *morbilo* havas en iuj lingvoj multenombrajn nomojn, ĉar ili kaŭzas plurajn pustulojn k.s. sur la haŭto.
- *Tondilo* estas en iuj lingvoj multe-nombra, ĉar ĝi konsistas el du kumentitaj partoj.
- *Drumo* estas en iuj lingvoj multe-nombra vorto, ĉar ĝi estas aro de tamburoj kaj cimbaloj.
- *Usono* havas en multaj lingvoj multe-nombran nomon, ĉar ĝi estas unuiĝo de pluraj ŝtatoj.
- *Nederlando* havas en multaj lingvoj multe-nombran nomon.
- *Ferio* estas en Esperanto nur unu libera tago. Se estas pli ol unu tago, oni diru *ferioj*.
- *Okulvitroj* estas en iuj lingvoj unu-nombra vorto, ĉar temas pri unu ilo konsistanta el du vitroj.

Nota: Iafoje aperas la ideo, ke *okulvitroj* estu traktata kvazaŭ ĝi estas unu-nombra malgraŭ la J-finaĵo: **Mi havas unu okulvitrojn.** **Si portas malnovan okulvitrojn.** Tio estas eraro. Ĉiu vorto kun J-finaĵo estas nepre multe-nombra. Oni diru: *Mi havas unu paron da okulvitroj.* *Si portas malnovajn okulvitrojn.* *Si portas malnovan paron da okulvitroj.* Iuj volas anstataŭigi *okulvitroj* per nova unu-nombra vorto. Tio estus teorio farebla, sed verŝajne praktike ne sukcesus.

8.2.3. Nombro ĉe A-vortoj

A-vorto havu J-finaĵon, se ĝi priskribas ion multe-nombran:

- ***granda domo*** = unu domo, kiu estas granda
- ***grandaj domoj*** = pluraj domoj, kiuj estas grandaj
- ***krajona noto*** = unu noto farita per krajono aŭ krajonoj
- ***krajonaj notoj*** = pluraj notoj faritaj per krajono aŭ krajonoj

Rimarku, ke la vortoj *krajona* kaj *krajonaj* neniel montras, kiom da krajonoj estas. La uzo de J dependas nur de la nombro de notoj.

Multe-nombra estas kompreneble ĉiu vorto, kiu havas J-finaĵon, sed ankaŭ personaj pronomoj (§11) povas esti multe-nombraj. La pronomoj *ni* kaj *ili* estas ĉiam multe-nombraj. *Vi* kaj *si* estas jen unu-nombraj, jen multenombraj. *Oni* estas normale unu-nombra, sed povas esti multe-nombra. *Mi* estas ĉiam unu-nombra (kaj ankaŭ *ci*). La vorteto *ambaŭ* (§15.5) estas ĉiam multe-nombra:

- *Mi estas feliĉa.*
- *Si sentas sin feliĉa.*
- *Vi estas feliĉa(j).*
- *Oni estas feliĉa(j).*
- *Ni estas feliĉaj.*
- *Ili estas feliĉaj.*
- *Ili sentas sin feliĉaj.*
- *Ambaŭ estas feliĉaj.*

A-vorto, kiu priskribas subkompreñatan O-vorton, havu J-finaĵon, se tiu O-vorto havus J-finaĵon:

- *Estis partoprenantoj el la tuta mondo. La Aziaj estis plej multaj.* = *La Aziaj partoprenantoj estis plej multaj.*

Se A-vorto priskribas nombran vorteton (sen posta O-vorto), oni uzu J-finaĵon, se estas pli ol unu:

- *Alvenis tri knabinoj. Unu el ili estis konata al mi, sed du estis nekonataj.*
Oni povus diri, ke la vortoj *knabino* kaj *knabinoj* estas subkompreñataj post la nombrovortoj.

Nombraj vortetoj iafoje montras abstraktan nombron, kaj nenia O-vorto estas subkompreñata. Tiam oni normale uzas E-vorton kiel priskribon. E-vortoj neniam povas havi J-finaĵon: *Mil estas multe. Du multiplikite per du estas kvar.* Se oni uzas A-vorton en tia frazo, oni kompreñus, ke ia O-vorto estas subkompreñata: *Dek estas difektitaj.* = *Dek aŭtoj/masinoj/seĝoj... estas difektitaj.*

Se A-vorto priskribas plurajn O-vortojn, ĝi havu J-finaĵon, ĉar la signifo estas multe-nombra:

- *La tablo kaj la seĝo estas eluzitaj.* Unu tablo kaj unu seĝo estas du aferoj. Ambaŭ estas eluzitaj.
- *En la ĉambro estas verdaj seĝo kaj tablo.* Tie estis (unu) verda seĝo kaj (unu) verda tablo.
- *Li kaj lia amiko estas same kulpaj.* Ambaŭ estas kulpaj.
- *Nek li, nek lia amiko estas ĝojaj pro la severa puno.* Ambaŭ malĝojas.
- *La maljuna Ĥino kaj tiu vazo iam estis fianĉigitaj inter si.*^{FA2.106} Unu Ĥino kaj unu vazo estas du aferoj.

J nur se fakte temas pri pluraj aferoj

Iafoje A-vorto rilatas al O-vorto kun J-finaĵo, sed priskribas laŭsence nur unu el la pluraj aferoj. Tiam la A-vorto ne havu J-finaĵon:

- *Tie staris pluraj grandaj kaj unu malgranda tabloj.* Kvankam *malgranda* rilatas al la vorto *tabloj*, ĝi estu sen J, ĉar ĝi priskribas nur unu el la tabloj.
- *Mi volas verdan kaj ruĝan krajonojn.* = ...unu verdan krajonon kaj unu ruĝan krajonon.
- *Ĉiuj damoj, la karoa, kera, trefa kaj pikaj sidis en la unua vico.*^{FA2.106} Estis nur po unu damo el ĉiu speco. (Efektive la A-vortoj priskribas la unu-nombran vorton *damo*, kiu estas subkompreñata post ĉiu el ili.)
- *Venis Francia kaj Germanaj gastoj.* = *Venis unu Francia kaj pluraj Germanaj gastoj.*
- *Du partoprenantoj estis respektive Japana kaj Koreana.* Estis unu Japana partoprenanto kaj unu Korea partoprenanto.

Por tiaj ĉi komplikaj signifoj oni elektu facile kompreneblan esprimo-manieron. La ĉi-antaŭaj frazoj estas ĉiu gramatike korektaj, sed iuj el ili povus esti pli klaraj. Ekz. anstataŭ *Franca kaj Germanaj gastoj* estas pli klare diri *unu Franca kaj pluraj Germanaj gastoj*.

Evito de miksaj formoj

Multe-nombra A-vorto kune kun pluraj unu-nombraj O-vortoj povas iafoje ŝajni kiel stranga miksajo, kvankam tio estas tute logika. Zamenhof ofte evitis tian mikson, uzante unu-nombran A-vorton, precipe kiam la A-vorto estis poseda pronomo, aŭ kiam temis pri pluraj abstraktaj O-vortoj:

- *mia frato kaj fratino*^{FE.36} = *maj frato kaj fratino*. Oni povus diri, ke *mia* estas subkomprenata antaŭ *fratino*: *mia frato kaj mia fratino*.
- *Si estis tiel simila al la patrino per sia karaktero kaj vizago*.^{FE.11} *Sia* estas priskribo kaj de *karaktero*, kaj de *vizago*. Oni povus diri, ke *sia* estas subkomprenata antaŭ *vizago*.
- *la simpla lernado kaj uzado de Esperanto*^{OV.378} *Simpla* estas subkomprenata antaŭ *uzado*. Alternative oni povas diri, ke *lernado kaj uzado* kune estas unu ideo.
- *Oni povas proponi [...] ekzemple internacian monsistemon, horsistemon, kalendaron k.t.p.*^{OV.379} *Internacian* estas subkomprenata antaŭ *horsistemon* kaj *kalendaron*.

Same Zamenhof ofte evitis uzi plurajn unu-nombrajn A-vortojn kune kun unu multe-nombra O-vorto:

- *Estis inter la sepa kaj oka horo vespero*.^{M.200} = ...*la sepa kaj (la) oka horo*...

Atentu al kio rilatas A-vorto

Iafoje oni riskas erare rilatigi A-vorton al ia vorto, kiu staras pli proksime ol tiu, kiun la A-vorto vere priskribas:

- *Iu el tiuj malſatindaj friponoj certe estas kulpaj*. Ne **kulpa**, ĉar *kulpa* estas priskribo de *iu*, ne de *friponoj*.
- *Unu el miaj plej bonaj amikoj estis elektita en la Akademion*. Elektita priskribas la vorton *unu*, ne la vorton *amikoj*.
- *Iuj en tiu granda nedistingbla homamaso estis alvenontaj al la sama celo kiel ni*. Alvenontaj priskribas *iuj*, ne *homamaso*.

Speco de

Ĉe esprimoj kun *speco de* povas iafoje ekesti hezito inter unu-nombro kaj multe-nombro:

- *Tiaj specoj de vino estas tre multekostaj*. Multekostaj priskribas la vorton *specoj*, kvankam ĝi sence rilatas ankaŭ al *vino*.

A-vortecaj vortetoj

Vortetoj, kiuj povas roli A-vortece (§15), kaj kiuj povas ricevi J-finaĵon, sekvas la samajn regulojn pri J-finaĵo kiel A-vortoj.

- *tiu domo* → ***tiuj domoj***
- *tia domo* → ***tiaj domoj***
- ***tiuj kato kaj hundo = tiu kato kaj tiu hundo***
- ***tiuj kato kaj hundoj = tiu kato kaj tiuj hundoj***
- *Jen la kato kaj la hundo, **kiu apartenas al mi**.* Nur la hundo apartenas al mi.
- *Jen la kato kaj la hundo, **kiuj apartenas al mi**.* Kaj la kato, kaj la hundo apartenas al mi.
- *Jen la kato kaj la hundoj, **kiuj apartenas al mi**.* La frazo estas dusenca. Verŝajne nur la hundoj apartenas al mi, sed povas esti, ke ankaŭ la kato estas mia.
- *Jen la hundoj kaj la kato, **kiuj apartenas al mi**.* Kaj la hundoj kaj la kato apartenas al mi.

8.2.4. Nombro – specialaj okazoj

La kunliga vorteto *aŭ* (§16.2) normale montras ekskluzivan sencon (devas esti nur unu el la alternativoj), sed iafoje ĝi estas inkluziva (povas validi pluraj alternativoj samtempe). Kiam pluraj aferoj estas ligitaj per *aŭ*, la uzo de J-finaĵo dependas de la senco:

- *Karlo aŭ Petro estas **kulpa**.* Nur unu estas kulpa.
- *Aŭ la Angloj aŭ la Francoj estos **unuaj sur la scenejo**.* Nur unu el la alternativoj povas validi, sed ĉiu el ili estas per si mem multe-nombra.
- *Aŭ mi aŭ miaj kontraŭuloj estas **pravaj**.* Ĉi tie nek gramatika logiko, nek la senco povas solvi la konflikton inter unu-nombro kaj multe-nombro. Oni elektu laŭplaĉe. Verŝajne plej multaj elektus *pravaj* pro la proksimeco al la vorto *kontraŭuloj*. Plej bone estas verŝajne revortigi la frazon por eviti la problemon: *Aŭ mi estas **prava**, aŭ miaj kontraŭuloj (estas **pravaj**)*. En tiu ĉi okazo la plej simpla solvo estas: *Aŭ mi aŭ miaj kontraŭuloj **pravas***.

Iafoje oni povas aŭ rigardi ĉiujn membrojn de grupo kune, aŭ rigardi ĉiun individuon aparte:

- *Unu velo post la alia estas **levataj**.*^{FA1.55} Zamenhof pensis pri ĉiuj veloj kune, sed se oni pensas pri ĉiu aparta levo de velo, oni povas forlasi J, sed tiom oni ankaŭ ŝanĝu *levataj* al *levita* (§29.2.2).

Iafoje du (aŭ pluraj) unu-nombraj esprimoj montras la saman aferon. Malgraŭ ŝajna plureco, temas pri nur unu:

- *Gaston Waringhien, ĉefajtoro de Plena Ilustrita Vortaro, kaj kunaŭtoro de Plena Analiza Gramatiko, estas prave **rigardata** kiel unu el la*

majstroj de Esperanto. Supraje povas ĝajni kiel tri homoj, sed estas vere nur unu, kiun oni nomas en tri manieroj. Sekve estu *rigardata* (ne *rigardataj*).

- *Tiu ĉi strando, aŭ plaĝo, estas perfekta por niaj bezonoj.* La aldono *aŭ plaĝo* ne priparolas alian lokon, sed la saman per preskaŭ samsignifa vorto.

Iafoje apud unu ĉefa afero aperas alia en flanka komparo, necerteca aldono, aŭ simile. Tiam oni konsideru normale nur la ĉefan esprimon. Pri tiaj frazoj tamen ne ekzistas firmaj reguloj, ĉio dependas de la senco:

- *La instruistino, same kiel ŝiaj lernantoj, estas post kvartaga intensa instruado tre laca.* Laca estu normale unu-nombra, ĉar ĝi priskribas ĉefe la instruiston, sed ne estus eraro diri *lacaj*, se oni volas klare inkluzivigi ankaŭ la lernantojn.
- *Elizabeto, kaj eble ankaŭ ŝia edzo, estos verŝajne invitita(j).* Oni diru *invitita* aŭ *invititaj* depende de la verŝajneco, ke ankaŭ la edzo estos invitita.
- *Sofio, sed ne ŝia fratinino, estas bonvena al la festo.* Ĉi tie *bonvena* laŭsence ne priskribas la fratinon, kaj estus do erare diri *bonvenaj*.

Speco

Kiam oni parolas ĝenerale pri ia speco (§9.1.4), la distingo inter unu-nombro kaj multe-nombro ofte fariĝas malgrava:

- *Infano ne estas matura homo.*^{FE,6} = *Infanoj ne estas maturaj homoj.*
- *En domo kaj milit' la viro regas.*^{IT,6} = *En domoj kaj militoj la viroj regas.*

Grupo kun po unu

Speciala problemo ekestas, kiam oni parolas pri du grupoj, kaj ĉiu el la unua grupo rilatas al **po unu** el la dua grupo. Plej bone estas tiam uzi multenombron por la unua grupo, kaj unu-nombron por la dua. Tiaj frazoj fariĝas ofte teorie dusencaj:

- *En tiu kvartalo troviĝas domoj kun bela pordo.* La domoj estas pluraj, tial oni diras *domoj* en multe-nombro. Ankaŭ la belaj pordoj estas pluraj, sed ĉiu domo havas nur po unu (ĉefan) pordon, kaj tial oni diras *bela pordo* en unu-nombro. Teorie la frazo povas ankaŭ signifi, ke ĉiu domo havas nur unu komunan pordon (malverŝajne). Se oni dirus *belaj pordoj*, la frazo estus normale komprenata tiel, ke ĉiu domo havas plurajn belajn pordojn. Por ekstrema klareco oni povas diri ekz. ...*domoj, el kiuj ĉiu havas belan pordon aŭ ...domoj kun po unu bela pordo*.
- *La nokto estis tiel malluma, ke ni nenion povis vidi eĉ antaŭ **nia nazo**.*^{FE,33} Kvankam estis pluraj nazoj, oni uzas *nia nazo* en unu-nombro, ĉar ĉiu el ni havis po unu nazon. Teorie la frazo povas ankaŭ signifi, ke ni havis nur unu komunan nazon (absurde). Se oni dirus *niaj nazoj*, la frazo estus normale komprenata tiel, ke ĉiu el ni havis plurajn nazojn, kvankam

tio estas absurda. Por ekstrema klareco oni povus diri ekz. *...ke neniu el ni ion povis vidi eĉ antaŭ sia nazo.*

- *Tiuj, kiuj voĉdonas por la propono, levu la dekstran manon.* Kvankam temas (verŝajne) pri pluraj dekstraj manoj, oni uzas unu-nombron, ĉar ĉiu levu nur po unu dekstran manon, la propran.

Pli ol unu, malpli ol du

Post la esprimo *pli ol unu* oni povus teorie uzi multe-nombron, sed oni uzas ĉiam unu-nombron pro la ĉeesto de *unu*. Ankaŭ post *malpli ol unu* oni uzas unu-nombron:

- *Mi perlaboras nur iom pli ol unu dolaron en tago.*^{FK.104}
- *Ĉu li trinkis pli ol unu glason?*
- *Pasis malpli ol unu horo.*

Nota: Zamenhof uzis ankaŭ *pli-ol-unu* (kun dividostrekoj) = *pluraj*. Tiam li uzis multe-nombron poste. Nuntempe oni neniam uzas *pli-ol-unu* tiumaniere, sed nur la vorton *pluraj*, kiu ne estas Zamenhofa (gi aperis nur en 1904). Zamenhof uzis ankaŭ *kelkaj* kaj *kelke + da*-esprimo por “*pluraj*”, sed tian signifon *kelkaj* kaj *kelke* ne plu havas (kvankam kompreneble en la praktiko la diferenco inter “*kelkaj*” kaj “*pluraj*” estas tre subjektiva afero).

Post *malpli ol du* oni povus teorie uzi unu-nombron, sed pro la ĉeesto de *du* oni uzas ĉiam multe-nombron:

- *En malpli ol du horoj mi revenos.*

Nul kaj malpli

Ĉe *nul* (§23.1) oni povas heziti, ĉu uzi unu-nombron aŭ multe-nombron, ĉar *nul* estas nek unu, nek pluraj. Oficiala regulo ne ekzistas. Oni povas rezoni en du manieroj:

- ▶ Aŭ oni uzas J nur por nombroj super unu, do ne por ekz. *nul* aŭ *0,5*.
- ▶ Aŭ oni uzas J por ĉiuj (pozitivaj) nombroj krom ekzakte unu, do ankaŭ por *nul* kaj por nombroj inter *nul* kaj *unu*, ekz. *0,5*.

Ambaŭ principoj estas egale logikaj:

- *Post tio restos nul homo(j).* Ĉi tia uzado de *nul* aperas preskaŭ nur en poezio k.s. Normale oni dirus *nenu homo* (aŭ *nenuj homoj*).
- *Mi aĉetis nul komo kvin kilogramo(j) n da rizo.*

Negativajn nombrojn oni traktas same kiel la respondajn pozitivajn nombrojn:

- *Restas al li minus unu eŭro.* T.e. li ŝuldas unu eŭron.
- *En Laponio -40 (minus kvardek) celsiaj gradoj ne estas nekutima temperaturo.*
- *La akvo estas malvarma je minus nul komo du grado(j).*

Neniu, neniu, ĉiu, ĉiu

Neniu (§15.1) estas unu-nombra, kaj *neniu* (§15.1) estas multe-nombra, kvankam laŭsence ili ambaŭ egalas al nul:

- *Neniu homo estas perfekta.*
- *Neniuj homoj estas perfektaj.*

Ĉiu (§15.1) estas unu-nombra, kaj ĉiuj (§15.1) estas multe-nombra, kvankam ambaŭ estas laŭsence iel multe-nombraj:

- *Ĉiu homo estas mortema.*
- *Ĉiuj homoj estas mortemaj.*

Onoj

Ĉe ON (§38.2.27)-vortoj oni uzas unu-nombron, kiam temas pri unu ono, kaj multe-nombron, kiam estas pli ol unu ono:

- *Li donis al mi **duonon** de sia pano. = ...unu duonon...*
- *Restis nur tri **dekonoj** de la salajro.*
- *Li trinkis **duonan litron** da lakto. = ...unu duonan litron..., ...unu duonon de litro...*

9. Difiniloj

Difiniloj estas vortetoj, kiujn oni metas antaŭ O-vorta frazparto por difini la identecon de la afero:

- ▶ La plej grava difinilo estas la difina artikolo *la* (§9.1).
- ▶ Aliaj definiloj estas tabelvortoj je U, A kaj ES, posedaj pronomoj, *ambau*, kaj *unu* (§9.2).
- ▶ Iafoge oni uzas pli ol unu difinilon (§9.3).

9.1. Difina artikolo – *la*

9.1.1. *La* – bazaj reguloj

La vorteton *la* oni nomas **difina artikolo**. Gi montras, ke oni parolas pri **certa afero konata de la alparolato**.

Oni ne aldonas finaĵojn al *la*. Ĝia formo ne varias, ĉu la frazparto estas unu-nombra, ĉu multe-nombra, ĉu la frazparto havas N-finaĵon, ĉu mankas N-finaĵo:

- *la domo* = *tiu de vi konata domo*
- *la bela junulino* = *tiu de vi konata bela junulino*
- *la domo kun bela pordo* = *tiu de vi konata domo kun bela pordo*
- *la junulinoj* = *tiuj de vi konataj junulinoj*
- *la altaj montoj* = *tiuj de vi konataj altaj montoj*
- *la domoj kun bela pordo* = *tiuj de vi konataj domoj kun bela pordo*
- *la ruĝaj krajonojn* = *tiujn de vi konatajn ruĝajn krajonojn*

Oni povas en iaj okazoj uzi la mallongigitan apostrofan formon *l'* (§10.1).

La staras antaŭ aliaj priskriboj de la O-vorto. Eventualan rolvorteton oni metas antaŭ *la*:

- *en la domo*
- *ĉe la bela junulino*
- *pri la altaj domoj*
- *super la domoj kun belaj fenestroj*

Ne diru do **en tutla mondo**, sed *en la tutla mondo*. Ne diru: **Li ronkis tutan la nokton.* * Sed: *Li ronkis la tutan nokton.*

Tamen en iuj specialaj nomesprimoj, precipe de reĝoj kaj aliaj altranguloj, oni tradicie metas *la* post la O-vorto antaŭ A-vorta priskribo:

- *Karolo la Kvina*
- *Luizo la Dek-kvara*
- *Vilhelmo la Silentema*
- *Timuro la Lama*

Oni povas diri, ke en tiaj okazoj temas pri du frazpartoj. La unua estas la propra nomo, kaj la dua estas mallongigita apudmeto (§25.3): *Karolo, la kvina reĝo kun tiu nomo / Luizo, la dek-kvara reĝo kun tiu nomo / Vilhelmo, la silentema reĝo / Timuro, la lama sultano.*

En poezio oni ofte uzas *la* en nenormalaj manieroj. Oni ekz. metas A-vortojn antaŭ *la* (§10.1), aŭ uzas *la* kune kun poseda pronomo (§9.2). Tia nenormala uzo povas iafoge esti arta, sed oni ne tro malproksimiĝu de la ordinara reguloj.

En la *Fundamenta Gramatiko* estas skribite, ke personoj, por kiuj la uzado de la artikolo prezentas malfacilaĵon, povas tute ĝin ne uzi. Tiu permeso validas nur por komencantoj.

Malpermesoj de *la*

En kelkaj okazoj simplaj reguloj malpermesas *la*:

- ▶ Ne uzu *la* ĉe frazparto, kiu havas **alian definilon**. Aliaj definiloj estas **posedaj pronomoj, tabelvortoj je U, A aŭ ES**, la vorteto **ambaŭ**, kaj **duondifina unu**:
 - *Mia dorso doloras.* Ne: ***La mia dorso doloras.***
 - *Tiu domo estas granda.* Ne: ***La tiu domo estas granda.***
 - *Ĉiuj gastoj jam venis.* Ne: ***Ciuj la gastoj jam venis.***
 - *Mi ŝatas ĉiajn legomojn.* Ne: ***Mi ŝatas la ĉiajn legomojn.***
 - *Kies gasto mi estas, ties feston mi festas.* Ne: ***La kies gasto... la ties festo...***
 - *Mi legis ambaŭ librojn.* Ne: ***Mi legis la ambaŭ librojn.***
- ▶ Ne uzu *la* ĉe vorto, kiu per si mem estas propra nomo:
 - *Pasintjare mi vojaĝis al Kanado.* Ne diru: ***...al la Kanado.***
 - *Kie estas Francisko?* Ne diru: ***Kie estas la Francisko?***
Sed ĉe ordinara vortoj, kiuj fariĝis propraj nomoj, oni normale ja uzas *la* (§9.1.6).
- ▶ Ne uzu *la* ĉe la frazrolo **alvoko** (§12.1.2):
 - *Kelnero, alportu al mi glason da biero!* Ne diru: ***La kelnero, ...***

Individuaĵo aŭ speco

La uzo de *la* tre dependas de tio, ĉu oni parolas pri certa individuaĵo (§9.1.2), aŭ oni parolas ĝenerale pri speco (§9.1.4).

9.1.2. *La* – individuaĵoj

Kiam temas pri individuaĵoj (ne pri speco), *la* signifas, ke la parolanto supozas, ke la alparolato konas la aferon. *La* tiam signifas pli-malpli “vi scias, pri kiu(j) mi parolas”.

Foresto de *la* (aŭ alia definilo) signifas, ke la parolanto supozas, ke la alparolato ne konas la aferon. Manko de definilo signifas pli-malpli “vi ne

scias, pri kiu(j) mi parolas”. Manko de difinilo povas ankaŭ signifi, ke la identeco ne gravas.

Neuzo de *la* estas do same grava kiel uzo de *la*.

Ekzemploj

- ***La rozo apartenas al Teodoro.***^{FE.5} La parolanto supozas, ke la aŭskultanto povas kompreni, pri kiu rozo temas.
- ***Al Teodoro apartenas rozo.*** Nun temas pri rozo, kiun la aŭskultanto ne konas.
- ***La infanoj kolektis florojn.*** La aŭskultanto ne scias, pri kiuj individuaj floroj temas.
- ***La infanoj kolektis la florojn.*** Ili kolektis tiujn florojn, kiujn la aŭskultanto konas.
- ***Infano ploras.*** Iu nekonata infano ploras.
- ***La infano jam ne ploras.***^{FE.6} La parolanto supozas, ke la aŭskultanto komprenos, kiu infano estas. *La infano* estas kvazaŭ okaza propra nomo de certa konata infano.
- ***Donu al la birdoj akvon, ĉar ili volas trinki.***^{FE.9} Oni parolas pri konata grupo de birdoj.
- ***Domo brulas!*** Individua domo brulas, sed la parolanto ne estas certa, ĉu la aŭskultanto scias, pri kiu domo temas.
- ***La domo brulas!*** La parolanto volas informi, ke nun brulas tiu certa domo, kiun la aŭskultanto supozeble konas (eble lia hejmo).
- ***Dum la du fojoj, ke vi vizitis min, mi estis tre feliĉa.*** La parolanto uzas la frazparton *la du fojoj* por identigi du fojojn, kiujn la aŭskultanto konas.
- ***La multaj gasto(j) restis ĝis noktomezo.*** La parolanto ne volas informi, ke la gasto(j) estis multaj, sed parolas pri ili per la okaza nomo *la multaj gasto(j)* supozante, ke la aŭskultanto jam aŭdis pri ili.
- ***Vi diris tion jam du fojojn.*** Ĉi tie la identeco de la fojoj ne gravas. Oni ne volas identigi la fojojn, sed nur nombri ilin. La frazo povas respondi al la demando: *Kiel ofte (kiom da fojoj) mi diris tion?*
- ***Venis multaj gasto(j) al via festo, ĉu ne?*** La gasto(j) ja estis certaj individuo(j), sed ĉi tie la frazparto *multaj gasto(j)* nur servas por informi pri la kvanto de gasto(j). Iliaj identeco(j) ne gravas.

9.1.3. ***La – konateco***

Konateco povas ekesti en diversaj maniero(j).

Antaŭe menciiita

Normale io estas konata, ĉar oni jam antaŭe menciiĝis ĝin. *La* tiam signifas, ke oni denove mencias ion jam antaŭe priparolitan. Neuzado de *la* signifas, ke oni enkondukas en la rakonton nova(j)n persono(j)n aŭ afero(j)n:

- *Mi havas grandan domon. La domo havas du etaĝojn.* Ĉe la unua mencio la aŭskultanto ankoraŭ ne scias, pri kiu domo temas. Tial la parolanto ne uzas *la*. Ĉe la dua mencio la parolanto aldonas *la* por montri, ke temas pri la jūs mencita domo. Se li tiam ne uzus *la*, la aŭskultanto devus supozи, ke temas pri alia domo ol la jūs mencita.
- *En tiu ĉi skatolo estas frukto. La frukto estas ronda.* Unue *frukto* (sen *la*) enkondukas novan aferon. La aŭskultanto do scias, ke ekzistas frukto en la skatolo. Poste la parolanto povas daŭrigi paroli pri tiu sama frukto per la vortoj *la frukto*.
- *Mi havas tri infanojn. La infanoj ofte ĝojigas min.* La montras, ke temas denove pri la jam mencitaj infanoj.
- *Sur la strato iris tri viroj. Ili aspektis kiel fiponoj.* Subite *la tri fiponoj malaperis en bankon.* Ŝajnis, ke *la banko* estas prirabota. Post la unua mencio de la tri viroj, kaj la informo, ke ili aspektas kiel fiponoj, oni povas simple nomi ilin *la (tri) fiponoj*. La frazparto *la (tri) fiponoj* servas kiel okaza propra nomo de ĝuste tiuj tri viroj. Post la unua mencio de la banko oni povas nomi ĝin *la banko*.

Ne necesas uzi precize la samajn vortojn por povi paroli pri la sama afero kun *la*:

- *Tre malproksime de ĉi tie [...] logis reĝo, kiu havis **dek unu filojn** kaj unu filinon, Elizon. La **dek unu fratoj** [...] iradis en la lernejon kun stelo sur la brusto kaj sabro ĉe la flanko.*^{FA1.102} Kvankam oni unue mencias ilin per la vorto *filoj*, oni povas poste nomi ilin *la (dek unu) fratoj*. Oni senprobleme komprenas, ke estas la samaj homoj.

Nerekte mencita, divenebla

Ofte io estas konata, ĉar alia antaŭe mencita afero komprengas ĝian ekziston, aŭ ĉar la aŭskultanto havas la necesajn sciojn pri la mondo. Ofte oni antaŭsupozas tre detalajn sciojn:

- *Mi aĉetis aŭton, sed **la motoro** ne funkciis.* La motoro mem ne estas rekte mencita antaŭe, nur la aŭto, sed ĉar ĉiu aŭto normale havas motoron, la aŭskultanto povas kompreni, ke temas pri la motoro de la jūs mencita aŭto. Oni povus ankaŭ diri *gia motoro*, kio estus eĉ pli klara.
- *Tie vi rimarkos tri pordojn. Vi povas ilin malfermi, **la ŝlosilo** sidas en ili.*^{FA1.1} Unue la tri pordoj estas mencitaj. Pordo normale havas seruron, kaj por seruro normale ekzistas ŝlosilo. Oni do komprenas, ke *la ŝlosilo* estas la speciala ŝlosilo de ĉiu el la jam mencitaj pordoj.
- *Mi manĝas per **la bušo** kaj flaras per **la nazo**.*^{FE.8} La aŭskultanto scias, ke la parolanto estas homo, kaj ke homo havas bušon kaj nazon. *La bušo* kaj *la nazo* do egalas al *mia bušo* kaj *mia nazo*. Oni povus eble forlasi *la*, sed tiam iomete sonus kvazaŭ la parolanto dubus, ke la aŭskultanto scias, ke homo havas bušon kaj nazon.
- *Ĉiuj sonoriloj de **la preĝeja turo** sonorvokis en **la preĝejon**, la homoj estis orname vestitaj kaj iris kun **la kantolibro** sub la brako, por aŭskulti*

la predikon.^{FA1.7} Antaŭe oni nur informis, ke la aferoj okazas en vilaĝo dimanĉe (temas cetere pri fabela vilaĝo, kiun la leganto do ne povas koni). Oni ne parolis antaŭe pri preĝejo, preĝeja turo, homoj, kantolibroj aŭ prediko. La rakontanto tamen supozas, ke la leganto scias, ke en vilaĝoj troviĝas homoj kaj preĝejo kun turo, kaj ke en dimanĉo la homoj iras al la preĝejo, kie okazas prediko, kaj ke la homoj posedas kantolibrojn. La uzo de *la*-oj do diras al la leganto kvazaŭ: “Vi ja scias, ke tiaj aferoj kutime okazas en vilaĝoj dimanĉe.” Se oni rakontus tion ĉi al homo, kiu eble ne scias ĉion tion, oni ne uzus *la*.

Plene priskribita

Frazparto povas havi priskribojn, kiuj komprenigas, pri kiu temas:

- *Jen kuſas la ĉapelo de la patro.*^{FE.8} La priskribo *de la patro* klarigas, pri kiu ĉapelo temas. Oni subkomprenas, ke ekzistas nur unu ĉapelo de la patro. Se oni ne uzus *la*, oni do devus supozи, ke ĝi estas nur unu el pluraj ĉapeloj de la patro. Povas ankaŭ esti, ke la aŭskultanto scias, ke unu el pluraj ĉapeloj apartenas al la patro (dum la aliaj apartenas al aliaj personoj), kaj ke nun la parolanto montras ĝuste tiun ĉapelon.
- *Li sentis sin tiel malfeliĉa, ke li malbenis la tagon, en kiu li estis naskita.*^{FE.33} La subfrazo *en kiu li estis naskita* plene klarigas, pri kiu tago temas. Ja ne povas ekzisti pli ol unu tia tago.
- *Por la hodiaŭa tago mi ricevis duoblan pagon.*^{FE.14} La vorto *hodiaŭa* plene klarigas, pri kiu tago temas.
- *La kanto de la birdoj estas agrabla.*^{FE.9} La priskribo *de la birdoj* klarigas, pri kiu kanto temas. *La birdoj* havas *la*, ĉar ili estas alimaniere konataj, eble ĉar la aŭskultanto povas mem aŭdi ilin.
- *Mi redonas al vi la monon, kiun vi pruntis al mi.*^{FE.14} La subfrazo *kiun vi pruntis al mi* plene klarigas, pri kiu mono temas. Tamen povus esti, ke antaŭe okazis pluraj prundoj. Tiam oni normale ne uzus *la*, ĉar tiam la priskribo ne suficius por identigi la prunton. Povus ankaŭ esti tiel, ke la aŭskultanto jam forgesis pri la prundo. Se la parolanto scius tion, li ne uzus *la*.
- *Tio estis la unua fojo, ke ŝi nomis ŝin sia filino.*^{FE.17} La priskriboj *unua* kaj *ke ŝi nomis ŝin sia filino* plene klarigas, pri kiu fojo temas. Sen *la* ŝajnus, ke ekzistus pluraj unuaj fojoj de tio, kvankam tio estus absurdaj.

Nomata

Se post frazparto aperas la propra nomo de la afero, oni ordinare aldonas *la*, ĉar propra nomo normale suficias por plene identigi ion:

- *Mi vojaĝis al la urbo Parizo.* La nomo *Parizo* plene identigas la urbon.
- *La sufikso “um” ne havas difinitan signifon.*^{FE.42} Per “um” oni rekte informas, pri kiu sufikso temas. La sufikso kvazaŭ nomiĝas “um”.

Legu pli detale pri *la* kaj propraj nomoj kiel priskriboj en §9.1.6.

Rekte vidata

Afero povas esti konata pro tio, ke la aŭskultanto rekte vidas ĝin, aŭ alimaniere rimarkas ĝin:

- **La domo estas vere bela.** Tiel oni povas diri, kiam la interparolantoj ambaŭ vidas la domon.
- **La floroj odoras tre bone.** Tiel eblas diri, kiam la aŭskultanto mem vidas aŭ flaras la florojn, kaj do facile komprenas, pri kiuj floroj temas.
- **Atentu pri la ŝtono!** La alparolato mem povas vidi la ŝtonon, aŭ la parolanto almeneaŭ supozas, ke la aŭskultanto pro la averta rigardos kaj ekvidos la ŝtonon.
- “*Ĉu vi vidas tie la grandan arbon?*” *diris la sorĉistino, montrante arbon, kiu troviĝis apud ili.*^{FA1.1} Temas ambaŭfoje pri la sama arbo. Unue parolas la sorĉistino. La persono, al kiu ŝi parolas, povas mem vidi la arbon (ŝi ja eĉ fingromontras ĝin). Tial la sorĉistino uzas *la*. Poste parolas la verkinto de la fabelo, sed li ne uzas *la*, ĉar la leganto ne povas vidi la arbon.

Ĝenerale konata, unika

Afero povas esti konata, ĉar ĝi estas tute unika, ĉar ekzistas nur unu tia afero, aŭ ĉar ĝi estas tiel elstara aŭ speciale, ke povas temi nur pri ĝi:

- **La ĉielo estas blua.**^{FE.6} Ĉiuj scias, ke ekzistas ĉielo. Oni povas do nomi ĝin simple *la ĉielo*.
- **La suno brilas.**^{FE.5} Ja ekzistas multaj sunoj, sed kompreneble temas pri la suno de nia planedo. Ofte oni eĉ uzas *la Suno* (kun majusklo) kiel propran nomon (§9.1.6) de nia suno.
- **La filo de la reĝo ŝin renkontis.**^{FE.21} La parolanto supozas, ke la aŭskultanto scias, ke ekzistas reĝo en la koncerna lando. Pro la uzo de *la* la aŭskultanto komprenas, ke temas pri ĝuste tiu reĝo. La aŭskultanto eble ne scias, kiom da filoj havas la reĝo, sed ĉar la parolanto *diris la filo* la aŭskultanto povas kompreni, ke li havas nur unu filon (aŭ eble nur unu atentindan filon), kaj ke ĝuste tiu filo ŝin renkontis.
- **La prezidanto de Usono diris, ke...** La parolanto supozas, ke la aŭskultanto scias, ke Usono havas ŝtatprezidenton, kaj nur unu. Pro tio eblas nomi lin simple *la prezidanto de Usono*. Se oni dirus *prezidanto* sen *la*, tiam la aŭskultanto komprenas, ke estas iu el la iam ekzistintaj prezidentoj de Usono, sed certe ne la nuna (ĉar, se estus la nuna, oni nepre uzus *la*).
- **La Eŭropanoj ekkonis Amerikon en la dek-kvina jarcento.** Supozeble ĉiuj scias, ke ekzistas Eŭropanoj. Supozeble ĉiuj ankaŭ scias, ke ekzistas dek-kvina jarcento. Se tamen hazarde la aŭskultanto ne konus la Eŭropajn, li tamen per “*la*” informiĝas, ke ekzistas nur unu tia grupo, kaj temas pri (pli-malpli) ĉiuj el ili.

9.1.4. La – specoj

Ofte O-vorto estas uzata por paroli pri speco, por diri **kia** io estas. Oni povas tion fari en diversaj manieroj: sen *la*, kun *la*, unu-nombre aŭ multe-nombre. Ofte oni povas uzi ĉiu ajn manieron laŭplaĉe aŭ laŭ la stilo.

Speco kvazaŭ nekonata individuo

Plej ofte oni ne uzas difinilon, kiam oni parolas pri speco. Oni kvazaŭ rigardas la specon kiel unu nekonatan individuon, aŭ kiel individuon, kies identeco ne gravas. Oni prezentas specojn sen difinilo, kiam la diraĵo validas, ĉu pri ĉiu de la speco, ĉu pri unuopa membro de la speco:

- **Leono estas besto.**^{FE,5} Oni volas diri, ke leono estas unu el la multaj bestospecoj, kaj ne plantospeco aŭ alia afero. La ideo validas, ĉu oni pensas pri ĉiu leonoj kune, ĉu oni pensas pri unuopa leono.
- **Rozo estas floro kaj kolombo estas birdo.**^{FE,5} Temas pri specoj, ne pri individuoj.
- **Karlo estas kuracisto.** La vorto *kuracisto* ne servas por identigi, sed por diri, kian profesion havas Karlo.
- **Elizabeto estas patrino de tri infanoj.** La frazparto *patrino de tri infanoj* estas uzata ne por montri, kiu Elizabeto estas, sed por informi, kia homo ŝi estas.
- **Tio estas ŝtono.** Oni ne volas diri, ke tio estas certa individua ŝtono, sed oni volas informi, ke tio apartenas al la speco ŝtonoj.
- **Gitaro estas instrumento kun ses kordoj.** Oni parolas ĝenerale pri speco de instrumento.
- **Vi vere logas en bela apartamento!** La frazparto *bela apartamento* ne servas por identigi certan apartamenton, sed por montri, kia estas la logejo.
- **Akvo bolas je cent gradoj.** Oni ne parolas pri certa kolekto de akvo, sed pri la substanco akvo ĝenerale.
- **Ĉevalo estas pli utila ol hundo.** Temas pri du bestospecoj.

Speco kvazaŭ konata individuo

Iafoje oni rigardas specon kiel unu imagan konatan individuon, kaj uzas *la*. Tio estas sufice ofta en formala aŭ filozofieca stilo. En tiaj okazoj temas klare pri la tuta speco:

- **La gitaro estas tre populara instrumento.** Oni prezentas instrumentospecon kvazaŭ temus pri unu certa konata instrumento. Ankaŭ eblus: **Gitaro estas...**
- **La kato preferas varman klimaton.** Oni prezentas bestospecon kiel unu konatan individuan beston. Oni ankaŭ povus diri: **Kato preferas...**

- **La urs** troviĝas kaj en Eŭropo kaj en Ameriko. La diraĵo ne povus validi pri unu sola urso. Tial ne eblas diri: *Urs troviĝas kaj en Eŭropo kaj en Ameriko.*
- **La lupo** estas formortanta en Eŭropo. La tuta bestospeco estas malaperanta. Oni do ne povus diri: *Lupo estas formortanta en Eŭropo.* La celta signifo validas nur, se oni pensas pri ĉiuj lupoj kune.
- Kian profiton havas **la homo** de ĉiuj siaj laboroj, kiu(j) li laboras sub la suno?^{Pr.1} La homo = ĉiu homo, la homoj, ĉiuj homoj, la homaro.
- **La saĝulo** havas siajn okulojn en la kapo, kaj **la malsagaĝulo** iras en mal-lumo.^{Pr.2} La saĝulo = ĉiuj saĝuloj. La malsagaĝulo = ĉiuj malsagaĝuloj.
- En **la printempo** la glacio kaj la neĝo fluidiĝas.^{FE.39} La printempo = ĉiuj printempoj.
- **La invento de la rado** revoluiciis la mondron.

Se oni ĉi tiel prezentas specon uzante *la*, oni devas atenti, ke ne estiĝu konfuzo, ĉu oni parolas pri efektiva individuaĵo, aŭ pri speco prezentata kvazaŭ individuaĵo.

Se O-vorto aperas kiel perverba priskribo, oni nepre ne uzu *la*, se temas nur pri speco: *Karlo estas advokato*. Se oni diras *Karlo estas la advokato*, tiam la signifo estas “Karlo estas tiu certa advokato, kium vi konas” aŭ “Karlo estas tiu advokato, pri kiu ni nun parolas” aŭ simile.

Speco prezentata multe-nombre

Se temas pri nombrebla afero, oni ankaŭ povas prezenti specon per multenombra vorto. Kiam oni parolas pri specoj, la diferenco inter unu-nombro kaj multe-nombro ofte estas malgrava:

- **Leonoj** estas bestoj. = Leono estas besto.
- **Rozoj** estas floroj kaj **kolomboj** estas birdoj.
- **Angloj** ĝenerale parolas pli malrapide ol **Hispanoj**.
- **Ursoj** troviĝas kaj en Eŭropo kaj en Ameriko.
- **Gitaroj** estas instrumentoj kun (po) ses kordoj.
- **Ćevaloj** estas pli utilaj ol **hundoj**.

Sed ne eblas diri: **Karlo estas kuracistoj*.* Karlo estas nur unu homo, kaj li ne povus esti pluraj kuracistoj.

Oni ankaŭ povas uzi multe-nombran vorton kun *la*, se temas emfaze pri la tuta speco. Sed nepre ne, se la O-vorto rolas kiel perverba priskribo:

- **La leonoj** estas bestoj. Sed ne: **La leonoj* estas la bestoj.*
- **La rozoj** estas floroj kaj **la kolomboj** estas birdoj.
- **La Angloj** ĝenerale parolas pli malrapide ol **la Hispanoj**.
- **La ursoj** troviĝas kaj en Eŭropo kaj en Ameriko.
- **La lupoj** estas formortantaj en Eŭropo. Temas klare pri la tuta bestospeco. Tial *lupoj* sen *la* ne taŭgas.

- *La gitaroj estas instrumentoj kun (po) ses kordo(j).*
- *La ĉevaloj estas pli utilaj ol la hundoj.*

9.1.5. **La – specialaj uzoj**

La anstataŭ posedo pronomo

Ofte oni uzas *la* anstataŭ posedo pronomo (§11.2), se la konteksto klare montras, kiu la posedanto estas. Tio aparte ofte okazas, kiam oni parolas pri korpopartoj kaj parencoj. Tiam oni normale preferas *la*:

- *Li levis la kapon.* = *Li levis sian kapon.*
- *Mi montris per la fingro,* kien li iru. = ...per mia fingro...
- *Ŝi lavis al si la piedojn.* = *Ŝi lavis siajn piedojn.*
- *La vojkamarado balancis la kapon kaj estis tre malĝoja.*^{F1.44} = ...balancis sian kapon...
- *Ĉu Karlo venis kun la patro?* = ...kun sia patro?
- *Diru al la patro, ke mi estas diligenta.*^{FE.8} *La patro = mia patro* (la patro de la parolanto). Oni tamen ofte uzas la vortojn *Patro* kaj *Patrino* (kun komenca majusklo) kvazaŭ proprajn nomojn sen *la*. Tiel oni ofte parolas ene de familio. Se la parolanto kaj la aŭskultanto estus samfamilianoj, la frazo do povus esti: *Diru al Patro, ke mi estas diligenta.* La karesformojn *paĉjo* (§38.2.6) kaj *panjo* (§38.2.25) oni ĉiam uzas propranomece sen *la*, kiam oni parolas pri la propraj gepatroj: *Diru al Paĉjo/paĉjo, ke...*

La anstataŭ ĉiuj

Kiam ne estas risko pri miskompreno, oni povas uzi *la* anstataŭ *ĉiuj*, sed *la* ne estas same insista kiel *ĉiuj*:

- *La gastoj eksidis ĉe la tablo.* ≈ *Ĉiuj gastoj eksidis...* *Ĉiuj* insistas pri tio, ke neniu gasto mankis. Kun *la* povus esti, ke eble mankis iu, sed tion oni opinias malgrava.
- *Ĉi-vespere la Angloj prezentos teatrajon en la kongresejo.* *La Angloj* ≈ *ĉiuj Angloj.* La situacio (kongreso) tamen limigas la sencon de *ĉiuj Angloj*. Temas pri (pli-malpli) *ĉiuj Angloj*, kiuj partoprenas en la kongreso, kaj ne pri *ĉiuj Angloj* de la mondo.

Ofte, kiam oni parolas ĝenerale pri speco (§9.1.4), *la* egalas pli-malpli al *ĉiuj*.

La antaŭ lingvonomoj

La estas uzata antaŭ lingvonomoj (§35.4), kiuj konsistas el A-vorto plus la vorto *lingvo* (ofte subkomprenebla). Oni uzas *la*, ĉar oni rigardas la lingvojn kiel unikajojn: *la Angla (lingvo)*, *la Ĉina (lingvo)*, *la Nederlando (lingvo)* k.a. Ekzistas nur unu Angla lingvo, nur unu Ĉina k.t.p. (Efektive ekzistas ofte pluraj variantoj de tiuj lingvoj, sed normale oni ignoras tion.)

Oni tamen ne uzu *la* ĉe tiuj malmultaj lingvoj, kiuj havas propran O-vortan nomon, ekz. *Esperanto*, *Latino*, *Sanskrito*, *Ido*, *Volapuko* k.a.

La antaŭ plej kaj malplej

Kiam *plej* aŭ *malplej* (§14.3.15) ĉeestas, temas normale pri io unika, kaj oni uzas *la*:

- *La malfeliĉa infano forkuris kaj kaŝis sin en la plej proksima arbaro.*^{FE.21}
- *Li estas tre kredema: eĉ la plej nekredeblajn aferojn, kiujn rakontas al li la plej nekredindaj homoj, li tuj kredas.*^{FE.41}
- *El ĉiu miaj infanoj Ernesto estas la plej juna* [infano].^{FE.10}
- *Kelkaj homoj sentas sin la plej feliĉaj* [homoj], *kiam ili vidas la suferojn de siaj najbaroj.*^{FE.32}

Se temas pri komparo inter du individuaĵoj aŭ du grupoj, oni uzas kutime *la (mal)pli* anstataŭ *la (mal)plej*:

- *Unu vidvino havis du filinojn. La pli maljuna* [filino] *estis tiel simila al la patrino per sia karaktero kaj vizaĝo, ke ĉiu, kiu ŝin vidis, povis pensi, ke li vidas la patronon.*^{FE.11}
- *Ĉu tiam via plej aĝa filino ne havus la devon subtenadi la ekzistadon, zorgi pri la edukado kaj bona direktado de la malpli aĝaj gefratoj?*^{M.87}
Oni faras komparon inter unuflanke la pli aĝa filino kaj aliflanke ĉiu ŝiaj malpli aĝaj gefratoj.

Kelkfoje *plej* ne montras ion unikan, sed plej altan gradon de eco aŭ maniero. Tiam oni ne uzu *la*:

- *Eĉ vulpo plej ruza* fine estas kaptata.^{PE.425} Ne temas pri certa konata vulpo, sed pri iu ajn vulpo maksimume ruza.
- *Li ekaŭdis bruan tonon, kiu povis eksitimigi la koron eĉ de plej kuraĝa viro.*^{FA1.100} Temas ne pri certa difinita kuraĝa viro, sed pri la kategorio de plej kuraĝaj viroj.
- *Ĉiuj floroj brilis en plej belegaj koloroj.*^{FA2.135} Temas pri speco de koloroj. Se oni aldonus *la*, temus pri ĝuste tiuj koloroj, kiuj estas plej belaj, kaj la parolanto supozus, ke la aŭskultanto scias precize, kiuj estas tiuj koloroj.
- *Li estas plej laca en la mateno.* Ne temas pri komparo inter diversaj personoj, sed pri komparo inter diversaj lacecoj de unu sama persono en diversaj tempoj.
- *Kiu venas plej frue, sidas plej ĝue.*^{PE.1119} *Plej* ne staras antaŭ O-vorta frazparto, sed antaŭ E-vorta frazparto.
- *Ši hontis siajn larmojn kaj deziris kaŝi ilin kiel plej rapide.*^{M.25}

La eĉ estas tiel ofta antaŭ *plej*, ke oni ofte uzas ĝin pro nura kutimo, eĉ kiam ne temas vere pri io konata aŭ unika:

- *Por vi mi en la plej malluma nokto irus al la fino de la mondo.*^{M.8} Ne temas pri difinita unika nokto, sed pri iu ajn nokto maksimume malluma. Pli bone estus sen *la*.

Zamenhof eĉ uzis *la plej* ĉe E-vortaj frazpartoj:

- *Malsupre en la domo estas la plej bele kaj tie oni sin sentas la plej oportune.*^{FA1.54} Zamenhof uzis *plej*, ĉar temas pri komparo inter pluraj belecoj kaj oportunecoj. En la domo troviĝas do la plej bela el ĉiuj belecoj, kaj la plej oportuna el ĉiuj oportunecoj. Nuntempe oni tamen preferas ne uzi *la* ĉe E-vortaj frazpartoj.

Imagata difiniteco

Kiam oni parolas pri imagata okazo, oni ofte uzas *la*, kiam temas pri certa individua afero, kiu apartenas nur al tiu imagata okazo, kaj kiu estas kvazaŭ konata ene de tiu imagata situacio:

- *Propran nomon oni povas nun skribi tiel, kiel ĝi estas skribata en la ge-patra lingvo de ĝia posedanto.*^{LR.55} En ĉiu unuopa okazo estas nur unu certa lingvo. En ĉiu aparta okazo, la lingvo estas do konata. Se oni ne uzus *la*, oni komprenas, ke iuj posedantoj havas plurajn gepatrain lingvojn.
- *Ciun fojon, kiam mortas bona infano, anĝelo de Dio malleviĝas sur la teron, prenas la mortintan infanon sur siajn brakojn [...]*^{FA2.21} Oni parolas pri ĝeneralaj principoj, sed oni devas uzi *la* por montri, ke la anĝelo ĉiufoje prenas ĝuste tiun bonan infanon, kiu estas mortinta tiufoje. Se oni ne uzus *la*, oni supozus, ke la anĝelo ĉiufoje prenas iun ajn mortintan infanon.

La komence de rakonto

En literaturo oni ofte uzas *la* tuj en la komenco de rakonto, kvankam la leganto tute ne scias pri la afero:

- *La matena simfonio de la kazernoj vekadis la svene dormantan urbon.* Komenco de *Sur Sanga Tero* de Julio BAGHY. La leganto ne povas sci, pri kiu urbo temas, kaj ne scias ion pri la matena simfonio, kaj tute ne pri la kazerno, ĉar la rakonto apenaŭ komenciĝis.
- *La urbestro staris ĉe la malfermita fenestro.*^{FA3.73} Komenco de fabelo.

Tia ĉi nenormala uzo de *la* donas al la leganto la impreson, kvazaŭ li mem ĉeestas, kaj povas vidi la okazaĵojn per propraj okuloj.

Oni ofte uzas ankaŭ personajn pronomojn (§11.1) ĉi tiel komence de rakonto: *Post jar miloj ili alflugos sur la flugiloj de la vaporo tra la aero trans la monda oceano! La junaj logantoj de Ameriko vizitos la maljunan Eŭropon.*^{FA3.54} Komenco de fabelo. Nur en la dua frazo oni ekscias, kiuj “ili” estas.

Konciza lingvajo

En poezio kaj proverboj, kie oni deziras tre mallongajn frazojn, oni iafoje forlasas *la*: *Al ĉevalo donacita oni bušon ne esploras.*^{PE.15} *Bušon = la bušon, ĝian bušon.*

Citajoj

Iafoje oni uzas *la* antaŭ vortetoj, kiuj ne havas sian normalan frazrolon, sed estas iel cititaj. *La* tiam vere rilatas al subkomprenata O-vorto antaŭ la citaĵo. ***La “tuj” de sinjoroj estas multe da horoj.***^{PE.1282} = ***La vorto “tuj” signifas por sinjoroj “multe da horoj”.*** Legu pli pri citaĵoj en §36.

9.1.6. La ĉe propraj nomoj

Ĉe propraj nomoj (§35) la uzado de *la* estas bedaŭrinde iom komplika, kaj ne tute klare fiksita.

Oni faras distingon inter normalaj propraj nomoj, ĉe kiuj oni normale ne uzas *la*, kaj ordinaraj O-vortoj kiel propraj nomoj, ĉe kiuj oni normale ja uzas *la*. (En multaj lernolibroj oni trovas la trosimpligitan regulon: “antaŭ propraj nomoj oni ne uzas *la*”. Tiu simpligo ne estas prava.)

Ankaŭ aliaj difiniloj povas uziĝi ĉe propraj nomoj (§9.2).

Normalaj propraj nomoj

Normalaj propraj nomoj estas vortoj kaj esprimoj, kiuj estas **per si mem** propraj nomoj. Pri tio decidas la ĉefvorto de la nomo. Ekz. *Norda Ameriko* estas normala propra nomo, ĉar la ĉefvorto *Ameriko* ĉiam estas propra nomo per si mem.

Normalaj propraj nomoj ne bezonas *la*, ĉar ili ĉiam nomas ion, kion oni supozas konata de la alparolato. Teorie ili nomas unikaĵojn. Multaj propraj nomoj tamen ne estas vere unikaj, sed efektive nomas plurajn individuojn, sed kiam oni uzas propran nomon, oni normale pensas pri unu certa individuo, kaj supozas, ke la aŭskultanto komprenos, pri kiu temas. Normale estus eraro aldoni *la* al tiuj nomoj:

- *Morgaŭ mi veturos Parizon.*^{FE.28} *Parizo* estas propra nomo de la ĉefurbo de Francio. Ĝi ĉiam nomas unikan difinitan urbon, kaj ne havu *la*.
- *Aleksandro ne volas lerni, kaj tial mi batas Aleksandron.*^{FE.9} *Aleksandro* estas propra nomo de knabo. Uzante ĝin oni ĉiam celas certan difinitan knabon, kiun la alparolato konas. Oni ne uzu *la*. Efektive ja ekzistas multaj Aleksandroj, sed kiam oni uzas tian nomon, oni ĉiam celas unu certan el ili, kiun la aŭskultanto konas.
- *Zamenhof kreis Esperanton.* *Zamenhof* estas ĉiam propra nomo. Ĝi ne havu *la*. *Esperanto* estis unue kaŝnomo de Zamenhof. Nun ĝi estas propra nomo de lia lingvo. La vorto *esperanto* estas ordinara vorto (= “persono, kiu esperas”), sed la lingvonomo estas rigardata kiel tute alia vorto.

Ĉiuj landonomoj (§35.4) estas traktataj kiel normalaj propraj nomoj. Ili do ne havu *la*:

- *La rusoj loĝas en Rusujo kaj la germanoj en Germanujo.*^{FE.40}

Fremdlingvaj propraj nomoj (§35.2) estas traktataj kiel normalaj propraj nomoj (sen *la*). Ankaŭ citaj nomoj (de libroj k.s.) (§36) estas ordinare tiel traktataj.

Nomo kun rekta priskribo

Iafoje normala propra nomo havas A-vorton kiel rektan priskribon. Se tiu A-vorto ne estas mem parto de la propra nomo, oni normale ja uzas *la*, kvazaŭ temus pri ordinara O-vorto. Tion oni faras precipe, kiam temas pri elektro (reala aŭ ŝajna) inter pluraj aferoj kun la sama nomo:

- *Duoble montriĝis la bildo de Venero, de la surtera Venero.*^{FA1.138} Venero estas propra nomo de diino. Unue *Venero* aperas sen *la*, laŭ la bazaj reguloj por normalaj propraj nomoj. Poste ĉeestas la rekta priskribo *surtera*, kaj oni devas uzi *la* por montri definitecon. Temas kvazaŭ pri du malsamaj Veneroj, la ĉiela Venero kaj la surtera Venero.
- *La malgranda Janjo per large malfermitaj okuloj rigardis la murojn.*^{M.6}
- *Ĉiuj konas Londonon, la ĉefurbon de Britio, sed ne ĉiuj konas la aliajn Londonojn en Usono kaj Kanado.* Londono ne havas *la*, ĉar ĝi estas klare difinita per si mem. La esprimo *aliaj Londonoj* tamen havas la priskribon *aliaj*. Oni do devas uzi *la*, ĉar oni parolas pri ĉiuj aliaj Londonoj.
- *Multaj vizitis Londonon, la ĉefurbon de Britio, sed mi vizitis ankaŭ aliajn Londonojn.* Ankaŭ ĉi tie Londono havas priskribon, sed oni ne uzu *la*, ĉar ne temas pri ĉiuj aliaj Londonoj, kaj la aŭskultanto ankaŭ ne povas scii, precize pri kiuj Londonoj temas.
- *Tio ĉi estas ne stilo de bona Esperanto, sed stilo de malklera homo.*^{LR.119} Ĉi tie mankas *la*, ĉar *bona Esperanto* ne estas uzata por identigi certan lingvon, sed por paroli pri speco de lingvoj.

Se temas ne pri elektro inter pluraj kun la sama nomo, sed pri parto de la koncerna afero, tiam oni normale ne uzas *la*, kvankam ĉeestas A-vorta priskribo:

- *Esvajlero situas en meza Rejnlando en Germanujo en meza Eŭropo.* Ne temas pri pluraj Rejnlandoj aŭ pluraj Eŭropoj, sed pri la meza parto de Rejnlando kaj la meza parto de Eŭropo.
- *En orienta Azio multaj landoj evoluas tre rapide. = En la orienta parto de Azio...*

Se rekta priskribo de normala propra nomo ne estas A-vorto, sed alispeca priskribo, tiam oni normale ne uzas *la*. Nur se tia priskribo servas emfaze por fari distingon inter pluraj individuoj kun la sama nomo, oni povas uzi *la* por tion klare montri:

- *Tio estis Kristino el la erikejo.*^{FA3.94} *El la erikejo* estas rekta priskribo de la nomo *Kristino*, sed ĝi ne estas A-vorto.
- *Mi ekskribos pri ĉio al Trjapiĉkin en Peterburgo.*^{Rz.66}
- *Pasintjare mi vizitis Berlinon, sed ne la Berlinon de Germanio.* *Mi vizitis unu el la multaj Berlinoj en Usono.* Ĉi tie temas klare pri distingo inter pluraj urboj kun la sama nomo, kaj *la* estas bezonata.
- *Mi daŭre revas promeni tra la Parizo de 1900.* La parolanto pensas pri la tiamaj Parizo kvazaŭ alia urbo ol la nuna Parizo.

Se A-vorta priskribo mem estas parto de la propra nomo, oni normale ne uzas *la*:

- *Norda Ameriko* konsistas el du landoj, Usono kaj Kanado. La kontinento nomiĝas *Norda Ameriko* (aŭ *Nord-Ameriko*). La A-vorto estas parto de la nomo.
- *Sankta Petro*, *Sankta Johano*. En tiaj ĉi nomoj de sanktuloj la priskribo *Sankta* estas kiel parto de la nomo, tial *la* ne estas uzata. Ĉe Zamenhof oni tamen trovas tiajn nomojn ankaŭ kun *la*. Kiam sanktula nomo aperas kun *la*, povas esti, ke fakte temas pri festotago, preĝejo aŭ simila afero, kiu estas nomita laŭ tiu sanktulo: *la Sankta Bartolomeo*^{Rn.24} = “la preĝejo de Sankta Bartolomeo”.

Ordinaraj O-vortoj kiel propraj nomoj

Antaŭ ordinaraj vortoj, kiuj fariĝis propraj nomoj, oni normale ja uzas *la*, ĉar la vortoj ne per si mem montras unikajon:

- *Li kreis la Grandan Ursinon, Orionon, kaj Plejadojn.*^{lj.9} Estas tri propraj nomoj de stelaroj. Ĉiuj tri estas egale unikaj. La du lastaj nomoj estas normalaj propraj nomoj, kaj ne havu *la*. La unua nomo tamen konsistas el ordinaraj vortoj, kaj bezonas *la*.
- *Kaj tiam la Nokto diris: “Tenu vin dekstre kaj eniru en la malluman pinarbaron, mi vidis, ke tien foriris la Morto kun via malgranda infano.”*^{FA3.2} La nokto kaj la morto rolas en fabelo kiel personoj kun propraj nomoj (tion montras la majuskla skribo), sed *nokto* kaj *merto* estas ordinaraj O-vortoj, kaj tial bezonas *la*.
- *En unu el la domoj de la Orienta strato en Kopenhago, proksime de la Nova Reĝa Bazaro, estis iam granda gastokunveno.*^{FA1.72} Estas du propraj nomoj, kiuj konsistas el ordinaraj vortoj. Ili havas *la*. La tria nomo, *Kopenhago*, estas normala propra nomo. Gi ne havas *la*.
- *Dio kondukis la popolon ĉirkauire [...] al la Ruĝa Maro.*^{Er.13} La marnomo konsistas el ordinaraj vortoj.
- *La plej suda parto de la Afrika kontinento estas la Bonespera Kabo.*

Okazas tamen, ke oni forlasas *la* ĉe tiaj ĉi nomoj, precipe kiam temas pri tre konataj nomoj. La uzado ne estas tute unueca:

- *Ĉu vi estas membro de (la) Universala Esperanto-Asocio?* Oni povas uzi *la*, sed normale forlasas ĝin ĝuste ĉe ĉi tiu nomo, ĉar ĝi estas tiel konata. Mallongigojn de tiaj nomoj oni tamen plej ofte uzas sen *la*.

Multe-nombraj nomoj

Propraj nomoj, kiuj havas jam en sia baza formo J-finaĵon, ofte kondutas kiel ordinaraj O-vortoj (kun *la*), ankaŭ kiam fakte temas pri normala propra nomo: *la Alpoj* (montaro en Eŭropo), *(la) Andoj* (montaro en Sud-Ameriko), *(la) Filipinoj* (insulara ŝtato en Azio). La vorto *alpo* (= “alta monto kun paŝejoj”) estas ordinara O-vorto. Tial *la Alpoj* estas tute normala: ***La Alpoj*** *šajnis al li kvazaŭ la kunmetitaj flugiloj de la tero.*^{FA3.64} La vorto *Andoj* estas

tamen ĉiam propra nomo, sed pro la J-finaĵo oni iel sentas, ke ĉiu unuopa monto devus esti “ando”. Tial oni emas uzi *la*, kio estas akceptebla, kvankam la vorto **ando** ne ekzistas. Same estas pri *la Filipinoj*, kie la J-finaĵo kreas la impreson, ke ĉiu insulo estas “filipino”, sed tia vorto ne ekzistas.

Propraj nomoj kiel priskriboj

Kiam propra nomo aperas kiel postmetita identiga priskribo (§25.2) de ordinara O-vorto, kaj la tuta frazparto estas laŭsence difinita kaj konata, tiam oni devas uzi *la*, ĉar la ĉefvorto de la tuta frazparto estas ordinara ne-proprona O-vorto:

- *la rivero Nilo*
- *la fama aŭtoro Ŝekspiro*
- *la strato Graniczna*^{M.4}
- *la monato Majo*^{FA3.18}

Sed se oni volas diri, ke estas unu el pluraj kun tiu nomo, kaj se la aŭskultanto ne scias, pri kiu el ili temas, tiam oni ne uzu *la*:

- *Mi vojaĝis kune kun amiko Johano.* = ...*kun amiko, kiun vi ne konas, sed kiu nomiĝas Johano.* Ekzistas pli ol unu amiko kun tiu nomo. Praktike oni sufice malofte ĉi tiel uzas propranoman priskribon ĉe O-vorto sen *la*. Pli ofte oni diras ekz. ...*kun amiko, kiu nomiĝas Johano*, ĉar tio estas pli klara.

Tia propranoma priskribo povas ankaŭ havi la formon de A-vorto:

- *la Mediteranea maro* = *la maro, kiu nomiĝas Mediteraneo* = *la maro Mediteraneo* = *Mediteraneo*. La longa esprimo *la Mediteranea maro* estas do tute samsignifa kiel simpla *Mediteraneo*. La longa esprimo povas esti utila, ekz. kiam oni volas aparte atentigi, ke *Mediteraneo* estas maro.
- *la Atlantika oceano* = *la oceano Atlantiko* = *Atlantiko*

Titoloj

Vortoj kiel *sinjor(in)o, fraŭl(in)o, doktoro, profesoro* k.t.p. estas ofte uzataj antaŭ propra nomo. Tian antaŭesprimon oni nomas titolo, se ĝi estas kvazaŭ parto de la propra nomo. Antaŭ titolo oni ne uzas *la*:

- *Li fiancigis kun fraŭlino Berto.*^{FE.39} Ne *...*la fraŭlino Berto.**
- *Doktoro Zamenhof kreis Esperanton.* Ne **La doktoro Zamenhof...**
- *Sinjorino Zminska hieraŭ multe parolis al mi pri vi.*^{M.41}
- *Sekve barono Brambeus estas vi?*^{Rz.46}

Laŭ la ordinaraj reguloj oni devus ja uzi artikolon antaŭ titolo, ĉar la ĉefvorto (la titolo) estas ordinara O-vorto, sed titoloj sekvas apartan regulon.

Ĉar titolo estas kvazaŭ parto de la propra nomo, oni povas ĝin skribi kun komenca majusklo: *El la tri letero(j) unu estis adresita: al Lia Episkopa*

Mošto, **Sinjoro N.**; la dua: al Lia Grafa Mošto, **Sinjoro P.**; la tria: al Lia Mošto, **Sinjoro D.**^{FE42} Majuskla skribo estas tamen malofta en la praktiko.

Tia ĉi antaŭesprimo tamen ne nepre estas titolo, eĉ se ĝi aperas antaŭ propra nomo: **La doktoredzino A.** vizitis hodiaŭ **la gedoktorojn P.**^{FE36} La esprimoj *doktoredzino* kaj *gedoktoroj* povas alifoje esti veraj titoloj, sed ĉi tie ili servas por informi, kiaj estas la homoj, kies nomoj estas mallongigitaj al A. kaj P. Nur se la parolanto sentas la tuton kvazaŭ propran nomon, temas pri titolo.

Se titoleca antaŭesprimo havas rektan priskribon, ekz. A-vorton, tiam ĝi ne plu estas titolo (krom se la A-vorto mem estas parto de la titolo, kio estas tre malofta): *Li fiancigis kun la juna fraŭlino Berto. La genia doktoro Zamenhof kreis Esperanton.*

Pruntitaj artikoloj

Iuj normalaj proprej nomoj havas en iuj naciaj lingvoj difinan artikolon, kiu estas kvazaŭ parto de la nomo. En Esperanto tiaj nomoj ne havu artikolon. Ekz. *Hago* (urbo en Nederlando) neniam havas artikolon en Esperanto, kvankam en pluraj lingvoj ĝi havas artikolon, kiu estas firma parto de la nomo (ekz. *Den Haag*, *La Haye*, *The Hague*, *l'Aia*). Same oni uzas *Havro* sen artikolo, kvankam en la Franca estas ĉiam *Le Havre* kun artikolo. Arabaj proprej nomoj havas normale ĉiam difinan artikolon en la Araba, sed en Esperanto ili ne havu artikolon: *Kairo*, *Riado*, *Kuvajto* k.t.p. Sed iafoje oni tamen vidas tiajn artikolojn ankaŭ en Esperanto: *la Himalajo*^{FA1.121}, *la Atlantiko*, *la Mediteraneo* (normale sen artikoloj). Tio estas nekorekta, sed iafoje tolerebla. Propraj nomoj ofte rifuzas tute plene Esperantigi.

Ĉe iuj ĉi tiaj nomoj origina artikolo fariĝis parto de la Esperanta radiko: *La-Pazo* (aŭ *Lapazo*), *La-Plato* (aŭ *Laplato*), *El-Salvadoro* (aŭ *Elsalvadoro*, *Salvadoro*), *Los-Anđeleso* (aŭ *Losanđeleso*), *Algero*. (“*La*”, “*el*” kaj “*los*” estas Hispanaj artikoloj. “*Al*” estas Araba artikolo.)

Nomoj de tempodividoj

Monatonomoj (*Januaro*, *Februaro*, *Marto*, *Muharamo*^o, *Ramadano*, *Brumero* k.a.) estas normalaj proprej nomoj. Ili do normale ne havas *la*, tute laŭ la bazaj reguloj por tiaj nomoj (kaj estas skribataj kun komenca majusklo [§35.5]):

- *Georgo Vašington estis naskita la dudek duan de Februaro de la jaro mil sepcent tridek dua.*^{FE12} Februaro estas difinita konata afero. Se ĝi ne estus normala propra nomo, ĝi nepre havus *la*.

Nomoj de festoj (*Kristnasko*, *Pasko*, *Pentekosto*, *Aşuro*^o k.a.) estas plej ofte traktataj kiel normalaj proprej nomoj sen *la*, kvankam iuj (ekz. *Kristnasko*) fakte estas ordinaraj O-vortoj. La uzado tamen varias:

- *Al Kristnasko venis letero de ŝia patro.*^{FA3.58} = *Al la tiujara Kristnasko...*
- *Post Aşuro*^o li veturos al Teherano. = *Post la ĉi-jara Aşuro...*
- *Ĉi tio estas la lego pri la Pasko.*^{Er.12}

Semajntagoj (*lundo, mardo, merkredo, jaŭdo, vendredo, sabato, dimanĉo*) ne estas propraj nomoj, sed ofte ili estas uzataj propranomece sen *la*, kvankam difinitaj kaj konataj:

- *Dum la tuta semajno ŝi estis malgaja kaj ploris multe da varmegaj larmoj; sed kiam venis la dimanĉo, ŝi diris: "Vere, nun mi sufice suferis kaj luktis!"*^{FA2.101}
- *Hodiaŭ estas sabato, kaj morgaŭ estos dimanĉo.*^{FE.20} Oni ne uzas *la*, ĉar *sabato* kaj *dimanĉo* ĉi tie nur informas pri la speco de tago. Ne temas pri propraj nomoj.
- *Mi intencas veni Bulonjon jaŭdon.*^{LI.173} Difinita konata *jaŭdo* prezentata propranomece sen *la*.
- *"Dimanĉon ni nin vidos." [...] Venis la dimanĉo.*^{FA3.60} Temas pri la sama *dimanĉo*, same konata ambaŭfoje, unuafoje propranomece sen *la*, duafoje kun *la*.

Sezonoj (*printempo, somero, aŭtuno, vintro*) kaj tagopartoj (*mateno, tagmezo, vespero, nokto* k.s.) estas ĉiam ordinaraj O-vortoj, kaj oni uzas *la* tute laŭ la normalaj reguloj:

- *En somero ni veturas per diversaj veturiloj, kaj en vintro ni veturas per glitveturilo.*^{FE.34} = *En somera tempo... en vintra tempo...*
- *En la printempo la glacio kaj la neĝo fluidiĝas.*^{FE.39} Ĉi tiu ekzemplo estas tute simila al la antaŭa, sed ĉi tie ja aperas *la*. Kiam oni parolas ĝenerale pri specoj, oni ofte povas uzi aŭ forlasi *la* depende de la stilo. Vidu *La* — specoj (§9.1.4).
- *Tiujn fabelojn ni aŭskultos en vintro.*^{FA2.96} = *...en vintra tempo. ...en iu vintro.*
- *Fariĝis mateno.*^{FA2.131} = *Fariĝis matena tempo.*
- *La nokton ŝi pasigis ĉe sia laboro.*^{FA1.110} Temas pri certa konata nokto. Tial *la* estas uzata, tute laŭ la bazaj reguloj por ordinaraj O-vortoj.
- *Ĉirkaŭas min nokto.*^{FA1.79} ≈ *Ĉirkaŭas min mallumo.*

Laŭ iuj gramatikistoj tiaj vortoj estas iaoje uzataj propranomece, sed temas ĉiam pri frazoj, en kiuj oni parolas pri speco de tempo, kaj en tiaj okazoj *la* estas ĉiuokaze nebezonata.

Lingvonomoj

Lingvonomoj (§35.4) kun O-finaĵo (ekz. *Esperanto*) estas tute normalaj propraj nomoj. Oni do normale ne uzu *la* ĉe ili (§9.1.5).

Mallongigitaj propraj nomoj

Mallongigojn de propraj nomoj faritaj el ordinaraj vortoj, oni plej ofte traktas kiel normalajn proprajn nomojn (sen *la*). La uzado tamen tre varias:

- *Mi trovis tiun vorton en (la) Plena Ilustrita Vortaro. → Mi trovis tiun vorton en PIV.* Antaŭ la plena nomo oni povas uzi *la*, sed antaŭ la mallongigo tio ne okazas.

- *Tiu jare la Universala Kongreso denove estos ekstereŭropa.* → *Tiu jare (la) UK denove estos ekstereŭropa.* Mallongigoj de nomoj de kongresoj iafoge estas uzataj kiel normalaj propraj nomoj (sen *la*), sed alifoje kiel ordinara O-vorto (je bezono kun *la*).
- *Ĉu vi estas membro de Universala Esperanto-Asocio?* → *Ĉu vi estas membro de UEA.* Teorie oni povus uzi *la* antaŭ la plena nomo, ĉar la ĉefvorto estas ordinara O-vorto, sed praktike tio apenaŭ okazas ĉe tiu ĉi tre konata nomo. Antaŭ la mallongigo *la* neniam aperas.

9.2. Aliaj difiniloj

Krom la difina artikolo *la* (§9.1), estas difiniloj ankaŭ la posedaj pronomoj, duondifina *unu*, la tabelvortoj je *U*, *A* kaj *ES*, kaj la vorteto *ambaa*. Kiam ĉeestas la vorteto *ĉi* (§14.1.2), oni iafoge subkomprenas la difinilon *tiu*. Tiam *ĉi* kvazaŭ mem fariĝas difinilo (§14.1.2).

Posedaj pronomoj

Posedaj pronomoj (§11.2) estas *mia*, *nia*, *via*, *lia*, *ŝia*, *ĝia*, *ilia*, *onia* kaj *sia* (kaj ankaŭ *cia*). Kiam poseda pronomo aperas kiel priskribo de O-vorto, ĝi estas difinilo, kaj oni ne aldonas *la* (§9.1.1). La poseda pronomo informas pri la posedanto, kaj tio estas sufiĉa informo por esprimi definitecon. Se oni anstataŭigas la posedan pronomon per *de*-esprimo, oni normale devas aldoni *la*: *ilia ĉambro = la ĉambro de ili*, *mia edzo = la edzo de mi*:

- *Mia domo estas granda.* = *La domo, kiu apartenas al mi, estas granda.*
- *Viaj ŝtrumpoj estas malpuraj.* = *La ŝtrumpoj, kiuj apartenas al vi, estas malpuraj.*
- *Li detruis sian sanon.* = *Li detruis la sanon, kiun li havis.*

Tamen iafoge, precipe kiam frazparto kun poseda pronomo aperas kiel perverba priskribo (§25.1), la senco povas esti nedifina:

- *Tiuj ĉi sinjoroj estas miaj amikoj.* La sinjoroj aŭ estas difinitaj amikoj de mi, kiu(j) la aŭskultanto konas, aŭ ili simple apartenas al la kategorio “amikoj de mi”. En ĉi tia frazo nur la kunteksto povas montri, ĉu *maj amikoj* estas uzata por montri konatajn individuojn aŭ specon. Por klareco oni povas diri ...*estas amikoj de mi* aŭ ...*estas la amikoj de mi*.

Se temas pri certa individuo, kiu tamen estas nekonata de la alparolato, oni povas nuligi la difinan efikon de poseda pronomo per aldona (duondifina) *unu*: ***Unu mia amiko estas Anglo.*** ***Unu el miaj amikoj estas Anglo.*** Oni ankaŭ povas uzi *de*-esprimon kun aŭ sen *unu*: ***Amiko de mi estas Anglo.*** ***Unu amiko de mi estas Anglo.***

Iuj provas uzi posedan pronomon kiel postpriskribon por nuligi la difinecon: ***Amiko mia estas Anglo.*** Tio estas iel logika, ĉar veraj difiniloj ĉiam staras antaŭ sia O-vorto. Tia uzo tamen ne estas ĝenerale akceptita, kaj ne ĉiuj komprenas, ke la nekutima vortordo celas montri nedifinan sencon. Normale oni do devas uzi iun el la pli klaraj esprimomanieroj montritaj ĉi-antaŭe.

Kiam poseda pronomo aperas sola sen posta O-vorto, ĝi ne estas difinilo, kaj ne montras difinan signifon. Por montri difinitecon oni tiam normale ja aldonas *la*:

- *Tiu ĉi libro estas mia.* Ĝi estas unu el miaj libroj — nedifina senco.
- *Tiu ĉi libro estas la mia.* Ĝi estas tiu konata libro, kiu apartenas al mi — difina senco.
- *Unu donis al sia florejo la formon de baleno; alia trovis pli bone, ke sia florejo similas je virineto de maro; sed la plej juna donis al la sia formon rondan, kiel la suno.*^{FA1.51} La *sia* = *sia florejo*. Ĉiuj tri floreoj estas difinitaj. La unuaj du estas sufice difinitaj per *sia* kaj *sia*, sed la tria estas menciiita per sola poseda pronomo sen posta O-vorto, kaj bezonas *la*.
- *Nu certe mi legis la vian, kiel bone skribita!*^{Rz.47} La *vian* = *vian verkon* = *la verkon, kiun vi faris*.

Sed iafoge oni povas forlasi ĉi tian *la* antaŭ memstara poseda pronomo, se la kunteksto estas tre klara:

- *Li pli ŝatas mian domon ol (la) sian.* = ...*ol sian domon*.

Iafoge en poezio k.s. oni ne sekvas la normalajn regulojn por posedaj pronomoj. Tian uzon oni (normale) ne imitu en ordinara lingvaĵo:

- *Patro Nia, kiu estas en la ĉielo.*^{UL} = *Nia patro...*
- *Ho, la profeta mia antaŭsento!*^{FK.414} = *Ho, mia profeta antaŭsento!*
- *Eraras for la penso mia.*^{FK.310} = *Eraras for mia penso.*
- *Kaj nun, Laerto, al l' afero via!*^{H.11} = ... *al via afero!*
- *Mieno lia montris pli suferon, sed ne koleron.*^{H.19} = *Lia mieno...*

Duondifina *unu*

Iuj lingvoj uzas specialan nedifinan artikolon, kiu ofte estas vorto simila al *unu*. Tia artikolo ne ekzistas en Esperanto. Plenan nedifinitecon oni montras simple per neuzo de difinilo. Sed oni iafoge uzas *unu* kiel **duondifinan artikolon**. Tia *unu* ne montras nombron, sed individuecon. Ĝi montras, ke temas pri io, kio estas nekonata al la aŭskultanto, sed konata al la parolanto:

- *Unu tagon, promenante apud la reloj de fervojo, li falis sub la radojn de veturnanta vagonaro kaj mortiĝis.*^{FE.39} La rakontanto per *unu* montras, ke li mem scias, en kiu tago tio okazis.
- *Unu vidvino havis du filinojn.*^{FE.11} Komenco de fabelo. Ankoraŭ nur la rakontanto konas la vidvinon. (Alia teorie ebla interpreto estas matematika: “1 vidvino havis 2 filinojn, sekve 2 vidvinoj havis 4 filinojn”. Sed ja tute ne temas pri tio, sed pri prezentado de rolantoj en fabelo.)
- *En unu vilaĝo logis du viroj, kiuj ambaŭ havis la saman nomon.*^{FA1.7} Ili logis en vilaĝo konata de la parolanto, sed ne de la aŭskultanto.
- *En unu tago, kiam si estis apud tiu fonto, venis al si malriĉa virino.*^{FE.15}

- *Unu vesperon fariĝis granda uragano: fulmis kaj tondris, forte pluvegis, estis terure.*^{FA1.17}

La difina artikolo *la* estas pli-malpli deviga, kiam temas pri io konata al la aŭskultanto. Se oni forlasas *la*, oni montras la malan signifon, nedifinitecon. La duondifina artikolo *unu* tamen neniam estas deviga. Ĝi estas nuancilo, kiun oni uzu je bezono:

- *Vi devas legi libron.* Aŭ oni celas specan signifon, aŭ oni celas certan libron nekonatan al la aŭskultanto.
- *Unu libron vi devas legi, jen ĝi.* La aldonita *unu* montras, ke ne temas pri iu ajn libro, nek pri speco de libro, sed pri certa libro nekonata al la alparolato.
- *Mi volas, ke vi renkontu unu amikon de mi.* *Unu* estas uzata por emfazi, ke ne temas pri iu ajn el la amikoj de la parolanto.

La duondifina *unu* troviĝas en la *Fundamento*, kaj Zamenhof sisteme uzis ĝin. Ĝi estas tre utila nuancilo, se oni ĝin ne trouzas. Iuj tamen pensas, ke tia *unu* estas nedifina artikolo uzata pro influo de naciaj lingvoj. Tial multaj hezitas uzi duondifinan *unu* timante fari eraron. Pro tio la duondifina *unu fariĝis* iom malofta nuntempe. Multaj preferas la vortojn *certa* kaj *iu*. Sed *iu* montras iom alian signifon, kaj *certa* estas multe pli emfaza ol *unu* (§23.1.3). Tamen, kiam temas pri tempovortoj, oni ankoraŭ vaste uzadas duondifinan *unu* tute laŭ la ĉi-antaŭe montritaj ekzemploj: *unu tagon...*, *en unu vespero...*, *unu fojon...* k.s.

Legu pli pri specialaj uzoj de *unu* en §23.1.3.

Tabelvortoj je U, A kaj ES

La tabelvortoj je U, A kaj ES (§15) estas difiniloj: *kiu, tiu, iu, ĉiu, neniу, kia, tia, ia, ĉia, nenia, kies, ties, ies, ĉies, nenes*. Oni do ne uzu *la* kune kun tiaj tabelvortoj.

Ambaŭ

La vorteto *ambaŭ* (§15.5) estas difinilo, kiam ĝi rekte priskribas O-vorton. Oni do ne uzu *la* kune kun *ambaŭ*.

Aliaj difiniloj antaŭ proprej nomoj

Antaŭ normalaj proprej nomoj oni normale ne uzas *la* (§9.1.6). Aliaj difiniloj povas tamen aperi antaŭ ĉiaj proprej nomoj, sed nur malofte estas bezono de tiaj esprimoj:

- *Kaj vi ankaŭ, mia Francisko, vi ankaŭ?*^{Rt.9} *Mia* aldonas ian amikecan nuancon.
- *Ĉu vi sentas teruron antaŭ tiu Karolo?*^{Rt.33} *Tiu* emfazas, ke temas pri la ĵus mencita Karolo.
- *Ambaŭ Pjotr Ivanoviĉ'oj alkuras sur la pintoj de la piedoj.*^{Rz.55} Temas pri du viroj kun la sama nomo.

9.3. Pli ol unu difinilo

Normale oni ne uzu pli ol unu difinilon (§9) antaŭ frazparto. Precipe grave estas, ke oni ne uzu *la* (§9.1) kune kun aliaj difiniloj. Tiu baza principio tamen ne estas tute absoluta. Iafoje oni bezonas uzi du difinilojn por montri specian signifon.

Kune kun poseda pronomo oni iafoje uzas tabelvorton je U, *ambau* aŭ *unu*:

- *El ĉiuj miaj infanoj Ernesto estas la plej juna.*^{FE,10}
- *Mi perdis ĉiujn miajn fortojn.*^{Gm,65}
- *Ambau liaj manoj estis malpuraj.*
- *Venis tiuj niaj amikoj, kiuj povis.*
- *Iu mia amiko devas veni. Iu nuligas la difinan sencon de mia.*
- *Unu mia amiko venis, nome Ernesto. Unu forigas la difinan signifon de mia, kaj montras anstataue duondifinan signifon.*

Ĉiu(j) kaj *ambau* suffice ofte aperas kune kun poseda pronomo. Cetere oni normale preferas konstruon kun la rolvorteto *el*: *Venis tiuj el miaj amikoj, kiuj povis. Iu el miaj amikoj devas veni. Unu el miaj amikoj venis, nome Ernesto.*

Se poseda pronomo staras sola sen posta O-vorto, ĝi perdas sian difinitan signifon, kaj oni uzu *la* je bezono (§9.2).

Oni povas iafoje uzi *ĉiuj tiuj* kiel duoblan difinilon: *Mi vidis grupon de personoj, kaj ĉiuj tiuj personoj parolis Esperanton.*

En ekstremaj okazoj oni povus uzi *ĉiuj ties* kiel duoblan difinilon: *La infanoj ne povis sidi sur la seĝoj, ĉar ĉiuj ties kruroj estis rompitaj.* Prefere: ...*ĉiuj el ties kruroj...* aŭ ...*ĉiuj kruroj de la seĝoj...* (Se oni dirus *ĉiuj iliaj kruroj*, temus pri la kruroj de la infanoj [§15.4].)

Oni povas iafoje uzi *ĉiuj tiaj* kiel duoblan difinilon: *Ekzistas tiaj homoj, kiuj malamas Esperanton. Ĉiuj tiaj homoj scias tro malmulte pri ĝi.*

Ankaŭ *ambau tiuj* kaj *ambau ties* estas eblaj: *Mi vidis du personojn. Ambau tiuj personoj parolis Esperanton. La infano ne povis uzi la biciklon, ĉar ambau ties radoj estis difektitaj.*

10. Apostrofo

Apostrofo, ’, estas signeto, kiu montras, ke parto de vorto estas forlasita. En Esperanto temas normale ĉiam pri forlasita vokalo.

10.1. Normala apostrofado

Apostrofado de O-finaĵo

La finajon O de O-vorto oni povas ellasi. Tiam oni skribas apostrofon anstataŭ O. Tia ellaso de O eblas tamen nur kiam ne sekvas iu el la finaĵoj J kaj N. En la parolo la akcento restas sur la sama vokalo, kvazaŭ la O ankoraŭ ĉeestus. La apostrofo estas kvazaŭ neelparolata vokalo:

- *turmento* → *turment'* (*turmEnt'*)
- *vespero* → *vesper'* (*vespEr'*)
- *historio* → *histori'* (*historI'*)
- *metroo* → *metro'* (*metrO'*). Komparu kun *metro* (*mEtro*).
- *armeo* → *arme'* (*armE'*). Komparu kun *arme* (*Arme*).
- *revuo* → *revu'* (*revU'*). Komparu kun *revu* (*rEvu*).
- *cielo* → *êiel'* (*ciEl'*). Komparu kun *êiel* (*âIel*).

Oni ne povas apostrofi A-vortojn. *Ruĝ'* egalas ĉiam al *ruĝo*, neniam al *ruĝa*. Apostrofo ankaŭ ne povas anstataŭi verban finaĵon aŭ E-finaĵon (legu tamen ĉi-poste pri la esprimo *dank' al*). Oni ankaŭ atentu, ke ne eblas apostrofi la finojn ON, OJ kaj OJN. *Har'* egalas ĉiam al *haro*, neniam al *haron*, *haroj* aŭ *harojn*.

La tabelvortoj je O (§15.2) finiĝas per “o”, sed tiuj “o”-vokaloj ne estas veraj O-finaĵoj (§13.2), kaj oni ne povas ilin anstataŭigi per apostrofoj. Ne eblas do **ki'**, **ti'**, **i'**, **êi'**, **neni'** anstataŭ *kio*, *tio*, *io*, *êio*, *nenio*. Nur en poezio oni iafoge tamen uzas tiajn nenormalajn formojn.

Apostrofado de la

La vokalo “a” en la difina artikolo *la* (§9.1) povas esti ellasita kaj anstataŭigita per apostrofo → *l'*. Tiun mallongigitan formon oni prefere uzu nur post rolvortetoj, kiuj finiĝas per vokalo: *de l'*, *êe l'*, *je l'*, *tra l'*, *pri l'*, *pro l'*:

- *Liberigu nin Dio, de l' sovaĝaj Normandoj!*^{FA4.27}

Normale oni skribas *l'* kiel apartan vorton, sed oni ĉiam elparolas ĝin kune kun la antaŭa rolvorteto kiel unu vorton, kvazaŭ “*del'*”, “*êel'*” k.t.p.

Iafoge en poezio oni trovas *l'* ankaŭ sen tia rolvorteto: *L' espero, l' obstino kaj la pacienco...*^{FK.300} *Si vidis ke l' sentoj plu restas.* Ĉiuokaze oni uzu la mallongigitan artikolon nur kie ĝi estas elparolebla.

Ĉefe en poezio

Apostrofoj estas uzataj precipite en poezio por eviti troajn vokalojn.

*Post longa migrado sur dorna la voj'
Minacis nin ondoj de l' maro;
Sed venkis ni ilin kaj velas kun ĝoj'
Al verda **haven'** de l' homaro.
Post longa batalo, maldolĉa **turment'**
La stela standardo jam flirtas en vent'*

el *La Tagiĝo* de Antoni GRABOWSKI

En ordinara lingvojapo estas tre maloftaj. En parola lingvo apostrofado apenaŭ okazas entute.

Dank' al

Apostrofo estas ankaŭ tradicie uzata en la esprimo *dank' al* = “pro la (favora) influo de, mal-malgraŭ”. *Dank' al* aperas en ĉia lingvojapo, ankaŭ en parola uzo:

- *Jes, dank' al Dio, ĉio estas en bona ordo.*^{Rz.38}
- *Dank' al la lingvo ni tiel altiĝis super la bestoj.*^{FK.229}
- *Dank' al nia konstanteco kaj laborado nia afero iom post iom fortiĝados.*^{OV.123}
- *Dank' al la grandaj elspezoj [...] la monujo baldaŭ montris al li sian nudan fundon.*^{OV.126} Ĉi tie *dank' al* estas ironia. Temas fakte pri malfavora influo.

Iuj opinias, ke *dank' al* estas erara, ĉar la apostrofo ne anstataŭas O-finaĵon, sed pli vere E-finaĵon. Malgraŭ tiu kritiko *dank' al* restas firma kaj utila parto de Esperanto. Oni povas trankvile pluuzi ĝin kiel fiksitan esprimon. Sed *danke al* ja estas tute korekta alternativo: *danke al Dio, danke al la lingvo*. Ankaŭ *danke + N-finaĵo* eblas: *Danke unu eraron en la tempo de la presado, la Regularo akceptis tute alian formon ol mi pensis.*^{OV.71}

Iuj asertas, ke ja temas pri O-finaĵo: *dank' al = danko (estu) al* (aŭ simile). Tia klarigo funkcias, sed nur lame, en plej multaj frazoj. Tiam oni devas imagi la esprimon kun *dank' al* kiel apartan mallongigitan frazon: *Danko estu al la lingvo: Ni tiel altiĝis super la bestoj.*

Un'

Kiam oni kalkulas taktojn, ritmojn k.s., oni povas uzi mallongigitan apostrofan formon de la nombra vorteto *unu* (§23.1.1):

- *Un'! du! un'! du!* — *La soldatoj marĉis. = Unu! du!...*
- “*Un', du, tri, kvar*”, *li kalkulis laŭte. = Unu, du...*

Un' estas officiale permesata de la Akademio de Esperanto (*Aktoj de la Akademio II*, p. 39), sed *un'* povas aperi nur en memstara, kvazaŭ ekkria uzo, kiel en la ĉi-antaŭaj ekzemploj. Gi ne povas aperi en ordinara frazoj. Ne eblas ekz.: **Mi havas nur un' amikon.** Eblas nur: *Mi havas nur unu amikon.*

10.2. Nenormala apostrofado

Gramatika apostrofado

Iafoje oni uzas apostrofojn en vortaroj aŭ en diskutoj pri gramatiko por montri, ke oni parolas pri nuraj vortoradikoj, aŭ por disigi la partojn de kumetitaj vortoj. En tia uzado apostrofo ne egalas al O-finaĵo. Estas rekomendinde en tiaj okazoj ne uzi apostrofojn, sed aliformajn streketojn.

Disiga apostrofado

Okaze oni uzas apostrofojn por disigi vortelementojn unuj de la aliaj, precipe kiam oni uzas ne-Esperantan vortelementon kun Esperantaj finaĵoj: *Cu vi konas Waringhien' on?* Tiaj apostrofoj aperas ĉe kelkaj Hebrelingvaj vortoj en la *Biblio*: *bat'o, kab'o, kor'o, log'o, min'o* (mezurunoj), *bek'o* (monero), *pur'o* (loto). Oni povas anstataŭe uzi dividostrekon: *Waringhien-on, kab-o, log-o*. Tio estas verŝajne preferinda.

En la komenca tempo oni uzis en tekstoj por komencantoj diversaspektajn streketojn por disigi la elementojn de vortoj: *si est|as am|at|a de ĉiu|*^{FG}. Ofte oni uzis streketojn tre similajn al apostrofoj, sed tiaj streketoj ne estas apostrofoj. Vidu ekzemplojn en Gramatiko en la *Fundamento* (§40).

Apostrofado de AŬ-vortoj

Okazis provoj apostrofi E-vortecajn vortetojn, kiuj finiĝas per “au”: *hodiau* → **hodi'**, *anstatau* → **anstat'**, *apenau* → **apen'**, k.t.p. Tia apostrofado estas neregula. Ĝi neniam enuziĝis, kaj nur en poezio ĝi eventuale povus esti akceptebla.

Nezorga elparolo

Iafoje oni uzas apostrofojn por montri, ke parto de vorto estas neregule forlasita, ekz. por montri nezorgan elparoladon aŭ nenormalan lingvajon: *'stas = estas, s'joro = sinjoro, 'avas = havas*.

Sonimitoj

Kiam oni uzas nudan radikon kiel sonimiton aŭ ekkzion (§18.2), oni iafoje aldonas apostrofon: *Jen ĝi! Ho, halt'*^{H8}. Estas verŝajne preferinde ne skribi apostrofon en tiaj okazoj, ĉar ne temas pri ellasita O-finaĵo.

Forlaso de A-finaĵoj

Aperis la ideo, ke oni povus ellasi ankaŭ A-finaĵojn, sed ke oni tiam ne uzus apostrofon: *diligenta knabo* → **diligent knabo**, *sincera koro* → **sincer koro** (la ekzemploj estas de K. KALOCSAY en “Lingvo Stilo Formo”). Forlaso de A-finaĵoj tamen tute ne estas ebla en Esperanto, ĉu kun apostrofo, ĉu sen apostro.

Neuzo de apostrofo

Kelkaj poetoj eksperimente forlasas apostrofojn supozante, ke la leganto tamen komprenos, kie mankas O-finaĵoj.

*šovas harojn
el **okul** [= okul']
de ŝlimo
fingro skvama
monstra **manipul** [= manipul']
moko moko **mok** [= mok']
sen fino*

el sentitola poemo de *Baldur RAGNARSSON*

Kelkfoje tia uzado konfuzas malsamajn vortojn: *ciel* konfuziĝus kun *ciel'* (*cielo*), *kaj* kun *kaj'* (*kajo*), *nun* kun *nun'* (*nuno*), *unu* kun *unu'* (*unuo*), *al* kun *al'* (*alo*), *ĉar* kun *ĉar'* (*ĉaro*), *krom* kun *krom'* (*kromo*), *por* kun *por'* (*poro*), *kaze* kun *kaze'* (*kazeo*) k.t.p. Oni do uzu apostrofojn laŭ la Fundamentaj reguloj.

11. Pronomoj

Pronomoj estas vortetoj, kiujn oni uzas por paroli pri tute konataj aferoj. En *PMEG* nur dek vortetoj estas nomataj pronomoj. Iliaj bazaj formoj nomiĝas personaj pronomoj (§11.1), kvankam ili ne ĉiam montras personojn. Kun A-finaĵoj ili nomiĝas posedaj pronomoj (§11.2), kvankam ili ne ĉiam montras posedon.

Legu ankaŭ pri uzado de pronomoj en nerekta parolo en §33.8.3.

Iafoje oni proponas enkondukon de novaj pronomoj en Esperanton. Tio estas tute senespera, ĉar pronomoj estas tiel baza parto de lingvo, ke novaj nur en ekstremaj okazoj povas enuziĝi. *PMEG* enhavas kompreneble nur la oficialajn kaj Fundamentajn pronomojn. Oni ne malŝparu sian tempon vane proponante novajn pronomojn.

11.1. Personaj pronomoj

<i>mi</i>	la parolanto	§11.3
<i>ni</i>	la parolanto kaj alia(j) persono(j)	§11.3
<i>vi</i>	la alparolato(j)	§11.4
<i>li</i>	la pripiparolata vira persono aŭ persono kun nekonata sekso	§11.5
<i>si</i>	la pripiparolata ina persono	§11.5
<i>ĝi</i>	la pripiparolata ajo, besto aŭ infaneto	§11.5
<i>ili</i>	la pripiparolataj personoj, ajoj, bestoj aŭ infanetoj	§11.5
<i>oni</i>	neprecizigita(j) persono(j)	§11.5
<i>si</i>	la sama persono kiel la subjekto, se tiu ne estas <i>mi</i> , <i>ni</i> aŭ <i>vi</i> (aŭ <i>ci</i>)	§11.6

Teorie ekzistas ankaŭ la pronomo *ci* (§11.4) ≈ “la alparolato” (unu-nombra), sed *ci* normale ne estas uzata. Oni uzas *vi* kaj unu-nombre kaj multe-nombre.

La personaj pronomoj povas ricevi la finaĵon N (§12.2): *Mi amas vin. Ilin konas Karlo. Ĉu vi ĝin vidas? Elizabeto lavas sin en la lago.*

11.2. Posedaj pronomoj

Se oni aldonas la finaĵon A al personaj pronomoj (§11.1), oni kreas **posedajn pronomojn**:

<i>mia</i>	(la)... de mi	§11.3
<i>nia</i>	(la)... de ni	§11.3
<i>via</i>	(la)... de vi	§11.4
<i>lia</i>	(la)... de li	§11.5
<i>śia</i>	(la)... de si	§11.5
<i>ĝia</i>	(la)... de ĝi	§11.5
<i>ilia</i>	(la)... de ili	§11.5
<i>onia</i>	(la)... de oni	§11.5
<i>sia</i>	(la)... de si	§11.6

Teorie ekzistas ankaŭ *cia* (§11.4) = “(la)... de ci”, sed *cia* normale ne estas uzata. Oni uzas *via* kaj unu-nombre kaj multe-nombre.

La posedaj pronomoj estas difiniloj (§9.2). Ili enhavas normale la signifon de *la*.

La posedaj pronomoj povas ricevi la finaĵojn J (§8) kaj N (§12.2) same kiel aliaj A-vortoj (ĉiam J antau N): *mia ĉambro — miaj ĉambroj — mian ĉambron — miajn ĉambrojn.*

Note: Iafoje oni renkontas posedajn pronomojn kun la fino “es” anstataŭ A: **mies**, **vies**, **lies**, **illes** k.t.p. La “es”-parto estas prunita de la tabelvortoj je ES (§15.4), kiu ankau estas posedaj. Tiaj posedaj pronomformoj estas malkorektaj, sed tamen kompreneblaj. Kiel ŝercajn vortojn oni povus ilin eble iafoje uzi, sed en serioza uzo ili estas nepre evitendaj.

Signifoj

Poseda pronomo similas al *de* + persona pronomo: *mia ≈ (la) de mi*. Sed *de* (§12.3.2) havas tre multajn signifojn. La posedaj pronomoj havas nur kelkajn el tiuj signifoj:

- ▶ La normala signifo de poseda pronomo estas aparteno aŭ posedo (§12.3.2.3): *mia domo* = “la domo posedata de mi, la domo kiu apartenas al mi”, *lia nazo* = “la nazo kiu apartenas al li, la nazo kiu estas parto de li”, *śia lernejo* = “la lernejo en kiu ŝi lernas/instruas (aŭ simile)”, *ilia lingvo* = “la lingvo kiun ili parolas”.
- ▶ Poseda pronomo povas ankau montri aganton (§12.3.2.2): *lia agado* = “la agado (farata) de li, la agado kiun li faras”. Poseda pronomo povas havi tian signifon nur ĉe aga O-vorto: *lia agado, iliaj klopodoj, via atingo*. De povas havi tian signifon ankau ĉe pasiva participo: *farita de li, amata de mi*.
- ▶ Poseda pronomo povas kelkfoje montri sencan objekton (§12.3.2.2): *ǵia uzado* = “la uzado de ĝi, la ago uzi ĝin”. Oni atentu, ke miskomprenoj ne ekestu. Ekz.: *śia admirado* normale signifas: “la admirado fare de ŝi” (subjekta signifo). Se oni uzas *śia admirado* en la signifo “la ago admiris ŝin” (objekta signifo), oni ne eraras, sed oni eble riskas miskomprenon.

En iaj frazoj pri ies korpoparto, vestaĵo aŭ simile, oni kutimas uzi *al* (§12.3.5)-komplementon anstataŭ poseda pronomo: *Mi lavis al mi la manojn. = Mi lavis miajn manojn. Ili dissirius al si la vestojn.*^{FA2.88} = *Ili dissirius siajn vestojn.*

11.3. Unua persono

Mi

Mi estas unu-nombra (kaj tute ne montras sekson). *Mi* kaj *mia* estas uzataj de la parolanto por paroli pri si mem. En gramatiko tio estas ofte nomata “la unua persono”:

- *Mi venas de la avo, kaj mi iras nun al la onklo.*^{FE.9}
- *Promenante sur la strato, mi falis.*^{FE.22}
- *La patro donis al mi dolĉan pomon.*^{FE.10}
- *Tiu ĉi komercaĵo estas ĉiam volonte aĉetata de mi.*^{FE.25}
- *Mi amas min mem.*^{FE.18}
- *Mi foriras, sed atendu min, ĉar mi baldaŭ revenos.*^{FE.42}

- *Ho ve, sinjoro, mia patrino forpelis min el la domo.*^{FE.21}
- *Por miaj kvar infanoj mi aĉetis dek du pomojn.*^{FE.14}
- *Kiam mi finos mian laboron, mi serĉos mian horloĝon.*^{FE.20}
- *Mi prenos miajn glitilojn kaj iros gliti.*^{FE.34}

Ni

Ni estas multe-nombra (kaj tute ne montras sekson). *Ni* kaj *nia* estas uzataj de la parolanto por paroli pri si mem kaj alia(j) persono(j). *Ni* povas signifi *mi kaj unu alia persono, mi kaj pluraj aliaj personoj, mi kaj ĉiuj aliaj homoj, aŭ mi kaj vi*. La pronomo *ni* jen inkluzivas la alparolata(j)n homo(j)n, jen ne. Kiuj personoj estas inkluzivataj, povas montri nur la kunteksto:

- *Ni vidas per la okuloj kaj aŭdas per la oreloj.*^{FE.9} *Ni* = “mi kaj ĉiuj aliaj homoj”.
- *Ni disiĝis kaj iris en diversajn flankojn: mi iris dekstren, kaj li iris maldekstren.*^{FE.28} *Ni* = “mi kaj li”.
- *Kiam vi ekparolis, ni atendis aŭdi ion novan, sed baldaŭ ni vidis, ke ni trompiĝis.*^{FE.40} *Ni* = “mi kaj aliaj homoj, sed ne la alparolato”.
- *Neniam aliaj povas fariĝi pli feliĉaj, ol ni ambaŭ!*^{FA2.32} *Ni* = “mi kaj vi”.
- *Ni du laboris alterne.*^{FA3.122} *Ni* = “mi kaj unu alia”.
- *Kiam vi vidis nin en la salono, li jam antaŭe diris al mi la veron.*^{FE.24} *Ni* = “mi kaj li”.
- *La nokto estis tiel malluma, ke ni nenion povis vidi eĉ antaŭ nia nazo.*^{FE.33}
- *La junulo aliĝis al nia militistaro kaj kurage batalis kune kun ni kontraŭ niaj malamikoj.*^{FE.39}

Legu ankaŭ pri *ni* en nerekta parolo en §33.8.3.

Iafoje *ni* estas uzata por nur unu persono. Tio okazas en iaj stiloj de skriba lingvo, kiam la skribanto volas iel ŝajnigi, ke li tamen ne estas sola, ĉu pro modesteco, ĉu pro alia kialo:

- *La montritajn nau vortojn ni konsilas bone ellerni.*^{FE.30} *Ni* ĉi tie fakteto estas nur Zamenhof: unu persono. Li uzis *ni* por kvazaŭ inkluzivigi ankaŭ aliajn Esperantistojn.
- *En la venonta ĉapitro ni traktos tiun ĉi demandon pli profunde.* Per *ni* la aŭtoro kvazaŭ inkluzivigas la leganton.

Tradicie reĝo (aŭ alia altrangulo) povas priparoli sin mem per *ni* anstataŭ *mi*, por montri sian altan rangon. En Esperanto tio povus aperi en literaturo (ĉefe en tradukoj).

11.4. Dua persono

Vi

Vi kaj *via* estas uzataj de la parolanto por paroli pri la persono(j), al kiu(j) li parolas. *Vi* kaj *via* povas inkluzivi ankaŭ aliajn personojn, kiuj iel apartenas al la sama grupo kiel la alparolato(j). En gramatiko tio estas nomata “la dua persono”. Oni uzas *vi* egale al unu aŭ pluraj personoj. *Vi* estas do jen unu-nombra, jen multe-nombra. (Estus tute malguste diri, ke *vi* estas multe-nombra pronomo uzata ankaŭ unu-nombre. *Vi* estas dekomence sendistinge ĉu unu-nombra, ĉu multe-nombra. Estas tial absolute nenia mallogikeco en la uzado de *vi* por unu persono.) *Vi* tute ne montras sekson, kaj estas ankaŭ tute neŭtrala pri rango aŭ pozicio k.t.p.:

- *Sinjoro, vi estas neĝentila.*^{FE.16}
- *Sinjoroj, vi estas neĝentilaj.*^{FE.16}
- *Vi estas infanoj.*^{FE.16}
- *Mia hundo, vi estas tre fidela.*^{FE.16} Oni parolas al hundo kvazaŭ al persono.
- *Vi amas vin mem.*^{FE.18}
- *Sidigu vin, sinjoro!*^{FE.39}
- *Mi rakontos al vi historion.*^{FE.18}
- *Mi deziras al vi bonan tagon, sinjoro!*^{FE.10}
- *Unue mi redonas al vi la monon, kiun vi pruntis al mi; due mi dankas vin por la prunto; trie mi petas vin ankaŭ poste prundi al mi, kiam mi bezonas monon.*^{FE.14}
- *Ĉu vi amas vian patron?*^{FE.41}
- *Via parolo estas tute nekomprenebla kaj viaj leteroj estas ĉiam skribitaj tute nelegeble.*^{FE.41}

Kiam *vi* estas subjekto de U-verbo en ĉeffrazo, oni kutime forlasas ĝin (§32.3).

En kelkaj lingvoj oni iafoje uzas *vi*-pronomon pri homoj ĝenerale. Por tio oni devas en Esperanto nepre uzi *oni* (§11.5).

Ci

Ci estas unu-nombra alparola pronomo (kiu tute ne montras sekson). *Ci* kaj *cia* ekzistas nur teorie, kaj estas preskaŭ neniam praktike uzataj. Eblas imagi *ci* kiel pure unu-nombran *vi*, aŭ kiel intiman familiaran (unu-nombran) *vi*, aŭ eĉ kiel insultan (unu-nombran) *vi*. Sed estas fakte tute neeble diri, kian nuancon ĝi montras, ĉar ĝi apenaŭ estas uzata:

- *Ci skribas (anstataŭ “ci” oni uzas ordinare “vi”).*^{FE.16} Tio ĉi estas la sola frazo kun *ci* en la *Fundamenta Ekzercaro*. Krome *ci* kaj *cia* estas mencitaj en la *Universala Vortaro de la Fundamento*, sed en la *Fundamenta*

Gramatiko (“la 16 reguloj”) aperas nek *ci* nek *cia*. Ankaŭ en la *Unua Libro* ili ne troviĝas.

Iuj imagas, ke oni antaŭe uzis *ci* en Esperanto, kaj ke tiu uzo poste malaperis, sed fakte *ci* neniam vere estis praktike uzata. Ĝi nur aperis iafoge en eksperimenta lingvaĵo k.s. En normala Esperanto oni ĉiam uzadis nur *vi*.

Kelkfoje oni trovas *ci* en tradukoj, kie la originalo havas *ci*-similan pronomon. Tio plej ofte estas netaŭga tradukomaniero, ĉar *ci* apenaŭ kapablas redoni la sencon de ofte uzata normala vorto, kiam ĝi mem estas maloftega preskaŭ sensenca vorto. Por montri ekz. nuancon de familiareco aŭ insultan sencon, oni uzu je bezono aliajn lingvajn rimedojn:

- “*Jes, jes!*” *diris la reĝo*, “*lunde ci ricevos nian filinon!*” *ĉar nun, kiel al estonta bofilo, li parolis al li “ci”*.^{FA1.130} En la originala teksto aperis *ci*-simila pronomo, kiu montris intiman, familiaran rilaton. Oni povus alternative traduki ekz. jene: “*Jes, jes!*” *diris la reĝo*, “*lunde, kara filo, vi ricevos nian filinon!*”, *ĉar nun, kiel estontan bofilon, li nomis lin “filo”*.

Tre multaj Esperantistoj ne komprenas la pronomon *ci*. Tial tiuj, kiuj provas uzi *ci* en interparolado, renkontas multajn malfacilajojn. En normala Esperanto oni simple uzas ĉiam *vi*, ĉu oni parolas al unu persono, ĉu al pluraj, ĉu oni parolas al intime konata persono, ĉu al fremdulo, ĉu oni parolas al amiko, ĉu al malamiko. Tio funkciias tre bone. Je bezono oni povas pliprecizigi per *vi sinjoro, vi amiko, vi kara, vi ĉiuj, vi amikoj, vi karaj, vi ambaŭ* k.t.p.

La kunmetajo *ci-diri* (aŭ *cii*) povas iafoge montri uzadon de *ci*-simila pronomo en alilingva interparolo: — *Kial ŝi ofendiĝis? Mi ne komprenas ilian lingvon.* — *Mi pensas, ke li ci-diris al ŝi, kaj tion ŝi ne permisas.*

11.5. Tria persono

En gramatiko ĉio, kio ne estas *mi, ni* aŭ *vi* (aŭ *ci*), estas nomata “la tria persono”. *Li, ŝi, ĝi* kaj *ili*, kaj *lia, ŝia, ĝia, ilia*, estas uzataj por paroli pri io konata, kio estas nek la parolanto, nek la alparolato. *Oni* kaj *onia* estas uzataj por paroli pri nedifinita persono. *Si* kaj *sia* (§11.6) anstataŭas la aliajn tria-personajn pronomojn en certaj okazoj.

Li kaj ŝi

Li kaj ŝi estas unu-nombraj. *Li* kaj *lia* estas uzataj, kiam oni parolas pri unu vira persono. *Ŝi* kaj *ŝia* estas uzataj pri unu ina persono:

- *Li estas knabo, kaj ŝi estas knabino.*^{FE.16}
- *Mi vokas la knabon, kaj li venas.*^{FE.16}
- *Mi vokas la knabinon, kaj ŝi venas.*^{FE.16}
- *Li estas mia onklo.*^{FE.18}
- *Ŝi estas mia onklino.*
- *Li ne estas lavisto, li estas lavistinedzo.*^{FE.36}
- *Ŝi estas lavistino.*
- *Li fiancigis kun fraŭlino Berto.*^{FE.39}

- *Si fianciniĝis.*
- *Ĉu vi amas vian patron? Kia demando! kompreneble, ke mi **lin** amas.^{FE.41}*
- *Ŝiaj gepatroj volis **sin** edzinigi kun alia persono.^{FE.39}*
- *En la salono estis neniу krom **li** kaj **lia** fiancino.^{FE.26}*
- *Liaj lipharoj estas pli grizaj, ol **liaj** vangharoj.^{FE.31}*
- “*Jes, patrino*”, respondis al *si la malĝentilulino*.^{FE.21} *Si* = la patrino.
- *Lia edzino estas tre laborema kaj ŝparema, sed **si** estas ankaŭ tre babilema kaj kriema.^{FE.41}*
- *Li amas tiun ĉi knabinon pro **šia** beleco kaj boneco.^{FE.35}*
- *Mi renkontis vian patrinon kaj **šian** kolegon.*
- *Mi bone konas vian fraton kaj **liajn** amikojn.*
- *En unu tago, kiam **si** estis apud tiu fonto, venis al **si** malriĉa virino, kiu petis **sin**, ke **si** donu al **si** trinki.^{FE.15} La frazo enhavas du inajn personojn, knabinton kaj virinon. Ĉiu *si* estas la knabino, krom la lasta, kiu estas la virino.*
- *Apenaŭ **šia** patrino **sin** rimarkis, **si** [la patrino] kriis al **si** [la filino]: “*Nu, mia filino?*”^{FE.21}*

Kiam oni parolas pri persono, kies sekso ne estas konata, aŭ kiam oni parolas ĝenerale pri homo de iu ajn sekso, oni normale uzas *li*. *Li* do havas du signifojn: *la vira persono* aŭ *la homo*:

- *Ciu, kiu **sin** vidis, povis pensi, ke **li** vidas la patrilon.^{FE.11} *Li* respondas ĉi tie al *ciu*, do al *ciu persono*.*
- *Ciu amas ordinare personon, kiu estas simila al **li**.^{FE.13}*
- *Ni povas diri “*pardonis al la malamiko*” kaj “*pardonis la malamikon*”, sed ni devas diri *čiam* “*pardonis al la malamiko **lian** kulpon*”.^{FE.29} *Li* = *la malamiko*. La frazo temas pri teorio persono, ĉu vira, ĉu virina.*

Tia ĉi uzo de *li* estas iafoge rigardata kiel seksa diskriminacio, sed estas fakte nur gramatika afero. Oni uzas *li* ne ĉar oni ignoras virinojn, sed ĉar *li* estas dusignifa: vira kaj sekse neutra. Tio ja povas iafoge kaŭzi malklarajojn. Tiam oni ne hezitu esprimi sin pli klare per ekz. *si aŭ li, tiu, tiu persono* k.s.

Nota: Pli-malpli *ciu* libera konsonanto + “*i*” estas jam proponita kiel anstataŭaĵo de neutra *li* — eĉ sola “*i*” estas proponita! — sen praktikaj rezultoj. Ankoraŭ neniu proponis ekiri la saman vojon kiel la Angla lingvo, en kiu kelkaj uzas la multe-nombra pronomon *they* (= *ili*) ankaŭ en unu-nombro: **Ciu homo pensas, ke ili scias la respondon.** Per la ĉi-teia mencio de tiu same sensanca ideo, la ebljo de reformpropoj espereble estas tute elcerpitaj. Tiuj, kiuj pripensas reformojn, estu do avertitaj, ke apenaŭ eblas ion novan proponi.

Ĝi

Ĝi estas unu-nombra. *Ĝi* kaj *gia* estas uzataj por paroli pri senseksaĵo:

- *La tranĉilo tranĉas bone, ĉar **ĝi** estas akra.^{FE.16}*
- *Ĉu vi jam trovis vian horloĝon? Mi **gin** ankoraŭ ne serĉis.^{FE.20}*
- *Trovinte pomon, mi **gin** mangis.^{FE.22}*

- *La fenestro longe estis nefermita; mi ĝin fermis, sed mia frato tuj ĝin de-nove malfermis.*^{FE.33}
- *Kiam malriĉa virino petos de vi trinki, vi donos ĝin al ŝi ĝentile.*^{FE.17} Ĝin = la petitan trinkaĵon.
- *Li donis al mi monon, sed mi ĝin tuj redonis al li.*^{FE.42}
- *Mi dissiris la leteron kaj disjetis ĝiajn pecetojn en ĉiujn angulojn de la ĉambro.*^{FE.42}

Oni uzas ĝi ankaŭ pri infaneto, kiu estas tiel junia, ke la sekso ne gravas. Sed oni povas ankaŭ uzi *li*, kiel oni faras por persono, kies sekson oni ne scias:

- *La infano ploras, ĉar ĝi volas manĝi.*^{FE.16}
- *Mi montris al la infano, kie kuſas ĝia pupo.*^{FE.18}

Sed se oni volas aparte montri la sekson de infaneto, aŭ se oni parolas pri pli aĝa infano, oni kompreneble uzu *li* aŭ *si*.

Ĝi estas uzata ankaŭ por paroli pri besto, eĉ kiam ĝia sekso estas konata:

- *El sub la kanapo la muso kuris sub la liton, kaj nun ĝi kuras sub la lito.*^{FE.26}
- *La birdo ne forflugis: ĝi nur deflugis de la arbo.*^{FE.31}
- *Mi frapos vian ĉevalon sur la kapon tiel, ke ĝi falos senviva.*^{FA1.7}
- *Nia maljuna amiko renkontiĝis kun kamparano, kiu pelis bovinon, bovinon tiel ĉarman, kiel bovino nur povas esti. "Ĝi certe donas belan lakton!" li pensis.*^{FA4.230}

En specialaj okazoj, kiam povus esti miskompreno, oni povas uzi *li* aŭ *si* pri besto. En fabeloj, kie bestoj rolas kiel personoj, estas ofte pli nature uzi *li* aŭ *si*, sed ankaŭ ĝi eblas:

- *Melku bovon sensine, **li** lakton ne donos.*^{PE.1508} Ĉi tie estas necese montri klare la virecon de la bovo.
- *Klinu la kolon antaŭ la maljuna anasino tie. **Si** estas ĉi tie la plej eminenta el ĉiuj.*^{FA2.36} El fabelo, en kiu rolas birdoj.
- *Nu, la korta koko estas tute alia koko! Vidu, kiel ĝi marĝas, tio estas danco!*^{FA4.143} Temas pri virkoko, kiu rolas en fabelo. Poste Zamenhof pri la sama koko uzas *li*.

En fabelo oni povas uzi *li* aŭ *si* eĉ pri nevivanta afero, se ĝi rolas kiel persono, kaj oni volas ĝin prezenti kiel viran aŭ virinan:

- *La historion de tiu kolumo ni nun aŭdu. **Li** jus atingis la edziĝotaŭgan aĝon, kiam **li** okaze trafis en lavotan tolajon kune kun ŝtrumpra rubando.*^{FA3.6} Kolumo rolas viran rolon en fabelo.

Ĝi ankaŭ povas reprezentati unu-nombrajn grupvortojn kiel: *familio, popolo, armeo* k.s., kvankam temas pri personoj. Iafoje oni tamen uzas *ili* (vidu ĉi-poste):

- *Hodiaŭ la problemo interesas la publikon, morgaŭ ĝi povas esti indiferenta pri ĝi.* La unua ĝi reprezentas la publikon (plurajn personojn). (La dua ĝi estas la problemo.)

Zamenhof iafoje uzis ĝi kiel superfluan duoblaĵon de subjekto aŭ objekto, kiam la vera subjekto aŭ objekto estis I-verbo aŭ subfrazo. Li ankaŭ uzis iafoje ĝi kiel superfluan duoblaĵon de subjekto de *estis*, kiam la vera subjekto staris post *estis*. Tiu uzo komplete malaperis, kaj estas nuntempe rigardata kiel eraro:

- *Por mi ĝi estis la plej kora ĝojo inciti la hundon.*^{Rt.19} Ĝi rolas kiel subjekto, sed la vera subjekto estas *inciti la hundon*. Oni forlasu ĝi.
- *Ĝi estis varmega posttagmezo.*^{Rt.83} La vera subjekto estas *varmega posttagmezo*. Oni forlasu ĝi.

Iafoje Zamenhof uzis ĝi, kie oni nun preferas *tio*. Ĝi normale reprezentas ajon, beston kaj alian klare difinitan aferon. *Tio* estas uzata por abstrakta rilato, por reprezentri tutan frazon, aŭ por nedifinita afero (= *tiu afero*):

- *Mi estis apud ŝi!* — *Jes, mi ĝin scias.*^{BV.72} = *Jes, mi scias, ke vi estis apud ŝi.* Oni preferas diru: *Jes, mi tion scias*.
- *Ĉu ĝi estas malfeliĉulo, kiu bezonas mian helpon?*^{Rt.45} Se ĝi reprezentas ion neklaran, eble la sonon de frapado sur pordon, oni preferas uzu *tio*, sed en la konteksto temas fakteto klare pri homo, kaj *li* estas preferenda.
- *Ĉu vi, kara Mario, trovas ĝin konvena, ke junia virino [...] restu la tutan tagon ĉe la sama tablo kun kelke da junaj viroj?*^{M.88} Ĝin estas duoblaĵo de la vera objekto, la subfrazo, por helpi al la frazokonstruo. Oni povas tute forigi ĝin: ...trovas konvene, ke junia virino restu... Sed oni povas ankaŭ uzi helpaĵon *tio* (§33.2.1): ...trovas tion konvena, ke junia virino restu...
- *En la ĉambro estis tri personoj, el kiuj unu levigis renkonto al Marta. Ĝi estis virino de meza aĝo.*^{M.20} Nun oni dirus simple: *Estis virino...* Aŭ: *Ŝi estis virino...* Aŭ eble: *Tio estis virino...*

III

Ili estas multe-nombra. *Ili* kaj *ilia* estas uzataj por paroli pri pluraj konataj aferoj aŭ personoj (kiuj inkluzivas nek la parolanton, nek la alparolaton). *Ili* ne montras sekson:

- *Kie estas la knaboj? **Ili** estas en la ĝardeno.*^{FE.16}
- *Kie estas la knabinoj? **Ili** ankaŭ estas en la ĝardeno.*^{FE.16}
- *Kie estas la tranĉiloj? **Ili** kuŝas sur la tablo.*^{FE.16}
- *Donu al la birdoj akvon, ĉar **ili** volas trinki.*^{FE.9}
- *Ĉemizojn, kolumojn, manumojn kaj ceterajn similajn objektojn ni nomas tolajo, kvankam **ili** ne ĉiam estas faritaj el tolo.*^{FE.35}
- *Kvinope **ili** sin jetis sur min, sed mi venkis ĉiujn kvin atakantojn.*^{FE.14}

- *Ili ambaŭ estis tiel malagrablaj kaj tiel fieraj, ke oni ne povis vivi kun ili.*^{FE.11}
- *Sinjoro Petro kaj lia edzino tre amas miajn infanojn; mi ankaŭ tre amas iliajn (infanojn).*^{FE.18}
- *Johanon, Nikolaon, Erneston, Vilhelmon, Marion, Klaron kaj Sofion iliaj gepatroj nomas Johanējo, Nikolējo, Erneējo, Vilhelējo, Manjo, Klanjo kaj Sonjo.*^{FE.38}

En kelkaj lingvoj oni iafoje uzas *ili*-pronomon pri nedifinitaj homoj. En Esperanto oni devas tiam uzi *oni*.

Oni

Oni kaj *onia* estas nedifinitaj pronomoj, kiuj estas uzataj, kiam oni parolas pri ĉia ajn persono, multaj aŭ kelkaj nedifinitaj personoj, k.s. *Oni* estas normale unu-nombra, sed povas ankaŭ esti multe-nombra. *Oni* tute ne montras sekson:

- *En malbona vetero **oni** povas facile malvarmumi.*^{FE.42}
- *Kiam **oni** estas riĉa (aŭ riĉaj), **oni** havas multajn amikojn.*^{FE.16}
- ***Oni** diras, ke la vero ĉiam venkas.*^{FE.16}
- *Ili ambaŭ estis tiel malagrablaj kaj tiel fieraj, ke **oni** ne povis vivi kun ili.*^{FE.11}
- *Lernolibron **oni** devas ne tralegi, sed tralerni.*^{FE.31}
- *Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun **oni** uzas por vino.*^{FE.31}
- *Post infekta malsano **oni** ofte bruligas la vestojn de la malsanulo.*^{FE.39}
- *La domo, en kiu **oni** lernas, estas lernejo, kaj la domo, en kiu **oni** pregaras, estas preĝejo.*^{FE.40}

Normale *oni* montras ĉiu ajn homon, sed iafoje ĝi montras certajn personojn, kiujn oni ne povas aŭ volas precizigi:

- *Kun brujo **oni** malfermis la pordegon, kaj la kalešo enveturis en la korton.*^{FE.38} Tute ne estas grave, kiuj personoj malfermis.
- ***Oni** tiel malhelpis al mi, ke mi malbonigis mian tutan laboron.*^{FE.33} La parolanto ne volas precizigi, kiuj homoj malhelpis al li.
- ***Oni** alportas la tagmanĝon.*^{Rz.26} Nur la tagmanĝo estas interesa, ne la portanto.

La formoj *onin* kaj *onia* estas tre malofte uzeblaj en la praktiko. Pro ilia maloftegeco, kelkaj sentas ilin kiel strangajn, kaj evitas ilin. Zamenhof mem ne uzis ilin, sed skribis, ke ili estas tute regulaj (*Lingvaj Respondoj* p. 88). Je bezono oni ne hezitu uzi ilin:

- *La malpura aero malsanigas **onin**.*
- *Kiam oni venas al tiu urbo, oni devas atenti pri la krimuloj. Ili kapablas ŝteli eĉ **oniajn** vestaĵojn.*

- *Ne kritiku onin, ĉar oni povas ankaŭ vin kritiki.*

En iuj lingvoj *oni*-pronomo povas esti uzata kun la signifo “ni”. Tio ne eblas en Esperanto: — *Kiel vi fartas, amikoj?* — *Nu, *oni* sufice bone vivas!* Diru: ...*ni* sufice bone vivas.

11.6. *Si*

Si kaj *sia* estas specialaj triapersonaj pronomoj, kiujn oni en certaj okazoj devas uzi anstataŭ la ordinaraj pronomoj de la tria persono. *Si* estas jen unu-nombra, jen multe-nombra, depende de tio, kion ĝi reprezentas. *Si* per si mem ne montras sekson.

En simplaj frazoj (§11.6.1) la reguloj estas tute klaraj, sed en iaj kompleksaj frazoj (§11.6.2) la uzado ne estas fiksita.

11.6.1. *Si* en simplaj frazoj

Ofte okazas, ke tio, kio rolas kiel subjekto, aperas ankaŭ en alia rolo en la sama frazo. Se la subjekto estas *mi*, *ni* aŭ *vi* (aŭ *ci*), oni simple ripetas la saman pronomon:

- Mi lavas min. La du *mi* estas la sama persono.
- Mi vidas mian fraton. *Mi* kaj *mia* montras la saman personon.
- Ni lavas nin. La du *ni* estas la samaj personoj.
- Ni vidas niajn fratojn. *Ni* kaj *nia* montras la samajn personojn.
- Vi lavas vin. La du *vi* estas la sama(j) persono(j).
- Vi vidas viajn fratojn. *Vi* kaj *via* montras la sama(j)n persono(j)n.

Sed se la subjekto estas triapersona (nek la parolanto, nek la alparolato), oni devas uzi *si* por la alia rolo. Se oni uzas ekz. *li* kaj subjekte, kaj en alia rolo, tiam temas nepre pri du malsamaj viroj. La samo validas por *si*, *gi* kaj *ili*:

- Si lavas ŝin. Unu virino lavas alian virinon.
- Si lavas sin. Unu virino lavas la propran korpon. *Si* kaj *sin* montras la saman personon.
- Si vidas ŝian patrinon. Unu virino vidas la patrinon de alia virino.
- Si vidas sian patrinon. Unu virino vidas la propran patrinon.
- La virino serĉas sian filon. La virino serĉas la propran filon.
- Li lavas lin. Unu viro lavas alian viron.
- Li lavas sin. Unu viro lavas la propran korpon. *Li* kaj *sin* montras la saman personon.
- Li vidas lian patrinon. Unu viro vidas la patrinon de alia viro.
- Li vidas sian patrinon. Unu viro vidas la propran patrinon.
- La viro vundis sin. La viro vundis la propran korpon.
- Gi lavas ĝin. Unu besto lavas alian beston (aŭ ajon).

- *Ĝi lavas sin.* Unu besto lavas la propran korpon. *Ĝi* kaj *sin* montras la saman beston.
- *Ĝi vidas ĝian patrinon.* Unu besto vidas la patrinon de alia besto.
- *Ĝi vidas sian patrinon.* Unu besto vidas la propran patrinon.
- *La hundo ludas per sia pilko.* La hundo ludas per la propa pilko.
- *Ili lavas ilin.* Unu grupo de personoj aŭ bestoj lavas alian grupon.
- *Ili lavas sin.* Unu grupo lavas la proprajn korpojn. *Ili* kaj *sin* montras la saman grupon.
- *Ili vidas ilian patrinon.* Unu grupo vidas la patrinon de alia grupo.
- *Ili vidas sian patrinon.* Unu grupo vidas la propran patrinon.
- *La naĝintoj ne trovas siajn vestaĵojn.* La naĝintoj ne trovas la proprajn vestaĵojn.
- *Karlo lavas lin.* Karlo lavas alian viron.
- *Karlo lavas sin.* Karlo lavas la propran korpon.
- *Karlo lavas lian infanon.* La infano apartenas al alia viro ol Karlo.
- *Karlo lavas sian infanon.* La infano apartenas al Karlo.
- *Oni ne forgesas facile sian unuan amon.*^{FE.18}
- *Ŝi kombas al si la harojn per argenta kombilo.*^{FE.34}
- *La malfeliĉa infano forkuris kaj kaſis sin en la plej proksima arbaro.*^{FE.21}
- *Sur tiuj ĉi vastaj kaj herboriĉaj kampoj paſtas sin grandaj brutaroj.*^{FE.34}
- *En tiuj ĉi boteletoj sin trovas diversaj acidoj.*^{FE.35}
- *Sur la arbo sin trovis multe da birdoj.*^{FE.32}
- *Ŝi nomis ŝin sia filino.*^{FE.17}
- *Niaj fratoj eliris kun la gastoj el sia domo* [la domo de niaj fratoj] *kaj akompanis ilin ĝis ilia domo* [la domo de la gasto].^{FE.18}
- *Ŝi edziniĝis kun sia kuzo.*^{FE.39}
- *Ŝi rakontis al li sian tutan aventuron.*^{FE.23} La aventuro estis de la virino.
- *Ŝteliston neniu lasas en sian domon.*^{FE.37}
- *Grandega hundo metis sur min sian antaŭan piedegon.*^{FE.38}
- *El tiuj siaj fratoj Antonino estas la malplej saĝa.*^{FE.10}

Tiu (§15.1) kaj ties (§15.4) iafoje estas uzataj por reprezentigi, kio antaŭe aperis en nesubjekta rolo. Ili tiam estas kvazaŭ la maloj de *si* kaj *sia*.

Si ne povas esti subjekto

Si neniam povas esti mem subjekto, nek parto de subjekto, ĉar tiam *si* reprezentus sin mem. Same *sia* ne povas esti parto de subjekto. Ne eblas frazoj kiel: **Si manĝas.** **Mi kaj si dansas.** **Petro kaj si fiŝas.** **Mia kaj sia fratoj estas samklasanoj.** **Sia edzino estas kisata de li.** Ne diru do: **Karlo*

kaj sia frato promenas en la parko.* Se oni dirus tian frazon, oni verŝajne intencus, ke *sia* reprezentu Karlon, sed la subjekto ja ne estas *Karlo*, sed **Karla kaj sia frato*.* Diru: *Karla kaj lia frato* promenas en la parko.

Tamen oni povas uzi *si*, se oni ŝanĝas la frazon jene: *Karla kun sia frato* promenas en la parko. Nun la subjekto estas *Karla*, kaj *sia* ĝuste reprezentas Karlon. La frazparto *kun sia frato* ne estas parto de la subjekto, sed *kunkomplemento*.

***Si* estas ĉiam triapersona**

Si ne povas reprezenti la unuan aŭ duan personojn: *mi*, *ni* aŭ *vi* (aŭ *ci*). Ne diru: **Mi venis kun sia frato.** Diru: *Mi venis kun mia frato*. Sed kiam oni uzas *sin* prefiksece en kunmetitaj vortoj (§38.4.3), ĝi perdas sian ligon al la tria persono: *sindefendo*, *sinnmortigo* k.s.

***Si* en pasiva frazo**

Si kaj *sia* reprezentas la **gramatikan** subjekton. Tio validas ankaŭ en pasivaj frazoj (§29), kvankam la gramatika subjekto ne estas aganto en tiaj frazoj:

- La junu viro estis sendita de sia rego kiel ambasadoro al la imperiestra kortego de Rusujo.^{FA4.159}
- Ŝi estas amata por si, ne por la doto.
- Ŝi estas amata de siaj instruistinoj.
- Karla estis akompanata de Petro al sia domo. = ...al la domo de Karlo.
- Karla estis akompanata de Petro al lia domo. = ...al la domo de Petro.
- Li sendas leteron al sia kuzo. → Letero estas sendata de li al lia kuzo. En la pasiva frazo oni ne povas diri *al sia kuzo*, ĉar tiam temus pri la kuzo de la letero.

11.6.2. *Si* en kompleksaj frazoj

Kompleksa frazo estas frazo, en kiu aperas krom la ĉefverba ago ankaŭ alia ago. Povas esti, ke la du agoj havas malsamajn subjektojn. Se *si* tiel rolas kune kun la ne-ĉefverba ago, povas ekesti duboj, kiun subjekton *si* reprezentu.

Subfrazo

La ĉefverbo de subfrazo (§33) havas propran subjekton. Se oni uzas *si(a)* en subfrazo, ĝi reprezentas ĉiam la subjekton de la subfrazo, neniam la subjekton de la ĉeffrazo:

- *Elizabeto rigardis la viron, kiu kombis al si la harojn.* La viro kombis la proprajn harojn (ne tiujn de Elizabeto). *Si* reprezentas la subjekton de *kombis*, nome *kiu* (kaj *kiu* reprezentas la viron).
- *Karla kaj Petro diris, ke la infanoj jam vestis sin.* La infanoj vestis la proprajn korpojn (ne tiujn de Karlo kaj Petro).

- *Li vidis, ke la hundo ludas kun sia pilko.* La pilko apartenas al la hundo (la subjekto de la subpropozicio).
- *Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklar-ajon.*^{FE.35} Si reprezentas la subjekton de *enhavis*.
- *El la kaldrono, en kiu sin trovas bolanta akvo, eliras vapo.*^{FE.25} Subjekto de *trovas* estas *bolanta akvo*. Subjekto de *eliras* estas *vapo*.
- *Se la lernanto scius bone sian lecionon, la instruanto lin ne punus.*^{FE.20} Subjekto de *scius* estas *la lernanto*. *Sia* do signifas *de la lernanto*. Subjekto de *punus* estas *la instruanto*.
- *Abimeleh, la reĝo de la Filișoj, rigardis tra la fenestro, kaj vidis, ke Isaak amuziĝas kun sia edzino Rebeka.*^{Gn.26} Rebeka estas edzino de Isaak (la subjekto de *amuziĝas*), ne de Abimeleh (la subjekto de *vidis*). Se estus la edzino de Abimeleh, oni dirus *lia edzino*.
- *Mia avo diris, ke li tre amis sian patronon.* *Sian* reprezentas la subjekton de *amis*, kiu povas esti identa al *mia avo*, sed kiu ankaŭ povas esti alia viro.

Si ne povas esti mem subjekto. Ankaŭ ne eblas uzi *si* kiel subjekton de subfrazo, nek kiel parton de la subjekto de subfrazo, kun la celo, ke *si* reprezentu la subjekton de la ĉeffrazo. Ne eblas: **Karlo diris, ke si venos morgaŭ*.* Nek: **Karlo diris, ke sia frato venos morgaŭ**. Tiaj konstruoj eblas en iuj lingvoj, sed en Esperanto *si* en subfrazo ĉiam reprezentas la subjekton de la subfrazo mem. La subfrazaj subjektoj tie ĉi estas *si* kaj *sia frato* respektive. Tio signifas, ke *si* reprezentas sin mem, kio ne estas ebla. Oni devas diri: *Karlo diris, ke li venos...* / *ke lia frato venos...* Ankaŭ ne eblas: **Si sentis, ke pluvas sur sin**. Oni devas diri: *Si sentis, ke pluvas sur ŝin*. La subfrazo *pluvas sur ŝin* havas sensubjektan verbon (§30.1).

I-verbo

Se oni uzas *si* kune kun I-verbo, *si* reprezentas la sencan subjekton de la I-verbo (§27.1). Plej ofte tiu senca subjekto estas la sama kiel la subjekto de la ĉefverbo, sed ne ĉiam:

- *Ciu homo devas zorgi pri si mem.* *Si* reprezentas la subjekton de *zorgi*. Ĝi estas identa al la subjekto de *devas*.
- *Kiam estas varme, li ŝatas bani sin en malvarmega akvo.* La subjekto de *bani* estas identa al la subjekto de *ŝatas*.
- *La sinjoro ordonis al la servisto vesti sin.* La subjekto de *ordonis* estas *la sinjoro*. La senca subjekto de *vesti* estas *la servisto*. *Sin* reprezentas la serviston.
- *La sinjoro ordonis al la servisto vesti lin.* La servisto ne vestu sin mem, sed alian viiron, plej verŝajne la sinjoron.
- *Ili ne permesas al li lavi sin ĉi tie.* Li ne lavu la propran korpon ĉi tie.
- *Ne estas permesite lavi sin ĉi tie.* Neniu lavu sin ĉi tie. La senca subjekto de *lavi* estas indiferenta. *Si* reprezentas ĉiun ajn personon.

Se la senca subjekto de I-verbo ne ĉeestas en la frazo, kaj se ĝi tute ne estas grava, oni normale lasas al *si* reprezentri la subjekton de la ĉefverbo:

- *La reĝo sendis voki sian kuraciston.* La senca subjekto de *voki* ne ĉeestas en la frazo, kaj estas malgrava. *Sia* tial povas reprezenti la reĝon. Oni traktas *sendis voki* kiel unu verbon kun nur unu subjekto, la reĝo.
- *La reĝo sendis la serviston voki lian kuraciston.* Ĉi tie la subjekto de *voki* (la servisto) ja ĉeestas. Se oni dirus *sian kuraciston*, la servisto devus voki sian propran kuraciston, ne tiun de la reĝo.

Tiel oni ofte traktas frazojn kun *lasi* + I-verbo. Se la senca subjekto de la I-verbo estas forlasita, oni traktas *lasi* + I-verbo (§31.6) kiel unu verbon:

- *Paciense ŝi lasis sin levi sur la dorson de la ĉevalo.*^{FA4.42} *Sin* reprezentas la subjekton de *lasis*. Se oni enmetas la sencan subjekton de *levi*, oni devas ŝangi *sin* al *sin*, ekz.: *Paciense ŝi lasis al ili ŝin levi...* *Paciense ŝi lasis ilin levi ŝin...* *Paciense ŝi lasis, ke ili ŝin levi...*
- *Ĉu mia alte fluganta spirito? devas lasi alligi sin per ĉeno al la limaka irado de la materio?*^{RT.37} = ...*devas lasi ion alligi ĝin per ĉeno...* ...*devas lasi, ke io alligu ĝin per ĉeno...*

Normale oni do ne konsideras la sencan subjekton de I-verbo, se ĝi ne ĉeestas en la frazo, sed tio ne estas deviga. Jen Zamenhofa ekzemplo, kiu ne sekvas tiun principon: *La imperiestro tuj elsaltis el la lito kaj sendis voki lian konstantan kuraciston.*^{FA2.29} Temas pri la kuracisto de la imperiestro. Estas rekomendinde uzi *sian anstataŭ lian*, ĉar la senca subjekto de *voki* for estas.

Aga O-vorto

Se O-vorto estas klare aga, kaj se ĝia senca subjekto ĉeestas, *si* normale reprezentu tiun subjekton. La reguloj estas tamen nefiksitaj:

- *Petro pacience aŭskultis la plendardon de Karlo* pri ĉiuj *siaj* problemoj. Karlo plendis pri ĉiuj siaj problemoj. La problemoj estas de Karlo (la senca subjekto de *plendardo*), ne de Petro (la subjekto de *aŭskultis*).
- *Si ignoris la flatardon de ŝiaj admirantoj.* Ŝiaj admirantoj flatsis (*sin*). Oni ne diras *siaj admirantoj* (laŭ la bazaj reguloj), ĉar oni konsideras nur la sencan subjekton de *flatado*.

Kiam *sia* staras antaŭ aga O-vorto kiel difinilo de ĝi, ĝi ĉiam reprezentas la subjekton de la ĉefverbo:

- *Karlo rakontis al Eva pri sia vojaĝo al Azio.* Karlo vojaĝis al Azio.
- *Karlo demandis al Eva pri ŝia vojaĝo al Eŭropo.* Eva vojaĝis al Eŭropo.
- *Karlo parolis kun Eva pri sia vojaĝo al siaj gepatroj.* Eva vojaĝis al siaj gepatroj. Ĉi tie *sia* reprezentas la sencan subjekton de *vojaĝo*. *Sia* ĉi tie ne estas difinilo de la aga O-vorto *vojaĝo*, sed de la vorto *gepatroj*.
- *Karlo rakontis pri sia vojaĝo al siaj gepatroj.* La unua *sia* reprezentas la subjekton de la ĉefverbo *rakontis*. La dua *sia* reprezentas la sencan subjekton de *vojaĝo*. Ili estas tamen la sama persono.

La sekvaj ekzemploj montras la diversajn eblojn en tiaj frazoj:

- *Karlo admiras lian fidon al si.* Li fidas al si. *Li* ne estas Karlo.
- *Karlo admiras lian fidon al li.* Li fidas al li. La unua *li* ne estas Karlo. La dua *li* povas esti Karlo aŭ tria viro.
- *Karlo admiras sian fidon al li.* Karlo fidas lin. *Li* ne estas Karlo.
- *Karlo admiras sian fidon al si.* Karlo fidas sin. Temas nur pri Karlo.

Se la senca subjekto de aga O-vorto ne ĉeestas en la frazo, oni ofte ne konsideras ĝin. *Si* tiam reprezentas la subjekton de la ĉefverbo laŭ la bazaj reguloj. La uzado estas tamen tre diversa:

- *Si observadis la enportadon de siaj kofroj.* *Siaj* reprezentas la subjekton de la ĉefverbo, ĉar la senca subjekto de *enportado* ne ĉeestas. Oni povus diri *siaj kofroj*, sed tio estas malpli bona, ĉar oni povus pensi, ke estas la kofroj de alia virino.
- *La gepatroj plendis pri la malbona traktado de sia filino.* Aŭ ...*de ilia filino.* (Oni malbone traktis ilian filinon.)
- *Fanfaronado pri si mem estas tre hontiga.* La senca subjekto de *fanfaronado* forestas (ĝi estas ĝeneralaj oni), sed *si* tamen reprezentas ĝin. Alternativo estus *fanfaronado pri oni mem.*
- *Šparo de sia mono estas iafoge konsilinda, alifoge malsaga.* La alternativon *onia mono* multaj evitus, ĉar *onia* (§11.5) estas malkutima vorto.

Se la ago de aga O-vorto estas senobjekta, oni plej ofte ignoras ĝian sencan subjekton, eĉ kiam tiu ĉeestas en la frazo:

- *Si penis kaši la tremadon de sia voĉo.*^{M.95} Senca subjekto de *tremadon* estas la voĉo. *Sia* tamen reprezentas la subjekton de *kaši*, ĉar *tremi* estas senobjekta verbo, kaj oni ignoras ĝian sencan subjekton. Se oni dirus *sia voĉo*, oni pensus, ke temas pri la voĉo de alia virino.
- *Li funebras la morton de sia amiko.* Oni ignoras la sencan subjekton de *morton*.

La afero komplikiĝas pro tio, ke multaj O-vortoj havas signifon parte agan, parte ne-agan, kaj oni povas trakti ilin diversmaniere laŭ la celita senco:

- *Si aŭskultis la flatojn de siaj admirantoj.* La vorto *flatojn* estas ĉi tie trattata kiel *flatajojn*, ne-agaj vorto (sen senca subjekto).
- *Si aŭskultis la flatojn de siaj admirantoj.* La vorto *flatojn* estas ĉi tie trattata kiel *flatadojn*, aga vorto (kun propra senca subjekto).

Participo

Participo kun A-finaĵo (§28.1) ĉiam estas rekta aŭ perverbala priskribo de io. Se *si* aperas kune kun tia participo (kiel rekta priskribo de tiu participo, aŭ kiel parto de rekta priskribo de tiu participo), tiam *si* ĉiam reprezentas tion, kion la participo priskribas. La participo kaj ĝia rekta priskribo estas kvazaŭ subfrazo:

- *Li ekvidis la anĝelon de la Eternulo, starantan sur la vojo kun elingigita glavo en sia mano.*^{Nm.22} La anĝelo estis staranta kun glavo en sia mano.
- *Karlo promenis kun virino vestita per sia plej bela vesto.* Ŝi estis vestita per sia plej bela vesto. *Vestita* priskribas la virinon. *Sia* do reprezentas la virinon.
- **Karlo laŭtlegis poemon verkitan de sia patrino.** = ...poemon, kiu estis verkita de sia patrino. La poemo estas subjekto de la ago *esti* verkita, kaj *si* do reprezentas la poemon. La intencita senco tamen estas, ke la poemo estis verkita de la patrino de Karlo. Estu do ...*verkitan de lia patrino*.

Participo kun E-finaĵo (§28.2) ĉiam havas la saman subjekton kiel la ĉefverbo:

- *Lavinte siajn vestaĵojn Karlo kuiris vespermanganon.* Karlo estis lavinta siajn vestaĵojn.
- *Karlo promenis kun virino vestite per sia plej bela vesto.* Karlo estis vestita per sia plej bela vesto.

Participo kun O-finaĵo (§28.3) ĉiam montras personon. Kvankam tiaj partcipoj enhavas ankaŭ agan signifon, oni tamen traktu ilin kiel neagajn vortojn, uzante *si* tute laŭ la bazaj reguloj:

- *Elizabeto parolis kun la lernantoj de sia patro.*
- *Si postkuris la ŝtelinton de sia aŭto.*

Kompara esprimo kun *kiel* aŭ *ol*

Komparaj esprimoj enkondukitaj de *kiel* aŭ *ol* (§20.1.2) ofte reprezentas frazan ideon kun subkomprenebla verbo. *Si* ene de tia kompara esprimo reprezentas la subjekton de la subkomprenebla verbo:

- *Si amas lin (same) kiel sin mem.* Si amas lin, kiel ŝi amas sin mem.
- *Si amas lin (same) kiel li mem.* Si amas lin, kiel li mem amas sin.
- *Si estas (tiel) saĝa kiel sia fratino.* Ankaŭ ŝia fratino estas saĝa.
- *Ili ne estu, kiel iliaj patroj, generacio ribela kaj perfida.*^{Ps.78} Jam iliaj patroj estis tia generacio.
- *Eble li ankaŭ mortos, kiel liaj fratoj.*^{Gn.38} Liaj fratoj mortis.
- *Li punis ilin same kiel siajn fratojn.* Li punis ankaŭ siajn fratojn.
- *Si amas lin pli ol sin mem.* Si amas lin pli ol ŝi amas sin mem.
- *Si amas lin pli ol li mem.* Si amas lin pli ol li mem amas sin.
- *Ili denove fariĝis pli malbonaj ol iliaj patroj.*^{Jg.2} Iliaj patroj estis malbonaj.
- *La patroj punis la fremdajn knabojn pli ol siajn proprejn filojn.* La patroj punis siajn proprejn filojn (sed malpli).

Oni rimarku, ke komparaj *kiel*-esprimoj kaj *ol*-esprimoj ne nepre estas mallongigitaj frazoj (§20.1.4), sed ili havas frazosimilan signifon.

Kompleksa frazparto

Ofte kompleksa postmetita priskribo de O-vorto povas esti rigardata kiel subfrazo kun subkomprenebla verbo. Tiam *si* povas reprezentati la subjekton de la subkomprenebla verbo. Tiu subjekto estas ĉiam identa al la antaŭa priskribata O-vorto. Pri tiaj frazoj la uzado estas tamen malunueca:

- *Ili vizitis muzeon faman pro siaj belaj pentraĵoj.* = ...muzeon, *kiu estas fama pro siaj belaj pentraĵoj.* La pentraĵoj apartenas al la muzeo.
- *Picasso vizitis muzeon faman pro liaj pentraĵoj.* = ...muzeon, *kiu estas fama pro liaj pentraĵoj.* La pentraĵoj estas de Picasso.
- *Si rimarkis [...] la region de la maro kun sia krono sur la kapo.*^{FA1.63} = ...la region de la maro, *kiu sidis kun sia krono sur la kapo.*
- *Ĉiuj dormis, krom la direktisto apud sia direktilo.*^{FA1.64} = ...krom la direktisto, *kiu staris apud sia direktilo.*

Iafoje Zamenhof traktis ankaŭ aliajn frazpartojn kvazaŭ ili estus frazoj kun propra verbo kaj propra subjekto:

- *Ciu el la Izraelidoj devas resti fortike ĉe la posedajo de la tribo de liaj patroj.*^{Nm.36} = ...ĉe la posedajo, *kiu apartenas al la tribo de liaj patroj.* Laŭ la normalaj reguloj oni devus diri *siaj patroj*, ĉar *sia* reprezentas la subjekton de la ĉefverbo *devas*.
- *La regido [...] nomis la regidinon lia amata trovitino.*^{FA1.63} ≈ *La regido diris, ke la regidino estas lia amata trovitino.* Normale oni dirus *sia amata trovitino* (si reprezentas la subjekton de *nomis*). Komparu kun la frazo: *Si nomis ŝin sia filino.*^{FE.17}

En tiaj ĉi okazoj estas preferinde uzi la bazajn regulojn por *si* konsiderante nur la subjekton de la vera ĉefverbo.

Konfuzo inter dua persona kaj tria persona

Iafoje vorto, *kiu* normale estas triapersona, povas pro specia frazkonstruo tamen esti duapersona laŭsence. Tio okazas tamen tre malofte. Oni povas uzi *vi* aŭ *si* laŭplaĉe por reprezentati tian vorton:

- *Ho Sinjoro, nia Dio, *kiu* elkondukis Sian popolon el la lando Egipta.*^{DnZ.9} *Sia* reprezentas *kiu* (triapersona vorto), sed *kiu* estas egala al *Sinjoro nia Dio*, *kiu* estas la alparolata persona: *vi*. La Zamenhofa frazo estas tial “korektita” en la Biblio: *Sian fariĝis Vian*. Ambaŭ dirmanieroj estas tamen ĝustaj. Miskomprenoj ĉiuokaze ne eblas.
- *Ho, *vi* Diana, *kiu* vian amegas pli ol ĉion en la mondo.*^{IT.65} Oni povus uzi *sian* anstataŭ *vian*, ĉar *kiu* estas per si mem triapersona, sed *kiu* egalas ĉi tie al *vi Diana*, kaj estas tial ankaŭ duapersona.
- *Ĉu nun estos paco, ho Zimri, *mortiginto de sia sinjoro?**^{Rg2.9} La mortiginto estas Zimri, la alparolato. Tial oni povus ankaŭ uzi *via*.

Permesebaj neregulaĵoj

En specialaj okazoj oni povas malobei al la reguloj por *si*, se el tio rezultas plia klareco. Oni uzu tiun permeson nur tre malofte, kaj nur en tre kompleksaj frazoj, kiuj alie riskus esti miskomprenataj:

- La Hino tial ankaŭ legas siajn skribajn signojn ĉiam en sia dialekto, kaj la aliaj popoloj de Azio legas tiujn samajn signojn en ilia lingvo.^{FK.243} Zamenhof uzis *ilia* (= la aliaj popoloj) anstataŭ la normala *sia* por emfazi la kontraston al la unua *sia*. Se oni dirus denove *sia*, oni eble ne tuj komprenus, ke temas pri alia *si*.

11.6.3. *Si* en fiksitaj esprimoj

En kelkaj fiksitaj esprimoj *si* ne obeas al la ordinaraj reguloj.

- *siatempe* = “en tiu tempo, en la koncerna tempo, en konvena tempo”. Kiam *siatempe* havas tiun ĉi specialan signifon, oni diras ĉiam *siatempe* sendepende de la subjekto: *Mi volis siatempe proponi regulon.*^{LR.83} *Tiam mi donos al via lando pluvon siatempe.*^{ReZ.11}
- **O-vorto + en si** = “...tia, kia ĝi estas”. Kiam temas pri tiu ĉi speciala signifo, oni uzas *si* eĉ se la koncerna afero ne estas subjekto: *Se oni rigardas la aferon en si, oni vidas...* = *Se oni rigardas la aferon tia, kia ĝi estas...*
- *per si (mem)* (§12.3.6.7) = “per propra efiko, sen ia rimedo”. Oni uzas ĉiam *si* senkonsidere de la subjekto: *Oni komprenas liajn gestojn per si mem.*
- *inter si* = “reciproke, unu kun la alia”. En tiu esprimo *si* estas ofte uzata pri afero, kiu ne estas subjekto: *“Lingvo Internacia” kaj “lingvo tutmonda” estas du tute malsamaj objektoj, kiujn miksi inter si oni neniel devas.*^{FK.259}
- *sia* = “ĝia propra, kiu apartenas al ĝi aparte”. Tian signifon havas *sia* ĉefe en proverboj. Tiam *sia* estas uzata ankaŭ por nesubjektaj aferoj: *Al ĉiu sia propra estas ĉarma kaj kara.*^{PE.20} *Cio sia estas plej ĉarma.*^{PE.233} *Sia estas kara pli ol najbara.*^{PE.2314}

12. Rolmontriloj

Frazo konsistas el ĉefverbo kaj frazpartoj (§3.2), kiuj ludas diversajn rolojn rilate al la ĉefverbo. Por montri la frazrolojn de frazpartoj oni uzas rolmontrilojn. La rolmontriloj estas de tri specoj:

- ▶ Nenio (§12.1). Kelkaj frazroloj, precipe subjekto, rekoneblas per tio, ke ili **ne** havas rolmontrilon. Manko de rolmontrilo estas do mem rolmontrilo.
- ▶ La finaĵo N (§12.2). La frazrolo objekto, kaj ankaŭ kelkaj aliaj roloj, rekoneblas per la rolfinaĵo N.
- ▶ Rolvortetoj (§12.3). Tre multaj diversspecaj frazroloj rekoneblas per diversaj rolvortetoj.

La elektado de rolmontrilo ne estas ĉiam rigore difinita. En multaj okazoj oni havas plurajn eblojn.

Iafoje oni uzas por esprimi tre precizan signifon, duoblajn rolmontrilojn: du rolvortetojn aŭ rolvorteton kune kun N-finaĵo (§12.2.5).

Iafoje E-vorto kunlaboras kun rolmontrilo tiel, ke la E-vorto ŝajnas esti rolmontrilo. Tion oni povas nomi rolvortaĵo (§12.3.7).

12.1. Frazroloj sen rolmontrilo

Manko de rolmontrilo povas montri kvar malsamajn rolojn:

- ▶ Subjekto (§12.1.1)
- ▶ Alvoko (§12.1.2)
- ▶ Perverba priskribo (§12.1.3)
- ▶ Identiga priskribo (§12.1.4)

12.1.1. Subjekto

Subjekto estas tiu, kiu faras la agon de la ĉefverbo. La subjekto de ĉefverbo estu ĉiam sen rolmontrilo. La preciza senco de la rolo subjekto tre dependas de la verbo. Jen kelkaj ekzemploj:

Aganto – tipa subjekto

Tipa subjekto estas aganto, kiu aktive plenumas agon aŭ (vole) kaŭzas ian okazajon:

- *La gefianĉojo promenadis sub la freŝa superpendanta laŭba tegmento.*^{FA3.29}
- *La soldato dehakis al si la kapon.*^{FA1.3}
- *Gerda karesis al si la vangojn.*^{FA2.75}
- *Subite granda hundo alsaltis el inter la arbetajoj.*^{FA1.110}
- *En tiu momento el la ĝardeno venis du malgrandaj knaboj.*^{FA1.96}
- *Mi bele kovris mian liton per multkoloraj teksaĵoj el Egiptujo.*^{SS.7}
- *La patro donis al mi dolĉan pomon.*^{FE.10} Komparu kun ricevi.

Malpli tipaj subjektoj

Ofte tamen subjekto ne estas aktiva konscia aganto aŭ kaŭzanto, sed malaktiva aganto, aŭ io kio simple troviĝas ie, aŭ io kio moviĝas senvole, aŭ io kio havas ian econ, aŭ io kio nur ekzistas, k.t.p.:

- *Cu vi aŭdis jam la historion pri la malnova strata lanterno?*^{FA2.117} Oni ne “plenumas” aŭdadon. Tio simple okazas.
- *Fine krevis unu ovo post la alia.*^{FA2.34} La krevado okazis al la ovoj.
- *La folioj saladis de la arboj.*^{FA3.59} La falado okazis al la folioj.
- *Sur ĉiuj kampoj cirkaue kreskis greno, sekalo, hordeo kaj aveno.*^{FA2.20}
- *Estis iam **malgranda knabino**.*^{FA2.98} La knabino ne faris agon, ŝi simple ekzistis.
- *Avineto estas tre maljuna.*^{FA2.90} La avineto havas econ.
- *La sovaĝa vinberbranĉo havis sur si bluajn kaj ruĝajn berojn.*^{FA1.121} La branĉo ne agis. Ĝi estis la loko, kie la beroj troviĝis.
- *Tapiŝoj kovris la plankon.*^{FA3.59} La tapiŝoj troviĝis sur la planko.
- *Ha, jen kuſas ja paro da galosoj!*^{FA1.78} La galosoj troviĝas ie.
- *Ora ŝlosilo ciun pordon malfermas.*^{PE.1841} La ŝlosilo estas nur ilo por la ŝlosado. Normale *malfermi* havas la veran aganton kiel subjekton.
- *Vespere antaŭ la pordo haltis veturilo.*^{FA2.148} Vera aganto estas la homo, kiu veturigis la veturilon.
- *De la patro mi ricevis libron.*^{FE.9} Vera aganto estas la patro. Mi estas la celo de la donado. Komparu kun *doni*, ĉe kiu la vera aganto estas subjekto.
- *Pasis jaroj.*^{FA3.103} La subjekto ne estas aganto, sed tempo.

La verbo decidas

Por ĝuste uzi subjektojn oni devas por ĉiu verbo scii, kio povas aperi kiel subjekto de ĝuste tiu verbo. Vidu kelkajn ekzemplojn de verboj kaj frazroloj (§30).

12.1.2. Alvoko

La frazrolo alvoko montras, al kiu la eldirajo estas celata. Alvoko tipe estas la nomo de la alparolato, eldirata aparte por veki ties atenton. Alvoko estas normale apartigita de la resto de la frazo per komo aŭ komoj. Alvoko estu ĉiam sen rolmontrilo:

- *Karlo, venis poſto por vi.* Karlo estas la nomo de la alparolato.
- *Elizabeto, ĉu vi scias, kie la hundo estas?*
- *Mi konstatis, kara Petro, ke vi ne estis en la lernejo hodiaŭ.*

Oni neniam uzu la artikolon *la* antaŭ alvoko (§9.1.1).

Oni povas ankaŭ uzi titolon aŭ alispecan vorton por alvoki:

- *Mi deziras al vi bonan tagon, sinjoro!*^{FE.10} Oni titolas la alparolaton per la vorto *sinjoro*.
- *Sinjoroj, vi estas neĝentilaj.*^{FE.16}
- *Estimata prezidanto, mi ŝatus fari jenan proponon.*
- *Patro, ĉu mi povas iri al kinejo?*

Iaj ekkriaj esprimoj tre similas al alvoko:

- *Infero kaj diablo!*^{Rt.16}
- *Dio, savu min!*^{Rt.122}
- *Mil diaboj!*

Alvoko al ia potenco, kiu iel donas forton al la eldiro, ankaŭ aperas kun rol-vorteto, ekz. *per* (§12.3.6.7), *pro* (§12.3.6.11) aŭ *je* (§12.3.1): *Pro la ĉielo, havu kompaton!*^{RL.57}

12.1.3. Perverba priskribo

Perverba priskribo estas frazparto, kiu **priskribas** la subjekton aŭ la objekton **pere de la ĉefverbo**. Perverba priskribo normale estas frazparto sen rolmontrilo:

- Si estis terure malbela.^{FA1.1} *Terure malbela* estas priskribo de *si*. La priskribo estas perata de la verbo *estis*.
- La junu vidvino fariĝis denove fianĉino.^{FE.33} *Fianĉino* estas priskribo de *la junu vidvino* pere de la verbo *fariĝis*.
- La gójo kaj surprizo faris lin muta!^{FA3.90} *Muta* priskribas *lin* pere de la verbo *faris*.
- Ĉemizojn, kolumojn, manumojn kaj ceterajn similajn objektojn ni nomas tolajo.^{FE.35} *Tolajo* estas perverba priskribo de la objektoj (*ĉemizojn, kolumojn...*). La priskribon peras la verbo *nomas*.

Legu detale pri perverba priskribo en §25.1.

12.1.4. Identiga priskribo

Identiga priskribo estas postmetita rekta priskribo de O-vorto. Ĝi montras la identecon de la afero. Identigaj priskriboj estu sen rolmontrilo:

- *Li fiancigis kun fraŭlino Berto.*^{FE.39} *Berto* estas identiga priskribo de la vorto *fraŭlino*.
- *En la lingvo “Esperanto” ni vidas la estontan lingvon de la tutu mondo.*^{FE.22} La nomo *Esperanto* estas identiga priskribo de la vorto *lingvo*.
- *Ili vizitis la insulon Gronlando.*

Legu detale pri identiga priskribo en §25.2.

12.2. La rolfinaĵo N

12.2.1. N – bazaj reguloj

La finaĵo N povas almetiĝi kiel finaĵo de diversaj vortoj.

- ▶ O-vortoj (§4): *domo* → **domon**, *hundo* → **hundon**, *virino* → **virinon**, *seĝo* → **seĝojn**, *vidoj* → **vidojn**
- ▶ A-vortoj (§5): *ruĝa* → **ruĝan**, *granda* → **grandan**, *virina* → **virinan**, *verdaj* → **verdajn**, *knabaj* → **knabajn**
- ▶ personaj pronomoj (§11.1): *mi* → **min**, *ĝi* → **ĝin**, *ili* → **ilin**, *oni* → **onin**
- ▶ tabelvortoj (§13.1) je U, O, A kaj E: *kiu* → **kiun**, *iu* → **iun**, *ĉiu* → **ĉiujn**, *kio* → **kion**, *čio* → **ĉion**, *ia* → **ian**, *nenia* → **nenian**, *tiaj* → **tiajn**, *tie* → **tien**, *ie* → **ien**
- ▶ lokaj E-vortoj (§6): *urbe* → **urben**, *strande* → **stranden** (E-vortoj sen loka signifo ne povas ricevi N-finaĵon)

Legu ankaŭ pri N-finaĵo ĉe ne-Esperantigitaj nomoj en §35.2.

La finaĵo N staras ĉiam post eventuala J-finaĵo: *domojn*, *hundojn*, *virinojn*, *ruĝajn*, *grandajn*, *virinajn*, *kiujn*, *kiajn*.

Se O-vorto havas la finaĵon N, tiam ankaŭ ĉiu A-vorto kaj tabelvorto je U kaj A, kiuj estas **rektaj** priskriboj de tiu O-vorto, havu la finaĵon N:

- **grandan domon**
- **domon ruĝan**
- **tiun domon**
- **tiajn domojn**
- **tiun domon grandan**
- **tian malgrandan domon antikvan**
- **la malgrandajn domojn**
- **domojn sen ĉiu ajn dubo tre antikvajn**

Perverba priskribo (§25.1.2) de O-vorto tamen ne havu N-finaĵon: *Mi refarbis la flavajn seĝojn blankaj*.

Signifo

N-finaĵo povas montri:

- ▶ objekton (§12.2.2)
- ▶ mezuron (§12.2.3)
- ▶ tempopunkton (§12.2.4)
- ▶ direkton (§12.2.5)
- ▶ aliajn signifojn (§12.2.6)

Kiam frazparto kun N-finaĵo (N-frazparto) montras ion alian ol objekto, ĝi rolas kiel **komplemento** (N-komplemento) aŭ kiel **priskribo** (N-priskribo).

Tradicie oni diras, ke la N-finaĵo de N-komplemento aŭ de N-priskribo estas anstataŭaĵo de ia rolvorteto. Ofte oni ja povas alternative uzi rolvorteton.

Se oni pasivigas (§29) frazon, la objekto fariĝas subjekto. N-komplementoj kaj N-priskriboj tamen ne estas objektoj, kaj ne povas fariĝi subjekto de pasiva frazo.

N kune kun rolvorteto

N-finaĵo povas kunlabori kun loka rolvorteto (§12.3.4). Tiam N montras direkton (§12.2.5).

Iafoje N-finaĵo kunlaboras kun la rolvortetoj *anstataŭ* (§12.3.6.1) kaj *krom* (§12.3.6.3). Tiam N montras objekton (§12.2.2).

Rolvortajoj kun N-finaĵo

Ofte N-finaĵo kunlaboras kun E-vorto en rolvortajo (§12.3.7): *responde vian leteron, rilate tion.*

12.2.2. N por objekto

Objekto montras *tion*, kio estas **rekte trafata de ago**.

En multaj situacioj iu aŭ io agas rilate al iu aŭ io alia. Iel oni devas montri, kiu agas, kaj kiu estas trafata de la ago. Se oni parolas ekz. pri hundo kaj kato, kaj uzas la verbon *mordas*, tiam estas tre grave scii, kiu faras la mordon, kaj kiu suferas la mordon. En Esperanto oni faras distingon inter la aganto (kiu havas nenian rolmontrilon [§12.1]) kaj la objekto (kiu havas N-finaĵon [§12.2]). La vortordo (§34) ne ŝanĝas la bazan signifon:

- *Kato mordas hundon.*
- *Kato hundon mordas.*
- *Mordas kato hundon.*
- *Mordas hundon kato.*
- *Hundon kato mordas.*
- *Hundon mordas kato.*

Pro la N-finajo, ĉiu el la ses samsignifaj variantoj estas klare komprenebla. La vortordo dependas nur de stilo kaj gusto.

- *Mi amas vin.*
- *Mi vin amas.*
- *Vin mi amas.*
- *Vin amas mi.*
- *Amas mi vin.*
- *Amas vin mi.*

Ĉiuj ses variantoj havas la saman bazan signifon: La agon *amas* faras "mi", kaj la amo iras al "vi".

Signifo

La preciza senco de la rolo objekto tre dependas de la verbo. Jen kelkaj ekzemploj:

Tipaj objektoj

Plej tipa objekto estas io, kio neniel kaŭzas la agon de la ĉefverbo, nek mem agas iel, sed kio estas iel rekte “trafata” aŭ “tuŝata” de la ago en konkreta aŭ abstrakta senco:

- *Mi batas Aleksandron.*^{FE.9} Aleksandro estas konkrete, korpe trafata de la batoj.
- *Infano, ne tušu la spegulon!*^{FE.20} La spegulo estus konkrete tušata.
- *Mi amas la patron.*^{FE.8} La amo “trafas” la patron en abstrakta senco.
- *Li amas min, sed mi lin ne amas.*^{FE.18} La N-finaĵo montras la celon de la amo.
- *La patro donis al mi dolĉan pomon.*^{FE.10} La pomo estis “trafita” de movo. Ĝi estis movita de li al mi.
- *La patro ne legas libron, sed li skribas leteron.*^{FE.9}
- *Jen estas la pomo, **kiun** mi trovis.*^{FE.6}

Malpli tipaj objektoj

Ofte objekto ne estas vere trafata de ago. Ĉe multaj verboj la objekta rolo estas alia. Ĝi povas esti ekz. posedajo (*havi, posedi, teni, aĉeti...*), perceptaĵo (*vidi, aŭdi, flari, gustumi, senti, legi, rigardi, aŭskulti, atendi, atenti, serĉi, trovi...*) aŭ kreaĵo (*fari, krei, produkti, ripari, difini...*):

- *En la tago ni vidas la helan sunon.*^{FE.10} Efektive la lumo iras de la suno al niaj okuloj. La suno do iel kaŭzas la vidadon. Tamen *la suno* aperas gramatike kiel objekto, ĉar tiel funkcielas la verbo *vidi*.
- *Unu vidvino havis du filinojn.*^{FE.11} La filinoj apartenis al la vidvino. Ili troviĝis ĉe ŝi.
- *De la patro mi ricevis libron.*^{FE.9} La libro moviĝis al la subjekto.
- *En rapideco ili preterpasis ŝin je kelke da paſoj.*^{M.202} Ŝi estas kvazaŭ loko, preter kiu okazis moviĝo.
- *Dio kreis la homon* el la tero.^{FA3.117} La objekto ne vere estis trafita de la krea ago, ĉar ĝi eĉ ne ekzistis antaŭ la ago.
- *Li kantas tre belan kanton.*^{FE.40} La objekto ne vere estas io, kion la ago troras, sed montras la enhavon de la ago.
- *En la lasta tempo ni faris malgrandan vojaĝon.*^{FA1.145} La objekto estas la ago mem. La ĉefverbo *fari* (§31.4) ne montras mem ian klaran signifon. Nur per la objekto *malgrandan vojaĝon* oni ekscias, kiu estis la efektiva ago.

Objekto kiel priskribo

Normale objekto estas memstara frazparto, kiu rilatas al verbo. Sed objekto ankaŭ povas esti **priskribo** de A-vorto aŭ E-vorto, kiu montras objektan agon:

- Trovinte pomon, mi ĝin mangis.^{FE.22} = *Post kiam mi trovis pomon, mi ĝin mangis.*
- Ili venos al la ĉi tie starantaj monumentoj kaj al la sian brilon perdintaj lokoj.^{FA3.54} La frazo estus pli klara kun alia vortordo: ...*al la lokoj perdintaj sian brilon.* = ...*al la lokoj, kiuj perdis sian brilon.*
- Koncerne la muzikon [...] mi devas scii la gradon de via artisma klereco.^{M.26} ≈ *Kiam la afero koncernas muzikon...*
- Li vidis ĉaron tirantan bovon. = *Li vidis bovon, kiu tiris ĉaron.* Eble pli bone: *Li vidis bovon tirantan ĉaron.* Estas plej bone eviti N-finajan objekton de A-vorto, kiu mem havas N-finajon, ĉar la rilatoj inter la vortoj fariĝas malklaraj.
- Li estos dirinta al mi la veron.^{FE.24} *La veron* estas objekto de la A-vorto *dirinta*. Ofte oni tamen diras, ke esprimo kiel *estos dirinta* rolas kiel unu verbo. La objekto tiam rilatas al tiu tutu kunmetita verbo (§28.4).

N-finaĵa objekto ankaŭ povas esti priskribo de aga O-vorto: *La tirado la ĉaron* estas malfacila por la bovo. La ĉaro estas objekto de la tirado. *Dankon pro la elektro min.* Normale oni tamen uzas *de* por montri la objekton de aga O-vorto (§12.3.2.2): *La tirado de la ĉaro* estas malfacila por la bovo. *Dankon pro la elektro de mi.*

Pasivigo

Frazon kun objekto oni povas transformi en pasivan frazon (§29). Tiam la objekto fariĝas subjekto.

Ne uzu N-finaĵon ĉe perverbaj priskriboj

Esti kaj similaj verboj ne estas agoj, kiu direkтиgas al io. Frazparto, kiu rilatas al *esti*, ne estas objekto, sed perverbaj priskribo (§25.1), kiu neniam havas N-finaĵon: *Tio estas tri seĝoj. Mi estas kuracisto. Si fariĝis doktoro. Mia patro nomiĝas Karlo.*

Ankaŭ ne uzu N-finaĵon ĉe perverbaj priskribo de objekto (§25.1.2): *Mi trovis la filmon tre bona.*

Ne uzu N-finaĵon ĉe postmetita subjekto

La subjekto de verbo povas stari ankaŭ post la ĉefverbo. Ĉe iuj verboj tia vortordo estas tre ofte uzata. Ne uzu N-finaĵon ĉe tiaj subjektoj:

- *Hieraŭ okazis grava afero.* Subjekto de la ago *okazis* estas *grava afero.* Ne diru: **Hieraŭ okazis gravan aferon.** Se oni aŭdas tian frizon, oni devas sin demandi, “**kio** okazis la gravan aferon”. Sed “*okazi*” ne estas ago, kiu iras de aganto al io, kio estas trafata de tiu ago. La verbo “*okazi*”

havas nur unu (ĉefan) rolanton: tio kio okazas. Tiu rolanto ĉiam aperas kiel subjekto, kaj do ne havu N-finaĵon.

- *Restis nur unu persono.* La persono estas tiu, kiu faris la agon “resti”. Ne diru: **Restis nur unu personon.**
- *Aperis nova eldono de la libro.* Ne diru: **Aperis novan eldonon de la libro.**

“Nerekta objekto”

En kelkaj lingvoj oni distingas apud (rekta) objekto ankaŭ **nerekta objekton**. La nerekta objekto estas tiu, kiu ricevas ion, aŭ tiu, kiu profitas aŭ malprofitas de la ago. En Esperanto oni uzas ĉefe la rolvorteton *al* (§12.3.5.1) por montri tiajn signifojn: *Al leono ne donu la manon.*^{FE.7} *La regidino donis al li glavon.*^{FA1.128} *Oni tiel malhelpis al mi, ke mi malbonigis mian tutan laboron.*^{FE.33}

Ĉe iuj verboj ricevanto/profitanto/malprofitanto povas aperi aŭ kiel *al*-komplemento, aŭ kiel objekto kun N-finaĵo. Tiaj verboj havas alternativajn frazkonstruojn (§30.7).

12.2.3. N por mezuro

Mezuraj komplementoj kaj priskriboj ofte havas N-finaĵon. Plej ofta estas tempa mezuro, sed aliaj mezuroj funkcias tute same.

Tempa mezuro

N-finaĵo ĉe tempa esprimo povas montri mezuron de tempolongo, tempodaŭro aŭ ofteco. Tiaj esprimoj respondas al la demandoj: *kiel longe?*, *(dum) kiom da tempo?*, *kiel ofte?* k.s.

Plej ofte tempomezura N-frazparto estas komplemento de verbo:

- *Mi veturis **du tagojn** kaj **unu nokton.***^{FE.29} = ...dum du tagoj kaj unu nokto.
- *Kiam li estis ĉe mi, li staris **tutan horon** apud la fenestro.*^{FE.26} = ...dum tuta horo.
- *Mi saltadis **la tutan tagon** de loko al loko.*^{FE.40}
- *Pri via fideleco al nia afero mi kompreneble ne dubas eĉ **unu minuton.***^{OV.531}
- *Li estas morte malsana, li ne vivos pli, ol **unu tagon.***^{FE.31}
- *Volu sidigi kaj atendi **momenton**, ĝis mi finos la interparoladon kun tiuj sinjorinoj.*^{M.20}
- *La edziĝa festo daŭris **ok tagojn.***^{FA1.7}
- *Tio daŭris nur **malgrandan momenton.***^{FA1.88}
- *Ŝi ploris antaŭ li dum la sep tagoj, **kiujn** daŭris ĉe ili la festeno.*^{Jg.14} La festeno daŭris sep tagojn.

- Tiu ĉi malfeliĉa infano devis **du fojojn** en ĉiu tago iri ĉerpi akvon en tre malproksima loko.^{FE.13} Por montri, kiom da fojoj io okazas, oni uzas normale nur N-finaĵon. Oni povus uzi *je*, sed tio estas malofta: **Je la lasta fojo mi vidas lin ĉe vi** (aŭ: **la lastan fojon**).^{FE.29}
- **Si aĝis tridek jarojn.** Moderna esprimo. Zamenhof dirus: *Si havis aĝon de tridek jaroj.*
- **La horloĝo malfruas kvin minutojn.** = ...per kvin minutoj. ...je kvin minutoj.

Tempomezura N-frazparto povas ankaŭ esti priskribo de A-vorto aŭ E-vorto:

- *Li estis **dudek du jarojn aĝa**.* = ...je dudek du jaroj aĝa.
- *La parolado estis **du horojn longa**.*
- *Tiu ĉi vojo estas **milojn da kilometroj longa**.*
- *La horloĝo estas **kvin minutojn malfrua**.*
- **Unu momenton poste** si malaperis malantaŭ ili.^{FA1.125} *Unu momenton* montras la kvanton de tempo, kiu pasis post io.
- **Unu tagon antaŭe** ni per niaj spionoj eksciis, ke Roller estas bone enpeklista.^{Rt.62} *Unu tagon* montras tempan distancon. Unu tago pasis de la eksciado ĝis tiu tempo, kiun montras *antaŭe* (= antaŭ tiam).

Tempomezura N-frazparto povas ankaŭ esti priskribo de E-vorteca vorteto:

- *Si estas **du jarojn kaj tri monatojn pli aĝa ol mi**.* Rimarku, ke N-priskribo de *pli* aŭ *malpli* montras diferencon: *Dek jarojn aĝa* montras aĝon. *Dek jarojn (mal)pli aĝa* montras aĝodiferencon.
- *Mi tre bedaŭras, ke mi ne sciis Vian intencon **kelkajn monatojn pli frue**.*^{L1.322}
- *Mi alvenis **duonan minuton tro malfrue**, kaj tial maltrafis la trajnon.* *Duonan minuton* montras diferencon.

Tempomezura N-frazparto povas ankaŭ kunlabori kun tempa *post*-komplemento aŭ tempa *antaŭ*-komplemento por kune montri tempon. Tia N-frazparto iamaniere priskribas la tutan postan komplementon (kune kun ĝia rolmontrilo):

- **Du tagojn post tio** si forveturis Norvegujon.^{FA4.186} Pasis du tagoj post "tio".
- **Longan tempon post kiam la Eternulo donis al Izrael ripozon kontraŭ ĉiuj iliaj malamikoj ĉirkaŭe, Josuo maljuniĝis, atingis profundan aĝon.**^{Js.23}
- **Ĉiu diskutota demando estas ja publikigita **tri monatojn antaŭ la kongreso**.^{OV460}**

Komparu kun tempomezura komplemento kiel priskribo de *poste* aŭ *antaŭe*: **Du tagojn poste** si forveturis... **Longan tempon poste** Josuo... ...publikigita **tri monatojn antaŭe**.

Oni uzas N-finaĵon ankaŭ por montri tempopunkton (§12.2.4).

Diversaj mezuroj

Aliaj mezuroj funkciias tute same kiel tempaj mezuroj. Povas esti mezuro de spaca longeco, alteco, larĝeco, distanco, profundo, pezo, kosto k.t.p. Ili respondas al la demandoj *kiom?*, *kiel multe*, *kiel malproksime?*, *kiel longe?*, *kiel alte?*, *kiel profunde?*, *kiel peze?* k.s.:

- *Kvar metroj da tiu ĉi ŝtofo kostas **naŭ frankojn**.*^{FE.14} Naŭ frankoj ne estas objekto, sed mezura komplemento, kiu montras koston.
- *Li [...] ŝanceligis kelkajn pašojn returne.*^{BV.61} = ...per/je kelkaj pašoj...
- *Vi devas kuri pli ol cent mejlojn.*^{FA2.71}
- *Kiam ili forveturis, mi sekvis ilin kelkan distancon.*^{FA1.148}
- *La kampoj de tiuj urboj, kiujn vi donos al la Levidoj, devas etendiĝi mil ulnojn ekster la muroj de la urboj ĉirkaŭe.*^{NM.35}
- *La vojo larĝis dudek metrojn aŭ iom pli.*
- *La maljuna paštisto ne pezis eĉ duonon de tio, kion pezis la malgranda Niko.*^{FA1.15}
- *Monto Everesto estas **ok mil okcent kvardek ok metrojn alta**.* La mezuro estas priskribo de la vorto *alta*.
- *Ši kondukis Elizon kelkan distancon pluen ĝis deklivo.*^{FA1.105}
- *Ili staris nur kelkajn metrojn for de mi.*
- *La domo estis **ducent metrojn distanca**.* Ducent metrojn estas mezura priskribo de la vorto *distanca*.
- *Dek kvin ulnojn pli alte levigis la akvo kaj kovris la montojn.*^{Gn.7} Dek kvin ulnojn montras diferencon de alteco, ĉar ĝi priskribas la vorton *pli*.
- *Šia pakaĵo estis **tridek kilogramojn peza**, sed la lia estis ankoraŭ **dek kilogramojn pli peza**.*
- *Se ni havus materialajn rimedojn, nia afero irus **cent fojojn pli rapide**.*^{OV.102}
- *Mia ringo valoras tri kaj duonon da spesmiloj, sed vi donis al mi kvar. Mi sekve ricevis **duonon da spesmilo tro multe**.*^{M.192} Duonon (da spesmilo) ne estas objekto, sed mezura priskribo de *tro*. Vera objekto estas *tro multe* (§24.3).

Se oni montras distancon per mezura komplemento sen mencii la lokon, de kie oni mezuras la distancon, oni ne uzas N-finajon, sed ĉiam *je* (§12.3.1): *Je cent metroj staris alia homo.* = *Cent metrojn for* “de la koncerna loko”... *La urbo situas je dekkilometra distanco.* = ...*dek kilometrojn for* “de la koncerna loko”.

Distancmezura N-frazparto povas kunlabori kun (loka) komplemento, kiu havas ian rolvorteton, por kune montri precizan lokon. Iasence tia N-frazparto estas priskribo de la tutaj postaj komplementoj (kune kun ĝia rolmontrilo):

- **Kelkajn pašojn malantaŭ Eva staris fremda viro.** La mezura N-frazparto *kelkajn pašojn* precizigas la lokan komplementon *malantaŭ Eva* montrante la distancon inter Eva kaj la viro.
- **Unu metron sub la akvosurfaco naĝis ŝarko.**
- **La segmento elstaris almenaŭ tri metrojn trans la rando de la verando.**
- **Elizabeto parkis la aŭton unu metron de la trotuaro.**
- **Nur unu klafton sub la akvo staris la ŝiprompitajo.**^{FA4.111} 1 klafto \approx 2 metroj.

Mezura priskribo de O-vorto

Mezura priskribo de O-vorto havas la rolvorteton *de* (§12.3.2.3): *aĝo de dudek jaroj, longo de du metroj*. Oni povas ankaŭ uzi A-vorton: *dumetra longo*.

Mezuro sen rolmontrilo

Mezuro povas ankaŭ aperi en frazrolo, kiu ne havu rolmontrilon:

- **Dek jaroj estas tre longa tempo.** Dek jaroj estas ĉi tie subjekto.
- **Pasis du tagoj.** Du tagoj rolas kiel subjekto.
- **La longo de ĉiu tapiŝo estu dudek ok ulnoj, kaj la larĝo de ĉiu tapiŝo estu kvar ulnoj.**^{Er.26} La mezuroj estas perverbaj priskriboj (§25.1) de la subjektoj *la longo* kaj *la larĝo*.

12.2.4. N por tempopunkto

Frazparto kun N-finaĵo povas esti komplemento, kiu montras tempopunkton. Tia N-komplemento respondas la demandojn: *kiam?*, *kiudate?*, *kiutage?*, *kiujare?*, *kiusfoje?* k.s. Oni povas diri, ke tia N-finaĵo estas anstataŭigo de tempa rolvorteto, ordinare *en*:

- **Unu tagon estis forta pluvo.**^{FA2.152} = *En unu tago...*
- **Unu vesperon venis Aftanido, gracia kiel kano, forta kaj bruna.**^{FA1.150}
- **Ĉiun matenon li flugis al la fenestro de la kompatinda knabino.**^{FA2.14}
- **Marta pli atente ol la pasintan tagon ekzamenis per la rigardo la grandanombran anaron de siaj samlaborulinoj kaj samsortulinoj.**^{M.111}
- **Georgo Vasington estis naskita la dudek duan de Februaro de la jaro mil sepcent tridek dua.**^{FE.12} = *En la dudek dua tago de Februaro...*
- **La tagon de sankta Marteno estis farita pri ŝi edziĝanonco.**^{FA3.92}
- **La unuan fojon en ŝia vivo en la brusto de Marta leviĝis ondo de flamanta indigo.**^{M.140}

Ĉe nomoj de semajntagoj, O-formo kun N-finaĵo montras precizan konatan tagon: *dimanĉon* = “en certa konata dimanĉo”, eĉ se oni ne uzas *la* (en tiaj okazoj la tagonomoj estas uzataj propranomece [§9.1.6]). E-vorta formo de

tia tagonomo normale montras, ke temas ĝenerale pri tiaj tagoj: *dimanĉe* = “en dimanĝoj, en ĉiu dimanĝo”:

- *Mi [...] alvenos en Lyon lunden la 30-an de Aŭgusto.*^{L2.250}
- *La sekvantan dimanĉon Knut denove iris tien.*^{FA3.61} = *En la sekvanta dimanĝo...*

En la komenco de letero oni ofte uzas N-finaĵon por montri la daton (kaj iafoge la semajntagon) kvazaŭ la dato estus tempa komplemento de frazo: (*jaŭdon*) *la 12-an de Majo 1994*. Ofte oni tamen mallongigas, ekz. *12 Majo 1994*.

En horesprimoj (§23.8) oni uzu *je* (§12.3.1), precipe se la vorto *horo* estas forlasita, por ne konfuzi horon kun dato (§23.9):

- *Tio okazis la dekan.* = Tio okazis en la deka tago de la monato.
- *Tio okazis je la deka.* = Tio okazis je la deka horo de la tago.

Antaŭ nomoj de festotagoj oni preferas *je* (§12.3.1).

Tempopunkto sen rolmontrilo

Tempopunkto povas ankaŭ aperi en frazrolo, kiu ne havu rolmontrilon:

- *Hodiaŭ estas sabato, kaj morgaŭ estos dimanĉo.*^{FE.20} *Sabato kaj dimanĝo* rolas kiel subjektoj.
- *La sekva tago estas vendredo.* *La sekva tago* estas subjekto. *Vendredo* estas perverba priskribo de la subjekto.
- *Tio estas la unua fojo, ke ŝi nomis ŝin sia filino.*^{FE.17} *La unua fojo, ke...* estas perverba priskribo de *tio*.

12.2.5. N por direkto

N-komplementoj kaj N-priskriboj povas montri direkton. Tiam ili respondas la demandojn *al kiu loko?*, *en kiu direkto?* k.s.

Direkto estas normale **mova**, kio signifas, ke io moviĝas cele al io. Tamen ekzistas ankaŭ **senmova** direkto, kio signifas, ke io estas turnita en ia direkto sen moviĝi tien. La du specoj de direkto ne ĉiam estas distingebaj. Direkta N-finaĵo ordinare montras direkton movan, sed iafoge temas pri direkto sen-mova.

Sola N-finaĵo

- *Morgaŭ mi veturos Parizon.*^{FE.28} = ...*al Parizo*.
- *Devas ekzisti okcidenta vojo Hindujon.*^{FK.254} = ...*al Hindujo*.
- *La vagonaro kuras de Hanovero Berlinon.*^{FK.209}

Solan direktan N-finaĵon oni uzas nur kiam temas pri iro al la interno de io. Oni ne diras **iri muron**, **iri kuraciston**, sed *iri al muro, al kuracisto*. Oni ankaŭ povas diri *aliri muron, aliri kuraciston*, kvankam tio eble ne estas tre kutima. Efektive oni uzas solan direktan N preskaŭ nur ĉe nomoj de lokoj (landoj, urboj k.s.).

N kun en, sur kaj sub

Direkta N-finaĵo aperas plej ofte kune kun *en* (§12.3.4.6), *sur* (§12.3.4.13) kaj *sub* (§12.3.4.11), la tri plej gravaj lokaj rolvortetoj. Kiam *en*, *sur* kaj *sub* montras simplan pozicion, oni uzas ilin sen la finaĵo N. Sed se oni volas montri, ke io moviĝas al tia loko, oni devas kompletigi per rolmontrilo, kiu montras direktan. Oni povus uzi *al* (*al en*, *al sur*, *al sub*), sed en la praktiko oni uzas ĉiam N-finaĵon:

- *sur la tablo* = en pozicio sur la tablo → *sur la tablon* = al pozicio sur la tablo, al sur la tablo
- *sub la granda lito* = en loko sub la granda lito → *sub la grandan liton* = al loko sub la granda lito, al sub la granda lito
- *La hundo kuras en nia domo.* = La hundo estas en la domo kaj kuras tie.
- *La hundo kuras en nian domon.* = La hundo estis ekster la domo sed kuras nun al la interno de la domo.
- *Mi metis ĝin sur vian tablon.* = Ĝi estis en alia loko, kaj mi movis ĝin al la tablosurfaco.
- *Mi jam devas iri en la regnon ĉielan!*^{FA1.15} Mi nun ne estas en la regno ĉielo, sed mi jam devas iri al tiu loko.

Eĉ se la verbo estas mova, ne nepre temas pri moviĝo al la loko montrita per *en*, *sub* aŭ *sur*:

- *Se vi vidos, ke azeno de via malamiko falis sub sia ŝarĝo, ne forlasu ĝin, sed alportu helpon kune kun li.*^{Er.23} Fali estas ja mova verbo, sed la azeno jam troviĝis sub la ŝarĝo. Poste ĝi tie falis.

Nur kiam esprimo kun *en*, *sur* aŭ *sub* rilatas al vorto, kiu estas klare mova, uzo de direkta N-finaĵo estas nepra:

- *La vento forblovis de mia kapo la ĉapon, kaj ĝi, flugante, pendigis sur la branĉoj de la arbeto.*^{FE.39} Oni povus diri *sur la branĉojn*, sed *pendigi* ne estas klare mova vorto, kaj tial N-finaĵo ne estas deviga.
- *Li [...] sidigis la maljunan avinon sur la malantaŭa sidloko.*^{FA1.13} Sidigi ne estas klare mova, sed oni ankaŭ povas diri *sur la malantaŭan sidlokon*.
- *Sur la koverto ŝi skribis unu el la grafaj familinomoj.*^{M.22} En esprimoj kiel *skribi ion sur papero*, *noti ion en libro* k.s. la ideo de movado estas tre malforta, kaj oni normale ne uzu direktan N-finaĵon. Sed se oni volas emfaze esprimi tian direktan nuancon, oni ja povas uzi N: *Baruh enskribis en libron-rulaĵon sub diktado de Jeremia ĉiujn vortojn de la Eternulo.*^{Jt.36} Enskribi estas pli moveca ol simpla *skribi*.
- *Karlo parolis en mikrofono.* La ideo de movado estas ĉi tie tre malforta, sed ankaŭ eblas diri *en mikrofonon*.

N kun aliaj lokaj rolvortetoj

Ĉe aliaj lokaj rolvortetoj ol *en*, *sur* kaj *sub* oni ofte ne uzas direktan N-finaĵon, sed lasas al la kunteksto montri, ke temas pri direkto. Sed oni ja povas uzi direktan N ankaŭ ĉe aliaj lokaj rolvortetoj, se tio helpas al klareco:

- *Gardu vin, ke vi ne venu plu antaŭ mian vizago.*^{Er.10} = ...al loko antaŭ mia vizago. ...al antaŭ mia vizago.
- *Ĝian kropon kun ĝiaj plumoj li forigu kaj ĵetu ĝin apud la altaron.*^{Lv.1} = ...al (loko) apud la altaro.
- *La virino subite leviĝis kaj jetis ambaŭ brakojn ĉirkaŭ la kolon de la knabino.*^{M.8} = ...al (pozicio) ĉirkaŭ la kolo...
- *Mi estis en la urbo kaj iris poste ekster ĝin.* = ...al ekster ĝi.
- *Li iris inter la patron kaj la patrinon.* La celo de la irado estis loko inter la patro kaj la patrino.
- *Morgaŭ mi venos ĉe vin.* Tradicie oni preferas: *Morgaŭ mi venos al vi.*

Vidu cetera la klarigojn pri la unuopaj lokaj rolvortetoj (§12.3.4).

Subkompreñata celo

En iaj okazoj oni kutimas ne uzi direktan N-finaĵon, ĉar la vera celo estas subkompreñata esprimo. Tiу esprimo havus N-finaĵon, se oni enmetus ĝin:

- *Jakob enfosis ilin sub la kverko.*^{Gn.35} Oni ne diras *sub la kverkon*, ĉar la vera celo estas la grundo: *Jakob enfosis ilin en la grundon sub la kverko.*
- *Oni metis antaŭ mi manĝilaron.*^{FE.34} Mankas direktaj N post *mi*, ĉar oni povus diri: *Oni metis sur la tablon antaŭ mi manĝilaron.*

Tamen ne estus eraro diri *sub la kverkon* kaj *antaŭ min*, ĉar ankaŭ tiuj esprimoj povas esti rigardataj kiel celoj en tiuj frazoj.

Figura direkto

Lokaj rolvortetoj estas ofte uzataj en figura senco. Io abstrakta, neloka, estas esprimata kvazaŭ loko. Ankaŭ tiam oni povas uzi direktan N-finaĵon por esprimi figurajn direkton. Ekz. *en* estas uzata figure pri statoj kaj formoj (§12.3.4.6). *En* + N-finaĵo do povas montri statoŝanĝon, moviĝon de unu stato alia: *Mi ŝanĝos ilian malĝojon en ĝojon.*^{Jr.31}

Rolvortetoj, kiuj mem montras direkton

Kelkaj rolvortetoj per si mem montras direkton: *al*, *ĉe*, *el* (§12.3.5) kaj *de* (§12.3.2). Tiuj rolvortetoj neniam montras pozicion. Post ili oni ne uzu N-finaĵon: *al la urbo*, *ĉe la fino*, *el la lernejo*, *de la komenco*, *disde la patrino*, *ekde Februaro*, *de post la somero*, *for de Tokio* (ne **al min**, kio signifus **al al mi**).

N post lokaj E-vortoj

Oni povas meti la finaĵon N ankaŭ post lokaj E-vortoj por montri direkton al ia loko:

- *hejme* = en la hejmo → *hejmen* = al la hejmo
- *urbe* = en la urbo → *urban* = al la urbo
- *ekstere* = ekster io → *eksteren* = al la ekstero de io
- *Ni veturas Romen.* = *Ni veturas al Romo.* = *Ni veturas Romon.*
- *Tra la malgrandaj fenestroj oni povis rigardi internen en la salonojn.*^{FA1.98} *Internen* = al la interno, en la internon.

N-finaĵo povas aperi post E-vortoj nur por montri direkton, neniam por montri objekton, mezuron aŭ tempopunkton. Iafoje kvantaj E-vortoj rolas kiel objekto (§24.3), sed ili tamen ne povas ricevi N-finaĵon.

Ankaŭ tabelvortoj je E (§14.1.1) montras lokon, kaj povas ricevi N-finaĵon por direkto:

- *tie* = en tiu loko → *tien* = al tiu loko, en tiu direkto
- *kie* = en kiu loko → *kien* = al kiu loko, en kiu direkto
- *cie* = en ĉiu loko → *cien* = al ĉiu loko, en ĉiu direkto
- *ie* = en iu loko → *ien* = al iu loko, en iu direkto
- *nenie* = en neniu loko → *nenien* = al neniu loko, en neniu direkto
- *Ni iru, sinjorino, ien aliloken.*^{M.109} = ...al iu alia loko.

Mallogika uzo de direktaj N

Direkta N aperas ankaŭ en vortoj kiel *pluen, renkonten, tiudirekten, reen* k.s., kie la N-finaĵo principe estas mallogika, ĉar *plu* (§14.2.8), *renkonte, tiudirekte* kaj *ree* ne montras lokon. Iafoje tia mallogika uzo tamen helpas al klareco, kaj tiaj esprimoj ne estas nepre evitendaj. Ili estas tradiciaj kaj facile kompreneblaj. Normale tamen simpla *plue, renkonte* kaj *tiudirekte* sufiĉas, sed en *reen* la N-finaĵo estas neevitebla, ĉar simpla *ree* signifas *denove*:

- *Si kondukis Elizon kelkan distancon pluen ĝis deklivo.*^{FA1.105}
- *Mi ekiris renkonten al ŝi.* Simpla *renkonte* sufiĉas.
- *La ŝtelistoj kuris tiudirekten.* *Tiudirekte* estas pli logika, sed malpli klara.
- *La pendolo ĉe la granda horloĝo iradis tien kaj reen.*^{FA2.146}

Atentu, ke en vortkunmetaĵoj *reen* iafoje povus esti miskomprenata kiel la prefikso RE (§38.3.10) + la rolvorteto *en*: *reeniri* = “iri reen” aŭ “denove eniri”. Ordinare la kunteksto tamen malebligas miskomprenon.

12.2.6. N por aliaj signifoj

N-komplementoj kaj N-priskriboj montras plej ofte mezuron (§12.2.3), tempopunkton (§12.2.4) aŭ direktan (§12.2.5), sed iafoje tia N-frazparto montras alian rolon, por kiu oni normale uzas rolvorteton:

- *Mi ridas je lia naiveco.*^{FE.29} = *Mi ridas pro lia naiveco.*^{FE.29} = *Mi ridas lian naivecon.*^{FE.29}

- *Neniam ŝi miros pri/pro sia propra malaltiĝo.* → *Neniam ŝi miros sian propran malaltiĝon.*^{M.178}

Teorie oni povas ĉiam anstataŭigi rolvorteton per N, se la senco ne fariĝas malklara. Aparte ofte oni uzas N anstataŭ *je* (§12.3.1). La regulo pri klareco tamen preskaŭ ĉiam malebligas uzi N anstataŭ la demovaj rolvortetoj *de* (§12.3.2) kaj *el* (§12.3.5.2), ĉar N mem estas alnova rolmontrilo. Iafoje oni tamen uzas frazojn kiel: *Ili eliris la buson*. En tiaj okazoj temas pri objekta N-finaĵo, la buso estas objekto de la ago “eliri”. Estas tamen plej klare diri: *Ili eliris el la buso*.

Pozicio

N-finaĵo estas sufice ofte uzata por montri pozicion de parto (ofte korpoparto). Oni povas diri, ke N anstataŭas la rolvorteton *kun* (§12.3.6.4). Tia N-komplemento ĉiam kunlaboras kun esprimo de pozicio aŭ direkto:

- *Ĉu vi permesos al mi pendigi tiun ĉi kanajlon sub la ĉielo **la kapon** malsupren?*^{Rt.70} = ...*kun la kapo malsupren*.
- *Ĉu vi pensas, ke Dio permesos, ke unu sola homo [...] renversu ĉion **la supron** malsupren.*^{Rt.130}
- *Li falis **vizaĝon** al la tapiŝo.*

Oni povus ankaŭ diri, ke *havante, tenante, metinte* aŭ simile estas subkomprenebla. Tiam temas pri objekto:

- *Li sidis (*havante*) **la brakojn** kunmetitaj.*
- *Li haltis dum momento, (*tenante*) **la kapon** klinita iom flanken.*

Se la posta pozicia esprimo estas A-vorto (*klinita, kunmetitaj*), ĝi ne havu N-finaĵon, ĉar ĝi estas perverba priskribo de la objekto (§25.1.2), kvankam la verbo (en participa formo) estas subkomprenebla.

12.3. Rolvortetoj

Rolvortetoj estas vortetoj, kiujn oni metas antaŭ frazpartoj por montri frazrolojn. Frazparto kun rolvorteto povas roli aŭ kiel komplemento de verbo, aŭ kiel priskribo de alia frazparto.

Rolvortetoj normale staras antaŭ O-vortoj aŭ O-vortecaj vortoj (§15), sed ankaŭ I-verboj (§27.5), subfrazoj (§33.2.3), kvantaj E-vortoj (§24.3) kaj kvantaj E-vortecaj vortetoj (§24.4) povas roli O-vortece, kaj havas tiam iafoje rolvorteton antaŭ si.

Iafoje oni uzas rolvortetojn antaŭ lokaj kaj tempaj E-vortoj (§6) aŭ E-vortecaj vortetoj (§14), kvankam tiaj vortoj ne bezonas rolmontrilon por roli kiel komplemento aŭ priskribo. La rolvorteto tiam nur pliprecizigas la lokan aŭ tempan signifon.

Grupa divido

Tri bazaj rolvortetoj estas aparte klarigitaj:

- *Je* (§12.3.1)

- ▶ *De* (§12.3.2)
- ▶ *Da* (§12.3.3)

La ceteraj rolvortetoj estas dividitaj en tri grupojn:

- ▶ Lokaj rolvortetoj (§12.3.4)
- ▶ Direktaj rolvortetoj (§12.3.5)
- ▶ Aliaj rolvortetoj (§12.3.6)

Multaj rolvortetoj havas plurajn signifojn, kaj apartenas al du grupoj, aŭ eĉ al ĉiuj tri grupoj. Tiuj rolvortetoj troveblas en tiu grupo, kiu respondas al la ĉefa signifo.

Pli pri rolvortetoj

- ▶ Rolvortajoj (§12.3.7) = E-vortoj, kiuj kunlaboras kun rolvorteto
- ▶ Memstaraj rolvortetoj (§12.3.8)
- ▶ Forlaso de rolvorteto (§12.3.9)
- ▶ Neoficialaj rolvortetoj (§12.3.10)
- ▶ Nuanciloj de nombrrovortoj (§23.6) = rolvortetoj kun specia funkcio antaŭ nombrrovortoj

Du rolmontriлоj samtempe

Ofte oni uzas ĉe frazparto unu lokan kaj unu direktan rolmontrilon, kiuj kunlaboras por montri moviĝon al aŭ de ia pozicio. Aparte grava estas la uzo de direktaj N-finaĵo kune kun lokaj rolvortetoj (§12.2.5). Sed oni uzas ankaŭ ekz. *de kaj el* kune kun lokaj rolvortetoj. Ĉe ĉiukalanta rolvorteto aperas klarigoj de eventuala uzado kune kun direktaj rolmontriiloj.

Ankaŭ *anstataŭ* (§12.3.6.1) kaj *krom* (§12.3.6.3) povas kunlabori kun alia rolmontrilo.

12.3.1. Je

Je estas rolvorteto sen difinita signifo. La origina intenco estis, ke oni uzu *je* en ĉiuj abstraktaj okazoj, por kiuj ne ekzistas alia rolvorteto. Tial en la frua tempo oni uzis *je* tre multe. Nuntempe *je* estas pli malofta, kaj montras precipe horon kaj mezuron, sed ĝi aperas ankaŭ en diversaj aliaj okazoj.

Generale oni evitu *je*, se pli bona alternativo ekzistas.

Ofte oni povas uzi N-finaĵon *anstataŭ je*, precipe por mezuro (§12.2.3) kaj tempopunkto (§12.2.4).

Tempopunkto

Je plej ofte montras **horon**:

- *Li promesis reveni al ni akurate je la oka horo.*^{Rt.109}
- *Ni prenos la buson je dudek (minutoj) antaŭ la deka (horo).*

Legu pli detale pri horoj en §23.8.

Tempopunktaj uziĝas ankaŭ ĉe **nomoj de festoj**:

- *Tio okazis je Pasko.*
- *Je Kristnasko mi vizitos mian patrinon.*

La rolvorteto *al* havas ĉe festonomoj speciajan signifon (§12.3.5.1).

Ankaŭ aliajn tempopunktojn oni iafoje montras per *je*:

- *Je la lasta fojo mi vidas lin ĉe vi.*^{FE.29}
- *Je la vespero la ĉielo kovrigis je nubo.*^{FA1.53}
- *Li revenos hejmen je la plenluno.*^{SS.7} Ĉi tie *je* helpas montri, ke *la plenluno* estu komprenata kiel tempa vorto. N-finaĵo anstataŭ *je* apenaŭ funkcius bone en tiu frazo.

Mezuro

Je povas montri mezuron, sed N-finaĵo estas pli kutima (§12.2.3). Mezura *je* estas tamen sufice ofta ĉe mezuraj priskriboj de *pli* aŭ *malpli*, ĉe tre longaj mezuresprimoj, kaj ĉe vortoj, kiuj ne povas akcepti N-finaĵon:

- *Vi certe estas je duono da kapo pli alta ol mi.*^{M.155} = ...duonon da kapo pli alta ol mi.
- *La fratoj rajdis tiel rapide, kiel ili povis, kaj antaŭigis al li je tuta horo.*^{FA3.97} Je tuta horo mezuras la distancon inter la rajdantoj. Ĉi tie oni povus ankaŭ uzi *per* (§12.3.6.7).
- *En rapideco ili preterpasis sin je kelke da pašoj.*^{M.202} Kelke ne povas ricevi N-finaĵon.

Legu ankaŭ pri matematika uzo de *je* en §23.7.

Mankajo, abundaĵo, sopiraĵo

Ĉe diversaj esprimoj de manko, abundo kaj sopiro, *je* ofte montras tion, kio mankas aŭ abundas, aŭ tion, al kio oni sopiras:

- *Ĝi estas libera je mankoj.* Aŭ ...de mankoj.
- *Eĉ sian patrinon Maahā li senigis je sia titolo de régino.*^{Rg1.15}
- *Abram estis tre riĉa je brutoj, arĝento, kaj oro.*^{Gn.13}
- *La ĉielo kovrigis je nubo.*^{FA1.53} Aŭ ...per nubo.
- *Glaso da vino estas glaso plena je vino.*^{FE.32} Aŭ ...plena de vino.
- *Mi sopiras je mia perdita feliĉo* (aŭ: *mian perditan feliĉon*).^{FE.29}
- *Kiam si unu fojon gustumis inkon, si farigis soifa je ĝi, kiel la tigro, kiu eklekis sangon.*^{BV.26}

Korpa aŭ anima stato

Je povas pliprecizigi diversajn esprimojn de korpa aŭ anima stato:

- *La laboristoj en fabrikoj [...] suferas tre ofte je kronika konjunktivo.*^{FK.220}
- *Si gravedigis je ĝemeloj.*
- *La reĝo de la lando malsaniĝis je tre profunda melankolio.*^{FA3.72}

- *Junuloj ofte tro suferas je absoluta manko de singardo.*^{H.46}

Korpoparto tušata aŭ malsana

Je estas la normala maniero montri korpoparton iel tušatan de preno, kapto, malsano k.s.:

- *Li kaptis min je la brako.* Je la brako montras mian brakon. Por montri lian brakon (kiun li uzas por kapti min), oni uzu *per*.
- *La hundoj jetis sin sur la jugostojn kaj sur la tutan konsilistarono,* *kaptis unu je la piedoj,* alian *je la nazo,* kaj *jetis ilin.*^{FA1.6}
- *La cikonio certe ne malsuprenflugos kaj ne mordos min je la piedoj.*^{FA1.8}
- *En la tridek-naŭa jaro de sia regado Asa malsaniĝis je siaj piedoj.*^{Kr2.16} La malsano “kaptis” la piedojn.
- *Li estas malsana je la brusto.*
- *Li estis lama je siaj ambaŭ piedoj.*^{Sm2.9}

Diversaj komplementoj kaj priskriboj

- *En mia infaneco mi kredis je Dio kaj je senmorteo de l' animo.*^{OV.358} Kredi je iu aŭ je io = “kredi, ke tiu aŭ tio vere ekzistas”. Kredi ion, al io, pri io = “kredi, ke tio estas vera”. Kredi al iu = “kredi, ke tiu diras la veron”.
- *Li edziĝis je ŝi.*^{FE.23} Nun oni uzas kutime al aŭ kun: *Ŝi edzinigis kun sia kuzo.*^{FE.39}
- *Je mia miro la afero sukcesis.* = *La afero sukcesis, kio mirigis min.*
- *Kabinetaj provoj [...] kalkulas je ĝia preteco pionire oferi sian tempon.*^{FK.230} (*Ĝi* = la mondo). En siaj kalkuloj (= planoj) ili inkluzivas la pretecon de la mondo oferi sian tempon. Ankaŭ eblas diri ...*kalkulas pri la preteco...*
- *La reĝo vetis kun li je ses berberaj ĉevaloj.*^{H.163} La venkonto en la voto gajnos la ĉevalojn. Oni povas ankaŭ uzi *pri*.
- *La pozon duonkuŝan ŝi ŝangis je pozoo sida.*^{M.152} Por rezultoj de ŝangiĝo oni uzas pli ofte *en* + N-finaĵon (§12.3.4.6).
- *Ŝi ne malvolonte ŝanĝus lin je nova amanto.*^{BV.36} Por ricevaĵo post interŝanĝo oni uzas normale *kontraŭ* (§12.3.4.8).
- *Je Jupitero! Distrumpetu alarmon!* En ĝi tiaj alvokoj de supera potenco oni normale uzas *pro* (§12.3.6.11) aŭ *per* (§12.3.6.7), sed *je* estas tre bona alternativo.

12.3.2. De

La rolvorteto *de* havas tre multajn signifojn. La signifo dependas interalie de tio, al kio *de* rilatas. Pro tiu multsignifeco povas iafoge ekesti malklaraĵoj. Tiam oni povas aldoni diversajn klarigajn esprimojn, aŭ elekti alian rolvorteton.

Legu ankaŭ pri elektado inter *de* kaj *da* en §12.3.3.2, kaj pri *de* kiel nuancilo de nombrovortoj en §23.6.

12.3.2.1. De rilate al verbo

Formovo

Kiam *de* rekte rilatas al verbo, ĝi normale montras lokon, kie komenciĝas movo:

- *Mi venas de la avo, kaj mi iras nun al la onklo.*^{FE.9} La moviĝo komenciĝis ĉe la avo, iris for de li, kaj direkтиgas nun al la onklo.
- *La vento forblovis de mia kapo la ĉapon.*^{FE.39}
- *Mi saltadis la tutan tagon de loko al loko.*^{FE.40}
- *Mi volis lin bati, sed li forkuris de mi.*^{FE.18}

Por klareco oni povas je bezono uzi *for* de aŭ *disde*: *La polico prenis la ŝtelitan monon for de la rabisto / disde la rabisto.* Se oni dirus: ...la ŝtelitan monon **de la rabisto**, oni povus eble pensi, ke temas pri apartena *de* (§12.3.2.3): "...la ŝtelitan monon, kiu apartenis al la rabisto."

Origino

Rilate al verbo, *de* povas montri originon, kio estas simila al formovo:

- **De la patro** *mi ricevis libron, kaj de la frato mi ricevis plumon.*^{FE.9}
- *Saĝa filo lernas de la patro.*^{SS.13}
- *La hebreoj estas Izraelidoj, ĉar ili devenas de Izraelo.*^{FE.36} Izraelo estas ilia prapatro.
- *Donu al mi mangi de ĉi tiu ruĝa kurajo.*^{Gn.25}

Kaŭzo

Rilate al verbo, *de* povas montri kaŭzon, ĉar kaŭzo similas al origino:

- *Li paliĝis de timo kaj poste li rugigis de honto.*^{FE.39} = ...pro timo... pro honto.
- *Mi eksaltis de surprizo.*^{FE.40}

Por kaŭzo oni tamen normale uzas *pro* (§12.3.6.11) kaj iafoje *el* (§12.3.5.2).

Malsimileco k.t.p.

Rilate al verbo, *de* povas montri malsimilecon, distingon, apartecon, malproksimecon, disecon:

- *Per kio diferencas via amato de aliaj amatoj?*^{AK.5}
- *Mi povus diferencigi la saĝajn de la malsagaj!*^{FA1.69}
- *Kial Vi kaſas Vian vizaĝon de mi?*^{Ps.88}
- *Nun mi iom liberiĝis de la plej urĝaj el miaj kolektiĝintaj laboroj.*^{L1.184}
- *Trankviliĝu de l' batado, ho mia kor.*^{FK.303}

Tempo

Rilate al verbo, *de* povas montri la komencan momenton de daŭra ago aŭ stato:

Tempa de povas stari antaŭ tempopunkto:

- *Li laboras de la sesa horo matene.*
- *Si tion kapablas de la naskiĝo.*
- *Mi sciigas, ke de nun la ŝuldoj de mia filo ne estos pagataj de mi.*^{FE.24}

Tempa de povas stari ankaŭ antaŭ esprimo de tempodaŭro. Tiam la du daŭroj komenciĝas (pli-malpli) samtempe:

- *Mi konas lin de longa tempo.*^{FA2.94}
- *Nur de ses monatoj mi scias la veron.*^{BV.74}
- *De la mateno mi nenion manĝis.*^{Rz.13}
- *Ĝi komencas sian ekzistadon nur de hodiaŭ.*^{OV.111}

Por montri klare, ke temas pri tempo, oni povas uzi *ekde* aŭ *de post*:

ekde = “de la komenco de”

de post = “de la fino de”

Se temas pri tempopunkto, apenaŭ estas diferenco inter *ekde* kaj *de post*, sed se temas pri tempodaŭro, la diferenco estas ja granda: *de post* *šia vivo* = *ekde* *šia morto*.

- *Ekde ŝia vizito li ſajnas multe pli feliĉa.*
- *Mi promesas ekde hodiaŭ ne fumi plu.*
- *Multe ſanĝiĝis de post tiu tempo, kiam ni kiel infanoj ludis unu kun la alia.*^{FA3.143}
- *Estis tre gaje de post la subiro de la suno en la daŭro de la tutaj noktoj, dum la plenluno disvastigis lumon preskaŭ tagan.*^{FA3.128}
- *De post la tempo, pri kiu mi rakontos al vi, pasis jam multe da jaroj.*^{FA2.24}

Bedaŭrinde Zamenhof tre ofte uzis *de post* ĉe esprimoj de daŭro ankaŭ en okazoj, en kiuj ne vere temis pri la signifo “de la fino de tiu daŭro”, sed simple pri tempa *de*. Iafoje temis vere pri la signifo “de la komenco de tiu daŭro”: *De post la vespero* de la dek-kvara tago de la unua monato *manĝu macojn* *gis la vespero de la dudek-unua tago de la monato.*^{El.12} Fakte oni manĝu **ekde** tiu vespero.

Zamenhof ofte skribis *depost* kiel unu vorton: ***Depost la tago***, en kiu *Varsorio salutis* la novan jaron, *pasis ses semajnoj.*^{M.132} Nenio pravigas tian kunskribadon, sed se oni tamen uzas ĝin, oni atentu pri la akcento: *dEpost*.

Zamenhof uzis ankaŭ *debole de* kaj *detempe de* por fari distingon inter loka kaj tempa *de*, sed tiuj esprimoj ne estas oftaj:

- *Li mezuris la larĝon debole de la malsupra pordego ĝis la ekstera rando de la interna korto.*^{Jb.40}

- *Al tio [longa kuŝado en la lito] si alkutimiĝis detempe de sia infan-eco.*^{FA4.149}

12.3.2.2. De rilate al aga O-vorto

Subjekto aŭ objekto

De-esprimo, kiu priskribas agan O-vorton, normale montras la sencan subjekton (la aganton) aŭ la sencan objekton de la ago:

- *La kanto de la birdoj estas agrabla.*^{FE.9} La birdoj kantas. *De* montras subjekton.
- *Du ekbriloj de fulmo trakuris tra la malluma ĉielo.*^{FE.40} Fulmo ekbrilis. *De* montras subjekton.
- *Mi ne scias la lingvon hispanan, sed per helpo de vortaro hispana-germana mi tamen komprenis iom vian leteron.*^{FE.34} Vortaro hispana-germana helpis. *De* montras subjekton.
- *Li tuj faris, kion mi volis, kaj mi dankis lin por la tuja plenumo de mia deziro.*^{FE.31} Li plenumis mian deziron. *De* montras objekton.
- *Vortoj kunmetitaj estas kreataj per simpla kunligado de vortoj.*^{FE.27} Oni kunligas vortojn. *De* montras objekton.
- *Multe da homoj ne faras malbonon pro timo de mallaŭdo kaj agas bone pro deziro de laŭdo.*^{M.153} Ili timas mallaŭdon, kaj deziras laŭdon. *De* montras objektojn.

De povas do montri jen sencan subjekton, jen sencan objekton. Normale la signifo estas tute klara el la kunteksto, sed kiam povas esti konfuzo, oni povas uzi diversajn rimedojn por eviti miskomprenon.

Por certigi, ke temas pri **senca subjekto**, oni povas uzi *fare de*:

- *Hodiaŭ posttagmeze okazos akcepto fare de la urbestro.* La urbestro akceptos iun.
- *Okazis yizito al nia klubo fare de eksterlandaj gastoj.*

Iuj mallongigas *fare de al far* (§12.3.10).

Por certigi, ke temas pri **senca objekto**, Zamenhof iafoge anstataŭ *de uzis N-finajon*:

- *La Ligo internacia de Esperantistoj havas la celon zorgadi pri la disvastigado kaj enkondukado en la tutu mondo unu neŭtralan lingvon.*^{OV.65} Ĝi disvastigu kaj enkonduku unu neŭtralan lingvon.
- *Tre grava por la progresado de l'lingvo internacia estas diligenta uzado ĝin en korespondado.*^{OV.39} Oni diligente uzu ĝin.

Sed tiun tute logikan solvon oni apenaŭ plu uzas. Anstataue oni preferas trovi ian taŭgan rolvorteton:

- *aboni gazeton → abonado **al gazeto***
- *admoni iun → admonado **al iu***

- *ami iun* → *amo al iu*
- *demandi iun* → *demando al iu*
- *širmi ion* → *širmo al io*
- *taksi ion* → *taksado pri io*
- *deklari ion* → *deklaro pri io*
- *moki iun* → *mokado je iu*
- *penetri ion* → *penetro en ion*

Kompreneble oni ne hezitu uzi *de*, kiam ne estas risko de malklareco. Rilate al aga O-vorto *de* estas la normala rolmontrilo kaj por subjekto, kaj por objekto.

Aliaj signifoj

Rilate al aga O-vorto, *de* povas montri ankaŭ formoviĝon, malsimilecon, distingon, komencan tempopunkton k.t.p. (same kiel *de* rilate al verbo [§12.3.2.1]):

- *Lia fugo de la malamikoj estis kuraĝa ago.*
- *Mia vojaĝo de Parizo al Londono estis tre laciga.*
- *La dioj destinas tre multajn konfuzojn kaj por li preparas skuantan transiron de ĝoj' al doloro.*^{IT.68}

Iafoje eblas konfuzo kun subjekta aŭ objekta *de*. Tiam oni uzu ian rimedon por klarigi la signifon:

- Distingado de bono disde malbono ne ĉiam estas facile afiero. La unua de montras objekton. Se oni uzus *de* ankaŭ antaŭ *malbono*, la signifo farigus tre malklara.
- Post la falo de la tegmento li estas handikapita. Oni normale komprenas, ke falis la tegmento (subjekta *de*). Se la signifo estu, ke li falis de la tegmento (formova *de*), oni povus uzi *disde*: *Post la falo disde la tegmento...* Plej klara kaj preferinda estas tamen: *Post sia falo de la tegmento li estas handikapita*. Tiam *sia* montras la sencan subjekton, kaj de nur povas montri formovon.

Ĉe aga O-vorto, *de* povas montri ankaŭ apartenon (kiel ĉe ne-agaj O-vortoj [§12.3.2.3]), se la konteksto permisas:

- *Ni ĉerpu kuraĝon kaj forton por la laboroj de la jaro venonta.*^{OV.392} = ...la laboroj, kiuj apartenas al la jaro venonta. = ...kiuj okazos en la jaro venonta.
- *En la ĉerko kuſis li mem en sia kvieta dormo de la morto.*^{FA1.93} La dormo apartenis al la morto.

12.3.2.3. De rilate al ne-agaj O-vortoj

De-esprimo, kiu rolas kiel priskribo de ne-agaj O-vortoj, povas montri multajn diversajn signifojn. Ĝenerale *de* montras ian rilaton inter la priskribata afero kaj la *de*-esprimo.

Aparteno

Plej ofte *de*-esprimo montras **apartenon** ĉe ne-agaj O-vortoj. La vorto “apartenon” havas tiam tre vastan signifon. Povas esti posedo, havo, apudeco, alligiteco, parteco, parenceco, aŭ alia formo de aparteno:

- *Jen kuſas la ĉapelo de la patro.*^{FE.8} La ĉapelo apartenas al la patro kiel posedajo aŭ havajo.
- *Jen estas la kajero de la juna fraŭlino.*^{FE.10} La kajero apartenas al la fraŭlino kiel posedajo.
- *La dentoj de leono estas akraj.*^{FE.7} La dentoj apartenas al leono kiel korpopartoj.
- *Li faris ĉion per la dek fingroj de siaj manoj.*^{FE.12} La fingroj apartenas al la manoj kiel korpopartoj.
- *Sur la bordo de la maro staris amaso da homoj.*^{FE.32} La bordo apartenas al la maro, ĉar ĝi troviĝas tuj apud ĝi.
- *Januaro estas la unua monato de la jaro.*^{FE.12} Monatoj estas partoj de jaro.
- *La dudeka (tago) de Februaro estas la kvindek-unua tago de la jaro.*^{FE.12}
- *La kuiristino direktis sin en la internajn partojn de la loĝejo.*^{M.180}
- *La filo de la reĝo ŝin renkontis.*^{FE.21} La filo apartenas al la reĝo kiel parenco.
- *Mi legos poemon de Zamenhof.* La poemo apartenas al Zamenhof, ĉar li verkis ĝin.
- *Martha Jeddler [...] fariĝis bonfarema kaj malsevera kontraŭ ĉiuj specoj de homoj.*^{BV.20} Temas pri speco, kiu apartenas al la klaso “homoj”.
- *La pli junaj filinoj estas la plena portreto de sia patro.*^{FE.11} La “portreto” apartenas al la patro, ĉar ĝi montras lian aspekton.
- *Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas por vino.*^{FE.32} La glaso apartenas al vino, ĉar ĝi estas uzata por vino.
- *Ŝi estas profesoro de matematiko.* La profesoro apartenas al matematiko, ĉar tio estas ŝia fako. Oni povas ankaŭ uzi *pri*.
- *La riĉeco de tiu ĉi homo estas granda.*^{FE.35} La riĉeco apartenas al la homo, ĉar ĝi estas unu el liaj ecoj.
- *Tiu ĉi vorto havas signifon de mezuro.*^{FE.32} La signifo apartenas al la ideo “mezuro”.

Eco

De rilate al ne-agaj O-vortoj povas montri econ:

- virino de meza aĝo^{M.20} = “mezaĝa virino”.
- haroj de nedifinita koloro^{M.20} La haroj havis kiel econ nedifinitan koloron.
- *Proksime de ili staris ankoraŭ alia figuro de triobla grandeco.*^{FA2.105} La figuro estis trioble granda.

Konsisto

De rilate al ne-agaj O-vortoj povas montri konsiston:

- *Li donis al si bukedon de rozoj.* La bukedo konsistis el rozoj (*bukedo da rozoj* havus iom alian signifon [§12.3.3.2]).
- *Tie malsupre kuſas Germanujo, kiu iam estis kovrita de plej densa reto de fervojoj kaj kanaloj.*^{FA3.55} La reto konsistas el fervojoj kaj kanaloj.
- *La ŝipoj staris envolvitaj en fumo de pulvo.*^{FA2.110} La fumo konsistis el pulvo.

Origino

De rilate al ne-agaj O-vortoj povas montri originon aŭ devenon:

- *Francisko de Asizo* = tiu Francisko, kiu devenas de la urbo Asizo = *Francisko el* (§12.3.5.2) Asizo

De la flanko (de iu), kaj similaj esprimoj, povas montri originon kun nuanco de respondeco:

- *Mi respondis al li, ke mi tion ĉi ne povas konsenti, ĉar ĝi estus malmodestaĵo de mia flanko.*^{L1.153} Mi farus malmodestajon (pri kiu mi devus respondeci).
- *Vi ne rigardos ja ĝin kiel maldelikatecon de mia flanko, se [...] mi demandos pri kelkaj neeviteblaj detalaĵoj.*^{M.125}

Mezuro

Ĉe ne-agaj O-vortoj, *de* povas montri mezuron:

- *La knabo havis la aĝon de nur ses jaroj.*^{FA4.208} La aĝo estis granda je nur ses jaroj.
- *Vojon de tri tagoj ni iros en la dezerton.*^{Er.8} La vojo estas tiel longa, ke daŭras tri tagojn iri ĝin.
- *En la daŭro de kelke da minutoj mi aŭdis du pafojn.*^{FE.40} La daŭro estis longa je kelke da minutoj.

Formovo, aparteco

Iafoje *de* povas montri formoviĝon aŭ apartecon, kiam ĝi rilatas al ne-agaj O-vortoj:

- *Rekta linio estas la plej mallonga vojo de unu punkto al alia.* La vojo kondukas for de unu punkto.
- *En unuhora distanco de nia kabano [...] staris la malgranda preĝejo.*^{FA1.151} La kabano kaj la preĝejo estas apartaj je unu horo.

Perverba priskribo de ne-agaj O-vorto

Ĉi-antaŭe ĉiuj *de*-esprimoj rilatis al O-vortoj kiel rektaj priskriboj de ili, sed rilate al ne-agaj O-vortoj *de*-esprimo ankaŭ povas aperi kiel perverba priskribo (§25.1.1) de subjekto:

- *Tiu libro estas de Karlo.* De montras apartenon, posedon. Pli ofte oni uzas *aparteni + al*: *Tiu libro apartenas al Karlo.*
- *Tiuj du arboj estas de malsamaj specoj.* De montras ecojn.
- *Feliĉa vi estas, ho lando, se via rego estas de nobla deveno.*^{Pr.10} De montras originon.

12.3.2.4. De rilate al participo

Aktiva participo

Ĉe aktiva participo (§28) kun A-finajo aŭ E-finajo, *de*-esprimo havas la samajn signifojn kiel ĉe verbo (§12.3.2.1):

- *Ni estis vojaĝantaj de lando al lando.* = ...vojaĝis de lando al lando.
- *Ruĝiginte de honto* ŝi forkuris. = Post kiam ŝi ruĝigis de honto...
- *Ne parolu al li antaŭ ol li estos trankviliĝinta de la ŝoko.* = ...antaŭ ol li trankviliĝos de la ŝoko.

Aktivaj participoj kun O-finajo (§28.3) montras personon (iafoje ajan), kiu faras, faris aŭ faros agon. Ĉe tiaj vortoj *de*-esprimo ĉiam montras la sencan objekton de la ago:

- *Venu, ni atendas vin, Savonto de la mondo.*^{FE.22} La savanto savos la mondon. De montras objekton.
- *La konfesantoj de unu religio estas samreligianoj.*^{FE.37} Ili konfesas unu (saman) religion.
- *Ĉiuj logantoj de regno estas regnanoj.*^{FE.37} Ili logas la regnon.

Pasiva participo

Rilate al pasiva participo, *de* ĉiam montras sencan subjekton, aganton:

- *Si estas amata de ĉiuj.*^{FG} Ĉiuj amas ŝin.
- *Tiu ĉi komercaĵo estas ĉiam volonte aĉetata de mi.*^{FE.25} Mi aĉetas la komercajon.
- *La surtuto estas aĉetita de mi,* sekve ĝi apartenas al mi.^{FE.25} Mi aĉetis la surtuton.
- *La ŝuldoj de mia filo ne estos pagataj de mi.*^{FE.25} Mi ne pagos la ŝuldojn.

- *Li staras kvazaŭ frapita de fulmo.*^{Rt.92} Ŝajnis, kvazaŭ fulmo frapis lin.
- *La montoj estis kovritaj de neĝo.*^{FA1.136} Neĝo kovris la montojn.
- *Ili estas konatoj de mi.* Ili estas personoj, kiujn mi konas.

Oni ankaŭ povas uzi *fare de*, se oni volas tre klare montri, ke temas pri aganto: *La infano estis forprenita fare de la patrino*. Laŭ Fundamenta regulo la rolmontrilo por aganto en pasivo estas *de*. Malklareco do principe ne povas estiĝi. Se oni volas uzi alisignifan *de*-esprimon ĉe pasiva participo, oni normale devas tion montri klare per *disde*, *for de*, *ekde* aŭ simile: *La infano estis forprenita disde la patrino*. Oni forprenis ĝin de la patrino. Iafoje oni povas uzi *al* en ĉi tiaj okazoj (§12.3.5.1).

12.3.2.5. De rilate al A-vorto aŭ E-vorto

De-esprimo, kiu rilatas al A-vorto aŭ E-vorto, povas havi diversajn el tiuj signifoj, kiujn *de* povas havi ĉe verboj (§12.3.2.1), ĉe agaj O-vortoj (§12.3.2.2) kaj ĉe ne-agaj O-vortoj (§12.3.2.3):

- *Mia projekto estis tre multe diferenca de tiu ideo pri plibonigoj, kiun Vi havas.*
^{L1.330} La projekto diferencas de tiu ideo. *De* montras apartecon.
- *Ĉu ankaŭ ĉiuj viroj devas posedi ian perfektecon, por akiri al si staton liberan de grandaj suferoj kaj mizerio.*^{M.35} *De* montras apartecon.
- *Bona estas Romo, sed tro malproksima de nia domo.*^{PE.179} *De* montras apartecon.
- *Mi, ebria de feliĉo, alkroĉigis al lia kolo.*^{Rt.104} *De* montras kaŭzon.
- *Niaj okuloj estis plenaj de larmoj.*^{Rt.46} *De* montras kaŭzon kaj enhavon.
- *Tio estis prudenta de la flanko de la jura konsilisto.*^{FA1.78} *De* montras originon.
- *La marŝo daŭris sep horojn ekskluzive de la paŭzoj*. = ...ekskluzivante la paŭzojn. La maršodaŭro ne inkluzivas la paŭzojn. *De* montras sencan objekton. Oni ankaŭ povus uzi la finaĵon N: ...ekskluzive la paŭzojn.
- *Li scias ĉiujn latinidajn lingvojn escepte de la Rumana.* = ...se oni esceptas la Rumanan. *De* montras sencan objekton. Eblas ankaŭ diri ...escepte la Rumanan.
- *Ĉiuj aliaj logantoj de la lando staris ĉirkaue de la palaco.*^{FA3.97} = ...en la ĉirkaŭo de la palaco. *De* montras apartenon, apudecon.
- *Mi salutas vin nome de mia frato.* = ...en la nomo de mia frato. *De* montras apartenon, posedon.

Ĉe participoj (§12.3.2.4) de tamen havas pli precize limigitajn signifojn.

Ofte E-vorto + *de* formas esprimon, rolvortajon (§12.3.7), kiun oni uzas kvazaŭ unu rolvorteton: *dekstre de*, *escepte de*, *fare de*, *fine de*, *inkluzive de*, *interne de*, *ene de*, *kaze de*, *kauze de*, *meze de*, *norde de*, *sekve de*, *supre de* k.t.p.

12.3.2.6. De rilate al vorteto

For

De rilate al *for* (§14.1.3) montras formovigón aŭ apartecon:

- For de tie ĉi!^{FE.26}
- For de miaj okuloj!^{Rt.29}
- *Si demetas la tukon for de la kapo.*^{M.169}
- *Grandaj vojaĝoj kaj longa restado for de mia hejmo estas por mi afero tre malfacila.*^{L2.236}

Pronomoj, pronomecaj vortetoj

De-esprimoj povas priskribi personajn pronomojn (§11.1) kaj pronomecajn vortetojn (§15), normale pere de verbo, sed iafoje rekte. La signifoj estas la samaj kiel ĉe ne-agaj O-vorto (§12.3.2.3):

- Li estas de meza kresko.^{FE.33} Eco.
- Ĝi estas de mi. Aparteno, posedo. Pli ofte oni diras: *Ĝi estas mia. Ĝi apartenas al mi.*
- Ili estas de Francujo. Deveno.
- Tiu ĵ estas de ŝi. Aparteno, posedo.
- Ambaŭ estas de Japanio. Deveno.
- Mi preferas tiun de Karlo. Posedo.

Tabelvortoj je OM

De-esprimoj povas ankaŭ priskribi tabelvortojn je OM (§14.3.3) montrante konsiston:

- *Mi volus scii, kiom de la ŝtofo ili jam pretigis!*^{FA1.69} La *de*-esprimo montras, el kio konsistas la kvanto pridemandata.

12.3.3. Da

12.3.3.1. Da – bazaj reguloj

La rolvorteto *da* ligas kvantan aŭ mezuran esprimon al O-vorta frazparto, kiu montras ion “substancecan” (ion nelimigitan kaj nedifinitan). La kvant-esprimo montras, kiom troviĝas de la substanceca afero:

kvanto “substanco”

*unu kilogramo da pano
litro da lakto
skatolo da rizo
amazon da komencantoj
du milionoj da rubloj
iom da valizoj
tiom da feliĉo
multe da problemoj*

- *Si aĉetis faskon da ligno, iom da nigra pano, [iom] da malbonspecata faruno kaj [iom] da lakto.*^{M.182} La vortoj fasko kaj iom montras kvantojn. La da-esprimoj montras, el kio konsistas la diversaj kvantoj.
- *Por ĉiu aĉetita funto da teo tiu ĉi komercisto aldonas senpage funton da sukero.*^{FE.31}
- *Ha, Dio nin gardu! Kia grandega amaso da oro!*^{FA1.3}
- *Sur la arbo sin trovis multe (au multo) da birdoj.*^{FE.32}
- *Mi neniam prenas kun mi multon da pakajo.*^{FE.35}
- *La riĉulo havas multe da mono.*^{FE.37}
- *Li havas pli da mono, ol li povas kalkuli.*^{PE.1352}
- *Nur nun ŝi eksentis, [...] kiom da fortoj forprenis de ŝi la malvarmo.*^{M.148}
- *Tiu ĉi rivero havas ducent kilometrojn da longo.*^{FE.32}

Da-esprimo neniam estas komplemento de ĉefverbo, sed **ĉiam rekta priscribo** de ĉefvorto. Oni ne povas uzi memstarajn da-esprimojn, ekz.: **Sur la tablo troviĝas da butero.** **Si aĉetis da faruno.** Oni devas diri ekz.: *Sur la tablo troviĝas iom da butero. Si aĉetis iom da faruno.* (Plej ofte oni tamen diru simple: *Sur la tablo troviĝas butero. Si aĉetis farunon.*)

Nombrovortoj kaj da-esprimoj

Nombraj vortetoj (§23.1.2) aperas normale **sen da** kiel rekta priscribo de ĉefvorto:

- *Tie loĝas du Esperantistoj.*
- *Mi havas cent pomojn.*
- *Tiu ĉi vilago havas du mil loĝantojn.*

Nombrovortoj kun O-finaĵo (§23.2) kiel *miliono, miliardo, deko* kaj *cento* tamen bezonas *da*. Ili aperas kiel ĉefvorto kun *da*-esprimo kiel priscribo:

- *Mi havas centon da pomoj.*^{FE.14}
- *Tiu ĉi urbo havas milionon da loĝantoj.*^{FE.14}
- *Mi aĉetis dekduon da kuleroj.*^{FE.14}

Ne uzu N-finaĵon post da

Post *da* oni ne povas uzi N-finaĵon, ĉar *da*-esprimo neniam estas mem objekto. La kvanta esprimo antaŭ *da* tamen povas esti objekto: *Li portas multon da valizoj.*

Sed la kvanta esprimo ofte estas kvanta E-vorto (§24.3) aŭ kvanta vorteto (§24.4), kiu ne povas ricevi N-finaĵon, eĉ kiam ĝi rolas kiel objekto:

- *La riĉulo havas multe da mono.*^{FE³⁷} = *La riĉulo havas multon da mono.*
(Nepre ne: **La riĉulo havas multe da monon.**)
- *Kiom da pano vi volas?* = *Kiel grandan kvanton da pano vi volas?*
(Nepre ne: **Kiom da panon vi volas?**)

12.3.3.2. Da – detalaj reguloj

Por uzi *da* necesas du aferoj:

- ▶ **La antaŭa esprimo** devas montri **kvanton**. Ĝi povu esti responde al la demando “kiom?”.
- ▶ **La posta esprimo** devas esti laŭsence **nelimigita** kaj **nedefinita**.

Aliie oni elektu alian rolvorteton, plej ofte *de* (§12.3.2), sed ankaŭ *el* (§12.3.5.2) kaj *je* (§12.3.1) povas uziĝi, depende de la konteksto.

Se tute ne temas pri kvanto, mezuro aŭ nombro, sed ekz. pri speco, oni ne uzu *da*, sed ordinare *de* (§12.3.2):

- *Ni manĝis specon de fiŝo.* La vorto *speco* neniam povas esprimi kvanton, mezuron aŭ nombron. Do neniam diru **speco da...**.
- *Ĉe ni estas manko de akvo.* La vorto *manko* neniam esprimas kvanton, mezuron aŭ nombron.
- *Pro perdo de kuraĝo ili ne venis.* La vorto *perdo* neniam esprimas kvanton, mezuron aŭ nombron.

Neniam uzu *da* rilate al A-vorto, eĉ se ĝi esprimas kvanton, mezuron aŭ nombron:

- *Ni renkontis multajn homojn.* (= *Ni renkontis multe/multon da homoj.*) Kvantaj A-vortoj, *multa(j)*, *kelka(j)*, *pluraj* k.a., ligigas rekte al la mezurata O-vorto kiel rekta priskribo sen *da*.
- *La botelo estas plena de/je akvo.* La A-vorto *plena* ĉiuokaze ne esprimas kvanton, sed staton. Ankaŭ la E-vorto *plene* ne esprimas kvanton: *Tie estas plene de/je homoj.* Neniam diru **plena da...** aŭ **plene da...**.
- *Tie ni trovis ĉambron plenan de/je rubaĵoj.*

Frazparto kun difinilo (§9) (*la, tiu, ĉiu, poseda pronomo...*) estas difinita, do limigita kaj individueca (ne-substanceca). Sekve ne uzu *da* antaŭ tia frazparto, sed anstataŭe *de aŭ el*:

- *Ni manĝis iom de/el la pano.*
- *Ili aĉetis kelkajn botelojn de/el tiuj vinoj.*

Persona pronomo (§11.1) ordinare montras unu aŭ plurajn difinitajn individuojn. Tial ne uzu *da* antaŭ persona pronomo, sed anstataue *de* aŭ *el*:

- *Ni mangis iom de/el ĝi.*
- *Ili aĉetis kelkajn botelojn de/el ili.*

Se la kvanto aŭ nombro jam estas montrata per nombra vorteto (§23.1) aŭ A-vorto, oni ne uzu *da*, sed *de* aŭ *el*:

- *Si pagis kotizon de cent eŭroj. La vorto *kotizo* ĉiuokaze ne esprimas kvanton. Sed ja eblas diri *si pagis cent eŭrojn da kotizo*.*
- *Ni gustumis tre multe de unu vino.*
- *Ili mangis ciom de/el tutu bovo.*
- *Li trinkis iom de/el kelkaj bieroj.*

Se unu-nombra O-vorto jam per si mem esprimas klare limigitan kvanton, oni ne uzu *da*:

- *Unu tago estas tricent-sesdek-kvinono aŭ tricent-sesdek-sesono de jaro.*^{FE.14} Jaro montras per si mem klare limigitan tempon.
- *Ili fortranĉis duonon de centimetro.*

Iuj vortoj foje esprimas kvanton, foje ion alian. La intencita senco decidas, ĉu oni uzu *da* aŭ alian rolvorteton:

- *Glaso de vino* estas *glaso*, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas por vino; *glaso da vino* estas *glaso plena je vino*.^{FE.32} Glaso jen montras individuaĵon, jen kvanton.
- *Ili konstruis grandan retlon da/de komputiloj.* Se la esprimo *grandan retlon* montras, kiom da komputiloj estis, tiam oni diru *da komputiloj*. Sed se *grandan retlon* montras, kiamaniere la komputiloj interrilatas (en la formo de granda reto), tiam oni diru *de komputiloj*.

La uzo de *da* do dependas de tio, kion la parolanto volas diri. Por helpi sin, oni povas imagi demandon, al kiu la frazo povus respondi:

- **Kiom da soldatoj estis? — Estis grupo *da soldatoj*!**
- **Kia grupo ĝi estas? — Ĝi estas grupo *de soldatoj*!**
- **Kiom da rozoj vi volas? — Mi volas bukedon *da rozoj*!**
- **Kian bukedon vi volas? — Mi volas bukedon *de rozoj*!**

Necesas ofte atenti, ĉu la posta vorto estas pli grava (→ *da*), aŭ la antaŭa vorto (→ *de*). *Grupo da soldatoj* estas unuavice *soldatoj* (en grupa kvanto). *Grupo de soldatoj* estas unuavice *grupo* (kiu konsistas el soldatoj). *Bukedo da rozoj* estas *rozoj* (en bukeda kvanto). *Bukedo de rozoj* (aŭ *bukedo el rozoj*) estas *bukedo* (kiu konsistas el rozoj).

Ekzemploj kun *da*, *de* kaj *el*

- *Alportu al mi metron da nigra drapo (Metro de drapo signifas metron, kiu kuŝis sur drapo, aŭ kiu estas uzata por drapo).*^{FE.32} Metro estas jen kvanto, jen unu metron longa mezurilo.

- *Sur tiuj ĉi vastaj kaj herboriĉaj kampoj paſtas sin grandaj brutaroj, pre- cipe aroj da bellanaj ŝafoj.^{FE.34} Aroj ĉi tie montras kvanton.*
- *Antaŭ nia militistaro staris granda serio da pafilegoj.^{FE.38} Granda serio ĉi tie montras kvanton.*
- *Tri estas duono de ses.^{FE.14} Ses estas preciza limigita nombro.*
- *Mi volus scii, kiom de la ŝtofo ili jam pretigis.^{FA1.69} La ŝtofo havas la, kaj montras do individuan limigitan ŝtofon.*
- *La pastro prenos iom el la sango.^{Lv.4} La sango havas la, kaj montras individuan sangokvanton. Zamenhof tial elektis el. Oni povus ankaŭ uzi de, sed en la Biblio el estas konsekvenco uzata en tiaj ĉi frazoj.*
- *Oni ne devas restigi iom el ĝi ĝis la mateno.^{Lv.7} Ĝi montras individuaĵon.*
- *Tie malsupre kuſas Germanujo, kiu iam estis kovrita de plej densa reto de fervojoj kaj kanaloj.^{FA3.55} Plej densa reto montras la aspekton, ne la kvanton, de la fervojoj kaj kanaloj.*
- *Mi citos al vi pecon de unu el tiuj leteroj. Peco ĉi tie montras aŭ individuaĵon aŭ kvanton, sed la posta esprimo estas limigita per la vorto unu, tial oni devas uzi de.*
- *Marta [...] rigardis la pecon da ĉielo videblan tra la malgranda fe- nestro.^{M.133} Ĉi tie peco montras kvanton.*
- *Radio da varma sango elsprucis trans la glacion kiel fontano.^{FA1.117} Radio normale ne montras kvanton, sed pro da ĝi ricevas tian signifon tie ĉi.*
- *En ilia profundo [= en ŝiaj okuloj] estis iom da tia kunsento, kun kia homo matura, [...] rigardas naivan infanon.^{M.35} Tabelvortoj je A montras specon, ion nelimigitan.*

12.3.3.3. Da – nekutimaj uzoj

Memstaraj da-esprimoj

Normale *da*-esprimo staras tuj post sia kvantesprimo, sed okaze *da*-esprimo staras sola. Tiam normale la kvantesprimo troviĝas en alia loko de la frazo (nekutima vortordo). Iafoje tamen la kvanta vorto estas subkomprenebla:

- *Da regidinoj estis sufice multe.^{FA1.17} = Estis sufice multe da regidinoj.*
- *Da ŝafoj kaj bovoj li havis multe.^{Kr2.32} = Li havis multe da ŝafoj kaj bovoj.*
- *Da homoj piedirantaj estas malpli, preskaŭ neniom.^{M.210} = Estas malpli, preskaŭ neniom, da homoj piedirantaj.*
- *Da pulvo ni havas kiom vi volas.^{Rt.66} = Ni havas tiom da pulvo, kiom vi volas.*

Specialaj okazoj

Normale oni ne uzo *da* antaŭ frazparto difinita per *la*, *tiu(j)*, *ĉiu(j)* aŭ poseda pronomo, ĉar tia frazparto montras ion limigitan kaj individuan. Ankaŭ personaj pronomoj reprezentas difinitajn individuojn: *ili = la viroj, la knaboj* aŭ simile; *gi = la tablo, la infano, la muziko* aŭ simile. Tamen iafoge, en maloftaj frazoj, tia frazparto aŭ persona pronomo tamen montras speccon. Tiam, tute logike, eblas uzi *da*, ĉar la uzo de *da* ne vere dependas de formalaj reguloj, sed de la efektiva senco:

- *Provajn numerojn ni elsendos, kiam ni havos suficān nombron da ili.*^{OV.160}
- Ili reprezentas ĉi tie provaj numeroj, ne *la provaj numeroj*. Ili estas do ĉi tie nelimigita, kaj *da* estas ĝusta. Ĉi tia uzo de persona pronomo pri nedifinita, nelimigita, afero estas tamen sufice malofta. Plej ofte oni do ne uzas *da* antaŭ personaj pronomoj.
- Kvar metroj da tiu ĉi ŝtofo kostas nau frankojn.^{FE.14} Ĉi tie temas pri ŝtofospoco (nelimigita afero). Per *tiu ĉi* oni almontras specimemon de tiu ŝtofospoco. La specimeno estas limigita, sed oni parolas pri la ŝtofospoco ĝenerale, ne nur pri la koncerna specimeno. Tial *da* estas korekta. Oni povas ankaŭ renversi la klarigon, dirante, ke ĝuste la ĉeesto de *da* devigas kompreni la frazparton *tiu ĉi ŝtofo* kiel specan esprimon malgraŭ la difinilo *tiu*. (Efektive *tiu* similas ĉi tie al *tia*, kaj oni povus eble opinii, ke ...*da tia ĉi ŝtofo* estus preferinda.)

Malnova uzo

En la komenca tempo la reguloj por *da* estis ankoraŭ nefiksitaj. Tial oni povas en malnovaj tekstoj trovi ekzemplojn, kiuj ne sekvas la regulojn pri *da* en PMEG.

“Da-ismo”

En parola Esperanto disvastiĝis malĝusta maniero uzi *da*, kiun oni povas nomi “*da-ismo*”. En tiu uzo *da* ne havas postan esprimon, kies rolon ĝi povus montri. *Da* ĉesis esti rolmontrilo. Tiam *da* nur montras, ke la antaŭa esprimo estas kvanta:

- **Mi havas multe da.**
- **Kiom da vi volas?** *Da* ĉi tie **ne** rilatas al la posta *vi*.
- **Ili kunportis tiom da, ke ĉiu povis ricevi iom da.**

Iuj diras, ke temas pri ordinara subkompreno:

- *Mi havas multe da mono.* → **Mi havas multe da.**
- *Kiom da viando vi volas?* → **Kiom da vi volas?**

En tia subkomprendo oni tamen normale forlasas ankaŭ la rolvorteton: *Li estas instruisto de lingvoj.* → *Li estas instruisto.* Ne: **Li estas instruisto de.** Tial, se oni volas forlasi la vorton post *da*, tiam oni forlasu ankaŭ *da*.

Oni do diru simple: *Mi havas multe. Kiom vi volas? Ili kunportis tiom, ke ĉiu povis ricevi iom.* Vortoj kiel *multe, tiom* kaj *iom* estas kvantaj per si mem. Ili neniel bezonas *da* por povi esprimi kvantan signifon. Nur se oni volas

montri, el kio konsistas la kvanto, oni uzu *da*, sed tiam nepre kun frazparto poste.

Eventuale oni povus akcepti esceptokazajn uzojn de memstara *da* post vortoj, kiuj ne estas per si mem kvantaj, se tio helpas eviti miskomprenon. Ekz.: *Mi volas skatolon da.* = *Mi volas tiom, kiom enhavas skatolo.* / *Mi volas skatolon.* = *Mi volas tian ujon.* Sed konstanta uzo de memstara *da* post ĉiu kvantesprima vorto nur pezigas kaj malbeligas la lingvon. En la skriba lingvo memstara *da* apenaŭ aperas, ĉe bonaj aŭtoroj neniam.

Sajnas, ke *da*-ismo estas simptomo de pli profunda miskompreno. Uzo de memstara *da* montras, ke oni pensas, ke *da* apartenas al la antaŭa esprimo, ne al la posta. Tiam la posta esprimo estas ĉefvorto: *mi havas multe da mono*. Konsekvence oni volas uzi N-finajon en tiaj ĉi frazoj, ĉar *mono* estas nun objekto: **mi havas multe da monon** (simile al: *mi havas multan monon*). Kaj efektive frazoj kiel **mi havas multe da monon** relative ofte aperas. Kulpas pri tio ĉi interalie multaj lernolibroj, kiuj instruas *da* kvazaŭ ĝi apartenus ĉefe al la antaŭa vorto. La *da*-ismo eble rilatas al la *tiom-kiom*-ismo (§24.5) – ĉiama uzado de *kiom* kaj *tiom* anstataŭ *kiel* kaj *tiel* por montri gradojn. Eble por la *tiom-kiom*-istoj (kiuj ofte estas ankaŭ *da*-istoj) *kiom* kaj *tiom* estas unuavice gradaj, kaj tial ili eble sentas, ke necesas aldoni *da* por montri, ke temas pri kvanta signifo.

12.3.4. Lokaj rolvortetoj

Lokaj rolvortetoj montras pozicion en spaco, sur surfaco, sur linio, kaj simile. Pluraj el ili estas uzataj ankaŭ pri tempo, ĉar oni ofte bildigas al si tempojn kiel linion. Ankaŭ aliajn ideojn oni montras figure kiel poziciojn. Ĉe iuj lokaj rolvortetoj la loka signifo estas la baza signifo, dum aliaj uzoj povas esti pli oftaj en la praktiko.

12.3.4.1. Antaŭ (kaj malantaŭ)

Antaŭ montras pozicion ĉe tiu flanko, kiu estas plej proksima al la parolanto, aŭ ĉe tiu flanko, kiu estas la plej grava, la ĉefa. La antaŭa flanko de homo aŭ besto estas la flanko de la vizaĝo kaj okuloj. La preciza senco de *antaŭ* do dependas de la perspektivo de la parolanto:

- *Antaŭ la domo staras arbo.*^{FE.8} = *Ĉe la antaŭa flanko de la domo...*
- *Vespere antaŭ la pordo haltis veturilo.*^{FA2.148}
- *Ni nenion povis vidi eĉ antaŭ nia nazo.*^{FE.33}
- *Antaŭ nia militistaro staris granda serio da pasilegoj.*^{FE.38}
- *Oni metis antaŭ mi mangilon.*^{FE.34}

Pozicio en sinsekvo

Antaŭ povas ankaŭ montri pozicion en ia sinsekvo, pozicion, kiun sekvas alia. Ofte ĉestas tiam ankaŭ pure loka signifo:

- *Mi iras antaŭ vi.*^{FA2.64} Mi iras unue, vi sekvos post mi.
- *M estas antaŭ N en la alfabeto.*

Sinsekva *antaŭ* estas tre simila al tempa *antaŭ*.

Figura uzo

Antaŭ ofte montras ĉeeston aŭ influon de io grava:

- *Li tute ne sentis timon antaŭ ŝi.*^{FA2.55} = ...kiam ŝi ĉeestis.
- *Mi ne kaſis antaŭ li eĉ la plej malgrandan cirkonstancon.*^{Rt.21} = ...kaſis, kiam li ĉeestis...
- *Ili ne havis plu kuragōn antaŭ la Izraelidoj.*^{Js.5}
- *Mi estas eldonisto, respondeca antaŭ la publiko.*^{M.135}
- *La dialektoj kaj provincialismoj iom post iom perdiĝis antaŭ la fortiĝanta komuna literatura lingvo.*^{OV34}

Antaŭ povas montri estontecon, kiu kvazaŭ staras *antaŭ* iu:

- *Ili havis ja antaŭ si grandan vojaĝon.*^{FA1.135}

Antaŭ povas montri pozicion pli altan en graveco aŭ rango:

- *La pliboneco de Esperanto antaŭ Volapük estas tiel frapante granda, ke ĝi falas al ĉiu en la okulojn tuj de la unua rigardo.*^{FK.284} Se oni metus la lingvojn en ordo de boneco, Esperanto starus *antaŭ* Volapük.
- *Esperanto devis esti antaŭ ĉio eksterordinare facilis.*^{L1.245} Facileco estis la plej grava postulo.
- *Li ne atentas la vizaĝon de princoj, kaj ne preferas riĉulon antaŭ malriĉulo.*^{lj.34}

Antaŭ + direktaj rolmontriloj

- *La bona virino metis antaŭ lin la plej bonajn manĝaĵojn, kiujn ŝi havis.*^{FA1.9} = ...al pozicio *antaŭ* *lin*...
- *Si venis antaŭ la reĝon kaj stariĝis antaŭ la rego.*^{Rg1.1} = *Si venis al pozicio *antaŭ* la reĝo kaj stariĝis tie.*
- *La cigno klinis la kapon kaj falis malrapide antaŭ iliajn piedojn.*^{FA1.42}

Ĉe *antaŭ* oni tamen ofte forlasas direktan N-finaĵon (§12.2.5):

- *Unu el la frankaj sinjoroj starigis min antaŭ roko.*^{FA1.148} = ...al pozicio *antaŭ* *roko*.
- *Marta forprenis la manplaton de antaŭ la okuloj.*^{M.159} = ...de pozicio *antaŭ* *la okuloj*.
- *Mi jam gis nun... trovus tiun, kiu malaperis de antaŭ miaj okuloj.*^{M.142}

Plej ofte sufiĉas simpla *de* anstataŭ *de antaŭ*.

Tempo

Antaŭ ofte montras tempon pli fruan ol alia tempo. Tiam *antaŭ* staras *antaŭ* esprimo de tempo, okazaĵo aŭ ago. Tempa *antaŭ* estas la malo de tempa *post* (§12.3.4.9):

- *Ili ordonis al mi veni antaŭ la vesperiĝo.*^{M.8} = ...pli frue ol la vesperiĝo.

- *Antaŭ tri tagoj mi vizitis vian kuzon.*^{FE.20} = Je tri tagoj pli frue ol nun...
- *La pastro, kiu mortis antaŭ nelonge* (aŭ *antaŭ nelonga tempo*), logis longe en nia urbo.^{FE.25}
- *Ĉiu diskutota demando estas ja publikigita tri monatojn antaŭ la kon-greso.*^{OV.460}

Tempa *antaŭ* povas ankaŭ stari antaŭ vortoj, kiuj ne per si mem montras tempon, okazajon aŭ agon, sed kiuj tamen en la koncerna frazo reprezentas ion tian:

- *Antaŭ la lango laboru la cerbo.*^{PE.107} = *Antaŭ laboro de la lango, laboru cerbo.*

Tempa *antaŭ* estas ofte uzata en esprimoj de horo (§23.8): *dek minutoj antaŭ la tria* k.s.

Antaŭ ol

En iuj okazoj oni uzas *antaŭ* kune kun *ol* (§33.7):

- ▶ Antaŭ **subfrazo**. *Antaŭ* mem ne estas enkondukilo de subfrazo, sed nur rolvorteto, kaj do bezonas helpon de vera frazenkondukilo (§33.1).
- ▶ Antaŭ **O-vorteca frazparto, kiam verbo estas subkomprenebla**. Tiam vere temas pri tutu subfrazo.
- ▶ Antaŭ **I-verbo**, ĉar I-verboj estas kvazaŭ subfrazoj (§27.5).
- *Antaŭ lia alveno ni mangis.* → *Antaŭ ol li alvenis, ni mangis.*
- *Mi finos antaŭ ol vi.* = *Mi finos antaŭ ol vi finos.*
- *En aŭtuno [...] aperadis la migrantaj birdoj kaj ripozadis sur ĝi, antaŭ ol flugi trans la maron.*

Malantaŭ

Antaŭ + la prefikso MAL (§38.3.7) montras pozicion ĉe la mala flanko kompare kun la antaŭa flanko:

- *Tuj malantaŭ si ŝi aŭdis viran voĉon.*^{M.12} = *Tuj ĉe sia dorsa flanko ŝi...*
- *La libristo staris sola malantaŭ la magazena skribtable.*^{M.120} La magazena tablo troviĝis inter li kaj la magazenaj klientoj, kiuj staris antaŭ la tablo.
- *Malantaŭ la pordo oni aŭdis la voĉon de la malgranda Jadvinjo.*^{M.50} La pordo troviĝis inter la aŭskultanto kaj la voĉo.
- *Ni lasu la malfeliĉon malantaŭ ni.*^{Rn.15} Temas pri pasinta okazajo, kiu kvazaŭ troviĝas dorsflanke de ni.
- *La luno iris returne malantaŭ la nubojn.*^{FA2.119} = ...al pozicio malantaŭ la nubo.
- *Ŝi prenis ankoraŭ el malantaŭ la forno faskon da lignetoj.*^{M.8} = ...el pozicio malantaŭ la forno...

Malantaŭ neniam havas tempan signifon. Anstataŭ oni uzas *post* (§12.3.4.9). Ankaŭ kiam temas pri sinsekvo, oni uzas nur *post*. Oni ne diras ekz.: **Li erare metis la finaĵon N malantaŭ tiu vorto.** Tio signifus, ke la *N* estus kaŝita, ĉar vorto estus skribita sur ĝi. Oni diru: ...*post tiu vorto*.

Vortfarado

Antaŭe = “en pozicio antaŭ io, pli frue”: *La juna knabino [...] iris antaŭe.*^{M.7} *Antaŭe iris kantistoj, poste kordinstrumentistoj.*^{Ps.68} Kiam vi vidis nin en la salono, li jam *antaŭe* diris al mi la veron.^{FE.24} Ilia vizaĝo estis direktita *antaŭen*.^{FA1.98}

Malantaŭe = “en loko malantaŭ io”: *Ĝi estis la lasta en la vico, kaj baldaŭ ĝi restis je granda distanco malantaŭe.*^{FA2.6} Si falis *malantaŭen*.^{FA3.45}

Antaŭa = “troviĝanta antaŭe, pli frua”: *La ĉevalo levis siajn antaŭajn krurojn. / Li reiris sur sian antaŭan lokon.*^{M.122} Mi faros en Ĝenevo nenion sen *antaŭa* konsiliĝo kun vi.^{L1.281}

Malantaŭa = “troviĝanta malantaŭe”: *La nigra hundeto [...] levigas supren sur la malantaŭaj piedoj.*^{FA2.59}

12.3.4.2. Apud

Apud montras proksiman pozicion **flanke de io**. Normale temas pri la dekstra aŭ maldekstra flanko (ne la antaŭa aŭ malantaŭa), sed iafoge temas pli generale pri ia flanko. Tiam *apud* montras simple proksimecon. Komparu kun *ĉe* (§12.3.4.3), kiu montras ankoraŭ pli proksiman pozicion:

- *Tra la fenestro, kiu sin trovas apud la pordo, la vapo iras sur la korton.*^{FE.25} = ...dekkstre aŭ maldekstre proksime de la pordo...
- *Marta rigardis la apud ŝi irantan virinon per nebulitaj okuloj.*^{M.100} = ...proksime dekkstre aŭ maldekstre de ŝi irantan...
- *Li staris tutan horon apud la fenestro.*^{FE.26}
- *La artefarita birdo havis sian lokon sur silka kuseno, senpere apud la lito de la imperiestro.*^{FA2.29}
- *La gefianĉoj staris apud la altaro.*^{FE.36} = ...proksime de la altaro.
- *Kio estas tiu granda kastelo tuj apud la urbo, kun la tiel altaj fenestroj?*^{FA1.127}
- *Ok tagojn poste estis la varmega batalo apud Prago.*^{Rt.46}
- *Apud li mi estas kiel nura komencanto.* Figura uzo de *apud* por esprimi komparon. Se mi starus apud li mi ŝajnus kiel nura komencanto. Komparu kun *Ĉe* ĉi-poste.

Apud + direktaj rolmontriloj

- *Ĝian kropon kun ĝiaj plumoj li forigu kaj ĵetu ĝin apud la altaron.*^{Lv.1} = ...al loko apud la altaro.

Ĉe *apud* oni tamen ofte forlasas direktan N-finaĵon (§12.2.5):

- Jen mi starigos ilin ĉi tie **apud la pordo**.^{FA1.73} = ...al pozicio apud la pordo.

Elparolo

Ial multaj fuſas la elparolon de *apud*. La akcento devas esti sur la antaŭlasta vokalo: *Apud*. Ne: **apUd**.

Vortfarado

Apuda = “troviĝanta proksime apud io”: *Si montris per la mano la pordon de la apuda ĉambro*.^{M.95}

Apude = “en (flanka) proksimo”: *Apude kuſis kelke da salafolioj kaj kelke da kaſtanoj*.^{FA1.137}

12.3.4.3. Ĉe

Ĉe montras pozicion tre proksiman. La signifo de *ĉe* tre varias laŭ la konteksto. Ofte *ĉe* montras simple lokon ĝenerale sen precizigo de la pozicio.

Estas ofta miskompreno, ke *ĉe* nepre montras tuſecon. Fakte *ĉe* nur montras proksimegecon. La diferenco disde *apud* (§12.3.4.2) estas, ke *ĉe* estas pli proksima, kaj ke *apud* normale montras flankan pozicion (dekstre aŭ maldekstre). En frazoj kun *ĉe* ofte temas efektive pri intertuſa proksimeco, sed tio ne montras *ĉe*, sed la konteksto:

- Kontraŭe **ĉe unu el la muroj** staris negranda ŝranketo.^{M.7} = Kontraŭe tute proksime de unu el la muroj (verſajne tuſante ĝin) staris...
- **Ĉe la angulo de la strato Swieto-Jerska** si holtis.^{M.92} Si holtis tute proksime de la angulo (verſajne ne tuſante ĝin).
- Metu la du orajn plektitajn ĉenetojn en la du ringojn **ĉe la finoj de la surbrustaĵo**.^{Er.28} La lokoj de la du ringoj estas la finoj de la surbrustaĵo.
- *La stangoj estu ĉe ambaŭ flankoj de la altaro.*^{Er.27}
- Kiam li estis **ĉe mi**, li staris tutan horon apud la fenestro.^{FE.26} = ...en mia loko... ...en mia hejmo... Ĉe ofte montras ies hejmon aŭ kutiman restadlokon.
- *La rajto loĝas ĉe la venkinto.*^{Rt.13}
- *Mi servis ĉe la komerca konsilano.*^{FA3.76}
- **Ĉe botisto** la ŝuo estas ĉiam kun truo.^{PE.213} Temas pri la propra ŝuo de botisto.
- *En la varmaj landoj la suno radias alian varmegon ol ĉe ni.*^{FA2.133} = ...ol en nia (malvarma) lando.
- *Li ofte venadis en la butikon ĉe la strato Ptasia.*^{M.158} Zamenhof normale uzis *ĉe strato* k.s. por montri troviĝon de domo, logadreson k.t.p. Nuntempe oni preferas *en*.
- *La tramo numero 8 de nia urbo haltas ĉe pli ol dudek haltejoj.*
- *Kiel maldika si estas ĉe la koksoj!*^{FA1.27}

- *Okazon kaptu ĉe l' kapo, ĉar la vosto estas glita.*^{PE.1806} Tenatan korpoparton oni normale montras per je (§12.3.1).
- *La maljunaj geedzoj sidis ĉe sia vespermanĝo.*^{FA2.120} Ili okupiĝis pri la vespermanĝo.
- *Baldaŭ seriozeco anstataŭis ĉe ŝi la momentan gajecon.*^{M.47} = ...en ŝia spirito...
- *Kopirajto ĉe la aŭtoro/ĉe la eldonejo.* = *La kopirajto troviĝas ĉe... La kopirajto apartenas al...* Kutima (mallongigita) enskribo pri kopirajto en libroj k.s.
- *Se lin kompari kun la nuna reĝo, li estis Apolono ĉe Satiro!*^{H.14} = ...li estis kiel Apolono kompare kun Satiro. Ĉi tie ĉe estas uzata figure por montri komparon. Oni imagas lin en la proksimo de Satiro. Oni ankaŭ povus uzi apud (§12.3.4.2).

Tempo

Ĉe povas ankaŭ montri proksimegecon tempan:

- *Ĉe la komenco de la tagiĝo la arbaro aperis bele kovrita de prujno.*^{FA3.32} = Kiam komencis tagiĝi...
- *Ĉe la efektiva najtingalo oni neniam povas antaŭkalkuli, kio venos, sed ĉe la artefarita birdo ĉio estas difinita.*^{FA2.29} = Kiam la efektiva najtingalo kantas... kiam la artefarita birdo kantas...
- *Li estas tre ekkolerema kaj ekscitiĝas ofte ĉe la plej malgranda bagatelo.*^{FE.41} = ...kiam okazas la plej malgranda bagatelo.
- *Ĉe ĉiu vorto, kiun vi diros, el via bušo eliros aŭ floro aŭ multekosta ŝtono.*^{FE.15} = Samtempe kiel ĉiu vorto...
- *Ĉe ĉiuj viaj krimoj vi estas ankorau sanktulo en komparo kun la patromortiginto.*^{Rt.131} Ĉi tie estas ankaŭ ideo de kontrasto. Oni ankaŭ povus uzi malgraŭ (§12.3.6.6).

Por montri **horon** oni tamen ne uzas ĉe, sed ĉiam je (§12.3.1).

ĉe + direktaj rolmontriloj

Estus tute logike uzi *de ĉe*, *al ĉe*, kaj *ĉe + N-finaĵon*, por montri moviĝon de aŭ al pozicio proksima. Normale tamen simpla *de*, *al* aŭ *N-finaĵo* per si mem suficias. Efektive ĉe nur montras, ke temas pri loko proksima, kaj do apenaŭ aldonus ion gravan al la signifo:

- *Si levigis meze de la nokto kaj prenis mian filon de ĉe mi.*^{Rg1.3} = ...de pozicio ĉe mi. Simpla *de mi* suficius.
- *Si prenis mian filon al ĉe si.* = ...al pozicio ĉe si. Suficius *al si*.
- *Movu la ŝrankon ĉe la muron.* Suficius *al la muro*.
- *Si transloĝigis ĉe sian fratinon.* Suficius *al sia fratino*.

Zamenhof neniam uzis ĉe + N-finaĵon, sed preferis *al* (sen ĉe) por esprimi moviĝon al la proksimo de io. Tial multaj rigardas uzon de ĉe + N-finaĵo kiel

eraron. Estas tamen klare, ke *ĉe* + N-finaĵo neniel estas mallogika aŭ kontraŭgramatika, same kiel *de ĉe* (ja uzita de Zamenhof). Estas ankaŭ klare, ke simpla *al* plene suficiĝas. La tuta afero ŝajnas bagatela. Ĉiu agu laŭplacē.

12.3.4.4. *Ĉirkau*

Ĉirkau montras pozicion ĉiuflanke de io. (Tute ne devas esti rondforma pozicio malgraŭ la simileco kun la vorto *cirklo*.) Ofte *ĉirkau* montras nur plimalpli enferman pozicion:

- *La rabistoj sidis en rondo ĉirkau la fajro.*^{FA2.68} = ...ĉiuflanke de la fajro.
- *Miloj da kuloj svarmas ĉirkau la malgranda tendo.*^{FA1.145}
- *La alumeto eligis varman helan flamon, [...] kiam ŝi tenis ĉirkau ĝi sian maneton.*^{FA2.113}
- *Ĉirkau lia bušo kaj liaj okuloj* estis plene de sulkoj.^{FA3.139}
- *Šiaj longaj belegaj haroj senorde ondiĝadis ĉirkau la bela kapo.*^{FA1.114}
- *Vinberbranĉoj volvis sin ĉirkau altaj kolonoj.*^{FA1.32}
- *Ši kuſis kun rideto ĉirkau la bušo.*^{FA2.91} La rideto estis en tiu parto de la vizaĝo.
- *La tero rondiras ĉirkau la suno.* Oni povas ankaŭ diri: *La tero ĉirkauiras la sunon.*
- *Oni vidis [...] grandan akvon, kiun trafluis rivero, kiu serpentumis ĉirkau arbaro.*^{FA2.4}
- *Du pentraĵoj [...] kolektis ĉirkau si amason da admirantoj.*^{FA1.144}

Ĉirkau + direktaj rolmontriloj

- *Foriru de ĉirkau la loĝejo de Korah.*^{Nm.16} = *Foriru de pozicio ĉirkau...* Ankaŭ simpla de sufiĉas.
- *Siajn brakojn ŝi metis ĉirkau mian kolon.*^{FA1.152} = ...al pozicio ĉirkau mia kolo.
- *Ši sidigis lin en la glitveturilo apud si kaj metis ĉirkau lin la pelton.*^{FA2.54}
- *Ši frotis denove unu alumeton je la muro; ĝi jetis ĉirkau sin vastan lumon.*^{FA2.114}

En la ĉi-antaŭaj ekzemploj temas pri moviĝo al pozicio ĉirkau io. Tio estas la normala uzo de loka rolvorteto + direktaj N-finaĵoj. Sed oni uzas *ĉirkau* + N-finaĵojn ankaŭ por montri moviĝon al loko, kiun oni atingas per ĉirkau-movo ĉirkau io alia:

- *Si dancis ĉirkau la angulon de la preĝejo, ĉar ŝi ne povis halti.*^{FA2.100} Si dancis al la alia flanko de la preĝejo angulo per ĉirkau-movo. La celo de la moviĝo do ne estas pozicio ĉirkau la angulo, sed pozicio ĉe la alia flanko de la angulo.
- *Ĉirkau la mondron iras la vojaĝo.* La vojaĝo iras kompletan rondiron, kaj revenas al la komenca loko.

Komparu kun similaj uzoj de *preter* (§12.3.4.10), *tra* (§12.3.4.14), *trans* (§12.3.4.15) kaj *kontraŭ* (§12.3.4.8).

Proksimumecono

Antaŭ tempaj vortoj *ĉirkaŭ* montras proksimuman tempon, ĉu antaŭ, ĉu post tempopunkto (eventuale kaj antaŭ, kaj post tempopunkto):

- *Ĉirkaŭ la mateno la ventego finiĝis.*^{FA1.56} = Proksimume je la mateno...
- *La granda persekutado [...] furiozis plej kruele ĉirkaŭ la mezo de la dekkvara jarcento.*^{Rn.6}
- *Ĉirkaŭ la unua horo posttagmeze Marta estis denove sur la trotuaro.*^{M.134}

Ĉirkaŭ montras proksimumecon ankaŭ kune kun nombrovortoj (§23.6): *ĉirkaŭ tridek spesmiloj*^{M.37}.

Vortfarado

Ĉirkaŭa = “troviĝanta ĉirkaŭ io”: *Li havis pacon kun ĉiuj ĉirkaŭaj landoj.*^{Rg1.4}

Ĉirkaue = “čiuflanke de io”: *Ĉirkaue regis mallumo.*^{FA3.36} *Supre sur ĝi li aranĝis ĉirkaue tintilojn.*^{FA2.17} *Čiuflanke ĉirkaue ĝi estis kovrita per verda ŝtofo.*^{FA2.44} *La kuracisto rigardis ĉirkauen.*^{M.194} *Ardis karboj en tia kvanto, ke [...] ili povu nur eligi ĉirkauen agrablan varmon.*^{M.147}

Ĉirkaui = “estis en ĉirkaŭa pozicio, teni ĉirkaue, iri al pozicio ĉirkaŭa”: *La ĝardenon ĉirkauis fera krada barilo.*^{FA2.149} *Per la brako ŝi ĉirkauis la malgrandan talion de la infano.*^{M.9} *Saul kun siaj homoj penis ĉirkaui Davidon kaj liajn homojn, por kapti ilin.*^{Sm1.23}

Ĉirkauigi = “kovri čiuflanke, almeti ion čiuflanke”: *Vi ĉirkauigus vian kolon per travidigaj puntoj.*^{M.155}

12.3.4.5. Ekster

Ekster montras pozicion malinterne de io, ĉe la malinterna (ekstera) flanko de io:

- *Mi staras ekster la domo, kaj li estas interne.*^{FE.26} = *Mi staras malinterne de la domo, kaj li estas en la domo.*
- *Li loĝas ekster la urbo.*^{FE.31}
- *Ekster la pordo atendas niaj amikoj.* = *Ĉe la malinterna flanko de la pordo... La interna flanko de pordo estas tiu flanko, kiu estas interne de la domo aŭ ĉambro. La malo de *ekster pordo* do ne estas *en pordo*, sed *interne de pordo* (interne de la domo aŭ ĉambro).*

Figura uzo

- *Kian konstantan čiujaran sumon da mono ni devas havi, por ke la estonteco de nia afero estu tute ekster dangero.*^{OV.125} = ...tute ne en dangero.
- *Ne zorgu pri tio, kio estas ekster via scio.*^{PE.1768} = ...pri kio vi nenion scias.

- Clemency [...] kunebatis la manojn, tute **ekster si** de eksciteco.^{BV.72} Si ne povis regi sin pro eksciteco. Si estis kvazaŭ ekster sia propra korpo.
- *Li tre diligente laboras ankaŭ **ekster la oficialaj laborhoroj**.* Li laboras en alia tempo ol la laborhoroj. Tempa *ekster* estas tre malofta.

Ekster anstataŭ krom

Zamenhof iafoste uzis *ekster* anstataŭ *krom*, kaj en la signifo de escepta *krom* (§12.3.6.3), kaj en la signifo de aldona *krom* (§12.3.6.3):

- *Ekster la nomo sen ia fondo kaj ekster laŭdaj reklamoj ĝi nenion en si enhavas.*^{OV.263} = *Krom la nomo... krom laŭdaj reklamoj...* Esceptaj *krom*.
- *Mi en vakstolaj paketoj alportadis al la homoj nenion ekster trompaĵo kaj malveraĵo.*^{BV.46} = ...*krom trompaĵo kaj malveraĵo.* Escepta *krom*.
- *Ekster tio el la diritaj vortoj ni povas ankoraŭ fari aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finigoj kaj aliaj vortoj.*^{FE.30} = *Krom tio... Aldona krom*.
- *Ekster la responde letera, ni poste donos al vi ankaŭ pli vastan respondon en nia gazeto.*^{OV.104} = *Krom la responde letera... Aldona krom*.

Ekster havas normale nur pozitivan signifon, dum *krom* (§12.3.6.3) povas havi jen pozitivan, jen negativan signifon. *Ekster* anstataŭ *krom* estas nuntempe tre malofta.

Ekster + direktaj rolmontriloj

- *Si [...] ekiris tute sola ekster la pordegon al la rivero.*^{FA2.56} = ...*ekiris tute sola al pozicio ekster la pordego...*
- *Mi venigis ilin ĉiujn ekster danĝeron.*^{FA3.152} = ...*al situacio, kie ne ekzistas danĝero.*
- *Feliĉe mi sukcesis ekbruligi la fajron, mi vidis la ruĝan flamon, mi savis min ekster la pordon, sed tie mi falis kaj restis kuŝanta.*^{FA3.152} = ...*mi savis min al loko ekster la pordo...*

Ekster + direktaj N-finaĵo estas iom aparta, ĉar la vorto post *ekster* ne estas la celo de la movo. La signifo ŝajnas faktante pli demova ol almova. Tia uzado estas tamen tute logika. En ekz. *ekster la domon* la celo estas *ekster la domo*, ne *la domo*. Tute same en ekz. *en la domon* la celo ne estas *la domo*, sed *en la domo*. Anstataŭ *ekster + N* oni povas ofte uzi *el* (§12.3.5.2).

Vortfarado

Ekstere, ekstera = “ekster la koncerna afero, troviĝanta ekstere”: *Starante ekstere, li povis vidi nur la eksteran flankon de nia domo.*^{FE.31} (Ofte oni vidas *eksterna* kaj *eksterne* pro konfuzo kun *interna, interne*.)

Ekster(aĵ)o = “ekstera parto, flanko aŭ spaco”: *La ekstero de tiu ĉi homo estas pli bona, ol lia interno.*^{FE.31} *Tiu domo [...] havis eksterajon malnovan kaj malgajan.*^{M.6}

12.3.4.6. En

En montras internan pozicion. Ne necesas kompleta enfermiteco. Ofte estas nur parte interna pozicio. Oni uzas *en* ankaŭ pri lokoj, kiujn oni rigardas kiel spacojn, kvankam vere ili estas surfacoj:

- *En la ĉambro sidis nur kelke da homoj.*^{FE.32} = *Interne de la ĉambro...*
- *Skatolo, en kiu oni tenas plumojn, estas plumujo.*^{FE.40}
- *En la pošo de mia pantalono mi portas monujon.*^{FE.40}
- *Marta havis nur unu penson en la kapo.*^{M.67}
- *En mia skribotabulo sin trovas kvar tirkestoj.*^{FE.31}
- *En la kandelingo sidis brulanta kandelo.*^{FE.40} La kandelo estas nur parte en la ingo.
- *Li kuſis en la lito.*^{FA3.144} *Kuſi en lito* = kuſi sub la litkovrajo. *Kuſi sur lito* = kuſi sur la litkovrajo. *Sidi en lito* = sidi sur lito kun ankaŭ la piedoj sur la lito. *Sidi sur lito* = sidi kun la piedoj flanke de la lito.
- *Li sidis komforte en sia fotelo.* Oni sidas **en** fotelo, braksego aŭ apogsego, ĉar ili havas brakojn, kiuj parte enfermas, sed oni sidas **sur** sego.
- *Sur la perono staris juna virino en funebra vesto.*^{M.4} Oni diras, ke homo estas en vestajoj aŭ en vesto (eĉ en ŝuoj), kaj ke vestajoj estas sur homo. Homo tamen ne estas “en ĉapelo” aŭ “en ĉapo” (sed ĉapelo aŭ ĉapo ja estas sur kapo aŭ sur homo). Oni parolas ankaŭ pri homo **kun** ia vestaĵo.
- *La malfeliĉa infano forkuris kaj kaſis sin en la plej proksima arbaro.*^{FE.21} Arbaroj k.s. estas rigardataj kiel spacoj.
- *Mi konas nenion en tiu ĉi urbo.*^{FE.28} Urboj kaj simile estas rigardataj kiel spacoj.
- *La rusoj loĝas en Rusujo kaj la germanoj en Germanujo.*^{FE.40} Landoj k.s. estas rigardataj kiel spacoj.
- *Mi vojaĝas en Hispanujo.*^{FE.26}
- *La kuraĝa maristo dronis en la maro.*^{FE.37}
- *La suno rebrilas en la klara akvo de la rivero.*^{FE.42}
- *La ĉefa masto rompiĝis en la mezo kiel kano.*^{FA1.55} Oni ankaŭ povus uzi *ce*.
- *En la kota vetero mia vesto forte malpuriĝis.*^{FE.39} La vetero troviĝis ĉie cirkaŭe. Simile oni diras *en nebulo*, *en pluvo*, *en hajlado*, *en neĝado*, *en ŝtormo*, *en fulmotondro* k.t.p.

Tempo

Ofte oni bildigas al si tempon kvazaŭ spacon, kaj uzas *en*. La “interno” de tempoperiodo estas inter la komenco kaj la fino de la periodo:

- *En la tago ni vidas la helan sunon, kaj en la nokto ni vidas la palan lunon kaj la belajn stelojn.*^{FE.10} = Post la komenco de tago, kaj antaŭ ĝia fino...
- *En somero ni veturas per diversaj veturiloj, kaj en vintro ni veturas per glitveturilo.*^{FE.34}
- *En unu tago, kiam ŝi estis apud tiu fonto, venis al ŝi malriĉa virino.*^{FE.15}

En ofte montras tempon necesan por kompletigi ian agon:

- *Vi forgesos nin en ses monatoj!*^{BV.22} Plej malfrue post ses monatoj la forgeso estos kompleta.
- *Mi finos la tutan libron en kvar tagoj.*^{FE.14} La legado daŭros maksimume kvar tagojn.
- *Tiu ĉi fervojo estas konstruota en la daŭro de du jaroj.*^{FE.25}

Tempa *en* similas al *dum* (§12.3.6.2), sed *en* prezentas tempon kiel punkton (eĉ se temas pri longa tempo). *Dum* montras daŭron. Tempa *en* povas starigi nur antaŭ tempa esprimo, sed *dum* povas starigi ankaŭ antaŭ esprimo de ago: *Tio okazis dum mia loĝado en Romo*. Ne: *...*en mia loĝado...**. Oni ja diras *en ies ĉeesto aŭ foresto*, sed tiam *en* ne montras tempon, sed cirkonstancon (kvazaŭ lokon).

Dum ne povas montri tempodaŭron necesan por plenumi ion. La jena ekzemplo montras tiun diferencon: *Li parolis dum kvin minutoj, sed vane, ĉar tiaj demandoj oni ne povas respondi en kvin minutoj*.

Ankaŭ *tra* (§12.3.4.14) kaj *por* (§12.3.6.9) povas montri tempon.

Figura uzo

En estas uzata en multegaj figuraj esprimoj, kiuj havas pli aŭ malpli da simileco kun la baza pozicia signifo de *en*. Oni uzas figurantajn *en* precipe pri formoj, statoj kaj situacioj:

- *La rabistoj sidis en rondo ĉirkaŭ la fajro.*^{FA2.68} La grupo de sidantaj homoj havis rondan formon.
- *La domo forbrulis en helaj flamoj.*^{FA4.31} Temas pri la stato de la domo, sed estas ankaŭ loka signifo. La domo troviĝis ene de la flamoj.
- *La birdoj alflugis en grandaj amasoj.*^{FA1.114} Alflugis grandaj amasoj da birdoj.
- *Kelke da scienculoj sidis en vigla interparolado.*^{FA1.75}
- *Danĝere estas lin lasi plu en tia libereco.*^{H.113}
- *Laboru ĉiam en plena unueco, en ordo kaj konkordo.*^{OV.410}
- *Mi vivas kun li en granda amikeco.*^{FE.35}
- *Li estas hodiaŭ en kolera humoro.*^{FE.31}
- *Ĉu mi eble povas en ia maniero helpi al vi?*^{FA3.93}
- *Gideon, filo de Joaš, mortis en tre maljuna aĝo.*^{Jg.8}
- *Oste la ŝipo estis en danĝero.*^{FA3.128}

- *Oni parolas en Esperanto.*^{L1.150} La vortoj troviĝas “ene” de la lingvo.
- *Diru al mi la prezon en eŭroj.* La prezo estu esprimita per eŭroj. Oni ankaŭ povus uzi *per*.
- *En tiaj okazoj ni uzus la finiĝon “n”.*^{FE.28}
- *Mi ne konsentas kun li en tio.*^{M.2} Aŭ ...*pri tio*.
- *Neniu supozis en li la farinton.*^{BV.21} = *Neniu supozis, ke li estas la farinto.* La farinto kvazaŭ troviĝis (kaše) en li.

En + direktaj rolmontriloj

- *Li eliris el la dormoĉambro kaj eniris en la manĝoĉambron.*^{FE.31} = ...*al la interno de la manĝoĉambro*.
- *La kuracisto konsilis al mi iri en ŝvitbanejon.*^{FE.40}
- *Ĉe la enirejo en la templon li faris kvarangulajn fostojn el oleastraligno.*^{Rg1.8} = *Ĉe la enirejo, tra kiu oni iras por veni al la interno de la templo...*
- *Venis al mi en la kapon feliĉa penso.*^{M.77} = *Aperis en mia kapo feliĉa penso.*
- *Sablero enfalis en mian okulon.*^{FE.41}
- *Multaj birdoj flugas en la aŭtuno en pli varmajn landojn.*^{FE.32}
- *La kaleŝo enveturis en la korton.*^{FE.38}
- *Ni disiĝis kaj iris en diversajn flankojn:* *mi iris dekstren, kaj li iris maldekstren.*^{FE.28}

En + N-finaĵo ofte montras “moviĝon” al nova formo aŭ stato, la rezulton de stata aŭ forma ŝanĝo:

- *Se mi povus aliformigi en ion, mi volus esti tia ĉarma alaŭdo!*^{FA1.88}
- *Dio ŝanĝis la malbenon en benon.*^{Neh.13}
- *La malgranda Tuk enfalis en profundan dormon, kaj tio estis bonefika por li.*^{FA2.133}
- *La libroj estis tradukitaj en ĉiujn lingvojn.*^{FA2.24} Oni kvazaŭ movis la enhavon de la libroj de unu lingvo en ĉiujn aliajn.
- *Venis la servisto kaj dishakis la arbon en malgrandajn pecojn.*^{FA2.48}
- *El malantaŭ la longa tablo, kiu dividis la magazenan en du partojn, elkuris junu viro.*^{M.78}

Iafoje oni uzas *al* (§12.3.5.1) por rezulto de ŝanĝo. Zamenhof uzis ankaŭ *je* (§12.3.1).

Vortfarado

Ena = “interna”: *La ena flanko de la domo ne estis same luksa kiel la ekstera.*

Ene = “interne”: ***Ene la domo aspektis tute alie. Ene de la ĉambro trov-iĝis gaja kompanio.*** (= *En la ĉambro... Interne de la ĉambro...*)

Enen = “al la interno”: *La infanoj kuris enen al la atendanta mangajo.*

12.3.4.7. Inter

Inter montras pozicion, ĉe kies flankoj troviĝas du aŭ pli da aliaj aferoj. Se temas pri du aferoj, ili troviĝas ĉe du kontraŭaj flankoj. *Inter* estas iasence la malo de *ĉirkau* (§12.3.4.4). *Inter* normale povas stari nur antaŭ multenombra esprimo, aŭ antaŭ du (aŭ pluraj) frazpartoj ligitaj per *kaj*:

- *Sur la kameno **inter du potoj** staras fera kaldrono.*^{FE.25} La potoj staras dekstre kaj maldekstre de la kaldrono, aŭ antaŭe kaj malantaŭe, aŭ simile.
- *En la plej supra parto de alta domo, **inter kvar nudaj muroj**, sia infano tremis de malvarmo.*^{M.92} La muroj troviĝas kvarflanke ĉirkau la infano.
- *Li rigardis la stelojn, kiuj speguliĝis en la akvo **inter li kaj la belega marmora ponto**.*^{FA1.137} Unuflanke de la speguliĝloko troviĝis li, aliflanke la ponto.
- *Li rampis en la angulon **inter la muro kaj la marmora monumento kaj endormiĝis.***^{FA1.141} Unuflanke de la angulo troviĝis la muro, aliflanke la monumento.
- *Ekvadoro troviĝas **inter Kolombio, Peruo kaj Pacifiko**.* La du landoj kaj la maro triflanke komplete enfermas Ekvadoron.

Ligo, simileco, reciproka rilato

Al la baza signifo de *inter* povas aldoniĝi nuanco de ligo, simileco aŭ reciproka rilato (amika, malamika aŭ neutrala):

- *Ni vojaĝis **inter Romo kaj Pizo**.* Logike la frazo nur diras, ke ni troviĝis ie inter la du urboj vojaĝante ien. Sed praktike la frazo signifas nepre, ke la vojaĝo deiris ĝuste de Romo kaj celis ĝuste Pizon. Oni ankaŭ povas diri *de Romo al Pizo*. *Inter* estas pli bona, se temas pri veturado en ambaŭ direktoj: *Li loĝas en Bratislavo kaj laboras en Vieno. Tial li ĉiutage veturas **inter tiuj du urboj**.*
- *La simileco **inter la malgaja sorto de la knabino kaj sia propra sorto vekis en ŝi varmegan kunsenton.***^{M.103}
- *Ili estis tre amikaj **inter si**.*^{BV.58} Ĉi tie *inter si* egalas al *unu al la alia* (§23.1.3).
- *Ni deziras nur krei ligantan ponton **inter la gentoj**.*^{OV.378} La ponto troviĝu inter la gentoj kiel ligo.
- *Neniam ĝis nun okazis **inter ili** ia malpaceto.*^{FA4.173}

Diseco, malsimileco

Inter povas ankaŭ esprimi disecon aŭ malsimilecon:

- *Inter faro kaj rakonto staras meze granda monto.*^{PE.759} Granda monto disigas ilin.

- Ankoraŭ antaŭ 50 jaroj **inter la japanoj kaj eŭropanoj** ekzistis ĝajne kolosa malsameco.^{OV.348}
- **Inter sinjoro Eduardo kaj mi** ekzistis diferencoj grandegaj.^{M.153}

Alternativoj

Iafoje *inter* montras alternativojn (du aŭ pli da elektabloj):

- *Ĉu estas tiel malfacile elekti **inter la ĉielo kaj la infero**?*^{RT.73}
- **Inter amikoj viaj** elektu la plej saĝajn.^{H.131}
- *En la batalo **inter honoro kaj amo** si decidis por la dua.*^{RT.88}

Nepreciza *inter*

Iafoje *inter* montras malpli precize difinitan pozicion kune kun iaj aferoj aŭ en iaj cirkonstancoj:

- *Li [...] vidis larmojn, kiuj tremis **inter ŝiaj okulharoj**.*^{FA1.125} La larmoj troviĝis en diversaj pozicioj pli-malpli inter la haroj.
- **Inter fremdaj** si estas edzino-anĝelo, kun la edzo si estas demono kruela.^{PE.760} = *En la ĉeesto de fremdaj homoj...*
- **Inter lupoj** kriu lupe.^{PE.766} = *Kiam vi troviĝas kune kun lupoj, kriu lupe.*
- **Inter la plej grandaj korpaĵoj suferoj** li ne forgesis nian aferon.^{OV.71} = *Kiam li suferis de la plej grandaj korpaĵoj suferoj...*
- *Se vi pistos malsaĝulon en pistujo **inter griaĵo**, lia malsagenco de li ne apartiĝos.*^{SS.27} = ...kune kun griaĵo...

Aparteno al grupo

Inter povas montri apartenon al grupo. Tio similas al la ĉi-antaŭe montrita malpreciza *inter*. Iafoje temas pri efektiva pozicio pli-malpli inter la aliaj membroj de la grupo, alifoje la signifo estas pure apartena:

- **Inter niuj amikoj** ne trovas sin ankoraŭ grandaj riĉuloj.^{OV.128} = *Grandaj riĉuloj ankoraŭ ne apartenas al nia amikaro.*
- *Si tamen havis la senton, ke unu **inter ili** mankas.*^{FA2.57} = ...ke unu membro de ilia grupo mankas.
- **Inter aliaj aferoj** tiu ĉi malfeliĉa infano devis du fojojn en ĉiu tago iri ĉerpi akvon en tre malproksima loko.^{FE.13} La akvoĉerpa tasko estis nur unu el tutaj grupo de taskoj.
- *Ec **inter piuloj** ne mankas pekuloj.*^{PE.403} = *Ankaŭ al la grupo piuloj apartenas pekuloj.*
- *Vi elserĉu **inter la tutaj popoloj** homojn bravajn.*^{Gn.18}

La rolvorteto *el* havas iom similan uzon (§12.3.5.2).

Inter antaŭ unu afero

Normale estas sensence uzi *inter* antaŭ unu-nombra esprimo. Ekz. **inter domo** ne havas sencon. (Se temas pri la interno de domo, oni devas diri *en domo* aŭ *interne de domo*.)

Sed kiam *inter* estas malpreciza aŭ montras apartenon al grupo, ĝi povas aperi antaŭ unu-nombra vorto, kiu montras grupon (= pluraj individuoj).

Iafoje kune kun *čiu* (en unu-nombro) povas havi sencon uzi *inter* + unu-nombran esprimon: *Inter čiu domo staris malgranda arbo*. Temas pri la spacoj inter ĉiuj duopoj de apudaj domoj. Tiaj esprimoj estas principe mal-logikaj, sed ofte ne eblas tiajn aferojn bone diri en maniero rigore logika. Se oni dirus *čiuj domoj*, oni pensus, ke estas unu sola spaco, ĉirkaŭ kiu troviĝas ĉiuj domoj. Eble oni povus diri: *Inter čiu domo kaj la sekva staris malgranda arbo*. Aŭ eble: *Inter la dom(par)oj staris vice po unu arbo*.

Oni iafoje povas uzi *inter* antaŭ unu-nombra vorto, se temas pri substanco aŭ alia nenombrebla afero. Tiam *inter* montras disigon de la substanco en du aŭ plurajn partojn:

- *Kaj Dio diris: Estu firmaĵo **inter la akvo**, kaj ĝi apartigu akvon de akvo.*^{Gn.1}

Inter + direktaj rolmontriloj

- *Si iris **inter la tulipojn**.*^{FA1.95} = ...al loko inter la tulipoj.
- *La suno lumis **inter la delikatajn bonodorajn foliojn**.*^{FA2.123} = ...al loko inter la folioj.
- *La luno povis lumi **tra inter la arboj**.*^{FA1.38} La lumo iris de la luno, pasis inter la arboj, kaj pludaŭris.
- *Inter la mano **gis la bušo** ofte disversiĝas la supo.*^{PE.765} Normale oni dirus *Inter la mano kaj la bušo...*, sed ĉi tie Zamenhof elektis nekutime **gis** anstataŭ **kaj** por montri, ke io okazis dum movo de mano **gis** bušo.
- *El **inter la branĉoj** ili sonigas sian voĉon.*^{Ps.104} Ili (birdoj) sidas inter la branĉoj, kaj ilia voĉo iras el tiu loko.

Tempo

Inter povas montri neprecizan tempopunkton post unu tempo, kaj antaŭ alia:

- *Estis **inter la sepa kaj oka horo** vespero.*^{M.200} Estis ia tempopunkto/minuto post la sepa horo, sed antaŭ la oka.
- *Tio okazis **inter lundo kaj vendredo**.*

Se temas pri tuta periodo, oni uzas normale *de* (§12.3.2.1) + **gis** (§12.3.5.3): *de lundo gis vendredo*.

Proksimumecono

Se *inter* staras antaŭ du nombroj, ĝi montras proksimumecon: *inter dek kaj dudek* = ia nombro pli alta ol (aŭ eble egala al) dek, sed malpli alta ol (aŭ eble egala al) dudek. Laŭ multaj ĉi tia *inter*-esprimo ekskluzivas la ekstremonj (*dek kaj dudek*): devas esti ia nombro ĝuste inter ili, ne ili mem.

Sed kiam la efektiva signifo estas **proksimuma**, ne eblas nomi precizajn limojn:

- *Por aĉeti ĝin vi devas pagi **inter 100 kaj 200** eŭrojn.* Vi devas pagi minimume 100 kaj maksimume 200 eŭrojn.

Legu pli detale pri tiaj nuanciloj de nombrovortoj en §23.6.

Vortfarado

Intera = “troviĝanta inter aliaj similaj aŭ samspecaj aferoj”: *El la tri domoj la **intera domo** [la domo, kiu troviĝas inter la du aliaj] apartenas al mi.*

Intere = “en intera pozicio”: *Intere de la arboj staris urso.*

Interco = “spaco aŭ tempo inter du aŭ pli da aferoj”: *La **interco de la du domoj** estis tre malvasta.*

Interajo = “intera parto, kiu troviĝas inter aliaj partoj de la sama afero”: *La dekstra kaj maldekstra partoj de la aparato estas kompreneblaj, sed la **interajo** estas tre stranga.*

Ne konfuzu *intera*, *intere*, *interco*, *interajo* kun *interna*, *interne*, *interni*, *internajo*, kiuj egalas al *ena*, *ene*, *eno*, *enajo*.

12.3.4.8. Kontraŭ

La baza signifo de *kontraŭ* estas “inversa direkto”.

Pozicio kun direkto

Kontraŭ povas montri pozicion de io, kies antaŭa flanko estas direktita al io alia, precipe al ties antaŭa flanko. La du aferoj havas do siajn antaŭajn flankojn direktitaj en inversaj direktoj kun spaco inter la du aferoj:

- *La reĝo sidis sur sia reĝa trono en la reĝa domo, **kontraŭ la enirejo de la domo.***^{Es.5} = ...fronte al la enirejo... ...vidalvide al la enirejo...
- *Si sidis senmove **kontraŭ la estingiĝanta fajrejo** kaj meditis.*^{M.13} Ŝia antaŭa flanko estis turnita al la fajrejo.
- *Aranĝis sin la Izraelidoj kaj la Filiștoj, fronton **kontraŭ fronto**.*^{Sm.1.7}
- *La pordegoj de la interna korto estis **kontraŭ la pordegoj norda kaj orienta.***^{Jb.40}
- *Li mezuris la longon de la konstruaĵo **kontraŭ la placo**, kiu estis malantaŭe.*^{Jb.41} Li mezuris tiun flankon, kiu estis direktita al la placo.
- *Inter la pasejoj [...] estis pinta roko sur unu flanko kaj pinta roko sur la dua flanko [...]. Unu roko elstaris norde **kontraŭ Mihmaš**, kaj la dua sude **kontraŭ Geba.***^{Sm.1.14} La pintoj de la du rokoj estis direktitaj al la du respektivaj lokoj.
- *La Eternulo paroladis kun Moseo vizagō **kontraŭ vizagō**, kiel parolas homo kun sia amiko.*^{Er.33}

Šanĝo en kontraŭan pozicion

Por montri ŝanĝon de direkto, turniĝon al nova direkto, oni uzas *kontraŭ* plus N-finajon:

- *Li levis la vizaĝon **kontraŭ la plafonon** kaj ridis laŭte kaj longe.*^{M.163}
Unue lia vizaĝo estis turnita en alia direkto. Poste levis ĝin tiel, ke ĝi estis direktita kontraŭ la plafono.
- *Zminska levis **kontraŭ la junan virinon** siajn okulojn.*^{M.32}

Sed se temas pri movo al ia loko, kie la movita afero havas direkton kontraŭ io, oni uzas *kontraŭ* sen N-finaĵo, ĉar tiam *kontraŭ* ne montras turniĝon al nova direkto:

- *Starigu la tablon ekster la kurteno, kaj la kandelabron **kontraŭ la tablo**, en la suda parto de la tabernaklo.*^{Er.26} Oni metu la kandelabron en certan lokon. Tie ĝi staru kontraŭ la tablo.
- *Prenu ĉiujn estrojn de la popolo kaj pendigu ilin al la Eternulo **kontraŭ la suno**.*^{Nm.25}
- *Li starigis antaŭ la altaro de la Eternulo **kontraŭ la tutu komunumo de Izrael**.*^{Kr.2.6}

Movo kun direkto

Kune kun movaj verboj *kontraŭ* montras ion, direkte al kio io moviĝas:

- *Unu homa figuro venis **kontraŭ li**.*^{BV.60}
- *Ili promenis man-en-mane **kontraŭ la leviganta suno**.*

En tiaj frazoj oni pli ofte uzas *direkte al*, *renkonte al* aŭ simile.

Por montri, ke kontraūmovo atingas sian celon, kaj kuntuŝiĝas kun ĝi, oni povas uzi *kontraŭ* plus N-finajon:

- *Sovaĝa hajlo flugas **kontraŭ liajn tempiojn**.*^{Rt.106} La hajlo trafas la tempiojn.
- *La salmo saltos **kontraŭ la falantan akvon kaj frapos sin kontraŭ la ŝtonaj murojn**.*^{FA2.97}
- *Ĉiu el ili povis jeti ŝtonon **kontraŭ haron**, kaj ne maltrafi.*^{Jg.20}

Se la kunteksto permisas, aŭ se la kuntuŝiĝo ne estas grava, oni povas uzi *kontraŭ* sen N-finajon:

- *La akvo en ĝi fluas tiel brue, ke estis tre malfacile naĝi **kontraŭ la fluado**.*^{FA1.11} La malo estas *kun la fluado* aŭ *la fluado*.
- *Mi ekfrotis alumeton **kontraŭ la muro**.*^{FA3.15}
- *Por la nokto oni starigis la kofrojn **kontraŭ la pordo**.*^{FA1.93}

Komparu kun similaj uzoj de *ĉirkaŭ* (§12.3.4.4), *preter* (§12.3.4.10), *tra* (§12.3.4.14) kaj *trans* (§12.3.4.15).

Malamika ago aŭ intenco

Ofte *kontraŭ* montras malamikecon, malfavorecon, negativecon k.s.:

- *La junulo aliĝis al nia militistaro kaj kuraĝe batalis kune kun ni **kontraŭ niaj malamikoj**.*^{FE.39}
- *Vi blasfemas, Isaak, **kontraŭ la sola Dio**.*^{Rn.45}

- *David eksciis, ke Saul intencas malbonon **kontraŭ li**.*^{Sm1.23}
- *Mi ne devas agi **kontraŭ mia konscienco**.*^{M.58} La malo estas *laŭ mia konscienco*.
- *Mi estas **kontraŭ via opinio (kontraŭ vi)**.* La malo estas *por via opinio, por vi*.

Se kun malamika signifo miksiĝas ideo de moviĝo, kiu atingas sian celon, oni uzas *kontraŭ* plus N-finaĵon:

- *Vi iras **kontraŭ min** kun glavo, lanco, kaj ŝildo; kaj mi iras **kontraŭ vin en la nomo de la Eternulo.***^{Sm1.17}
- *Ili venis en Laison, **kontraŭ la popolon trankvilan kaj senzorgan,** kaj venkobatis ĝin per la glavo.*^{Jg.18}
- *Li iris milite **kontraŭ ĉiujn siajn najbarojn** kaj venkis ilin ĉiujn.*^{FA4.72}

Forigo aŭ defendo de malbono

Kontraŭ povas montri malbonaĵon, kiam temas pri defendo, forigo aŭ ŝirmo de tiu malbonaĵo:

- *La Eternulo, kiu savis **min kontraŭ leono kaj kontraŭ urso**, savos **min kontraŭ ĉi tiu Filišto.***^{Sm1.17}
- *Por ŝirmi sin **kontraŭ la suno**, si havis sur si grandan ĉapelon.*^{FA2.56}
- *Li savis **nin kontraŭ la manoj** de malamikoj kaj **kontraŭ insidantoj** ĉe la vojo.*^{Ez.8}

Iafoje oni ankaŭ povas uzi *de aŭ disde* (§12.3.2.1) en tiaj frazoj, sed ofte nur *kontraŭ* taŭgas:

- *Vi iru **kaj forportu hejmen la grenon, kiun vi aĉetis **kontraŭ la malsato.*****
^{Gn.42} Nur *kontraŭ* montras, ke la greno helpu forigi la malsaton. ...*(dis) de la malsato* estus nekomprenebla.- *Laboro [...] estas **la plej efika, eble la sola efika higiena rimedo **kontraŭ malsanoj de la korpo kaj spirito.*****
^{M.193}

Interŝanĝo

Kontraŭ povas montri ion, kion oni donas aŭ ricevas interŝanĝe:

- *Damasko donadis al vi komerce **kontraŭ la multo de viaj faritaĵoj multe da diversaj valorajoj, vinon el Hēlbon, kaj plej blankan lanon.***^{Jb.27} Okazis interŝanĝo inter vi kaj Damasko. Vi donis viajn faritaĵojn, kaj Damasko donis diversajn valorajojn.
- *Ĝia mastrino proponadis siajn konsilojn, klarigojn kaj rilatojn al tiuj, kiuj ilin postuladis de ŝi, interŝanĝe **kontraŭ reciproka servo en formo de mono.***^{M.20}
- *Sur la returna vojo li renkontis du lernejkamaradojn el pli alta klaso, kiuj aĉetis de li la birdon **kontraŭ kelke da spesdekoj.***^{FA1.89}

Por tiu signifo oni uzas pli ofte *por* (§12.3.6.9). Ŝajnas bone uzi *por*, kiam temas klare pri vendo kaj aĉeto, kaj *kontraŭ*, kiam temas pri alispeca inter-ŝanĝo, sed ofte ne eblas precize distingi.

Kontraŭ povas ĉe la verbo *šanĝi* montri ion, kion oni prenas anstataŭ alia afero:

- *La ĉifonojn, kiujn li portas sur si, mi ne ŝanĝus kontraŭ la purpuro de regoj.*^{RT.35} = ...mi ne prenus anstataŭe la purpuron de regoj.
- *Oni ne povas ŝangi ĝin kontraŭ vazoj el pura oro.*^{lj.28}

Ĉe la verbo *anstataŭigi* oni ne uzas *kontraŭ* sed *per* (§12.3.6.7): *Ĉiu pli granda magazeno por siaj bezonoj uzas virojn, kaj kiu iam provis anstataŭigi ilin per virinoj, havis grandan malprofiton.*^{M.89}

Direkto de sento aŭ ago

Kontraŭ povas montri personon aŭ alian aferon, al kiu direktigas sento aŭ ago. *Kontraŭ* estas uzata precipe ĉe malamikaj sentoj kaj agoj, sed ankaŭ ĉe neutralaj aŭ eĉ amikaj. Oni ofte ankaŭ povas uzi *al* (§12.3.5.1):

- *Tiu ĉi patrino varmege amis sian pli maljunan filinon, kaj en tiu sama tempo ŝi havis teruran malamon kontraŭ la pli juna.*^{FE.13}
- *Asa ekkoleris kontraŭ la antauvidisto kaj metis lin en malliberejon.*^{Kr2.16}
- ***Kontraŭ tiu homo***, kun kiu ŝi parolis, ŝi sentas ian cagrenon.^{M.179}
- *Ankaŭ Amilio estas ne indiferenta kontraŭ li!*^{RT.93} Se oni uzus ĉi tie *al*, temus pri lia sento pri Amilio. Nun temas pri ŝia sento pri li. Tion kaŭzas la dusenceco de *indiferenta*, kiu jen montras econ de seninteresajo, jen senton ĉe iu, kiu ne interesiĝas pri io.
- *Estu sinceraj kontraŭ mi.*^{H.60}
- *Interkonsentigi ĉiujn opiniojn estas neeble kaj tial ni devas esti indulgaj unu kontraŭ aliaj.*^{OV.531}

Por akcenti, ke la sento ekestas, ke temas pri ŝanĝo de stato, oni povas uzi *kontraŭ* plus N-finaĵon:

- *Povas ekflami la kolero de la Eternulo, via Dio, kontraŭ vin, kaj Li ekstermos vin de sur la tero.*^{Re.6}

Komparo

Kontraŭ iafoje signifas “kompare kun”:

- *Mi ne forpelos ilin de antaŭ vi en unu jaro, por ke la tero ne fariĝu sen-homa kaj por ke ne multiĝu kontraŭ vi la bestoj de la kampo.*^{Er.23} = ...por ke la bestoj ne fariĝu multaj kompare kun vi.
- *La Eternulo, la Dio de viaj patroj, multigu vin miloble kontraŭ via nuna nombro.*^{Re.1}
- ***Kontraŭ tutu kohorto*** eĉ Herkulo estas malforta.^{PE.1190} = Kompare kun tutu kohorto... Oni povas ĉi tie kompreni ankaŭ malamikan agon en *kontraŭ*: En batalo kontraŭ tutu kohorto...

- Germanujo fariĝos respubliko, **kontraŭ kiu** Romo kaj Sparto estos monahinejoj.^{Rt.17} = ...kompare kun kiu Romo kaj Sparto estos monahinejoj.

Vortfarado

Kontraŭa = “tia, ke ĝi estas kontraŭ io”: *Li ne scias, kiu logas en la kontraŭa domo.*^{FA2.134} *Ili iris, sed ĝuste en la direkto ĝuste kontraŭa al tiu, en kiu ili devusiri.*^{FA3.89} *Eble tio estos kontraŭa al la kristana favorkoreco?*^{M.171}

Kontraŭe = 1. “En kontraŭa pozicio aŭ direkto”: *La reĝo kaj la regino sidis sur belega trono, ĝuste kontraŭe de la jugistroj kaj de la tutakademio.*^{FA1.6} *La vento blovas kontraŭe.* 2. “Kun kontraŭa volo, senco aŭ intenco”: *Ili agis kontraŭe al la legoj.* 3. “Tute alie, tute male” (uzata kvazaŭ propra frazo): *Mi havas nenian plendon kontraŭ li, kontraŭe, mi estas danka al li.*^{M.153}

Kontraŭi = “havi kontraŭan volon”: *Si kontraŭis al ilia propono.*

Kontraŭigi = “ekhavi kontraŭan volon”: *Ne kontraŭigis al nia felico!*^{Rz.77}

12.3.4.9. Post

Post estas klarigita inter la lokaj rolvortetoj, ĉar ĝi havas unu signifon lokan, sed pli ofte ĝi estas tempa.

Loko

Loka *post* egalas al *malantaŭ* (§12.3.4.1):

- *Si aŭdis post si brueton.*^{M.184} = ...malantaŭ si... ...ĉe sia dorsflanko...
- *Tiam la virineto de maro fornaĝis kaj kaſis sin post kelkaj altaj ŝtonoj.*^{FA1.56}

Por loka signifo oni kutime uzas *malantaŭ*. Ĉe Zamenhof loka *post* estis sufice ofta, sed tio aperas nuntempe tre malofte. Tamen, kiam *post* montras ne nur lokon, sed samtempe ankaŭ pozicion en sinsekvo, ĝi estas ankoraŭ tute normala.

Loka post kun direktaj rolmontriloj

- *El post la dometo iris vojo.*^{M.68} = *El loko ĉe la malantaŭa flanko de...*

Normale oni apenaŭ uzas *post* kune kun direktaj rolmontriloj, sed je bezono *malantaŭ* kun ekz. N-finaĵo aŭ *de*.

Pozicio en sinsekvo

Post ofte montras pozicion en sinsekvo, nome pozicion, kiu sekvas alian. Ofte ĉeestas tiam ankaŭ pure loka signifo:

- *La maljuna Preben iris tuj post la ĉerko.*^{FA3.23} Dum la irado Preben sekvis la ĉerkon malantaŭ ĝi.
- *La monto malfermiĝis, kaj la regidino eniris. La vojkamarado sekvis tuj post ŝi.*^{FA1.45}
- *Pli ol cent salonoj troviĝis vice unu post la alia.*^{FA2.73}

- *Kiam ŝi skribas datojn, ŝi ĉiam skribas la tagon post la monato.*

Sinsekva *post* ne estas ĉiam distingebla disde tempa *post*.

Iafoje sinsekva *post* povas montri komparon, same kiel *antaŭ*: *Vi estas la plej bona post mi.* Vere plej bona estas mi, sed post mi sekvas vi.

Tempo

Plej ofte *post* montras tempon pli malfruan ol alia tempo. Tiam *post* staras *antaŭ* esprimo de tempo, okazaĵo aŭ ago. Tempa *post* estas la malo de tempa *antaŭ* (§12.3.4.1):

- *Miaj fratoj havis hodiaŭ gastojn; post la vespermanĝo niaj fratoj eliris kun la gastoj el sia domo kaj akompanis ilin ĝis ilia domo.*^{FE.18} = ...kiam la vespermanĝo estis pasinta...
- *Tuj post la hejto la forno estis varmega, post unu horo ĝi estis jam nur varma, post du horoj ĝi estis nur iom varmeta, kaj post tri horoj ĝi estis jam tute malvarma.*^{FE.38} = Tuj kiam la hejto estis okazinta... kiam unu horo estis pasinta...
- *Li fianĉigis kun fraŭlino Berto; post tri monatoj estos la edziĝo.*^{FE.38} = ...kiam tri monatoj estos pasintaj...
- *Post infekta malsano oni ofte bruligas la vestojn de la malsanulo.*^{FE.39}

Tempa *post* povas ankaŭ stari *antaŭ* vortoj, kiuj ne per si mem montras tempon, okazaĵon aŭ agon, sed kiuj tamen en la koncerna frazo reprezentas ion tian:

- *Kvaronon da horo post tiuj vortoj [...] droško [...] haltis antaŭ unu el la plej luksaj magazenoj de la strato Senatorska.*^{M.78} = ...post eldiro de tiuj vortoj...
- *Ekfluis larmoj, guto post guto, abundaj, pezaj.*^{M.141} = ...guto fluis post fluo de guto...
- *“Da” post ia vorto montras, ke tiu ĉi vorto havas signifon de mezuro.*^{FE.32} Ĉi tie temas pri sinsekvo tempa (dum parolo aŭ lego).
- *Ili ĉiam ripetadis post la rego: “Ho, ĝi ja estas tre bela!”*^{FA1.70} = ...post eldirado de la rego... Post havas ĉi tie ankaŭ iom de la signifo de *laŭ* (§12.3.6.5). Ili ĉiam ripetadis *laŭ* la vortoj de la rego...

Tempa *post* estas ofte uzata en esprimoj de horo (§23.8): *dek minutoj post la tria* k.s.

Post kiam

Kiam *post* rilatas al tutu subfrazo, oni uzas *kiam* (§33.4.2) por enkonduki la subfrazon:

- *Post lia alveno ni manĝis.* → **Post kiam li alvenis, ni manĝis.**

Vortfarado

Posta = “pli malfrua, malantaŭa”: *La historio de la reĝo David, la antaŭa kaj la posta, estas priskribita en la kroniko de la antaŭvidisto Samuel.*^{Kr2.29} *Ĝi [la glavo] trapenetris la postan parton de la korpo.*^{fg.3}

Poste = “post (iom da) tempo, post tio (tempe aŭ sinsekve), pli malfrue, malantaŭe”: *Subite granda hundo alsaltis el inter la arbetaoj, kaj tuj poste alia kaj ankoraŭ alia.*^{FA1.110} *Kiam poste la suno mallevigis, la montoj fariĝis ĉiam pli kaj pli mallume-blua.*^{FA1.149} *Antaŭe iris kantistoj, poste kordinstrumentistoj.*^{Ps.68}

12.3.4.10. Preter

Loko de moviĝo

Preter montras lokon, ĉe kies flanko okazas movo. La movo normale pluiras for de tiu loko, sed ĝi povas ankaŭ resti ĉe la loko sen iri pluen, laŭ la kunteksto:

- *Li pasis preter mi sen saluto.*^{M.158} Li pasis flanke de mi.
- *Elizo devis iri tute proksime preter ili.*^{FA1.112} Ŝi pasis flanke de ili.
- *La fiŝoj, kiuj naĝis en la akvo, fulmorapide preterflugadis preter miaj oreloj.*^{FA1.16}
- *Li dronis en la rivero, kiu fluis proksime preter la urbo.*^{FA2.55}

Loko sen moviĝo

Preter povus ankaŭ montri lokon, kiu estas atingebla per movo flanke de io. Tiaj frazoj estas tamen tre maloftaj: *Mia hejmo troviĝas preter tiuj arboj.* Se vi volas atingi mian hejmon, vi devas iri preter tiuj arboj. Simila uzo estas ebla, sed same malofta, ĉe *tra* (§12.3.4.14). Ĉe *trans* (§12.3.4.15) tia uzo estas tamen normala.

Preter + direkta N-finaĵo

Por klare montri, ke pretermovo pluiras for de la afero, oni povas uzi *preter* + N-finaĵon. Jam simpla *preter* povas havi tian signifon, kaj oni uzu N-finaĵon nur kiam tio helpas al klareco:

- *Ĝi iris al li preter la bušon.*^{PE.697} = *Li ne sukcesis profiti de ĝi.*
- *La vojo kondukis preter preĝejon.*^{FA1.14} = *La vojo ne finiĝis ĉe la preĝejo.*

Komparu kun similaj uzoj de *ĉirkaŭ* (§12.3.4.4), *tra* (§12.3.4.14), *trans* (§12.3.4.15) kaj *kontraŭ* (§12.3.4.8).

Figura uzo

- *Li agas preter ĉia racio.* Li tute ne uzas racion.
- *La pesto pasis preter tiu urbo.* La pesto ne trafis tiun urbon.

Vortfarado

Pretere = “preter io”: *La arbaroj estis densaj kaj mallumaj, [...] kaj pretere oni vidis grandajn kastelojn el vitro kaj marmoro.*^{FA2.5} = ...*preter la arbaroj...*

12.3.4.11. Sub

Sub montras lokon pli malaltan ol io, kio estas pli-malpli rekte super ĝi. *Sub* plej ofte signifas “malsuper”. Tiam tio, kio troviĝas pli malalte, ordinare ne tuſas tion, kio troviĝas pli alte. Iafoje *sub* signifas “malsur”. Tiam la suba afero ja tuſas tion, kio troviĝas pli alte. Nur la kunteksto povas montri, ĉu temas pri tuſo aŭ ne:

- *Li ofte ripozas ĉi tie sub la foliriĉaj branĉoj de la arbo.*^{FA3.133}
- *Ekzistas nenio nova sub la suno.*^{Pr.1}
- *Ĉe la Palazzo degli Uffici, sub la arkadoj, [...] la kupra porko haltis.*^{FA1.137}
- *Tablo [...] staris sub la fenestroj.*^{M.95} = ...*ĉe la muro sub la fenestroj.*
- *Sekaj folioj krakis sub liaj piedoj.*^{BV.60}
- *Iliaj ĉiumonataj oferoj estu enportataj en la raporton ne sub ilia nomo, sed sub iaj kondiĉaj literoj aŭ signoj.*^{OV.66} Temas pri skribado sub rubrikoj, kiuj troviĝas pli alte sur la papero.
- *La muño estas sub la plafono.* Eble ĝi tuſas la plafonon.
- *La lampo pendas sub la plafono.*
- *La slipon kun sekreta vorto li gluis sub tirkesto de sia skribotabulo.*

Kovrando

Sub povas ankaŭ montri lokon kovritan de io, sendepende de tio, kiu afero estas pli alta:

- *Grandan paperujon mi portas sub la brako.*^{FE.40} La brako premas la paperujon al la flanko de la korpo.
- *Ehud faris al si glavon dutranĉan, [...] kaj zonis ĝin sub sia vesto al sia dekstra femuro.*^{Jg.3} La vesto kovris la glavon flanke de la femuro.
- *Sub dikaj tavoloj de farbo kaŝiĝis la origina aspekto de la plafono.* Efektive la farbo troviĝas pli malalte ol la plafono.

La kovra signifo de *sub* troviĝas ankaŭ en kunmetaĵoj kiel *subvesto* kaj *subĉemizo* (vestoj portataj sub aliaj vestoj).

Komparu kun simila uzo de *super* (§12.3.4.12).

Figura uzo

Sub povas montri nomon, aspekton, k.s., kun nuanco de kaŝado, malvereco aŭ nekonstanteco:

- *Si eldonis la libron sub kašnomo.* = ...uzante kašnomon.

- Se **sub la nomo de vino** oni donos al vi senceremonie simplan akvon, [...] tiam vi restos tute sen vortoj.^{OV.264}
- *Li foriris sub la preteksto*, ke li estas malsana.
- *La Lingvo Internacia estas pli konata sub la nomo Esperanto*. La vera origina nomo de Esperanto estas “Lingvo Internacia”.

Sub povas montri dependecon, obeandon, malpli altan rangon aŭ valoron, k.s.:

- *La traveturanta oficisto volos antaŭ ĉio ĉirkaŭrigardi la kadukulejojn, kiuj estas sub via estreco.*^{Rz.6} = ...la kadukulejojn, kiujn vi estras.
- *Mi alveturis ĉi tien de malproksimeco de tridek mejloj, kun la firma decido servi sub vi.*^{Rt.84}
- *Sub la influo de antaŭkongresa agitado la kongreso elektis tro grandan nombron da komitatoj.*^{L1.227}
- *Sub la kondiĉo de malgranda alpago* oni konsentis sendadi al ŝi tagmanĝojn.^{M.37}
- *Baruĥ enskribis en libron-rulaĵon sub diktado de Jeremia* ĉiujn vortojn de la Eternulo.^{Jr.36} = ...laŭ diktado...
- *Jen la sklavinoj ekdancis belegajn flugetajn dancojn sub la plej bela muziko.*^{FA1.63} = ...laŭ la plej bela muziko.

Antaŭ nombrovortoj *sub* povas signifi “malpli ol”: §23.6.

Sub + direktaj rolmontriloj

- *El sub la kanapo la muso kuris sub la liton*, kaj nun ĝi kuras sub la lito.^{FE.26} = *El loko sub la kanapo la muso kuris al loko sub la lito, kaj nun ĝi kuras en loko sub la lito.*
- *Li falis sub la radojn* de veturnanta vagonaro kaj mortiĝis.^{FE.39}
- *Abşalom rajdis sur mulo. Kaj la mulo trafis sub interplektitajn branĉojn* de granda kverko, kaj lia kapo alkročigis al la kverko.^{Sm2.18}

Ankaŭ kiam *sub* estas uzata figure, oni povas aldoni direktajn rolmontrilojn:

- *Li metis ilin sub gardon* en la domon de la estro de la korhogardistoj.^{Gn.40}
- *Mi elirigos vin el sub la jugo* de Egiptujo.^{Er.6}

Vortfarado

Sube, suba = “sub io, troviĝanta sub io”: *Li loĝas ie sube de tiu ĉi etaĝo. Li loĝas en suba etaĝo.*

Ĉi-sube, ĉi-suba = “sub tio ĉi, troviĝanta sub tio ĉi”: *Skribu vian nomon ĉi-sube. Ĉi-sube* loĝas Franca familio. *La ĉi-suba* teksto estas tre grava.

Subigi = “meti sub regadon”: *Nun la loĝantojn de Judujo kaj Jerusalem vi intencas subigi al vi kiel sklavojn kaj sklavinojn.*^{Kr2.28}

Subiĝi = “moviĝi sub ion”: *La virineto de maro ektimis kaj subiĝis sub la akvon.*^{FA1.55}

12.3.4.12. Super

Loko

Super montras lokon pli altan ol io, kio troviĝas pli-malpli rekte sub ĝi. Inter la du lokoj estas (normale) spaco, tiel ke ne estas intertuŝo:

- *Vidu, super ni briletas plej bela stelo!*^{FA2.107}
- *Super la komodo pendis granda pentraĵo en riĉe orita kadro.*^{FA2.4}
- *Subite super la kapo de la profunde enpensiĝanta virino eksonis du voĉoj.*^{M.144} Si sidis, kaj la parolantoj staris.
- *David alkuris, starigis super la Filiisto, prenis lian glavon, elprenis ĝin el la ingo, kaj mortigis lin.*^{Sm1.17}
- *Ĉi tiuj ilin mortigis, kaj dehakis iliajn manojn kaj piedojn, kaj pendigis ilin super la lageto en Hebron.*^{Sm2.4}
- *La dio de dormo [...] etendis super li sian belan ombrelon.*^{FA2.10}
- *La mateno de la nova jaro levigis super la malgranda kadavro.*^{FA2.114} Levigis la suno.
- *Ĉe la tablo super telero plena de supo sidis Janjo.*^{M.92} Por manĝi el la telero ŝi sin klinis super la telero. Komparu kun figura uzo por montri labor-taskojn ĉi-poste.
- *Antaŭ li multaj blinduloj falis super tiu ĉi ŝtono.*^{OV.120} La falado okazis ĝuste super la ŝtono al loko trans ĝi. Ke la ŝtono iel ankaŭ kaŭzis la faladon, komprengas nur la kunteksto. Oni uzas ankaŭ *sur* en tiaj ĉi frazoj.

Normale ĉe *super* ne estas intertuŝo inter la du aferoj. Iafoje tamen estas intertuŝo, sed tiel malgrava, ke oni ĝin ne konsideras. Se estus grava intertuŝo, oni uzus anstataŭe *sur*:

- *Super la tero sin trovas aero.*^{FE.26}
- *Forta ventego blovis super la maro kaj la tero.*^{FA4.11}
- *Ŝi malfermis la vitran pordon, kiu troviĝis super kelke da ŝtupetoj.*^{M.184}
- *Jakob starigis monumenton super ŝia tombo.*^{Gn.35}
- *Ili iris kaj iris super velkintaj folioj kaj sekaj defalintaj branĉoj; kraketas sub iliaj malgrandaj piedoj.*^{FA3.88} Ĉi tie *sur* estas verŝajne preferinda.

Kovrado

Super iafoje montras kovradon sen distingo de alteco aŭ intertuŝo:

- *La negaj flokoj faladis sur ŝiajn longajn blondajn harojn, kiuj en belaj bukloj pendis super ŝia nuko.*^{FA2.113} La haroj kovris la nukon.
- *La litkovrilon li tiris pli alten super si, la ĉapeton pli profundan super siaj oreloj.*^{FA3.140} La litkovrilo estis pli alta ol li, sed tuŝis lin. La ĉapeto kovris la orelojn flanke de la kapo kun tušo. Ĉi tie estas tamen grava nur la signifo de kovrado.

- *La peza tavolo da sablo kuſis kaj ankoraŭ nun kuſas super ĝi.*^{FA4.195} Ĝi (la preĝeo) estas kovrita de sablotavolo.

Oni povas vidi la kovran signifon de *super* ankaŭ en vortoj kiel *supervesto* kaj *supertuto* (vestoj, kiu(j) kovras aliajn).

Komparu kun simila uzo de *sub* (§12.3.4.11).

Super + direktaj rolmontriloj

- *Plej belaj fiſoj kun argentaj kaj oraj skvamoj naģis post la boato; de tempo al tempo ili elsaltis super la akvon.*^{FA2.5} = ...elsaltis al loko super la akvo.
- *La suno levigis super la teron.*^{Gn.19} = ...al pozicio super la tero.
- *La aerſipo flugas super la landon, el kiu eliris Kolumbo.*^{FA3.55} = ...al super la lando...
- *Marta returnis sin kaj ekvidis tiun saman virinon, kiu [...] levis la kapon de super la maſino kaj faris al ŝi ĝentilan saluton.*^{M.100} = ...de pozicio super la maſino...

Figura uzo

Oni povas per *super* montri ion, kio spertas pasadon de tempo, kvazaŭ sur la cielo super ĝi:

- *Mallumaj tagoj, malvarmaj noktoj pasis super la malnova sonorilo.*^{FA4.211}
- *Sesdek jaroj pasis super mia kapo.*^{BV.20}

Super ofte montras regadpovon, pli altan rangon, pli altan valoron, pli da forto aŭ simile:

- *Li fariĝos reĝo super la tutu lando.*^{FA1.42} Kiel reĝo li havos pli altan rangon ol ĉiu ajn en la tutu lando.
- *Li asertis, ke li havas potencon super ŝi, kaj tial [...] li kapbalancis sian jeson.*^{FA2.105}
- *Dank' al la lingvo ni tiel altiĝis super la bestoj.*^{OV.18}
- *La muzikajisto laŭdadiĝis la birdon super ĉiuj mezuroj.*^{FA2.28}

Super povas montri labortaskon, super kiu laboranto kvazaŭ sin klinas. Iafoje estas vera klinado super afero, sed ofte estas nur figura esprimo:

- *Kiel ŝi taŭgus por balai la ĉamrojn aŭ en la daŭro de tutaj horoj staris super gladiolo...*^{M.181} Por uzi gladiilon oni devas iomete sin klini super ĝi, sed montrado de labortasko estas ĉi tie la ĉefa signifo.
- *Ili, kiel antaŭe, daŭrigadis labori super la malplenaj teksiloj.*^{FA1.70} Verŝajne ili ne sin klinis super la teksiloj.
- *Li ŝvitias ankoraŭ super la alfabeto.*^{PE.1390} Li devas lerni la alfabeton.
- *Laboru ankoraŭ iom super la muziko.*^{M.19} = ...pri la muziko por plibonigi viajn sciojn pri ĝi.

Antaŭ nombrovortoj *super* povas signifi "pli ol": §23.6.

Super kaj supre

Ne konfuzu *super* kun *supre*. *Super* estas rolvorteto, dum *supre* estas E-vorto. La signifoj estas similetaj, sed tamen malsamaj. *Super* ≈ “pli alte ol”. *Supre* ≈ “ĉe la plej alta parto de io” (*supro* = “la plej alta parto”):

- *Li staras supre sur la monto.*^{FE.33} = ...sur la *supro* (*la pinto*) de la monto.
- *La birdo ŝvebas super la monto.* = ...en pozicio pli alta ol la monto.

Tamen oni uzas *supre* ankaŭ kie oni logike povus uzi *supere* (super tiu loko):

- *Ĉie estis silente kaj dezerte, nur la falstelo rakontis al ni, ke supre en la ĉielo moviĝas vivo.*^{FA1.149} = ...ke *super* ni en la ĉielo...

Vortfarado

Supera = “havanta (pli) altan rangon, forton, valoron” k.t.p. (uzata nur figure): *Kolonelo estas supera al kapitano.* (= ...havas pli altan rangon ol...) *Mi esperas, ke ili povos studi en supera lernejo.* La formo *supere* normale ne estas uzata (vidu ĉi-antaŭe pri *supre*).

Superi = “esti supera al io en rango, forto, kvanto” k.t.p. (uzata nur figure): *Malbona virino diablon superas.*^{PE.1425} *Koncerne la iradon de la pensoj, li multe superis ĉiujn aliajn.*^{FA3.119} *En la regiono de la instruado la proponado de laboro multe superas gian postuladon.*^{M.37}

Malsupera kaj *malsuperi* estas la maloj de respektive *supera* kaj *superi*, sed la formo **malsuper** ne estas uzata. Anstataŭe oni uzas *sub* (§12.3.4.11).

12.3.4.13. Sur

Sur montras lokon ĉe la surfaco de io. Normale temas pri apogo, fiksiteco, alpremo, tuša kovrado, aŭ alia grava intertuŝo.

Plej ofte *sur* montras intertušan pozicion pli altan ol la tušata surfaco:

- *Sur la tero kuſas ŝtono.*^{FE.6}
- *La libro estas sur la tablo, kaj la krajono kuſas sur la fenestro.*^{FE.6} = ...sur la fenestra breto.
- *Kiu kuraĝas rajdi sur leono?*^{FE.7}
- *Mi sidas sur seĝo kaj tenas la piedojn sur benketo.*^{FE.26} Pri *sur* kaj en ĉe mebloj vidu *en*.
- *Sur la korto staras koko kun tri kokinoj.*^{FE.33} Ankaŭ eblas rigardi korton kiel spacon ĉirkauitan de muroj: *La kalešo enveturis en la korton.*^{FE.38}
- *Sur la bordo de la maro staris amaso da homoj.*^{FE.32}
- *Li povis observadi la [...] sinjorinon, kiu senlace staris sur unu piedo, ne perdante la ekvilibrion.*^{FA1.99} La cetero de la korpo troviĝas sur la piedo, pli alte ol la piedo, kaj fiksita sur ĝi. (La piedo siavice troviĝas sur ia surfaco.)
- *Sur la arbo sin trovis multe (aŭ multo) da birdoj.*^{FE.32} La birdoj ne troviĝis pli alte ol la tuta arbo, sed ĉiu birdo sidis pli alte ol tiu parto (branĉo) de la arbo, sur kiu ĝi sidis.

- *Mi ne pendigis mian ĉapon sur tiu ĉi arbeto; sed la vento forblovis de mia kapo la ĉapon, kaj ĝi, flugante, pendigis sur la branĉoj de la arbo.*^{FE.39} Rimarku, ke direkta N-finaĵo ne aperas ĉi tie, ĉar *pendigi* kaj *pendigi* ne estas klare movaj agoj.
- **Sur kruta ŝuparo** li levis sin al la tegmento de la domo.^{FE.34}
- *Ŝi [...] facile kuris sur la kotaj trotuaroj.*^{M.39} Same oni kuras, promenas k.s. *sur planko, sur ferdeko, sur kajo, sur perono, sur ĝeto* k.t.p.
- *Promenante sur la strato, mi falis.*^{FE.22} Oni povas ankaŭ diri *en strato*, se oni vidas straton kiel spacon: *la rapida kuro en la glitiga strato*^{M.12}.
- **Sur tiuj ĉi vastaj kaj herboriĉaj kampoj** paſtas sin grandaj brutaroj.^{FE.34} Plej ofte oni vidas kampon kiel surfacon, sed ankaŭ eblas rigardi kampon kiel spacon. Tiam oni diras *en kampo*.
- **Sur la balkono** staris floroj, kiuj belege kreskis.^{FA2.134} Balkono estas rigardata kiel surfaco.
- **Marta ĉiam ankoraŭ sidis sur la sama loko.**^{M.177}

Sur povas ankaŭ montri poziciojn ĉe surfaco sen distingo de alteco (komparu kun *super* [§12.3.4.12] kaj *sub* [§12.3.4.11]):

- *Meze sur la muro* pendis portreto.^{FA2.145} Fiksita sur la muro flanke de ĝi.
- **Sur la ĉielo** staras la bela suno.^{FE.10} Oni rigardas la ĉielon kiel surfacon super la tero. Pri ĉielo oni povas ankaŭ uzi *en*.
- *Li kisis ŝin sur la bušo.*^{FA3.91}
- **Sur lia vizago** mi vidis ĝojan rideton.^{FE.38}
- *Li estas tre purema, kaj eĉ unu polveron vi ne trovos sur lia vesto.*^{FE.41}
- *Ĉiuj havis sur si siajn festajn vestojn.*^{FA2.27} La vestoj kovras la surfacon (la haŭton) de la homo. Pri *sur* kaj *en* ĉe vestaĵoj vidu *en*.
- *Homoj metis sur sin tiajn okulvitrojn.*^{FA2.50} Oni ankaŭ diras pli precize, ke oni portas okulvitrojn *sur la nazo*.
- **Bastoneto, sur kiu** oni tenas plomon por skribado, estas plumingo.^{FE.40} Unu ekstremo de la plumo estas ja *en* la ingo. Uzante *sur* Zamenhof pensis ne pri la enmetita ekstremo, sed ĝenerale pri la tuta plumo, kiu estas fiksita sur la bastoneto. Se oni uzus *en*, povus eble ŝajni, ke la tuta plumo estas en la bastoneto.
- **La doma instruisto ludos solon sur la fluto.**^{FA3.50} La ludanto tuſos la surfacon de la fluto. Oni diras kutime: *ludi ian instrumenton aŭ ludi muzikajon sur ia instrumento*. Oni ne uzas *per* en tiaj esprimoj, ĉar *per* estas uzata pri ilo, per kiu oni ludas: *ludi violonon per arĉo, ludi muzikon sur gitaro per plektro, ludi Ŝopenon sur piano per kvar manoj*.
- *Da flankaj ĉambretoj ĉe la orienta pordego estis tri sur unu flanko kaj tri sur la alia flanko.*^{Jf.40} Oni povas preskaŭ ĉiam diri *ĉe flanko*, sed se efektive estas sur-eca pozicio, oni ankaŭ povas uzi *sur*.

Sur + direktaj rovortetoj

- *Mi metis la manon sur la tablon.*^{FE.26} = ...al loko sur la tablosurfaco.
- *Tra la fenestro, kiu sin trovas apud la pordo, la vaporo iras sur la korton.*^{FE.25}
- *La birdo ne forflugis: ĝi nur deflugis de la arbo, alflugis al la domo kaj surflugis sur la tegmenton.*^{FE.31}
- *La junia knabino prenis la infanon sur sian brakon.*^{M.7} = ...prenis la infanon kaj metis ĝin sur sian brakon.
- *Mi metus sur ŝin vestojn el atlauso, veluro, oro...*^{M.147} = ...al loko sur ŝia korpo...
- *Li metis al mi sian oran ringon sur la fingron.*^{FA3.76} La ringo poste kovris la fingron en ĉirkaŭa pozicio. Kutime oni ne diras, ke ringo troviĝas ĉirkaŭ fingro, sed tio estus tute logika.
- *La aktorino metis al si ŝminkon sur la vizaĝon.* Aŭ: ... en la vizaĝon.
- *Kvinope ili sin jetis sur min,* sed mi venkis ĉiujn kvin atakantojn.^{FE.14}
- *Li staras supre sur la monto kaj rigardas malsupren sur la kampon.*^{FE.33} Sur + direktaj N-finaĵo ofte montras direkton de rigardado k.s.
- *Jen vi forpelas min hodiaŭ de sur la tero.*^{Gn.4} = ...for de loko sur la tero. Normale sufiĉas simpla *de*.

Figura uzo

Sur estas uzata ankaŭ en diversaj figuraj esprimoj:

- *La konfeso de ŝia amo troviĝis jam sur ŝia lango.*^{FA2.141} = Si estis tute preta eldiri sian konfeson de amo.
- *Li portis sur si la pekon de multaj kaj petis por la krimuloj.*^{Ies.53} La peko estis kiel ŝargo sur li.
- *Ĝi ne faros sur mi tian impreson.*^{FA1.10} La impreso estus kvazaŭ sur lia surfaco.
- *Vere teruran efikon faris sur mi la glaso da punĉo!*^{FA1.78}

Ankaŭ figura *sur* povas aperi kun direktaj N-finaĵo:

- *Se mi iam devus elekti fiancilon, tiam la elektro pli volonte falus sur vin.*^{FA1.64}
- *Tio ĉi estas feino, kiu prenis sur sin la formon de malriĉa vilaĝa virino.*^{FE.15} La formo kvazaŭ kovris ŝian surfacon.
- *Ĉiuj okuloj fiksige sur min.*^{Rt.88} Ĉiuj ekrigardis fikse min.

12.3.4.14. Tra

Loko de moviĝo

Tra montras lokon, ene de kiu okazas moviĝo. La moviĝo komenciĝas ekster la afero, iras en ĝin, kaj pluiras ĝis la alia ekstremo de la afero. La moviĝo

povas ankaŭ komenciĝi ĉe unu ekstremo, kaj daŭri al la alia ekstremo. La moviĝo povas pluiri for de la loko, aŭ resti ene de ĝi sen iri pluen, laŭ la konteksto:

- *Tra la fenestro, kiu sin trovas apud la pordo, la vaporo iras sur la korton.*^{FE.25} La vaporo estas unue en la domo, iras al la fenestro, en ĝin, el ĝi, kaj atingas fine la korton.
- *La koboldo rigardis tra la serura truo kaj vidis, ke la studento legas.*^{FA3.52} La rigardo “iris” en la seruran truron, el ĝi, kaj en la alian ĉambron.
- *Li estas tiel dika, ke li ne povas trairi tra nia mallarĝa pordo.*^{FE.33}
- *Mallarĝa vojeto kondukas tra tiu ĉi kampo al nia domo.*^{FE.38} Oni rigardas la kampon kiel lokon kun interno. La vojeto “iras” de ie, en la kampon, al la alia flanko de la kampo, kaj pluen al nia domo.
- *Du ekbriloj de fulmo trakuris tra la malluma ĉielo.*^{FE.40} La ekbriloj aperis en unu flanko de la ĉielo, kaj kuris ĝis la alia flanko. Oni rigardas la ĉielon kiel lokon kun interno. (Oni povas rigardi ĝin ankaŭ kiel surfacon. Tiam oni uzus *trans*.)
- *Ni veturos de Hamburgo al Oslo tra Kopenhago.* Iafoje oni uzas *per aŭ pere de* en tiaj ĉi esprimoj.

Malpreciza tra

Ofte la moviĝo ne iras precize de unu flanko ĝis la alia, sed iel de loko al loko ene de la afero:

- *La soldatoj kondukis la arrestitojn tra la stratoj.*^{FE.22} Ili iris de iuj lokoj en la stratoj al aliaj lokoj en la stratoj.
- *Bala muziko bruis tra la festaj salonoj.*^{FA3.15} La muziko sonis de loko al loko ene de la salonoj.
- *Li premis al la homoj la manojn kun afabla ridetado, dum la muziko sonis tra la bela nokto.*^{FA1.55} = ...la muziko sonis de loko al loko en la nokto. La tempa vorto *nokto* ĉi tie montras lokon (= *nokta aero* aŭ simile). Tra ja povas montri tempon (vidu ĉi-poste), sed ĉi tie temas pri loko.

Loko sen moviĝo

Tra povus ankaŭ montri lokon, kiu estas atingebla per movo ene de io. Tiaj frazoj estas tamen tre maloftaj. *La oficejo troviĝas tra tiu pordo.* Ĝi troviĝas en ĉambro atingebla per iro tra tiu pordo. Simila uzo estas ebla, sed same malofta, ĉe *preter* (§12.3.4.10). Ĉe *trans* (§12.3.4.15) tia uzo estas tamen normala.

Tra + direkta N-finaĵo

Por klare montri, ke moviĝo plene trairas, kaj pluiras el la loko, oni povas uzi *tra + N-finaĵon*. Jam simpla *tra* povas havi tian signifon, kaj oni uzu N-finaĵon nur kiam tio helpas al klareco:

- *Mia brako estas sufice forta, por porti vin **tra la arbaron**.^{FA1.107} = ...la tutan vojon tra la arbaro kaj el ĝi.*
- *La sago iris **tra lian koron**.*^{RG2.9} ≈ *La sago plene penetris lian koron.*
- *Mi pafos per mia pafilo **tra la kradan aperturon de la pordego**, kaj tiam ĉiu gardu sian nazon!*^{RN.32} *La pafoj eble trafos tiujn, kiuj staros ekstere.*

Komparu kun similaj uzoj de *ĉirkau* (§12.3.4.4), *preter* (§12.3.4.10), *trans* (§12.3.4.15) kaj *kontraŭ* (§12.3.4.8).

Tempo

Tra povas signifi “la tutan tempon de la komenco ĝis la fino”:

- *La alta urbo, kiu **tra dek jaroj** la tutan grekan forton kontraŭstaris, prezantas nun ruinojn.*^{IT.43}
- *La koko krias **tra la tutu nokto**.*^{H.8}

Tempa *tra* similas al *dum* (§12.3.6.2). *Tra* tamen pli emfazas la sencon “de la komenco ĝis la fino”. Oni ankaŭ preferas *tra*, se io ripete aŭ multfoje okazis dum la tempo. Vidu ankaŭ *en* (§12.3.4.6) kaj *por* (§12.3.6.9).

Tra kaj trans

Ne konfuzu *tra* kun *trans*. Vidu ĉe *trans* detalan klarigon pri la diferenco: §12.3.4.15.

Vortfarado

Trae = “tra io”: *Iru, mi diras, aŭ mi trapikos vin **trae!***^{RT.132} (= ...*tra via korpo!*)

Traigis = “movi aŭ piki k.s. tra io, tredi”: *Li **traigis** la fadenon **tra** la trueton de la kudrilo.*

12.3.4.15. Trans

Loko

Trans signifas “sur la alia flanko de”. Oni uzas *trans*, kiam oni devus iri super aŭ sur la koncerna afero por atingi la alian flankon:

- *Ĉi tiu estas jam **trans** ĉiuj montoj.*^{RN.18} = *Ĉi tiu estas jam sur la alia flanko de ĉiuj montoj.* Por iri tien, kie ĉi tiu estas, oni iru super (aŭ sur) la montoj.
- *Ankorau antaŭ la mallevigo de la suno ni devas esti **trans** la limo!*^{RT.103} = ...*sur la alia flanko de la limo.*

Komparu kun simila, sed tre malofta, uzo de *preter* (§12.3.4.10) kaj *tra* (§12.3.4.14).

Zamenhof ofte uzis *transe de* anstataŭ (senmova) loka *trans*: *Transe de la mallarĝa kampa vojo* staras malnova kavalira kastelo.^{FA2.58}

Moviĝo

Trans ankaŭ povas montri moviĝon al la alia flanko de io per iro super aŭ sur ĝi:

- *La kantado de la parohanoj [...] penetradis **trans la strato** ĝis la kontraŭe staranta domo.*^{FA3.103} = ...*penetradis al la alia flanko de la strato...*
- *Pensoj iras **trans limo** sen pago kaj timo.*^{PE.1888} = ...*al la alia flanko de limo...*
- *Matene la vojo kondukas **trans ŝvelintaj riveroj**.*^{FA1.146}

Trans + direktaj rolmontriloj

Oni povas uzi *trans* kune kun direktaj N-finaĵoj por akcenti, ke temas pri moviĝo al loko aliflanke de io:

- *La hirundo flugis **trans la riveron**, ĉar trans la rivero sin trovis aliaj hirundoj.*^{FE.26} = ...*al trans la rivero...* Ĉi tiu Fundamenta frazo montras la eblon fari distingon inter troviĝo aliflanke de io, kaj moviĝo al la alia flanko de io. La uzado de Zamenhof tamen montras, ke direktaj N-finaĵoj ne estas deviga ĉe mova *trans*.
- *La knabo rapide elkuris tra la pordo, **trans la korton** kaj for el la domo.*^{FA1.140}
- *La unueco estas pli granda en Dio. Li akompanas nin **trans la morton!***^{FA3.105}

Komparu kun similaj uzoj de *cirkaŭ* (§12.3.4.4), *preter* (§12.3.4.10), *tra* (§12.3.4.14) kaj *kontraŭ* (§12.3.4.8).

Oni povas ankaŭ uzi *de* (§12.3.2.1) aŭ *el* (§12.3.5.2) antaŭ *trans* por montri moviĝon de aŭ el loko aliflanke de io:

- *Venis kontraŭ vin granda multo da homoj **de trans la maro**.*^{Kr2.20} = ...*de loko, kiu troviĝas aliflanke de la maro.*
- *Belaj rakontoj **el trans la montoj**.*^{PE.162}

Trans kaj tra

Ne konfuzu *trans* kun *tra*. Transmovo iras super aŭ sur io. Tramovo iras ene de io:

- *Ŝi saltis **trans barilon**.* Ŝi saltis super la barilo al la alia flanko.
- *Ŝi kuris **tra barilon**.* Ŝi kuris tra truo en la barilo al la alia flanko.
- *Ili iris **trans la ponton**.* Ne: *...*tra la ponton**, ĉar oni iras sur ponto, ne en ponto. Komparu: *Jen vi vidas ankaŭ la fortan Majnan ponton [...] kaj tre multe da homoj, veturiloj kaj ĉevaloj sendangere **transiradas** ĝin.*^{Rn.20}
- *Trans la bušon de la rigidmiena mastrino de la oficejo la unuan fojon en la daŭro de la tutaj interparoladoj glitis nun rideto.*^{M.31} La rideto glitis ne en la bušo, nek flanke de la bušo, sed ĝuste sur la bušo.

- *Kavalirajon oni metas al vi trans la ŝultron.*^{Rz.83} La kavalirajon (ordenan rubandon) oni metas sur la ŝultron etendante ĝin de la brusto ĝis la dorso. *Tra* donus tute alian signon.

Iajn lokojn oni povas rigardi ĉu kiel spacon, ĉu kiel surfacon. Tiam oni povas elekti *sur* aŭ *en*, *trans* aŭ *tra*, laŭplaĉe:

- *Du ekbriloj de fulmo trakuris tra la malluma ĉielo.*^{FE.40} La ĉielo estas rigardata kiel spaco, en kiu kuris la fulmo.
- *Tiu stelo tre luma, kiun vidas vi, en sia kurado trans arkaĵo la ĉela [...]*^{H.3} La ĉielo estas rigardata kiel surfaco, sur kiu kuris la stelo.
- *Sur strato kaj en strato* estas sufice egalaj, sed *tra strato* kaj *trans strato* estas tre malsimilaj. *Iri tra strato* signifas “iri en la strato laŭ ĝi de unu loko al alia”. *Iri trans strato* signifas “iri sur la alia flanko de la strato”, aŭ “iri al la alia flanko de la strato”. Por la lasta signifo oni povas por klareco diri *iri trans straton* (efektive oni plej ofte diras *transiri straton*.)

Maltrans

Logika, sed apenaŭ uzata, estas *maltrans* = “sur tiu ĉi flanko de”: *Vi eraras. Tiu urbo ne troviĝas trans la rivero, sed maltrans ĝi.* = ...*Tiu urbo ne troviĝas aliflanke de la rivero, sed ĉi-flanke de ĝi.* Atentu pri la akcento: *mAltrans*. Anstataŭ *maltrans* oni provis la novan rolvorteton *cis* (§12.3.10). Plej bona alternativo estas tamen *ĉi-flanke de*.

Vortfarado

Transa, transe = “aliflanka, aliflanke”: *Si transflugis sur la transan bordon.*^{FA3.3} *Transe de la maro troviĝas lando tiel same bela, kiel ĉi tiu.*^{FA1.106} *En ĝi estis skribita pri la vivo transe de la tombo.*^{FA3.117} (= ...*aliflanke de la morto, post la morto.*)

Transigi = “movi trans ion, pludoni, turni vidigante la alian flankon, aliformigi”: *Ili persipe transigis varojn de unu bordo al la alia. / La fabelo en la daŭro de mil jaroj estis transigata de unu cikonio-patrino al alia cikonio-patrino.*^{FA4.19} *Kiam si transigis la foliojn, ili tuj returne ensaltis.*^{FA1.104} *La mova energio estos transigitaj en varmon.*

Transiĝi = “iri trans ion, iri al alia loko”: *Per sipo ili transiĝis al la alia bordo. / Permesu al mi proponi al vi transiĝi kun mi en alian loĝejon.*^{Rz.30}

12.3.5. Direktaj rolvortetoj

En tiu ĉi paragrafo estas klarigoj pri la direktaj rolvortetoj *al* (§12.3.5.1), *el* (§12.3.5.2) kaj *gis* (§12.3.5.3), sed ankaŭ la N-finaĵo (§12.2.5) kaj la rolvorteto *de* (§12.3.2) estas direktaj rolmontriloj.

12.3.5.1. Al

Al montras celon. *Al* ofte similas al *por*. Vidu ĉe *por* klarigon pri la diferenco: §12.3.6.9.

Direkto de movo

Normale *al* montras celon de movigo:

- *Mi venas de la avo, kaj mi iras nun **al la onklo.***^{FE.9} La celo de la irado estas la onklo.
- *En unu tago, kiam ŝi estis apud tiu fonto, venis **al ŝi** malriĉa virino.*^{FE.15}
- *Vi devas nur iri **al la fonto** ĉerpi akvon.*^{FE.17}
- *Sur kruta ŝtuparo li levis sin **al la tegmento** de la domo.*^{FE.34}
- *Mallarĝa vojeto kondukas tra tiu ĉi kampo **al nia domo.***^{FE.38}
- *Josuo kaj la tutu Izrael ŝajnigis sin venkobatitaj de ili, kaj ekkuris en la direkto **al la dezerto.***^{Js.8}
- *Li kraĉos **al vi** en la vizaĝon.*^{Rt.41}

Direkto sen movo

Al povas montri direkton ankaŭ kiam ne estas movo:

- *La regido etendis siajn brakojn **al la ĉielo, al la arbaro, kaj al la maro.***^{FA2.90} La brakoj estis direktitaj en la diversaj direktoj, sed ili ne moviĝis al tiuj lokoj.
- *Danke ŝi ridetadis **al li.***^{FA1.107} La ridetoj estis en lia direkto.
- *Li rigardis **al la klara, hela luno** supren.*^{FA3.23}
- *Mi sopiras... **al la lando de mia infaneco.***^{FA3.31}
- *Kiele junulo povus kontraŭstari **al la ĉarmoj de malĉastulino?***^{Rt.32}
- *Dum momento ŝi staris senmove, apogante sin per la mano **al angulo de muro.***^{M.92}

Ricevanto

Al tre ofte montras tiun, kiu ricevas ion, aŭ tiun, kiu ion aŭdas, vidas, ekscias, lernas k.t.p. (= ricevas sonon, bildon, sciaĵon, lernaĵon k.t.p.):

- *Donu **al la birdoj** akvon, ĉar ili volas trinki.*^{FE.9} La birdoj ricevu akvon.
- *Mi redonas **al vi** la monon, kiun vi pruntis **al mi.***^{FE.14} Antaŭe mi ricevis la monon (prunte), nun vi ĝin rericovos.
- *Si tuj lavis sian krucon kaj ĉerpis akvon en la plej pura loko de la fonto kaj alportis **al la virino.***^{FE.15}
- *Petu ŝin, ke ŝi sendu **al mi** kandelon.*^{FE.20}
- *Mia tutu ŝuldo estos pagita **al vi** baldaŭ.*^{FE.25}
- *Diru **al mi** vian nomon.*^{FE.18}
- *Rakontu **al mia juna amiko** belan historion.*^{FE.10}
- *Kial vi ne respondas **al mi?***^{FE.20}
- *Ordonu **al li**, ke li ne babilu.*^{FE.20}
- *Montru **al ili** vian novan veston.*^{FE.18}

- *La kuracisto konsilis al mi iri en ŝvitbanejon.*^{FE.40}
- *Mi instruas Esperanton al mia infano.*^{LR.98} (= *Mi instruas mian infanon pri Esperanto.*^{LR.98})
- *La lumo de la suno metis finon al la bela sonĝo.*^{FA3.32} La sonĝo “ricevis finon” = finiĝis.
- *Oni donis al li panon, kaj li mangis, kaj oni trinkigis al li akvon.*^{Sm1.30}

Profitanto, malprofitanto

Al povas montri tiun, kiu iel profitas aŭ malprofitas de ago. Alivorte *al* montras tiun, kiu “ricevas” la agon aŭ rezulton de la ago:

- *Mi ĉiam estas preta fervori en servado al la patrujo.*^{Rz.62} La patrujo profitus de la servado.
- “*Pardonu al mi, patrino,*” *diris la malfeliĉa knabino, “ke mi restis tiel longe”.*^{FE.17} La knabino profitus de la pardon.
- *Mi deziras al vi bonan tagon, sinjoro!*^{FE.10}
- *Oni tiel malhelpis al mi, ke mi malbonigis mian tutan laboron.*^{FE.33}
- *Antaŭ tri tagoj mi vizitis vian kuzon kaj mia vizito faris al li plezuron.*^{FE.20}
- *Vi tiam povos tre humile teni al li la kalešon, kiam li veturos kun sī al la preĝejo por edziĝi.*^{Rt.41}
- *Pro la bono de la afero ni devos cedi al la plimulto.*^{OV.64} Ni cedos kaj la plimulto profitos de tio.
- *Mi cedas al via peto.*^{FA1.11} = *Mi cedas al vi pro via peto.*

Tiaj ĉi *al*-komplementoj ofte montras samtempe apartenon aŭ posedon de korpoparto aŭ vestaĵo. Oni povas anstataŭe uzi posedan pronomon (§11.2), sed *al* estas pli klasika:

- *Si kombas al si la harojn per argenta kombilo.*^{FE.34} = *Si kombas siajn harojn...*
- *Mi al vi purigos la botojn.*^{Rz.45} = *Mi purigos viajn botojn.*
- *Ili ŝmiris al si la angulojn de la bušo per fișoleo, por ke ili fariĝu pli flekseblaj.*^{FA3.96}
- *Por knabinoj tio ne estis irebla vojo, ili dissirius al si la vestojn.*^{FA2.88}

Ricevanto de demova ago

Al povas montri la ricevanton (profitanton/malprofitanton) de ago, kiu estas **demova**. La ricevanto ja ricevas ian agon, sed la ago estas tia, ke ĝi forprenas ion disde la ricevanto. Tia ĉi mikso de almovko kaj demovo povas esti konfuza. Ofte de estas pli klara:

- *Si detiris al li la galošojn de la piedoj.*^{FA1.94} Li ricevis servon, kiu konsistis el detirado de galošoj. Oni povus eble miskompreni, ke oni detiris la galošojn de alia persono, kaj poste li ricevis la galošojn. *De li* estus pli klara. Ekz.: *Si [...] deprenis de si la pugnogantojn kaj la botojn.*^{FA2.71}

- *Vi rabas al via homo ĉion, kion li havas, ĝis ne restas al li eĉ ĉemizo sur la korpo.*^{Rt.57} La rabo iras direkte al via homo, kiu perdos ĉion, kion li havas. *De* estus pli klara.
- *Ne dehaku al mi la kapon!*^{FA2.101} Mi ne volas malprofitti de la dehakado.
- *Nia maljuna avino malĝojas tiel, ke la blankaj haroj al ŝi elfalis.*^{FA1.66} Ŝiaj blankaj haroj elfalis de ŝia kapo.
- *La aŭto estas ŝtelita al mi.* = ...ŝtelita disde mi. La ŝtelo trafis min. Se oni dirus ...ŝtelita de mi, tio signifus, ke mi ŝtelis la aŭton: §12.3.2.4.

Ĉi tia uzo de *al* estas sufice ofta ĉe Zamenhof, sed fariĝis nuntempe iom malpli ofta. Kiam ne estas risko de miskompreno, oni povas tute bone uzi *al* en tiaj esprimoj.

Spertanto, sentanto

Al povas montri tiun, kiu spertas aŭ sentas ion:

- *La malfeliĉa infano rakontis al ŝi naivajn ĉion, kio okazis al ŝi.*^{FE.17}
- *Sajnas al mi, ke el ŝia bušo elsaltas perloj kaj diamantoj.*^{FE.17}
- *Estas al mi malvararme kaj tiel malseke!*^{FA1.33} ≈ *Mi sentas malvarmon kaj malsekon.*
- *Artikoloj talente skribitaj plaĉos al la gazeto kaj al ĝiaj legantoj.*^{OV.99}
- *Vi estis al mi tre kara.*^{Sm2.1}
- *Ĉu ne estas al vi agrable havi tian saman kapablon?*^{FE.17}
- *Ankaŭ al vi, mia kara Hermano, li sentigas sian skurĝon.*^{Rt.41}
- *Granda parto de la alta literatura lingvo [...] estas al vi videble tre malmulte konata.*^{M.135} Ĉi tie eblas ankaŭ uzi *de*, ĉar temas pri aganto ĉe pasiva participo (§12.3.2.4).
- *Estu sciante al la reĝo, ke ni iris en la Judan landon.*^{Ez.5}

Posedanto

Al montras posedanton kaj similajn signifojn ĉe la verbo *aparteni*:

- *La rozo apartenas al Teodoro.*^{FE.5} = *La rozo estas de Teodoro. La rozo estas lia.*
- *Li apartenis al tiuj tre maloftaj homoj, kiuj faras ĉion silente.*^{OV.246} = *Li estas unu el tiuj tre maloftaj homoj...*

Al anstataŭ N-finaĵo

Ĉe aga O-vorto *al* povas iafoje montri sencan objekton: §12.3.2.2.

Rezulto de ŝanĝo

Iafoje oni montras per *al* rezulton de transformado aŭ ŝanĝado: *Li disrompis ĝin al mil pecoj.* Normale oni uzas *en* + N-finaĵon (§12.3.4.6). Oni renkontas tiusignife ankaŭ *je* (§12.3.1).

Aldono, adicio

Kune kun verboj kiel *aligi*, *aliĝi*, *aldoni* k.t.p., *al* povas montri aldonon, adicion k.s.:

- *La junulo aliĝis al nia militistaro kaj kurage batalis kune kun ni kontraŭ niaj malamikoj.*^{FE.39} Li fariĝis parto de la militistaro.

Iafoje sola *al* montras aldonon sen helpo de alia aldonsignifa esprimo. Tio estas tamen tre malofta:

- *Revenigu lin! — Kiel revenigi? Ĝuste al la malfeliĉo oni ordonis al la administranto doni la plej bonan ĉevaltron.*^{RZ.96} = ...aldone al la jam konata malfeliĉo...

Iam oni uzis *al tio* anstataŭ aldonsignifa *krom tio* (§12.3.6.3):

- *Ĝi havis tiel same grandan sukceson, kiel la efektiva najtingalo, kaj al tio ĝi havis multe pli belan eksterajon.*^{FA2.28} Nun oni diras nur *krom tio* aŭ *krome*.

Tempo

Al iafoje montras okazon (precipe feston), kiam oni parolas pri speciala ago pro tiu okazo (donacado k.s.):

- *Al Kristnasko venis letero de ŝia patro.*^{FA3.58} = *Okaze de Kristnasko... Je Kristnasko, kaj ĝuste pro tio ke estis Kristnasko...*
- *Akceptu ankaŭ de mia flanko plej koran gratulon al la nova jaro.*^{OV.491} = ...*okaze de la nova jaro*.

Al troviĝas ankaŭ en esprimoj kiel *de tempo al tempo* = “iafoje, kelkfoje”; *de tago al tago* = “ĉiutage, laŭ pasado de la tagoj”. Ili estas figuraj esprimoj faritaj laŭ *de loko al loko* k.s.:

- *De tempo al tempo li aliradis al la fenestro kaj elrigardadis.*^{FA2.144}
- *De tago al tago la regido ŝin ĉiam pli ekamadis.*^{FA1.63}

Referenco

Ĉe esprimo de proksimeco, simileco k.s. *al* montras tion, kion oni konsideras, kiam oni taktas aferon proksima aŭ simila:

- *Ŝi estis jam tute proksima al la preĝejoj.*^{FA1.109} = *Ŝi estis jam en la proksimo de la preĝejo.*
- *Pli proksime al la fenestroj [...] prenis al si lokon laboristinoj pli junaj.*^{M.112}
- *La pli maljuna estis tiel simila al la patrino per sia karaktero kaj vizaĝo, ke ĉiu, kiu ŝin vidis, povis pensi, ke li vidas la patronon.*^{FE.11}
- *Tio estis vivmaniero certe ne konforma al la reguloj de la higieno.*^{M.132}

Oni trovas ankaŭ *proksima de*, *proksime de*. Ĉe *malproksima/malproksime* oni uzas precipe *de* (§12.3.2.5). Sajnas logike uzi ĉiam *al* ĉe proksimeco, kaj *de* ĉe malproksimeco, sed la efektiva uzado estas miksita. Ĉe aliaj vortoj

similaj al *malproksima*, oni ne uzas *al*, sed *de* (iafoje *je*): *aparta de, diferenca de, libera de/je* k.s.

Rolvortajoj kun *al*

Legu ankaŭ pri rolvortajoj kiel *responde al, konforme al*: §12.3.7.

Vortfarado

Aligi = “aldoni, almeti”: *Nur tiam ni povas esperi pli aŭ malpli frue **aligi** al nia afero la grandegan indiferentan amason de la publiko.*^{OV.93}

Alīgi = “aldoniĝi, almetiĝi, aniĝi, aparteniĝi”: *Se gut' al guto **alīgas**, maro fariĝas.*^{PE.2228} *Ĉiutage **alīgas** al Esperanto multaj novaj personoj en ĉiuj landoj de la mondo.*^{L2.73} *Ĉu vi **alīgis** al la kongreso?*

12.3.5.2. *EI*

Movo

El montras movon for de interno al ekstero:

- *El la kaldrono, en kiu sin trovas bolanta akvo, eliras vapo.*^{FE.25} La vapo iras for de la interno de la kaldrono.
- *Li eliris el la dormoĉambro kaj eniris en la mangōĉambron.*^{FE.31}
- *Mia patrino forpelis min el la domo.*^{FE.21}
- *Ŝi vidis unu sinjorinon, tre riĉe vestitan, kiu eliris el la arbaro.*^{FE.19}
- *Li venigis al si el Berlino multajn librojn.*^{FE.39} = ...de la interno de Berlino...
- *La lasta espero malaperis el la animo de la bela Sara.*^{Rn.40}
- *Vi eksigis el la movado.*^{L2.304}
- *Moor ridas el la tutaj gorĝo.*^{Rt.17} = ...ridas plengorĝe, laŭte. La rido venas kvazaŭ el ĉiuj partoj de la gorĝo.
- *El sub la kanapo la muso kuris.*^{FE.26} El estas ofte uzata kune kun diversaj lokaj rolvortetoj (§12.3.4) por pli ekzakte montri la lokon, el kiu io moviĝas.
- *Mi petas vin, sinjorina moŝto, — diris la juvelisto el malantaŭ la tablo.*^{M.187} La loko malantaŭ la tablo estas rigardata kiel spaco kun interno. Oni ankaŭ povus uzi *de* (§12.3.2.1).
- *Iru en la domon de la malĉastistino, kaj elkonduku el tie la virinon, kaj ĉiujn, kiuj estas ĉe ŝi.*^{Js.6}
- *Tie interne estis mallume, almenaŭ en la antaŭa ĉambro, — el interne estis aŭdata muziko.*^{FA2.134}

Antaŭa stato

El povas montri antaŭan staton, kiiam temas pri ŝangajo. Ofte temas pri figura uzo de la baza mova senco de *el*:

- *Unu el ili eksaltis el sia dormo kiel sovaĝa besto.*^{FA3.15} Li subite vekiĝis.
- *Marta rapide kaj kvazaŭ vekite el longa dormo kaptis la manon de la kudristino.*^{M.103}
- *Ŝi videble sentis la en ĉiu homo denature troviĝantan deziron eltiri sin el mizerio.*^{M.119}
- *El la knabo fariĝis junulo, kaj li devis forveturi en la malproksiman mondon.*^{FA2.82} Li ŝangiĝis de knaba stato en junulan staton.
- *Vi iam vidos, kio el tio [pomkerno] fariĝos; el tio fariĝos io, pri kio vi certe ne pensas, tutu pomarbo, sed ne tuj.*^{FA3.141}
- *Vi faris el mi la plej malfeliĉan mizerulon en la mondo.*^{Rt.104} = *Pro via faro mi fariĝis la plej malfeliĉa mizerulo en la mondo.*

Deveno

El ofte montras devenon, originon aŭ fonton:

- *El kie vi estas?*^{FA2.37} = *De kiu loko vi devenas? Kie estas via origina loko?*
- *Kelkaj el la Esperantaj idiotismoj estas prenitaj ankaŭ el la lingvoj slavaj (dum aliaj estas prenitaj el aliaj lingvoj).*^{LR.119}
- *Tradukoj el ĉi tiu lingvo estus pli dezirataj kaj pli bone pagataj.*^{M.127}
- *Kiom mi povis vidi el via laboro, tiu via senduba talento restas [...] en stato rudimenta.*^{M.135} La fonto de lia konstato estas ŝia laboro, kiun li vidis.
- *S-ro de Beaufront nur legis eltiron el tiu ĉi artikolo.*^{LR.116}
- *Tie la floroj kaj la folioj kantis la plej belajn melodiojn el lia infaneco.*^{FA1.122}
- *La infano alsidiĝis al lito kaj laŭte legis el la libro.*^{FA3.25}

Materialo

El estas la normala rolvorteto por montri materialon. Tiu signifo estas varianta de devena el:

- *La regino iris en banejon, kiu estis konstruita el marmoro.*^{FA1.103}
- *Ĉemizojn, kolumojn, manumojn kaj ceterajn similajn objektojn ni nomas tolaĵo, kvankam ili ne ĉiam estas faritaj el tolo.*^{FE.35}
- *Nenian trinkajon el vinberoj li devas trinki.*^{Nm.6}
- *Freša viando kostas multe, kaj por pretigi el ĝi manĝon oni devas ankaŭ forbruligi multe da ligno.*^{M.64}
- *Al mi donu la plezuregon, ke mi faru el li kaçon!*^{Rt.70}
- *El la diritaj vortoj ni povas ankoraŭ fari aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finiĝoj kaj aliaj vortoj.*^{FE.30}

Distingo de individuo

Tre ofte *el* montras grupon aŭ amason, kiam oni distingas aŭ apartigas iujn individuojn de la grupo, aŭ parton de la amaso. Tion oni povas rigardi kiel figurantuzadon de la baza elmova signifo. Oni kvazaŭ elprenas membrojn aŭ partojn por aparta konsidero:

- *El ĉiu(j) miaj infanoj Ernesto estas la plej juna.*^{FE.10} Ernesto apartenas al la grupo “*ĉiu(j) miaj infanoj*”. Inter ili li estas la plej juna.
- *El ŝiaj multaj infanoj unu(j) estas bonaj kaj aliaj estas malbonaj.*^{FE.12}
- *Por miaj kvar infanoj mi aĉetis dek du pomojn, kaj al ĉiu **el la infanoj** mi donis po tri pomoj.*^{FE.14}
- *El la tri letero(j) unu estis adresita: al Lia Episkopa Mošto, Sinjoro N.; la dua: al Lia Grafa Mošto, Sinjoro P.; la tria: al Lia Mošto, Sinjoro D.*^{FE.42}
- *Multaj **el niaj amikoj** ne volas pacience atendi kaj labori.*^{OV.59}
- *Tio estis la plej bela horo **el mia vivo!***^{FA3.67} Aŭ *de mia vivo*.
- *Trinku **el la vino**, kiun mi enverſis.*^{SS.6} = *Trinku iom de la vino...*
- *Li nenion povis rememori **el sia sonĝo**.*^{FA2.133}

Iafoje *inter* montras apartenon al grupo (§12.3.4.7). Iafoje oni renkontas la pezan esprimon *el inter*: *Li estas unu el inter ili*. Tute bone sufiĉas sola *el*: *Li estas unu el ili*.

Speciala varianto de tiu ĉi signifo estas konsisto:

- *Mia skribilaro konsistas **el inkujo, sablujo, kelke da plumoj, krajono kaj inksorbilo.***^{FE.34}
- *Unu minuto konsistas **el sesdek sekundoj**.*^{FE.12}

Kiam *konsisti* montras la esencan parton de io abstrakta, oni uzas *en* (§12.3.4.6): *Vera libereco konsistas en kompleta foresto de leĝoj*.

Kaŭzo

Por kaŭzo oni uzas normale *pro* (§12.3.6.11), sed kiam oni volas montri kaŭzon figure kiel devenon aŭ fonton, oni povas uzi *el*:

- *Ni restas sen rimedo(j) kaj lacaj kaj devas **el manko de fortoj** cēsigi la el-iradon de nia organo.*^{OV.125} = ...*pro manko de fortoj...*
- *Clemency **el surprizo** pro tiu ĉi demando preskaŭ renversis la pleton de teo.*^{BV.70} *El sonas pli bone ol *pro* ĉi tie, ĉar *pro* aperas tuj poste.*
- *La tuta cetera parto de l' vorto ŝanĝigadis — **el simpla senhelpa neceseco kaj ne el ia lingva leĝeco.***^{LR.64}
- *Unu sinjoro [...] en la komenco estis forte kolera kontraŭ ĝi **el la kaŭzo**, ke ĝi “ne estas sufiĉe internacia”.*^{LR.32} = ...*kolera kontraŭ ĝi pro tio, ke ĝi... kolera kontraŭ ĝi, ĉar ĝi...*

Komparu kun simila uzo de *de* (§12.3.2.1).

Vortfarado

Elen = “eksteren el tiu loko”: *La akvo fluis de ŝiaj haroj kaj vestoj, kaj verŝigis en ŝiajn ŝuojn kaj elen.*^{FA1.17}

Eligi = “irigi el io”: *Ĝi estas dramo, miaj fratoj, kiu eligas larmojn el viaj okuloj.*^{RL.80} *La alumeto eligis varman helian flamon.* (= ...*eligis el si...*).

Eligi = “iri el io”: *La ambaŭ virinoj kaj la infano eligis el veturilo antaŭ unu el la domoj ĉe la strato Piwna.*^{M.6} *Mi gis nun ne kuraĝis demandi vin, [...] kiamaniere vi sukcesis eligi el la malriĉeco.*^{M.156}

El estas ankaŭ uzata prefiksce: §38.4.2.

12.3.5.3. *Gis*

Limo de movo

Gis montras lokon, kiun ia movo atingas, sed ne pasas:

- *Niaj fratoj eliris kun la gastoj el sia domo kaj akompanis ilin gis ilia domo.*^{FE.18} Post alveno al ilia domo niaj fratoj ne plu akompanis ilin.
- *Li klinigis gis la tero.*^{FA2.99}
- *Gis ĉi tie aliru, sed ne plu.*^{IJ.38}
- *Gis kie ni iros hodiaŭ?*
- *De supre gis malsupre la kastelo estis fendiĝinta.*^{FA2.67}
- *Starigu nun la kaldronon kaj plenigu ĝin per akvo gis la rando.*^{FA3.137}
- *La fraŭlineto ruĝigis gis la haroj kaj oreloj.*^{M.175}

Limo sen movo

Gis ankaŭ povas montri limon de spaco, tereno aŭ simile:

- *La tuta Sundo gis la Sveda bordo estas kovrita de glacio.*^{FA2.109} La Sveda bordo estas limo de la glacio.
- *Ĉapo el ursa felo sidis sur lia kapo gis sub la oreloj.*^{FA1.116} La rando de la ĉapo troviĝis sub la oreloj.
- *En forte pluva aŭtuna tago li piede ekiris la vojon. [...] malseka gis la haŭto li la unuan fojon eniris en Kopenhagon.*^{FA3.59} La haŭto estis limo de la la malseko en liaj vestaĵoj.
- *Gis la arbaro estas sufice malproksime.*^{FA3.56}

Tempo

Gis ofte montras tempon, kiun io atingas, sed ne pasas:

- *Mi laboras ĉiutage de frua mateno gis malfrua vespero.*^{L1.73} Post malfrua vespero mi ne plu laboras.
- *Ĵuru al mi fidелеcon kaj obeадон gis la morto!*^{RL.30} Nur post la morto povas ĉesi via fideleco kaj obeado.
- *Mi eltenos gis la fino.*^{RT.115}

- *Ili trinkis ĝis malfrue en la nokto.*^{FA1.10}
- *Nu, atendu ĝis morgaŭ.*^{FA1.99}
- *Ĝis (la) revido!* aŭ simple *Ĝis (la)!* ≈ *Ĝis nia venonta revido mi memoros vin!*
- *Ĝis kiam vi rifuzos humiliigi antaŭ Mi?*^{Er.10} = *Ĝis kiu tempo vi daŭrigos rifuzi...* Rimarku, ke *ĝis* antaŭ demanda *kiam* (§33.4.2) estas bona uzo, dum *ĝis* antaŭ nedemandanta *kiam*-frazo (§33.7) estas malbona.

Speciala uzo de tempa *ĝis* estas montrado de lasta tempo por fini taskon. Tiam *ĝis* signifas “ne pli malfrue ol”. La montrita tempo estas mem inkluzivita, sed post *ĝi* estos tro malfrue:

- *La tuta traduko estu nepre preta ĝis la fino de Majo.*^{OV.563} = ...*preta ne pli malfrue ol la fino de Majo. Estu preta* devas ĉi tie kompreniĝi kiel *fariĝu preta, estu pretigita.* Ĉi tia uzo de *ĝis* estas speciala konvencio. Se tiu konvencio ne ekzistas, oni komprenus, ke la traduko restu preta *ĝis* la fino de Majo, post kiam *ĝi* ĉesu esti preta.
- *Ĝi devis esti preta ĝis sabato, kaj tio ne estis tre facila. Kiam ĝi estis preta estis jam ĝuste sabato.*^{FA1.128} Li do sukcesis pri la tasko.
- *Pro kelkaj kaŭzoj la angla eldono ne povis esti preta ĝis hodiaŭ.*^{OV.488} Oni ne sukcesis *ĝis* tiu tempo.
- *Ĉiu, kiu deziras partopreni en la konkursو, devas sendi ne pli malfrue ol ĝis la 1-a Decembro 1895 [...] raporton.*^{OV.200} Ĉi tie Zamenhof esprimis dufoje la saman aferon. Oni povus aŭ forigi *ne pli malfrue ol*, aŭ forigi *ĝis*.

Ankaŭ eblas uzi *antaŭ* (§12.3.4.1) en ĉi tiaj frazoj, sed tiam la montrita tempo ne estas inkluzivita: *Ĝi devas esti preta antaŭ sabato.* Sabate estos jam tro malfrue. Komparu ankaŭ kun tempa *por* (§12.3.6.9).

Atingo de mezuro, grado, nivelo, stato

Ĝis povas montri ian mezuron, gradon, nivelon aŭ staton, kiun io atingas:

- *Per konkura marĉando la prezo falis ĝis tri bacoj.*^{Rt.18}
- *Longigu Dio la vivon ĝis ekstrema mezuro!*^{Rz.90}
- *Si forigu la malĉastecon de sia vizaĝo kaj la adultemecon de siaj mamoj, por ke Mi ne senvestigu sin ĝis nudeco.*^{Hs.2}

Ekstremo sur skalo

Ĝis povas montri unu ekstremon de ia skalo aŭ hierarkio, dum *de* montras la alian ekstremon:

- *Precipe si amis la rozojn, kaj tial si havis la plej diversajn specojn de ili, de la sovaĝaj, simple odorantaj, ĝis la plej belaj luksaj rozoj.*^{FA3.24} Si havas ĉiujn specojn, sovaĝajn, luksajn, kaj ĉiujn aliajn specojn inter tiuj du ekstremoj.

- *Ne plu estos loganto en ĝi: de homo ĝis bruto ĉio foriĝos kaj foriroj.*^{Jr.50} Ĉiu homoj, ĉiu brutoj, kaj ĉio alia inter tiuj du limoj, foriĝos kaj foriroj. Oni subkomprenas ian hierarkion de homoj kaj brutoj.
- *Ekzistas ankaŭ [...] poŝaj lernolibroj, kiuj [...] kostas de 15 ĝis 50 centimoj por ekzemplero.*^{OV.163} La plej malalta prezo estas 15 centimoj, la plej alta estas 50, sed ekzistas ankaŭ prezoj inter tiuj du ekstremoj. En ĉi tiaj esprimoj oni ofte forlasas *de: Ili kostas 15 ĝis 50 centimoj.*

Legu pli pri *de kaj ĝis* rilate al nombrovortoj en §23.6.

Ĝis inkluzivas

Esprimo kun *ĝis* normale inkluzivas ankaŭ la *ĝis*-aferon. Se iu petas, ke oni nombru de 1 ĝis 5, oni diru: 1, 2, 3, 4, 5 (la kvino estu inkluzivita). Iafoje por emfazi la inkluzivan signifon oni povas aldoni la vorton *inkluzive*: *Ili logas en apartamentoj 101 ĝis 150 inkluzive.* Oni povus ankaŭ uzi *ĝis kaj kun*: ...en apartamentoj 101 ĝis kaj kun 150.

Se iam oni volus ekskluzivi la *ĝis*-aferon, oni povus aldoni *ekskluzive*: *Ili kostas de 10 ĝis 20 dolarojn ekskluzive.* (La plej alta prezo estas 19,99 dolaroj.) Tiaj esprimoj estas tamen tre malofte bezonataj.

Frazenkondukilo

Ĝis estas ankaŭ frazenkondukilo (§33.7). Tiam *ĝis* rilatas al tutaj frazoj: *Mi ploris, ĝis mi endormiĝis.*^{FA1.148}

Vortfarado

Ĝisi = “diri *ĝis* (la revido)!, adiaŭ!”: *Post la kongreso ĉiuj ĝisis, kaj iris hejmen.*

Ĝiso = “eldiro de la frazo *ĝis* (la revido)!”: *Sekvis ĝisoj kaj kisoj. Poste ĉiuj foriris.*

12.3.6. Aliaj rolvortetoj

12.3.6.1. Anstataŭ

Anstataŭ montras ion, kies rolon plenumas io alia, aŭ ion, en kies loko estas io alia. *Anstataŭ* havas do iaspecan nean valoron:

- *Anstataŭ kafo li donis al mi teon kun sukero, sed sen kremo.*^{FE.26} Li ne donis kafon, sed ja teon. La rolon de kafo (kiel trinkajo) plenumis teo.
- *Abraham iris kaj prenis la viršafon, kaj oferis ĝin kiel bruloferon anstataŭ sia filo.*^{Gn.22} Li ne oferis sian filon, sed viršafon.
- *Marta ekrigardis ĉirkaŭen per okuloj, en kiuj anstataŭ la antaŭ-momenta malĝojece kaj laceco aperis denove energio kaj esploremeco.*^{M.119} Antaŭe estis malĝojece kaj laceco en la okuloj. Nun estis tie energio kaj esploremeco.
- *Kiam mortis Jobab, ekregis anstataŭ li Hūsam el la lando de la Temananoj.*^{Gn.36}

- *Si anstataŭ dezirata laboro ricevis almozon!*^{M.192}
- *Anstataŭ matene, mi nun hejtados la fornon tagmeze.*^{M.64} Mi ne plu hejtados matene, sed tagmeze.
- *Anstataŭ ĉia respondeo la maljunulino nee skuis la kapon.*^{M.24} Si ne donis veran respondon, sed kapskuo servis kiel respondo.

Antaŭ ke-frazo

Oni uzas *anstataŭ* ankaŭ antaŭ *ke*-frazo (§33.2.3), sed normale oni intermetas helpan *tio*:

- *Ĉu mi ne helpu vin, anstataŭ tio, ke vi sola faru la tutan laboron?* Nun la intenco estas, ke vi sola faru la tutan laboron. Ĉu ne anstataŭ *tio* mi helpu vin?

Iafoje oni forlasas *tio*:

- *Anstataŭ ke ĉiu lernas diversajn lingvojn, ĉiuj ellernadu unu saman lingvon.*^{FK.263}

Antaŭ I-verbo

Ofte oni metas *anstataŭ* antaŭ I-verbo: §27.5.

Anstataŭ + aliaj rolmontriloj

Anstataŭ estas iom aparta rolmontrilo, ke ĝi fakte tute ne montras frazrolon! Ĝi nur montras, ke io alia plenumas la rolon de la afero, sed ĉu tiu transprenita rolo estas rolo de subjekto, objekto aŭ ia komplemento, tion *anstataŭ* tute ne montras. Kutime la konteksto montras, al kia frazrolo la *anstataŭ*-afero respondas. Je bezono oni povas tamen aldoni alian rolmontron, kiu montras la rolon de la *anstataŭ*-esprimo:

- *Li faris tion pro ŝi anstataŭ pro mi.* Se oni dirus *anstataŭ mi*, ŝajnus, ke li anstataŭas min kiel aganton, ke li faris tion anstataŭ ke mi farus tion. *Pro* montras, ke *mi* ludas rolon de “kaŭzo”, kaj ke ŝi anstataŭas min en tiu rolo.
- *Ĉiun, kiu [...] petos ion de ia dio aŭ homo anstataŭ de vi, ho reĝo, oni jetu en kavon de leonoj.*^{Dn.6} Sen de ŝajnus, ke la petanto anstataŭas vin kiel petanton, ke li petus anstataŭ, ke vi petus.
- *Petro batis Paŭlon anstataŭ Vilhelmon.*^{LR.69} = Petro batis ne Vilhelmon, sed Paŭlon. Komparu kun: *Petro batis Paŭlon anstataŭ Vilhelmo.* = Ne Vilhelmo, sed Petro batis Paŭlon.
- *Ili veturis al Londono anstataŭ al Bath.* Se oni scias, ke Bath estas urbo, oni bone komprenas la frazon ankaŭ, se oni dirus simple *anstataŭ Bath*, sed se oni ne scias, ĉu Bath estas urbo aŭ eble persono, oni povus pensi, ke ili veturis tien anstataŭ, ke ia sinjoro Bath veturus tien.
- *Neniu povas protesti, se vi skribos ekzemple per artifikaj gotaj literoj anstataŭ per literoj ordinaraĵ.*^{LR.47} La aldonita *per ŝajnas* superflua, ĉar literoj ordinaraĵ apenaŭ povus ludi alian rolon ol rimedo ĉi tie.

Aldonajn rolmontrilojn oni uzu nur kiam tio estas bezonata por klareco. Plej ofte simpla *anstataŭ* sufiĉas. Komparu kun *krom* (§12.3.6.3).

Tradicie oni klarigas tion ĉi per subkomprenata I-verbo: ...*anstataŭ fari tion pro mi*. ...*anstataŭ peti de vi*... ...*anstataŭ bati Vilhelmon*. ...*anstataŭ veturi al Bath*. ...*anstataŭ skribi per literoj ordinaraj*.

Anstataŭ anstataŭ

La radiko VIC havas en prefikseca uzo signifon similan al *anstataŭ* (§38.4.1). Oni tial proponis *vice al aŭ vic' al* kiel alternativon al *anstataŭ*. *Vic' al* estas farita laŭ la modelo de *dank' al* (§10.1). Kvankam tiuj alternativoj estas sufiĉe tuj kompreneblaj, ili ne fariĝis popularaj. Normale oni uzu *anstataŭ*, sed almenaŭ en poezio oni ja povas provi *vice al aŭ vic' al*.

Zamenhof uzis kelkfoje *pro anstataŭ anstataŭ* (§12.3.6.11).

Vortfarado

Anstataua = “tia, ke ĝi servas (aŭ povas servi) anstataŭ io, surogata”: *Romp-iĝis unu el la radoj de nia aŭto, kaj ni devis almeti la anstatauan radon.*

Anstataue = “anstataŭ tio”: *Li ne donis al mi kafon. Anstataue li donis teon.*

Anstataui = “esti (servi, roli...) anstataŭ io”: *Ne tiel baldaŭ ankoraŭ trov-iĝos persono, kiu volus kaj povus min anstataui en la diversaj multaj laboroj por nia afero.*^{OV.126} (= ...*povus servi anstataŭ mi...*) *La patro kaj la fratoj anstatauis al ŝi la okulojn [...], ke ŝi povis pensi, ke ŝi vidas per propraj okuloj.*^{FA3.116} (Ili servis kiel ŝiaj okuloj.)

Anstataŭigi = “meti ion anstataŭ io alia, doni al io la rolon de io alia”: *Ĉiu pli granda magazeno por siaj bezonoj uzas virojn, kaj kiu iam provis anstataŭigi ilin per virinoj, havis grandan malprofiton.*^{M.89}

Ne konfuzu *anstataui* kaj *anstataŭigi*. Ambaŭ estas objektaj verboj, sed tio, kio anstataŭas, mem servas anstataŭ io. Tio, kio anstataŭigas, metas ion anstataŭ io.

12.3.6.2. Dum

Dum montras tempodaŭron, = “en la daŭro de”. *Dum* staras antaŭ tempa aŭ aga esprimo:

- *Tondroj bruadis dum la tuta nokto.*^{FA1.47}
- *Ŝi ne ŝanceliĝis kiel antaŭ kelke da horoj, ne puŝiĝis je la krutaj ŝtupoj kaj ne haltis dum la irado por reakiri spiron.*^{M.194}
- *Dum multe da semajnoj la suno lumas ĉiutage apenaŭ kelke da horoj.*^{M.200}
- *Estis tie tiel lume, preskaŭ kiel dum la tago.*^{M.200}
- *Dum la vojo Klaro parolis al Marta.*^{M.104} La vorto *vojo* normale ne estas aga aŭ tempa, sed ĉi tie ĝi reprezentas iradon laŭ vojo.

Legu pri la diferenco inter *dum* kaj tempa *en* en §12.3.4.6. Legu ankaŭ pri tempa *tra* en §12.3.4.14, kaj tempa *por* en §12.3.6.9.

Frazenkondukilo

Dum estas ankaŭ frazenkondukilo (§33.7): *Forĝu feron dum ĝi estas varmega.*^{PE.616} Tio estas eĉ la origina uzo de *dum*. Komence *dum* tute ne estis uzata kiel rolvorteto.

Vortfarado

Dume = 1. “Dum tiu tempo”: *Mi iros ĝin akiri en la urbo! dume sidu iom ĉe mia malsana infano!*^{M.198} 2. “Provizore, ĝis pli ĝusta tempo”: *La verketo eliras dume nur en lingvo rusa, kaj poste ni penos, ke ĝi iom post iom eliru ankaŭ en aliaj lingvoj.*^{OV.156} 3. “kontraste al tio, kontraŭe”: *La ekposedo de ĉio tio ĉi [verboformoj en naciaj lingvoj] postulas inferan paciencon [...]. Dume lingvo arta anstataŭ tiu ĉi tutaj ĥaoso [...] donas al vi sole nur 6 vortetojn “i, as, is, os, us, u”.*^{FK.272}

12.3.6.3. Krom

Krom montras aferon, kiun oni konsideras aparte. Tiu baza signifo donas praktike du signifojn: **escepta krom** kaj **aldona krom**.

Escepta krom

Escepta *krom* montras ion, por kio la cetero de la frazo ne validas.

Se la frazo estas pozitiva, la senco de escepta *krom* estas negativa. Tia pozitiva frazo normale enhavas *ĉiu(j)*, *ĉio* aŭ *tuta*:

- *Tie estis ĉiuj miaj fratoj **krom Petro.***^{LR.106} Petro **ne** estis tie.
- ***Krom la studento ĉiuj** estis en la lito.*^{FA3.52} La studento **ne** estis en la lito.
- *Ĉiun homon, kiu [...] petos ion de ia dio aŭ homo **krom vi**, ho reĝo, oni jetu en kavon de leonoj.*^{Dn.6} Se iu petos de vi, tiun oni tamen **ne** jetu en kavon de leonoj.
- *Ĉio en si estis juna kaj almenaŭ ŝajne serena, **krom la frunto.***^{M.150} La frunto **ne** estis tia.
- *La tuta teksto estas korekta, **krom unu frazo.*** Unu frazo **ne** estas korekta.
- *La tuta popolamaso disiĝis **krom malgranda grupo.*** Malgranda grupo **ne** disiĝis.

Se la frazo estas negativa (kun *ne*, NENI-vorto aŭ *sen*), la senco de escepta *krom* estas pozitiva:

- *En la salono estis neniu **krom li kaj lia fianĉino.***^{FE.26} Li kaj lia fianĉino **ja** estis tie.
- *Ne ekzistas Dio **krom Mi.***^{Re.32} Mi estas Dio, kaj mi **ja** ekzistas.
- *La pioniroj de novaj ideoj renkontas nenion **krom mokoj kaj atakoj.***^{OV.253} Mokojn kaj atakojn ili **ja** renkontas.
- *Ĝiaj vortoj [la vortoj de Esperanto] — **krom kelkaj tre malmultaj — ne** estas arbitre elpensitaj.*^{FK.284} Kelkaj malmultaj **ja** estas arbitre elpensitaj.

- *En la lastaj monatoj mi, krom miaj profesiaj bezonoj, preskaŭ neniam eliras el la domo.*^{L1.241} Okaze de profesiaj bezonoj mi **ja** eliras. (Oni povas por klareco diri *krom pro miaj profesiaj bezonoj*, sed vidu ĉi-poste pri krom + aliaj rolmontriloj.)
- *Marta kuſis sur la malmola litaſo [...] sen ia alia sento krom morta lacigo.*^{M.193} Mortan laciĝon sī **ja** sentis.
- *Krom tiu mono [...] sī havas jam nenian alian.*^{M.62} Tiun monon sī **ja** havas.

Post *nenio alia, nenio pli, neniu alia, neniu pli* k.s. oni povas ankaŭ uzi *ol* (§20.1): *La domoj estis nenio alia krom lignaj budoj.* = *La domoj estis nenio alia ol lignaj budoj.*^{FA3.138}

Aldona *krom*

Aldona *krom* montras ion, kio ja validas. Al tio oni (poste) aldonas ion alian, kio ankaŭ validas. Normale *ankaŭ* (eventuale *ankoraŭ* aŭ *eĉ*) ĉeestas en la frazo por fortigi la aldonan sencon:

- *Krom Petro tie estis ankaŭ ĉiuj aliaj miaj fratoj.*^{LR.106} = *Aldone al Petro ankaŭ ili estis tie.*
- *Per pruntedono ofte oni perdas krom sia havo ankaŭ la amikon.*^{H.24} = *Aldone al tio, ke oni perdas sian havon, oni perdas ankaŭ la amikon.*
- *Krom mi restis ĉe la patrino du miaj pli junaj fratoj.*^{M.101} = *Aldone al mi, ankaŭ ili restis tie.*
- *Ĉu vi provis jam ian alian laboron krom tiu, kiu alportas al vi tiel mizeran rekompencon?*^{M.125} = *Ĉu vi jam provis ankaŭ alian laboron aldone al tiu, kiu...?*
- *La luno ne levigis ankoraŭ sufice alte, krom tio estis iom da nebulo.*^{FA1.73} = *Aldone al tio, ke la luno ne levigis sufice, estis ankaŭ iom da nebulo.*
- *Ĝi [la ofico] ne estas ankaŭ facila, kaj krom tio mi dubas, ĉu ĝi estus oportuna por vi.*^{M.30} = *Aldone al tio, ke ĝi ne estas facila, mi dubas ankaŭ, ĉu ĝi estus oportuna por vi.*
- *La pli juna filino, kiu estis la plena portreto de sia patro laŭ sia boneco kaj honesteco, estis krom tio unu el la plej belaj knabinoj, kiujn oni povis trovi.*^{FE.11} = *Aldone al tio, ke sī estis simila al la patro, sī estis ankaŭ bela.*
- *Krom Karlo, venis eĉ lia tuta familio.* = *Aldone al tio, ke venis Karlo...*
- *Vi estis por mi tiel bona, ke krom nehonesta mi estus ankoraŭ sendanka, se mi...*^{M.58} = *...al nehonesteco aldoniĝas ankoraŭ sendankeco, se mi...*

Aldona *krom* estas normale ĉiam pozitiva, kiel en ĉiuj ekzemploj ĉi-antaŭe. Sed se oni kreas negativan frazon kun *krom* kaj *ankaŭ*, *krom* ricevas negativan aldonan sencon: *Krom Petro ankaŭ Karlo ne estis tie.* = *Petro ne estis tie, kaj aldona ankaŭ ne Karlo.* Tiajn frazojn oni ial apenaŭ uzas en la praktiko.

Risko de miskomprendo

Normale la kunteksto klare montras, ĉu temas pri escepta aŭ aldona *krom*. Se ĉeestas *ankaŭ*, *ankoraŭ* aŭ *eĉ*, tiam *krom* estas **nepre aldona**. Se mankas tia vorto, kaj la frazo estas negativa, *krom* estas **nepre escepta**. Tamen se la frazo estas pozitiva, kaj ne ĉeestas *ankaŭ*, *ankoraŭ* aŭ *eĉ*, povas iafoje ekesti duboj: ***Krom Petro tie estis ĉiuj aliaj miaj fratoj.*** Ĉu Petro estis tie, aŭ ne?

Tiaj miskompreneblaj frazoj estas tre maloftaj, sed je bezono oni povas por la escepta signifo uzi anstataue *kun escepto de*, *escepte de*, *escept(int)e* + N-finaĵon, aŭ *ekskluzive de*. Por aldona signifo oni povas uzi *aldone al*, *inkluzive de*. Plej simple estas tamen aldoni *ankaŭ* por montri, ke *krom* estas aldona.

Oni povas anstataŭ *krom uzi ekster* (§12.3.4.5), kiu povas esti kaj escepta, kaj aldona, sed kiu normale nur havas pozitivan signifon. Komence Zamenhof uzis *ankaŭ al tio* (§12.3.5.1) anstataŭ *krom tio*, sed tio plene malaperis.

Antaŭ ke-frazo

Oni uzas *krom ankaŭ antaŭ ke-frazo* (§33.2.3), sed intermetas helpan *tio*:

- ***Krom tio, ke li venis malfrue, li eĉ kondutis tre malbone.*** Aldona *krom*.
- ***Krom tio, ke la knabino, eldonlotita per baloj kaj belaj vestoj, ne havis grandan deziron labori,*** montriĝis *ankaŭ*, ke tiu granda edukiteco, kiun la onklino al ŝi donis, havigis al ŝi nek kapon, nek manojn.^{M.102} Jam montriĝis, ke ŝi ne havas laboredeziron. Aldone montriĝis, ke ŝi *ankaŭ* ne havas sciojn nek laborkapablon.

Iafoje oni forlasas *tio*:

- *Mi [...] nenion pli postulus, krom ke oni montru al mi sindonecon kaj estimon.*^{Rz.34} Escepta pozitiva *krom*.

Antaŭ I-verbo

Ofte oni metas *krom* antaŭ I-verbo: §27.5.

Krom + aliaj rolmontriloj

Krom estas iom aparta rolmontrilo, ke ĝi fakte tute ne montras frazrolon! Ĝi nur montras, ke la afero estas konsiderata aparte, sed ĉu la afero respondas al subjekto, objekto aŭ al ia komplemento, tion tute ne montras *krom*. Kutime tamen la kunteksto montras, al kia frazrolo la *krom*-afero respondas. Je bezono oni povas tamen aldoni alian rolmontrilon, kiu montras la rolon de la *krom*-esprimo:

- *Kiu alportas oferojn al dioj, krom al la Eternulo sole, tiu estu ekstermita.*^{Er.22} Sen *al* ŝajnus, ke nur la Eternulo povas alporti oferojn al dioj sen esti ekstermita. *Al* necesas por komprenigi, ke la Eternulo estas la ricevanto de la oferoj.
- *Ne estos en ĉi tiuj jaroj roso nek pluvo, krom en la okazo, se mi tion diros.*^{Rg.1.17} *En* montras, ke *okazo* estas tempa komplemento.

- *Li sciis pri nenio, krom nur pri la pano, kiun li mangis.*^{Gn.39} Ĉi tie pri ŝajnas superflua. Ankaŭ sen *pri* oni bone komprenus la frazolon de la pano.
- **Krom Vilhelmon** Petro batis ankaŭ Paŭlon. = *Krom bati Vilhelmon...* N-finaĵo post *krom* estas fakte ĉiam superflua, kvankam ne erara en ĉi tiaj frazoj. Konfuzo ne povas estigi. Ĉi tie la loko de *ankaŭ* malebligas mis-kompreneon. Komparu: **Krom Vilhelmo ankaŭ** Petro batis Paŭlon. = *Krom ke Vilhelmo batis Paŭlon, ankaŭ Petro faris tion.*

Nur tre malofte oni uzas aldonajn rolmontrilojn kune kun *krom*. Komparu kun *anstataŭ* (§12.3.6.1), kiu estas pli ofte uzata tiel, eĉ kun N-finaĵo.

Tradicie oni klarigas tion ĉi per subkompreneata I-verbo: ...*krom alporti al la Eternulo sole...* ...*krom sciis nur pri la pano...* *Krom bati Vilhelmon...* Tia klarigo tamen ne eblas en la dua ekzemplo ĉi-antaŭe.

Vortfarado

Kroma = “aldona, plia, krom alia”: *Por ricevi unulitan ĉambron vi devas pagi kroman kotizon.*

Krome = “aldone, plie, krom tio”: ***Krome*** vi devas pagi por matenmanĝo.

Kroma kaj *krome* havas ĉiam aldonan signifon, neniam esceptan.

12.3.6.4. Kun

Kun montras akompanon (estadon en la sama loko, moviĝon en la sama movo). *Kun* montras aŭ tion, kio akompanas, aŭ tion, kio estas akompanata, laŭ la kunteksto:

- *Resti kun leono estas dangere.*^{FE.7} = Resti en la sama loko kiel leono...
- *Ili ambaŭ estis tiel malagrablaj kaj tiel fieraj, ke oni ne povis vivi kun ili.*^{FE.11} = ...vivi en la sama loko kiel ili.
- *Mi vivas kun li en granda amikeco.*^{FE.35}
- *Ho, kun li oni devas esti singarda!*^{Rz.32} = ...kiam oni estas kun li...
- *Sur la korto staras koko kun tri kokinoj.*^{FE.33} = ...koko akompanata de tri kokinoj.
- *Kiam mi ien veturas, mi neniam prenas kun mi multon da pakajo.*^{FE.35}
- *Mi trinkis teon kun kuko kaj konfitajo.*^{FE.35}
- *Mi vidis vian avinon kun ŝiaj kvar nepinoj kaj kun mia nevino.*^{FE.33} Verŝajne la nepinoj kaj la nevino estis kun la avino, sed teorie ekzistas la eblo, ke ili estis kun mi. Eble ili ĉiu sep estis en la sama loko.
- *Li renkontis vartistinon kun malgranda infano.*^{FAI.127} = ...kiu havis malgrandan infanon. Komparu kun: *Li kun malgranda infano* renkontis vartistinon. La infano akompanis lin. Tamen ankaŭ la unua varianto iafoje povus signifi, ke la infano estis kun li, se la kunteksto permesus. La dua varianto estas tamen nepre unusenca.

- *Subite la kofro ekflugis **kun li** tra la kamentubo tre alten.*^{FA1.127} La kofro prenis lin kun si.

- *Ĉu en ĉi tiu troviĝas kaleŝo **kun ĉevaloj?***^{FA3.89}

Ofte la *kun*-afero estas tre intime ligita al io. Ĝi povas troviĝi ene de ĝi, aŭ eĉ esti parto de ĝi:

- *Sur ĉiuj fingroj brilis ringoj **kun diamantoj**, kiuj ĉiuj estis veraj.*^{FA2.136} La diamantoj estis fiksitaj al la ringoj.
- *Oni povis ankaŭ vidi tra tiu pordo vicon da ĉambroj **kun luksaj mebloj.***^{M.114} La mebloj troviĝis en la ĉambroj.
- *Vortojn **kun "um"** oni devas lerni, kiel simplajn vortojn.*^{FE42} = Vortoj, kiuj havas la sufikson "um" kiel parton de si...
- *Li donis al mi teon **kun sukero**, sed sen kremo.*^{FE26} = ...teon, en kiu estis sukero...
- *Kio estas tiu granda kastelo, tuj apud la urbo, **kun la tiel altaj fenestroj?***^{FA1.127} = ...kiu havas la tiel altajn fenestrojn.
- *Ĉe la fenestro sidis malgranda knabo **kun freŝaj ruĝaj vangoj, kun helaj, radiantaj okuloj.***^{FA2.144}
- *En la ĉambro, en kiun ŝi eniris, sidis **kun pipa** en la bušo grizeta viro.*^{M.181}
- *Tiu bulkoj eĉ estis **kun sekvinberoj.***^{FA1.49}

Farado de la sama ago

Kun povas montri ion, kio faras la saman agon. Tio povas esti precize la sama ago, aŭ ago kun la sama celo, aŭ ago kun reciproka celo, aŭ ago simila sed konkura, laŭ la kunteksto. Normale la *kun*-afero ankaŭ estas en la sama loko, sed ne nepre:

- *Eniru en mian varman ĉambron kaj manĝu **kun mi**.* Ili ambaŭ manĝu en la sama loko, verŝajne la saman manĝon.
- *Venu kune **kun la patro.***^{FE8} Kaj vi, kaj la patro venu, samtempe. La aldono de *kune* plifortigas la kunecon al precize la sama loko, movo kaj celo.
- *Niaj fratoj eliris **kun la gastoj** el sia domo kaj akompanis ilin ĝis ilia domo.*^{FE18}
- *Si edziniĝis **kun sia kuzo**, kvankam ŝiaj gepatroj volis ŝin edzinigi **kun alia persono.***^{FE39} Reciproka kunagado. Ŝi edziniĝis al la kuzo, kaj la kuzo edziĝis al ŝi.
- *La junulo aliĝis al nia militistaro kaj kuraĝe batalis kune **kun ni** kontraŭ niaj malamikoj.*^{FE39} Li batalis sur la sama flanko kontraŭ la sama malamiko.
- *Se li povos batali **kun mi** kaj venkos min, tiam ni estos viaj sklavoj.*^{Sml.17} Ili batalos en la sama batalo, sed por malsamaj celoj. Ili batalos unu

kontraŭ la alia. Por klareco oni povas uzi *kontraŭ* (§12.3.4.8) anstataŭ *kun*.

- *La jura konsilisto Knap defendis tiun opinion tiel fervore, ke la mastrino tuj konsentis **kun li**.^{FA1.72} Ŝi ekhavis la saman opinion kiel li.*
- *Ĝuste hieraŭ ni parolis **kun vi**.^{M.96} Ni parolis al vi, kaj vi parolis al ni.*
- *Ŝia frunto [...] per sia plena paleco malgaje kontrastis **kun la ruĝo sur la vangoj**.^{M.56} La frunto kontrastis al la vangoj, kaj reciproke.*

Proksimigo, rilatigo

Kun povas montri abstraktan rilatigon aŭ proksimigon:

- *Multaj personoj intermixas mian nomon **kun la nomoj de miaj fratoj**.^{OV431} La diversaj nomoj estas en la pensoj tiel proksimaj unu kun la alia, ke oni ne povas ilin distingi.*
- *Sur la vizaĝo oni povis vidi konfuzon, ligitan **kun tiu sama kompato**, kiu sonis en la voĉo!^{M.135} La konfuzo kaj la kompato estas kunigitaj per ligo.*
- *Si ridis pri la du seĝoj, ĉe kiuj unu piedo estis malpli longa ol la tri aliaj, kaj ŝi komparis ilin **kun la kripluloj-maljunuloj**, kiujn ŝi vidadis sur la stratoj.^{M.38} Ŝi metis ilin unu kun la alia en la pensoj por kompari ilin.*

Akompana eco, sento aŭ fenomeno

Kun povas montri ian econ, senton aŭ fenomenon, kiu akompanas ion (personon, objekton, agon):

- *“Kion mi vidas!” diris ŝia patrino **kun grandega miro**.^{FE.17} Ŝiajn vortojn akompanis miro.*
- ***Kun brujo** oni malfermis la pordegon.^{FE.38} Samtempe kiel la malfermado, kaj pro ĝi, aŭdiĝis bruo.*
- *Viaj konatoj estos homoj **kun la plej aristokrata konduto**.^{RZ.84} = ...homoj, kiuj kondutas plej aristokrate.*
- *Tio signifas? — demandis Marta **kun frapanta koro**.^{M.30} Ŝia koro frapadis dum ŝi demandis.*
- *Li deturnis la kapon kaj respondis **kun apenaŭ kaŝata malkontenta eco**.^{M.10}*
- *La infano **kun vizaĝo ruĝa de varmego** jetigadis sur ĝi [la litajo] **kun preskaŭ senĉesa tusado kaj neklaraj plendoj**.^{M.194} Aŭ ...dum preskaŭ senĉesa tusado...*

Tempo

Kun-esprimo povas montri ion, ĉe kies apero (aŭ tuj poste) okazas io:

- *Leviĝu **kun la suno**, edziĝu dum junu.^{PE.1307} = Leviĝu, kiam la suno levigas...*
- *Samtempe **kun la leviĝo de la ambaŭ virinoj** malaperis la paro da okuloj.^{M.43} Oni povus ankaŭ uzi kiel: Samtempe kiel la leviĝo...*

- **Kun tiuj ĉi vortoj li malaperis en la arbaron.**^{Rt.59} = *Dirinte tiujn ĉi vortojn li malaperis...*
 - **Kun la nuna numero finiĝas la unua jaro de eldonado de nia gazeto.**^{OV.82} La unu jaro finiĝas, kiam eldoniĝas la nuna numero.
- Kun povas ankaŭ montri tempon, dum kies iom-post-ioma iro io ŝanĝiĝas:*
- *Si amis lin **kun ĉiu tago** pli varmege kaj pli sincere.*^{FA1.112} La amo kreskis laŭ la pasado de la tagoj.
 - **Kun la tempo** la formo nova iom post iom elpuĝos la formon **malnovan.**^{FAnt} = *Laŭ la paso de la tempo...*

Kun kvazaŭ participo

Ofte oni povus anstataŭigi *kun* per aktiva participo (§28.1). La frazparto post *kun* estus objekto de tiu participo:

- *Li renkontis vartistinon **kun malgranda infano.***^{FA1.127} = *Li renkontis vartistinon havantan malgrandan infanon. ...vartistinon, kiu havis malgrandan infanon.*
- *Li **kun teatra gesto** montris la pordon de la kabineto.*^{M.46} = *...farante teatran geston...*
- *La ĉefepiskopo forlasis ŝin **kun koleraj vortoj.***^{FA1.113} = *...dirante kolerajn vortojn.*
- *Li sidis **kun la brakoj kunmetitaj.*** = *...havante la brakojn kunmetitaj.* Ĉi tie *kun* peras priskribon (§25.1.2), kvazaŭ ĝi estus verbo.

Koncernato

Zamenhof ofte uzis *kun* por montri ion, kio estas iel koncernata. Kiam ne temas pri akompano, estas rekomendinde uzi pli klaran rolvorteton. Ofte *pri* (§12.3.6.10) estas la ĝusta elekteto:

- *Estis **kun li** tiel same, kiel **kun la ministro:** li rigardadis kaj rigardadis.*^{FA1.70} Uzu *pri.*
- **Kun la kudrado de gantoj** la afero iris malbone.^{FA1.144} Uzu *pri.*
- *Kiu povus supozi, ke sinjorino Herminio iam agos **kun vi** en tiel kruela maniero!*^{M.150} Uzu *kontraŭ.*
- *Kio farigis **kun ŝiaj infanoj?***^{M.118} Uzu *al.*
- *Rekomendinte al la infano esti singarda **kun la fajro,** ŝi denove mal-supreniris.*^{M.13} Uzu *pri.* = *...singarda en ĉiu ago, kiu koncernas la fajron...* Iafoje tamen *singarda* *kun* povas esti tute bona: **Kun li** oni devas esti *singarda.*^{Rz.32} = *Kiam oni estas kun li...*

Kun kaj per

Iafoje *kun kaj per* (§12.3.6.7) povas esti tre proksimaj. Ilo aŭ rimedo ja ankaŭ akompanas la agon, al kiu ĝi servas. Oni elektu laŭ tiu senco, kiun oni volas esprimi:

- *Ĉe la lasta vorto li **kun teatra gesto** montris la pordon de la kabineto.*^{M.46}
La montrado estis akompanata de teatra gesto, tial *kun*. Oni uzu anstataue *per*, se ĝuste la teatra gesto servis por montri la pordon.
- *Mi iris **kun ŝipo, kiu veturis norden**.*^{FA3.128} Li akompanis la ŝipon. Oni povus ankaŭ uzi *per*, se oni volas diri, ke li uzis la ŝipon kiel veturilon.
Sed plej ofte *kun* kaj *per* donas tute malsamajn signifojn: *Si vidis ĉevalon per binoklo* (si uzis la binoklon por vidi). *Si vidis ĉevalon **kun binoklo*** (la ĉevalo havis binoklon, aŭ eble si havis binoklon, sed ne uzis ĝin por vidi la ĉevalon).

Rolvortajoj kun **kun**

Legu ankaŭ pri rolvortajoj kiel *kompare kun, kune kun* en §12.3.7.

Vortfarado

Kune = “samtempe + samloke + samage + samcele, kiel unu tuto, unu kun la alia”: *Ĉu vi konsentas, ke ni vojaĝu **kune**?*^{FA1.39} *Patro kaj patrino **kune** estas nomataj gepatroj.*^{FE.36} *Ili estas **kune**.* (= *Ili havas amrilaton.*) *Kune kun* estas ofte uzata kiel pli emfaza formo ol simpla *kun*. Vidu ekzemplojn ĉi-antaue.

Ĉi-kune = “*kun tio ĉi, kune kun tiu ĉi letero, paketo aŭ simile*”: *Mi sendas **ĉi-kune** internacian respondkuponon.*

Kunigi = “*kaŭzi, ke io estu kun io*”: *Malfeliĉo ofte **kunigas** la homojn, kaj felicio ofte *disigas ili*.*^{FE.42}

Kuniĝi = “*ekesti kune kun io*”: *Eĉ en sonĝo si ne povis **kuniĝi** kun ili.*^{FA3.123} *Čiuj tiuj larmoj **kuniĝis** en unu solan larmon.*^{FA3.142}

En kunmetaĵoj prefikseca *kun* montras jen kunecon, jen kuniĝon. Neniu regulo decidas pri tio: *kunludi* = “ludi kune”, *kuntreni* = “treni kun si”, *kunmeti* = “meti en la saman lokon”, *kuntiri* = “tiri al la sama loko, tiri kun si”. Oni faris diversajn provojn distingi la du signifojn de prefikseca *kun*: *kun-evivado*, *kunkunvoki*, *kunenveni*, *alkunveni* k.s. Ĉiuj provoj malsukcesis. La praktiko montris, ke ne necesas distingaj formoj. Por klare montri kunecon, la plej bona solvo estas dismeti la kunmetaĵon: *ludi kune, tiri kun si* k.s.

12.3.6.5. **Lau**

Lau montras vojon, irejon aŭ longforman aferon, kiun io sekvas en movo:

- *Nun mi kuros supren **lau la ŝuparo**.*^{FA1.137} = ...sekvante la vojon de la ŝuparo.
- *Li veturigos nin **lau Rejno** supren.*^{Rn.15} La veturo sekvos Rejnon (rivero), ĉu en la akvo, ĉu sur la bordo.
- *Ni turnis nin kaj ekiris **lau la vojo al Bašan**.*^{Re.3}
- *Ĝi [formiko] rampis supren **lau la trunko**.*^{FA3.132}
- *Si deflankiĝis de la rekta linio, **lau kiu** si kuris ĝis nun.*^{M.212}
- *Senĉesa bruo de radoj simile al senfina tondro kuris **lau la mezo de la larĝa strato**.*^{M.200}

- *La boato kuris laŭ la fluo.*^{FA2.56} La boato sekvis la direkton de la fluanta akvo. La fluanta akvo estis kiel vojo.
- *Iru laŭ la vojo de la prudento.*^{SS.9} Figura esprimo.

Nevoj direkto

Laŭ povas montri ion nevojan, kies direkton io sekvas:

- *Katon oni devas karesi laŭ la haroj.* = ...laŭ la direkto de la haroj.
- *Li kuŝigis laŭ sia tutaj longo malantaŭ flartabakujo.*^{FA1.98} Li devis sekvi sian propran longon, kiam li kuŝigis.

Konformeco

Plej ofte *laŭ* montras ion, al kio io konformas. Povas esti volo, sento, opinio, signo, informo, klarigo, modelo, normo, plano, regulo k.t.p. (ofte la mala signifo estas esprimebla per *kontraŭ*):

- *Mi restas tie ĉi laŭ la ordono de mia estro.*^{FE.26} Mi sekvas lian ordonon.
- *Se montrigos, ke estas necese ion aldoni aŭ ŝangi, mi tion ĉi volonte faros laŭ viaj konsilioj.*^{L2.149}
- *Tio ĉi estas laŭ lia gusto.*^{PE.2434} = ...konforma al lia gusto.
- *Neniu el ili scias flugi laŭ signo kaj komando, aŭ danci laŭ muziko de pafilegoj.*^{Rt.70}
- *Je la oka horo ŝi devis laŭ la kutimo iri al la kudrejo.*^{M.133}
- *Mi rakontos ĉion laŭ ordo.*^{Rz.13}
- *Mi mem, laŭ via ekzemplo, volas okupi min per literaturo.*^{Rz.95}
- *Lerni la lingvon ĉiu povas laŭ ĉiuj libroj, kiujn li deziras.*^{OV.42}
- *Laŭ la ruĝa mantelo kaj la ora kolēno oni povis rekoni la larĝan magistratanon.*^{Rn.21}
- *Mi preferis ne tuŝi tiujn duoblajn formojn, sed rigardi ambaŭ formojn kiel egale bonajn kaj uzeblajn laŭ la libera elekto de la uzantoj.*^{OV.48}

Bazo de eldiro

Iom subtila nuanco estas la uzo de *laŭ* por montri bazon por tio, kion prezentas la tuta frazo, = “se oni konsideras”:

- *Laŭ la projekto de la inĝenieroj* tiu ĉi fervojo estas konstruota en la daŭro de du jaroj.^{FE.25} = Se oni konsideras la projekton de la inĝenieroj... Se pravas la projekto...
- *La pli junaj filinoj [...] estas la plena portreto de sia patro laŭ sia boneco kaj honesteco.*^{FE.11} = ...se oni konsideras sian bonecon kaj honestecon.
- *En la sama momento venis iom pli maljunaj virinoj, ankaŭ malriĉa laŭ siaj vestoj kaj aspekto.*^{FA3.74} = ...tion oni povis kompreni pro siaj vestoj kaj aspekto.

- *Tiu ĉi vido laŭ sia opinio estis la plej bela.*^{FA1.53} = *Ŝia opinio estis, ke tiu ĉi vido estas la plej bela.*
- *Laŭ mi tiu ĉi demando estas por la publiko sen signifo.*^{OV.25} = *Se mia opinio estas ĝusta... Miaopinie...*
- *La maljuna avo laŭ sia profesio estis skulptisto.*^{FA2.109} = *Se oni nomas lin laŭ la profesio...*

Vortfarado

Laue = “laŭ tio, konforme al tio”: *Ne forgesu agi laue.*

Laŭlonge = “laŭ la longo de io”: *Li iris returne al la Orienta strato kaj laŭlonge trairis ĝin jam preskaŭ tutan, kiam eklumis la luno.*^{FA1.74} (Li trairis la straton ne laŭ ĝia larĝo, sed laŭ ĝia longo.) *Reirante al la gastejo [...] li dancis laŭlonge de la tuta vojo.*^{FA1.44}

12.3.6.6. Malgraŭ

Malgraŭ montras ion, kio devus malhelpi, sed kio tamen ne sukcesas malebligi la aferon:

- *Ciuj sukcesoj de Esperanto venis de tio, ke ni ĉiam staris forte, malgraŭ ciuj ventegoj.*^{L2.92} Ciuj ventegoj ne sukcesis malebligi, ke ni staris forte.
- *Post mia forveturo li, malgraŭ sia malbona farto, veturis ankaŭ Bruselon.*^{OV.247} La malbona farto ne sukcesis malebligi la veturon al Bruselo.
- *Se mi ne scius, ke malgraŭ via tutu ventanimeco vi esence estas bona knabo, mi vere povus ekmalami vin.*^{M.46} La ventanimeco ne estas sufiĉa kialo por nomi lin malbona knabo.
- *Miaj tieaj enspezoj [...] ne sufiĉis malgraŭ mia tre modesta kaj tre avara maniero de vivado!*^{L1.113} Oni supozus, ke dank' al la modesta vivado la enspezoj sufiĉos, sed ne.
- *Sufri mizeron mi devas, sed toleri ofendojn... malgraŭ ĉio... mi ne povas... ne, mi ankoraŭ ne povas! Adiaŭ!*^{M.172} Eble mi devus toleri ankaŭ ofendojn, sed mi tamen ne povas tion fari. *Malgraŭ ĉio ricevas sian signifon de la konteksto, ekz. “malgraŭ ciuj supozoj”.*

Malgraŭ tio ke

Oni povas uzi *malgraŭ* ankaŭ antaŭ *ke*-frazo (§33.2.3), sed normale oni intermetas helpan *tio*:

- *Li forveturis malgraŭ tio, ke mi malpermesis tion.* Tio, ke mi malpermesis forveturadon, ne povis malhelpi, ke li forveturis.

Malgraŭ (tio) ke tre similas al *kvankam* (§33.7).

12.3.6.7. Per

Baze *per* montras ilon aŭ rimedon por fari agon, por atingi rezulton:

- **Per hakilo ni hakas, per segilo ni segas, per fosilo ni fosas, per kudrilo ni kudras, per tondilo ni tondas, per sonorilo ni sonoras, per fajfilo ni fajfas.**^{FE.45} La montritaj aferoj estas iloj por la respektivaj agoj.
- **Si kombas al si la harojn per arĝenta kombilo.**^{FE.34}
- **En somero ni veturas per diversaj veturiloj, kaj en vintro ni veturas per glitveturilo.**^{FE.34}
- **Li pagis la rizon per sia lasta mono.** Normale oni pagas per io, sed se temas pri maniero esprimi la pagatan valoron, oni ankaŭ povas uzi *en*: *Li pagis la kotizon per/en eŭroj.*

Korpoparto povas servi kiel ilo:

- *Ni vidas per la okuloj kaj aŭdas per la oreloj.*^{FE.9}
- *Li faris ĉion per la dek fingroj de siaj manoj.*^{FE.12}
- *Nun la juvelisto jam per ambaŭ manplatoj ekfrotis siajn harojn.*^{M.190}
- **Per la haroj mi vin trenos en la preĝejon.**^{Rt.77} Ĉi tie temas pri korpoparto, kiun la aganto tenos. En tiaj okazoj oni preferas uzu *je* (§12.3.1).

Eĉ persono povas esti uzata kiel ilo:

- *Ni per niaj spionoj eksciis, ke Roller estas bone enpeklista.*^{Rt.62} Oni uzis la spionojn por eltrovi aferon.
- *Kion la alte estimata magistrato anoncigas al mi per vi?*^{Rt.69} La magistrato donis al vi la taskon anonci ion al mi.

Iafoje loko povas esti rigardata kiel rimedo por io:

- **Enirinte per la pordo de la kuirejo, mi enrigardis tra la pordokurteno.**^{M.46} Normale oni uzas *tra*, sed *per* ne estas erara.

Ankaŭ ago aŭ kondutmaniero povas esti rimedo por atingi ion:

- *Li konsilis al vi, ke vi vendu per aŭkcio vian dokumenton de nobel-eco.*^{Rt.40} Aŭkcio servas kiel rimedo por vendi ion.
- *Vortoj kunmetitaj estas kreataj per simpla kunligado de vortoj.*^{FE.27}
- *Mi ne scias la lingvon hispanan, sed per helpo de vortaro hispana-germana mi tamen komprenis iom vian leteron.*^{FE.34} Per helpo de estas praktike egala al simpla *per*.
- *Vian liton virgulinan mi okupos per forto, kaj vian fieran ĉastecon mi venkos per ankoraŭ pli granda fiereco.*^{Rt.77} Mi uzas forton kaj fiereton por atingi celon.
- *Ĉiu povis ĝin rekoni tuj per la unua rigardo.*^{FA1.144}
- **Mi rekonis lin per la voĉo.** Mi rekonis lian voĉon, kaj tiel povis rekoni lin. Rimarku la diferencon disde la antaŭa ekzemplo, kie la *per*-komplemento estas ago de la rekonanto. Ĉi tie la *per*-komplemento estas “ago” de la rekonato (lia parolado). Povas esti pli bone uzi *laŭ* en tiaj okazoj: *Laŭ lia sufokiĝanta voĉo oni apenaŭ povus rekoni en li sinjoron Snitchey.*^{BV.73}

Nepersona aganto aŭ kaŭzanto

Per povas montri nepersonan aganton aŭ kaŭzanton. La sama afero ankaŭ povas aperi kiel subjekto:

- *La juna virino efektive tremis per la tutu korpo.*^{M.12} Oni povus ankaŭ diri:
 Ŝia tutu korpo tremis.
- *Ĉu [...] ĝi [la historio] flamigis vian infanan fantazion kaj infektis vin per la manio fariĝi granda homo?*^{Rt.86} Ĉu la manio infektis vin pro la historio?
- *La sango elfluis per grandaj gutoj.*^{FA3.2} Grandaj sangogutoj elfluis.
- *La pli maljuna estis tiel simila al la patrino per sia karaktero kaj vizaĝo, ke ĉiu, kiu ŝin vidis, povis pensi, ke li vidas la patronon.*^{FE.11} Sia karaktero kaj vizaĝo estas similaj al la karaktero kaj vizaĝo de la patrino. Ŝia karaktero kaj vizaĝo estis la kaŭzo de la simileco.
- *La vintra cielo brilis per la plej pura lazuro.*^{M.116} Plej pura lazuro brilis. La lazuro estis la kaŭzo de la brilo.

Ce iaj IĜ-verboj nepersona aganto aŭ kaŭzanto povas aperi kiel *per*-komplemento. Se oni forigas IĜ, la *per*-komplemento povas fariĝi subjekto:

- *La remparo fortikiĝis kaj baldaŭ kovriĝis per abunda herbo.*^{FA2.116} Abunda herbo kovris la remparon.
- *Li vekiĝis per tio, ke iu lin skuis.*^{FA1.141} Tio, ke iu lin skuis, vekiĝis lin. La skuado vekiĝis lin.
- *Si ne havis piedojn, la korpo finiĝis per fiŝa vosto.*^{FA1.51} Fiŝa vosto finis la korpon. Oni povus eble uzi *je* anstataŭ *per*, sed *per* estas pli bona.

Ago

Iafoje *per*-komplemento ripetas la agon de la ĉefverbo kun aldonaj informoj:

- *Mia onklo ne mortis per natura morto.*^{FE.39} = *Mia onklo ne mortis nature.*
- *Si ankaŭ flugis rekte en la fornnon, al la stana soldato, ekflamis per hela flamo kaj malaperis.*^{FA1.101} = ...ekflamis hele...
- *Si sidigis sur la planko apud la patrino, kuſiĝis sur ŝiaj genuoj kaj ekdormis per dormo malfacila kaj longa.*^{M.182} = ...ekdormis malfacile kaj longe.

Ce iuj verboj oni simile uzas objekton, kiu ripetas la agon de la ĉefverbo (§30.2).

Per si (mem)

La esprimo *per si (mem)* (§11.6.3) signifas “per propra efiko, sen ia rimedo”:

- *La rideto nun elnaĝis per si mem kaj sen perfortece el la brusto de la juna patrino.*^{M.71}
- *Ĉiuj prepozicioj [rolvortetoj] per si mem postulas ĉiam nur la nominativon [formon sen N-finaĵo].*^{FE.28}

- Esperanto estas plena je harmonio kaj estetiko kaj memorigas **per si la lingvon italan.**^{FK.284}

Mezuro

Per estas iafoge uzata por montri mezuron:

- *Ciu sciigo, ho ve, alproksimigas min **per unu pa o** al la tombo!*^{Rt.6}
- *Kiam ekparolas kun mi persono, kiu havas rangon **per unu grado** pli altan, mia animo tuj forkuras kaj mia lango englui as en koton.*^{Rz.56}

Sed normale oni uzas N-finajn (§12.2.3) a  je (§12.3.1) por montri mezuron.

Potenco alvokata

Oni uzas *per*  e alvokoj de ia potenco en ekkrijoj, juroj kaj similaj esprimoj.

Per tiam montras rimedon por iel akiri fortojn a  simile:

- *Per Dio! Mi ne povus tion kredi, se mi ne vidus  in per miaj propraj okuloj.*^{H.5}
- *Per  iuj diabloj! mi elgratos al li per la ungoj la okulojn.*^{Rt.40}
- *Mi  uras per mia honoro.*^{Rt.13}

Oni tiel uzas anka  pro (§12.3.6.11) kaj iafoge je (§12.3.1). Oni anka  uzas similajn ekkriojn tute sen rolmontrilo. Oni povus diri, ke tiam temas pri la frazrolo alvoko (§12.1.2).

Per kaj de

En pasivaj frazoj (§29) oni povas iafoge heziti,  u uzi *per* a  *de* (§12.3.2.4). Tiaj hezitoj ekestas  e verboj, kiuj povas havi a  aganton a  ilon kiel subjekton. Oni povas diri ekz. *la botelo estis  topita per korko*, se oni pensas: *Iu  topis  in per korko*. Sed oni anka  povas diri: *la botelo estis  topita de korko*, se oni pensas: *Korko  topis la botelon*. Aliaj tiaj verboj estas ekz. *kovri* (§30.7), *bari, garni, ilustri, komenci, tra i, vundi kaj legitimi*.

Vortfarado

Pera = “nerekta, uzanta interan rimedon”: *Mi instruas Esperanton la  pera metodo.* (= *la  nerekta metodo [kiu uzas nacian lingvon]*).

Pere = “nerekte, uzante interan rimedon”: *Ni interparolis pere de interpretisto.*

Senpere = “rekte, sen intera o, tuj (en loka signifo)”: *Knut staris senpere  e la pordeto de la kale o.*^{FA3.65} *Mi eksciis tion senpere.* (= ...rekte de la fonto.)

Peri = “interhelpi, havigi ion interhelpe”: *Ni povas peri abonojn de  iaj Esperantaj gazetoj. / Mi estas peranto de UEA.*

Pero = “la ago peri ion, perado”: *Nenia vo donado de la L.K-anoj povas esti farata sen la pero de la prezidanto.*^{OV.565} (L.K. = la Lingva Komitato.)

Ci tiuj *per*-vortoj  iuj enhavas komunan bazan agosignifon, kiu estas simila, sed ne identa al la signifo de la rolvorteto *per*. Tial iuj preferas diri, ke temas pri aparta aga radiko.

12.3.6.8. Po

Tradicie *po* estas klasita kiel rolvorteto, sed multaj uzas ĝin kiel E-vortecan vorteton. La gramatika karaktero de *po*, kaj la demando, ĉu povas aperi N-finaĵo post *po*, estas traktataj en la klarigoj pri nuanciloj de nombrovortoj (§23.6). Ĉi tie temas nur pri la signifo de *po*, kaj pri ĝia loko en frazo.

Po montras distribuon de kvantoj. Bedaŭrinde multaj scias nur, ke *po* iel ĉeestas en distribuaj esprimoj, sed necesas ankaŭ scii, precize kion *po* signifas, kaj kie en distribuaj frazoj ĝi troviĝu.

Po havas sencon nur rilate al ia nombro aŭ kvanto. Post *po* do ĉiam devas stari nombrovorto aŭ alia kvanta esprimo: *po kvin, po dek, po dudek mil, po multe, po kiom, po miliono, po duono, po iam, po pluraj, po paro, po egalaj partoj* k.s. Iafoje oni subkomprenas la kvanton: *po pomo = po unu pomo, po tutaj boteloj = po pluraj tutaj boteloj*.

Po montras porcion de io, kio estas iel distribuata al pluraj personoj, al pluraj ajoj, al pluraj lokoj aŭ simile. Al ĉiu el la diversaj aferoj apartenas unu porcio. Por ekscii la tutan kvanton, la tutan nombron, necesas multipliki la *po*-kvanton per ia nombro. Kiu estas tiu nombro, dependas de la konteksto. Iafoje la nombro aperas en la frazo, alifoje ne:

- *Por miaj kvar infanoj mi aĉetis dek du pomojn, kaj al ĉiu el la infanoj mi donis **po tri** pomoj.*^{FE.14} 3 pomoj oble 4 = 12 pomoj. Rimarku, ke la rezulto montras **pomojn**, ne infanojn. Oni multiplikis 3 pomojn per la nombro de infanoj, sed la rezulto estas nepre 12 pomoj, ne 12 infanoj. La rezulto de ĉi tia kalkulo rilatas ĉiam al tio, kion montras la *po*-esprimo.
- *Tie estis viro tre altkreska, kiu havis sur la manoj kaj sur la piedoj **po ses** fingroj, sume dudek kvar.*^{Sm2.21} 6 fingroj oble 4 (2 manoj + 2 piedoj) = 24 fingroj.
- *Tiu ĉi libro havas sesdek paĝojn; tial, se mi legos en ĉiu tago **po dek kvin** paĝoj, mi finos la tutan libron en kvar tagoj.*^{FE.14} 15 paĝoj oble 4 = 60 paĝoj.
- *Grandaj grupoj aŭ societoj povas elekti **po unu** delegito por ĉiuj 25 membroj.*^{L2.265} Ĉi tiu ekzemplo estas pli komplika. La *po*-esprimo devas esti multiplikita per la nombro de dudekkvinoj da membroj. Se grupo havas 75 membrojn, ĝi havas 3 dudekkvinojn da membroj. 1 delegito oble 3 = 3 delegitoj.
- *Si ricevis iel du lecionojn **po dudek** spesdekoj por horo.*^{M.102} Ĉi tie gravas la suma nombro de horoj. Se la du lecionoj daŭris sume ekz. 4 horojn, la kosto estis: 20 spesdekoj oble 4 = 80 spesdekoj. (Speso estas fikcia monunuo.)
- *Dume la gastoj trinkis **po glaseto** da vino.*^{Gm.62} Ĉi tie estas subkomprenata la vorto *unu*: ...**po unu** glaseto... Se estis ekz. 10 gastoj, estis sume ankaŭ 10 glasetoj.
- *La svatiĝantoj, laŭ la ordo de sia alveno, estis numerataj kaj starigataj en vicoj, **po ses** en unu vico.*^{FA3.97} Se estis ekz. 20 vicoj, estis 6 svatiĝantoj oble 20 = 120 svatiĝantoj.

- *Mi kudrados po dek horoj ĉiutage por dudek spesdekoj.*^{M.109} Se mi kudrados ekz. 7 tagojn, mi kudrados: 10 horojn oble 7 = 70 horojn. (Cetere ĉiu tago donas salajron de 20 spesdekoj.)
- *Mi fumadis cigaredojn po dudek kvin rubloj por cento.*^{Rz.60} Cento da tiaj cigaredoj kostas 25 rublojn. Por ekz. 5 centoj tiaj cigaredoj la kosto estas do: 25 rubloj oble 5 = 125 rubloj.
- *Dividu la prenitajon po duono inter tiuj, kiuj partoprenis en la milito kaj iris batali, kaj inter la tutu komunumo.*^{Nm.31} Iom aparta ekzemplo. La partoprenintoj ricevu unu duonon de la prenitajo. La tutu komunumo ricevu unu duonon. Estis do 2 grupoj da ricevantoj. 1 duono oble 2 = 2 duonoj (la tuto de la prenitajo).
- *El ĉiuj vivaĵoj, el ĉiu karno, enkonduku po unu paro el ĉiuj en la arkeon, ke ili restu vivaj kun vi [...] po paro el ĉiuj eniru kun vi.*^{Gn.6} Se estus ekz. 1000 bestospecoj, estus 2 bestoj (1 paro) oble 1000 = 2000 bestoj (1000 paroj).
- *La urbestro aranĝas grandajn tagmanĝojn, kie la vino estas trinkata po tutaj boteloj.*^{FA3.74} = ...po pluraj tutaj boteloj. En ĉiu tagmanĝo oni trinkas plurajn tutajn botelojn. Ne eblas fari kalkulon, ĉar oni ne scias, kiom da tagmanĝoj estas, kaj oni ne scias precize, kiom da tutaj boteloj estas trinkataj.

Erara uzo de po

Ofte oni metas *po* antaŭ la malĝusta esprimo. Jen tipa ekzemplo:

- **Tiu ĉi ŝtofo kostas dek dolarojn po metro.**

La parolanto intencis diri, ke ĉiu metro de la ŝtofo kostas dek dolarojn. Sed laŭ tiu signifo, kiun *po* havas ĉe Zamenhof, la frazo ricevas tute alian signifon. *Po* devas ĉi tie rilati al subkompenata *unu* → *po unu metro*. La kalkulo do fariĝas: 1 metro oble 10 (la nombro de dolaroj) = 10 **metroj**. La multiplika rezulto de *po*-frazo ĉiam estas nombro aŭ kvanto de tio, kion montras la *po*-esprimo (vidu ĉi-antaŭe). En la frazo *po* aperas antaŭ la esprimo (*unu*) *metro*. La rezulto de la kalkulo estas do dek metroj, ne dek dolaroj. Tiu dek metroj da ŝtofo kostas sume dek dolarojn. Tio signifas, ke ĉiu metro kostas unu dolaron. Tio ne estis la intencita senco.

Ĝusta frazo estas:

- *Tiu ĉi ŝtofo kostas po dek dolarojn por metro.* Se estas ekz. 5 metroj, la kalkulo fariĝas: 10 dolaroj oble 5 = 50 dolaroj. Nun la rezulto montras dolarojn, ĉar *po* staras antaŭ la esprimo *dek dolaroj*.

Multaj lingvoj uzas en ĉi tiaj frazoj nur unu vorton por esprimi distribuon. Tiu vorto staras antaŭ *metro*. Oni konfuzas *po* kun tiaj vortoj, kiuj havas tute alian signifon ol *po*. En Esperanto oni esprimas tiajn ĉi aferojn per du vortoj, *po* kaj *unu* alia. La alia vorto estas ofte *por*, sed depende de la konteksto ankaŭ aliaj rolvortetoj (aŭ E-formo) povas esti uzataj. En la ĉi-antaŭa ekzemplo eblas ekz. *laŭ metro aŭ metre*.

Notu ankaŭ la diferencon inter la jenaj frazoj:

- *La aŭto veturis po dek kilometrojn en kvin horoj.* La aŭto veturis sume 5 horojn, kaj ĝi veturis sume 50 kilometrojn. (10 kilometroj oble 5 = 50 kilometroj.)
- *La aŭto veturis dek kilometrojn en po kvin horoj.* La aŭto veturis sume 10 kilometrojn, kaj tio daŭris sume 50 horojn. (5 horoj oble 10 = 50 horoj.)

Por eviti erarojn oni memoru, ke *po* ĉiam staru antaŭ nombrovorto aŭ alia kvanta esprimo. Vidu ankaŭ la klarigojn pri frakcistrekoj (§23.7).

Ĉiu anstataŭ **po**

Ofte la vorteto *ĉiu* (§15.1) povas sola montri distribuan sencon: *Ĉiu banano kostas (po) unu speson.* *Ĉiu el ili ricevis (po) cent eŭrojn.* Kun *po* tiaj ĉi frazoj tamen fariĝas pli klaraj.

Vortfarado

Poa = “po unu”: *Ili trinkis poan glason.*

Poe = “po”?: *Ili ricevis poe du pomojn kaj duonan.*

Poa kaj *poe* estas nuraj proponoj (en PAG). Ili apenaŭ estas uzataj, kaj ili estas komplete superfluaj.

12.3.6.9. **Por**

Por montras intencatan celon, sed havas plurajn kromajn uzojn.

Ankaŭ *al* (§12.3.5.1) montras celon, sed *por* pli montras, ke la celo estas ies intenco (kiu eble ne efektiviĝas). Ĉe *al* temas normale pri efektiva celo. Legu ankaŭ pri la diferenco inter *por* kaj *pro* en §12.3.6.11.

Celata ago, celata uzo...

Por povas montri celatan agon, staton, uzon, uzolokon, uzotempon k.s.:

- *En unu el la negaj domoj du homoj jam kušigis por ripozo.*^{FA3.83} La celo de kušiĝo estis ripozo.
- *Lignon por hejtado vi trovos malantaŭ la forno.*^{M.8} La uzocelo de la ligno estas hejtado.
- *Si estas tuj preta por ĉiuj komplezoj.*^{Rz.93}
- *Mi estas kolera, kaj mi havas suficien kaŭzon por tio.*^{FA3.26}
- *Mi ne havas tempon por tio.*^{M.76}
- *Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas por vino.*^{FE.32}
- *Oni metis antaŭ mi mangilaron, kiu konsistis el telero, kulero, tranĉilo, forko, glaseto por brando, glaso por vino kaj telertuketo.*^{FE.34}
- *Vipo estas por ĉevalo, brido por azeno, kaj bastono por la dorso de mal-saguloj.*^{SS.26}
- *Iru do jam fine, mi devas vesti min por la teatro.*^{M.165} = ...surmeti vestojn, kiuj konvenas en la teatro.

- Tie staris ĉiaj laboriloj necesaj **por tanejo**.^{FA3.43}
- Ĉiuj sapiroj de la koro celis nur loĝejon **por la nokto**.^{FA1.92} La loĝejon oni uzu dum la nokto.
- **Por ĉiu horo de la tago** li havis apartan surtuton.^{FA1.68}
- Antaŭ tagigo li levigis, kisis nin ĉiujn **por adiaŭ** kaj forveturis.^{FA1.152}
- **Mi donos al vi kaj al via idaro post vi la landon [...] por eterna posedajo**.^{Gn.17} La celo estas, ke la lando estu eterna posedajo. Pli ofte oni uzas komparan kiel-esprimon (§20.1) en ĉi tiaj frazoj: ...kiel eternan posed-
ajon.

Celata uzanto, profitanto...

Por povas montri celatan uzanton, posedanton, ricevanton, profitanton, kontinganton, ĝuanton k.s.:

- **Por miaj kvar infanoj mi aĉetis dek du pomojn, kaj al ĉiu el la infanoj mi donis po tri pomoj**.^{FE.14} Mi aĉetis la pomojn kun la celo, ke la infanoj ricevu ilin. Ĉi tie oni klare vidas la diferencon inter *por* kaj *al*. Por montras la intencon. *Al* montras la efektivan transdonon.
- **Tiuj bonaj homoj certe trovos por mi laboron**.^{M.65} = ...laboron, kiun mi ricevus.
- **Tuj ordigu bone tiun ĉambron por la gasto**.^{Rz.40} La gasto uzos la ĉambron.
- **Mi iros por vi ĝis la fino de la mondo**.^{FA3.3} = ...por via profito...
- **La sango [...] elfluis el la brusto de la heroo dum lia morto por la patrujo**.^{FA3.24} La celo de la morto estis la bono de la patrujo. Oni uzas ankaŭ pro (§12.3.6.11) en tiaj esprimoj.
- **La naturo, kiu longan tempon batalis kontraŭ ni, batalas nun por ni**.^{OV.376}
- **Tiu ŝtono [...] kuſas ankoraŭ sur la korto kiel ludloko por la infanoj**.^{FA3.23}

Pozitiva opinio

Por povas montri ion, kion oni favoras, pri kio oni havas pozitivan opinion:

- **Aperas artikoloj plenaj de aprobo por la ideo mem kaj por ĝiaj batalantoj**.^{FK.257}
- **Se la plimulto da esperantistoj voĉos por la unua punkto, tiam ni tute cesos paroladi pli pri reformoj**.^{OV.186}
- **Ili forſjetu sian indiferentecon kaj alsendu al ni kiel eble plej frue sian voĉon por aŭ kontraŭ la propono**.^{OV.189}

Vidpunkto

Por povas montri tiun, el kies subjektiva vidpunkto oni taktas aferon:

- **Nia regimentestro estas por siaj soldatoj kiel bona patro**.^{FE.37} El la vidpunkto de la soldatoj li estas kiel patro.
- **Tiu ĉi grava tago restos por mi ĉiam memorinda**.^{FE.41}

- *Por patrino ne ekzistas infano malbela.*^{PE.2040}
- *Por knabinoj tio ne estis irebla vojo, ili disſirus al si la vestojn.*^{FA2.88}
- *Mi povas nur partopreni en parolado pri tiaj aferoj, kiuſ estas kompreneblaj por ĉiuſ.*^{FA1.76}

Komparu kun *al*, kiu povas montri tiun, kiu efektive sentas aŭ spertas ion (<§12.3.5.1). *Por* estas pli subjektiva, *al* pli objektiva.

Bazo de taksado

Por povas montri tion, kion oni konsideras, kiam oni pritaksas aferon, aŭ tion, rilate al kio validas io bona aŭ malbona, k.s.:

- *Ili ne forgesu, ke tio ĉi estus danĝera por la afero mem.*^{OV.26}
- *Kun danĝero por nia vivo ni akiras nian panon.*^{PK.5}
- *Ĝi havis verdan koloron, kio estis agrabla por la okuloj.*^{FA3.129}
- *Por sia aĝo ŝi estas ankoraŭ sufice junia.*^{Rn.31}
- *Mi neniam havis talenton por muziko.*^{M.28}

Varo aŭ servo pagata

Ĉe esprimo de pago *por* povas montri komercaĵon k.s., kiun oni aĉetas, akiras, luas k.s.:

- *Neniu donos eĉ tiom, kiom oni devas pagi por fasko da ligno.*^{M.197} Se oni volas aĉeti aŭ akiri faskon da ligno, oni devas pagi.
- *Mi ne donos al vi manĝi, ĝis vi pagos por la antaŭa.*^{Rz.22} = ...*por la antaŭa manĝo.*
- *Al tiuj niaj abonantoj, kiuſ pagis por unu jaro, ni permesas al ni memorigi, ke ilia tempo de abonado finiĝis.*^{OV.82} Komparu kun tempa *por*.
- *Post du tagoj estos la fikstempo, en kiu mi devas enporti la luan pagon por la loĝejo kaj la mebloj.*^{M.63}
- *Por la hodiaŭa tago mi ricevis duoblan pagon.*^{FE.14} = *Por tiu laboro, kiun mi faris hodiaŭ, oni pagis al mi duoble.*

Ĉe pago Zamenhof iafoje uzis *pro* (<§12.3.6.11).

Oni povas “pagi” aŭ rekompenci ne nur per mono, sed ankaŭ per danko aŭ eĉ maldanko aŭ puno:

- *Mi dankis lin por la tuja plenumo de mia deziro.*^{FE.31} La plenumo estas kiel servo aŭ komercaĵo. La danko estas kvazaŭ pago por tio.
- *Mi dankas vin por la prundo.*^{FE.14}
- — *Šajnas al mi, ke li eĉ fetis vin malsupren de la ŝuparo. — Por tio mi enjetos lin en la inferon.*^{Rl.39}
- *Šia fratino en ĉio estas kulpa; mi pagos al ŝi por tio ĉi!*^{FE.21} *Pagi al ŝi ĉi tie signifas puni ŝin.* La frazo estas ironia.

Danki por io estas malprave kritikata. Ĝi estas tute bona esprimo, ĉar la simileco al pagado estas klara. Sed oni povas ankaŭ uzi la esprimon *danki pro io*, kiu nuntempe estas tre ofta. Ambaŭ dirmanieroj estas same logikaj.

Mono pagata aŭ ricevata

Por povas ankaŭ montri monon, prezon k.s., kiun oni pagas aŭ ricevas por aĉetajo, vendajo aŭ laboro:

- *La juna vidvino por la iom da spesdekoj [...] aĉetis iom da butero.*^{M.64}
- *Mi kudrados po dek horoj ĉiutage por dudek spesdekoj.*^{M.109}
- *Mi [...] disvendis ĉion por plej bagatelaj prezoj.*^{Gm.66}

Sufiĉe ofte oni uzas anstataue *pro* (§12.3.6.11). Oni povas ankaŭ uzi *kontraŭ* (§12.3.4.8) kaj iafoje *per* (§12.3.6.7).

Se ĉi tia mona komplemento havas antaŭ si la vorteton *po* (§12.3.6.8), oni normale forlasas *por* (§23.6): *Si ricevis iel du lecionojn po dudek spesdekoj por horo.*^{M.102} = ...du lecionojn *por po dudek spesdekoj por horo*.

Por estas do uzata egale pri komercaĵo, kiun oni pagas, kaj pri mono, kiun oni donas por aĉeti komercaĵon, kaj pri mono, kiun oni ricevas pro vendo de komercaĵo. Por estas ĝenerala rolvorteto por tiaj frazroloj.

Kalkulbazo

Por povas montri kalkulbazon ĉe disdonado, distribuo k.s.:

- *Por ĉiu tago mi ricevas kvin frankojn.*^{FE.14} Oni obligas kvin frankojn per la nombro de tagoj. La nombro de tagoj decidas la salajron.
- *Por ĉiu aĉetita funto da teo tiu ĉi komercisto aldonas senpage funton da sukero.*^{FE.31} Se oni aĉetas tri funtojn da teo, oni ricevas tri funtojn da sukero.
- *Grupoj aŭ societoj povas elekti po unu delegito por ĉiuj 25embroj.*^{L2.265} La nombro de 25-oj da membroj decidas la nombron de delegitoj.
- *Tio signifas, ke vi ricevus 100, 120, maksimume 150 spesmilojn por jaro.*^{M.30}

Tiu ĉi Zamenhofa uzo klare montras, ke *por* estas la baza vorto por legi frakcistrekojn (§23.7): *50 km/h = kvindek kilometroj por horo*. Sed iafoje aliaj alternativoj povas esti pli klaraj.

Erara identeco

Por povas montri eraran identecon k.s., sed preskaŭ nur ĉe *preni*, kiu kune kun *por* povas havi la signifon “erari pri identeco”:

- *Unu fojon oni eĉ prenis min por ĉefa militestro.*^{Rz.46}
- *Tio, kion oni prenis por natura lego de ĉiuj lingvoj, estas nur okaza apartenaĵo de kelkaj lingvoj.*^{LR.63}
- *Vi akceptas por kontanta mono la vortojn, kiuj vere ne enhavas eĉ plej malgrandan indon.*^{H.26} Normale: ...kiel kontantan monon...

Tempo

Por povas montri celatan tempodaŭron. Temas aŭ pri tempo, dum kiu daŭras ago, aŭ pri tempo, dum kiu daŭras la rezulto de ago:

- *Por momento* *si silentiĝis.*^{M.123} = *Si silentiĝis, kaj la silento daŭris momenton.*
- *Kuzino Marinjo! mi petas vin ĉi tien por unu minuto.*^{M.44}
- *Li forveturis por unu tago pro tre grava afero.*^{Rz.90}
- *Tie troviĝu almenaŭ nova freŝa funebra krepo, kiam la maljunulo fermos por ĉiam siajn okulojn.*^{FA3.146}

Ne konfuzu tempan *por* kun *dum* (§12.3.6.2). *Dum* simple montras tempodaŭron. *Por* montras celatan tempodaŭron. *Mi petas vin ĉi tien dum unu minuto.* La peto daŭras unu minuton. *Mi petas vin ĉi tien por unu minuto.* La peto celas, ke la alparolato venu por resti dum unu minuto.

Antaŭ *ke*-frazo

Oni ofte uzas *por* antaŭ *ke*-frazo (§33.2.3):

- *Kaj si tuj lavis sian krucon kaj ĉerpis akvon en la plej pura loko de la fonto kaj alportis al la virino, ĉiam subtenante la krucon, por ke la virino povu trinki pli oportune.*^{FE.15}
- *Jen prenu ankoraŭ du panojn kaj unu ŝinkon, por ke vi ne bezonu malsati!*^{FA2.70}

Oni povus intermeti helpan *tio*, kiel oni faras ĉe aliaj rolvortetoj antaŭ *ke*-frazo, sed tio preskaŭ neniam okazas ĉe *por*. Anstataŭe oni ofte eĉ uzas simplan *ke* anstataŭ *por* (*tio*), *ke* (§33.2.3).

Preskaŭ ĉiam oni uzas U-verbon post *por ke* (§33.2.7).

Antaŭ I-verbo

Ofte oni metas *por* antaŭ I-verbo (§27.5): *Unu fajrero estas sufiĉa, por ek-splodigi pulvon.*^{FE.41}

12.3.6.10. *Pri*

Pri montras temon, tion, kion ago traktas aŭ koncernas, k.s.:

- *Mi parolas pri leono.*^{FE.7} La temo de la parolado estas leono.
- *Kiel ofte mi pensis pri vi kaj pri la malnova tempo!*^{FA3.91} La pensoj havis vin kaj la malnovan tempon kiel temojn.
- *Mi ne kuraĝis demandi vin pri tio, ĉar mi vidis, ke vi penas eviti miajn demandojn.*^{M.156}
- *Mia Dio! mi aŭdis pri la malfeliĉo, kiu vin trafis.*^{M.95}
- *Mi instruas mian infanon pri Esperanto.*^{LR.98} (= *Mi instruas Esperanton al mia infano.*^{LR.98}) La temo de la instruado estas Esperanto.

- *Mi estas preta [...] vendi al vi tiun ĉashundon, pri kiu vi marcandas. — Ne, ne pri hundoj mi nun pensas. — Nu, se vi ne volas, ni interkonsentos pri alia hundo.*^{Rz.90}
- *Ili estis forte lacaj, pri kio certe neniu miro.*^{FA2.107}
- *Ĉu vi ploras pri mi?*^{FA1.125}
- *Pri kio estas la afero?*^{PE.2087} = *Pri kio temas?* = *Kion koncernas la afero? Al kio rilatas la afero? Kio estas la temo de la afero?*
- *Generale pri la aferoj, kiuj koncernas la magazenon, okupas sin mia edzo.*^{M.84} La edzo okupas sin koncerne tiajn aferojn.
- *Mi zorgas pri ŝi tiel, kiel mi zorgas pri mi mem; sed ŝi mem tute ne zorgas pri si kaj tute sin ne gardas.*^{FE.18}
- *Mi scias la pentradon tiom, ke mi povus doni instruon pri ĝiaj plej elementaj reguloj.*^{M.33}
- *La scienculoj verkis librojn pri la urbo, pri la palaco kaj pri la ĝardeno, sed la najtingalon ili ne forgesis, al ĝi estis dediĉita la ĉefa ĉapitro.*^{FA2.24}
- *Ŝi nun opiniis, ke la homoj estas kulpaj pri ŝia senlima mizero.*^{M.201}

Kiam *pri* estas uzata prefiksece en verboj, ĝi ofte havas tute specialan efikon (§30.10).

12.3.6.11. Pro

Kaŭzo

Plej ofte *pro* montras kaŭzon:

- *Ŝiaj dentoj frapadis pro malvarmo.*^{FA1.27} La malvarmo kaŭzis la frapardon.
- *En la mezo de la nokto la kobaldo vekiĝis pro terura brujo ĉe la fenestraj kovriloj.*^{FA3.53} La brujo vekis lin.
- *Ĉu vi iam vidis vere malnovmodan ŝrankon, tute nigran pro maljuneco.*^{FA2.104} La maljuneco kaŭzis la nigran koloron.
- *Clemency el surprizo pro tiu ĉi demando preskaŭ renversis la pleton de teo.*^{BV.70} La demando kaŭzis la surprizon, kiu siavice kaŭzis la renversadon. (*El* estas uzata por ne ripeti *pro* dufoje.)

Iafoje oni uzas por montri kaŭzon anstataŭe de (§12.3.2.1) aŭ *el* (§12.3.5.2).

Motivo

Pro povas ankaŭ montri motivon aŭ kialon:

- *Mi ridas pro lia naiveco.*^{FE.29} Mia kialo por ridi estas lia naiveco.
- *Li demandis ŝin, kion ŝi faras tie ĉi tute sola kaj pro kio ŝi ploras.*^{FE.21} = ...*kaj kial ŝi ploras.*
- *Li amas tiun ĉi knabinton pro ŝia beleco kaj boneco.*^{FE.35}
- *Multe da homoj ne faras malbonon pro timo de mallaŭdo kaj agas bone pro deziro de laŭdo.*^{M.153}

Celo kiel motivo

Pro povas montri ion, kio estas motivo de ago en tia senco, ke oni volas ĝin fari, akiri aŭ atingi, aŭ kiu estas motivo en tia senco, ke oni volas ĝian bonon:

- *Vi afable tion ĉi diras pro komplimento.*^{Rz.44} La motivo estas deziro fari komplimenton.
- *Ili dancadis pro sia propra plezuro.*^{BV.8} La kialo por danci estas deziro fari al si plezuron.
- *Ni batalas pro afero, kiu alportos al la homaro grandegan utilon.*^{FK.266} La motivo por la batalado estas volo efektivigi utilan aferon.
- *Morti pro la patrujo estas agrable.*^{FE.20} La motivo por morti estas deziro helpi al la patrujo.
- *Mi la unuan fojon sola eniris en la mondron, por batali pro mia vivo kaj la vivo de mia infano.*^{M.156}

Ĉi tie motivo kaj celo intermiksiĝas, kaj oni ofte povas egale uzi ĉu *pro*, ĉu *por* (§12.3.6.9). Ĉe Zamenhof *pro* estis tute kutima en tia ĉi uzo, sed nuntempe oni ĝenerale preferas *por*, kiu estas normale pli klara. La eblo prezenti celon kiel motivon de agado, povas tamen esti utila nuanco.

Dankomotivo

Oni uzas *pro* ankaŭ por montri motivon de danko:

- *Pro ĉio akceptu mian plej koran kaj sinceran dankon.*^{L1.187} La motivo de la danko estas ĉiuj bonaj aferoj, kiujn vi faris.
- *Mi deziras nur vian felicon, iam vi dankos min pro tio!*^{FA1.111}

Ofte oni tamen uzas *por* en tiaj esprimoj (§12.3.6.9).

Potenco alvokata

Oni uzas *pro* ĉe alvokoj de ia potenco en ekkrijoj, juroj, petegoj kaj similaj esprimoj. Motiva signifo normale iel ĉeestas:

- *Pro la tutaj fajro de la infero, silentu!*^{Rt.40}
- *Pro la ĉielo, havu kompaton!*^{Rt.57}
- *Vi ne devas ellasi la fraŭlinon, ne, pro ĉio en la mondo vi ne devas tion ĉi fari, Hermano!*^{RL.40}
- *Pro kompato, sinjorino, pro favorkoreco sidu ion ĉe la infano.*^{M.198}

Oni tiel uzas ankaŭ *per* (§12.3.6.7) kaj iafoje *je* (§12.3.1).

Komercaĵo, pagajo

Oni uzas *pro* ankaŭ en tiuj diversaj pagaj, aĉetaj kaj vendaj roloj, kie oni normale uzas *por* (§12.3.6.9):

- *Kion vi postulas pro la poto?*^{FA2.17} = *Kion vi volas por vendi la poton?*
- *Si loĝas nun en sia propra ĉambro kaj pagas al ni lupagon pro ĝi.*^{FA3.59}

- *Vi ricevos la sorĉiston pro bušelo da mono.*^{FA1.11} = ...se vi pagos bušelon da mono.
- *Ĝi tuj traſu en la gazetojn kaj povu esti vendata pro du spesdekoj ĉe ĉiu stratangulo.*^{FA3.97}

Pro antaŭ ke-frazo

Oni povas uzi *pro* ankaŭ antaŭ *ke*-frazo (§33.2.3), sed intermetas helpan *tio*:

- *Si ekploris pro tio, ke ŝi estas tiel malbela.*^{FA1.27} = ...ĉar ŝi estas...
- *Vi ne devas kulpigi min pro tio, ke mi ne plenumis vian deziron.*^{M.90}
- *Pro tio ke = tial ke = ĉar* (§33.6).

Pro = anstataŭ

Zamenhof kelkokaze uzis *pro* en la signifo de *anstataŭ* (§12.3.6.1), verŝajne pro influo de Latino. Oni ne imitu tion: **Niaj infanoj loĝos en la fortikigitaj urboj pro la logantoj de la lando.* **Nm.32* = ...*anstataŭ la logantoj de la lando*.

12.3.6.12. Sen

Sen montras ion, kio forestas, kio mankas:

- *Anstataŭ kafo li donis al mi teon kun sukero, sed sen kremo.*^{FE.26} Ne estis kremo en la teo.
- *Mi estas malriĉa simpla virino sen familio.*^{FA3.151} = ...virino, kiu ne havas familion.
- *Ŝi iras sen celo.*^{M.98} Ŝi iris ne havante celon.
- *Li pasis preter mi sen saluto.*^{M.158} = ...ne salutante.
- *Li preskaŭ sen vivo estis pelata de la ondoj.*^{FA1.58}
- *"Vi tute ne estas ĝentila," diris la feino sen kolero.*^{FE.19}
- *Per kia rajto vi, sinjoroj, baras la vojon al ni, por kiuj la irado jam sen tio estas tiel malfacila?*^{M.173} Jam se vi ne barus la vojon, la irado estus malfacila.
- *Via traduko ne estas sen certaj bonaj flankoj.*^{M.135} *Sen* troviĝas en nea frazo. La traduko do ja havas certajn bonajn flankojn.
- *Ne sen kaŭzo li tion diris.*^{FA2.142}
- *Nenia ago fariĝas sen pago.*^{PE.1708}
- *Mi petas vin pri ĝi, — diris Marta sen plej mallonga pripenso.*^{M.179}
- *Tiu virino ne foriru de ŝi sen ricevo de konsilo kaj helpo.*^{M.59} Ne manku konsilo, nek manku helpo. Rimarku, ke oni uzas *kaj* por ligi du aferojn post *sen*. Oni tiam ne uzas *nek* (§21).

Sen tio ke

Oni uzas *sen* ankaŭ antaŭ *ke*-frazo (§33.2.3), sed normale oni intermetas helpan *tio*:

- *Via patro neniam povis ekrigardi vin sen tio, ke li batus sin en la bruston kaj ĝemus.*^{Rt.40}

Antaŭ I-verbo

Oni pli kaj pli ofte uzas *sen* antaŭ I-verbo (§27.5): *Si foriris sen diri eĉ unu vorton.*

Vortfarado

Senigi = “kaŭzi, ke io ne plu havu ion”: *Mi senigas min nun je ĉiaj personaj privilegioj.*^{OV.34} *Mi senigis al vi la ĝojojn de via juneco.*^{Rt.43}

Seniĝi = “liberiĝi je io, forigi ion de si”: *Li seniĝis je sia vesto.*

12.3.7. Rolvortajoj

Ofte E-vorto kunlaboras kun rolvorteto aŭ N-finaĵo. La tuto estas kiel unu rolmontrilo. Ofte povas eĉ ŝajni, kvazaŭ la E-vorto mem estus rolmontrilo. Oni povas nomi tiujn esprimojn **rolvortajoj**. Ĉi tie aperos nur kelkaj ekzemploj, ĉar la rolvortajoj estas tre multaj, kaj oni povas libere formi novajn. La signifo de rolvortajo ĉiam estas komprenebla el ĝiaj partoj.

Rolvortajoj kun *de*

Ekzistas tre multaj esprimoj, kiuj konsistas el E-vorto + *de* (§12.3.2):

- *Dekstre de* estas kvazaŭ loka rolvorteto, = “ĉe la dekstra flanko de”: *Si staris dekstre de la pordo.* Similaj estas: *maldekstre de, sube de, supre de, ene de, interne de, ekstere de, norde de, sude de, okidente de, oriente de, meze de, komence de, fine de* k.t.p.
- *Kaŭze de* estas alternativo al *pro* = “el la kaŭzo de”: *Ni ofte fariĝas furioj kaŭze de nia dezirego de amo.*^{M.2} Simila estas *sekve de*.
- *Escepte de* estas alternativo al *escepta krom* (§12.3.6.3) = “kun la escepto de”: *Mi ŝatas ĉiujn el ili escepte de Karlo.* Eblus ankaŭ *escepte* + N-finaĵo, vidu ĉi-poste.
- *Inkluzive de* = “kun la enkalkulado de”: *Ili pagis ĉion inkluzive de log-ado kaj manĝado.* La malo estas *ekskluzive de*.

Aliaj ekzemploj estas (*mal)supre de, ambaŭflanke de, okaze de, fare de* (§12.3.2.2) k.t.p.

Rolvortajoj kun *al*

Multaj rolvortajoj konsistas el E-vorto + *al* (§12.3.5.1):

- *Fronte al* estas alternativo al unu signifo de *kontraŭ* = “kun la fronto (antaŭa flanko) direktita al”: *La domo staras fronte al la stacidomo.* Simila estas *vidalvide al*.
- *Konforme al* estas alternativo al *laŭ* = “en maniero, kiu konformas al”: *Ĉio fariĝas nur konforme al la saĝa aranĝo de Dio!*^{FA3.144}
- *Responde al* = “kiel respondo al”: *Responde al via afabla invito mi devas informi, ke mi bedaŭrinde ne povas partopreni en la kongreso.*

- *Rilate al* estas alternativo al simpla *al*, kiam temas pri agmaniero, kiu direktigas al io: *Ili ĉiuj kondutis tre serveme rilate al ŝi.*^{FA1.23} Pli ofte oni uzas *rilate* + N-finaĵon (vidu ĉi-poste).
- *Spite al* estas simila al *malgraŭ* (§12.3.6.6), sed montras intencan kontraŭstaron = “kiel spitado al”: *Tion ĉi mi devas, spite al la diablo!*^{RT.40} En la komenco *sprise* estis faktre vera rolvorteto (kun E-finaĵo!): *Spite miaj malamikoj liberigu min.*^{PSZ.69} (En la *Fundamento* la radiko SPIT estas tradukita kiel rolvorteto.) Sed tiu stranga uzo jam delonge malaperis. Oni diru *sprise al miaj malamikoj* aŭ *sprise miajn malamikojn*. Nur antaŭ kefrazo (§33.2.4) *sprise* ankoraŭ povas ŝajni kiel rolvorteto. *Sprise ke tre similas al kvankam kaj malgraŭ (tio) ke* (§33.7).

Legu ankaŭ pri (*mal*)*proksime al/de* en §12.3.5.1, pri *dank' al* en §10.1, kaj pri *vic' al* en §12.3.6.1.

Rolvortajoj kun *kun*

Kelkaj rolvortajoj konsistas el E-vorto + *kun* (§12.3.6.4):

- *Kompare kun* = “en komparo kun”: *Vi ĉiuj kompare kun mi estas ja nur mizeraj kanajloj.*^{FA3.15}
- *Kune kun* estas emfaza varianto de *kun*: *La fundamento devas resti severe netuŝebla eĉ kune kun siaj eraroj.*^{FAnt}

Rolvortajoj kun N-finaĵo

Rolvortajoj, kiuj devenas de objekta ago, povas konsisti el E-vorto + N-finaĵo. Ankaŭ en rolvortajoj, kiuj ne devenas de objektaj agoj, oni uzas N-finaĵon, kiu tiam anstataŭas *al*:

- *Koncerne ...N* estas alternativo al *pri* = “kiam la afero koncernas ...N”: *Ĝi tamen ne havis malbonajn intencojn koncerne la malgrandan knabinon.*^{FA2.61}
- *Responde ...N* = *responde al*: ***Responde vian leteron*** mi sendas la jenan bildkarton esperante, ke ĝi placiĝos al vi.
- *Inkluzive ...N* = *inkluzive de*: *Jonatan deprenis la tunikon, kiu estis sur li, kaj donis ĝin al David, ankaŭ siajn militajn vestojn, inkluzive sian glavon, sian pafarkon, kaj sian zonon.*^{Sml.18} La malo estas *ekskluzive ...N*.
- *Rilate ...N* estas pli ofta ol la samsignifa *rilate al*: *Restas al mi nur diri al vi adiaŭ kaj danki vin por la boneco kaj afableco, kiun vi montris rilate min.*^{M.59}
- *Escepte ...N* estas ebla alternativo al la pli ofta *escepte de*: ***Escepte la lastan ĉapitron*** mi tre ŝatis la libron.

Novaj rolvortetoj?

Plurfoje aperis la ideo, ke oni povus transformi rolvortajojn en verajn rolvortetojn jene: *flanke de la domo* → **flank la domo**, *rilate al tio* → **rilate tio**. La kialo estas la ŝajna simileco kun: *apud la domo* → *apude de la*

domo, k.t.p. (kie la vortkreado tamen estas inversa, oni faris rolvortajon el rolvorteto). La tuta ideo estas nura fantazio. Ekzistas nenia eblo tiel krei rolvortetojn el ordinara radikoj. Krome levigas la demando, ĉu elparoli **rIlat** laŭ la baza akcentoregulo (§2.1) aŭ **rilAt** kvazaŭ estus apostrofita O-vorto.

Legu tamen pri la neoficiala rolvorteto *far* en §12.3.10, kiu fakte estas kreita tiamaniere.

12.3.8. Memstaraj rolvortetoj

Post rolvorteto normale staras frazparto, al kiu la rolvorteto rilatas. Sen tia posta frazparto, rolvorteto ne havas sencon: *sur la tablo, en mia domo, apud la aŭto, ekster tiu ĉi ĉambro, dum la paŭzo, anstataŭ tio, krom Petro, post la manĝo* k.t.p.

Se oni volas ellasi vortojn post rolvorteto (subkompreni ilin), oni devas uzi la rolvorteton kun E-finaĵo, ĉar la rolvorteto tiam fariĝas propra frazparto, kiu rolas kiel komplemento:

- *Li staras apud mi.* → *Li staras apude.*
- *Ŝi sidas ekster la domo.* → *Ŝi sidas ekstere.*
- *Tio okazis dum la paŭzo.* → *Tio okazis dume.*
- *Tio okazos post la kongreso.* → *Tio okazos poste.*

Se tia E-vorto montras lokon, ĝi povas akcepti la finaĵon N por montri movon al la loko (§12.2.5):

- *Li sidas ekster la domo.* → *Li sidas ekstere.* → *Li iras eksteren.* = ...al ekstera loko (al loko ekster la domo).

Se iafoje la origina frazparto rolas kiel priskribo de O-vorto (rolas A-vortecce), oni uzas A-finaĵon post la rolvorteto:

- *Li loĝas en domo apud mia domo.* → *Li loĝas en apuda domo.* ...en domo **apuda**.

Sed oni ankaŭ povas uzi lokan aŭ tempa E-vorton en tiaj okazoj (§7.1.1): *Li loĝas en domo apude.* = *Li loĝas en domo, kiu troviĝas apude.*

Ial iuj rolvortetoj apenaŭ aperas praktike kun E-finaĵo aŭ A-finaĵo. Oni ekz. preskaŭ neniam diras *paroli prie* = “paroli pri tio”, *iri dee* = “iri de la koncerna loko”, *ala veturo* = “veturo al la koncerna loko”, *proa agado* = “agado pro tio”.

Legu ankaŭ pri *da* sen posta frazparto (“*da*-ismo”) en §12.3.3.3.

12.3.9. Forlaso de rolvorteto

Ekzistas familio de esprimoj, kiuj konsistas el du samaj O-vortoj interligitaj per rolvorteto. Ekz. *pašo post pašo, mano en mano, tago post tago, vizaĝo kontraŭ vizaĝo*. Ili aperas normale en frazroloj, kiuj principe bezonas ian rolmontrilon.

Zamenhof tamen normale ne uzis rolvorteton antaŭ tiaj esprimoj, eĉ kiam tio estus bezonata laŭ la normalaj reguloj. Li plej ofte traktis tiajn esprimojn

kiel tutajojn, opiniante, ke la rolvorteto inter la du O-vortoj suficias por montri la frazrolon de la tuta esprimo. Sed kelkfoje li ja uzis rolmontrilon.

Nuntempe multaj preferas uzi N-finajon aŭ alian rolmontrilon ĉe la unua vorto, kiam la frazrolo tion postulas. Tio estas gramatike pli logika, sed la Zamenhofa dirmaniero restas korekta, kaj eĉ sufice eleganta alternativo. Iafoje oni povus alternative E-vortigi la tutan esprimon:

- *Ni pa o post pa o, post longa labore, atingos la celon en gloro.*^{FK.299} A u ...pa on post pa o..., ...per pa o post pa o...
- *Mano en mano la gefian oj promenadis.*^{FA3.29} A u manon en mano, kun mano en mano, man-en-mane.
- *Sur  evalo a u sur piedoj ili  iam estis kune, flanko  e flanko.*^{FA2.140}
- *Ni dormadis kapo  e kapo sub la la ra tegmento de la kabano.*^{FA1.147}
- *Ili en longa vico dormis flankon  e flanko.*^{FA3.15} Ci tie Zamenhof ja uzis rolmontrilon, N-finajon.
- *Forte batis koro  e la koro.*^{Rt.75} Ci tie la unua *koro* estas subjekto, kaj nepre ne havu rolmontrilon.

12.3.10. Neoficialaj rolvortetoj

Okazis provoj enkonduki novajn rolvortetojn en Esperanton, sed tio nur malfacile eblas (same kiel en aliaj lingvoj). Jen sekvas tamen klarigoj de tri neoficialaj rolvortetoj, kiuj iom trovis uzadon.

Cis

Cis = “sur tiu ĉi flanko de, maltrans”: *Ili lo as cis tiuj montoj.* = *Ili lo as sur tiu  i flanko de tiuj montoj (proksime de ni).* La rolvorteto *cis* estas malmulte uzata en la praktiko. Oni diru * i-flanke de, sur tiu  i flanko de* a u eventuale *maltrans*. Teorie oni povus uzi direkton N-finajon post *cis*, same kiel post *trans*: *La malamika armeo iris cis la limriveron.* = ...sur nian flankon de la limrivero.

Cis estas pli ofta en vortfarado: *cisalpa* = “ i-flanka de la Alpoj”, *cis-Danube* = “ i-flanke de Danubo”, *Cisganga Hindujo* = “tiu parto de Hindugo, kiu estas okcidente de la rivero Gango” (la nomoj *Cisganga Hindujo* kaj *Transganga Hindujo* montras Eŭropian perspektivon, sed Esperanto estas tutmonda lingvo, kaj oni ordinare evitu tiajn vortojn). *Cis* anka  trovi as en propraj nomoj kaj sciencaj vortoj, kie oni prefere rigardu  in kiel parton de la radiko. Tiaj vortoj normale kontrastas al simila formo kun “trans”: *Ciskejo* — *Transkejo* (Bantuaj hejmlandoj en Sud-Afriko, kiuj trovi as respektive sude kaj norde de la rivero Granda Kejo), *cisbuteno* — *transbuteno* (kemiaj kombina oj, kiuj havas certajn elementojn respektive samflanke kaj mal-samflanke de centra strukturo).

Far

Far estas uzata de iuj Esperantistoj anstata  de (§12.3.2) por montri aganton  e agaj O-vortoj (§12.3.2.2) a u  e pasivaj participoj (§12.3.2.4): *Morga *

okazos akcepto de la urbestro. → Morgaŭ okazos akcepto far la urbestro. Si estas amata de ĉiuj.^{FG} → *Si estas amata far ĉiuj.*

De havas multajn signifojn (§12.3.2), kaj iafoje konfuzo efektive povas estiĝi. Tiam oni normale uzas *fare de* por klare montri, ke temas pri aganto (senca subjekto): *Morgaŭ okazos akcepto fare de la urbestro. Mi legis la tradukon de Hamleto fare de Zamenhof.* Iuj opinias, ke *fare de* estas tro longa, kaj tial mallongigas al *far*.

Laŭ la *Fundamento*, en pasivo la rolmontrilo de aganto estas *de* (§40). *Far* estus do rekte erara ĉe pasiva participo, ĉar tio rompus Fundamentan regulon. (Aldono de *fare* ĉe pasiva participo ne estas eraro, sed estas preskaŭ ĉiam superflua.) Rilate al agaj O-vortoj *far* ne estas rekte erara, sed tamen superflua aldonajo al la lingvo. La okazoj, kiam *de* efektive povas kaŭzi mal-klarecon, estas tre maloftaj. En tiuj maloftaj okazoj oni uzu por montri aganton la esprimon *fare de*, kiu estas klara, preciza kaj komprenebla por ĉiuj Esperantistoj. Ĝuste ĉar *fare de* estas tiel malofte bezonata, ĝi ne estas tro longa.

Fri

Fri estas komerca fakvorto. Ĝi montras, ke prezo aŭ pago inkluzivas ion, ekz. transporton al certa loko: *La prezo estas mil dolaroj fri haveno.* = ... inkluzive pagon por transporto ĝis haveno. *La prezo estas mil dolaroj fri dogano.* = ... inkluzive kostojn por dogano. *Fri* estas uzata nur en faka lingvaĵo. En ordinara lingvaĵo oni ne uzu ĝin, sed nepre montru la signifon klare per pluraj vortoj.

13. Tabelvortoj

13.1. Tabelvortoj – bazaj reguloj

En Esperanto ekzistas 45 vortetoj, kiuj estas nomataj **tabelvortoj**, ĉar oni povas ilin aranĝi en tabelo laŭ similaj formoj kaj similaj signifoj.

Oni povas diri, ke ĉiu tabelvorto konsistas el antaŭparto kaj postparto, sed oni tamen ne rigardu la tabelvortojn kiel kunmetitajn vortojn. La tabelvortaj partoj formas apartan, fermitan sistemon, kaj oni normale ne intermixu ilin kun la ordinara vortelementoj en la lingvo. Legu ankaŭ pri tabelvortaj postpartoj kaj ordinaraj finaĵoj en §13.2, kaj pri la demando, ĉu ALI-vortoj povas esti tabelvortoj en §13.3.

Antaŭpartoj

KI-	demandovorto, rilata vorto, ekkria vorto
TI-	montrovorto
I-	nedifinita vorto
ĈI-	tutampleksa vorto
NENI-	nea vorto

Postpartoj

-U	individuo	§15.1
-O	afero	§15.2
-A	eco, speco	§15.3
-ES	posedanto (senca objekto, senca subjekto)	§15.4
-E	loko	§14.1.1
-AM	tempo, fojo (okazo, kondiĉo)	§14.2.1
-AL	kaŭzo	§14.3.1
-EL	maniero, grado	§14.3.2
-OM	kvanto (emfazita grado)	§14.3.3

La ĝeneralaj signifoj de ĉiu tabelvorto dependas de ĝiaj partoj. En la praktiko tamen iuj tabelvortoj havas pli individuajn signifojn, kiujn oni devas aparte lerni.

- ▶ Klarigoj pri la tabelvortoj je U, O, A kaj ES troviĝas en la paragrafo pri “O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj” (§15).
- ▶ Pri la tabelvortoj je E vidu “E-vortecaj vortetoj lokaj” (§14.1).
- ▶ La tabelvortoj je AM troviĝas en “E-vortecaj vortetoj tempaj” (§14.2).
- ▶ La tabelvortoj je AL, EL kaj OM estas klarigitaj en la paragrafo pri “E-vortecaj vortetoj ceteraj” (§14.3).

J-finaĵoj kaj N-finaĵoj post tabelvortoj

La tabelvortoj je U kaj A povas ricevi la finaĵojn J kaj N.

La tabelvortoj je O povas ricevi N, sed normale ne povas ricevi J.

La tabelvortoj je AM, AL, EL, OM kaj ES ne povas ricevi J aŭ N.

La tabelvortoj je E povas ricevi direktan N-finaĵon. Ili ne povas ricevi J.

KI-vortoj

La tabelvortoj je KI estas uzataj en tri maniero:

- ▶ kiel **demandovortoj** (§22.1)
- ▶ kiel **rilataj vortoj** (§33.4)
- ▶ kiel **ekkriaj vortoj** (§32.1)
- **Kio estas tio?** Demanda *kio*.
- **Kiu kuraĝas rajdi sur leono?**^{FE.7} Demanda *kiu*.
- **Kiel vi fartas?** Demanda *kiel*.
- **Fremdulo, diru, kiu kaj el kie vi estas.**^{IT.41} Demandaj *kiu* kaj *kie*.
- **La fera bastono, kiu kuſis en la forno, estas nun brule varmega.**^{FE.31} Rilata *kiu*.
- **Kiam mi venis al li, li dormis.**^{FE.20} Rilata *kiam*.
- **Li estas tiu, kies monon vi prenis.** Rilata *kies*.
- **Kia granda brulo!**^{FE.31} Ekkria *kia*.
- **Fi, kiel abomene!**^{FE.26} Ekkria *kiel*.
- **Kion mi vidas!**^{FE.17} Ekkria (kaj demanda) *kio*.

TI-vortoj

La tabelvortoj je TI estas montraj vortoj. Plej ofte ili montras ion antaŭe diritan aŭ ion poste dirotan. Ili povas ankaŭ almontri ion rekte vidatan, aŭdatan aŭ simile:

- **Mi volas, ke tio, kion mi diris, estu vera.**^{FE.24} *Tio* montras antaŭe diritan aferon.
- **Tio estas mia hejmo.** *Tio* montras ion vidatan (eble kune kun fingromontrado).
- **Li estas tiel dika, ke li ne povas trairi tra nia mallarĝa pordo.**^{FE.33} *Tiel* almontras la postan *ke*-frazon.
- **Kio estas, kio vin tiel afliktas?**^{M.55} *Tiel* almontras vidatan aŭ aŭdatan aferon.
- **Ŝi estas en tiu momento tre bela.**^{M.56} *Tiu* almontras antaŭe menciiatan momenton.
- **Tiu ĉi malfreſa pano estas malmola, kiel ŝtono.**^{FE.33} *Tiu* almontras ĉeestantan aferon (la malfreſan panon).

I-vortoj

La tabelvortoj je I reprezentas neprecizigitajn aŭ nekonatajn aferojn:

- *Gerda [...] ricevis ion por manĝi kaj por trinki.*^{FA2.71} Oni ne diras, kion ĝi ricevis.
- *Venis iuj personoj, kiujn mi ne konas.* Oni ne scias, kiuj estis la personoj.
- *Morti iam vi ja devas.*^{FA2.136} La tempopunkto estas nekonata.
- *Hodiaŭ estas ies tago de naskiĝo.*^{BV.9} Oni ne diras, kies naskiĝtago ĝi estas.
- *Mi provis esti kudristino, sed mi ial ne sukcesis!*^{M.145} Ne estas dirite, kial ŝi ne sukcesis.

ĈI-vortoj

La tabelvortoj je ĈI havas signifojn tutampleksajn, totalajn:

- *Li faris ĉion per la dek fingroj de siaj manoj.*^{FE.12} Ĉio esprimas la tuton de la aferoj, kiujn li faris.
- *Ciu homo amas sin mem.*^{FE.18} Ne ekzistas persono, por kiu ne validas tio.
- *Tiuj ĉi du amikoj promenas ĉiam duope.*^{FE.14} Ĉiam montras, ke ne ekzistas fojo, kiam ili ne iras duope.
- *Nun ĉie regis ĝojo.*^{FA1.49} Ne ekzistis loko, en kiu ne regis ĝojo.

Ofte la konteksto limigas la amplekson de ĈI-vorto:

- *Sia fratino en ĉio estas kulta.*^{FE.21} Si ne kulpas pri ĉio en la mondo, sed pri ĉiuj aferoj, pri kiuj temas ĝuste nun.
- *La bela muziko ludis ĉiam plue.*^{FA1.21} Ĉiam = seninterrompe dum tiu tuta tempo, pri kiuj temas.

NENI-vortoj

La tabelvortoj je NENI havas signifon nean:

- *La tempon venontan neniu ankoraŭ konas.*^{FE.22} Neniu esprimas, ke ne ekzistas persono, kiu konas la tempon venontan.
- *Mi neniel povas kompreni, kion vi parolas.*^{FE.28} Neniel montras, ke ne ekzistas maniero, en kiu mi povus vin kompreni.
- *Kiam mi ien veturas, mi neniam prenas kun mi multon da pakaĵo.*^{FE.35} Neniam esprimas, ke ne ekzistas tia fojo, dum kiu mi prenus multon da pakaĵo al vojaĝo.

Ofte la konteksto limigas la signifon de NENI-vorto:

- *Neniu iam gustumis tian supon, des pli neniu ion sciis pri la maniero de ĝia pretigado.*^{FA3.126} Neniu = neniu el la ĉeestantaj mangantoj.
- *Krom la kolbasaj bastonetoj [...] absolute nenio restis.*^{FA3.126} Absolute nenio = absolute nenio mangebla.

NENI-vorto sufiĉas por nei la tutan frazon (§21).

13.2. Tabelvortaj postpartoj kaj ordinara finaĵoj

Kelkaj postpartoj de la tabelvortoj similas al ordinara finaĵoj, sed la signifoj ne estas samaj:

- ▶ La ordinara O-finaĵo (§37.2.1) kaj la tabelvorta O-parto estas preskaŭ samsignifaj, sed la tabelvorto je O normale ne akceptas la finaĵon J (§8.1).
- ▶ La ordinara finaĵo U estas verba finaĵo por la vola modo (§26.3), dum **la tabela U-parto montras individuojn** — komplete malsamaj aferoj.
- ▶ La ordinara finaĵo A estas ĝeneralaj priskribaj finaĵoj (§37.2.2). Ĝi ofte montras ecojn kaj kvalitojn, sed ĝi ankaŭ povas montri apartenon, rilaton, individuecon k.s. **La tabela A-parto montras nur ecojn kaj specojn.**
- ▶ La ordinara finaĵo E (§37.2.3) povas montri manieron, tempon, lokon, mezuron, okazon kaj ankoraŭ aliajn signifojn. **La tabela E-parto montras ĉiam nur lokon.**

Normale oni do ne povas uzi la tabelajn antaŭpartojn kaj postpartojn kune kun ordinaraj elementoj de la lingvo, ĉar la signifoj konfuzigus. Principe la tabelvortoj estas nekunmetitaj, nedisigebraj, kvankam ili ŝajnas kunmetitaj.

Ekzistas tamen manpleno da tradiciaj vortoj, kiuj miksaĵoj tabelvortojn kun ordinaraj sufiksoj. Oni forigis la O-parton aŭ la A-parton de tabelvorto kaj aldonis sufikson: *neniaj*, *nenieco*, *neniigi*, *neniigi* (§15.2) kaj *tiaj* (§15.3). Ili ne kreas konfuzon, kaj estas tial ne-dangeraj.

13.3. Ĉu ALI-vortoj povas esti tabelvortoj?

Multfoje oni proponis aldoni al la tabelo la antaŭparton *ALI-* kreante la novan serion **aliu**^o, **alio**^o, **alia**^o, **alie**^o, **alie**^o, **aliom**^o, **aliat**^o, **aliel**, **aliom**^o. Iuj eĉ praktikas tion uzante precipe la vortojn **aliel** kaj **alie**.

En oficiala Esperanto ALI estas ordinara radiko, el kiu oni faras vortojn per la ordinara finaĵoj.

- *alia* = ne la sama, diferenca
- *alio* = io alia
- *alie* = en alia okazo, en alia maniero
- *aliu* = esti alia, diferenci (malofte uzata)

Ekuzo de la novaj tabelvortoj kunportus drastajn ŝanĝojn en la lingvon. Multaj “alielistoj” konscias, ke *alie* ŝanĝus sian signifon al “en alia loko”, sed la sekvoj estus multe pli grandaj ol tio.

Alia en normala Esperanto signifas “de alia speco” aŭ “kun alia identeco” (§5.2). La nova tabelvorto **alia** signifus **nur “de alia speco”**. Konsekvencaj alielistoj do ne plu diru: *La alia ĉambro estas pli granda*. Sed: **La aliu ĉambro estas pli granda.** Ili ankaŭ devus diri: **Ili amas unu la aliun.** En normala Esperanto *aliu* estas apenaŭ uzata, sed signifas principe

“estu ali(ec)a”, ĉar ĝi simple estas la U-modo de la ĉi-antaŭe menciiita verbo *ali*.

Nota: Estas tamen dube, ĉu estus logike uzi *la* antaŭ **aliu**, ĉar antaŭ veraj tabelvortoj je U oni ne povas uzi *la* (§9.1.1). Estas malfacile diri, ĉu **aliu** signifus “la alia” aŭ simple “alia”. Sed tio ja ne gravas, ĉar la tabelvorto **aliu** ĉiuokaze ne estas ĝusta Esperanta vorto.

Oni ofte faras kunmetaĵojn kiel: *de alia speco* → *alispeca*; *kun alia formo* → *aliforma*; *en alia signifo* → *alisignife*. Alielistoj tamen devus diri: **aliuspeca**, *aliasforma*, **aliusignife**, ĉar oni ne povas forigi la postpartojn de tabelvortoj. Komparu kun: *de tiu speco* → *tiuspeca* (ne: **tispeca**); *kun tia formo* → *tiaforma* (ne: **tiforma**); *en tiu signifo* → *tiusignife* (ne: **tisignife**). Oni povas renkonti la formon **interaliel** anstataŭ la regula kaj normala *interalie* (= *inter aliaj aferoj*). **Interaliel** estas tute mallogika. Alielistoj devus logike uzi ion similan al **interaliue** (= **inter aliu aferoj**).

La ordinara *alie* povas signifi “en alia okazo”: *Mi ja bezonas mangi. Alie mi povas tute maldikiĝi.*^{Rz.25} Gi ankaŭ povas signifi “en alia maniero”: *Mi ankaŭ iros en la palacon, ĉar mi ne povas agi alie!*^{FA1.43} **Aiel** povas signifi nur “en alia maniero” (kaj eble “en alia grado”). Tamen multaj alienlistoj uzas **aliel** ankaŭ por “en alia okazo”. Logike ili devus tiam uzi **aliuokaze** aŭ **aliam**: *Mi ja bezonas mangi. *Aliam* mi povas tute maldikiĝi.* La vorto **aliel** estas do ne nur reformo, sed eĉ mallogike uzata reformo.

Utila el la novaj tabelvortoj estus fakte nur **alies**, kiu povus simpligi iujn specocojn de frazoj: *Li ne uzis mian ĉambroν, sed tiun de alia persono.* → **Li ne uzis mian ĉambroν, sed alies.** Por ĉiu aliaj novaj tabelvortoj Esperanto jam havas bonajn esprimilojn. La supozitaj avantaĝoj de la nova tabelserio estas vere tre malgrandaj, des pli se oni komparas kun la grandegaj problemoj kaj miskomprenoj, kiujn kaŭzas la reformo.

Tiuj ĉi reformproponoj tute ne venas de ia reala bezono, sed de la hazarda fakteto, ke la radiko ALI finiĝas per “i”. Se la vortoj estus ekz. **altra**, **altre**, **altro** k.t.p., tiam versajne ne venus al iu en la kapon, ke oni bezonus tabelvortojn por tio. Oni povas kompari kun la radiko SAM, kiu estas la malo de ALI. SAM ne finiĝas per “i”. Sekve neniu proponis diri: **samel**, **samam**, **sames** k.t.p., kvankam la bezono de tiaj vortoj devus esti same granda, kiel la bezono de **aliel**, **aliam**, **alies** k.t.p.

Ankoraŭ neniu praktikis la plenan tabelserion je ALI en konsekvenco maniero. Ekzistas nur senripensa kaj mallogika uzado de **aliel** kaj **alies**, kaj okaze de **aliu**. Iuj uzas parte klasikan Esperanton, parte la reformitan dialekton. Kiam ili diras ekz. *alie aŭ alia*, oni ne povas scii, ĉu kompreni laŭ la Fundamenta lingvo, aŭ laŭ la nova dialektro. Feliĉe tamen plej multaj ankoraŭ uzas la lingvon regule kaj logike.

La ŝajne senkulpa vorteto **aliel** kunportas tiom da ŝangoj, ke oni devas rigore deadmoni de ĝia uzo, kaj de ĉiuj provoj vastigi la tabelon. Uzu la jam ekzistantajn tabelvortojn, kaj esprimu aliajn aferojn per ordinaraj radikoj laŭ la reguloj de la Fundamenta Esperanto. De tiuj, kiuj volas krei novajn tabelvortojn, oni devas postuli, ke ili almenaŭ trapensu, kiajn sekvojn havus la reformo antaŭ ol ekuzi la novajn vortojn.

Tabelvortoj

Evitenda reformo	Oficiala Esperanto
* <i>aliu</i> *	<i>alia</i>
* <i>alio</i> *	<i>alio</i>
* <i>alia</i> *	<i>alia, alispeca, alieca</i>
* <i>alies</i> *	<i>de alia (persono), aliula</i>
* <i>alie</i> *	<i>aliloke</i>
* <i>alien</i> *	<i>aliloken</i>
* <i>aliam</i> *	<i>alifoje, alioskaze</i>
* <i>alial</i> *	<i>alikaŭze</i>
* <i>aliel</i> *	<i>alimaniere, alie</i>
* <i>aliom</i> *	<i>alikvante</i>

Aliula signifas “rilata al aliulo (= alia persono)”, kio laŭ la konteksto povas esti ekz. “posedata de aŭ apartenanta al alia persono”. *Aliulo* kaj *aliula* ne estas tre kutimaj vortoj, sed plene korektaj: *Prenu la veston de tiu, kiu garantiis por aliulo.*^{ss.20} Uzo de *aliula* forigas la solan okazon, kie tabelo ALI-vorto povus esti iom utila. Krome *aliula* povas porti J-finaĵon kaj N-fin-aĵon, kaj estas do ofte pli klara ol **alies**. La ekzemplo kun **alies** fariĝas tiam: *Li ne uzis mian ĉambron, sed aliulan.*

Note: Estis proponitaj la “kompromisaj” formoj *alito*, *aliu*, *alia*, *alie*, *aliel* k.t.p. (kunmetaĵoj de la radiko ALI kun tabelvortoj je I). Tiaj vortoj ja estas regulaj, sed bedaŭrinde ili estas tute maltaŭgaj en praktika uzado. Aŭdi la distingon inter *alie* kaj *alie*, inter *alia* kaj *alia*, k.t.p., ne estas facile. Ne suficias, ke vortoj estas regule kunmetitaj. Ili devas ankaŭ funkcii en praktika komunikado.

14. E-vortecaj vortetoj

E-vortecaj vortetoj (aŭ E-ecaj vortetoj) rolas en frazo kvazaŭ ili estus E-vortoj. Tabelvortoj je OM povas ankaŭ roli O-vortece. La E-vortecaj vortetoj estas ĉi tie dividitaj en tri grupojn:

- ▶ Lokaj E-vortecaj vortetoj (§14.1)
- ▶ Tempaj E-vortecaj vortetoj (§14.2)
- ▶ Ceteraj E-vortecaj vortetoj (§14.3)

E-vortecaj estas ankaŭ la vortetoj *ne* (§21), *jes* (§22.3), *ju* kaj *des* (§17.4).

14.1. E-vortecaj vortetoj lokaj

14.1.1. Tabelvortoj je E

<i>kie</i>	en kiu(j) loko(j)
<i>tie</i>	en tiu(j) loko(j)
<i>ie</i>	en iu(j) loko(j)
<i>ĉie</i>	en ĉiu(j) loko(j)
<i>nenie</i>	en neniuj(j) loko(j)

Kie

- **Kie estas la libro kaj la krajono?**^{FE.6} = *En kiu loko estas la libro...* Demanda *kie*.
- — **Kie estas la tranĉiloj?** — *Ili kuſas sur la tablo.*^{FE.16} = *En kiu loko estas...* Demanda *kie*.
- **Mi montris al la infano, kie kuſas ĝia pupo.**^{FE.18} *Kie* en demanda subfrazo.
- **Li scias, kie la kankroj pasigas la vintron.**^{PE.1386} *Kie* en demanda subfrazo.
- **Mi volis resti tie, kie mi estis.**^{FA3.135} Rilata *kie*.
- **Kie fumo leviĝas, tie fajro troviĝas.**^{PE.875} Rilata *kie*.

Tie

- **En la kastelo estis granda societo, tie troviĝis multe da gastoj el la cirkauaĵo.**^{FA3.49} = ..., en tiu loko (en la kastelo) troviĝis...
- **La plafono tie estis malalta.**^{M.105} = *La plafono en tiu loko estis malalta.*
- **Ŝtelisto ŝteliston evitas, ĉar li tie ne profitas.**^{PE.2392} *Tie* = ĉe Ŝtelisto.
- **Se li scius, ke mi estas tie ĉi, li tuj venus al mi.**^{FE.20} = ...estas en tiu ĉi loko proksime de mi, li tuj... Pri ĉi vidu ĉi-poste.
- **Li demandis ŝin, kion ŝi faras tie ĉi tute sola.**^{FE.21}
- **Mi restas tie ĉi laŭ la ordono de miaestro.**^{FE.26}

- *Tie kaj tie en la arbaro loĝas homoj. Tie kaj tie aŭ tie kaj ĉi tie* (aŭ simile) = “en kelkaj disaj lokoj”.

Iafoje kiam ĉeestas rilata *kie*-subfrazo, *tie* povas esti forlasata: §33.4.3.

ie

- *Ĉu vi loĝas ie? = Ĉu vi loĝas en iu loko?*
- *Certe ĝi troviĝas ie ĉi tie, tion mi scias.*

cie

- *Cie estas varme, sed hejme plej ĉarme.^{PE.226} = En ĉiu loko estas...*
- *Kion mem mi faras, tion cie mi flaras.^{PE.935}*
- *Malsagulo cie sian nomon skribas.^{PE.1468}*
- *Cie, kien mi venas, troviĝas ia malbonaĵo, kiu premas la koron.^{FA1.93}*
- *Nun cie regis ĝojo.^{FA1.49}*

Nenie

- *Nenie mi havis tian bonan akcepton.^{Rz.80} = En neniu loko mi havis...*
- *Pli bela reĝidino ol ŝi troviĝis nenie en la mondo.^{FA1.104}*
- *Kiu kutimis ĉion juĝi, nenie povas rifuĝi.^{PE.1027}*

Lokaj tabelvortoj kun rolvortetoj

Oni povas aldoni rolvortetojn al lokaj tabelvortoj por montri moviĝon k.s.:

- *Sonorado al li venas, sed de kie — li ne komprenas.^{PE.2338} = ...sed de kiu loko...*
- *For de tie ĉi!^{FE.26} = Iru for...*
- *Ho, se vi estus malproksime de ĉi tie!^{FA2.37}*
- *El kie vi estas?^{FA2.37} = El kiu loko...*
- *Ĉiuj sociaj klasoj, aĝoj, nacioj puŝiĝas tie, tra kie mi intencis iri.^{M.39}*
- *Se la pordo de la ĝardeno estis nefermita, li povus tra tie eniri.^{BV.60}*

Direktaj tabelvortoj

Post lokaj tabelvortoj oni povas meti N-finajon por montri direkton (§12.2.5):

kien	al kiu(j) loko(j), en kiu(j) direkto(j)
tien	al tiu(j) loko(j), en tiu(j) direkto(j)
ien	al iu(j) loko(j), en iu(j) direkto(j)
ĉien	al ĉiu(j) loko(j), en ĉiu(j) direkto(j)
nenien	al neniu(j) loko(j), “en neniu(j) direkto(j)

- **Kien vi iras?** — *Mi iras en la ĝardenon.*^{FE.26}
- **Kien vi vin turnos, ĉie malbone.**^{PE.891}
- **Fadeno iras, kien kudrilo ĝin tiras.**^{PE.554}
- **Rigardu tiен ĉi.**^{BV.66}
- **Kun helpo de Dio mi trabatis al mi vojeton rekte tiен, kien estis necese.**^{Gm.58}
- **Kiam mi, la sonorilo [...], svingiĝadis tiен kaj reen, mi povus frakasi al li la frunton.**^{FA4.69}
- **La malvivan korpon li ien trenis for.**^{H.113}
- **La infano [...] turnadis ĉien la okulojn, en kiuj vidigis miro kaj timo.**^{M.7}
- **Mi nenien plu iros hodiaŭ.**^{M.128}

Vortfarado

Tiea, ĉi-tiea^{FE.30}, ĉiea k.t.p. = “troviĝanta tie, ĉi tie, ĉie” k.t.p.: *La tieaj Esperantistoj estas tre gastigemaj. / Kiel urbestro de la ĉi-tiea urbo mi havas la devon zorgi pri tio, ke al la traveturantoj [...] estu nenia premado.*^{Rz.29} La ĉiea pluovo detruis nian vojaĝon.

14.1.2. Ĉi

La vorteto *ĉi* montras proksimecon al la parolanto. *Ĉi* estas normale uzata kune kun tabelvorto je TI (§13.1). *Ĉi* povas starri ĉu antaŭ, ĉu post la tabelvorto. *Ĉi* ne povas ricevi finaĵojn.

Simpla TI-vorto ĉiam montras ion ne tute proksiman al la parolanto. TI-vorto + *ĉi* montras ion proksiman al la parolanto:

- *tie* = en tiu loko → *tie ĉi, ĉi tie* = en tiu ĉi loko proksime de mi
- *tiu domo* (for de mi) → *tiu ĉi domo, ĉi tiu domo* (proksima de mi)
- *tio* = tiu afero (for de mi) → *tio ĉi, ĉi tio* = tiu ĉi afero
- *tiel* = en tiu maniero → *tiel ĉi, ĉi tiel* = en tiu ĉi maniero (kiun mi montras)

Ĉi tiam aŭ tiam ĉi ne estas praktike uzataj. Anstataŭ oni uzas *nun* (§14.2.7).

Note: La preciza nuanco de *ĉi tiam* estas malklara, ĉar ĝi apenaŭ estas uzata. Oni povus diskuti, ĉu *ĉi tiam* estas preferenda, kiam temas pri okazoj kaj kondiĉoj, dum *nun* ordinare estas tempa. Eble tempa *ĉi tiam* povas esti malpli forte ligita al la absoluta nuno ol *nun*, montrante tiun tempon, kiun la rakonto atingis.

Oni iafoje uzas *ĉi* ankaŭ kune kun la tabelvortoj je ĈI (§13.1). Tiam oni povus diri ke TI-vorto estas subkomprenata:

- *cio* = ĉiu aferoj → *cio ĉi, ĉi cio* = ĉiu ĉi tiuj aferoj, *cio tio ĉi*
- *cie* = en ĉiu loko → *cie ĉi, ĉi cie* = en ĉiu tiuj ĉi lokoj, *cie ĉi tie*

Ne konfuzu la vorteton *ĉi* kun la tabela antaŭparto ĈI (§13.1). Ili havas tute malsamajn signifojn.

Normale estas egale, ĉu oni metas *ĉi* antaŭ aŭ post la tabelvorto, sed iafoje la loko de *ĉi* estas grava. Oni prefere ne diru ekz. **tie ĉi tiu knabino logas**,

ĉar estas malklare, ĉu *ĉi* apartenas al *tie* aŭ al *tiu*. Diru ekz. *ĉi tie tiu knabino logas*, aŭ *tie tiu ĉi knabino logas*, depende de la signifo.

Ĉi estas aparta vorto. Ne uzu dividostrekon. Ne skribu: **ĉi-tiu**, **tiu-ĉi**, **ĉi-tie**, **tie-ĉi**, **ĉio-ĉi** k.t.p. Skribu: *ĉi tiu*, *tiu ĉi*, *ĉi tie*, *tie ĉi*, *ĉio ĉi* k.t.p. Se oni skribus **tiu-ĉi**, **tie-ĉi**, **ĉio-ĉi**, oni devus akcenti: **tiU-ĉi**, **tiE-ĉi**, **ĉiO-ĉi**, laŭ la akcentoregulo (§2.1), sed tiel neniu elparolas. Oni do ankaŭ ne skribu tiel.

Teorie eblas uzi *malĉi* por montri malproksimecon, sed tiu formo tute ne estas uzata. Formoj kiel *tie for*, *tiu for* estas iafoge provataj, sed normale ili ne aperas.

Memstara *ĉi*

Okaze oni uzas *ĉi* memstare. Tiam plej ofte la vorteto *tie* estas subkompreneata. *Ĉi* restas aparta vorto. Tia uzo estas plej ofta en poezio, sed kelkaj provas ĝin ankaŭ en ordinara lingvaĵo:

- *Ĉi ne estas akvo!*^{FA1.96} = *Ĉi tie ne estas akvo!*
- *Neniu magazeno ĉi estas!*^{FA1.75} = *Neniu magazeno ĉi tie estas.*

Nuntempe populariĝis uzo de memstara *ĉi* anstataŭ *tiu ĉi*, *tiun ĉi*, *tiuj ĉi* aŭ *tiujn ĉi*. En tiaj frazoj la vorteto *tiu(j)(n)* estas subkompreneata:

- *Ĉi libron mi ŝatas.* = *Ĉi tiun libron mi ŝatas.*
- *Mi tre admiras ĉi Francajn verkistojn.* = *Mi tre admiras tiujn ĉi Francajn verkistojn.*

Iuj opinias, ke memstara *ĉi* anstataŭ *ĉi tiu(j)* estas evitinda (krom eble en poezio).

Ankaŭ en tiaj *ĉi* okazoj estus eraro uzi dividostrekon. Ne skribu **ĉi-libro** aŭ **ĉi-Francajn verkistojn**. Tio estus same malkorekta kiel **tiu-libro**, **la-libro**, **tiujn-Francajn verkistojn**, **la-Francajn verkistojn**. Efektive en tia uzo *ĉi* transprenis la rolon de *tiu(j)*, kaj fariĝis difinilo (§9).

Ĉi = “*jus menciiita*”

Oni ofte uzas *ĉi* por montri *jus menciiitan* aferon. Temas tiam pri proksimeco en la parolo, ne pri proksimeco al la parolanto:

- *Tiu ĉi opinio estas tute erara.*^{OV.245} = *La opinio, kiun mi jus menciias estas...*
- — *Vi estas la patro de Karolo de Moor.* — *De kie vi tion ĉi scias?*^{RT.46} = *De kie vi scias tion, kion vi jus diris?*
- *Li ellasis la kolombon, kaj ĉi tiu jam ne plu revenis al li.*^{Gn.8} *Ĉi tiu = la (jus menciiita) kolombo.*
- *Unu el la abeloj pikis lin en la mano, tiel ke li elsaligis la florpoton, kaj ĉi tiu rompiĝis.*^{FA2.15} *Ĉi tiu = la (jus menciiita) florpoto.*

Ofte *ĉi* ne estas vere necesa en tiaj frazoj, sed nur aldonas ian viglan nuancon. Iafoge, kiam oni faras distingon inter du aferoj, estas tamen grave,

ĉu oni uzas aŭ ne uzas *ĉi*. Por la pli juse mencita oni uzu TI-vorton kun *ĉi*, dum por pli frue mencita afero oni uzu TI-vorton sen *ĉi*:

- *En nia loko ne estas moro, ke oni donu la pli junan [filinon] antaŭ ol la pli maljunan. Pasigu semajnon kun ĉi tiu [la pli maljuna], tiam mi donos al vi ankaŭ tiun [la pli junan].*^{Fn.29}
- *La vojkamarado tion aŭdis, kaj en la sama momento, kiam la reĝidino englitis tra la fenestro en sian dormoĉambron kaj la sorĉisto volis ek-flugi returne, li [la vojkamarado] kaptis ĉi tiun [la sorĉiston, ne la reĝidinon] je lia longa nigra barbo kaj dehakis al li per la sabro lian abomenindan kapon.*^{FA1.48}
- *La suno lumis sur la akvon, kaj ĉi tiu [la akvo] brilis, kiel oro.*^{FA1.26}

Iafoje oni aldonas la vorton *lasta(j)* por maksimuma klareco:

- *La virino [...] ekridis per mallonga, seka rido, kies sono, kontrastante kun ŝia tutu freŝa eksterajo, harmoniis kun la velkinteco de la frunto kaj, simile al tiu ĉi lasta [la velkinta frunto, ne la freŝa eksterajo], povis veki rilate ŝin malkonfidon aŭ kompaton. Marta videble sentis tiun ĉi lastan senton [kompaton, ne malkonfidon].*^{M.151}

Kiam oni uzas *lasta(j)* oni povas forlasi *ĉi*: *Grandaj ŝipoj povis naĝi sub la superpendantaj branĉoj, kaj en tiuj lastaj [la branĉoj, ne la ŝipoj] logis najtingalo.*^{FA2.24} Oni povas ankaŭ fari distingon per *la unua kaj la lasta* aŭ simile.

Nuntempe oni sufice ofte mallongigas la esprimon *tiu(j) ĉi lasta(j)* al *ĉi lasta(j)*: *Mi renkontis Karlon kaj Petron. Ĉi lasta [= Petro] estas malnova amiko de mi.* Iafoje oni vidas la skribon *ĉi-lasta(j)*, kiu plej ofte estas erara, ĉar ne temas pri vortkunmetado, sed pri subkompreno de la vorto *tiu(j)*. Tamen *ĉi-lasta(j)* povas esti senerara, se oni uzas apartan difinilon (*la, lia, ilia* k.s.), kaj komprenas *ĉi-lasta(j)* kiel vortigon de la frazeto *tie ĉi laste mencita(j) aŭ simile*: *La ĉi-lastaj ekzemploj gravas. = La tie ĉi laste mencitaj ekzemploj gravas. La ĉi-lasta [afero] estas mia. = La tie ĉi laste montrita [afero] estas mia.*

Legu ankaŭ pri simila distingo inter *tiu* kaj persona pronomo en §15.1.

Ĉi en kunmetitaj vortoj

Oni ofte faras A-vorton aŭ E-vorton el frazparto, kiu enhavas la vorteton *ĉi*. Tiam la tuta esprimo farigas unu vorto (§37.4). Normale la TI-vorto malaperas. Por klareco oni kutimas meti dividostrekon (§1.2) post *ĉi* en tiaj vortoj:

- *ĉi tie* → *ĉi-tiea*^{FE.30}
- *en tiu ĉi nokto* → *ĉi-nokte*
- *sur ĉi tiu flanko* → *ĉi-flanke*
- *la somero de tiu ĉi jaro* → *la ĉi-jara somero*
- *sub tio ĉi* → *ĉi-sube*
- *antaŭ tio ĉi* → *ĉi-antaŭe*

Oni povus konservi la TI-vorton: *tiu-ĉi-nokte, ĉi-tiu-flanke, tiu-ĉi-jara*, k.t.p., sed tiajn vortojn oni normale ne uzas.

Principe oni tute rajtas skribi tiajn kunmetaĵojn ankaŭ sen dividostreko: *ĉitiea, ĉinokte, ĉiflanke, ĉijara, ĉisube, ĉiantaue, tiuĉinokte, ĉitiuflanke, tiu-ĉijara*. Sed preskaŭ neniam oni vidas tian skribon en la praktiko.

Rimarku, ke kunmetaĵoj kun prefikseca *ĉi* ĉiam havas A-finajon aŭ E-finajon. O-vortoj kun prefikseca *ĉi* ne eblas.

14.1.3. For

Mova for

Plej ofte *for* montras moviĝon de unu loko al alia (normale malproksima) loko:

- *Iru for!*^{FE.20} = *Iru de (ĉi) tie al alia (malproksima) loko.*
- *La tutu ĝojo de la tero flugis for, kaj restis sole ĝemo!*^{Rt.75}
- *Clemency [...] vekiĝis kaj rapidis for, por rigardi la infanojn.*^{BV.67}
- *Ŝi demetas la tukon for de la kapo.*^{M.169}
- *Ĉevaloj fortiradis ilin [dehakitajn arbojn] de tie for el la arbaro.*^{FA2.43}

Senmova for

For povas ankaŭ montri troviĝon en alia (malproksima) loko:

- *Grandaj vojaĝoj kaj longa restado for de mia hejmo estas por mi afero tre malfacila.*^{L2.236}
- *Marta staris jam kelke da paŝoj for de ŝi.*^{M.161}

Se la alia loko ne estas montrata, *for* signifas normale “malaperinta”, “en loko nekonata”:

- *La pilko tute malaperis kaj plu ne revenis. La knabo serĉis kaj serĉis, sed ĝi estis kaj restis for.*^{FA2.33}

Ne eblas do uzi solan *for* en la signifo “malproksime, malproksima”, se la konteksto ne klare montras tion. Oni ne diru: **lia hejmo estas for**, se la signifo estas *lia hejmo estas malproksime*, ĉar *lia hejmo estas for* kompreniĝas normale kiel *lia hejmo estas malaperinta*. Tamen, se oni diras ekz. *lia hejmo estas tre for*, oni tion povas kompreni nur kiel *lia hejmo estas tre malproksime*, ĉar “tre malaperinta” estas tro stranga ideo.

Ekkria for

For estas ofte uzata kiel ekkria vorto. Tiaj esprimoj montras, ke oni volas, ke io malaperu. Oni povas diri, ke temas pri mallongigitaj frazoj:

- *For de tie ĉi!*^{FE.26} = *Malaperu for de tie ĉi!*
- *For, for de mi! [...] For de miaj okuloj!*^{Rt.29} = *Iru for; iru for de mi. Iru for de miaj okuloj.*
- *For en la balaajon!*^{FA3.45} = *Falu for en la balaajon!*

- **For tiun ĉi bildon!**^{Rt.93} = Prenu for tiun ĉi bildon.
- **For la manojn!**^{H.30} = Movu for la manojn!

Vortfarado

Fora = “malproksima”: *Ili venas de foraj landoj. Fora ĉiam estas senmova.*

Fore = senmova *for*: *La butiko estas fore je ducent metroj.*

Foren = mova *for*: *Nun ni rajdas multe da mejloj foren!*^{FA2.80} *Li eksopiris foren el sia patrujo, for, for en la malproksiman mondton.*^{FA3.62}

Fore kaj *foren* povas esti uzataj por fari distingon inter mova kaj senmova *for*. *Fore* estas sufice malofta, dum *foren* estas pli ofta. *Foren* estas ankaŭ uzata simple kiel akcenta formo de mova *for*.

14.2. E-vortecaj vortetoj tempaj

14.2.1. Tabelvortoj je AM

kiam	en kiu(j) tempo(j), en kiu(j) fojo(j)
tiam	en tiu(j) tempo(j), en tiu(j) fojo(j)
iam	en iu(j) tempo(j), en iu(j) fojo(j)
ĉiam	en ĉiu(j) tempo(j), en ĉiu(j) fojo(j)
neniam	en neniu(j) tempo(j), en neniu(j) fojo(j)

Kiam

- Sed **kiam** tio okazis?^{FA2.48} Demanda *kiam* pri tempo pasinta.
- Kaj **kiam** vi reiros?^{Rt.76} Demanda *kiam* pri tempo estonta.
- *Li skribis al mi, ke li intencas ĝin eldoni, sed li ne skribis ankoraŭ kiam li ĝin eldonos.*^{OV.493} Demanda *kiam* (subfrazo demando) pri estonta tempo.
- *En unu tago, kiam si estis apud tiu fonto, venis al si malriĉa virino.*^{FE.15} Rilata *kiam*.
- **Kiam** mi venis al li, li dormis.^{FE.20} Rilata *kiam*.

Tiam

- *Mi ĝin vidis unu minuton, sed mi **tiam** estis ankoraŭ dormanta!*^{FA2.137} *Tiam* montras la antaŭe diritan minuton.
- *Post la kongreso mi estos morale pli libera, kaj **tiam** mi povos plenumi la deziron de la Pariza Grupo.*^{L.1.158} *Tiam* montras la antaŭe mencitatan estontan tempon.
- *Li vekiĝis nur **tiam**, kiam la suno leviĝis.*^{FA1.37} *Tiam* almontras la postan *kiam*-fazon.
- *Kiam Nikodemo batas Jozefon, **tiam** Nikodemo estas la batanto kaj Jozefo estas la batato.*^{FE.22} *Tiam* almontras la antaŭan *kiam*-fazon.

Iafoje kiam ĉeestas rilata *kiam*-subfrazo, *tiam* povas esti forlasata: §33.4.3. Legu ankaŭ pri *ĉi tiam* en §14.1.2.

Iam

- *Ŝajnas al mi, ke ĉi tiun vizaĝon mi jam **iam** vidis!*^{FA2.111} *Iam* reprezentas nedifinitan pasintan tempon.
- *Neniu **iam** gustumis tian supon.*^{FA3.126} *Iam* reprezentas iun ajn pasintan tempon.
- *Si estis ja la plej bela knabino, kiun li **iam** vidis.*^{FA1.32} *Iam* reprezentas iun ajn pasintan tempon.
- *Morti **iam** vi ja devas.*^{FA2.136} *Iam* reprezentas nedifinitan estontan tempon.

Ĉiam

- *Oni diras, ke la vero **ĉiam** venkas.*^{FE.16} *Ĉiam* = en ĉiu tempo, ĉu pasinta, ĉu estanta, ĉu estonta.
- *Li **ĉiam** diradis al mi la veron.*^{FE.24} *Ĉiam* = en ĉiu pasinta tempo.
- *Tiu ĉi grava tago restos por mi **ĉiam** memorinda.*^{FE.41} *Ĉiam* = en ĉiu estonta tempo.
- *Karaj infanoj, estu **ĉiam** honestaj!*^{FE.20} *Ĉiam* = en ĉiu estonta tempo.
- *La filino iris, sed **ĉiam** murmurante.*^{FE.19} *Ĉiam* = dum la tuta irado.

Neniam

- *Bona koro **neniam** fariĝas fiera.*^{FA2.41} *Neniam* = neniu tempo, ĉu pasinta, ĉu estanta, ĉu estonta.
- *Tion ĉi mi **neniam** supozis.*^{FA1.69} *Neniam* = neniu ajn pasinta tempo.
- *La kolo de botelo **neniam** poste povis forgesi tiun solenan momenton.*^{FA3.108} *Neniam* = neniu tempo post tiam.
- *Li pensis pri la malgranda ĉarma dancistino, kiun li plu **neniam** vidos.*^{FA1.100} *Neniam* = neniu estonta tempo.

Okazoj, kondiĉoj

AM-vortoj povas ankaŭ montri okazon aŭ kondiĉon. Tiuj du nuancoj ofte miksiĝas:

- *La artikolo “la” estas uzata **tiam**, **kiam** ni parolas pri personoj aŭ objektoj konataj.*^{FE.27} Montra *tiam* kaj rilata *kiam* pri okazoj.
- *Tubeto, en kiun oni metas cigaron, **kiam** oni ĝin fumas, estas cigar-ingo.*^{FE.40} Rilata *kiam* pri okazoj.
- *Se efektive estas tiel, **tiam** ni ŝin serĉu.*^{FA3.79} Kondiĉa *tiam*, kiu almontras la antaŭan se-frazon.
- *Rompu la murojn inter la popoloj, [...] kaj nur **tiam** povos malaperi tiaj bestaĵoj, kiujn ni nun vidas.*^{OV.370} *Tiam* = sub tiu kondiĉo, ke ni rompos la murojn.

Por enkonduki subfrazon, kiu montras nuran kondiĉon sen tempa aŭ okaza nuanco, oni ne uzu *kiam*, sed *se* (§33.5).

Rolvortetoj antaŭ AM-vortoj

AM-vortoj estas ankaŭ uzataj kun tempa rolvorteto, kiu ŝanĝas la signifon:

- *Tie troviĝu almenaŭ nova freſa funebra krepo, kiam la maljunulo fermos por ĉiam siajn okulojn.*^{FA3.146} La esprimo *por ĉiam* montras, ke la sekvoj ĉiam restos. La fermado de la okuloj estas nur momenta, sed la sekvo, la fermiteco de la okuloj, estos eterna.
- *Mi estis maldungita en 1960. De tiam mi restas senlabora.* *De tiam* = de tiu tempo.

Kiam rolvorteto aperas antaŭ demanda *kiam*, ĝi montras la frazrolon de la vorto *kiam*:

- *Ĝis kiam, ho Eternulo, mi krios, kaj Vi ne aŭskultos?*^{fb.1} *Ĝis kiam* = ĝis kiu (estonta) tempo.
- *Si demandis, de kiam vi loĝas ĉi tie.* *De kiam* = de kiu (pasinta) tempo.

Sed kiam rolvorteto aperas antaŭ rilata *kiam*, ĝi ĉiam montras la rolon de la tuta subfrazo (§33.4.2).

Demandoj pri horo

Se oni demandas precize pri horo, oni ne uzas *kiam*, sed la vicordan demandvorton *kioma* (§23.8).

Vortfarado

Tiam k.t.p. = “tia, ke ĝi ekzistis (aŭ ekzistas) tiam”: *Mi bone konis la tiaman prezidanton de la klubo.*

Iama = “iam antaŭe ekzistinta, eksa”. *Iama* estas uzata nur pri pasinta tempo: *Li estas iama fianco de mi. / Ili loĝas en iama lernejo.*

Ĉiama = “ekzistanta en ĉiu tempo, en ĉiu okazo”: *La boneco de Dio estas ĉiama.*^{ps.52} *Tio ĉi estas ja mia ĉiama deziro.*^{Rt.39}

Porciama = “tia ke ĝiaj sekvoj daŭros por ĉiam, tia ke ĝi daŭros por ĉiam”: *Mi volas diri al vi porciaman adiaŭ.*^{FA1.46} *Tio estas ilia porciama posedajo.*^{Lv.25}

En la tago de la sankta Neniamo.^{PE.506} (= *En tago, kiu certe neniam venos.*)

Malnovaj formoj

Komence la tempaj tabelvortoj finiĝis per AN: *kian*, *tian*, *ian*, *ĉian*, *nenian*. Zamenhof lasis unujaran periodon, dum kiu oni povis proponi ŝanĝojn en Esperanto. Post tiu jaro la sola ŝanĝo, kiu estis farita, estis ŝanĝo al AM-vortoj pro la risko de konfuzo kun tabelvortoj je A (§15.3) + N-finaĵo. La AN-vortoj ne estas plu uzeblaj, sed oni povas ilin renkonti en tekstoj de tiu unua jaro: *Kian mi havos vian respondon, mi sendos al vi la libreton.*^{UL} Tio ĉi estas la sola iam okazinta reformo en Esperanto.

14.2.2. Ankoraŭ

Ankoraŭ montras, ke ŝanĝo ne okazis ĝis la koncerna tempo. Ofte *ankoraŭ* estas la malo de *jam*. Iafoje aliaj vortoj montras, ke estis same antaŭe, kaj *ankoraŭ* nur emfazas tion, sed ofte *ankoraŭ* estas la sola, kiu montras, ke io ne ŝanĝiĝis:

- *Vi estas ankoraŭ malgranda infano.*^{M.40} Vi ne fariĝis pli granda. Vi estis malgranda, kaj tio ne ŝanĝiĝis.
- *Ho, kiel mi lin amis! kiel mi lin ankoraŭ amas!*^{M.160} Mi ne ĉesis ami lin.
- *Ho, ĉu vi memoras ankoraŭ la belajn knabinojn, kiuj dancadis?*^{FA1.90} Ĉu daŭras via memorado?
- *Li estas nur unufoja mensoginto dum vi estas ankoraŭ nun ĉiam mensoganto.*^{FE.22} Vi ne ĉesis mensogi.
- *La tempon venontan neniu ankoraŭ konas.*^{FE.22} Ne ĉesis tio, ke neniu ĝin konas. Ne estas jam iu, kiu konas ĝin. Nur poste, kiam la venonta tempo fariĝos estanta tempo, oni ĝin ekkonos.
- *Mi ĝin ankoraŭ ne serĉis.*^{FE.20} Ne komenciĝis la serĉado. La ne-serĉado plu daŭras.
- *Ankoraŭ antaŭ 50 jaroj inter la japanoj kaj eŭropanoj ekzistis ŝajne kolosa malsameco.*^{OV.348} Je tiu tempo ŝanĝo ne estis okazinta.

Legu pri la diferenco inter *ankoraŭ* kaj *plu*. (§14.2.8)

Aldona *ankoraŭ*

Ofte *ankoraŭ* montras, ke al jam okazinta aldoniĝas plia aldono, aŭ ke okazinta kresko pludaŭras, aŭ ke io, kio ŝajnas impona, tamen ne estas la plej alta ŝtupo, aŭ ke io, kio ŝajnis esti la lasta, tamen ne estas la lasta:

- *Ekster tio el la diritaj vortoj ni povas ankoraŭ fari aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finiĝoj kaj aliaj vortoj.*^{FE.30} Ni jam faris novajn vortojn, sed ni povas fari pliajn. Ne elĉerpigis la ebloj kreji novajn vortojn.
- *La riĉeco de tiu ĉi homo estas granda, sed lia malsageco estas ankoraŭ pli granda.*^{FE.35} La riĉeco ne estas la plej granda afero. La malsageco estas pli granda. Ni ne atingis la maksimumon.
- *Ni nun ankoraŭ unu fojon ripetas, kion ni jam diris en alia loko.*^{OV.104} Al jam faritaj ripetoj aldoniĝas unu plia ripeto.
- *Ili iris ankoraŭ kelkan distancon.*^{FA1.40} Ili jam antaŭe iris kelkan distancon, kaj nun iris pli.
- *Tiu ĉi punkto estas en miaj okuloj tre grava kaj poste mi ankoraŭ parolos pri ĝi pli vaste.*^{OV.25} Al miaj antaŭaj vortoj mi aldonos pliajn.
- *Li atendis ankoraŭ aliajn sep tagojn.*^{Gn.8} Li jam aldonis almenaŭ unu septagan periodon al sia atendado. Nun li aldonis plian septagan periodon.

Iafoje *ankoraŭ* vigle akcentas, ke ia elnombrado de aferoj ne ĉesis, sed ke aldoniĝas aliaj, iel similaj aferoj:

- *Al ni venas revizoro. [...] Revizoro el Peterburgo, inkognite; kaj **ankoraŭ** kun sekreta ordono.*^{Rz.5} Al la du unuaj, timigaj faktoj (venas revizoro, li venas inkognite), aldoniĝas tria timiga fakteto (li havas sekretan ordonon).

14.2.3. **Baldaŭ**

Baldaŭ = “post mallonga tempo”:

- *Estu trankvila, mia tutu ŝuldo estos pagita al vi **baldaŭ**.*^{FE.25}
- *Teatramanto ofte vizitas la teatron kaj ricevas **baldaŭ** teatrajn manierojn.*^{FE.37}
- *La tablo staras malrekte kaj kredeble **baldaŭ** renversiĝos.*^{FE.33}
- *Kiam vi ekparolis, ni atendis aŭdi ion novan, sed **baldaŭ** ni vidis, ke ni trompiĝis.*^{FE.40}
- *Mi foriras, sed atendu min, ĉar mi **baldaŭ** revenos.*^{FE.42}
- *Mia trijara ofico estos **baldaŭ** finita.*^{BV.43}
- *Eĉ en bona afero tro multe ofte estas malbone; pri tiu vero li **baldaŭ** devis konvinkiĝi.*^{FA3.119}
- ***Baldaŭ** ni ĉiu laboros kune, por atingi kiel eble plej **baldaŭ** nian komunan celon.*^{L2.106}
- *Kiu tro alten rigardon direktas, tiu tre **baldaŭ** okulojn difektas.*^{PE.1110}

Vortfarado

Baldaŭa = “tia, ke ĝi okazos aŭ okazis baldaŭ”: *Knut estas en plena malespero pro mia **baldaŭa** forveturo!*^{FA3.61}

Baldaŭe estas pli akcenta formo de *baldaŭ*: *Estas pli bone forveturi plej **baldaŭe**.*^{Rz.67}

14.2.4. **Hodiaŭ, hieraŭ, morgaŭ**

- *Hodiaŭ* = “en la nuna tago”.
- *Hieraŭ* = “en la tago antaŭ la nuna tago”.
- *Morgaŭ* = “en la tago post la nuna tago”.

Iafoje oni konsideras, ke nova tago komenciĝas je noktomezo, je la nula horo, alifoje oni konsideras, ke tago komenciĝas ĉe la vekiĝo post nokta dormo. Ambaŭ rigardmanieroj estas eblaj, sed ĉe interparolo dumnokta povas ja iafoje okazi konfuzo.

- — *Kiun daton ni havas **hodiaŭ**?* — ***Hodiaŭ** estas la dudek sepa (tago) de Marto.*^{FE.12}
- *Li estas **hodiaŭ** en kolera humoro.*^{FE.31}
- ***Hodiaŭ** estas sabato, kaj **morgaŭ** estos dimanĉo.*^{FE.20}

- *Hieraŭ mi renkontis vian filon, kaj li ĝentile salutis min.*^{FE.20}
- *Hieraŭ li diris al mi la veron.*^{FE.24}
- *Morgaŭ mi veturos Parizon.*^{FE.28}
- *Neniu scias, kio morgaŭ lin trafos.*^{PE.1718}
- — *Faru hodiaŭ, kion vi povas — morgaŭ vi eble okazon ne trovos.*^{PE.573}

Verboformoj

Kun *hieraŭ* oni normale uzas IS-verbon, INT-participon aŭ IT-participon, ĉar temas ja pri pasinteco. Kun *morgaŭ* oni normale uzas OS-verbon, ONT-participon aŭ OT-participon. Sed iafoge, kiam temas pri ĉiama valida afero, oni uzas AS-formon kun *morgaŭ*: *Beleco hodiaŭ estas, morgaŭ ne restas.*^{PE.167}

Kun *hodiaŭ* oni plej ofte uzas AS-verbon, sed kiam temas pri antaŭa aŭ posta parto de la nuna tago, oni uzas IS aŭ OS:

- *Mi aj fratoj havis hodiaŭ gastojn.*^{FE.18} Antaŭe hodiaŭ estis ĉe ili gasto, sed la gasto jam foriris.
- *La doktoredzino A. vizitis hodiaŭ la gedoktorojn P.*^{FE.36}
- *Mi restos hodiaŭ dome.*^{FE.28} En la posta parto de la nuna tago mi restos dome (= hejme).

Kun ĉiuj tri vortoj eblas ankaŭ U-formo (§26.3) aŭ US-formo (§26.4), ĉar tiuj finaĵoj estas sentempaj.

Absoluta signifo

Hodiaŭ, hieraŭ kaj morgaŭ normale rilatas al la absoluta nuno, al la tempo, kiam oni diras la tutan frazon. Por montri similajn rilatojn al pasinta aŭ estonta tago oni normale uzas *tiun tagon, la antaŭan tagon, la postan tagon* aŭ simile:

- *Marta pli atente ol la pasintan tagon ekzamenis per la rigardo la grandanombran anaron de siaj samlaborulinoj kaj samsortulinoj.*^{M.111}
- *Lunde li venis viziti min, sed jam la postan tagon* [marde] li foriris.
- *En la venonta tago* estis venonta en la mondona mistera gasto: nova jaro.^{M.115}
- *La sekvantan tagon* post sia translogigo en la mansardon Marta je la deka horo matene estis jam en la urbo.^{M.18} Oni povas en ĉi tiaj frazoj heziti, ĉu devus esti *sekvanta, sekvinta* aŭ *eĉ sekvonta*. Zamenhof uzadis *sekvanta*. Oni povas ankaŭ diri simple *sekva*, kio forigas la problemon.

En rakontoj oni tamen uzas *hodiaŭ, hieraŭ kaj morgaŭ* rilate al la rakonta “nuno”:

- *Tiu ĉi malgranda cifero de hodiaŭ estis granda en komparo kun la cifero de hieraŭ, kiu prezentis nulon.*^{M.110} = ...de la antaŭa tago... ...de tiu ĉi tago...
- *Morgaŭ li estis forveturonta sur belega ŝipo al malproksimaj landoj.*^{FA3.108} = La postan tagon li estis...

- *Ĝis morgaŭ li devis ellerni parkere ĉiujn urbojn en la provinco Zelando.*^{FA2.130} = *Ĝis la posta tago li devis...*

Legu ankaŭ pri *nun* por pasinteco en §14.2.7, kaj pri tempaj kaj lokaj vortoj en nerekta parolo en §33.8.2.

La malofta vorto *ĉi-tage* (= *en tiu ĉi tago*) normale egalas al “hodiaŭ”, sed estas malpli ligita al la absoluta nuno. Ĝi povas emfaze montri tiun tagon, kiun la rakontado atingis: *La antaŭa tago estis dimanĉo, kaj tiutage* (*en tiu tago*) *li estis libera, sed nun fariĝis lundo, kaj ĉi-tage* (*en tiu ĉi tago*) *li devis eklabori.*

Kunmetajoj kiel *pasinttage* kaj *sekvonttage* havas tre vastan signifon: *pasinttage* = “en la pasinta tago, en unu el la pasintaj tagoj, en iu pasinta tago, en iuj pasintaj tagoj”.

Figura uzo

Iafoje *hodiaŭ*, *hieraŭ* kaj *morgaŭ* estas figure uzataj pri tempoj estanta, (proksime) pasinta, kaj (proksime) venonta:

- *Kio hieraŭ ŝajnis sovaĝa, tio morgaŭ aperas kiel io tute natura kaj bela.*^{OV.404} = *Kio antaŭ nelonge ŝajnis sovaĝa, tio post nelonge aperas...* (Aperas havas AS-finaĵon, ĉar temas pri ĉiam valida principio.)
- **Hodiaŭ forto, morgaŭ morto.**^{PE.725}
- **Hodiaŭ komputiloj estas uzataj preskaŭ ĉie.** = *En la nuna tempo... Nuntempe...*

Ankaŭ *nun* (§14.2.7) povas esti tiel uzata.

Kun rolvorteto

Oni povas aldoni tempan rolvorteton, kiu modifas la signifon de *hodiaŭ*, *hieraŭ* aŭ *morgaŭ*:

- *Ĝi komencas sian ekzistadon nur de **hodiaŭ**.*^{OV.111}
- **De hieraŭ** ŝi nenion mangis.^{Rn.44}
- *Mi havas **depost hieraŭ** alian laboriston.*^{M.183} AS-formo, ĉar la havado ankoraŭ daŭras. (Prefere oni skribu *de post* [§12.3.2.1] duvorte.)
- *Ne prokrastu **ĝis morgaŭ**, kion vi povas fari **hodiaŭ**.*^{PE.1727}

O-vorteca uzo

Hodiaŭ, hieraŭ kaj morgaŭ estas iafoje O-vortece uzataj:

- *Si estis soleca kiel hieraŭ, malriĉa kiel hieraŭ, sed inter la **hieraŭ kaj hieraŭ** staris tiu prova mateno.*^{M.38} = ...inter la antaŭa tago kaj la nuna tago...
- *Ĉiu morgaŭ havas sian zorgon.*^{PE.262} = *Ĉiu morgaŭo...*
- **Morgaŭ** estas la amata tago de mallaboruloj.^{PE.1567} = *La posta tago estas...*

Vortfarado

Antaŭhieraŭ, postmorgaŭ = “du tagojn antaŭ aŭ post la nuna tago”: *Hieraŭ estis mardo, antaŭhieraŭ estis lundo. Hieraŭ estis vendredo, kaj postmorgaŭ estos lundo.*^{FE.20} Se tiu ĉi formo montriĝos erara, ni morgaŭ ĝin ŝanĝos, kaj en okazo de bezono ni ĝin *post-morgaŭ* ankoraŭ unu fojon ŝanĝos.^{FK.267} Eblas ankaŭ *antaŭantaŭhieraŭ* (tri tagojn antaŭ la nuna) kaj *postpostmorgaŭ* (tri tagojn post la nuna), k.t.p.

Note: Estus penseble uzi la prefikson PRA (§38.3.9) en tiaj vortoj: *praantaŭhieraŭ* = *antaŭantaŭhieraŭ*, *prapraantaŭhieraŭ* = “kvar tagojn antaŭ la nuna”, *prapostmorgaŭ* = *postpostmorgaŭ*, *prapravostmorgaŭ* = “kvar tagojn post la nuna”.

Hodiaŭo, hieraŭo, morgaŭo = “nuna, antaŭnuna aŭ postnuna tago”: *Ne pensu pri la hieraŭo. Vivu en la hodiaŭo. / Kiam li vekiĝis, li rememoris la belan hieraŭon. / La morgaŭo neniam venos, ĉar kiam ĝi venos, ĝi jam estos hodiaŭo.*

Hodiaŭa, hieraŭa, morgaŭa = 1. “apartenanta al la koncerna tago”: *Ĉu tio estas la hodiaŭa vespera gazeto?*^{FA1.76} *Lia hieraŭa parolo estis tre bela.*^{FE.40} 2. “kiu estas mem la koncerna tago”: *Por ĉiu tago mi ricevas kvin frankojn, sed por la hodiaŭa tago mi ricevis duoblan pagon.*^{FE.14}

Hieraŭo, hieraŭa, morgaŭo kaj *morgaŭa* estas ankaŭ uzeblaj pri la antaŭa tago kaj la posta tago sen rilato al la absoluta nuno: *Li memoris la hieraŭon. = ...la antaŭan tagon. Si timis pri la morgaŭo. = ...pri la posta tago. Ili legis la hieraŭan gazeton.* Eble eĉ *hodiaŭo* kaj *hodiaŭa* iafoge povus esti simile uzataj.

14.2.5. Jam

Jam signifas, ke antaŭe okazis ia ŝanĝo, ekz. ekesto de nova ago aŭ stato, ĉeso de ago aŭ stato, atingo de certa kvanto aŭ longo, kaj simile. Ofte *jam* estas la malo de *ankoraŭ*. Iafoge io alia en la frazo montras ŝanĝon, kaj *jam* nur emfazas tion. Alifoje *jam* estas la sola, kiu montras, ke okazis ŝanĝo:

- *Mi jam havas mian ĉapelon; nun serĉu vi vian.*^{FE.18} Antaŭe mi ne havis mian ĉapelon, sed tio ŝanĝiĝis.
- *Ĉiu jaro potence pligrandigas niajn fortojn, kaj ni iras al nia celo jam kun plena trankvileco.*^{OV.376} Antaŭe ni ne estis plene trankvilaj.
- *Tio ĉi estas jam ne simpla pluovo, sed pluvego.*^{FE.38} Antaŭe okazis ŝanĝo de simpla pluovo en pluvegon.
- *Tuj post la hejto la forno estis varmega, post unu horo ĝi estis jam nur varma, post du horoj ĝi estis nur iom varmeta, kaj post tri horoj ĝi estis jam tute malvarma.*^{FE.38} Post unu horo la ŝanĝo de “varmega” al “varma” estis kompleta. Post tri horoj la ŝanĝo al “tute malvarma” estis kompleta.
- *Kiam via domo estis konstruata, mia domo estis jam longe konstruita.*^{FE.25}

Iafoge *jam* akcentas, ke pasinta ago estas efektive pasinta:

- *Se li jam venis, petu lin al mi.*^{FE.26}
- *Ĉu vi jam trovis vian horloĝon?*^{FE.20}

- *Komencis jam vesperiĝi.*^{M.8}

Iafoje *jam* montras, ke io estas pli frua ol oni atendas, volas, kredas, scias aŭ simile:

- *Mi jam antaŭ unu horo volis paroli kun vi.*^{BV.48} Vere tiel frue.
- *Vi estas ankoraŭ malgranda infano, sed vi devas jam kompreni tion, kion mi al vi diros.*^{M.40}

Ĉe daŭrolongo aŭ ripeto *jam* emfazas, ke pasis plene tiom da tempo aŭ ripetoj:

- *Nun jam du jarojn daŭras la malsato en la lando.*^{Gn.45} Du plenaj jaroj pasis.
- *Mi jam tridek jarojn estas tombisto.*^{H.149} Pasis plene tridek plenaj jaroj, kaj mi ankoraŭ estas tombisto.
- *Mi laboras en la magazeno de sinjorino N. preskaŭ jam kvin jarojn.*^{M.100} Kvin jaroj (preskaŭ) plene pasis.
- *Mi ripetis tion ĉi al vi jam centfoje!* Okazis efektive cent ripetoj.

Iafoje *jam* servas por fari distingon inter du IS-verboj aŭ du OS-verboj, kiuj ne montras la saman tempon. *Jam* montras la pli fruan tempon. Ofte *jam* estas helpata de la vorto *antaŭe*. Alia maniero fari tian distingon estas uzi kummetitan verboformon:

- *Kiam vi vidis nin en la salono, li jam antaŭe diris al mi la veron (aŭ li estis dirinta al mi la veron).*^{FE.24}
- *Kiam vi venos al mi, li jam antaŭe diros al mi la veron (aŭ li estos dirinta al mi la veron; aŭ antaŭ ol vi venos al mi, li diros al mi la veron).*^{FE.24}

Ĉe OS-verboj *jam* povas emfazi, ke la estonta ago estas sufiĉe proksima, aŭ ke oni vidas ŝancojn, ke la ago okazos, iafoje kun nuanco de espero aŭ kuraĝigo:

- *La mondo dormas obstine, sed jam leviĝos baldaŭ la suno.*^{FK.300} Antaŭe restis longe ĝis la sunleviĝo, sed nun ĝi baldaŭ okazos.
- *Liaj filoj, oni diras, estas iom malbonkondutaj, arogantaj knaboj, sed povas esti, ke oni estas maljustaj koncerne ilin, kaj kun la tempo ili jam solidigos.*^{FA2.94} Mi havas esperojn, ke ili solidigos.

Kune kun nea verbo *jam* emfazas, ke okazinta ago ĉesis antaŭ la koncerna momento. *Jam ne = ne plu*:

- *La infano jam ne ploras.*^{FE.6} Ĝi ĉesis plori antaŭ nun.
- *La blanka papero jam ne kušas sur la tablo.*^{FE.10} Ĝi tie kušis antaŭe, sed ne plu.
- *Detalojn pri la dialekto proponita en 1894 mi nun jam ne memoras bone.*^{L1.55} Mi antaŭe forgesis.
- *Eĉ se ni volus nun halti, ni jam ne povus.*^{OV.376} La povo ĉesis antaŭ nun.
- *Si jam plu ne kuris.*^{M.212} Si antaŭe ĉesis kuri.

Kune kun nea OS-verbo *jam* emfazas, ke atendata aŭ dezirata ago ne okazos:

- *Kiam mi finos mian laboron, mi serĉos mian horloĝon, sed mi timas, ke mi ĝin jam ne trovos.*^{FE.20} La ebloj trovi estas for.

Ne jam

Se *jam* estas mem neata, la signifo fariĝas mala. Tiam la ago, al kiu *jam* rilatas, ankoraŭ ne komenciĝis: *Ili ne jam alvenis.* = *Ili ankoraŭ ne alvenis.* Zamenhof konsilis, ke oni evitu *ne jam* uzante anstataue *ankoraŭ ne*, kaj plej multaj tion faras. Ambaŭ esprimoj estas logikaj, sed la malkutimeco de *ne jam* estas sufiĉa motivo por preferi *ankoraŭ ne*.

Jam por sufiĉeco

Iafoje *jam* rilatas al certa frazparto montrante, ke la afero sufiĉas, ke oni ne bezonas serĉi alian por ke la frazo estu vera:

- *Jam la politiko povus ilin devigi plenumi sian vorton.*^{Rt.73} La politiko sufiĉas. Ne necesas serĉi ion alian, kio ilin devigus.
- *Jam de vidpunkto pure historia kaj socia ĝi [la Biblio] devas havi grandan intereson por ĉiu homo.*^{OV.51} La vidpunktoj historia kaj socia devas sufiĉi por veki intereson.
- *En ĉiu konko kuŝas brillantaj perloj, el kiuj ĉiu sola jam estus efektiva beligajo en la krono de regîno.*^{FA1.51} Ĉiu sola sufiĉas. Ne necesas preni plurajn. Unu sola sufiĉas.
- *Unu amiko kiu jam sen tio multe faris por nia afero, prenis nun sur sin la tutan financan riskon de nia gazeto.*^{OV.144} Liaj antaŭaj agoj sufiĉas por ke oni povu diri, ke li multe faris. Ne necesas konsideri la novan agon.

Kiel oni povas vidi en la ekzemploj, sufiĉeca *jam* povas lokiĝi jen antaŭ, jen post la koncerna afero. Por maksimuma klareco ŝajnas bone loki ĝin antaŭe.

Vortfarado

jama = “jam ekzistanta, jam farita, jam aginta” k.s.: *Ni volas utiligi niajn jamajn spertojn.* = ...*tiujn spertojn, kiujn ni jam havas.*

14.2.6. Jus

Jus = “antaŭ tre mallonga tempo, antaŭ momento”:

- *Jus finiĝis dudek kvin jaroj de la tempo, kiam [...] aperis publike la lingvo.*^{OV.406} = *Antaŭ tre mallonga tempo finiĝis...*
- *En la “Germana Esperantisto” mi legis, ke vi **jas** festis la 70-an datrevenon de via naskiĝo.*^{OV.567}
- *Li **jas** starigis sian malgrandan teatron, kaj la homoj sidis ĉirkaŭe, por rigardi la komedion.*^{FA1.40} = *Li antaŭ tre mallonga tempo starigis...*
- *Si meditas pri la **jas** aŭditaj vortoj.*^{M.43}

- *Si alportis al li krucon da akvo, kiu cetere havis strangan aldonan guston, preskaŭ kiel mara akvo kvankam ĝi **jus** estis alportita el puto.*^{FA1.75}
- *La fruktoj por nia matenmanĝo **jus** estas deſiritaj de tiuj ĉi arboj.*^{BV.17}
- *De **jus** mi estas membro de SAT (Sennacieca Asocio Tutmonda). = Mi **jus** fariĝis membro de SAT (kaj ankoraŭ estas membro).* Praktike oni tre malofte uzas *de jus*, sed tio estas tute korekta.

Jus ĉiam montras tempon pli fruan, pasintan, antaŭan. *Jus* do ĉiam aperu kun IS-verbo, INT-participo aŭ IT-participo, eventuale kun US-verbo aŭ U-verbo (kiuj estas sentempaj).

Kelkaj uzas *jus* en la signifo “precize en la nuna momento, precize en tiu momento”. Tio estas eraro. *Jus* ĉiam almontras la pasintekon, momenton antaŭan. Ne eblas diri: **Li jus venas.** Necesas diri: *Li ĝuste nun (precize nun, ekzakte nun...)* *venas*. Iuj uzas *jus* en la signifo “precize, ĝuste” eĉ kiam tute ne temas pri tempo. Ankaŭ tio estas eraro. *Jus* ĉiam estas tempa vorteto. Ne eblas diri: **Mi havas jus tiom da mono, kiom mi bezonas.** Necesas diri: *Mi havas precize (ĝuste, ekzakte...)* *tiom da mono...* Ne diru: **Li logas jus apud la stacidomo.** Sed: *Li logas tuj/ĝuste apud la stacidomo.* Eĉ ĉe Zamenhof oni trovas eraran uzon de *jus*: **Kial ni devas jus nun paroli pri li.**^{BV.10} = ...*ĝuste nun...* La frazo estas en tre frua traduko el la Germana, kie la sama vorto signifas kaj *jus* kaj *ĝuste*.

Vidu ankaŭ *baldaŭ* (§14.2.3), kaj *tuj* (§14.2.9).

Vortfarado

Jusa = “*jus* okazinta”: *La jusa okazajo tre ŝokis min.*

14.2.7. Nun

Nun = “en tiu ĉi tempo aŭ momento, en la tempo kiam mi parolas”:

- *Mi venas de la avo, kaj mi iras **nun** al la onklo.*^{FE.9} = ...*mi iras en tiu ĉi parola momento...*
- *Lia filo mortis kaj estas **nun** malviva.*^{FE.31}
- *Li estas nur unufoja mensoginto dum vi estas ankoraŭ **nun** ĉiam mensoganto.*^{FE.22}
- *La fera bastono, kiu kuſis en la forno, estas **nun** brule varmega.*^{FE.31}
- *Nun li diras al mi la veron.*^{FE.24}

Ne konfuzu *nun* kun *nu* (§18.1), kiu estas ekkria vorteto kun tute alia signifo. Legu ankaŭ pri la apenaŭ uzata esprimo *ĉi tiام ≈ nun* en §14.1.2.

Nun estas normale uzata kun AS-verboj, sed ankaŭ aliaj verboformoj povas aperi:

- *Nun vi plu ne ricevos kisojn!*^{FA2.54} = *En tiu ĉi momento kaj plu poste...*
Nun ĉi tie montras kaj la nunon, kaj la postan estontan tempon.
- *Nun mi farigis laca.* Temas pri la nuna rezulto de antaŭa ŝanĝigo.

- **Nun** ĝi jam malaperis. = *Nun ĝi estas for.*
- *Mi jam havas mian ĉapelon; nun serĉu vi vian.*^{FE.18} = ...*nun vi komencu vian serĉadon.*
- *Mia ora ringo ne estus nun tiel longe serĉata, se ĝi ne estus tiel lerte kaŝita de vi.*^{FE.25} US-verboj ne montras tempon.

Ofte *nun* estas uzata pli ĝenerale pri la nuna epoko, la nuna mondo:

- **Nun** komputiloj fariĝas pli kaj pli oftaj en la mondo. Oni ankaŭ povus uzi *hodiaŭ* (§14.2.4).

Ofte *nun* montras ne nur tempon, sed ankaŭ novan situacion, novajn cirkonstancojn:

- *Mi lasis ilin tute ĉirkaufermi, nun ili devas batali kiel malesperuloj.*^{Rt.67} = ...*en la situacio, kiu nun ekkestis...*

Tio, kio kaŭzis la novan situacion, povas esti montrata per subfrazo kun rilata *kiam* aŭ kun *ke*:

- **Nun kiam vi alvenis, ni povas komenci.**
- **Nun ke mi ricevis garantiojn, mi ne plu timas.**

Nun pri pasinteco

En rakontoj *nun* ofte montras tiun tempopunkton, kiun la rakonto atingis, = “en tiu momento, je tiu tempo, tiam”. *Nun* donas pli vivan koloron al la rakonto ol la normala *tiam*, kvazaŭ la aŭskultanto mem ĉeestus la okazaĵojn, kvazaŭ estus nuna tempo:

- **Nun** ŝi aliris al la skribtable.^{M.178} = *Tiam ŝi aliris...*
- *Ĉiuj alte ŝatis sian imperiestron, kaj nun li estis malsana.*^{FA2.30}
- **Nun** ĝi estis iom ripozinta.^{FA2.6}

Lega ankaŭ pri simila uzo de *hodiaŭ*, *hieraŭ* kaj *morgaŭ* en §14.2.4, kaj pri tempaj kaj lokaj vortoj en nerekta parolo en §33.8.2.

Kun rolvorteto

Oni povas antaŭ *nun* uzi tempan rolvorteton, kiu modifas la signifon:

- *Mi sciigas, ke de nun la ŝuldoj de mia filo ne estos pagataj de mi.*^{FE.25}
Temas pri la nuno kaj la tempo post la nuno.
- *Tiu reformo [...] eĉ per unu haro ne vanigus la laboron de tiuj, kiu ĝis nun ellernis Esperanton.*^{L1.181} Temas pri la tutaj tempoj ĝis la nuno.

Komparu kun la uzo de rolvortetoj antaŭ *hodiaŭ*, *hieraŭ*, *morgaŭ* (§14.2.4) kaj antaŭ tabelvortoj je AM (§14.2.1).

Vortfarado

Nuna = “okazanta aŭ estanta nun”: *Kun la nuna numero finiĝas la unua jaro de eldonado de nia gazeto.*^{OV.82} *La nuna situacio estas neeltenebla.*

Nun(ec)o = “la nun estanta tempo”: *Ĝi estis kontrasto inter la pasinteco kaj la nuneco.*^{M.69} *Si ĉiam vivas en la nuno, ne cerbumas pri pasintaj aferoj.*

14.2.8. Plu

Plu montras, ke ago aŭ stato ne ĉesas, sed daŭras:

- *Tenu ankaŭ plu ĝin en sekreto.*^{H.21} = *Ne ĉesu teni ĝin en sekreto. Daŭrigu teni ĝin en sekreto.*
- *Dangere estas lin lasi plu en tia libereco.*^{H.113} = *Dangere estas ne mal-liberigi lin.*
- *Ni ne ĉesis labori, sed plu faris niajn taskojn.*
- *Mi plu amos vin ĝis la morto.*

Loka *plu*

Iafoge *plu* montras ne nur tempan, sed ankaŭ lokan daŭrigon:

- *Ne haltu, iru plu!* La irado daŭru kaj loke kaj tempe.
- *Legu plu kelkajn ĉapitrojn, kaj vi komprenos ĉion.* La legado daŭru tempe kaj al posta loko en la libro.

Plu + neo

Se *plu* estas uzata kune kun nea vorto, ĝi montras, ke ago aŭ stato ne daŭras. Oni uzas *plu* por emfazi, ke oni iel supozis, ke la ago daŭros:

- *Li ja plu ne vivas!*^{M.163} Li ne daŭre vivis, sed mortis.
- *Mi lin antaŭe amis, sed nun lin plu ne amas.*^{BV.82} Mi ĉesis ami lin.
- *Li plu tute ne sentis la malvarmon ĉirkaŭ si.*^{FA2.54}
- *Mi ne povas plu instrui vian filinon, sinjorino.*^{M.57}
- *Mi havas nenion plu por doni!*^{FA3.3}
- *Ĉiu el tiuj ĉi laŭtaj projektoj restis nur projekto kaj faris nenian pašon plu.*^{OV.423}
- *Ĝis ĉi tie aliru, sed ne plu.*^{Ij.38}

Plu kaj ankorau

Plu kaj ankorau (§14.2.2) povas ofte esti tre similaj. La diferenco estas, ke *ankorau* almontras la pasintecon, dirante, ke tio, kio antaŭe estis, ne ŝangigis, dum *plu* almontras la estontecon, informante, ke tio, kio estas nun, estos ankaŭ poste.

Ankorau povas ankaŭ montri, ke io ripetiĝos, ke aldoniĝos io nova sam-speca, dum *plu* signifas, ke io daŭros senŝanĝe: *Poste mi ankorau parolos pri ĝi.*^{OV.25} Al miaj antaŭaj vortoj mi aldonos pliajn. *Mi nun ĉesas paroli pri mia projekto por trinki iom da akvo.* *Poste mi plu parolos pri ĝi.* Mia parolado daŭros poste.

Plu kaj pli

Plu kaj pli (§14.3.15) povas iafoge esti similaj, sed baze estas granda diferenco. *Plu* estas tempa (kaj loka) vorteto. *Pli* montras gradon, komparon. *Pli* povas montri tempon nur se alia tempa vorto ĉeestas aŭ estas subkomprenebla:

- *Li rakontis plu.* = *Li daŭrigis sian rakontadon.*
- *Li rakontis pli.* = *Li rakontis pli multe da aferoj.*
- *Li ne vivos plu.* = *Li ne vivos pli longe.*
- *Mi pensas, ke ĝi estas konstruata pli [longe] ol tri jarojn.*^{FE.25} Ĉi tie ne eblas *plu*, ĉar sekvas *ol*-esprimo (§20.1), kiu postulas *pli* aŭ similan vorton.

Vortfarado

Plua = “daŭronta aŭ daŭrinta *plu*, okazonta aŭ okazinta en posta tempo”: *Kaj kia estas la plua sorto de la filino, kiu lin forlasis?*^{BV.72} *Kelke da feliĉaj ideoj [...] kuraĝigis min por plua laborado.*^{FK.231} *Tiu elektra frapo en la koron malebligas al ni por ĉiam la pluan uzadon de nia korpo.*^{FA1.81}

Plue estas sufiĉe ofte uzata akcenta formo de *plu*: *Aŭskultu min plue.*^{M.158} *Kiel ĝis nun, tiel ankaŭ plue, ni, esperantistoj, iros trankvile nian vojon.*^{OV.448} *La bela muziko ludis ĉiam plue.*^{FA1.21}

Plue estas uzata ankaŭ en direkta signifo. Por klareco oni tiam ofte aldonas direktan N-finaĵon → *pluen*:

- *Kelke da paſojoj plue troviĝas la tomba monumento de Alfieri.*^{FA1.139}
- *La ŝipeto veturis pluen.*^{FA1.100}
- *Poste li en bona humoro kaj kun kontenta spirito iris pluen tra la granda arbaro.*^{FA1.38}
- *La kofro ekflugis kun li tra la kamentubo tre alten, super la nubojn, pluen, ĉiam pluen.*^{FA1.127}
- *Li rakontis pri siaj malliberuloj kaj precipe pri unu, kiu eldiris nepripensitajn vortojn, kiuj poste estis rakontitaj pluen kaj penetris en la popolon.*^{FA3.135} Ĉi tie nur la N-finaĵo montras, ke temas (ankaŭ) pri loka moviĝo. La vortoj per rakontado moviĝis al pli kaj pli multaj lokoj kaj homoj.

Ĉi tia direkta N-finaĵo ne estas tute logika, ĉar *plu* ne montras la celon de la moviĝo. Tamen la signifo estas tute klara. Kiam *pluen* helpas al klareco, oni ne hezitu uzi ĝin, sed ofte simpla *plu* aŭ *plue* sufiĉas. Legu pli pri tia uzo de direkta N-finaĵo en §12.2.5.

14.2.9. *Tuj*

Tuj = “sen prokrasto, sen atendo”:

- *“Mi volas ke vi tien iru,” diris la patrino, “kaj iru **tuj!**”*^{FE.19}
- *Se li scius, ke mi estas tie ĉi, li **tuj** venus al mi.*^{FE.20}
- *La fenestro longe estis nefermita; mi ĝin fermis, sed mia frato **tuj** ĝin de-nove malfermis.*^{FE.33}
- ***Tuj** post la hejto la forno estis varmega.*^{FE.38}
- *Li estas tre kredema: eĉ la plej nekredeblajn aferojn, kiujn rakontas al li la plej nekredindaj homoj, li **tuj** kredas.*^{FE.41}

- *Kiam la suno estis **tuj** subironta, Elizo ekvidis dek unu sovaĝajn cignojn.*^{FA1.106}
- *La infanoj ne **tuj** komprenis, kion ŝi diris.*^{FA3.89}

Loka **tuj**

Tuj estas ankaŭ uzata kun loka signifo = “tute proksime, tute apude”. Iafoje tempa kaj loka signifoj miksiĝas:

- *Kio estas tiu granda kastelo, **tuj** apud la urbo, kun la tiel altaj fenestroj?*^{FA1.127}
- ***Tuj** malantaŭ si ŝi aŭdis viran vocon.*^{M.12}
- *La monto malfermiĝis, kaj la regidino eniris. La vojkamarado sekvis **tuj** post ŝi.*^{FA1.45} Kaj tempa kaj loka *tuj*.

Vortfarado

Tuja = “tuj okazonta, okazinta, fariĝonta, fariĝinta” k.s.: *Li tuj faris, kion mi volis, kaj mi dankis lin por la **tuja** plenumo de mia deziro.*^{FE.31}

Tuje estas pli akcenta formo de *tuj*: *Li malaperis tiel **tuje**, ke neniu povis vidi kien.*

14.3. E-vortecaj vortetoj ceteraj

14.3.1. Tabelvortoj je AL

kial	pro kiu kaŭzo, pro kiu motivo, pro kio
tiel	pro tiu kaŭzo, pro tiu motivo, pro tio
ial	pro iu kaŭzo, pro iu motivo, pro io
ĉial	pro ĉiu kaŭzo, pro ĉiu motivo, pro ĉio
nenial	pro neniu kaŭzo, pro neniu motivo, pro nenio

Kial

- ***Kial** vi ploras?*^{M.39} = *Pro kiu kaŭzo vi ploras?* Demanda *kial*.
- ***Kial** vi ne respondas al mi?*^{FE.20} = *Pro kiu motivo vi ne respondas al mi?* Demanda *kial*.
- ***Kial** ne sekvi la belon kaj gójon!*^{FA1.125} = *Pro kiu kaŭzo mi ne sekvu la belon kaj gójon!* *Kial* estas ĉi tie demanda, sed la parolanto kvazaŭ demandas al si mem. Li ne volas respondon.
- *Ŝajnas al mi, ke mi komprenis, **kial** la viroj estas pli dezirataj, kiam la aféro koncernas instruadon.*^{M.32} = ...*mi komprenis, pro kiu kaŭzo la viroj...* *Kial* en demanda subfrazo.
- *Ne demandu **kial**.*^{BV.61} *Kial* en demanda subfrazo draste mallongigita. La kunteksto montras, ke la plena frazo estas: *Ne demandu, kial vi foriru.*

- Jen estas la kaŭzo, **kial** mi, malgraŭ mia plej granda deziro, ne povas resti en Parizo pli longan tempon.^{L1.160} Rilata **kial**. Oni povus ankaŭ diri: ...la kaŭzo, ke mi ne povas... La eblo uzi **kial** kiel rilatan vorton (§33.4.2) estas tre limigita.
- **Ŝia patrino insultis ŝin, kial** ŝi revenis tiel malfrue de la fonto.^{FE.17} = **Ŝia patrino insultis ŝin** (demandante): “**Kial** vi revenis tiel malfrue de la fonto?” La **kial**-frazo montras la motivon, ke la patrino insultis, sed samtempe ĝi estas demando. **Kial** estas ĉi tie do ia mikso de demanda **kial** kaj **ĉar** (§33.6). Temas pri formo de nerekta parolo (§33.8).

Tial

- Aleksandro ne volas lerni, kaj tial mi batas Aleksandron.^{FE.9} = ...kaj pro tiu kaŭzo mi batas Aleksandron. **Tial** reprezentas la antaŭan frazon.
- Tiu ĉi libro havas sesdek paĝojn; tial, se mi legos en ĉiu tago po dek kvin paĝoj, mi finos la tutan libron en kvar tagoj.^{FE.14}
- Hodiaŭ estas bela frosto vetero, tial mi prenos miajn glitilojn kaj iros gliti.^{FE.34}
- En la kota vetero mia vesto forte malpuriĝis; tial mi prenis broson kaj purigis la veston.^{FE.39}
- Ĉiuj satis Esperanton ne tial, ke ĝi alproksimigas reciproke la korpojn de la homoj, [...] sed nur tial, ke ĝi alproksimigas iliajn korojn.^{OV.373} La du **tial** reprezentas postan ke-frazon.

Rimarku la diferencon inter **tial** kaj **ĉar** (§33.6). **Ĉar** enkondukas subfazon, kiu montras kaŭzon. **Tial** reprezentas kaŭzon. Anstataŭ **ĉar** oni povas uzi **tial** ke: Si estas bela. Tial mi amas ŝin. = Mi amas ŝin tial, ke ŝi estas bela. = Mi amas ŝin pro tio, ke ŝi estas bela. = Mi amas ŝin, ĉar ŝi estas bela. Sed iaoje oni uzas **tial** kaj **ĉar** samtempe por plia klareco.

Ial

- La mondo **ial** rigardas ilin senkonfide.^{M.1} = La mondo pro iu kaŭzo rigardas...
- Mi provis esti kudristino, sed mi **ial** ne sukcessis!^{M.145}
- Mi vin **ial** ankoraŭ ne konas.^{M.11}

Ĉial

- Vi demandas, kial mi amas vin. Mi respondas: **ĉial!** = ...pro ĉiuj kaŭzoj!
En la praktiko **ĉial** estas apenaŭ uzata.

Nenial

- Tian Regularon por nia Ligo mi **nenial** povus aprobi.^{OV.77} = ...mi pro neniu motivoj povus aprobi.
- Vi povus inciti lin kiom ajn. Li **nenial** kolerus. = ...li pro neniu kaŭzo kolerus.

Nenial estas en la praktiko tre malmulte uzata.

Oni diskutis, ĉu *nenial* povus esti uzata kun la signifo “senkaŭze” sen nea efiko sur la verbo: *Si ridis nenial.* = *Si ridis senkaŭze.* *Si ja ridis, sed sen motivo.* Estas Fundamenta regulo, ke NENI-vortoj neas la verbon (§21). Nenial oni faru escepton por *nenial*. La ĉi-antaŭa frazo povas do nur signifi, ke ŝi ne ridis (kia ajn estus la kialo por ridi). Uzu je bezono *sen kaŭzo, senkaŭze, senmotive* aŭ simile.

Vortfarado

Kialo = “kaŭzo, motivo”: *Mi ne kompresas la kialon de tio.* La vorto *kialo* ne estas bazita sur demanda *kial*, sed sur la **rilata** uzo de *kial* (§33.4.2): *la kaŭzo, kial mi agis tiel → la kialo de mia agado.*

Nota: Iuj opinias, ke *kialo* estas mallogika vorto, ĉar ne temas pri demando. Ili ne kompresas, ke *kialo* estas bazita sur la rilata signifo de *kial*. Anstataŭe iuj el ili uzas **tialo**. Sed *kialo* vere estas tute logika vorto. Oni povas simile formi ekz. *kieo* (la loko, kie io estas), *kielo* (la maniero, kiel oni ion faras) k.s.

14.3.2. Tabelvortoj je EL

<i>kiel</i>	en kiu maniero aŭ grado
<i>tiel</i>	en tiu maniero aŭ grado
<i>iel</i>	en iu maniero aŭ grado
<i>ĉiel</i>	en ĉiu maniero
<i>neniel</i>	en neniuj manieroj

La EL-vortoj estas ĝeneralaj E-vortecaj tabelvortoj, kiujn oni uzas, se ne temas pri tempo/okazo (AM-vortoj [§14.2.1]), loko (E-vortoj [§14.1.1]), kaŭzo (AL-vortoj [§14.3.1]) aŭ kvanto/nombro (OM-vortoj [§14.3.3]). La EL-vortoj kovras pli-malpli ĉiujn aliajn signifojn, kiujn povas esprimi E-vorteca vorto. Grado kaj maniero estas la plej gravaj signifoj de la EL-vortoj, sed ne la solaj. Ĉi-poste maniero kaj grado estos uzataj kiel klarigoj, kvankam ili ofte ne estas tute trafaj. Pli precizaj klarigmanieroj tamen ne ekzistas.

Legu ankaŭ pri grado kaj kvanto en §24.5.

Kiel

- **Kiel vi de tie forvenis?**^{Rt.61} = *En kiu maniero vi de tie forvenis?* Demanda *kiel*.
- **Kiel do li aspektas?**^{FA1.10}
- **Kiel vi pensas pri ĉi tio?**^{Rz.10} = *En kiu maniero vi pensas... Kion vi pensas...*
- **Kiel mi diros al la patrino, ke ankaŭ hodiaŭ mi ne ricevis ankoraŭ lecionojn!**^{M.19} = *En kiu maniero mi diros... Per kiaj vortoj mi diros...*
- **Kiel estas nomata la diablo, kiu parolas el li?**^{Rt.73} = *En kiu maniero... Per kia nomo...*

- **Kiel vi fartas?**^{FA2.139} Ĉi tie temas ne vere pri maniero, sed pli pri grado de sanstato. *Kia estas via sanstato?*
- **Kiel ĝi plaĉas al via reĝa moŝto?**^{RT.72} = *En kiu maniero, kiagrade ĝi plaĉas...*
- **Kiel, nur du manĝoj?**^{Rz.27} = **Kiel povas esti, ke estas nur du manĝoj?**
- *Rakontu al mi per malmulte da vortoj, kiel tio okazis.*^{FA2.137} = ...en kiu maniero tio okazis. Kiel en demanda subfrazo.
- *Ĉu vi vidas tiun grandan nigran makulon sur la skribtablelo de la patro?...*
Mi memoras, kiel tio fariĝis.^{M.5}
- *Kaj kiel ili dancadis!*^{BV.8} Ekkria kiel.
- *Ho kiel tio min malĝojigas!*^{FA1.152} Ekkria kiel.
- *Mi zorgas pri ŝi tiel, kiel mi zorgas pri mi mem.*^{FE.18} = ...en tiu maniero, en kiu mi zorgas... Rilata kiel.

Iafoje *kiel* signifas pli-malpli “tion ke”, sed restas ankaŭ maniera signifo:

- *Estis tre agrable rigardi, kiel la du knabinoj dancadis.*^{BV.8} ≈ ...rigardi tion, ke la du knabinoj dancadis, kaj en kiu maniero ili dancadis.
- *Mi aŭdis, kiel la kokoj krias.*^{FA4.130} = *Mi aŭdis, ke la kokoj krias, kaj kiamaniere ili krias.*

Tre ofte *kiel* esprimas nur gradon, tute ne manieron:

- **Kiel longe ankoraŭ tiu malnova domaĉo staros ĉi tie ĉe la strato kiel spektaklo por ĉiuj?**^{FA2.143} Demanda *kiel* pri grado de tempa longeco.
- **Kiel akurataj ili estas, tion pruvas ilia vojaĝo.**^{FA2.94} = *La gradon de akurateco pruvas ilia vojaĝo.* Grada *kiel* en demanda subfrazo.
- *Tio ĉi estas feino, kiu prenis sur sin la formon de malriĉa vilaga virino, por vidi, kiel granda estos la ĝentileco de tiu ĉi juna knabino.*^{FE.15} = ...por vidi la gradon de ĝentileco...
- **Kiel longe ni estas en la malliberejo, tion mi ne scias.**^{FA1.148}
- **Kiel alta estas tiu turo?**
- **Kiel grandan pecon vi volas?**
- **Mia Dio, kiel bela ĉi tio estas!**^{FA2.24} Grada ekkria *kiel*.
- *Ho, kiel mi estas malnobla, kanajla, krima!*^{M.196}
- *Mi komencis mediti pri tio, kiel granda, kiel bela kaj ruĝa ĝi estas.*^{FA1.150}
- *Fi, kiel abomene!*^{FE.26}
- *Ha, kiel bele!*^{FE.26}
- *Vi povas aranĝi al vi felicōn, kiel ajn malbela vi estas!*^{FA2.37} Rilata *kiel* pri grado.

Se oni volas emfaze montri altan gradon, oni povas uzi *kiom* anstataŭ *kiel*:
§14.3.3.

Kiel estas ankaŭ uzata por enkonduki komparajn esprimojn (§20.1). Tio estas eĉ ĝia plej ofta uzo: *Tiu ĉi malfreſa pano estas malmola, kiel ŝtono.*^{FE.33} *Si estis soleca kiel hieraŭ.*^{M.38}

Legu ankaŭ pri la esprimo *kiel eble plej*. (§14.3.15)

En la unua tempo oni uzis *kiel* se *kiel* enkondukilo de subfrazo en la signifo de *kvazaŭ* (§33.7).

Tiel

Tiel estas plej ofte grada, sed povas ankaŭ esti maniera. Ofte la du nuancoj intermiſiĝas. Kiam *tiel* rekte priskribas A-vorton aŭ E-vorton, la nuanco estas normale nur grada. Kiam *tiel* rilatas al la ĉefverbo, ĝi estas pli ofte maniera:

- “*Se estas tiel,*” *diris la patrino, mi devas tien sendi mian filinon.*^{FE.17} = *Se estas en tiu maniero...* *Tiel* montras ion antaŭe diritan.
- *Ŝi staris tiel kelke da minutoj, kun senmova vizaĝo kaj tenigo.*^{M.43} = *Ŝi staris en tiu maniero...*
- *Bojas hundido, ĉar tiel faras la hundo.*^{PE.174} = *...en tiu maniero faras la hundo. ...tion faras la hundo.*
- *Tiuj fragmentoj de interparolado [...] faris impreson de ia, se ni povas tiel diri, pepado.*^{M.80} = *...se ni povas uzi la vorton “pepado”.*
- *Ne faru tiel, faru tiel ĉi!*
- *Kial vi tiel ploras?*^{FA2.21} = *...en tiu maniero..., ...tiugrade...*
- *Mi zorgas pri ŝi tiel, kiel mi zorgas pri mi mem.*^{FE.18} = *...en tiu maniero..., ...en tia grado aŭ amplekso...* *Tiel* almontras la postan *kiel*-fazon.
- *Ili ambaŭ estis tiel malagrablaj kaj tiel fieraj, ke oni ne povis vivi kun ili.*^{FE.11} = *...estis tiugrade malagrablaj kaj tiugrade fieraj...* Gradaj kaj manieraj *tiel*, kiu almontras la postan *ke*-fazon.
- *Vi estas tiel bela, tiel bona kaj tiel honesta, ke mi devas fari al vi donacon.*^{FE.15} Gradaj *tiel*.
- *Li estas tiel dika, ke li ne povas trairi tra nia mallarĝa pordo.*^{FE.33} Grada *tiel*.
- *La tranĉilo estis tiel malakra, ke mi ne povis tranĉi per ĝi la viandon kaj mi devis uzi mian poſan tranĉilon.*^{FE.34} Grada *tiel*.
- *Ŝi fariĝis tiel malaminda, ke ŝia propra patrino ŝin forpelis de si.*^{FE.23} Grada *tiel*.
- *La ĝardeno estis tiel grandega, ke eĉ la ĝardenisto ne sciis, kie estas ĝia fino.*^{FA2.24}
- *Mi estas tiel forta, kiel vi.*^{FE.10} Grada *tiel*, kiu almontras la komparan *kiel*-esprimon.
- *Eĉ naŭzas, tiel forte mi volas mangi.*^{RZ.26} Grada *tiel*, kiu almontras la antaŭan fazon.

- *Sur la trotuaroj de la ĉefaj stratoj de Varsovio neniam estas **tiel** multe da homoj, kiel ĝuste en tiu tempo.^{M.200} Tiel por grado de multeco. Kune kun multe oni tamen ofte uzas *tiom* (§14.3.3).*
- *Mi ĝojas, ke vi **tiel** baldaŭ venis.*^{FK.101}
- *Mia ora ringo ne estus nun **tiel** longe serĉata, se ĝi ne estus **tiel** lerte kaŝita de vi.*^{FE.25}
- *Oni **tiel** malhelpis al mi, ke mi malbonigis mian tutan laboron.*^{FE.33}
- *Kio vin **tiel** afliktas?*^{M.55}

Se oni volas emfaze montri altan gradon, oni povas uzi *tiom* anstataŭ *tiel*: §14.3.3.

Iafoje kiam ĉeestas rilata *kiel*-subfrazo, *tiel* povas esti forlasata: §33.4.3.

Iel

Iel estas sufice malofte uzata. Ĝi havas normale manieran nuancon (ĉefe rilate al verbo), sed iafoje ankaŭ gradan (ĉefe rilate al A-vorto aŭ E-vorto):

- *Ĝi [...] sentis sin **iel** malvigla; io mankis al ĝi, sed ĝi mem ne sciis, kio al ĝi mankas.*^{FA3.107} = ...en iu maniero malvigla..., ...iagrade malvigla...
- ***Iel** malfacile iras la afero ĉe mia diino!*^{M.50} = En iu maniero malfacile..., Iagrade malfacile...

Por grada signifo oni uzas normale *iom*, kiu tamen montras specialan nuancon: §14.3.3.

Ĉiel

Ĉiel estas malofte uzata. Ĝi montras nur manieron:

- *Ili **ĉiel** helpis al mi. = Ili helpis al mi en ĉiuj manieroj.*

Neniel

Neniel estas uzata ĉefe maniere. Ofte *neniel* estas uzata anstataŭ *ne* (§21) por emfazo:

- *Mi **neniel** povas kompreni, kion vi parolas.*^{FE.28} = En neniu maniero mi povas... Mi tute ne povas...
- *Kiam ni pri unu punkto **neniel** povis interkonsenti [...], tio ĉi lin **tiel** turmentis.*^{OV.247} = ...en neniu maniero povis... ...tute ne povis...
- *Ne, tio **neniel** devas fariĝi!*^{FA1.26} = Ne, tio absolute ne devas fariĝi!
- *Mi **neniel** esperis sukceson.*^{Rt.62} = Mi tute ne esperis sukceson.

Kiel... tiel ankaŭ

La esprimo *kiel... tiel ankaŭ* (iafoje simple *kiel... tiel*) insiste montras, ke du aferoj estas same validaj. Tio tre similas al *kaj... kaj* (§17.5):

- *Estas domaĝe, tre domaĝe, **kiel** por vi **tiel ankaŭ** por mi.*^{M.66} = ...kaj por vi, kaj por mi.

- *La kompatinda anasido [...] estis mordata, pušata kaj persekutata **kiel** de la anasoj, **tiel ankaŭ** de la kokinoj.*^{FA2.37}
- **Kiel** la koridoro, **tiel ankaŭ** la tuta ĉambro estis frotita per lardo.^{FA2.8} = *Kaj la koridoro, kaj la tuta ĉambro estis frotitaj per lardo.* Rimarku la uzon de frotita/frottaj. La unua varianto estas mallongigo: *Kiel la koridoro estis frotita per lardo, tiel ankaŭ la tuta ĉambro estis frotita per lardo.* La dua ne estas mallongigo, kaj frottaj priskribas du aferojn.
- *Venu Via regno, plenumiĝu Via volo, **kiel** en la ĉielo, **tiel ankaŭ** sur la tero.* (El la Kristana preĝo *Patro nia*.)
- *Sama regularo estu por vi, **kiel** por la fremdulo, **tiel** por la indiĝeno.*^{Nm.9}

Vortfarado

Tiele estas pli emfaza formo de *tiel* uzata nur pri maniero: *Ho Dio, kio farigas en mi! Tiele mi ja neniam antaue pensis nek sentis!*^{FA1.87} *Tiele diras la Eternulo Cebaot.*^{Zh.1} Tiele sonas nuntempe iom formale aŭ solene. Tiele estas ankaŭ uzata en iaj tekstoj por montri, ke io stranga estas ĝuste citita: “*Li havis nenio (tiele!) por mangi.*” La vorto *tiele* ĉi tie atentigas, ke la eraro pri N-finaĵo estas jam en la originala teksto.

Tiela = “tiumaniera”. Uzebla anstataŭ *tia*, se temas pri maniero, aŭ por emfazo: *Mi songis pri iaj du eksterordinaraj ratoj. Kredu al mi, tielajn mi neniam vidis: nigraj, de nenatura grandeco!*^{Rz.5} Tiela estas nuntempe apenaŭ uzata.

Iele estas pli akcenta formo de *iel*: **Iele**, iome, duone malbone.^{PE.747}

14.3.3. Tabelvortoj je OM

kiom	kiel multe, kianombre, kiakvante
tion	tiel multe, tianombre, tiakvante
iom	ne tre multe sed ankaŭ ne malmulte
ciom	la tuta kvanto
neniom	nenianombre, nenikvante, neniamazeure

OM-vortoj estas uzataj kaj E-vortece (§6), kaj O-vortece (§24.4). En O-vorteca uzo OM-vorto ofte estas priskribata de *da*-esprimo (§12.3.3.1).

Kiom

- **Kiom** mi ŝuldas al vi, sinjoro doktoro?^{FK.103} = *Kian kvanton mi ŝuldas al vi...?* Demanda **kiom**.
- **Kiom** vi volas, ĉu du aŭ tri? = *Kiel multajn vi volas...*
- *Mi volus sci, **kiom** de la ŝtofo ili jam pretigis!*^{FA1.68} = ...kiel multe de la ŝtofo..., ...kian kvanton de la ŝtofo... **Kiom** en demanda subfrazo.
- *Si pripensis, **kiom** kostos al ŝi la nokta restado.*^{FA4.115} = ...kiel multe kostos..., ...kian kvanton kostos...

- Ĉu vi ne scias, Schufterle, **kiom** estis da mortigitoj?^{Rt.64} = ...kiel multe/kia nombro/kia kvanto da mortigitoj estis?
- **Kiom** da homoj estas ĉi tie! Ekkria kiom.
- Ĉiuj donas al mi prunte, **kiom** mi volas.^{Rz.93} Rilata kiom.

Tiom

- Sendi 100 ekzemplerojn mi ne povis, ĉar mi nun **tiom** ne havas.^{OV.518} Tiom montras la antaŭe diritan nombron.
- Malfermu la keston kaj prenu **tiom** da mono, kiom vi volas.^{FA1.2} Tiom almontras la postan **kiom**-frazon.
- Ekzistas nenio krom [...] infanaj vestetoj, por kiuj neniu donos eĉ **tiom**, kiom oni devas pagi por fasko da ligno.^{M.197} Tiom almontras la postan **kiom**-frazon.
- Li havis tiun ĉi matenon kun la preparado al la forveturo **tiom** da laboro, ke li jam tuj post la levigo de l'suno sin levis kaj eliris.^{BV.13} Tiom almontras la postan **ke**-frazon, kiu esprimas la kvanton nerekte per ĝiaj sekvoj.
- Pri **tiom** da feliĉo mi eĉ ne songis, kiam mi estis ankoraŭ la malbela anasido!^{FA2.42} Tiom almontras la feliĉoplenan situacion.

Iafoje kiam ĉeestas rilata **kiom**-subfrazo, **tiom** povas esti forlasata: §33.4.3.

Iom

Theorie *iom* devus signifi “ia nedifinita kvanto”, sed en la praktiko ĝi preskaŭ ĉiam montras malgrandan kvanton. La signifo estas efektive eĉ pli speciala, nome: “ne tre multe, sed tamen sufiĉe multe por esti konsiderata, por esti signifa”. *Iom* estas uzata ne nur pri kvanto aŭ nombro, sed ankaŭ pri grado, ĉiam kun sia speciala nuanco:

- La juna vidvino [...] aĉetis **iom** da butero.^{M.64} = ...kvanton da butero ne tre grandan sed tamen konsiderindan.
- Mi pensas, ke mi ĝin ankoraŭ **iom** memoras.^{BV.43} = ...ne tre multe memoras, sed ankoraŭ ja memoras.
- Mi ne scias la lingvon hispanan, sed per helpo de vortaro hispana-germana mi tamen komprenis **iom** vian leteron.^{FE.34}
- Ŝajnas al mi, ke tiu ĉi ĉambro estas **iom** malseka?^{Rz.33} = ...ne tre malseka, sed sufiĉe malseka por ke tio estu rimarkita? Grada *iom*.
- Tuj post la hejto la forno estis varmega, post unu horo ĝi estis jam nur varma, post du horoj ĝi estis nur **iom** varmeta, kaj post tri horoj ĝi estis jam tute malvarma.^{FE.38} Grada *iom*.
- Tie supre estingiĝis la ruĝaj koloroj, dum la suno **iom post iom** malaperis.^{FA2.90} La esprimo *iom post iom* montras, ke io okazas per multaj malgrandaj apenaŭ distingblaj ŝangajetoj.

Ne konfuzu *iom* kun *malmulte*:

- *Li faris **iom** da eraroj.* Estis ne tre multe da eraroj, sed tamen sufice por ke oni mallaŭdu lin.
- *Li faris **malmulte** da eraroj.* La eraroj estis tiel malmultaj, ke oni devas laŭdi lin.

Trian subtilan nuancon havas *kelke* = “ne tre multe”. Dum *iom* esprimas, ke nedifinita kvanto, kvankam malgranda, tamen estas konsiderinda, *kelke* montras, ke nedifinita kvanto, kvankam ne nula, tamen ne estas tre granda:

- *Sur la ŝoseo estis **iom** da aŭtoj.* La aŭtoj estis malmultaj, sed ne neglekt-eble malmultaj.
- *Sur la ŝoseo estis **kelke** da aŭtoj.* La aŭtoj estis pli ol unu, sed ne tre multaj. Nuntempe oni pli ofte diras *kelkaj aŭtoj*. Legu pri la distingo inter *kelke/multe* kaj *kelkaj/multaj* en §24.3.

Ĉiom

Ĉiom povas praktike esti uzata nur O-vortece kun la signifo “la tuta kvanto”:

- — *Kiom da benzino vi volas?* — *Mi volas **ĉiom**, kiom vi havas.* = ...*Mi volas la tutan kvanton da benzino, kiun vi havas.*

La signifo de *ĉiom* ofte praktike fariĝas tre simila al la signifo de *čio* (§15.2), kiun oni uzas multe pli ofte.

Neniom

- *El la viando, kiun vi oferbuĉos vespere en la unua tago, **neniom** restu ĝis la mateno.*^{Re.16} = ...*nenia kvanto restu ĝis la mateno.*
- *Neniom da oro, sed bona gloro.*^{PE.1714}
- *Sur la mezo de la strato estas multe da radoj kaj da ĉevalaj hufoj, sed da homoj piedirantaj estas malpli, preskaŭ **neniom**.*^{M.210}

Neniom estas uzata ankaŭ pri mezuro, kio proksimiĝas al grado:

- *Mi simpligis ĝis nekredebleco la gramatikon [...] **neniom** deprenante per tio ĉi de la lingvo la klarecon, precizecon kaj flekseblecon.*^{FK.232}
- *Tamen tio ĉi **neniom** malhelpas.*^{H.165}
- *Iliaj mensoj **neniom** diferencos de niuj.*^{OV.348}

Aldona multe

Ofte *kiom* kaj *tiom* estas uzataj kune kun *multe* (aŭ *multaj*). *Multe* estas forlasebla, sed ĝi iom emfazas la signifon. Oni povas ankaŭ uzi *kiel multe, tiel multe*, sed tiam ne estas emfazo:

- *Mi scias, **kiom multe** da malgojo faras al Vi kelkaj intrigantoj.*^{L2.60} Oni povus forigi *multe*, sed tiam malaperus iom da emfazo.
- *Ne ĉiuj esperantistoj scias, **kiom multe** nia afero ŝeldas al nia kara foririnto.*^{L2.342}
- *Oni tie legas **tiom multe** pri bonfarado kaj **tiom multe** da senkulpa versoj.*^{FA3.40}

- Tutan tagon daŭras ĉi tie la restado, **tiom multe** da tempo la multeokupita generacio dediĉas al la grandaj Anglujo kaj Skotujo.^{FA3.55}
- Mi havas **tiom multe**, ke mi ne bezonas ŝpari!^{FA3.98}
- Se oni konsideros, [...] **kiom multaj** centoj da miloj da elmigrantoj ĉiu-jare iras Amerikon, [...] **kiom multe** da germanoj vivas en Ameriko, tiam oni facile komprenos, ke la poŝta komunikiĝo estas grandega.^{FK.205}
- En la tuta mondo neniu scias **tiom multe** da historioj, kiel la dio de dormo.^{FA2.2}

Aldona same

Oni iafoje aldonas *same* post *tiom* por montri, ke la kvanto estas sama kiel alia kvanto:

- Li penis per aparta alfabeto laŭ 33 diversaj lingvoj en **tiom same** da ŝlosiloj solvi la problemon por la mondo lingvista skribadi tiel, kiel oni parolas.^{FK.248} *Tiom same = 33.*
- Tiam vi donis ducent, t. e. ne ducent, sed kvarcent, [...] oni povas sekve ankaŭ nun **tiom same**, por ke estu jam ĝuste okcent.^{RZ.80}
- Kial mia frato, se mi lin havus, povus doni lecionojn de pentrado, havante **tiom same** da talento kaj kapablo kiel mi, kaj mi ne povas?^{M.36}

OM-vortoj kun pli

Tre ofte OM-vorto priskribas la vorteton *pli* (§14.3.15) precizigante ties signifon:

- Ho, **kiom pli** bona estas via amo, ol vino!^{IAK.4}
- La muziko plaĉis al ni **tiom pli**, ke Alfred ĝin sendis.^{BV.10}
- Ju pli da laborantoj estos, **tiom pli** rapide estos finita la granda konstruo.^{OV.312} Ĉi tie *tiom* kunlaboras kun *ju*. Tiam oni normale ne uzas *tiom*, sed *des* (§17.4).

Limiga **kiom** kaj **tiom**

Ofte *kiom*, kaj iafoje *tiom*, uziĝas por montri, ke io validas nur inter certaj limoj:

- **Kiom** mi vidas, vi havas nur unu filon.^{Rt.51} = Laŭ *tio*, kion mi vidas, vi havas... Eble vi havas pli da filoj, sed mi ne povas vidi pli.
- La kompatinda stana soldato tenis sin, **kiom** li povis, tute rekte.^{FA1.100} = ...tenis sin laŭpove tute rektele. Liaj povojoj teni sin rektele ne estis senlimaj.
- La kuracado devas antaŭ ĉio turni atenton al la kaŭza momento, per konforma reguligo de la komunaj kondiĉoj de la vivo, **kiom** tion ĉi permesas la profesio de la paciento.^{FK.221} La profesio povas limigi la eblojn de reguligo.

- *Ili venis en vastan koridoron sub la planko, kiu estis nur **tiom** alta, ke ili povis veturi tra ĝi en la fingringo, ne puŝigante per la kapo al la plafono.*^{FA2.7} La alteco estis limigita.
- *Mi **kiom** eble evitas tiun vorton.*^{L2.331} = *Mi laueble evitas... Mi tiom, kiom tio estas ebla, evitas... Ne konfuzu la limigan kiom eble kun la maksimumiga kiel eble plej* (<§14.3.15).
- *Estu **tiom** feliĉa, **kiom** vi estos kompatema!*^{Rt.137} La feliĉo dependas de la kompatemo.

Kiom kaj tiom pri emfaza grado

Ĉi-antaŭe estis diversaj ekzemploj de OM-vortoj por mezuro, kio estas tre simila al grado. Normale por montri gradojn oni uzas *kiel* kaj *tiel* (<§14.3.2). Grado estas unu el la bazaj signifoj de *kiel* kaj *tiel*. Sed por forta emfazo, oni povas anstataŭe uzi *kiom* kaj *tiom*:

- *La propagando de Esperanto, **kiom** ajn grandaj estas ĝiaj lastaj progresoj, estas apenaŭ komencata.*^{L1.323}
- *Se tamen, kontraŭ ĉia atendo, la kongreso estos **tiom** blindigita, ke ĝi ekdeziros ian alian lingvon, tiam [...] la vivo mem zorgos pri tio, ke la decido de la kongreso restu sole malviva litero.*^{FK.286}
- *La Esperantistoj tute ne pretendas, ke ilia lingvo prezentas ion **tiom** perfektan, ke nenio pli alta jam povus ekzisti.*^{FK.293}

Estas rekomendinde utiligi tiun ĉi eblon tre ŝpare, por ke la emfaza efekto de *tiom* kaj *kiom* ne eluziĝu, kaj por ke la distingo inter kvantaj kaj gradaj vortoj ne fariĝu malklara. En ekz. la jena frazo Zamenhof uzis *tiel* kvankam temas pri fortega emfazo: *La lumo, kiu fluis el tie, estas **tiel** blindiga, **tiel** trapeneta, ke la animo eksaltis malantaŭen kiel de eltirita glavo.*^{FA3.35}

Vortfarado

Kioma = “sur kiu loko en vicordo”: *Kioma horo estas, gardisto?*^{FA1.81} *De la kioma etaĝo vi estas?*^{M.11} *Li demandas min, [...] en la **kioman** klason mi volas lin eniri.*^{Gm.59} *Kioma* estas ofte uzata en demandoj pri horo (<§23.8).

Tioma = “sur tiu loko en vicordo”: *Estas nun **tioma** horo, ke vi devus enlitigi.*

*Ioma, ĉioma, nenio*ma = “ampleksanta iom, ĉiom aŭ neniom”: *Ili havis **ioman** sukceson. (= ...iom da sukceso.) Ilia sukceso estis **cioma/nenioma**. (= ...estis totala/nula.)*

Kioma kaj *tioma* havas normale la saman vicordan signifon, kiel nombraj vortetoj kun A-finaĵo (<§23.4). Sed iuj tamen iafoge uzas almenaŭ *tioma* ankaŭ por amplekso (same kiel *ioma*, *cioma* kaj *nenioma*). Tio povas esti akceptebla, se la konteksto ne allasas vicordan signifon: *Ili havis **tioman** sukceson, ke eĉ la rego venis viziti ilin.* Tio estas tamen ne tute klasika uzo. Normale oni dirus ...*tiom da sukceso*, ke..., aŭ ...*tiel/tiom grandan sukceson*, ke...

Iomete, iometo = “nur malmulte, tre malgranda kvanto”: *Si trinkis **iomete** da vino. / Mi parolas **iomete** la Anglan kaj la Francan lingvojn. / Ilia ellern-*

*ado por homo **iomete** klera estas afero eksterordinare facila.^{FK.234} Ĉu via **iometo** da kuraĝo jam elvaporiĝis?^{Rt.24}*

14.3.4. Ajn

Ajn montras emfaze nedifinitecon aŭ indiferentecon. *Ajn* estas uzata kune kun tabelvortoj (§13.1), ĉefe kun rilataj KI-vortoj, sed ankaŭ kun I-vortoj kaj ĈI-vortoj, iaoje kun NENI-vortoj. *Ajn* ĉiam staras post la koncerna tabelvorto:

- *Mi kondukos vin al ŝi, **kie ajn** ŝi estos trovebla!*^{FA3.79} Ne gravas, kie ŝi estas trovebla.
- *Kiu **ajn** ŝi estos, mi deziras al ŝi feliĉon!*^{BV.45} Ne gravas, kiu ŝi estos.
- *Kiel **ajn** senbrua kaj trankvila ĝi [la maro] estis, ĉiam tamen ĉe la bordo estis negranda moviĝado.*^{FA1.106} Eĉ se estus tute senbrue kaj trankvile, estus tamen negranda moviĝo ĉe la bordo.
- ***Kiom** **ajn** mi petis lin, ne helpis petoj, nek minacoj.*^{Gm.63}
- *Mi donis solenan promeson, ke mi silentos, ĝis mi revenos, **kiam ajn** tio ĉi fariĝos.*^{BV.74}
- ***Ĉiam** **ajn** vi estas bonvena ĉe mi.* Venu, kiam vi volas.
- *Kial ŝi forlasis tiun lokon, en kiu ŝi havis **ian ajn** eblon, por **ion ajn** laborenspezi?*^{M.177} Sen tiu loko tute mankas eblo.
- *Nenion **ajn** mi diros.* Absolute nenion.

Antaŭ *ajn* Zamenhof, pro influo de naciaj lingvoj, kelkfoje uzis rilatan KI-vorton, kiam pli logike estus uzi ĈI-vorton aŭ I-vorton. Se ne temas pri enkonduko de subfrazo, ĈI-vorto aŭ I-vorto estas preferinda. *Mi konsentas akcepti kian ajn pagon.*^{M.66} Pli bone: ...*ĉian ajn pagon* aŭ ...*ian ajn pagon*.

Nota: Iaoje oni eble povus uzi *ajn* ne tuj post la tabelvorto, sed post O-vorto, kiun la tabelvorto priskribas. Tiam *ajn* fariĝus pli emfaza pro la malkutimeco de la konstruo: *Protestis neniu homo ajn*. Tio estas tamen ankoraŭ apenaŭ uzata.

Vortfarado

Ajna = “ĉiu ajn, iu ajn, arbitra”: *Li legus **ajnan** stultan libron.* (= *Li legus ĉiun/ĉian ajn stultan libron.*) *Prenu **ajnan** nombron.* (= *Prenu ĉiun ajn nombron.*)

14.3.5. Almenaŭ

Almenaŭ = “ne malpli ol (eble pli), ne malpli ofte ol, ne malpli multe ol, ne malpli longe ol”, k.t.p.:

- *Lingvo arta estas **almenaŭ** 50 fojojn pli facila, ol natura.*^{FK.276} = ...*ne malpli ol 50 fojojn* (eble eĉ pli ol 50 fojojn)...
- *La malgranda Janjo [...] bezonis nepre **almenaŭ** unu fojon en tago varman manĝon.*^{M.64} = ...*ne malpli ofte ol unu fojon en tago...*
- *Mi tamen tre forte dezirus vidi la reĝidinon, **almenaŭ** por unu malgranda momento!*^{FA1.4}

- *Mi devas ĉiujn [leterojn] tralegi kaj multajn eĉ respondi **almenaŭ** per kelkaj vortoj.*^{L1.291}
- *Ib denove ekflamigis alumeton kaj trovis peceton da kandelo, kiun li eksploris; per tio la mizera ĉambreto **almenaŭ** iom prilumigis.*^{Fa3.94}

Oni povas ankaŭ uzi *minimume*: *Ĝi estas minimume tri metrojn longa.* Se oni montras supran limon per *maksimume* (“ne pli ol”), tiam oni uzu preferere *minimume*: *La manifestacion partoprenis minimume 2000 kaj maksimume 3000 personoj.*

Nota: *Minimume = almenaŭ*, sed oni tamen neniam uzas **malalmenaŭ** por *maksimume*.

Ofte *almenaŭ* signifas “en ĉia okazo, spite al plej malfavoraj cirkonstancoj”:

- *Ĝis nun, se ŝi ofte ploris en la tago, en la nokto ŝi **almenaŭ** dormadis trankvile.*^{M.176}
- *Tiam oni devas **almenaŭ** per io kovri, ekzemple per tapiŝeto.*^{Rz.81}
- *Se ili ne pentos siagn malbelajn agojn, ili **almenaŭ** ĉesigos sian konstantan insultadon kaj kalumiadon.*^{OV.471}
- *Tio ĉi estas stranga, sed **almenaŭ** oni ne devas tion ĉi lasi rimarki!*^{Fa1.70}

Almenaŭ estas uzebla en deziraj se-frazoj (§33.5) por igi la deziran signifon pli klara: *Ha, se **almenaŭ** la malgranda knabino sidus ĉi tie en la ŝipeto, tiam mi ne malĝojus, se eĉ estus duoble pli mallume!*^{Fa1.100}

Almenaŭ ofte rilatas rekte al certa frazparto montrante, ke almenaŭ ĝi validas, se ne pli. En tia uzo *almenaŭ* devas stari tuj antaŭ la koncerna frazparto:

- *Mi **almenaŭ** tion ĉi scias, neniu scias tion ĉi pli bone!*^{BV.71}
- ***Almenaŭ** ili aprobas la bazajn principojn.* Eble ankaŭ aliaj aprobas.
- *Ili aprobas **almenaŭ** la bazajn principojn.* Eble ankaŭ aliajn aferojn ili aprobas.

14.3.6. Ankaŭ

Ankaŭ montras, ke la afero ne estas sola, sed ke ĝi aldoniĝas al aliaj jam menciiitaj:

- ***Ankaŭ** Petro ludas gitaron.* Aldone al alia(j) jam menciiita(j) gitarludanto(j) Petro ludas gitaron.
- ***Ankaŭ** ŝi estas nomata Amilio, kiel vi, afabla fraŭlino.*^{Rt.106} Vi ne estas la sola kun tiu nomo.
- *Ili **ankaŭ** estas en la ĝardeno.*^{FE.16} Ili estas tie aldone al aliaj personoj.
- ***Ankaŭ** vi donu al mi vian helpon.*^{Rt.38} Aliaj jam donis, nun donu vi.
- *Sinjoro Petro kaj lia edzino tre amas miajn infanojn; **mi** **ankaŭ** tre amas iliajn (infanojn).*^{FE.18} Mi amas (iliajn infanojn) aldone al tio, ke sinjoro Petro kaj lia edzino amas (miajn infanojn).
- *Ĉiu sin enmiksas, ĉiu volas montri, ke **li** **ankaŭ** estas saĝa homo.*^{Rz.10}

- *Se vi prenis la violonon, prenu **ankaŭ la arĉon**.*^{PE.2305}
- *Ankaŭ al vi, mia kara Hermano, li sentigos sian skurĝon.*^{Rt.41}
- *Mi petas vin **ankaŭ poste** prunti al mi.*^{FE.14}
- *Ankaŭ **hodiaŭ** mi ne ricevis ankoraŭ lecionojn.*^{M.19}
- *La reĝo [...] eĉ ne permesis alporti al li mangájon; kaj **ankaŭ dormi** li ne povis.*^{Dn.6}
- *Li tre bele ludas violonon, kaj li **ankaŭ kantas** bele.*
- *Ŝia elparolado ne estis la plej perfekta, sed ĝi **ankaŭ ne prezentiſ iajn tro gravajn dekliniigojn.***^{M.26}

La pozicio de *ankaŭ*

Tre ofte oni aŭdas, ke *ankaŭ* troviĝu ĝuste antaŭ tio, al kio ĝi rilatas. Tio estas tre bona ĝeneralaj konsiloj por klara stilo, sed ĝi tute ne estas deviga regulo, kiel oni ofte ŝajnigas. En la *Fundamento*, ĉe Zamenhof, kaj ankoraŭ *hodiaŭ* ĉe plej multaj Esperantistoj, *ankaŭ* povas starri post tio, kion ĝi emfazas. Zamenhof ofte tiel uzis *ankaŭ*, kiam ĝi rilatis al persona pronomo, sed *ankaŭ* aliokaze. Tion montras pluraj el la ĉi-antaŭaj ekzemploj.

Kiam *ankaŭ* koncernas KI-vorton, estas eĉ regulo, ke oni metu *ankaŭ* poste. KI-vortoj tre volas esti komence de sia frazo (§34.2.1). Oni do ne diras: **Ankaŭ kiu* volas kunludi? * **Li amas virinon, ankaŭ kiu* amas lin.* Nepre oni diras: *Kiu ankaŭ* volas kunludi? *Li amas virinon, kiu ankaŭ* amas lin.

Nur la konteksto povas montri kun certeco, kion *ankaŭ* koncernas. Povas esti bona rekomenado normale meti *ankaŭ* rekte antaŭ tio, al kio ĝi rilatas, sed oni ne povas tion postuli. Ĉe KI-vortoj tia rekomenado aŭ postulo estus eĉ rekte erariga.

Emfaza akcentado

En la parolo oni normale emfazas akcentas tiun frazparton, al kiu *ankaŭ* rilatas, se *ankaŭ* staras rekte antaŭ ĝi: *Ankaŭ mi* amas vin. Emfaza akcento je *mi*.

Sed se *ankaŭ* staras post la koncernata frazparto, la emfaza akcento trafas anstataŭe *ankaŭ*: *Mi ankaŭ* amas vin.

Tia ĉi akcentado tamen ne sekvas devigajn regulojn, sed dependas de la preferoj de la parolanto.

14.3.7. *Apenaŭ*

Apenaŭ montras, ke io eble estas atingita, sed certe ne superita. Verŝajne estas iom malpli, eble ĝuste tiom, sed ne pli.

Apenaŭ povas rilati al kvanto aŭ mezuro:

- *La enspezo de la abona mono kovras **apenaŭ duonon** de la elspezoj.*^{OV.126}
La enspezoj atingas maksimume unu duonon de la elspezoj, sed plej verŝajne estas malpli.

- *Ili troviĝis en malproksimeco de **apenaŭ kelke** da pašoj de la ŝuparo de la Sanktkruca preĝejo.*^{M.143} Estis verŝajne malpli ol kelke da pašoj.
- *Si aĝas **apenaŭ dek kvin** jarojn.* Si havas aĝon de maksimume dek kvin jaroj, sed plej verŝajne malpli.

Apenaŭ povas rilati al ago. Tiam *apenaŭ* egalas al *preskaŭ ne*, kaj *apenaŭ ne* egalas al *preskaŭ*:

- *La malfelica imperiestro **apenaŭ povis spiri.***^{FA2.30} Li preskaŭ ne povis spiri. Nur malfacile li spiris.
- *Ŝajnis, ke ĝi **apenaŭ aŭdas.***^{BV.82} = *Ŝajnis, ke ĝi preskaŭ ne aŭdas.*
- *La pordisto [...] respondis kun **apenaŭ kaſata** malkontenteco.*^{M.10}
- *Mi pensas, ke mi ĝin ankoraŭ iom memoras, [...] sed nur **apenaŭ.***^{BV.43}
- *Apenaŭ ne falſanceligis miaj piedoj, preskaŭ elglitis miaj pašoj.*^{Ps.73} = Preskaŭ falſanceligis miaj piedoj...

Apenaŭ kaj preskaŭ

Apenaŭ kaj *preskaŭ* (§14.3.16) estas ofte similaj. La diferenco estas, ke *apenaŭ* havas negativan nuancon. Ĝi emfazas, ke io ne estas atingita, ke ĝi ne sufiĉas. *Preskaŭ* havas pozitivan nuancon. Ĝi emfazas, ke mankas nur iomete, ke io tamen povas sufiĉi. *Ĝi estas apenaŭ metron alta.* = La alteco ne sufiĉas, ĉar mankas iom. *Ĝi estas preskaŭ metron alta.* = La alteco sufiĉas, kvankam mankas iom.

Tempo apenaŭ

Apenaŭ povas ankaŭ esti enkondukilo de tempa subfrazo (§33.7) kun la signifo “tuj post kiam, preskaŭ samtempe kiam”.

14.3.8. Do

Do montras, ke la diraĵo iel estas konkludo aŭ sekvo de antaŭa afero:

- *Vi vidas **do**, [...] ke vi ne devas kulpigi min.*^{M.90}
- *Mi finas **do** per la jenaj vortoj: [...]*^{OV.46}
- *Ha, kia fripono li **do** estas!*^{Rz.70}

Pli klare konkluda estas sekve: *La surtuto estas aĉetita de mi, sekve ĝi apartenas al mi.*^{FE.25}

Do estas ankaŭ uzata kiel emfaza vorto en demandoj kaj ordonoj. Iafoje la konkluda signifo restas, alifoje la nuanco estas nur emfaza:

- *Kio **do** fariĝis kun la gesinjoroj?*^{FA3.31}
- *Kio! vi ne sciis **do** tion? de kie **do** vi venas?*^{M.31}
- *Kial **do** ili manĝas kaj mi ne manĝas? Kial **do**, diablo vin prenu, mi ne povas ankaŭ? Ĉu ili ne estas tiaj samaj vojaĝantoj kiel mi?*^{Rz.27}
- *Nu, venu **do** al mi post unu horo... bone?*^{M.146}
- *Nu, aŭdu **do**, vi faru jenon: [...]*^{Rz.18}

NPIV kaj PAG proponas je bezono uzi *do* por montri, ke subfrazo KI-vorto estas demanda, kaj ne rilata (§33.4): *Rigardu tra la fenestro, kiu do troviĝas tie.* = ...*por vidi, kiu troviĝas tie.* (Se *kiu* estus rilata, la signifo estus: ...*tra la fenestro troviĝanta tie.*) Tio povas ofte funkcii, sed ankaŭ konkluda *do* povas iafoge aperi ĉe rilata KI-vorto, ekz.: *Li scias nur la Anglan lingvon. Lian demandon, kiu do estos farata en la Angla, mi poste interpretos en Esperanton.* Malgraŭ *do* la KI-vorto *kiu* estas ĉi tie rilata, ne demanda.

14.3.9. Eĉ

Eĉ montras, ke io estas surpriza, ke oni ne atendus, ke ĝi validas:

- *La nokto estis tiel malluma, ke ni nenion povis vidi eĉ antaŭ nia nazo.*^{FE.33} Oni povus supozи, ke almenaŭ antaŭ la nazo oni ion vidus, sed ne.
- *Timulo timas eĉ sian propran ombron.*^{FE.37} Estas surprize, ke li timas sian propran ombron, sed tiel ja estas.
- *Li estas tre kredema: eĉ la plej nekredeblajn aferojn, kiujn rakontas al li la plej nekredindaj homoj, li tuj kredas.*^{FE.41} Oni supozus, ke almenaŭ tiajn aferojn li ne kredus.
- *Li estas tre purema, kaj eĉ unu polveron vi ne trovos sur lia vesto.*^{FE.41}
- *Per unueco ni pli aŭ malpli frue nepre venkos, eĉ se la tutu mondo batalus kontraŭ ni.*^{OV.410}

La pozicio de *eĉ*

Eĉ staru ĉiam ĝuste antaŭ tio, kion ĝi koncernas. Vidu ekzemplojn ĉi-antaŭe. Sed, kiam *eĉ* rilatas al subfrazo kun *se*, Zamenhof ofte metis *eĉ* post *se*, verŝajne por bonsoneco. Tio estas iom mallogika, sed ĉar miskompreno praktike ne eblas, ne necesas kondamni tian uzadon:

- *La fundamento de nia lingvo devas esti absolute netuŝebla, se eĉ ŝajnus al ni, ke tiu aŭ alia punkto estas sendube erara.*^{FAnt}

14.3.10. Ja

Ja estas emfaza vorto, kiu insistas pri la vereco de la diraĵo:

- *Vi ja aŭdis per oreloj propriaj.*^{H.133}
- *Morti iam vi ja devas.*^{FA2.136}
- *Ankorau hodiau en la nokto povas ja fali hajlo kaj ĉion forbatu.*^{Rt.80}
- *Lia sento de aŭdado estis tro fortia, li aŭdis ja, kiel la herbo kreskas.*^{FA3.119}
- *En la mondo ekzistas ja Dio.*^{Gm.51}

En pozitivaj frazoj *ja* estas la malo de *ne*. Ĝi emfazas, ke la frazo estas pozitiva. Sed *ja* povas ankaŭ esti uzata kune kun *ne* vorto. Tiam *ja* akcentas la neadon:

- *La floroj ja ne povoscias paroli!*^{FA1.20}

- *Mi havis de post la musa rego la dudek-unuan lokon, kaj tio estas ja ne malgranda honoro!*^{FA3.126}

Ne konfuzu *ja* kun *jes* (§22.3), kiu estas pozitiva respondvorto. Iafoje oni emfaze respondas per *Jes ja!* Tiam *ja* rilatas al subkomprenata ĉefverbo, ekz.: *Jes, tiel ja estas.* Oni ne uzas **Ja jes!**, ĉar *ja* ne emfazas *jes*, sed la ĉefverbon de tiu pozitiva frazo, kiun *jes* reprezentas.

14.3.11. Jen

Jen servas por altiri la atenton al io, por prezenti ion, = “rigardu ĉi tion!, rigardu ĉi tie!, atentu ĉi tion!, aŭskultu ĉi tion!” kaj simile:

- *Jen la suno subiras, venas la nokto.*^{FA2.89} = *Vidu! La suno subiras...*
- *Krak'! jen ĝi falis de la ŝranko, kuſis sur la planko en mil pecetoj.*^{FA3.86}
- *Jen la akvo iris jam super la kapon de la soldato.*^{FA1.100}
- *Unu vesperon li sidas en sia ĉambro, kaj jen subite oni frapas tre mal-laŭte je la pordo.*^{FA2.136}
- *Vi ne bezonas rigardi ilin. Vi havas ekzemplojn aliajn — antau vi estas via patrino. Jen tiagn ekzemplojn vi devas sekvi.*^{Rz.77}
- *Post du jaroj Faraono havis sonĝon, ke jen li staras apud la Rivero.*^{Gn.41}

Ofte *jen* anstataŭas ĉi *tie*, iafoje ĝi anstataŭas *tio*, *tiu*, *tiam* aŭ simila esprimo, ĉiam aldonante sian atentigan nuancon:

- *Jen estas pomo.*^{FE.6}
- *Jen estas la pomo, kiun mi trovis.*^{FE.6}
- *Jen kuſas la ĉapelo de la patro.*^{FE.8}
- *Vidu, jen estas la pantalono! jen estas la surtuto! jen la mantelo!*^{FA1.71} = ...ĉi tie estas la mantelo. Tre ofte oni subkomprenas *estas* aŭ *troviĝas* en frazoj kun *jen*.
- “*Sed jen estas ankaŭ, kaj jen estas denove!*” ili ĉiuj ekkriis; *kien ajn ili rigardis, troviĝis krucoj sur la pordo.*^{FA1.5}
- *Beleco, mildeco, modesteco, obeeco kaj pieco, jen estas la virtoj, kiuj konvenas al virino.*^{M.139} *Jen* = ĉi tiuj + atentigo.
- *Jen kion diris Aĥitosel.*^{Sm2.17} = *Jen (estas) tio, kion diris Aĥitosel!*
- *Jen venis la aŭtuno.*^{FA1.135} = *Jen tiom venis la aŭtuno.*

Jen... *jen* havas specialan signifon: §17.3.

Vortfarado

Jene = “ĉi tiel kiel mi jen montros”: *La demando, kiun ni metis, devas esti respondita jene: [...]*^{OV.108}

Jena = “tiu ĉi kiu jen sekvas, tiu ĉi kiun mi jen donas aŭ montras”: *Mi finas do per la jenaj vortoj: [...]*^{OV.46} *Mi havas la intencon prezenti al la Akademio projekton de regularo pri la tri jenaj punktoj: [...]*^{L2.212}

Jeno = “tio ĉi kio jen sekvas, tio ĉi kion mi jen donas aŭ montras”: *Al via demando mi povas respondi **jenor**: [...]*^{OV.559} *Por solvi la taskon vi bezonas la **jenor**:*...

Oni iafoge hezitas, ĉu uzi *la antaŭ jena kaj jeno*. Ili similas laŭ la signifo al tabelvortoj je TI, antaŭ kiuj oni neniam uzas *la*, sed *jena* kaj *jeno* estas ordinaraj A-vorto kaj O-vorto, kaj do devus akcepti *la*. En la ĉi-antaŭaj ekzemploj *la* iafoge aperas, alifoge ne. En la praktiko tio ne gravas. Oni povas agi laŭplaĉe.

Jene, jena kaj jeno montras ofte antaŭen al io, kio sekvas. Tabelvortoj je TI montras kutime reen al io, kio jam estas dirita: *Karlo, Elizabeto kaj Petro. Tiuj estas miaj amikoj. / Miaj amikoj estas la **jenaj**: Karlo, Elizabeto kaj Petro.* Tio tamen ne estas regulo. Vidu ĉi-antaŭe la Zamenhofan ekzemplon pri beleco, mildeco k.t.p., kiu kontraŭas la kutimon.

14.3.12. Kvazaŭ

Kvazaŭ = “proksimume, ŝajne, iamaniere, laŭaspekto”. Ĝi montras nerealecon, ŝajnon:

- *Li **kvazaŭ** volas ion komuniki nur al vi sola.*^{H.29} = *Li ŝajne volas ion komuniki...*
- “*Ĉu vi ne amas min pli ol ĉiun?*” *kvazaŭ paroladis la okuloj de la reĝidineto.*^{FA1.63} Ne vere paroladis, nur ŝajnis tiel.
- *La konscio **kvazaŭ** lin forlasis.*^{FA1.139} Li havis tian senton, kiu tre similis al tio, ke la konscio lin forlasis.
- *Du skerminstruistoj [...] renkontis sin ĉi tie **kvazaŭ** hazarde kaj kun ŝajna kolero atakis unu la alian.*^{Rn.23} Ne vere estis hazarda renkontiĝo.
- *Ili vidas en mi personon, kiu **kvazaŭ** ludas la rolon de ia reĝo.*^{OV.390}

Kvazaŭ povas esti nuancilo de O-vorta frazparto montrante, ke ĝi estu komprenata nur kiel ŝajno. Ĉi tia *kvazaŭ* staru ĝuste antaŭ tio, al kio ĝi rilatas:

- *Ha! mi eksentis **kvazaŭ** pikon tra la koro!*^{FA2.52} Tio, kion mi eksentis, ne vere estis piko, sed ŝajnis tiel.
- *En la malaltaj tonoj de lia voĉo sonis **kvazaŭ** malkontenteco, mildigata de sincera kompato!*^{M.135} Eble ne vera malkontenteco.
- *Ŝi retiriĝis **kvazaŭ** antaŭ ia terura fantomo.*^{M.172} Ne vere estis fantomo antaŭ ŝi, sed ŝi agis tiel.
- *La sono de la nomo de la homo amita kaj perdita ekpikis la vundon de sia koro **kvazaŭ** per la pinto de ponardo.*^{M.95} Ponardo ne vere estis uzata.

Preskaŭ kaj kvazaŭ

Ne konfuzu *kvazaŭ* kun *preskaŭ* (§14.3.16). *Kvazaŭ* montras nerealecon, ke io ŝajnas ia, kvankam ĝi vere estas (tute) alia. *Preskaŭ* montras nesufiĉecon (malgravan), ke io estas ja tiaspeca, sed ke mankas iomete: *Li estis **kvazaŭ***

pikita per ponardo. Ŝajnis kiel ponardopiko, sed tute ne estis. *Li estis preskaŭ pikita per ponardo.* La ponardopiko maltrafis lin.

Enkondukilo de subfrazo

Kvazaŭ ankaŭ estas enkondukilo de subfrazo (§33.7): *En la ventro estas tia krakado, kvazaŭ tuta regimento ekblouvus trumpetojn.*^{Rz.21} Ni ŝajnigu, *kvazaŭ ni tute ne scias, kia homo li estas.*^{M.148}

Komparilo

Kvazaŭ povas ankaŭ enkonduki komparajn esprimojn (§20.2) simile al *kiel:* *La varmo de la ĉambro kaj la delikata bonodoro de la floroj ebriigis ŝin kvazaŭ drinkajo.*^{M.148}

Kiel se

En la plej unua tempo *kvazaŭ* ankoraŭ ne ekzistis. Tiam oni uzis anstataŭe *kiel se* aŭ nur *kiel*, sed nur por enkonduki subfrazojn: §33.7.

14.3.13. Mem

Identeca mem

Identeca *mem* staras post vorto, kaj montras, ke oni parolas ĝuste pri tiu afero, ne pri alia. *Mem* atentigas pri la identeco de la afero. Identeca *mem* plej ofte staras post personaj pronomoj, sed ankaŭ post aliaj O-vortecaj vortetoj, post difinitaj O-vortoj aŭ post propraj nomoj:

- *Mi longe interne batalis kun mi mem.*^{L2.186} Mi ne batalis kun alia persono (aŭ aliaj personoj), sed kun mi. La aldonata *mem* emfazas tion.
- *Mia frato diris al Stefano, ke li amas lin pli, ol sin mem.*^{FE.18}
- *Mi zorgas pri ŝi tiel, kiel mi zorgas pri mi mem; sed ŝi mem tute ne zorgas pri si kaj tute sin ne gardas.*^{FE.18}
- *Mi kredeble ne povos veni al vi hodiaŭ, ĉar mi pensas, ke mi mem havos hodiaŭ gastojn.*^{FE.41}
- Mi eĉ mem jam de longa tempo uzas ilin de tempo al tempo.^{LR.85} *Mem* rilatas al mi, kaj eĉ emfazas *mem*.
- *Kiu kritikas kurage, [tiu] mem agas malsage.*^{PE.1025} *Mem* rilatas al sub-komprenata *tiu*.
- *Fizikiston oni ne povas nomi fiziko, ĉar fiziko estas la nomo de la scienco mem.*^{FE.32}
- *Ili ne forgesu, ke tio ĉi estus dangera por la afero mem.*^{OV.26}
- *La knabo staris respektoge, kvazaŭ li staris antaŭ la reĝo mem.*^{FA3.73}
- *En la mezo mem de Italuo li estis, inter Florenco kaj Romo.*^{FA1.92}
- *Kiam mi furiozas, mi fariĝas kiel Satano mem.*^{Rn.31}

- *Pli pene observinte la vizaĝon, oni povus veni al la konvinko, ke en la porodo staris neniу alia, ol Benjamin Britain **mem**.^{BV.64} Mem plifortigas la signifon de neniу alia.*

Senhelpa mem

Mem ankaŭ povas signifi “sen helpo de alia, per propra volo, sen ekstera devigo”. Kun tia signifo *mem* povas lokiĝi libere en la frazo:

- *Mia opinio estas: prenu **mem** akvon, se vi volas trinki.^{FE.19} Mi ne intencas helpi vin.*
- *Li **mem** foriris, li ne estis forvokita!^{FAI.94} Li iris propravole.*
- *Li devis **mem** brosadi al si siajn botojn.^{FAI.4} Neniу alia faris tion por li.*
- *La laboristino [...] foriĝis de ĉi tie **mem** kaj propravole.^{M.171} Ŝi foriĝis sen devigo kaj pro propra volo.*

14.3.14. Nur

Nur havas diversajn limigajn signifojn. Ĝi kutime staras ĝuste antaŭ tio, al kio ĝi rilatas.

Ne pli ol

Plej ofte *nur* signifas “ne pli ol”:

- *Mi havas **nur** unu bušon, sed mi havas du orelojn.^{FE.12} = Mi ne havas pli ol unu bušon...*
- *Li estas **nur** unofoja mensoginto dum vi estas ankoraŭ nun ĉiam mensoganto.^{FE.22}*
- *En la ĉambro sidis **nur** kelke da homoj.^{FE.32}*
- *Post la patro restis al ni **nur** malgranda dometo sur la strato Solna.^{M.102}*

Ne pli longe ol

Antaŭ tempodaŭro *nur* signifas “ne pli longe ol”:

- *Ŝi staris **nur** kelke da sekundoj kaj ekkuris denove rekte antaŭen.^{M.212} = Ŝi staris ne pli longe ol kelke da sekundoj...*
- *Mi havis mian suspekton, sinjoro; sed **nur** de ses monatoj mi scias la veron.^{BV.74}*
- *Marta hezitis dum sekundo, sed **nur** dum sekundo.^{M.182}*
- *Neĝo kaſas **nur** ĝis printempo.^{PE.1660}*

Ne pli frue ol

Antaŭ tempopunkto *nur* signifas “ne pli frue ol, ne antaŭ”:

- — *Ĉu la Hetmano tion ĉi scias? — Nur hieraŭ li tion ekskisiis.^{Rt.60} = ...Ne pli frue ol hieraŭ... ...Ne antaŭ hieraŭ...*
- *Nur nun ŝi eksentis, kiel forte lacigita ŝi estas.^{M.148}*

- *Tiam la vastigantaro ankoraŭ ne ekzistis, ĝi komencas sian ekzistadon nur de hodiaŭ.*^{OV.111}
- *Li vekiĝis nur tiam, kiam la suno leviĝis.*^{FA1.37}
- *Nur post kelka pripenso kaj kvazaŭ post iom da ŝanceligado si komencis plue paroli per iom nekuraĝa voĉo.*^{M.103}
- *Nur elirinte sur la straton, si forigis la rigardon de la tero kaj rapidigis siajn pašojn.*^{M.37} = *Ne pli frue ol kiam si eliris sur la straton...*

Teorie oni povas uzi *maljam* por “ne pli frue ol, ne antaŭ”, sed *maljam* ne enuziĝis. Ankaŭ aliaj proponoj por anstataŭigi *nur* en tiu ĉi signifo ne sukcesis. *Nur* estas tute bona.

Nenio alia ol

Nur povas montri, ke ia afero estas la sola, ke neniu aŭ nenio alia rolas en ĝia rolo:

- *Via vino estas nur ia abomena acidajo.*^{FE.35} Ĝi estas nenio alia. Ĝi estas nenio pli bonkvalita ol tio.
- *Esperanto estas nur lingvo.*^{OV.371} Nenio alia ĝi estas.
- *En nia lando sin ne trovas montoj, sed nur montetoj.*^{FE.38} Neniaj aliaj montoj ol montetoj tie troviĝas.
- *Li, kaj nur li, sciis la tutan veron de kelkaj jaroj.*^{BV.74} Neniu alia sciis.
- *Tiam mi vidis nur ŝin, pensis nur pri ŝi.*^{FA1.152} Neniun alian mi vidis, pri neniu alia mi pensis.
- *Mi venas nur kun mia edzino, sed sen mia frato.*^{L1.172} Mi venas kun neniu alia.
- *Tage kaj nokte li nur lernadis kaj ripetadis!*^{Gm.57} Nenion alian li faris.
- *La diablo ĝin scias, kio ĝi estas, nur ne rostaĵo.*^{RZ.28} Ĝi povas esti ĉio ajn krom rostaĵo.
- *Fariĝis trankvile kaj mallaŭte sur la ŝipo, nur la direktilisto staris apud la direktilo.*^{FA1.66} La direktilisto staris apud la direktilo. Nur tio okazis. *Nur* rilatas al la tuta posta frazo. Se *nur* rilatus nur al *la direktilisto*, la signifo estus, ke la direktilisto estis la sola, kiu staris apud la direktilo.
- *Mi rakontos la sekreteton nur se vi promesas nenion diri al iu alia.* En neniu alia okazo mi rakontos. *Nur* rilatas al la tuta posta *se-frazo*.

Antaŭ tempopunkta esprimo oni devas normale uzi *sole* por la signifo “neniu alia”, ĉar *nur* tiam signifas ne pli frue ol: *Mi iris tien sole dimanĉe*. Mi ne iris tien en alia(j) tago(j). *Mi iris tien nur dimanĉe*. Mi iris tien ne pli frue ol dimanĉe. Se temas pri ripetaj okazoj oni ankaŭ povas elturniĝi per: *Mi iris tien ĉiam nur dimanĉe... ĉiufoje nur dimanĉon*.

“Oni ne povus pli”

Iafoje *nur* estas uzata ĉe *povi*, *deziri*, *voli* (kaj eble aliaj similaj verboj) kun la speciala emfaza signifo “oni ne povus pli”. En tia uzo *nur* kutime staras antaŭ la verbo, sed povas pli libere lokigi:

- *Uzante la lastajn fortojn, mi tenis min tiel longe, kiel mi **nur** povis; sed al ĉiuj ebleco estas limo, kaj nun la limo venis.*^{OV.126} Mi neniel povus teni min pli longe.
- *Ili estas teksistoj kaj teksas la plej belan ŝtofon, kiun oni **nur** povas al si prezenti.*^{FA1.68} Neniu povus imagi pli belan.
- *Ĉiuj ekkuris tiel rapide, kiel ili **nur** povis, por helpi al mi.*^{FA3.152} Ili streĉis siajn fortojn maksimume.
- *Ĉie, kien vi **nur** povas rigardi, vi estas ĉirkaŭfermita de niaj rajdantoj.*^{Rt.70} Kiom ajn vi rigardus, vi ne vidus direkton, en kiu mankus niaj rajdantoj.
- *Li amis ŝin, kiel oni povas **nur** ami bonan belan infanon.*^{FA1.63} Ne eblus ami pli.

Nur en se-frazo

Nur estas uzebla en *se-frazoj* por montri, ke temas pri dezira *se-frazo* (§33.5) kontraste al normala *se-frazo* kun kondiĉa signifo: *Se mi **nur** ne estos resendita tien!*

Iafoje tamen *nur* en *se-frazo* nur havas sian normalan signifon “ne pli ol, nenio alia”: *Vi sukcesos, se vi **nur** volas/penas/klopozas.* Por sukcesi necesas nenio alia, nenio plia.

Vortfarado

Nura = “nur de la montrita speco, pura”: *Tio estis **nura** hazardo.* (= *Ĝi ne estis io alia ol hazardo.*) *Lia **nura** alproksimiĝo kompromitis virinon.*^{M.168} (Ne necesis pli ol alproksimiĝo por kompromiti.) Ne konfuzu *nura* kun *sola*, kiu signifas “ne akompanata”: *Si sidas hejme **sola** en sia ĉambreto.*^{Rn.17} ² *estas la sola para primo.*

Ununura = “sola en sia speco, unika”: *Tio devas esti nia **ununura** leĝo.* (Alia tiuspeca leĝo ne ekzistu.) Ne konfuzu *ununura* kun *nura*.

14.3.15. Pli, plej

Por montri gradojn de komparado oni uzas *pli* kaj *plej*, kiuj normale priskribas A-vortojn aŭ E-vortojn, sed ankaŭ aliajn vortojn.

Pli

Pli montras, ke la priskribata eco, maniero, ago aŭ simile, superas ion alian, kun kio oni komparas:

- *La papero estas tre blanka, sed la neĝo estas **pli** blanka.*^{FE.10} La blankeco de la neĝo superas la blankecon de la papero.

- *Lakto estas pli nutra, ol vino.*^{FE.10} La nutreco de lakto superas la nutrecon de vino.
- *Mi havas pli frešan panon, ol vi.*^{FE.10} La frešeco de mia pano superas la frešecon de via pano.
- *Multaj birdoj flugas en la aŭtuno en pli varmajn landojn.*^{FE.32} La varmeco de tiuj landoj superas la varmecon de la landoj, de kiuj ili flugas.
- *Nu, iru pli rapide!*^{FE.26} Via rapideco superu la nunan rapidecon.
- *Du homoj povas pli multe fari ol unu.*^{FE.12} La kvanton, kiun povas fari du homoj, superas la kvanton, kiun povas fari unu homo.
- *Mia frato diris al Stefano, ke li amas lin pli, ol sin mem.*^{FE.18} La frato amas kaj Stefanon, kaj sin mem, sed lia amo al Stefano superas lian memamon.
- *Se vi scius, kiu li estas, vi lin pli estimus.*^{FE.26} La estimo tiam superus la nunan estimon.

Por montri, kion *pli*-esprimo superas, oni uzas la vorteton *ol* (§20.1).

Iafoje *pli* rilatas samtempe al la ĉefverbo kaj al O-vorta frazparto montrante, ke la O-vorta frazparto validas pli ol io alia:

- *Mieno lia montris pli suferon, sed ne koleron.*^{H.19} La mieno montris diversajn aferojn, sed suferon ĝi montris pli multe.
- *Vi ja, mi pensas, veturas pli pro propra plezuro?*^{Rz.32} Estis diversaj motivoj de veturado, sed propra plezuro estis pli influa ol la aliaj.

Legu pri la diferenco inter *pli* kaj *plu* en §14.2.8.

Plej

Plej montras, ke la priskribata eco, maniero, ago aŭ simile, superas ĉiujn aliajn, kun kiuj oni komparas. Povas esti ĉiuj aliaj, kiuj ekzistas, aŭ ĉiuj aliaj ene de la konteksto:

- *Aŭgusto estas mia plej amata filo.*^{FE.22} Ne ekzistas filo, kiun mi amas pli.
- *Si prenis la plej belan argéantan vazon, kiu estis en la loĝejo.*^{FE.19} Pli bela vazo tie ne ekzistis.
- *El ĉiuj miaj infanoj Ernesto estas la plej juna.*^{FE.10}
- *Kelkaj homoj sentas sin la plej felicaj, kiam ili vidas la suferojn de siaj najbaroj.*^{FE.32}
- *Li estas tre ekkolerema kaj ekscitiĝas ofte ĉe la plej malgranda bagatelo.*^{FE.41}
- *Li ekaŭdis bruā tonon, kiu povis ektimigi la koron eĉ de plej kuraga viro.*^{FA1.100}
- *Plej profunde en la koro li kaŝis sian malĝojon.*^{FA3.63}
- *Plej bone estos, se mi prenos droškon!*^{FA1.74}

Oni tute bone povas uzi *plej* rekte kun verbo, sed oni normale uzas *multe*, forte aŭ alia E-vorto, kiun *plej* priskribas:

- **Plej multe** li amas, ke oni lin bone akceptu, ke la regalado estu bona.^{Rz.53}
= *Li plej amas, ke...*

Zamenhof ankaŭ uzis *pleje* en tiaj okazoj.

Por montri tiun grupon, ene de kiu validas *plej*-esprimo, oni uzas normale la rolvorteton *el*: *Si estas la plej saĝa el ĉiuj, kiujn mi konas.* Oni povas ankaŭ montri, kie *plej*-esprimo validas per *en, sur* aŭ alia loka rolvorteto: *Ĝi estas la plej alta montaro en Azio.*^{FA1.121}

Kune kun *plej*-esprimoj oni ofte uzas la artikolon *la*: §9.1.5.

La dua plej k.t.p.

Oni ankaŭ povas paroli pri *duaj plej, triaj plej, kvara plej* k.t.p.:

- *Si estas la dua plej rapida kuranto en mia grupo.* Krom ŝi ekzistas nur unu, kiu kuras pli rapide.
- *Tio estas mia tria plej ŝatata urbo en la mondo.* Krom tiu urbo estas nur du aliaj urboj, kiujn mi ŝatas pli.

Oni povus ankaŭ diri *la dua el la plej rapidaj, la tria el miaj plej ŝatataj*, sed la ĉi-antaŭaj dirmanieroj estas pli kutimaj, kaj tial pli klaraj.

La pli, la plej

Kiam oni komparas ekzakte du aferojn, malaperas la diferenco inter *la pli* kaj *la plej*. Se unu afero el du estas pli granda ol la alia, ĝi estas aŭtomate ankaŭ la plej granda el ili:

- *Ĝi estas la pli bona el la du.* = *Ĝi estas la plej bona el la du.*

Se oni diras *la pli*, normale nur povas esti du komparataj aferoj, kaj oni ne bezonas aldoni “el la du”:

- *Si estas la pli aĝa.* = *Si estas la plej aĝa el la du.*

Sed en iaj konteksto ne nepre estas nur du: *Ĉu tiu estas unu el viaj malpli aĝaj fratinoj? Ne, si estas la pli aĝa.* Si estas tiu el miaj multaj fratinoj, kiu estas pli aĝa ol mi.

Multaj eĉ opinias, ke oni devas uzi *la pli*, kiam oni komparas du aferojn, kaj ke *la plej* tiam estas malkorekta. Ĉiuokaze estas ofte pli elegante uzi *la pli*.

Malpli, malplej

Por kompari oni ankaŭ povas uzi la formojn *malpli* kaj *malplej*:

- *Via pano estas malpli freša, ol mia.*^{FE.10} ≈ ...*pli malfreša...*
- *Li [...] direktis al la eniranta virino rigardon malpli serenan, malpli bonan kaj afablan ol antaue.*^{M.178} ≈ ...*pli malserenan, pli malbonan kaj malafablan...*
- *La amaso kuris malpli rapide ol la veturilo, kiu ruliĝis tre rapide.*^{M.212} ≈ ...*pli malrapide...*

- *Ĝuste tie troviĝas unu loko, kiu, estante **malplej facile** komprenebla, **malplej bone** aperis en la traduko.*^{M.133} ≈ ...**plej malfacile...** ...**plej malbone...**
- *Tiu estas la **malplej taŭga** el ĉiuj.* ≈ ...**plej maltaŭga...**
- *Li estas la **malpli aĝa** frato (el la du fratoj).* ≈ ...**la pli junia...**

Iafoje oni povas movi la MAL-prefikson laŭplaĉe en tiaj ĉi frazoj, sed ofte estas nuanca diferenco. Iafoje estas eĉ grandega diferenco: *Li estas **malpli bela ol vi.** Li estas **pli malbela ol vi.*** La unua varianto estas komplimento. La dua estas insulto.

Kiel eble plej

La esprimo *kiel eble plej* montras volon maksimumigi ion. Ĝi montras, ke oni uzu ĉiujn eblojn por atingi plej altan gradon:

- *La vortaro devis havi amplekson **kiel eble plej malgrandan.***^{L1.245} Ju pli malgranda, des pli bone.
- *Diru **kiel eble plej rapide,** per kio mi povas esti utila al vi!*^{M.83} Uzu vian maksimuman rapidecon.
- *Baldaŭ ni ĉiuj laboros kune, por atingi **kiel eble plej baldau** nian komunan celon.*^{L2.106}

Zamenhof uzis ankaŭ *kiel eble pli*, sed tio estas nuntempe apenaŭ uzata: *Estas bone uzadi la vorton “je” **kiel eble pli malofte.***^{FE.29} Alia varianto, kiu populariĝis, estas *plejeble*: *Faru tion **plejeble rapide!***

Ne konfuzu *kiel eble plej* kun *kiom eble* (*plej/pli*), kiu havas limigan nuancon. Dum *kiel eble plej* instigas al maksimumo, *kiom eble* (*pli/plej*) montras, ke troviĝas limoj de la ebloj:

- *Estas dezirinde ke ĉiuj uzu la novajn vortojn **kiom eble egale.***^{OV.429} Tute plena egaleco versajne ne estas ebla.
- *Mi **kiom eble** evitas tiun vorton.*^{L2.331} = *Mi vere provas eviti tiun vorton, sed povas esti, ke tio ne ĉiam eblas.*
- *Li devas — **kiom** tio estas **ebla** — uzi lingvon **kiom eble plej neŭtralan.***^{L2.330}

Alia varianto kun limiga nuanco estas *laueble plej*.

Memstara pli

Pli estas ankaŭ uzata memstare:

- *Ĝi eĉ unu minuton **pli** ne povus elteni.*^{BV.8} *Pli = pli longe.*
- *Restas ĉirkaŭ dek personoj, ne **pli.***^{Rz.43} *Pli = pli multaj.*
- *Li ne vivos **pli**, ol unu tagon.*^{FE.31} *Pli montras kune kun *ol unu* la nombron de tagoj. Rimarku, ke oni uzas *tagon* en unu-nombro (§8.2.4).*
- *Laŭ la projekto de la ingeniieroj tiu ĉi servojo estas konstruota en la daŭro de du jaroj; sed mi pensas, ke ĝi estos konstruata **pli** ol tri*

jarojn.^{FE.25} La nombro de jaroj superos, laŭ mi, tri. *Pli ol tri* montras la nombron de jaroj.

Legu ankaŭ pri *pli ol* kiel nuancilo de nombro en §23.6.

Kiam *pli* estas memstara kvanta vorto, ĝi povas esti uzata kvazaŭ ĝi estus O-vorto (§24.4): *Mi volas pli! Pli* rolas kiel objekto.

Pli kaj plej en ŝajne mallogika uzo

Ofte oni uzas esprimojn kiel *pli perfekta*, *plej perfekta*, *pli unika*, *plej unika*, *pli sola*, *plej sola* k.s. Tiaj esprimoj estas ofte kritikataj kiel mallogikaj kaj absurdaj. Oni asertas, ke vortoj kiel *perfekta* kaj *unika* montras absolutajn ecojn, kiuj ne ekzistas en pli aŭ malpli alta grado.

Baze *perfekta* signifas “sen ia ajn manko”. En tiu absoluta senco oni ne povas imagi uzon de *pli* aŭ *plej*. Aŭ io estas senmanka, aŭ ĝi ne estas senmanka. Sed *perfekta* havas en reala lingvouzo ankaŭ la relativan signifon “sen **konsiderindaj** mankoj”: *Li en la daŭro de kelkaj tagoj perfekte ellernis nian lingvon.*^{OV.70} Certe ne absolute senmanke, verŝajne nur tiel senmanke kiel oni povas postuli. Tiam *pli* aŭ *plej* fariĝas tute logikaj: *pli perfekta* = “kun malpli da mankoj”, *plej perfekta* = “kun malplej da mankoj”.

Simile *unika* baze signifas “ununura de sia speco”. En tia rigora senco ne eblas uzi *pli* aŭ *plej*. Sed *unika* havas en la praktiko ankaŭ la signifon “sen konsiderindaj komparaĵoj”. Tiam *pli kaj plej* estas bone uzeblaj: *pli unika* = “kun malpli da konsiderindaj komparaĵoj”, *plej unika* = “kun malplej da konsiderindaj komparaĵoj”.

La kritiko kontraŭ tiaj kaj similaj esprimoj estas do malprava. Tia uzado estas nek erara, nek mallogika. Homoj bezonas uzi vortojn kiel *perfekta* kaj *unika* ne nur en absoluta senco, sed ankaŭ en relativa senco:

- *En li mi ĉiam vidis [...] modelon de la plej perfekta viro.*^{IT.22}
- *Šia elparolado ne estas la plej perfekta, sed ĝi ankaŭ ne prezentis iajn tro gravajn dekliniigojn.*^{M.26}
- *Ĉiuj naciaj lingvoj estas ja multege malpli perfektaj ol Esperanto.*^{L2.110}
- *Si jam bonege parolas nian lingvon, sed volas ankoraŭ pliperfektigi.*
- *La plej sensencan bagatelon la tuta amaso de l' mondo baldaŭ akceptas, se ĝi nur estas en modo.*^{OV.85}
- *Tiu ĉi ekzemplero estas pli-malpli unika.*
- *Hodiaŭ mi sentas min malpli sola ol hierau.*

Vortfarado

Plia = “kroma, aldona”: *Mi volas du pliajn aferojn.*

Plie = “krome, aldone”: *Unu paro de manoj plie ne montriĝis superflua por revuo, kiu bezonis vastan kunlaboradon.*^{M.65}

Pleja = “plej granda”: *La pleja bono de la lingvo, estas ĝia facileco.* Oni uzas *plej* antaŭ A-vorto aŭ E-vorto, kaj normale *plej granda* antaŭ la responda O-vorto: *plej bona, plej bone, plej granda bono.* *Pleja* estas ebla, sed malofte uzata alternativo antaŭ O-vorto.

Pleje = “plej multe, plej ofte, plejparte, ĉefe”: *Por kia okupo vi sentas vin pleje kapabla kaj taŭga?*^{M.125} Ĉi tie ankaŭ simpla *plej* estus uzebla. *Oni ĝin [šian ĉapeton] nur malofte povis vidi sur tiu loko, kiun tiu ĉi vestaĵo pleje okupas ĉe aliaj homoj.*^{BV.13} *Li verkis gramatikon kaj vortaron, kiu pleje kon-sistas el vortoj unusilabaj.*^{FK.248}

14.3.16. Preskaŭ

Preskaŭ = “ne multe malpli ol, ne tute sed mankas nur malmulte, ne vere sed la diferenco estas tre malgranda”. *Preskaŭ* staras kutime ĝuste antaŭ tio, kio ne plene validas, sed iafoje ĝi aperas en alia pozicio:

- *Pasis semajno, pasis preskaŭ du semajnoj.*^{FA3.28} = *Unue pasis sep tagoj, poste pasis iom malpli ol sep tagoj.*
- **Preskaŭ la tutafinaanca pezo de nia afero kuſas nun sur la ŝultroj de unu oferema amiko.**^{OV.163} Iomete kuſas sur la ŝultroj de alia persono, sed tio estas nur malmulte.
- *Li rigardis la virinon [...] per rigardo atenta, preskaŭ esplora.*^{M.123} Ne vere esplora sed nur atenta, sed la diferenco estis tre malgranda.
- *Mi preskaŭ mortis de timo.*^{Rz.49} Mi estis tre proksima al morto.
- *La arboj preskaŭ rompiĝas sub sia multego da fruktoj.*^{Rt.80}
- *Marta ne donis eĉ la plej malgrandan atenton al la nekonata homo, si preskaŭ lin ne vidis.*^{M.134}
- *Estis jam preskaŭ noktomezo.*^{M.177} Nur malmulte da tempo restis ĝis noktomezo.
- *Si estis ankoraŭ preskaŭ infano, delikata kaj malgrasa.*^{FA3.45} Si estis nur iomete pli aĝa ol infano.
- *De tiu obstina batalado si ricevis nenion, aŭ preskaŭ nenion.*^{M.53}
- *Nun ŝia laborego estis ja preskaŭ finita.*^{FA1.113}
- *Li estis malsana kaj preskaŭ sveninta.*^{FA1.141}
- *Šia voĉo sonis tre afable, dolce, preskaŭ ame.*^{M.108}
- **Preskaŭ ĉiun nokton ili havas balon.**^{FA1.18}
- *Si preskaŭ ĉiam estis kun li.*^{FA3.87}
- *Li preskaŭ sen vivo estis pelata de la ondoj.*^{FA1.58}
- *Estis tie tiel lume, preskaŭ kiel dum la tago.*^{M.200}

Ne konfuzu *preskaŭ* kun *apenaŭ* (§14.3.7). Ankaŭ *preskaŭ* kaj *kvazaŭ* (§14.3.12) estas similaj.

14.3.17. Tamen

Tamen = “malgraŭ tio, kontraŭe al tio”. *Tamen* montras kontraston al jam esprimita afero:

- *Mi ne scias la lingvon hispanan, sed per helpo de vortaro hispana-germana mi **tamen** komprenis iom vian leteron.*^{FE.34} *Tamen = malgraŭ tio, ke mi ne scias la lingvon hispanan.*
- *Mia onklo ne mortis per natura morto, sed li **tamen** ne mortigis sin mem.*^{FE.39} *Tamen = malgraŭ tio, ke li ne mortis per natura morto.*
- *Kiel ajan facilanima kaj nekonstanta li estas, li **tamen** konas la mondon kaj la homojn.*^{BV.38} *Tamen = malgraŭ la facilanimeco kaj nekonstanteco.*
- *De tiu tempo restis inter ni rilatoj se ne de amikeco, **tamen** almenaŭ de bona konateco.*^{M.77} *Tamen = malgraŭ la manko de amikeco.* Ĉi tie estas draste mallongigitaj subfrazoj: ...*rilatoj, kiuj, se ili ne estis rilatoj de amikeco, estis tamen almenaŭ rilatoj de bona konateco.*
- *La lekanto sentis sin tiel feliĉa, kvazaŭ tiam estus grava festotago, kaj **tamen** tiam estis nur simpla lundo.*^{FAI.94} = ...*kaj kontraŭe al tio, tiam estis nur simpla lundo.*

Ofte la kontraston jam montras *sed* (§16.3). Tiam *tamen* ne estas necesa. Ĝi nur plifortigas la kontraston.

Ofte la malhelpaĵo estas esprimita per *kvankam*-frazo (§33.7). Ankaŭ tiam *tamen* ne estas necesa, sed povas helpi al klareco: *Kvankam la pasintaj tagoj povis sin prepari al tia sorto, ĝi **tamen** estis surprizo.*^{M.111} *Kvankam* = “malgraŭ tio **ke**” (§12.3.6.6). *Tamen* = “malgraŭ tio”. La vorteto *kvankam* enkondukas subfazon, kiu montras malhelpaĵon. *Tamen* reprezentas antaŭe diritan malhelpaĵon.

Iuj uzas *tamen* kiel pozitivan respondvorton ĉe neaj demandoj (§22.3).

14.3.18. Tre

Tre = “en alta grado”. *Tre* plifortigas la signifon de A-vortoj, E-vortoj, E-vortecaj vortetoj kaj verboj. *Tre* preskaŭ ĉiam staras antaŭ tio, kion ĝi priskribas kaj plifortigas.

A-vorto aŭ E-vorto

Plej ofte *tre* priskribas A-vorton aŭ E-vorton:

- *Li kantas **tre belan** kanton.*^{FE.40}
- *La acideco de tiu ĉi vinagro estas **tre malforta**.*^{FE.35}
- *Via ago estas **tre laŭdinda**.*^{FE.41}
- *Tiu ĉi malfeliĉa infano devis du fojojn en ĉiu tago iri ĉerpi akvon en **tre malproksima** loko.*^{FE.13}
- *Lia edzino estas **tre laborema kaj ŝparema**, sed ŝi estas ankaŭ **tre babilema kaj kriema**.*^{FE.41}
- *Ni ĉiuj kunvenis, por priparoli **tre gravan** aferon.*^{FE.42}
- *La alteco de tiu monto ne estas **tre granda**.*^{FE.35}
- *La pafado daŭris **tre longe**.*^{FE.40}
- *Ŝi vidis unu sinjorinon, **tre riĉe** vestitan.*^{FE.19}

- “*Tre volonte, mia bona,*” diris la bela knabino.^{FE.15}
- “*Estus tre bele,*” respondis la filino malgentile, “*ke mi iru al la fonto!*”^{FE.19} La frazo estas ironia. Efektive la filino opinias, ke tio tute ne estus bela afero.

Se temas ne pri alta grado, sed pri kvanto aŭ ofteco, oni uzu *multe* (§24.5): *Si etendis al la venintino la manon blankan, tre malgrasan, kun singro multe pikatj de kudrilo.*^{M.106}

E-vorteca vorteto

Iafoje *tre* povas priskribi E-vortecan vorteton. Praktike temas nur pri *baldaŭ* kaj iafoje *tre* mem:

- *Nu, pri tio ni tre baldaŭ konvinkigos!*^{FA1.17}
- *Mi estas tre tre seniluzligita, ke vi mensogis.* La unua *tre* plifortigas la duan, kiu plifortigas *seniluzigita*. Tia ĉi ripetado aperas precipe en parola lingvaĵo.

Verbo

Tre povas ankaŭ doni pli fortan signifon al verbo:

- *Lia heroeco tre placis al mi.*^{FE.35}
- *Sinjoro Petro kaj lia edzino tre amas miajn infanojn; mi ankaŭ tre amas liajn (infanojn).*^{FE.18}
- *Mi vin tre dankas.*^{Rz.60}

Ĉe verboj oni tamen pli ofte uzas *multe* (§24.5), kiu montras grandan kvanton aŭ oftecon: *Mi multe dankas vin por via gastameco.*^{Rz.80} *Si multe pensis pri tio.*^{FA1.20}

Ne tre, tre ne

Ne tre estas ofte uzata en speciala maniero por iel mildigi, aŭ por doni ironian nuancon. La efektiva senco estas “tute ne”:

- *Mi estas sendato, kiu alportas al vi sciigojn versajne ne tre agrablajn.*^{M.72}
= ...versajne tute ne agrablajn.

La maloftega esprimo *tre ne* havas tute alian signifon. Ĝi montras plifortigitan neon: *Mi tre ne volas iri tien.* Mia malemo iri tien estas granda.

Vortfarado

Treege estas pli forta varianto de *tre*: *Mi nun treege bezonas monon.*^{L1.52} *Mi estas nun treege, treege okupita.*^{L1.55}

Nota: La formo *trean* estas teorie ebla por priskribi O-vorton: *Si havas trean multon da mono.* En la praktiko oni tamen neniam uzas *trean*, sed diras *si havas tre grandan kvanton da mono*, aŭ *si havas tre multe da mono*. Iafoje oni povas renkonti la strangan formon **tre multo**, sed *tre ja* ne povas priskribi O-vorton. Oni diru *tre multe* aŭ *tre granda kvanto*.

14.3.19. Tro

Tro = “pli ol devus esti”. *Tro* plifortigas la signifon de A-vortoj, E-vortoj, E-vortecaj vortetoj kaj verboj. *Tro* preskaŭ ĉiam staras antaŭ tio, kion ĝi priskribas kaj plifortigas:

- *La tro multa parolado lacigas lin.*^{FE.40} Li parolis pli ol li devus.
- *La pordo estis tro malalta.*^{FA3.149} Ĝi devus esti pli alta.
- *Kiu tro multe deziras, nenion akiras.*^{PE.1114} Pli multe da deziro ol devus esti, aŭ pli multe ol suficius.
- *Svarcvalda horloĝo kun plumbeaj peziloj faradis “tik-tak” kaj ĉiam iris tro frue.*^{FA2.120} Ĝi ĉiam montris horon pli fruan ol vere estis.
- *Mia ringo valoras tri kaj duonon da spesmiloj, sed vi donis al mi kvar. Mi sekve ricevis duonon da spesmilo tro multe.*^{M.192}
- *Se sako tro plenigas, ĝi baldaŭ dissirigas.*^{PE.2295}

Tro + klariga esprimo

Tro ofte aperas kun klariga esprimo, kiu montras, kiel estus, aŭ kio povus okazi, se la troeco ne ekzistus. La klariga esprimo povas esti subfrazo kun *ke* aŭ *por ke*. Tiaj subfrazoj havas normale ĉefverbon en U-formo, malofte en US-formo:

- *Ilian domon [...] oni [...] malkonstruis, ĉar ĝi estis tro kaduka, por ke oni povu lasi ĝin stari.*^{FA3.23} Se la domo ne estus tiel kaduka, oni povus lasi ĝin stari.
- *Fariĝis vespero, kaj estis tro malproksime, por ke oni povu antaŭ plena noktiĝo atingi la urbon aŭ veni returne hejmen.*^{FA1.8}
- *Ŝi estis tro pia kaj senkulpa, ke la sorĉa arto povu havi forton sur ŝi.*^{FA1.103}
- *La aero tie estas ja multe tro peza, ke prudenta ekzistaĵo tie povu vivi.*^{FA1.81}
- *La ideo de lingvo tutmonda estis tro altiranta, por ke la homoj tute rifuziĝus je ĝi.*^{OV.259}

La klariga esprimo povas ankaŭ esti *por* + I-verbo:

- *Estas tro mallume, por povи malproksime vidi, kaj tro multe da bruoj en la domo, por povи ion audi.*^{BV.59} Se ne estus tiel mallume, oni povus malproksime vidi. Se ne estus tiom da bruoj, oni povus ion audi.
- *Ĝi ne estos tro malfacila por traduki.*^{M.127} Se ĝi estus pli malfacila, oni eble ne povus ĝin traduki.

Ne tro

Ne tro estas ofte uzata en speciala maniero. La efektiva senco estas *maltro, nesufiĉe*. Oni uzas *ne tro* por iel mildigi la diron, aŭ por doni ironian nuancon:

- *Li havas cerbon ne tro potencan.*^{PE.1342} *Ne tro = ne suficiē.*

Memstara *tro*

Anstataŭ *tro multe* oni ofte uzas nur *tro*. Tiam *tro* povas roli O-vortece (§24.4), kaj povas esti priskribata de *da*-esprimo:

- *Tro da kuiristoj kaĉon difektas.*^{PE.2468} = **Tro multe da kuiristoj...**

Vortfarado

Troa = “en tro granda kvanto, en tro alta grado”. Oni uzas *troa* anstataŭ *tro* por priskribi O-vorton: **Troa festeno estas veneno.**^{PE.2460} **Troa petolo estas danĝera por la kolo.**^{PE.2464} *Li aĉetis troan multon da luksaĵoj.* = ...tro multe da luksaĵoj. Iafoje oni vidas la formon **tro multo**, sed *tro* ne povas priskribi O-vorton. Oni diru *troa multo*, aŭ pli normale *tro multe*.

Troi = “estis troa”: **Troas mia am’!** La verbo *troi* estas sufice malofta, kaj aperas precipe en poezio k.s.

Troigi = 1. “Sajnigi ke io estas pli granda, pli ampleksa, pli danĝera... ol ĝi vere estas”: *Vi troigas, mia kara.*^{M.152} *Kiam ŝi rakontas pri siaj aventuroj, ŝi ĉiam troigas, eĉ ne duono estas vero.* 2. “fari tiel ke io estu troa”: *Kiam li trinkas alkoholaĵojn, li ĉiam troigas, kaj fariĝas tute ebria.*

Maltro = “malpli ol devus esti, malsufice”: *Ni havis maltro por mangi.*

15. O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj

O-vortecaj vortetoj (aŭ O-ecaj vortetoj) rolas en frazo kvazaŭ ili estus O-vortoj (§4). Kelkaj el ili similas al personaj pronomoj (§11.1), ĉar ili anstataŭas ne nur O-vortojn, sed tutajn O-vortajn frazpartojn. Oni povas nomi ilin pronomecaj vortetoj.

A-vortecaj vortetoj (aŭ A-ecaj vortetoj) rolas same kiel A-vortoj (§5).

O-vorteca kaj A-vorteca frazroloj tamen ofte intermiksiĝas.

- ▶ La tabelvortoj je U (§15.1) estas pronomecaj kaj A-vortecaj.
- ▶ La tabelvortoj je O (§15.2) estas O-vortecaj kaj pronomecaj.
- ▶ La tabelvortoj je A (§15.3) estas ĉefe A-vortecaj, sed iafoge pronomecaj.
- ▶ La tabelvortoj je ES (§15.4) estas A-vortecaj.
- ▶ *Ambai* (§15.5) estas pronomeca kaj A-vorteca.
- ▶ La liternomoj (§15.6) estas O-vortecaj.

O-vortecaj estas ankaŭ la personaj pronomoj (§11). A-vortecaj kaj O-vortecaj estas la nombraj vortetoj (§23).

15.1. Tabelvortoj je U

<i>kiu</i>	Demandas pri la identeco de unu el pluraj konataj personoj, ajoj aŭ aferoj.
<i>tiu</i>	Montras unu certan el pluraj konataj personoj, ajoj aŭ aferoj.
<i>iu</i>	Montras nekonatan aŭ nedifineblan individuan personon, ajon aŭ aferon.
<i>ciu</i>	Montras unuope kaj senescepte la individuojn de grupo da personoj, ajoj aŭ aferoj.
<i>nenu</i>	Neas la individuojn de grupo da personoj, ajoj aŭ aferoj.

La U-vortoj montras individuecon kaj identecon. Ili estas la plej bazaj el ĉiuj tabelvortoj (§13.1). La klarigoj de preskaŭ ĉiuj aliaj tabelvortoj estas faritaj pere de la U-vortoj.

La tabelvortoj je U povas akcepti N-finajon, kaj J-finajon. Kun J-finajo ili montras plurajn individuojn.

La tabelvortoj je U povas roli A-vortece kiel rekta priskribo de O-vorto, ĉu persona O-vorto, ĉu aja, ĉu alispeco. Ili povas ankaŭ aperi memstare, kaj tiam oni ĉiam subkomprenas ian postan O-vorton, laŭ la kunteksto aŭ situacio. Se nenio en la kunteksto montras alian subkomprenaĵon, oni normale supozas, ke temas pri la vorto “persono(jn)”.

La tabelvortoj je U estas difiniloj (§9). Tial oni ne povas uzi *la* (§9.1) kune kun ili.

Kiu

- *Kiu kuraĝas rajdi sur leono?*^{FE.7} Demanda *kiu*. *Kiu = kiu persono*.
- *Kiuj povas esti tiuj fremduloj?*^{FA2.92} Demanda *kiuj*. *Kiuj = kiuj personoj*.
- *Kiun daton ni havas hodiaŭ?*^{FE.12}
- Se vi scius, *kiu li estas, vi lin pli estimus.*^{FE.26} *Kiu en demanda subfrazo*.
- Jen estas *la pomo, kiun mi trovis.*^{FE.6} Rilata *kiu*.
- Mi redonas al vi *la monon, kiun vi pruntis al mi.*^{FE.14}
- Tio ĉi estis *feino, kiu prenis sur sin la formon de malriĉa vilaga virino.*^{FE.14}
- *Si prenis la plej belan argentan vazon, kiu estis en la logejo.*^{FE.19}
- *El la kaldrono, en kiuj sin trovas bolanta akvo, eliras vaporo.*^{FE.25}
- Oni metis antaŭ mi *mangilaron, kiu konsistis el telero, kulero, tranĉilo, forketo, glaseto por brando, glaso por vino kaj telertuketo.*^{FE.34}
- *Kiu okupas sin je mehaniko, estas mehanikisto, kaj kiu okupas sin je hemio, estas hemiisto.*^{FE.32} = *Tiu, kiu okupas... Kiu rilatas al subkomprentataj tiu.*

Tiu

- *La alteco de tiu monto ne estas tre granda.*^{FE.35} *Tiu montras individuan vidatan monton.*
- *Tiu ĉi patrino varmege amis sian pli maljunan filinon.*^{FE.13}
- *En tiu sama tempo si havis teruran malamon kontraŭ la pli juna.*^{FE.13}
- *Tiu ĉi urbo havas milionon da loĝantoj.*^{FE.14}
- *Tiuj ĉi du amikoj promenas ĉiam duope.*^{FE.14}
- *Tiuj estas miaj filinoj.* *Tiuj montras iujn el pluraj knabinoj.*
- *Kiun el la libroj vi volas? — Mi volas tiun.* *Tiu montras unu el pluraj libroj.*

Iafoje kiam ĉeestas rilata *kiu*-subfrazo, *tiu* povas esti forlasata: §33.4.3.

Tiu(j) anstataŭ *li, ŝi, ĝi* aŭ *ili*

Kiam *li, ŝi, ĝi* aŭ *ili* (§11.5) povus esti miskomprenata, oni povas uzi *tiu(j)* kiel alternativon. Tiam *li, ŝi, ĝi* aŭ *ili* priparolas persono(j)n, *kiu(j)* en antaŭa frazo estis subjekto, dum *tiu(j)* priparolas alia(j)n persono(j)n en la antaŭa frazo:

- *Jakob alproksimiĝis al sia patro Isaak, kaj tiu lin palpis.*^{Gn.27} *Tiu = Isaak. Lin = Jakob.*
- *Li rakontis al sia edzino pri la malnova domo kaj la maljuna viro kaj pri la stana soldato, kiun li sendis al tiu.*^{FA2.149} *Tiu = la maljuna viro.*

Laŭ la sama principio oni uzas *ties* (§15.4) anstataŭ *lia, ŝia, ĝia* aŭ *ilia*. Oni ankaŭ faras similan distingon pere de la vorteto *ci* (§14.1.2).

Tiu(j) anstataŭ ripeto de O-vorto

En iaj frazoj oni uzas *tiu(j)* anstataŭ difinita O-vorto. En tiaj frazoj oni jam uzis ian O-vorton, kaj volas ĝin ripeti kun distinga priskribo, kiu ne estas A-vorto, sed O-vorto kun rolvorteto. Anstataŭ ripeti la O-vorton oni uzas *tiu(j)*:

- *Estas neniu pli fidela koro en la mondo ol **tiu de Alfred!***^{BV.10} = ...ol la koro de Alfred! Tiu anstataŭas la koro.
- *Ĉu vi preferas la hajkojn de Buson aŭ **tiujn de Issa?*** = ...aŭ la hajkojn de Issa?
- *Ili loĝas jen en tiu ĉi domo, jen en **tiu sur la monteto.*** = ...jen en la domo sur la monteto.

Se la distinga priskribo estas A-vorto, oni ne uzas *tiu(j)*, sed simple forlasas la O-vorton: *Estas neniu pli fidela koro en la mondo ol la **lia** [koro]. Ĉu vi preferas la verdan teon aŭ la **nigran** [teon].*

Iu

- *Subite li aŭdis, ke **iu** alrajdas de la vojo al la domo.*^{FA1.9} *Iu* = “iu persono, persono nekonata”.
- *Estis jam ĉirkaŭ vespero, kiam li vekiĝis per tio, ke **iu** lin skuis.*^{FA1.141}
- *Ĝi amis ilin tiel, kiel ĝi neniam antaŭe **iun** amis.*^{FA2.40}
- *Ili ja ne sciis, ke li estas **iu** alia ol efektiva porkopastisto.*^{FA2.18}
- *Ĉiufoje, kiam **iu** malpli altranga ekparolis al li aŭ kuraĝis demandi lin pri io, li respondadis nenion krom “P!”.*^{FA2.25}

Iu estas uzata preskaŭ nur memstare. Povas aperi aliaj rektaj priskriboj, sed la priskribata O-vorto estas normale nur subkomprenebla. Se la O-vorto ja aperas, oni plej ofte forlasas *iu*, ĉar la nedifinitecon montras suffiĉe bone la manko de difinilo (§9.1.2). Sed oni ja povas uzi *iu* kune kun O-vorto, se oni volas emfaze montri, ke temas pri certa individuo, sed ke oni mem ne scias, kiu estas, aŭ por montri, ke ne eblas difini, kiu individuo estas:

- *Ĉiu ŝango postulus de la lernantoj **iun** aldonan laboron, **iun** tuson de la jam akirita alkutimiĝo.*^{L1.245}
- *Mi faros miraklojn, kiuj neniam ekzistis sur la tutu tero nek ĉe **iu** gentoj.*^{Er.34}

Iu iom similas al individueca aŭ duondifina *unu* (§23.1.3). Anstataŭ *iu(j)* oni povas ankaŭ uzi *kelkaj* (§24.2), se la ideo de kvanto aŭ nombro estas pli grava.

En maloftegaj okazoj *iu* povas aperi kvazaŭ ordinara O-vorto same kiel *io* (§15.2).

Ĉiu

Ĉiu(j) estas ĉiam multe-nombra laŭsence, sed oni tamen faras distingon inter *čiu* kaj *čiuj*.

- ▶ Oni uzas *čiu*, se oni konsideras la individuojn aparte.

- ▶ Oni uzas *ĉiuj*, se oni pensas pri la tuta grupo kune.

Iafoje tiu distingo ne estas grava, sed alifoje la diferenco estas granda:

- *Por ĉiu tago mi ricevas kvin frankojn.*^{FE.14} = *Por ĉiu aparta tago...*
- *Ĉiu amas ordinare personon, kiu estas simila al li.*^{FE.13} = *Ĉiu aparta homo amas...*
- *Al ĉiu el la infanoj mi donis po tri pomoj.*^{FE.14} = *Al ĉiu aparta infano...*
- *La hundo [...] havas du okulojn, el kiuj ĉiu estas tiel granda, kiel ronda turo.*^{FA1.2} *Ĉiu aparta okulo estas tiel granda.*
- *Ne ĉiu kreskajo estas mangeba.*^{FE.41} Aldono de J-finaĵo ne farus multe da diferenco ĉi tie.
- *Kvinope ili sin jetis sur min, sed mi venkis ĉiujn kvin atakantojn.*^{FE.14} =
...mi venkis la tutan grupon. Ĉi tie J estas necesa, ĉar oni mencias la nombron kvin. Sed oni povus alternative diri: ...mi venkis ĉiun el la kvin atakantoj. Sed tiam oni ne parolas pri unu batalo kontraŭ tuta grupo, sed pri kvin pli-malpli apartaj bataloj.
- *Post la kurado ĉiu estis terure lacaj.* Oni parolas pri la tuta grupo de kurintoj. Eblas ankaŭ: ...ĉiu estis terure laca.
- *El ĉiu miaj infanoj Ernesto estas la plej junia.*^{FE.10} = *El la tutaj grupo de miaj infanoj...*
- *Nun mi legas, vi legas kaj li legas; ni ĉiu legas.*^{FE.20} *Ni estas multenombra vorto.* Tial ĉiu nepre devas havi J.

Neniu

Memstara *nenu* aperas kutime sen J-finaĵo:

- *La tempon venontan **nenu** ankoraŭ konas.*^{FE.22} *Neniu = nenu persono.*
- *En la salono estis **nenu** krom li kaj lia fiancino.*^{FE.26}
- *Mi konas **neniun** en tiu ĉi urbo.*^{FE.28}
- ***Neniu**, krom la reĝo, havas la permeson venadi al ŝi.*^{FA1.3}

Ankaŭ kun posta O-vorto oni normale uzas *nenu* sen J:

- *Neniu libro estas tiel konata en la tuta civilizita mondo, kiel la Biblio.*^{OV.51}
- *Si ne vidis eĉ la cielon, ĉar ĝi estis kovrita de nubo kaj **neniu** stelo en ĝi brilis.*^{M.17}
- *Ho ve, nun mi plu havas **neniun** ĉevalon!*^{FA1.8}

Oni povas tamen uzi *nenuj*, se oni volas iel montri kontraston kun la ideo “pli ol unu”, sed tion oni faras normale nur kiam sekvas O-vorto:

- *Ĉe la fenestro restis plu **neniuj** floroj.*^{FA1.21} Antaŭe estis tie multaj floroj.

Diferenco inter tabelvortoj je A kaj U

La tabelvortoj je A montras econ aŭ specon, dum tabelvortoj je U montras identecon. Ĉe *kia/kiu* kaj *tia/tiu* la diferenco normale estas klara. Ĉe *ia/iu*, *ĉia/ĉiu* kaj *nenia/neniu* estas iafoge nur malgranda diferenco:

- **Kia homo li estas?** Oni volas karakterizon de la homo.
- **Kiu homo li estas?** Oni volas ekz. la nomon de la homo por ekscii lian identecon.
- **Tia opinio estas tute erara.**^{LR.119} Ĉiu opinio de tiu speco estas eraraj.
- **Tiu opinio estas tute erara.** La diskutata opinio estas erara. Aliaj similaj opinioj eble estas ĝustaj.
- **Ni devas enloĝigi en ia hotelo.**^{OV.562} = ...en hotelo de iu el la diversaj specoj de hoteloj.
- **Ni devas enloĝigi en iu hotelo.** = ...en iu el la diversaj individuaj hoteloj, kiuj troviĝas ĉi tie. Normale oni simple forlasas *iu* en tia frazo.

Ofte la diferenco inter U kaj A respondas al uzo kaj neuzo de *la*:

- **Ĉu vi vidis la ĉambriston aŭ la kuiriston?** — **Neniu serviston mi vidis.** La demandanto interesigas pri du konataj individuoj. La respondanto ne vidis iun el tiuj du individuoj.
- **Ĉu vi vidis ĉambriston aŭ kuiriston?** — **Nenian serviston mi vidis.** La demandanto interesigas pri du specoj de servistoj. La respondanto ne vidis serviston, ĉu de ĉambrista speco, ĉu de kuirista speco, ĉu de alia speco.

Oni povus tamen en ambaŭ okazoj uzi *nenian* en la respondo, ĉar se oni eĉ ne vidis ian specon de servisto, tiam oni ja ankaŭ ne vidis iun individuon. Kaj oni povus ankaŭ uzi *neniun* en ambaŭ respondeoj, ĉar se oni vidis neniu individuon, oni ja ankaŭ vidis nenian. La diferenco inter tabelvortoj je A kaj U ne ĉiam estas grava. Iafoge oni povas elekti laŭplaĉe sen grava diferenco.

Diferenco inter tabelvortoj je U kaj O

La tabelvortoj je O estas memstaraj frazpartoj. Ili ne povas priskribi O-vorton. Ili respondas al U-vorto + *afero*:

- **Kio estas tio?** = **Kiu afero estas tiu afero?**
- **Tio estas speco de meblo.** = **Tiu afero estas speco de meblo.**
- **Ĉio restis kiel antaŭe.** = **Ĉiu afero restis kiel antaŭe.**
- **Kion bonan vi trovis tie?** = **Kiujn bonajn aferojn vi trovis tie?**
- **Nenion interesan mi trovis.** = **Neniu interesan aferon mi trovis.**

La tabelvortoj je U normale priskribas O-vorton, sed la O-vorto povas esti subkomprenebla. Se nenio en la konteksto montras alie, oni supozas, ke temas pri persono(j):

- **Kiu libro estas via?** → **Kiu estas via?**
- **Tiu seĝo ŝajnas bona.** → **Tiu ŝajnas bona.**

- *Ĉiu homo* devas pensi mem. → *Ĉiu* devas pensi mem.
- *Kiu persono* venis? → *Kiu* venis?
- *Ĉu estas iu [persono] en la kuirejo?* — Jes, Paŭlo estas tie.
- *Jen kelkaj bonaj libroj. Kiun [libron]* vi volas legi? — Mi volas *tiun* [libron].
- *Ĉu vi havas krajonon?* — *Neniun* [krajonon] mi havas.

15.2. Tabelvortoj je O

kio	kiu afero, kia afero
tio	tiu afero
io	iu afero, ia afero
ĉio	ĉiu afero, ĉia afero
nenio	neniu afero, nenia afero

La tabelvortoj je O montras aferon, kiun oni ne povas precize nomi per O-vorto. Ĉi tie la ĝeneralaj vortoj “afero” estas uzata kiel klarigo, sed la signifo estas eĉ pli ĝeneralaj. La tabelvortoj je O estas uzataj ankaŭ por reprezentoj abstraktan, kion oni esprimis per tutaj frazoj.

Legu pri la diferenco inter tabelvortoj je O kaj tabelvortoj je U en §15.1.

La tabelvortoj je O povas ricevi N-finajon, sed normale ili ne ricevas J-finajon, ĉar ili esprimas ĝeneralan tuton.

Rektaj priskriboj de tabelvortoj je O staras ĉiam post la tabelvorto: *io bona, kion novan, ĉio grava* k.s.

Kio

- *Kio brulas?*^{FE,31} = *Kia/kiu afero brulas?* Demanda *kio*.
- *Kion Dio kreis en la sesa tago?*^{FE,12}
- *De kio tio ĉi venas, mia filino?*^{FE,17}
- *Kio estis liaj lastaj vortoj?*^{Rt,48}
- *Nu, kion mirindan vi trovis? Nu, kio venis al vi en la kapon?*^{Rz,77}
- *Kion vi havis, por diri al mi?*^{Rt,5}
- *Kio do li estas laŭ via opinio?*^{Rz,92} Kiam *kio* rilatas al homo, ĝi normale demandas pri la profesio, la socia rolo aŭ simile, sed ne pri la nomo.
- *Mi neniel povas kompreni, kion vi parolas.*^{FE,28}
- *Li demandis ŝin, kion ŝi faras tie ĉi tute sola kaj pro kio ŝi ploras.*^{FE,21}
- *Mi de teruro ne sciis, kion fari.*^{FE,38} Demanda *kio* en mallongigita subfrazo. = ...ne sciis, *kion mi faru*.

- “**Kion mi vidas!**” diris ŝia patrino kun grandega miro. “*Šajnas al mi, ke el ŝia bušo elsaltas perloj kaj diamantoj.*”^{FE.17} Duone ekkria, duone demanda *kio*.
- *Ho, Dio! kion vi faras!*^{FE.26}
- *La malfeliĉa infano rakontis al ŝi naive ĉion, kio okazis al ŝi.*^{FE.17} Rilata *kio*. Kio reprezentas la vorton *ĉion* en la ĉeffrazo.
- *Mi volas, ke tio, kion mi diris, estu vera.*^{FE.24}
- *Si estas ĉio, kio restis al mi sur la tero.*^{M.31}
- *La sola, kion ili deziras, estas nur ke oni lasu ilin trankvile vivi.*^{OV.370}
- *Li [...] donadis multe da mono al la malriĉuloj, kio estis tre laŭdinda.*^{FA1.4}
- *Ili estas forte lacaj, pri kio certe neniu miro.*^{FA2.107}
- *Li tuj faris, kion mi volis.*^{FE.31} Kion rilatas al subkompremita *tio*: ...*faris tion, kion mi volis*.
- *Ili ne havas, kion manĝi, ili ne havas, per kio hejti la fornnon.*^{M.102} = *Ili ne havas ion, kion ili povus manĝi, ili ne havas ion, per kio ili povus hejti la fornnon.*
- **Kio pri mia frato?** = *Kio estas pri mia frato?* *Kio okazis/okazos/okazu pri mia frato?*

Absoluta **kio**

Zamenhof uzis komence *kio(n)* en malpreciza E-vorteca rolo, kiu ne estas klarigebla per ordinaraj reguloj. Nun oni povas iifoje uzi tiajn frazojn kiel fiksitajn esprimojn, sed normale oni esprimu sin per aliaj vortoj:

- *Kio tuſas mian foreston hodiau vespero, mia kara, [...] la malfeliĉo estis tute sur mia flanko.*^{BV.57} = *Kiam temas pri mia foresto...*
- **Kio ĝi min interesas?**^{Rz.30} = *Kiel ĝi min interesas?*
- **Kion ni estas kulpaj?**^{Rt.14} = *Ĉu vere ni estas kulpaj? Pri kio ni estas kulpaj?*

Tio

- *Mi pagos al ŝi por **tio** ĉi!*^{FE.21} = ...*por tiu ĉi afero.* *Tio* montras ion okazintan aŭ okazantan.
- *Tio ĉi estis jam ne simpla pluvo, sed pluvego.*^{FE.38} *Tio* montras la veteron.
- *Tio estis la unua fojo, ke ŝi nomis ŝin sia filino.*^{FE.17} *Tio* montras ion okazintan.
- *Tio ĉi estis feino.*^{FE.15}
- *La figuro staris antaŭ lia lito, **tio** estis la fantomo de lia mortinta edzino.*^{FA3.14}
- *La esperantismo celas nur al **tio**, ke ia taŭga kaj vivipova komprenilo inter la popoloj ekzistu.*^{OV.382}

O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj

- *La floroj mallevis siajn kapojn pro **tio**, ke ili estis lacaj de la nokta dancado.*^{FA1.20}
- *La regido, kiu vidis, ke el ŝia bušo eliris kelke da perlaj kaj kelke da diamantoj, petis ŝin, ke ŝi diru al li, de kie **tio** ĉi venas.*^{FE.23}
- *Antaŭ ol mi transiros al la klarigo de **tio**, kiel mi solvis la supre diritajn problemojn, mi devas peti la leganton mediti iom pri la signifo de tiuj ĉi problemoj.*^{FK.232}
- *Ĉu mi iam revenos al mia projekto aŭ ne — **tion** mi nun ne povas antaŭvidi.*^{L2.201}
- *La pli junu filino, kiu estis la plena portreto de sia patro laŭ sia boneco kaj honesteco, estis krom **tio** unu el la plej belaj knabinoj, kiujn oni povis trovi.*^{FE.11}
- *Certe, mi alportis argentan vazon speciale por **tio**, por doni trinki al tiu ĉi sinjorino!*^{FE.19}
- *Ne estas vera eĉ duono de **tio**, kion ili diris.*^{Rz.78}
- *Por ĉiu tago mi ricevas kvin frankojn, sed por la hodiaŭa tago mi ricevis duoblan pagon, t.e. (= **tio** estas) dek frankojn.*^{FE.14} *Tio estas enkondukas draste mallongigitan frazon: ...**tio** estas: mi ricevis dek frankojn.*

Iafoje kiam ĉeestas rilata kio-subfrazo, *tio* povas esti forlasata: §33.4.3.

Tio kaj ĝi

Iafoje oni povas heziti inter *tio* kaj *ĝi* (§11.5). Normale oni uzas *tio* pri io nedifinita, kion oni ne povas aŭ volas nomi per preciza O-vorto. Nepre oni uzu *tio* por reprezentigi ion, kio estis esprimita per tutaj frazoj. Oni uzas *ĝi* por io difinita, kiam oni antaŭe esprimis per O-vorto, kaj kion oni povus ripeti per la sama O-vorto kun *la* aŭ alia difinilo:

- *Si rakontis belan fabelon. **Tio** estis tre amuza. Amuza estis tio, ke ŝi rakontis fabelon. **Tio** reprezentas la tutan antaŭan frazon.*
- *Si rakontis belan fabelon. **Ĝi** estis tre amuza. Amuza estis la fabelo. **Ĝi** reprezentas la frazparton *la (bela) fabelo*.*
- *Ĉu **tio** estis vi, kiu tuis, Janjo?*^{M.193} La parolanto aŭdis sonon nesciantan, kio kaŭzis ĝin. *Tio* do reprezentas malfacile difineblan aferon.
- *Mi aŭdis, ke branĉo rompiĝas. **Ĉu** ankaŭ vi aŭdis **tion**.*
- *Mi aŭdis strangan sonon. **Ĉu** ankaŭ vi aŭdis **ĝin**?*

Zamenhof iafoje uzis *ĝi*, kiam oni nuntempe preferas *tio*: §11.5.

Io

- *Io okazis!*^{FA2.92} = *Ia afero okazis.*
- *Neniu **ion** sciis pri la maniero de **ĝia** pretigado.*^{FA3.126}
- *Mi havas **ion** por diri al vi, Hermano.*^{Rt.39}
- *Gerda denove varmiĝis kaj ricevis **ion** por mangi kaj por trinki.*^{FA2.71}

- Nur tiu ne eraras, kiu neniam **ion** faras.^{PE.1791}
- Kiam vi ekparolis, ni atendis aŭdi **ion** novan, sed baldaŭ ni vidis, ke ni trompiĝis.^{FE.40}
- Saĝulo scias **ion**, sed neniu scias ĉion.^{PE.2185}
- Tiam oni devas almenaŭ per **io** kovri, ekzemple per tapiŝeto.^{Rz.81}

Ĉio

- Li faris **cion** per la dek fingroj de siaj manoj.^{FE.12}
- Sia fratino en **cio** estas kulpata.^{FE.21}
- La reĝido konsideris, ke tia kapablo havas pli grandan indon, ol **cio**, kion oni povas doni dote al alia fraŭlino.^{FE.23}
- Ne **cio** utilas, kio brilas.^{PE.1613}
- **Cio** estis mensogo!^{Rz.34}
- Ne **cio** brilanta estas diamanto.^{PE.1610}

Ĉio tio

Oni uzas kutime *cio* (*ĉi*) *tio* anstataŭ *ĉiu* (*ĉi*) *tiu* *afero* (aŭ anstataŭ *cion* de [*ĉi*] *tio*), kvankam tio estas gramatike iom stranga. Normale du O-vortoj aŭ du tabelvortoj je O ne povas tiel priskribi unu la alian:

- *Geografio, universala historio, historio de la pola literaturo... iam milernis **cion** ĉi tion.*^{M.32}
- *Si parolis **cion** **tion** ĉi kiel monologon.*^{BV.41}
- *Sciu do, ke **cio tio**, kio ĉiutage estas alportata al vi de la gazetoj sub la laŭta nomo de "novaj lingvoj internaciaj", estas nur projektoj.*^{FK.283}

Anstataŭ *cio tio* ĉi oni povas ankaŭ uzi *cio* ĉi aŭ *ci cio* (§14.1.2).

Nenio

- *La nokto estis tiel malluma, ke ni **nencion** povis vidi eĉ antaŭ nia nazo.*^{FE.33}
- *En la eldiritaj vortoj ŝi aŭdis **nencion** krom moka maljustaĵo.*^{M.205}
- *La postulo de la mastrino de la informa oficejo havis en si **nencion**, kio povus esti rigardata kiel ofenda.*^{M.26}
- *Nenio armis min kontraŭ malriĉeco, **nenio** instruis min labori.*^{M.88}
- *Unuj diris absolute **nencion**, aliaj diris tro multe.*^{FA3.19}
- *Li estis homo de gaja, pri **nenio** zorganta vivo.*^{M.45}
- *En la domo estas jam **nenio** por manĝi.*^{M.19}
- *Por meti finon al tiu ĉi akra korespondado, mi decidis paroli jam plu **nenion** pli pri tiu ĉi temo.*^{L1.68}
- *Elezistas **nenio** certa sur la tero, krom tio, kion la homo posedas en sia propra brusto kaj kapo.*^{M.15}

Nenio = “io senvala aŭ malgrava”

Ofte *nenio* estas uzata figure pri senvalaĵo, malgravaĵo aŭ neglekteblaĵo:

- *Miaj scioj en la regiono de la sciencoj naturaj estas tiel supraj, ke ili estas preskaŭ **nenio**.*^{M.59}
- *En komparo kun tio la korpa sufero estis **nenio**.*^{FA1.111}
- *Kiu havas nenion, estas **nenio**.*^{PE.1007}
- *Kulo **nenion** valoras, sed ĝia piko doloras.*^{PE.1206}

Kiel ordinara O-vorto

Iafoje, tre malofte, oni uzas tabelvortojn je O kiel ordinarajn O-vortojn. La plej ofta okazo estas *io* uzata ne por *iu afero*, sed por *afero* (kun nuanco de nedifinebleco). En tia uzo la tabelvortoj je O kapablas ricevi J-finaĵon, artikolon, antaŭmetitajn priskribojn k.t.p.:

- *Sed kio estis **la aldona io**, pri kiu vi parolis?*^{FA3.130} = ...*la aldona afero, pri kiu...* Oni uzas ĉi tie *kiu* rilate al *io*, ĉar *io* ne estas ordinara tabelvorto plu.
- *Lia potenco konsistas el diversaj **ioj**, el kiuj ĉiu aparte per si mem estas ne grava, sed ĉiuj kune donas al li grandan forton.*^{LR.89} = ...*el diversaj nedifineblaj aferoj...*
- *Se **iu ion okupas** [...], tiam en tiu momento **la io** estas okupata de **la iu**.*^{LR.91} Ĉi tie ankaŭ *iu* estas uzata kiel ordinara O-vorto kun *la*.

Vortfarado

Neniajo = “afero simila al nenio, senvalaĵo”: *Viaj kontraŭuloj fariĝos **neniajo** kaj pereos.*^{Jes.41}

Nenieco = “eco esti kiel nenio, neekzistado”: *Ĉu vi pensas, ke de la brako de redonanto vi savos vin en la dezerta regno de la **enieco**?*^{Rt.130} (≈ *Ĉu vi pensas, ke vi eskapos de Dio post la morto?*)

Neniigi, neniiĝi = “iĝi nenio, detru, iĝi nenio, detruig”: *Mi **neniigos** vin, kaj vi ne plu ekzistos.*^{Jh.26} *Kie ne estas konsilo, tie la entreprenoj **neniigas**.*^{SS.15} *La cielo **disneniigas** kiel fumo.*^{Jes.51}

En la ĉi-antaŭaj kunmetaĵoj oni forigis parton de tabelvorto. Tion oni normale ne povas fari (§13.2). La mencitaj kunmetaĵoj estas tradiciaj, akceptitaj esprimoj, sed oni ne provu fari novajn similajn vortojn. Komparu kun la simila kunmetaĵo *tiaj* (§15.3).

15.3. Tabelvortoj je A

<i>kia</i>	de kiu speco, havanta kiun econ
<i>tia</i>	de tiu speco, havanta tiun econ
<i>ia</i>	de iu speco, havanta iun econ
<i>cia</i>	de ĉiu speco, havanta ĉiun econ

nenia de nenu speco, havanta neniu econ

La tabelvortoj je A rolas A-vortece kaj priskribas la samajn specojn de vortoj kiel A-vortoj (§5). Ili ricevas J-finajon kaj N-finajon laŭ la samaj reguloj kiel A-vortoj. Sed tabelvortoj je A montras ĉiam ecojn kaj specojn, dum vortoj kun vera A-finajo povas havi multe pli variajn signifojn (§37.2.2).

La tabelvortoj je A estas difiniloj (§9). Tial oni ne povas uzi *la* (§9.1) kune kun ili.

Legu pri la diferenco inter tabelvortoj je A kaj tabelvortoj je U en §15.1.

Kia

- **Kia li estas?** *Ĉu li estas maljuna aŭ junaj?*^{Rz.39} Demanda *kia*.
- **Kia supo ĝi estas?** *Vi simple akvon enverŝis en la tason.*^{Rz.27}
- **Kian agon vi havas?**^{M.155}
- **Kia estas via nomo?**^{FA1.34} Aŭ: *Kiu [el ĉiuj nomoj] estas via nomo?* Aŭ pli ofte: *Kio estas via nomo?* Zamenhof uzis ankaŭ: *Kiel estas via nomo?*^{Rz.63} Plej ofte oni tamen diras: *Kiel vi nomigas?*
- *Ni ŝajnigu, kvazaŭ ni tute ne scias, kia homo li estas.*^{Rz.32} *Kia* en demanda subfrazo.
- *Si sentis, kian por si nefavoran impreson ŝia ludado faris sur la virino.*^{M.28}
- **Kia ĝoja festo!**^{FE.10} Ekkria *kia*.
- **Kia bela persono si estas!** *kiaj okuloj! kiaj haroj! staturo de regino!*^{M.46}
- **Kian belan sabron kaj grandan tornistron vi havas!**^{FA1.1}
- **Kia estas via laboro, tia estas via valoro.**^{PE.835} Rilata *kia*.
- *Nun konfirmiĝis do lia opinio, ke si ne estas tia, kia devas esti regino.*^{FA1.112}
- *Tiu ĉambro havis ŝajnon de saloneto; sed en efektiveco ĝi estis komercejo tia sama, kiaj estas ĉiuj aliaj komercejoj.*^{M.20}
- *La bildo ne estis tia, kiajn oni ordinare vivas, ne, ĝi havis en si vivon.*^{FA1.123}

Se post *tia* aŭ (*tia*) *sama* ne sekvas tuta frazo (kun ĉefverbo), sed sola frazparto, tiam oni ne uzas *kia*, sed komparan *kiel* (§20.1.1): *Ĝia uzado estas tia sama kiel en la aliaj lingvoj.*^{FE.27} *La virineto de maro vidis, ke si havas korpon tian kiel ili.*^{FA1.67}

Tia

- *Dio gardu! mi estas tute moderna, kaj tia oni devas esti.*^{FA3.50} *Tia* montras la antaŭe diritan econ.
- *Mi ne apartenas al tiaj personoj.*^{M.85} *Tia* montras ion antaŭe diritan.
- *Be! li staris senhelpe, tian respondon li ne atendis.*^{FA3.97}

O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj

- Estis **tia** ventego, ke la tegoloj deflugins de la tegmentoj.^{FA1.47} Tia almontras la postan *ke*-frazon.
- Mi havas **tian** senton kvazaŭ mi kisus mian patrinon.^{FA2.26} Tia almontras la postan *kvazaŭ*-frazon.
- Restu ĉiam **tia**, kia vi estas.^{FA3.60} Tia almontras la postan *kia*-frazon.
- La arbo de la suno estis belega arbo tia, kian ni neniam vidis.^{FA3.114}
- Tie estis **tia** izoliteco, kiun si neniam antaue spertis.^{FA1.105} Tia almontras la postan *kiu*-frazon.
- Mi ĝojas, ke vi havas tian saman opinion, kiel mi.^{Rz.59} Tia almontras la postan *kiel*-komparon.
- Ne skribu al mi **tiajn** longajn leterojn.^{FE.18} *Tiajn* difinas la tutan frazparton *longajn leterojn*. Oni povus ankaŭ uzi *tiel*, kiu priskribus nur la A-vorton *longajn*. La signifodiferenco estas tre malgranda.
- Al tiuj ĉi prefiksoj kaj sufiksoj estas donita la signifo de memstaraj vortoj, kaj kiel **tiaj** ili estas lokitaj en la vortaro.^{FK.233} *Tiaj* = memstaraj vortoj.

Iafoje kiam ĉeestas rilata *kia*-subfrazo, *tia* povas esti forlasata: §33.4.3.

Ia

- *Via vino estas nur ia abomena acidajo.*^{FE.35}
- *Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklar-aĵon.*^{FE.35}
- *Ni ne povis atingi ian rezultaton.*^{FE.42}
- *Ili kuradas tien kaj reen, kvazaŭ ili havus ian laboron.*^{FA2.153}
- *En la pordega arkajo staris ankoraŭ Aleĉjo kaj interparolis mallauite kun ia juna viro.*^{M.172}
- *Ib en timego elsaltis sur la teron kaj kuris ian distancon.*^{FA3.88}
- *Ne ekzistas homo, kiu ne havus iajn pekojn.*^{Rz.8}
- *Pri talento mi neniam aŭdis, ke vi ian havas.*^{M.156}

Ĉia

- *Maldiligenteco estas la radiko de ĉia malbono.*^{FA3.122}
- *Ĉia dono estas bono.*^{PE.225}
- *Si meritis ĉian laŭdon.*^{FA1.51}
- *En ĉia okazo la artikoloj devas ĉiam esti subskribitaj per plena nomo kaj adreso.*^{OV.98}
- *La plej granda parto de la publiko estas tute indiferenta por ĉia nova afero.*^{OV.85}

Nenia

- *Nenia Dio ekzistas!*^{Rt.127}
- *Nenia konstruo povas esti sen bruo.*^{PE.1709}
- *Pli da mono ŝi ne havis, kaj laborenspezon ŝi havis nenian.*^{M.178}
- — *Ĉu ekzistas **nenia loko en la mondo, kie mi povus ion ellerni?*** [...] — Mi konas **nenian tian lokon.**^{M.137}
- *Nenia dancistino povos flirtadi tiel gracie kiel vi.*^{FA1.61}

Vortfarado

Tiajo = “tia ajo, afero tia”: *Mi ne ŝatas **tiajojn**.* Pri tiaj ĉi kunmetajoj vidu ĉiantaŭe ĉe tabelvortoj je O, kaj ankaŭ ĉe la klarigoj pri tabelvortaj postpartoj kaj ordinaraaj finaĵoj (§13.2).

15.4. Tabelvortoj je ES

ties	(la)... de <i>tiu(j)</i>
ies	(la)... de <i>iu</i>
ĉies	(la)... de <i>ĉiu(j)</i>
nenies	(la)... de <i>nenu</i>

La tabelvortoj je ES ĉiam enhavas la signifon de la rolvorteto *de*, sed *de* havas plurajn signifojn (§12.3.2). El tiuj signifoj, la ES-vortoj havas ĉefe **posedan** aŭ **apartenan** signifon, sed ili povas ankaŭ montri **sencan objekton** aŭ **sencan subiekton**. La ES-vortoj havas do la samajn specojn de signifoj kiel la posedaj pronomoj (§11.2).

ES-vorto, kiu estas rekta priskribo, aldonas difinitan signifon al sia frazparto. ES-vortoj do estas difiniloj (§9) — same kiel la posedaj pronomoj — kaj oni ne povas uzi *la* (§9.1) kune kun ili. Se oni anstataŭigas ES-vorton per *de*-esprimo, oni normale devas aldoni *la*.

Same kiel posedaj pronomoj la ES-vortoj staras antaŭ la priskribata afero, dum samsignifa *de*-esprimo devas stari poste. Ĝuste tio estas la kialo, ke la ES-vortoj ekzistas, ĉar kelkaj specoj de frazoj funkciias pli bone, se posedas esprimo povas stari antaŭ la posedata afero (§33.4.1.3).

ES-vortoj ne povas ricevi J-finajon aŭ N-finajon.

Kies

- *Kies tombo tio ĉi estas?*^{H.147} = *La tombo de kiu (persono) tio ĉi estas?* Demanda **kies**.
- *Kies filino vi estas?*^{Gn.24}
- — *Sinjoro, kies tiuj ĉi soldatoj?* — *De la norvego.*^{H.119} = ...*de kiu (persono) estas tiuj ĉi soldatoj?*... Mallongigita demando. La ĉefverbo mankas.

- *Mi efektive ne scias, **kies** kulpo ĝi estas.*^{M.105} *Kies en demanda subfrazo.*
- *Scias la kato, **kies** lardon ĝi manĝis.*^{PE.2204}
- *La vidvino ekvidis virinon, [...] **kies** vizaĝon si en la krepusko ne rekonis, sed **kies** mallonga jupo [...] montris, ke si estas virino popolamasa.*^{M.10} *Rilataj kies.*
- *Si [...] levis la rigardon kaj la manojn al la peco da ĉielo, **kies** malluma kaj profunda fono brilis per steloj.*^{M.94}
- *Trovigas centoj da lokoj, ĉe **kies** nomo la koro ekbatas per vojaĝdeziro.*^{FA1.145}
- *Nek al ni, nek al iu alia venis en la kapon diri, ke ĝi estas ia ennovajo, pri **kies** akceptado aŭ neakceptado oni devas konsiliĝi.*^{OV.102} *Kies montras sencan objekton: **kies** akceptado → la akceptado de kio → la akceptado de ia ennovajo → oni akceptus ian ennovajon.*

Ties

Ties ne estas tre multe uzata. Normale oni preferas posedajn pronomojn (*lia, ŝia, ĝia* aŭ *ilia*). *Ties* estas uzata ĉefe por almontri antaŭan subfrazon, aŭ kunlabore kun *kies*:

- *Kiu eĉ nur gratetos al li la haŭton aŭ difektos al li eĉ unu haron, **ties** karnon mi dissiros je pecoj kaj donos ĝin kiel manĝon al malsataj vulturoj!*^{Rt.121} *Ties* montras la subjekton de la antaŭa *kiu*-frazo.
- *Kies gasto mi estas, **ties** feston mi festas.*^{PE.896} *Ties* almontras la antaŭan *kies*.

Ties estas ankaŭ uzebla, kiam oni devas fari distingon inter malsamaj personoj aŭ aferoj. Tiam prefere tio, kio antaŭe aperis kiel subjekto, estu reprezentata de *lia, ŝia, ĝia* aŭ *ilia*, dum alia(j) persono(j) aŭ afero(j) estu reprezentata(j) per *ties*:

- *La infano ludis kun sia pupo, kiam subite **ties** kapo frakasiĝis.* *Ties* montras, ke temas pri la kapo de la pupo. Se estus la kapo de la infano, oni dirus *ĝia kapo*.

Legu pli pri tia distingo pere de *tiu(j)* en §15.1.

Ies

Ies estas kutime uzata nur pri unu nekonata persono (ne pri ajoj, nek pri pluraj aferoj aŭ personoj):

- *Kiu gójas pri **ies** malfeliĉo, tiu ne restos sen puno.*^{SS.17} = ...pri la malfeliĉo de iu persono...
- *Ĉu vi ne scias, ke ĉiun tagon estas **ies** tago de naskiĝo?*^{BV.9}
- *En la sama momento si sentis, ke **ies** fortaj mano ŝin kaptas.*^{FA3.45}

Ĉies

Ĉies estas kutime uzata nur pri personoj, ne pri ajoj:

- *Tio estis la koro de riĉa fama viro, kies nomo estis sur ĉies lipoj.*^{FA1.84} = ...sur la lipoj de ĉiuj personoj.
- *Ĉies okuloj kun teruro deturniĝis de tiu homo.*^{Rt.126}
- *Klopodi pri ĉies favoro estas pleje malsaga laboro.*^{PE.1128}

Nenies

Nenies estas kutime uzata nur pri personoj, ne pri aĵoj:

- *Memoru, ke Esperanto estas **nenies** propraĵo.*^{OV.388} = ...ke Esperanto estas la propraĵo de neniuj personoj.
- *Mi estas nun tre kontenta, ĉar mi havas mian panon kaj bezonas jam **nenies** helpon.*^{L1.114} *Nenies* montras sencan subjekton. = ...mi bezonas jam helpon fare de neniuj personoj.
- *Nenies opinion mi akceptas blinde.*^{OV.543}

Vortfarado

Ĉiesul(in)o = “prostituit(in)o”: *Se mi voluptas pri korpa plezuro — mi iras al strataj ĉiesulinoj, kaj havas ĉion kion mi deziras.*

Ĉiesajo = “io (precipe komputila programo) senpage uzebla de ĉiu ajn”: *Tie troviĝas kolekto da ĉiesajoj senkoste elŝuteblaj.*

15.5. Ambaŭ

Ambaŭ = “ĉiuj du”. Oni uzas *ambau* anstataŭ *ĉiuj* (§15.1), kiam estas precize du aferoj aŭ personoj.

Ambaŭ povas roli en frazo tute same kiel *ĉiuj*, kiel rekta priskribo, pronomice k.t.p. *Ambaŭ* estas ofte uzata kune kun *vi*, *ni* aŭ *ili* por precizigi, ke temas pri precize du. Tiam *ambau* rolas kiel apudmeto (§25.3).

Ambaŭ ne povas ricevi J-finaĵon aŭ N-finaĵon.

Ambaŭ estas difinilo (§9). Tial oni ne povas uzi *la* (§9.1) kune kun *ambau*.

- *Ambaŭ frazoj estas bonaj!*^{LR.98} Estas du frazoj. Ĉiu el ili estas bona.
- *La pli maljuna [filino] estis tiel simila al la patrino per sia karaktero kaj vizaĝo, ke ĉiu, kiu ŝin vidis, povis pensi, ke li vidas la patrinon; ili **ambau** estis tiel malagrablaj kaj tiel fieraj, ke oni ne povis vivi kun ili.*^{FE.11} = ...ĉiuj du [la filino kaj la patrino] estis tiel malagrablaj...
- *Mi penos viziti vin iun alian tagon, kiam ni **ambau**, vi kaj mi, estos liberaj.*^{OV.538}
- *Pli bone estas iri seninfana en la ĉielon, ol se **ambau**, la patro kaj la filo, iras en la inferon.*^{Rt.10}

Zamenhof iafoje uzis *ambau* anstataŭ *du*: *Ĉiuj sidiĝas ĉirkaŭ la **ambau** Pjotroj Ivanoviĉoj.*^{Rz.13} *Ĝi* [la rivero] *inundis siajn **ambau** bordojn.*^{Krl.12} Oni vidas, ke *ambau* tiam povas aperi kun difinilo (*la*, *siajn* k.a.). Zamenhof poste skribis, ke tia uzo estas malbona (*Lingvaj Respondoj* p. 99). Oni do uzu ĉiam *du* en tiaj frazoj: *Ĉiuj sidiĝas ĉirkaŭ la *du* Pjotroj Ivanoviĉoj.* *Ĝi*

inundis siajn du bordojn. Oni tamen povas bone diri ekz.: *Ĝi inundis ambaŭ siajn bordojn.*

Por kontroli, ĉu *ambaŭ* estas ĝuste uzata, oni ŝanĝu la frazon tiel, ke ĝi temas pri pli ol du aferoj. Se oni tiam uzus *ĉiuj*, oni scias, ke *ambaŭ* estas korekte uzata.

15.6. Liternomoj

La nomoj de la Esperantaj literoj estas: *a, bo, co, ĉo, do, e, fo, go, ĝo, ho, ĥo, i, jo, ĵo, ko, lo, mo, no, o, po, ro, so, ŝo, to, u, ūo, vo, zo.*

La liternomojn oni uzas por paroli pri la literoj mem, por klarigi, kiel vorto estas skribata, kaj por elparoli mallongigojn. La “o” de la konsonantaj nomoj ne estas O-finaĵo, sed elparolhelpa vokalo. Diversaj finaĵoj povas aldoniĝi, sed la “o” ĉiam restas.

La liternomoj povas aperi O-vortece en frazo sen aldono de finaĵo:

- *Tiu vorto komenciĝas per B* [“bo”] *kaj finiĝas per A* [“a”].
- *Ŭ* [“ūo”] *estas U* [“u”] *kun supersigno.*
- *La vorto “lingvo” estas skribata: “lo, i, no, go, vo, o”.*
- *Mi planas partopreni en la IJK* [“i, jo, ko”]. Rimarku, ke en tia mallongigo ĉiu litero estas elparolata kiel aparta vorto (§2.2).
- *La nomo “Anno” estas skribata per du N* [“no”].

Oni povas aldoni finaĵojn laŭ bezono. Se oni volas aldoni J-finaĵon aŭ N-finaĵojn, oni devas unue almeti O-finaĵon:

- *Tiu vorto estas skribata per du B-oj* [“bOoj”]. Aŭ: ...*per du B*.
- *Sur la papero estis tri A-oj* [“Aoj”]. Aŭ: ...*tri A*.
- *Mi partoprenis en tri IJK-oj* [“i-jo-kO-oj”]. Aŭ: ...*en tri IJK*.
- *Li elparolas la R-ojn* [“rOojn”] *tre forte.*

Por uzi liternomon A-vortece aŭ E-vortece oni devas uzi A-finaĵon aŭ E-finaĵojn (sed apenaŭ estas okazoj uzi verbajn finaĵojn):

- *La n-a* [“nOa”] *potenco de dek.* Matematika esprimo (la litero “n” simbolas ĉiun ajn nombron).

Note: Multaj assertas, ke la “o” de la liternomoj ja estas O-finaĵo, sed normale ili tamen en la praktiko sekvas la ĉi-antaŭajn regulojn. Sed kelkaj fakte traktas tiujn ĉi helpvokalojn kiel verajn O-finaĵojn. Ili diras: *bo, boj, bon, bojn, ba, baj, ban, bajn*, k.t.p. Tiam la finaĵoj ricevas akcenton, kio normale neniam okazas.

La principoj por uzi liternomojn en frazoj similas al la uzo de ne-Esperantigitaj propraj nomoj (§35.2) kaj citaĵoj (§36).

Ankaŭ multaj ne-Esperantaj liternomoj (§19) estas vortetoj.

Aperis diversaj proponoj de aliaj liternomoj, sed neniu propono fariĝis vaste uzata. Oni restu ĉe la Fundamentaj liternomoj. Ili estas la solaj, kiuj funkcias praktike, ĉar nur ili estas konataj de ĉiuj Esperantistoj.

En ekz. telefonado la ordinaraj liternomoj tamen povas esti malfacile aŭdeblaj. Kiam en tiaj okazoj necesas klarigi la literumadon de vorto, oni povas

O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj

uzi “literuman alfabeton”, kie ĉiu litero estas reprezentata de tuta vorto. La sekva literuma alfabeto estas uzata de Universala Esperanto-Asocio:

Asfalto, Barbaro, Centimetro, Ĉefo, Doktoro, Elemento, Fabriko, Gumo, Girafio, Hotelo, Haoso, Insekto, Jubileo, Jurnalisto, Kilogramo, Legendo, Mašino, Naturo, Oktobro, Papero, Rekordo, Salato, Ŝilingo, Triumfo, Universo, U Universo-hoko, Vulkano, Zinko.

La ne-Esperantajn literojn Q, W, X kaj Y oni en tiaj okazoj nomu per iliaj plenaj Esperantaj nomoj (§1.2).

16. Kunligaj vortetoj

En tiu ĉi paragrafo estas klarigoj pri la kunligaj vortetoj *kaj* (§16.1), *aŭ* (§16.2), *sed* (§16.3), *plus kaj minus* (§16.4). Kunliga vorteto estas ankaŭ *nek* (§21).

16.1. Kaj

Kaj ligas du aferojn, kiuj ludas la saman rolon en la frazo:

- *Karlo kaj Petro manĝas.* Du personoj faras la saman agon. Estas du subjektoj.
- *Karlo manĝas kaj trinkas.* Karlo samtempe faras du agojn. Estas du ĉefverboj.
- *Karlo manĝas rizon kaj legomojn.* Du aferoj estas trafataj de la sama ago en la sama maniero. Estas du objektoj samspecaj.
- *Petro manĝas per forkon kaj tranĉilon.* Du iloj helpas al la sama ago. Oni ne bezonas ripeti la rolvorteton antaŭ ambaŭ. La unua rolvorteto sufiĉas por montri la rolon ankaŭ de la vorto post *kaj*. Sed oni povas ĝin ripeti: *per forkon kaj per tranĉilon*.
- *Antaŭen sen halto kaj timo!*^{FK.313} = *Antaŭen sen halto kaj sen timo!*
- *Petro estas maljuna kaj sagā.* Du ecoj estas samtempe ligitaj al la sama subjekto per la sama verbo. Estas du perverbaj priskriboj.
- *Karlo kantas bele kaj elegante.* Estas du manieraj komplementoj.
- *Petro havas grandan kaj luksan domon.* Kiam du A-vortoj rekte priskribas la saman O-vorton, oni ofte forlasas *kaj*: *Petro havas grandan luksan domon.*
- *Li havas domon el ligno kaj el ŝtono.* Du frazpartoj kun rolvorteto rekte priskribas la saman O-vorton. Oni povas forlaasi la duan *el*: ...*el ligno kaj ŝtono*.
- *Karlo laboras por kaj per Esperanto.* La vorto *Esperanto* partoprenas en du roloj en la frazo. Anstataŭ diri *por Esperanto kaj per Esperanto* oni ligas la du rolvortetojn per *kaj*, kio estas pli eleganta.

Se estas pli ol du aferoj kun la sama rolo, oni kutime metas *kaj* nur antaŭ la lasta, precipice se estas tre longa elnombrado de aferoj. Tie, kie mankas *kaj*, oni elparole povas iomete paŭzi. Skribe oni tie metas komon:

- *Petro, Karlo, Elizabeto kaj Eva vojaĝis kune al la kongreso.* = *Petro kaj Karlo kaj Elizabeto kaj Eva vojaĝis...*
- *Hodiaŭ ni manĝos supon, salaton, viandajon, frititajn terpomojn kaj glacajon.*
- *Petro laboras per fosiloj, hakiloj, martelo, segilo kaj multaj aliaj aferoj.*
- *Karlo laboras tro rapide, fuſe, senzorge kaj malracie.*

- *La domo de Petro estas granda, luksa, komforta, bela kaj bonege konstruita.*
- *Karlo laboras por, per, pri kaj en Esperanto.*

En paroleca stilo oni iafoge plene forlasas *kaj*:

- *Li estas stulta, malaminda. Mi tute ne ĉatas lin.*
- *Venis Karla, Petro, Eva. Jes, ĉiuj miaj amikoj venis.*
- *Ni dancis, kantis, faris multajn amuzajn aferojn.*

Kaj... kaj

Por emfazi kaj insisti oni povas uzi *kaj* antaŭ ĉiuj aferoj, ankaŭ antaŭ la unua. Legu pri *kaj... kaj* en la klarigoj pri kombinitaj vortetoj en §17.5.

Kaj inter tutaj frazoj

Kaj povas ligi tutajn frazojn, kiuj iamaniere kunapartenas. La ligitaj frazoj devas esti samspecaj. Aŭ ili ĉiuj estas ĉeffrazoj, aŭ ili ĉiuj estas subfrazoj:

- *Petro legis la gazeton, kaj Karlo rigardis televidon.* Du ligitaj ĉeffrazoj.
- *Anno iros promenigi la hundon, kaj Elizabeto restos hejme.* Du ligitaj ĉeffrazoj.
- *Li iras per aŭto. (kaj) si iras per trajno, kaj mi iras piede.* Tri ligitaj ĉeffrazoj. Kiel kutime oni preferas meti *kaj* nur antaŭ la lasta.
- *Ili diris, ke ili tre amuziĝis, kaj ke ili volonte revenos venontjare.* Du ligitaj *ke*-frazoj. Ambaŭ estas objekto de la ĉefverbo *diris*.
- *Jen venas tiu knabino, kiu savis mian vivon, kaj kiu poste malaperis.* Du ligitaj *kiu*-frazoj. Ambaŭ estas rekta priskribo de *tiu knabino*.
- *Mi volas foriri, ĉar mi estas laca, kaj ĉar mi havas kapdoloron.* Du ligitaj *ĉar*-frazoj. Ambaŭ montras kialon de la ĉeffrazo *mi volas foriri*.
- *Mi volas foriri, ĉar mi estas laca, kaj mi havas kapdoloron.* Du ligitaj frazoj, kiuj kune formas unu *ĉar*-frazon. La du frazoj kune montras kialon de la ĉeffrazo. Praktike apenaŭ estas diferenco inter ĉi tiu ekzemplo, kaj la antaŭa.
- *Li diris, kaj ke li fartas malbone, kaj ke li volas kuniri.*

Kiam pluraj frazoj estas ligitaj, oni ofte povas forlasi frazelementojn, kiuj aperas en ĉiuj frazoj (§32.3). Tio tamen ne ĉiam eblas.

Kaj inter vortostumpoj

Iafoje, precipe en skriba lingvaĵo, oni uzas *kaj* por ligi du aŭ pli da elementoj de kunmetita vorto por mallongigi frazon:

- *Ili en- kaj el-iris tre rapide. = Ili eniris kaj eliris tre rapide.*
- *Tio estas kombinita mangaj- kaj gazet-vendejo. = ...mangajvendejo kaj gazetvendejo.*

- *Li faris multajn erarojn: skrib-, leg- **kaj** pens-erarojn. = ...skriberarojn, legerarojn **kaj** penserarojn.*
- *Tute mankas sub-tasoj **kaj** -teleroj. = ...subtasoj **kaj** subteleroj.*

Ĉi tiaj frazoj estas sufiĉe nenaturaj. Ĝenerale ili estas malkonsilindaj, precipe kiam ili enhavas vortostumpojn sen finajoj, kio normale ne eblas en Esperanto. Oni prefere uzu aliajn rimedojn mallongigi:

- *Ili iris en la domon **kaj** el ĝi tre rapide.*
- *Tio estas kombinita mangâja **kaj** gazeta vendejo.*
- *Li faris multajn erarojn skribajn, legajn **kaj** pensajn.*

Diversspecaj rilatoj inter ligitaj frazoj

Kiam frazoj estas ligitaj per *kaj*, tiu ligo povas reprezenti multajn diversajn signiforilatojn. Kia estas la rilato, oni devas kompreni el la konteksto. Eblas klarigi la rilaton per aldonaj esprimoj:

- *Mi lavis la vestaĵojn, **kaj** (poste) mi sekigis ilin. Kaj montras tempan sin-sekvon. La vorto *poste* je bezono povas helpi al kompreno.*
- *Ŝi aŭdis teruran bruon, **kaj** (tial) ŝi telefonis al la polico. Kaj montras sekvon aŭ rezulton. *Tial* povas helpi al kompreno.*
- *Anno estas gaja persono, **kaj** (kontraste) Elizabeto estas silentema. Kaj montras kontraston.*
- *Ni klopodis per ĉiuj fortoj, **kaj** (tamen) ni malsukcesis. Kaj montras neatenditan sekvon. *Tamen* povas pliklarigi tion. Ankoraŭ pli klara estus sed anstataŭ *kaj*.*
- *Promesu neniam plu fari tian stultaĵon, **kaj** (tiam) mi helpos al vi reordigi la aferon. Kaj montras kondiĉan rilaton inter la frazoj. *Tiam* povas helpi al la kompreno. Eĉ pli klare estus transformi la unuan frazon en subfrazon kun *se*: **Se** vi promesas neniam plu fari tian stultaĵon, (tiam) mi helpos al vi reordigi la aferon.* Sed tiam oni ne povas uzi *kaj*, ĉar la du frazoj ne plu estas samspecaj. Unu estas subfrazo, kaj la alia estas ĉeffrazo.
- *Ŝi havas brunajn okulojn, **kaj** (aldone) ŝiaj haroj estas longaj. Kaj montras aldonan informon.*
- *Li preferis foriri tre frue de la festo, **kaj** tio ne surprizas min, ĉar vere estis tre enue tie. Kaj montras komenton.*

16.2. Aŭ

Aŭ funkcias same kiel *kaj* (§16.1). Ĝi povas ligi la samajn aferojn en la samaj manieroj, sed aŭ montras, ke la ligitaj aferoj estas **alternativoj**. Aŭ montras, ke oni povas fari elekton inter la ligitaj aferoj, aŭ ke estas necerte, kiu el ili validas:

- **Petro aŭ Karlo laboras.** Du eblaj subjektoj. Unu el ili laboras, eventuale ambaŭ.

- *Ni povas manĝi viandaĵon aŭ fiŝaĵon.* Kion vi preferas? Elektu inter du rektaj objektoj.
- *Vi devas fari tion per fosilo aŭ (per) hakilo.* Elektu inter du iloj.
- *Ĝi estis ruĝa aŭ flava.* Mi ne memoras klare. Du alternativaj perverbaj priskriboj.
- *Mi povas France aŭ Italie paroli.* Vi elektu! Elektu inter du manieroj.
- *Mi konstruus lignan aŭ ŝtonan domon.* Elektu inter du ecoj.
- *Mi ŝatus logi en domo sur monto aŭ ĉe maro.* Elektu inter du lokoj.
- *Ĉu eblas konstrui aŭton kun kvin aŭ ses radoj?* Elektu inter du nombroj.
- *La kato troviĝas sur aŭ sub la domo.* Elektu inter du pozicioj.

Aŭ iafoge ligas vortostumpojn. Tio tamen estas evitinda, same kiel ĉe *kaj* (§16.1): *Tio estas mangaj- aŭ gazet-vendejo.* Prefere diru: ...mangaja aŭ gazeta vendejo.

Se estas pli ol du alternativoj, oni kutime metas aŭ nur antaŭ la lasta:

- *Vi povas vojaĝi per trajno, buso, aŭto aŭ biciklo.*
- *Kiu povas helpi min? Eble Karlo, Petro aŭ Elizabeto.*
- *Ĉu vi volas glaciaĵon citronan, ĉokoladan, fragan aŭ vanilan?*

Aŭ povas ligi tutajn frazojn:

- *Ĉu mi kapablas plenumi tiajn laborojn aŭ ĉu mi ne kapablas?*^{M.133}
- *La [...] pasantoj [...] forflankiĝis antaŭ ŝi, supozante, ke ŝi estas frenezulino aŭ ke ŝi havas iam urĝegan bezonon rapidi.*^{M.210}
- *Ŝi ne sciis, ĉu ŝi nur songis aŭ ĉu tio estis efektivajo.*^{FA1.105}
- *Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas por vino.*^{FE.32}

Ekskluziva kaj inkluziva aŭ

Normale aŭ estas ekskluziva. Tio signifas, ke nur unu el la alternativoj povas validi. Iafoge tamen aŭ estas inkluziva. Tiam ĝi permesas, ke oni elektu pli ol unu el la alternativoj (eventuale eĉ ĉiujn). Ĉu aŭ estas inkluziva aŭ ekskluziva, montras la konteksto:

- *Ĉu hodiaŭ estas varme aŭ malvarme?*^{FE.25} Normale ne povas esti kaj varme kaj malvarme samtempe (en la sama loko).
- *Vi povas dormi en la gastlito, aŭ vi povas serĉi hotelon.* Normale ne eblas elekti ambaŭ.
- *Ĉu vi volas kafon aŭ teon?* La demandanto verŝajne intencas, ke la demandato elektu nur unu trinkaĵon, ne ambaŭ.
- *Estu apud la reĝo, kiam li eniros aŭ eliros.*^{Kr2.23} Ja eblas esti apud la reĝo kaj kiam li eniros, kaj kiam li eliros (sed ne samtempe).
- *Ni povas kuiri omleton, aŭ ni povas fari salaton.* Teorie eblas fari ambaŭ, sed oni normale komprenas, ke oni devas elekti unu el la alter-

nativoj. La inkluziva senco tamen eblas. Por montri klare la eblon elekti ambaŭ estas plej bone rekte diri tion: Ni povas kuiri omleton, (*aŭ*) ni povas fari salaton, *aŭ* ni povas fari ambaŭ.

Por emfaze montri, ke *aŭ* estas ekskluziva, oni povas uzi *aŭ* antaŭ ĉiu alternativo (§17.1).

Por montri, ke *aŭ* estas inkluziva, oni iafoge, precipe en skriba lingvo, uzas la esprimon *kaj/aŭ*: *La vojaĝo okazos per trajno kaj/aŭ buso.* = *La vojaĝo okazos per trajno aŭ buso, aŭ per trajno kaj buso.* *La vojaĝo okazos per trajno aŭ buso aŭ ambaŭ.* Aperis duboj, kiel elparoli *kaj/aŭ*. La suprenstrekro reprezentas la signifon *aŭ*, sed oni malemas diri *kaj aŭ aŭ*. Pli volente oni diras simple *kaj aŭ*, sed tion iuj opinias tro mallogika. Normale oni ne uzas *kaj/aŭ* en la parola lingvo, nur en la skriba. Ŝajnas rekomeninde eviti *kaj/aŭ* ankaŭ en skriba uzo. Pli bone estas rekte eldiri la eblon elekti ĉiujn alternativojn.

La okazintaj provoj enkonduki la novan vorton **kaŭ**^o por *kaj/aŭ* estas senesperaj.

Aŭ post neo

Kiam *aŭ* aperas post neado, ĝi logike egalas al *nek* (§21):

- *Li neniam fumas aŭ drinkas.* La nea vorto *neniam* rilatas al *fumas aŭ drinkas* kune. = *Li neniam fumas nek drinkas.*

Se oni uzas *kaj*, la signifo ŝanĝigas: *Li neniam fumas kaj drinkas.* Li neniam faras ambaŭ agojn samtempe, sed eble li faras ilin aparte.

Aŭ... aŭ

Se oni metas *aŭ* ankaŭ antaŭ la unua afero, oni montras, ke la prezentitaj alternativoj estas nepre la solaj. Devas esti unu el ili, neniu alia. Legu pri *aŭ... aŭ* en la klarigoj pri kombinitaj vortetoj en §17.1.

Specialaj uzoj de aŭ

Aŭ povas montri alternativan nomon de la sama afero:

- *La makropo aŭ kanguroo estas Aŭstralio besto.* Makropo kaj kanguroo estas tute samsignifaj vortoj. En tiaj ĉi okazoj oni normale ne ripetas eventualan *la* antaŭ la dua nomo.
- *Patriotismo aŭ servado al la patrujo mi nomas nur la servadon al la bono de ĉiuj miaj sampatranoj.*^{OV318} La du esprimoj estas malsamaj nomoj de la sama afero.

Iafoge la dua nomo povas esti pli bona alternativo. Oni aldonas ĝin pli-malpli kiel korekton. Por emfazi, ke temas pri korekto, oni povas aldoni *pli bone*, *pli vere*, *pli ĝuste*, *pli korekte*, *preferere* aŭ similan esprimon:

- *Kun ĉi tiuj vortoj eniris, aŭ pli vere enjetis sin en la ĉambron virino.*^{M.27} *Eniris* ne estis sufice trafa esprimo.

Iafoge *aŭ* montras, kio okazus, se la antaŭa alternativo ne efektiviĝus:

- Iru, mi diras, aŭ mi trapikos vin trae.^{RT.132} = Iru, mi diras. Se vi ne iros, mi trapikos vin trae.
- Enŝaltu la radion, aŭ ni maltrafos la novajojn. = Se vi ne enŝaltos la radion, ni maltrafos la novajojn.

16.3. Sed

Sed ligas frazojn aŭ frazpartojn, kaj montras, ke ili iel kontrastas inter si:

- *La papero estas tre blanka, sed la neĝo estas pli blanka.*^{FE.10}
- *Li amas min, sed mi lin ne amas.*^{FE.18}
- *Mi zorgas pri ŝi tiel, kiel mi zorgas pri mi mem; sed ŝi mem tute ne zorgas pri si kaj tute sin ne gardas.*^{FE.18}
- *Laŭ la projekto de la inĝenieroj tiu ĉi servojo estas konstruata en la daŭro de du jaroj; sed mi pensas, ke ĝi estos konstruata pli ol tri jarojn.*^{FE.25}
- *Nia provinco estas severa, sed justa.*^{FE.37}
- *Tiu domo estis mallarĝa, sed alta.*^{M.6}
- *Pli bona estas knabo malriĉa sed saĝa, ol reĝo maljuna sed malsagta.*^{Pr.4}
- *Li havis [...] unu filinon, belan, mildan kaj saĝan, sed blindan.*^{FA3.116}

Sed povas ankaŭ enkonduki ion, kio malebligas aŭ malhelpas la antaŭan aferon:

- *Mi volis lin bati, sed li forkuris de mi.*^{FE.18}
- *Mi volis ŝlosi la pordon, sed mi perdis la ŝlosilon.*^{FE.34}

Sed povas enkonduki ion, kio estas surpriza, se oni konsideras la antaŭan aferon:

- *Kvinope ili sin jetis sur min, sed mi venkis ĉiujn kvin atakantojn.*^{FE.14}
- *Mi kriis tiel laŭte, kiel mi povis, sed neniu min aŭdis, mi estis tro malproksime.*^{FA3.152}
- *Mia frato ne estas granda, sed li ne estas ankaŭ malgranda: li estas de meza kresko.*^{FE.33}
- *Li donis al mi monon, sed mi ĝin tuj redonis al li.*^{FE.42}
- *Melankolio sed ne doloro, plenigis lian bruston.*^{FA3.64}

Se la antaŭaj vortoj esprimas neadon de io, sed povas enkonduki tion, kio validas anstataŭe:

- *La patro ne legas libron, sed li skribas leteron.*^{FE.9}
- *Se nia afero ne mortis, sed vivas kaj floras, tio ĉi estas en tre granda parto merito de la mortinto.*^{OV.223}
- *Mi ne pendigis mian ĉapon sur tiu ĉi arbeto; sed la vento forblovis de mia kapo la ĉapon, kaj ĝi, flugante, pendigis sur la branĉoj de la arboeto.*^{FE.39}

- *Tio ĉi estis jam ne simpla pluvo, **sed** pluvego.*^{FE.38}
- *Ne la febro, ne la malsano, **sed** la maljuneco lin paralizis.*^{FA3.146}
- *Mi deziras ne la morton de malvirtulo, **sed** ke la malvirtulo deturnu sin de sia vojo kaj restu vivanta.*^{Jh.33}
- *La plej granda parto de la publiko nenion scias ne sole pri nia lingvo, **sed** ankaŭ pri la ideo de lingvo tutmonda entute.*^{OV.93} Ili nenion scias pri nia lingvo, kaj ankaŭ nenion pri la ideo de lingvo tutmonda. La **sed**-frazo kontrastas al ne sole.
- *Mi scias, ke vi estas ne sole librovendisto, **sed** ankaŭ libreldonisto.*^{M.122}

Iafoje **sed** montras kontraston al io subkomprenebla:

- *Ankoraŭ unu fojon ripetu al ŝi la adreson, **sed** malrapide. Sub-komprenas, ke oni antaŭe diris la adreson tro rapide.*
- *Post malpli ol duonhoro ŝi revenis, **sed** ne sola.*^{M.194} Oni supozis, ke ŝi revenos sola.
- *Anstataŭ kafo li donis al mi teon kun sukero, **sed** sen kremo.*^{FE.26} Oni supozis, ke estos ankaŭ kremo en la teo.
- *Mi venas nur kun mia edzino, **sed** sen mia frato.*^{L1.172} Oni supozis, ke ankaŭ la frato venos.

Kaj, kaj ankaŭ *aŭ*, iafoje ligas vortostumpojn (§16.1). Tio tamen estas evitinda. Eĉ pli evitinda estas tia uzo de **sed**: **Tio estas mangaj- **sed** ankaŭ gazet-vendejo.** Diru anstataue ekz.: *Tio estas mangaja **sed** ankaŭ gazeta vendejo.*

Nuanca **sed**

Nuanca **sed** ne ligas du aferojn, sed enkondukas frazon, kiu esprimas ŝanĝon de paroltemo aŭ interrompon:

- *Sed ni ne parolos plu pri tiu ĉi punkto.*^{FK.262} Oni povus imagi sub-komprenitan antaŭfrazon: *Eblus daŭrigi, **sed**...*
- *Sed ni revenu al nia interrompita analizado.*^{FK.268} Eblus imagi la antaŭfrazon: *Mi povus paroli pli pri tio ĉi, **sed**...*

Nuanca **sed** povas ankaŭ enkonduki elkrion de surprizo aŭ malkonsento. Tiam oni iafoje povus diri, ke **sed** kontrastas al la eldiro de alia persono:

- *Mi donos al vi kvin eŭrojn. — **Sed** tio ne estas justa!*
- *Li venkis en la konkursa. — **Sed** tio estas ja bonega!*

Sed kaj **tamen**

Sed ofte aperas kune kun **tamen** (§14.3.17), kiu tiam emfazas la kontraston:

- *Mi ne scias la lingvon hispanan, **sed** per helpo de vortaro hispana germana mi **tamen** komprenis iom vian leteron.*^{FE.34}
- *Si havis forton kaj ŝi estis laborema, **sed** ŝi **tamen** restis malriĉa.*^{FA3.68}

Se oni uzas *tamen*, oni povus ofte same bone uzi *kaj* anstataŭ *sed*, ĉar la kontraston sufice bone esprimas *tamen*:

- *Li havis la impreson, ke li songas **kaj tamen** ne songas.*^{FA2.132}
- *La lekanto sentis sin tiel feliĉa, kvazaŭ tiam estus grava festotago, **kaj tamen** tiam estis nur simpla lundo.*^{FA1.94}

Tamen normale rolas kiel komplemento, dum *sed* estas frazliga vorteto. Tial *sed* aperas komence de sia frazo, dum *tamen* povas aperi en diversaj pozicioj ene de la frazo.

Tamen anstataŭ sed

Iafoje *tamen* aperas komence de ĉeffrazo, kiu estas tre proksime ligita al la antaŭa ĉeffrazo. Tiam *tamen* ekhavas ian frazligan rolon. *Tamen* tiam praktike egalas al *sed*. Oni povus ankaŭ diri, ke *sed* aŭ *kaj* estas subkomprenebla:

- *Li estas tre ekkolerema kaj ekscitiĝas ofte ĉe la plej malgranda bagatelo; **tamen** li estas tre pardonema, li ne portas longe la koleron kaj li tute ne estas venĝema.*^{FE.41}
- *Seninfana estis la edzeco de la rabeno; **tamen** ĝi eliris nenian sonon.*^{M.135}
- *La bušo de Marta iom ekmoviĝis, **tamen** ĝi eligis nenian sonon.*^{Rn.8}
- *Si demandis, videble devigante sin esti serioza, **tamen** ne povante tute kaſi ridezon.*^{M.46}

16.4. Plus kaj minus

La vortetoj *plus* kaj *minus* estas ĉefe uzataj en matematikaj kaj similaj esprimoj por reprezenti la simbolojn + (*plus*) kaj – (*minus*). *Plus* montras adicon, pozitivecon k.s. *Minus* montras subtrahon, negativecon k.s. Gramatikaj reguloj apenaŭ rolas en tia uzado. Oni simple elparolas la simbolon + per la vorto *plus*, kaj la simbolon – per la vorto *minus*:

- $2 + 2 = 4 \rightarrow$ *Du plus du faras kvar.*
- $3 - 1 = 2 \rightarrow$ *Tri minus unu estas du.*
- $20000 + 3000 = 23000 \rightarrow$ *Dudek mil plus tri mil estas dudek tri mil.*
- $20000 - 3000 = 17000 \rightarrow$ *Dudek mil minus tri mil egalas al dek sep mil.*
- $+10^\circ \rightarrow$ *plus dek gradoj = dek gradoj super nulo*
- $-10^\circ \rightarrow$ *minus dek gradoj = dek gradoj sub nulo*
- $+3$ (*plus tri*) *estas pozitiva nombro.*
- -3 (*minus tri*) *estas negativa nombro.*

Legu pli pri matematikaj esprimoj en §23.7.

Iafoje *plus* estas uzata en ordinaraĵoj anstataŭ *kaj*, kiam temas pri adicio aŭ simile. *Minus* povas simile anstataŭi *sed ne*, kiam temas pri subtraho aŭ simile:

- *Ĝi kostas dek eŭrojn plus kvindek cendojn. = ...kaj aldona kvindek cendojn.*
- *Necesas sperto plus zorgemo. = ...kaj ankaŭ zorgemo.*
- *Mi pagos al vi 1000 eŭrojn minus la 100 eŭrojn, kiujn vi ŝuldas al mi.
Mi do pagos sume 900 eŭrojn.*

Iafoje *plus* kaj *minus* estas uzataj kiel rolvortetojn (§12.3), simile al *kun* (§12.3.6.4) kaj *sen* (§12.3.6.12), do ĉiam sen N-finaĵo poste. Estas tamen preferinde ĉiam uzi *plus* kaj *minus* kiel kunligajn vortetojn laŭ la ĉi-antaŭaj ekzemploj, metante N-finajon, kiam la frazrolo tion postulas.

Vortfarado

Pluso = “pozitiva nombro aŭ rezulto”; *minuso* = “negativa nombro aŭ rezulto”: *Pasintjare la komercado finiĝis per granda minuso, sed ĉi-jare ĝi finfine rezultiĝis en pluso.*

Ankaŭ la signojn + kaj – oni povas nomi respektive *pluso* kaj *minuso*: *Oni enskribis [...] duon kun minuso!*^{Gm.55} (Temas pri lerneja noto: 2–.) Normale oni tamen nomas tiujn signojn simple *plus* kaj *minus*.

17. Kombinitaj vortetoj

Iuj vortetoj aperas pare aŭ pluroble kun specialaj signifoj. Oni povas nomi ilin kombinitaj vortetoj.

17.1. Aŭ... aŭ

Duobla *aŭ* (§16.2) montras, ke la prezentitaj alternativoj estas nepre la solaj. Devas esti unu el ili, neniu alia. Parole oni tiam normale emfaze akcentas je *aŭ*:

- *Nun ni devas aŭ venki aŭ morti!* Ni ne povas fari ambaŭ, kaj ni ne povas fari ion alian ol tiuj du alternativoj.
- *Aŭ vi faris grandan eraron, aŭ mi ĉion miskomprendis.* Ne ekzistas alia alternativo.
- *Oni povus diri, ke aŭ ŝi forgesis ĉion en la mondo, aŭ ŝi ne havis forton, por iri pluen.*^{M.192}

17.2. Ĉu... ĉu

Ordinara *ĉu* (§22.2) montras demandon. Duobla aŭ plurobla *ĉu* normale ne havas tian signifon, sed montras anstataŭe **indiferentecon**. Indiferenta *ĉu* montras alternativojn, inter kiuj la elekto estas indiferenta, libera, egala, duba, necerta aŭ simile.

Indiferenta *ĉu* povas enkonduki subfrazojn, inter kiuj la elekto estas indiferenta. La ĉeffrazo montras ion, kio validas sendepende de la elekto inter la alternativoj. Tiaj subfrazoj estas ofte mallongigitaj:

- *Li devis trinki kun ili, ĉu li volis, ĉu li ne volis.*^{FA1.78} Lia volo nenion povis ŝangi.
- *Ĉiu povas veni, tute egale, ĉu li estas reĝido, ĉu [li estas] almozulo.*^{FA1.42} Kaj reĝidoj kaj almozuloj povas veni. Ne gravis, kio oni estis.

Indiferenta *ĉu* povas ankaŭ enkonduki frazpartojn, inter kiuj oni povas elekti. Tiam *ĉu... ĉu* povas esti tre simila al *aŭ... aŭ*. *Ĉu... ĉu* emfazas indiferentecon, dum *aŭ... aŭ* nur montras alternativojn:

- *Ĉu pro timo, ĉu pro fiereco, li nenion respondis.*^{LR.99} Oni ne scias, kiu el la du alternativoj kaŭzis, ke li nenion respondis, sed tio ne gravas.
- *Ĉu bona, ĉu malbona — ĉiu mem por sia far' ricevas rekompencon.*^{IT.36} Ne gravas, ĉu oni estas bona aŭ malbona.
- *Tio estas la leĝo pri naskintino, ĉu de knabo, ĉu de knabino.*^{Lv.12} La leĝo validas egale por virino, kiu naskis knabon, kaj por virino, kiu naskis knabinon.

Unu sola *ĉu* povas montri nur demandon. Pluraj *ĉu* povas esti indiferenta *ĉu*, sed povas ankaŭ esti pluraj sinsekvaj demandoj:

- *La Amerika Filozofia Societo [...] elektis komitaton por pripensi kaj decidli la demandon, ĉu lingvo internacia estas necesa, ĉu ĝi estas kreebla, kaj kiel ĝi devas esti.*^{OV.30} Ne temas pri dubo aŭ necerteco. Estas simple tri

demandoj, kiujn la komitato devis trakti. Du el la demandoj estas *ĉu*-demandoj, la tria estas *kiel*-demando.

- *Oni ne povis tuj distigi, ĉu tio estas ŝtofo, ĉu vivanta verdaĵo, ĉu floroj.*^{FA2.78} Estas tri nerektaj demandoj, sed la signifo estas ĉi tie tre proksima al indiferenta *ĉu*.

En alternativdemando oni ne uzu *ĉu*... *ĉu*, sed *ĉu*... *aŭ*: *Ĉu esti aŭ ne esti, — tiel staras nun la demando.*^{H.74} Rigardu, *ĉu* ĝi estas la vesto de via filo, *aŭ ne?*^{Rt.51}

17.3. Jen... jen

Ordinara *jen* (§14.3.11) altiras la atenton al io. Duobla aŭ plurobla *jen* ne havas tian signifon, sed enkondukas alternativojn, kiuj alternas, aŭ eblojn, kiuj validas alterne. *Jen... jen = iufoje... alifoje*.

Alterna *jen* povas aperi kaj antaŭ tutaj frazoj, kaj antaŭ unuopaj frazpartoj:

- *Jen mi ardas de varmego, jen mi tremas de frosto.*^{FA1.96} La du statoj alternas. Iufoje mi estas varma, alifoje mi estas malvarma.
- *Ŝia vizaĝo aperigis jen mortan palecon, jen koloron de sango.*^{M.159} La vizaĝo ŝanĝigadis.
- *Ĝi [= sonorilo en fabelo] rakontas senĉese, tre ofte la samajn aferojn, jen mallonge jen longe, kiel diktas al ĝi la kaprico.*^{FA4.68} Iufoje la sonorilo rakontas mallonge, alifoje longe.
- *Ĝi [la maro] estis ja jen ruĝa, jen verda, jen blua.*^{FA1.149} La koloro ŝanĝiĝis, aŭ estis malsama en diversaj lokoj
- *Mario videble havis deziron jen koleri, jen ridi, jen premi la manon al tiu ventanimulo.*^{M.56}
- *Li [...] okupadis sin jen per tio, jen per alio.*^{FA3.139}

17.4. Ju... des

Ju kaj *des* estas ĉiam uzataj kune kun *pli* aŭ *malpli* (§14.3.15). *Ju* kaj *des* kunlabore montras, ke unu *pli*-esprimo dependas de alia. La *ju*-esprimo montras tion, kio regas. La *des*-esprimo montras tion, kio dependas. Se *ju-pli*-esprimo kreskas, ankaŭ la respondanta *des-pli*-esprimo kreskas. Se *ju-malpli*-esprimo malkreskas, la respondanta *des-malpli*-esprimo malkreskas:

- *Ju pli da mono ni havos, des pli rapide kaj bone iros kompreneble nia afero.*^{OV.127} Se la mono pliĝos, tiam ankaŭ la rapideco kaj boneco pliĝos.
- *Ju pli alte staras la lingvo, des pli rapide progresas la popolo.*^{FK.229} La progreso de la popolo dependas de la nivelo de ĝia lingvo.
- *Ju pli malmulte vi parolos pri tiu ĉi afero, des pli bone.*^{BV.86}
- *Ju pli da havo, des pli da pravo.*^{PE.790}
- *Ju pli da bruo, des malpli da ĝuo.*^{PE.788}

Se oni uzas *ju pli* kune kun *des malpli*, temas pri kresko, kiu kaŭzas malkreskon. Inverse *ju malpli* kunlabore kun *des pli* montras, ke malkresko kaŭzas kreskon:

- *Ju pli grandaj ili fariĝis, des malpli ili volis tion toleri.*^{FA1.135} Kiam ili kreskis en grandeco, ili malkreskis en toleremo.
- *Ju pli klare vi elparolas, kaj ju malpli da malfacilaj vortoj vi uzas, des pli bone oni komprenas vin.* Pliiĝo de la klareco kaj malpliiĝo de la malfacilaj vortoj kaŭzas pliboniĝon de la kompreno.

Ju... tiom

Baze *des* havas la saman signifon kiel *tiom* (§14.3.3). La sola diferenco estas, ke *des* kunlaboras kun *ju*. Zamenhof tamen iafoge uzis *tiom* ankaŭ kune kun *ju*:

- *Ju pli da laborantoj estos, tiom pli rapide estos finita la granda konstruo.*^{OV3.12} Estus nenia sencodiferenco, se oni ŝanĝus *tiom* al *des*. *Des* estas preferinda, ĉar pli kutima kaj tial pli klara.

Sola *des*

Iafoge *des* aperas sola, sen *ju*. Tiam *ju*-esprimo (ofte tuta frazo kun *ju*-esprimo) estas iel subkompreneata:

- *La saloneto [...] ne estis vasta, tial des pli frapis la okulojn la eleganteco de ĝia aranĝo.*^{M.148} Subkompreneata estas la ideo: *Ju pli malvasta estas eleganta salono, des pli la eleganteco frapas la okulojn.*
- *Baldaŭ ili ekamis la silenteman submajstron, kiu malmulte parolis, sed des pli multe laboris.*^{FA3.64} Subkompreneata ideo: *Ju pli malmulte oni parolas, des pli multe oni laboras.*

Ofte sola *des* aperas en dufrazaj konstruoj, kie temas pri la vereco, la valideco, de la du frazoj:

- *Neniu iam gustumis tian supon, des pli neniu ion sciis pri la maniero de ĝia pretigado.*^{FA3.126} = *Ju pli estas vere, ke neniu gustumis, des pli estas vere, ke neniu ion sciis pri la maniero de pretigado.*

Sola *des* iafoge uzata kune kun *ke*-frazo, kiu montras kroman motivon por io:

- *Eble estos plej bone, se ni ĝin [la historion] ankaŭ aŭskultos, des pli ke ĝi estas mallonga.*^{FA3.57} Subkompreneata ideo: *Ju pli mallonga estas historio, des pli facile estas ĝin aŭskulti.*

Sola *des* povas ofte esti anstataŭigita per *tiom* (§14.3.3). Eble estas konsilinde uzi *des*, se oni iel subkomprenas *ju*-ideon, kaj *tiom*, se nenia *ju*-ideon rolas.

****Ju... ju****

En kelkaj lingvoj oni povas uzi la saman vorton por la dependa kaj la reganta *pli*-esprimoj. Tio ne eblas en Esperanto. **Ju... ju** ne havas sencon. La reganta (*mal*)*pli*-esprimo havu *ju*, kaj la dependa (*mal*)*pli*-esprimo havu *des*.

Ne diru: **Ju pli rapide vi revenos hejmen, ju pli bone.** Diru: *Ju pli rapide vi revenos hejmen, des pli bone.* Komprenable ankaŭ **des... des** ne eblas.

Sed oni ja povas havi plurajn *ju*-esprimojn, kiu(j) kune regas unu aŭ plurajn *des*-esprimojn (aŭ simile): *Ju pli zorge kaj ju pli malrapide vi faros la laboron, des pli kontenta kaj des pli ĝoja mi fariĝos.*

17.5. Kaj... kaj

Duobla *kaj* (§16.1) estas uzata por emfazi kaj insisti. Oni tiam metas *kaj* antaŭ ĉiu(j) kunligitaj aferoj, ankaŭ antaŭ la unua. Parole oni tiam normale emfaze akcentas je *kaj*:

- *Kaj Petro kaj Karlo laboras.* Insisto pri tio, ke ne nur unu sed fakte ambaŭ laboras.
- *Kaj pluvas kaj blovias.* Insisto pri tio, ke ambaŭ agoj okazas.
- *Petro kaj fumas kaj drinkas.* Insisto, ke li fakte faras ambaŭ agojn.
- *Kaj ilia amo, kaj ilia malamo, kaj ilia jalozo jam de longe malaperis.*^{Pr.9} Insisto, ke ĉiu(j) tri aferoj malaperis.

17.6. Nek... nek

Ordinara *nek* (§21) signifas “*kaj ankaŭ ne*”. Plurobla *nek* signifas “*kaj ne*”. Kombinita *nek* estas do egala al *kaj... kaj* (§17.5) plus neado:

- *Mi renkontis nek lin, nek lian fraton.*^{FE.28} = *Mi kaj ne renkontis lin, kaj ne renkontis lian fraton.*
- *Nek ĝojo, nek malĝojo daŭras eterne.*^{PE.1680} = *Kaj ĝojo, kaj malĝojo ne daŭras eterne.*
- *Ŝi estis muta, povis nek kanti nek paroli.*^{FA1.62} = *Ŝi kaj ne povis kanti, kaj ne povis paroli.*
- *Esperanto estas “nenies propraĵo”, nek en rilato materiala, nek en rilato moral-a.*^{OV.238} La neo validas kaj en rilato materiala, kaj en rilato moral-a.

18. Ekkriaj vortetoj kaj sonimotoj

Ekkriaj vortetoj kaj sonimotoj troviĝas iom ekster la ordinara gramatiko. Ili ne interagas kun aliaj vortoj en frazo, sed estas ofte kiel kompleta eldiro en si mem.

Nur ok ekkriaj vortetoj estas oficialaj (§18.1). Plej multaj ekkriaj vortetoj estas neoficialaj (§18.3).

Multaj ekkriaj vortetoj ne havas firme difinitan signifon. Ekz. *he* (§18.1) kaj *ho* (§18.1) povas esti uzataj diversmaniere laŭ la momenta deziro de la uzanto.

Iuj kutimaj ekkriaj vortetoj ekuziĝis ankaŭ kiel ordinaraj radikoj, ekz. *adiaŭ* (§18.1) kaj *stop* (§18.3).

18.1. Oficialaj ekkriaj vortetoj

Adiaŭ

Adiaŭ estas ĝentila salutvorto por disiĝoj: *Adiaŭ, kara hejma domo!*^{Rt.122}
Adiaŭ por ĉiam!^{Rt.23}

Adiaŭ povas ankaŭ roli O-vortece. Tiam ĝi estas citaĵo (§36): *Por ĉiu okazo mi volas diri al vi porĉiaman adiaŭ.*^{FA1.46}

Adiaŭi = “diri *adiaŭ!*” (aŭ alimaniere esprimi la saman ideon): *Si adiaŭis lin per la mano, kaj malaperis.*

Adiaŭo = “eldiro de *adiaŭ!*” (aŭ esprimado de la ideo *adiaŭ!* en alia maniero): *Johano kapsignis al li adiaŭon.*^{FA1.37}

Adiaŭa = “esprimanta *adiaŭon*, rilata al *adiaŭo*” k.s.: *Ĉi tiu saluto estis klare adiaŭa.*^{M.180} *Morgaŭ estos la adiaŭa vespero.*

La vorto *adiaŭ* mem estas tre malmulte uzata en la praktiko. Kutime oni uzas ĝis (*la*) *revido!* (§12.3.5.3) Kunmetaĵoj kiel *adiaŭi*, *adiaŭo* kaj *adiaŭa* estas tamen oftaj.

Bis

Bis estas laŭda ekkrio, per kiu oni petas aktoron aŭ artiston ripeti ion bonan aŭ montri pli de sia arto. Oni trovas *bis* ankaŭ en instrukcioj pri kantado k.s., kie ĝi montras ripetadon. *Bisi* = “krii *bis!*” (por peti ripeton). En iuj lingvoj *bis* havas pli vastan uzardon, sed en Esperanto ĝi (ankoraŭ) estas limigita al artistaj kaj muzikaj okazoj.

Fi

Fi montras malšaton aŭ abomenon: *Fi, kiel abomene!*^{FE.26} *Fi* estas ofte uzata prefiksece (§38.4.3), kaj ankaŭ kiel ordinara radiko: *fia* = “malestiminda”.

Ha

Ha montras ekmiron aŭ surprizon: *Ha, kiel bele!*^{FE.26} *Ha! kie vi ricevis la tutan monon?*^{FA1.14} Ripeta *ha* povas esprimi pli vivan senton: *“Ha ha!” ek-ĝemis la malgranda Niko, vidante, kiel la tutu mangajo malaperas.*^{FA1.9} Ripeta *ha* estas ankaŭ uzata kiel sonimoto de ridado: *Kiel oni povas ne ridi? [...] ha, ha, ha!*^{M.137}

Ekkriaj vortetoj kaj sonimotoj

Ha plus la neoficiala ekkria vorteto *lo* (§18.3) formas kune la duvortan ekkriajn *ha lo*, kiu estas uzata kiel alvoko, precipa en telefonado.

He

He estas uzata precipa por altiri ies atenton: **He**, *vi, venu ĉi tien!*^{Rz.37} **He**; *kion vi tie havas en la sako?*^{FA1.9} Komparu kun la neoficiala vorteto *hej* (§18.3).

Ho

Ho estas ĝenerala ekkria vorteto por esprimi vivan senton: “**Ho, ĉielo!**” *ekkriis la patrino*, “*kion mi vidas?*”^{FE.21} **Ho belega Italujo!**^{FA1.92} **Ho!** *Diablo ĝin prenu!*^{Rz.93} **Ho, Dio!** *kion vi faras?*^{FE.26} **Ho, mia kor’!**^{FK.303}

Ho estas uzata aparte ofte ĉe alvokoj por plivigligi aŭ pliseriozigi: *Al Vi, ho potenca senkorpa Mistro!*^{OV.589} **Ho ve, sinjoro, mia patrino forpelis min el la domo.**^{FE.21} Ho estas ankaŭ ofte kombinata kun aliaj ekkriaj vortetoj: *ho ve, he ho...*

Hura

Per *hura* oni esprimas ĝojon, aprobon, entuziasmon k.s.: *Ĉiuj aplaŭdis kaj laŭte aprobis, kaj Knut kriis “hura!”*^{FA3.61} Legu ankaŭ pri la formo *hu ra°* en §18.4.

Nu

Nu estas ĝenerala atentiga vorto. Ĝi iel montras al la alparolato, ke io speciale sekvos. La precizaj nuancoj estas tre diversaj. Alvoko: “**Nu, mia filino?**” — “*Jes, patrino.*”^{FE.21} **Nu, Alfred,** *ekkriis la doktoro*, “*kion vi diros al tio ĉi?*”^{BV.19} Malpacienco: **Nu, iru pli rapide!**^{FE.26} **Nu, nu malsagulo,** *ĉesu!*^{Rz.24} Konsento, koncedo: **Nu, bone, bone!**^{RT.12} **Nu do, venu, se vi vere insistas.** Fino de interparolo: **Nu, bone do, tial ni iru!**^{RT.30} **Nu, bonan nokton!**^{H.2} Surpriziĝo: **Nu!** *Kiu supozus ion tian?* **Nu, mi neniam atendis tion!** Dubo, hezito: **Nu, kiel nun, Anton Antonoviĉ?**^{Rz.15} Klarigo: **Nu!** *Tion kaŭzis difekto en la hejtilo.* Rezignacio: **Nu, tia estas la vivo.** **Nu, kion fari?** Konsolo: **Nu, nu!** *Ne ploru!*

Ve

Per *ve* oni esprimas kordoloron aŭ bedaŭregon pro malfeliĉo: “*Ho ve, sinjoro, mia patrino forpelis min el la domo.*”^{FE.21} **Ho ve al ni, ke ni pekis!**^{PK.5} **Ve, ve, ve!** *Ni estas kapitaj, radpiritaj, kvaronigitaj!*^{RT.66} Ve povas ankaŭ montri minacon al alia persono: *Tiam ve al vi estos, se vi movos viajn ŝultrojn aŭ faros malkontenan mienon.*^{RT.41} **Ve estas [...] al la viro, se virino kuraĝas lin kritiki.**^{Gm.52} *Veo* = “plenda ekkrio”. *Ve(ad)i* = “plende kri(ad)i, lamenti”.

18.2. Ordinaraj radikoj kiel ekkriaj vortetoj

Iafoje oni uzas ordinarajn radikojn (§37.1) sen finaĵoj kiel ekkriajn vortojn:

- **Halt!** *Ne kuraĝu permesi al vi!*^{RT.142} = *Haltu! Ne kuraĝu...* HALT estas ordinara radiko normale uzata kiel verbo: *halti*. Ĉi tie Zamenhof uzis ĝin

kiel ekkrian vorton, kaj skribis apostrofon, kvazaŭ temus pri ellasita O-finajo. Pli bone estas skribi *halt!* (sen apostrofo), ĉar temas pri ekkria uzo de nuda radiko.

- ***Ek! Ni komencu! Ek! Antaŭen!*** La prefikso *Ek* (§38.3.4) estas tre ofte uzata kiel memstara ekkria vorto por instigi al (tuja) ekagado.
- ***Help! = Helpu! Help!***

Povas ekesti problemoj pri akcento en ĉi tia uzado de nudaj radikoj. Kie en ekz. *Rapid!* meti akcenton? Ĉu oni diru “*rapId*” (kvazaŭ estus *Rapid’!* kun apostrofo), aŭ “*rApid*” (akcentante la antaŭlastan vokalon)? Estas konsilinde uzi kiel ekkriajn vortojn nur unuvokalajn radikojn, ĉar tiam ne povas ekesti dubo pri la akcento. Estas eĉ konsilinde uzi tiun ĉi eblon ĝenerale tre ŝpare.

Multaj radikoj estas iom sonimitaj. Ofte oni kreas el ili sonimitajn vortojn per forigo de finaĵoj, kaj ofte per mallongigo kaj aliformigo:

- *Kraki* → *Krak!*^{FA3.86}
- *Plaŭdi* → *Plaŭ!*^{FA2.35}
- *Rapidi* → *Rap, rap!* *Rapidu, rapidu!*^{FA2.34}
- *Pafī* → “*Pif, paf!*” *eksonis subite krakoj.*^{FA2.37}
- *Murmuri* → *Mur-mur-mur!*^{FA2.128}
- *Boji* → *Boj!*
- *Miaŭi* → *Miaŭ!*
- *Tranĉi* → *Trinĉ tranĉ!*
- *Gluti* → *Glut! glut!*
- *Tinti* → *Tin tin!*

18.3. Neoficialaj ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj

Da neoficialaj ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj ekzistas tre multe. Efektive oni povas tiajn “vortojn” libere krei laŭ momentaj bezonoj. La signifikclarigojn, kiujn oni trovas en vortaroj kaj ĉi tie, oni ne prenu tro serioze. La efektivaj signifoj tre dependas de la uzanto kaj de la situacio. Ĉi tie nur mallonge menciiĝos kelkaj ekzemploj de neoficialaj ekkriaj vortetoj (pliagn oni povas trovi ekz. en *NPIV* [§45]). Rimarku, ke la formoj kaj la signifoj de tiaj vortoj povas tre varii en la praktiko.

Sonimitoj estas la plej “sovaĝa” parto de ĉiu lingvo. Sonimitojn oni povas krei tute laŭplaĉe kaj laŭbezone. Pri ili ne validas gramatikaj reguloj. Ili ankaŭ ne ĉiam obeas al la sonreguloj. Ĉi-poste oni povas rimarki ekz. *sss* kun tri sinsekvaj “s”-oj, kio ne eblas en normalaj vortoj, kaj ankaŭ *ua* kaj *kiaks*, en kiuj la litero *U* aperas en nenormala pozicio (§2.1).

- *lo* = alvoko, normale uzata nur kune kun *ha* en la duvorta alvoko *ha lo* (§18.1)
- *hola* = alvoko
- *stop* = “*haltu!*” (→ *stopi* = “*haltigi*”)

Ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj

- *hoj* = alvoko
- *hej* = kuraĝigo
- *hop* = instigo al salto
- *aha* = konstato
- *ehe* = ekkompreno
- *oho* = surpriziĝo
- *aĥ* = forta surprizo
- *aj, aŭ* = doloro
- *ba, baf* = malŝata senzorgeco
- *be* = konfuziteco
- *oj* = bedaŭro
- *o kej^o* = konsento, bone!
- *hm* = paŭzo por pripensi, kontraŭdiremo, necerteco, ĝenateco, konfuzit-eco, ŝajnigo de tuseto
- *ua* = krio de bebo, bojo de hundo
- *amen, haleluja, hosana* = religiaj ekkriaj vortetoj uzataj en judismo kaj kristanismo
- *hot, hot hoto* = instigo al ĉevalo iri, al bovo forkuri k.s.
- *huĥ, tju* = fortimigo de bestoj
- *gik gak* = bleko de anaso
- *hu* = bleko de strigo
- *kluk kluk* = bleko de kokino
- *kūaks, brekekekex* = bleko de bufo
- *kva, kvak* = bleko de rano
- *kvivit* = birda pepado
- *glu glu, kluk kluk* = sono de akvo elfluanta el botelo
- *puf, pum* = bruo de falo k.s.
- *sss* = sibla sono
- *tik tak* = sono de mekanika horloĝo

18.4. Elparolado kaj skribado de ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj

Ekkriaj kaj sonimitaj vortetoj estas ofte elparolataj kun alia akcento ol ili devus havi laŭ la skribo. Tiaj ĉi vortoj estas la plej “sovaĝa” parto de la lingvo, kaj tial la normalaj reguloj de skribo (§1) kaj elparolo (§2) eble ne estas same gravaj kiel ĉe ordinaraj vortoj, sed plej ofte tute bone eblas skribi regule laŭ la efektiva elparolo:

- La duvorta alvoko *ha lo* (§18.1) estas ofte misskribata **halo**, kio devus elparoliĝi **hAlo** (same kiel la O-vorto *halo*). *Ha lo* estas tamen ĉiam elparolata “*ha lO*”. Ankaŭ ne eblas skribi **halo'** kun apostrofo, ĉar ĝi neniel estas O-vorto.
- La vorton *hura* (§18.1) oni elparolu “*hUra*” (akcento je U). Sed multaj elparolas “*hurA*”. Se oni tiel elparolas, oni skribu *hu ra*°.
- *Hola* (§18.3) estas ofte elparolata “*holA*”, kaj devas tiam esti skribata *ho la*°.
- *Aha* (§18.3), *ehe* (§18.3) kaj *oho* (§18.3) elparoliĝu “*Aha*”, “*Ehe*” kaj “*Oho*”. Ili estas tamen ofte elparolataj “*ahA*”, “*ehE*” kaj “*ohO*”, kaj devas tiam esti skribataj *a ha*°, *e he*° kaj *o ho*°.
- *O kej*° (§18.3) estas ofte misskribata **okej**, kio devus elparoliĝi “*Okej*”. La efektiva elparolo estas tamen ĉiam “*okEj*”. Iuj proponis skribi **okej'** kun apostrofo, sed ja neniel temas pri O-vorto.
- La kata bleko *miaŭ* (§18.2) estas ofte elparolata “*miAŭ*”, kaj tial eble *mjaŭ*° estus pli bona skribo.

19. Neoficialaj vortetoj

Krom la oficialaj vortetoj (§3.1) ekzistas ankaŭ neoficialaj vortetoj. Iuj estas tute akceptitaj vortoj, dum aliaj estas novaĵoj, kiujn oni nepre evitu.

Diversaj neoficialaj vortetoj

- ▶ Ekzistas multegaj neoficialaj ekkriaj vortetoj (§18.3).
- ▶ Oni proponis kaj ankaŭ iomete ekuzis *sepen* kaj *sis^o* (§23.1.1) anstataŭ la nombraj vortetoj *sep* kaj *ses*.
- ▶ Iafoge oni renkontas la neoficialajn tabelvortojn **alio**, **aliu**, **alia**, **aliel**, **alie**, **aliam**, **aliom**, **alial** kaj **aliases*. Ili estas eraraj kaj nepre evitendaj: §13.3.
- ▶ Por distingi unu specialan signifon de la tabelvorto *kiel*, oni proponis la tabelvortecan vorton **estiel** (§20.1.3). Ĝi apenaŭ estas uzata.
- ▶ Anstataŭ la kunmetita vorteto *malpli* estas proponita la vorteto **men**, kiu iel troviĝas kaše en la vorteto *almenaŭ* (§14.3.5), sed **men** ne enuziĝis. Ankaŭ aperis diversaj proponoj por anstataŭi *malplej*, kiujn ĉiuj same malsukcesis. Oni restu ĉe la klaraj *malpli* kaj *malplej* (§14.3.15).
- ▶ El la rolvorteto *malgraŭ* (§12.3.6.6) oni plurfoje proponis krei la vorteton **graŭ** = “mal-malgraŭ” (kvazaŭ *malgraŭ* havus la prefikson MAL). **Graŭ** povus signifi ekz. “dank’ al”, sed ĝi ne estas praktike uzata.
- ▶ Anstataŭ *supren* kaj *malsupren* Zamenhof iam proponis la vortetojn **sor** kaj **sob**. Kiel vortetoj ili apenaŭ iam uziĝis, sed **sor** trovis uzon kiel ordinara radiko: *sori* = “suprenflugi”.
- ▶ Anstataŭ la esprimo *kaj/aŭ* (§16.2) estas proponita la vorteto **kaŭ**. Ĝi ne fariĝis ĝenerale uzata.
- ▶ La respondvorto **nen** estas proponita kiel alternativo, kiam ordinara *ne* (§22.3) povus esti malklara. **Nen** tamen tute ne estas uzata.

Iuj verkistoj proponadas novajn vortetojn kvazaŭ industrie. Ili ne komprenas, ke vortetoj nur esceptokaze enuziĝas. Ne gravas, kiel ajan bonaj la novaj vortetoj estas teorie.

Ne-Esperantigitaj nomoj

Propraj nomoj (kaj aliaj fremdaj vortoj), kiuj ne estas plene Esperantigitaj (§35.2), kaj citajoj (§36) estas principe neoficialaj O-vortecaj vortetoj, ĉar ili povas roli O-vortece sen O-finaĵo.

Nomoj de fremdaj literoj

Por unuj fremdaj literoj oni ĉiam uzas plene Esperantigitajn nomojn, ekz. Y = *ipsilono*, kaj X = *ikso* (§1.2). Sed multaj aliaj estas kutime nomataj per nur duone Esperantigitaj nomoj. Tiajn nomojn oni devas rigardi kiel O-vortecajn vortetojn.

Grekaj literoj

La Grekaj literoj nomiĝas: *alfa, beta, gama, delta, epsilon^o, zeta, eta, teta, jota, kapa, lambda, mu, nu,ksi, omikron^o, pi, rota, sigma, tau, upsilon^o, fi, hi, psi, omega* (ankaŭ aliaj variantoj ekzistas). Ankaŭ eblas ilin plene Esperantigi kun O-finaĵoj, ekz.: *alfo^o, beto^o, gamo^o, delto, epsilono, zeto^o, eto^o, teto^o, joto, kapo^o, lambdo, muo^o, nuo^o, ksio^o, omikrono^o, pio^o, roto^o, sigmo^o, tauo^o, upsilono^o, fio^o, hio^o, psio^o, omego^o.*

Hebreaj literoj

La Hebreaj literoj nomiĝas: *alef^o, bet^o, gimel^o, dalet^o, he^o, vav^o, zain^o, het^o, tet^o, jod^o, kaf^o, lamed^o, mem^o, nun^o, sameh^o, ain^o, pe^o, cadi^o, kof^o, res^o, shin^o, tav^o.*

Note: En matematiko alef estas uzata kiel simbolo por transfiniaj kardinalaj nombroj: *alef nul, alef unu, alef du* k.t.p.

Tonomoj

Tiel nomataj solfegaj tononomoj estas senfinaĝaj vortetoj: *do, re, mi, fa, sol, la, si*. Estas rekomedinde uzi en Esperanto ĉefe la alfabetan sistemon de tononomoj: *A, B, C, D, E, F, G*, ĉar ĝi estas pli facile lernebla. La solfegaj tononomoj povas tamen esti utilaj en kantekzercado kaj simile. Kelkaj lingvoj uzas la tononomon *H* anstataŭ *B* (kaj *B* anstataŭ *B bemola*). En Esperanto oni prefere uzu la pli logikan sistemon kun *B* kaj *B bemola*. Ekzistas ankaŭ specialaj nomoj por bemolaj kaj diesaj tonoj: *As^o, Ais^o, Bes^o, Bis^o, Ces^o, Cis^o, Des^o, Dis^o, Es^o, Eis^o, Fes^o, Fis^o, Ges^o, Gis^o*. Estas pli bone uzi la nomojn *A bemola, A diesa, B bemola, B diesa* k.t.p. Je bezono oni povas mallongigi al *A be^o, A di^o, B be^o, B di^o* k.t.p.

20. Komparaj esprimoj

20.1. Kiel kaj ol

Per la vortetoj *kiel* kaj *ol* oni povas montri, kun kio oni komparas. En tia uzado *kiel* kaj *ol* similas al rolvortetoj (§12.3), sed ankaŭ al frazenkondukaj vortetoj (§33.1). Oni povas diri, ke ili formas propran vortkategorion: **komparaj vortetoj**.

Per *kiel* oni faras **egalecajn komparojn**, kiuj montras, al kio io similas. *Kiel* povas kunlabori kun TI-vorto aŭ *sama/same*, sed ofte tia vorto estas nur subkomprenebla.

Per *ol* oni faras **malegalecajn komparojn**, kiuj montras, al kio io mal-similas. *Ol* normale kunlaboras kun *pli* (§14.3.15), *malpli*, *malsama*, *mal-same*, *alia* aŭ *alie*.

Kiel havas ankaŭ aliajn nekomparajn uzojn: §14.3.2.

Legu ankaŭ pri *pli ol* antaŭ nombrovortoj en §23.6, kaj pri *antaŭ ol* en §33.7.

20.1.1. Uzado de *kiel* kaj *ol*

Kiel-esprimoj kaj *ol*-esprimoj normale estas memstaraj frazpartoj (§7), sed povas ankaŭ esti rektaj priskriboj de aliaj frazpartoj.

Komparaj *kiel* kaj *ol* povas enkonduki O-vortecan frazparton:

- *Tiu ĉi malfreša pano estas malmola, kiel ŝtono.*^{FE.33} La malmoleco de la pano similas al la malmoleco de ŝtono.
- *Šiaj okuloj estas kiel du steloj.*^{FA1.151} = *Šiaj okuloj similis al du steloj.*
- *Nia regimentestro estas por siaj soldatoj kiel bona patro.*^{FE.37}
- *Ili aspektas preskaŭ kiel floroj.*^{FA1.19}
- *Se nun troviĝus tiaj regoj, kiel reĝo Arturo, tiam troviĝus ankaŭ tiaj kavaliroj, kiel sinjoro Tvent kaj sinjoro Gaudian.*^{FA1.77}
- *Mi ĝojas, ke vi havas tian saman opinion, kiel mi.*^{Rz.59}
- *Lakto estas pli nutra, ol vino.*^{FE.10} = *Lakto malsimilas al vino laŭ la nutr-eco.*
- *Mi havas pli frešan panon, ol vi.*^{FE.10} = Se oni komparas kun vi (kun la pano, kiun vi havas), mi havas pli frešan panon.
- *Fluanta akvo estas pli pura, ol akvo staranta senmove.*^{FE.22}
- *Pasero kaptita estas pli bona, ol aglo kaptota.*^{FE.22}
- *Liaj lippharoj estas pli grizaj, ol liaj vangharoj.*^{FE.31}

Kiel kaj *ol* povas enkonduki A-vorton, E-vorton aŭ E-vortecan vorteton:

- *Li estas kiel senviva.*^{FA4.189} = *Lia eco similis al senviveco.*
- *Si kuris kiel rabia, nenion vidante antaŭ si.*^{M.209}
- *Li estas tiel stulta, kiel bela.*

- *Sentu vin tute **kiel hejme**.*^{FA2.37}
- *Mia persona opinio restas ĉiam ankoraŭ tia sama, **kiel antaŭe**.*^{OV.542}
- *Emilio havis sur si eĉ la saman veston **kiel tiam**.*^{M.106}
- *Ili tamen eniris kaj trovigis en ĉambro vasta, pli longa **ol larĝa**.*^{M.105} La longeco superis la larĝeon.
- *Vi estas pli **ol beleta**, vi estas bela!*^{FA2.98}
- *Ŝi estis ankoraŭ pli bela **ol antaŭe**.*^{FA1.50}
- *Mi pli volonte estas ĉi tie **ol tie**.*

Kiel kaj *ol* povas enkonduki I-verbon (kune kun eventualaj frazpartoj, kiuj apartenas al tiu I-verbo):

- *Disiĝi estas tiel same dolore, **kiel enterigi**.*
- *Diskuti kun li estas same senutile, **kiel draſi venton**.*
- *Pli bone ne fari, **ol erari**.*^{PE.1973}
- *La regino estis tre sagā virino, kiu povosciis pli **ol nur veturadi en kalešo**.*^{FA1.5}
- *Mi preferas esti mortigita de ili, **ol esti pinĉata de la anasoj, pikata de la kokinoj, pušata de la servistino, kaj dum la vintro suferi ĉiaspecajn turmentojn!***^{FA1.41} Legu pli pri komparo ĉe preferi en §20.2.

Komparaj *kiel* kaj *ol* povas ankaŭ enkonduki tutan subfrazon:

- *Mi zorgas pri ŝi tiel, **kiel mi zorgas pri mi mem**.*^{FE.18}
- *La afero ne estas tia, **kiel oni pensas**.*^{OV.152}
- *Nenio pli grandan mizeron prezentas, **ol se sano mankas kaj ŝuldoj turmentas**.*^{PE.1715}
- *Ĝi estis al mi pli kara, **ol mi povas diri**.*^{BV.81}
- *Ŝi komencis per voĉo malpli seka, **ol kiel ŝi parolis ĝis nun**.*^{M.34} Kiel ne montras komparon tie ĉi, sed manieron. La komparon montras *ol*.
- *Li disbatos vin, antaŭ **ol vi havos la tempon petegi lin pri indulgo**.*^{FA1.21} Ĉi tie *ol* enkondukas tempan subfrazon (§33.7). La malsamecon montras *antaŭ* (≈ “pli frue”).

20.1.2. *Kiel* kaj *ol* kune kun rolmontriloj

Se post kompara *kiel* aŭ *ol* aperas O-vorteca frazparto sen rolmontrilo, la komparo rilatas al la subjekto de la frazo. La *kiel*-afero aŭ *ol*-afero iel estas subjekto en fraza ideo. Tia *kiel*-esprimo aŭ *ol*-esprimo ankaŭ povas respondi al alia frazrolo, kiu ne havu rolmontrilon, ekz. perverba priskribo (§25.1).

Se tia kompara esprimo estu komprenata kiel objekto aŭ komplemento, oni devas uzi rolmontrilon por montri tion:

- *Mi elektis lin **kiel prezidanto**.*^{LR.70} Subkomprenata ideo: *Prezidanto elektis lin*. La prezidanto estis mi, la subjekto de la frazo.

- *Mi elektis lin **kiel prezidanton**.*^{LR.70} Subkompreneata ideo: *Mi elektis prezidanton.* Prezidanto fariĝis li, la objekto de la frazo.
- *Li amos sian landon pli **ol ĉiuj aliaj landoj.*** (*Ĉiuj aliaj landoj amos lian landon malpli.*)
- *Li amos sian landon pli **ol ĉiujn aliajn landojn.***^{L1.201} (*Li amos ĉiujn aliajn landojn malpli.*)
- *Ĉu estas permesite agi kun nia fratino **kiel publikulino?*** (*Publikulino agus tiel.*)
- *Ĉu estas permesite agi kun nia fratino **kiel kun publikulino?***^{Gn.34} (*Kun publikulino oni agus tiel.*)
- *Tie la suno lumis multe pli hele **ol ni.*** (*Ni lumis malpli hele.*)
- *Tie la suno lumis multe pli hele **ol ĉe ni.***^{FA1.32} (*Ĉe ni la suno lumis malpli hele.*)
- *Li uzas Esperanton, **kiel sekretan lingvon.*** (*Li uzas sekretan lingvon.*)
- *La vortojn kun “um” oni devas lerni, **kiel simplajn vortojn.***^{FE.42} (*Oni devas lerni simplajn vortojn.*)
- *Vin solan mi fidis, **kiel honestan homon.***^{Rz.38} (*Mi fidis honestan homon.*)
- *Si havas multe da ne-Esperantistoj **kiel amikojn.*** (*Si havas amikojn.*)
- *Mi rigardas Zamenhof(-on) **kiel geniulon.*** (*Mi rigardas geniulon.*)
- *Al vi **kiel al esperantistoj** mi volas nur diri, ke terure altaj kaj dikaj estas ankoraŭ la interpopolaj muroj.*^{OV.370} (*Mi diros tion al Esperantistoj.*)
- *Estis tie tiel lume, preskaŭ **kiel dum la tago.***^{M.200} (*Dum la tago estas tiel lume.*)
- *Mirjam kovriĝis per lepro, **kiel per neĝo.***^{Nm.12} (*Per neĝo oni povas tiel kovriĝi.*)
- *Mia frato diris al Stefano, ke li amas lin pli, **ol sin mem.***^{FE.18} (*Li amas sin mem.*)
- *Estas ja pli bone havi ion, **ol nenion.***^{M.104} (*Oni povus havi nenion.*)
- *Neniam mi amis lin pli multe, **ol en la tago, kiam li de tie ĉi forveturis.***^{BV.81} (*En tiu tago mi amis lin multe.*)
- *Mi vin trovas pli simila al greko, **ol al skito.***^{IT.41} (*Vi estas malpli simila al skito.*)
- *Antono devis pensi pri io alia **ol pri sia ama aflikto.***^{FA3.144} (*Li ne pensu nur pri sia ama aflikto.*)

Komparo kun priskribo

Iafoje *kiel*-esprimo aŭ *ol*-esprimo rilatas nur al priskribo de vorto. Se tia priskribo havas N-finaĵon, la kompara esprimo tamen ne havu tion, ĉar la kompara esprimo ne estas objekto en subkompreneata frazo:

- *Li uzas domon grandan kiel palaco.* ≈ *Li uzas domon. La domo estas granda kiel palaco.* La komparo rilatas nur al la grandeco de la domo. Komparu kun: *Li uzas grandan domon kiel palacon.* (*Li uzas palacon.*)
- *Mi neniam renkontis homon (tian) kiel ĝi.* ≈ *Mi ne renkontis homon, kiu estas simila al ĝi.*
- *Gi havas du okulojn tiel grandajn, kiel du tasoj.*^{FA1.1} ≈ *La okuloj estas tiel grandaj kiel du tasoj.*
- *Mi multigos vian semon kiel la steloj de la ĉielo.*^{Er.32} = *Mi igos vian semon multa kiel...* Ne temas iel pri multigo de la steloj, sed pri tio, ke la semo farigū same multa, kiel la steloj.
- *Li lernis gravajn lingvojn, kiel la Angla lingvo kaj la Franca.* (*La Angla lingvo kaj la Franca estas tiaj gravaj lingvoj.*) La Angla kaj la Franca estas ekzemploj de tiu speco de lingvoj, kiujn li lernis. Eble li ne lernis ĝuste ilin.
- *Mi havas alian proponon, ol la jus prezentita.* (*Mia propono estas alia, ol la jus prezentita.*)
- *Li havas korpon pli largan ol alta.* = ... *pli largan ol ĝi estas alta.*

20.1.3. Identaj roloj kiel

Normale kompara *kiel* montras similecon (...*tiel kiel...*, ...*tiel kiel...* k.s.), sed iafoje ĝi montras identecon aŭ rolon. Tiam *kiel* signifas “estante, estanta, en la rolo de” aŭ simile:

- *Mi elektis lin **kiel prezidanto**.*^{LR.70} = ... *estante prezidanto. ...en mia rolo de prezidanto., ...ĉar mi estas prezidanto.*
- *Mi konsilas al vi **kiel patro**.*^{Rt.86} La frazo ja povus signifi “mi konsilas al vi estante patro, en mia patra rolo”, sed la konsilanto ĉi tie fakte ne estas patro de la alparolato, kaj la efektiva signifo estas “mi konsilas al vi tiel, kiel patro konsilas al filo”.
- *Ŝi estus bona por mi **kiel edzino!***^{FA1.98} = ... *estanta edzino! ...en edzina rolo!*
- *Li naskiĝis **kiel Franco**, sed mortis **kiel homarano**.* Li estis Franco, kiam li naskiĝis, sed homarano, kiam li mortis.
- ***Kiel urbestro** de la ĉi-tiea urbo mi havas la devon zorgi pri tio, ke al la traveturantoj [...] estu nenia premado.*^{Rz.29} = *En mia rolo de urbestro...*
- *Paulino malamas pritaksi knabinojn **kiel Sofio**.* Dusignifa frazo: 1. ... *pritaksi knabinojn en tiu maniero, en kiu Sofio pritaksas knabinojn.* 2. ... *pritaksi tiagn knabinojn, kia estas Sofio.* (Trian signifon oni ricevas, se oni aldonas N-finajon al Sofio: *Paulino malamas pritaksi knabinojn **kiel Sofion.*** = ... *pritaksi knabinojn tiel, kiel ĝi pritaksas Sofion.*)

Nur la konteksto povas montri, ĉu *kiel* montras similecon, identecon aŭ rolon. Por fari distingon inter la identa signifo de *kiel*, kaj la ordinara, kompara signifo, oni eksperimentis per la nova vorteto **estiel** (ia mikso de *est-*

ante kaj kiel), kiu montrus nur identecon aŭ rolon, sed ĝi ne fariĝis ĝenerale uzata. Alia propono estas la E-vorto *este*. Por esti komprenata oni uzu *kiel*. En la praktiko la konteksto ĉiam montras, ĉu temas pri identa *kiel*, aŭ ne.

20.1.4. Komparaj esprimoj – ĉu mallongigitaj frazoj?

Ofte oni povas anstataŭigi komparan *kiel*-esprimon per plena subfrazo kun ĉefverbo, sed ne ĉiam tio eblas:

- *Li uzas sian hejmon kiel laborejon.* → *Li uzas sian hejmon (tiel), kiel oni uzas laborejon.* La plena *kiel*-frazo havas la saman signifon kiel la kompara *kiel*-esprimo.
- *Mi elektis ŝin kiel prezidanton.* → *Mi elektis ŝin (tiel), kiel oni elektas prezidanton.* La plena *kiel*-frazo havas alian signifon ol la kompara esprimo. La kompara esprimo informas pri la posteno, kiun ŝi ricevis. La *kiel*-frazo montras la manieron, en kiu oni elektis ŝin.

Komparaj *kiel*-esprimoj do ne estas (ĉiam) mallongigitaj subfrazoj.

Iuj pensas, ke oni ĉiam uzu tiun KI-vorton, kiun oni uzus en plena frazo. Ili tiam ofte uzas *kia(j)(n)* anstataŭ *kiel* por montri egalecan komparon. Tia uzo estas ne nur maltradicia, sed povas ankaŭ iafoge fariĝi tre maleleganta:

- *Li vizitis tiagn urbojn, kia estas Parizo.* → **Li vizitis (tiagn) urbojn kia Parizo.** Prefere diru: *Li vizitis (tiagn) urbojn kiel Parizo.*
- *Li loĝas en la sama urbo, en kiu mi loĝas.* → **Li loĝas en la sama urbo, en kiu mi.** Prefere diru: *Li loĝas en la sama urbo kiel mi.*
- *Li naskiĝis en la sama tago kaj en la sama loko, kiam kaj kie mi naskiĝis.* → **Li naskiĝis en la sama tago kaj en la sama loko, kiam kaj kie mi.** Prefere diru: *Li naskiĝis en la sama tago kaj en la sama loko kiel mi.*
- *Emilio havis sur si eĉ la saman veston, kiun ŝi tiam havis sur si.* → **Emilio havis sur si eĉ la saman veston kiun tiam.** Diru *kiel Zamenhof: Emilio havis sur si eĉ la saman veston kiel tiam.*^{M.106}

Se kompara esprimo estas plena subfrazo, oni povas ĝin enkonduki per *kia*, *kiu*, *kiam* k.t.p. (§33.4.2), sed se kompara esprimo estas sola frazparto (aŭ kelkaj frazpartoj sen ĉefverbo), oni uzu komparan *kiel*.

20.2. Aliaj montriloj de komparo

Kvazaŭ

En similecaj komparoj oni povas uzi *kvazaŭ* anstataŭ kompara *kiel* (§20.1), se la simileco estas nur ŝajna, nerealta, kaj oni volas tion emfazi:

- *Dum momento li staris senmova, kvazaŭ ŝtoniginta.*^{M.164} Li ne vere estis ŝtoniginta.
- *Silente li migris tra la lando, kiu aperis al li kvazaŭ abunda fruktoĝardeno.*^{FA3.64}
- *Ĉiu statuo sur la riĉaj sarkofagoj ŝajnis kvazaŭ ricevinta vivon.*^{FA1.139}

Iafoje oni devas uzi N-finaĵon (aŭ alian rolmontrilon) post kompara *kvazaŭ* same kiel ĉe kompara *kiel* (§20.1.2):

- *Tiesto ŝtelis filon de Atreo kaj lin edukis **kvazaŭ sian propran.***^{IT.21}

Kvazaŭ havas ankaŭ aliajn uzojn: §14.3.12.

Komparaj rolvortetoj

- ▶ *Al* (§12.3.5.1) povas montri tion, al kio oni referencas en esprimo de simileco aŭ malsimileco: *Ĝi estis tre (mal)simila **al la alia**.*
- ▶ *De* (§12.3.2.5) povas montri malsimilecon: *Mi estas diferenca **de vi**.*
- ▶ *Kontraŭ* (§12.3.4.8) povas signifi “kompare kun”: *La Eternulo, la Dio de viaj patroj, multigu vin miloble **kontraŭ via nuna nombrō.***^{Re.1}
- ▶ *Antaŭ* (§12.3.4.1) kaj (malofte) *post* (§12.3.4.9) povas montri pozicion (mal)pli altan en graveco aŭ rango: *Antaŭ ĉio zorgu oficon — plezuro atendos sian vicon.*^{PE.104}
- ▶ *Ĉe* (§12.3.4.3) kaj *apud* (§12.3.4.2) povas en figuraj esprimoj montri komparon: *Se lin kompari kun la nuna reĝo, li estis Apolono **ĉe Satiro.***^{FK.396}
- ▶ *Super* (§12.3.4.12) kaj *sub* (§12.3.4.11) povas montri pli kaj malpli altan pozicion en rango, forteco, valoro k.t.p.: *Kial ili suferis, kial vi triumfis **super ili?***^{Rt.127}
- ▶ *Krom* (§12.3.6.3) povas esti uzata anstataŭ *ol* post *nenio alia, nenio pli, neniu alia, neniu pli* k.s.

Komparaj vortetoj *ĉe* preferi

Ĉe *preferi* (*prefere, prefero* k.s.) oni povas montri la malpreferaĵon per ia vorteto. Antaŭ I-verbo oni uzas *ol*, iafoje *anstataŭ*. Antaŭ O-vorto aŭ O-vorteca vorteto oni normale uzas *al*, sed ankaŭ *antaŭ, kontraŭ* kaj *anstataŭ* eblas:

- *Mi preferas esti mortigita de ili, ol esti pinĉata de la anasoj.*^{FA1.41}
- *Tiam Dio inspiris al mi la ideon ekbruligi mian liton, prefere neniiigi mian domon per fajro, ol permesi, ke la granda amaso da homoj mizere pereu.*^{FA3.152}
- *Mia edzino preparas manĝojn, kiujn mi certe preferas **al la manĝoj el la kuirejoj de la plej bonaj hoteloj.***^{FK.108}
- *Li ne atentas la vizaĝon de princoj, kaj ne preferas riĉulon **antaŭ malriĉulo.***^{Ij.34}
- *Preferos la morton **ol la vivon** ĉiuj restintoj.*^{Jr.8} = ...ol elekti la vivon... Ol rilatas al subkomprenata I-verbo. Tial oni uzas *ol*.
- *La aliaj anasoj preferis naĝadi en la kanaloj, **anstataŭ viziti ŝin.***^{FA2.34}

21. Neado

Ne

Por nei frazon oni uzas la vorteton *ne*. *Ne* neas tion, antaŭ kio ĝi staras. Normale *ne* staras antaŭ la ĉefverbo, kaj se oni neas la ĉefverbon, oni neas la tutan frazon:

- *Mi ne dormas.* Ne estas tiel, ke mi dormas. La tuta afero estas neata.
- *Mi ne amas vin.* Ne estas tiel, ke mi amas vin. La tuta frazo estas neata.
- *Al leono ne donu la manon.*^{FE.7}
- *Mi ne amas obstinajn homojn.*^{FE.10}
- *Ne skribu al mi tiajn longajn leterojn.*^{FE.18}
- *La patro ne legas libron, sed li skribas leteron.*^{FE.9} La neo trafas la verbon *legas*. La verbo *skribas* kaj ĝia tuta frazo restas valida.

Neado en subfrazo validas nur ene de la subfrazo: *Mi diris, ke mi ne venos.* La neado trafas nur la subfrazan ĉefverbon *venos*. La tuta frazo restas pozitiva: *Mi ja diris tion.*

Iafoje okazas, ke neata ĉefverbo estas subkomprenata: *Ciu povu vidi, kiu el la vastigantoj plenumas sian promeson kaj kiu ne.*^{OV.111} La neado trafas la subkomprenatan verbon *plenumas*: ...*kaj kiu ne plenumas sian promeson.*

Ne estas ankaŭ respondvorto: §22.3.

Tabelvortoj je NENI

Por nei oni povas ankaŭ uzi tabelvortojn je NENI (§13.1). NENI-vorto suficias por nei la ĉefverbon, kaj do la tutan frazon. La pozicio de NENI-vorto normale ne gravas, ĝi tamen neas la tutan frazon:

- *La tempo pasinta jam neniam revenos; la tempon venontan neniu ankoraŭ konas.*^{FE.22} La pasinta tempo ne revenos. Oni ne konas la tempon venontan.
- *Mi neniel povas kompreni, kion vi parolas.*^{FE.28} Mi ne povas kompreni.
- *La nokto estis tiel malluma, ke ni nenion povis vidi eĉ antaŭ nia nazo.*^{FE.33} Ni ne povis vidi. La neado koncernas nur la *ke*-frazon. La ĉef-fraza verbo *estis* restas pozitiva.
- *Mi neniam prenas kun mi multon da pakaĵo.*^{FE.35} Mi ne prenas multon da pakaĵo.
- *Mia onklo ne mortis per natura morto, sed li tamen ne mortigis sin mem kaj ankaŭ estis mortigita de neniu.*^{FE.39} La du unuaj ĉefverboj (*mortis*, *mortigis*) estas plene neataj per *ne*. La tria, *estis mortigita*, estas plene neutata per *nenu*.
- *Neniu radio al mi lumas. neniu varma aereto blovias sur min, neniu amiko min vizitas.*^{Rt.117} Radio ne lumas. Aereto ne blovias. Amiko ne vizitas.

- *Memoru, ke Esperanto estas nenes propraĵo.*^{OV.388} Esperanto ne estas ies propraĵo.
- *Tian Regularon por nia Ligo mi nenial povus aprobi.*^{OV.77} Mi ne povas aprobi ĝin pro kia ajn kialo. *Nenial* neas la tutan frazon. Aperis tamen dubo pri la nea valoro de *nenial*: §14.3.1.

Duobla neado

Se oni uzas NENI-vorton, kaj aldonas ankaŭ la vorton *ne*, la frazo fariĝas pozitiva. Tia duobla neado estas uzebla nur por esprimi tre specialajn signifojn:

- *Mi ne amas neniu*. Ne estas tiel, ke mi amas neniu. Mi do ja amas iun.
- *Ĝi ne estas nenes propraĵo*. Ne estas tiel, ke ĝi estas nenes propraĵo. Ĝi do estas ies propraĵo.

Frazo ankaŭ povas fariĝi pozitiva, se unu NENI-vorto klare neas la verbon, kaj ankaŭ alia NENI-vorto aperas en la frazo:

- *Mi ankoraŭ neniam gajnis nenion*. = *Neniam okazis tio, ke mi gajnis nenion*. Mi ĉiufoje gajnis almenaŭ ion.

Sed pluraj NENI-vortoj en la sama frazo ne nepre kreas pozitivan signifon. Ofte ili nur plifortigas unu la alian, kaj la neado restas:

- *Ni malutilon alportus al nia afero grandan, kaj utilon ni alportus al neniu nenian.*^{OV.117} Ni ne alportus utilon.
- *Neniam, neniam, neniam li revenos*.^{RT.35} Li ne revenos. Ne gravas, ĉu estas unu, du, tri aŭ eĉ pli da *neniam*.

Parta neado

Iafoje la vorteto *ne* aperas en frazo tiel, ke ĝi neas nur parton de ĝi. La ĉefverbo restas valida. *Ne* neas ĝuste tion, antaŭ kio ĝi staras, sed tio povas esti la tuj sekanta vorto, la sekanta frazparto, aŭ eĉ pli multe. Nur la kunteksto povas montri precize, kio estas neata:

- *Ni faris la kontrakton ne skribi, sed parole.*^{FE.31} Ni ja faris la kontrakton, sed ni ne faris ĝin skribi.
- *Li venis al mi tute ne atendite.*^{FE.22} Li ja venis, sed oni ne atendis tion.
- *Ne ĉiu kreskaĵo estas manĝebla.*^{FE.41} Iuj kreskaĵoj ja estas mangēblaj. Komparu kun: *Ĉiu kreskaĵo ne estas manĝebla.* = *Neniu kreskaĵo estas manĝebla.*
- *Ĉemizojn, kolumojn, manumojn kaj ceterajn similajn objektojn ni nomas tolajo, kvankam ili ne ĉiam estas faritaj el tolo.*^{FE.36} Ofte ili ja estas el tolo.
- *Li estas homo ne kredinda.*^{FE.41} Li ja estas homo.
- *Respondo venis ne tuj.*^{M.50} Respondo ja venis, sed post iom da tempo.

- *Mi rezervas al mi la rajton akcepti Vian decidon aŭ ne, depende de la aŭtoritateco de Via komitato.*^{L2.6} La neado trafas subkomprenatajn vortojn: ...ne akcepti vian decidon. La resto de la frazo estas pozitiva.
- *Lernolibron oni devas ne tralegi, sed tralerni.*^{FE.31} La devo restas valida, sed ĝi estas devo pri io, kion oni ne faru. Legu pli pri *ne rilate al devi, povи kaj volи* en §31.7.4.
- *En la animo ĉiuj privataj homoj kaj ĉiu registaroj ne povas ne aprobi nian ideon.*^{OV.206} La unua ne trafas la ĉefverbon *povas* kaj neas la tutan frazon. La dua *ne* trafas nur *aprobi* (*nian ideon*). La suma signifo estas: *Ili ne povas rifuzi nian ideon.* = *Ili devas aprobi nian ideon.*
- *Ne miksu vin en aferon ne vian!*^{Rz.89} = ...en aferon, kiu ne estas via. La dua *ne* nur neas la vorton *vian*. La unua *ne* neas la ĉefverbon.
- *En la salono estis neniу krom li kaj lia fiančino.*^{FE.26} Ne estis personoj tie kun la escepto de li kaj lia fiančino, kiuj ja estis tie. *Krom* (§12.3.6.3) apartigas parton de la frazo, por kiu la neado ne validas.

NENI-vortoj normale neas la tutan frizon sendepende de la vortordo, sed iafoge ankaŭ NENI-vorto povas validi por nur parto de frazo. Tiam la kunteksto kaj la vortordo devas tute klare tion montri:

- *Mi decidis paroli jam plu nenion pli pri tiu ĉi temo.*^{L1.68} La decido estas reala. La neado trafas nur la I-verbon *paroli* kaj ĉiu frazpartojn, kiuj rilatas rekte al ĝi.
- *Pli valoras faro nenia, ol faro malbona.*^{PE.2000} = *Faro, kiu ne okazis, ja valoras pli, almenaŭ kompare kun faro malbona.* La ĉefverbo *valoras* restas pozitiva.

Kiam *ne* aŭ NENI-vorto estas parto de kunmetita vorto, la neado validas nur ene de tiu vorto:

- *Sinjoro, vi estas negentila.*^{FE.16} La frazo diras, ke la sinjoro ja havas certan econ, nome mankon de ĝentileco. Estas nur subtila diferenco disde: *Vi ne estas ĝentila.*
- *La pastro, kiu mortis antaŭ nelonge* (aŭ *antaŭ nelonga tempo*), *logis longe en nia urbo.*^{FE.25} La neado koncernas nur la longecon de la tempo.
- *Bedaŭrinde ili estas ne-Esperantistoj.* Ili estas tiaj homoj, kiuj ne scias Esperanton.
- *Neniofarado estas tre dolĉa okupo.* Tia tempo, en kiu oni faras nenion, estas tre dolĉa.

Nek

Nek signifas “kaj ankaŭ ne”. Oni uzas ĝin, se oni jam uzis *ne*, kaj volas nei ankoraŭ ion. Ĝi estas kvazaŭ varianto de *kaj* (§16.1), kaj sekvas baze la samajn regulojn kiel *kaj*:

- *Li ne vidis min, nek aŭdis.* = ...*kaj ankaŭ ne aŭdis.*
- *Mi ne renkontis lin, nek lian fraton.*^{FE.28} = ...*kaj ankaŭ ne lian fraton.*

- *Nenia peno nek provo donos lakton de bovo.*^{PE.1712}

Ne uzu **nek** por ligi du aferojn post **sen**. Uzu **kaj**: *Tiu virino ne foriru de ŝi sen konsolo **kaj** helpo.*^{M.59} Ne: *...*sen konsolo nek helpo.**

Nek ne egalas al **ne** + emfazo. Por emfaze nei oni uzu **eĉ** kune kun **ne**. Ne diru: **Mi havas nek unu amikon.** Diru: *Mi havas eĉ ne unu amikon.* Au: *Mi ne havas eĉ unu amikon.* Ne diru: **Nek unu spesdekon havis liaj gepatroj.** Diru: *Eĉ unu spesdekon ne havis liaj gepatroj.*^{FA4.122} Nek signifas nur “kaj (ankaŭ) ne”.

Oni ankaŭ povas uzi kombinitan, pluroblan **nek** (§17.6).

22. Demandoj kaj respondejo

Demando estas unu el kvar ĝeneralaj fraztipoj (§32.1).

22.1. KI-demando

KI-demandoj estas farataj per tabelvortoj (§13.1) je KI. Demanda KI-vorto reprezentas informon, kiun oni serĉas. La KI-vorto normale staras komence de la demanda frazo:

- **Kion** vi volas? — *Mi volas manĝon!*
- **Kian** manĝon vi deziras? — *Mi deziras malmultekostan manĝon!*
- **Kiel** vi fartas? — *Mi fartas bone!*
- **Kiom** da pomoj vi havas? — *Mi havas du kilogramojn da pomoj!*
- **Kies** estas tiu aŭto? — *Ĝi apartenas al Anno! Ĝi estas de Anno! Ĝi estas śia!*
- **Kiam** do? — Morgaŭ!

Iuj KI-vortoj estas E-vortecaj (§14), dum aliaj estas O-vortecaj kaj A-vortecaj (§15).

Se oni iam metas demandan KI-vorton frazfine anstataŭ frazkomence, oni kreas tre fortan emfazon pro la malkutimeco. Tia demando estas ofte eħa demando por rekonfirmo de io ĵus aŭdita:

- *Mi volas, ke vi donu al mi vian novan aŭton! — Vi volas **kion?**! Demando miksa kun forta surprizo.*

Legu pli pri la frazpozicio de KI-vortoj en §34.2.1.

Se iafoje oni havas en la sama demanda frazo pli ol unu demandan KI-vorton, nur unu el ili bezonas stari frazkomence: **Kiu** diris **kion** al **kiu**?

Oni uzas KI-vortojn ankaŭ en demandaj subfrazoj (§33.3): *Si demandis, **kion** mi volas.*

22.2. Ĉu-demando

Ĉu-demandoj estas farataj per la demandvorto *ĉu*. Ĉu-demando serĉas konfirmo pri la ĝusteco de la tuta frazo. La respondo estas normale *jes* aŭ *ne* (§22.3). Ĉu staras normale komence de la demanda frazo:

- **Ĉu** vi komprenas min? — *Jes, mi komprenas vin! Ne, mi ne komprenas vin!*
- **Ĉu** vi estas Kanadano? — *Jes, mi estas Kanadano! Ne, mi ne estas Kanadano!*
- **Ĉu** li? — *Jes, li!*
- **Ĉu** ĝi estas taŭga? — *Jes, (ĝi) estas!*

Ĉu-demando povas ankaŭ esti alternativdemando. Tiam la respondo normale estas elektita inter la diversaj alternativoj:

- *Ĉu vi volas kafon aŭ teon? — Mi volas kafon! Mi volas teon! Mi volas nek kafon, nek teon! Mi volas kaj kafon, kaj teon!*
- *Ĉu li aŭ ŝi? — Ŝi! Li! Iu ajan el ili! Neniu el ili! Ambaŭ!*

Forlaso de ĉu

En dialogoj *ĉu* povas iafoge esti forlasita. Nur la konteksto tiam montras, ke temas pri demando. Tiaj sen-*ĉu*-aj *ĉu*-demandoj estas akcepteblaj, kiam la tutta frazo estas draste mallongigita:

- *Efektive? — ŝi demandis per tirata tono. — Efektive, — respondis Alejo.*^{M.147} = *Ĉu efektive vi farus tion? — ŝi demandis...*
- *Morgaŭ mi iros al Hindio! — Al Delhio?* = ...*Ĉu al Delhio vi iros?*

Multaj parolantoj uzas specialan manieron elparoli demandajn frazojn. Ili uzas ekz. levigantan melodion en la fino de la frazo. Sed en Esperanto ne ekzistas reguloj pri la frazmelodio. Tial, se oni uzas *ĉu*-demandon sen *ĉu*, vere nur la konteksto povas montri, ke la frazo estas demanda.

Iafoge oni uzas deklarajn frazojn (§32.1), kies celo estas ankaŭ demanda. Oni eldiras informon kun la celo, ke la aŭskultanto konfirmu aŭ malkonfirmu ĝin. En tiaj kvazaŭ-demandoj oni ne uzas *ĉu*:

- *Ĉion, kio estis sub la nomo de barono Brambeus [...] ĉion tion ĉi mi verkis. — Kion mi aŭdas! Sekve barono Brambeus estas vi?*^{Rz.46} La dua parolanto ne demandas, ĉu la unua estas barono Brambeus, sed nur konstatas, ke tiu ja estas la barono, sed samtempe volas ricevi konfirmon pri tio.
- *Vi ne volas do indulgon kaj favoron?*^{Rt.72} = *Vi ne volas do indulgon kaj favoron. Ĉu mi ĝuste komprenis la aferon?*
- *Vi min jam ne akceptos? — demandis Marta, — nenian esperon mi povas havi?*^{M.184}

22.3. Respondvortoj

Por respondi *ĉu*-demandojn oni povas simple eldiri frazon (plenan aŭ mallongigitan), kiu donas respondon al la demando:

- *Ĉu vi amas min? — Mi amas vin!*
- *Kaj ĉu vi longe lernis? [...] — Ho, mi lernis ne malpli ol tri jarojn.*^{M.101}

Sed normale oni uzas la respondvortojn *jes* kaj *ne*. Tia respondvorto estas kiel tuta frazo per si mem. Ofte oni tamen post la respondvorto aldonas tutan respondan frazon aŭ parton de tia frazo por plia klareco.

Jes

La respondvorto *jes* donas **pozitivan** respondon:

- *Ĉu vi volas kafon? — Jes!* (= *Mi volas kafon.*)
- *Ĉu vi ion deziras? — Jes!* (= *Mi ion deziras.*)

- “*Ĉu tio estas la malgranda Zefiro?*” demandis la reĝido. — “**Jes, li estas Zefiro!**” respondis la maljuna virino.^{FA1.118} Post la respondvorto *jes* sekvas tutaj respondoj.
- *Ĉu la Universala Kongreso estos en Eŭropo ĉi-jare?* — *Mi pensas, ke jes!* = *Mi pensas, ke ĝi ja estos en Eŭropo ĉi-jare!* La respondvorto *jes* anstataŭas la tutan respondan subfrazon (krom la enkonduka *ke*).

Oni ankaŭ povas uzi *jes* responde al nedemanda frazo por konsenti pri io:

- “*Vi havas efektive petolemajn knabojn!*” diris la reĝido. — “**Jes, certe!**” *si respondis*, “*kaj mi havas la eblon kvietigi ilin.*”^{FA1.119}

Oni ne uzu *jes* ene de frazo por emfazi la verecon de io. Por tio oni uzu la vorteton *ja* (§14.3.10). Ne diru: **Tiu ĉi vino ne estas dolča, dum tiu alia jes estas.** Diru: *Tiu ĉi vino ne estas dolča, dum tiu alia ja estas.*

Ne

La respondvorto *ne* donas **negativan** respondon:

- — *Ĉu vi volas kafon?* — **Ne!** (= *Mi ne volas kafon.*)
- — *Ĉu vi ion deziras?* — **Ne!** (= *Mi nenion deziras.*)
- *Ĉu vi iam okupadis vin per instruado?* — **Ne, sinjorino; mi estas vidvino de oficisto, kiu mortis antaŭ kelke da tagoj. Nur nun la unuan fojon mi deziras komenci la profesion de instruistino.^{M.25}**
- *Ĉu li estas blondulo aŭ brunulo?* — **Ne, pli kaſtanhara.**^{Rz.39} = *Li estas nek blondulo nek brunulo, li estas pli kaſtanhara.*
- *Ha, ĉu efektive la malgranda Kay mortis? La rozoj estis sub la tero, kaj ili diras, ke ne!*^{FA2.59} = ...ili diras, ke li ne mortis.

Oni ankaŭ povas uzi *ne* responde al nedemanda frazo por malkonsenti pri io:

- *Mi havas pli frēsan panon, ol vi.* — **Ne, vi eraras, sinjoro: via pano estas malpli frēsa, ol mia.**^{FE.10}

Oni atentu pri la diferenco inter *ne* kiel nea vorto ene de frazo (§21), kaj *ne* kiel respondvorto:

- *Ne venu ĉi tien!* = *Mi volas, ke vi ne venu ĉi tien.* Ne neas la ĉefverbon.
- *Ne, venu ĉi tien!* = *Ne! Mi ja volas, ke vi venu ĉi tien.* Ne estas respondvorto, kaj rolas pli-malpli kiel tutaj respondoj per si mem.

Se tuj post respondas *ne* sekvas frazo, kiu komenciĝas per verbo, oni devas elparoli kun klara paŭzo post *ne* por eviti miskompreneon.

Jes kaj ne ĉe neaj demandoj

Kiam oni respondas pozitivajn demandojn, la uzo de la respondvortoj *jes* kaj *ne* estas sufiĉe simpla. Sed oni uzas ankaŭ negativajn demandojn, demandojn kun nea vorto. La uzo de *jes* kaj *ne* responde al tiuj demandoj estas bedaŭrinde malpli klara.

Ekzistas du manieroj uzi respondvortojn ĉe negativaj demandoj. Unu sistemo estas pli ofta en okcidentaj lingvoj, la alia sistemo estas pli ofta en

orientaj lingvoj. Tial oni povas paroli pri **okcidenta** kaj **orienta** uzado, sed fakte en multaj landoj kaj lingvoj ambaŭ sistemoj ekzistas paralele. Ankaŭ en Esperanto ambaŭ sistemoj estas hejmaj. Zamenhof pli ofte uzis *jes* kaj *ne* laŭ la okcidenta sistemo, sed li ankaŭ plurfoje uzis la orientan sistemon.

Okcidenta sistemo

En la **okcidenta** sistemo *jes* reprezentas pozitivan respondfrazon, kaj *ne* reprezentas negativan respondfrazon. Negativa respondfrazo estas frazo kun nea vorto (*ne* aŭ **NENI**-vorto) en la ĉeffraza parto. En la okcidenta sistemo la signifo de respondvorto estas sendependa de la formo de la demando. Se la demando estas nea, oni respondas per la sama respondvorto, kiun oni uzus, se la demando estus sen nea vorto. Gravas nur la formo de tiu respondfrazo, kiun la respondvorto reprezentas:

- *Ĉu vi volas kafon?* (pozitiva demando)
 - **Jes!** (= *Mi volas kafon.*)
 - **Ne!** (= *Mi ne volas kafon.*)
- *Ĉu vi ne volas kafon?* (negativa demando)
 - **Jes!** (= *Mi volas kafon.*)
 - **Ne!** (= *Mi ne volas kafon.*)
- *Ĉu vi nenion deziras?*
 - **Jes!** (= *Mi ja deziras ion.*)
 - **Ne!** (= *Mi deziras nenion.*)
- *Tion vi volas, ĉu ne?*
 - **Jes,** fakte mi volas tion.
 - **Ne,** fakte mi ne volas tion.
- *Ĉu ili ne mortas [...]?* *Ho jes, [...] ili ankaŭ devas morti.*^{FA1.58}
- *Sed ĉu mi ankaŭ ne povus vidi la florojn?* — *Ho jes!* [...] nur ne forgesu, kiam vi denove estos tie, rigardi tra la fenestro, tiam vi certe ilin vidos.^{FA1.19} *Jes = Vi ja povus ilin vidi!*
- *Ĉu vi ne faros ian rimarkigon pri la aferoj de la poŝta administrado?* — **Ne, nenion.**^{Rz.60}
- *Ĉu vi konas la enhavon de la dramo?* *Ĉu ne estas en ĝi io malagrabla?*
— **Ne, ne;** ili nur ŝercas, ili iom venenias ŝerco; nenio malagrabla.^{H.89}

Por respondi (laŭ la okcidenta sistemo) jese ĉe nea demando, oni povas ankaŭ uzi la emfazan respondon **Jes ja!** = **Jes, tiel ja estas!** (aŭ simile):

- *Ĉu vi ne volas trinki la malvarman kafon?* — **Jes ja!** (= *Jes, mi ja volas trinki ĝin.*)

Kelkaj uzas *tamen* (§14.3.17) anstataŭ *jes ja*.

Orienta sistemo

En la **orienta** sistemo *jes* konfirmas ekzakte tion, kion la demando enhavas, dum *ne* malkonfirmas la tutan demandofrazon. En tiu sistemo *jes* kaj *ne* interŝanĝas rolojn ĉe neaj demandoj:

- *Ĉu vi volas kafon?* (pozitiva demando)
 - **Jes!** (= *Mi volas kafon.*)
 - **Ne!** (= *Mi ne volas kafon.*)
- *Ĉu vi ne volas kafon?* (negativa demando)
 - **Jes!** (= *Mi ne volas kafon.*)
 - **Ne!** (= *Mi ja volas kafon.*)
- *Ĉu vi nenion deziras?*
 - **Jes, mi nenion deziras.**
 - **Ne, mi ja deziras ion.**
- *Tion vi volas, ĉu ne?*
 - **Jes, mi ne volas tion.**
 - **Ne, mi ja volas tion.**
- *Ĉu ŝi ne edziniĝis? [...] — Jes, ie ĝi fariĝis, ke [...] ŝi ne edziniĝis.*^{M.102}
- *Kun maldolĉa sento de neplenumita espero vi eble demandos: ĉu en sia lasta kongresa parolo [...] li nenion pli havas por diri al ni? [...] Ho **ne**, miaj karaj amikoj [...]! Multe, multe, tre multe mi volus hodiaŭ diri al vi.*^{OV.411} *Ne = Mi ja ion pli havas por diri al vi.*

Du logikoj

Ambaŭ sistemoj respondi neajn demandojn estas logikaj, sed en malsamaj manieroj. Estus bone, se nur unu sistemo ekzistus en Esperanto. Principe oni povas rekomendi la okcidentan sistemon, ĉar ĝi estas ĝis nun la pli ofte uzata, kaj klare la pli ofta ĉe Zamenhof. Sed ŝajnas, ke ne estas eble atingi tute unuecan uzon de unu sola sistemo. Ambaŭ uzoj estas hejmaj en la lingvo. Oni tial estu singarda pri respondado al negativaj demandoj. Oni preferas aldonu klaran respondfrazon por ne riski miskomprenon.

Iuj opinias, ke oni evitu negativajn demandojn, sed negativaj demandoj estas bezonataj por esprimi specialajn nuancojn. La lingvo malriĉigus, se oni ne povus uzi tiajn demandojn.

Vortfarado

Jesa = “aproba, konsenta”, *nea* = “rifusa, malkonsenta”: *Ĉu li donis al vi jesan respondon aŭ nean?*^{FE.31}

Jesi = “respondi jese”, *nei* = “respondi nee”: *Ĉu ili jesis aŭ neis al via demando?*

Jesigi = “konfirmi”, *neigi* = “malkonfirmi”: *La novajo estis jesigita/neigita.* Antaŭe oni uzis *jesigi* kaj *neigi* ankaŭ anstataŭ *jesi* kaj *nei*. Prefere oni uzu ilin nur por “konfirmi” kaj “malkonfirmi”.

23. Nombroj

Por montri nombrojn oni uzas nombrovortojn. Ili estas de du specoj: **nombraj vortetoj**, kiuj povas montri nombrojn de 0 ĝis 999999, kaj **aliaj nombrovortoj**, kiuj estas ordinaraj finajvortoj, kaj kiuj montras interalie pli altajn nombrojn.

23.1. Nombraj vortetoj

23.1.1. Nombraj vortetoj – formoj

Ekzistas dek tri nombraj vortetoj:

<i>nul</i>	0
<i>unu</i>	1
<i>du</i>	2
<i>tri</i>	3
<i>kvar</i>	4
<i>kvin</i>	5
<i>ses</i>	6
<i>sep</i>	7
<i>ok</i>	8
<i>naŭ</i>	9

dek 10

cent 100

mil 1000

Aliajn nombrojn oni esprimas per kombinado de la nombraj vortetoj. Oni diras unue kiom da miloj estas, poste kiom da centoj, poste kiom da dekoj, kaj fine kiom da unuoj. La dekoj kaj la centoj tiam kunskribiĝas (kaj elparoliĝas) kiel po unu vorto, dum ĉio alia disskribiĝas (kaj elparoliĝas kiel apartaj vortoj):

Post dek

- 11 *dek unu*
- 12 *dek du*
- 13 *dek tri*
- 14 *dek kvar*
- 15 *dek kvin*

- 16** *dek ses*
- 17** *dek sep*
- 18** *dek ok*
- 19** *dek nau̯*

Dekoj

- 10** *dek*
- 20** *dudek*
- 30** *tridek*
- 40** *kvardek*
- 50** *kvindek*
- 60** *sesdek*
- 70** *sepdek*
- 80** *okdek*
- 90** *nau̯dek*

Centoj

- 100** *cent*
- 200** *ducent*
- 300** *tricent*
- 400** *kvarcent*
- 500** *kvacent*
- 600** *sescent*
- 700** *sepcent*
- 800** *okcent*
- 900** *nau̯cent*

Miloj

- 1000** *mil*
- 2000** *du mil*
- 3000** *tri mil*
- 4000** *kvar mil*

5000	<i>kvin mil</i>
6000	<i>ses mil</i>
7000	<i>sep mil</i>
8000	<i>ok mil</i>
9000	<i>naŭ mil</i>
10000	<i>dek mil</i>
11000	<i>dek unu mil</i>
12000	<i>dek du mil</i>
13000	<i>dek tri mil</i>
20000	<i>dudek mil</i>
30000	<i>tridek mil</i>
42000	<i>kvardek du mil</i>
999000	<i>naŭcent naŭdek naŭ mil</i>

Pliaj kombinoj

21	<i>dudek unu</i>
22	<i>dudek du</i>
23	<i>dudek tri</i>
24	<i>dudek kvar</i>
31	<i>tridek unu</i>
32	<i>tridek du</i>
33	<i>tridek tri</i>
101	<i>cent unu</i>
110	<i>cent dek</i>
111	<i>cent dek unu</i>
432	<i>kvarcent tridek du</i>
1001	<i>mil unu</i>
1011	<i>mil dek unu</i>
1111	<i>mil cent dek unu</i>
1234	<i>mil ducent tridek kvar</i>
2678	<i>du mil sescent sepdek ok</i>

7777 *sep mil sepcent sepdek sep*

88888 *okdek ok mil okcent okdek ok*

999999 *naŭcent naŭdek naŭ mil naŭcent naŭdek naŭ*

Note: Oni ne diras **unudek** aŭ **unucent**, sed nur *dek* kaj *cent*. Oni povus eble diri *unu mil*, sed normale oni diras simple *mil*.

Note: La sona simileco inter *ses* kaj *sep* povas iafoge esti iom ĝena. Iuj tial uzas en ekz. telefonado *sis^o* anstataŭ *ses*. Aliaj uzas samcele *sepen* anstataŭ *sep*. Eble tio estas imitinda en tiaj situacioj, kiam pro brujo aŭ simile oni bezonas eviti miskomprenojn. Oni tamen memoru, ke ankoraŭ malmultaj konas *sis^o* kaj *sepen*.

Kunskribado kaj disskribado

Dekoj kaj centoj kunmetiĝas al unu vorto: *dudek, tridek, ducent, tricent* k.t.p. Ĉio alia estu skribata kiel apartaj vortoj, ankaŭ miloj.

Note: Multaj pensas, ke la regulo estas: "Kunskribu multiplikojn, disskribu adiciojn." La Fundamenta regulo estas tamen alia, kaj pli simpla. Oni sekvu la Fundamentajn regulon kaj ekzemplojn.

Dekoj kaj centoj ricevas same kiel aliaj vortoj akcenton je la antaŭlasta vokalo: *dUdeko, trIdeko, dUcento, trIcento*. Ĉio alia estas elparolata kiel apartaj vortoj: *dEk dU, dEk trI, cEnt dU, cEnt trI, cEnt dEk dU, dU mIl, trI mIl, dU mIl dEk dU*.

Tiu ĉi simpla regulo, kiu troviĝas en la *Fundamento*, estas ofte mis-komprenebla. Oni erare kunskribas tro multe. Ne skribu: **dekdu*, *dektri*, *centdu*, *centtri**, sed: *dek du, dek tri, cent du, cent tri*. Nek skribu: **dumil*, *trimil*, *dekdumil*, *dudekdumil**, sed: *du mil, tri mil, dek du mil, dudek du mil*. Ankaŭ estus eraro uzi dividostrekojn, kie devas esti spacetoj, ĉar tio, kio estas skribita kun dividostreko estas unu vorto. Tion, kion oni elparolas kiel apartajn vortojn, oni ne skribu kiel unu vorton. Ne skribu do **cent-tridek-du**, sed *cent tridek du*, ĉar neniu elparolas **cent-tridEku**.

Note: Eĉ ĉe Zamenhof oni trovas multege da erare skribitaj nombrovortoj. Eble iuj el tiuj eraroj vere estis faritaj de iuj, kiuj kompositis liajn tekston.

La kialo, ke oni ne kunskribu milojn, estas, ke antaŭ *mil* povas starri ĉio ajn de *du* ĝis *naŭ mil naŭcent naŭdek naŭ*, do ankaŭ plurvortajoj. Antaŭ *dek* kaj *cent* povas aperi nur *du* ĝis *naŭ*. Se oni kunskribus ankaŭ milojn, oni devus skribi ekz. **tricenttridektrimil** (333000), kio estus tre maloportuna. La ĝusta skribo: *tricent tridek tri mil* estas pli klara. Kompreneble en la praktiko oni preskaŭ ĉiam skribas tiel altajn nombrojn per ciferoj.

En la elparolado preskaŭ ĉiuj obeas al la Fundamenta regulo akcentante tute ĝuste, kaj kompreneble oni devas skribi same kiel oni elparolas.

Se el tiaj ĉi bazaj nombraj esprimoj oni kreas vortkunmetaĵojn, ekz. O-finajn nombrovortojn (§23.2) aŭ A-finaĵajn nombrovortojn (§23.4), oni tamen povas aŭ devas kunskribi, eventuale kun dividostrekoj.

Nul

Nul origine estis O-vorto: *nulo* (nomo de la cifero 0). Sed oni delonge uzas ĝin ankaŭ kiel nombran vorteton sen finaĵo, ekz.: $0,5 = nul komo kvin$ (aŭ

nulo komo kvin). Tia uzo de *nul* estas eĉ oficialigita (*Aktoj de la Akademio II*, p. 13).

Un'

Iafoje oni povas uzi la mallongitan formon *un'* (§10.1) anstataŭ *unu*.

23.1.2. Nombraj vortetoj – uzado

Nombraj vortetoj plej ofte aperas kiel rektaj priskriboj de O-vortoj, kaj montras tiam, kiom da aferoj estas. La nombraj vortetoj tiam ne ricevas la finaĵojn N kaj J:

- *Mi havas nur **unu bušon**, sed mi havas **du orelojn**.*^{FE.12} Kiam *unu* rolas kiel pura nombrovorto, ĝi povas ricevi nek J-finaĵon, nek N-finaĵon.
- *Li promenas kun **tri hundoj**.*^{FE.12}
- *Li faris ĉion per la **dek fingroj** de siaj manoj.*^{FE.12}
- *Li havas **dek unu infanojn**.*^{FE.12}
- *Sesdek minutoj faras **unu horon**, kaj **unu minuto** konsistas el **sesdek sekundoj**.*^{FE.12}

En iuj specialaj uzoj de *unu* (§23.1.3) oni tamen povas aldoni J-finaĵon kaj N-finaĵon post *unu*.

Oni ne uzu A-finaĵon post la nombrovortoj en ĉi tiaj okazoj, ĉar A-finaĵo post nombra vorteto donas tute alian signifon (§23.4).

Iafoje la O-vorto estas forlasita (subkomprenebla):

- *Nu, se vi ne havas **mil** [rublojn], mi petas **cent rublojn**.*^{Rz.65}
- *Kiun el la **tri** [aferoj/personoj] vi elektas?*

Nul normale ne aperas kiel rekta nombra priskribo. Anstataŭe oni uzas *nenu* (§15.1): *Mi havas neniu malamikon*. Nur iafoje en eksperimenta lingvouzo oni povas vidi *nul*, kie normale aperas *nenu*.

Nombraj vortetoj povas ankaŭ aperi memstare en diversaj frazroloj. Ofte ili kondutas O-vortece. Neniam oni uzas la finaĵojn J aŭ N:

- ***Kvin** kaj **sep** faras **dek du**.*^{FE.12}
- ***Tridek** kaj **kvardek** **kvin** faras **sepdek** **kvin**.*^{FE.12}
- *Ilia nombro estas **kvardek tri mil sepcent tridek**.*^{Nm.26}
- *Divido per **nul** ne estas permesita.*
- ***Tri** estas duono de **ses**.*^{FE.14}
- ***Unu, du, tri!** Nun ni flugu dekstren!*^{FAI.134}
- ***Sep** estas sankta nombro.*
- *Kiom vi volas? — Mi volas **du mil**.*
- *Kiom ili estas? — Ili estas **dek du**.*

Nombraj vortetoj kun *da*

Oni ankaŭ povas uzi nombrajn vortetojn kun *da*-esprimo (§12.3.3.1). Tio estas malofta, sed povas esti oportuna ekz. kiam oni ial volas meti la nombrovorton for de tio, kion ĝi nombras:

- ***Da ĉevaloj ili havis sepcent tridek ses.***^{Nef.⁷} Pli klara ol: ***Ĉevalojn ili havis sepcent tridek ses.*** Normale oni tamen dirus: ***Ili havis sepcent tridek ses ĉevalojn.***

Identiga priskribo

Nombraj vortetoj ankaŭ aperas post O-vorto kiel identiga priskribo (§25.2). Tiam ili ne montras nombron, sed numeron aŭ simile:

- *Vidu “Lingvo Internacia” N-ro 2, paĝoj 20-21.*^{OV.²¹⁸} = ...numero du, paĝoj dudek ĝis dudek unu. La nombrovortoj rolas kiel identigaj priskriboj de la vortoj *numero* kaj *paĝoj*.
- *La lingvo internacia Esperanto aperis publike en la fino de la jaro 1887.*^{OV.¹⁴⁵} = ...la jaro mil okcent okdek sep. 1887 estas identiga priskribo de *jaro*.
- *Ni loĝas en ĉambro tricent tridek tri en tiu hotelo.*
- *La respondo troviĝas sur la paĝo mil ducent ok.*

Kiam temas pri numero, oni ankaŭ povas uzi A-finajan vicordan nombrovorton (§23.4): *la dua numero, la jaro 1887-a, la tricent-tridek-tria ĉambro*. Sed povas esti diferenco inter vicordo kaj numero. Ekz. *kvara* signifas, ke estis tri aliaj antaŭe en vicordo, dum *numero kvar* signifas, ke la afero havas la ciferon 4 kiel iaspecan “nomon”. En ekz. hoteloj ofte mankas numeroj, kaj tial ekz. *ĉambro cent* ne nepre estas la centa ĉambro. Kaj se oni staras ĉe la fino de strato, oni povas diri, ke domo numero unu ne estas la unua domo, sed la lasta.

23.1.3. Specialaj uzoj de *unu*

La baza signifo de *unu* estas nombra. Tiu uzo estas klarigita ĉi-antaŭe kune kun la aliaj nombraj vortetoj. Sed *unu* havas ankaŭ kelkajn specialajn signifojn kaj uzojn.

***Unu* por sameco, unikeco**

Iafoje *unu* havas apud la baza nombra signifo la kroman nuancon, ke temas pri *unu* sama afero, aŭ ke io estas sola, unika:

- *La logantoj de **unu** regno estas samregnanoj, la logantoj de **unu** urbo estas samurbanoj, la konfesantoj de **unu** religio estas samreligianoj.*^{FE.³⁷}
= *La logantoj de **unu** sama regno...*
- ***unu* leĝo kaj **unu** rajto estu por vi, kaj por la fremdulo, kiu loĝas kun vi.**^{Nm.¹⁵} Ne estu alia leĝo aŭ alia rajto por la fremdulo.
- *Li akompanis Ibon hejmen kaj dormis kun li en **unu** lito.*^{FA4.⁹¹} = ...en **unu** kaj sama lito.

Unu por individueco

Unu estas ofte uzata antaŭ O-vorto por montri individuecon aŭ identecon. Tiam *unu* ofte kontrastas al *alia*:

- *Sin trafis **unu** malfeliĉo post la **alia**.*^{FA3.77}
- ***Unu** kokino sidis apud la **alia**.*^{FA3.36}
- *Mi nenium nomas, sed ĉi tie troviĝas **unu** kokino, kiu volas senplumiĝi, por bele aspekti; se mi estus koko, mi ĝin malestimus.*^{FA3.36}
- *En **unu** tago, kiam si estis apud tiu fonto, venis al si malriĉa virino.*^{FE.15}

Pronomeca *unu*

Unu estas ankaŭ uzata individuece sen posta O-vorto. Ofte oni povas diri, ke O-vorto estas subkomprenebla, sed iaoje aldono de O-vorto nur ĝenuso. Tiam *unu* estas uzata pronomece:

- *Si estis **unu** el la plej belaj knabinoj, kiujn oni povis trovi.*^{FE.11}
- ***Unu** el ili estis juna kaj bela kiel anĝelo.*^{M.202}
- ***Unu** babilis, alia kantis.*^{FA2.134}

Unuj

Kiam individueca aŭ pronomeca *unu* estas uzata pri pluraj individuoj, ĝi ricevas la finaĵon J:

- *En la Adresaro **unuj** nomoj kaj adresoj estas skribitaj per ortografio esperanta kaj aliaj per la diversaj ortografoj naciaj.*^{OV.80}
- *Dum **unuj** artikoloj alportas al nia afero rondon da novaj amikoj, multaj aliaj, skribitaj nelerte, tute perdiĝas sen rezultato.*^{OV.93}
- *El ŝiaj multaj infanoj **unuj** estas bonaj kaj aliaj estas malbonaj.*^{FE.12}
- ***Unuj** [studentoj] kun gaja rideto sur la bušo, aliaj meditante, aliaj en vigla interparolado, unuope aŭ duope forlasas la universitatan korton.*^{M.139}

En ekstremaj okazoj eĉ unikeca *unu* povas ricevi J-finaĵon:

- *Mi [...] alkalkulas min al [...] popolo, kies tută historia misio konsistas [...] en la unuigo de la nacioj en la celado al "unu Dio", t.e. **unuj** idealoj por la tută homaro.*^{L1.106} Ĉiu el la diversaj idealoj estas unika en sia speco.

Unujn

La formo *unu* ne povas ricevi la finaĵon N. Tio estas baza regulo, kiu ĉiam validas, ĉu *unu* montras nombron, ĉu ĝi montras individuecon, ĉu unikecon: *Unu mi renkontis en Londono, alian en Parizo*. Neniam uzu la formon **unun**.

Sed la formo *unuj* ja povas ricevi N-finaĵon, ĉar *unuj* neniam povas esti nombrovorto. Gi ĉiam montras individuecon aŭ unikecon. La formo *unujn*

estas tamen bezonata nur treege malofte: *Unujn mi renkontis en Londono, aliajn en Parizo.*

Kelkaj volas, ke *unu* povu ricevi N-finaĵon, kiam ĝi montras individuecon. Kelkaj eĉ eksperimente praktikas tion: **Mi trovis nek unun, nek la alian.** Estas vero, ke la regulo, kiu malpermeses **unun**, sed permeses *unujn*, estas stranga el vidpunkto de logiko. Sed ĝi estas tre bona el vidpunkto de praktika uzado. En la praktiko la nombra, unikeca kaj individueca uzoj de *unu* ne estas klare distingebraj. Estas multaj limokazoj, kaj tial la simpla regulo, ke *unu* neniam havu N-finaĵon, estas tre praktika. Oni ne bezonas cerbumi ĉiufoje, ĉu *unu* montras nombron, unikecon aŭ individuecon. *Unuj* tamen ĉiam montras individuecon aŭ unikecon, kaj tial ne estas problemo uzi post ĝi N-finaĵon, se la frazrolo tion postulas. Uzado de **unun** kaŭzus nur konfuzon sen alporti multe da praktika utilo.

Duondifina artikolo

Individueca *unu* povas montri, ke afero estas konata al la parolanto, sed ne al la aŭskultanto. Tiel estas en kelkaj el la ĉi-antaŭaj ekzemploj. Tiam temas pri duondifina *unu*, kiu estas speco de difinilo (§9.2).

Unu, iu kaj certa

Ofte oni legas, ke individueca *unu* estas egala al *iu*. Tio ne estas vera. Ambaŭ estas individuecaj vortoj, sed ili montras malsamajn nuancojn.

Individueca *unu* montras, ke la parolanto bone scias, pri kiu individuo li parolas (sed la aŭskultanto ne scias). *Iu* montras, ke la identeco de la pri-parolata individuo estas nekonata aŭ neklara, aŭ ke la identeco ne estas grava:

- *Loĝas ĉi tie **unu** el viaj amikoj.* La parolanto scias, kiu el la amikoj ĉi tie loĝas.
- *Loĝas ĉi tie **iu** el viaj amikoj.* La parolanto (verŝajne) ne scias, kiu el la amikoj loĝas ĉi tie.

Ofte oni povas uzi *iu* anstataŭ *unu*, kiam ne estas grave montri, ĉu la individuo estas konata al la parolanto. Sed *unu* estas pli preciza. Ĝi montras, ke la parolanto ja scias la identecon.

Certa havas interalie signifon similan al individueca *unu*, sed *certa* estas pli fortika. Ĝi emfaze montras, ke io estas certe konata al la parolanto (sed verŝajne ne al la aŭskultanto): *En certaj okazoj multe da saĝo estas pli malbona, ol se oni ĝin tute ne havus.*^{Rz.9} *La esperantismo estas forte ligita kun certa interna ideo.*^{OV.377} Hierau vizitis min **certa** sinjorino Schmidt.

Evitado de *unu*

La multspeca uzo de *unu* ŝajnas stranga al iuj, interalie ĉar lernolibroj malofte klarigas ĝin. Tial multaj preferas uzi *unu* nur en pure nombra rolo, kaj preferas por la aliaj signifoj la vortojn *iu(j)*, *kelka(j)* kaj *certa(j)*. Tio estas malriĉigo de la lingvo, ĉar ĉiuj ĉi vortoj esprimas malsamajn nuancojn, kaj ĉiuj tiuj nuancoj estas bezonataj.

Unu... la alia

Pronomeca *unu* estas parto de la esprimo *unu... (la) alia*, per kiu oni montras reciprokecon. *Unu... (la) alia* reprezentas tutan mallongigitan frazon. *Unu* normale estas subjekto en la plena frazo, kaj *(la) alia* estas objekto aŭ havas alian nesubjektan rolon:

- *Tiuj gejunuloj amas unu la alian.* → *Tiuj gejunuloj amas. Unu amas la alian.* Ĉiu el ili amas ĉiun alian el ili.
- *Ili donis florojn unu al alia.* → *Ili donis florojn. Unu donis florojn al alia.* Ĉiu el ili donis florojn al ĉiu alia el ili.
- *Li kunigis kvin tapišojn unu kun la alia.*^{E_t.36} Li kunigis unu tapišon kun la alia.

Oni povas preskaŭ ĉiam uzi *unu... (la) alia* sen J-finaĵoj. Laŭbezone oni tamen povas aldoni J-finaĵon al *alia* kaj ankaŭ al *unu* depende de la celita senco: *La junaj knabinoj kaj junuloj ĉe la lageto babilas unuj kun la aliaj.*^{FA4.92} Unuj el ili babilas kun aliaj el ili. Iafoje oni devas uzi la formon *unujn*: *La registaroj jetas la homojn unujn kontraŭ la aliajn.* = *La registaroj jetas unujn homojn kontraŭ la aliajn homojn.*

Alternativoj al *unu... la alia*

Anstataŭ *unu... la alia* oni povas kelkfoje uzi la vorton *reciproke* kune kun *si* aŭ *alia* pronomo:

- *La knabino kaj la knabo kisis sin reciproke.*^{FA2.80} = *La knabino kaj la knabo kisis unu la alian.*
- *Ĉiuj sin reciproke komprenas.* = *Ĉiuj komprenas unu la alian.*
- *Ili reciproke turnas al si la dorson.* = *Ili turnas la dorson unu al la alia.*
- *Ni donis al ni reciproke la manojn.*^{FA3.77}

Oni ankaŭ povas uzi *reciproke* kune kun *unu... la alia* por emfazi la reciprokecon: *Vi ne estas reciproke egalaj unu al la alia en la regiono de la spirito.*^{FA3.76}

Oni povas ankaŭ uzi *inter* prefiksece ĉe verbo, ofte kune kun *si* aŭ *alia* pronomo, aŭ la esprimon *inter si* (*inter ni*, *inter vi*), kiu ĉiam signifas *unu kun la alia* aŭ simile:

- *Ili sin interakuzas.* = *Ili akuzas unu la alian.*
- *Ili interparolas.* = *Ili parolas unu kun la alia.*
- *En la interkona vespero la kongresanoj interkonatiĝas.* = ...la kongresanoj ekkonas unu la alian.
- *Ili estis tre amikaj inter si.*^{BV.58} = *Ili estas tre amikaj unu al la alia.*
- “*Lingvo Internacia*” kaj “*lingvo tutmonda*” estas du tute malsamaj objektoj, kiujn miksi *inter si* oni neniel devas.^{FK.259} = ...miksi unu kun la alia...
- *Ni devas interparoli.* *Ni devas paroli inter ni.* = *Ni devas paroli unu kun la alia.*

- *Vi devas bone rilati inter vi.* = *Vi devas bone rilati unu kun la alia.*
- *Ni reciproke dividos inter ni malĝojon kaj ĝojon.*^{FA3.18} = *Ni dividos malĝojon kaj ĝojon unu kun la alia.* Ĉi tie reciproke emfazas la reciprok-econ.

Oni neniam uzu la pronomon *si* kune kun *unu...* *la alia*. Ne diru: **Ili amas sin unu la alian.** Diru simple: *Ili amas unu la alian.*

En la esprimo *inter si* (§11.6.3) ne ĉiam validas la normalaj reguloj por *si*.

Iafoje la pronomo *si* sola montras reciprokecon, sed tio eblas nur kiam la konteksto ne lasas dubon pri la senco: *Ili sin kisas!*^{Rz.79} = *Ili kisas unu la alian!* / *Sinjoroj sin batas, servantoj vundojn ricevas.*^{PE.2330} = *Sinjoroj batas unu la alian...*

Iafoje, kiam la konteksto klare komprenisgas, ke temas pri reciproka ago, oni ne bezonas aparte montri tion: *Ili parolis.* = *Ili parolis unu kun la alia.* / *La knabino kaj la knabo kisas.* = ...*kisas unu la alian.* / *Vi devas bone rilati.* = ...*rilati inter vi.*

23.2. O-vortaj nombrovortoj

Aliaj nombrovortoj ol la nombraj vortetoj estas radikvortoj, kiuj bezonas finaĵon. Baze ili estas uzataj kun O-finaĵo.

ON-vortoj

Nombrovortoj kun la sufikso ON (§38.2.27) montras partajn nombrojn.

- *duono* = $\frac{1}{2}$
- *triono* = $\frac{1}{3}$
- *dekono* = $\frac{1}{10}$
- *dekduono* = $\frac{1}{12}$
- *centono* = $\frac{1}{100}$
- *milono* = $\frac{1}{1000}$
- *Duono, triono kaj sesono faras unuon.* $\frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \frac{1}{6} = 1$. *Unuono* estas tamen tre malofta vorto. Ĉi tie eblus simple uzi *unu*.

Ĉe iaj onoj povas estiĝi konfuzo, se oni ne elparolas tre klare.

- $200/1000 = ducent milonoj$
- $2/100000 = du centmilonoj$

Necesas en tiaj okazoj elparoli kun klaraj paŭzetoj inter la vortoj por eviti miskomprenojn.

Altaj nombrovortoj

milono 1.000.000 (ses nuloj)

miliardo 1.000.000.000 (= naŭ nuloj)

bilono 1.000.000.000.000 (= dek du nuloj)

trilono 1.000.000.000.000.000.000 (= dek ok nuloj)

Tre malofte uzataj estas *kvadrilono* (24 nuloj), *kvintilono* (30 nuloj), *sekstilono^o* (36 nuloj), *septilono^o* (42 nuloj), *oktilono^o* (48 nuloj), *nonilono^o* (54 nuloj) kaj *decilono^o* (60 nuloj).

Nota: Nuraj kuriozaj estas la jenaj apenaŭ uzataj nombrovortoj: *undecilono^o* (66 nuloj), *duodecilono^o* (72 nuloj), *tredecilono^o* (78 nuloj), *kvatuordecilono^o* (84 nuloj), *kvindecilono^o* (90 nuloj), *seksodecilono^o* (96 nuloj), *septendecilono^o* (102 nuloj), *oktodecilono^o* (108 nuloj), *novemdecilono^o* (114 nuloj), *vigintilono^o* (120 nuloj) kaj *centilono^o* (600 nuloj). Vortoj kiel **bilardo**, **triliardo**, **kvadriliardo** k.t.p. tute ne ekzistas en Esperanto (same kiel en plej multaj naciaj lingvoj).

Kelkaj lingvoj, interalie la Angla kaj la Rusa, donas tute aliajn valorojn al iuj el siaj similformaj nombrovortoj. La Esperantaj vortoj tamen sekvu la plimulton de la lingvoj, kaj havu ĝuste la ĉi-antaŭe montritajn signifojn (kiuj estas la originaj valoroj por tiuj vortoj).

Vidu ankaŭ la neoficialajn sufiksojn ILION (§39.1.16) kaj ILIARD (§39.1.17). Legu ankaŭ pri prefiksoj de mezurunuoj en §39.3.

Nulo

La O-vorto *nulo* estas nomo de la cifero 0: *Unu miliono estas skribata per unuo kaj ses nuloj.* Ĝi povas ankaŭ esti uzata sen finaĵo: *nul* (§23.1.1).

J-finaĵo kaj N-finaĵo

O-vortaj nombrovortoj ricevas la finaĵojn J kaj N laŭ la samaj reguloj kiel aliaj O-vortoj:

- *Kiam vi havos rikolton, vi donos **kvinonon** al Faraono.*^{Gn.47}
- *El multaj **milonoj** fariĝas **milionoj**.*^{PE.467}
- *Mi ricevis dudek **kvin centonojn**.*
- *Si havas pli ol dek **milionojn**.*
- *La malprofito atingis sumon de kvardek sep **miliardoj**.*
- *Si vidis pli ol dek **milionojn**.*
- *Post la sumo ŝi alskribis tri **nulojn**.*

Da

O-vortaj nombrovortoj ne povas rekte priskribi O-vorton. Oni devas antaŭ la kalkulata afero meti rolvorteton. Normale oni uzas *da* (§12.3.3.1), sed ankaŭ *ekz. de* (§12.3.2.3) kaj *el* (§12.3.5.2) povas aperi. En tiaj konstruoj la nombrovorto estas ĉefvorto kaj la kalkulata afero estas priskribo de ĝi:

- *Li havas du **miliardojn da dolaroj**.*

- *Si vidis pli ol dek **milionojn da homoj**.*

Ankaŭ ON-vorto kun O-finaĵo bezonas helpan rolvorteton:

- *Unu tago estas **tricent-sesdek-kvinono** aŭ **tricent-sesdek-sesono de jaro**.*^{FE.14}

Nombraj vortetoj kun O-finaĵo

Ankaŭ nombraj vortetoj povas fariĝi O-vortoj. Tiaj O-vortoj montras ian aferon kun rilato al la nombro, aŭ grupon kun tiom da aferoj. Antaŭ O-finaĵo oni ĉiam kunscribas plurvortan nombrovorton. Por klareco oni povas uzi dividostrekojn, kie origine estis spacetoj:

- *unu* → *unuo* = la cifero 1, baza kalkulelemento, elementa kvanto, unito (ekz. metro, kilogramo, ampero k.t.p.)
- *du* → *duo* = la cifero 2, paro, duopo
- *dek du* → *dek-duo* aŭ *dekuon* = la nombro 12, grupo de 12 aferoj
- *dudek tri* → *dudek-trio* aŭ *dudektrio* = la nombro 23, grupo de 23 aferoj
- *kvarcent* → *kvarcento*
- *du mil kvinston* → *du-mil-kvincento* (prefere ne *dumilkvincento*)
- *Li iris kaj starigis al la ekzameno kaj alportis hejmen jam ne “duon” sed “kvaron” kaj “kvinton”.*^{Gm.56} Temas pri sistemo de lernejaj notoj. *Kvaro* = “bone”, *kvino* = “bonege”.

Ankaŭ ĉi tiaj O-vortoj bezonas *da* por mezuri ion:

- *Mi aĉetis **dekon da ovoj**.*^{FE.32}
- *Mi aĉetis **dekduon** (aŭ **dek-duon**) **da kuleroj** kaj **du dekduojn da forkoj**.*^{FE.14}
- *Mi havas **centon da pomoj**.*^{FE.14}

Malnova uzo

En la plej unua tempo oni uzis O-vortajn nombrovortojn kiel rektajn priskribojn sen *da*. Tio ne plu estas ebla: *Mi, subskribita, promesas ellerni la proponitan de d-ro Esperanto lingvon internacian, se estos montrita, ke **dek milionoj personoj** donis publike tian saman promeson.*^{UL} Nun necesas diri *dek milionoj da personoj*. Ankaŭ kiom kaj tiom komence uziĝis en tia maniero: §24.4.

23.3. Miksitaj nombroj

Kiam oni miksa nombrajn vortetojn kaj O-vortajn nombrovortojn en unu nombro, iliaj malsamaj reguloj kolizias. Nombraj vortetoj volas esti rektaj priskriboj de ĉefvorto, dum O-vortaj nombrovortoj mem estas ĉefvortoj kun *da*-esprimo post si. Necesas iel elturniĝi.

Nombraj vortetoj kaj ON-vortoj kune

- Kvar metroj da tiu ĉi ŝtofo kostas naŭ frankojn; tial du metroj kostas **kvar kaj duonon frankojn** (au da frankoj).^{FE.14} Kaj kvar kaj duonon frankojn (kun du objektoj), kaj kvar kaj duonon da frankoj (kun da rilate al nombra vorteto), estas iom strangaj. Nuntempe oni preferas uzi ON-vorton kun A-finajo en ĉi tiaj okazoj: *kvar kaj duonan frankojn*. Tio estas rekomendinda.

Nombraj vortetoj kaj altaj nombrovortoj kune

Ĉe kompleksaj precizaj nombroj, en kiuj estas altaj nombrovortoj kun O-finajo, kaj ĝe la fino ankaŭ nombraj vortetoj, estas rekomendinde ĉiam uzi *da* por ligi la nombron al la nombrata afero. Kvankam estas tre nekutime uzi *da* kune kun nombraj vortetoj, tio neniel estas erara:

- *Tie loĝas 1.500.000 homoj.* = *Tie loĝas unu miliono (kaj) kvintcent mil da homoj.* Oni ankaŭ povas diri: ...*unu kaj duona milionoj da homoj*. Au: ...*unu komo kvin milionoj da homoj*.
- *Mi havas unu milionon da eŭroj.* Se mi ricevos ankoraŭ unu eŭron, mi havos unu milionon unu da eŭroj. Prefere ne *...*havos unu milionon unu eŭrojn**, ĉar tio estus gramatike tre stranga kun du malsamspecaj objektoj.
- *Li havas 10.300.978 \$.* = *Li havas dek milionojn tricent mil naŭcent sepdek ok da dolaroj.* Unu alternativo estus: *Li havas 10,300978 milionojn da dolaroj* = *Li havas dek komo tri nul nul naŭ sep ok milionojn da dolaroj*. Sed tio estas tro peza esprimomaniero, precipe por parola uzo.

Nota: Ofte aperas la ideo solvi tiun ĉi problemon per transformado de la O-vortaj nombrovortoj en nombrajn vortetojn: **milion**, **miliard**, **bilion** k.t.p. Tio estus tro drasta ŝanĝo de la lingvo (kaj **miliard** estus tre malfacile elparolebla). Levigus ankaŭ la demando, kiel akcenti la novajn vortojn. Ĉu oni diru **millon** (laŭ la normala akcentoregulo), au **miliOn** (kontraŭ la regulo)? Oni rimarku, ke **millon** konfuzigas kun la vorto *milio* + N-finajo. Se oni uzas apostrofon, *miliOn'*, la vorto restas O-vorto, kaj oni tamen devas uzi *da* (kaj iafoje J kaj N). Aliaj proponis **miljon**, **miliard**, **biljon** k.t.p. (kiuj havus akcenton je la "i").

23.4. A-vortaj nombrovortoj

Nombraj vortetoj kun A-finajo

Se oni aldonas la finaĵon A al nombra vorteto, oni kreas A-vorton, kiu montras **pozicion en vicordo**. Ordinara A-vorto povas havi diversajn signifojn (§37.2.2) laŭ la konteksto, sed nombra vorteto kun A-finajo ĉiam montras vicordon:

- *unua* = en pozicio numero unu en vicordo (havanta neniu antaŭ si)
- *dua* = en pozicio numero du en vicordo (havanta unu antaŭ si)
- *tria* = en pozicio numero tri en vicordo (havanta du antaŭ si)
- *kvara* = en pozicio numero kvar en vicordo (havanta tri antaŭ si)
- *deka* = en pozicio numero dek en vicordo (havanta naŭ antaŭ si)

Vicordaj nombrovortoj ricevas J-finaĵon kaj N-finaĵon same kiel ordinaraj A-vortoj:

- *La sepan tagon de la semajno Dio elektis, ke ĝi estu pli sankta, ol la ses unuaj tagoj.*^{FE.12}

Se oni aldonas A-finaĵon al plurvorta nombro, oni povas kunmeti la tuton en unu vorton, sed oni ankaŭ povas lasi la apartajn vortojn. Ĉiuokaze oni metas A-finajon nur laste. Se oni kunmetas, oni povas skribi dividostrekojn por klareco. Tiam oni metu la strekojn tie, kie estas spacetoj en la origina plurvorta nombro:

- *Hodiaŭ estas la dudek sepa (tago) de Marto.*^{FE.12} = ...dudek-sepa... (aŭ ...dudeksepa...)
- *Georgo Vašington estis naskita la dudek duan de Februaro de la jaro mil sepcent tridek dua.*^{FE.12} = ...dudek-duan... mil-sepcent-tridek-dua. Anstataŭ *dudek-duan* oni povas skribi ankaŭ *dudekduan*, sed anstataŭ *mil-sepcent-tridek-dua* oni ne skribu **milsepcenttridekdua**, ĉar tio estas tro malklara.
- *Januaro estas la unua monato de la jaro, Aprilo estas la kvara, Novembro estas la dek-unua, Decembro estas la dek-dua.*^{FE.12} = ...dek unua... dek dua.
- *La dudeka (tago) de Februaro estas la kvindek-unua tago de la jaro.*^{FE.12} = ...kvindek unua...
- *Tio okazis en la kvindekaj jaroj.* = ...iam en la jaroj de 1950 ĝis 1959 inkluzive.
- *Si estas la dua plej bona en nia klaso, kaj mi estas la tria.* Nur unu estas pli bona ol ni.

Iuj opinias, ke kunmetado estas deviga, kiam oni aldonas A-finajon, sed la *Fundamento* uzas ambaŭ skribmanierojn. Kunmetado kun dividostrekoj povas esti pli klara (eble ankaŭ pli logika), sed la elekto estas libera.

Kun O-finaĵo (§23.2), kaj kun la sufiksoj OBL, ON kaj OP (§38.2.26) oni ĉiam devas kunskribi ĉi tiejn nombrojn.

Kiam oni uzas vicordan esprimon apud nombra vorteto, oni metu la vicordan esprimon unue por klareco:

- *Tio okazis iam en la unuaj dek tagoj.* Se oni dirus *la dek unuaj tagoj* estus risko, ke oni komprenas *dekk* kiel parton de la vicorda esprimo, do kiel *la dek-unuaj tagoj*.

ON-vortoj kun A-finaĵo

ON-vortoj kun A-finaĵo estas ordinaraj A-vortoj.

- *duona* = havanta nur duonon de sia plena grandeco
- *triona* = havanta nur trionon de sia plena grandeco
- *centona* = havanta nur centonon de sia plena grandeco
- *Ĝi estas longa je duona metro.* Ĝia longo estas 50 centimetroj.

- *Kvaronan horon li restis.* Li restis dek kvin minutojn.

Altaj nombrovortoj kun A-finajo

Altaj nombrovortoj kun A-finajo estas ordinaraj A-vortoj, kiu(j) teorie povas havi diversajn signifojn laŭ la konteksto. Sed en la praktiko preskaŭ nur vicorda signifo aperas: *Nia miliona kliento ricevos specialan donacon.*

Nula

Nulo (§23.1.1) origine estis ordinara O-vorto. *Nula* estas do ordinara A-vorto, kiu teorie povas esti uzata kun diversaj signifo(j) laŭ la konteksto, ekz. kun vicorda signifo: *je la nula horo kaj tridek minutoj*. En la praktiko ĝi estas uzata preskaŭ nur kun la signifo “neekzistanta, senvalora, nevalida”: *Bruo potenca, nula esenco.*^{PE.203}

Miksitaj nombroj kun A-finajo

Vicordaj A-vortoj el miksitaj nombroj (§23.3) estas teorie eblaj, sed apenaŭ rekondindaj: **nia du-milion-unua kliento**. Oni uzu prefere esprimojn kun *numero*: *nia kliento numero du milionoj unu*.

23.5. E-vortaj nombrovortoj

Nombrovortoj kun E-finajo havas la samajn vicordajn signifojn kaj la samajn skriboregulojn kiel la respondaj A-formoj (§23.4):

- *unue* = en la unua pozicio
- *due* = en la dua pozicio
- *dek-due, dek due* = en la 12-a pozicio
- *naŭcent-naŭdek-naŭe* = en la 999-a pozicio
- *Unue mi redonas al vi la monon, kiun vi pruntis al mi; due mi dankas vin por la prundo; trie mi petas vin ankaŭ poste prundi al mi, kiam mi bezonas monon.*^{FE.14}
- *Kiu venis unue, muelas pli frue.*^{PE.1121}

ON-vortoj kun E-finajo

ON-vortoj kun E-finajo estas ordinaraj E-vortoj:

- *Ĝi estas trione el plasto, trione el ligno, kaj trione el metalo.*
- *Tiu monto estas eĉ ne centone tiel alta kiel Ĉomolungmo. = La alteco de tiu monto estas eĉ ne unu centono de la alteco de Ĉomolungmo (= Everesto).*
- *Iele, iome, duone malbone.*^{PE.747}

Altaj nombrovortoj kun E-finajo

Altaj nombrovortoj kun E-finajo estas ordinaraj E-vortoj. Komparu kun la A-finaj formoj (§23.4).

23.6. Nuanciloj de nombrovortoj

Rolvortetoj kiel nuanciloj de nombro

La rolvortetoj *cirkau* (§12.3.4.4), *de* (§12.3.2), *gis* (§12.3.5.3), *inter* (§12.3.4.7), *super* (§12.3.4.12), *sub* (§12.3.4.11) kaj *po* (§12.3.6.8) povas uziĝi kun nombrovortoj por ilin nuanci en diversaj manieroj:

- Restas *cirkau* dek personoj. ^{Rz.43} = Restas proksimume dek personoj.
- *Gis* ducent homoj povas eniri. = Maksimume ducent homoj povas eniri.
- Ili kostas *de* kvin *gis* dek eŭrojn. = Ili kostas minimume kvin kaj maksimume dek eŭrojn.
- Mi vidis *inter* cent kaj ducent homojn. = Mi vidis minimume cent kaj maksimume ducent homojn.
- Li havas *super* mil eŭrojn. = Li havas pli ol mil eŭrojn.
- Kelkaj varoj kostas *sub* tricent dinarojn. = Kelkaj varoj kostas malpli ol tricent dinarojn.
- Aranĝu ilin en du vicoj, *po* ses en vico. ^{Lv.24} = Aranĝu ilin en du vicoj, ses en ĉiu vico.

Super kaj *sub* estas apenaŭ uzataj kiel nuanciloj en la praktiko. Ili estas menciitaj ĉi tie nur por kompleteco. Kutime oni uzas *pli ol* kaj *malpli ol*.

En ĉi tiuj frazoj la rolvortetoj neniel koncernas eventualan postan O-vorton, sed havas sencon nur por la nombro. Se oni forprenas la nombrovorton, ankaŭ la nuancilo devas malaperi, ĉar ĝi ne plu havas sencon:

- Restas *cirkau* dek personoj. ^{Rz.43} → Restas personoj. (*Restas *cirkau* personoj* ne havas sencon.)
- Mi vidis *inter* cent kaj ducent homojn. → Mi vidis homojn. (*Mi vidis inter homojn* ne havas sencon.)

Oni vidas, ke tiuj ĉi rolvortetoj ne montras frazrolon, kiiam ili nuancas nombrojn. Ili ne estas rolmontriloj, sed havas ian E-vortecan rolon. *Cirkau*, *de*, *gis*, *super* kaj *sub* estas eĉ interŝangblejaj kun E-vorto aŭ esprimo kun E-vorteca vorteto: *cirkau* = *proksimume*, *de* = *minimume*, *gis* = *maksimume*, *super* = *pli ol*, *sub* = *malpli ol*.

Nuanciloj antaŭ subjekto

Tiaj ĉi nuanciloj povas aperi antaŭ subjekto:

- *Supre sur latoj kaj stangoj sidis cirkau cent kolomboj.* ^{FA2.68} *Cirkau cent kolomboj* estas subjekto de *sidis*. Subjekto ne havu rolmontrilon. *Cirkau* do ne montras frazrolon ĉi tie. Ĝi rilatas nur al la nombro.
- *El ĉiuj rampaĵoj de la tero laŭ iliaj specoj, po paro el ĉiuj eniru kun vi.* ^{Gn.6} Subjekto de *eniru* estas *po paro*. *Po* do ne povas esti rolmontrilo ĉi tie, ĉar subjekto estu sen rolmontrilo.

Nuanciloj kune kun veraj rolmontriloj

Nombrovortaj nuanciloj povas aperi kune kun veraj rolmontriloj, kiuj montras la frazrolon de la tuta esprimo:

- *Ĝi estis virino, kiu povis havi la agōn de ĉirkaŭ sesdek jaroj.*^{M.22} Ĉirkaŭ koncernas nur la nombron sesdek. De montras la frazrolon de la tuta esprimo ĉirkaŭ sesdek jaroj.
- *Nenie en la ĉirkaŭ cent jaroj la loko estis pli ŝangita, ol en unu malgranda frukta ĝardeno.*^{BV.7} La tempa komplemento havas la rolvorteton *en*. Ĉirkaŭ estas nura nuancilo de la nombrono *cent*.
- *Li havas agōn de ĉirkaŭ 50 jaroj.* La tuta esprimo *de ĉirkaŭ 50 jaroj* estas priskribo de la vorto *agōn*. La rolvorteto *de* ligas la priskribon al ĝia cefvorto. Ĉirkaŭ nur nuancas la nombron.
- *Ili povas kuši ok ĝis naŭ jarojn.*^{H.150} La frazparto *ok ĝis naŭ jarojn* estas tempodaŭra komplemento, kiu devas havi ian rolmontrilon. Ĉi tie ĝi havas N-finaĵon. *Ĝis* nur nuancas la nombrojn.
- *Estis tiel malvarme, ke ili devis kuši sub po tri kovriloj.* La frazparto *sub po tri kovriloj* estas loka sub-komplemento. *Po* nur estas nuancilo de *tri*.
- *Li havas ĉirkaŭ mil eurojn.* La objekto *ĉirkaŭ mil eurojn* bezonas la finaĵon N. Ĉirkaŭ nur nuancas la nombron *mil*.

Neunueca uzo

Se oni opinias, ke tiaj ĉi nuanciloj ne estas rolmontriloj, tiam oni ja uzas N kaj aliajn rolmontrilojn kune kun ili, kiam tio estas bezonata. La ĉi-antaŭaj klarigoj estas verkitaj laŭ tia opinio. Sed se oni tamen opinias, ke ili estas veraj rolmontriloj, tiam oni neniam uzas la finaĵon N kune kun ili, kaj ankaŭ forlasas diversajn aliajn rolmontrilojn.

Zamenhof hezitis pri la afero. Li iafoje uzis nombrovortajn nuancilojn kiel verajn rolmontrilojn forlasante la finaĵon N ekz. ĉe objektoj. Alifoje li uzis ilin laŭ la ĉi-antaŭaj klarigoj. La nuancilon *ĉirkaŭ* li uzis en ambaŭ manieroj. La nuancilon *po* li uzis normale nur kiel rolmontrilon, sed li skribis, ke ankaŭ uzado kun N estas korekta (*Lingvaj Respondoj* p. 107). Li eĉ mem uzis *po* en tia maniero almenaŭ unu fojon. La aliajn nuancilojn Zamenhof uzis tiel malofte, ke estas malfacile diri, kiajn regulojn li sekvis. Unueca principio por ĉiuj ĉi nuanciloj ne estas do trovebla ĉe Zamenhof:

- *Si sidis tie ĉirkaŭ dek minutoj.*^{M.180} La tempodaŭra komplemento ne havas alian rolmontrilon ol *ĉirkaŭ*.
- *La sola presado de nia gazeto kostas ĉirkaŭ 500 rublojn ĉiujare.*^{OV.126} La kosta komplemento havas la rolfinaĵon N. Ĉirkaŭ estas do nur nuancilo de nombrono ĉi tie.
- *Li povas veni nur sufiĉe malfrue — ĉirkaŭ horo antaŭ noktomezo.*^{BV.52} Ĉirkaŭ rilatas al subkompremita *unu*, sed ĝi estas ĉi tie ankaŭ la sola rolmontrilo de *horo*.

- *Ekzistas ankaŭ [...] lernolibroj, kiuj kostas **de 15 ĝis 50 centimoj por ekzemplero.***^{OV.163} La kosta komplemento ne havas N-finaĵon.
- *Al ĉiu el la infanoj mi donis **po tri pomoj.***^{FE.14} La objekto *tri pomoj* ne havas N-finaĵon. *Po* estas do iel rolmontrilo de objekto ĉi tie.
- *Mi fumadis cigaredojn **po dudek kvin rubloj por cento.***^{RZ.60} Normale oni uzas *por* en ĉi tiaj esprimoj, ĉar temas pri prezo, sed ĉi tie *po* transprenis ankaŭ la rolon de *por*.
- *La skribantoj de artikoloj devas dissendi **po unu presitan ekzempleron al siaj korespondantoj.***^{OV.100} En tiu ĉi ekzemplo Zamenhof ja uzas N-finaĵon kune kun *po*, kvankam li normale ne faris tion.

Nuntempe oni kutime uzas ĉiujn ĉi nuancilojn nur kiel nuancilojn, kaj ne kiel rolmontrilojn — escepte de *po*. Pri *po* la lingvouzo varias. Iuj sekvas la Zamenhofan (kaj Fundamentan) modelon, aliaj sekvas la samajn regulojn kiel por ekz. *ĉirkau*.

Konkludo

Por *ĉirkau*, *de* kaj *ĝis* la afero ŝajnas klara. Oni uzu ilin kiel nuancilojn de nombro. Se la tuta frazparto bezonas rolmontrilon (N aŭ rolvorteton), oni uzu tian.

Pri *po* oni tamen povas agi laŭplāĉe. Pro la Zamenhofa kaj Fundamenta uzo restas ĉiam korekte uzi *po* kiel rolmontrilon de la posta esprimo. Oni do povas ĉiam forlasi N post *po*. Tio iafoge povas esti konfuzokrea (ekz. kiam mankas N-finaĵo ĉe objekto). Alifoje tio estas eleganta. Oni povas ankaŭ ĉiam uzi *po* kiel nuran nuancilon de nombro almetante ĉiam la bezonatajn rolmontrilojn. Tio estas tre klara, sed iafoge povas esti iom peza. Apenaŭ havas sencon disputi pri tio, kiu el la du uzoj estas preferinda. Praktike ambaŭ bone funkcias.

Ĉe tiaj esprimoj de prezo, en kiuj oni normale uzus *por*, la Zamenhofa uzado de sola *po* estas rekomendinda: *Ili vendas terpomojn **po dudek spesoj por kilogramo.*** Estus nenecese peze diri *por po dudek spesoj*.

Nota: Laŭ PAG oni ankaŭ povas uzi *po* prefikse ĉe nombrovortoj: **po-du**, **pocent**. Tio estus komplete erara, kaj estas nepre evitenda. Se oni tiel uzus *po*, oni devus same uzi *ĉirkau* kaj aliajn nuancilojn de nombro: **ĉirkau-du**, **ĝis-cent** k.t.p.

Pli ol, malpli ol

Nombra esprimo povas havi *pli ol* aŭ *malpli ol* kiel nuancilon:

- *Ĝi estos konstruata **pli ol tri jarojn.***^{FE.25} *Pli ol tri* = “nombro kiu superas tri”. Oni povus argumenti, ke la frazo estas mallongigo de ...*konstruata pli da jaroj ol tri jaroj*. Sed tiom la N-finaĵo devus malaperi. La Fundamenta frazo, kiu ja havas N-finaĵon, montras, ke tia rezonado estus erara. *Pli ol tri* ne estas mallongigo. *Pli ol* rilatas nur al la nombrovorto *tri*. La tutajo *pli ol tri* rolas kiel priskribo de *jarojn*, kiu devas havi N-finaĵon, ĉar ĝi estas tempodaŭra komplemento.
- *Vi devas kuri **pli ol cent mejlojn.***^{FA2.71}

- Ĉiu ligerajta grupo esperantista sendas al la Kongreso siajn delegitojn, kiuj devas havi la agón de **ne malpli ol 21** jaroj.^{L1.133}

23.7. Matematikaj esprimoj

Formulo	Elparolo
$2 + 2 = 4$	<i>Du kaj du faras kvar. / Du plus du estas kvar.</i>
$10 - 3 = 7$	<i>Dek minus tri faras sep.</i>
$22 \times 6 = 132$	<i>Dudek du multiplikite per ses faras cent tridek du. / Dudekduoble ses estas cent tridek du. / Dudek du oble ses egalas al cent tridek du.</i>
$7:2 = 3,5$	<i>Sep dividite per du faras tri komo kvin.</i>
$46,987$	<i>kvardek ses komo naŭ ok sep (ne *...komo naŭcent okdek sep*)</i>
$5^3 = 125$	<i>La tria potenco de kvin estas cent dudek kvin.</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Kvin kaj sep faras dek du.</i>^{FE.12} • <i>Dek kaj dek faras dudek.</i>^{FE.12} • <i>Kvar kaj dek ok faras dudek du.</i>^{FE.12} • <i>Tridek kaj kvardek kvin faras sepdek kvin.</i>^{FE.12} • <i>Kvinoble sep estas tridek kvin.</i>^{FE.14} 	

Egalsignon (=) oni povas elparoli kiel *faras aŭ estas aŭ egalas (al)*, pli malpli laŭplaĉe: *du kaj du faras kvar, dek minus tri estas sep, du oble du egalas (al) kvar. Faras estas uzata en la Fundamento, sed estas aŭ egalas (al) estas hodiaŭ pli oftaj.*

Ne uzu punkton anstataŭ komo ĉe decimaloj. Punkto estas uzata kiel decimala signo nur en kelkaj landoj. Esperanto, same kiel plej multaj landoj kaj lingvoj, uzas decimalan komon.

Legu pli pri la vortetoj *plus* kaj *minus* en § 16.4.

Faka lingvaĵo

La ĉi-antaŭaj manieroj elparoli matematikajn esprimojn estas uzataj en ordinara lingvajo. Matematikistoj povas bezoni pli mallongajn esprimojn. Diversaj uzoj kaj proponoj ekzistas, sed la specia faka matematika lingvaĵo ankoraŭ ne estas unueca.

Diversaj mezuroj

Formulo Elparolo

9403,5 km *naŭ mil kvarcent tri komo kvin kilometroj / naŭ mil kvarcent tri kaj duona kilometroj*

8,6 kg *ok komo ses kilogramoj / ok kilogramoj (kaj) sescen gramoj*

+37,7° *(plus) tridek sep komo sep gradoj / tridek sep komo sep gradoj super nulo*

49,75 USD *kvardek naŭ komo sep kvin (Usonaj) dolaroj / kvardek naŭ (Usonaj) dolaroj (kaj) sepdek kvin cendoj*

Vortojn por subunuoj kiel *gramoj* kaj *cendoj* oni povas iafoje subkompreni en tiaj ĉi esprimoj: *tri kilogramoj (kaj) sepcent, kvar dolaroj (kaj) sepdek kvin*. Sed oni atentu, ke ne estiĝu dubo, pri kia subunuuo temas.

Frakcistreko

Frakcistreko (la simbolo /) estas elparolata per du vortetoj. La unua estas *po* (§12.3.6.8), kaj la dua povas preskaŭ ĉiam esti *por* (§12.3.6.9), sed ankaŭ ekz. *en, sur, je kaj per* estas uzeblaj, laŭ la konteksto. Rimarku, ke *po* staras antaŭ la tuta esprimo:

Formulo Elparolo

20\$/kg *po dudek dolaroj por kilogramo*

120 km/h *po cent dudek kilometroj en/por horo*

2 MN/m² *po du meganeŭtonoj sur/por kvadratmetro*

Ofte oni ankaŭ povas uzi *po* kune kun E-komplemento: *po 120 kilometroj hore*.

Iafoje oni povas forlasi *po* en tiaj ĉi esprimoj, eventuale aldonante *ĉiu*, ekz.: *cent dudek kilometroj por/en (ĉiu) horo, dudek dolaroj por (ĉiu) kilogramo, du meganeŭtonoj por/sur (ĉiu) kvadratmetro*.

Kelkaj deziras unuecan manieron elparoli frakcistrekojn. Oni volas uzi nur unu vorteton, kiu troviĝu en la loko de *por*, *en* kaj *sur* en la ĉi-antaŭaj ekzemploj. Laŭ la Zamenhofa uzado *por* havas tian ĝeneralan signifon: *Vi povas lasi ĉe vi por la vendado [...] po 20 kop. [= kopekoj] por ekzemplero*.^{OV,552} Sed *por* povus iafoje esti miskomprenebla. Do ne ekzistas vorto, kiun oni povus absolute ĉiam uzi. Iuj volas tiel uzi *po*, sed la signifo de *po* ne permetas tion. Kaj Zamenhof, kaj la Akademio de Esperanto (*Aktoj de la Akademio II*, p. 56) atentigis, ke tia uzado de *po* estas erara. Zamenhof skribis: *Oni ne povas diri "je 80 centimoj po funto" aŭ "30 mejlojn po horo", sed oni devas diri "po 80 centimoj por (ĉiu) funto", "po 30 mejloj en horo"*.^{LR,107}

23.8. Horo

Por montri horon oni sekvu iun el la ĉi-postaj modeloj. La vortojn *horo* kaj *minutoj* oni tre ofte nur subkomprenas:

Cifere	Elparole
3:15 (aŭ 15:15)	<i>Estas la tria (horo) (kaj) dek kvin (minutoj). / Estas dek kvin (minutoj) post la tria (horo).</i>
9:45 (aŭ 21:45)	<i>Estas la naŭa (horo) (kaj) kvardek kvin (minutoj). / Estas dek kvin (minutoj) antaŭ la deka (horo).</i>

Por plia klareco oni povas aldoni la esprimojn *en la antaŭtagmezo* aŭ *antaŭtagmeze*, kaj *en la posttagmezo* aŭ *posttagmeze*. Sed oni ankaŭ povas uzi la 24-horan sistemon:

- *Estas la dek kvina (kaj) dek kvin. / Estas dek kvin post la dek kvina.*
- *Estas la dudek unua (kaj) kvardek kvin. / Estas dek kvin antaŭ la dudek duia.*

Anstataŭ *15 minutoj* oni povas uzi *kvarono, kvaronhoro* aŭ *kvarona horo*. Anstataŭ *30 minutoj* oni ofte uzas *duono, duonhoro* aŭ *duona horo*.

Nota: Anstataŭ *20 minutoj* oni tamen ne uzas *trionhoro* aŭ simile, kvankam tio estus tute logika.

Ne uzu *de* anstataŭ *post* aŭ *antaŭ* en horesprimoj. Ne diru **duono de la naŭa**. Diru *duono antaŭ la naŭa* aŭ *duono post la naŭa* depende de la celata signifo.

Demandoj pri horo

Horojn oni montras per vicordaj nombrovortoj kun A-finaĵo: *tria, naŭa, dek-dua* k.t.p. Por demandi pri horo oni do uzas la demandvorton *kiom* (§14.3.3) + A-finaĵo → **kioma**.

- *kiom? → tri, naŭ, dek du, dudek unu...*
- *kioma? → tria, naŭa, dek-dua, dudek-unua...*
- **Kioma horo estas, gardisto?**^{FA1.81}
- **Kioma horo estis, kiam vi alvenis?**

Nota: Ankaŭ ekzistas la slanga esprimo *kiomas?* = “kioma horo estas?” Oni ne uzu ĝin en serioza kunteksto.

Rolmontriloj de horo

Por montri, kiam io okazas, oni devas uzi rolmontrilon, normale *je, antaŭ, post, ĝis* aŭ *ĉirkaŭ*:

- **Je (la) kioma horo okazis tio?**
- *Tio okazis je la tria kaj kvardek.*
- *Si venos je la sepa kaj duono.*
- *Ni devas manĝi antaŭ la oka.*
- **Post la dek unua horo ĉio devas esti preta.**

- *Strangaj aferoj komencas okazi ĉirkau la dek dua horo.*
- *Ĝis la dua horo kaj kvarono vi estos liberaj.*

Kiam temas pri horoj, oni ne uzu la rolmontrilon N, ĉar oni riskas konfuzi horon kun dato, kiu ankaŭ estas montrata per vicordaj nombrovortoj: *je la tria* = “je la tria horo”, *la trian* = “en la tria tago de la monato”.

23.9. Datoj

Por montri daton oni sekvu la jenajn modelojn. La vortoj *tago* kaj *en la jaro* estas tre ofte nur subkompreñataj:

- *Estis la tria (tago) de Decembro (en la jaro) mil naŭcent naŭdek unu.*
- *Hodiaŭ estas la dua (tago) de Majo (en la jaro) du mil kvin.*
- *Morgaŭ estos la dudek kvina (tago) de Julio (en la jaro) du mil dek.*

Por jaroj oni ankaŭ povas uzi vicordajn nombrovortojn, sed tio fariĝas pli kaj pli malofta: *Estis la lasta de Januaro (en la jaro) mil-okcent-okdek-sepa.*

Inter la tago kaj la monato oni ĉiam uzu *de*, ĉar la vicorda nombrovorto ne rilatas al la monato, sed al la vorto *tago*, kiu normale estas forlasita: *la unua de Majo* = *la unua tago de Majo*, *la dek-tria de Decembro* = *la dek-tria tago de Decembro*. Se oni diras *la unua Majo*, oni parolas pri la unua el pluraj Maj-monatoj.

Rolmontriloj de dato

Por montri la daton, kiam io okazis, oni uzu taŭgan rolmontrilon. Ofte oni uzas la finaĵon N (§12.2.4):

- *Ili venos la sepan (tagon) de Marto.* = *Ili venos en la sepa (tago) de Marto.*
- *La unuan de Majo ili komencis sian vojaĝon.*^{FA3.127} = *En la unua (tago) de Majo...*
- *Mi laboris tie ĝis la unua de Aŭgusto mil naŭcent sesdek.*
- *Antaŭ la lasta tago de Junio vi devas trovi laboron.*
- *Post la dek kvina de Marto si logos ĉe mi.*

Skribo de dato

Kiam oni skribas daton, ekz. ĉe la komenco de letero, oni skribas kutime jene:

- *london la 26-an de Novembro 1997*
- *merkredon la 9-an de Marto 2001*

Rimarku la N-finaĵojn ĉe la semajntago kaj la monatotago (§12.2.4).

Oni povas ankaŭ mallongigi tian datoskribon, ekz.: *26 Nov. 1997, 9 Mar. 2001*. Oni prefere ne uzu ciferojn por monato, ĉar mallongigoj kiel *9.3.01* ne estas same kompreñataj en ĉiuj landoj. Ĉu temas pri la 9-a de Marto aŭ pri la 3-a de Septembro?

24. Kvantaj vortoj

Kvantaj vortoj iafoge kondutas en aparta maniero. Vortoj kun kvanta signifo povas esti O-vortoj (*multo, kelko* k.s.), A-vortoj (*multa, pluraj* k.s.), E-vortoj (*multe, kelke* k.s.), kaj E-vortecaj vortetoj (*pli, tiom* k.s.).

Kvantaj estas ankaŭ la nombraj vortetoj (§23).

24.1. Kvantaj O-vortoj

Kvantaj O-vortoj kondutas kiel normalaj O-vortoj. Ofte ili estas priskribataj de *da*-esprimo (§12.3.3.1), kiu montras, el kio konsistas la kvanto:

- *Kiam mi ien veturas, mi neniam prenas kun mi multon da pakajo.*^{FE.35}

Gramatike la kvanta vorto estas ĉefvorto, sed el senca vidpunkto la *da*-esprimo ofte estas pli grava. Iafoge oni traktas la O-vorton de tia *da*-esprimo kvazaŭ ĝi estus ĉefvorto:

- *Tiam grandega multo da vortoj [...] fariĝus en la skribado tute ne-diferencigeblaj unu de alia.*^{OV.293} Nediferencigeblaj gramatike rilatas al *multo*, sed havas J-finaĵon, ĉar Zamenhof preferis trakti ĝin laŭ *vortoj*, al kiu ĝi sence rilatas. Fakte la frazo iĝus tre stranga, se oni dirus *ne-diferencigebla* sen J, ĉar la posta esprimo *unu de alia* trudas la ideon de pluraj individuoj.
- *Grandega multo da vortoj fariĝas tute senbezona por lernado.*^{OV.302} Ĉi tie Zamenhof sekvis gramatikajn principojn, ĉar en tiu ĉi frazo temas pri unu senbezona amaso.

Anstataŭ *multo, malmulto* kaj *kelko* oni plej ofte preferas la E-formojn *multe, malmulte* kaj *kelke* (§24.3).

Legu ankaŭ pri O-vortaj nombrovortoj kiel *duono* kaj *miliono* en §23.2.

24.2. Kvantaj A-vortoj

Kvantaj A-vortoj ofte kondutas kiel normalaj A-vortoj:

- *Multaj birdoj flugas en la aŭtuno en pli varmajn landojn.*^{FE.32}
- *La ellernado kostis multan kaj grandan laboradon.*^{FK.245}
- *Kelkaj homoj sentas sin la plej feliĉaj, kiam ili vidas la suferojn de siaj najbaroj.*^{FE.32}
- *Si perdis nun unu el la plej utilaj komizoj de sia magazeno kaj troviĝas pro tio en kelka embaraso.*^{M.77}
- *Vi faris bedaŭrinde plurajn erarojn.*

O-vorteca uzo

La A-vortoj *multaj, malmultaj, kelkaj* kaj *pluraj* estas tre ofte uzataj kvazaŭ ili estus O-vortoj, O-vortece. Oni povas diri, ke O-vorto estas subkomprenebla post la A-vorto. Kutime temas pri personoj, sed ne ĉiam. La konteksto decidas:

- **Multaj** [legantoj] *kredeble balancas senkrede la kapon, legante miajn vortojn.*^{OV.23}
- **Tro malmultaj** [homoj/aŭskultantoj] *venis al la prelego.*
- **Kelkaj** [personoj] *el ni tranoktis en la amasloĝejo.*
- **Pluraj** [homoj/aŭskultantoj/rigardantoj...] *ne povis reteni sin, sed kuris sur la scenejon.*
- *Ili jam detruis tre multajn* [ilojn/objektojn...].
- **Kelkaj** [fruktoj/pomoj...] *estas preskaŭ tute maturaj.*

Kiel oni vidas, la subkomprenataj O-vortoj estas ofte tre ĝeneralaj. Ofte oni ne povas diri, kiu O-vorto estas subkomprenata, se oni ne konas la kontekston. Iafoje preskaŭ ne eblas enmeti O-vorton. Tiam la A-vorto plene alprenis O-vortan rolon. Tion oni povus nomi pronomeca uzo:

- *Multaj el niaj amikoj ne volas pacience atendi kaj labori.*^{OV.59} *Multaj egalas principe al multaj amikoj, sed, se oni enmetas la vorton *amikoj*, la frazo fariĝas stranga.*

Legu ankaŭ pri la diferenco inter *multe (da)* kaj *multaj, kelke (da)* kaj *kelkaj* en §24.3.

24.3. Kvantaj E-vortoj

Kvantaj E-vortoj povas roli kiel ordinara E-vortoj:

- *Mi multe dankas vin por via gastameco.*^{Rz.80}
- *Si etendis al la venintino la manon blankan, tre malgrasan, kun fingroj multe pikitaj de kudrilo.*^{M.106}
- *La malfeliĉa knabino, multe kurinte kaj trovinte nenium, kiu volus ŝin akcepti, baldaŭ mortis en angulo de arbaro.*^{FE.23}
- *Mi ne estas multege instruita lingvisto.*^{OV.25}
- *Liaj okuloj [...] estis fiksitaj sur la vizaĝo de la junaj vidvino, kiu eĉ plej malmulte ne atentis lian ĉeestadon.*^{M.59}
- *Dio scias, ke mi estas sufice rekompencita!*^{FA2.27}

O-vorteca uzo

Kvantaj E-vortoj plej ofte aperas en frazoj kvazaŭ ili estas O-vortoj rolante kiel subjekto, objekto k.t.p. Praktike temas preskaŭ nur pri *multe, kelke, sufice* kaj variantoj de ili:

- *Sur la arbo sin trovis multe (aŭ multo) da birdoj.*^{FE.32} *Multe estas subjekto. La alternativo multo klare montras, ke multe ĉi tie kondutas kiel O-vorto.*
- *El ŝia bušo eliris kelke da perloj kaj kelke da diamantoj.*^{FE.23} *La du kelke estas subjektoj de eliris. Oni povus diri kelko da perloj/diamantoj, sed kelko estas praktike neniam uzata.*

- *La riĉulo havas multe da mono.*^{FE.37} Multe estas objekto, sed ĝi ne povas ricevi la finaĵon N, ĉar ĝi estas E-vorto.
- *Mi aĉetis por la infanoj tableteton kaj kelke da seĝetoj.*^{FE.38} Kelke rolas kiel objekto.
- *Kiam ŝi revenis, ŝi havis multege por rakonti.*^{FA1.52} Multege rolas kiel objekto.
- *Mi havas sufice da laboro en la preparado de mia ĉemizo de mortinto.*^{FA2.96} Sufice estas objekto.
- *Ĉiutage oni havis suficege por mangi.*^{FA4.30} Suficege (tre malofta vorto) estas objekto.
- *Post kelke da tagoj mi venos.*^{M.29} Kelke estas tempa komplemento kun la rolvorteto *post*.
- *Kelke da minutoj la vidvino staris senmove.*^{M.11} Kelke estas tempa komplemento. Tia komplemento havas normale ian rolmontrilon, ekz. N-finaĵon, sed E-vorto kiel *kelke* ne povas havi N-finajon. Eblus tamen uzi ekz. la rolvorteton *dum* en tiuj ĉi okazoj: *Dum kelke da sekundoj en la ĉambro regis plena silento.*^{M.25}
- *En rapideco ili preterpasis ŝin je kelke da paŝoj.*^{M.202} Kelke estas je-komplemento.
- *Inter la multe da hundoj la leporo pereas.*^{Rn.28} Multe havas la artikolon *la*, kiu normale nur aperas ĉe O-vortoj.
- *Dum la kelke da minutoj de ĉi tiu rigardado ŝi rimarkis pli da detaloj.*^{M.187}

Kio estas ĉefvorto?

Kiam kvanta E-vorto havas *da*-esprimon post si, povas ofte ŝajni, ke la E-vorto tute ne estas ĉefvorto, sed ke la O-vorto de la posta *da*-esprimo estas ĉefvorto. El senca vidpunkto la *da*-esprimo estas fakte pli grava, sed el gramatika vidpunkto la E-vorto ja estas ĉefvorto. Ĉi-poste sekvas tamen ekzemploj, en kiuj oni traktas la O-vorton de la *da*-esprimo kvazaŭ ĝi estus ĉefvorto.

A-vorta priskribo de kvanta E-vorto

Kiam kvanta E-vorto + *da*-esprimo havas priskribon, oni normale rilatigas la priskribon al la *da*-esprimo, kvankam ĝi ne estas ĉefvorto:

- *Multe da larmoj estis ploritaj pri ĝi [= la birdo].*^{FA1.97} Multe estas ĉefvorto de la frazparto *multe da larmoj*. Gramatike do *ploritaj* rilatas al *multe*, kaj devus teorie fariĝi E-vorto: *plorite*. Sed laŭsence ĝi rilatas al *larmoj*, kaj tial fariĝas A-vorto.
- *Multe da akvo estis versita sur ĝin.* Ĉi tie *versita* sekvas *akvo* laŭ la senco, anstataŭ *multe* laŭ la gramatiko.
- *Ili ellernis tiun ĉi lingvon en la daŭro de iaj kelke da semajnoj.*^{FK.271} Iaj devus rilati al la ĉefvorto *kelke*, sed oni tamen rilatigas ĝin al *semajnoj*.

- **Multe da arto kaj penoj estis eluzita.**^{FA2.105} Eluzita estas eble ia kompromisa formo, kiu havas A-finajon pro *arto kaj penoj*, sed kiu ne havas J-finajon pro *multe* (kiu estas iel unu-nombra, = *multo*).

Se mankas *da*-esprimo, oni povas rilatigi la priskribon nur al la E-vorto, kaj konsekve oni devas uzi E-formon: **Multe estis plorite.** **Multe estis verſite.** (Kompreneble oni ankaŭ povas diri: *Multo estis plorita. Multo estis verſita.*)

Ĉu objekto aŭ komplemento?

Iafoje estas malfacile diri, ĉu *multe* estas objekto aŭ kvanta komplemento:

- *Si multe pensis pri tio.*^{FA1.20} *Multe* estas objekto aŭ kvanta komplemento de *pensis*. La signifo restas la sama.

Kvantaj A-vortoj anstataŭ kvantaj E-vortoj

Ofte oni povas anstataŭigi kvantan E-vorton per kvanta A-vorto. Tiam la O-vorto de la *da*-esprimo fariĝas ĉefvorto kaj *da* malaperas:

- *Sur la arbo sin trovis multaj birdoj.* ≈ ...*multe da birdoj*.
- *La riĉulo havas multan monon.* ≈ ...*multe da mono*.
- *Ŝi staris nur kelkajn sekundojn.* ≈ ...*kelke da sekundoj*.
- *Post kelkaj tagoj li venos.* ≈ *Post kelke da tagoj...*
- *Inter la multaj hundoj la leporo pereas.* ≈ *Inter la multe da hundoj...*

Estas tamen nuanca diferenco. *Multaj* kaj *kelkaj* estas uzataj jen pri individuaj, apartaj aferoj, jen pri kuna nedistingebla amaso. *Multe* kaj *kelke* estas uzeblaj nur pri nedistingebla amaso. Ne eblas do diri: **Kelke da homoj sentas sin la plej feliĉaj, kiam ili vidas la suferojn de siaj najbaroj.** Oni devas diri *Kelkaj homoj...*, ĉar temas pri la sento de ĉiu homo aparte.

Nota: Antaŭe oni uzis *kelke* da kaj *kelkaj* ankaŭ en la signifo “pluraj”, ĉar tiutempe la vorto *pluraj* ne ekzistis. Tia uzo de *kelke* kaj *kelkaj* nun tute malaperis.

24.4. Kvantaj vortetoj

E-vortecaj vortetoj kun kvanta signifo estas: *kiom, tiom, iom, ĉiom, neniom* (§14.3.3), *pli, plej* (§14.3.15), *tro* (§14.3.19) kaj variantoj de ili. Ili povas roli E-vortece en diversaj manieroj.

O-vorteca uzo

Tre ofte kvantaj vortetoj estas uzataj O-vortece, simile kiel kvantaj E-vortoj (§24.3). Ili povas tiam esti subjekto, objekto k.t.p.:

- *Mi volus scii, kiom de la ŝtofo ili jam pretigis.*^{FA1.69} *Kiom* estas objekto de *pretigis*.
- *Ĉu vi ne scias, Schusterle, kiom estis da mortigitoj?*^{RT.64} *Kiom* estas subjekto de *estis*.
- *Prenu tiom da mono, kiom vi volas.*^{FA1.2} *Tiom* kaj *kiom* estas objektoj.
- *Pri tiom da feliĉo mi eĉ ne songis, kiam mi estis ankoraŭ la malbela anasido!*^{FA2.42} *Tiom* estas pri-komplemento.

- *La juna vidvino [...] aĉetis **iom** da butero.*^{M.64} *Iom* estas objekto.
- *Adamo Rudzinski rigardis ŝin kun granda intereso, eĉ kun **iom** da admirio.*^{M.76} *Iom* estas *kun*-komplemento.
- *Restas ankoraŭ **iom** da problemoj.* *Iom* estas subjekto.
- *Pro Dio, sinjoroj, pli rapide faru rondon kaj observu **pli** da ordo!*^{Rz.55} *Pli* estas objekto.
- *Pli li ne povas diri al ili pri tio, ĉar **pli** li ne scias.*^{FA3.117} *Pli* estas objekto.
- *Tro da kuristoroj kaĉon difektas.*^{PE.2468} *Tro* estas subjekto.
- *De **tro** da pano venas malsano.*^{PE.320} *Tro* estas *de*-komplemento.

A-vorta priskribo de kvanta vorteto

Simile kiel ĉe kvantaj E-vortoj oni iafoge rilatigas priskribon al la *da*-esprimo, kvankam la *da*-esprimo ne estas ĉefvorto:

- **Iom** da homoj estis *invititaj*. Laŭ rigora gramatiko devus esti *invitite*, ĉar el gramatika vidpunkto *invititaj* priskribas la vorton *iom*. Tamen oni uzas *invititaj*, ĉar laŭsence ĝi priskribas la vorton *homoj*.

Malnova A-vorteca uzo de OM-vortoj

En la frua tempo oni iafoge uzis *kiom* kaj *tiom* A-vortece kiel rektan priskribon de O-vorto: *Se l' amikoj [...] kolektos **tiom voĉojn**, kiom ili povos [...]*^{OV.27} En ordinara lingvaĵo oni nun devas uzi *da*: ...*tiom da voĉoj*... En ekz. poezio oni eble ankoraŭ povas uzi tiagn esprimojn por speciaj efekto. Komparu kun simila malnova uzo de O-vortaj nombrovortoj (§23.2).

24.5. Grado kaj kvanto

Grado kaj kvanto estas malsamaj aferoj, sed iafoge ili proksimiĝas.

Tre kaj multe

- *tre* = “en alta grado, kun forta intenso”
- *multe* = “en granda kvanto, kun longa daŭro, ofte ripete”

Ĉe A-vortoj kaj E-vortoj oni preskaŭ ĉiam uzas *tre* (§14.3.18), sed oni povas uzi *multe* (§24.3), kiam klare temas pri kvanto aŭ ofteco. Ĉe verboj oni uzas plej ofte *multe*, ĉar temas normale pri kvanto aŭ ofteco, sed oni uzas ankaŭ *tre*, kiam temas pri grado aŭ intencoko:

- *Ĝi estas tre bona.*
- *Tie troviĝas tre grandaj domoj.*
- *Mi tre ŝatas Berlinon. = Mi intense ŝatas Berlinon.*
- *Mi tre amas ŝin. = Mi intense amas ŝin.*
- *Mi havas multe da mono.*
- *Ŝi multe pensis pri tio. = Ŝi longe pensis pri tio.*
- *Kiu multe parolas, ne multe faras.*^{PE.1052}

- *Li tre multe helpis al mi. Tre priskribas multe. Multe priskribas helpis.*

Por priskribi *pli* kaj *tro* oni uzas *multe*:

- *Ĝi estas **multe pli** granda ol antaŭe.*
- *Ĝi fariĝis **multe tro** nigra.*

Kiel* kaj *tiel

La tabelvortoj *kiel* kaj *tiel* (§14.3.2) montras ne nur manieron, sed ankaŭ gradon. Oni uzu ilin en la samaj lokoj, kie oni povus uzi *tre*:

- *Vi estas **tiel bela, tiel bona** kaj **tiel honesta**, ke mi devas fari al vi donacon.*^{FE.15} Oni povas diri: *tre bela, tre bona* kaj *tre honesta*.
- *Mi estas **tiel forta**, kiel vi.*^{FE.10} Eblas diri: *tre forta*.
- *Fi, **kiel abomene!***^{FE.26} Eblas diri: *tre abomene*.
- *Estas bone uzadi la vorton “je” **kiel eble** pli malofte.*^{FE.29} Eblas diri: *tre eble*.
- *La nokto estis **tiel malluma**, ke ni nenion povis vidi eĉ antaŭ nia nazo.*^{FE.33} Eblas diri: *tre malluma*.

Kiom* kaj *tiom

La tabelvortoj *kiom* kaj *tiom* (§14.3.3) montras kvanton. Oni uzu ilin tie, kie oni povus uzi *multe*:

- *Mi yolas **tiom** da terpomoj, **kiom** mi povas porti.* Oni povas diri: *volas multe kaj povas porti multe*.
- *Ŝi **tiom laboris**, ke ŝi fariĝis ĉefo de la firmao.* Oni povas diri: *multe laboris*.

Antaŭ *multe* oni ofte preferas *tiom*, ĉar *multe* estas kvanta vorto: *Nun li estis ja riĉa, havante **tiom multe** da mono.*^{FA1.3} Aŭ ...*havante tiel multe da mono*. Aŭ ...*havante tiom da mono*.

“Tiom-kiom-ismo”

Kiom kaj *tiom* estas iifoje uzataj pri grado anstataŭ *kiel* kaj *tiel* (§14.3.3), kiam oni volas tre forte emfazi. Sed iuj Esperantistoj uzas sisteme nur *kiom* kaj *tiom* anstataŭ *kiel* kaj *tiel* por montri gradon, kvazaŭ ili ĉiam emfazus, ekz.: **Mi estas tiom forta, kiom vi.** Komparu kun la Fundamenta frazo: *Mi estas tiel forta, kiel vi.*^{FE.10} Tia “*tiom-kiom-ismo*” estas komplete fremda al la *Fundamento* kaj al la uzado de Zamenhof. Krome *tiom-kiom-istoj* perdas la eblon uzi *tiom* kaj *kiom* por emfazi.

25. Specialaj priskriboj

En tiu ĉi paragrafo estas klarigoj de tri specialaj specoj de priskribo: perverba priskribo (§25.1), identiga priskribo (§25.2) kaj apudmeto (§25.3).

25.1. Perverba priskribo

Normalaj priskriboj estas rektaj (§3.3). Rekta priskribo estas parto de la sama frazparto kiel la priskribata ĉefvorto. Sed priskribo ankaŭ povas esti ligata al la priskribata afero **pere de verbo**.

Perverbe priskribata afero estas normale la subjekto (§12.1.1) de la frazo, sed ankaŭ objekto (§12.2.2) povas havi perverban priskribon.

Perverba priskribo ne havas la rolfinaĵon N, kaj nur en kelkaj okazoj aperas rolvorteto antaŭ perverba priskribo.

25.1.1. Perverba priskribo de subjekto

La verbo *estis* (§31.1) estas la ĉefa verbo, kiu ligas priskribon al subjekto.

A-vorto aŭ A-vorteca vorteto

Perverba priskribo de subjekto estas plej ofte A-vorto aŭ A-vorteca vorteto:

- La patro estas *sana*.^{FE.5} *Sana* estas priskribo de *la patro*.
- La cielo estas *blua*.^{FE.6} *Blua* estas priskribo de *la cielo*.
- La dentoj de *leono* estas *akraj*.^{FE.7} *Akraj* estas priskribo de *la dentoj*.
- Ĉiuj boteloj estis *malplenaj*. *Malplenaj* estas priskribo de *ĉiuj boteloj*.
- Vi tute ne estas *ĝentila*.^{FE.19} *Ĝentila* estas priskribo de *vi*.
- *Sinjoroj*, vi estas *neĝentilaj*.^{FE.16} *Neĝentilaj* estas priskribo de *vi*.
- Jam tia estas *la kutimo*.^{M.59} *Tia* estas priskribo de *la kutimo*.
- Kia estas *via peto*?^{Es.5} *Kia* estas (demando) priskribo de *via peto*.

Tiaj A-vortaj priskriboj povas havi J-finaĵon (§8.1), sed ili neniam havu rolvorteton (§12.3) aŭ N-finaĵon (§12.2.1).

O-vorta frazparto sen rolmontrilo

Perverba priskribo povas ankaŭ esti O-vorta aŭ O-vorta frazparto sen rolmontrilo. Tia perverba priskribo montras specon aŭ identecon:

- Leono estas *besto*.^{FE.5} *Besto* estas (speca) priskribo de *leono*.
- Rozo estas *floro* kaj kolombo estas *birdo*.^{FE.5}
- La patro estas *tajloro*.^{FE.5}
- Centimo, pfenigo kaj kopeko estas *moneroj*.^{FE.41}
- Li estas *knabulo*, kaj si estas *knabino*.^{FE.16}
- Ni estas *homoj*.^{FE.16}
- Infano ne estas *matura homo*.^{FE.6}
- Januaro estas *la unua monato de la jaro*.^{FE.12}

- Ok estas kvar kvinonoj de dek.^{FE.14}
- Tio estas la unua fojo, ke si nomis ŝin sia filino.^{FE.14}

Ankaŭ tabelvortoj je O povas aperi kiel tia priskribo:

- La tut afero estas nenio krom sensencajo!^{FA1.91}
- Mi scias, kio mi estas.^{FA2.84}

O-vorta frazparto kun rolvorteto

Perverba priskribo de subjekto povas ankaŭ esti O-vorto (aŭ O-vorta frazparto) kun rolvorteto antaŭ si. Tia priskribo montras econ. Oni povas ofte transformi tian priskribon en A-vorton:

- Li estas hodiaŭ en kolera humoro.^{FE.31} = *Li estas hodiaŭ kolerhumora.*
- Li estas de meza kresko.^{FE.33} = ...mezkreska.
- Ili estas de la sama speco. = ...samspecaj.
- Eĉ malgranda mušo ne estas sen bušo.^{PE.408} = ...senbuša.
- Tiu ĵulkoj eĉ estas kun sekvinberoj.^{FA1.49} = ...sekvinberaj.
- Tio ĉi estas laŭ lia gusto.^{PE.2434} = ...konforma al lia gusto.
- Laŭ mi tiu ĉi demando estas por la publiko sen signifo.^{OV.25} = ...sen-signifa.

E-vorto

Oni uzas E-vorton kiel perverban priskribon anstataŭ A-vorto, se la priskribata subjekto estas I-verbo (§27.2) aŭ subfrazo (§33.2.1):

- Resti kun leono estas dangere.^{FE.7}
- Morti pro la patrujo estas agrable.^{FE.20}
- Kiel belege estas, ke ni povas entrepreni vojaĝon eksterlanden!^{FA4.27}
- Estas pli bone, ke ni tie ĉi manĝu kaj iru en la urbon vespre.^{BV.75}

Oni uzas E-vorton anstataŭ A-vorto ankaŭ kiam ne ekzistas subjekto. Tiam la perverba priskribo priskribas la tutan situacion:

- Estis al mi tiel terure, kiam vi jetis min de la ponto en la malvarman akvon!^{FA1.15} *Estis terure estas ĝeneralaj priskriboj de la situacio. Subjekto mankas.*
- Estas troe, ho Levidoj!^{Nm.16}
- Estos sufice, se ni diros al vi la jenon: [...]^{FK.284}
- Ĉu hodiaŭ estas varme aŭ malvarme?^{FE.25}

Iafoje E-vorto priskribas subkomprenatan I-verbon:

- Li veturas pli rapide ol permesite. La E-vorto *permesite* priskribas la verbon *veturi*: ...pli rapide ol estas *permesite yeturi*.

Se la subjekto estas subkomprenebla O-vorto aŭ O-vorteca vorto, oni kompreneble uzu A-vortan formon: *La mastro traktis min tre bone, kaj estis tre afabla. = ...kaj li estis tre afabla. Estu kuraga! = Vi estu kuraga!*

Frazo aŭ I-verbeto

Perverba priskribo povas ankaŭ esti tuta frazo aŭ I-verbeto:

- La esenco [de la sciigoj] *estis, ke al Kristino estas bone.*^{FA3.91} La *ke*-frazo estas perverba priskribo de la subjekto.
- Mia opinio *estas: prenu mem akvon, se vi volas trinki.*^{FE.19}
- Mia tasko *estas gardi tiun ĉi pordon.*

Aliaj priskribaj verboj

Verbon, kiu peras priskribon, oni povas nomi **priskriba verbo**. *Esti* estas la ĉefa priskriba verbo. Kiam ĝi peras priskribon, ĝi ne vere esprimas ian signifon, sed nur ligas la priskribon al la subjekto. Aliaj priskribaj verboj enhavas pli da propra signifo:

- *fariĝi* (= “komenci esti”): La domo *fariĝis alta. Mia frato fariĝos doktoro.*
- *iĝi* (= “komenci esti”): La mistero *iĝas pli kaj pli stranga.*
- *resti* (= “plu esti”): Ili *restis Germanoj.*
- *ŝajni* (= “esti laŭ ŝajne”): Li *ŝajnis gasto en la hotelo.*
- *montriĝi*: *Mi scias, ke mi montriĝos prava.*^{lj.13}
- *nomiĝi*: La hundo *nomiĝas Fido.*
- *elektiĝi*: Li *elektiĝis kasisto.*
- *aperi*: Li *aperis mensoganto.*
- *aspekti* (= “esti laŭ la aspekto”): Si *aspektis kolera.*^{FA1.126}

Kun *aspekti* oni tamen tre ofte uzas E-vortan manieran komplementon anstataŭ perverba priskribo: *La diablo aspektas malbele.*^{FA1.10} *En la novaj vestoj si aspektis tiel elegante kaj bele.*^{FA3.46} Perverba priskribo (kun A-vorto) kaj maniera komplemento (kun E-vorto), estas egale ĝustaj ĉe *aspekti*.

Pasivaj verboj povas peri priskribon

Eksistas ankaŭ frazoj kun perverba priskribo de objekto (§25.1.2). Se oni pasivigas (§29.1) tian frazon, la objekto fariĝas subjekto, kaj la perverba priskribo priskribas la novan subjekton. La priskribon peras tiam pasiva verboformo:

- *Oni elektis sin prezidanto.* → Si *estis elektita prezidanto.*
- *Ankaŭ sin oni nomas Amilio.* → Ankaŭ si *estas nomata Amilio.*^{Rt.106}
- *Oni esploris la aferon kaj trovis ĝin vera.* → La afero *estis esplorita kaj trovita vera.*^{Es.3}

Tiaj frazoj povas fariĝi konfuzaj, ĉar pasiva verbo enhavas participon (*elektita, nomata, trovita*), kiu jam estas perverba priskribo de la subjekto. En *Si estis elektita prezidanto*, kaj *elektita*, kaj *presidanto*, estas perverbaj priskriboj de *si*. Krome oni povus kompreni *elektita prezidanto* kiel unu frazparton, kio donus alian signifon: *Si estis prezidanto, kiun oni antaŭe elektis*. Ofte oni povas alternative uzi *kiel*-esprimon (§20.1), kio povas esti pli klara: *Si estis elektita kiel prezidanto*.

Agaj verboj

Perverbaj priskriboj povas iafoge aperi kun agaj verboj, kiuj ne estas priskribaj. Tiaj frazoj estas laŭsence kunmetaĵo de du frazoj. Unu el tiuj frazoj enhavas la verbon *estis*:

- Li dancas nuda sur la strando. = *Li dancas sur la strando.* + Li estas nuda, kiam li dancas.
- Malvarma kaj pala kuſis la imperiestro en sia granda belega lito.^{FA2.30} = La imperiestro estis malvarma kaj pala. + *La imperiestro kuſis...*
- Mi frapos vian ĉevalon sur la kapon tiel, ke ĝi falos senviva.^{FA1.7} = ...*ĝi falos kaj ĝi estos senviva.*
- Mia patro mortis malriĉa. = Mia patro estis malriĉa, kiam *li mortis*.
- Mi naskiĝis mizerulo. = Mi estis mizerulo, kiam *mi naskiĝis*.
- Ŝi naskiĝis Kristano, sed mortis Islamano. = Ŝi estis Kristano, kiam *ŝi naskiĝis, sed estis Islamano,* kiam *ŝi mortis*.
- Nun ĉiuj floroj pendas sekigintaj!^{FA1.18} = La floroj estas sekigintaj, kiam *ili pendas.*
- Ili sidis ne solaj, sed kun unu viro de ĉirkaŭ tridek jaroj.^{BV.31} = *Ili sidis,* kaj ili ne estis solaj...

Iafoje oni povus same bone uzi E-formon anstataŭ A-formo en tiaj frazoj, sed ofte estas signifodiferenco, ĉar A-formo montras priskribon de la subjekto, dum E-formo priskribas la agon:

- *Li venis unua en la ĉambron.* = *Li venis en la ĉambron, kaj li estis la unua, kiu faris tion.*
- *Li venis unue en la ĉambron.* = *La unua afero, kiun li faris, estis veni en la ĉambron (poste li faris ion alian).*

Zamenhof uzis *tuta* kiel perverbajn priskribon kun specia signifo: *De teruro mi tuta tremas!*^{H.45} *Ĝi estas tutu el ligno.*^{FA3.81} Tutu montras, ke la tutu subjekto estas koncernata de la ago. Tia uzo de *tuta* estas nuntempe malofta.

25.1.2. Perverbaj priskriboj de objekto

Kelkaj verboj povas peri priskribon de sia objekto. Kvankam tiaj perverbaj priskriboj priskribas objekton, ili ne havas la finaĵon N.

Komparu la du jenajn frazojn.

- *Vi farbas la domon ruĝan.* (= *Vi farbas la ruĝan domon.*) Ruĝan estas ĉi tie **rekta priskribo** de *la domon*. = *Vi farbas tiun domon, kiu jam estas ruĝa.* Oni ne diras, kiun koloron ĝi nun ricevas.
- *Vi farbas la domon ruĝa.* = *Vi farbas la domon tiel, ke ĝi fariĝas ruĝa.* Ruĝa estas **perverba priskribo** de *la domo*. La ruĝeco aperas pro la ago *farbi*. Oni ne diras, kiun koloron la domo antaŭe havis. (Oni povas ankaŭ diri: *Vi farbas ruĝa la domon*. Sed ne eblas: **Vi farbas la ruĝa domon.**)

A-vorto aŭ A-vorteca vorteto

Perverba priskribo de objekto povas esti A-vorto aŭ A-vorteca vorteto:

- *Cu vi farbos vian ruĝan domon verda?* ≈ *Cu via ruĝa domo fariĝos verda?*
- *Ne, ni preferas ĝin flava.* = *Ne, ni preferas, ke ĝi estu flava.*
- *Ŝi trovis la Francajn vinojn tre bonaj.* = *Ŝi trovis, ke ili estas tre bonaj.*
- *Li sentis sin tiel malfeliĉa,* ke li malbenis la tagon, en kiu li estis naskita.^{FE.33} = *Li sentis, ke li estas tiel malfeliĉa...*
- *Neniam mi vidis lin tia.*^{Rt.82} = *Neniam mi vidis, ke li estas tia.*

Eble tamen N-finajo

Iafoje ĉi tia A-finaja priskribo de objekto sence respondas al *kiam*-frazo, kaj montras staton, kiu ne dependas de la ĉefverba ago. En tiaj okazoj oni povas opinii, ke ne temas pri vera perverba priskribo, sed pri iaspекa komplemento. Tiam oni povas ja uzi N-finajon. Tia aldono de N povas iafoje doni nuancan diferencon:

- *Ni lin trovis malvivan.*^{Rt.138} = *Ni lin trovis, kiam li estis malviva.* La N de *malvivan* povas helpi al klareco, sed oni ankaŭ povas ĝin forlasi. Sen N-finajo la signifo ankaŭ povas esti: *Ni lin trovis, kaj trovis, ke li estas malviva.*
- *Li pentras ŝin nudan.* = *Li pentras ŝin, kiam ŝi estas nuda.* Se oni dirus *nuda* sen N, la signifo estus: *Li pentras bildon, en kiu ŝi estas nuda.* Sen N la signifo eĉ povas esti: *Li pentras ŝin, kiam li mem estas nuda.* Sed por tia signifo estas pli klare diri: *Li nuda pentras ŝin.*
- *Ĉi tiun vorton li uzas solan.* Li uzas tiun vorton sen aliaj vortoj. (*Ĉi tiun vorton li uzas sola.* Nur li uzas tiun vorton.)
- *Ofte en vespero ŝi vidadis lin forveturantan sub la sonoj de muziko.*^{FA1.57} Ŝi vidadis lin, kiam li estis forveturanta.
- *Mi ŝatas la matenmanĝajn ovojn malmolaj(n).* = *Mi ŝatas la matenmanĝajn ovojn, kiam ili estas malmolaj.* Mi ŝatas, ke la matenmanĝaj ovoj estu malmolaj. Iuj uzas N en tiaj ĉi frazoj. Aliaj preferas A-vorton sen N. La signifodiferenco praktike estas nula.

La uzo de N-finajo en tiaj ĉi okazoj neniam estas deviga. Neuzo de N estas versajne pli ofta nuntempe, sed kiam aldono de N donas plian klarecon, oni ne hezitu esprimi sin tiel. Sed kiam la ligilo al la ĉefverbo estas fortika, kaj la A-

vorto ne respondas al *kiam*-frazo, sed al *ke*-frazo, tiam oni nepre ne uzu N-finaĵon.

O-vorta frazparto sen rolmontrilo

Perverba priskribo de objekto povas esti O-vorto (aŭ O-vorta frazparto) sen rolmontrilo:

- *Mi elektis lin prezidanto.*^{LR.70} = *Mi elektis lin, ke li estu prezidanto.*
- *Jam en ilia infaneco oni ja nomadis ilin gefianĉoj.*^{FA3.91} ≈ ...*oni diris, ke ili estas gefianĉoj.*
- *Vin mi volas fari mia edzo.*^{FA3.98} = *Mi volas fari tiel, ke vi estos mia edzo.*

Ĉe iaj verboj oni povas alternative uzi kiel-esprimon (§20.1.2): *Ili elektis ŝin kiel kasiston.*

O-vorta frazparto kun rolvorteto

Iafoje frazparto kun rolvorteto povas esti perverba priskribo de objekto:

- *Kristino al li placis kaj ŝi lin ankaŭ trovas laŭ sia gusto.*^{FA3.91} = ...*ŝi trovas, ke li estas laŭ sia gusto.*
- *Mi preferas gīn sen sukero.* = *Mi preferas, ke ĝi estu sen sukero.*

E-vorto

Se la objekto estas I-verbo, oni uzas E-vorton kiel perverban priskribon de la objekto anstataŭ A-vorto. Tio praktike okazas preskaŭ nur kun la verbo *trovi* en la speciala signifo “opinii (ke io estas ia)”:

- *Nek Snitchey nek Craggs trovis utile batali malkaše kontraŭ la fluo de tiu ĉi kolero.*^{BV.58} (Ili ne pensis, ke batali kontraŭ la fluo estas utile.) Objekto de la verbo *trovi* estas la I-verbo *batali* (*malkaše kontraŭ...*). *Utile* estas perverba priskribo de *batali*. La priskribon peras la ĉefverbo *trovis*.
- *Tiun ĉi personon [...] ni trovis nun necese ripeti ankoraŭ unu fojon.*^{OV.106} = *Ni trovis nun necese ripeti tiun ĉi personon ankoraŭ unu fojon. Necese estas perverba priskribo de *ripeti* (*tiun ĉi personon...*).*
- *Dank' al [...] kelkaj flankoj de la lingvo, pri kiuj mi trovas superflue tie ĉi detale paroli, la lingvo fariĝas eksterordinare facila.*^{FK.233} *Superflue* estas perverba priskribo de *paroli*.

Ankaŭ kiam la objekto estas subfrazo, oni uzu E-vorton kiel perverban priskribon. Tio tamen okazas tre malofte:

- *Mi trovas neelteneble, ke vi ne volas paroli kun mi.* (= *Mi pensas, ke estas neelteneble, ke vi ne volas paroli kun mi.*) La *ke*-frazo estas objekto de *trovas*. *Neelteneble* estas perverba priskribo de la *ke*-frazo.

Zamenhof normale enmetis ian O-vortecan vorton, *ĝi* aŭ *tio*, por reprezentigi *ke*-frazon, kaj iafoje ankaŭ por reprezentigi I-verbon. Tiam la perverba priskribo havu A-finaĵon:

- *Ĉu vi, kara Mario, trovas ĝin konvena, ke junia virino [...] restu la tutan tagon ĉe la sama tablo kun kelke da junaj viroj?*^{M.88} Konvena estas perverba priskribo de *ĝin*, sed ankaŭ (nerekte) de la *ke*-frazo. Nuntempe oni preferas *tio* kiel helpan vorteton: *Ĉu vi trovas tion konvena, ke...*
- *Se la Akademio trovas ĝin necesa anstataŭigi en ili la "uj" per "i", mi tion ne malkonsilus.*^{LR.15}

Iafoje en tiaj ĉi frazoj povus fariĝi malklare, ĉu la E-vorto estas perverba priskribo aŭ maniera komplemento: *Li opinias eble, ke oni maldungu la komizojn*. Oni povus miskompreni *eble* kiel komplementon = *Povas esti, ke li opinias, ke oni...* Tiam oni uzu helpan *tio* aŭ pli klaran vortordon: *Li opinias tion ebla, ke oni... Li eble opinias, ke oni...*

Laŭ PAG oni uzu A-vorton anstataŭ E-vorto kiel perverban priskribon de objekto, kiam la objekto estas I-verbo aŭ subfrazo: *Mi opinias konvena vigligi vin per rememorigo*. Tio tamen ne ŝajnas rekomendinda, ĉar tio rompas la bazan principon, ke I-verboj kaj subfrazoj estas priskribataj per E-vortoj. Tamen oni povas trovi ekzemplojn de tia uzo ĉe Zamenhof: *La gazetoj ne trovas necesa enigi en tion, pri kio ili skribas.*^{FK.283} *Pro evito de malkomprencigoj ni trovas necesa doni la sekvantajn klarigojn: [...]*^{OV.321}

I-verbo

Perverba priskribo de objekto ankaŭ povas esti I-verbo: *La finiĝado de la tago igis ilin rapidi.*^{M.200} = *La finiĝado igis [= instigis], ke ili rapidu.*

Kontrolmetodo

Se oni hezitas, ĉu priskribo de objekto estas rekta aŭ perverba, oni povas anstataŭigi la objekton per pronomo (*lin, sin, ĝin, ilin* k.s.). Rektan priskribon oni tiam emas forpreni, ĉar ĝi estas parto de la objekto. Perverban priskribon oni tamen emas konservi, ĉar ĝi estas memstara frazparto necesata por la senco de la frazo:

- *Ĉu vi farbas la domon ruĝan?* → *Ĉu vi farbas ĝin?* *Ruĝan* estas rekta priskribo.
- *Ĉu vi farbas la domon ruĝa?* → *Ĉu vi farbas ĝin ruĝa?* *Ruĝa* estas perverba priskribo.
- *Mi vidis miajn amikojn forirantaj per trajno.* → *Mi vidis ilin forirantaj per trajno.* *Forirantaj* (per trajno) devas resti por ke la senco de la frazo ne ŝanĝiĝu. *Forirantaj* estas do perverba priskribo de la objekto, kaj ne havu N-finajon. La senco estas: *Mi vidis miajn amikojn, kaj vidis, ke ili estas forirantaj per trajno.* (Anstataŭ *forirantaj* oni ankaŭ povas uzi I-verbon: *Mi vidis miajn amikojn foriri per trajno.*) Se oni dirus *forirantajn*, la senco fariĝus: *Mi vidis tiujn el miaj amikoj, kiuj estas forirantaj per trajno.* Aŭ: *Mi vidis miajn amikojn, kiam ili estis forveturantaj per trajno.*

Ankaŭ participo povas peri priskribon

Ankaŭ participo (§28) povas peri priskribon de sia objekto:

- *Li fajfis **farbante** sian domon verda.* = *Li fajfis, kiam li farbis sian domon verda.*
- *Mi vidis lin **farbanta** sian domon verda.*
- *Mi vidis virinon **farbantan** sian domon verda.*
- *Li sidis **havante** la kapon klinita iom flanken.*

Kun povas peri priskribon

Iafoje la rolvorteto *kun* esprimas agan ideon simile al participo:

- *dometo **havanta** verandon* → *dometo **kun** verando*^{M.68}
 - *knabo **havanta** frešajn ruĝajn vangojn* → *knabo **kun** frešaj ruĝaj vangoj*^{FA2.144}
 - *fali **havante** la vizaĝon al la planko* → *fali **kun** la vizaĝo al la planko*
- Kiam *kun* anstataŭas *havanta* aŭ *havante*, ĝi povas aperi kun “perverba” priskribo:
- *Li sidis **havante** la brakojn **kunmetitaj**.* → *Li sidis **kun** la brakoj **kunmetitaj**.*
 - *Ŝi vagadis **havante** la okulojn **ruĝaj** de ploro.* → *Ŝi vagadis **kun** la **okuloj ruĝaj** de ploro.*

Oni ankaŭ povas simple subkompreni *havante* aŭ *havanta* (aŭ similan partipon) sen aldoni *kun*, precipe kiam temas pri pozicio de (korpo)parto (§12.2.6): *Li sidis [havante/tenante] la brakojn kunmetitaj*.

25.2. Identiga priskribo

O-vorta frazparto povas havi rektan priskribon, kiu montras la identecon de la afero, normale per ĝia propra nomo. Tia **identiga priskribo** staras ĉiam post sia ĉefvorto, kaj ne havu N-finajon aŭ rolvorteton:

- *Tio estas en la **monato Majo**.*^{FA3.18} La monato nomiĝas “Majo”. *Majo* estas identiga priskribo de la vorto *monato*.
- *Esperantisto estas nomata **ciu persono**, kiu scias kaj uzas la **lingvon Esperanto**.*^{OV.238} *Esperanto* estas la propra nomo de la lingvo. Kvankam *lingvon* havas N-finajon, la identiga priskribo ne havu tiun finaĵon.
- *Ĝis morgaŭ li devis ellerni parkere **ĉiujn urbojn** en la **provinco Zelando**.*^{FA3.130}
- *La **Florencano Angiolo Bronzino** pentris tiun bildon.*^{FA1.138}
- *Ni vizitis la **urban Parizo**.*
- *La **ĉefurbo de Britio** estas Londono, sed ankaŭ en Kanado kaj Usono oni havas **urbojn Londono**.*
- *La **artikolo “la”** estas uzata tiam, kiam ni parolas pri personoj aŭ objektoj konataj.*^{FE.27}

- *Tiu programero okazos en salono Zamenhof.* La salono estas nomata “Zamenhof”.

Identigaj priskriboj ofte aperas post titoloj (§9.1.6) kaj similaj esprimoj:

- *Sinjoro Petro kaj lia edzino tre amas miajn infanojn.*^{FE.18}
- *En la sekvanta mateno patro Giuseppe eliris.*^{FA1.141}
- *Karlo vidis tie profesoron Paúlo Jenkins.*

Oni povas ofte enmeti *kiu nomiĝas* antaŭ identiga priskribo: *lingvon, kiu nomiĝas Esperanto; provinco, kiu nomiĝas Zelando; urbon, kiu nomiĝas Parizo; profesoron, kiu nomiĝas Paúlo Jenkins; urbojn, kiuj nomiĝas Londono.*

Malnova uzo

Zamenhof iafoje tamen uzis N-finajon ĉe identigaj priskriboj, ĉar liatempe la reguloj ankoraŭ ne estis klaraj: *Abraham prenis sian filon Izmaelon.*^{GnZ.17} *Ĝi estas tiu [rivero], kiu ĉirkaŭas la tutan landon Etiopujon.*^{GnZ.2} *Li atingis la cārmegan urbon Nurenbergon.*^{FA3.62} Se oni nun dirus ekz. *sian filon Izmaelon*, oni komprenus, ke la filo nomiĝas ĝuste “Izmaelon”, ne “Izmaelo”.

De

Ne uzu la rolvorteton *de* (§12.3.2.3) antaŭ identiga priskribo: **la urbo de Nov-Jorko*, *la ŝtato de Kalifornio*, *la popola respubliko de Ĉinio*.* De en tiaj esprimoj povas nur montri apartenon: *la urbo, kiu apartenas al Nov-Jorko, la ŝtato, kiu apartenas al Kalifornio.*

De povas tamen esti tute korekta en iaj esprimoj, kiuj similas al identigaj priskriboj, sed kiuj vere montras apartenon:

- *La rivero Misisipo enflua en la golfon de Meksiko.* La golfo ne nomiĝas “Meksiko”, sed ĝi troviĝas apud la lando Meksiko.
- *Anglujo estas unu parto de la Unuiĝinta Reĝlando de Britujo kaj Norda Irlando.* La reĝlando ne nomiĝas “Britujo kaj Norda Irlando”, sed konstitas el la du partoj Britujo kaj Norda Irlando.

En iaj okazoj identiga priskribo kaj apartena *de*-priskribo povas tamen praktike egaligi:

- *Oni eldiras la nomon de Molière.*^{FA3.55} = ...la nomon, kiu apartenis al Molière ≈ ...la nomon Molière.
- *La titolon de honora prezidanto de via grupo mi danke akceptas.*^{OV.573} = *La titolon, kiu apartenas al honora prezidanto... ≈ La titolon “honora prezidanto”...*

A-vorto

Ankaŭ A-vorto povas montri identecon, nomon (§9.1.6). Tiaj A-vortoj konduetas kiel ordinaraj A-vortaj priskriboj kaj devas ricevi N-finajon, se la ĉefvorto havas N: *Mi neniam vidis la Pacifikan Oceanon.* = *Mi neniam vidis la oceanon Pacifiko.*

25.3. Apudmeto

Apudmeto estas postmetita klariga revortigo de frazparto. Ĝi montras la saman aferon per aliaj vortoj. Apudmeto iel la priskribas la antaŭan frazparton, sed estas tamen propra frazparto. En la parolo oni normale distingas apudmeton per paŭzetoj antaŭe kaj poste. En la skribo oni kutime metas komojn.

Apudmeto ludas la saman frazrolon, kiel la unua frazparto. Se la unua frazparto havas la rolfinaĵon N, ankaŭ la apudmeto havu tian finaĵon:

- Karlo, nia prezidanto, prezentis Petron, la novan sekretarion. Kaj Karlo kaj nia prezidanto estas subjektoj, ili eĉ estas la sama persono. Kaj Petro kaj la nova sekretario estas objektoj, ĉar ili estas la sama.
- Tie mi renkontis Viléjon, mian edzon.
- La diablo lin prenu, la sentaŭgulon!^{H.150}
- Malsaĝulo vi nomu lin, malsaĝulo, la maljunan kanajlon!^{Rz.96}
- Adam ekkonis Evan, sian edzinon.^{Gn.4}
- La koko, trumpetisto de l' mateno, per sia laŭta, forta, hela voĉo el dormo vekas dion de la tago.^{H.8}
- Mi scias, ke brava homo, metiisto, svatiĝas al vi, la gantisto Erik.^{FA3.76}
Kaj metiisto, kaj la gantisto Erik, estas apudmetoj de brava homo.

Rolvortetojn oni normale ne ripetas ĉe apudmeto:

- Li prelegis pri Hitlero, la fondinto de la naziismo. Oni povus diri: ...pri Hitlero, pri la fondinto...
- Ni esprimas nian koran dankon al sinjoro Schleyer, la unua kaj plej energia pioniro de la ideo de neŭtrala lingvo internacia.^{OV.364} Oni povus diri ...al sinjoro Schleyer, al la unua kaj plej energia pioniro...

En solena aŭ emocia parolo tia ripeto de rolvorteto estas tamen malpli malofta:

- Rememoru pri Li, pri la plej pura kaj plej bona [persono], pri Li, kiun oni mokis kaj alnajlis al la kruco.^{FA3.71} Ĉi tie oni ripetas pri antaŭ la du longaj apudmetoj de pri Li. Oni povus forigi la du ripetitajn pri, sed tiam la stilo fariĝus malpli solena kaj malpli emocia.

Iafoje oni enkondukas apudmeton per *nome*, *tio estas* aŭ simila esprimo:

- Mi renkontis mian malamikon, nome la mortiginton de mia patro.
- Hodiaŭ mi ricevis duoblan pagon, tio estas cent dolarojn. Mallongigo de: Tio estas: mi ricevis cent dolarojn. Principe tio estas... estas aparta komentofrazo (§32.2), sed rolas praktike kiel apudmeto.

Ne konfuzu apudmetojn kun identigaj priskriboj (§25.2). Identiga priskribo povas aspekti simile al apudmeto, sed identiga priskribo neniam havu N-finajnon aŭ alien rolmontrilon. Komparu la jenajn frazojn:

- *Iuj asertis, ke ili vidis eĉ profesoron, Paŭlon Jenkins.* La surprizaĵo estas, ke ili entute vidis profesoron. Poste oni aldonas, ke ĝuste Paŭlon Jenkins ili vidis. *Paŭlon Jenkins* estas apudmeto.
- *Iuj asertis, ke ili vidis eĉ profesoron Paŭlo Jenkins.* La surprizaĵo estas, ke ili vidis ĝuste Paŭlon Jenkins (kiu estas profesoro). *Paŭlo Jenkins* estas identiga priskribo de *profesoron*. *Profesoron Paŭlo Jenkins = tiun profesoron, kiu nomiĝas Paŭlo Jenkins.*

Ankaŭ ne konfuzu apudmetojn kun la frazrolo alvoko (§12.1.2), kiu ne havu rolmontrilon: *Sidigu vin, sinjoro!*^{FE.39} *Vin* kaj *sنجoro* estas la sama persono, sed *vin* estas objekto, kaj *sنجoro* estas alvoko.

Apudmetita *čiu(j), ambaŭ aŭ čio*

Čiu(j) (§15.1), *ambau* (§15.5) kaj *čio* (§15.2) povas esti klariga apudmeto de O-vorto aŭ persona pronomo. Se la O-vorto aŭ pronomo havas N-finaĵon, tiam ankaŭ la apudmeto havu tiun finaĵon (krom *ambau*, kiu neniam povas havi N-finaĵon). Ĉi tiaj apudmetoj ne staras ĉiam tuj post la unua frazparto, sed ofte iom pli poste en la frazo:

- Ni ĉiu(j) legas.^{FE.20} = *Ni legas. Ĉiu(j) (el ni) legas.*
- Ili ĉiu(j) sidas silente kaj skribas.^{FE.20} = *Ili sidas. Ĉiu(j) (el ili) sidas.*
- Ni ĉiu(j) kunvenis, por pripaoli tre gravan aferon.^{FE.42} = *Ni kunvenis. Ĉiu(j) el ni kunvenis.*
- Ŝi vidis, kiel la cikonioj forflugis, ĉiu aparte.^{FA3.31} = *La cikonioj forflugis. Ĉiu unuopa cikonio forflugis aparte.*
- La kolonoj havis ĉiu la alton de dek ok ulnoj.^{Jr.52} *Ĉiu unuopa kolono estis tiel alta.*
- La ŝipanoj ektimis kaj komencis voki ĉiu al sia dio.^{Jn.1} *Ĉiu el la ŝipanoj vokis al sia propra dio.*
- Vin ĉiu(j) mi kore salutas.^{Rt.90} = *Mi salutas vin. Mi salutas ĉiu(j) (el vi).*
- Mi ajn sagojn Mi ĉiu(j) eluzos kontraŭ ilin.^{Re.32} = *Mi eluzos miajn sagojn. Mi eluzos ĉiu(j) (el la sagoj).*
- Ili ambaŭ estis bonaj homoj.^{FA1.39} = *Ili estis bonaj homoj. Ambau (el ili) estis bonaj homoj.*
- Senkulpon kaj malpiulon Li ambaŭ pereigas.^{lj.9} = *Li pereigas senkulpon kaj malpiulon. Li pereigas ambaŭ (el ili).*
- Tio estas ĉio tre bona. = *Tio estas tre bona. Ĉio (el tio) estas tre bona.* *Ĉio* povas aperi kiel apudmeto nur de la vorteto *tio*.

Kunskriboj

Speciala formo de apudmeto estas kunskribo. En kunskribo pluraj (plej ofte du) samspecaj vortoj kunlaboras por esprimi ion specialan. La apartaj vortoj en kunskribo preskaŭ fariĝas unu kunmetita vorto. Oni elparolas ilin senspăze, kaj oni kutimas ilin skribi kune, sed kun dividostreko. Tamen ne

temas pri veraj kunmetaĵoj. Gramatike oni traktas ilin (normale) kiel apartajn vortojn:

- *Post longa vico da batalado kaj sufero la “**bubo-fantaziuloj**” atingis la celon.*^{FK.154} Ili estis kaj bubo kaj fantaziuloj.
- *Pri ĉiu peco de tiu ĉi **gramatiko-vortaro** mi montros, kian formon mi donus al ĝi, se mi komencus la kreadon de la lingvo nun.*^{OV.186} La lingvo estas rigardata kiel kunaĵo de gramatiko kaj vortaro.
- *Pluraj **ŝtatoj-membroj** informis pri sia preteco ampleksigi la instruadon de Esperanto. = ...ŝtatoj, kiuj estas membroj [de UNESKO]... Kaj ŝtatoj, kaj membroj havas J-finaĵon, ĉar ili estas du apartaj vortoj.*
- *UNESKO petas tiujn **ŝtatojn-membrojn** informadi pri la rezultoj.* Ambaŭ vortoj ricevas N-finaĵon, ĉar ili estas apartaj vortoj, kaj ambaŭ estas objekto: ...*petas tiujn ŝtatojn...* + ...*petas tiujn membrojn...*

Se oni skribus ekz. *ŝtatoj kaj membroj* oni povus eble miskompreni, ke temas pri ŝtatoj (kiuj eble ne estas membroj) kaj membroj (kiuj eble ne estas ŝtatoj). *Ŝtataj membroj* povus eble miskompreniĝi, kiel “membroj, kiuj iel apartenas al ŝtatoj”. Tia ĉi precizemo estas karakteriza por administra stilo. Normale tamen sufficias simpla vorto kiel *membro-ŝtatoj*.

Kunskribado de A-vortoj montras, ke la diversaj A-vortoj kune esprimas ion specilan:

- *La Franca flago estas **blua-blanka-ruĝa**.* Oni povus ankaŭ diri *blua, blanka kaj ruĝa*, sed la kunskriba formo montras, ke temas pri unueca difinita kolorkombino.
- *La fotoj ne estas koloraj, sed **nigraj-blankaj**.* Oni povus ankaŭ diri *nigraj kaj blankaj*, sed *nigraj-blankaj* pli emfazas la kontraston al *koloraj*. Temas pri certa speco de foto.

Kunskriboj de O-vortoj kaj A-vortoj estas limokazoj inter apartaj kaj kunmetitaj vortoj. Normale oni traktas ilin kiel apartajn vortojn, kaj aldonas laŭbezone J kaj N ĉe ĉiu parto. Sed iafoje oni traktas ilin kiel verajn kunmetaĵojn, kaj almetas J kaj N nur ĉe la lasta parto: *Pliigis la nombron de membro-abonantoj. Li faris fotojn nigra-blankajn. Mi analizos sisteme kaj radikale la tutan gramatikovortaron de nia lingvo.*^{OV.186}

Kunskribo de E-vortoj kaj vortetoj ofte montras heziton. Oni kunskribas du kontraŭajn vortojn por esprimi, ke estas necerte, kiu el ili validas. Normale temas pri fiksitaĵoj esprimoj:

- *Kio estos, tio estos, mi provos **trafe-maltrafe**.*^{Rz.31} = ...*mi provos, ĉu trafe, ĉu maltrafe, laŭ ŝanco.*
- *Vole-ne-vole li devis konsenti.*^{FA2.140} = *Ĉu vole, ĉu ne-vole, li devis konsenti.*
- *Pli-malpli unu horon poste Marta eniris en sian ĉambreton en la mansardo.*^{M.51} = *Proksimume unu horon poste...* Iafoje oni povus same bone diri *pli aŭ malpli*, sed tio ne havas vere la signifon *proksimume*.

Iafoje oni kunskribas E-vorton kun A-vorto, kiun ĝi rekte priskribas, por iel montri pli kunecon signifon: *ore purpura* → ***ore-purpura***, *religio komune homa* → ***religio komune-homa***^{OV.320}. Sola diferenco inter la disskribitaj formoj kaj la kunskribitaj estas, ke la kunskribitaj iel montras pli specialajn ideojn. Tiaj kunskriboj estas nuntempe maloftaj. Oni prefere evitu ilin.

Komentaj apudmetoj

Iafoje oni uzas apudmetitajn frazpartojn, kiuj ne montras la saman aferon, sed kiuj aldonas ian informon pri la afero. Plej ofte temas pri loko, kie la afero troviĝas, aŭ de kie ĝi devenas. Tiaj komentaj apudmetoj nemiam havas N-finajon. Oni povus rigardi tiajn apudmetojn kiel mallongigitajn subfrazojn:

- *Prelegis interalie profesoro Kiselman, **Svedujo**.* = ...Kiselman, kiu venas el Svedujo. Oni ankaŭ povas diri: ...Kiselman el Svedujo.
- *Li naskiĝis en Varburgo, **Vestfalio**.* = ...Varburgo, kiu troviĝas en Vestfalio. Eblas ankaŭ: ...Varburgo en Vestfalio.
- *Ni vizitis Tokion, **Japanio**.* = ...Tokion, kiu troviĝas en Japanio. Aŭ: ...Tokion en Japanio.

26. Verboj

Vorto kun iu el la finaĵoj I, AS, IS, OS, US aŭ U estas verbo. Verbo montras faradon de ago aŭ estadon en stato.

- ▶ Verboj kun AS, IS, OS, US aŭ U rolas kiel ĉefverboj de frazo.
- ▶ Verboj kun I-finaĵo (I-verboj) ne rolas kiel ĉefverbo, sed havas diversajn aliajn rolojn en frazoj. I-verbo estas tradicie rigardata kiel la baza formo de verbo. Tial verboj aperas en I-formo en vortaroj.

La diversaj verbfinajoj prezentas agojn en kvar malsamaj manieroj — en kvar modoj. En la reala modo, oni faras distingon inter tri tempoj (AS, IS, OS). La aliaj modoj ne montras tempon:

- ▶ Neŭtrala modo: I-finaĵo (§26.1)
- ▶ Reala modo: AS-finaĵo, IS-finaĵo aŭ OS-finaĵo (§26.2)
- ▶ Vola modo: U-finaĵo (§26.3)
- ▶ Imagaj modo: US-finaĵo (§26.4)

Legu ankaŭ pri vortfarado per verbaj finaĵoj en §37.2.4, pri verboj kaj frazroloj en §30, kaj pri kelkaj gravaj verboj en §31.

26.1. Neŭtrala modo: I-finaĵo

Verboj kun la finaĵo I nur nomas agon aŭ staton. Ili ne montras, ĉu temas pri realaĵo, volo aŭ imago. Ili ankaŭ ne montras tempon. I-verboj estas ofte similaj al agaj O-vortoj:

- *labori* = la ideo de farado de laboro
- *esti* = la ideo de estado
- *Mi volas labori.* = *Mi volas, ke mi laboru.*
- *Estas tede labori.* = *Laborado estas teda.*

I-verboj ne rolas kiel ĉefverboj, sed estas uzataj en multaj aliaj manieroj. Legu detale pri la uzado de I-verboj en §27.

26.2. Reala modo

La reala modo montras agojn kaj statojn realajn kaj efektivajn. En la reala modo oni devas fari distingon inter tri tempoj:

- ▶ Nun-tempo: AS-finaĵo (§26.2.1)
- ▶ Pasinta tempo: IS-finaĵo (§26.2.2)
- ▶ Venonta tempo: OS-finaĵo (§26.2.3)

26.2.1. Nun-tempo: AS-finaĵo

AS-verbo montras, ke la ago aŭ stato estas reala, efektiva, kaj ke ĝi komencis, sed ne finiĝis. Tio signifas, ke la ago aŭ stato okazas ĝuste nun, aŭ ke ĝi okazas kutime, aŭ ke la afero validas ĉiam:

- *laboras* = la ago “labori” komenciĝis sed ankoraŭ ne finiĝis
- *estas* = la stato “esti” komenciĝis sed ankoraŭ ne finiĝis
- *Mi sidas sur sego*. La sidado estas reala kaj nuna.
- *Mi estas advokato*. La profesio estas efektiva kaj nuna.
- *Kvar kaj dek ok faras dudek du*.^{FE.12} Tio validas ĉiam.
- *Nun mi legas*.^{FE.20} La legado efektive okazas nun.
- *Hodiaŭ mi studas Esperanton*. Mi eble ne studas ĝuste en la momento de parolado, sed mi komencis la hodiaŭan studadon kaj ankoraŭ ne finis ĝin.
- *En la vintro oni hejtas la fornojn*.^{FE.16} Tio okazas ĉiuvintre, antaŭe kaj estonte.
- *Mi loĝas ĉi tie tri jarojn*. Mia loĝado daŭris jam tri jarojn, kaj daŭras plu.
- *Mi jene konfirmas vian mendon*. La konfirmo okazas en la momento de skribado aŭ eldirado de la frazo.

Oni ankaŭ kelkfoje uzas AS-tempo, kiam oni citas la vortojn de fama persono (eble jam mortinta). Tiel oni sentigas, ke liaj vortoj estas ĉiam validaj: *Platono skribas, ke la plej alta bono estas scio pri la ideoj*.

Iafoje en rakontoj oni uzas AS-tempo por la tempo de la rakonto, por tiu tempo, kiun la rakonto atingis. Tia specia stilo povas plivigli la rakontadon:

- *Ne suspektante ion li iradis tra la arbaro. Subite eksonas pafo* [...] Unue la rakontanto uzas IS-verbon por pasinteco, sed poste li ŝangas al AS-formo por ke la aŭskultanto aŭ leganto sentu kvazaŭ li mem ĉestas, kaj povas aŭdi la pafon.

Iafoje la verbo *devi* kun AS-finaĵo signife similas al estonta tempo (§31.7.2).

26.2.2. Pasinta tempo: IS-finaĵo

IS-verboj montras, ke la ago aŭ stato estas reala, sed okazis iam antaŭ la momento de parolado. Normale la ago aŭ stato jam finiĝis:

- *laboris* = la ago “labori” okazis antaŭ nun
- *estis* = la stato “esti” okazis pli frue ol nun
- *Mi sidis tiam sur sego*. La sidado efektive okazis en tiu pasinta tempo.
- *Mi estis knabo*. La knabeco estis reala en la koncerna pasinta tempo.
- *Hieraŭ mi renkontis vian filon, kaj li ĝentile salutis min*.^{FE.20}
- *Tiutempe oni loĝis en kavernoj*. La ago estis kutima tiutempe, sed jam ĉesis.
- *Mi loĝis ĉi tie tri jarojn*. Mia loĝado daŭris tri jarojn, sed ne plu daŭras.

Kelkaj lingvoj faras distingon inter ago/stato kiu daŭris, ago/stato kiu plenumiĝis, kaj ago/stato kiu okazis pli frue ol io alia. La Esperanta IS-formo estas uzebla egale pri ĉiaj specoj de pasinteco:

- *Kiam mi estis juna, mi laboris multe.* Daŭra stato.
- *Hodiaŭ mi laboris multe.* Finita ago.
- *Kiam vi vidis nin en la salono, li jam antaŭe diris al mi la veron.*^{FE.24}
Diris okazis pli frue ol *vidis*.

Se oni volas montri nuancojn de pasinta tempo, oni povas uzi diversajn aldonajn vortojn, sed oni ankaŭ povas uzi kunmetitajn verboformojn (§28.4). Preskaŭ ĉiam tamen simpla IS-verbo suficias.

IS por estonta tempo

Iafoje oni vidas IS-formojn, kiuj montras ion, kio **estonte plenumiĝos**. Tio estas erara. Oni uzu OS-formon, aŭ, se oni volas esti tre preciza, *estos ...inta* (§28.4.1). Do, ne diru: *Mi venos al vi, kiam mi *finis* mian taskon.* Diru: *Mi venos al vi, kiam mi finos mian taskon.* Aŭ: *Mi venos al vi, kiam mi estos fininta mian taskon.*

26.2.3. Venonta tempo: OS-finaĵo

OS-tempo montras, ke la ago aŭ stato ankoraŭ ne komenciĝis en la momento de parolado. Komprenable la estonteco ĉiam estas necerta, sed OS-verbo montras, ke la parolanto pensas, ke la afero vere okazos:

- *laboros* = la ago “labori” ankoraŭ ne komenciĝis sed ja komenciĝos
- *estos* = la stato “esti” ankoraŭ ne komenciĝis, sed post iom da tempo ĝi realiĝos
- *Mi sidos poste sur sego.* La sidado efektive okazos poste.
- *Mi estos riĉulo.* La riĉula stato estas fakteto de la estonteco.
- *Mi rakontos al vi historion.*^{FE.18} La rakontado ankoraŭ ne komenciĝis.
- *Morgaŭ estos dimanĉo.*^{FE.20}
- *Post cent jaroj oni eble logos en spacoſipoj.* La ago estos (eble) kutima en tiu estonta tempo.
- *Mi logos ĉi tie tri jarojn.* Mia logado ankoraŭ ne komenciĝis, sed kiam ĝi komenciĝos, ĝi efektive daŭros tri jarojn.
- *Ankaŭ la eldonadon de la “Biblioteko” ni devas interrompi, sed ankaŭ nur por mallonga tempo, ĝis ni ordigos la aferon.*^{OV.21} Kiam la ordigo de la afero estos kompleta, ni rekomenkos la eldonadon. Anstataŭ *ordigos* oni povas ĉi tie uzi *estos ordigintaj* (§28.4.1).

En iaj stiloj de rakontado, en kiuj oni iafoje uzas AS-formon anstataŭ IS-formo por tiu tempo, kiun la rakonto atingis, oni uzas OS-verbojn por tempo iam post tiu tempo:

- *En 1894 aperas la Ekzercaro, kiu en 1905 fariĝos parto de la Fundamento de Esperanto.* Ankoraŭ la rakontanto nur atingis la jaron 1894 uzante pri tiu tempo AS-verbon, kvazaŭ temus pri nuno. Li tamen antaŭmencias aferon de la jaro 1905 uzante OS-verbon, ĉar la rakonto mem ankoraŭ ne atingis tiun jaron.

26.3. Vola modo: U-finaĵo

U-formo montras, ke la ago aŭ stato ne estas reala, sed dezirata, volata, ordonata aŭ celata. U-formo ne montras la tempon de la ago. Tia ago tamen kutime troviĝas en la estonteco:

- *laboru* = la ago “labori” estas dezirata, petata, ordonata aŭ celata
- *estu* = la stato “esti” estas dezirata, petata, ordonata aŭ celata
- ***Sidu sur seĝo!*** Ordono aŭ peto.
- ***Estu viro!*** Ordono aŭ peto.
- *Ludoviko, donu al mi panon.*^{FE.8}
- ***Diru al mi vian nomon!***^{FE.18}
- ***Ne rigardu min tiel rigide!***^{FA1.2}
- ***Ni legu la unuan ĉapitron.*** Esprimo de deziro.
- ***Ĉu ni iru al la dancejo?*** Demando pri volo. La efektiva senco de tia frazo tamen plej ofte estas ĝentila propono. Komparu kun ĝentilaj petoj ĉi-poste.

Ĉe U-verboj oni tre ofte forlasas la subjekton (§32.3), se ĝi estas la pronomo *vi*: *Venu tuj!* = ***Vi*** *venu tuj!* Sed tia forlaso eblas nur en ĉeffrazo, ne en subfrazo.

U-modo en ke-frazoj

U-modo estas uzata en *ke*-frazoj (§33.2), se la ĉeffrazo iel montras volon, celon, opinion k.s.:

- *Mi volas, ke vi laboru.* La laborado estas volata.
- *Li petas, ke mi estu atenta.*^{FE.26}
- *Estas necese, ke ni nununu fojon por ĉiam faru finon al tiu ĉi stato.*^{L2.112}

Legu pli detale pri verboformoj en *ke*-frazoj en §33.2.7.

Ĝentila peto

Por esprimi pli ĝentile sian volon oni uzu la vorton *bonvolu* (§31.7.3) plus I-verbon. Oni ankaŭ povas aldoni alian ĝentilan esprimon kiel *mi petas*, aŭ simile:

- ***Bonvolu sidi ĉi tie!*** = *Sidu ĉi tie, mi petas!*
- ***Bonvolu fermi tiun ĉi fenestron!*** = *Fermu la fenestron, mi petas!*

Nepre ne uzu duoblan U-formon. Ne diru: **Bonvolu sidu...**

Nota: Kelkaj uzas anstataŭ *bonvole* ...*U*, ekz.: *Bonvole sidu ĉi tie!* Tio estas sufice logika alternativo, sed ĝi ne estas kutima, nek tradicia. Prefere oni restu ĉe la normala *bonvolu... I*.

26.4. Imagaj modo: US-finaĵo

US-formo estas uzata por agoj kaj statoj nerealaj, imagaj aŭ fantaziaj. US-formo ne montras la tempon de la ago:

- *laborus* = la ago “labori” estas imagata
- *estus* = la stato “esti” estas imagata
- *Se mi estus riĉa, mi ne laborus.* Temas pri nerealaj, imagaj stato kaj ago.
- *Se mi estus sana, mi estus feliĉa.*^{FE.20}
- *Se li scius, ke mi estas tie ĉi, li tuj venus al mi.*^{FE.20} La agoj sciis kaj veni estas nerealaj, imagataj, dum la stato *estas* ja estas reala.
- *Se mi nur logus en palaco!* La logado estas dezirata, sed mi scias, ke ĝi ne estas ebla, ke ĝi estas nura fantazio.
- *La malfeliĉa knabino, multe kurinte kaj trovinte neniu, kiu volus ŝin akcepti, baldaŭ mortis en angulo de arbaro.*^{FE.23} Tia persono ne ekzistis, kaj tial la ago “voli ŝin akcepti” estis nur imagata.
- *Mi ne farus la eraron, se li antaŭe dirus al mi la veron (aŭ se li estus dirinta al mi la veron).*^{FE.24} Kaj *farus*, kaj *dirus* ĉi tie rakontas pri imagataj agoj en la pasinteco. Se oni volas, oni povas montri la pasintecon per *estus dirinta* (§28.4.1).

US por mildeco

Oni ankaŭ uzas US-modon por pli milde prezenti petojn aŭ dezirojn:

- *Mi dezirus aĉeti kelkajn aferojn.* Reala deziro, sed ĝentile prezentata.
- *Ĉu mi povus havi la skribilon?* Tre ĝentila, milda peto.
- *Ĉu vi bonvolus paroli iom pli silente.* Tre ĝentila, milda peto.

US en se-frazoj

US-verboj estas ofte uzataj kun la vorteto *se* (§33.5), kiu montras kondiĉon, sed *se* ne aŭtomate necesigas US-formon. Ĉio dependas de la senco. Se temas klare pri imago, oni uzu US, sed se eble estas reala ago aŭ stato, oni uzu la realan modon:

- *Se li estus ĉi tie, li certe mirus pri la malordo.* Oni scias, ke li ne estas ĉi tie, sed se li estus, li ankaŭ mirus.
- *Se li estas ĉi tie, li certe miras pri la malordo.* Oni ne scias, ĉu li estas ĉi tie, sed tiel ja povas esti. Se tiel efektive estas, li ankaŭ efektive miras.

US ne egalas al *estis ...onta*

En kelkaj lingvoj la verbformo por imagataj agoj estas uzata ankaŭ por io, kio iam estis antaŭvidita. Tion Esperanto esprimas per kunmetita verbformo: *estis ...onta* (§28.4.1) aŭ *estis ...ota* (§28.4.2).

Povus, devus, volus

Ĉe la verboj *povi*, *devi* kaj *voli* US-finaĵo ofte havas specialan signifon: §31.7.5.

27. I-verboj

27.1. I-verboj – bazaj reguloj

La I-formo de verbo montras tute ĝenerale la ideon de farado de ago (aŭ estado en stato). I-verbo ne montras tempon aŭ modon (§26). Oni tial parolas pri **neŭtrala modo**.

I-verboj similas al agaj O-vortoj (§27.7): *kuri* ≈ *kurado*, *sidi* ≈ *sidado*, *esti* ≈ *estado*, *marteli* ≈ *martelado*, *lumi* ≈ *lumado*, *fosi* ≈ *fosado*.

O-vorteca

I-verbo partoprenas en frazo en tiaj roloj, kiujn normale havas O-vorta frazparto: subjekto, objekto, *pri*-komplemento, k.t.p. Iafoje I-verbo eĉ povas havi rolvorteton antaŭ si.

Tamen verbo

I-verbo povas havi objekton, komplementojn k.t.p., same kiel ĉefverbo. Tial I-verbo tamen estas verbo.

- *manĝi rapide* — La I-verbo havas E-vortan komplementon de maniero.
- *multe manĝi* — La I-verbo havas E-vortan komplementon de kvanto.
- *tre voli* — grada komplemento
- *veni tuj* — tempa komplemento
- *manĝi per kulero* — maniera komplemento
- *eliri el la domo* — direkta komplemento
- *manĝi pomon* — objekto
- *ion manĝi* — objekto

Komplementoj de I-verbo povas stari ĉu antaŭ, ĉu post la I-verbo, ĉu proksime, ĉu longe for. Oni devas tamen atenti pri la risiko de konfuzo kun la komplementoj de la ĉefverbo.

I-verbo kaj ĝiaj objekto, komplementoj k.t.p. rolas kune kiel unu frazparto, kiun oni povus nomi **I-verba frazparto**.

I-verbo tamen ne povas havi propran (gramatikan) subjekton. Ne eblas do diri: **mi manĝi**, **la knabino esti** aŭ simile. Plej ofte tamen ekzistas sub-komprenebla subjekto, **senca subjekto**.

Kompleksa verbo

Ofte ĉefverbo + samsubjekta I-verbo formas kvazaŭ unu kompleksan verbon. Tiel estas precipe pri la verboj *povi*, *devi* kaj *voli* + I-verbo (§27.3.1).

La frazrolo de I-verbo

I-verbo normale ne povas esti ĉefverbo. Ĝi anstataŭe povas roli en preskaŭ ĉiuj aliaj frazroloj. I-verbo havas tamen normale nenian rolmontrilon. Ĝian frazrolon montras la kunteksto. Tamen iafoje I-verbo estas uzataj kvazaŭ ĉefverboj (§27.6).

I-verboj kaj *ke*-frazoj

Ofte oni povas klarigi I-verbon per *ke*-frazo. Multaj (sed ne ĉiuj) I-verboj estas kvazaŭ mallongigitaj *ke*-frazoj:

- *Mi ĝojas vin vidi!*^{H.15} = *Mi ĝojas, ke mi vin vidas!*
- *Ŝi planis tuj reveni.* = *Ŝi planis, ke ŝi tuj revenos.*
- *Oni konvinkis ŝin kuniri.* = *Oni konvinkis ŝin, ke ŝi kuniru.*
- *Mi vidis la knabon kuri.* = *Mi vidis, ke la knabo kuras.*

27.2. I-verboj kiel subjekto

I-verbo povas roli kiel subjekto de frazo, kiam oni volas diri, kia estas la ago de la I-verbo. Plej ofte la ĉefverbo estas formo de *esti*, sed ankaŭ aliaj ĉefverboj eblas:

- ***Resti kun leono estas danĝere.***^{FE.7} Tio, kio estas danĝera, estas la ago *resti kun leono*. *Danĝere* estas perverba priskribo de *resti*. Ĝi havu E-finajon, ĉar ĝi estas priskribo de verbo.
- ***Nun estis plej bone reveni hejmen.***^{FA2.12} Tio, kio estis plej bona, estas la ago *reveni hejmen*.
- ***Kritiki estas facile, fari [estas] malfacile.***^{PE.1202} Tio, kio estas facila, estas la ago *kritiki*. Tio, kio estas malfacila, estas la ago *fari*.

Senca subjekto

Kiam I-verbo mem rolas kiel subjekto de frazo, la senca subjekto de la I-verbo ofte estas indiferenta:

- ***Estas efektive tre agrable havi tiagn gajagn najbarojn!***^{FA2.123} La senca subjekto de *havi* estas indiferenta. La afero validas por ĉiu ajn, kiu havas tiagn najbarojn.

Se en ĉi tia frazo la senca subjekto de la I-verbo ne estas indiferenta, oni povas ĝin montri per *al*-komplemento aŭ *por*-komplemento:

- ***Restas al mi nur diri al vi adiaŭ.***^{M.59} Senca subjekto de *diri* estas *mi*. Temas pri tio, ke mi diros al vi adiaŭ.
- ***Tedis al ŝi pensi pri li.***^{BV.36} La persono, kiu pensis, estas *ŝi*.
- ***Al la papo ne estas permesite edziĝi.***^{FA4.148} La papo ne rajtas edziĝi.
- ***Estos por mi granda plezuro konatiĝi kun vi en Kembriĝo.***^{OV.561} Mi konatiĝos kun vi.

27.3. I-verboj en aliaj frazroloj

Plej ofte I-verbo ne estas subjekto, sed rolas en aliaj frazroloj. Ĝi povas esti ekz. objekto aŭ komplemento. La ekzakta sencon oni devas kompreni el la konteksto, ĉar I-verbo normale ne havas rolmontrilon.

27.3.1. I-verboj kune kun *povi*, *devi* kaj *voli*

Plej ofte I-verbo dependas de unu el la tri verboj *povi*, *devi* kaj *voli* (§31.7). La I-verbo montras, al kia ago rilatas la povo, devo aŭ volo. La du verboj, la ĉefverbo kaj la I-verbo, havas ĉiam la saman subjekton:

- *Mi povas kuri.*
- *Li volis veni.*
- *Ili devis cedi.*
- *Li ne povas trairi tra nia mallarĝa pordo.*^{FE.33}
- *Mi neniel povas kompreni, kion vi parolas.*^{FE.28}
- *La infano ploras, ĉar ĝi volas mangi.*^{FE.16}
- *Mi ne volas malhelpi vian ĝojon.*^{FA1.44}
- *Mi devas fari al vi donacon.*^{FE.15}
- *Lernolibron oni devas ne tralegi, sed tralerni.*^{FE.31}
- *Ne! tiel daŭri ne povas! tiel ĉiam esti ne devas!*^{M.117} Ĉi tia vortordo estas ekstreme malofta. Normale la I-verbo staras post *povi*, *devi* aŭ *voli*.

Oni povus diri, ke I-verbo post *povi*, *devi* aŭ *voli* estas objekto, sed tia I-verba objekto tamen ne povas farigi subjekto de pasiva frazo (§29.3). Ne eblas diri: **Kuri estas povate de mi.** **Veni estis volate de li.** **Fari al vi donacon ne estas devate de mi.**

27.3.2. I-verboj kune kun aliaj verboj

I-verbo povas ankaŭ dependi de aliaj ĉefverboj ol *povi*, *devi* kaj *voli*. I-verbo estas tiam objekto, *por*-komplemento, *pri*-komplemento aŭ perverba pri-skribo. Normale ankaŭ tiam la subjekto de la ĉefverbo estas senca subjekto de la I-verbo.

I-verbo kiel objekto

- *En varmega tago mi amas promeni en arbaro.*^{FE.34} ≈ ...amas promenon...
- *Pri tio mi ne bezonas vaste paroli.*^{FK.229} ≈ ...ne bezonas vastan parolon.
- *Ŝi komencis senti doloron kaj rigidigon.*^{M.28} ≈ *Si komencis sentadon de doloro...*
- *Unu promesis al la alia rakonti al ŝi, kion ŝi vidis.*^{FA1.52} ≈ ...promesis rakontadon...
- *Kiam malriĉa virino petos de vi trinki, vi donos ĝin al ŝi ĝentile.*^{FE.17} ≈ ...petos de vi trinkadon...
- *Mi provis esti kudristino, sed mi ial ne sukcesis!*^{M.145} ≈ ...provis kudrist-inan estadon.
- “*Ho jes,*” ŝi respondis kun gaja rido kaj daŭrigis *kudri diligente*.^{BV.43} ≈ ...daŭrigis diligentan kudradon.

- *Kiu kuraĝas rajdi sur leono?*^{FE.7} La frazparto *rajdi sur leono* estas ĉi tie klasata kiel objekto, sed *kuraĝi* estas en la praktiko uzata nur kun I-verbo, neniam kun O-vorta objekto kun efektiva N-finajo. Oni povus eventuale diri: *Tion mi kuraĝas*. Sed normale oni diras: *Tion mi kuraĝas fari*. Oni povus eble klasi I-verbon, kiu dependas de *kuraĝi*, anstataŭe kiel *pri-komplementon* (kun subkomprenata *pri*), sed *kuraĝi* neniam aperas kun la rolvorteto *pri*.

Kvankam ĉi tiaj I-verboj ja rolas kiel objekto, ili ne povas fariĝi subjekto de pasiva frazo (§29.3). Ne eblas diri: **De kiu estas kuraĝate rajdi sur leono.** **Ne estas de mi bezonate vaste paroli pri tio.** **Senti doloron estis komencite de ŝi.**

I-verbo kiel por-komplemento

Kiam I-verbo rolas kiel *por*-komplemento oni normale forlasas la rolvorteton *por*:

- *Nun ili ĉiuj iris dormi.*^{BV.47} = ...*iris por dormi.*
- *Mi prenos miajn glitilojn kaj iros gliti.*^{FE.34} = ...*iros por glitti.*
- *Ŝi tuj kuris batii ŝin.*^{FE.21} = ...*kuris por batii ŝin.*
- *Vi devas nur iri al la fonto ĉerpi akvon.*^{FE.17} = ...*iri por ĉerpi...*
- *Mi rapidis veni ĉi tien.*^{OV.412} = ...*rapidis por veni...*

Sed iafoje oni ja uzas *por* antau I-verbo (§27.5).

I-verbo kiel pri-komplemento

Kiam I-verbo rolas kiel *pri*-komplemento oni ĉiam forlasas la rolvorteton *pri*:

- *Kaj vi ne hontas fanfaroni per ĉi tio?*^{RT.19} ≈ ...*hontas pri fanfaronado...*
- *Feliĉe mi sukcesis ekbruligi la fajron.*^{FA3.152} ≈ ...*sukcesis pri ekbruligado de la fajro.*
- *Mi gójas vin vidi.*^{H.15} ≈ ...*gójas pri vidado de vi.*
- *Ni ne ĉesos energie laboradi por nia kara afero.*^{OV.147} ≈ ...*ĉesos pri laborado...*

I-verbo kiel perverba priskribo

- *Britain [...] ŝajnis subite veni al tiu ĉi sama opinio.*^{BV.20} = *Li ŝajnis subite venanta...* La I-verbo estas perverba priskribo de la subjekto *li*.

I-verbo kiel perverba priskribo povas ankaŭ havi alian subjekton ol la ĉefverbo: §27.3.3.

27.3.3. I-verboj kun alia subjekto

Iafoje I-verbo havas alian subjekton ol la ĉefverbo.

Agoinfluaj ĉefverboj

Iuj ĉefverboj montras agon, kiu celas influi la agadon de alia persono (aŭ afero). Tiaj verboj estas ekz. *(mal)permesi, ordoni, doni, destini, peti, instrui, instrukci, devigi, lasi, inviti, voki, sendi, (mal)konsili, komandi, konvinki, persvadi, memorigi* kaj *(mal)rekomendi*.

La influata persono (aŭ afero) aperas ĉe tiaj verboj kiel *al-komplemento* aŭ *N-komplemento*. Kiam I-verbo aperas kune kun tia ago-influa ĉefverbo, la senca subjekto de la I-verbo estas tiu influata persono aŭ afero. La I-verbo mem rolas kiel objekto aŭ *por-komplemento*:

- *Se li nur uzas la lingvon Esperanto, ni ne povas malpermisi al li nomi sin esperantisto.*^{OV.378} Subjekto de *nomi* estas *li*.
- *Ili ordonis al mi veni antaŭ la vesperiĝo.*^{M.8} Subjekto de *veni* estas *mi*.
- *Ĉu vi permesas demandi pri via estimata nomo?*
- *Subjekto de *demandi* ne estas *vi*, sed la parolanto, kiu povus aperi kiel *al-komplemento*: *Ĉu vi permesas al mi demandi*...*
- *La reĝo Ahašvero^s ordonis venigi al li la reginon Vaštī.*^{Es.1} Subjekto de *venigi* estas tiuj, al kiuj la reĝo ordonis. Ili estas subkomprenataj, sed povus aperi kiel *al-komplemento*: ...*ordonis al iuj venigi*...
- *Mi ne donos al vi manĝi, ĝis vi pagos por la antaŭa.*^{Rz.22}
- *La sorte al mi destinis vivi kaj agadi.*^{IT.38}
- *Mi petas vin trinki. = Mi petas vin, ke vi trinku.*
- *Kiu do instruos vian filon timi diojn, uzi batalilon?*
- *Ŝi devigis sin manĝi en la kuirejo*.^{FE.13}
- *Lasu do lin rakonti!*^{FA1.146}
- *Ŝi ekĝemis kaj lasis fali la manojn.*^{M.11} = ...*lasis, ke la manoj falu*.
- *Oni vokas la bovon ne festeni, sed treni.*^{PE.1839}
- *Mi sendos venigi kuracistojn.*^{Rt.124} = *Mi sendos iun (por) venigi kuracistojn.*
- *La finiĝado de la tago igis ilin rapidi.*^{M.200} = ...*igis ilin rapidantaj. (...igis, ke ili rapidis.)*

La verbo *promesi* ne apartenas al tiu ĉi grupo: *Mi promesis al li veni al la festo.* = *Mi promesis al li, ke mi venos al la festo.* La senca subjekto de *veni* estas la subjekto de la ĉefverbo.

I-verbo kiel perverba priskribo kun alia subjekto

- *La elekti estas por vi venki aŭ morti.* *Venki kaj morti* estas perverba priskribo de la subjekto *la elekti*. La senca subjekto de *venki* kaj *morti* estas la *por-komplemento vi*.

Kiam la ĉefverbo estas *vidi, aŭdi, senti, imagi* aŭ simile, povas aperi I-verbo, kiu estas perverba priskribo de la objekto (§25.1.2) de la ĉefverbo. Tiam tiu objekto estas senca subjekto de la I-verbo:

- *Mi vidis la knabon kuri.* Kuri estas perverba priskribo de *la knabon*, la objekto de *vidis*. Subjekto de *kuri* estas *la knabo*. = *Mi vidis la knabon kuranta. Mi vidis, ke la knabo kuras.*
- *Ho, Marion, ke mi denove aŭdas vin paroli.*^{BV.80}
- *Mi hodiaŭ matene vidis danci miajn knabinojn.*^{BV.17}

27.3.4. I-verboj – ŝajne pluraj objektoj

En frazoj kun I-verbo ofte povas ŝajni, ke estas pluraj objektoj kun malsama rilato al la ĉefverbo. Tio normale estus eraro. Pluraj objektoj de la sama verbo eblas nur kiam ili ludas la saman rolon.

Ofte unu el la supozataj objektoj vere estas objekto de la I-verbo, ne de la ĉefverbo:

- *Kiu do instruos vian filon timi diojn?*^{Rt.44} *Vian filon* estas objekto de *instruos*. *Diojn* estas objekto de *timi*.
- *Ŝi helpis min manĝi la torton.* *Min* estas objekto de *helpis*. *La torton* estas objekto de *manĝi*.

Ofte unu el la supozataj objektoj estas ĝuste la I-verbo. Tiam aŭ la I-verbo ne estas vera objekto, sed ekz. *pri*-komplemento, aŭ la alia supozata objekto ne estas vera objekto, sed N-komplemento:

- *Mi volas, ke oni min helpu forigi la erarojn, kiujn mi faris.*^{OV.26} *Forigi* ŝajnas esti objekto de *helpu*, sed ankaŭ *min* ŝajnas esti objekto de la sama verbo. Oni povus diri, ke *min* ne estas vera objekto, sed ke la N-finaĵo nur anstataŭas la rolvorteton *al*. Oni ankaŭ povus diri, ke *forigi* ne estas objekto, sed ekz. *pri*-komplemento.
- *Ili petis min veni.* Kaj *min*, kaj *veni* povus nomiĝi objekto, sed *veni* ankaŭ povas esti klasata kiel *pri*-komplemento, kaj *min* povus esti rigardata kiel N-komplemento (la N-finaĵo havas tiam la signifon de *al*).

Pro la multaj diversaj manieroj formi frazojn kun tiaj verboj kiel *helpi* (§30.7), ekzistas pluraj manieroj analizi ĉi tiajn frazojn. Ofte tio estas nur teoria problema, sed ĝi fariĝas reala problema, kiam oni volas pasivigi ĉi tiajn frazojn, ĉar nur vera objekto povas fariĝi subjekto en pasiva frazo (§29.3).

27.4. I-verboj kiel rekta priskribo

Rekta priskribo de O-vorto

I-verbo povas esti rekta priskribo de O-vorto, precipe de aga O-vorto. La I-verbo ĉiam staras post la O-vorto:

- *Forte min doloras la nepovado helpi vin sur via malfacila vojo.*^{M.91} = *Forte min doloras, ke mi ne povas helpi vin...*
- *Mi ricevas grandan deziron edziĝi.*^{FA3.96} = *Mi ekdeziregas edziĝi.*
- *Mi alveturis ĉi tien [...] kun la firma decido servi sub vi.*^{Rt.84}

- Kabinetaj provoj [...] kalkulas je ĝia preteco pionire oferi sian **tempo**.^{FK.230} (*Ĝi* = la mondo.)
- Lia propono elekti novan prezidanton ne estis akceptita.
- Neniu sentas la bezono **sanĝi ilin**.^{L2.38}
- Mi estas honesta, kaj vi havis nenian rajton paroli al mi en tia maniero.^{M.172}
- Si havas la ambicion fariĝi prezidanto. = ...la ambicion, ke si fariĝu prezidanto.
- Si ricevis la taskon trovi trinkajon. = ...la taskon, ke si trovu trinkajon.

Rekta priskribo de A-vorto aŭ E-vorto

I-verbo povas ankaŭ esti rekta priskribo de A-vorto aŭ E-vorto, precipe de aga A-vorto aŭ E-vorto:

- Mi estas inklina ne fari tion.^{LR.93} = ...inklinas ne fari...
- Mi estas kapabla instrui nur la francan lingvon.^{M.57} ...kapablas instrui...
- La rabeno, ne kapabla paroli, kelkfoje movis sensone la lipojn.^{Rn.14}
- Mi estas preta iri por vi piede al la fino de la mondo.^{M.83}
- Li estis kontenta mangi nur bovleton da rizo.
- Ĉesante hodiaŭ esti mia zorgato kaj forlasante nin [...] vi nun eniras en la mondon.^{BV.22}

27.5. I-verboj kun rolvortetoj

Rolvortetoj (§12.3) estas uzataj precipe antaŭ O-vortoj kaj pronomoj. I-verboj normale ne havas rolvorteton antaŭ si pro sia verbeco. Normale oni ne montras la frazrolon de I-verbo, sed lasas tion al la kunteksto. Tamen kelkfoje estas necese montri la frazrolon de I-verbo per rolvorteto. Sed N-finaĵon I-verbo neniam povas ricevi.

El ĉiuj rolvortetoj tradicie nur *por* (§12.3.6.9), *anstataŭ* (§12.3.6.1) kaj *krom* (§12.3.6.3) estas akceptataj antaŭ I-verbo. *Sen* (§12.3.6.12) fariĝas tamen pli kaj pli ofta antaŭ I-verbo. Uzado de aliaj rolvortetoj antaŭ I-verbo ne estas mallogika, sed povas krei miskomprenojn pro la malkutimeco. Ĉe aliaj rolvortetoj ol *por*, *anstataŭ*, *krom* kaj *sen*, oni kutime serĉas alternativajn esprimomanierojn.

Por

Oni uzas *por* + I-verbon precipe kiam la I-verbo havas la saman subjekton kiel la ĉefverbo:

- Tio ĉi estis feino, kiu prenis sur sin la formon de malriĉa vilaĝa virino, **por vidi**, kiel granda estos la ĝentileco de tiu ĉi juna knabino.^{FE.15} = *por ke si (la feino) vidu...*
- Ni ĉiuj kunvenis, **por priparoli tre gravan aferon**.^{FE.42}
- Ĉu vi havas korktirilon, **por malŝtopi la botelon**?^{FE.34}

- *Unu fajrero estas sufîca, por eksplodigi pulvon.*^{FE.41}
- *De du tagoj ŝi ricevis absolute nenion por mangi.*^{FA1.27}

Se la du subjektoj estas malsamaj, oni uzas plej ofte I-verbon sen rolmontrilo, sed iafoje oni uzas *por*:

- *Ŝi invitis min trinki kafon.* = ...*por ke mi trinku kafon.*
- *Oni vokas la bovon ne festeni, sed treni.*^{PE.1839} = ...*ne por ke ĝi festenu, sed por ke ĝi trenu.*
- *La gepatroj komencis sendadi min en kudrejon, por lerni.*^{M.101} = ...*por ke mi lernu.*

Post movaj verboj kiel *iri* kaj *kuri*, oni preferas I-verbon sen rolmontrilo, eĉ kiam la du subjektoj identas, sed oni povas ankaŭ uzi *por*:

- *Mi iros ripozi.*^{FA3.31} = *Mi iros por ripozi.*
- *Ŝi tuj kuris bati ŝin.*^{FE.21} = *Ŝi tuj kuris por bati ŝin.*
- *Mi prenos miajn glitilojn kaj iros gliti.*^{FE.34} = ...*kaj iros por gliti.*

Se I-verbo estas rekta priskribo de O-vorto aŭ O-vorteca vorteto, oni uzas *por* sendepende de la senca subjekto:

- *Por kio vi elirigis nin el Egiptujo, por venigi nin al ĉi tiu malbona loko, [...] kie ne ekzistas akvo por trinki?*^{Nm.20} ≈ ...*kie ne ekzistas trink-ebla/trinkota akvo.*
- *Li interrompis por momento sian paroladon eble por tio, ke la junu virino havu tempon, por kolekti siajn fortojn.*^{M.73}
- *En la domo estas jam nenio por mangi.*^{M.19}

Legu ankaŭ pri esprimoj kiel *por tiel diri, por paroli sincere* en §27.6.

Anstataŭ

- *La patro, anstataŭ afliktiĝi kiel la patrino, ofte ridadis kaj koleradis.*^{M.101}
- *La aliaj anasoj preferis naĝadi en la kanaloj, anstataŭ viziti ŝin.*^{FA2.34}
- *Anstataŭ ion gajni nia afero nur perdus ĉion, kion ĝi havis ĝis nun.*^{OV.75}
= *Anstataŭ gajni ion... Anstataŭ, ke ĝi ion gajnus...*

Krom

- *Vi nenion povas fari krom kunbatii viajn dentojn kaj elversti vian furiozon sur sekanci.*^{RI.40}
- *Kion alian ili ankoraŭ povoscias krom danci, tordi la piedojn kaj fari turnoventon?*^{FA2.95}
- *Ne ekzistas alia bono por la homo, krom mangi kaj trinki.*^{Pr.2}

Sen

Sen + I-verbo estas tradicie rigardata kiel eraro (vidu *Lingvajn Respondojn* p. 74). Sed *sen* + I-verbo estas tute logika kaj tre oportuna esprimomaniero,

kaj ne vere havas sencon ĝin eviti. Tia uzado jam fariĝis ofta, kaj do apenaŭ povas kaŭzi problemojn de komprenado:

- *Mia patro neniam forvojaĝus sen diri al iu kien li iros.*
- *Tion mi ne povus fari sen detruui mian reputacion.*
- *Sen mangi kaj trinki oni ne povas vivi.*

Se oni ne volas uzi I-verbon post *sen*, oni uzas O-formon, aŭ *ne* + participon:

- *Tion mi ne povus fari sen detruuo de mia reputacio.*
- *Sen mangado kaj trinkado oni ne povas vivi.*
- *Mia patro neniam forvojaĝus nedirante al iu kien li iros.*

Aliaj rolvortetoj

Inter antaŭ kaj I-verbo oni metas la vorteton *ol* (§33.7):

- *Oni devas iri longan distancon, antaŭ ol veni al la rivero.*^{FA1.14} = ...antaŭ ol oni venas al la rivero.
- *Antaŭ ol foriri li ŝlosis la pordon.* = Antaŭ ol li foriris...

Anstataŭ *post* + I-verbo, oni uzas INT-participon kun E-finaĵo (§28.2), aŭ *post kiam* (§33.4.2) + plenan subfrazon:

- *Dirinte tiujn vortojn, li foriris. Post kiam li diris tiujn vortojn, li foriris.*
 (= **Post diri tiujn vortojn li foriris.**)

Anstataŭ *dum* + I-verbo, kaj *ĝis* + I-verbo, oni uzas *dum* kaj *ĝis* antaŭ plena subfrazo, ĉar *dum* (§33.7) kaj *ĝis* (§33.7) estas ne nur rolvortetoj, sed ankaŭ frazenkondukiiloj:

- *Mi rigardis televidon, dum mi mangis.* (= **Mi rigardis televidon dum mangi.**)
- *Malĝoje ŝi eliris el la palaco kaj iris dum la tuta tago tra kampoj kaj marĉoj, ĝis ŝi venis al la granda arbaro.*^{FA1.104} (= *...*ĝis veni...**)

Anstataŭ *malgraŭ* + I-verbo oni uzas participon kun E-finaĵo (§28.2), aŭ *kvankam* (§33.7) + plenan subfrazon, aŭ *malgraŭ (tio) ke* + plenan subfrazon:

- *Eĉ falinte li batalis plu. Kvankam li falis, li batalis plu. Malgraŭ (tio) ke li falis, li batalis plu.* (= **Malgraŭ fali li batalis plu.**)

Anstataŭ *pro* + I-verbo oni uzas participon kun E-finaĵo (§28.2), aŭ *ĉar* (§33.6) + plenan subfrazon, aŭ *tial ke* + plenan subfrazon, aŭ *pro tio ke* + plenan subfrazon:

- *Li ne povis skribi ne havante inkon. Li ne povis skribi, ĉar li ne havis inkon. Li ne povis skribi tial, ke li ne havis inkon. Li ne povis skribi pro tio, ke li ne havis inkon.* (= **Li ne povis skribi pro ne havi inkon.**)

Post aliaj rolvortetoj oni uzas normale agan O-vorton anstataŭ I-verbo, ekz.: *Li estis laca de kurado. Ili sopiris al la forveturo. Per flatado ili konvinkis lin.*

Rolvorteto antaŭ citata I-verbo

Se I-verbo estas citata (§36), oni povas uzi ĉiun ajn rolvorteton. Tiam la rolvorteto vere rilatas al subkomprenebla esprimo kiel *la vorto*, *la verbo*, *la ago* aŭ simile: *Inter voli kaj fari estas grandega, grandega pašo.*^{OV⁴²²} = *Inter la ago voli kaj la ago fari...*

27.6. I-verboj kvazaŭ ĉefverboj

Normale I-verbo ne povas esti ĉefverbo (§3.2), sed okaze oni vidas frazojn, en kiuj la sola verbo estas I-verbo. Sed ankaŭ en tia uzo I-verbo ne povas havi gramatikan subjekton.

Ĉefverbecaj I-verboj aperas en iaj mallongigitaj subfrazoj. La I-verbo tiam sence egalas al U-formo aŭ esprimo kun *povi*:

- *Grandega hundo metis sur min sian antauan piedegon, kaj mi de teruro ne sciis, kion fari.*^{FE³⁸} = ...kion mi faru.
- *Mi efektive jam ne scias, kiel ĝin klarigi.*^{M⁸⁵} = ...kiel mi ĝin klarigu.
- *La vidvino staris senmove, videble ne sciante, kion fari kaj al kiu sin turni.*^{M¹¹} = ...kion ŝi faru kaj al kiu ŝi sin turnu.
- *Ili ne havas, kion mangi, ili ne havas, per kio hejni la fornnon.*^{M¹⁰²} = Ili ne havas (ion), kion ili/on povus mangi, ili ne havas (ion), per kio ili povus hejni la fornnon.
- *Mi havis tiam apud mia domo foson, kiu, se preni la plej malmulte, havis almenaŭ ok futojn da largeco.*^{Rt¹⁹} = ...se oni prenu la plej malmulte...
- *Se lin kompari kun la nuna reĝo, li estis Apolono ĉe Satiro.*^{H¹⁴} = Se oni lin komparu kun la nuna reĝo...

Ĉefverbecaj I-verboj aperas ankaŭ en iaj mallongigitaj esprimoj de dubo aŭ hezito. La plena frazo havas verbon en U-formo, okaze en US-formo aŭ OS-formo:

- *Plialtigi la temperaturon de la ĉambro! per kio? aĉeti medikamenton!*
Per kio?^{M¹⁹⁶} = Per kio mi plialtigu... Per kio mi aĉetu...
- *Ĉu esti aŭ ne esti, — tiel staras nun la demando.*^{H⁷⁴} = Ĉu mi estu aŭ ne estu...
- *Kion fari?*^{M¹⁹} = Kion oni/mi/vi faru?
- *Eble el la vestoj ion forkomerçi? Vendi ekzemple la pantalonon?*^{Rz²⁶} = Ĉu mi eble el la vestoj ion forkomercu? Ĉu mi vendu ekzemple la pantalonon?

Iafoje oni vidas I-verbojn uzatajn anstataŭ ordonaj U-formoj. Tiam la ordono ricevas nuancon neŭtralan, nek ĝentilan nek malĝentilan, sed simple konstatan. La senca subjekto de la I-verbo estas tute ĝeneralaj *oni*. Tiuj uzoj estas maloftaj:

- *Nur prunti, sed ne restigi al si!*^{FA^{3,129}} = *Oni povas nur prunti...* Anstataŭ ordoni per U-formo, la parolanto eldiras sian volon kiel simplan konstaton de nediskutebla fakteto.

- *Por landoj ne menciiatj en la listo sin turni al LF-KOOP, Svislando.*
Simpla konstato, kiel oni agu por mendi ion de LF-KOOP.

La specialaj esprimoj *se tiel diri, se paroli sincere* k.s. montras manieron de rigardado, vidpunkton, k.s. Oni povas ankaŭ uzi *por anstataŭ se, sed se estas pli klara:*

- *Se paroli sincere, li tute ne plaĉas al mi.* = *Se mi parolu sincere...*
- *Li estas, se tiel diri, sia propra malamiko.* = ...*se oni povus tiel diri...*

Krome oni iafoge uzas I-verbojn en rakontoj anstataŭ ĉia ajn ĉefverba formo por montri primitivan (eraran) lingvajon: *Ĉu vi *mangî* nun?*

27.7. I-verboj kaj agaj O-vortoj

I-verboj kaj agaj O-vortoj estas similaj, sed ekzistas tamen diferenco. I-verbo havas ĉiam subkompreneblan sencan subjekton, kiu plej ofte estas identa al la subjekto de la ĉefverbo. Aga O-vorto estas tamen sendependa de subjekto. Aga O-vorto nomas agon sen konsideri eventualan faranton. La signifo de frazo povas do ŝanĝiĝi, se oni ŝanĝas I-verbon en agan O-vorton:

- *Malbonaj infanoj amas turmenti bestojn.^{FE.33}* = *Ili amas, kiam ili mem turmentas bestojn.*
- *Malbonaj infanoj amas turmentadon de bestoj.* = *Ili amas turmentadon de bestoj, ĉu ili mem turmentas, ĉu iu alia turmentas.*
- *Mi promesis amuziĝi.* = *Mi promesis, ke ĝuste mi amuziĝos.*
- *Mi promesis amuziĝon.* = *Mi promesis, ke okazos amuziĝo.* Ne gravas, kiu amuziĝos.

Sed kiam I-verbo rolas kiel subjekto, estas nur nuanca diferenceto, se oni ŝanĝas la I-formon en O-formon:

- *Labori estas lacige.* ≈ *Labor(ad)o estas laciga.* Nura diferenco estas, ke la I-verbo klare montras, ke la laborado estas laciga ĝuste por tiu, kiu laboras. La O-formo diras, ke laborado estas laciga ĝenerale, eble ne nur por la laboranto.

28. Participoj

Participoj estas vortoj, kiuj prezentas agnon aŭ staton kvazaŭ econ de ĝia subjekto aŭ objekto. Participojn oni formas per specialaj participaj sufiksoj. Ekzistas ses participaj sufiksoj, tri aktivaj (ANT, INT, ONT) kaj tri pasivaj (AT, IT, OT).

28.1. Participoj kiel A-vortoj

Participo kun A-finajo prezentas agon aŭ staton kiel econ. Oni uzas diversajn formojn depende de tio, ĉu en la koncerna tempo la afero ankoraŭ ne finiĝis, jam finiĝis, aŭ ankoraŭ ne komenciĝis.

Aktivaj participoj

Aktiva participo prezentas agnon aŭ staton kiel priskribon de ĝia subjekto:

ANT dum la ago — la ago *leganta* = tia, ke oni ankoraŭ legas
ankoraŭ ne finiĝis

INT post la ago — la ago *leginta* = tia, ke oni antaŭe legis
jam finiĝis

ONT antaŭ la ago — la ago ankoraŭ ne komencigis *legonta* = tia, ke oni poste legos

- *Viro, kiu ankoraŭ legas, estas **leganta** viro.*
 - *Viro, kiu antaŭe legis, estas **leginta** viro.*
 - *Viro, kiu poste legos, estas **legonta** viro.*

Pasivaj participoj

Pasiva partikipo prezantas agon aŭ staton kiel priskribon de ĝia objekto.

AT dum la ago — la ago *legata* = tia, ke iu ĝin legas
 ankoraŭ ne finiĝis

IT post la ago — la ago *legita* = tia, ke iu ĝin jam legis
jam finiĝis

OT antaŭ la ago — la ago *legota* = tia, ke iu ĝin poste legos
ankoraŭ ne komenciĝis

- *Libro, kiun oni ankoraŭ legas, estas **legata** libro.*
 - *Libro, kiun oni antaŭe legis, estas **legita** libro.*
 - *Libro, kiun oni poste legos, estas **legota** libro.*

Pasivaj participoj eblas nur ĉe agoj, kiuj povas havi objekton. Ne eblas diri ekz. **okazata**, ĉar *okazi* neniam povas havi objekton. Ĉiuj verboj kun IĞ-sufikso estas senobjektaj. Tial *...iĝata**, *...iĝita** kaj *...iĝota** neniam estas eblaj.

Tamen en kelkaj okazoj oni uzas pasivan partcipon de normale senobjekta verbo. Oni diras ekz. *Loĝata*, *loĝita* kaj *loĝota*, kvankam oni normale ne

loĝas ion, sed *en io*, ĉe *io* aŭ simile: *Urbon loĝatan ili ne trovis.*^{Ps.107} = *Urbon, en kiu iu loĝas, ili ne trovis.* Tiу okazo estas tamen nur ŝajne erara, ĉar *loĝi* fakte povas esti objekta. Normale oni ne diras *mi loĝas tiun domon*, sed tio ne estas eraro. Alia tia verbo estas *iri*. Plej ofte oni diras, ke iu iras ekz. *sur strato* aŭ *laŭ vojo*, sed oni povas ankaŭ uzi objekton: *Li piede ekiris la vojon.*^{FA3.59} Eblas do diri ankaŭ ekz. *irota vojo* = “vojo, kiun oni intencas iri”. Simile oni uzas ĉe tiaj verboj ofte la sufiksojn EBL (§38.2.7), IND (§38.2.21) kaj END (§38.2.12).

La afero komplikiĝas pro tio, ke N-finaĵo povas montri ankaŭ aliajn aferojn ol objekto (§12.2). Se ne temas pri vera objekto oni ne povas uzi pasivan participon.

La vokaloj de la participoj

La vokaloj en la participoj estas la samaj kiel la vokaloj en la verbaj finaĵoj AS, IS kaj OS (§26.2). Ankaŭ la signifoj estas tre similaj, sed ne tute samaj.

ANT, AT kaj AS ĉiuj signifas, ke la ago komenciĝis, sed ne finiĝis. AS montras ĉefe nuntempecon de la ago, dum ANT kaj AT montras daŭrecon aŭ ripetadon de la ago:

- *Li skribas.* La skribado okazas nun aŭ kutime.
- *Tiam li estis skribanta en sia ĉambro.* La skribado estis daŭra en tiu pasinta tempo.
- *La letero estis skribata en la paŭzo.* La skribado estis daŭra en la paŭzo.
- *Janjo havis en tiu nokto dormon maltrankvilan kaj interrompatan.*^{M.176} Okazis ripete interrompoj de la dormo.

INT, IT kaj IS ĉiuj signifas, ke la ago finiĝis. IS montras, ke la ago okazis antaŭ la nuno. INT kaj IT montras, ke la ago plenumiĝis, eventuale antaŭ alia ago:

- *Li skribis.* La skribado okazis pli frue ol nun.
- *Kiam li estis skribinta la leteron, li foriris.* Post kiam la skribado finiĝis, li foriris.
- *Li sendis la skribitan leteron al sia amiko.* La skribado de la letero okazis pli frue ol la sendado.
- *La letero estis skribita en la paŭzo.* La skribado ne okazis antaŭ la paŭzo, sed iam en la paŭzo la skribado atingis sian finon. La letero do pretiĝis en la paŭzo.

ONT, OT kaj OS ĉiuj signifas, ke la ago ankoraŭ ne komenciĝis. OS montras tempon post la nuno. ONT kaj OT montras staton antaŭ la komenco de la ago, ofte kun nuanco, ke oni intencas fari la agon, ke oni planas ĝin, aŭ ke ĝi baldaŭ okazos:

- *Li skribos.* La skribado iam poste okazos.
- *Li estis skribonta la leteron, sed devis subite foriri.* La skribado estis intencita, sed tamen ne okazis.

- *Sur la tablo kuſis aro de legotaj leteroſ*. La leteroſ atendis la legadon. Iu devus ilin legi, sed ankoraŭ ne faris tion.

Aliaj participoj

Iuj eksperimentas kun participoj respondaj al la US-finaĵo, *UNT* kaj *UT*: *skribunta viro* = “viro, kiu skribus”, *skributa letero* = “letero, kiun oni skribus”. Sed tiuj participoj ne estas parto de la oficiala Esperanto. Se oni uzas ilin, oni ofte ne sukcesas kompreniĝi. Nur en ŝerca uzo ili povas esti tolerataj.

La sufikso END (§38.2.12) similas al pasiva participo responda al la U-finaĵo: *skribenda letero* = “letero, kiun oni skribu”. Ankaŭ la sufiksoj EBL (§38.2.7) kaj IND (§38.2.21) similas al pasivaj participoj.

28.2. Participoj kiel E-vortoj

Kromaj agoj

Participo kun E-finaĵo montras kroman agon, kiu rilatas al la subjekto de la frazo. Anstataŭ diri du frazojn, unu por ĉiu ago, oni kunmetas la frazojn al unu:

- *Li legis sian libron kaj mangis samtempe ponon.* → **Manĝante** ponon *li legis sian libron*. La mangado daŭris samtempe kun la legado.
- *Li faris sian taskon. Poste li iris hejmen.* → **Farinte** sian taskon *li iris hejmen*. La farado de la tasko finiĝis antaŭ ol li iris hejmen.
- *Li intencis skribi leteron. Tial li kolektis siajn skribilojn.* → **Skribonte** leteron *li kolektis siajn skribilojn*. La letterskribado estis planata, sed antaŭ ol ĝi komenciĝis, okazis la kolektado.
- *Ili laboris. Samtempe la mastro rigardis ilin.* → **Ili laboris rigardate** de la mastro. La laborado kaj la rigardado okazis samtempe.
- *Mi tute ne atendis lin, sed li tamen venis al mi.* → *Li venis al mi tute ne atendite.*^{FE²²} La atendado (kiu ne okazis) estus pli frua ol lia venado.
- *Oni preskaŭ kaptis lin, sed li forkuris.* → **Kaptote**, *li forkuris*. Kiam la forkuro okazis, la kaptado estis en la tuja estonteco.

Tiaj kunmetitaj frazoj estas plej oftaj en la skriba lingvo. Ili prezentas komplikan rilaton inter pluraj aferoj en tre densa kaj iom malfacila formo. La parola lingvo ofte esprimas tiajn aferojn per pli multaj vortoj.

Subjekto de E-participo

En tiaj frazoj la E-vorta participo devas laŭsence esti priskribo de la subjekto de la ĉefverbo:

- **Farinte** la taskon *li iris hejmen*. Li faris la taskon.
- **Ili** *laboris rigardate*. Ili estis rigardataj.

Ne diru do: ***Promenante sur la strato venis subite ideo al mi en la kapon.*** La subjekto de la ĉefverbo *venis* estas *ideo*. La frazo do signifas, ke la ideo

estis promenanta sur la strato, kio verŝajne ne estas la dezirata signifo. Necesas diri: **Promenante sur la strato mi subite ekhavis ideon en la kapon.** Aŭ: **Kiam mi promenis sur la strato, venis subite ideo al mi en la kapon.**

E-participo ankaŭ ne povas havi propran subjekton. Ne eblas diri ekz.: **La infanoj veninte hejmen, li povis trankviliĝi** La frazparto *la infanoj* estas ĉi tie subjekto de *veninte*, sed *veninte* ne estas ĉefverbo, kaj ne povas havi propran gramatikan subjekton. Tiaj frazoj eblas en iuj lingvoj, sed en Esperanto oni devas diri ekz.: *Kiam la infanoj estis venintaj hejmen, li...* *Kiam la infanoj (jam) venis hejmen, li...* Vidinte, ke la infanoj venis hejmen, li...

Rilate al subfrazoj, I-verboj aŭ sensubjekte

Participo havu E-finaĵon ankaŭ kiam ĝi estas perverba priskribo (§25.1.1) de subfrazo aŭ de I-verbo, kaj kiam ĝi estas perverba priskribo en sensubjekta frazo:

- *Estis antaŭdirite, ke ŝi edziniĝos kun tute simpla soldato.*^{FA1.3} La *ke*-frazo estas subjekto. *Antaŭdirite* estas perverba priskribo de la *ke*-frazo.
- *Estas malpermesate fumi ĉi tie.* Subjekto estas *fumi*. *Malpermesate* priskribas la subjekton.
- *Estis ŝajne baldaŭ pluvonte, kiam mi foriris.* *Pluvonte* estas perverba priskribo en sensubjekta frazo. Ĝi iel priskribas la tutan situacion.
- *Sciu, ke al iu, kiu mortigos Kainon, estos venigite sepoble.*^{Gn.4} *Venigite* estas perverba priskribo en sensubjekta pasiva frazo.

Legu pli pri pasivaj frazoj kun E-finaĝa participo en §29.1.

28.3. Participoj kiel O-vortoj

Aktiva participo kun O-finajo montras la sencan subjekton de la ago aŭ stato. Pasiva participo kun O-finajo montras la sencan objekton. Laŭ specia regulo O-participo normale montras personon:

- *skribanto* = skribanta persono, persono kiu skribas
- *skribinto* = skribinta persono, persono kiu antaŭe skribis
- *skribonto* = skribonta persono, persono kiu poste skribos
- *amato* = amata persono, persono kiun iu amas
- *amito* = amita persono, persono kiun iu antaŭe amis
- *amoto* = amota persono, persono kiun iu poste amos
- *Kiam Nikodemo batas Jozefon, tiam Nikodemo estas la batanto kaj Jozefo estas la batato.*^{FE.22}
- *La fuĝintoj kolektiĝis sur la kampo.* → *La personoj, kiuj antaŭe fuĝis...*
- *La jugotoj staris antaŭ la jugisto.* → *La personoj, kiujn oni intencis juĝi...*

Oni ne aldonu la sufikson UL (§38.2.30), ĉar O-participoj per si mem montras ulojn. Ne diru: *skribantulo*. Tio estus same erare kiel *virulo* anstataŭ *viro*. Tamen iafoje vortoj kiel *konatulo* kaj *instruitulo* (§38.2.30) povas esti ĝustaj, sed tiam tiuj vortoj havas tre specialan signifon.

Iafoje O-finaj participoj montras nepersonan aferon, kiu plenumas funkcion:

- *dividanto* = persono kiu dividas, nombro kiu dividas (en matematiko)
- *dividato* = persono kiun oni dividas, nombro dividata (en matematiko)

Se temas ne pri persono, sed pri ajo, oni aldonu la sufikson AJ (§38.2.3): *skribitajo*, *legatajo*, *plenumitaĵo*, *plaĉantaĵo*. Sed kiam ĉeestas AJ, la participa sufikso ofte estas superflua. Normale suficias *skribajo*, *legajo*, *plenumaĵo*, *plaĉaĵo*.

Oni uzas iafoje *estonto*, *estinto*, *pasinto* kaj similajn vortojn, por tempoj (= "estonta tempo", "estinta tempo", "pasinta tempo"...). Sed normale oni uzu la sufikson EC (§38.2.8) en tiaj vortoj: *estonteco*, *estinteco*, *pasinteco* k.s.

Problemo pri O-finajaj participoj

La regulo, ke participo kun O-finajo montras la sencan subjekton aŭ objekton de la ago, estas tute speciala regulo. Iafoje tio donas problemojn. El O-vorto, kiu montras personon, oni normale povas fari A-vorton, kiu signifas "rilata al la persono". Tio ne eblas por O-vortaj participoj, ĉar A-participoj havas aliajn signifojn:

- *novulo* → *novula kurso* = kurso por novuloj
- *komencanto* → *komencanta kurso* = *kurso por komencantoj*

En ĝusta uzo *komencanta kurso* nepre signifas "kurso kiu komencas (ion)". Por esprimi "kurso por komencantoj" oni devas diri ĝuste *kurso por komencantoj*. Ne eblas uzi A-vorton.

- *sekretario* → *sekretaria demande* = demando de sekretario
- *prezidanto* → *prezidanta demande* = *demando de prezidanto*

Sed *prezidanta demande* vere signifas "demando, kiu prezidas", kvankam tio estas plene absurdaj signifo.

Rilata problema aperas iafoje kun priskribo de participo. Se oni ŝanĝas la finajojn, oni povas ŝangi ankaŭ la signifon de la priskribo:

- *maljuste kondamnita* → *maljusta kondamnito*. La signifo ŝanĝigis. Unue la kondamno estas maljusta. Poste la kondamnita persono estas maljusta. Se MALJUST ankoraŭ priskribu la kondamnon, oni devas diri ekz. *maljuste kondamnita persono*.
- *multe amanta* → *multaj amantoj*. Unue la amo estas multa. Poste la personoj kiu amas estas multaj. Se MULT ankoraŭ priskribu la amon, oni diru ekz. *multamantoj*.
- *malproksime loganta* → *malproksima loganto*. Unue iu logas malproksime. Poste temas pri malproksima persono, kiu logas ie. Se MALPROKSIM ankoraŭ priskribu la logadon, oni teorie povas diri ekz. *mal-*

proksimloganto, sed prefere oni diru *malproksime loganta persono* aŭ *persono, kiu logas malproksime*.

Iafoje oni vidas provojn elturniĝi per strange uzataj E-finaĵoj: **multe amantoj**, **malproksime loganto**. La ideo estas, ke la E-vorto priskribu nur la agan parton de la O-vorto. Tio estas neakceptebla. Se priskribo rilatu al nur parto de vorto, ĝi devas mem fariĝi parto de tia vorto: *multamantoj*, *malproksimloganto*. La malgusta uzo baziĝas sur miskompreno. Oni pensis, ke E-vortoj priskribas agojn, dum A-vortoj priskribas ajojn. La vera regulo estas, ke E-vortoj priskribas verbojn, dum A-vortoj priskribas O-vortojn. O-vorto povas esti aga, sed ĝi tamen ne estas verbo.

Esperanto

La vorto *Esperanto* (kun majusklo) origine estis participo kun la signifo “esperanta persono”, sed ĝi estas nun nomo de lingvo, kaj ne estas plu rigardata kiel participo. Oni do povas fari la A-vorton *Esperanta* = “rilata al la lingvo”. La vorto *esperanto* (kun minusklo) estas tamen ankoraŭ participo, kaj ĝi plu signifas “esperanta persono”.

28.4. Kunmetitaj verboformoj

Per la helpverbo *esti* kaj diversaj participoj, oni povas esprimi tre ekzakte diversajn nuancojn de modo, tempo, daŭro, plenumiĝo k.t.p. Simplaj verboj (§26) kun AS, IS, OS, US kaj U estas ĝenerale preferindaj, sed en okazoj, kiam oni volas detale prezenti agon, oni povas uzi kunmetitan formon.

Principe oni povas kombini ĉiujn formojn de *esti* (*esti, estas, estis, estos, estu, estus*) kun ĉiuj ses participoj. Tio donas principe 36 eblajn kunmetitajn verboformojn. Iuj el tiuj formoj estas tamen praktike apenaŭ uzeblaj, ĉar ili esprimas tro strangajn aŭ tro specialajn nuancojn. Aliaj montras nuancojn, kiuj ja estas bezonataj, sed por kiuj ofte ekzistas aliaj pli oportunaj esprimo-manieroj.

28.4.1. Kunmetitaj verboformoj aktivaj

Kunmetitaj ANT-formoj

- *Li estas leganta libron.* Lia legado de libro daŭras nun.
- *Li estis leganta libron.* Lia legado de libro daŭris tiam.
- *Li estos leganta libron.* Lia legado de libro daŭros tiam.
- *Li estus leganta libron, se...* Lia legado de libro daŭrus, se...
- *Li estu leganta libron.* Lia legado de libro daŭru.
- *Li volas esti leganta libron.* Li volas, ke lia legado de libro daŭru.
- *Ĝis tiu tago ĉiufoje, kiam si estis revenanta hejmen, si ĉiam rapide kur-adis sur la ŝuparo.*^{M.192} Si kuradis dum la revenado ankoraŭ daŭris, ne antaüe, ne poste, sed precize dume.

Kunmetitaj INT-formoj

- *Li estas leginta libron.* Lia legado de libro estas nun pasinta afero.
- *Li estis leginta libron.* Lia legado de libro estis tiam jam pasinta afero.
- *Li estos leginta libron.* Lia legado de libro estos en tiu venonta tempo jam pasinta afero.
- *Li estus leginta libron, se...* Lia legado de libro estus pasinta afero, se...
- *Li estu leginta libron.* Lia legado de libro estu pasinta afero.
- *Li volas esti leginta libron.* Li volas, ke lia legado de libro estu pasinta afero.
- *La akvo de Nilo estis retiriĝinta, la tuta fluejo estis plena de ranoj kaj prezentis por la cikonia familio la plej belan vidajon en ĉi tiu lando.*^{FA3.29}
= La akvo de Nilo jam antaŭe retiriĝis...

Kunmetitaj ONT-formoj

- *Li estas legonta libron.* Li estas nun preparita por posta (baldaŭa) legado de libro.
- *Li estis legonta libron.* Li estis tiam preparita por posta (baldaŭa) legado de libro.
- *Li estos legonta libron.* Li estos tiam preparita por posta (baldaŭa) legado de libro.
- *Li estus legonta libron, se...* Li estus preparita por posta (baldaŭa) legado de libro, se...
- *Li estu legonta libron.* Li estu preparita por posta (baldaŭa) legado de libro.
- *Li volas esti legonta libron.* Li volas, ke li estu preparita por posta (baldaŭa) legado de libro.
- *Lia bela junu filino, kiu en cigna vesto flugis trans landojn kaj marojn malproksime norden, estis neniam revenonta.* “Si mortis kaj malaperis!”^{FA3.30} Ne ekzistis espero, ke ŝi poste revenos.

Alternativoj al kunmetitaj formoj

La kunmetitaj ANT-formoj tre malofte estas bezonataj. Ili emfaze montras, ke io estas daŭra, kiam io alia okazas:

- *Dum ili estis irantaj kaj parolantaj, subite aperis fajra ĉaro kaj fajraj ĉevaloj kaj disigis ilin.*^{Rg2.2} La apero de la ĉaro kaj ĉevaloj okazis, kiam ankoraŭ daŭris la irado kaj parolado.

Normale tamen suficias simplaj verboj. Okaze oni povas uzi (*guste*) *tiam* por akcenti samtempacon:

- *Ni pri tiu sinjoro kaj reganto revas ĉiun vesperon, kiam en la ĉielo la luno lumas aŭ la sieloj brilas.*^{M.2} Ne necesas diri *estas revantaj, estas lumantaj aŭ estas brilantaj*.

- *Kiam vi telefonis al mi, mi estis manĝanta.* Aŭ: *Kiam vi telefonis al mi, ĝuste tiā mi mangis.*

La kunmetitaj INT-formoj estas pli ofte bezonataj. Ili povas esti utilaj por montri, ke ago okazis antaŭ alia. Ofte la konteksto tamen montras sufiĉe bone. Je bezono esprimoj kun *jam*, *antaŭe*, *jus*, *post kiam* aŭ *antaŭ ol* povas helpi:

- *Kiam vi vidis nin en la salono, li jam antaŭe diris al mi la veron (aŭ li estis dirinta al mi la veron).*^{FE.24}
- *Kiam vi venos al mi, li jam antaŭe diros al mi la veron (aŭ li estos dirinta al mi la veron; aŭ antaŭ ol vi venos al mi, li diros al mi la veron).*^{FE.24}
- *Mi ne farus la eraron, se li antaŭe dirus al mi la veron (aŭ se li estus dirinta al mi la veron).*^{FE.24}
- *Kiam mia patro venos, diru al mi antaŭe la veron (aŭ estu dirinta al mi la veron).*^{FE.24}
- *Mi volas, ke tio, kion mi diris, estu vera (aŭ mi volas esti dirinta la veron).*^{FE.24}
- *Kiam mi venis, li ĵus foriris (aŭ estis foririnta).*

Oni atentu, ke *jam* ne ĉiam sufiĉas por montri antaŭtempacon: *Ili jam manĝis, kiam mi alvenis.* = *Ili jam komencis manĝi (estis manĝantaj)...* aŭ *Ili jam finis manĝi (estis manĝintaj)...* Se *jam* ne estas sufiĉe klara, oni uzu (*jam*) *antaŭe*.

La finaĵo US (§26.4) estas tempe neutrala: *Estus pli bone, se mia patrino min ne naskus.*^{H.77} = ...se mia patrino min ne estus naskinta. Multaj tamen hezitas uzi simplajn US-verbojn por pasinta tempo, eĉ kiam la konteksto klare montras la tempon. Ili preferas uzi kunmetitajn formojn kun INT-participo: *Mi estus leginta la artikolon hieraŭ, se mi estus sciinta, ke ĝi estas tiel bona.* En la frazo ĉeestas la vorto *hieraŭ*, kiu klare montras pasintan tempon. Tial oni povas diri simple: *Mi legus la artikolon hieraŭ, se mi scius, ke ĝi estas tiel bona.*

La kunmetitaj ONT-formoj estas uzeblaj por montri baldaŭan aŭ intencan agon. Ankaŭ *baldaŭ* kaj diversaj verboj povas tion montri, ofte pli klare:

- *Lia edzino estas naskonta infanon.* = *Lia edzino baldaŭ naskos infanon.*
- *Ni estis veturontaj al la kongreso, sed pro mia malsano devis resti hejme.* = *Ni intencis (planis, volis, estis pretaj por...) veturi al la kongreso...*
- *En tiu antaŭtagmezo estis okazonta la enterigo.* = *En tiu antaŭtagmezo devis okazi la enterigo.*^{FA3.17}

28.4.2. Kunmetitaj verboformoj pasivaj

Por ĉiu el la aktivaj kunmetitaj verboformoj (§28.4.1) ekzistas responda pasiva formo kun simila signifo. Jen kelkaj ekzemploj:

- *La libro estas legata.* La legado de la libro daŭras nun.
- *La libro estis legota.* La posta (baldaŭa) legado de la libro estis tiam preparita.
- *La libro estos legata.* La legado de la libro daŭros tiam.
- *La libro estus legata, se...* La legado de la libro daŭrus, se...
- *La libro estu legota.* La posta (baldaŭa) legado de la libro estu preparita.
- *La libro devas esti legitा.* Necesas definitiva (tra)legado de la libro.

Kiam oni uzas kunmetitajn pasivajn formojn, oni kreas pasivajn frazojn (§29.1).

Diferencoj inter aktivaj kaj pasivaj participoj

La kunmetitaj IT-formoj iom diferencas de la kunmetitaj INT-formoj. Kunmetita INT-formo ĉiam montras agon, kiu okazis antaŭ alia ago. Kunmetita IT-formo montras plenumiĝon de ago, aŭ agon, kiu donis rezulton. IT-formo ja povas montri tempon pli fruan ol alia, sed tre ofte ne estas tiel:

- *Tiam li estis eltrovinta la veron.* La eltrovo de la vero okazis nepre antaŭ tiam.
- *Tiam la vero estis eltrovita.* La eltrovo de la vero plenumiĝis ĝuste tiam, aŭ antaŭ tiam, laŭ la konteksto.
- *Mia onklo ne mortis per natura morto, sed li tamen ne mortigis sin mem kaj ankaŭ estis mortigita de neniу; unu tagon, promenante apud la reloj de servojo, li falis sub la radojn de veturanta vagonaro kaj mortigis.*^{FE.39} Ciuj formoj de la verbo *morti* montras ĉi tie la saman agon (kaj do kompreneble ankaŭ la saman tempon). La formo *estis mortigita* ne montras tempon pli fruan. Sed se *estis mortiginta* aperus en la frazo, ĝi nepre montrus tempon pli fruan.

Tiu ĉi malsimetrio inter aktivaj kaj pasivaj formoj ĝenas kelkajn Esperantistojn. Ili volas krei plenan simetrian. Tia (reforma) lingvouzo nomiĝas **atismo**. En la atismo la malsimetrio tamen ne malaperis, sed nur moviĝis de la IT-formoj al la AT-formoj. En atisma lingvouzo la AT-formoj ne estas simetriaj kun la ANT-formoj.

ANT-formo ĉiam montras, ke ago estas daŭranta, nefinita aŭ ripeta. AT-formo en normala Esperanto montras precize la saman nuancon:

- *Hieraŭ ili estis trovantaj la perditajn aferojn.* La trovado de la aferoj hieraŭ daŭradis iom post iom aŭ ripete. Verŝajne oni ne finis la trovadon hieraŭ. Alie oni ne uzus *estis trovantaj*, sed simple *trovis*.
- *Hieraŭ la perditaj aferoj estis trovataj.* La trovado de la aferoj hieraŭ daŭradis iom post iom aŭ ripete. Eventualo fino de la trovado ne estas montrata. Verŝajne oni ne finis la trovadon hieraŭ. Alie oni dirus *estis trovitaj*. La AT-formo donas precize la saman nuancon kiel la ANT-formo.

En atisma lingvouzo tamen la pasiva frazo kun *estis trovataj* ricevas alian signifon: "La trovado de la aferoj okazis hieraŭ, verŝajne ĝisfine." La AT-formo do ne donas la saman nuanccon kiel la ANT-formo. La AT-formoj perdis sian daŭran signifuancon, kaj tio donas novan malsimetron. Ekzistas tamen ekstremaj atistoj, kiuj por ripari la malsimetron en la atismo volas nuligi la daŭran sencon ankaŭ de la ANT-formoj. Estas iom neklare, kian uzon ili tiam trovas por la ANT-formoj. Sed efektive tio estas nur teoria afero, ĉar en la praktiko ankaŭ atistoj uzas la ANT-formojn por montri daŭradon aŭ ripetadon. Legu pli pri atismo en §29.2.3.

Pliklarigaj esprimoj ĉe IT-formoj

Iafoje povus estiĝi miskompreno, ĉu IT-formo montras agon pli fruan, aŭ agon kiu plenumiĝis. Tiam oni helpu sin per aldonaj esprimoj, kiuj klaras montras la tempon. En la praktiko tamen tiaj klarigoj estas malofte bezonataj:

- *Kiam via domo estis konstruata, mia domo estis jam longe konstruita.*^{FE.25} *Estis konstruita* estas antaŭtempa kompare kun *estis konstruata*.
- *Antaŭe ni iradis en la lernejon kaj iom lernis, [...] kaj poste ni estis konfirmitaj.*^{FA2.78} *Estis konfirmitaj* estas posttempa kompare kun *iradis* kaj *lernis*.
- *La botelkolo venis supren, estis provizita per korko, kaj tiu ĝia parto, kiu antaŭe estis turnita supren, nun estis turnita malsupren.*^{FA3.113} *Estis turnita supren* montras tempon pli fruan ol *estis turnita malsupren*.
- *Si sidigis sur la seĝo, kiu antaŭ momento estis donita al si.*^{M.44} Sen *antaŭ momento* oni supozus, ke la sidiĝo estis pli-malpli samtempa kiel la donado, sed efektive pasis momento inter la du agoj.

Alternativoj al kunmetitaj pasivaj formoj

Oni ne povas eviti kunmetitajn pasivajn formojn en tiuj manieroj, kiuj estis ĉi-antaŭe montritaj por la aktivaj formoj (§28.4.1), ĉar simplaj pasivaj verboformoj ne ekzistas. Unu maniero ilin eviti estas tamen revortigi la frazon en aktiva formo. Anstataŭ *li estis mortigita de neniu* oni povas diri *mortigis lin neniu*. Anstataŭ *la domo estas baldaŭ vendota* oni povas diri *oni baldaŭ vendos la domon*. Tre ofte povas esti rekondinde elekti aktivan formon, ĉar aktivo ordinare estas pli simpla kaj pli rekta. Iaj IĜ-verboj similas al simplaj pasivaj verboj (§38.2.18), kaj ili povas iafoje esti taŭga alternativo.

28.4.3. Nekutimaj kunmetitaj verboj

Trioble kunmetitaj verboj

Theorie oni povus montri eĉ pli specialajn nuancojn per trioble (eble eĉ pluroble) kunmetitaj formoj. En la praktiko tio tamen ne okazas, ĉar tiaj formoj estas tro malfacilaj:

- *Kiam li alvenis, mi estis estinta leganta la libron dum kelka tempo.* ≈
Kiam li alvenis, mi estis leginta la libron dum kelka tempo. Ambaŭ

formoj montras, ke la legado okazis antaŭ la alveno. La nekutima triobla formo precizigas, ke la legado estis daŭra, kaj ke ĝi ne ĉesis ĝuste kiam li alvenis, sed ke ĝi ĉesis jam antaŭe. Se iam vere necesas esprimi ion tian, oni faru tion en pli klara maniero, ekz.: *Mi leg(ad)is la libron dum kelka tempo, sed kiam li alvenis, mi estis ĉesinta legi.* Aŭ ...mi jam antaŭe ĉesis legi.

Mallongigitaj kunmetitaj verboj

Iafoje anstataŭ uzi *esti* + participon, oni rekte verbigas la participon, same kiel oni ofte rekte verbigas aliajn A-vortojn.

Aktivaj formoj

Normale	Mallongigite
<i>estas leganta</i>	<i>legantas</i>
<i>estis legonta</i>	<i>legontis</i>
<i>estos leginta</i>	<i>legintos</i>
<i>estus leginta</i>	<i>legintus</i>

k.t.p.

Pasivaj formoj

Normale	Mallongigite
<i>estas legata</i>	<i>legatas</i>
<i>estis legota</i>	<i>legotis</i>
<i>estos legitata</i>	<i>legitos</i>
<i>estus legitata</i>	<i>legitus</i>

k.t.p.

Zamenhof neniam uzis tiajn mallongigitajn formojn, sed ili estas tute logikaj. Bedaŭrinde ili estas en la praktiko tre malfacile kompreneblaj. Vorto kiel *legintos* enhavas ŝajne tro multe da informoj en tro kunpakita formo. La normalaj kunmetitaj formoj kun *esti* estas pli taŭgaj en tiuj maloftaj okazoj, kiam oni ne povas uzi ordinarajn simplajn verboformojn (*legis, legos* k.t.p.).

Kelkaj tiaj mallongigitaj formoj efektive praktike iom enuziĝis. Precipe INTUS-formoj estas popularaj. Simpla US-formo estas tute sentempa, sed multaj tamen sentas US-verbojn kiel nuntempajn, kaj uzas INTUS ĉiam, kiam temas pri pasinteco:

- *Se mi sciintus tion, mi agintus alie.* = *Se mi estus sciinta tion, mi estus aginta alie.* Oni povas pli simple diri: *Se mi (tiam antaŭe) sciis tion, mi (tiam) agus alie.*

Ankaŭ ATAS-formoj estas sufice oftaj:

- *Bezonatas novaj fortoj en nia organizo.* = *Estas bezonataj...*

Participoj

- *Serĉatas nova redaktisto por la revuo. = Estas serĉata...*

29. Pasivo

29.1. Pasivo – bazaj reguloj

Frazojn kun objekta verbo oni povas transformi de aktivo (normala frazo) en pasivon. Pasivo estas kvazaŭ inversa maniero prezenti agon. Kiam oni pasivigas frazon, okazas tri ŝanĝoj:

- ▶ La objekto fariĝas subjekto (kaj perdas sian N-finaĵon).
- ▶ La ĉefverbo fariĝas kunmetita verbo: *esti* + pasiva participo.
- ▶ La aktiva subjekto malaperas aŭ fariĝas *de*-komplemento.

La knabino vidas la domon.

- ▶ *la domon* → *la domo*
- ▶ *vidas* → *estas vidata*
- ▶ *la knabino* → *de la knabino*

→ *La domo estas vidata de la knabino.*

Li batis sian hundon per bastono.

- ▶ *sian hundon* → *lia hundo*
- ▶ *batis* → *estis batata*
- ▶ *li* povas malaperi

→ *Lia hundo estis batata per bastono.*

En la lasta ekzemplo *sia* fariĝas *lia*, ĉar la subjekto ŝangiĝis. Legu aparte pri la reguloj de *si* en §11.6.1.

Oni uzas pasivon por movi la atenton for de la aktiva subjekto al la ago. Ankaŭ la iama objekto (la nova subjekto) ricevas pli da atento. Oni ofte uzas pasivon, kiam oni parolas pri tre ĝeneralaj aferoj, kiam apenaŭ ekzistas aktiva subjekto:

- *Mi ĉiam volonte acetas tiun ĉi komercajon.* → *Tiu ĉi komercajo estas ĉiam volonte acetata de mi.*^{FE.25}
- *Iu lavos vin.* → *Vi estos lavita.*^{FE.25}
- *Estu trankvila, mi pagos mian tutan ŝuldon al vi baldaŭ.* → *Estu trankvila, mia tuta ŝuldo estos pagita al vi baldaŭ.*^{FE.25}
- *Oni ne serĉus nun tiel longe mian oran ringon, se vi ne estus kaŝinta ĝin tiel lerte.* → *Mia ora ringo ne estus nun tiel longe serĉata, se ĝi ne estus tiel lerte kaŝita de vi.*^{FE.25}

Pasivo kun E-finaĵo

Se la pasiva subjekto estas subfrazo, la pasiva participo devas havi E-finaĵon. Tiaj pasivigoj okazas normale nur, se la aktiva subjekto estas *oni*:

- *Oni nun interkonsentis, ke Johano en la sekvanta mateno denove venos en la palacon.* → *Estis nun interkonsentite, ke Johano en la sekvanta mateno denove venos en la palacon.*^{FA1.44}

Oni devas uzi E-participon ankaŭ kiam la pasiva subjekto estas I-verbeto:

- *Oni ordonis al la lernoknabo de la peltisto alporti botelon da vino.* → *Al la lernoknabo de la peltisto estis **ordonite** alporti botelon da vino.*^{FA3.107}
Senca subjekto de *alporti* estas *la lernoknabo*. Subjekto de *ordonis* estas *oni*.
- *Ĉu oni permesas (al mi) demandi, kun kiu mi havas la plezuron paroli?*
→ *Ĉu estas **permesate demandi**, kun kiu mi havas la plezuron paroli?*^{FA1.76}

Oni uzas E-participon ankaŭ kiam la pasiva subjekto estas kvanta E-vorto aŭ kvanta E-vorteca vorteto:

- *Oni parolas multe pri Kostromaj kaj Saratovaj oficistoj.* → *Pri Kostromaj kaj Saratovaj [oficistoj] multe estas **parolate**.*^{Rz.11} Multe estas objekto de la aktiva verbo *parolas*, kaj fariĝas subjekto de la pasiva verbo *estas parolate*.

Iafoje objekta verbo aperas en frazo sen objekto. Se oni pasivigas tian frazon, la rezulto estas sensubjekta pasiva frazo. La partikolo tiam havu E-finajon. Tiaj pasivigoj okazas normale nur se la aktiva subjekto estas *oni*:

- *La malgranda knabino ellernis kanton, en kiu oni ankaŭ parolis pri rozoj.* → *La malgranda knabino ellernis kanton, en kiu ankaŭ estis **parolate** pri rozoj.*^{FA2.52} La objekta verbo *parolis* ne havas objekton. Sekve la pasiva frazo ne havas subjekton.
- *La pastro liberigos lin de la peko, kiun li pekis, kaj oni pardonos al li.* → *La pastro liberigos lin de la peko, kiun li pekis, kaj estos **pardonite** al li.*^{Lv.4}

Se ĉeestas la pasiva subjekto (la objekto de la responda aktiva frazo), kaj se ĝi estas O-vorto aŭ O-vorteca vorto, oni nepre devas uzi A-finajon ĉe la partikolo: *Vortoj estis **parolataj** pri rozoj. Lia peko estos **pardonita** al li.*

La vera aganto

Se oni volas konservi en pasiva frazo la originan subjekton de la aktivo, oni devas uzi la rolvorteton *de* (§12.3.2.4):

- *Ĝi estis trovita **de mia frato**.* = *Mia frato trovis ĝin.*
- *La piano estas ludata **de vera majstro**.* = *Vera majstro ludas la pianon.*

La rolvorteto *de* havas multajn signifojn, sed ĉe pasiva partikolo *de* normale ĉiam montras aganton. Se tamen estas risko de miskompremo oni povas uzi *fare de*: *Ĝi estis forprenita **fare de mi**.* = *Mi forprenis ĝin.*

Iafoje ĉe pasivaj verboj de scio kaj kono oni montras la aganton per *al* (§12.3.5.1).

Alternativoj al pasivo

En la parola lingvo pasivo estas malofta. Legu pri alternativoj al pasivaj formoj en §28.4.2.

29.2. Pasivo – participelekto

Iafoje oni povas heziti, kiun participon elekti en pasivaj frazoj.

29.2.1. Elekto de pasiva participo – bazaj principioj

La elekto de participo en pasivo dependas simple de tio, kion oni volas esprimi. Oni elektu AT-participon, se oni interesigas pri la iom-post-ioma daŭrado de la ago, aŭ se temas pri ripetado de la ago. Oni elektu IT-participon, se plenumiĝo aŭ rezulto estas pli grava. Oni elektu OT-participon, se temas pri stato antaŭ la ago.

AT daŭrado aŭ ripetado

IT plenumiĝo aŭ rezulto

OT stato antaŭ ago

Kontrolesprimoj

Kiam oni hezitas inter AT kaj IT, oni povas uzi kontrolesprimojn por trovi, kiu nuanco pli taŭgas.

Se oni povas aldoni *iom post iom, plu kaj plu* aŭ *ree kaj ree* sen tute ŝangi la sencon, tiam taŭgas AT, ĉar *iom post iom kaj plu kaj plu* emfazas daŭradon, kaj *ree kaj ree* emfazas ripetadon:

- *Si amis kaj estis [plu kaj plu] **amata**.*^{M.14}
- *Dum la teatraĵo estis [iom post iom] **montrata**, okazis strangaj aferoj en la salono.*
- *Tiu ĉi komercaĵo estas ĉiam volente [ree kaj ree] **aĉetata de mi**.*^{FE.25}
- *Mi sciigas, ke de nun la ŝuldoj de mia filo ne estos [ree kaj ree] **pagataj de mi**.*^{FE.25}

Se oni povas aldoni *definitive* sen detru la sencon, tiam taŭgas IT, ĉar *definitive* akcentas plenumiĝon aŭ atingon de rezulto:

- *Estu trankvila, mia tuta ŝuldo estos [definitive] **pagita al vi baldaŭ**.*^{FE.25}
- *Georgo Vašington estis [definitive] **naskita la dudek duan de Februaro de la jaro mil sepcent tridek dua**.*^{FE.12}
- *La ŝtelisto estis [definitive] **arestita de juna policisto**.*

29.2.2. Elekto de pasiva participo – specialaj okazoj

La bazaj principioj por participelekto (§29.2.1) sufiĉas por plene korekte esprimi sin, sed tamen eblas ankoraŭ aldoni kelkajn specialajn nuancajn principojn.

Dusignifaj verboj

Iuj verboj havas du malsamajn signifojn, kaj la elektado de partikipo dependas de tio, kiu el la du signifoj estas celata.

Klasika ekzemplo estas la verbo *okupi*, kiu povas signifi aŭ “preni okupe” aŭ “teni okupe”. Prenado estas ago normale momenta, kaj tial precipe la plenumiĝo estas interesa. Tenado tamen estas pli longdaŭra afero, kaj tial normale la daŭrando estas pli interesa. Post prenado tamen sekvas tenado, kaj antaŭ tenado normale okazis prenado. Tial oni ofte povas uzi, ĉu AT-formon, ĉu IT-formon, sen praktika diferenco:

- *Mi estas tre **okupata** de mia laboro.* = *Mia laboro nun “tenas min” (plu kaj plu), ĉar ĝi antaŭe “prenis min”.*
- *Mi estas tre **okupita** de mia laboro.* = *Mia laboro (definitive) “prenis min”, kaj tial ĝi nun “tenas min”.*

Alia ekzemplo estas , kiu havas du signifojn depende de tio, ĉu la aktiva subjekto estas la kaŭzanto de la kovrado, aŭ la afero, kiu troviĝas en kovra pozicio:

- *Li kovris la plankon per tapiŝo.* → *La planko estis **kovrita** (de li) per tapiŝo.* Ĉi tie temas pri la definitiva rezulto de la ago “meti sur plankon”.
- *Tapiŝo kovris la plankon.* → *La planko estis **kovrata** de tapiŝo.* Ĉi tie temas pri iom-post-ioma daŭrando de la ago “kuosi sur planko”.

Plej ofte oni uzas IT-formon ĉe verboj kiel *okupi* kaj *kovri*, sed oni havas liberan elekton depende de la ideo, kiun oni volas esprimi.

Teoria eblo de plenumiĝo

Zamenhof ofte preferis AT-formon en frazoj, kie la ago estas nur teoria eblo, kiu ne certe efektiviĝos. Li ankaŭ preferis AT en frazoj, kie la ago estas neata, kaj en aliaj frazoj, kie la kunteksto iel forviŝas la ideon de plenumiĝo:

- *Kiam fariĝis mallume kaj la ĝardeno devis esti **šlosfermata**, la pordisto lin forpelis.*^{FAL}¹³⁷ Verŝajne poste la ĝardeno estis efektive ŝlosfermita, sed la frazo ne celas rakonti pri tio. Kiam la forpelado okazis, la ŝlosfermado estis ankoraŭ nur dezirata.
- *Ĉi tiu verko devas esti **eldonata** nun aŭ neniam.*^{M.}¹³³ Temas pri devo de eldonado, ĉefe pri la komencado de la eldonlaboroj. Ĉu la eldonado plenumiĝos, oni ne scias.
- *Ili volas, ke tia aŭ alia ŝanĝo estu **farata** jam nun.*^{OV}⁵⁹ Ĉu la ŝanĝoj estos plenumitaj, oni ne scias.
- *La unueco de Esperanto neniam estos **rompata**.*^{FAnt} La rompo neniam plenumiĝos.
- *Eĉ vulpo plej ruza fine estas **kaptata**.*^{PE}⁴²⁵ Temas pri principio ĉiam valida. La ideo de daŭreco fariĝas do pli grava ol la ideo de plenumiĝo.

Sed ankaŭ eblas uzi IT-formon en ĉi tiaj frazoj. Oni havas liberan elekton laŭ tiu nuanceo, kiun oni volas esprimi. Efektive oni trovas ĉe Zamenhof ankaŭ IT-participojn en tiaspecaj frazoj:

- *La artikoloj devas ĉiam esti **subskribitaj** per plena nomo kaj adreso.*^{OV.98}
- *Tiu ĉi traduko, pro manko de mono, bedaŭrinde ĝis nun ne povis esti **eldonita**.*^{OV.220}

Ripetoj

Ĉe ripetaj agoj oni normale uzas AT, ĉar oni interesigas pri la la ripetado, sed iafoge oni povas koncentriĝi je la plenumiĝo de ĉiu unuopa ripeto, kaj uzi IT. Se oni montras la precizan nombron de ripetoj, la ideo de plenumiĝo fariĝas pli grava, kaj oni tiam ordinare uzas IT-formon:

- *Dum la milito tiu vilaĝo estis ofte **pirabata** kaj **bruligata**.*
- *Dum la milito tiu vilaĝo estis kvarfoje **pirabata** kaj **bruligita**.*
- *Unu velo post la alia estis **levataj**.*^{FA1.55} Zamenhof pensis pri la tuto: pluraj veloj estis iom post iom levataj.
- *Unu velo post la alia estis **levita**.* Ĉi tie oni parolas pri ĉiu unuopa definitiva levo de velo.

29.2.3. Atismo

Iuj Esperantistoj ne akceptas tiujn principojn pri elektado de AT kaj IT (§29.2.1), kiuj estas klarigitaj ĉi-antaŭe. Laŭ tiuj Esperantistoj AT signifi anstataŭ “ĝuste tiam”, kaj IT signifi laŭ ili nur “antaŭ tiam”. Ili uzas frazojn kiel: **Mi estis naskata en Januaro.** **La ŝlosilo estis perdata hieraŭ.** **Subite li estis trafata de kuglo.** Tian lingvaĵon oni kutime nomas “atismo” (ankaŭ “tempismo”). En normala Esperanto oni uzas IT en tiaj fra佐, kaj tial oni ofte uzas la esprimon “itismo” (ankaŭ “aspektismo”).

Pri la ĝusta maniero uzi AT kaj IT en pasivaj frazoj okazis multege da diskutoj. En 1967 la Akademio de Esperanto faris oficialan decidon (*Aktoj de la Akademio*, p. 74) por itisma uzado. En 1989 la Akademio faris rezolucion por la itismo kaj kontraŭ la atismo (*Aktoj de la Akademio III*, p. 75). La reguloj pri pasivo prezentataj en PMEG, estas konformaj al tiuj Akademiaj decidoj, al la uzado en la *Fundamento*, kaj al la maniero, en kiu Zamenhof uzis pasivajn participojn en sia tut verkaro.

La demandon pri itismo kaj atismo definitive decidas tri modelaj frazoj en la *Fundamento*:

- *Georgo Vašington **estis naskita** la dudek duan de Februaro de la jaro mil sepcent tridek dua.*^{FE.12}
- *Li **sentis** sin tiel malfeliĉa, ke li malbenis la tagon, en kiu li **estis naskita**.*^{FE.33}
- *Mia onklo ne mortis per natura morto, sed li tamen ne mortigis sin mem kaj ankaŭ **estis mortigita** de neniu; unu tagon, promenante apud la reloj de fervojo, li falis sub la radojn de veturnanta vagono kaj mortigis.*^{FE.39}

La *Fundamento* estas la baza lego de Esperanto. Ĝiajn ekzemplojn oni rigardu kiel modelojn de korekta Esperanto, kaj ne kiel forklarigendajn problemojn.

Atistoj kritikas la Zamenhofan uzadon, ĉar la IT-formoj ne ĉiam montras la saman nuancon kiel la INT-formoj. Ili pravas, aktivo kaj pasivo efektive estas malsimetriaj. Sed la atismo estas same malsimetria pri AT kaj ANT (§28.4.2).

29.3. Pasivigeblaj frazoj

Nur objektaj verboj povas pasiviĝi. Ĉu verbo estas objekta aŭ ne, estas ĉefe afero de signifo. Kelkaj verboj havas tian signifon, ke povas aperi objekto (§30.3), dum aliaj verboj ne havas tian signifon:

- *La knabo batas ŝtonon.* → *La ŝtono estas batata de la knabo.* Bati estas objekta verbo. Tial eblas ĝin pasivigi.
- *La knabo staras sur la korto.* Stari ne povas havi objekton. Pasivigo de la frazo do ne estas ebla.

Iafoje pro nacilingva influo povas aperi pasivigo de tute senobjekta verbo. Tiaj frazoj estas evitendaj, ĉar ili kontraŭas al la plej baza principio de pasivo:

- “*Mi krakas por ĉiu!*” asertis la krakpizo. “*Ĉu por junuloj, ĉu por maljunuloj, ĉiam do *estas krakate*!*” diris la kraĉujo.^{FA3.85} Kraki neniam povas havi objekton. La frazo estas do malbona, kvankam Zamenhofa. Oni diru ...*ĉiam oni do krakas...* ...*ĉiam vi do krakas...* aŭ simile.

Pasivigo tamen iafoje eblas ĉe verboj, kiuj estas objektaj, sed kies objekto ne ĉeestas en la frazo (§29.1).

Pasivigo de I-verboj

I-verbo povas havi objekton, ekz. *ami virinon*, kaj I-verbo povas havi pasivan formon, ekz. *esti amata*. Sed I-verbo ne povas havi propran subjekton. La senca subjekto de tia pasivigita I-verbo devas esti subkompreneata:

- “*Deſiru la floron!*” diris la alia knabo, kaj la lekanto forte ektremis protimo, ĉar *esti deſirita* signifis ja perdi la vivon.^{FA1.96} La subkompreneata senca subjekto de *esti deſirita*, estas ĉio ajn, kion oni deſiras.

Se I-verbo aperas kune kun ĉefverbo, ekz. *volas deſiri, povas bati, devas mangi, planas viziti*, oni iafoje tamen povas pasivigi la I-verbon sen tute forigi ĝian objekton. Tio eblas, se la objekto povas laŭsence fariĝi subjekto de la ĉefverbo:

- *La knabo devas bati la ŝtonon.* → *La ŝtono devas esti batata de la knabo.* Ĉi tiu pasivigo eblas, ĉar la ŝtono povas esti subjekto de *devas*. La signifo iomete ŝangigas: la devo transiras de la knabo al la ŝtono, sed tio praktike ne faras diferencon.
- *La knabo povas bati la ŝtonon.* → *La ŝtono povas esti batata de la knabo.* La ŝtono fariĝas subjekto de *povas*. Tio iom ŝangas la signifon: la povo transiras de la knabo al la ŝtono. En la aktiva frazo povas temi pri kapablo de la knabo. En la pasiva frazo temas pri eblo.

Sed en la sekvaj ekzemploj tia pasivigo ne eblas:

- *La knabo volas bati la štonon.* → **La štono volas esti batata de la knabo.** La štono ja ne volas ion ajn.
- *Mi planis invit i lin al la festo.* → **Ili planis esti invititaj al la festo.** Ili nenion planis.

I-verboj kiel objektoj

I-verbo povas roli kiel objekto de ĉefverbo, kaj tiajn frazon oni povas pasivigi. Tiam la I-verbo (kune kun ĉiu frazpartoj, kiuj apartenas al ĝi) fariĝas subjekto de la pasiva frazo, kaj la pasiva partcipio ricevas E-finaĵon (§29.1):

- *Mi proponis al la knabo bati la štonon.* → *Al la knabo estis de mi proponite bati la štonon.* Bati la štonon rolas kiel objekto de *proponis*, kaj poste kiel subjekto de *estis proponite*.

Rimarku en la ĉi-antaŭa ekzemplo, ke la senca subjekto de la I-verbo *bati* (*la knabo*), kaj la subjekto de la ĉefverbo *proponis* (*mi*) ne estas identaj. Se la senca subjekto de tia I-verbo estas identa al la subjekto de la ĉefverbo, oni ĝenerale tute malemas pasivigi:

- *Mi povas kuri.* → **Kuri estas povate de mi.** *Kuri* kaj *povas* havas la saman subjekton.
- *Li finis paroli.* → **Paroli estis finite de li.** *Paroli* kaj *finis* havas la saman subjekton.

Iuj verboj ĉiam havas samsubjektan I-verbon kiel objekton, ekz. *povi*, *devi* kaj *kuraĝi*. Tiajn verbojn oni do praktike neniam pasivigas, kaj pasivaj partcipoj de tiaj verboj estas do praktike tute neuzataj. Oni ankaŭ ne uzas la sufiksojn EBL (§38.2.7), IND (§38.2.7) kaj END (§38.2.7) ĉe tiaj verboj, ĉar tiuj sufiksoj ĉiam donas pasivan signifon. Oni do neniam uzas **povata**, **devote**, **kuraĝita**, **poveble**, **kuraĝenda** k.s.

Ĉe *povi* kaj *devi* oni uzas anstataue esprimojn kun *esti eble*, *ebli* kaj *esti necese*, *necesi*: *Alie agi estas absolute ne eble.*^{OV182} *Por la lernado de ambaŭ estas necese pagi.*^{M101} Ĉu *eblas ricevi ion por manĝi ĉi tie?* Necesas atendi dum kelkaj minutoj.

Pasivigo de aliaj frazroloj

Aliaj frazpartoj ol objekto (ekz. *al*-komplemento) ne povas fariĝi subjekto de pasiva frazo:

- *Oni donis al mi trinkajon.* → **Mi estis donita trinkajon.** Tia pasiva frazo estas klara eraro, ĉar la pasiva verbo havas objekton: *trinkajon*. Pasiva verbo ne povas havi objekton.
- *Mi sendos venigi kuracistojn.*^{Rt.124} → **Venigi kuracistojn estos sendite (de mi).** *Venigi* estas ĉi tie ne objekto, sed *por*-komplemento: *Mi sendos (iun) por venigi kuracistojn*. La vera objekto de *sendi* estas subkomprenda *iu*. Ĝusta pasiviĝo do estas: *Iu estos (de mi) sendita venigi kuracistojn*.

Kiam iafoge neobjekta komplemento aperas kiel subjekto de pasiva frazo, la klarigo estas, ke ĝi povus esti vera objekto:

Pasivo

- *Dolĉa estos nia rekompenco, kiam la celo estos alvenita.*^{OV.591} Normale oni dirus aktive: ...*kiam ni alvenos al la celo*. Ŝajnas do, ke Zamenhof erare pasivigis *al*-komplementon. Sed fakte oni ankaŭ povus diri: ...*kiam ni alvenos la celon*. Tio estas pli malofta dirmaniero, sed korekta. Tial la pasiva frazo estas bona.
- *Tiu ĉi urbo estas dense logata*. Normale oni dirus aktive: *Oni logas dense en tiu ĉi urbo*. Sed oni ankaŭ povas diri: *Oni logas dense tiun ĉi urbon*.

30. Verboj kaj frazroloj

La plej grava parto de frazo estas la ĉefverbo. Ĝi regas la gramatikon de la tuta frazo. Ĉefverbo estas kvazaŭ manuskripto de teatraĵo. Ĝi decidas, kiaj rolantoj povas aperi, kaj kiajn rolmontrilojn ili havu. Por konstrui frazojn korekte oni do devas por ĉiu verbo scii, kiaj rolantoj povas aŭ devas aperi. Plej grave estas scii detalojn pri **subjekto, objekto kaj perverba priskribo**. Tiujn rolojn oni povas nomi ĉefaj frazroloj. Ĉe iaj verboj ankaŭ *al*-komplemento estas grava frazrolo. Aliaj komplementoj (tempaj, lokaj, manieraj...) kondutas pli libere. Tiajn povas havi pli-malpli ĉiu verbo.

Ĉi tie aperos nur ekzemploj de diversaj specoj de verboj, kaj ne ĉiuj detaloj estos klarigitaj. Multaj verboj havas pluraj signifojn, kaj la reguloj por frazroloj povas esti malsamaj por la diversaj signifoj. Bonaj vortaroj donas pli da informoj, almenaŭ per ekzemplaj frazoj.

La ĉi-postaj klarigoj traktos ĉefe aktivajn frazojn. Tio estas la normala maniero montri agon. Frazojn kun objekto oni povas transformi en pasivon (§29). Tiam la frazroloj ŝanĝiĝas.

30.1. Sensubjektaj verboj

Preskaŭ ĉiu Esperanta verbo devas havi subjekton (§12.1.1), sed kelkaj verboj ne bezonas tian rolanton. Ili estas sensubjektaj. Sensubjektaj verboj estas normale ankaŭ senobjektaj.

Tagiĝi

Sola *tagiĝas* (aŭ alia ĉefverba formo) suficias por fari kompletan frazon: *Tagiĝis. Baldaŭ tagiĝos.*

Temi

Temi ne bezonas subjekton, sed havas normale *pri*-komplementon, kiu montras la temon: *Temas pri politiko. Verŝajne temos pri ni.* Tio, kio havas temon, povas tamen aperi kiel subjekto: *La kunveno temis pri la milito. Mia prelego temos pri Zamenhof. PMEG temas pri Esperanta gramatiko.*

Pluvi

Pluvis hieraŭ. Baldaŭ pluvos. / Pluvas kaj pluvas kaj pluvas kaj pluvas sen-ĉese, senfine, senhalte.^{OV.591} Se io alia ol pluvakvo falas pluvsimile, tio aperas kiel subjekto: *Ĉiuspecaj demandoj pluvis sur ŝin. Ŝtonoj pluvis sur ilin.* (La falajo ne povas aperi kiel objekto. Ne eblas: **Pluvis ŝtonojn sur ilin.* *)

30.2. Senobjektaj verboj

Plej multaj verboj devas havi subjekton (§12.1.1), sed multaj el ili ne povas havi objekton (§12.2.2). Ili estas senobjektaj verboj. Kelkaj tiuj verboj povas tamen iafoje havi objekton, kiu pliklarigas la agon.

Morti

La subjekto estas tiu, kiu perdas sian vivon: *En la domo de la malgranda Niko mortis lia maljuna avino.*^{FA1.12} *Ĉiun fojon, kiam mortas bona infano, angelo de Dio mallevigas sur la teron.*^{FA2.21}

Okazi

La subjekto estas ago aŭ simila afero. Objekto ne povas aperi: *En Kjöge ĉiu-jare okazadis tre vizitata foiro.*^{FA3.56} *Kio okazis?* *Okazis io grava.* Tio, kio spertas la okazojon povas aperi kiel *al-komplemento*: *La malfeliĉa infano rakontis al ŝi naive ĉion, kio okazis al ŝi.*^{FE.17}

Ĝoji

La subjekto estas tiu, kiu sentas ĝojon, do normale persono. Krome *ĝoji* havas ofte *pri-komplementon* aŭ *pro-komplementon*, kiu montras la temon aŭ la kaŭzon de la ĝojo: *Mi tre ĝojas pri via feliĉo!*^{FA2.137} *Naskinto de saĝulo ĝojos pro li.*^{SS.23}

Dormi

La subjekto estas normale homo aŭ besto, kiu estas senkonscia en dormo: *Ili jam dormas en siaj litoj.* Okaze la speco de dormo povas aperi kiel objekto: *Si dormas profundan dormon.*

Danci

La subjekto estas tiu, kiu sin movas dance: *La gejunuloj kune dancis ĝis malfrua nokto.* / *En la aero dancis sennombraj kuloj.*^{FA4.44} Okaze la dancospeco povas aperi kiel objekto: *Mi dancis valson kun li.* / *La maristoj dancis gajajn dancojn sur la ferdeko.*^{FA1.66}

30.3. Objektaj verboj

Multaj subjektaj verboj povas krom subjekto (§12.1.1) havi ankaŭ objekton (§12.2.2). Ili estas objektaj verboj.

Vidi

La subjekto estas tiu, kiu perokule rimarkas ion. La objekto estas tio, kio estas rimarkata: *La knabino vidas la domon.* *Ĉu vi vidis la akcidenton?*

Preni

La subjekto estas tiu, kiu kaŭzas la agon kaj ekservas la objekton. La objekto estas tio, kio pro la preno transiras al la subjekto: *Si prenis el la ŝranko la argilan krucon.*^{M.13} *Ili prenis la soldaton kaj jetis lin en malliberejon.*^{FA1.6} Se oni volas precize diri, kiu parto de la objekto estas trafata de la preno, oni uzas *je-komplementon*: *Poste ŝi prenis Gerdan je la mano.*^{FA2.57} (La mano apartenas al Gerda.) La korpoparto aŭ ilo uzata de la subjekto povas aperi kiel *per-komplemento*: *Per sia terura mano li prenis min je la kolo.* *Per tenajlo li prenis la feron el la fajro.*

Mortigi

La subjekto estas la kaŭzanto aŭ la kaŭzo de la morto. La objekto estas tiu, kiu mortas: *David [...] batis la Filiston kaj mortigis lin.*^{Sm1.17} *Troa drinkado mortigas la drinkanton.* Legu pli pri IG-verboj en §30.8.

Helpi

Subjekto estas la faciliganto. Tio, kies tasko aŭ laboro estas faciligata, povas esti objekto: *Ĉiuj esperantistoj en la daŭro de la tuta jaro volonte helpados la organizantan komitaton per siaj konsiloj kaj laboroj.*^{L1.84} Oni ankaŭ povas uzi *al-komplementon anstataŭ objekto:* *Rakontu al mi vian malfelicon, ĉar eble mi povos helpi al vi.*^{FE.41}

30.4. Verboj kun *al-komplemento*

Multaj verboj povas havi *al-komplementon* (§12.3.5.1), sed ĉe kelkaj verboj la *al-komplemento* estas aparte grava. Ĉe tiuj verboj *al-komplemento* montras tiun, kiu profitas aŭ malprofitas de la ago. Tiuj verboj estas normale objektaj.

Doni

Subjekto estas tiu, de kiu io iras, kaj kiu normale kaŭzas tiun iron. La objekto estas tio, kio transiras al iu. La *al-komplemento* estas tiu, kiu ricevas la objekton: *La patro donis al mi dolĉan pomon.*^{FE.10} *Šafoj donas lanon al sia posedanto. Muziko donas plezuron al homoj.*

Lavi

La subjekto estas normale tiu, kiu kaŭzas la lavadon. La objekto estas tio, kio fariĝas pura: *Mi lavis min en mia ĉambro, kaj ŝi lavis sin en sia ĉambro.*^{FE.18} *La lavisto lavis tolafon.* Ofte la objekto estas korpoparto. La posedanto de la korpoparto iel profitas de la ago, kaj povas aperi kiel *al-komplemento:* *Mi lavas al mi la manojn. Li lavis al la bebo la vizagón.* Oni povas ankaŭ uzi posedan priskribon por montri la posedanton de la korpoparto: *Mi lavas miajn manojn. Li lavis la vizagón de la bebo.*

Ŝteli

La subjekto estas tiu, kiu kontraŭleĝe ekhavas ion, kaj kiu ankaŭ kaŭzas tiun ekhavon. La objekto estas tio, kio kontraŭleĝe transiras al la subjekto. Tiu, kiu perdas la objekton, malprofitas de la ago, kaj povas aperi kiel *al-komplemento:* *Vi ŝtelis al mi mian filon el la brakoj.*^{Rt.50} Oni ankaŭ povas uzi *de-komplementon* por tiu, kiu perdas ion. Tio estas ofte pli klara esprimo-maniero, ĉar efektive temas pri demovo: *Vi ŝtelis de mi karan horon.*^{Rt.35}

Aparteni

La subjekto estas havaĵo, posedajo aŭ simile. La *al-komplemento* estas tiu, kiu havas la aferon. Objekto ne aperas: *La rozo apartenas al Teodoro.*^{FE.5} *La estonteco apartenas al ni.*^{OV.159} Legu ankaŭ pri *aparteni* kaj *havi* en §30.6.

30.5. Priskribaj verboj

Priskribaj verboj ligas priskribon al la subjekto aŭ la objekto. Tian priskribon oni nomas perverba priskribo (§25.1). Ĝi plej ofte ne havas rolmontrilon.

Esti

La subjekto estas tio, kio havas ian econ. La eco aperas kiel perverba priskribo de la subjekto: *La domo estas granda. Mia patro estis ŝoforo. Esti povas ankaŭ esti sensubjekta: Estas varme. Estas terure. Estis dimanĉo. Estis milito.* Tiu, kiu sentas aŭ spertas econ povas aperi kiel *al-komplemento aŭ por-komplemento: Estas al mi malvarme kaj tiel malseke!*^{FA1.33} *Estas terure por mi.* Legu pli pri *esti* en §31.1.

Fariĝi

La subjekto estas tio, kio ekhavas ian econ. La eco aperas kiel perverba priskribo: *La etoso fariĝis malbona. Li fariĝis neeltenebla. Fariĝi povas ankaŭ esti sensubjekta: Fariĝis malvarme al mi. Fariĝis terure por mi.*

Opini

La subjekto estas tiu, kiu havas opinion pri la eco de io. La objekto estas tio, kio havas la econ. La eco mem aperas kiel perverba priskribo de la objekto: *Mia fratino opinias viajn klopodojn vanaj.*

Bati

Normale *bati* estas ordinara objekta verbo. La kaŭzanto estas subjekto, kaj tio, kion la batoj trafas, estas objekto. Iafoje ĉeestas ankaŭ eco, kiun la batado kaŭzas ĉe la objekto. La eco aperas kiel perverba priskribo de la objekto: *Ili batis lin senkonscia.*

30.6. Similsignifaj verboj

Iuj verboj montras baze la saman agon aŭ situacion. La ĉefa diferenco estas la reguloj por frazroloj. Ekzemploj de tiaj paroj estas *plaĉi/ŝati, havi/aparteni kaj manki/malhavi.*

Plaĉi

La subjekto estas tio, kio havas bonajn ecojn aŭ kondutas bone. Tiu, kiu sentas plezuron pro tiu boneco, aperas kiel *al-komplemento: Al ĉiu besto plaĉas ĝia nesto.*^{PE.16} *Lia heroeco tre plaĉis al mi.*^{FE.45}

Ŝati

La subjekto estas tiu, kiu sentas plezuron pro la boneco de io. Tio, kio estas bona aŭ kondutas bone, aperas kiel objekto: *Ĉiu besto ŝatas sian neston. Mi tre ŝatis lian heroecon.*

Se oni konfuzas la frazrolojn ĉe *plaĉi* kaj *ŝati* oni riskas diri erarajn frazojn kiel: **Ĉiu besto plaĉas sian neston.** Aŭ: **Lia heroeco tre ŝatis al mi.**

Nota: Origine *plaći* kaj *šati* estas malpli similaj. *Šati* signifas “rigardi kiel valoran, gravan”, kio estas iom alia afero. Poste *šati* ŝangiĝis kaj fariĝis preskaŭ plene samsignifa kiel *plaći*, krom pri la frazroloj. Nun oni uzas la novan verbon *aprezi* por la malnova signifo de *šati*. Alian similan signifon havas *ami*.

Havi

La subjekto estas tiu, kiu ion posedas aŭ simile. La objekto estas tio, kion la subjekto posedas: *Mi havas libron. Karlo havas blankajn štrumpetojn.* Legu pli pri *havi* en §31.3.

Aparteni

La subjekto estas tio, kion iu posedas aŭ simile. La posedanto aperas kiel *al-*komplemento: *Al mi apartenas libro. Al Karlo apartenas blankaj štrumpetoj.*

Oni devas scii la regulojn por frazroloj por ne diri erarajn frazojn kiel: **Mi apartenas al libro.** **Al Karlo havas blankaj štrumpetoj.** *

Manki

Tio, kio ne ekzistas (aŭ ekzistas en nesufiĉa kvanto), estas subjekto: *Mankas al mi mono.* ≈ *Mono ne ekzistas ĉe mi.*

Malhavi

Tio, kio ne ekzistas, estas objekto: *Mi malhavas monon.* ≈ *Mi ne havas monon (kvankam mi devus havi).*

Estus eraro diri: **Mi mankas monon.** Same erara estus: **Malhavas al mi mono.** *

30.7. Alternativaj frazkonstruoj

Alternativaj subjektoj

Ĉe iuj verboj du aŭ pli da rolantoj iel “faras” la agon, sed en malsamaj manieroj. Iu ajn el ili povas aperi kiel subjekto.

Kovri

La subjekto povas esti tiu, kiu kaŭzas, ke io kaŝu ion alian: *Mi bele kovris mian liton per multkoloraj teksaĵoj el Egiptujo.*^{ss.7} En ĉi tia uzo montras (momentan) agon. La subjekto povas alternative esti io, kio estas en tia pozicio, ke ĝi kaſas ion. Eventuala kaŭzinto de la kovrado normale ne aperas: *Nigra lana tuko kovris ŝiajn harojn.*^{M.116} *Tapiŝoj kovris la plankon.*^{FA3.59} En ĉi tia uzo *kovri* montras daŭran staton. Se oni pasivigas la frizon, la elekton de pasiva participo (§29.2.2) influas tio, ĉu oni celas momentan agon korvi aŭ daŭran staton kovri.

Bati

La subjekto estas normale tiu, kiu kaŭzas baton: *Li batis sian hundon per bastono. La tamburisto batas sian tamburon.* La subjekto povas ankaŭ esti io, kio trafas ion bate: *Forta pluvo batis la fenestran vitron. Altan arbon batas la fulmo.*^{PE.62}

Bati povas ankaŭ signifi *soni per batoj*. Tiam la subjekto estas tio, el kio venas la sono: *Pro kio batas la tamburo?*^{H.174} Se temas pri hor-montra batsono, la subjekto povas esti horloĝo: *La horloĝo sur la granda preĝeja turo ĵus batis la kvinan horon.*^{FA2.52} Sed ankaŭ la horo povas aperi kiel subjekto: *Jam la dekdua horo batis.*^{H.28}

Alternativaj objektoj

Ĉe iuj verboj du aŭ pli da aferoj estas iel trafataj de la ago, sed en malsamaj manieroj. Iu ajn el ili povas aperi kiel objekto. (Ankaŭ *sciigi* kaj *memorigi* [§30.8] havas alternativajn objektojn.)

Danki

La objekto normale estas tiu, kiu faris ion bonan kaj tial ricevas dankon: *Li tuj faris kion mi volis, kaj mi dankis lin por la tuja plenumo de mia deziro.*^{FE.31} Sed ankaŭ la kaŭzo de la danko povas esti objekto: *Al lia energio laborado nia afero dankas multajn el siaj sukcesoj en Francujo.*^{OV.247}

Peti

La objekto povas esti la persono, al kiu la peto direktiĝas, aŭ la afero, kiun la subjekto iel volas: *Ŝi tiel plenkore petadis Dion pri helpo.*^{FA1.109} *Mi petas pardonon de vi.*^{M.183}

Pardonri

La objekto povas esti la persono, kies kulpon oni nuligas, aŭ la afero, pri kiu temis la kulpo: *Mi pardonis al la malamiko lian kulpon. Mi pardonis la malamikon pri lia kulpo.*

Pagi

La objekto povas esti la prezo, la aĉetaĵo, la pagilo aŭ la ricevanto de la pago: *Mi pagis la prezon de la manĝo. Mi pagis la manĝon per dolaroj. Mi pagis dolarojn por la manĝo. Mi pagis la kelneron per monbiletoj.*

Sed oni ne povas samtempe havi plurajn objektojn kun malsamaj rilatoj al la ĉefverbo. Ne diru: **Mi dankis lin la tujan plenumon de mia deziro.* * **Mi petas vin pardonon.* * **Mi pardonis la malamikon lian kulpon.* * **Mi pagis la kelneron monbiletojn.* *

30.8. IG-verboj

Verboj faritaj per la sufikso IG (§38.2.17) estas ĉiam objektaj. Ili montras kaŭzadon de ia rezulito. La subjekto estas ĉiam la kaŭzo aŭ la kaŭzanto. La radiko(j) antaŭ IG montras la rezulton.

Eco aŭ stato kiel rezulto

Se la rezulito de IG-verbo estas **eco aŭ stato** (pozicio, identeco...), la objekto estas tiu, kiu ricevas tiun econ, staton k.t.p.

Lacigi

La objekto estas tiu, kiu fariĝas laca: *La tro multa parolado lacigas lin.*^{FE.40} *La vojaĝo certe vin lacigis.*^{FA4.223} *Tiu ĉi medikamento estas bona, sed ĝi lacigas la uzanton.*

Glaciigi

La objekto estas tio, kio fariĝas glacio aŭ glacia: *Norda neĝo glaciigas liajn piedojn.*^{Rt.106}

Edzinigi

La objekto estas tiu, kiu fariĝas edzino: *Mi edzinigas mian filinon ne kun ia simpla nobelo.*^{Rz.86} *Li edzinigis ŝin al si per la edziĝa ringo kontraŭ la volo de ŝia patro.*^{Rn.8}

Enigi

La objekto estas tiu, kiu estas movata en ion. La loko al kiu moviĝas la objekto estas montrata per *en* kaj N-finaĵo: *Ŝi verŝajne enigis la manojn en siajn densajn nigrajn harojn.*^{M.56} *Li enigis la glavon en la ingon.*

Senobjekta ago kiel rezulto

Ĉe iaj IG-verboj la rezulto estas **senobjekta ago**. Oni tiam faris IG-verbon el alia verbo, kiu estas senobjekta. Ĉe tiaj IG-verboj la objekto estas la subjekto de la origina verbo.

Bruligi

La objekto estas tio, kio ekbrulas: *Post infekta malsano oni ofte bruligas la vestojn de la malsanulo.*^{FE.39} *La suda suno bruligas lian nudan kapon.*^{Rt.106}

Sidigi

Objekto estas tiu, kiu estas metata en sidan pozicion: *Rapide ŝi prenis la infanon sur la brakojn kaj sidigis ĝin sur siaj genuoj.*^{M.193} *La hundon li re-sidigis sur la keston.*^{FA1.3}

Objekta ago kiel rezulto

Ĉe iaj IG-verboj la rezulto estas **objekta ago**. Oni tiam faris IG-verbon el verbo, kiu jam estas objekta. Ekzistas du manieroj uzi tiajn IG-verbojn. La objekto de la IG-verbo povas esti la subjekto de la origina verbo, aŭ la objekto de la origina verbo. (Vidu pli da ekzemploj de verboj kun alternativaj objektoj [§30.7].)

Sciigi

La objekto povas esti tiu, kiu ekscias ion: *Mi estas devigata sciigi vin pri tre malBELA faktO, kiu okazis en nia tendaro.*^{L2.209} La objekto povas alternative esti la sciaĵo: *La heroldoj rajdadiS tra la tutA urbo kaj sciigadiS la fianc-iĝon.*^{FA1.65}

Memorigi

La objekto povas esti tiu, kiu ekmemoras ion: *Tio memorigas min pri mia infaneco*. La objekto povas alternative esti la memoraĵo: *Tio memorigas al mi mian infanecon*.

Oni ne povas uzi ambaŭ eblojn samtempe. Ne eblas diri: **Mi sciigos vin malbelan fakton.** Nek eblas diri: **Tio memorigas min mian infanecon.**

30.9. IĜ-verboj

Verboj faritaj per la sufikso IĜ (§38.2.18) estas ĉiam senobjektaj.

Ordinaraj IĜ-verboj

Ordinaraj IĜ-verboj montras transiron al nova stato. La radiko(j) antaŭ IĜ montras la rezulton, la novan staton. La subjekto de ordinara IĜ-verbo estas tio, kio eniras en novan staton. Eventuala kaŭzanto de la transiro normale ne aperas en la frazo. Ĉe IĜ-verboj kaŭzanto ne estas interesa.

Malpuriĝi

La subjekto estas tiu, kiu fariĝas malpura: *En la kota vetero mia vesto forte malpuriĝis.*^{FE.39} *Ili malpuriĝis per siaj faroj.*^{Ps.106}

Glaciigi

La subjekto estas tio, kio fariĝas glacio aŭ glacia: *Fariĝis vintro, kaj la akvoj glaciigiĝis.*^{FA3.62} *Ĉi tie estas tiel malvarme, ke la nuboj glaciigas en bulojn.*^{FA1.133}

Edziniĝi

La subjekto estas tiu, kiu fariĝas edzino: *Ŝi edziniĝis kun sia kuzo.*^{FE.39} *Ĉu vi volas edziniĝi kun mi?*

Sidiĝi

La subjekto estas tiu, kiu transiras en sidan pozicion. Ofte oni subkomprenas, ke tiu mem kaŭzis la eksidon (= *sidiĝis sin, eksidis*), sed la IĜ-verbo principe nenion diras pri eventuala kaŭzanto: *Ŝi fare sidiĝis sur ĝi [la ŝuparo].*^{M.141} *Sidigu vin (aŭ sidiĝu), sinjoro!*^{FE.39} *Li sidiĝis rajde sur la kapro.*^{FA3.96}

IĜ-verboj faritaj el objektaj verboj

En IĜ-verboj faritaj el objektaj verboj ne temas pri ekestado de rezulto aŭ ŝanĝo de stato, sed pri ago, kiu okazas per si mem. Se ĉeestas stato ŝanĝa signifo, tiu signifo estas jam en la origina verbo.

La ago de tia ĉi IĜ-verbo estas ago, kiu sen IĜ havas kaŭzanton kiel subjekton. Kun IĜ la kaŭzanto malaperas. Aŭ ne ekzistas kaŭzanto, aŭ oni ne interesigas pri eventuala kaŭzanto.

Ĉe IĜ-verbo farita el objekta verbo la subjekto estas la objekto de la origina verbo. Ĉe tiaj ĉi verboj IĜ do servas por renversi la frazrolojn. Tio similas al pasivo (§29.1). Ĉe vera pasivo tamen kaŭzanto nepre ekzistas, kvankam oni eble ne mencias ĝin.

Detruigî

La subjekto estas tio, kio fariĝas komplete difektita aŭ malkonstruita. Ĉu iu detruis ĝin, ĉu ĝi fariĝis tia per si mem, tion la IĜ-verbo ne montras: *Se mi volus ankoraŭ esti mem leĝdonanto en la lingvo [...], tiam la afero baldaŭ tute detruigus.*^{OV.59} *Tiu ĉi domo detruigis dum la milito.* Ĉiuj miaj planoj disfalis kaj detruigis. La origina verbo *detrui* signifas “kaŭzi kompletan difekton aŭ malkonstruon”: *La milito detruis la domojn.*

Ruligî

La subjekto estas io, kio moviĝas turniĝante ĉirkaŭ si mem, aŭ veturilo, kiu moviĝas, ĉar ĝiaj radoj turniĝas: *La vinberoj elpremitे ruligadis sur la teron.*^{FA4.185} *La amaso kuris malpli rapide ol la veturilo, kiu ruligis tre rapide.*^{M.212} *La kaleŝo ekruligis for.*^{BV.28} *Ruli* signifas “movi ion per turnado de ĝi aŭ ĝiaj radoj”. *Rulu nun al mi grandan ŝtonon.*^{Sm1.14} *La vendisto rulis sian ĉaron laŭ la strato.*

Trovigî

La subjekto estas tio, kio estas en ia loko aŭ kio simple ekzistas: *En la ĉambro troviĝis spegulo tiel granda kiel pordo.*^{FA3.59} *Baldaŭ ili troviĝis sur la strato Freta.*^{M.105} *En ĉiu objekto troviĝas difekto.*^{PE.491} *Trovi* signifas “ekvidi, renkonti ion, kion oni eble serĉis”: *Ĉu vi jam trovis vian horloĝon?* Antaŭe oni uzis *trovi sin anstataŭ troviĝi*: *Super la tero sin trovas aero.*^{FE.26} Tio estas nun malofta.

Komenciĝi

La subjekto estas tio, pri kies unua parto temas: *Kvin monatojn poste komenciĝis denove la abomena milito.*^{Rt.46} *La nomoj de la leporo kaj de la limako ambaŭ komenciĝas per “L”.*^{FA4.64} *Komenci* signifas “kaŭzi komencon, fari la unuan parton de io”: *La unuan de Majo ili komencis sian vojaĝon.*^{FA3.127} *Si komencis paroli.*^{M.122}

Moviĝi

La subjekto estas tio, kio ne restas en la sama loko: *Amasoj da pasantoj moviĝis sur la trotuaroj.*^{M.115} *La balancilo moviĝas.*^{FA2.59} *Movi* signifas “kaŭzi, ke io ne restu en sia loko”: *Si movadis siajn ĉarmajn membrojn.*^{FA1.137} *La maljunu saliko movis siajn branĉojn en la vento.*^{FA2.21} Oni povas ankaŭ uzi *movi sin*, kiam io konsecie kaŭzas, ke ĝi mem ŝanĝu lokon: *Li nenion sentis de la vetero kaj ne movis sin de la loko.* Sed *movi sin* estas uzata ankaŭ por nekonscia moviĝado: *Ĉiuj flagoj sin movadis en la aero.*^{FA1.65} Nuntempe oni uzas tamen pli ofte *moviĝi* en tiaj okazoj.

Dubaj IĜ-verboj

Pri iuj IĜ-verboj faritaj el objektaj verboj oni hezitas, kiel uzi ilin.

Sciigî

La subjekto estus normale la objekto de *sciî*: *La novaĵo rapide sciigis en la tutu urbo.* Plej ofte tamen *sciigî* estas uzata en la signifo “eksciî” (komparu

kun *sidiĝi* = “eksidi”). La subjekto restas la sama kiel por *scii* dum la origina objekto fariĝas *pri*-komplemento: *Mi sciigis pri tio de homoj plej kredindaj.*^{Rz.6}

En la komenca tempo Zamenhof eĉ uzis verbojn kiel *sciigî* kun objekto: *Tion ĉi neniu devas sciigi!*^{FA1.69} Nuntempe ĉiuj IĞ-verboj estas nepre sen-objektaj, kaj oni diras: *Pri tio ĉi neniu devas sciigi!*

30.10. *Pri*-verboj

La rolvorteto *pri* (§12.3.6.10) estas ofte uzata prefiksece. En kelkaj okazoj ĝia sola tasko estas ŝanĝi la rolon de objekto.

Semi

La objekto estas la semoj. La loko, kien la semoj metiĝas, povas aperi kiel loka aŭ direkta komplemento: *La terkultivisto semas tritikon en la kampo.* / *Kelkaj personoj komencis semi inter la esperantistoj konfuzon kaj timon.*^{L2.88}

Prisemi

La objekto estas la loko, kien la semoj metiĝas. La semoj povas aperi kiel *per*-komplemento. *La terkultivisto prisemas la kampon per tritiko.* / *Dum ses jaroj prisemu vian kampon.*^{Lv.25}

Legu pli pri prefikseca *pri* en §38.4.2.

30.11. Kompleksaj verboj

Verboj kiel *povi*, *voli*, *komenci*, *fini*, *ĉesi* k.a. ofte aperas kune kun I-verbo. La du verboj kune formas kvazaŭ unu kompleksan verbon. Normale la I-verbo signife estas la pli grava parto, kaj ĝi decidas la frazrolojn:

- *Komencis pluvi.* La ĉefverbo *komenci* per si mem normale postulas kaj subjekton kaj objekton, sed la frazkonstruon decidas *pluvi*, kiu estas sensubjekta kaj senobjekta verbo.
- *Ĉesis neĝi.* La ĉefverbo *ĉesi* normale havas subjekton, sed *neĝi* estas sensubjekta verbo.
- *Ĉu vi jam ĉesis rigardi televidon?* La ĉefverbo *ĉesi* ne povas havi objekton, sed *rigardi* estas objekta verbo.
- *Povus temi pri arkitekturo.* La ĉefverbo *povi* normale havas subjekton, sed *temi* regas la frazon, kaj ĝi povas esti sensubjekta.
- *Ili finis labori.* La ĉefverbo *fini* normale havas kaj subjekton kaj objekton, sed *labori* ne havas objekton. Oni povus ankaŭ diri, ke ĝuste la I-verbo *labori* estas la objekto de *fini*.

31. Kelkaj gravaj verboj

31.1. *Esti*

La verbo *esti* havas plurajn signifojn kaj uzojn. Oni ofte nomas ĝin helpverbo, ĉar ĝi ne havas multe da signifo per si mem. Ĝi ĉefe helpas en frazkonstruado.

Esti estas uzata precipe por ligi priskribon al la subjekto. Tia priskribo nomigas perverba priskribo (§25.1.1):

- *La patro estas sana.*^{FE.5}
- *La ĉielo estas blua.*^{FE.6}
- *La patro estas tajloro.*^{FE.5}
- *Rozo estas floro kaj kolombo estas birdo.*^{FE.5}

Esti estas uzata kune kun participoj por formi kunmetitajn verbojn. Principe la participo en tiaj konstruoj estas perverba priskribo de la subjekto, sed *esti* + participo rolas kiel unu verbo (§28.4):

- *Li estos dirinta al mi la veron.*^{FE.24}
- *Alproksimiĝis la tempo, kiam li estas fariĝonta submajstro.*^{FA3.58}
- *Mi estas amata.*^{FE.25}

Esti povas montri la ekziston aŭ aktualecon de la subjekto:

- *Sen regalo ne estas balo.*^{PE.2281}
- *Hodiaŭ estas sabato, kaj morgaŭ estos dimanĉo.*^{FE.20}
- *Jam estas tempo iri domen.*^{FE.28}

Esti povas montri troviĝon en loko, kiam ne necesas tre ekzakte esprimi sin:

- *Kie vi estas? — Mi estas en la ĝardeno.*^{FE.26} = *Kie vi troviĝas. — Mi troviĝas en la ĝardeno.*
- *Kie estas la knaboj? — Ili estas en la ĝardeno. — Kie estas la knabinoj?*
— *Ili ankaŭ estas en la ĝardeno. — Kie estas la tranĉiloj? — Ili kušas sur la tablo.*^{FE.16}

Forlaso de *esti*

Esti ofte ne montras multe da signifo, sed servas preskaŭ nur kiel tenilo de verba finaĵo. Tial oni ofte proponis uzadon de nuda verba finaĵo anstataŭ *esti*: *En kastel' 'as vestiblo. Mastro 'as fore. Stelo 'as turnita. Por li la mond' 'as malfermita.* (La ekzemploj estas de K. KALOCsay en *Lingvo Stilo Formo*.) Tio tamen neniam fariĝis populara. Nur en poezio oni povas renkonti tiajn memstarajn finaĵojn. Verŝajne la risko de konfuzo estas tro granda, ĉar oni povas aŭdi la nudan finaĵon kiel parton de la antaŭa vorto. *En kastel' 'as vestiblo* povas soni kiel “*en kastelas vestiblo*”. *Stelo 'as turnita* povas soni kiel “*stelas turnita*”.

Verigo de perverba priskribo

Alia maniero forlas *esti* estas verbigi tiun priskribon, kiu *esti* ligas al la subjekto:

- *Kiu estas kuraĝa rajdi sur leono? → Kiu **kuraĝas** rajdi sur leono?*^{FE.7}
- *La virinoj estas malsanaj fizike kaj morale. → La virinoj **malsanas** fizike kaj morale.*^{M.1}
- *Ĉiu, kiu estas malsata, venu kaj manĝu. → Ĉiu, kiu **malsatas**, venu kaj manĝu!*^{Rn.11}
- *Ĉu ĝi estas videbla? → Ĉu ĝi **videblas**?*
- *Ili estus venintaj, se ili estus sciintaj pri la kunveno. → Ili **venintus**, se ili **sciintus** pri la kunveno.* Legu pli pri tiaj mallongigoj de kunmetitaj verboj en §28.4.3.
- *Estas necese fari tion. → **Necesas** fari tion*

Iuj opinias, ke estas eraro ĉi tiel verbigi vorton, kiu kutime estas A-vorto (aŭ E-vorto). Sed la ĉi-antaŭa ekzemplo kun *kuraĝas* estas el la *Fundamento*, kiu ankaŭ mencias la verbojn *sani*^{FE.42} kaj *malsani*^{FE.42}. Aliaj kutimaj verboj de tiu ĉi speco estas: *avari*^{PE.1876}, *fieri*^{PE.494}, *egali*^{M.177}, *sufici*^{FK.234}, *pravi*^{PE.1013}, *favori*^{Rz.85}, *utili*^{M.32}, *simili*^{FA2.65}, *rapidi*^{OV.412} k.t.p. Estas absurde deklari eraraj tiajn vortojn, kiuji troviĝas en la *Fundamento*, kaj kiuj estas vaste uzataj.

En iaj okazoj la verba formo estas tre malkutima, kaj oni normale uzas *esti* + A-vorton. Tiam ofte la nekutima verba formo esprimas nuancon specialan, pli viglan, pli atentigan, pli agan. Oni ne trouzu tiajn verbojn, ĉar tiam la speciala nuanco povus malaperi, kaj la lingvo malriĉiĝus. Ekz. oni normale ne diras *la ĉielo bluas*, sed *la ĉielo estas blua*. Oni sparu la verban formon por specialaj efektoj. Iafoje tamen la du formoj estas pli-malpli samnuancaj. Ekz. ne estas eĉ nuanca diferenco inter *pravi* kaj *esti prava*.

En multegaj okazoj la du formoj havas tute malsamajn signifojn. Radiko + verba finajo ne aŭtomate signifas “*esti ia*”. Ne eblas ekz. anstataŭ *ĝi estas ora* diri *ĝi oras*, ĉar *ori* signifas “kovri per oro”. Nek eblas anstataŭ *la bildo estas kolora* diri *la bildo koloras*, ĉar *kolori* signifas “doni sian koloron (al io)”. Nek eblas anstataŭ *la resundo estas korekta* (= “senerara”) diri *la resundo korektas*, ĉar *korekti* signifas “senerarigi”. La signifo de ĉiu verbo dependas de la signifo de ĝia radiko: §37.2.4.

31.2. Fariĝi kaj iĝi

La du verboj *fariĝi* kaj *iĝi* estas ambaŭ faritaj el la sufikso IĞ (§38.2.18), kaj ambaŭ montras ŝanĝon de stato sen ekstera kaŭzanto. La subjekto estas tio, kio ŝanĝigas. La rezulto de la ŝanĝo aperas kiel perverba priskribo. *Fariĝi* estas pli tradicia, sed *iĝi* fariĝas pli kaj pli ofta, ĉar ĝi estas pli mallonga:

- *La junu vidvino **fariĝis** denove **fianĉino**.*^{FE.33}
- *Si **fariĝis** tiel malaminda, ke sia propra patrino **sin forpelis de si**.*^{FE.23}
- ***Fariĝis nigre** antaŭ ŝiaj okuloj.*^{Rn.18} Sensubjekta frazo.

- *Karlo iĝis kuracisto.*
- *Ŝi iĝis tre kolera.*

Fariĝi estas ankaŭ uzata en frazoj, kie la subjekto mem estas la rezulto de la ŝanĝo. *Fariĝi* tiam signifas pli-malpli “fariĝi estanta”, “okazi”, “ekesti”. En tiaj frazoj oni uzas ankaŭ *estigi*, sed malofte *iĝi*. Se la signifo estas “kreiĝi” oni neniam uzas *iĝi*, sed nur *fariĝi*, *estigi* aŭ *ekesti*:

- *Fariĝis somero.*^{FA1.14}
- *Unu vesperon fariĝis granda uragano.*^{FA1.17}
- *Per la vorto de Dio fariĝis la ĉielo.*^{PsZ.33}

31.3. Havi

La verbo *havi* montras tute ĝenerale, ke la objekto apartenas al la subjekto. La aparteno povas esti poseda, porta, eca, interrilata, k.s.:

- *Mi havas centon da pomoj.*^{FE.14} = *Cento da pomoj apartenas al mi.*
- *Unu vidvino **havis** du filinojn.*^{FE.11} = *Al unu vidvino apartenis du filinoj.*
- *Kiam oni estas riĉa, oni **havas** multajn amikojn.*^{FE.16}
- *Mi **havas** nur unu bušon, sed mi **havas** du orelojn.*^{FE.12}
- *Kiun datorn ni **havas** hodiaŭ?*^{FE.12}
- *Tiu ĉi patrino varmege amis sian pli maljunan filinon, kaj en tiu sama tempo ŝi **havis** teruran malamon kontraŭ la pli juna.*^{FE.13}
- *Tiu ĉi urbo **havas** milionon da loĝantoj.*^{FE.14}

Se oni volas pli precize esprimi la apartenan rilaton, oni povas anstataŭ *havi* uzi ekz. *posedi, porti, teni* kaj aliajn verbojn.

Legu pli pri la diferenco inter *havi* kaj *aparteni* en §30.6.

Iuj lingvoj uzas verbon similan al *havi* por fari kunmetitajn verbojn. Tio ne ekzistas en Esperanto. Ne eblas diri **mi **havas** dirinta la veron**, **li **havis** veturis tien**, aŭ simile. En Esperanto oni normale uzas simplajn verboformojn (*diris, veturis* k.s.). Je bezono oni povas formi kunmetitajn verbojn (§28.4) per *esti*: *Mi estas dirinta la veron. Li estis veturinta tien.*

31.4. Fari

Estiga fari

Fari povas signifi “estigi el io”. La objekto de *fari* estas tio, kion la subjekto estigas:

- *La botisto **faras** botojn kaj ŝuojn.*^{FE.37}
- *La lignaĵisto **faras** tablojn, seĝojn kaj aliajn lignajn objektojn.*^{FE.37}
- *El la diritaj vortoj ni povas ankoraŭ **fari** aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finiĝoj kaj aliaj vortoj.*^{FE.30}
- *Ĉemizojn, kolumojn, manumojn kaj ceterajn similajn objektojn ni nomas tolajo, kvankam ili ne **estas faritaj** el tolo.*^{FE.35}

Fari kaj krei estas similaj. *Fari* emfazas, ke oni uzas ian materialon, aŭ kunmetas iajn partojn, dum *krei* emfazas, ke oni estigas el nenio, aŭ ke oni estigas ion tute novspecan. Sed ne ĉiam oni zorge diferencigas *fari kaj krei*: *Dio faris* [= kreis] *la du grandajn lumajojn.*^{Gn.1}

Estiga *fari* povas ankaŭ montri estigon de abstrakta rezulto. Normale la rezulto aperas kiel objekto:

- *Ni faris la kontrakton ne skribi, sed parolle.*^{FE.31}
- *Ni trovas bonan infanon, kiu faras ĝojon al siaj gepatroj.*^{FA1.68}
- *Antaŭ tri tagoj mi vizitis vian kuzon kaj mia vizito faris al li plezuron.*^{FE.20}
- *La sorto faris, ke ni ambaŭ kuſis sub unu tendo.*^{Rt.46} La *ke-frazo* estas objekto de *faris*.
- *Faru lume, varme kaj gaje.*^{BV.53} = *Faru tiel, ke fariĝu lume, varme kaj gaje.* Ĉi tie la rezulto aperas kiel E-vorto, kio estas malpli kutima ĉe *fari*.

Estiga *fari* povas montri kunmeton de la subjekto aŭ subjektoj. La objekto montras la rezulton de la kunmeto:

- *Sesdek minutoj faras unu horon.*^{FE.12}
- *Mil jaroj (aŭ milo da jaroj) faras miljaron.*^{FE.14}
- *La popoloj faros en konsento unu grandan rondon familian.*^{FK.298}
- *Kvin kaj sep faras dek du.*^{FE.12} $5 + 7 = 12$
- *Dek kaj dek faras dudek.*^{FE.12} $10 + 10 = 20$

Estiga *fari* povas signifi “agi tiel, ke la objekto ekestas ia aŭ io”. La rezulta eco aŭ identeco aperas kiel perverba priskribo de la objekto:

- *Vin mi volas fari mia edzo.*^{FA3.98} = *Mi volas fari tiel, ke vi ekestas mia edzo.*
- *Tiun domon oni faris malliberejo.*^{Ir.37}
- *Ĝi [la kolerego] faras vin ankoraŭ pli bela.*^{Rt.77}
- *Nia laboro kaj pacienco la mondona faros felicaj.*^{FK.302}
- *La Eternulo faris lin timata de ĉiuj nacioj.*^{Krl.1.14}

En tiaj ĉi frazoj *fari* tre similas al *igi* (§31.5). La diferenco estas, ke la perverba priskribo ĉe *fari* nur povas esti A-vorto aŭ O-vorto. Ĉe *igi* la rezulto normale estas I-verbo. *Fari* neniam aperas kun I-verba rezulto.

Aga fari

Fari povas signifi “plenumi agon”. La ago mem aperas kiel objekto:

- *Si faris facilan kapsaluton al la mastrino.*^{M.29} = *Si kapsalutis facile al la mastrino.*
- *Vi estas tiel bela, tiel bona kaj tiel honesta, ke mi devas fari al vi donacon.*^{FE.15} = ...ke mi devas donaci ion al vi.
- *Mi ne farus la eraron, se li antaŭe dirus al mi la veron.*^{FE.24}

Aga *fari* povas esti ĝeneralaj verboj, kiu reprezentas ĉian ajn agon. Tiam *fari* ofte kunlaboras kun tabelvorto:

- *Du homoj povas pli multe fari ol unu.*^{FE.12}
- *Li faris cion per la dek fingroj de siaj manoj.*^{FE.12}
- *Dio ĝuste faras, neniam eraras.*^{PE.345}
- *Ho, Dio! kion vi faras!*^{FE.26}
- *Li tuj faris [tion], kion mi volis, kaj mi dankis lin por la tuja plenumo de mia deziro.*^{FE.31}
- *Grandega hundo metis sur min sian antaŭan piedegon, kaj mi de teruro ne sciis, kion fari.*^{FE.38}
- *La maljuna ministro atente aŭskultis, por povi diri tion saman, kiam li revenos al la reĝo; kaj tiel li ankaŭ faris.*^{FA1.69}
- *La Izraelidoj faris, kiel diris Moseo.*^{Er.12}
- *Mi abonas la Gazeton de Anoncoj, kiel li ankaŭ faris.*^{FA3.40}

Nota: *Li faras nenion* kvazaŭ egalas al **li nenias** kun la neekzista tabelvorto **nenii**. *Li faris tiel* estas kvazaŭ egal al **li tias** kun la neekzista tabelverbo **tii**. Tiaj agaj tabelverboj tamen ne povus ekzisti, car iliaj U-formoj koliziis kun la ordinaraj tabelvortoj je U. Anstataue oni uzas *fari* + tabelvorton je O aŭ EL.

31.5. Igi

Igi = “kaŭzi, ke iu faru ian agon”. *Igi* estas farita el la sufikso IG (§38.2.17).

La subjekto de la verbo *igi* estas tiu, kiu kaŭzas, ke iu alia faru ian agon. La objekto estas tiu, kiu faru la agon. La rezulta ago, I-verbo, aperas kiel per-verba priskribo de la objekto:

- *Ni devas antaŭ ĉio igi lin, aboni la gazeton.*^{OV.144} = *Ni devas antaŭ ĉio faru tiel, ke li abonus la gazeton.*
- *En la lasta tempo li fervore laboris, por igi la francan registarono, en-konduki Esperanton en ĉiujn lernejojn.*^{OV.247}
- *La finiĝado de la tago igis ilin rapidi.*^{M.200}
- *Por ke mia silento ne igu vin pensi, ke mi ankaŭ apartenas al viaj mal-aprobantoj, mi rapidas trankviliĝi vin per kelkaj vortoj.*^{OV.549}

Iafoje, tre malofte, la rezulta I-verbo povas esti subkomprenebla:

- *Mi prenis kaj dissigelis [la leteron]. — Kiel do vi...? — Mi mem ne scias. Nenatura forto min igis.*^{Rz.92} = ...Nenatura forto min *igis preni* kaj *dissigeli* la leteron.

Klariga *igi*

Teorie oni povas disigi ĉiun verbon kun IG-sufikso al *igi* + rezulta esprimo. Tio povas esti maniero klarigi la precizan signifon de IG-verbo. En tia klariga uzo *igi* aperas ankaŭ kun A-vorta aŭ O-vorta rezulito:

- *Mi nigrigis ĝin. → Mi igis ĝin nigra.*
- *Tio disigis ilin. → Tio igis ilin disaj.*

- *La frosto glaciigis la lagon.* → *La frosto igis la lagon glacia.*
- *Ŝia patro edzinigis ŝin.* → *Ŝia patro igis ŝin edzino.*
- *Li enkadrigis la foton.* → *Li igis la foton enkadra (= tia, ke ĝi estis en kadro).*
- *Mi dormigis la bebon.* → *Mi igis la bebon dormanta.*
- *Li trinkigas sian ĉevalon.* → *Li igas sian ĉevalon trinkanta.*
- *Li trinkigas akvon (al la ĉevalo).* → *Li igas akvon trinkata (de la ĉevalo).*

Tiajn ĉi frazojn oni apenaŭ uzas en ordinara lingvaĵo, sed ĉefe por klarigi la precizan signifon de IG-verbo. Kutime oni uzas *igi* nur kun I-verboj. Ĉe A-vorto aŭ O-vorto oni normale uzas *fari* (§31.4).

Igi neniam signifas “krei” aŭ “produkti”. Ne eblas diri: **Dio igis la mondon.* * **La ŝuisto igis botojn al mi.** La objekto de *igi* ne povas esti la rezulto de la ago. Oni devas diri: *Dio kreis la mondon. La ŝuisto faris botojn al mi.*

31.6. Lasi

Lasi baze signifas “permesi” kaj “ne malhelpi”. La preciza signifo povas esti ekz. “permesi ke io restu (en loko aŭ en stato), permusi ke io foriru, ne malhelpi ke io ŝangiĝu, ne malhelpi ke io agu, ne plu teni, ne plu fari” k.t.p.:

- *Šteliston neniu **lasas** en sian domon.*^{FE.37} = *Neniu permisas al štelisto eniri en lian domon.*
- *Iru kun mi, bela Sara, en alian landon, ni **lasu** la malfelicon malantaŭ ni.*^{Rn.15} = ...la malfelicon ni ne kunportu.
- *La tie kreskantaj beroj **lasas** post si en la mano, kiu ilin deſiras, neforigeblan makulon.*^{BV.7} Makulo restas en la mano.
- ***Lasu** la ŝercojn, Aleĉjo!*^{M.56} = *Ne plu ŝercu!*
- *Eble vi **lasos** ĉe mi vian adreson?*^{M.61} = *Eble vi donos al mi vian adreson antaŭ ol vi foriros?*
- ***Lasu** min! ekkrii Marta jam laŭte kaj kun dolorgemo, kaj kun spasma forto ŝi ektiris sian brakon.*^{M.161} = *Ne plu tenu min!...*
- *Mian pekon Vi ne **lasos** senpuna.*^{Ij.10} = *Vi ne permisos, ke mia peko restu senpuna.*
- *La preĝejajn spiritojn ni laŭ mia opinio ne devas **lasi** sen invito.*^{FA2.93} = *Ni devas malhelpi, ke ili restu sen invito.*

Lasi kun I-verbo

Ofte *lasi* aperas kune kun I-verbo. *Lasi* tiam signifas “permusi, ke la objekto faru la agon de la I-verbo”:

- *Mi estas tre laca, **lasu** min nun iom dormeti.*^{FA2.91} = ...*lasu*, ke mi nun iom dormetu.

- *Si sidis kaj **lasis** la venton ludi kun siaj longaj haroj.*^{FA1.53} = ...*lasis, ke la vento ludis...*

Iafoje la objekto de *lasi* (la senca subjekto de la I-verbo) estas forlasita:

- *La devigata senlaboreco premis sin terure, ne **lasis** dormi.*^{M.65} = ...*ne lasis sin dormi.* = ...*ne lasis, ke si dormu.*

Iafoje oni metas la objekton de *lasi* post la I-verbo:

- *Ili perdas la kuraĝon kaj **lasas** fali **la manojn**.*^{OV.158} = ...*lasas, ke la manoj falu.*
- *Zorgu vivon vian kaj **lasu** vivi **alian**.*^{PE.2630} = ...*lasu, ke alia [persono] vivu.*
- *Nur unu fojon en jaro oni povis **lasi** kanti **la birdon**, kaj eĉ tio ĉi estis granda risko.*^{FA2.30} = ...*lasi, ke la birdo kantu...*

Se la I-verbo mem estas objekta verbo, ofte nur la kunteksto povas montri, ĉu la objekto apartenas al *lasi* aŭ al la I-verbo:

- *Se mi estus sur lia loko, mi ne **lasus** tenti **min** al tio.*^{FA1.115} Verŝajne *min* estas objekto de *tenti*: ...*mi ne lasus, ke oni tentu min al tio.* Tiel ankaŭ efektive estas laŭ la kunteksto, sed teorie *min* ankaŭ povus esti objekto de *lasi*, kaj do senca subjekto de *tenti*: ...*mi ne lasus, ke mi tentu [iun] al tio.*
- *Mi **lasis** **min** moki.*^{Gm.58} = *Mi lasis, ke mi moku iun.* Aŭ: *Mi lasis, ke oni moku min.* Ambaŭ signifoj eblas. La kunteksto montras, ke la dua signifo estas ĝusta.
- *Mi **lasis** **ilin** tute ĉirkaufermi.*^{Rt.67} = *Mi lasis, ke ili tute ĉirkaufermu [ion].* Aŭ: *Mi lasis, ke io tute ĉirkaufermu ilin.* La efektiva kunteksto montras, ke la dua signifo validas.

Se ĉeestas du objektoj, unu devas esti objekto de *lasi*, kaj la alia devas esti objekto de la I-verbo. Tiam oni nepre metu la du objektojn ĉe siaj respektivaj verboj tiel, ke la signifo estu klara:

- *Mi ne povis **lasi** **ilin** detrui **mian** **laboron**.* *Ilin* estas objekto de *lasi* (kaj senca subjekto de *detrui*). *Mian laboron* estas objekto de *detrui*.

En tiaj ĉi frazoj la senca subjekto de la I-verbo povas ankaŭ esti *al-komplemento*:

- *Ni **lasu** **al** **la amaso**, taksi **la aperojn** laŭ **ilia** **ekstera brilo**.*^{OV.158} = *Ni lasu, ke la amaso taksu la aperojn laŭ ilia ekstera brilo.*

Kiam la senca subjekto de I-verbo ne ĉeestas en la frazo, oni ofte traktas *lasi* + I-verbon kiel unu kompleksan verbon. Tio povas influi la uzon de *si* (§11.6.2).

Aga de-komplemento ĉe *lasi* + I-verbo

Ĉe *lasi* + I-verbo oni iafoje uzas *de* por montri la sencan subjekton de la I-verbo. Tio eblas nur se la subjekto kaj la objekto de *lasi* estas identaj:

- *Si tenis lian kapon super la akvo kaj lasis sin peli de la ondoj*, kien ili volis.^{FA1.56} = ...lasis, ke la ondoj pelu ŝin... *Si* (subjekto de *lasis*) kaj *sin* (objekto de *lasis*) estas la sama persono.

En tiaj ĉi frazoj oni povas kompreni la I-verbon pasive:

- *Si lasis sin peli de la ondoj*. = *Si lasis sin esti pelata de la ondoj*.
- *Mi lasis min delogi de ŝi*. = *Mi lasis min esti delegita de ŝi*.

Tio klarigas, ke oni povas uzi *de*-komplementon por la aganto, ĉar *de* estas ĝuste tiel uzata en pasivaj frazoj (§29.1).

Rimarku, ke tia ĉi uzo de aga *de*-komplemento ĉe aktivforma verbo eblas nur ĉe *lasi*, kaj nur kiam la subjekto kaj objekto de *lasi* estas identaj.

Lasi anstataŭ igi

Lasi kaj *igi* havas kune kun I-verbo similetajn signifojn, sed estas diferenco: *Igi* + I-verbo = “agi tiel, ke iu faru ion”. *Lasi* + I-verbo = “ne malhelpi, ke iu faru ion”. *Igi* montras aktivan kaŭzadon de ago, dum *lasi* montras pasivan permeson:

- *Mi igis lin labori*. = *Mi instigis lin labori*. *Mi konvinkis lin, ke li laboru*.
- *Mi lasis lin labori*. = *Mi permesis (ne malhelpis, ne kontraŭstaris) lian laboradon*.

Zamenhof pro nacilingva influo iafoje uzis *lasi* + I-verbon pri aktiva kaŭzado: *Li lasis fari al ŝi viran vestaĵon*.^{FA1.63} = *Li igis tajloron fari al ŝi viran vestaĵon*. Ne temas pri permesado, sed pri aktiva taskado. Tia uzo de *lasi* estas evitinda. Diru prefere: *Li farigis al ŝi viran vestaĵon*.

31.7. Povi, devi kaj voli

Povi, devi kaj voli estas tre gravaj verboj. Oni ofte nomas ilin helpverboj, ĉar *povi, devi* aŭ *voli* + I-verbo (§27.3.1) estas kvazaŭ unu kompleksa verbo. La I-verbo en tia kompleksa verbo principe estas objekto de la helpverbo. La objekto de *povi* kaj *devi* estas ĉiam I-verbo. *Voli* ankaŭ povas havi alispecajn objektojn.

31.7.1. Povi

Povi montras agon aŭ staton, kiu estas ebla por la subjekto, ĉu pro kapablo, lerteco, forteco, potenco de la subjekto, ĉu pro la cirkonstancoj, ĉu pro rajto aŭ permeso. Nur la konteksto povas montri la precizan signifon.

Tio, kio estas ebla por la subjekto, estas montrata de I-verbo. *Povi* kaj la I-verbo havas ĉiam la saman subjekton:

- *Du homoj povas pli multe fari ol unu*.^{FE.12}
- *Ĉiu, kiu ŝin vidis, povis pensi, ke li vidas la patronon*.^{FE.11}
- *En malbona vetero oni povas facile malvarmumi*.^{FE.42}
- *Starante ekstere, li povis vidi nur la eksteran flankon de nia domo*.^{FE.31}

- *El la diritaj vortoj ni **povas** ankoraŭ fari aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finiĝoj kaj aliaj vortoj.*^{FE.30}
- *Hodiaŭ en la nokto **povas** ja fali hajlo kaj ĉion forbatu.*^{RT.80}
- **Povas esti**, ke oni estas maljustaj koncerne ilin.^{FA2.94} La *ke*-frazo estas subjekto de *povas*.
- *Ŝi suprenfaldis sian jupeton, por **povi** kuri pli rapide.*^{FA2.60}

Iafoje la I-verbo estas subkomprenata:

- *Mi faros ĉion, kion mi **povos**, por trovi por vi konforman okupon.*^{M.36} = ...*kion mi povos fari...*
- *Kion oni volas, tion oni **povas**.*^{PE.941} = ...*tion oni povas fari.*
- *Li rapidis, kiel li nur **povis**.*^{FA2.12} = ...*kiel li nur povis rapidi.*
- *Kiu devas, tiu **povas**.*^{PE.982} Mankas tio, kion oni povas fari, ĉar temas pri povo rilate al ĉia ajn ago.

Kiam necesas montri klare la kaŭzon de la eblo, oni uzu *kapabli, rajti, esti eble, esti permesite* k.t.p., sed plej ofte *povi* suficias.

Nota: Multfoje oni provis enkonduki la superfluan verbon **darfi** ≈ “rajti”, sed ĉiam vane. Ĝi neniam fariĝis Esperanta vorto. Ne uzu ĝin.

31.7.2. *Devi*

Devi montras agon aŭ staton, kiu estas (pli-malpli) neevitebla por la subjekto, ĉu pro eksteraj cirkonstancoj, ĉu pro volo de alia persono, ĉu pro malpermeso, ĉu pro io alia. Nur la kunteksto povas montri la precizan signifon.

Tio, kio estas neevitebla por la subjekto, estas montrata de I-verbo. *Devi* kaj la I-verbo havas ĉiam la saman subjekton:

- *Vi estas tiel bela, tiel bona kaj tiel honesta, ke mi **devas fari** al vi donacon.*^{FE.15}
- *Tiu ĉi malfeliĉa infano **devis** du fojojn en ĉiu tago iri ĉerpi akvon en tre malproksima loko.*^{FE.13}
- *Homo, kiun oni **devas jugi** estas jugoto.*^{FE.22}
- *La tranĉilo estis tiel malakra, ke mi ne povis tranĉi per ĝi la viandon kaj mi **devis uzi** mian poŝan tranĉilon.*^{FE.34}
- *La ŝipanoj **devas obe** la ŝipestrон.*^{FE.37}
- *Ŝi ne estas tia, kia **devas esti** regino.*^{FA1.112}
- *Prezentu al vi kiel tiuj arboj **devis brili** en la suna lumo!*^{FA2.89} = ...*kiel tiuj arboj certe brilis...*

Devi kun AS-finaĵo iafoje similas al OS-formo:

- *Venis al mi ia dezirego vidi vin ankoraŭ unu fojon antaŭ via morto, ĉar morti iam vi ja **devas**.*^{FA2.136} = ...*ĉar sendube vi iam ja mortos.*
- *Li **devas** jam baldaŭ veni, sinjoro.*^{BV.59} = *Sendube li jam baldaŭ venos, sinjoro.*

Devi kun IS-finaĵo povas iafoje montri, ke io estis intencata aŭ antaŭvidata. Tiam *devis* egalas pli-malpli al *estis ...onta aŭ estis ...ota*:

- *Sur la korto [...] staris nefermita ĉerko [...], ĉar en tiu antaŭtagmezo devis okazi la enterigo.*^{FA3.17} ≈ ...*estis okazonta* la enterigo.
- *Granda koncerto devis esti donata.*^{FA3.50} ≈ ...*estis donata*.

Iafoje la I-verbo estas subkomprenebla:

- *Mi pagis, al kiu oni devis.*^{M.6} = ...*al kiu oni devis pagi*.
- *Kiu devas, tiu povas.*^{PE.982} Mankas tio, kion oni devas fari, ĉar temas pri devo rilate al ĉiaj agoj.

Kiam necesas montri klare, ke temas pri devo pro ies volo, oni uzu esprimojn kun *oni volas ke..., esti devigita* k.t.p.

31.7.3. Voli

Voli montras deziron aŭ intencion de la subjekto. La dezirata afero aperas kiel objekto, kiu plej ofte estas I-verbo.

Kiam *voli* estas uzata kun I-verbo, *vولي* kaj la I-verbo nepre havas la saman subjekton:

- *Prenu mem akvon, se vi volas trinki.*^{FE.19}
- *Mi volis lin batu, sed li forkuris de mi.*^{FE.18}
- *Ŝi volas danci.*^{FE.20}
- *Mi volas diri al vi la veron.*^{FE.24}
- *Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklar-aĵon.*^{FE.35}
- *Ŝi edziniĝis kun sia kuzo, kvankam ŝiaj gepatroj volis ŝin edzinigi kun alia persono.*^{FE.39}

Kiam la objekto de *voli* estas *ke*-frazo, la dezirata ago estas ago de la subjekto de la *ke*-frazo (normale malsama al la subjekto de *voli*):

- “*Mi volas ke vi tien iru,” diris la patrino, “*kaj iru tuj!*”*^{FE.19}
- *Mi volas, ke tio, kion mi diris, estu vera.*^{FE.24}

Kiam la objekto de *voli* estas O-vorto aŭ O-vorteca vorteto, nur la kunteksto povas montri, ĉu temas pri ago de la subjekto de *voli* aŭ pri ago de iu alia:

- *Mi volas ion, sed mi ne scias kion.* *Ion* kaj *kion* reprezentas ian agon deziratan de la subjekto. Ĉu estas ago de la subjekto, aŭ de iu alia, tion oni ne scias.
- *Mi volas la samon, kiel vi.* La objekto povas ĉi tie montri ian deziratan agon, sed ĝi ankaŭ povas montri *ion*, *kion* la subjekto volas havi (vidu ĉi-poste).
- *Li tuj faris, kion mi volis, kaj mi dankis lin por la tuja plenumo de mia deziro.*^{FE.31}

Ĉi tia objekto de *voli* povas ankaŭ esti afero, kiun la subjekto volas havi, akiri aŭ ricevi. Oni povus diri, ke *havi* aŭ alia verbo estas subkompreneata:

- *Mi ne volas tiun ĉi supon, donu al mi alian.*^{Rz.27} = *Mi ne volas havi (ricevi, manĝi...) tiun ĉi supon...*
- *Se vi volas filinon, flatu la patrinon.*^{PE.2311}
- Kion vi *volas de mi, sinjoro?*^{M.173} Ĉi tie *kion* montras agon aŭ aferon.

Iafoje *voli* aperas kun direkta esprimo, kiu montras lokon, kien la subjekto volas iri. Oni povus diri, ke ia mova verbo estas subkompreneata:

- *Mi volas en militon!*^{FA2.148} = *Mi volas iri en militon.*
- *Mi volas en la kalešon!*^{FA2.67}
- *Vi volas malsupren, al via knabo!*^{FA4.140}

Senobjekta *voli*

Voli estas ankaŭ uzata memstare sen objekto. Tiam *voli* signifas, ke la subjekto ĝenerale havas (fortan) volon, deziron aŭ intencon. Povas ankaŭ esti, ke la volata ago aŭ afero estas subkompreneata:

- *Se “*si*” volas, ĉu oni povas tiam ion kontraŭfari?*^{Gm.52}
- *Voli aŭ ne voli neniu malpermisas.*^{PE.2612}

Ĝentila *voli*

Oni ofte uzas *voli* en ĝentilaj petoj k.s. *Voli* montras, ke ankaŭ la volo de la alparolato estas grava. Precipe ofta estas la kunmetaĵo *bonvoli*:

- *Aǔskultu, ĉu vi volas alporti ĉi tion de mi al la maljuna homo tie?*^{FA2.144} ≈ *Alportu ĉi tion...*
- *Ĉu vi ne volas esti tiel bona kaj venigi por mi droškon?*^{FA1.75} ≈ *Venigu por mi droškon.*
- *Volu sidiĝi kaj iom ripozi.*^{M.125} ≈ *Sidiĝu kaj iom ripozu.*
- *Permesu, ke virino, kiun vi bonvolis elekti kiel objekton de via amuziĝo, ripetu al vi la vortojn de malnova fablo.*^{M.173}
- *Bonvolu fermi la pordon!*

Legu pli pri *bonvolu* en §26.3.

31.7.4. Neado de *povi*, *devi* kaj *voli*

Normale *ne* staras ĝuste antaŭ tio, kion ĝi neas (§21). Logike estas do diferenco inter *ne* *povi* kaj *povi ne*, inter *ne* *voli* kaj *voli ne*, kaj inter *ne* *devi* kaj *devi ne*.

Povi + ne

Zamenhof zorge diferencigis *ne* *povi* (ofte uzeblan) kaj *povi ne* (uzeblan nur malofte).

Ne *povi* signifas, ke mankas povo fari ion:

- *Mi ne povas iri.* Mankas povo iri.
- *Li estas tiel dika, ke li ne povas trairi tra nia mallarĝa pordo.*^{FE.33}
- *Fizikiston oni ne povas nomi fiziko, ĉar fiziko estas la nomo de la scienco mem.*^{FE.32}
- *La tranĉilo estis tiel malakra, ke mi ne povis tranĉi per ĝi la viandon.*^{FE.34}

Povi ne signifas, ke ja ekzistas povo, nome povo eviti ion:

- *Mi povas ne iri.* Ekzistas povo eviti iradon.
- *Se la samovaro ne volas kanti, [...] ĝi povas ne kanti.*^{FA1.130} Ĝi povas eviti kantadon. Ĝi ne devas kanti.
- *La personoj, kiuj ne komprenas la uzadon de la artikolo, povas en la unua tempo tute ne uzi la artikolon.*^{FE.27} Estas al ili permesate eviti la artikolon.

Eblas eĉ kombini la du signifojn al *ne povis ne*, kio signifas, ke mankas la povo eviti ion:

- *Mi ne povas ne iri.* = *Mi devas iri, ĉar mankas la povo eviti iradon.*
- *Li tion faradis tiel lerte, ke oni ne povis ne ridi.*^{FA2.53} Estis neeviteble ridi.

Devi + ne

Principe estas granda diferenco inter *ne devi* kaj *devi ne*. *Ne devi* logike signifas, ke mankas devo fari ion, ke regas libereco. *Devi ne* logike signifas, ke ekzistas devo eviti ion, ke mankas libereco. Tamen Zamenhof uzis *ne devi* kaj *devi ne* sendistinge. Normale li uzis *ne devi*, iafoje *devi ne*. La efektiva signifo estas tamen preskaŭ ĉiam “*devi ne*”:

- *Oni ne devas havi tro multe da konfido al si mem.*^{M.170} = *Oni devas ne havi tro da konfido al si mem.*
- *Ši surmetis la ruĝajn ŝuojn — tion ŝi ja povis fari — sed tiam ŝi iris al la balo kaj komencis danci, kaj tion ŝi ne devis fari.*^{FA2.100} = ...*kaj tion ŝi devis ne fari.*
- *Pri gustoj oni disputi ne devas.*^{PE.2084} = *Pri gustoj oni devas ne disputi.*
- *Memoru bone, ke de la komenco ĝis la fino de tiu laboro, se ĝi daŭrus eĉ jarojn, vi ne devas paroli; la unua vorto, kiu eliros el viaj lipoj, frapos kiel mortiga ponardo la koron de viaj fratoj.*^{FA1.109} = ...*vi devas ne paroli...*
- *Mi ne devas agi kontraŭ mia konscienco.*^{M.58} = *Mi devas ne agi kontraŭ mia konscienco.*
- *Lernolibron oni devas ne tralegi, sed tralerni.*^{FE.31} La kontrasto inter *tralegi* kaj *sed tralerni* estas pli klara kun la logika vortordo *devi ne*.

La logikan signifon de *ne devi* Zamenhof normale esprimis per *ne bezoni*. Oni povas ankaŭ uzi *ne esti necese*:

- *Vi ne bezonas tiel rapidi.*^{FA1.6} = *Ne ekzistas devo por vi tiel rapidi.*

- *Kiu bone agas, timi ne bezonas.*^{PE.972} = *Kiu bone agas, por tiu ne ekzistas devo timi.*
- *Ne estas necese, ke vi tien iru.* = *Ne ekzistas devo por vi tien iri.*

Ĉion ĉi kaŭzis verŝajne, ke *ne* kutime staras antaŭ la ĉefverbo. Precipe influis la simileco kun *ne povis*, kiu estas la plej kutima nea formo de tiu verbo. Ĉe *devi* la inversa signifo estas la plej kutima, sed Zamenhof elektis uzi la plej kutiman formon por la plej kutima signifo.

Normale oni ankoraŭ sekvas la Zamenhofan uzadon de *ne devi*, sed multaj nun efektive uzas *ne devi* kaj *devi ne* laŭ iliaj logikaj signifoj. Tio povas iafoje eventuale estigi konfuzon kaj miskomprenon.

En la parolo oni ofte distingas per akcentado. Se temas pri manko de devo, oni emfaze akcentas je *devi*. Alie oni akcentas alian vorton:

- *Vi ne devas iri tien.* Akcento je *devas*. = *Ne ekzistas devo por vi iri tien.*
- *Vi ne devas iri tien.* Akcento je *iri*. = *Vi devas ne iri tien.*

Voli + ne

La diferenco inter *ne voli* kaj *vولي* ne praktike estas tiel malgranda, ke ne gravas, kiun formon oni uzas. Normale oni uzas *ne voli*:

- *Mi ne volas iri.* Mankas volo iri, aŭ ekzistas volo ne iri.
- *Aleksandro ne volas lerni, kaj tial mi batas Aleksandron.*^{FE.9}
- *Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklar-
aĵon.*^{FE.35}
- *Mi ne volas malhelpi vian ĝojon.*^{FA1.44}

31.7.5. Povus, devus kaj volus

La verba finaĵo US (§26.4) normale montras, ke temas pri nereala, imagata ago, sed la formoj *povus*, *devus* kaj *volus* ricevis specialan signifon. Plej ofte ili signifas, ke la devo, povo aŭ volo estas reala, sed ke oni verŝajne ne sekvas ĝin:

- *Mi devus labori.* = *Ja ekzistas por mi devo labori, sed verŝajne mi tamen ne laboros.*
- *Mi povus foriri.* = *Eblas al mi foriri, sed mi verŝajne tamen restos.*
- *Mi volus helpi al vi.* = *Mi ja volas helpi al vi, sed tio verŝajne ne eblas.*
- *Ili iris, sed ĝuste en la direkto ĝuste kontraŭa al tiu, en kiu ili devus
iri.*^{FA3.89}
- *Mi povus ĵuri al vi, ke ili estas sinceraj.*^{Rt.73} Verŝajne mi tamen ne ĵuros, ĉar ne necesas.
- *Volus kato fiŝojn, sed la akvon ĝi timas.*^{PE.2616}

En la sekvaj ekzemploj temas tamen pri tute normala uzo de la US-finaĵo:

- En grupo respektege staris en angulo la pastraro de la ĉirkaŭaĵo, kvazaŭ *devus* okazi enterigo, sed tie estis gaja festo, ĝi nur ankoraŭ ne sufice ek-movigis.^{FA3.49} La devo estis nur ŝajno.
- Kelke da fojoj ŝi malfermis la bušon, kvazaŭ ŝi *volus* ion diri, sed mankis al ŝi la voĉo.^{M¹²⁹} Estis nura ŝajno, ke ŝi volis ion diri. Ankaŭ estis ŝajno, ke pro manko de voĉo ŝi nenion diris. Tion, ke la tuta subfrazo estas imaga, montras tre klare la vorteto *kvazaŭ* (§33.7).

31.8. Komenci, fini, daŭrigi, ĉesi

Komenci kaj fini

Komenci kaj *fini* estas objektaj verboj. *Komenci* = “kaŭzi, ke io eniru en sian komencan fazon”. *Finis* = “kaŭzi, ke io eniru en sian finan fazon, ke io atingu sian finon”. Se la objekto estas I-verbo, ĝia senca subjekto estas la subjekto de *komenci* aŭ *fini*:

- *Ili volas nun ankaŭ komenci kanti.*^{FA2.123} ≈ *Ili volas nun ankaŭ komenci la kantadon.*
- *Salomonon finis pregi.*^{R^{g1.8}} ≈ *Salomonon finis sian preĝadon.*
- *Ŝi komencis interparoli kun li.* ≈ *Ŝi [...] komencis interparolon kun li.*^{BV⁸⁷}
- *Kiam mi finos labori, mi serĉos mian horloĝon.* ≈ *Kiam mi finos mian laboron, mi serĉos mian horloĝon.*^{FE²⁰}

Legu pri la diferenco inter *komenci* kaj *komenciĝi*, kaj inter *fini* kaj *finiĝi* en §38.2.18.

Daŭrigi

Daŭrigi devenas de la verbo *daŭri*. *Daŭri* = “plu esti, plu okazi”. *Daŭrigi* = “kaŭzi, ke io plu estu aŭ plu okazu”. *Daŭrigi* estas objekta verbo. Ĝia objekto povas esti ordinara O-vorto aŭ O-vorteca vorteto, sed ĝi ankaŭ povas esti I-verbo. Se la objekto estas I-verbo, ĝia senca subjekto estas la subjekto de *daŭrigi*:

- *Ili daŭrigis sian interrompitan interparoladon.*^{M²⁰⁴} = *Ili rekomencis interparoli post la interrompo.*
- *Mi estis elektita por tri jaroj laŭ la volo de la nobelaro kaj mi daŭrigadis mian oficon ĝis la nuna tempo.*^{R^{z.57}} = ...*mi plu oficis ĝis la nuna tempo.*
- *La morto daŭrigis rigardi lin per siaj grandaj malplenaj okulkavoj.*^{FA2.30} ≈ *La morto daŭrigis sian rigardadon de li...*
- *Kial mi ne daŭrigis sonĝi?*^{RT⁴³} ≈ *Kial mi ne daŭrigis mian sonĝadon?*
- “*Ho jes,*” ŝi respondis kun gaja rido kaj *daŭrigis kudri diligente.*^{BV⁴³} ≈ ...*kaj daŭrigis sian diligentan kudradon.*

Ĉesi

Ĉesi estas senobjekta verbo. Ĝi havas du signifojn:
“komenci ne plu esti aŭ okazi”

“komenci ne plu agi (pri io)”

En la unua signifo la subjekto de *ĉesi* montras tion, kio komencas ne plu esti aŭ ne plu okazi. Tiam *ĉesi* ne estas uzata kune kun I-verbo. En tiaj ĉi frazoj *ĉesi* similas al *finiĝi*:

- *La muziko silentigis kaj la dancado ĉesis.*^{BV.59}
- *Ĉesis la pluovo.*

En la dua signifo *ĉesi* estas uzebla kune kun *en*-komplemento, *kun*-komplemento, *pri*-komplemento, aŭ simile, kiu montras agon. La subjekto estas tiu, kiu komencas ne plu fari tiun agon. La komplemento tamen plej ofte estas I-verbo. Tiam la rolvorteto forfalas (§27.1), kiel kutime ĉe I-verboj:

- *Ili jam obstine celados al ĝi ĉiam pli kaj pli ne ĉesos en sia celado tiel longe, ĝis ili la aferon atingos.*^{OV.286}
- *Ĉesu do fine kun viaj plorkantoj!*^{FA1.90}
- *La infano ne ĉesas petoli.*^{FE.20} ≈ *La infano ne ĉesas en sia petolado.*
- *Oni postulas, ke mi nepre ĉesu fumi.*^{L2.297} ≈ ...ke mi nepre ĉesu pri fumado.
- *La patro de Antono ĉesis esti riĉa komercisto.*^{FA3.144} ≈ "...ĉesis pri sia komercista estado."

Ofte oni diras, ke I-verbo post *ĉesi* estas objekto, sed tio ne estas ebla, ĉar *ĉesi* estas senobjekta verbo. *Ĉesi* + I-verbo similas al ekz. *sukcesi*, *góji* kaj *honti* + I-verbo: *Feliĉe mi sukcesis ekbruligi la fajron.*^{FA3.152} ≈ *Mi sukcesis en ekbruligado de la fajro.* / *Mi gójas vin vidi.*^{H.15} ≈ ...*gójas pri vidado de vi.* / *Kaj vi ne hontas fanfaroni per ĉi tio?*^{Rt.19} ≈ *Kaj vi ne hontas pri fanfaronado per ĉi tio?*

El *ĉesi* oni povas fari la objektan verbon *ĉesigi*. Pro tio, ke *ĉesi* havas du signifojn, ankaŭ *ĉesigi* ricevas teorie du signifojn:

“kaŭzi, ke io komencu ne plu esti aŭ okazi”

“kaŭzi, ke io komencu ne plu agi (pri io)”

Praktike oni uzas nur la unuan signifon:

- *Clemency fine ĉesigis sian senesperan penadon.*^{BV.72} Si agis tiel, ke la penado ĉesis.
- *Oni ĉesigis la dancardon.* Oni agis tiel, ke la dancado ĉesis.
- *Io ĉesigis la pluvon.* Io kaŭzis, ke la pluvado ĉesis.

Oni povus teorie uzi I-verban objekton, ekz.: *Nepre ĉesigu fumi.* = *Nepre igu la fumadon ĉesi.* En la praktiko oni uzas tamen nur *ĉesi* antaŭ I-verboj, ĉar ĝi estas pli mallonga, kaj donas praktike la saman signifon.

La dua signifo de *ĉesigi* donus frazojn kiel: *Ili ĉesigis lin pri lia fiagado.* = *Ili kaŭzis, ke li ĉesis pri sia fiagado.* En la praktiko tiaj frazoj ne aperas.

Malsimetrio inter daŭrigi kaj ĉesi

Ĉe I-verboj oni uzas *daŭrigi* kaj *ĉesi*, sed ne *daŭri* nek *ĉesigi*. Tio aspektas malsimetrio. La malsimetrio ekzistas jam ĝuste *daŭri* kaj *ĉesi*. *Ĉesi* havas duan signifon, “komenci ne plu agi (pri io)”, kiu estas uzebla antaŭ I-verbo, dum *daŭri* ne havas tian signifon. Se *daŭri* signifus ankaŭ “plu agi (pri io)”, tiam oni povus diri ekz. **li daŭris pri fumado** kaj **li daŭris fumi**, simile al *li ĉesis pri fumado* kaj *li ĉesis fumi*. *Daŭrigi* tamen havas signifon, kiu taŭgas ĉe I-verbo: *Li daŭrigis la fumadon*. *Li daŭrigis fumi*. = *Li igis la fumadon plu okazi*. Ankaŭ *ĉesigi* havas signifon, kiu taŭgas ĉe I-verbo, sed oni ne bezonas uzi *ĉesigi*, ĉar simpla *ĉesi* suficias. Eblas krei simetrian, se oni ekuzus *ĉesigi* antaŭ I-verboj. Tio estus tute logika. La lingvo tiam fariĝus pli simetria (kaj ankaŭ pli peza), sed kial ŝangi plene logikan lingvouzon nur por krei suprajn simetrian?

Hezito pri daŭrigi + I-verbo

Tradicie oni hezitas uzi *daŭrigi* + I-verbon. Tiu hezito estas senbaza. *Daŭrigi iri* = *igi iradon daŭri*. Komparu kun *komenci iri* = *igi iradon komencigi*. Se *komenci* povas esti uzata kun I-verba objekto, tiam ankaŭ *daŭrigi* povas esti tiel uzata.

Note: Zamenhof verkis konfuzitan klarigon, kie li malkonsilis uzi *daŭrigi* + I-verbon (*Lingvaj Respondejoj* p. 17). Sed li ne obeis sian propran konsilon, kaj ja uzis *daŭrigi* + I-verbon. Nun oni pli malpli tute libere uzadas *daŭrigi* tiel, kio estas tute logika kaj oportuna.

32. Frazospecoj

32.1. Fraztipoj kaj frazfunkcioj

Ekzistas kvar ĝeneralaj fraztipoj: deklaraj, demandaj, ordonaj kaj ekkriaj frazoj. Ili respondas principe al kvar malsamaj komunikaj celoj, sed ne ĉiam la vera celo de frazo kongruas kun ĝia formo.

Deklaraj frazoj

Deklara frazo estas la baza tipo de frazo. Per tia frazo oni transdonas informojn, sed ĝi povas ankaŭ plenumi aliajn taskojn. Deklara frazo ne havas ian specialan signon:

- *Leono estas besto.*^{FE.5} Simpla informo.
- *Li amas min, sed mi lin ne amas.*^{FE.18} La frazo povas esti klarigo de agmaniero: *Tial mi evitas lin.*
- *La rozo apartenas al Teodoro.*^{FE.5} Povas kaŝigi admono: *Do, vi ne prenu ĝin.*
- *La suno brilas.*^{FE.5} La frazo povas esti invito: *Do, mi proponas, ke ni iru eksteren.*
- *Baldaŭ pluvos.* La frazo ŝajne estas transdono de faktaj informoj, sed temas vere nur pri opinio de la diranto. Ĝi eble ankaŭ estas propono iri endomen.
- *Mi sincere pardonpetas pro la malfruiĝo.* La frazo estas informa el pure gramatika vidpunkto, sed la vera celo estas peto. La signifo do proksimiĝas al: *Pardonu min pro la malfruiĝo!*
- *Mi pardonas al vi!* La frazo ne nur rakontas, ke okazas pardonon. Ĝi ankaŭ servas por plenumi la pardonon. La eldiro de la frazo estas la pardonon mem. Se la frazo ne estus eldirita, la pardonon ne vere okazus.

Demandaj frazoj

Demandaj frazo servas baze por serĉi informon. Demandaj frazo havas demandan vorton, kiu normale staras komence de la frazo. *Jes/ne*-demandoj kaj alternativ-demandoj komenciĝas per *ĉu*. Aliaj demandoj komenciĝas per tabelvorto je KI:

- *Ĉu vi jam trovis vian horloĝon?*^{FE.20}
- *Ĉu hodiaŭ estas varme aŭ malvarme?*^{FE.25}
- *Kie estas la libro kaj la krajono?*^{FE.6}
- *Kiun daton ni havas hodiaŭ?*^{FE.12}
- *Ĉu vi havas korktirilon, por malŝtopi la botelon?*^{FE.34} La frazo ŝajne serĉas informon, sed fakte ĝi estas peto transdoni korktirilon (se tia trovigas). Estus absurde simple respondi "jes", ĉar tio ne respondus al la reala senco de la frazo. Ĝusta reago estas aŭ nea respondego, transdono de korktirilo, aŭ montro, kie korktirilo trovigas.

- *Kien vi iras?*^{FE.26} Povus kaŝigi informo, ke la demandanto eventuale volus kumiri.
- *Ĉu vi povus malfermi la fenestron?* Temas pri ĝentila peto: *Bonvolu malfermi la fenestron!* Jesa respondo sen malfermado estus absurdajo aŭ ŝerco.
- *Kial vi ne respondas al mi?* *Ĉu vi estas surda aŭ muta?*^{FE.20} La vera senco estas esprimo de ĉagreno.
- “*Ĉu mi venis tien ĉi,*” *diris al ŝi la malĝentila kaj fiera knabino,* “*por doni al vi trinkt?*”^{FE.19} Temas pri protesto. La demandanto ne volas respondon.

Legu pli pri demandoj kaj respondeoj en §22.

Ordonaj frazoj

Ordona frazo servas por influi la agadon de la alparolato per ordono, peto, admono, malpermeso, invito aŭ propono. Ordona frazo havas ĉefverbon kun U-finajo (§26.3), vola modo. Ordona frazo preskaŭ ĉiam havas la subjekton *vi*. Tial *vi* normale estas subkomprenebla:

- *Iru for!*^{FE.20} Ordono.
- *Nu, iru pli rapide!*^{FE.26} Ordono.
- *Infano, ne tuſu la spegulon!*^{FE.20} Malpermeso.
- *Karaj infanoj, estu ĉiam honestaj!*^{FE.20} Admono.
- *Ludoviko, donu al mi panon.*^{FE.8} Peto.
- *Via reĝa moŝto, pardonu min!*^{FE.42} Petego.
- *Sidigu vin (aŭ sidiĝu), sinjoro!*^{FE.39} Invito al sidado.
- *Al leono ne donu la manon.*^{FE.7} Ĝenerala informo pri prudenta agmaniero.
- *Hej, ni forkuru tuj!* Admono.
- *Ni estu gajaj, ni uzu bone la vivon, ĉar la vivo ne estas longa.*^{FE.20} Kon-silo.
- *Li venu, kaj mi pardonos al li.*^{FE.20} Nerekta admono ne al la persono, kiu venu, sed al alia. Efektive la frazo estas pli informa ol ordona: *Se li venos (kaj mi volas, ke li venu), mi pardonos al li.*

Legu ankaŭ pri uzado de I-verbo anstataŭ U-verbo en §27.6.

Ekkriaj frazoj

Ekkria frazo montras fortan senton pri io ekstrema. Ekkria frazo enhavas unu el la vortetoj *kia* (§15.3), *kiel* (§14.3.2) aŭ *kiom* (§14.3.3). La KI-vorto en ekkria frazo tute ne montras demandon. La KI-vorto normale staras komence de la frazo, ofte tamen post alia ekkria vorto:

- *Kia ĝoja festo!*^{FE.10} = *Vere estas bonega ĝoja festo!*
- *Kia demando! kompreneble, ke mi lin amas.*^{FE.41} *Kia montras surprizon pro stranga demando.*

- *Ha, kiel bele!*^{FE.26}
- *Fi, kiel abomene!*^{FE.26}
- *Kia granda brulo! kio brulas?*^{FE.31} *Kia* montras fortan senton pri la grandeco de la bruo. *Kio* tamen estas pure demanda. Estas do du frazoj, unu ekkria, kaj unu demanda.
- *Kiom multe vi scias! [...] kiel vi povoscias rakonti!*^{FA1.150} *Kiom* kaj *kiel* esprimas miron pri la scioj kaj rakontokapabloj de rakontanto.
- *Ho, kia okazaĵo!* *Kia* esprimas miron pri la ekstremeco de la okazaĵo. Ĉu la okazaĵo estis ekstreme plaĉa aŭ ekstreme malplaĉa, dependas de la situacio.

Iafoje *kio* povas montri kaj demandon kaj surprizon. Tiaj frazoj estas do duone demandaj, duone ekkriaj:

- *Ho Dio, kion vi faras!*^{FE.26} *Kio* esprimas miron pri io stranga, sed estas samtempe ankaŭ demanda.

32.2. Kompleksaj frazoj

Kunmetitaj ĉeffrazoj

Pluraj ĉeffrazoj povas esti kunmetitaj per kunligaj vortetoj (§16). Ĉiu tia ĉeffrazo havas tiam sian propran ĉefverbon, kaj ĝi tia ĉeffrazo funkciias gramatike tute aparte:

- *La libro estas sur la tablo, kaj la krajono kuſas sur la fenestro.*^{FE.6} La du frazoj estas ligita per *kaj*.
- *La patro ne legas libron, sed li skribas leteron.*^{FE.9} La du frazoj estas ligita per *sed*.

Komentofrazoj

Iafoje oni aldonas al frazo komenton, kiu estas aparta frazo. Tia komento-frazo ofte estas proksime ligita al la alia frazo, kaj povas eĉ troviĝi ene de la alia frazo:

- *Unu granda knabo — nur pro malboneco li tion faris — formangis la rompiĝintan fraŭlinon.*^{FA3.58} Estas du frazoj, kiuj funkciias tute aparte, sed la dua estas enmetita en la unuan.
- *De ok jaroj, tio estas de la tempo, kiam mi fariĝis estrino de ĉi tiu institucio, konstante venadas ĉi tien virinoj de diversaj aĝoj.*^{M.34} La intermetita komento klarigas la tempon komplementon *de ok jaroj*, sed estas aparta ĉeffrazo. La esprimo *tio estas* ofte enkondukas ĉi tiejn komento-frazojn.

Tiaj ĉi interplektitaj frazoj estas oftaj en literaturo. En parolo oni iafoje uzas similajn frazojn, sed en spontana parolo oni ofte post la komento anstataŭe rediras la unuan frazon de la komenco, ekz.: *Unu granda knabo — nur pro malboneco li tion faris — li formangis... De ok jaroj, tio estas de la tempo kiam mi fariĝis estrino de ĉi tiu institucio, de tiam konstante venadas...*

Se la unua frazo estas citajo (§36), kaj la komentofrazo havas verbon kiel *diri*, *demandi* aŭ simile, tiam la citajo rolas kiel objekto en la komentofrazo:

- “*Ĉu estas permesate demandi, kun kiu mi havas la plezuron paroli?*” **demandas la jura konsilisto.**^{FA1.76}
- “*Anjo tre ĝojos, kiam ŝi vidos vin!*” **diris la patro.**^{FA3.59}
- *Mi akompanos vin al la nova loĝejo, — rediris la knabino, — mi tuj vokos veturilon.*^{M.6} La intermetita komento klarigas, kiu diris la aferon.
- *Post unu horo, — ŝi diris, — mi venos al vi Karonjo...*^{M.147}

Tiajn citajojn oni povas transformi en subfrazojn. Tio nomiĝas nerekta parolo (§33.8).

Subfrazoj

Subfrazo estas frazo, kiu partoprenas kiel frazparto de alia frazo: §33.

32.3. Mallongigitaj frazoj

En praktika lingvouzo oni ofte mallongigas frazojn ellasante multajn aferojn, kiuj estas kompreneblaj pro la konteksto. Mallongigita frazo estas ofte pli klara ol kompleta frazo. Se iu demandas ekz. *Ĉu vi jam invititis Karlon al via festo?*, estas plej efike respondi ekz. *Ankoraŭ ne!* Estus tre malefike uzi la kompletan frazon: *Ne, mi ankoraŭ ne invititis Karlon al mia festo!*

Forlaso de ĉefverbo

Precipe en parola lingvaĵo oni ofte forlasas la ĉefverbon kaj samtempe ankaŭ multajn aliajn frazpartojn. Tiaj mallongigoj eblas, kiam antaŭe diritaj frazoj aŭ la situacio klarigas, kia estus la kompleta frazo:

- — *Kiu alvenis? — Karlo!* (= *Alvenis Karlo!*)
- — *Kiujn vi renkontis tie? — Viajn gepatrojn!* (= *Mi renkontis viajn gepatrojn tie!*)
- — *Kiel vi veturis tien? — Per vagonaro!* (= *Mi veturis tien per vagonaro!*)
- — *Kien ili iris? — Dekstren!* (= *Ili iris dekstren.*)
- — *Per kio vi riparis ĝin? — Gluo!* (= *Mi riparis ĝin per gluo!*)
- — *Mi aŭdis, ke li vizitis Eŭropon. — Francion kaj Germanion fakte!* (= *Li vizitis Francion kaj Germanion fakte.*)
- — *Mi preferas viandon kaj fiŝon. — Mi legomojn!* (= *Mi preferas legomojn.*)
- — *Ĉu tio estis vi, kiu tusis, Janjo? — Mi, panjo!*^{M.193} (= *Tio estis mi, kiu tusis, panjo!*)

En proverboj kaj simile oni ofte forlasas la ĉefverbon:

- *Kia drapo, tia vesto.*^{PE.833} (= *Kia estas la drapo, tia estas ankaŭ la vesto.*)
- *Aŭ ĉio, aŭ nenio.*^{PE.130} (= *Aŭ estu ĉio, aŭ estu nenio.*)

Tradiciaj esprimoj

Ĝentilecaj kaj aliaj tradiciaj esprimoj ofte konsistas el sola frazparto. La kompleta frazo preskaŭ neniam estas uzata. Tiaj esprimoj malpli dependas de la parola situacio, ĉar ilia signifo estas difinita de la tradicio:

- *Bonan matenon!*^{FE.10} (= *Mi deziras al vi bonan matenon!*)
- *Ĝojan feston!*^{FE.10} (= *Mi deziras al vi ĝojan feston!*)
- *Saluton!* (= *Mi donas al vi saluton!*)
- *Dankon!* (= *Mi donas al vi dankon!*)
- *Fajron!* (= *Atentu la fajron!*)
- *Kia ĝoja festo!*^{FE.10} (= *Kia ĝoja festo estas hodiaŭ / estis tiam.*)
- *Ĉu ne?* (= *Ĉu ne estas tiel?*)

Multaj tiaj ĉi esprimoj havas N-finaĵon. Uzo de N-finaĵo farigis kutima maniero konstrui tiajn ĉi esprimojn, kvankam ofte estus tute eble elpensi kompletan frazon, kiu donus formon sen N-finaĵo.

Alvoko

La frazrolo alvoko (§12.1.2) estas tre ofte uzata sen ĉefverbo aŭ aliaj frazpartoj. Ofte nenia subkomprenebla frazo ekzistas, la alvoko estas kiel kompleta frazo en si mem:

- *Adamo!* — *eksonis en tiu momento la voĉo de la loĝejmastrino.*^{M.73}
- *Marta! Marta!* — *ekkriis la dua voĉo, virina.*^{M.144}

Forlaso de subjekto

Oni normale ne forlasas la subjekton de ĉefverbo, se la ĉefverbo mem ĉeestas en la frazo. Tio estas baza principio en Esperanto.

Oni tamen normale forlasas la subjekton de U-verbo en ĉeffrazo, se ĝi estas la plej kutima en tiaj frazoj, nome *vi*. Oni povas reteni la subjekton por emfazo, sed en tiaj frazoj ĝi normale forestas:

- *Venu al mi hodiaŭ vespere.*^{FE.18} = *Vi venu al mi hodiaŭ vespere.*
- *Prenu mem akvon, se vi volas trinki.*^{FE.19} = *Vi prenu mem akvon...*
- *Helpu!* = *Vi helpu!* *Vi* = “ĉiu ajn, kiu aŭdas tiun ĉi krion”.

En subfrazo oni ne povas forlasi la subjekton eĉ ĉe U-verbo, ĉar en subfrazoj kun U-verbo la subjekto estas tre ofte alia ol *vi*:

- *Mi diris, ke vi venu al mi hodiaŭ vespere.* Ne: **Mi diris, ke venu al mi...**
- *Mi volas, ke vi helpu min.* Ne: **Mi volas, ke helpu min.**
- *Jen tasko, kiun vi faru ĝis morgaŭ.* Ne: **Jen tasko, kiun faru ĝis morgaŭ.**

En proverboj kaj simila lingvaĵo, kie oni deziras ekstrema densan esprimadon, forlaso de subjekto okazas ofte: *Atendis, meditis, ĝis en tombon englitis.*^{PE.124}

Alispecaj forlasoj de subjekto okazas nur en rapida ĉiutageca parolo, nur en ĉeffrazoj, kaj nur kiam la konteksto plene klarigas, kiu estas la subjekto:

- — *Kion li faris? — Iris al la urbo! = Li iris al la urbo!*
- — *Ĉu ŝi estas hejme? [...] — Eliris, sed baldaŭ revenos, — oni respondis de supre.*^{M.78} *= Ŝi eliris, sed baldaŭ revenos...*

Vidu ankoraŭ ĉi-poste pri forlaso de subjekto.

Forlaso de komunaj frazpartoj

Kiam pluraj ĉeffrazoj estas kunligitaj, oni povas mencii nur unu fojon tion, kio aperas en ĉiuj ligitaj frazoj en la sama rolo:

- *Mi vekiĝis je la sepa horo. Mi preparis matenmanĝon. Mi manĝis ĝin. Mi ekiris al la laborejo je la oka.* → *Mi vekiĝis je la sepa horo, preparis matenmanĝon, manĝis ĝin, kaj ekiris al la laborejo je la oka.* Sufiĉas mencii la komunan subjekton *mi* nur unu fojon.
- *Li vekis la infanon. Ŝi vestis ĝin. Ili kune manĝigis ĝin.* → *Li vekis, ŝi vestis kaj ili kune manĝigis la infanon.* La komuna objekto estas menciiita nur unu fojon.
- *Je la tria horo ni rigardis la horloĝon. Je la tria horo mia kolego diris, ke estas tempo por kafopauzo.* → *Je la tria horo ni rigardis la horloĝon, kaj mia kolego konstatis, ke estas tempo por kafopauzo.* La komuna je-komplemento povas esti menciiita nur unu fojon.
- *Li faris al li solidan moralinstruon. Li klarigis al li, kian teruran malnoblaĵon li faris. Li klarigis al li, kia malbona homo li estas. Li klarigis al li, kiel forte li meritas punon.* → *Li faris al li solidan moralinstruon, klarigis al li, kian teruran malnoblaĵon li faris, kia malbona homo li estas kaj kiel forte li meritas punon.*^{FA1.14} La komuna subjekto *li* estas menciiita nur unu fojon. La ĉefverbo *klarigis* estas komuna al ĉiuj frazoj krom la unua.
- *Ĉu vi akceptas sinjorinon Swicka en vian laborejon aŭ ne?*^{M.109} Ĉi tie *ne* estas la sola restaĵo de la kompleta frazo: *Ĉu vi ne akceptas ŝin en vian laborejon?* Kombinante la du frazojn al unu, oni forstreksis el la dua ĉion, kio estis komuna kun la unua.

Se oni forlasas la ĉefverbon en ĉi tia frazo, tiam oni forlasas ankaŭ la subjekton, se ĝi estas la sama kiel antaŭe:

- *Petro manĝis la rizon, kaj poste li manĝis la viandon.* → **Petro manĝis la rizon, kaj poste li la viandon.** Petro kaj *li* estas la sama persono. Oni devas diri ...*kaj poste la viandon.* Aŭ ...*kaj poste manĝis la viandon.* Aŭ oni forlasas kaj la ĉefverbon kaj la subjekton, aŭ nur la subjekton.

Sed se la subjekto estas alia ol antaŭe, oni devas ĝin konservi: *Petro iris per buso, kaj Karlo per vagonaro.* = ...*kaj Karlo iris per vagonaro.*

Ne eblas forlasi la subjekton el subfrazo, kiu estas enkondukita per subfrazo enkondukilo (§33.1) kiel *ke, ĉar, se, ĉu*, KI-vorto k.t.p.:

- *Si rakontis al mi, ke si estis en Eŭropo.* → **Si rakontis al mi, ke estis en Eŭropo.** Oni devas konservi la subjekton de la subfrazo.
- *Si rakontis, ke si estis en Eŭropo, kaj ke si poste iris al Afriko.* → **Si rakontis, ke si estis en Eŭropo, kaj ke poste iris al Afriko.** Se oni forlasas la duan *ke*, tiam eblas forlasi la komunan subjekton: *Si rakontis al mi, ke si estis en Eŭropo, kaj poste iris al Afriko.*
- *Hodiaŭ mi vidis denove tiun knabinon, **kiun** mi renkontis hieraŭ.* → **Hodiaŭ mi vidis denove tiun knabinon, **kiun** renkontis hieraŭ.** Oni devas konservi *mi* en la *kiu*-frazo.

Ankaŭ ne eblas forlasi la subjekton el demanda ĉeffrazo kun *ĉu* aŭ demanda KI-vorto:

- *Ĉu vi estis en la urbo, kaj **ĉu** vi aĉetis ĉion, kion mi petis?* → **Ĉu vi estis en la urbo, kaj vi aĉetis ĉion, kion mi petis?** Forlaso de la komuna subjekto eblas nur se oni forlasas la duan *ĉu*: *Ĉu vi estis en la urbo kaj aĉetis ĉion, kion mi petis?*
- *Ĉu vi vojaĝis bone, kaj **kiam** vi alvenis?* → **Ĉu vi vojaĝis bone, kaj **kiam** alvenis?** Oni devas konservi la subjekton *vi*.

Mallongigo de O-vorta frazparto

Rektajn priskribojn de O-vorto oni povas ĉiam libere forlasi, kiam ili ne estas bezonataj.

Iafoje oni povas forlasi la ĉevorton, la O-vorton mem, se ĝi estas komprenebla el la konteksto. Tiam devas resti almenaŭ unu antaŭmetita priskribo:

- *Amaso da fiancoj, sed **la** gusta ne venas.*^{PE.67} = ...*la* gusta fianco...
- *Ĝi havis sufice da floroj kaj kreskaĵoj por konsiderado. Tie staris **riĉaj** kaj **malriĉaj**, eĉ **kelkaj tro malriĉaj**.*^{FA3.19} = ...*riĉaj* floroj kaj kreskaĵoj kaj *malriĉaj* floroj kaj kreskaĵoj, *eĉ* *kelkaj tro malriĉaj* floroj kaj kreskaĵoj.
- *En la palaco si estis **la** plej bela **el** ciuj.*^{FA1.62} = ...*la* plej bela knabino *el* *ciuj*. Ĉi tie restas kaj antaŭpriskribo (*la plej bela*), kaj postpriskribo (*el ciuj*).
- *La filo de la najbaro alportis al li ankaŭ kampajn florojn, inter kiuj hazarde troviĝis ankaŭ **unu** **kun** **sia** **radiko**.*^{FA2.23} = ...*ankaŭ* *unu* *floro* *kun* *sia* *radiko*. Restas la antaŭpriskribo *unu*, kaj la postpriskribo *kun sia radiko*.

Legu ankaŭ pri O-vorteca uzo de A-vortoj en §5.2.

Sola antaŭmetita *la* ne sufiĉas por forlasi O-vorton. Ne eblas diri: **Estas du domoj. Li logas en la el stono.** Necesas diri: ... *Li logas en la domo el stono*. Aŭ: ... *Li logas en tiu el stono*.

Ne eblas forlasi O-vorton, se restas nur postmetitaj priskriboj. Ne eblas diri ekz. **Mi havas domon el stono, li havas el ligno.** Necesas diri: ...*li havas domon el ligno*.

Se la O-vorto estas difinita (per *la* aŭ alia difinilo), oni povas anstataŭigi ĝin per *tiu(j)*: *La reĝo malfermis malgrandan ĉambron tute apude de tiu, en kiu si estis dormonta.*^{FA1.111} = ...*tute apude de la ĉambro, en kiu...* Legu pli pri *tiu* anstataŭ O-vorto en §15.1.

33. Subfrazoj

33.1. Kio estas subfrazo?

Ene de frazo povas troviĝi alia frazo, kiu rolas en la ĉeffrazo kiel frazparto. Tian malĉefan frazon oni nomas subfrazo. Subfrazoj plej ofte ne havas rolmontrilon. Por demonstri la rolon de subfrazo en la ĉeffrazo oni ofte povas en klarigo anstataŭigi la subfrazon per vorto, kiu povas havi rolmontrilon, ekz. *tio* aŭ alian tabelvorton.

En la plej simpla okazo subfrazo staras fine de ĉefa frazo:

- *Li diris, ke li estas malsata.* → *Li diris tion.* La *ke*-frazo rolas kiel objekto en la ĉeffrazo.
- *Li demandis, ĉu mi amas lin.* → *Li demandis tion.*
- *Petro demandis, kial la preparoj daŭras tiel longe.* → *Petro demandis tion.*
- *Mi legis libron, kiun tradukis Zamenhof.* → *Mi legis libron tian.* La *kiu*-frazo estas rekta priskribo de la vorto *libron*.
- *Mi kuniros, se vi promesas helpi min.* → *Mi kuniros tiukondiĉe.* La *se*-frazo estas kondiĉa komplemento.
- *Mi mangis la panon, kvankam ĝi estis malnova.* → *Mi mangis la panon malgraŭ ĝia malnoveco.* La *kvankam*-frazo estas komplemento, kiu montras nesufiĉan malhelpaĵon.

Subfrazo povas ankaŭ stari komence de ĉefa frazo:

- *Ke la tero estas ronda, neniu povas plu pridubi.* → *Tion neniu povas plu pridubi.*
- *Ĉu vi estas malsata, mi demandis al ŝi.* → *Tion mi demandis al ŝi.*
- *Kiam li venis, mi jam foriris.* → *Tiam mi jam foriris.* La *kiam*-frazo estas tempa komplemento.
- *Se Zamenhof skribis tiel, tio certe estas korekta.* → *Tiuokaze tio certe estas korekta.*

Ofte subfrazo staras ene de ĉefa frazo. La ĉefa frazo pludaŭras post la fino de la subfrazo:

- *La fakteto, ke la tero estas ronda, ankoraŭ ne estas akceptita de ĉiuj.* La *ke*-frazo estas identiga priskribo de la vorto *fakto*.
- *Via argumento, kiun mi ne akceptas, estas tamen lerte elpensita.*
- *Mi konsentas, se vi tenos viajn promesojn, kuniri al la festo.*
- *La demando, kiel la universo estiĝis, ne estas ankoraŭ kontentige respondita.*

Ofte subfrazo eĉ estas disigita:

- **Kion vi aŭdis, ke oni diras?** La demandvorto *kion* apartenas al la subfrazo. Ĝi estas objekto de *diras* (komparu: *vi aŭdis, ke oni diras tion*). Legu pli pri tia antaŭmetado de frazparto en §34.2.2.

Ofte subfrazo enhavas alian subfazon, kiu rolas kiel frazparto en la unua subfrazo:

- *Mi sciis, ke li ne faros, kion li promesis.* La frazo *kion li promesis* estas subfrazo de la *ke*-frazo.

Oni ofte faras frazojn kun pluraj niveloj de subfrazoj. La strukturo povas esti surprize komplika, ankaŭ en kutimaj frazoj.

- *Li diris, ke li jam faris tion, kion mi petis, ke li faru, kiam li revenos.*

Tiu sufice ordinara frazo havas la jenan surprize komplikan strukturon:

- ▶ La unua subfrazo estas: ...*ke li jam faris tion*... Ĝi estas subfrazo de la ĉeffrazo.
- ▶ La dua subfrazo estas: ...*mi petis*... Ĝi estas subfrazo de la unua subfrazo. La duan subfazon enkondukas la vorto *kion*, kiu vere apartenas al la tria subfrazo.
- ▶ La tria subfrazo estas disigita: ...*kion ke li faru*... (\approx ...*ke li faru tion*...). Ĝi estas subfrazo de la dua subfrazo.
- ▶ La kvara subfrazo estas: ...*kiam li revenos*. Ĝi estas subfrazo de la tria subfrazo.

Enkondukiloj de subfrazoj

Subfrazo normale komenciĝas per ia enkonduka vorteto:

- ▶ *Ke* (§33.2) estas la plej grava frazenkondukilo.
- ▶ *Ĉu* (§33.3) enkondukas demandajn subfrazojn.
- ▶ KI-vortoj enkondukas demandajn subfrazojn (§33.3) kaj rilatajn subfrazojn (§33.4).
- ▶ *Se* (§33.5) enkondukas kondiĉajn subfrazojn.
- ▶ *Car* (§33.6) enkondukas subfrazojn de kaŭzo kaj motivo.
- ▶ Aliaj frazenkondukiloj estas *apenaŭ* (§33.7), *dum* (§33.7), *gis* (§33.7), *kvankam* (§33.7), *kvazaŭ* (§33.7) kaj *ol* (§33.7).

33.2. Ke-frazoj

La vorteto *ke* ne vere montras ian signifon. Ĝi nur montras la komencon de subfrazo, kiu ne havas alian frazenkondukilon. *Ke*-frazo povas roli en multaj diversaj frazroloj.

33.2.1. Ke-frazoj kiel subjekto

Subfrazo, kiu komenciĝas per *ke*, povas roli kiel subjekto. Tia *ke*-frazo kutime staras en fina pozicio:

- *Okazis, ke la reĝino mortis.* → *Tio okazis.*

- *Ŝajnas, ke pluvos.* → **Tio** ŝajnas.
- *Estas vero, ke si havis sur si pantoflojn.*^{FA2.112} → **Tio** estas vero.
- *Ŝajnas al mi, ke el ŝia bušo elsaltas perloj kaj diamantoj.*^{FE.17} → **Tio** ŝajnas al mi.
- *Al li eĉ ne venos en la kapon, ke la vorto estas kunmetita [...]*^{LR.33} → **Tio** eĉ ne venos al li en la kapon.
- *Kompreneble, ke mi lin amas.*^{FE.41} La ĉefverbo estas subkomprenata: *Estas kompreneble, ke mi lin amas.* → **Tio** estas komprenebla.

Helpa tio

Kelkfoje oni uzas la vorteton *tio* kaj *ke*-frazon kunlabore:

- *Ĉu tio estas vera, ke li mortigis sin?*
- *Okazis tio, ke la ŝtelinto forfuĝis.*

En ĉi tiaj frazoj *tio* kaj la *ke*-frazo reprezentas la saman aferon. Oni povas nomi tion **helpa tio**, ĉar la vorto *tio* gramatike estas senbezona. Ĝi nur helpas al la klareco. Se oni uzas helpan *tio* kune kun subjekta *ke*-frazo, la *ke*-frazo iom emfaziĝas. El gramatika vidpunkto la *ke*-frazo rolas kiel klariga pri-skribo de *tio* (§33.2.4).

Zamenhof iafoje uzis *gi* anstataŭ *tio* (§11.5), ankaŭ en ĉi tia helpa rolo. Nun oni uzas nur *tio*.

33.2.2. Ke-frazoj kiel objekto

Ke-frazo ofte rolas kiel objekto, sed *ke*-frazo ne povas akcepti la finaĵon N. Se oni anstataŭigas la subfrazon per O-vorto aŭ tabelvorto je O, tiu devas havi N:

- *Diru al la patro, ke mi estas diligenta.*^{FE.8} → *Diru tio* al la patro.
- *Oni diras, ke la vero ĉiam venkas.*^{FE.16} → *Oni diras tio.*
- *Pardonu al mi, patrino, ke mi restis tiel longe.*^{FE.17} → *Pardonu mian malfruiĝon* al mi, patrino.
- *Mi volas ke vi tien iru!*^{FE.19} → *Mi volas tio.*
- *Se li scius, ke mi estas tie ĉi, li tuj venus al mi.*^{FE.20} → *Se li scius tio...*
- *Subite li aŭdis, ke iu alrajdas de la vojo al la domo.*^{FA1.9} → *Subite li aŭdis tio.*
- *Pri talento mi neniam aŭdis, ke vi ian havas.*^{M.156} → *Pri talento mi neniam aŭdis tio.*
- *Vi efektive pensas, ke ne?*^{BV45} → *Vi efektive pensas tio?* La subfrazo estas draste mallongigita, = ...ke tiel ne estas, aŭ simile.
- *Klare li sentis en sia animo, ke li kore amas Anjon kaj ke ŝi devas fariĝi lia kara edzineto.*^{FA3.58} = *Klare li sentis en sia animo tio kaj tio.*

Ĉe objekta *ke*-frazo oni malofte uzas helpan *tio*. Sed tio ja eblas:

- *Vi kaŭzis tion, ke mi devas vin malestimi!*^{FA2.19}
- *Ĉu povas esti, ke mi bedaŭris tion, ke mi ne faris malhonestajon?*^{M.62}

Ŝajne du rektaj objektoj

En frazoj, kiuj havas *ke*-frazon kiel objekton, aperas ofte alia frazparto kun N-finaĵo. Tiam povas ofte ŝajni, ke estas du rektaj objektoj kun malsama rilato al la ĉefverbo. Tio normale estus eraro.

Se la alia objekto aperas ene de la *ke*-frazo, ĝi estas objekto de la *ke*-frazo ĉefverbo, ekz.: *Mi vidis, ke ili mangas fiŝon*. La tuta *ke*-frazo estas objekto de *vidis*. *Fiŝon* estas objekto de *mangas*.

Se la alia objekto ne troviĝas en la *ke*-frazo, la klarigo povas esti, ke la *ke*-frazo ne vere estas objekto, sed ekz. komplemento (§33.2.3). Alternative povas esti, ke la alia objekto fakte ne estas objekto, sed N-komplemento (§12.2.1).

33.2.3. Ke-frazoj kiel komplemento

Ke-frazo povas roli kiel komplemento kun rolvorteto. Normale oni metas la rolvorteton antaŭ helpa *tio*:

- *Li vekiĝis per tio, ke iu lin skuis.*^{FA1.141}
- *La esperantismo celas nur al tio, ke ia taŭga kaj vivipova komprenilo inter la popoloj ekzistu.*^{OV.382}
- *La esenco de mia malfeliĉo konsistas en tio, ke mi povis malmulte, ke mi nenion sufici kapabis.*^{M.126}
- *Via patro neniam povis ekrigardi vin sen tio, ke li batus sin en la bruston kaj ĝemus.*^{Rt.40}
- *Anstataŭ tio, ke vi estas forlasita kaj malamata [...], Mi faros vin fierindajo de la mondo.*^{Jes.60}
- *Li ŝprucigas al la infanoj en la okulojn dolcan lakton, [...] kiu tamen tute suficias por tio, ke ili plu ne povas teni la okulojn nefermitaj.*^{FA2.2}
- *Ne por tio mi estas ĉi tie, ke mi alportadu manĝon al la loĝantoj.*^{M.10}
- *Tiam ŝi ekploris pro tio, ke ŝi estas tiel malbela.*^{FA1.27}

Se la rolvorteto estas *pri*, oni normale forlasas ĝin (kaj la helpan *tio*):

- *La kontraŭuloj de tiuj ĉi ennovaĵoj denove nin kulpigus, ke ni agas arbitre.*^{OV.165} = ...*kuerpigus nin pri tio, ke...*
- *Petu ŝin, ke ŝi sendu al mi kandelon.*^{FE.20} = *Petu ŝin pri tio, ke...*

Okaze oni forlasas ankaŭ *por tio* antaŭ *ke*-frazo:

- *Si bone lin kovris, ke li ne malvarmumu denove.*^{FA2.83} = ...*kovris por ke li ne malvarmumu denove.*
- *Tie estas unu riĉa virino, kiu retenis lin, ke li manĝu ĉe ŝi.*^{R.2.4} = ...*por ke li manĝu ĉe ŝi.*

Rimarku, ke la ĉefverbo ĉiam havas U-finaĵon en tiaj subfrazoj (§33.2.7).

Rolvorteto rekte antaŭ *ke-frazo*

La rolvorteton *por* oni normale metas rekte antaŭ la *ke-frazo* sen helpa *tio*. La plenan esprimon *por tio ke* oni tre malofte uzas. Oni uzas ankaŭ *anstataŭ* rekte antaŭ *ke*, kaj kelkfoje *malgraŭ*, krom kaj *sen*:

- Jen prenu ankoraŭ du panojn kaj unu ŝinkon, **por ke vi ne bezonus malsati!**^{FA2.70}
- **Por ke la malfeliĉo nin ne postkuru**, mi ĵetis al ĝi por repaciĝo la lastajon el mia havo, la argéntan pelvon.^{Rn.15}
- Si tuj lavis sian krucon kaj ĉerpis akvon en la plej pura loko de la fonto kaj alportis al la virino, ĉiam subtenante la krucon, **por ke la virino povu trinki pli oportune.**^{FE.15}
- **Anstataŭ ke ĉiu lernas diversajn lingvojn**, ĉiuj ellernadu unu saman lingvon.^{FK.263}
- Li klopojis daŭrigi, **malgraŭ ke li estis tre laca**. Malgraŭ ke = kvankam (§33.7).
- Mi [...] nenion pli postulus, **krom ke oni montru al mi sindonecon kaj estimon.**^{Rz.34}
- Vi ne povas ĝin tuŝi, **sen ke ĝi rompiĝus**.

Nur *por ke*, *malgraŭ ke*, *anstataŭ ke*, *krom ke* kaj *sen ke* estas ĝenerale akceptitaj. Sed nur malkutimeco estas argumento kontraŭ frazoj kiel: *Ni parolis, pri ke la prezoj ĉiam altiĝas*. *Oni argumentis, kontraŭ ke ili ekloĝu en la urbo*. *Li sukcesis eskapi, pro ke vi dormis*. *Tio okazis, antaŭ ke mi naskiĝis*. Malkutimeco estas tamen forta argumento. Oni ne senbezona esprimu sin en maniero tiel nekutima, ke oni eble ne estas komprenata. Preferas oni do uzu helpan *tio*: *pri tio ke*, *kontraŭ tio ke* k.t.p. *Anstataŭ antaŭ (tio) ke kaj post (tio) ke* oni uzas *antaŭ ol* kaj *post kiam* (§33.7). *Anstataŭ pro ke* oni uzu *pro tio ke* aŭ *ĉar* (§33.6).

33.2.4. *Ke-frazoj kiel priskribo*

Ofta *ke-frazo* rolas kiel rekta priskribo. La priskribanta *ke-frazo* staras ĉiam post la priskribata vorto, kaj iel pliklarigas ties enhavon.

Priskribo de O-vorto

- De s-ro Bourlet mi ricevis la sciigon, **ke li ne volas publikigi la projekton en la “Revuo”**.^{L1.320}
- Ŝi estis plena de timo, **ke la infano mortos**.^{FA3.1}
- Li metis la kondiicon, **ke oni ne instruu al ŝi la Kristanan religion**.^{FA3.102}
- Kie mi havas la garantion, **ke mia granda laboro ne estos perditaj?**^{OV.272}
- Mi faras al vi donacon, **ke ĉe ĉiu vorto, kiun vi diros, el via bušo eliros aŭ floro aŭ multekosta ŝtono.**^{FE.15}
- Tio estis la unua fojo, **ke ŝi nomis ŝin sia filino**.^{FE.17} Multaj uzas *kiam anstataŭ ke* en ĉi tiaj frazoj. Ke estas normale pli taŭga, ĉar tia ĉi *ke-frazo*

plej ofte ne montras, kiam okazis la fojo, sed klarigas la enhavon de la fojo.

Priskribo de *tio*, *tia*, *tiel* kaj *tiom*

- *La tuta respondo de la virino konsistis nur en *tio*, ke ŝi pli forte alpremis al la genuoj la kapon de la ploranta infano.*^{M.5}
- *Interne de ĝi [la kaverno] flamis fajro *tia*, ke oni povus rosti sur ĝi tutan bovon.*^{FA1.115}
- *Estis *tia* ventego, ke la tegoloj deflugis de la tegmentoj.*^{FA1.47}
- *Ili ambaŭ estis *tiel* malagrablaj kaj *tiel* fieraj, ke oni ne povis vivi kun ili.*^{FE.11}
- *Vi estas *tiel* bela, *tiel* bona kaj *tiel* honesta, ke mi devas fari al vi donacon.*^{FE.15}
- *Ŝi fariĝis *tiel* malaminda, ke ŝia propra patrino ŝin forpelis de si.*^{FE.23}
- *Li estas *tiel* dika, ke li ne povas trairi tra nia mallarĝa pordo.*^{FE.33}
- *Oni *tiel* malhelpis al mi, ke mi malbonigis mian tutan laboron.*^{FE.33}
- *Ili trovis ĉe ili multe da havaĵo, vestoj, kaj multekostaj objektoj, kaj prenis al si *tiom*, ke ili ne povis porti.*^{Kr2.20}
- *Li rakontis al ni *tiom* multe, ke dum la tuta nokto mi sonĝis pri *tio*.*^{FA1.147}

Priskribo de A-vorto aŭ E-vorto

- *Vi ne estas *kulpa*, ke vi fariĝis *tio*, kio vi estas.*^{FA3.19} = ...kulpa pri *tio*, ke...
- *Mi estas *feliĉa*, ke mi vin akceptos.*^{LR.98} = ...*feliĉa* pri *tio*, ke...
- *Ŝi estis tute *certa*, ke *tio* estos *plenumita*.*^{FA3.125} = ...*certa* pri *tio* ke...
- *Ili estis *aŭdintaj*, ke la *reĝo venos viziti*.* Principe la *ke*-frazo priskribas *aŭdintaj*, sed estas pli nature rigardi *estis aŭdintaj* kiel unu kunmetitan verbon. La *ke*-frazo estas objekto de tiu kunmetita verbo.
- *Kiel *feliĉa* mi estas, ke mi *gin scias!**^{BV.52} Ĉi tie la *ke*-frazo montras kaŭzon. Oni povus do anstataŭ *ke* uzi *ĉar* (§33.6).
- *Vidante, ke ŝi estas *tiel bela*, li demandis ŝin, kion ŝi faras tie ĉi tute sola.*^{FE.21} = *Vidante *tion*, ke ŝi estas *tiel bela*...*
- *Dirante, ke via traduko ne estas sen certaj bonaj flankoj, mi diris la veron.*^{M.135} = *Dirante *tion*, ke via traduko...*
- *Ĉion mi permesis al vi *escepte*, ke vi faru *tion* ĉi.* = ...kun *la escepto*, ke vi faru *tion* ĉi.
- *Li faris *tion spite* ke oni malpermesis.* La esprimo *spite* ke estas simila al kvankam kaj *malgraŭ* (*tio*) ke (§33.7).

Perverba priskribo

Ke-frazo povas esti perverba priskribo de O-vorto aŭ simile:

- *La *vero* estas, ke mi amas vin.*

- La esenco [de la sciigoj] *estis, ke al Kristino estas bone.*^{FA3.91}

Kelkfoje oni uzas helpan *tio*:

- La dua kulpigo, *kiun ni ofte devas aŭdi, estas tio, ke ni esperantistoj estas malbonaj patriotoj.*^{OV.382}

33.2.5. Motivantaj kaj rezultaj *ke*-frazoj

Speciala Zamenhofa frazturno estas *ke*-frazo, kiu montras la kaŭzon por diri la ĉeffrazon. La ĉeffrazo estas normale demanda aŭ ekkria frazo:

- *Kio do estas al vi, ke vi tiel ploras?*^{FA1.146} = *Kio do estas al vi? Mi demandas tion, ĉar vi tiel ploras.*
- *Kien vi volas iri, ke vi metis sur vin la festan surtuton?*^{FA3.96} = *Kien vi volas iri? Mi demandas tion, ĉar vi metis sur vin la festan surtuton.*
- *Kia malsagulo mi estis, ke mi volis reiri en la kaĝon!*^{Rt.30} = *Kia malsagulo mi estis! Mi nomas min tiel, ĉar mi volis reiri en la kaĝon.*

Alia speciala Zamenhofa frazturno estas *ke*-frazo, kiu montras sekvon aŭ rezulton. *Ke* tiam signifas “tiel ke, kun la rezulto ke, kio kaŭzas ke” aŭ simile:

- *Clemency Newcome puŝigis nun je la tablo, ke ĉiuj teleroj kaj tasoj ekskrakis.*^{BV.18}
- *Jen io min alforgis al la loko, ke mi ne povas forkuri!*^{Rt.105}

Oni povus enŝovi *tiel* en la ĉeffrazon, sed la pli simpla Zamenhofa dirmaniero estas tre eleganta, kaj meritas plian uzadon.

33.2.6. Forlaso de *ke*

Kelkfoje oni forlasas *ke* antaŭ subfrazo:

- *Mi diras al vi, ŝi ricevos.*^{H.143} = *Mi diras al vi, ke ŝi ricevos.*
- *Li volas iri hejmen, li diris.* = *Li diris, ke li volas iri hejmen.*
- *La vetero baldaŭ malboniĝos, ŝajnas.* = *Šajnas, ke la vetero baldaŭ malboniĝos.*

Forlaso de *ke* okazas preskaŭ nur en nerekta parolo (§33.8). Komparu ankaŭ kun komentofrazoj kaj citajoj (§32.2).

33.2.7. Verboformoj en *ke*-frazoj

En subfrazoj kun *ke* povas esti malfacile elekti verboformon, ĉar ofte la *ke*-frazo verbo ne memstare esprimas ion. La signifo dependas de la ĉeffrazo. Ne estas eble doni absolutajn regulojn, ĉar la signifovariantoj estas tro multaj. La ĉi-postaj principoj estas do nur ĝeneralaj konsiloj. Oni ĉiam memoru, ke plej grava estas la efektiva ideo, kiun oni volas esprimi.

Memstarigo de frazo

Por vidi, kian verboformon oni uzu en *ke*-frazo, oni povas provi memstarigi la *ke*-frazon. Oni disigu ĝin de sia ĉeffrazo kreante du memstarajn frazojn. Se

tia disigo estas facile farebla, oni simple elektu por la *ke*-frazo la saman verboformon, kiun ĝi havus, se ĝi aperus memstare.

Ke-frazo povas ekz. esti redonado de ies diro, penso, demando, ordono aŭ simile. Tio nomiĝas nerekta parolo (§33.8). La memstarigita frazo estas tiam la originaj vortoj:

- *Mi diris, ke li venos.* → “*Li venos.*” *Tion mi diris.*
- *Mi diris, ke li venu.* → “*Li venu!*” *Tion mi diris.*
- *Baldaŭ ni vidis, ke ni trompiĝis.*^{FE.40} → “*Ni trompiĝis.*” *Tion ni baldaŭ vidis.*

Ankaŭ se ne temas pri nerekta parolo, oni uzu la saman verboformon, kiun havus memstara frazo:

- *Mi estas feliĉa, ke mi vin akceptos.*^{LR.98} → *Mi vin akceptos.* *Mi estas feliĉa pro tio.*
- *Tio estis la unua fojo, ke ŝi nomis ŝin sia filino.*^{FE.17} → *Ŝi nomis ŝin sia filino.* *Estis la unua fojo de tio.*
- *Vi estas tiel bela, tiel bona kaj tiel honesta, ke mi devas fari al vi donacon.*^{FE.15} → *Mi devas fari al vi donacon.* *La kialo estas, ke vi estas tiel bela...*
- *Li metis la kondiĉon, ke oni ne instruu al ŝi la kristanan religion.*^{FA3.102} → *Oni ne instruu al ŝi la kristanan religion.* *Tiun kondiĉon li metis.*

Sed ofte *ke*-frazo ne povas facile memstariĝi, ĉar la ligo al la ĉeffrazo estas tro fortata. Se oni disigas la frazojn, la senco malaperas aŭ aliigas. Tiam oni devas sekvi la ĉi-postajn principojn.

***Ke*-frazoj por celo, opinio aŭ eblo**

La signifo de *ke*-frazo ofte dependas de la rilato al la ĉeffraza verbo. La *ke*-frazo povas montri ekz. celon, opinion aŭ eblon rilate al la ĉeffrazo. Tiam oni ofte uzu volan modon, U-modon, en la *ke*-frazo, sed ne ĉiam.

Celo

Ke-frazo povas montri celon de la ĉeffraza ago. Normale temas pri io, kion oni volas atingi, sed povas ankaŭ esti io, kion oni volas eviti. En tiaj *ke*-frazoj oni uzas preskaŭ ĉiam U-formon de la verbo. Oni ofte ankaŭ povas uzi I-verbon anstataŭ *ke*-frazo. Ĉe multaj el la sekvontaj verboj tio estas eĉ la pli kutima esprimomaniero.

Ke-frazoj estas normale celaj, kiam la ĉeffrazo enhavas verbon kiel: *voli, deziri, ordoni, admoni, postuli, peti, proponi* kaj *konsili*. Similan signifon havas frazoj kun *bezoni* kaj *esti necese*:

- *Mi volas ke vi tien iru.*^{FE.19}
- *Mi volas, ke tio, kion mi diris, estu vera.*^{FE.24}
- *Nia plejmoŝta kaj plej favorkora imperiestro deziras, ke vi kantu antaŭ li!*^{FA2.26}
- *Ordonu al li, ke li ne babilu.*^{FE.20}

- *Oni admonas min, ke mi ne **miksu** min en la aferojn.*^{L2.317}
- *Oni postulas, ke mi nepre **ĉesu** fumi.*^{L2.297}
- *Petu **ŝin**, ke ŝi **sendu** al mi kandelon.*^{FE.20}
- *Oni afable proponis al ŝi, ke ŝi **restu** en la palaco kaj **vivu** en lukso kaj **ĝojoj.***^{FA2.66}
- *Mi konsilus al tiuj sinjoroj, ke anstataŭ silko kaj puntoj ili **prenu** en siajn manojn plugilon, hakilon, martelon, trulon aŭ ion similan.*^{M.87}
- *Estas necese, ke la esperantistoj antaŭe **unuiĝu** kaj **organiziĝu.***^{L1.129}
- *Ĉu Vi bezonas, ke mi **resendu** al Vi la protokolaron de s-ro Schneeberger?*^{L1.213}

Multaj el tiuj ĉi subfrazoj estas ankaŭ klarigebraj kiel nerekta parolo (§33.8).

Ke-frazoj estas ofte celaj ankaŭ post *devigi*, *trudi*, *lasi*, (*mal*)*permesi*, (*mal*)*ebligi*, (*mal*)*helpi*, *zorgi*, *eviti*, *atenti*, *gardi* (*sin*) k.s. Tiel estas ankaŭ ĉe *por ke*, kaj ofte ĉe *tiel ke*. En tiaj okazoj la *ke*-frazo montras rezulton, kiun la ĉefverba ago celas kaŭzi:

- *Vi devigis ilin, ke ili **estu** por vi *sklavoj* kaj *sklavinoj.**^{Jr.34}
- *Li trudis al mi, ke mi **faru** tion.*
- *Ĉu vi pensas, ke ŝi volus naĝi aŭ *lasi*, ke la akvo **fermiĝu** super ŝi?*^{FA2.39}
Post *lasi* oni uzas preskaŭ ĉiam I-verbon anstataŭ subfrazo: ...*lasi* *la akvon fermiĝi...*
- *Lia helpo ebligas, ke ni **partoprenu** la kongreson.*
- *La soldatoj malebligis, ke li **flegu** sian fraton.* Li do ne povis flegi la fraton. Rimarku, ke oni ne uzas *ne* en la subfrazo. Se oni dirus ...*malebligis, ke li ne flegu sian fraton*, tio signifus, ke li ja flegis la fraton, ĉar la soldatoj devigis lin fari tion.
- *Helpu al mi, ke oni min ne **pendigu!***^{FA1.6}
- *Nenio malhelpas, ke mi **povu** plenumi la deziron de persono, kiu en alia tempo estis afabla por ni.*^{M.96} Mi do ja povas tion plenumi. Rimarku, ke oni ne uzas *ne* en la subfrazo. Vidu la ĉi-antaŭan ekzemplon kun *malebligi*.
- *Ĉu vi permesas, sinjorino, ke mi vin **akompanu?***^{M.167}
- *Se ĝi estas malbona, kiu do malpermesas, ke la esperantistoj mem ĝin **re-organizi?***^{L2.147} Efektive neniu tion malpermesas. Ili do ja rajtas ĝin re-organizi. Rimarku, ke oni ne uzas *ne* en la subfrazo. Vidu la ĉi-antaŭan ekzemplon kun *malebligi*.
- *La virineto de maro [...] zorgis, ke lia kapo **kuŝu** alte en la varma lumo de la suno.*^{FA1.56}
- *Li sukcesis eviti, ke ni **estu** kaptitaj.*
- *Atentu, ke vi ne **falu!***
- *Gardu vin, ke vi ne **ekdormu!***

- *Por ke la malfeliĉo nin ne postkuru, mi jetis al ĝi por repaciĝo la last-aĵon el mia havo, la argētan pelvon.*^{Rn.15}
- *Fariĝis vespero, kaj estis tro malproksime, por ke oni povu antaŭ plena noktiĝo atingi la urbon aŭ veni returne hejmen.*^{FA1.8}
- *Ĝi [la domo] estis tro kaduka, por ke oni povu lasi ĝin starī.*^{FA3.23}

Sed se *ke*-frazo montras efektivan faktan rezulton, oni uzu la realan modon:

- *Oni tiel malhelpis al mi, ke mi malbonigis mian tutan laboron.*^{FE.33} La malbonigado estis efektiva rezulto de la malhelpado. Ĉu tio estis ankaŭ celo aŭ volo de la malhelpantoj, tion la frazo ne montras.
- *Li atentis tiel zorge, ke li povis kapti ĉiujn el ili.*
- *Li ŝprucigas al la infanoj en la okulojn dolcan lakton, [...] kiu tamen tute suficias por tio, ke ili plu ne povas teni la okulojn nefermitaj.*^{FA2.2} Estas jam reala fakto, ke ili ne povas teni la okulojn nefermitaj.

Se temas samtempe pri celo aŭ volo, kaj pri la fakto ke la rezulto realiĝis, oni uzu aŭ volan modon, aŭ realan modon, depende de tio, kiu nuanco ŝajnas pli grava:

- *Tio ebligis, ke mi ĉeestas/ĉeestu.* Mi efektive ĉeestas pro tio.

Ĉe *kauzi* kaj *fari* neniam temas pri celo, sed ĉiam pri fakta rezulto:

- *Vi kauzis tion, ke mi devas vin malestimi!*^{FA2.19}
- *La sarto faris, ke ni ambaŭ kuſis sub unu tendo.*^{Rt.46}

Opinio

Iafoje la ĉeffrazo montras ies opinion aŭ sintenon rilate al la *ke*-frazo. En tiaj frazoj oni uzu realan modon, se estas opinio nur pri reala afero. Oni uzu volan modon, se temas pri nerealaĵo, kiun oni deziras aŭ ne deziras, aŭ se temas pri ĝenerala principio:

- *Ĉu vi, kara Mario, trovas ĝin konvena, ke junaj virino [...] restu la tutan tagon ĉe la sama tablo kun kelke da junaj viroj?*^{M.88} ≈ *Ĉu vi volas, ke tiel estu?*
- *Estis ne dece, ke mi ridis.*^{FA2.147} La ridado fakte okazis, kaj tio estis nedeca.
- *Estas pli bone, ke ni tie ĉi manĝu kaj iru en la urbon vespere.*^{BV.75}
- *Ĝi [la letero] certe meritis, ke oni ĝin rigardu.*^{FA4.130}
- *Mi konsentas, ke vi estas prava.* = *Mi konsentas pri la fakto, ke vi estas prava.*
- *Ĉu vi konsentas, ke ni vojaĝu kune?*^{FA1.39} ≈ *Ĉu vi volas, ke ni vojaĝu kune.*
- *Ĉu Vi preferus, ke mi kaſu antaŭ Vi mian opinion?*^{L2.222}
- *Mi esperas ke vi plenumos mian peton kiel eble plej baldaŭ.*^{OV.487} ≈ *Mi atendas kun fidio, ke vi efektive plenumos mian peton...* Normale oni uzu la realan modon post *esperi*, sed oni povus eble uzi U-modon, se oni

volas aldoni nuancon de volo: *Mi esperas, ke vi venu.* = *Mi esperas kaj volas, ke vi venu.*

- *Mi timas, ke mi ĝin jam ne trovos.*^{FE.20} = *Mi timas, ke estas fakteto, ke mi ĝin jam ne trovos.*

Zamenhof iafoje uzis nean U-verbon post *timi* en stranga maniero: *Si tamen ne ellasis la manon de Marta el siaj manoj, kvazaŭ ŝi timus, ke tiu virino **ne foriru** de ŝi sen ricevo de konsilo kaj helpo.*^{M.59} = ...kvazaŭ ŝi *timus pensante*, ke tiu virino **ne foriru**... Tia dirmaniero estas evitinda, ĉar miskomprenebla. Diru ekz.: ...kvazaŭ ŝi *timus*, ke tiu virino **forirus**...

Eblo

Iafoje la ĉeffrazo montras, ke la *ke*-frazo estas ebla aŭ neebla. Se temas pri simpla konstato de fakta eblo, oni uzu la realan modon:

- *Estas eble, ke li **alvenos** morgaŭ.*
- *Neeble estas, ke ni denove **amos** tiun, kiun ni vere ĉesis ami.*

Se temas pri subkomprenata ago, kiu iel kreis la eblon, oni uzu volan modon. Tiam *estas eble* signifas “estas ebligite”: *Fine estas eble, ke mi iam ripozu.*

Imagaj *ke*-frazoj

Iafoje *ke*-frazo dependas de ia kondiĉo. Se tia *ke*-frazo montras ion fantazian, la verbo estu en imagaj modo, US-modo. Se la afero eble estas reala, oni uzu la realan modon. La kondiĉo povas iafoje esti subkomprenata:

- *Mi estas certa, ke li **venus**, se li povas.* Li ne povas.
- *Mi estas certa, ke li **venos**, se li povos.* Eble li povos.
- *Flamis fajro tia, ke oni **povus** rosti sur ĝi tutan bovon* [se oni havus tutan bovon por rosti].^{FA1.115}

Ankaŭ senkondiĉaj *ke*-frazoj povas montri ion pure imagan:

- *Ne ekzistas eĉ la plej malgranda kaŭzo por timi, ke **aperus** ia nova lingvo, kiu **elpuſus** Esperanton.*^{FK.290}

33.3. Demandaj subfrazoj

Se subfrazo estas demando, ĝi ne komenciĝas per *ke*, sed per *ĉu* (§22.2) aŭ per KI-vorto (§13.1). Demandaj subfrazoj povas roli en la samaj frazroloj kiel *ke*-frazoj (§33.2), kaj ĝenerale la samaj reguloj validas.

Ĉu-demandoj kiel subfrazo

- *Al li fariĝis dube, **ĉu la fera stango estas ŝovita antaŭ la pordon.***^{FA3.140} La *ĉu*-demando estas subjekto de *fariĝis*.
- *Li [...] provis, **ĉu la pordo estas nefermita.***^{BV.60} La *ĉu*-demando estas objekto de *provis*.
- *Diri jam nun kun plena certeco, **ĉu mi povos veni**, nun estas ankoraŭ ne eble.*^{L2.236} La *ĉu*-demando estas objekto de *diri*.

- *Si ne sciis, ĉu ŝi nur songis aŭ ĉu tio estis efektivaĵo.*^{FA1.105} Estas du objektaj ĉu-demandoj ligitaj per aŭ.
- *Ĉu tio estas roso aŭ larmoj, tion neniu povis vidi.*^{FA1.106} La ĉu-demando estas objekto kun helpa *tio*.
- *La tuta afero dependas de tio, ĉu ŝi venos aŭ ne.* La demando estas *de-komplemento* kun helpa *tio*.
- *Mi dubas, ĉu vi estas feliĉa.*^{FE.26} La demando rolas kiel *pri-komplemento*. = *Mi dubas pri tio, ĉu...*
- *Li demandis al mi ĉion imageblan krom, ĉu mi amas lin.* *Krom-komplementa* demando.
- *Li faris al mi la demandon, ĉu mi bone fartas.* La demando estas rekta priskribo de la vorto *demandon*.
- *Oni proponis al ŝi la elekton, ĉu ŝi preferas vidi min morti aŭ fariĝi amajstino de la princo.*^{RT.88} La demando estas rekta priskribo de la vorto *elekton*.
- Mia sola demando al vi estas, ĉu vi amas min. La demando estas per-verba priskribo de la subjekto.

Ĉu kaj se

En iuj lingvoj oni uzas en subfrazoj la saman vorton por *ĉu kaj* por *se*. En Esperanto oni devas distingi. *Ĉu* montras demandon. *Se* montras kondiĉon (§33.5). La signifodiferenco estas tre granda:

- *Morgaŭ li diros, ĉu li venos.* ≈ *Morgaŭ li diros “jes, mi venos” aŭ “ne, mi ne venos”.* La ĉu-demando estas objekto de *diros*. = *Morgaŭ li diros la respondon al la demando, ĉu li venos.*
- *Morgaŭ li diros, se li venos.* = *Morgaŭ li diros (ion), sed tio okazos nur se li venos.* La se-frazo estas kondiĉa komplemento.

KI-demandoj kiel subfrazo

- *Kion ni nun faru, estas demando tre malfacila.* La KI-demando rolas kiel subjekto de *estas*.
- *Mi montris al la infano, kie kuŝas ĝia pupo.*^{FE.18} La demando estas objekto de *montris*.
- *Mi volus scii, kiom de la ŝtofo ili jam pretigis.*^{FA1.69} La demando estas objekto de *scii*.
- *Ĉu vi ne scias, Schufterle, kiom estis da mortigitoj?*^{RT.64} La demando estas objekto de *scias*.
- *Mi ne scias, ĝis kiam ili restos ĉi tie.* La demando estas objekto.
- *Ŝi prenis sur sin la formon de malriĉa vilaĝa virino, por vidi, kiel granda estos la ĝentileco de tiu ĉi junu knabino.*^{FE.15} La demando estas objekto de *vidi*.

- **Kiel longe ni estis en la malliberejo, tion mi ne scias.**^{FA1.148} La demando estas objekto kun helpa *tio*.
- **El tio povas elveni, la diablo scias, kio.**^{Rz.9} La subfrazo estas disigita, sed rolas kiel objekto. = *La diablo scias, kio el tio povas elveni*.
- **La akrido [...] meditis pri tio, kiel strange iras la aferoj en la mondo.**^{FA2.104} La demando rolas kiel *pri*-komplemento kun helpa *tio*.
- **Nun mi venis, por informi vin, kio estos kun via popolo en la estonta tempo.**^{Dn.10} La demando estas *pri*-komplemento, sed *pri tio* estas forlasita: ...*por informi vin pri tio, kio estos...*
- **Mi transiros al la klarigo de tio, kiel mi solvis la supre diritajn problemojn.**^{FK.232} La demando estas rekta priskribo de *la klarigo* pere de helpa *tio*.
- **La demando pri tio, kia estos la formo de tiu lingvo, estas por mi afero negrava.**^{L1.321} La demando estas rekta priskribo de *la demando* pere de helpa *tio*.
- **La demando estas, kiel longe ni restu ĉi tie?** La demando estas perverba priskribo de la subjekto.

Ne konfuzu demandajn KI-vortojn kun rilataj KI-vortoj (§33.4).

33.4. Rilataj subfrazoj

Tabelvortoj je KI ankaŭ enkondukas subfrazojn sen demanda signifo. Ofte tia KI-vorto iel reprezentas aferon, kiu troviĝas ankaŭ en la ĉeffrazo. Tiajn KI-vortojn oni nomas rilataj, ĉar ili montras rilaton inter la subfrazo kaj la ĉeffrazo.

Multaj detaloj pri rilataj KI-vortoj estas klarigataj nur en ĉe *kiu* (§33.4.1.1), la plej grava KI-vorto, sed validas principe por ĉiuj KI-vortoj.

Rilata KI-vorto staras (normale) komence de la subfrazo kiel frazenkondukilo.

33.4.1. Rilataj *kiu, kio* kaj *kies*

Subfrazo povas roli kiel rekta priskribo de O-vorto aŭ O-vorteca vorteto. Se la priskribata afero mem rolas ankaŭ en la subfrazo, tiam oni uzas rilatan *kiu* (§33.4.1.1), *kio* (§33.4.1.2) aŭ *kies* (§33.4.1.3) por enkonduki la subfrazon. *Kiu, kio* aŭ *kies* reprezentas la priskribatan aferon en la subfrazo. La subfrazo staras plej ofte tuj post tio, kion ĝi priskribas.

33.4.1.1. Rilata *kiu*

- **Hieraŭ mi vidis viron, kiu promenis sur la strato.** La *kiu*-frazo estas rekta priskribo de la vorto *viron*. La tuto estas kumigo de la du frazoj: *Hieraŭ mi vidis viron.* + *La viro promenis sur la strato.* La sama viro rolas en ambaŭ frazoj. En la subfrazo oni uzas rilatan *kiu* por reprezentigi la viiron. Oni povus anstataŭ *kiu*-frazo uzi participan priskribon: *Hieraŭ mi vidis viron promenantan sur la strato.*

- La libroj, **kiuj kuſas tie, estas miaj.** = *La libroj estas miaj.* + *La libroj kuſas tie.* (= *La libroj kuſantaj tie estas miaj.*) Oni uzas **kiuj** kun J-finaĵo, ĉar ĝi reprezentas multe-nombran vorton.
- La domo, **kiun vi aĉetis, estas malbona.** = *La domo estas malbona.* + *Vi aĉetis la domon.* (= *La domo aĉetita de vi estas malbona.*) Oni uzas **kiun** kun N-finaĵo, ĉar ĝi rolas kiel objekto en la subfrazo.
- Mi vidis la filmojn, pri kiuj vi tiel multe rakontis. = *Mi vidis la filmojn.* + *Vi rakontis tiel multe pri la filmoj.* Oni uzas **pri** antaŭ **kiuj**, ĉar ĝi rolas kiel pri-komplemento en la subfrazo.
- La krajono, per kiu li skribas, fakte apartenas al mi. = *La krajono fakte apartenas al mi.* + *Li skribas per la krajono.* **Kiu** havas la rolmontron **per**, ĉar ĝi rolas kiel ila komplemento en la subfrazo.
- La urbo, de kiu li venas, estas tre bela. = *La urbo estas tre bela.* + *Li venas de la urbo.* **Kiu** estas de-komplemento.
- *Li estis rigardata kiel vigla maljuna sinjoro, ĉe kiu servi estas afero nur honora kaj profita.*^{FA4.177} = *Li estas rigardata kiel vigla maljuna sinjoro.* + *Servi ĉe la vigla maljuna sinjoro estas afero nur honora kaj profita.* **Kiu** estas ĉe-komplemento de **servi**.
- *Jen venas la verkisto, la librojn de kiu ĉiuj legas.* = *Jen venas verkisto.* + *Ĉiuj legas la librojn de la verkisto.* **De kiu** estas poseda priskribo de **la librojn** kaj devas stari post **la librojn**. Ĉi tiaj subfrazoj estas tre mal-oportunaj, ĉar **de kiu** staras tro longe for de la komenco de la subfrazo. La subfrazo do ne havas klaran frazenkondukilon. Por eviti tion oni uzu **kies** (§33.4.1.3) anstataŭ **de kiu**: *Jen venas la verkisto, kies librojn ĉiuj legas.*

Kiu rilate al alia tabelvorto

Ofte la priskribata vorto en la ĉeffrazo estas **tiu** aŭ alia tabelvorto je U:

- **Riĉa estas tiu, kiu ŝuldas al neniu.**^{PE.2152}
- *La de longe pasintaj tempoj ĉiam havas grandan ĉarmon por tiuj, al **kiuj** la novaj tempoj alportis nenion krom larĝoj kaj doloro.*^{M.147}
- *Mi nun havas tie ĉi preskaŭ neniun, al **kiu** mi povus konfidi!*^{BV.48}
- **Ĉiun, kiu eniros en la domon**, oni mortigu.^{Kr2.23}

Ofte O-vorto, kiu estas priskribata de rilata **kiu**-frazo, havas **tiu** kiel difinilon antaŭ si. **Tiu** emfazas la rilaton al la **kiu**-frazo:

- *Mi vizitos tiujn amikojn, **kiujn mi ekkonis dum la pasinta Universala Kongreso.*** = *Mi vizitos tiujn amikojn.* + *Mi ekkonis tiujn amikojn dum...*
- *Ŝi kisis tiun manon, **kiu ankoraŭ antaŭ nelonge kruele batis ŝian infanon.***^{M.198} = *Ŝi kisis tiun manon.* + *Tiu mano ankoraŭ antaŭ nelonge...*
- *Post duonhoro [...] Ŝi ankaŭ malsupreniros per tiu ŝtuparo, per **kiu** nun ŝi supreniras.*^{M.19}

Kiu-frazo povas ankaŭ priskribi tabelvorton je A, kiu rolas O-vortece:

- *Unuj servas por ornamo, kaj aliaj por manĝo, ekzistas ankaŭ tiaj, kiuj estas tute superfluaj.*^{FA3.19} Oni povus diri, ke O-vorto estas subkomprengata: ...*ekzistas ankaŭ tiaj kreskaĵoj, kiuj estas...* (en la konteksto estas evidente, ke temas pri diversaj kreskaĵoj).

Oni povas ankaŭ uzi rilatan *kia* (§33.4.2) por priskribi *tia*, se temas klare pri eco.

Kiu rilate al persona pronomo

Rilataj *kiu*-frazoj malofte priskribas personan pronomon, ĉar personaj pronomoj malofte havas rektan priskribon. Tamen iafoge aperas tiaj *kiu*-frazoj:

- *Al Vi, kiu kreas, al Vi, kiu regas, hodiaŭ ni pregas.*^{OV.589}

Malfacile disigeblaj frazoj

Ofte estas malfacile disigi rilatan *kiu*-frazon de la ĉeffrazo, ĉar la signifo dependas de ambaŭ frazoj kune:

- *Si prenis la plej belan argantan vazon, kiu estis en la loĝejo.*^{FE.19} = *Si prenis la plej belan argantan vazon. + La plej bela argenta vazo estis en la loĝejo.* La apartaj frazoj ne estas veraj. La *kiu*-frazo necesas por limigi la signifon de la frazparto *la plej belan argantan vazon*.
- *Ĉiu, kiu sin vidis, povis pensi, ke li vidas la patrinon.*^{FE.11} Se oni disigas, la senco perdiĝas: *Ĉiu povis pensi, ke li vidas la patrinon. + Ĉiu sin vidis.* Ne ĉiu tiel pensis, ne ĉiu sin vidis.

Multaj ne metas komojn antaŭ kaj post *kiu*-frazoj, kiuj estas necesaj por la signifo de la tuta frazo. Pri tio tamen ne ekzistas reguloj. Oni povas ĉiam meti komojn.

Malproksimaj *kiu*-frazoj

Rilata *kiu*-frazo normale staras tuj post la priskribata vorto, sed iafoge en alia pozicio, ekz. en la komenco de la tuta frazo. Tiam la priskribata vorto estas ĉiam *tiu* aŭ havas *tiu* antaŭ si:

- *Kiun malĝojo ne turmentis, tiu ĝojon ne sentas.*^{PE.1073} = *Tiu, kiun malĝojo ne turmentis, ne sentas ĝojon.*
- *Kiu mem sin laŭdas, tiun neniu aplaŭdas.*^{PE.1041} = *Neniu aplaŭdas tiun, kiu mem sin laŭdas.*
- *Kiu volas perfektiĝi en Esperanto, al tiu mi rekondendas la diversajn lernolibrojn kaj vortarojn.*^{FAnt} = *Al tiu, kiu volas perfektiĝi en Esperanto, mi rekondendas...*
- *Nur tiu ne eraras, kiu neniam ion faras.*^{PE.1791} = *Nur tiu, kiu neniam ion faras, ne eraras.*
- *La franca lingvo videble estis tiu [scio] el siaj scioj, de **kiu** si esperis plej multe.*^{M.24} Intervenas la priskribo: *el siaj scioj.* Ambaŭ priskriboj volas stari tuj post *tiu*. La alternativo estus ...*tiu, de kiu si esperis plej multe, el siaj scioj*, sed tio estus malpli klara.

Sola *tiu* estas tamen iafoge subkompenata (§33.4.3) en ĉi tiaj frazoj.

Tiu antaŭ O-vorto povas helpi montri, al kiu vorto la *kiu*-frazo rilatas, se la *kiu*-frazo ial ne troviĝas tuj post la priskribata vorto:

- *Tiu bela domo* ĉe la maro, *kiun ni vizitis pasintsomere, bedaŭrinde estis bruligita.* *Tiu* helpas montri, ke la *kiu*-frazo priskribas la vorton *domo*, ne *maro*.

Se *tiu* ial ne konvenas, oni povas anstataŭ ripeti la koncernan O-vorton post *kiu*. *Kiu* tiam rolas kiel difinilo de la O-vorto:

- *La sola infano* de mia amiko, *kiun infanon vi vidis ĉe mi antaŭ nelonge, mortis hieraŭ.* Se oni ne aldonus la vorton *infanon* post *kiun*, oni pensus, ke vi vidis la amikon, ĉar la *kiu*-frazo staras tuj post *amiko*. Oni malemas diri *tiu sola infano*, ĉar tiam sonus kvazaŭ ekzistus pli ol unu sola infano. Eble pli bona elturnigo estas ekz.: *La sola infano* de mia amiko, *tiu infano, kiun vi vidis ĉe mi antaŭ nelonge, mortis hieraŭ.*

Kiam rilata *kiu*-frazo troviĝas frazkomence, oni iafoge metas la priskribatan O-vorton post *kiu* en la subfrazo. En la ĉeffrazo restas nur *tiu*. Tio estas tre specia frazturno uzata preskaŭ nur en skriba lingvo, kaj eĉ tie nur tre malofte: *Kiu hundo bojas, tiu ne mordas.* = *Tiu hundo, kiu bojas, ne mordas.*

Iafoge frazkomanca *kiu*-frazo povas rilati al *ties* en la ĉeffrazo:

- *Kiu eĉ nur gratetos al li la haŭton aŭ difektos al li eĉ unu haron, ties karnon mi dissīros je pecoj kaj donos ĝin kiel manĝon al malsataj vulturoj!*^{RT.121}

Sed oni ne uzas *kiu*-frazon post *ties*. Oni ne diras ekz.: **Ties hejmo, kiu helpis nin, estis detruita de la soldatoj.** Sed: *La hejmo de tiu, kiu helpis nin, estis detruita de la soldatoj.* Oni ankaŭ ne diras: **Ĉi tiu domo estas ties, kiu helpis nin.** Sed: *Ĉi tiu domo apartenas al tiu, kiu helpis nin.*

Pli ol unu rilata *kiu*-frazo

Iafoge unu ĉefvorto estas priskribata de pli ol unu rilata *kiu*-frazo. Normale oni por klareco almetas kunligan vorteton (§16), ekz. *kaj aŭ sed*:

- *Hieraŭ mi vidis viron, kiu promenis sur la strato, kaj kiu portis grandan valizon.* Ambaŭ *kiu*-frazoj priskribas la vorton *viron*.
- *Dum la trarigardado mi trovis diversajn esprimojn, kiu(j) siatempe ŝajnis al mi bonaj, sed kiu(j) nun al mi ne plaĉas kaj kiu(j) mi volonte ŝanĝus.*^{OV.48} Tri *kiu*-frazoj priskribas la frazparton *diversajn esprimojn*.
- *Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas por vino.*^{FE.32}

Se estas pli ol du rilataj *kiu*-frazoj, oni povas meti kunligilon nur antaŭ la lasta el ili:

- *Jen estas afero, kiu estas tre utila, kiu helps vin en multaj okazoj, kaj kiun vi tre zorge gardu.* Ĉiuj tri *kiu*-frazoj priskribas la vorton *afero*.

Ne forlasu rilatan *kiu*

Ne forlasu rilatan *kiu* (§33.4.3). En iuj lingvoj tio eblas, sed en Esperanto ne.

Plurakontaj *kiu*-frazoj

Rilata *kiu*-frazo rolas kiel rekta priskribo. Ĝi iel helpas identigi la priskribatan aferon, aŭ montras ian karakterizon de ĝi. Sed iuj rilataj *kiu*-frazoj estas pli malforte ligitaj al la priskribata vorto. Tia *kiu*-frazo simple daŭrigas la rakontadon. Oni same bone povus uzi apartan ĉeffrazon. Plurakonta *kiu*-frazo ĉiam staras en la fino de la ĉeffrazo. La ĉeffrazo ne povas pludaŭri poste:

- *Si kun ĝentila rideto transdonis la leteron al la anglino, kiu levigis, faris saluton kaj eliris el la ĉambro.*^{M.22} = *Si kun ĝentila rideto transdonis la leteron al la anglino, kaj tiu (poste) levigis...*
- *La patro ŝovis sin sub la felon, per kiu li sin kovris.*^{FA4.83} = *La patro ŝovis sin sub la felon, kaj li kovris sin per ĝi.*
- *Venis al ŝi malriĉa virino, kiu petis ŝin, ke ŝi donu al ŝi trinkon.*^{FE.15} = *Venis al ŝi malriĉa virino. Ŝi petis ŝin, ke...*
- *Kelkaj estimataj scienculoj per sugestio falis en kaptilon, el kiu ili tamen baldaŭ retiriĝis.*^{L.2.218} = *...falos en kaptilon, sed ili tamen baldaŭ retiriĝos el ĝi.*

En plurakontaj *kiu*-frazoj oni iafoje aldonas O-vorton post *kiu*, por iel klarigi la priskribatan aferon. *Kiu* tiam rolas kiel difinilo de la aldonita O-vorto. Tian aldonan O-vorton oni uzas nur malofte, sed se la priskribata vorto estas propra nomo, tio okazas iom malpli malofte. Alternative oni povas meti la klarigan O-vorton kiel apudmeton (§25.3) post la priskribata vorto:

- *Li ŝuldas al mi mil eŭrojn, kiun sumon li ne repagis malgraŭ plurfoja rememorigo.* = *Li ŝuldas al mi mil eŭrojn. Tiun sumon li ne repagis...* Sen la klariga vorto *sumon* la frazo fariĝus: ...*mil eŭrojn, kiujn li ne repagis...* (kun J-finaĵo). Alia alternativo estas: ...*mil eŭrojn, sumon, kiun li ne...* Tiam *sumon* rolas kiel apudmeto de *mil eŭrojn*.
- *Mi iris ankaŭ al Kioto, kiu urbo tre plaĉis al mi.* = *Mi iris ankaŭ al Kioto. Tiu urbo tre plaĉis al mi.* Oni povas ankaŭ diri: ...al *Kioto, kiu tre plaĉis al mi*. Aŭ: ...al *Kioto, urbo, kiu tre plaĉis al mi*. La aldono de *urbo* povas esti utila, se la aŭskultanto eble ne scias, kio estas Kioto.
- *Mi tre ŝatas Ĉadon kaj Kenjon, kiujn landojn mi vizitis plurfoje.* Aŭ: *Mi tre ŝatas Ĉadon kaj Kenjon, landojn, kiujn mi vizitis plurfoje.*

Emfazaj frazturnoj

Ekzistas speciaj frazturnoj, en kiu oni uzas prezenton per la verbo *esti* plus rilatan subfrazon kun *kiu*:

- *Li venis.* → *Estis li, kiu venis.* La ĉeffrazo *estis li* prezentas la subjekton emfaze. La *kiu*-frazo rakontas ion pri li.

- *Ni manĝas makaroniojn.* → *Estas makaronioj, **kiujn ni manĝas**.* La origina objekto fariĝis subjekto en la prezenta ĉeffrazo. En la *kiu*-frazo la makaronioj ankoraŭ estas objekto (= *kiujn*).
- *Si ĝin riparis per glubendo.* → *Estis glubendo, per **kiu si riparis ĝin**.* La prezentiita subjekto rolas kiel *per*-komplemento en la subfrazo.

Tiajn ĉi frazturnojn oni eble ne trouzu. Plej ofte oni povas emfazi pli facile per la vortordo: *Venis li. Makaroniojn ni manĝas. Per glubendo si ĝin riparis.* Legu pli pri vortordo kaj emfazado en §34.1.

33.4.1.2. Rilata **kio**

Rilata **kio** reprezentas alian tabelvorton je O

Rilata *kio* povas esti uzata kiel frazenkondukilo simile al rilata *kiu*. Oni uzas rilatan *kio* anstataŭ rilata *kiu*, se la subfrazo priskribas tabelvorton je O:

- *Mi volas, ke tio, **kion mi diris**, estu obeata.* = *Mi volas, ke **tio** estu obeata.* + *Mi diris tion.*
- *Mi faros cion, **kion mi povos**, por trovi por vi konforman okupon.*^{M.36}
- *La juvelista laboro enhavas en si nenion, **kio superus miajn fortojn**.*^{M.188}
- *Vi rakontis al mi ion, **kion mi neniam forgesis**.*^{FA1.150}

Ofte la priskribata tabelvorto estas subkomprenebla:

- *Redonu, **kion vi prenis**.* = *Redonu tion, **kion vi prenis**.*
- *Post du aŭ tri tagoj mi jam ne havos **per kio hejti la ĉambron**.*^{M.182} = ...*ne havos ion, **per kio mi povus hejti la ĉambron**.*

Kvazaŭ subkomprenebla **io**

Oni uzas rilatan *kio* anstataŭ *kiu*, se la subfrazo priskribas O-vortecan A-vorton kun tre ĝenerala signifo. Oni povus diri, ke la vorto *io* estas subkomprenebla post la A-vorto. Sed efektive oni neniam uzas tian plenan esprimon kun *io*:

- *La sola, kion mi deziras*, estas: *ke la mondo havu lingvon inter-nacian.*^{L1.321} (≈ **La sola io, kion mi deziras...**)
- *La unua, kion li faris vespero*, estis *tio, ke li elprenis la nukson.*^{FA3.89}
- *Okazis la plej bona, kion oni povus imagi.*
- *La juna grafino en la kalešo diris, ke la pomarbo estas la plej ĉarma, kion oni povas vidi, ke ĝi estas la printempo mem en sia plej bela prezentiĝo.*^{FA3.18} Si opiniis, ke la pomarbo estas la plej ĉarma vidaĵo entute ebla. Se ŝi nur volus diri, ke ĝi estas la plej ĉarma arbo el ĉiuj arboj, tiam ŝi dirus: ...*la plej ĉarma (arbo)*, **kiun oni povas vidi...**

Se oni ja enmetas O-vorton, ekz. *afero*, oni devas ĉiam uzi rilatan *kiu*: *La sola afero, **kiun mi deziras...** La unua afero, **kiu okazis...** Okazis la plej bona afero, **kiun oni povus imagi**.*

Se la signifo de O-vorteca A-vorto estas malpli abstrakta, kaj oni sub-komprenas ian veran O-vorton, tiam oni uzu *kiu*. Vidu ankaŭ la ĉi-antaŭan ekzemplon pri pomarbo:

- *Vi ne estas la unua* [persono], ***kiu parolas al mi en tia maniero.***^{M.34}
- *Ĉiu estis ravata de la nova kaj bela* [afero], ***kiun ŝi vidis.***^{FA1.54}

Priskribo de tuta frazo

Oni uzas rilatan *kio* anstataŭ *kiu* ankaŭ por priskribi tutan frazon. Tiam *kio* reprezentas la ideon de la tuta priskribata frazo:

- Li [...] donadis multe da mono al la malriĉuloj, ***kio estis tre laŭdinda.***^{FA1.4}
= *Li donadis multe da mono al la malriĉuloj.* + *Tio estis tre laŭdinda.*
Kio reprezentas la tutan frazon: *Li donadis multe da mono al la malriĉuloj.*
- Ŝi havas ŝatokupon, ***kio estas bona.*** = *Estas bone, ke ŝi havas ŝatokupon.*
Komparu kun: *Ŝi havas ŝatokupon, ***kiu estas bona.**** = *Ŝi havas bonan ŝatokupon.*
- La filmo estis tute teda, ***pro kio li foriris jam antaŭ la fino.*** = *Ĉar la filmo estis tute teda, li foriris...* Oni teorie povus uzi *kial* anstataŭ *pro kio* en tiaj ĉi frazoj, sed *kial* estas ege malofte uzata kiel rilata vorto (§33.4.2).

Iafoje rilata *kio* ne reprezentas ĝuste la priskribatan frazon, sed ian alian frazan aŭ frazecan ideon:

- Oni proponis al li oficon de kuriero, ***kio promesis esti tre enspeziga afero.***^{FA3.58} Ĉi tie *kio* ne reprezentas la ideon *oni proponis al li oficon de kuriero*, sed la ideon *ke li havus oficon de kuriero*, aŭ *havi oficon de kuriero.*

Iafoje oni povus anstataŭ rilata *kio* uzi *kiu* + ĝeneralsignifan O-vorton (ekz. *afero* aŭ *okazo*) por reprezentati tutan frazon. Tio tamen okazas tre malofte: Eble ili ne venos, por *kiu* okazo ni devas esti preparitaj. = Eble ili ne venos, por *kio* ni devas esti preparitaj.

Rilata *kio*-frazo, kiuj priskribas tutan ĉeffrazon, estas principe plurakonta (§33.4.1.1). Oni povas same bone uzi memstaran ĉeffrazon anstataŭ la sub-frazo: *Li donadis multe da mono al la malriĉuloj. Tio estis tre laŭdinda.* — *Ŝi havas ŝatokupon. Tio estas bona.* — *Eble ili ne venos. Por tiu okazo ni devas esti preparitaj.*

Iafoje plurakonta *kio*-frazo estas enmetita kiel komento-frazo (§32.2) ene de frazo aŭ antaŭ tiu frazo, kiun ĝi priskribas:

- La hospitalo estas apartigita de la strato per sufice alta krado, en *kiu* la dikaj feraj stangoj estas tiel malproximaj unu de la alia, ***ke, kio estas publika sekreto, multaj maldikaj loĝantoj de tiu institucio sin trapremas, kaj faras ekstere siajn malgrandajn vizitojn.***^{FA1.82} *Kio* reprezentas la *ke*-frazon *ke multaj maldikaj...*, sed la *kio*-frazo estas enmetita en la *ke*-frazon tuj post *ke*. Tia ĉi frazkonstruo eble ne estas rekomendinda, ĉar efektive iom malfacile komprenebla.

- *En la brakoj ili tenis partojn de ŝipoj kaj kestojn, ostarojn de bestoj surteraj kaj, **kio ŝajnis al la regidino la plej terura** — virineton de maro, kiun ili estis kaptintaj kaj sufokintaj.^{FAI.60} Kio reprezentas la frazan ideon: *Ili tenis en la brakoj virineton de maro, kiun ili estis kaptintaj kaj sufokintaj.* Tio ŝajnis al ŝi la plej terura.*

33.4.1.3. Rilata *kies*

Kies = “de kiu”. *De* (§12.3.2) havas tamen multajn diversajn signifojn. *Kies* havas nur tri el tiuj signifoj: **posedo/aparteneno**, **objekto** kaj **subjekto**. Se temas pri iu alia el la signifoj, kiujn havas *de*, oni devas uzi *de kiu*.

Poseda *kies*

Rilata *kies* plej ofte montras posedon aŭ apartenon:

- *Jen venas la verkisto, **kies librojn** ĉiuj legas.* = *Jen venas verkisto. + Ĉiuj legas la librojn de tiu verkisto.* La libroj apartenas al tiu verkisto (ĉar li verkis ilin).
- La ĉambro, kies pordon la pardisto malfermis, estis sufice vasta.^{M.7} = *La ĉambro estis sufice vasta. + La pardisto malfermis la pordon de la ĉambro.*

Objekta *kies*

Rilata *kies* povas montri la sencan objekton de aga O-vorto:

- *Ĝi estas ia ennovajo, pri **kies akceptado** aŭ **neakceptado** oni devas kon-siliĝi.*^{OV.102} = *Ĝi estas ia ennovajo. + Oni devas konsiliĝi pri la akceptado aŭ neakceptado de tiu ennovajo.* La priskribo de tiu ennovajo montras la sencan objekton de neakceptado: *Oni devas konsiliĝi, ĉu oni akceptu aŭ ne akceptu tiun ennovajon.*

Subjekta *kies*

Rilata *kies* povas montri la sencan subjekton de aga O-vorto:

- La serpento, **de kies mordo mortis via patro**, nun portas lian kronon.^{H.33} = *La serpento nun portas lian kronon. + Via patro mortis de la mordo de la serpento. De la serpento montras la sencan subjekton de mordo: Via parto mortis, ĉar la serpento mordis lin.*

Eraraj uzoj de *kies*

En iuj lingvoj ekzistas vorto, kiu similas al *kies*, sed havas pli da signifoj. La Esperanta *kies* povas nur signifi *de kiu*, kaj nur kiam temas pri posedo/aparteneno, senca objekto aŭ senca subjekto. *Kies* ne povas signifi *el kiu, al kiu, pri kiu* aŭ simile.

Por kontroli, ĉu rilata *kies* estas ĝusta, oni memstarigu la subfrazon. Se oni tiam uzus *de*, kaj se *de* montras posedon/apartenon, objekton aŭ subjekton, tiam oni povas uzi *kies* en la subfrazo:

- La asocio, kies unu el la delegitoj li estas, nomiĝas UEA. Se oni memstarigas la subfrazon, ĝi fariĝas: *Li estas unu el la delegitoj de la asocio.* De montras apartenon. *Kies estas do korekta.*

Kies ne signifas el kiu

El (§12.3.5.2) povas interalie montri elekton, apartigon aŭ distingon de unu aŭ pluraj individuo(j) el grupo de individuo(j): *El ŝiaj multaj infanoj unuig estas bonaj kaj aliaj estas malbonaj.*^{FE.12} Tio iom similas al apartena *de*, sed ankaŭ tiam ne eblas uzi *kies*. Oni devas uzi *el kiuj*:

- Venis grupo de junuloj, el kiuj du estis miaj filoj. Ne eblas: *...junuloj, *kies du estis miaj filoj.** Memstarigita frazo estas: *Du el la junuloj estis miaj filoj.* Temas pri apartigo de individuo(j) el grupo. Oni devas diri *el la junuloj, ne de la junuloj.* Tial *kies* ne eblas.
- La reĝo de Egiptujo parolis al la Hebreaj akušistinoj, el kiuj unu estis nomata Ŝifra kaj la dua estis nomata Pua.^{Er.1} Ne eblas diri: *...akušistinoj, *kies unu estis nomata...** Memstara frazo: *Unu el la Hebreaj akušistinoj estis nomata Ŝifra...*

Iafoje *el* montras apartigon de parto de amaso. Ankaŭ tiam oni ne povas uzi *kies*:

- La vino, el kiu mi trinkis nur iomete, estas tro acida. Ne eblas: **La vino, kies mi trinkis...**. Sed oni ja povas diri ...*de kiu mi trinkis...* De montras tiam formovon, ne apartenon.

Kies ne signifas al kiu

Rilate al la verbo *aparteni* oni ne povas uzi *kies*, sed devas uzi *al kiu*:

- Nia asocio, al kiu ne apartenas tiuj personoj, ne havas ian ajn respond-econ pri iliaj agoj. Ne eblas: **Nia asocio, kies ne apartenas...** La memstara frazo estas: *Tiuj personoj ne apartenas al nia asocio.* Oni neniam diras **aparteni de**. Ne eblas do uzi *kies*.

33.4.2. Aliaj rilataj Kl-vortoj

Rilata *kiam*

Rilata *kiam* povas enkonduki tempan subfazon. Tia subfrazo povas roli kiel priskribo de tempa esprimo en la ĉeffrazo:

- Antaŭhieraŭ, kiam mi estis en la urbo, mi aĉetis novan robon. = *Antaŭhieraŭ mi aĉetis novan robon.* + *Tiam mi estis en la urbo.*
- En tiu tempo, kiam li logis en Parizo, li ofte vizitis min.
- Kiam Nikodemo batas Jozefon, tiam Nikodemo estas la batanto kaj Jozefo estas la batato.^{FE.22}

Plej ofte tamen mankas tempa esprimo en la ĉeffrazo. La tutu *kiam*-frazo do mem rolas kiel tempa komplemento en la ĉeffrazo. Oni povas ankaŭ diri, ke la *kiam*-frazo estas priskribo de subkomprenebla *tiam* en la ĉeffrazo:

- **Kiam oni estas riĉa**, [tiam] oni havas multajn amikojn.^{FE.16} = Tiam oni havas multajn amikojn. + Tiam oni estas riĉa.
- **Kiam mi venis al li**, [tiam] li dormis.^{FE.20}
- **Ili svenas** [tiam] **kiam ili vidas sangantan anseron**.^{Rt.16}
- **Hazardo mi faris strangan mienon ĝuste** [tiam] **kiam li fotis nin**.

Rilata *kiam*-frazo povas havi tempan rolvortetan antaŭ si. La rolvorteto montras la rolon de la tuta *kiam*-frazo, ne de la vorto *kiam*:

- **Post kiam ŝi estis mallongan tempon en la arbaro**, fariĝis nokto.^{FA1.104} = **Post mallonga estado en la arbaro** fariĝis nokto.
- **De kiam naskiĝis mia filino**, mi estas kiel alia homo. = **De la naskiĝo de mia filino** mi estas kiel alia homo.
- **La kverelo komenciĝis, post kiam li foriris**. = La kverelo komenciĝis **post lia foriro**.
- **Adam vivis, post kiam naskiĝis al li Set**, okcent jarojn.^{Gn.5} = ...**post la naskiĝo de Set**...

Se oni enmetas *tiam* en tiajn frazojn, la rolvorteto staru antaŭ *tiam*: *Adam vivis, post tiam, kiam naskiĝis al li Set, 800 jarojn*.

Ĉe demanda *kiam* estas alie. Rolvorteto antaŭ demanda *kiam* montras la rolon de *kiam*, ne de la tuta demanda frazo: *Si demandis, ĝis kiam mi restos hejme*. = *Si demandis, ĝis kiu tempo mi restos hejme*.

Se oni erare pensus, ke rolvorteto antaŭ rilata *kiam* montras la rolon de *kiam* (anstataŭ de la tuta subfrazo), tiam la signifo draste ŝanĝigus, ekz.: *Si edziniĝis, post kiam ŝi naskis infanon*. La ĝusta signifo estas: *Si edziniĝis post la nasko*. *Si edziniĝis post tiam*, *kiam ŝi naskis infanon*. Se oni erare rilatigus *post* al *kiam*, la signifo fariĝus: *Si edziniĝis. Post tiam* [= post la edziniĝo] *si naskis infanon*.

Logike oni povus uzi *antaŭ* ĉe subfrazo kun rilata *kiam*: *Li rifuzis foriri, antaŭ kiam mi alvenis*. Sed oni kutime uzas *antaŭ ol* (§33.7) en tiaj okazoj.

Iafoje rilata *kiam*-frazoj montras ne tempon, sed okazon aŭ kondiĉon (§14.2.1).

Aliaj enkondukiiloj de tempaj subfrazoj estas *dum* (§33.7), *ĝis* (§33.7) kaj *apenaŭ* (§33.7).

Rilata *kie*

Rilata *kie* povas enkonduki lokan subfrazon. Tia subfrazo povas roli kiel priscribo de loka esprimo en la ĉeffrazo:

- **Mi volis resti tie, kie mi estis**.^{FA3.135} = Mi volis resti tie. + Mi estis tie.
- **La reĝido forkondukis ŝin al la palaco de sia patro, la reĝo, kie li edziĝis je ŝi**.^{FE.23} = La reĝido forkondukis ŝin al la palaco... + En la palaco li edziĝis je ŝi.
- **Kie fumo levigas, tie fajro trovigas**.^{PE.875}

Iafoje mankas loka esprimo en la ĉeffrazo. Tiam la *kie*-frazo mem rolas kiel loka komplemento en la ĉeffrazo. Oni povus ankaŭ diri, ke *tie* estas sub-komprenata en la ĉeffrazo (§33.4.3):

- **Kie estas sufero,** [*tie*] estas ankaŭ espero.^{PE.874}
- *Elizabeto nun laboras* [*tie*], **kie mi antaŭe laboris.**

Rilata *kie* povas havi direktan rolvorteton aŭ direktan N-finaĵon:

- *Jen la loko, de kie venis la bruoj.* = Jen (*estas*) la loko. + De tiu loko venis la bruoj.
- *Finfine ni alvenis, ĝis kie antaŭe neniu homo venis.*
- *Ĉie, kien mi venas,* troviĝas ia malbonaĵo, kiu premas la koron.^{FA1.93}

Anstataŭ rilata *kie* oni povas ofte uzi *en kiu(j)*, *ĉe kiu(j)*, *sur kio* aŭ simile, precipe se la subfrazo priskribas O-vorton, kiu ne rolas kiel loka komplemento en la ĉeffrazo. Sed *kie* estas ofte pli eleganta:

- *Kelkaj fojojn mi eĉ legis longajn artikolojn pri mia afero, kie estis vidoble, ke la aŭtoroj eĉ ne vidis mian verkon.*^{OV.26} = ...longajn artikolojn pri mia afero, en kiu(j) estis... La frazparto *longajn artikolojn pri mia afero* ne estas loka komplemento, sed objekto.
- *Marta venis el la hejma bieno, kie floris rozoj kaj kantis najtingaloj.*^{M.31} = ...el la hejma bieno, ĉe kiu(j) floris...
- *Ne troviĝas, kie sidi.* = Ne troviĝas io, sur kio oni povus sidi.

Rilata *kia*

Rilata *kia* povas enkonduki ecan subfrazon. Rilata *kia*-frazo povas roli kiel priskribo de *tia*, *tiaspeca* aŭ *tiuspeca* en la ĉeffrazo:

- *Si ne estas tia, kia devas esti regno.*^{FA1.112} = Si ne estas *tia*. + *Regno devas esti tia.*
- *Ĝi [=la grajno] ne estas tiaspeca, kia kreskas sur kampo de kampulo, aŭ per kia oni nutras kokinojn.*^{FA1.24} = *Ĝi* ne estas *tiaspeca*. + *Tia [grajno] kreskas sur kampo de kampulo. + Per tia [grajno] oni nutras kokinojn.*
- *Kia oni vin vidas, tia oni vin taksas.*^{PE.859} = *Tia oni vin taksas.* + *Tia oni vin vidas.*

Rilata *kia*-frazo povas ankaŭ roli kiel priskribo de O-vorto, kiu havas *tia* kiel difinilon:

- *Regis tia frosto, kian ni ĉe ni ne havas eĉ en la plej kruela vintro.*^{FA3.83} *Regis tia frosto. + Tian froston ni ĉe ni ne havas eĉ en la plej kruela vintro.*
- *Se vi tamen volas havi oron, vi povas ĝin ankaŭ ricevi en tia granda kvanto, kian vi povos porti.*^{FA1.2}

En ĉi tiaj frazoj *tia* ofte staras post la O-vorto, kvankam ĝi estas difinilo: *La arbo de la suno estis belega arbo tia, kian ni neniam vidis.*^{FA3.114}

Se rilata KI-frazo priskribas O-vorton kun *tia*, oni povas ankaŭ uzi rilatan *kiu*: *Vi havas plenan rajton uzi la monon en tia maniero, kiu ŝajnas al Vi la plej bona.*^{L2.126}

Rilata *kiu* montras certan individuon, dum rilata *kia* montras specon:

- *Mi uzis tiun aŭton, kiu povas veturi tre rapide.* Oni parolas pri certa individua aŭto. Ĝi povas veturi tre rapide.
- *Mi uzis tian aŭton, kia povas veturi tre rapide.* Oni parolas pri speco de aŭto. Ĉiu aŭtoj de tiu speco povas veturi tre rapide.

Sed en tiuj ĉi ekzemploj jam *tiun* kaj *tian* sufice klare montras la distingon inter individuo kaj speco. Oni povas do uzi *kiu* en ambaŭ subfrazoj. Pli ofte oni preferas *kiu*, sed *kia* pli akcentas, ke temas pri speco.

Uzu rilatan *kia* nur antaŭ frazo kun verbo. Antaŭ sola frazparto, aŭ grupo de frazpartoj sen verbo, oni uzu komparan *kiel* (§20.1): *Li vizitis (tiajn) urbojn kiel Parizo.* Ne diru: *...urbojn *kia* Parizo.*

Rilata *kiel*

Rilata *kiel* povas enkonduki manieran aŭ gradan subfrazon. Rilata *kiel*-frazo priskribas *tiel* aŭ frazparton kun *tiel* en la ĉeffrazo, sed ofte *tiel* estas forlasita (§33.4.3). Tiam la *kiel*-frazo mem rolas kiel maniera aŭ grada komplemento en la ĉeffrazo:

- *Oni ludas sur fortepiano, tamen tre mallaŭte kaj tiel bele, kiel ŝi neniam antaŭe aŭdis.*^{FA1.21}
- *Li komprenas predikon [tiel], kiel bovo [komprenas] muzikon.*^{PE.1360}
- *Ĉiu penis sin savi [tiel], kiel li povis.*^{FA1.56}

Rilata *kiel*-frazo iafoje priskribas tutan frazon. Tiam *kiel* reprezentas la ideon de la tuta frazo, simile al rilata *kio* (§33.4.1.2):

- *Ŝia beleco, kiel oni diris, estas la deloga beleco de la malbono.*^{FA3.142} = *Ŝia beleco estas la deloga beleco de la malbono. + Tiel oni diris. = Oni diris, ke ŝia beleco estas....*

Kiel estas ankaŭ ĝeneralaj kompara vorto (§20.1). Tiam *kiel* normale enkondukas ne frazon, sed solan frazparton aŭ grupon de frazpartoj sen verbo.

Rilata *kiom*

Rilata *kiom* povas enkonduki kvantan aŭ mezuran subfrazon. Rilata *kiom*-frazo rolas kiel priskribo de *tiom* aŭ frazparto kun *tiom* en la ĉeffrazo, sed ofte *tiom* estas forlasita (§33.4.3):

- *Vi [...] faris por nia afero tiom multe, kiom neniu alia ĝis nun faris.*^{L1.332}
= *Vi faris por nia afero tiom multe. + Neniu alia ĝis nun faris tiom.*
- *Nun vi ricevos tiom multe da mono, kiom vi volas havi.*^{FA1.1}
- *Ĉiuj donas al mi prunte [tiom], kiom mi volas.*^{RZ.93}
- *Al mia festo povas veni tiom da viaj amikoj, kiom volas.*

Subfrazo kun rilata *kiom* ofte montras ian limigon:

- *La kompatinda stana soldato tenis sin, kiom li povis, tute rekte.*^{FA1.100} Liaj fortoj estis limigitaj.
- *Unu el la plej kuraĝaj knaboj kaj iam post iam ankaŭ ĉiuj aliaj ekkantis strofon el malnova kanto pri cikonioj, kiom ili tion memoris.*^{FA1.132} Estis limoj de ilia memoro. Ili ne povis kanti pli ol la memoro permesis.
- *Kiom mi vidas, vi havas nur unu filon.*^{Rt.51} Mi ne povas vidi pli.

Rilata **kial**

Ankaŭ **kial** estas uzata kiel rilata vorto, sed nur por rekte priskribi O-vorton kiel **kaŭzo** aŭ **motivo**, kaj eĉ tiam nur tre malofte:

- *La efektiva kaŭzo, kial ili ne aliĝas al ni, estas tio, ke ili timas.*^{OV.123} = *La efektiva kaŭzo estas tio, ke ili timas. + Tial ili ne aliĝas al ni.* Oni povas ankaŭ diri ...la kaŭzo, pro kiu ili ne aliĝas al ni... Pli ofte oni tamen uzas ke-frazon: ...la kaŭzo, ke ili ne aliĝas al ni...

Oni do ne uzas frazojn kiel: **Ili foriris tial, kial mi foriris.** Sed oni diras: *Ili foriris pro la sama kaŭzo, kial mi foriris.* Aŭ pli ofte: ...*pro la sama kaŭzo, pro kiu mi foriris.*

Por reprezentati tutan frazon, kiu montras kialon, oni povas uzi *pro kio*: *Mi ne ricevis vian leteron, pro kio mi ne respondis.* Oni ankaŭ povas renversi la frazokonstruon, uzante *ĉar* (§33.6): *Ĉar mi ne ricevis vian leteron, mi ne respondis.*

Rilata **kial**-frazo ne montras mem kaŭzon aŭ motivon. La kaŭzon montras la vorto, kiun la **kial**-frazo priskribas. **Kial** reprezentas tiun kaŭzon en la subfrazo. Por enkonduki subfrazon, kiu mem montras kaŭzon aŭ motivon, oni uzas *ĉar*: *Ili foriris, ĉar mi foriris.* (Mia foriro estas la kaŭzo de ilia foriro.)

33.4.3. Rilataj subfrazoj – forlaso de TI-vorto

Rilataj KI-vortoj ofte rilatas al samspecata TI-vorto en la ĉeffrazo. Ofte oni povas subkompreni la TI-vorton sen ŝangi la signifon. Ne ekzistas absolutaj reguloj, kiam oni povas forlasi TI-vorton. Plej grava estas la klareco: Se la frazo fariĝas tro malklara, oni ne forlasu la TI-vorton. La rilata KI-vorto kaj la responda TI-vorto devas normale havi la saman formon: Ili estu de la sama tabelvorta grupo (*tiu* — *kiu*, *tio* — *kio*, *tiel* — *kiel* k.t.p.), kaj ili havu la saman rolmontrilon, aŭ ili estu ambaŭ sen rolmontrilo.

Tiu kiu

- *Tiu, kiu havas forton, havas rajton.* → *Kiu havas forton, havas rajton.*^{PE.1004}
- *Plej bone ridas tiu, kiu laste ridas.* → *Plej bone ridas, kiu laste ridas.*^{PE.1928}
- *Kiu okupas sin je meĥaniko, estas meĥanikisto, kaj kiu okupas sin je ĥemio, estas ĥemiisto.*^{FE.32} = *Tiu, kiu okupas sin...*
- *Mi pagis al tiu, al kiu oni devis [pagi].* → *Mi pagis, al kiu oni devis.*^{M.6}

Oni normale ne elloras solan *tiun* aŭ *tiujn*:

- *Mi finfine provis tiujn, **kiujn vi tiom laŭdis**.* Ne diru: **Mi finfine provis, kiujn vi tiom laŭdis.**

Se *tiu* staras antaŭ O-vorto kiel difinilo de ĝi, oni ne povas forlasi *tiu* sen ŝanĝi la signifon. Sed oni ofte povas ŝanĝi *tiu* al *la* sen grava signifoŝanĝo:

- *Li ankoraŭ ne redonis tiun libron, **kiun li pruntis de mi**.* → *Li ankoraŭ ne redonis la libron, **kiun li pruntis de mi**.* Se oni dirus: *Li ankoraŭ ne redonis libron, **kiun...***, temus pri unu el tiuj libroj, kiun li pruntis de mi. La signifo ŝanĝigus.

Tio kio

- *Tio, **kio** pasis, ne revenos.* → **Kio** *pasis, ne revenos.*^{PE.949}
- *Li tuj faris tion, **kion mi volis**.* → *Li tuj faris, **kion mi volis**.*^{FE.31}
- *Mi neniel povas kompreni tion, **kion vi parolas**.* → *Mi neniel povas kompreni, **kion vi parolas**.*^{FE.28}

Se *tio* kaj *kio* havas rolvorteton, oni preferas ne ellasu *tio*:

- *Marta renkontiĝis [...] kun tio, **kun kio renkontiĝas milionoj da homoj.***^{M.16} Ne: **Marta renkontiĝis, kun kio renkontiĝas...**

Tiam kiam

Se rilatas *kiam*-frazo rilatas al *tiam*, oni plej ofte forlasas *tiam*. Oni retenas *tiam* nur se oni volas emfazi:

- *Kiam oni estas riĉa, [tiam] oni havas multajn amikojn.*^{FE.16}
- *Kiam via domo estis konstruata, [tiam] mia domo estis jam longe konstruita.*^{FE.25}
- *Kiam li estis ĉe mi, [tiam] li staris tutan horon apud la fenestro.*^{FE.26}

Anstataŭ antaŭ *tiam kiam*, *de tiam kiam* k.t.p., oni normale uzas nur *antaŭ kiam*, *de kiam* k.t.p. Oni do forlasas *tiam*, sed konservas la rolvorteton. En tiaj okazoj la rolvorteto rilatas ne al la vorto *kiam*, sed al la tuta *kiam*-frazo:

- *Post tiam, **kiam** si estis mallongan tempon en la arbaro, fariĝis nokto.*
→ *Post **kiam** si estis mallongan tempon en la arbaro, fariĝis nokto.*^{FA1.104}
- *De tiam, **kiam** mortis lia edzino, li vivas tute sola.* → *De **kiam** mortis lia edzino, li vivas tute sola.*

Anstataŭ *gis (tiam) kiam* oni diru simple *gis*. Oni ankaŭ ne uzu *dum (tiam) kiam*, sed simple *dum*. *Gis* (§33.7) kaj *dum* (§33.7) estas memstaraj frazenkondukiiloj, kaj tute ne bezonas helpon de *kiam*.

Tie kie

Se rilatas *kie*-frazo rilatas al sola *tie*, oni ofte forlasas *tie*, sed oni povas konservi *tie* por emfazo:

- *Kie estas pano, [tie] ne mankas panpecetoj.*^{PE.873}
- *Kie lumo ekzistas, [tie] ankaŭ ombro troviĝas.*^{PE.884}

- *Si povis iri [tien], kien ŝi volis.*^{FA1.27}

Tia kia

Rilata *kia*-frazo ĉiam rilatas al *tia* en la ĉeffrazo. Plej ofte oni konservas *tia*, sed se la frazo restas klara, oni povas ĝin ellasi.

- *Li havas [tian] kapon, kian vi ne trovos en la tuta mondo.*^{Gm.53}
- *Li juris ekbruligi por li funebran torĉon [tian], kian ankoraŭ neniu reĝo iam havis.*^{Rt.60}

Tiel kiel

Rilata *kiel*-frazo ĉiam rilatas al *tiel* en la ĉeffrazo, sed ofte oni povas sub-kompreni *tiel*:

- *Ne vivu [tiel] kiel vi volas, vivu [tie] kiel vi povas.*^{PE.1763}
- *Bojas hundido [tiel], kiel ĝi aŭdas de hundoj.*^{PE.175}
- *Ĉiu iras [tiel], kiel sag' al li diras.*^{PE.251}

Tiom kiom

Rilata *kiom*-frazo ĉiam rilatas al *tiom* en la ĉeffrazo, sed ofte oni povas sub-kompreni *tiom*:

- *Da pulvo ni havas [tiom] kiom vi volas.*^{Rt.66}
- *Mi penos [tiom], kiom mi povos, plenumi la deziron de la komitato.*^{L1.168}

Se antaŭ *tiom* staras *ol*, oni plej ofte ellisas *tiom*, kaj metas *ol* rekte antaŭ la *kiom*-frazo:

- *Pli granda estas mia puno, ol tiom, kiom mi povos elporti.* → *Pli granda estas mia puno, ol kiom mi povos elporti.*^{Gn.4}
- *Se vi scias pentri, tio povas iom utili al vi, tamen multe malpli, ol tiom kiom utilis lerteco en muziko.* → *Se vi scias pentri, tio povas iom utili al vi, tamen multe malpli, ol kiom utilis lerteco en muziko.*^{M.33}

En tiaj frazoj oni povas eĉ ellasi *kiom*, ĉar *ol* (§33.7) suficias kiel frazenkondukilo: *Pli granda estas mia puno, ol mi povos elporti. ...multe malpli, ol utilis lerteco en muziko.*

Ties kies

Rilata *kies*-frazo treege malofte rilatas al *ties* en la ĉeffrazo. Kiam tiel tamen iafoje estas, oni apenaŭ povas forlasi *ties*:

- *Kies ĝi estas, ties ĝi restu.*

Tial kial

Rilata *kial*-frazo neniam rilatas al *tial* en la ĉeffrazo (§33.4.2).

Malsamaj rolmontriloj

Ellaso de TI-vorto normale ne eblas, kiam la TI-vorto kaj la rilata KI-vorto havas malsamajn rolmontrilojn, aŭ kiam unu el ili havas kaj la alia ne havas rolmontrilon.

Ne diru: **Mi konas, kiu venis.** Diru: *Mi konas tiun, kiu venis.* Ne diru: **Ĝi estas besto, kian vi timas.** Sed: *Ĝi estas tia besto, kian vi timas.*

Ne eblas: **Ili logas, de kie mi venas.** Oni devas diri: *Ili logas tie, de kie mi venas.* Ankaŭ ne eblas: **Li devenas, kien mi iros.** Necesas: *Li devenas de tie, kien mi iros.* Ankaŭ ne eblas forlasi *tie*, sed konservi rolvorteton, kiu starus antaŭ *tie*. Ne diru: **Li venas de kie mi logas.** Diru: *Li venas de tie, kie mi logas.*

Ĉe *jen* (§14.3.11) oni iafoje forlasas TI-vorton kontraŭe al la ĉi-antaŭa regulo:

- Jen [estas] *tio, kion diris Aĥitofel!* → Jen *kion diris Aĥitofel!*^{§m2.17}

Okaze oni vidas ankaŭ aliajn malobeojn de la regulo pri sama rolmontrilo. Se oni iafoje deflankigas de tiu regulo, oni estu atenta, ke la signifo ne malklarigas.

Ne forlasu rilatan KI-vorton

En kelkaj lingvoj eblas iafoje forlasi rilatan KI-vorton. Tio ne eblas en Esperanto. Ne diru: **La viro, mi vidis, portis valizon.** En la subfrazo mankas objekto de *vidis*. Oni do ne povas sci, kion mi vidis. Diru: *La viro, kiun mi vidis, portis valizon.* Ne diru: **Nun estas la horo, si normale alvenas.** Diru: *Nun estas la horo, kiam si normale alvenas.*

En iuj lingvoj oni povas iafoje forlasi la rilatan KI-vorton, sed konservi eventualan rolvorteton, kiu tiam staras sola ie en la subfrazo (eĉ en la fino). Tio estas absolute neebla en Esperanto. Rolvorteto devas stari antaŭ tiu frazparto, kies rolon ĝi montras. Ne diru: **Mi vidis tiun knabinon, vi parolis pri.** Nepre diru: *Mi vidis tiun knabinon, pri kiu vi parolis.*

33.5. Se-frazoj

Se = “sub la kondiĉo ke, kun la supozo ke, en la okazo ke”. *Se* enkondukas subfrazon, kiu montras kondiĉon, supozon aŭ okazon:

- *Se li scius, ke mi estas tie ĉi, li tuj venus al mi.*^{FE.20} = *En la okazo, ke li scius...* Oni uzas US-verbojn, ĉar temas pri nura fantazio.
- *Se mi estus sana, mi estus feliĉa.*^{FE.19} = *Sub la kondiĉo, ke mi estus sana...*
- *Se mi havus multe da mono, mi aĉetus aŭton.* La US-formoj montras, ke temas pri fantazio. La parolanto scias, ke li ne havas multe da mono.
- *Se li havas multe da mono, li versajne aĉetas aŭton.* La AS-formo kaj OS-formo (realo modo) montras, ke povas esti realeco. Povas esti, ke li vere havas multe da mono, sed oni ne scias certe.
- *Se iu havas multe da mono, tiu havas ankaŭ multe da problemoj.* La AS-formoj montras, ke temas pri ĉiam valida principio.

- *Se li jam venis, petu lin al mi.*^{FE.26} Povas esti, ke li jam venis. Tial reala modo, IS-formo.
- *Mia opinio estas: prenu mem akvon, se vi volas trinki.*^{FE.19}
- *Mi ne farus la eraron, se li antaŭe dirus al mi la veron (aŭ se li estus dirinta al mi la veron).*^{FE.24} Oni povas uzi simplan US-formon, eĉ kiam temas pri fantazio pri pasinta tempo. US-verboj estas tempe neŭtralaj.
- *Mia ora ringo ne estus nun tiel longe serĉata, se ĝi ne estus tiel lerte kaŝita de vi.*^{FE.25}
- *Tiu ĉi libro havas sesdek paĝojn; tial, se mi legos en ĉiu tago po dek kvin paĝoj, mi finos la tutan libron en kvar tagoj.*^{FE.14} Ankaŭ eblas uzi US-formojn en ĉi tiaj frazoj. Ĉe estonta tempo ne eblas ĉiam fari klaran distingon inter fantazio kaj fakteto, ĉar la estonteco ĉiam estas necerta.

Helpa *tiam*

Kiam *se-frazo* troviĝas frazkomence, oni ofte uzas *tiam* en la ĉeffrazo por helpi al klareco. *Tiam* reprezentas la ideon de la *se-frazo*. Oni povas ankaŭ uzi *tiuokaze*, *tiaokaze* aŭ simile:

- *Se ĉiu balaos antaŭ sia pordo, tiam en la tutu urbo estos ordo.*^{PE.2215}
- *Se ni konscios bone la esencon kaj celon de niuj kongresoj, tiam ni venados al ili kun ĉiam freša kaj neniam malfortiganta entuziasmo.*^{OV.377}

Se-frazo + tio

Iafoje *tio* en la ĉeffrazo reprezentas la ideon de antaŭa *se-frazo*:

- *Se ŝi havas multe da mono, tio ne nepre signifas, ke ŝi estas feliĉa.* = Se ŝi havas multe da mono, la fakteto, ke ŝi havas multe da mono, ne nepre signifas...
- *Se malgraŭ ĉiuj ventoj kaj puĉoj ĝi [= Esperanto] dum dudek kvin jaroj vivis kaj kreskis regule kaj rekte, [...] ni povas pri tio sincere nin gratuli.*^{OV.407} = ...ni povas pri la vivo kaj kreskado sincere nin gratuli.

Deziraj *se-frazoj*

Se estas uzata ankaŭ en ĉeffrazo por esprimi fortan deziron, kiu verŝajne estas nerealigebla. La verbo havas ĉiam US-formon en tia frazo:

- *Ho, se mi estus sola! [...] Se mi ne havus infanon!*^{M.61} = Mi deziregas, ke mi estu sola, ke mi ne havu infanon (sed tio ne eblas).
- *Ho, se mi povus esti tiu feliĉulo!*^{M.163}

Oni povas diri, ke vera ĉeffrazo estas subkomprenata: *Ho, se mi estus sola, tiam mi estus feliĉa!*

Oni povas uzi *nur* en deziraj *se-frazoj* por fortigi la deziran signifon: *Ho, se mi **nur** estus sola! Ho, se mi **nur** povus esti tiu feliĉulo!*

33.6. Ĉar-frazoj

Ĉar = “pro tio ke”. Ĉar enkondukas subfrazon, kiu montras kaŭzon aŭ motivon:

- *La tranĉilo tranĉas bone, ĉar ĝi estas akra.*^{FE.16} = *Ke la tranĉilo estas akra, estas la kaŭzo, ke ĝi tranĉas bone.*
- *La infano ploras, ĉar ĝi volas manĝi.*^{FE.16} = *Ke la infano volas manĝi, estas la kaŭzo, ke ĝi ploras.*
- *Ĉar vi estas tiel servema, mi faras al vi donacon.*^{FE.19}
- *Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklarajon.*^{FE.35}
- *Venigu la kuraciston, ĉar mi estas malsana.*^{FE.39}
- *La hirundo flugis trans la riveron, ĉar trans la rivero sin trovis aliaj hirundoj.*^{FE.26}
- *Donu al la birdoj akvon, ĉar ili volas trinki.*^{FE.9}
- *Li estas mia onklo, ĉar mia patro estas lia frato.*^{FE.18} La fakteto, ke mia patro estas lia frato, estas la motivo por nomi lin mia onklo.

Helpa tial

Se ĉar-frazo troviĝas frazkomence, oni ofte uzas *tial* (§14.3.1) en la ĉeffrazo. *Tial* reprezentas la ideon de la ĉar-frazo:

- *Ĉar la aŭtoro de la lingvo Esperanto tuj en la komenco rifuzis unu fojon por ciām ciujn personajn rajtojn kaj privilegiojn rilate tiun lingvon, tial Esperanto estas “nenies proprajo”.*^{OV.238} En la fino de la longa ĉar-frazo oni eble forgesis, ke ĝi komenciĝis per *ĉar*. *Tial* enkondukas la sekvon de la kaŭzo, kaj memorigas, ke temas pri kaŭzo.
- *Ĉar ĉiu amas ordinare personon, kiu estas simila al li, tial tiu ĉi patrino varmege amis sian pli maljunan filinon.*^{FE.13}

Kelkfoje oni uzas *tial* rekte antaŭ *ĉar* por emfazi:

- *Mi petas tion ĉi tial, ĉar mi scias la inklinon de la plimulto da homoj.*^{FK.232} Eblas forlasi *tial*.

Post *tial* oni uzas tamen normale *ke*-frazon. *Tial ke = pro tio ke = ĉar*. *Tio ĉi estas nur tial, ke la ideo mem de lingvo “tutmonda” estas tiel alta kaj alloga.*^{FK.230} La varianton **pro tio ĉar** oni tamen ne uzu.

Ĉar en ĉeffrazo

Ĉar-frazo estas iafoje ne subfrazo, sed memstara ĉeffrazo, kiu klarigas antaŭan frazon:

- *“Vi estas tiel bela, tiel bona kaj tiel honesta, ke mi devas fari al vi donacon” (ĉar tio ĉi estis feino, kiu prenis sur sin la formon de malriĉa vilaĝa virino, por vidi, kiel granda estos la ĝentileco de tiu ĉi junakino).*^{FE.15} = *Tion ŝi diris, ĉar tio ĉi estis feino...*

- *Ruben diris al ili: Ne veršu sangon; [...] manon ne metu sur lin. Ĉar li intencis savi lin el illiaj manoj.*^{Gn.37} = Tion li diris, ĉar li intencis...

33.7. Aliaj subfrazoj – **apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol**

Apenaŭ

Apenaŭ (§14.3.7) plej ofte estas E-vorteca vorteto, sed ĝi ankaŭ povas esti enkondukilo de tempa subfrazo. Tiam *apenaŭ* signifas “tuj post kiam” aŭ “preskaŭ samtempe kiam”. Tiaj *apenaŭ*-frazoj staras ĉiam antaŭ la ĉeffrazo:

- *Apenaŭ ŝia patrino ŝin rimarkis, ŝi kriis al ŝi: “Nu, mia filino?”*^{FE.21} = *Tuj post kiam ŝia patrino ŝin rimarkis (preskaŭ samtempe), ŝi kriis...*
- *Apenaŭ ŝi venis al la fonto, ŝi vidis unu sinjorinon, tre riĉe vestitan, kiu eliris el la arbaro kaj petis de ŝi trinki.*^{FE.19}
- *Apenaŭ ŝi ektuĉis ŝian brakon, el la bušo de Janjo elsaltis krieto de doloro.*^{M.128}

Alternative oni povas uzi *apenaŭ* kiel E-vortecan vorteton en ĉeffrazo: *Apenaŭ ŝi ektuĉis ŝian brakon, kiam el la bušo...* La frazo *kiam el la bušo...* estas nun tempa subfrazo.

Dum

Dum enkondukas tempan subfrazon. *Dum*-frazo montras ion, kio daŭras samtempe kun la ĉeffrazo. Oni uzas *dum*, se kaj la subfrazo kaj la ĉeffrazo estas pli-malpli daŭraj, kaj daŭras dum pli-malpli la sama tempo:

- *Unu el la vojaĝantoj gardodejoris, dum la aliaj dormis.*^{FAI.93} La gardodejorado daŭris samtempe kiel la dormado.
- *Dum ŝi parolis, elfalis el ŝia bušo multego da diamantoj.*^{FE.17}
- *Restu apud mi, dum mi kun li ekstere parolos.*^{BV.49}

Ofte *dum*-frazo montras ion, kio kontrastas al la ĉeffrazo. Tiam la tempodaŭra signifo povas malfortigi kaj iafoge preskaŭ malaperi:

- *Dum interne ĉio kantadis kaj ĝojadis, ŝi sidis malgaja en sia ĝardeneto.*^{FAI.59} La du agoj, kiuj ja estis samtempaj kaj daŭraj, estas forte kontrastaj unu al la alia.
- *Li estas nur unufoja mensoginto dum vi estas ankoraŭ nun ĉiam mensoganto.*^{FE.22} La du statoj estas ja samtempaj (kvankam la ago de la unufoja mensoginto okazis antaŭe), sed grava estas la kontrasto inter la unufoja mensogo, kaj la ĉiama mensogado.
- *Dum la vizago estas juna, fresa, bela, la frunto sola estas velkinta kaj duone maljuniĝinta.*^{M.150} Gravas nur la kontrasto.

Dum estis komence nur frazenkondukilo. En la *Fundamento dum* estas nur tiel uzata. Poste *dum* fariĝis ankaŭ rolvorteto (§12.3.6.2): **Dum la mangado venas appetito.**^{PE.392} Iuj volas uzi *dum* nur kiel rolvorteton, kaj ekuzas antaŭ subfrazo **dum (tio) ke**. Tiel ili forprenas de *dum* ĝian originan rolon. Kial oni faru ion tian, estas nekompreneble.

Se ne ambaŭ agoj estas daŭraj, aŭ se oni ne volas aparte montri daŭrecon, oni uzas rilatan *kiam* (§33.4.2). Tiam la du agoj eble estas samtempaj nur momente: **Kiam mi venis al li, li dormis.**^{FE.20} *Kiam oni estas riĉa, oni havas multajn amikojn.*^{FE.16} *Dum kaj kiam* montras malsamajn nuancojn. Oni do ne uzu ambaŭ samtempe. Ne diru: **Tio okazis, dum kiam mi logis en Romo.** Diru ...*dum mi logis en Romo*, se temas pri longedaŭra okazado. Diru ...*kiam mi logis en Romo*, se estis mallongedaŭra okazaĵo, aŭ se la daŭreco ne gravas.

Ĝis

Ĝis enkondukas subfrazon, kiu montras la tempan finpunkton de la ĉeffrazo. Kiam la ago de la ĝis-frazo komenciĝas, la ago de la ĉeffrazo finiĝas:

- *Ili persekutos vin, ĝis vi pereos.*^{Re.28} Kiam vi pereos, finiĝos la persekutado.
- *Malĝojo ŝi eliris el la palaco kaj iris dum la tuta tago tra kampoj kaj marĉoj, ĝis ŝi venis al la granda arbaro.*^{FA1.104} Kiam ŝi venis al la granda arbaro, cesis la irado.
- *Mi ne donos al vi mangi, ĝis vi pagos por la antaŭa.*^{Rz.22} = *Mi donos mangi nur post kiam vi pagos por la antaŭa.* La ne-donado de manĝo ceses, kiam okazos la pago.
- *Ĝi simile al birdo flugis alte en la aeron, ĝis ĝi fine tute malaperis for de la okuloj.*^{FA2.33} La flugado ne vere cesis, sed nur ŝajnis cesi.

Ĝis-frazo estas iafoge helpata de *tiel longe* en la ĉeffrazo:

- *Ili jam obstine celados al ĝi ĉiam pli kaj pli kaj ne ceses en sia celado *tiel longe*, ĝis ili la aferon atingos.*^{OV.286}

Ĝis-frazo ĉiam montru ion pli-malpli momentan. Ne diru: **Mi restis, ĝis li dormis.** Diru: *Mi restis, ĝis li ekdormis.* Aŭ: *Mi restis, ĝis mi vidis, ke li dormas.* Aŭ simile.

En tempa subfrazo estas superflue, eĉ evitinde, aldoni *kiam* post *ĝis*. Ne diru: **Mi daŭrigos demandadi al vi, ĝis kiam vi respondos.** Diru simple: *Mi daŭrigos demandadi al vi, ĝis vi respondos.* Ĝis estas memstara frazenkondukilo, kaj ne bezonas helpon de *kiam*. Sed se temas pri demanda subfrazo, *ĝis kiam* estas tute normala: *Mi demandis, ĝis kiam ili restos tie.*

Povas ŝajni strange, ke oni uzu *ĝis kiam* nur ĉe demandoj. La klarigo estas, ke nedemando *ĝis kiam* estas tute alia frazkonstruo ol demanda *ĝis kiam*. La simileco estas nur ŝajna. Antaŭ nedemando subfrazo *ĝis* rilatas al la tuta subfrazo: *Mi daŭrigos demandadi al vi, ĝis kiam vi respondos.* = *Mi daŭrigos demandadi al vi ĝis la tempo de via respondeo.* En demanda subfrazo tamen *ĝis* rilatas nur al *kiam*: *Mi demandis, ĝis kiam ili restos tie.* = *Mi demandis: "Ĝis kiam ili restos tie?"* Ĉe ĝi tia demanda subfrazo, kaj *ĝis* kaj *kiam* estas nepre bezonataj por la signifo. Ĉe tempa *ĝis*-frazo *kiam* estas tamen tute superflua. Aldono de tia superflua *kiam* povus iafoge eĉ kredigi, ke temas pri demando, kvankam tute ne estas.

Iuj erare aldonas *ne* en *gis*-frazo (pro nacilingva influo), kio donas tute malgustan sencon. Oni diras ekz.: **Mi rifuzos kredi al viaj vortoj, gis vi ne donos pruvojn.** La intencita senco estas, ke la ago “rifuzi kredi al viaj vortoj” ĉesos en la momento, kiam pruvoj ja estos donitaj. Oni do devas diri: *Mi rifuzos kredi al viaj vortoj, gis vi donos pruvojn.* Se oni uzas *dum* anstataŭ *gis*, oni tamen uzu *ne*: *Mi rifuzos kredi al viaj vortoj, dum vi ne donos pruvojn.* La ago “rifuzi kredi al viaj vortoj” daŭros dum tiu tempo, kiam vi ne donos pruvojn (*gis* la momento, kiam vi ja donos pruvojn).

Gis estas dekomence ne nur frazenkondukilo, sed ankaŭ rolvorteto (§12.3.5.3): *Post la vespermanĝo niaj fratoj eliris kun la gastoj el sia domo kaj akompanis ilin gis ilia domo.*^{FE.18} Komparu kun *dum*, kiu komence estis nur frazenkondukilo.

Kvankam

Kvankam enkondukas subfazon, kiu montras nesufiĉan kaŭzon aŭ nesufiĉan malhelpaĵon. *Kvankam*-frazo montras ion, kio ne sukcesas malhelpi la ĉeffrazan ideon:

- *Si edziniĝis kun sia kuzo, kvankam ŝiaj gepatroj volis sin edzinigi kun alia persono.*^{FE.39} Si ja edziniĝis kun sia kuzo. La volo de la gepatroj ne povis malhelpi tion.
- *Ĉemizojn, kolumojn, manumojn kaj ceterajn similajn objektojn ni nomas tolajo, kvankam ili ne ĉiam estas faritaj el tolo.*^{FE.35} Ni ja nomas ilin tolajo. La fakteto, ke ili ne ĉiam estas el tolo, ne malhelpas tion.

Se *kvankam*-frazo staras komence, oni ofte por klareco uzas *tamen* (§14.3.17) en la ĉeffrazo:

- *Kvankam la pasintaj tagoj povis sin prepari al tia sorto, ĝi tamen estis surprizo.*^{M.111}
- *Jes, iele tiel fariĝis, ke, kvankam si estis bone edukita kaj bela, si ne edziniĝis.*^{M.102} Si ne edziniĝis. Ŝia edukiteco kaj beleco ne povis malhelpi tion.

Neniam uzu *sed* (nek *kaj*) por helpi *kvankam*-frazon. Ne diru: **Kvankam mi ne volis tion, sed mi faris.** Diru: *Kvankam mi ne volis tion, mi tamen faris.* Aŭ: *Mi ne volis tion, sed mi tamen faris.*

Oni ofte uzas mallongigitajn *kvankam*-frazojn, en kiuj la ĉefverbo kaj ankaŭ aliaj aferoj mankas. Iafoge tiaj *kvankam*-frazoj apenaŭ ŝajnas esti subfrazoj plu:

- *Kvankam blinda kaj maljuna, li en la daŭro de tre mallonga tempo perfekte ellernis Esperanton.*^{OV.247} = *Kvankam li estis blinda kaj maljuna...*
- *La virino faris malkontentan mienon, kvankam ne tiel koleran kiel antaŭe.*^{M.198} = ...*kvankam ŝi ne faris tiel koleran mienon kiel antaŭe.*
- *Nun nia urbo jam trankviliĝis, kvankam ankoraŭ ne tute.*^{L1.102} = ...*kvankam ĝi ankoraŭ ne tute trankviliĝis.* La urbo ankoraŭ ne vere tute trankviliĝis, sed tio ne malhelpas, ke ni tamen diru, ke ĝi trankviliĝis.

- *La larmoj [...] forte, kvankam silente fluis el ŝiaj okuloj.*^{M.143} = *La larmoj forte fluis el ŝiaj okuloj, kvankam ili fluis silente.* La mallongigita *kvankam*-frazo staras en pozicio, en kiu la plena *kvankam*-frazo apenaŭ povas troviĝi.
- *La larĝaj pupiloj rigardis kun profunda, kvankam muta plendo.*^{M.194} = ...*kun plendo profunda, kvankam ĝi estis muta.*

Kvankam tre similas al *malgraŭ* (§12.3.6.6). La diferenco estas, ke *kvankam* enkondukas subfrazon, dum *malgraŭ* estas rolmontriilo, kiu staras antaŭ O-vorta aŭ O-vorteca frazparto: *Ili rifuzis helpi, kvankam mi petegis.* = *Ili rifuzis helpi malgraŭ mia petego.*

Sed ankaŭ *malgraŭ* povas enkonduki subfrazon kun helpo de *ke* aŭ *tio ke*: *Ili rifuzis helpi malgraŭ (tio), ke mi petegis.* La esprimo *malgraŭ (tio) ke* (§12.3.6.6) estas malpli kutima, kaj tial pli emfaza ol *kvankam*.

Ankaŭ ekzistas la eĉ pli forta esprimo *spite ke*, kiu montras intencan kontraŭstaron: *Ili rifuzis spite ke mi petegis.* Vido ankaŭ la rolvortajon *spite al* (§12.3.7). Ankaŭ *eĉ + se* (§33.5) povas iafoje havi similan signifon. *Eĉ + se* montras, ke estus surprize, se la afero ne povus malhelpi: *Ili rifuzus, eĉ se mi petegus.*

En la frua tempo Zamenhof uzis *kvankam* kiel E-vortecan vorteton en ĉeffrazo. Tiu stranga uzo nun tute malaperis. Nun *kvankam* ĉiam enkondukas subfrazon:

- *Li estis kvankam konvinkita, ke li pro si ne devas timi, tamen li preferis antaue sendi alian personon, por vidi, kiel la afero staras.*^{FA1.69} = *Kvankam li estis konvinkita, ke...*

Kvazaŭ

Kvazaŭ = “tiel kiel estus se”. *Kvazaŭ* povas enkonduki subfrazon, kiu montras fantazian komparon:

- *Tie ili sidis kune, kvazaŭ ili estus gefianĉoj.*^{FA3.50} = *Ili sidis kune tiel, kiel estus, se ili estus gefianĉoj.* Ili ne estis gefianĉoj, sed ŝajnis tiel.
- *Li estis ankaŭ bona homo, sed tiel kolerigema, kvazaŭ li havus en si pipron kaj tabakon.*^{FA1.13} Li ne havis en si pipron kaj tabakon. Nur ŝajnis tiel.
- *Ŝi kuris al li renkonte, kvazaŭ ŝi volus lin kisi.* *Ŝi tion ne faris [...]*^{FA3.59}
- *La ĉielo aspektis, kvazaŭ ĝi estus balaita.*^{FA3.26}
- *Estas al mi kvazaŭ mi songus.*^{BV.75}

Kvazaŭ-frazo estas ofte helpata de *tia*, *tiel*, *tiamaniere* aŭ *tiumaniere* en la ĉeffrazo:

- *Mi havas tian senton, kvazaŭ mi kisus mian patrinon!*^{FA2.26} = *Mi havas tian senton, kian mi havus, se mi kisus mian patrinon.*
- *Li rakontis tion tiel klarbilde, kvazaŭ tio okazus nun antaŭ iliaj okuloj.*^{FA2.149}

- *Dum momento ŝi iris tiamaniere, kvazaŭ ŝi ne scius bone, kien ŝi iras.*^{M.184}

En ĉi tiaj *kvazaŭ*-frazoj Zamenhof ofte uzis la realan modon (verbon kun AS, IS aŭ OS): *De li iras tia odoro, kvazaŭ li jus eliris el brandfarejo.*^{Rz.8} Tio ne estas erara, ĉar jam *kvazaŭ* montras la imagecon sufice klare. Oni uzu tamen normale la imagan modon, US-formon. Sed, se *kvazaŭ*-frazo iel redonas ies person, tiam oni plej ofte ja uzu la realan modon. Tiam temas pri nerekta parolo, en kiu oni ĉiam uzu la verboformon de la iama penso aŭ diro (§33.8.1): *Ŝi havis la senton, kvazaŭ tio estas ŝia arbo.*^{FA3.46}

Kvazaŭ (§14.3.12) plej ofte ne enkondukas subfrazon, sed estas E-vorteca vorteto. Tiam oni normale uzas nur la realan modon.

En la unua tempo *kvazaŭ* ne ekzistis. Tiam oni uzis *kiel se* (iafoje solan *kiel*) por enkonduki nerealecajn subfrazojn:

- *Estis al ŝi, kiel se ambaŭakra glavo trairis tra ŝia delicata korpo.*^{FA1.62} = ...*kvazaŭ ambaŭakra glavo trairis...*
- *Ŝi rigardadis la vizagón de la fratino, kiel se ĝi estus la vizago de ĉielo anĝelo.*^{BV.27} = ...*kvazaŭ ĝi estus la vizago...*

Tia uzo de *kiel (se)* nun malaperis. Oni uzas ĉiam *kvazaŭ*. Sed oni ja povas iafoje uzi *kiel* antaŭ *se*-frazo, kiu montras ion eblan, ion teorian. Tio estas alia signifo, por kiu oni ne povas uzi *kvazaŭ*: *Li sentis tian doloron, kiel se iu estas pikata de najlo.* Oni komparas kun afero, kiu ja iafoje okazas. Oni uzas la realan modon (AS-finaĵon). *Kvazaŭ* ne eblus. En tiaj frazoj oni povas ankaŭ uzi *kiam anstataŭ se*. Komparu kun: *Li sentis tian doloron, kvazaŭ li estas pikata de najlo.* La komparo estas fantazio, neniu lin pikas per najlo. Tial oni uzas *kvazaŭ* kun imagaj modo (US-finaĵo).

OI

Ol povas enkonduki tempan subfrazon, se *antaŭ* staras antaŭ la subfrazo:

- *Antaŭ ol li atingis sian celon, la suno subiris.*^{FA2.12} = *Pli frue ol tiam, kiam li atingis...*
- *Antaŭ ol vi venos al mi, li diros al mi la veron.*^{FE.24} = *Pli frue ol tiam, kiam vi venos al mi...*
- *Mi ne mangos, antaŭ ol mi diros mian aferon.*^{Gn.24} = *Mi ne mangos pli frue ol tiam, kiam mi diros mian aferon.*

Ol plej ofte montras komparojn (§20.1) kunlabore kun *pli* aŭ *alia*. Ankaŭ en *antaŭ ol* temas pri komparo. Oni komparas du tempojn. Unu el tiuj tempoj estas pli frua, pli antaŭa.

Logike oni povus ankaŭ uzi *antaŭ kiam*, same kiel oni uzas *post kiam* (§33.4.2). Alternative oni povus same logike uzi *post ol* anstataŭ *post kiam*. Sed jam delonge estas kutimo uzi *antaŭ ol* kaj *post kiam*. Ambaŭ estas logikaj. Logikaj estus ankaŭ *antaŭ ke* (= *antaŭ tio ke*), kaj *post ke* (= *post tio ke*), sed tiuj esprimoj ne estas praktike uzataj. Estas rekondinde uzi *antaŭ ol* kaj *post kiam*, ĉar ili estas plej facile komprenataj ĝuste pro sia kutimeco.

Se la ĉeffrazo kaj la subfrazo havas la saman subjekton, oni povas anstataŭ subfrazo uzi *antaŭ ol* + I-verbon (§27.5).

Ol ankaŭ povas enkonduki subfrazon, en kiu *kiom* estas subkomprenebla (§33.4.3).

33.8. Nerekta parolo

Nerekta parolo estas subfrazo, kiu rerakontas ies diron, penson, opinion, decidon, demandon, rimarkon k.s. Ofte oni devas iom ŝanĝi la formon de la origina diro aŭ penso. Nerekta parolo diferencas de rekta parolo, sen ŝanĝa citajo, kiu ne estas subfrazo, kaj kiu do ne havas frazenkondukilon. Rekta parolo ofte aperas inter citiloj kaj post dupunkto.

Rekta parolo: *Petro diris: “Mi volas doni ion al vi.”*

Nerekta parolo: *Petro diris, ke li volas doni ion al mi.*

Rekta parolo: *Karlo demandis: “Ĉu vi volas iri kun mi?”*

Nerekta parolo: *Karlo demandis, ĉu mi volas iri kun li.*

Nerekta parolo estas normale *ke*-frazo aŭ demanda subfrazo. Tia subfrazo plej ofte rolas kiel objekto de verbo kiel *diri*, *krii*, *pensi*, *scii*, *decidi*, *skribi*, *kompreni*, *rimarki*, *vidi*, *demandi*, *voli*, *aŭdi* k.t.p.: *Li diris, ke li estas feliĉa. Si pensis, ke si estas feliĉa.*

Nerekta parolo ankaŭ aperas kiel priskribo de vortoj kiel *penso*, *decido*, *demando*, *timo* k.t.p.: *Li havis la penson, ke li estas feliĉa. La decido estis, ke Petro estu prezidanto. Ili faris la demandon, ĉu ili povas partopreni.*

Nerekta parolo ankaŭ aperas kiel subjekto de *ŝajni*, *esti evidente*, *esti dube*, *esti klare*, *esti (ne)eble*, *esti verŝajne* k.s.: *Šajnis, ke pluvas. Estis evidente, ke li ne estas feliĉa.*

Iafoje alispeca subfrazo aŭ eĉ I-verbo povas esti nerekta parolo.

En nerekta parolo oni povas heziti pri:

- ▶ Verboformo (§33.8.1)
- ▶ Tempaj kaj lokaj esprimoj (§33.8.2)
- ▶ Pronomoj (§33.8.3)

33.8.1. Verboformoj en nerekta parolo

En iuj lingvoj oni devas ĉe nerekta parolo iafoje ŝanĝi la verboformon. En Esperanto oni ĉiam konservas la originan verboformon:

- *Li diris: “Mi volas manĝi”.* → *Li diris, ke li volas manĝi.* La AS de *volas* estas la nuno de la origina dirado. Ne ŝanĝu al IS.
- *Ĉu vi diris: “Mi estas feliĉa.”* → *Ĉu vi diris, ke vi estas feliĉa?* La AS de *estas* montras la nunon de la origina dirado.
- *Li diris: “Mi tiam logis en Ĉinio.”* → *Li diris, ke li tiam logis en Ĉinio.* La IS de *logis* montras tempon pli fruan ol la origina dirado. Estus eraro ŝanĝi al *estis loginta*.

- *Ĉu vi diris: “Mi **estis** feliĉa antaŭe.”* → *Ĉu vi diris, ke vi **estis** feliĉa antaŭe?* La IS de *estis* montras tempon antaŭ la origina dirado.
- *Ŝi demandis: “Ĉu vi **iros** kun mi al kinejo?”* → *Ŝi demandis, ĉu mi **iros** kun ŝi al kinejo.* La OS de *iros* montras tempon postan al la origina de-mando. Estus eraro ŝangi al *estis ironta aŭ volis iri*. Se la origina de-mando estus “*Ĉu vi **volas iri** kun mi?*”, oni dirus: *Ŝi demandis, ĉu mi **volas iri** kun ŝi.*
- *Li demandis: “Kion vi **faros** lunde?”* → *Li demandis, kion mi **faros** lunde.* La OS de *faros* montras tempon post la origina demandado. Eble la lundo nun jam pasis, eble ĝi ankoraŭ ne alvenis.
- *Mi sciis la respondon al la demando: “Kiam li **venos?**”* → *Mi sciis, kiam li **venos.*** La OS de *venos* montras tempon post la origina demando.
- *Li ne komprenis: “Kial ŝi ne **volas** partopreni?”* → *Li ne komprenis, kial ŝi ne **volas** partopreni.* La AS de *volas* montras la tempon de la origina demando.
- *Ili ordonis: “**Paku** tuj vian valizon!”* → *Ili ordonis, ke mi tuj **paku** mian valizon.*
- *Ŝi esperis, ke ŝi ilin **trovos.***^{FA1.104} La origina penso estis: “*Mi ilin **trovos.***”
- *Mi volas, ke vi tien **iru.***^{FE.19} Mi volas diri: “***Iru** tien!*”
- *Ke li **estas** malsana, ŝi tuj rimarkis.*^{FA1.75} Ŝi pensis: “*Li **estas** malsana.*”
- *Oni vidis, ke la junaj homoj **donas** al si reciproke la manojn.*^{M.139} Oni vidis la aferon kaj konstatis: “*La junaj homoj **donas...***”
- *Subite li aŭdis, ke iu **alrajdas** de la vojo al la domo.*^{FA1.9} Li aŭdis la sonon, kaj pensis: “*Iu **alrajdas...***”
- *Mi antaŭsentis, ke vi hodiaŭ vespere **venos.***^{FA3.61} Ŝi pensis: “*Hodiaŭ ves-pere li **venos.***”
- *Ŝi estis plena de timo, ke la infano **mortos.***^{FA3.1} Ŝi timis kaj pensis: “*La infano **mortos!***”
- *Li metis la kondiĉon, ke oni ne **instruu** al ŝi la Kristanan religion.*^{FA3.102} Li diris: “*Ne **instruu** al ŝi...*”
- *Ŝajnis al ŝi, ke ŝin **ĉirkaŭas** unu sola densa barilo el traboj.*^{FA1.105} Ŝi pensis: “*Min **ĉirkaŭas...***”, ĉar tiel ŝajnis al ŝi.
- *Ŝajnas, ke ĉio **havos** bonan finon.*^{Rz.39} La parolanto opiniis: “*Ĉio **havos** bonan finon*”, ĉar tiel ŝajnis al li.
- *En lia animo estis tute klare, ke Kristino **devas** fariĝi lia edzino.*^{FA3.91} Li pensis klare: “*Kristino **devas** fariĝi mia edzino.*”

Rilataj KI-frazoj

Rilataj subfrazoj (subfrazoj kun rilata KI-vorto) normale ne rerakontas diiron aŭ penson. En tiuj subfrazoj la verbotempoj do rilatas al la absoluta nuno:

- *Mi ne konis tiun, kiu venis.* Konis kaj *venis* ambaŭ montras tempon antaŭ la nuno. Verŝajne ili montras la saman tempon.
- *Mi ne konis tiun, kiu estis veninta.* Kaj *konis* kaj *estis* montras tempon antaŭ la nuno. *Veninta* montras tempon ankorau pli fruan.
- *Mi ne konis la personon, kiu estis baldaŭ venonta tra la pordo.* Kaj *konis* kaj *estis* montras tempon antaŭ la nuno. *Venonta* montras tempon post tiu pasinta tempo.

Nerekta parolo en alispecaj subfrazoj

Normale nerekta parolo aperas en *ke*-frazoj aŭ demandaj subfrazoj, sed iafoge ankaŭ alispecia subfrazo povas esti rerakontado de diro aŭ penso:

- *Jam en Kjöge li volis aĉeti por ŝi oran ringon, sed post pripenso li tion ne faris, ĉar en Kopenhago oni ja certe ricevos multe pli belan.^{FA3.59}* Li pensis: “*En Kopenhago oni ja certe ricevos multe pli belan.*” La *ĉar*-frazo estas nerekta parolo. La OS-formo montras tempon post lia penso.

Kiel-frazo kelkfoje estas rerakontado de ies penso:

- *Li konfesis al ŝi, kiel kore li ŝin **amas**.*^{FA3.61} Li diris pli-malpli: “*Mi vin tiel kore **amas!***”
- *Li senbrue sekvis ŝin kaj vidis, kiel ŝi **malaperas** en sia ĉambreto.*^{FA1.112} Li vidis kaj pensis: “*Tiel ŝi **malaperas** en sia ĉambreto.*” Komparu kun: *Mi vidis, kiel rozuo ricevis burĝonon.*^{FA1.150} Ĉi tie oni ne volis rerakonti ian personon, sed nur rakonti, kio okazis. Tial estas IS-formo, kiu rilatas al la absoluta nuno.

Kvazaŭ-frazo povas redoni ies personon aŭ impreson. *Kvazaŭ* montras, ke la penso aŭ impreso estas malvera, ŝajna. En aliaj *kvazaŭ*-frazoj oni normale uzas US-verbon (§33.7), sed se estas nerekta parolo, oni ĉiam uzu la originan verboformon, kiu plej ofte estas en reala modo (AS, IS aŭ OS):

- *Li havis la **impreson**, kvazaŭ la luno **lumas** en la ĉambron, sed la luno tute ne lumis.*^{FA3.14} Li pensis: “*La luno **lumas** en la ĉambron.*”
- *Li havis la **senton**, kvazaŭ la **rimeno** de lia tornistro lin **premas**.*^{FA3.64} Li pensis: “*La **rimeno** de mia tornistro min **premas**.*” Sed tiel ne estis.
- *Ili [...] faris mienojn, kvazaŭ ili **laboras**, sed havis nenion sur la teksiloj.*^{FA1.69} Per siaj mienoj ili ŝajnigis: “*Ni **laboras**.*” La homoj pensis: “*Ili **laboras**.*”
- *Šajnis, kvazaŭ li **dormas**.*^{FA1.35} Li ne dormis, sed estis morta. Al tiu, kiu lin vidis, tamen venis en la kapon la ideo *Li dormas*, kvankam li sciis, ke tio ne estas vero. La frazo redonas tiun personon kun la sama verboformo.
- *Sonis, kvazaŭ ranoj **kvakas**.*^{FA2.133} Oni pensis: “*Ranoj **kvakas**.*” Sed estis io alia.

Tiaj ĉi *kvazaŭ*-frazoj estis oftaj ĉe Zamenhof. Nuntempe oni uzas plej ofte *ke*-frazojn, eble kune kun *kvazaŭ* kiel E-vorteca vorteto: *Li havis la*

impreson, ke la luno kvazaŭ lumas... Ili faris mienojn, ke ili kvazaŭ laboras... Ŝajnis, ke li kvazaŭ dormas.

I-verbo kiel nerekta parolo

Iafoje I-verba frazparto (I-verbo kune kun diversaj frazetoj) povas reprezentigi ke-frazon, kiu rerakontas ies penson:

- *La maljuna ministro atente aŭskultis, por povi diri tion saman, kiam li revenos al la reĝo, kaj tiel li ankaŭ faris.^{FA1.69} = ...por ke li povu diri tion saman, kiam li revenos al la reĝo...* La ministro pensis: “Mi povu diri tion saman, kiam mi revenos al la reĝo.” Oni uzas *revenos* kun OS-finajo, kvankam fakte temas pri tempo antaŭ la absoluta nuno. Tio eblas, ĉar estas nerekta parolo.

33.8.2. Tempaj kaj lokaj vortoj en nerekta parolo

Se en citata frazo estas tempomontra esprimo, ĝi normale povas resti sen-ĉanĝe en nerekta parolo. Kelkaj tempaj vortetoj tamen dependas de la absoluta nuno, kaj devas tial iafoje ŝanĝigi por eviti konfuzon. Tiaj vortoj estas *hodiaŭ*, *hieraŭ*, *antaŭhieraŭ*, *morgaŭ* kaj *postmorgaŭ* (§14.2.4). Frazoj, en kiuj oni devas ŝanĝi tian tempovorton, estas tamen sufie maloftaj:

- *Pasintan lunden li diris: “Mi ne laboros **hodiaŭ**!” → Pasintan lunden li diris, ke li ne laboros **tiun tagon**.* Se oni konservus *hodiaŭ* en la subfrazo, temus pri tiu tago, en kiu estis dirita la tuta frazo.
- *Morgaŭ li verŝajne diros: “Mi estis malsana **hieraŭ**!” → Morgaŭ li verŝajne diros, ke li estis malsana **hodiaŭ**.* Se oni uzus *hieraŭ* en la nerekta parolo, temus pri la tago antaŭ ol estis dirita la tuta frazo. Li efektive parolas pri la *hodiaŭ* tago, kaj oni do ŝanĝu al *hodiaŭ*.
- *Antaŭ unu semajno li demandis al mi: “Ĉu vi venos al mi **morgaŭ**?” → Antaŭ unu semajno li demandis al mi, ĉu mi venos al li **la postan tagon**.*
- *Antaŭhieraŭ li demandis: “Ĉu vi venos **morgaŭ**?” → Antaŭhieraŭ li demandis, ĉu mi venos **la postan tagon**.* Teorie oni povus diri: **Antaŭhieraŭ li demandis, ĉu mi venos **hieraŭ**.** Temas ja pri tiu tago, kiu estis antaŭ la nuna, do pri *hieraŭ*, sed la kontrasto inter OS-verbo kaj *hieraŭ* estas tro stranga.
- *Postmorgaŭ li diros: “Mi faris tion **hieraŭ**!” → Postmorgaŭ li diros, ke li faris tion **la antaŭan tagon**.* Teorie eblas: **Postmorgaŭ li diros, ke li faris tion **morgaŭ**.** Sed la kontrasto inter IS-verbo kaj *morgaŭ* estas tro nekutima.

En rakontoj oni tamen iafoje konservas *hodiaŭ*, *hieraŭ* kaj *morgaŭ* sen-ĉanĝe: *Li renkontis konaton, junan poeton, kiu rakontis al li, ke **morgaŭ** [= la postan tagon] li komencos sian someran vojaĝon.*^{FA1.86} Ĉi tiu frazo aperas en fabelo, kaj apenaŭ povus estigi konfuzo kun la vera *morgaŭ*.

Formoj kiel *hieraŭo*, *hieraŭa tago*, *morgaŭo*, *morgaŭa tago* (§14.2.4) estas ofte uzataj sendepende de la absoluta nuno.

La tempovorton *nun* oni povas iafoje por klareco ŝangi en nerekta parolo, sed plej ofte tio ne necesas: *Hieraŭ li diris*: “*Mi volas fari tion nun kaj ne poste!*” → *Hieraŭ li diris, ke li volas fari tion nun kaj ne poste.* Oni povus ŝangi al *tiam, tiumomente* aŭ eble *tuj*, sed ankaŭ *nun* taŭgas. En rakontoj *nun* (§14.2.7) estas sufiĉe ofte uzata pri pasinta tempo.

Loka esprimo en citata frazo devas iafoje ŝangiĝi en nerekta parolo, se oni rerakontas la aferon en alia loko. Alifoje tia ŝango povas esti natura, sed ne nepra.

- Karlo kaj Eva estas en Parizo. Karlo parolas pri Pekino, kaj diras al Eva: *Mi iros tien.*
- Eva poste estas kun Petro en Pekino, kaj rerakontas al Petro: *Karlo diris, ke li iros ĉi tien.* (Aŭ: ...*ke li venos ĉi tien.*)
- Petro kaj Eva estas en Tokio, kaj Petro diras al ŝi: *Mi iam estis en Berlinon.*
- Eva kaj Karlo poste estas en Berlino, kaj ŝi rerakontas al li: *Petro diris, ke li iam estis ĉi tie.* Aŭ: *Petro diris, ke li iam estis en Berlinon.*

33.8.3. Pronomoj en nerekta parolo

En nerekta parolo personaj kaj posedaj pronomoj ofte devas ŝangiĝi, se la parolanto aŭ la alparolato ŝangiĝis:

- Karlo diras: *Mi estas tre feliĉa.*
- Petro rakontas al Eva: *Karlo diris, ke li estas tre feliĉa.* *Mi* → *li.*
- Karlo diras: *Mi iros al miaj gepatroj.*
- Petro rakontas al Eva: *Karlo diris, ke li iros al siaj gepatroj.* *Mi* → *li*, *miaj* → *siaj.*
- Karlo demandas al Petro pri Eva: *Ĉu ŝi volas kuniri kun mi?*
- Petro redemandas al Karlo: *Ĉu vi demandis, ĉu ŝi volas kuniri kun vi?* *Ši* restas, *mi* → *vi.*
- Petro rakontas al Eva: *Li demandis, ĉu vi volas kuniri kun li.* *Ŝi* → *vi*, *mi* → *li.*
- Karlo diras al Eva: *Mi amas vin.*
- Petro demandas al Eva: *Ĉu li vere diris, ke li amas vin?* *Mi* → *li*, *vin* restas.
- Petro demandas al Karlo: *Ĉu vi vere diris, ke vi amas ŝin?* *Mi* → *vi*, *vin* → *ŝin.*
- Petro rakontas al Elizabeto: *Li fakte diris al ŝi, ke li amas ŝin.* *Mi* → *li*, *vin* → *ŝin.*
- Karlo diras al Petro pri Eva: *Mi amas ŝin.*
- Petro rakontas al Eva: *Li diris, ke li amas vin.* *Mi* → *li*, *ŝin* → *vin.*
- Karlo diras al Petro pri si mem kaj Eva: *Ni geedziĝos.*

- Petro demandas al Karlo: *Ĉu vi diris, ke **vi** geedziĝos? Ni → vi.* (La unua *vi* estas Karlo. La dua *vi* estas Karlo kaj Eva.)
- Petro rakontas al Elizabeto: *Li diris, ke **ili** geedziĝos. Ni → ili.*

Iafoje *ni* inkluzivas la alparolaton, alifoje ne. Ofte la kunteksto montras la ĝustan signifon, sed je bezono oni uzu pli klaran esprimon:

- Karlo diras al Petro pri si mem, Petro kaj Eva: *Ĉu **ni** iru al la urbo? Ni* inkluzivas la alparolaton, kiu estas Petro.
- Petro redemandas al Karlo: *Ĉu vi demandis, ĉu **ni** iru al la urbo? Ni* restas kaj ankoraŭ inkluzivas la alparolaton, sed nun la alparolato estas Karlo.
- Petro rerakontas al Elizabeto: *Li demandis, ĉu **ni** iru al la urbo. Ni* ankoraŭ restas, sed ne plu inkluzivas la alparolaton, kiu nun estas Elizabeto. Por klareco Petro povus anstataŭe diri ekz.: *Li demandis, ĉu **mi, li kaj ŝi** iru al la urbo.*
- Karlo diras al Petro kaj Eva: *Venu kun **mi** al kinejo.*
- Petro rerakontas al Eva kaj Elizabeto: *Li proponis, ke **ni** venu kun **li** al kinejo.* La antaŭe subkomprenebla *vi* farigis *ni*. Ni inkluzivas unu el la alparolatoj, Evan, sed ne la alian, Elizabeton. Plia klareco eblas per ekz.: *Li proponis **al mi kaj Eva**, ke **ni** venu kun **li** al kinejo.*

Nota: En PAG, §234, oni skribis, ke oni ĉiam devas ŝanĝi ĉiujn pronomojn de la unua kaj dua personoj, *mi, ni, vi*, en la trian personon, *li, ŝi, ĝi, ili*. Tio ne estas vera. Iafoje estus erarego tiel ŝanĝi. Iafoje oni eĉ devas ŝanĝi en la kontraŭa direkto. Vidu la diversajn ekzemplojn ĉi tie.

34. Vortordo

En Esperanto la ĉefa regulo de vortordo estas komprenebleco. Oni metu la vortojn en tia ordo, ke la senco estas klara. La diversaj finaĵoj, precipe N, ebligas grandan liberecon, sed la libereco ne estas absoluta. En tiu ĉi paragrafo temos ĉefe pri la ordo de frazpartoj.

Aliaj reguloj pri vortordo

Multaj E-vortecaj vortetoj ordinare staru por klareco ĝuste antaŭ tio, al kio ili rilatas, ekz. *ankaŭ* (§14.3.6), *ec* (§14.3.9), *tre* (§14.3.18), *nur* (§14.3.14). *Ankaŭ ne* (§21) staru antaŭ tio, kion ĝi neas.

Rolvorteto (§12.3) staru ĉiam antaŭ tio, kies rolon ĝi montras.

Kunliga vorteto (§16) staru antaŭ tio, kion ĝi ligas al io.

Ajn (§14.3.4) staru tuj post tiu tabelvorto, kiun ĝi nuancas.

Legu ankaŭ pri la ordo de rektaj priskriboj de O-vortoj, A-vortoj kaj E-vortoj en §7.

34.1. Ordo de frazpartoj

La baza ordo de frazpartoj sekvas la ĉi-postan modelon, kiu tamen ne validas por KI-vortoj, ĉar KI-vorton oni normale ĉiam metas unue en la frazo sen-depende de ĝia frazrolo:

subjekto — ĉefverbo — objekto — aliaj frazpartoj

- *La knabo — sidas.*
subjekto — ĉefverbo
- *Ili — sidas — en la sofo.*
subjekto — ĉefverbo — loka komplemento
- *La hundo — casas — katon.*
subjekto — ĉefverbo — objekto
- *Karlo — mangas — rizon — per mangbastonetoj.*
subjekto — ĉefverbo — objekto — ila komplemento
- *La virino — estas — arkitekto.*
subjekto — ĉefverbo — perverba priskribo de la subjekto
- *La cielo — fariĝis — malhela.*
subjekto — ĉefverbo — perverba priskribo de la subjekto
- *Ĉiuj — opinias — lin — stranga.*
subjekto — ĉefverbo — objekto — perverba priskribo de la objekto

Se oni uzas alian vortordon, oni ne ŝanĝas la bazan signifon, sed nur kreas diversajn emfazojn:

- *En la sofo sidas ili.* Atentigo, ke ĝuste ili sidas tie, ne iuj aliaj.
- *En la sofo ili sidas.* Atentigo, ke ili sidas ĝuste en la sofo, ne aliloke.
- *Casas katon la hundo.* Atentigo, ke ĝuste la hundo, ne iu alia, ĉasas katon.

- *Časas la hundo katon.* Atentigo, ke ĝi ĉasas katon, ne ekz. rigardas.
- *Katon la hundo ĉasas.* Atentigo, ke ĝi ĉasas ĝuste katon, ne ekz. raton.
- *Rizon Karlo manĝas per manĝbastonetoj.* Atentigo, kiamaniere Karlo manĝas ĝuste rizon.
- *Arkitekto la virino estas.* Atentigo, ke ŝi estas ĝuste arkitekto.
- *Stranga ĉiuj opinias lin.* Atentigo, ke ili opinias lin ĝuste stranga.

Ĉe perverba priskribo (§25.1) oni tamen ne povas ĉiam tute libere ŝangi la vortordon, ĉar perverba priskribo plej ofte ne havas rolmontron. Tial iafoje oni povus konfuzi perverban priskribon kun subjekto. Estas diferenco inter *leono estas besto* (vero) kaj *besto estas leono* (malveruo, ĉar ekzistas ankaŭ aliaj bestoj). En frazo kiel *lernanto fariĝis instruisto* la ordo estas tre grava, ĉar *instruisto fariĝis lernanto* estas tute alia afiero. En plej multaj realaj frazoj kun perverba priskribo, la konteksto tamen forigas la eblojn de mis-komprenoj, eĉ se oni uzas nekutiman vortordon. Sed frazo kiel **instruisto lernanto fariĝas** estas apenaŭ komprenebla, kaj tial evitenda.

Eblas emfazi kaj nuanci ankaŭ alimaniere. Ekz. per la vorto *ja* (§14.3.10), kiu aldonas emfazon. Iafoje oni povas uzi prezentan ĉeffrazon plus rilatan subfazon (§33.4.1.1). Parole oni povas uzi emfazajn akcentojn.

34.2. Antaŭmetado de frazparto

34.2.1. Normala antaŭmetado

Frazparton, kiu kutime ne aperas unue en frazo, oni povas emfazi per tio, ke oni ĝin metas ĝuste en tian komencan pozicion:

- *Terure gajaj ŝajnis al ili iliaj propraj ŝercoj.*^{FA2.6} Normala vortordo estus: *Iliaj propraj ŝercoj ŝajnis al ili terure gajaj.*
- *La sonorilon mi volas kaj devas trovi!*^{FA2.89} Normale: *Mi volas kaj devas trovi la sonorilon.*

KI-vortoj

Frazparto, kies ĉefvorto estas KI-vorto (§13.1), staras normale komence de sia ĉeffrazo aŭ subfazo. Tia pozicio ne estas do aparte emfaza ĉe KI-vortoj. Antaŭ la KI-vorto povas tamen stari rolvorteto, kiu montras ĝian frazrolon:

- *Kion vi volas?*
- *Mi volas tion, kion vi volas.*
- *De kio tio ĉi venas, mia filino?*^{FE.17}
- *Mi ankaŭ ne scias, per kio oni povas klarigi tiun fakton.*^{M.85}
- *Ši ne sciis, en kiu flanko oni devas serĉi butiketon kun manĝeblaĵoj.*^{M.11}
- *El la kaldrono, en kiu sin trovas bolanta akvo, eliras vapo.*^{FE.25}

Principe ankaŭ aliaj vortoj, kiuj kunlaboras kun la KI-vorto, povas stari antaŭ ĝi, sed oni ĝenerale malemas havi antaŭ KI-vorto ion, kio ne estas rolvorteto:

- **Tuj kiam la suno leviĝis, la cignoj kun Elizo forflugis de la insuleto.**^{FA1.108}
- **Sume kiom mi ŝuldas?**^{Rz.34} Oni povas meti *sume* aliloke en la frazo.
- **Kune kun kiu vi venis?** Oni normale forlasus *kune*.
- **La virino, flanke de kiu staras mia frato, estas mia edzino.** Pli nature estas diri *apud kiu*, aŭ eble *ĉe kies flanko*.

La kunligaj vortetoj *kaj* (§16.1), aŭ (§16.2) kaj *sed* (§16.3) povas senprobleme aperi antaŭ KI-vorto, ĉar tiaj vortetoj ne vere apartenas al la posta frazo, sed nur ligas ĝin al la antaŭa:

- **Dum la trarigardado mi trovis diversajn esprimojn, kiu(j) siatempe ŝajnis al mi bonaj, sed kiu(j) nun al mi ne plaĉas *kaj* kiu(j)n mi volonte ŝangus.**^{OV.48}

Legu ankaŭ pri KI-demandoj en §22.1, pri KI-demandoj kiel subfrazoj en §33.3, kaj pri rilataj subfrazoj en §33.4.

34.2.2. Antaŭmetado el subfrazo

Iafoje oni povas meti frazparton, kiu vere apartenas al subfrazo, en la komencon de la tuta frazo. Tio kreas tre fortan emfazon pro la malkutimeco de la vortordo:

- **Tiun laboron mi diris, ke mi faros.** = *Mi diris, ke mi faros tiun laboron.* La frazparto *tiun laboron* estas objekto de *faros*, kaj apartenas plene al la *ke*-frazo. Por emfazo ĝi tamen staras komence de la tuta frazo.
- **En salono Zamenhof mi pensas, ke okazas nun la solena inaŭguro.** = *Mi pensas, ke okazas nun en salono Zamenhof la solena inaŭguro.* La loka komplemento ne montras la lokon de la pensado, ĉar ĝi vere apartenas al la subfrazo.
- **El tio povas elveni, la diablo scias, kio.**^{Rz.9} En tiu ĉi tre nekutima frazo, ĉio el la subfrazo demando, krom la demanda vorto *kio*, estas antaŭmetita. Normala vortordo estas: *La diablo scias, kio el tio povas elveni.*

Ofte povas estiĝi konfuzo, al kiu parto de la frazo vere apartenas antaŭmetitaj vortoj. Ofta povas ŝajni, ke ili apartenas al la ĉeffraza verbo, ĉar ili ja staras pli proksime al ĝi. Tial tia ĉi vortordo estas tre malofte uzata (sed vidu ĉi-poste pri KI-vortoj). Se la frazparto, kiun oni volas emfazi, rolas kiel subjekto en sia subfrazo, oni nepre ne povas formovi ĝin en la formo de *pri*-komplemento. Ĉeesti ĉe sia ĉefverbo. Tute ne eblas do: **Tiu laboreo mi pensas, ke estas mal-facila.** Oni devas diri: *Mi pensas, ke tiu laboreo estas malfacila.*

Pri-solvo

Iafoje, se la senco permesas, oni povas emfazi frazparton en subfrazo per uzo de antaŭmetita *pri*-komplemento. Tiun frazparton, kiun oni volas emfazi, oni lasas en ĝia loko en la subfrazo en la formo de pronomo aŭ tabelvorto, kaj en la komenco de la tuta frazo oni metas ĝin en la formo de *pri*-komplemento. La emfazata afero aperas do dufoje, unu fojon kiel *pri*-komplemento en la ĉeffrazo, kaj unu fojon pronomo en sia vera frazrolo en la subfrazo:

- **Pri tiu labore mi diris, ke mi faros ĝin.** = *Mi diris, ke mi faros tiun laboron.*
- **Pri tiu labore mi pensas, ke ĝi estas malfacila.**
- **Pri talento mi neniam aŭdis, ke vi ian havas.**^{M.156} = *Mi neniam aŭdis, ke vi ian talenton havas.*

Antaŭmetado de KI-vorto el subfrazo

Kiam oni faras KI-demandon, oni movas la pridemandatan aferon de sia normala loko al la komenco de la frazo:

- *Vi volas **ion**.* → **Kion** vi volas?
- *Li nomiĝas **Karla**.* → **Kiel** li nomiĝas?

Se la tuta frazo enhavas en si subfazon, kaj la pridemandata afero troviĝas en tiu subfrazo, oni devas, kiam oni formas demandan frazon, movi tiun aferon al la komenco de la tuta demanda frazo, kvankam ĝi ankoraŭ sence apartenas al la subfrazo. Tiaj frazoj povas fariĝi malfacile kompreneblaj:

- *Vi konsilas, ke ni respondu **ion** al ĉi tiu popolo.* → **Kion** vi konsilas, ke ni respondu al ĉi tiu popolo?^{Kr2.10} *Kion* estas objekto de la ĉefverbo *respondu*, kvankam ĝi staras pli proksime al *konsilas*. La frazo sonas tamen sufiĉe nature, ĉar *kion* ankaŭ povus rilati al la ĉeffraza verbo *konsilas*.
- *Petro diris, ke lia amiko nomiĝas **Karla**.* → **Kiel** Petro diris, ke lia amiko nomiĝas? Estas risko, ke oni pensas, ke *kiel* rilatas al *diris*, kio donus tre strangan signifon. Pli komprenebla alternativo estas: **Kiel** laŭ Petro nomiĝas lia amiko?
- *Vi deziras, ke mi agu **iel**.* → **Kiel** vi deziras, ke mi agu? Pli normala demande estas: *Kiel mi agu?* Sed tio ne signifas precize la samon.
- *Vi aŭdis, ke oni vendas **ion**.* → **Kion** vi aŭdis, ke oni vendas? Pli volonte oni dirus simple: *Kion oni vendas?* Sed tio ne estas precize la sama demande.
- *Vi volas, ke mi vendu **ion** al vi.* → **Kion** vi volas, ke mi vendu al vi? Pli simpla (sed ne samsignifa) estas: *Kion mi vendu al vi?*

Oni plene evitu ĉi tiejn frazojn, se la subfrazo mem estas demando, ĉar tia konstruo fariĝas tro komplika:

- *Si demandis, ĉu mi ŝatas **muzikon**.* → ***Kion** si demandis, ĉu mi ŝatas?* Oni devas diri nur *Kion si demandis?* kvankam tio estas malpli preciza.
- *Petro demandis, kiam mi iros **al la urbo**.* → ***Kien** Petro demandis, kiam mi iros?* Eble oni devas kontentiĝi per *Kion Petro demandis?*

La sama problemo ekzistas ĉe rilataj (nedemandaj) KI-vortoj. Ankaŭ tiejn KI-vortojn oni metas en la komenco de la subfrazo. Se la rilata KI-vorto vere apartenas al subfrazo de la subfrazo, konfuzo povas estiĝi:

- *Vi asertis, ke vi vidis **homon**.* → *La homo, **kiun** vi asertis, ke vi vidis, estas jam delonge mortinta.* Evitinda frazo, ĉar *kiun* ŝajnas esti objekto de *asertis*, kvankam ĝi vere estas objekto de *vidis*.

- *Si scius, kio estas kuirita sur ĉiu fajrejo.* → *Ekzistis neniu fajrejo, kie ŝi ne scius, kio estas kuirita.* Evitinda frazo, ĉar *kie* ŝajnas montri la lokon de la sciado, dum ĝi fakte montras la lokon de la kuirado. Vidu Zamenhofan solvon ĉi-poste.

Pri-solvo ĉe KI-vortoj

Ofte oni povas elturniĝi per antaŭmetita *pri*-komplemento. Oni lasas la KI-aferon en ĝia loko en la formo de pronomo, kaj uzas *pri*-komplementon kiel demandesprimon aŭ frazenkondukilon:

- *Si demandis, ĉu mi ŝatas muzikon.* → *Pri kio ŝi demandis, ĉu mi ŝatas ĝin?*
- *Vi asertis, ke vi vidis homon.* → *La homo, pri kiu vi asertis, ke vi vidis lin, estas jam delonge mortinta.*
- *Si scius, kio estas kuirita sur ĉiu fajrejo.* → *Ekzistis neniu fajrejo, pri kiu ŝi ne scius, kio estas kuirita sur ĝi.*^{FA2.18}
- *Ŝajnis al mi, ke mi havas prudenton.* → *Mia prudento, pri kiu ŝajnis al mi, ke mi ĝin havas, protestas.*^{M.34}

Sed *pri*-solvo ne ĉiam funkciias:

- *Karlo renkontis tiun viron, kiu vendis domon al Elizabeto.* → **Elizabeto baldaŭ eklogos en la domo, kiun Karlo renkontis tiun viron, kiu vendis al ŝi.** La frazo estas tute nekomprenebla, sed *pri*-solvo ne helpas: **Elizabeto baldaŭ eklogos en la domo, pri kiu Karlo renkontis tiun viron, kiu vendis ĝin al ŝi.** La *pri*-solvo ne funkciias, ĉar *pri kiu* (= *pri la domo*) ĉi tie ne donas sencon. En tiu ĉi okazo oni povas anstataŭe elturniĝi per kompleta renverso de la origina frazo: *La domon vendis al Elizabeto tiu viro, kiun Karlo renkontis.* → *Elizabeto baldaŭ eklogos en la domo, kiun vendis al ŝi tiu viro, kiun Karlo renkontis.*
- *Vi deziras, ke aliaj agu kun vi iel.* → **Agu kun aliaj en tia maniero, pri kiu vi deziras, ke aliaj agu kun vi en ĝi.** La *pri*-solvo estas tro komplika. Efektive *kiel* bone povas rilati ankaŭ al *deziras*, kaj tial simpla kaj rekta KI-frazo bone funkciias: *Agu kun aliaj tiel, kiel vi deziras, ke aliaj agu kun vi.*^{OV.320}

Ne movu subjekton for de ĝia verbo

Se la KI-afero rolas kiel subjekto, oni ne povas movi ĝin for el la subfrazo. La subjekto de verbo devas ĉeesti en sia frazo:

- *Karlo diris, ke lia frato edziĝis.* → **Kiu Karlo diris, ke edziĝis?** *Diris* ŝajnas havi du subjektojn, dum *edziĝis* ŝajnas tute ne havi subjekton. Uzu la *pri*-solvon: *Pri kiu Karlo diris, ke li edziĝis?*
- *Vi pensas, ke tiu knabino amas min.* → **Si estas tiu knabino, kiu vi pensas, ke amas min.** Ĉi tie *pensas* ŝajnas havi du subjektojn (*kiu* kaj *vi*), kaj *amas* ŝajnas havi nenion subjekton. Diru: *Si estas tiu knabino, pri kiu vi pensas, ke ŝi amas min.*

- *Mi diris, ke Karlo prenis la aŭton.* → **Jen estas Karlo, **kiu** mi diris, ke prenis la aŭton.* Diru: *Jen estas Karlo, **pri kiu** mi diris, ke li prenis la aŭton.**

Disigo en plurajn frazojn

La plej bona maniero esprimi ĉi tiel komplikajn aferojn ofte estas uzado de pluraj memstaraj frazoj, ekz.: *Vi asertis, ke vi vidis certan homon, sed tiu homo estas jam delonge mortinta. / Elizabeto baldaŭ eklogos en la domo. Karlo vidis tiun viron, kiu vendis ĝin al ŝi. / Karlo diris, ke iu edziĝis. Kiu estas tiu persono? / Vi pensas, ke iu knabino amas min. Ŝi estas tiu knabino. / Jen estas Karlo, kiu prenis la aŭton. Tion mi diris antaŭe.*

35. Propraj nomoj

35.1. Nomspecoj

Normalaj propraj nomoj

Normala propra nomo estas O-vorto, kiu per si mem estas propra nomo: *Karlo, Petro, Berlino, Atlantiko, Japanujo, Nilo, Olimpo*. Kelkfoje tia nomo havas A-vorton aŭ alispecan priskribon, kiu estas parto de la nomo: *Nova Zelando, Norda Ameriko, Sankta Petro, la Sankta Biblio, la Nobla Korano, Nilo Blanka, Bulonjo-ĉe-Maro* (aŭ *Bulonjo ĉe maro*). Ĉe tiaj nomoj oni plej ofte **ne** uzas *la* (§9.1.6).

Ordinaraj O-vortoj kiel propraj nomoj

Propra nomo ankaŭ povas esti ordinara O-vorto (kun aŭ sen priskriboj), kiu fariĝis propra nomo de io: *la Suno, la Ruĝa Maro, la Sankta Virgulino, la Eternulo, la Fortuno*. Tia nomo povas ankaŭ esti O-vortece uzata A-vorto: *la Ĉiopova* (= Dio). Ĉe tiaj nomoj oni normale **ja** uzas *la* (§9.1.6).

Citajaj propraj nomoj

Iafoje propra nomo ne estas O-vorto, sed alispeca vorto aŭ eĉ tuta frazo: *Amplifikasi* (muzikensemblo), *Ajn* (poemaro), *Ču vi kiras ĉine?* (romano). Oni povas nomi ilin citajaj propraj nomoj, ĉar ili estas normale traktataj kiel citajoj (§36). Al tiu ĉi grupo oni ankaŭ povas kalkuli ne-Esperantigitajn nomojn sen O-finaĵo (§35.2): *Beijing, Shakespeare, Waringhien*.

Multe-nombraj nomoj

Propraj nomoj normale estas unu-nombraj. Kelkaj nomoj, kiuj montras grupon de pluraj aferoj, estas tamen multe-nombraj: *Filipinoj* (insularo), *Andoj* (montaro), *Karolidoj* (familio). Legu ankaŭ pri *la* ĉe multe-nombraj propraj nomoj en §9.1.6.

Ĉu Esperantigi?

Propraj nomoj povas reteni sian originan, ne-Esperantan formon (§35.2), eventuale transskribitan per Esperantaj literoj, aŭ ili povas esti tute Esperantigitaj (§35.3) kun Esperantaj finaĵoj. Ĉiu metodo havas siajn uzokampojn. Neniu el ili povas esti universale uzata.

35.2. Ne-Esperantigitaj nomoj

Ne-Esperantigitaj propraj nomoj estas utilaj en tiaj okazoj, kiam gravas rekono de la origina skriba formo. Tiuj originaj nomformoj povas tamen esti malfacilaj por elparolado, ĉar ne ĉiu homo povas sci la nacilingvan elparolon. Ofte estas do utile iel montri, kiel oni povas elparoli la nomon. Aŭ oni montru la originan elparolon (precize aŭ proksimume), aŭ oni montru Esperantecan elparolon (§2.3).

Iafoje oni preferas konservi nomon senŝanĝe pro tute specialaj motivoj. Ekz. la vorton *Allah* por Dio oni nur transskribis per latinaj literoj en la

Esperanta traduko de la Korano, ĉar tiu vorto estas konsiderebla kiel mem-prezento de Dio, kaj tial neŝanĝenda. Aliaj tradukantoj elektus traduki per la vorto *Dio*, ĉar la Araba *Allah* signifas ĝuste “(la) Dio”. Tiaj elekoj estas afero de persona opinio, kaj ili ne koncernas la Esperantan gramatikon.

Ne-Latinaj skriboj

Se la origina nomformo estas skribata per alia alfabeto ol la Latina, oni normale devas transskribi la nomon per Latinaj literoj. Tiam oni povas uzi oficialan (aŭ ofte uzatan) manieron transskribi el la koncerna lingvo, aŭ oni povas transskribi laŭ la Esperanta alfabeto. Oni elektu transskribon taŭgan laŭ la cirkonstancoj. Se la eblo elparoli estas tre grava, skribo laŭ la Esperanta alfabeto (aŭ eĉ plena Esperantigo) povas esti preferinda. Se rekono de la skriba formo estas grava, verŝajne ia transskribo laŭ oficiala sistemo estas pli bona.

Finaĵoj

Ne-Esperantigitaj nomoj povas aperi O-vortece sen O-finaĵo. Ĉe tiaj nomoj oni ankaŭ povas forlasi N-finaĵon, eĉ se la frazrolo principe postulas tian finaĵon. Eventualajn rolvortetojn oni tamen ĉiam devas uzi, se la frazrolo tion postulas:

- *Zminiska meditis momenton.*^{M.30} Pola nomo rolas kiel subjekto.
- *Zamenhof estis la iniciatinto de Esperanto.*
- *Marta komencis ludi. Ŝi ludis la Prière d'une vierge.*^{M.27} Franca nomo de muzikpeco rolas kiel objekto, sed ne havas N-finaĵon.
- *Ni trinku glason pro la memoro pri Bartel Thorwaldsen!*^{FA2.112} Dana nomo rolas kiel pri-komplemento.
- *Li admiras Zamenhof.* La nomo *Zamenhof* rolas kiel objekto sen N-finaĵo.

Se la nomo povas akcepti N-finaĵon (se ĝi finiĝas per vokalo), tiam oni ja kompreneble povas aldoni tian finaĵon. Oni ankaŭ povas almeti O-finaĵon al fremda nomo. Se oni uzas O-finaĵon, oni ankaŭ devas uzi N-finaĵon, se la frazrolo tion postulas. Oni ankaŭ povas antaŭmeti titolon aŭ similan esprimon, kiu povas ricevi N-finaĵon:

- *Ĉu vi konas Anna?* La nomo *Anna* rolas objekte sen N-finaĵo.
- *Ĉu vi konas Annan?* La nomo *Anna* rolas objekte kun N-finaĵo.
- *Ĉu vi konas mian amikinon Anna?* *Anna* estas identiga priskribo (§25.2) de *mian amikinon*, kaj nepre ne havu N-finaĵon ĉi tie.
- *Li renkontis Vigdís Finnbogadóttir.* La Islanda nomo *Vigdís Finnbogadóttir* rolas objekte sen Esperantaj finaĵoj.
- *Li renkontis Vigdísón Finnbogadóttir.* La antaŭnomo havas O-finaĵon kaj N-finaĵon. Oni ankaŭ povas skribi *Vigdís-on* kun dividostreko.
- *Li renkontis prezidanton Vigdís Finnbogadóttir.*

- *Rakontas Christen Pedersen.* Ĉu vi konas *Christenon Pedersen*?^{FA3.114} Unue la nomo aperas kiel subjekto, sen Esperantaj finaĵoj. Poste ĝi aperas kiel objekto. Tiam Zamenhof aldonis O al la antaŭnomo por povi uzi ankaŭ N-finaĵon.
- *Li surĉevale rajdis tra la profunda vala vojo, por veni en Weimaron kaj viziti Molly'n.*^{FA3.143} Oni ankaŭ povus skribi *Weimar* kaj *Molly* sen finaĵoj, sed kun N-finaĵoj la frazroloj estas ja pli klaraj.

Ofte oni Esperantigas nur la antaŭnomon de persono, aŭ aldonas O-finaĵon al la ne-Esperantigita formo de la antaŭnomo, sed lasas eventualan postan nomon en origina formo sen Esperanta finaĵo. N-finaĵon oni tiam uzas nur ĉe la antaŭnomo. Tio tamen ne estas regulo, nur kutimo: *Christenon Pedersen* (normale ne: *Christenon Pedersenon*).

Kiam fremda nomo estas uzata en frazrolo, kiu bezonas A-finaĵon aŭ E-finaĵon (aŭ eĉ verban finaĵon), oni devas aldoni tian finaĵon:

- *La malnova Wartburga kastelo ĉiam ankoraŭ staris sensange alte supre sur sia roka altaĵo.*^{FA3.145}
- *Tio estas Zamenhofa esprimo.*

Ofte oni povas anstataŭe elturniĝi per rolvorteto: *La malnova kastelo de Wartburg...*

Nur originaj formoj

Kiam oni uzas ne-Esperantan nomformon en Esperanto, oni ne uzu formon el ne-originia lingvo. Parolante pri ekz. la Dana ĉefurbo, oni ne uzu **Kopenhagen** (la Germanan formon), nek **Copenhague** (la Francan formon). Uzu la Danan formon *København*, aŭ la Esperantan formon *Kopenhago*. Parolante pri la Ĉina filozofo *Kongzi* oni ne nomu lin **Confucius** (la Latina formo). Uzu la Ĉinan formon *Kongzi*, aŭ la Esperantan formon *Konfuceo*. Aliflanke, se oni scias nur neoriginan formon de nomo, kaj ne havas eblon trovi la originan formon aŭ Esperantigitan formon, tiam oni ja nur povas uzi tiun formon, kiun oni scias.

Elparolo

Kiam oni uzas nacilingvan nomon en Esperanta parolo, oni ne elparolu ĝin laŭ la maniero de alia nacia lingvo. Aŭ oni uzu la originan elparolon, almenaŭ proksimume, aŭ oni elparolu Esperantece. Parolante pri ekz. la Angla urbo *Winchester* oni elparolu aŭ Anglece “*uinēstr*”, aŭ Esperantece (“*vinēester*”), aŭ oni plene Esperantigu (ekz. *Vinčestro*^o). Legu pli detale pri elparolado de ne-Esperantaj vortoj en §2.3.

35.3. Esperantigitaj nomoj

Kiam oni Esperantigas propran nomon, oni povas fari tion parte aŭ plene. Oni povas ekz. transskribi la nomon per Esperantaj literoj konservante laŭble la originan elparolon. Oni ankaŭ povas transskribi uzante nur tipo Esperantajn kombinojn de literoj kaj sonoj. Aŭ oni povas plene Esperantigi

kun nur Esperantaj sonkombinoj kaj kun Esperantaj finaĵoj. Ĉi tie estos klarigoj ĉefe pri plene Esperantigitaj nomoj.

Plene Esperantajn formojn povas elparoli ĉiu, kiu lernis Esperanton. Oni ne bezonas sciojn de aliaj lingvoj. Tiaj nomoj estas ankaŭ senprobleme uzeblaj kun ĉiaj Esperantaj finaĵoj. Plene Esperantigitaj nomoj estas do utilaj en tiaj okazoj, kiam gravas la eblo elparoli la nomon, kaj la eblo uzi ĝin libere en ĉiaj frazoj. Sed se nomo ne estas tre konata, tiam plene Esperantigita formo ne estas ĉiam rekonebla.

Kutimaj Esperantigoj

Oni kutimas plene Esperantigi ĉiujn nomojn de landoj (§35.4), nomojn de monde aŭ Esperante konataj urboj kaj montoj, nomojn de historiaj personoj, kaj nomojn de internaciaj aferoj, ekz. maroj kaj riveroj, kiuj fluas tra pluraj landoj. Uzi ne-Esperantigitajn formojn por tiaj aferoj estas iafoge preskaŭ eraro, alifoje nur malrekomendinde:

- *Moçambique* (Afrika lando) → *Mozambiko*
- *New York* (Usona urbo) → *Nov-Jorko*
- *Beijing* (ĉefurbo de Ĉinio) → *Pekino*
- *Boulogne-sur-Mer* (grava urbo por Esperanto) → *Bulonjo-ĉe-Maro*
- *Caesar* (imperiestro de la Roma regno) → *Cezaro*
- *Kongzi* (Ĉina filozofo) → *Konfuceo*

Ofte eĉ ne ekzistas alternativo al la Esperanta formo, ĉar la koncerna afero ne apartenas al certa lando aŭ lingvo, ekz: *Afriko* (kontinento), *Pacifiko* (oceano), *Gango* (rivero).

Sur kio bazi Esperantigon?

Multaj nomoj havas diversajn formojn en diversaj lingvoj, precipe nomoj de lokoj. Kiam oni kreas Esperantan formon, estas rekomedinde deiri de la plej internacie konata formo, aŭ almenaŭ de formo tre konata internacie. Uzi nur loke konatan formon kiel bazon, ne estas eraro, sed povas esti strange en internacia lingvo.

Ekz. estas preferinde uzi la formon *Kazablanko*^o por la granda havenurbo en Maroko, ĉar ĝi estas tutmonde konata kiel "Casablanca". Surbaze de la Araba nomo "*ad-Dar al-Bayda*" oni kreis la alternativan formon **Daralbajdo*^o, kiu estas malrekomedinda, ĉar internacie malpli rekonebla.

Alia ekzemplo estas la lando *Finnlando*. En la tuta mondo ĝi estas konata sub diversaj variantoj de tiu nomo. Nur en Finnlando mem kaj en la najbara lando Estonujo ĝi havas alian nomon. Tiu nomo donis la alternativon **Suomio*^{*}, kiu estas tute maltaŭga en internacia lingvo. (Cetere la Finnaj Esperantistoj mem preferas la nomon *Finnlando*.) Simile evitinda estas **Nipono*^{*} anstataŭ la normala *Japanujo* (aŭ *Japanio*).

Tamen ne ekzistas devigaj reguloj, kiel elekti bazon de Esperantigo. En ĉiu okazo oni elturniĝu en oportuna maniero. Ne ekzistas ĝeneralaj principoj, kiu povas decidi en ĉiu okazo.

Se jam ekzistas tradicia Esperanta formo, oni nepre ne provu ŝanĝi ĝin sen tre forta motivo. Ekz. la ĉefurbo de Pollando nomiĝas en Esperanto dekomence *Varsovio*. Tio eble ne estas la plej internacia formo, sed ŝanĝo al ekz. **Varšavo**³⁰ estus tute senutila rompo kun la tradicio. La lando *Kimrujo* havas en Esperanto nomon, kiu baziĝas sur tute neinternacia formo, sed oni ne provu ĝin ŝanĝi, ĉar ĝi estas firma parto de la Esperanta tradicio.

Virinaj nomoj

Multaj pensas, ke virinaj nomoj sonas strange kun O-finajo pro influo de diversaj lingvoj, en kiuj O estas vira finajo, kaj A estas ina. Tial oni ofte uzas virinajn nomojn kun A-finajo, kvankam ili estas O-vortoj. Tio estas tute bona, se la nacilingva formo finiĝas per A, ĉar oni povas rigardi la nomon kiel ne-Esperantitan. Sed uzi Esperantan A-finajon en vorto, kiu el ĉiuj vidpunktoj estas O-vorto, estas stranga rompo de la simpla Esperanta gramatiko.

La *Fundamento* uzas virinajn nomojn kun O-finajo. Tion oni rigardu kiel modelon. Sed uzado de A-finajoj en virinaj nomoj estas tamen tre disvastiĝinta, kaj pluraj gravaj libroj instruas tion. Tial oni devas tian uzadon almenaŭ toleri, kvankam ĝi estas fremda al Esperanto.

Iuj volas ĉiam uzi la sufikson IN (§38.2.20) en Esperantigitaj virinaj nomoj, sed tio normale ne necesas. La *Fundamento* enhavas interalie la virinajn nomojn *Mario*, *Klaro*, *Sofio*^{FE.38} kaj *Anno*^{FE.36}, kiuj ne havas sufikson. Sed oni ja povas uzi IN por fari Esperantajn virinajn nomojn. Ekz., se nacilingva nomo ekzistas en du variantoj, unu vira kaj unu ina, oni povas uzi IN en la virina formo, sed oni ankaŭ povas fari tute apartan virinan nomon sen sufikso, aŭ oni povas lasi la nomon en origina formo. Jen kelkaj ekzemploj de virinaj nomoj:

- *Anna* → *Anno*^{FE.36}, aŭ ne-Esperantigite *Anna*.
- *Maria* → *Mario*^{FE.38}, aŭ *Mariino* (ĉar ekzistas ankaŭ vira nomo *Mario*), aŭ ne-Esperantigite *Maria*.
- *Elisabeth* → *Elizabeto*^{FE.36}, sed multaj diras *Elizabeta*.
- *Myriam* → *Miriamo*, sed prefere ne **Mirama**, ĉar en neniu lingvo tiu nomo havas finan A.
- *Yosiko* → *Jošiko*. Ne **Jošika**. Kiam jam la nacilingva formo finiĝas per O, estus vere strange ŝanĝi al A.

35.4. Nomoj de landoj kaj popoloj

Nomoj de landoj kaj landanoj estas normale ĉiam Esperantigitaj. Bedaŭrinde la praktika uzado estas iom malunueca kaj varia. Tie ĉi estas klarigitaj la bazaj principoj, kiujn ĉiuj nomoj de lando kaj landanoj sekvas.

Nekunmetitaj landonomoj

Plej multaj landoj havas nekunmetitan nomon sen sufikso. El tia nomo oni ĉiam formas nomon por landano per la sufikso AN (§38.2.4):

- *Kanado* (Nord-Ameriko) → *Kanadano* = loganto de Kanado, homo el Kanado k.s.
- *Burkino* (Afriko) → *Burkinano* = loganto de Burkino k.s.
- *Peruo* (Sud-Ameriko) → *Peruano*
- *Sudano* (Afriko) → *Sudanano*
- *Irano* (Azio) → *Iranano*
- *Pakistano* (Azio) → *Pakistanano*
- *Usono* (Nord-Ameriko) → *Usonano*
- *Nov-Zelando* (Oceanio) → *Nov-Zelandano*
- *Aŭstralio* (Oceanio) → *Aŭstraliano*

Se lando havas plurvortan nomon, ofte estas pli bone uzi la vorton *ano* anstataŭ la sufikso AN:

- *Sao-Tomeo kaj Principeo* (Afriko) → *ano de Sao-Tomeo kaj Principeo*
- *Trinidad kaj Tobago* (Mez-Ameriko) → *ano de Trinidad kaj Tobago*

Iafoje oni povas uzi mallongigon de longa nomo, sed oni ne faru proprajn nekompreneblajn mallongigojn:

- *Unuiĝintaj Arabaj Emirlandoj* (Azio) → *ano de Unuiĝintaj Arabaj Emirlandoj, ano de UAE, UAE-ano*

Kunmetitaj nomoj

Kelkaj landoj havas nomon kun sufikso. Tia nomo estas farita el nomo de popolo (gento). La origina landonoma sufikso estas UJ (§38.2.29), sed oni ofte uzas anstataue la neoficialan sufikson I (§39.1.12). Pri tiuj du sufiksoj oni multe diskutis, sed ili estas ambaŭ bone uzeblaj. Ambaŭ estas komprentataj de ĉiuj Esperantistoj. Duoblaĵoj kiel ekz. *Francujo* kaj *Francio*, ne estas pli strangaj ol duoblaĵoj kiel *dormejo* kaj *dormoĉambro*, aŭ *policisto* kaj *policano*. Por kelkaj landoj oni preferas uzi la radikon LAND sufiksece. Oni uzu LAND prefere nur kiam tio donas tre internacian nomformon. Neniam estas eraro uzi UJ aŭ I anstataŭ sufikseca LAND.

Ankaŭ ĉe sufikshavaj landoj oni povas uzi AN por fari nomon de landano, kvankam tio estas malofta:

- *Francujo* aŭ *Francio* (Eŭropo) → *Francujano* aŭ *Franciano*
- *Germanujo* aŭ *Germanio* (Eŭropo) → *Germanujano* aŭ *Germaniano*
- *Japanujo* aŭ *Japanio* (Azio) → *Japanujano* aŭ *Japaniano*
- *Somalujo* aŭ *Somalia* (Afriko) → *Somalujano* aŭ *Somaliano*
- *Finnlando* (Eŭropo) → *Finnlandano*
- *Pollando* (Eŭropo) → *Pollandano*

Anstataue ĉe sufikshavaj landoj oni ordinare uzas la simplan popolnomon. Oni tiam nur forprenas la sufikson (UJ, I aŭ LAND):

- *Francujo/Francio* → *Franco* = ano de Francujo, ano de la Franca gento

- *Germanujo/Germanio* → *Germano* = ano de Germanujo, ano de la Germana gento
- *Japanujo/Japanio* → *Japano*
- *Somalujo/Somalia* → *Somalo*
- *Finnlando* → *Finno*

Oni ne aldonu AN al tia popolvorto. Ne diru **Francano**. Tio signifus *ano de Franco* (= ano de homo). Oni aldonu AN nur al landonomo: *Francio* aŭ *Francujo* (landonomoj) → *Franciano* aŭ *Francujano* (ano de lando), aŭ oni diru simple *Franco*.

Teorie estas diferenco inter ekz. *Germanujano* kaj *Germano*. *Germanujano* estas ano de la lando Germanujo, dum *Germano* estas ano de la Germana gento, sed ordinare oni ignoras tiun teorian diferencon. Nur kiam oni parolas ĝuste pri diversaj gentoj, oni bezonas fari tiajn distingojn, ekz.: *Germanoj kaj francoj, kiuj loĝas en Rusujo, estas Rusujanoj, kvankam ili ne estas rusoj.*^{FE,37} *Germaniano* kompreneble signifas ekzakte la samon kiel *Germanujano*. (Iuj gramatikistoj preferas diri, ke la I-formoj estas propraj nekunmetitaj radikoj. Por ili ekz. la popolnomo *Germanoj* kaj la landonomo *Germanio* estas faritaj el du malsamaj radikoj, GERMAN kaj GERMANI. En la praktiko la teoria analizo tute ne gravas, ĉar la efektivaj vortoj restas la samaj. *Germanujo* kaj *Germanio* ĉiuokaze estas tute samsignifaj, kaj la loĝantoj nomiĝas *Germanoj*, *Germanujanoj* aŭ *Germanianoj*, ĉu oni rigardas la formon *Germanio* kiel kunmetitan, ĉu kiel nekunmetitan.)

Ĉe kelkaj tre specialaj landonomoj oni ne povas uzi la simplan popolvorton por nomi anojn de tiu lando. Loĝanton de ekz. *Interna Mongolujo* (parto de Ĉinujo) oni ne povas simple nomi *Mongolo*, ĉar tio kompreniĝas kiel ano de Mongolujo (alia lando). Loĝanton de *Nova Sud-Kimrujo* (parto de Aŭstralio) oni ne povas nomi *Kimro*, ĉar tio estus ano de *Kimrujo* (parto de Britujo). Loĝanton de *Saksujo-Anhalto* (parto de Germanujo) oni ne povas simple nomi *Sakso*, ĉar Saksoj troviĝas ankaŭ en *Saksujo* (alia parto de Germanujo). En tiaj specialaj okazoj oni devas uzi esprimojn kiel *ano de Interna Mongolujo, Intern-Mongolujano, ano de Nova Sud-Kimrujo, Nov-Sud-Kimrujano, ano de Saksujo-Anhalto, Saksujo-Anhaltano* k.t.p.

Kiel scii, ĉu nomo estas kunmetita?

Se oni renkontas landonomon, kiu finiĝas per ...*uo*, oni ĉiam scias certe, ke ĝi estas kunmetita, kaj oni povas uzi la simplan gentovorton por loĝanto de la lando.

Se oni aŭdas landonomon, kiu finiĝas per ...*io*, oni ne povas esti certa, ĉar multaj nekunmetitaj landonomoj (hazardo) finiĝas tiel, kvankam ili ne havas sufikson, ekz. *Aŭstralio, Namibio* kaj *Čilio*. En tiuj landoj ne loĝas **Aŭstraloj**, **Namiboj** aŭ **Čiloj**. Tio signifas ankaŭ, ke oni ne povas ŝanĝi al UJ en tiaj nomoj, ĉar la nomoj ne estas kunmetitaj. La vokalo *i* estas parto de la radiko en tiuj kaj en multaj aliaj nomoj.

Ankaŭ kiam oni renkontas landonomon, kiu finiĝas per ...*lando*, oni ne povas esti certa. Iuj tiaj nomoj tute ne estas kunmetitaj, ekz. *Nederlando* kaj

Islando. Aliaj ja estas kunmetitaj, sed la unua parto ne estas nomo de popolo, ekz. *Rejnlando*. En tiuj landoj do ne logas **Nederoj**, **Isoj** aŭ **Rejnoj** (Rejno estas nomo de rivero). Oni devas paroli pri *Nederlandanoj*, *Islandanoj* kaj *Rejnlandanoj*.

Se oni scias certe, ke nomo estas farita el nomo de gento, oni povas uzi la simplan popolnomon. Sed se oni ne scias, aŭ se oni hezitas, oni povas ĉiam trankvile uzi kunmetajon kun la sufikso AN: *Franciano*, *Ciniano*, *Italiano*, *Pollandano* k.t.p. Tia uzado neniam estas eraro, kvankam tiaj AN-vortoj ja estas malofte uzataj, kiam ekzistas simpla popolvorto.

Multaj problemoj pri landomomoj malaperas, se oni traktas ĉiun nomon, pri kiu oni estas malcerta, kiel nekunmetitan.

"Istanoj"

Ĉe kelkaj nekunmetitaj landomomoj tamen ekzistas simila pli mallonga vorto por landano. En ekz. *Afganistano* (= *Afganujo*) logas *Afganoj* (= *Afganistananoj*, *Afganujanoj*). Pluraj tiaj landomomoj finiĝas per ...*istano*, kaj la radikfino ...*istan* tial povas ŝajni kiel sufikso (§39.1.18). Sed ne ĉiuj "istanoj" havas tian respondan gentovorton. En ekz. *Pakistano* ne logas **Pakoj**, sed *Pakistananoj*.

Arbitra divido

Ekzistas do du grupoj de landomomoj: **sensufiksaj** kaj **sufikshavaj**. La divido estas tute arbitra kaj senscienza. Plej multaj landomomoj estas sensufiksaj, sed kelkaj, precipe Eŭropaj kaj Aziaj, estas faritaj el popolnomo per sufikso. La divido diras absolute nenion pri la landoj aŭ pri la popoloj en la landoj. Ĉu ekzistas aŭ ne ekzistas aparta vorto por grupo de homoj, neniel montras, ĉu tiuj homoj estas unueca gento aŭ ne. En multaj landoj kun sensufiksaj nomoj logas pli-malpli unuecaj gentoj, ekz. *Irano*, *Kambogio*, *Nederlando*, *Islando* k.a. Estas tute normala afero, ke ekzistas tia arbitra divido en du kategorioj. Oni komparu kun ekz. instrumentoj: *broso*, *aŭto*, *gitaro* (sensufiksaj), *kombilo*, *aviadilo*, *tajpilo* (sufiksaj). Tio estas same arbitra kiel la divido de landomomoj. Same estas pri istoj, uloj kaj multaj aliaj grupoj de vortoj.

Zamenhof kaj aliaj parolis pri distingo inter malnova mondo, kie la landoj apartenas al unu speciala gento, kaj nova mondo, kie ĉiuj gentoj estas egalaj. Tio estis nura teorio, kiu neniam realigis en la lingvo.

Komunaj popolnomoj

Kelkaj popolnomoj estas komuna nomo por pluraj gentoj. Ekz. *Belgoj* ne estas gento en si mem, sed komuna nomo de *Flandroj* kaj *Valonoj*, la du ĉefaj gentoj de Belgujo. *Britoj* estas komuna nomo de *Angloj*, *Kimroj* kaj *Skotoj*, la tri ĉefaj gentoj de Britujo. *Baltoj* estas komuna nomo de la tri mal-samaj gentoj *Estonoj*, *Latvoj* kaj *Litovoj*. Homo povas do esti samtempe Belgo kaj Flandro, samtempe Brito kaj Skoto, samtempe Balto kaj Estono k.t.p.

Nota: La radiko BALT estas en Esperanto nomo de homo, ne de maro. *Estonujo*, *Latnujo* kaj *Litovujo* nomigas do kune *Baltujo*, *Baltio* aŭ *la Baltaj ŝtatoj/landoj*, ne **Čebaltio** aŭ simile. La apuda maro nomigas *la Balta Maro*^{FAI.129}.

Diverseca uzo

La multaj variantoj de landonomoj kaŭzas problemojn, sed ĉiu variantoj estas uezblaj laŭ la ĉi-antaŭaj principoj. Se ekz. oni preferas la nekunmetitan landonomon *Koreo*, oni nomu la landanojn *Koreanoj*. Se oni preferas la kunmetitan formon *Koreujo* (aŭ *Koreio*) por la sama lando, oni nomu la logantojn *Koreujanoj*, *Koreanoj* aŭ *Koreoj*. Sed oni ne miksu. Oni ne parolu pri **Koreanoj en Koreujo**. La du sistemoj estas egale logikaj. Ĉu oni preferas paroli pri *Koreanoj*, ĉu oni volas nomi ilin *Koreoj*, oni parolas pri la sama popolo.

Pri kelkaj popolvortoj oni havas malsamajn opiniojn, ĉu ili estu uzataj aŭ ne. Multaj ekz. uzas la popolvorton *Aŭstroj*, dum aliaj parolas ĉiam nur pri *Aŭstrianoj*. Iuj uzas la vorton *Jugoslavoj* kiel komunan nomon por la diversaj gentoj de (la iama) Jugoslavujo, dum aliaj volas paroli nur pri *Jugoslavianoj*. Normale ne multe gravas, kiun uzon oni sekvas. Oni nur ne elpensu novajn variantojn senbezone.

Generale la diskutoj, eĉ kvereloj, pri landonomoj estas treege troigataj. Temas nur pri vortoj. Nur tio estas grava, ke ne ekzistu tro da variantoj, ĉar tiam la lingvo fariĝas malfacile lernebla.

A-finaĵo

Landonomo kun A-finaĵo signifas “rilata al la lando, tia kiel (en) la lando, rilata al la homoj en la lando” k.t.p. Oni ankaŭ povas fari A-vortojn el popolnomoj kun AN-sufikso. Tia A-vorto signifas nur “rilata al la popolo, tia kiel la popolo”, sed tiaj A-vortoj estas tre maloftaj:

- *Usono* → *Usona* (ofta vorto) = rilata al Usono aŭ Usonanoj, tia kiel (en) Usono, tia kiel Usonanoj...
- *Usonano* → *Usonana* (tre malofta vorto) = rilata al Usonanoj, tia kiel Usonanoj...
- *Peruo* → *Perua* (ofta vorto) = rilata al Peruo aŭ Peruanoj, tia kiel (en) Peruo, tia kiel Peruanoj...
- *Peruano* → *Peruana* (tre malofta vorto) = rilata al Peruanoj, tia kiel Peruanoj...

Por sufikshavaj landoj oni kutimas uzi A-vorton sen sufikso: *Franca*, *Japania*, *Hinda* k.t.p. Tiaj vortoj devus teorie signifi nur “rilata al la popolo, tia kiel la popolo”. Sed en la praktiko oni uzas ilin ankaŭ por “rilata al la lando, tia kiel (en) la lando”. Oni ankaŭ povas uzi A-vortojn el plena sufikshava landonomo, sed tio estas pli malofta:

- *Francujo* → *Franca* (ofta vorto) = rilata al Francujo aŭ al Francoj...
- *Francujo* → *Francuja* (malofta vorto) = rilata al Francujo...
- *Japanio* → *Japania* (ofta vorto) = rilata al Japanio aŭ al Japanoj...
- *Japanio* → *Japania* (malofta vorto) = rilata al Japanio...

- *Finnlando* → *Finna* (ofta vorto) = rilata al Finnlando aŭ al Finnoj...
- *Finnlando* → *Finnlanda* (malofta vorto) = rilata al Finnlando...

Lingvonomoj

El sensufiksaj landonomoj kaj simplaj popolnomoj oni povas fari nomojn de lingvoj. Oni faras A-vorton kaj aldonas la vorton *lingvo*. Oni preskaŭ ĉiam metas *la* antaŭ tiaj lingvonomoj (§9.1.5). Tre ofte oni elloras (subkomprenas) la vorton *lingvo*:

- *Anglo* → *la Angla (lingvo)* = la lingvo de la Angla popolo (kaj de multaj aliaj)
- *Ĉino* → *la Ĉina (lingvo)* = la lingvo de la Ĉina popolo
- *Arabo* → *la Araba (lingvo)* = la lingvo de la Araboj
- *Zuluo* → *la Zulua (lingvo)* = la lingvo de la Zuluoj
- *Nederlando* → *la Nederlanda (lingvo)* = la lingvo de Nederlando
- *Birmo* → *la Birma (lingvo)* = la lingvo de Birmo
- *Indonezio* → *la Indonezia (lingvo)* = la lingvo de Indonezio
- *La franca lingvo videble estis tiu el ŝiaj scioj, de kiu ŝi esperis plej multe.*^{M.24}
- *Mi ne scias la lingvon hispanan.*^{FE.34}
- *Ĉu vi parolas la Anglan (lingvon)?*
- *Mi volas lerni la Ĉinan (lingvon).*

El tiaj ĉi lingvonomoj oni povas fari diversajn kunmetitajn vortojn, plej ofte subkompreneante la elementon *lingvo*, ekz.: *angligi* = “traduki en la Anglan lingvon”, *elarabigi* = “traduki el la Araba lingvo”, *hispanparolanto* = “parolanto de la Hispana lingvo”, *Japanlingva* = “en la Japana lingvo, scianta la Japanan lingvon...”.

Oni atentu, ke ekzistas multaj popoloj kaj lingvoj, por kiuj ne ekzistas responda landonomo, ekz. *la Hebreo lingvo* = “la lingvo de la Hebreoj (Judoj)”, kiu estas parolata ĉefe en Israelo; *la Persa*, kiun parolas la Persoj, la plej granda gento en Irano (antaŭe oni nomis la landon Persujo); *la Malagasa* nomata laŭ la Malagasoj en Madagaskaro (antaŭe nomata Malagasio); kaj *la Svahila*, kiu estas parolata en pluraj Afrikaj landoj.

Ekzistas ankaŭ lingvoj, kiuj ne havas nomon faritan el la landa aŭ popola nomo, sed tute propran nomon kun O-finaĵo, ekz: *Esperanto*, *Sanskrito*, *Latino*, *Urduo*, *Ido*, *Volapuko*, *Lingva-Frankao*[°], *Fanagalo*[°], *Papiamento*, *Tok-Pisino*[°]. Antaŭ tiaj lingvonomoj oni ne uzu *la* (§9.1.5):

- *Oni parolas Esperanton.*^{OV.401}
- *En la lernejo mi studis Latinon, sed ne la Grekan.*
- *Urduo estas tre simila al la Hinda lingvo.*

O-vortajn lingvonomojn oni principe ankaŭ povas uzi en A-vorta formo. Tiam oni ja uzu *la*: *la Esperanta (lingvo)*, *la Sanskrita (lingvo)*, *la Urduua*

(*lingvo*), *la Ida* (*lingvo*). Sed normale oni uzu la simplan O-formon sen *la*. Se oni vidas tian esprimon kiel ekz. *la Urdua* (*lingvo*), oni pli-malpli aŭtomate supozas, ke ekzistas aŭ popolo **Urduoj** aŭ lando **Urduo**, sed tia popolo aŭ lando ja ne ekzistas, kaj tial estas iom misgvide paroli pri *la Urdua*. Pli klaras la normala formo *Urduo*.

Ĉiuj planlingvoj havas propran nomon, sed ial oni malemas Esperantigi tiujn nomojn. Oni preferas paroli per fremdaj nomoj pri *Solresol*, *Volapük*, *Idiom Neutral*, *Latino sine flexione*, *Novial*, *Occidental*, *Interlingue*, *Interlingua*, *Basic English*, *Interglossa*, *Loglan*, *Bliss* k.t.p., (nur *Volapuko* kaj *Ido* estas ofte uzataj Esperantaj formoj). Kial oni ne Esperantigu ankaŭ ĉi tiujn nomojn, kiam oni Esperantigas la nomojn de ĉiuj aliaj lingvoj en la mondo? Ekz.: *Solresolo*^o, *Idiomo Neutra*, *Latino sen fleksio*, *Novialo*^o, *Okcidentalo*^o, *Interlingveo*^o, *Interlingvao*^o, *Baza Angla*, *Interglos*^o, *Loglano*^o, *Bliso*^o k.t.p.

35.5. Majuskloj ĉe propraj nomoj

Pri majuskloj (grandaj literoj, ĉefliteroj) kaj minuskloj (malgrandaj literoj) ne ekzistas devigaj reguloj en Esperanto. Majusklado povas helpi al klareco, sed estas cetere suffiĉe malgrava afero.

Oni skribas ĉiujn proprajn nomojn kun komenca majusklo: *Elizabeto*, *Parizo*, *Hindujo*, *Nov-Zelando*, *Esperanto*. Tio estas ĝenerala regulo, kiun sekvas pli-malpli ĉiuj.

Se nomo konsistas el pluraj vortoj, oni plej ofte majuskligas ĉiun el tiuj vortoj: *Sankta Petro*, *la Nobla Korano*, *Nova Zelando* (pli ofte *Nov-Zelando*).

Se oni faras el propra nomo alian vorton, kiu mem ne estas propra nomo, oni normale konservas la majusklon (ĉar la propronomo parto de la vorto restas propra nomo), sed oni ankaŭ povas minuskligi (ĉar la tuto ne plu estas propra nomo). La kutimoj estas tre diversaj:

- *La Volapikestoj* havis por sia agitado grandajn rimedojn kaj agadis per la plej vasta, pure Amerika reklamo, kaj la *Esperantistoj* agadis la tutan tempon preskaŭ tute sen iaj materialaj rimedoj.^{FK.284} Ameriko estas propra nomo de kontinento. *Volapük* kaj *Esperanto* estas propraj nomoj de lingvoj. La minuskla skribo *esperantisto* estas tamen pli ofta.
- *La Bremena vaporŝipo "Lloyd"* staras en la haveno.^{FK.202} *Bremeno* estas Germana urbo.
- *Germanoj kaj francoj*, *kiuj loĝas en Rusujo*, estas *Rusujanoj*.^{FE.37}
- *Luteranoj* kaj *Kalvinanoj* estas *kristanoj*.^{FE.37} Kaj *Kalvinanoj* kaj *kristanoj* devenas de propraj nomoj, sed unu havas majusklon, la alia ne. Eble Zamenhof rigardis la vorton *Kristo* ne kiel nomon, sed kiel titolon. Eble li nur estis senkonsekvenca. Ankaŭ *Luteranoj* devenas de propra nomo, sed ĝi ĉiuokaze havu majusklon ĉi tie, ĉar ĝi staras frazkomence.
- *Tiaj formoj [...] estas nek kontraŭ-Esperantaj, nek novaj.*^{LR.34} Oni normale ne skribas **kontraŭEsperanta**, sed uzas dividostrekon en tiaj ĉi

vortoj, ĉar estas iom strange skribi majusklon tuj post minusklo. Se oni preferas minusklan skribon, oni povas skribi *kontraŭesperanta* aŭ *kontraŭ-esperanta* laŭplaĉe.

- En la *februara numero ni legis raporton pri nia lando, kaj certe ni ĝojas, ĉar de ĉiam la brazila kaj argentinaj esperantistoj kunagadis por la komuna celo*. Februaro estas propra nomo de monato (vidu ĉi-poste). *Brazilo* kaj *Argentino* estas landonomoj. *Esperanto* estas lingvonomo.
- Partoprenis tri koreoj, tri finnoj, *usonano*, *malajziano*, *makaŭano*, *singapurano*, kaj 12 *tajvananoj*. Usono, Malajzio, Singapuro kaj Tajvano estas nomoj de landoj. *Makaŭo* (aŭ *Makao*) estas urbonomo. Pri popolnomoj kiel *koreoj* kaj *finnoj* vidu ĉi-poste.

Monatoj

Monatonomoj (*Januaro, Februaro, Marto, Muharamo^o, Ramadano* k.a.) estas normalaj propraj nomoj. Tradicie, Fundamente kaj Zamenhofe ili estas do skribataj kun komenca majusklo. Nuntempe tamen multaj skribas ilin minuskle, kvankam oni ankorau ĉiam traktas ilin kiel proprajn nomojn (ĉiam sen *la* [§9.1.6]):

- *Januaro* estas la unua monato de la jaro, *Aprilo* estas la kvara, *Novembro* estas la dek-unua, *Decembro* estas la dek-dua.^{FE.12}

Festoj

Nomojn de festoj oni uzas kiel normalajn proprajn nomojn kun komenca majusklo: *Kristnasko, Pasko, Advento, Aŭtuno^o* k.t.p.:

- *Ho, se estus jam Kristnasko!*^{FA2.44} En la *Universala Vortaro de la Fundamento kristnasko* estas tamen minuskle skribita. Sed normale ĝi estas uzata propronomene sen *la*.

Semajntagoj

La nomoj de la semajntagoj (*lundo, mardo, merkredo* k.t.p.) ne estas propraj nomoj, kaj estas tial skribataj minuskle. Ili estas tamen ofte uzataj propronomene (§9.1.6).

Landoj, popoloj kaj lingvoj

Landonomojn oni ĉiam skribas kun komenca majusklo, ĉar ili estas veraj propraj nomoj (*Nederlando, Usono, Hindujo, Arabio* k.t.p.).

Popolnomoj faritaj el landonomo (*Nederlandano, Usonano* k.t.p.) oni povas skribi kun komenca majusklo, ĉar la landonoma parto restas propra nomo. Ankaŭ popolnomojn nekunmetitajn (*Hindo, Arabo* k.t.p.) oni povas skribi kun komenca majusklo, ĉar kvankam ili ne vere estas propraj nomoj, ili tamen estas tre similaj al propraj nomoj, kaj majuskla skribo povas helpi al klareco. Sed popolnomoj ja ne estas veraj propraj nomoj, kaj tial oni ankaŭ povas ilin ĉiujn skribi kun komenca minusklo (*nederlandano, usonano, hindoo, arabo* k.t.p.).

Lingvonomojn faritajn el popolnomo aŭ landonomo oni povas skribi kun komenca majusklo, ĉar ili devenas de vortoj, kiujn oni povas skribi majuskle (*la Nederlando, la Islanda, la Hinda, la Araba, paroli Ĉine* k.t.p.), sed oni ankaŭ povas ilin skribi minuskle (*la nederlanda, la islanda, la hindia, la araba, paroli ĉine* k.s.).

Verajn lingvonomojn (kun O-finaĵo) oni ĉiam skribu majuskle, ĉar ili sendube estas veraj propraj nomoj (*Esperanto, Sanskrito, Volapuko* k.a.). Se ili ne estus propraj nomoj, oni devus preskaŭ ĉiam uzi *la* antaŭ ili, sed tion oni ne faras. Strange iuj tamen skribas ilin minuskle.

Majuskloj en la Fundamento

Iafoje oni legas asertojn, ke tia aŭ alia uzo de majuskloj ĉe popolnomoj k.s. estas “kontraŭ-Fundamenta”. La uzo en la *Fundamento* estas tamen varia, kaj troviĝas ekzemploj de diversspecaj uzoj de majuskloj kaj minuskloj ĉe tiuj ĉi vortoj. La *Fundamento* simple ne instruas ion klaran pri majuskloj ĉe tiuj ĉi vortoj.

36. Citaĵoj

Kiam vortoj estas citataj, ili povas roli tiel, kiel ili laŭ finaĵoj kaj ordinaraj reguloj normale ne povus roli. Citataj vortoj ofte ne estas uzataj en normala maniero por reprezentaci ian signifon. Ili reprezentas nur sin mem. Ĉiaj ajn vortoj, vortetoj, frazoj, frazpartoj aŭ aliaj esprimoj povas aperi kiel citaĵo. Eĉ alilingvaj esprimoj povas aperi tiel aperi.

Citaĵoj ĉiam rolas O-vortece. Ili povas havi tiajn priskribojn, kiujn povas havi O-vorto. Ili povas havi la artikolon *la* aŭ alian difinilon. Ili povas havi rolvorteton, sed ne N-finaĵon (krom se la N-finaĵo mem estas parto de la citaĵo).

Citaĵoj ofte aperas inter citiloj aŭ alimaniere apartigite de la ordinaraj vortoj (ekz. per specialaj litertipoj), sed iafoje oni ne uzas tian apartigan rimedon.

Ofte oni uzas anoncesprimon (*la vorto*, *la ideo*, *la nomo*) antaŭ citaĵo. Se aperas anouncesprimo, ĝi transprenas ĉiujn eventualajn priskribojn, difinilojn kaj rolmontrilojn. La citaĵo mem tiom estas identiga priskribo de la anouncesprimo. Oni povus eĉ diri, ke citaĵo ĉiam rilatas al anouncesprimo, kiu tamen povas esti subkomprenebla:

- *La "tuj" de sinjoroj estas multe da horoj.*^{PE.1282} = *La ideo "tuj" signifas por sinjoroj multe da horoj.*
- *Inter voli kaj fari estas grandega, grandega pašo.*^{OV.422} = *Inter la ago voli kaj la ago fari...*
- *Legu la klarigon sub fari.* = ...sub **la vorto fari** [en vortaro].
- *Kontraŭ la uzado de "li" en tiaj okazoj oni nenion povus havi.*^{LR.78} Ne temas pri iu viro, sed pri la vorto *li*.
- *Anstataŭ "la" oni povas ankaŭ diri "l".*^{FE.27} = *Anstataŭ la vorto "la" oni povas ankaŭ diri la vorton "l".* La vorto "*l*" rolas kiel objekto.
- *Anstataŭ "ci" oni uzas ordinare "vi".*^{FE.16} = *Anstataŭ la vorto "ci"...* La citaĵo "*vi*" rolas kiel objekto sed sen N-finaĵo.
- *Estu kiel vi volas, se mi nur kunprenos kun mi mian "mi"!*^{RL.114} La citaĵa objekto "*mi*" ne havas N-finaĵon.
- *La franco diras pri infano "il", la germano diras "es".*^{LR.79} Fremdlingvaj vortoj aperas kiel objektoj, sed ne havas N-finaĵon. Oni povus enŝovi anouncesprimon, kiu tiom havus N-finaĵon: ...*diras pri infano la vorton "il"...*
- *Mi ne scias, sinjorino, kiel oni skribas bateau.* *E-a-u aŭ a-u?*^{M.50} Franca vorto rolas kiel objekto, sed ne havas N-finaĵon.
- **"Tabloj"** estas O-vorto. La vorto O-vorto restas unu-nombra, ĉar *tabloj* estas nur unu vorto. Ĝia J-finaĵo estas nur parto de la citaĵo.
- *Pli bona estas malgranda "jen prenu" ol granda "morgaŭ venu".*^{PE.1954}
- **"Prenez garde aux enfants!"** diris la strigo-patro.^{FA3.37} Franca frazo rolas kiel objekto.

- “**Bonan tagon!**” sonis subite tra la pordo. Citata salutfrazo rolas kiel subjekto. La N-finaĵoj devas resti sendepende de la frazrolo.

Signifi

La objekto de la verbo *signifi* estas ofte citaĵo, kiu montras la signifon. Tiam oni normale ne uzu N-finaĵon:

- *La Angla vorto “house” signifas “domo”.* = ...signifas **la ideon** “domo”. Se oni dirus ...signifas “domon”, oni povus kompreni, ke la Angla vorto iel enhavus en si ankaŭ la signifon de la N-finaĵo.
- *La vorto “estonto” povas signifi nur “estonta persono”, sed ĝi ne povas signifi “estonta tempo” aŭ “estonta afero”.*^{LR.95}

Oni ankaŭ povas uzi N-finaĵon, se konfuzo ne povus estiĝi, sed tio estas nuntempe tre malofta: *Metro de drapo signifus metron, kiu kuſis sur drapo, aŭ kiu estas uzata por drapo.*^{FE.32}

Se la objekto de *signifi* ne mem montras la signifon, sed nur reprezentas ĝin, tiam oni nepre uzu N-finaĵon: *Tiu vorto signifas ion, sed mi ne scias, kion ĝi signifas. Kion signifas “house”? “House” signifas “domo”!* La vortetoj *io* kaj *kio* ne estas mem la signifoj de la priparolitaj vortoj. Ili neniel estas citaĵoj. Sed en la jena frazo *kio* ja estas citaĵo: *La Angla vorto “what” signifas “kio”.*

Rekta parolo

Citaĵo povas esti frazo, kiun iu diris, pensis aŭ simile. Tian citaĵon oni nomas rekta parolo:

- *La kato diris: “Ĉu vi povoscias ĝibiĝi, ĉu vi povoscias ŝpini, ĉu vi povoscias aperigi fajrerojn?”*^{FA2.39}
- *“Lasu ĝin trankvila!” diris la patrino, “ĝi ja al neniu ion faras!”*^{FA2.36}

Rektan parolon oni povas ofte transformi en subfrazon. Tion oni nomas nerekta parolo (§33.8): *La kato demandis, ĉu ĝi povoscias ĝibiĝi. La patrino diris, ke ili lasu ĝin trankvila.*

Titoloj de libroj k.s.

Titoloj de libroj, gazetoj k.s. povas esti traktataj kiel citaĵoj. Se la titolo estas alilingva, tio estas eĉ nepra. Iaj Esperantlingvaj titoloj povas esti uzataj kiel ordinaraaj vortoj, aliaj devas esti traktataj kiel citaĵoj. Precizaj reguloj ne ekzistas:

- *Ĉu vi legis (la libron) **Pan Tadeusz?*** La Pollingva nomo ne povas akcepti N-finaĵon. Oni povas enmeti la anoncvorton *libro*, kiu tiam ricevas la finaĵon.
- *Ĉu vi legis la **Parnasan Gvidlibron?*** La Esperantlingva titolo facile akceptas N-finaĵon. Uzi ĝin kiel citaĵon sen N-finaĵo estus strange.
- *Ĉu vi legis **Sinjoron Tadeo?*** *Ĉu vi legis (la libron) **Sinjoro Tadeo?*** La Esperantlingva titolo povas akcepti N-finaĵon, sed tio povas ŝajni stranga.

Oni ja ne legis sinjoron, sed libron. Oni povas alternative uzi la titolon kiel citaĵon, eventuale kun anonesprimo.

- *Ĉu vi legis “Ĉu vi kuiras ĉine?”?* Tiu ĉi Esperantlingva titolo devas esti traktata kiel citaĵo, ĉar ĝi estas tuta frazo.
- *Nun la ludiloj komencis ludi, jen “Ni ricevas gastojn”, jen “Rabistoj kaj urbaj soldatoj”, jen “Kaŝiĝo”*.^{FA1.99} Nomoj de infanludoj aperas kiel objektoj, sed sen N-finaĵo, ĉar ili estas citaĵoj.

Vortfarado

37. Vortfaraj principoj

La reguloj kaj principoj de vortfarado estas ĉi tie klarigitaj en maniero speciala por *PMEG*. Aliaj lernolibroj uzas aliajn manierojn klarigi la samajn aferojn.

La Akademio de Esperanto klarigas la vortfaradon surbaze de teorio pri “tri ĉefaj signifo-kategorioj” (*Aktoj de la Akademio*, p. 69 — 70). Ankaŭ *PAG* uzas tian teorion. La klarigoj en *PMEG* principe esprimas la samon, sed per aliaj vortoj.

La vortfarado baziĝas sur vortelementoj kaj signifoj (§37.1).

Farante vortojn oni sekvas tri bazajn principojn:

- ▶ Uzo de vortklasaj finaĵoj (§37.2)
- ▶ Uzo de precizigaj antaŭelementoj (§37.3)
- ▶ Vortigo de frazetoj (§37.4)

Legu ankaŭ pri streĉitaj formoj en §37.5, kaj pri ŝajnjaj kunmetaĵoj en §37.6.

Krome oni uzas afiksojn (§38) por fari kunmetaĵojn. Multaj afiksoj sekvas baze la ordinarajn principojn, sed iuj afiksoj sekvas tute proprajn regulojn.

Kunskriboj (§25.3) kiel *membroj-abonantoj*, *nigra-blanka*, *vole-ne-vole*, *pli-malpli* k.s., estas en *PMEG* rigardataj ne kiel kunmetaĵoj, sed kiel apartaj vortoj.

37.1. Vortelementoj kaj signifoj

Ĉiu vortelemento havas per si mem ian signifon. Ĝi estas simbolo de ia ideo.

Vortklasaj finaĵoj

La vortelementoj O, A, E, I, AS, IS, OS, US kaj U estas vortklasaj finaĵoj (§37.2). Ili estas tre gravaj en la vortfarado. Ekzistas ankaŭ la finaĵo J (§8) kaj la finaĵo N (§12.2), sed tiuj ne estas gravaj en vortfarado.

Vortetoj

Vortetoj (§3.1) estas jam per si mem vortoj: *por, mi, jam, eĉ, tiam, anstataŭ, je, jes* k.a.

Radikoj

Plej multaj vortelementoj estas radikoj. Ĉiu radiko havas jam per si mem signifon, sed radiko ne povas aperi memstare kiel vorto. Ĝi bezonas vortklasan finaĵon.

- ▶ Kelkaj radikoj montras **homojn**, **personojn**, ekz.: AMIK, TAJLOR, INFAN, PATR, SINJOR, VIR...
- ▶ Aliaj radikoj montras **bestojn**, ekz.: ĈEVAL, AZEN, HUND, BOV, FIŜ, KOK, PORK...

- ▶ Aliaj estas **kreskaĵoj**, ekz.: ARB, FLOR, ROZ, HERB, ABI, TRITIK...
- ▶ Iuj radikoj estas **iloj**, ekz.: KRAJON, BROS, FORK, MAŠIN, PINGL, TELEFON...
- ▶ Multaj radikoj estas nomoj de **agoj**, ekz.: DIR, FAR, LABOR, MOV, VEN, FRAP, LUD...
- ▶ Aliaj radikoj estas nomoj de **ecoj** aŭ **kvalitoj**, ekz.: BEL, BON, GRAV, RUĜ, VARM, ĜUST, PRET...

Ekzistas multaj diversaj grupoj kaj kategorioj, ne nur la ĉi-antaŭaj. Kelkaj radikoj estas malfacile klaseblaj, iuj havas plurajn signifojn, aliaj havas tre specian signifon, sed ĉiuj havas ian signifon.

Kiel eltrovi la propran signifon de radiko?

Ofte la propra signifo de radiko estas pli-malpli evidenta per si mem, sed por certeco necesas zorga komparo de la diversaj uzoj de la radiko kun diversaj finaĵoj, en diversaj kunmetajoj k.t.p. Decida estas la O-formo de radiko, ĉar la signifo de la O-formo estas ĉiam identa al la signifo de la radiko mem. Por eltrovi la propran signifon de radiko oni do kontrolu la signifon de ĝia O-formo (se tia estas uzata). Multaj radikoj havas pli ol unu signifon. Tiam ankaŭ la O-formo havas plurajn signifojn. Unu diferenco inter radiko kaj O-vorto estas tamen, ke radikoj estas neutralaj pri nombro (§8.2.1).

La graveco de la radikosignifo

Por ĝuste uzi radikon kun diversaj finaĵoj oni devas koni la propran signifon de la radiko. La gravecon de la radikosignifo bone montras la klasika ekzemplo de la radikoj KOMB kaj BROS.

La du verboj *kombi* kaj *brosi* havas tre similajn signifojn. Ili ambaŭ montras agon, kaj la du agoj estas eĉ tre similaj. Sed se oni ŝanĝas ilin en O-vortojn, ili subite komplete malsimilas.

- *kombo* = la ago kombi
- *broso* = ilo, per kiu oni brosas

La klarigo de tiu ĉi drasta ŝanĝiĝo estas la fakteto, ke jam la radikoj havas signifojn. KOMB estas nomo de certa ago, dum BROS estas nomo de certa ilo. Kun O-finaĵo ili estas do nomoj de ago kaj ilo respektive — tre malsimilaj aferoj. Sed kun verba finaĵo ili ambaŭ ricevas agan signifon. KOMB tiam apenaŭ ŝanĝigas, ĉar ĝi estas jam aga per si mem. BROS tamen ŝanĝigas, kaj montras tiun agon, kiun oni kutime faras per broso.

Se oni deziras O-vorton por tiu ago, kiun oni faras per broso, oni devas fari kunmetajon: *bros-ad-o*. Same, se oni deziras vorton por tiu ilo, per kiu oni kombas, oni ankaŭ devas fari kunmetajon: *komb-il-o*.

Trovigas multegaj ĉi tiej radikparoj, kie la signifo de la verbaj formoj estas similaj, dum la O-formoj estas malsimilaj. La klarigo estas ĉiam, ke la radikosignifoj estas malsamaj. Jen kelkaj ekzemploj: *bati* — *marteli*, *haki* — *pioĉi*, *servi* — *sklavi*, *kudri* — *tajlori*, *regi* — *reĝi*, *kaperi* — *pirati*, *viziti* — *gasti*. Same oni povas trovi parojn, kie la A-formoj similas, sed la O-formoj

malsimilas, ekz.: *eleganta — danda, nobla — nobela, lerta — majstra, kuraga — heroa, proksima — najbara, dolca — miela*. Kontrolu mem la signifon de la respondaj O-formoj en vortaro.

Multaj preferas diri, ke temas pri diversaj bazaj vortoj, de kiuj oni deiras en la vortfarado. Ili preferas diri, ke ĉe BROS oni deiras de la baza vorto *broso*, kiu estas nomo de ilo, kaj formas el ĝi la verbon *brosi* (per anstataŭigo de O per I). Ĉe KOMB tamen, laŭ tia klarigomaniero, la baza vorto estas *kombi* (kiu kompreneble nomas agon). El *kombi* oni povas fari la agan O-vorton *kombo* (per anstataŭigo de I per O), kaj la vorton por la koncerna ilo, *kombilo* (per aldono de la sufikso IL kaj O-finaĵo). Pro tio, ke la baza formo en unu okazo estas O-vorto, sed en la alia okazo estas verbo, la vortfarado rezultigas diversspecajn vortojn. Tia klarigomaniero estas tute bona, kaj versajne por multaj pli natura. Tia parolo pri bazformoj esence estas la sama afero, kiel parolado pri propra signifo de radikoj. Se radiko estas laŭ sia signifo aga, tiam oni nature vidas por ĝi la verban formon kiel bazan. Se radiko estas eca, tiam oni nature vidas la A-finajan formon kiel bazan. Se radiko signife estas nek aga, nek eca, tiam oni nature rigardas ĝian O-formon kiel bazan. Ankaŭ ĉi-poste en PMEG multaj vortfaraj fenomenoj estos prezentataj tiel, ke oni faras unu vorton el alia vorto ekz. per anstataŭigo de la finaĵo.

Radikoj en vortaroj

Agaj radikoj estas ofte nomataj **verbaj** aŭ **verbkarakteraj**, ĉar ĉe ili oni nature vidas la verbon kiel bazan formon. Tial agaj radikoj normale aperas en vortaroj en verba formo aŭ en artikolo kun verba kapvorto.

Ecaj radikoj estas ofte nomataj **A-vortaj** aŭ **A-karakteraj**, ĉar ĉe ili oni vidas la A-finajan formon kiel bazan. Tial ecaj radikoj estas do normale prezentataj kiel A-vortoj en vortaroj. Ankaŭ radikoj, kiuj plej ofte aperas kun E-finaĵo, estas tradicie nomataj A-karakteraj.

Radikoj nek ecaj, nek agaj estas ofte nomataj **O-vortaj** aŭ **O-karakteraj**. Ili estas normale prezentataj kiel O-vortoj en vortaroj.

Bedaŭrinde multaj vortaristoj ne vere kontrolis la signifon de ĉiuj radikoj. Tial oni iafoge erare prezentas ekz. agan radikon kiel O-vorton, aŭ ajan radikon kiel verbon.

Nota: Ankaŭ la grava vortaro *NPIV* prezentas iujn radikojn nekonsekvenco. Jen ekzemploj: DEMONSTRACI aperas kiel O-vorto, sed DEMONSTR kiel verbo, kvankam *demonstracio* kaj *demonstro* ambaŭ estas agaj kaj preskaŭ samsignifaj. KONKURENC aperas kiel O-vorto, sed KONKUR kiel verbo, kvankam ambaŭ estas agaj.

PMEG tamen ne uzas tian dividon en verbaj, A-vortaj kaj O-vortaj radikoj, sed preferas paroli pri la propra signifo de radiko.

Mito pri unusignifaj vortelementoj

Multaj pensas, ke vortelementoj havas (aŭ havu) en Esperanto nur po unu signifon. Tiel neniam estis, kaj tiel neniam povus esti. Sufiĉas malfermi vortaron por nuligi tiun ideon.

Ekzistas eĉ homonimoj (samformaj vortelementoj kun komplete senrilataj signifoj). La homonimoj en Esperanto estas malmultaj kompare kun aliaj

lingvoj, sed ili ja ekzistas, ekz.: AKT (parto de teatrajo, dokumento), ARTIKOL (*la*, skribaĵo en gazeto), DEVIZ (principfrazo, pagilo), KUB (sesflanka objekto, lando), METR (unuoj de longo, poezia ritmo). Ĉiuj ekzemploj estas oficialaj radikoj. Kompreneble oni evitu enkonduki novajn homonimojn, se ili povus kaŭzi konfuzon, sed tute ne ekzistas ia malpermeso de homonimoj en Esperanto.

37.2. Vortklasaj finaĵoj

37.2.1. O-finaĵo

La finaĵo O aldonas nenion al la propra signifo de radiko. O-vorto estas simple nomo de la koncerna afero:

- *amiko, tajloro* = nomoj de diversaj homoj
- *ĉevalo, azeno* = nomoj de diversaj bestoj
- *krajono, broso* = nomoj de diversaj iloj
- *diro, faro* = nomoj de diversaj agoj
- *belo, bono* = nomoj de diversaj ecoj

Se radiko havas plurajn signifojn, ankaŭ la O-formo havas plurajn signifojn. Ekz. KONSTRU estas ago, rezulto de ago, kaj maniero de ago. La vorto *konstruo* havas la samajn tri signifojn.

O-finaĵojn oni povas forlasi (se ne sekvas J-finaĵo aŭ N-finaĵo). Skribe oni tiam uzas apostrofon (§10.1) anstataŭ la O-finaĵo:

- *amiko* = *amik'* = AMIK
- *belo* = *bel'* = BEL
- *diro* = *dir'* = DIR

Tia forlasado de O-finaĵo okazas ordinare nur en poezio.

Kvankam O-finaĵo ne aldonas ian signifon, ĝi ja estas grava el gramatika vidpunkto. O montras, kiel oni povas uzi la vorton en frazo, kaj la aldono de O enkondukas la distingon inter unu-nombro kaj multe-nombro (§8.2).

Participoj kun O-finaĵo (§28.3) sekvas apartajn regulojn.

37.2.2. A-finaĵo

La finaĵo A montras, ke oni priskribas per la koncerna afero.

A = “rilata al la koncerna afero, tia kiel la afero” k.s.:

- *amika* = tia kiel amiko, rilata al amiko...
- *ĉevala* = tia kiel ĉevalo, rilata al ĉevalo
- *dira* = rilata al la ago diro, farata per diro...
- *bela* = havanta la econ belo

A-vortoj el ecaj radikoj

Kiam la radiko de A-vorto havas ecan signifon, la A-vorto normale montras econ. Tiaj A-vortoj ne multe varias laŭ la konteksto:

- **bona mangô** = “mangô karakterizata de boneco”
- **rapida aŭto** = “aŭto karakterizata de rapideco”
- **okazajo stranga** = “okazajo karakterizata de strangeco”
- **ruĝa domo** = “domo kiu havas ruĝon kiel econ (kiel koloron)”

En maloftaj okazoj A-vorto kun eca radiko povas ricevi iom specian signifon:

- **stulta demando** ≈ “demando farita pro stulteco”. La demando ne estas stulta en normala senco. Ĝi montras stultecon de la demandanto.
- **laŭta ĉambro** = “ĉambro plena je laŭtaj sonoj”. La ĉambro ne estas laŭta en ordinara senco, sed ĝi enhavas laŭtecon.
- **ruĝa koloro** = “koloro kiu estas ruĝo”. Ĝi ne havas ruĝon kiel koloron, sed estas mem la koloro ruĝo. *Ruĝa* ĉi tie ne montras econ, sed ident-econ.

A-vortoj el ne-ecaj radikoj

Kiam la radiko de A-vorto ne havas ecan signifon, la A-vorto povas montri diversspecajn priskribojn. Generale la signifo de tia A-vorto multe varias laŭ la konteksto:

- **reĝa konduto** = “konduto en maniero karakteriza por reĝo, konduto kun la ecoj de reĝo”
- **reĝa persono** = “persono kiu estas reĝo, persono de reĝa familio” k.s.
- **reĝa palaco** = “palaco kiu apartenas al reĝo”
- **alia loko** = “loko kun alia identeco, loko kun alia eco”
- **alia persono** = “persono kun alia identeco, persono kun aliaj ecoj”

Kiam la radiko de A-vorto havas agan signifon, la A-vorto povas havi plej diversajn signifojn. Ĝi povas signifi “rilata al la koncerna ago” k.s. Tia A-vorto ankaŭ povas esti simila al ANT-participo aŭ INT-participo (§28.1) kun A-finaĵo:

- **nutra problemo** = “problemo pri nutrado” — *Nutra* montras temon.
- **nutra mangajo** = “mangajo kiu povas nutri, kiu havas nutravn ecojn, nutranta mangajo”
- **tima homo** = “homo kiu ofte timas, homo karakterizata de timo, timema homo”
- **tima krio** = “krio pro timo”
- **zorga esploro** = “esploro farita kun zorgo” — *Zorga* montras manieron de la esplora ago, aŭ econ de la esploranto.
- **zorga patrino** = “patrino kiu zorgas, zorganta/zorgema patrino”

- **morta besto** = “ne plu vivanta besto, mortinta besto”
- **morta kondamno** = “kondamno al morto”
- **morta vundo** = “vundo kiu povus kaŭzi morton”

Aga radiko sed eca signifo

Normale A-vorto kun aga radiko havas ian signifon laŭ la ĉi-antaŭaj klarigoj, sed iuj tiaj A-vortoj havas specialan ecan signifon:

- *suspekti* = “sen pruvo pensi ke io estas malbona, ke iu estas kulpa” → *suspekta* = “tia ke ĝi vejas suspekton, suspektinda” — *Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklarafon.*^{FE.35}
- *fiksi* = “firme senmovigi” → *fiksa* = “firme senmova, ĉu pro fiksado, ĉu per si mem”
- *dubi* = “ne esti certa pri io, heziti kredi” → *duba* = “tia ke oni dubas pri ĝi” — *En ĉiuj dubaj okazoj mi evitas tiujn neprecizajn vortojn.*^{OV.341}
- *fuši* = “malbone fari” → *fuša* = “malbone farita, fušita”
- *falsi* = “fari malveran kopion, igi neaŭtentika” → *falsa* = “malvera, neaŭtentika, falsita”
- *kaši* = “malvidebligi” → *kaša* = “nevidebla, ĉu per si mem, ĉu pro tio, ke iu kašís ĝin”
- *veki* = “interrompi ies dormon” → *veka* = “ne (plu) dormanta” (aŭ “tia ke ĝi vejas, rilata al veko”)
- *kompliki* = “ĝene malsimpligi” → *komplika* = “ĝene malsimpla, ĉu ĉar iu komplikis ĝin, ĉu dekomence malsimpla” (aŭ “tia ke ĝi komplikas, rilata al komplikado”)
- *korekti* = “senerarigi” → *korekta* = “senerara, ĉu dekomence senerara, ĉu senerarigita” (aŭ “korektanta, rilata al korekto”) — *Gi ne estas sufiĉe korekta.*^{M.75}

Iuj tiaj ĉi A-vortoj similas al pasiva participo: *komplika* ≈ *komplikita*, *suspekti* ≈ *suspektata*. Ĉe la simplaj A-vortaj formoj la ago de la radiko aŭ ne estas tre interesa, aŭ tute ne okazis, nur la eco estas grava. Iafoje la eco ekzistas tute per si mem. La respondaj participaj formoj ĉiam montras, ke tia ago ja okazis aŭ okazas.

Falsa kritiko

Kelkaj opinias, ke iuj el tiuj ĉi A-vortoj, precipite *korekta*, estas evitindaj kun eca signifo. Iuj eĉ opinias, ke tia uzo estas eraro. Laŭ ili *veka* nur signifu “vekanta” aŭ “rilata al veko”. *Komplika* nur signifu “komplikanta” aŭ “rilata al kompliko”. Kaj *korekta* nur signifu “korektanta” aŭ “rilata al korekto”. Sed iuj el tiuj A-vortoj neniam estas kritikataj, kvankam ili estas tute similaj.

Sed tia ĉi vortfarado estas hejma en Esperanto de la komenco, kaj ekzemploj troviĝas abunde ĉe multegaj verkistoj de Zamenhof ĝis hodiaŭ. Eĉ okazis, ke aŭtoroj kaj verkoj, kiuj avertis kontraŭ ĉi tia uzo de *korekta*, tamen mem uzis ĝin tiel. Ekz. en la Plena Ilustrita Vortaro oni plurfoje uzis *korekta*

kun eca signifo, kvankam tiu vortaro mem nomis tion “evitinda”. (*PAG* sisteme uzis *korekta* ece, kaj ne avertis kontraŭ tio.) Tio frape montras la vivant-econ de tiaj ĉi A-vortoj. En iaj okazoj la plursignifeco de tia A-vorto ja povus kaŭzi miskompreneon, kaj tiam oni kompreneble revortigu la frazon, sed tio validas por ĉiu plursignifaj vortoj.

Risko de eraroj

La radikoj de tiuj ĉi A-vortoj estas agaj, sed pro la eca signifo de la A-formoj oni povus pensi, ke la radikoj estas ecaj. Tiam oni riskas erare aldoni IG-sufikson (§38.2.17) al la simplaj verbaj formoj uzante *kašigi* anstataŭ *kaši*, *veki*, *vekigi* anstataŭ *veki*, *komplikigi* anstataŭ *kompliki*, *korektigi* anstataŭ *korekti*, k.t.p. Tiaj IG-formoj havas tamen aliajn, tre specialajn signifojn: *kašigi* = “igi iun kaši ion”, *vekigi* = “igi iun veki iun”, *komplikigi* = “igi iun kompliki ion” k.t.p.

Oni ankaŭ ne pensu, ke la simplaj verbaj formoj havas la signifon “esti tia”. *Korekti* ne signifas “esti senerara”, sed “igi senerara”. *Kompliki* ne signifas “esti ĝene malsimpla”, sed “igi ĝene malsimpla”.

37.2.3. E-finaĵo

La vortfara uzo de E-finaĵo tre similas al la uzo de A-finaĵo (§37.2.2). La elekto inter A kaj E ĉefe dependas de tio, al kio la A-vorto aŭ E-vorto gramatike rilatas.

E = “rilate al la afero, tiel kiel la afero” k.s.:

- *tajlore* = tiel kiel tajloro, rilate al tajloro
- *krajone* = tiel kiel krajono, simile al krajono, per krajono
- *labore* = rilate al laboro, per laboro
- *blanke* = tiel kiel la koloro blanko

E-vortoj el ecaj radikoj

Kiam la radiko de E-vorto havas ecan signifon, la E-vorto normale montras manieron. Tiaj E-vortoj ne multe varias laŭ la konteksto:

- *bone mangi* = “mangi karakterize de boneco”
- *veturi rapide* = “veturi kun alta rapideco”
- *strange granda* = “granda en stranga maniero”
- *ruĝe farbita* = “farbita per ruĝo”

E-vortoj el ne-ecaj radikoj

Kiam la radiko de E-vorto ne havas ecan signifon, la E-vorto montras diversajn signifojn depende de la radiko kaj depende de la konteksto:

- *reĝe konduti* = “konduti en maniero karakteriza por reĝo”
- *reĝe riĉa* = “tiel riĉa kiel reĝo, riĉa en reĝa maniero”
- *logi urbe* = “logi en urbo”

- *okazi tage* = “okazi en tago”

Se la radiko havas agan signifon, la E-formo povas signifi “rilate al la koncerna ago, karakterizate de la ago” k.s. La signifo ofte estas simila al ANT-participo aŭ INT-participo kun E-finaĵo (§28.2):

- *konduti time* = “konduti kun timo, karakterizate de timo, montrante timon, timante”
- *zorge esplori* = “esplori kun zorgo, zorgante, zorgeme”
- *morte dangera* = “tiel dangera ke estas risko de morto”
- *morte malami* = “malami ĝis la morto”

Aga radiko sed eca signifo

Ĉe iuj E-vortoj, la signifo estas maniera, kvankam la radiko estas aga:

- *La blanka figuro [...] tie sidis, direktinte la rigardon fikse al sudo.*^{FA3.28} = ...directinte la rigardon senmove al sudo.
- *Si [...] ekkantetis false ian francan kanton.*^{M.29} = ...kun falsaj tonoj...
- *Mi parolas en ĝi [la Franca lingvo] sufice korekte kaj facile.*^{M.57} = ...sufiĉe senerare...

Legu pli detalajn klarigojn pri tiaj vortoj kun A-finaĵo en §37.2.2.

37.2.4. Verbaj finaĵoj

I = “fari certan agon (aŭ esti en certa stato), kiu proksime rilatas al la signifo de la radiko”.

La finaĵo I reprezentas ĉi tie ĉiujn verbajn finaĵojn (§26): I, AS, IS, OS, US kaj U.

Verboj el agaj radikoj

Aga radiko kun verba finaĵo havas ĉiam sian propran signifon:

- KUR → *kuri* = fari la agon “kuro”
- KONSTRU → *konstrui* = fari la agon “konstruo”

Se unu el la signifoj de plursignifa radiko estas ago, tiu ago estas kompreneble la ago de la verba formo. Ekz. KONSTRU havas plurajn signifojn. Unu el tiuj signifoj estas ago. La verbo *konstrui* havas tial ĝuste tiun agan signifon.

Verboj el ne-agaj radikoj

Verbo farita el ne-agaj radikoj montras agon, kiu iel estas proksima al la radikosignifo. Ofte estas tute evidente, kiu estas tiu ago, sed iafoje oni povas heziti. Ĉe multaj ne-agaj radikoj la tradicio jam fiksis, kiun agan signifon ili ricevas kun verba finaĵo, sed iuj radikoj neniam estas uzataj en verba formo, kaj oni ankoraŭ ne decidis, kiun agan signifon ili havu. Farante verbon el tia radiko oni devas do mem trovi taŭgan agon. Se estas eble, oni komparu kun aliaj similaj radikoj. Iafoje nenia ago vere proksime rilatas al la radiko. Tiam

oni eble ne faru verbon el la radiko, ĉar la verbo fariĝus tro malfacile komprenebla.

Se radiko per si mem montras **econ** aŭ **staton**, la verba formo normale signifas “estis tia” aŭ “agis kun tia eco”:

- RAPID → *rapidi* = agi rapide
- AKTIV → *aktivii* = agi aktive, estis aktiva
- PRET → *pretii* = estis preta
- KURAĜ → *kuraĝi* = estis kuraĝa, agi kuraĝe

Legu ankaŭ pri verbigo de perverba priskribo en §31.1.

Normale ĉi tia verbo ne signifas “igis tia” aŭ “igis tia”. Ĉe ecaj kaj stataj radikoj oni uzas la sufiksojn IĞ (§38.2.18) kaj IG (§38.2.17) por krei tiajn signifojn.

Se la radiko montras **ilon**, **aparaton** aŭ simile, la verbo normale signifas “uzis tian ilon en ĝia kutima maniero”:

- BROS → *brosi* = uzi broson (en normala maniero)
- TAMBUR → *tamburi* = ludi per tamburo, batumi tamburon
- FINGR → *fingri* = tusti per fingro
- AŬT → *aŭti* = iri per aŭto

Se la radiko montras **substanco**, la verbo normale signifas “provizi per tia substanco”:

- AKV → *akvi* = provizi per akvo, verki akvon (sur ion)
- OR → *ori* = kovri per oro
- AER → *aeri* = plenigi per aero

En ĉi tiaj verboj oni iafoje uzas la sufikson UM (§38.2.31), ofte senbezone, aŭ la neoficialan sufikson IZ (§39.1.21), plej ofte same senbezone.

Se la radiko montras **personon**, **homon**, la radiko normale signifas “estis kiel tia persono”, “agis kiel tia homo”:

- TAJLOR → *tajlori* = labori kiel tajloro, kudri kiel tajloro
- GAST → *gasti* = estis gasto (ĉe iu), logi kiel gasto
- REĜ → *reĝi* = regi kiel reĝo, estis reĝo (super io)

Bestaj radikoj kaj multaj **aferaj radikoj** signifas en verba formo “agis kiel tia besto aŭ afero”:

- HUND → *hundi* = agi kiel hundo, vivi kiel hundo
- SERPENT → *serpenti* = iri kiel serpento
- OND → *ondi* = fari ondajn movojn

Multaj **diversaj radikoj** ricevas verban signifon, kiu ne estas klarigebla per alia regulo ol la tute ĝeneralaj, ke ili ricevas verban signifon, kiu iel proksime rilatas al la signifo de la radiko:

- FIŜ → *fiŝi* = provi kapti fiŝojn, fiŝkapti

- POŠT → *poštī* = transdoni (ekz. leteron) al la pošto
- FIN → *fini* = meti finon, kaŭzi finon
- ORIENT → *orienti* = decidi la pozicion (de io) rilate al oriento
- REGUL → *reguli* = gvidi la funkciadon de mašino k.s. laŭ iaj reguloj

Objektaj kaj senobjektaj verboj

Se la radiko mem montras agon, tiu aga signifo estas jam per si mem laŭsence tia, ke ĝi povas aŭ ne povas esti direktita al rekta objekto: SID = *sido* (estado en certa pozicio, ago laŭsence senobjekta) → *sidi* (senobjekta verbo), KUR = *kuro* (moviĝo, ago laŭsence senobjekta) → *kuri* (senobjekta verbo), PAF = *pafō* (ago laŭsence objekta) → *pafi* (objekta verbo), POSTUL = *postulo* (ago laŭsence objekta) → *postuli* (objekta verbo).

Kiam oni elektas verban signifon por ne-ag-a radiko, tiam oni elektas ankaŭ, ĉu ĝi estu objekta aŭ senobjekta. Nenia regulo decidas pri tio. Legu ankaŭ pri verboj kun kaj sen IG en §38.2.17, kaj pri objektaj kaj senobjektaj verboj en §30.

37.3. Precizigaj antaŭelementoj

Oni ofte kunigas radikojn (kaj vortetojn) kreante kunmetitajn vortojn. La plej ofta speco de vortkunmetajo nomiĝas en **PMEG kombino**. Tia vorto konsistas el du partoj: **ĉefelemento**, kiu donas la ĝeneralan signifon de la vorto, kaj **preciziga antaŭelemento**, kiu precizigas la ĝeneralan signifon.

El la ĉefelemento ŜIP oni povas fari ekz. la jenajn kombinojn (ĉiam kun “neŭtrala” O-finaĵo):

- *vaporipo* = speco de ŝipo, nome tiu speco, kiu funkcias per **vaporo**
- *balenipo* = speco de ŝipo, nome ŝipo speciale konstruita por ĉasi **balenojn**
- *pußipo* = speco de ŝipo, kiu **pußas** barĝojn en kanaloj kaj riveroj
- *aeripo* = speco de ŝipo, kiu iras en **aero** anstataŭ akvo

La baza signifo de tiuj ĉi kombinoj estas ĉiam “ŝipo”. Per diversaj antaŭ-elementoj oni distingas diversajn specojn de ŝipoj. La antaŭelementoj estas tre diversecaj. VAPOR montras manieron funkciigi la ŝipospecon, BALEN montras celon por la uzado de la ŝipospeco, PUŞ montras taskon, AER montras lokon.

El la ĉefelemento IR, oni povas krei nomojn de diversaj ir-specoj:

- *rondiro* = tia iro, kiun oni faras **ronde**, en **rondo**
- *piediro* = iro per **piedo**
- *militiro* = iro cele al **milito**

El la ĉefelemento RUĜ, oni povas krei ekz. la jenajn specojn de ruĝo:

- *helruĝo* = tia ruĝo, kiu estas pli **hela** ol normala ruĝo
- *sangruĝo* = tia ruĝo, kian havas **sango**

- *matenruĝo* = ruĝo de la ĉielo en la **mateno**

Partaj kombinoj

Plej ofte antaŭelementoj distingas diversajn specojn. Iafoje tamen temas ne pri speco, sed pri parto de la ĉelemento, ekz.: *antaŭbrako* = “tiu parto de brako, kiu troviĝas plej **antaŭ** la korpo”; *postbrako* = “tiu parto de brako, kiu troviĝas **post** la antaŭbrako”; *Orient-Eŭropo* = “la **orienta** parto de Eŭropo”.

Kvazaŭ proprej radikoj

Kombino kondutas kiel simpla radiko. Ĝi povas akcepti ĉiun ajn finaĵon: *vaporŝipo*, *vaporšipa*, *vaporšipe*, *vaporšipi*; *rondiro*, *rondira*, *rondire*, *rondiri*; *piediro*, *piedira*, *piedire*, *piediri*; *helruĝo*, *helruĝa*, *helruĝe*, *helruĝi*. Aldonante finaĵon al kombino oni sekvas la samajn principojn kiel por simplaj radikoj (§37.2).

Kombinoj el kombinoj

Oni povas el kombinoj fari novajn kombinojn:

- *vaporšipasocio* = “asocio, kiu okupiĝas pri vaporŝipoj”. Ĉelemento estas la radiko ASOCI. Preciziga antaŭelemento estas la kombino VAPORŠIP.
- *vaporšipasociano* = “ano de vaporšipasocio”. Ĉelemento estas la radiko AN. Antaŭelemento estas la kombino VAPORŠIPASOCI.
- *šarĝvaporšipo* = “vaporšipo uzata por transporti ŝargojn”. Ĉelemento estas la kombino VAPORŠIP. Antaŭelemento estas la radiko ŠARĞ.

Kombino el pluraj radikoj povas teorie esti plursignifa. Neniu gramatika regulo klarigas, ke ekz. *šarĝvaporšipo* estas *šarg-vaporšipo* kaj ne *šarĝvapor-šipo* (“šipo, kiu iel rilatas al ŝarĝvaporo”, sensencajo). Oni devas simple mem kompreni, kiu el pluraj teorie eblaj analizoj kaj signifoj estas la ĝusta. Konfuzoj nur malofte okazas en la praktiko. Skribi oni je bezono povas uzi dividostrekojn por klareco, kiel en *šarg-vaporšipo*. Generale kombinoj kun pli ol tri aŭ kvar radikoj povas esti tro malfacilaj. Anstataŭ **vaporšipasocimembrokunveneo** oni preferas diru ekz. *kunveneo por membroj de vaporšipasocio*.

Interligaj finaĵoj

Post preciziga antaŭelemento oni povas meti interligan O-finaĵon por faciligi la elparolon aŭ komprenon de la kombino: *pušošipo*, *aerošipo*, *sangoruĝo* k.t.p. En kelkaj vortoj oni emas uzi tian O-finaĵon ne pro ia vera bezono en Esperanto, sed ĉar la antaŭelemento finiĝas per O en aliaj lingvoj. Oni uzas plej ofte ekz. *radioelsendo* anstataŭ la simpla *radielsendo* pro tio, ke la vorto *radio* ĉiam havas finan “o” en aliaj lingvoj. Kompreneble oni povas ellasi O, ĉar en Esperanto ĝi ne estas parto de la radiko, sed nura finaĵo.

Oni ne uzas ligfinaĵon en tiaj kombinoj, kie la antaŭelemento plej nature fariĝas A-vorto, se oni disigas la kombinon, ekz.: *dikfingro*^{la}¹ = “fingrospeco, kiu kutime estas pli **dika** ol la aliaj fingroj”. Apenaŭ eblas la signifon klarigi

en natura maniero uzante la vorton *diko*. Tial oni ne diras **dikofingro**, nek **dikafingro**, sed je bezono *dika fingro*. La alternativo al *grandmagazeno* estas *granda magazeno* (ne **grandomagazeno** aŭ **grandamagazeno**), ĉar la signifo estas “magazenspeco aparte **granda**”. Anstataŭ *Nov-Zelando* oni povas diri *Nova Zelando* (ne **Novo-Zelando** aŭ **Nova-Zelando**). Simile estas ĉe agaj vortoj, kie la preciziga antaŭelemento montras econ, kiu rezultas el la ago: *ruĝfarbi* → *farbi ruĝa*, *farbi tiel ke io fariĝas ruĝa*; *plenŝtopi* → *štobi plena*; *satmanĝi* → *manĝi ĝis oni estas sata*. Ankaŭ en tiaj kombinoj oni ne uzas ligfinaĵon. Same en agaj kombinoj, kie la antaŭelemento montras la manieron de la ago, oni kutime ne uzas ligfinaĵon, sed preferas je bezono disigi la kombinon: *laŭtlegi* → *legi laŭte*.

Formoj kiel *nigra-blanka* ne estas kombinoj, sed du apartaj vortoj kunskribitaj por specia nuanco (§25.3).

Se la antaŭelemento estas vorteto (tia vorto, kiu ne bezonas finaĵon), oni normale ne uzas ligan finaĵon. Je bezono oni tamen povas uzi ligan E-finaĵon: *postsigno* → *postesigno* (faciligas la elparolon), *postulo* → *posteulo* (faciligas la komprenon). Tio tamen okazas nur tre malofte.

Aliaj finaĵoj ol E povas aperi post vorteta antaŭelemento nur kiam tie aldona necesas signifon: *unuaeco* = “la eco esti unua” (*unueco* = “la eco esti kiel unu”), *antaŭeniri* = “iri antaŭen” (*antaŭiri* = “iri antaŭ io”). La ligo EN (E + N) oni uzas iafoge ankaŭ post radikaj antaŭelementoj: *supreniro*, *cieleniro* (aŭ *cieliro*), *hejmenvojaĝo* (aŭ *hejmvojaĝo*).

E kiel ligfinaĵo aperas iafoge, kiam la antaŭelemento estas la radiko MULT: *multe-nombro*. La E-vorto *multe* estas ofte uzata kvazaŭ ĝi estus O-vorto (§24.3).

En kombinoj el aga radiko plus POV, VOL aŭ DEV, oni normale uzas I kiel ligfinaĵon: *pagipova*, *vivivola*, *pagideva*. Estas pli bone klarigi tiajn formojn kiel frazvortojn (§37.4). Oni povas ankaŭ uzi O en tiaj vortoj: *pagopova*, *vivovola*, *pagodeva*. Tiam ili estas kombinoj, sed O en tiaj vortoj estas malpli kutima. Oni povus principe ankaŭ uzi ilin tute sen ligfinaĵo: *pagpova*, *vivvola*, *pagdeva*, sed tiajn formojn oni apenaŭ uzas en la praktiko.

Se la ĉefelemento estas sufikso, aŭ se la antaŭelemento estas prefikso, tiam oni ne uzas ligfinaĵon (§38.1).

En alia speco de kunmetajo, frazvortoj (§37.4), oni uzas ligfinaĵojn laŭ aliaj reguloj.

Vortetoj en kombinoj

Iuj vortetoj estas ofte uzataj kun finaĵoj. Ankaŭ al tiaj finaĵvortoj oni povas almeti precizigan antaŭelementon:

- *mil* → *milo* → *jarmilo* = milo da jaroj, tia milo kiu konsistas el jaroj (ekzistas ankaŭ la samsignifa frazvorto *miljaro* [§37.4])
- *jes* → *jeso* → *kapjeso* = jesu per la kapo (per kapoklino)
- *ekster* → *ekstero* → *domekster* = ekstero de domo

Iafoge oni uzas antaŭelementon antaŭ vorteto sen finaĵo. Tiam la tutaj kombinoj restas vorteto. La antaŭelemento de tia kunmetajo estas preskaŭ ĉiam

prefikso: *maltro, malantaŭ, ekde, disde*. Tiaj kunmetaĵoj ne ĉiam estas veraj kombinoj (§38.1). La kunmetaĵoj *antaŭhieraŭ* kaj *postmorgau* (§14.2.4) estas iasence kombinoj, sed havas iom specialajn signifojn.

Iafoje oni uzas ordinaran radikon, ekz. KELK (§38.4.1), kiel precizigan antaŭelementon de vorteto sen finaĵo: *kelkdek^{M.199}, kelkiom, aliam, aliu*. Tia vortfarado estas tamen tre malofta.

Kunmetado de nombraj vortetoj sekvas specialajn regulojn (§23.1.1): *dudek, tridek, ducent, tricent*.

Precizigo de tutaj radikvortoj

Iafoje preciziga antaŭelemento precizigas jam pretan radikvorton. Ofte tia kunmetaĵo fariĝus sensenca, aŭ ekhavus tute alian signifon, se oni ŝanĝus finaĵon. Tiaj kombinoj estas tamen tre maloftaj:

- RAPID → *rapidi* → *forrapidi* = moviĝi for rapide. **Forrapido**, **forrapida** aŭ **forrapide** ne havas sencon. La preciziga antaŭelemento FOR havas sencon nur rilate al la aga signifo de *rapidi*. Se oni forprenas la verban finaĵon, la aga senco malaperas. Oni povas alternative aldoni *for* al la kunmetaĵo RAPID-AD → *forrapidado, forrapidadi, forrapidada, forrapidade*. Tiam ne estas problemo, ĉar AD ĉiam montras la agan signifon.
- GLU → *glui* → *alglui* = fiksi al io per glu. **Algluo** devus esti speco de glu, kiu iel estas karakterizata de la ideo *al*, sed tio ne donas sencon. En *alglui* la elemento *al* rilatas al la ago fiksi, sed sen verba finaĵo la ideo “fiksi” malaperas.
- ORANĜ → *oranĝa* → *heloranĝa* = oranĝkolora en hela maniero. **Heloranĝo** devus esti speco de oranĝo, iel karakterizata de heleco. Tia oranĝospoco ne ekzistas (sed povus ekzisti). En *heloranĝa* HEL karakterizas la oranĝkoloron. En **heloranĝo** HEL karakterizas la oranĝon.

Tio ĉi estas pli ofta ĉe prefiksoj (§38.3). Se la prefikso havas sencon nur rilate al la tuta origina vorto, oni ne povas libere ŝanĝi finaĵon: *malgrasa, malpara, malbutoni, ekflori, respeguli, distrumpeti* k.a.

Iafoje oni tamen provas uzi ĉi tiujn vortojn kun alia finaĵo (§37.5).

Klarigado de kombinoj

Ofte oni povas klarigi la signifon de kombino per rolvorteto:

- *aerŝipo* = “ŝipo **por** aero”
- *lignotablo* = “tablo **el** ligno”
- *skribtable* = “tablo **por** skribo”
- *lumradio* = “radio **de** lumo”
- *piediro* = “iro **per** piedoj”
- *ſlosilo* = “ilo **por** ſlosi”
- *pordſlosilo* = “ſlosilo **por** pordo”
- *arbaropromenado* = “promenado **en/tra** arbaro”

Sed ne ĉiuj kombinoj estas tiel klarigebraj. Iuj bezonas pli komplikan klarigon:

- *vaporŝipo* = “ŝipo, kiu sin movas per vapro” (“ŝipo de/per... vapro” ne donas sencon).
- *dikfingro*^{1g-1} = “fingro de tiu speco, kiu estas kutime pli dikaj ol la aliaj fingroj” (“fingro de diko” estas sensencaĵo).
- *novluno* = “tiu aspekto, kiun la luno havas, kiam ĝi estas nova” (“luno de novo” estas nekomprenebla).
- *sovaĝbesto* = “tia besto, kiu estas karakterizata de sia sovaĝeco” (“besto de sovaĝo” ne havas sencon).

Iuj kredas, ke kombinoj, kiuj ne estas klarigebraj per rolvorteto, estas eraraj. Tio estas miskompremo. La vorto *vaporŝipo*^{FG} estas la ĉefa instruekzemplo de vortkunmetado en la *Fundamento*, kaj ĝi ne estas tiel klarigebla. Multegaj tradiciaj, Fundamentaj kaj Zamenhofaj vortoj ne estas klarigebraj per rolvortetoj, sed estas memkompreneble ĝustaj.

Kombinoj ne estas difinoj

En kunmetita vorto povas kaŝiĝi multaj neesprimitaj ideoj. Kombino konsistas el ĉebolelemento, kiu donas la bazan signifon, kaj antaŭelemento, kiu montras ian karakterizaĵon, sed kombino ne estas plena difino de la signifo. La efektiva signifo de kombino dependas ne nur de la signifo de ĝiaj partoj, sed ankaŭ de la lingva tradicio:

- *Terkulturisto* estas “tia isto, kiu okupiĝas ĉefe pri terkultrado”. Kutime li okupiĝas ankaŭ pri aliaj aferoj, ekz. bestobredado.
- *Orfišo* estas “tia fiŝo, kiu aspektas kvazaŭ ĝi estus el oro”. Sed orfišo ne vere estas el oro.
- *Ladskatolo* povas teorie esti “skatolo farita el lado” aŭ “skatolo, en kiu oni havas ladon”. La tradicio decidis tamen, ke ĝi havas nur la unuan signifon. Ĝi eĉ decidis, ke *ladskatolo* estas ĝuste tia hermetike fermita skatolo el lado, en kiu oni konservas mangajon aŭ trinkaĵon.
- *Falširmilo* povas teorie signifi “parašuto”, “bastono” aŭ “balustrado” (kaj eble ankoraŭ ion alian). La tradicio decidis, ke ĝi estas nur parašuto. Tamen pro la dubseco de *falširmilo* oni emas pli ofte diri *parašuto* nuntempe. Tio povas kaŭzi, ke *falširmilo* perdos sian limigitan signifon, kaj eksignifos “ia ajn ilo por ŝirmi kontraŭ falo”.

Por multaj ideoj ekzistas pluraj teorie same eblaj nomoj. Ofte la tradicio elektis unu, kiun oni normale uzas, dum la aliaj ne aperas. Ekz. *poštmarko* povus same bone nomiĝi *poštosigno*, *letermarko*, *afrankmarko* aŭ simile, sed la tradicio elektis ĝuste *poštmarko*.

Note: Efektive Zamenhof komence uzis *marko de pošto*, *pošta signo*, *signo de pošto* kaj *pošta marko* antaŭ ol li fine elektis *poštmarko*.

Kombino aŭ priskribo?

Ofte oni hezitas inter ekz. *lada skatolo* kaj *ladskatolo*, *sovaĝa besto* kaj *sovaĝbesto*, *dikfingro* kaj *dika fingro*. Ofte oni povas sendistinge uzi ambaŭ formojn, sed tamen estas esenca diferenco inter kombinoj kaj tiaj duvortajoj kun A-vorto kaj O-vorto:

- ▶ Kiam oni faras kombinon, oni kreas vorton por speciala ideo, por certa speco. Oni nomas ian ideon, kiu ial estas rigardata kiel aparta, kaj kiu do bezonas propran vorton.
- ▶ Kiam oni uzas rektan priskribon, oni normale nur montras “okazan” aŭ “hazardan” econ.
- *Lada skatolo* estas skatolo de ĉia ajn speco. Tiu skatolo “hazardo” iel rilatas al lado. Kiamaniere ĝi rilatas al lado, povas montri nur la kunteksto. Eble ĝi estas farita el lado, eble ĝi enhavas ladon k.t.p. *Ladskatolo* tamen estas certa skatolspeco. La preciza signifo de *ladskatolo* estas decidita de la lingva tradicio: “hermetike fermita skatolo el lado, en kiu oni konserveras mangajon aŭ trinkaĵon”.
- *Sovaĝa besto* estas (unuopa) besto, kiu “hazardo” estas sovaĝa. Ĉu tio estas ĝia normala stato, oni ne scias. *Sovaĝbesto* estas certa bestospeco, kiun karakterizas sovaĝeco.
- *Alta forno* estas ia ajn forno, kiu estas alta. *Altforno* estas speciala forno, en kiu oni produktas feron, kaj kies plej grava parto estas tre alta.
- *Dikfingro* estas certa fingrospeco tiel nomata, ĉar ĝi normale estas pli dikaj ol la aliaj fingroj. *Dika fingro* estas ĉia ajn fingro (dikfingro, montrofingro, mezfingro, ringfingro aŭ etfingro), kiu “hazardo” estas dika. Unuopa dikfingro povas esti ĉu dika, ĉu maldika, sed restas dikfingro.

Preciziga antaŭelemento do montras, kia estas la speco, ne kia estas la individuo. Priskribo montras normale, kia estas la individuo, sed ĝi povas ankaŭ montri, kia estas la speco, laŭ la kunteksto. Tial oni povas uzi ankaŭ priskribojn por nomi specojn. Oni povas diri *dika fingro* anstataŭ *dikfingro*. Oni povas diri *vapora ŝipo* anstataŭ *vaporŝipo*. Eblas diri *sovaĝa besto* anstataŭ *sovaĝbesto*. Sed ne eblas fari male, ĉar ne ĉiu *dika fingro* estas *dikfingro*, ne ĉiu *vapora ŝipo* estas *vaporŝipo*, kaj ne ĉiu *sovaĝa besto* estas *sovaĝbesto*.

Eca radiko kiel antaŭelemento

Estas ofta miskomprendo, ke oni ne povus fari kombinojn, en kiuj la antaŭ-elemento estas eca radiko. Fakte oni regule faradas tiujn vortojn, ekz. *altlern-ejo*, *altforno*, *dikfingro*^{16.1}, *sekvinbero*^{FA1.79}, *solinfano*^{M.14}, *sovaĝbesto*, *sanktoleo*, kaj multajn aliajn. Ili estas tute korektaj. Sed oni ne povas simple kunŝovi O-vorton kun A-vorta priskribo, se oni ne celas ion pli specialan. Oni ne diru *belfloro*, se oni simple volas diri *bela floro*. Oni ne diru *bluokulo* se oni simple celas *blua okulo*. Same kiel *balenŝipo* ne estas ĉia ajn *balena ŝipo* (ekz. balensimila ŝipo), ankaŭ *altlernejo* ne estas simple *alta lernejo*,

sed certa specia speco de lernejo, kiun karakterizas alta nivelo. *Dikfingro* ne estas ia ajn dika fingro, sed fingrospeco, kiu estas kutime pli dika ol la aliaj fingroj. *Sekvinber* ne estas ia ajn seka vinbero, sed vinbero speciale preparita per sekigo.

Ekz. *belfloro* devas do esti certa florspeco, kiun iel karakterizas beleco. Se ekzistus tia specia florspeco, ĝi povus nomiĝi *belfloro*. *Bluokulo* devas esti specia speco de okulo iel karakterizata de bluo (efektive *bluokulo* povus bone esti nomo de okulo batita tiel, ke ĉirkaŭ ĝi estas blue nigra kontuzo = *bluringa okulo*).

Objekto kiel antaŭelemento

Multaj pensas, ke oni ne povas fari kombinojn, kies ĉefelemento montras agon, kaj kies antaŭelemento montras objekton de tiu ago, ekz.: *leterskribi*, *voĉdoni*, *domkonstrui*. Tio tamen ne estas prava. En tiaj kombinoj la antaŭelemento ne estas ordinara objekto, sed montras karakterizojn de agospeco. Tiaj kombinoj signife diferencas de la duvortajoj *skribi letero(j)n*, *doni voĉo(j)n* k.t.p. En *skribi leteron* la objekto montras konkretan objekton de la skribado, dum en *leterskribi LETER* nur karakterizas la speccon de skribado. En iuj okazoj simpla unuradika verbo havas ĝuste tian signifon (*leteri*, *voći*), sed ankaŭ la kombinaj formoj estas tute ĝustaj.

Iaj similaj verboj havas signifonuancon de provado: *fiškapti* = “provi kapti fiŝojn”. Tiajn verbojn oni devas klarigi kiel frazetvortojn (§37.4).

37.4. Vortigo de frazetoj

Frazeto (ia grupo de kunapartenantaj vortoj) povas kunŝoviĝi en kunmetaĵon per aldono de ia posta elemento. Tio nomiĝas vortigo de frazeto. La rezulto estas **frazetvorto**. En tia vortfarado **ne** validas la principio de preciziga antaŭelemento (§37.3).

El la origina frazeto oni retenas nur la plej gravajn elementojn. Finajoj kaj aliaj malpli gravaj elementoj normale forfalas. Por plifaciligi la elparolon aŭ komprenon oni povas tamen konservi vortklasan finaĵon de la origina frazeto, sed J-finaĵojn kaj N-finaĵojn oni ne konservas. (Tamen, ĉe vortigo de citajoj, kaj ĉe kunmetaĵoj kun *sin* [§38.4.3], oni ja konservas tiajn finaĵojn.)

Vortigo per A-finaĵo aŭ E-finaĵo

Ofte oni vortigas frazparton, kiu havas rolvorteton. Tiaj frazetoj povas roli A-vortece aŭ E-vortece. Estas do logike, ke oni povas ilin transformi en A-vortojn aŭ E-vortojn. La rolvorteto restas, se ĝi estas necesa por la signifo. Alie ĝi povas forfali:

- *sur tablo* → [*sur tablo*]-A → *surtabla*
- *sen fortoj* → [*sen fortoj*]-E → *senforte*
- *inter (la) nacioj* → [*inter nacioj*]-A → *internacia*
- *dum unu tago* → [*unu tago*]-A → *unutaga*
- *en la unua tago* → [*unua tago*]-A → *unuataga*

- *kun blanka ĉapelo* → [blanka ĉapelo]-A → *blankĉapela*
- *kun sia vizaĝo al la tero* → [vizaĝo al tero]-E → *vizaĝaltere*
- *kun multaj branĉoj* → [multaj branĉoj]-A → *multbranĉa, multabranĉa* (nepre ne **multajbranĉa**, ĉar J-finaĵoj ĉiam forfalas ene de frazvortoj)
- *sur tiu flanko* → [tiu flanko]-E → *tiuflanke*
- *sur tiu ĉi flanko* → [ĉi flanko]-E → *ĉi-flanke* (*ĉi* ofte uziĝas prefiksece [§38.4.3])
- *de/dum/en... du monatoj* → [du monatoj]-a → *dumonata* = ekzistanta jam du monatojn (ekz. *dumonata bebo*), ekzistanta nur du monatojn (ekz. *dumonata festivalo*), aperanta ĉiu duan monaton (ekz. *dumonata gazeto*)
- *en/de... la dua monato* → [dua monato]-A → *duamonata* = rilata al la dua monato
- *en tiu maniero* → [tiu maniero]-E → *tiumaniere*
- *en tiu ĉi maniero* → [ĉi maniero]-E → *ĉi-maniere*
- *en tia maniero* → [tia maniero]-E → *tiamaniere*

Iafoje oni aŭdas formojn kiel **tielmaniere**. Ili estas eraraj. Se oni restarigas la plenan frazon, oni vidas, ke nur *tiu* aŭ *tia* eblas: *en tiu maniero, en tia maniero*, sed ne **en tiel maniero**. Simile oni diru *tiutage* (= “en tiu tago”), ne **tiamtage**.

Ankaŭ frazparto kun N-finaĵo povas vortigi, se ĝi rolas E-vortece:

- *Li staris tutan horon apud la fenestro.*^{FE.26} → *Li staris tuthore* [*tutahore*] *apud la fenestro*.
- *Ili alvenis pasintan vendredon.* → *Ili alvenis pasintvendrede.*

Okaze oni uzas A-finaĵon aŭ E-finaĵon por vortigi frazon kun kvanta vorto kaj *da*-esprimo:

- *kun multe da kosto* → [multe (da) kosto]-A → *multkosta, multekosta*
- *kun multe da branĉoj* → [multe (da) branĉoj]-A → *multbranĉa, multebranĉa*

Rimarku, ke *multbranĉa* estas klarigita en du manieroj. Unu maniero (*kun multaj branĉoj*) donas la alternativon *multabranĉa*, la alia maniero (*kun multe da branĉoj*) donas la alternativon *multebranĉa*. La ligfinaĵo dependas de la origina frazeto.

Iafoje oni vortigas kompleksan verbon. Tiam la ĉefverba radiko staru en la fino:

- *povas pagi* → *pagi povas* → [pagi povas]-A → *pagipova* = tia, ke oni povas pagi
- *volas scii* → *scii volas* → [scii volas]-A → *scivola* = tia, ke oni volas scii
- *povas ĉion (fari)* → *ĉion povas* → [ĉion povas]-A → *ĉiopova* = tia, ke oni povas ĉion fari (ne **ĉionpova**, N-finaĵoj forfalas ene de frazvortoj)

Iafoje oni ĉi tiel vortigas du vortojn, kiuj kune montras unu ideon:

- *nigra kaj blanka* → [nigra (kaj) blanka]-A → *nigrablanka* = tia, ke ĝi havas nur la kolorojn nigro kaj blanko

J-finaĵon kaj N-finaĵon oni metas nur fine de tia frazetvorto: *nigrablankaj fotoj*, *nigrablankan foton*, *nigrablankajn fotojn*. Sed ofte oni uzas en tiaj ĉi okazoj anstataŭe kunskribadon (§25.3): *nigra-blanka*. Tiam oni traktas la du A-vortojn kiel du memstarajn vortojn, kaj almetas finaĵojn al ambaŭ vortoj: *nigraj-blankaj fotoj*, *nigran-blankan foton*, *nigranj-blankajn fotojn*.

Vortigo per verba finaĵo

Oni ankaŭ povas vortigi frazeton pere de verba finaĵo. Tiam la verba finaĵo reprezentas ian kaŝitan agon. Kion la verba finaĵo reprezentas, oni devas lerni aparte por ĉiu tia vorto:

- *per laboro* → [per laboro]-(akiri)-I → *perlabori* = akiri per laboro

En *perlabori* la verba finaĵo reprezentas la kaŝitan ideon “akiri”. *Perlabori* neniel devenas de la verbo *labori*, sed de la frazeto *per laboro*. En *labori* la aga signifo estas simple LABOR. En *perlabori* la ago estas “akiri”:

- *fiŝojn kapti* → [fiŝojn kapti]-(provi)-I → *fiškapti* = provi kapti fiŝojn, fiŝi

En *fiškapti* la verba finaĵo reprezentas la ideon “provi”. Efektive oni povas longe fiŝkapti sen kapti eĉ unu fiŝon. Ankaŭ la simpla verbo *fiŝi* havas tian signifon. *Fiškapti* diferencas de ekz. *leterskribi* kaj *voĉdoni* (§37.3), kiuj estas kombinoj sen kaŝita ago.

Vortigo per O-finaĵo

Oni povas vortigi frazeton ankaŭ pere de O-finaĵo. Tiam la O-finaĵo reprezentas ian kaŝitan ideon. Precize kion la O-finaĵo reprezentas, oni devas lerni aparte por ĉiu tia vorto. En ordinara O-vorto la O-finaĵo nenion signifas. Ordinara O-vorto havas simple la signifon de sia radiko (§37.2.1). En frazetvortigo tamen la O-finaĵo ĉiam reprezentas ian kaŝitan signifon:

- *tri anguloj* → [tri anguloj]-(figuro)-O → *triangulo* = figuro kun tri anguloj
- *sub tegmento* → [sub tegmento]-(ĉambro/loko)-O → *subtegmento* = ĉambro aŭ loko sub la tegmento (ne **subtegmentejo**, ĉar tio, kio aperas antaŭ la sufikso EJ [§38.2.10], devas montri ion, kio troviĝas aŭ okazas en la ejo)
- *cirkau kolo* → [cirkau kolo]-(ĉeno)-O → *cirkaukolo* = kolĉeno
- *sur vangon* → [sur vangon]-(frapo)-O → *survango* = frapo sur vangon
- *per fortoj* → [per fortoj]-(trudo)-O → *perfarto* = trudado de la propra volo per fortoj
- *unu tago kaj unu nokto* → [unu tago (kaj) unu nokto]-(periodo)-O → *tagnokto* = 24-hora periodo, diurno
- *kontraŭ veneno* → [kontraŭ veneno]-(rimedo)-O → *kontraŭveneno* = rimedo kontraŭ veneno, antidoto

- *la pli multaj* → [pli multaj]-(grupo)-O → *plimulto* = grupo, kiu estas pli multnombra (ol alia)
- *oni diras* → [oni diras]-(afero)-O → *onidiro* = afero, kion “oni” diras, famo, klaĉo
- *mil jaroj* → [mil jaroj]-(periodo)-O → *miljaro* = periodo de mil jaroj

La kombino *jarmilo* (§37.3) kaj la frazvorto *miljaro* havas precize la saman signifon. Oni multe diskutis, kiu estas la ĝusta el tiuj du vortoj. Fakte ambaŭ estas ĝustaj. Ili nur estas konstruitaj laŭ du malsamaj principoj, sed ambaŭ principoj apartenas al la Esperanta vortfarado. Kombinoj estas tamen ĝenerale pli oftaj kaj pli bazaj, kaj tial fine la kombino *jarmilo* fariĝis pli popula. Sed *miljaro* estas tute bona alternativo, kiu eĉ troviĝas en la *Fundamento: Mil jaroj (au milo da jaroj) faras miljaron.*^{FE.14}

Finajoj post vortetoj

Aldono de finaĵo post vorteto ofte povas esti rigardata kiel frazvortigo. Vorteto povas ja aperi senfinaje en frazo, kaj estas do kiel tutaj frazetoj en si mem:

- *hodiaŭ* → *hodiaŭa* = okazanta hodiaŭ, apartena al hodiaŭ, tia kiel hodiaŭ...
- *tuj* → *tuje* = tiel kiel tuj, en tuja maniero...
- *anstataŭ* → *anstataŭi* = esti anstataŭ io, roli anstataŭ iu

Ankaŭ en tiaj ĉi frazvortoj finaĵo povas reprezentati kaŝitan ideon:

- *tro* → [tro]-(kvanto)-O → *troo* = kvanto, kiu estas tro granda
- *hodiaŭ* → [hodiaŭ]-(tago)-O → *hodiaŭo* = hodiaŭa tago
- *kaŭzo, kial io okazis/estas...* → [kial]-(kaŭzo)-O → *kialo* = motivo, kaŭzo
- *loko, kie io estas* → [kie]-(loko)-O → *kieo* = troviĝloko

Frazvortigoj kiel antaŭelementoj en kombinoj

Oni ankaŭ uzas “vortigitajn” frazetojn kiel antaŭelementojn de kombinoj. Plej ofte la ĉefelemento estas sufikso:

- *la sama ideo* → [sama ideo]-AN-O → *samideano* = speco de ano, nome ano de la sama ideo
- *surda kaj muta* → [surda (kaj) muta]-UL-O → *surd(a)mutulo* = speco de ulo, nome ulo, kiu estas kaj surda kaj muta
- *altaj montoj* → [altaj montoj]-AR-O → *almontaro* = aro de altaj montoj
- *sub (la) maro* → [sub maro]-ŜIP-O → *submarsipo* = ŝipo, kiu povas iri sub la mara supraĵo
- *en liton* → [en liton]-IG-I → *enlitigi* = “igi en liton”, meti en liton
- *volas scii* → *scii volas* → [scii volas]-EM-A → *scivolema* = tia, ke oni emas voli scii

Vortfaraj principoj

• *arte fari* → [arte fari]-IT-A → *artefarita*^{FA2.65} = kreita per arto, malnatura
Rimarku, ke la kunmetaĵo *artefarita* ne devenas de **artefari**. Tia verbo eĉ
ne ekzistas (neniam uziĝas). *Artefarita* devenas de la duvortaĵo *arte fari*.
Ĉefelemento estas IT. Preciziga antaŭelemento estas *arte fari*. Similaj vortoj
estas la Zamenhofaj *desegenekovrita*^{M.97} (de *desegne kovri*), *larmelacigita*^{M.16}
(de *larme lacigi*) kaj *plejamato*^{FA2.105} (de *plej ami*).

Dusignifaj formoj

Iafoje apud frazetvorto, kiu komenciĝas per rolvorteto, ekzistas samforma
kombino kun tute alia signifo. Tia kolizio okazas normale nur kiam temas pri
A-vorto aŭ E-vorto:

- *antaŭgardena* (frazetvorto) = “tia, ke ĝi troviĝas antaŭ ĝardeno”
- *antaŭgardena* (kombino) = “rilata al antaŭĝardeno (tia ĝardeno, kiu troviĝas antaŭ io)”
- *antaŭpage* (frazetvorto) = “antaŭ (la) pago”
- *antaŭpage* (kombino) = “per antaŭpago”
- *suboficina* (frazetvorto) = “(troviĝanta) sub oficio”
- *suboficina* (kombino) = “rilata al suboficiro(j)”

Legu pli pri rolvortetoj en frazetvortoj kaj kombinoj en §38.4.2.

Vortigo de citaĵoj

Pli ekstrema kaj pli malofta formo de kunmetado estas vortigo de citaĵoj. En tia vortfarado, kiu estas speco de frazetvortigo, oni faras vorton el tuta eldiro (efektiva aŭ imagta). Oni tiam konservas ĉiam la plenajn vortojn de la origina citaĵo kune kun ĉiuj finaĵoj:

- “*Vivu!*” → [vivu]-(krii)-I → *vivui* = krii “vivu!”, saluti iun per la krio
“vivu!”

Rimarku, ke la U-finaĵo restas. Ordinaraj vortoj ne povas havi du vortklasajn
finaĵojn unu post la alia. Sed *vivui* ne estas ordinara vorto. Ĝi estas vortigo
de citaĵo, kaj la U-finaĵo estas nepre necesa por la signifo. Oni ankaŭ povas
formi *vivuo* (salutkrio per “vivu!”), *vivua* (rilata al vivu-kriado), k.t.p.:

- “*Ne forgesu min!*” → [ne forgesu min]-(floro)-O → *neforgesumino* = la
florspeco miozoto (la nomon kaŭzis la blua koloro de la miozotoj, kiu
estas simbolo de ama fideleco)
- “*Kiel vi fartas?*” → [kiel vi fartas]-UL-O → *kiel-vi-fartas-ul* = tia
Esperantisto, kiu neniam lernis diri pli ol “kiel vi fartas?” (= eterna
komencanto)

37.5. Streĉitaj formoj

Streĉitaj formoj estas kunmetaĵoj, al kiuj oni donas signifon, kiu principe ne
devus esti ebla, ĉar mankas la plej grava elemento. Oni streĉis la eblojn de
vortfarado.

Frazetvortigo (§37.4) per verba finaĵo aŭ per O-finaĵo estas la ĉefa speco de streĉita vortfarado. Ordinare oni devas lerni tiajn vortojn aparte: *triangulo, subtegmento, survango, perfarto, perlaboro, vivui*.

Iafoje preciziga antauelemento (§37.3) rilatas al tuta vorto kun finaĵo, kaj povas esti neeble ŝanĝi finaĵon. Tio okazas ofte kiam la antauelemento estas prefikso. Iafoje oni provas tamen ŝanĝi finaĵon:

- FORM → *formi* → *reformi* → *reformo* = la ago reformi

Nenio en la vorto *reformo* esprimas agon. Principe *reformo* devus esti speco de formo iel karakterizata de RE, sed tio ne havas sencon. La prefikso RE estas tamen ĉiam uzata nur antaŭ agaj vortoj, kaj tial la vorto malgraŭ ĉio kompreniĝas age.

- FLOR → *flori* → *ekflori* → *ekfloro* = ekflorado

Ekfloro devus esti “speco de floro karakterizata de EK”, sed tio ne havas sencon. *Ekfloro* fariĝas komprenebla kun aga signifo, ĉar la ĉeesto de la prefikso EK, kiu havas sencon nur rilate al ago, montras, ke *ekfloro* devas, malgraŭ ĉio, esti aga vorto.

Iafoje oni kreas strangajn kunmetitajn O-vortojn aldonante al jam ekzistanta O-vorto gravan signifon, kiun oni tamen tute ne esprimas. Oni povus diri, ke temas pri frazetvortigo per O-finaĵo:

- *piedpilko* = speco de pilko → [*piedpilko*]-ludo)-O → *piedpilko* = ludo per piedpilko, futbalo

Piedpilko estas normale speco de pilko. Tamen oni ofte uzas tiun vorton ankaŭ por nomi ludon per piedpilko. Nenio tamen montras agon en la vorto *piedpilko*, kaj nenio iel komprenis (krom la konteksto), ke temas pri ago. Estas tre strange nomi kaj la pilkon kaj la ludon per la sama vorto. Tio estas kvazaŭ oni dirus *martelo* por *martelado* aŭ *viro* por *vireco*. Prefere oni nomu la ludon *piedpilkado* (aŭ *futbalo*). Simile estas pri *manpilkado, bazpilkado, akvopilkado, korbopilkado, flugpilkado* k.a. (Oni kritikis la vorton *futbalo* kiel tro naturalisman, sed faktie *piedpilko* por la ludo estas multe pli naturalisma. Oni simple senpense kopias nelogikan uzon de nacilingva vorto. *Piedpilkado* tamen estas vere skemisma kaj Esperanteca vorto.)

Iafoje streĉitaj formoj estas bonaj kaj akcepteblaj, precipe se ili estas tradiciaj kaj sufiĉe facile kompreneblaj, sed oni ne kreus novajn streĉitajn formojn sen grava motivo.

37.6. Ŝajnaj kunmetaĵoj

Multaj vortoj aspektas kvazaŭ ili estus kunmetitaj, kvankam ili ne estas. *Kol-ego* (samprofesiano) povus esti miskomprennata kiel *kol-ego* (longa kolo), *okulo* (vidorgano) povus esti miskomprennata kiel *ok-ulo* (persono karakterizata de la nombro 8), *lumbriko* (speco de vermo) kiel *lum-briko* (briko el lumo), *haringo* (speco de fiŝo) kiel *har-ingo* (ingo de haroj). Aliaj ekzemploj estas *kol-oro, vesp-ero, voj-agô, maš-ino, mis-ilo* k.s. Kiam vorto ŝajnas enhavi afikson, oni parolas pri “*Šajnafikso*”. Efektive ekzistas tre multe da tiaj

vortoj. Ili estas bona materialo por vortludoj kaj ŝercoj, sed ili ankaŭ povas kaŭzi problemojn, precipe por komencantoj.

Ofte oni provis eviti ŝajnafiksojn. Ekz la vorto *planedo* havas “d”, kvankam plej multaj lingvoj havas “t” en tiu vorto, por eviti konfuzon kun *planeto* (kun ET-sufikso) = “malgranda plano”. La vorto *ripeti* komenciĝas per “ri”, kvankam multaj lingvoj havas “re” en tiu vorto. Se la vorto estus **repeti** oni povus miskompreni ĝin kiel *re-peti* (peti denove) kun la prefikso RE. Multaj (sed ne ĉiu) vortoj, kiuj internacie finiĝas per “ul” havas en Esperanto “ol”, por eviti konfuzon kun la sufikso UL. Multaj (sed ne ĉiu) vortoj, kiuj internacie havas la finon “in”, havas en Esperanto la finon “en” por eviti konfuzon kun IN-sufikso. Por kelkaj vortoj ekzistas duoblaj formoj. *Kasedo* kaj *kaseto* havas ekzakte la saman signifon. *Kaseto* povus teorie esti miskomprenebla kiel *kas-eto* (malgranda privata kaso) kun la sufikso ET. Tre multaj vortoj tamen retenas radikofinon aŭ radikokomencon, kiu povas ŝajni kiel afikso aŭ radiko. Jam Zamenhof enkondukis multegajn vortojn kun tia ŝajnafikso. Ekzistas ekz. en NPIV pli ol 150 radikoj kun ŝajna ET-sufikso. 23 el ili aperis jam en la *Fundamento*, kaj pli ol 40 el ili estas radikoj, kiujn oni poste oficialigis.

Oni ofte aŭdas kritikon kontraŭ unuopaj vortoj, ke ili estas eraraj, ĉar ili enhavas ŝajnafikson (aŭ alian ŝajnelementon). Tia kritiko povas esti prava, se la koncerna vorto efektive povus kaŭzi konfuzon, sed neniel ekzistas ia regulo, ke vortoj ne rajtas enhavi ŝajnafikson en Esperanto. Se miskompreno ne povus estiĝi, tia kritiko estas do malprava.

Eksafiksoj

Speciala tipo de ŝajnafiksoj ekzistas en vortoj, kiuj en sia origina formo, en alia lingvo, estis kunmetitaj, sed kiujn Esperanto pruntis kiel unu radikon. Kiam pluraj tiaj Esperantaj radikoj havas similan radikofinon aŭ radikokomencon (kiu do estis afikso en la origina lingvo), tio povas ŝajni kiel vera Esperanta afikso. Tian ŝajnafikson oni povas nomi **eksafikso** (ekssufikso, eksprefikso). Iafoje oni provas uzi tiajn eksafiksojn ankaŭ en pure Esperantaj vortoj. Ekz. laŭ nekunmetitaj vortoj kiel *psikologio*, *sociologio*, *metodologio* k.a., oni kreis novajn vortojn kiel *esperantologio* kaj *birdologio*, en kiuj OLOGI estas uzata kiel vera afikso. Tiaj novaj povas iaoje esti bonaj, sed oni devas atenti, ke konfuzo ne estiĝu.

Multaj tiaj (ŝajnaj) afiksoj estas traktataj kune kun la neoficialaj afiksoj (§39).

38. Afiksoj

En tiu ĉi paragrafo estas klarigoj pri la **oficialaj afiksoj**, sed ekzistas ankaŭ neoficialaj afiksoj (§39).

38.1. Kio estas afikso?

Malgranda grupo de radikoj (ĉirkaŭ 40) nomiĝas **afiksoj**. Ili estas radikoj, kiujn oni uzas ĉefe en kunmetitaj vortoj. Kelkaj estas sufiksoj (§38.2) – postafiksoj. Ili aperas post aliaj radikoj. Aliaj estas prefiksoj (§38.3) – antaŭafiksoj. Ili aperas antaŭ aliaj radikoj.

Oni ne uzas unuecan principon por fari distingon inter afiksoj kaj ordinaraj radikoj. Precipe la tradicio decidis, kiuj radikoj nomiĝas afiksoj. Oni povus tamen diri, ke **afikso estas radiko, por kiu validas specialaj reguloj en la vortfarado**. Se radiko partoprenas en la vortfarado laŭ la ordinaraj reguloj por kombinoj kaj frazetvortoj, tiam ĝi estas ordinara radiko. Se radiko partoprenas en la vortfarado laŭ specialaj reguloj, tiam ĝi estas afikso. Iuj el la tradiciaj afiksoj estas laŭ tiu difino ordinaraj radikoj. En la ĉi-antaŭaj klarigoj de ordinara vortfarado (§37) estis pluraj ekzemploj kun radikoj, kiujn oni tradicie nomas afiksoj.

Plej multaj el la sufiksoj funkcias kiel ĉelemento de kombino. Tio, kio staras antaŭ la sufikso, estas preciziga antaŭelemento. Sed por plej multaj sufiksoj ekzistas ia speciala regulo, kiu limigas la eblajn rilatojn inter la ĉelemento kaj la antaŭelemento. Por ordinaraj radikoj ne ekzistas tiaj limigoj.

La sufiksoj AĈ, ĈJ, EG, ET, IN, NJ kaj UM tamen tute ne kondutas tiel. Vortoj faritaj per tiuj sufiksoj estas nek kombinoj nek frazetvortoj. Tiuj sufiksoj do estas veraj afiksoj.

Plej multaj el la prefiksoj funkcias kiel preciziga antaŭelemento de kombino. Tio, kio staras post la prefikso estas ĉelemento, kies signifo iel preciziĝas per la prefikso. Sed ekzistas normale ia speciala regulo, kiu limigas la eblajn rilatojn inter la prefikso kaj la ĉelemento.

La prefiksoj GE kaj MAL tamen ne kondutas tiel. GE kaj MAL tiom ŝanĝas la signifon de la posta elemento, ke oni ne povas klarigi tion kiel ordinaran kombinon (nek kiel frazetvorton). GE kaj MAL do estas veraj afiksoj.

La demando, kiuj el la tradiciaj afiksoj vere estas afiksoj, estas **teorio de mando sen tre multe da praktika valoro**. El praktika vidpunkto sufiĉas sci la eventualajn specialajn regulojn, kiuj validas por la diversaj afiksoj.

Unu speciala principio tamen validas por ĉiu tradicia afikso. **Ĉe afikso oni normale ne uzas interligan finaĵon** (§37.3) – kiel en *dormoĉambro* kaj *multekosta*. Oni ne diras ekz. **ekokuri**, **eksosekretario**, **šipoestro**. Ĉe ordinaraj radikoj oni ĉiam povas uzi tian ligfinajon, eĉ kiam tio estas tute superflua. Ĉe afiksoj oni tion ne faras, eĉ kiam ligfinaĵo faciligus la elparolon. Ligfinaĵon oni uzas ĉe afikso nur kiam tio estas pli-malpli nepra por la signifo aŭ kompreno, ekz. *unuaeco*, *antaŭenigi*, *posteulo*. Oni provis en kelkaj okazoj uzi nenormalan ligfinaĵon por montri, ke vorto ne obeas al ia speciala afiksa regulo, ekz. *prezoinda* (§38.2.21). Tiaj provoj tamen ankoraŭ restas eksperimentoj, kiuj ne apartenas al la normala lingvo.

En la sekcioj pri sufiksoj (§38.2) kaj pri prefiksoj (§38.3) estas klarigoj de ĉiuj oficialaj afiksoj laŭ la tradicia klasado. Por ĉiu afikso ĝiaj eventualaj specialaj reguloj estas klarigitaj.

Aparte klarigitaj estas la participaj sufiksoj (§28.1) ANT, INT, ONT, AT, IT kaj OT. Legu ankaŭ pri afikseca uzo de ordinara radikoj, vortoj kaj kunmetafoj en §38.4, kaj pri neoficialaj afiksoj en §39.

PMEG sekvas tiun klasadon de la oficialaj prefiksoj kaj sufiksoj, kiu trovigas en la *Baza Radikaro Oficiala* de la Akademio de Esperanto (*Aktoj de la Akademio II*, p. 28 — 54). Efektive la tradicia klasado varias en nur du okazoj: la prefikso ĈEF (§38.3.2), kiu iaoje estas klasata kiel ordinara radiko, kaj la ekkria vorteto *fī* (§38.4.3), kiu iaoje estas klasata kiel prefikso.

38.2. Sufiksoj

38.2.1. AĈ

AĈ = “malbona kvalito, sentaŭgeco, senvaloreco”. AĈ ne ŝanĝas la bazan signifon de vorto, sed nur aldonas nuancon de malboneco. Komparu kun MIS (§38.3.8), kaj kun prefikseca *fī* (§38.4.3). (La sufikso AĈ estis oficialigita en 1909 en la *Unua Oficiala Aldono al Universala Vortaro*.)

- *domo* → *domaĉo* = malbona, kaduka, disfalanta domo
- *vesto* → *vestaĉo* = eluzita, malpura vesto
- *ĉevalo* → *ĉevalaĉo* = malbona, senvalora ĉevalo
- *babili* → *babilaĉi* = stulte, malice babili
- *fari* → *faraĉi* = malbone, senzorge fari
- *mola* → *molaĉa* = sen dezirata malmoleco aŭ streĉiteco

Ordinara radiko

- *aĉa* = malbonkvalita, sentaŭga, senvalora
- *Aĉ!* = ekkrio, kiu esprimas malkontentecon pri io malbona (legu pli pri tia ĉi uzo de nudaj radikoj en §18.2)

38.2.2. AD

AD = “daŭra ago”. Tio, kio staras antaŭ AD, ĉiam ricevas agan kaj daŭrecan signifon. La aga signifo estas tiu, kiun la radiko havas kun verba finaĵo (§37.2.4).

Agaj radikoj

Se la radiko jam per si mem montras agon, la AD-formo montras, ke la ago daŭras longe aŭ okazas ofte:

- *uzo* → *uzado* = daŭra, regula uzo
- *iro* → *irado* = daŭra, longa iro
- *viziti* → *vizitadi* = ofte, regule viziti

- *esti* → *estadi* = daŭre, ripete esti

Klariga AD

Se radiko havas plurajn signifojn, kaj unu el tiuj signifoj estas ago, la AD-formo montras nur (daŭran) agon, kaj estas uzebla por eviti miskompreneon. Se oni uzas verban finaĵon, miskompreno ne eblas, kaj AD servas nur por aldoni daŭran signifon. Se oni uzas ne-verban finaĵon, AD estas iafoge uzata ankaŭ kiam ne temas pri longa daŭro. AD tiam servas nur por atentigi pri la aga signifo:

- *konstruo* = la ago konstrui, konstrumaniero, io konstruita → *konstruado* = la ago (daŭre) konstrui
- *danco* = la ago danci, dancospeco → *dancado* = la ago (daŭre) danci
- *skribo* = la ago skribi, skribomaniero, io skribita, verko → *skribado* = la ago (daŭre) skribi

Komparu kun klariga AĴ (§38.2.3) kaj klariga EC (§38.2.8).

Ne-agaj radikoj

Se la radiko ne montras agon, AD aldonas agan (daŭran) signifon. La aga signifo estas ĝuste tiu, kiun la radiko havas kun verba finaĵo:

- *martelo* (ilo) → *marteli* = bati per martelo → *martelado* = la ago (daŭre) marteli
- *broso* (ilo) → *brosi* = froti per broso → *brosado* = la ago (daŭre) brosi
- *reĝo* (persono) → *regi* = regi kiel reĝo → *regado* = la ago (daŭre) regi
- *krono* (aĵo) → *kroni* = surmeti kronon sur kapon → *kronado* = ceremonio por kroni reĝon
- *rapido* (eco) → *rapidi* = agi aŭ moviĝi rapide → *rapidado* = daŭra rapida ago aŭ moviĝo
- *malfruo* (eco) → *malfrui* = fari ion malfrue → *malfruado* = la ago (ofte) fari ion malfrue

Se la verba formo de radiko havas statan signifon (se ĝi signifas “esti tia”), oni malofte aldonas AD. Se oni tamen uzas AD, la AD-formo montras daŭran staton:

- *verdo* (koloro) → *verdi* = esti verda → *verdado* (malofta formo) = daŭra stato esti verda

Se oni volas montri, ke temas pri ago, sed ne deziras la daŭran signifon de AD, oni devas uzi alian agan radikon sen daŭra signifo, aŭ esprimi sin tute alie:

- *martelado* (daŭra) → *martelbato* =unu bato per martelo
- *brosado* (daŭra) → *brostiro* =unu frota tiro per broso
- *kronado* (daŭra) → *surmeto de krono* (nedaŭra)

Malnova uzo

En la komenca tempo oni tre multe uzis AD en verboj por montri daŭran agon:

- *Li ne zorgadis pri siaj soldatoj, nek pri teatro kaj ĉaso, esceptinte nur se ili donadis al li okazon montri siajn novajn vestojn.*^{FA1.68} Nun oni skribus simple *zorgis* kaj *donis*. Oni uzas *donadis*, *zorgadis* k.s., nur kiam oni volas aparte emfazi, ke temas pri daŭreco.

Ordinara radiko

- *ade* = daŭre, longe
- *ad-vorto* = vorto kun aga signifo

Praktike oni tre malofte uzas AD kiel ordinaran radikon.

38.2.3. AĴ

AĴ = “(konkreta) afero”. Plej ofte AĴ montras ion konkretan, sed tio ne estas nepra. En iuj vortoj temas pri afero abstrakta. Komparu kun EC (§38.2.8), kiu ĉiam montras ion abstraktan (kvaliton aŭ staton). La diferenco inter AĴ kaj EC tamen ne estas unuavice diferenco inter konkreto kaj abstrakto, sed inter afero kaj kvalito/stato.

Ecaj radikoj

Plej ofte oni metas AĴ post radiko kun eca signifo (kiu normale estas A-vorto). La rezulta AĴ-vorto montras aferon karakterizatan de tiu eco:

- *bela* → *belaĵo* = (konkreta) afero aparte bela, konkretiĝo de belo
- *utila* → *utilaĵo* = (konkreta) afero, kiu estas utila
- *dolĉa* → *dolĉaĵo* = io karakterizata de dolĉa gusto (bombono k.s.)
- *nuda* → *nudaĵo* = nuda parto de io (ekz. de korpo)
- *nova* → *novaĵo* = afero ĵus aperinta, io ĵus okazinta

Multaj AĴ-vortoj havas specialan signifon. *Dolĉaĵo* ne estas iu ajn dolĉa afero, sed io aparte farita por gusti dolĉe. *Belaĵo* ne estas iu ajn bela aĵo, sed afero, kiu reprezentas belecon, aŭ kiu beligas ion.

Agaj radikoj

Oni ankaŭ povas uzi AĴ ĉe aga radiko (kiu normale estas verbo). Tia AĴ-vorto montras (konkretan) aferon, kiu rilatas al la ago. La preciza signifo dependas de la speco de ago. Povas esti rezulto de la ago, konkretaĵo kiu faras la agon, konkretaĵo uzata por la ago, objekto de la ago k.t.p.:

- *fari* → *farajo* = io farita
- *desegni* → *desegnaĵo* = desegnitaj bildo
- *draſi* → *draſaĵo* = draſita greno
- *segi* → *segajo* = ligneretoj aŭ ligna polvo, kiuj ekestis pro segado
- *aparteni* → *apartenajo* = io, kio apartenas al iu

- *bruli* → *brulaĵo* = io, kio brulas
- *kreski* → *kreskaĵo* = io, kio kreskas, planto
- *kovri* → *kovraĵo* = io, per kio oni kovras
- *amuzi* → *amuzaĵo* = io, per kio oni povas sin amuzi
- *fini* → *finaĵo* = lingva elemento, per kiu oni finas vorton
- *akiri* → *akiraĵo* = io akirita
- *havi* → *havaĵo* = io havata
- *trinki* → *trinkaĵo* = io, kion oni trinkas
- *fandi* → *fandaĵo* = fandita substanco, objekto farita per fandado, drato kiu facile fandiĝas (speco de elektra sekurigilo)

Oni povas iafoje aldoni participan sufikson (§28.1) por plia precizeco: *drašataĵo* (greno, kiun oni drašas), *drašitaĵo* (greno, kiun oni jam draší), *drašotajlo* (greno, kiun oni intencas draši), *brulantajlo* (io, kio estas brulanta), *brulintaĵo* (io, kio jam brulis). Normale tamen simpla AĴ-vorto plene suficias.

Klariga AĴ

Se radiko havas plurajn signifojn, kaj se nur unu el tiuj estas konkretaĵo, tiam AĴ povas klarigi, ke temas nur pri la konkreta signifo. Komparu kun klariga AD (§38.2.2) kaj klariga EC (§38.2.8):

- *konstruo* = la ago konstrui, konstrumaniero, io konstruita → *konstruaĵo* = io konstruita (ordinare domo)
- *skribo* = la ago skribi, skribomaniero, io skribita, verko → *skribaĵo* = io skribita

Alispecaj elementoj

Oni uzas AĴ ankau post aliaj radikoj (ankaŭ radikoj kun konkreta signifo), post vortetoj kaj post frazetoj. Tiaj AĴ-vortoj montras ian (konkretan) aferon kun rilato al tio, kio staras antaŭ AĴ:

- *ligno* → *lignaĵo* = io farita el ligno
- *tolo* → *tolajlo* = io farita el tolo
- *infano* → *infanajo* = infaneca afero
- *araneo* → *araneaĵo* = reto de araneo
- *azeno* → *azenaĵo* = azeneca (= stulta) afero
- *ĉirkau* → *ĉirkauaĵo* = spaco, regiono, ĉirkau
- *sub* → *subaĵo* = io, kio troviĝas sub io alia, substofo, skribsubaĵo, fono
- *post* → *postaĵo* = pugo, sidvangoj
- *mi* → *miaĵo* = io, kio koncernas min, aŭ kio apartenas al mi
- *sen senco* → *sensencaĵo* = afero, al kiu mankas senco
- *granda animo* → *grandanimaĵo* = faraĵo karakterizata de ies granda (= nobla) animo

Manĝajoj

Aparta grupo de AĴ-vortoj estas manĝajoj. Plej ofte tio, kio staras antaŭ AĴ, montras ion manĝeblan. La tutaj vortoj montras manĝojon preparitan el tio:

- *porko* → *porkaĵo* = manĝajo el porko
- *kokido* → *kokidaĵo* = manĝajo el kokido
- *ovo* → *ovaĵo* = manĝajo el ovo
- *sukero* → *sukeraĵo* = frandaĵo el sukero
- *glacio* → *glaciaĵo* = dolĉaĵo el glacieca kremo

En aliaj tiaj vortoj la antaŭelemento ne estas io manĝebla:

- *pato* → *pataĵo* = manĝajo preparita en pato
- *baki* → *bakaĵo* = manĝajo preparita per bakado
- *bruna* → *brunaĵo* = manĝajo farita el faruno brunigita en butero

Ordinara radiko

- *aĵo* = konkreta afero (de nedifinita speco)
- *aĵ-vorto* = vorto kiu montras ajon, konkreta vorto

38.2.4. AN

AN = “membro de grupo, loĝanto de loko, adepto de doktrino, persono kiu apartenas al loko” k.s. Komparu kun IST (§38.2.24). Tio, kio staras antaŭ AN, ĉiam montras, al kio la ano apartenas:

- *klubo* → *klubano* = membro de klubo
- *familio* → *familiano* = membro de familio
- *Eŭropo* → *Eŭropano* = loĝanto de Eŭropo
- *Francujo* → *Francujano* = loĝanto de Francujo
- *vilaĝo* → *vilaĝano* = loĝanto de vilaĝo
- *kamparo* → *kamparano* = loĝanto de kamparo
- *kongreso* → *kongresano* = partoprenanto en kongreso
- *Kristo* → *Kristano* = ano de Kristo, de la religio de Kristo.
- *Budho* → *Budhano* = ano de Budho, de la ideoj de Budho.
- *Islam* → *Islamano* = kredanto je Islamo
- *respubliko* → *respublikano* = subtenanto de la ideo ke ŝtato estu respubliko, ano de partio kiu nomas sin respubliko
- *ŝipo* → *ŝipano* = homo, kiu servas sur ŝipo
- *civito* → *civitano* = plenrajta membro de ŝtato
- *estraro* → *estrarano* = membro de estraro
- *UEA* → *UEA-ano* = membro de UEA (Universala Esperanto-Asocio)

- *alia domo* → *alidomano* = loĝanto de alia domo
- *sama lando* → *samlandano* = loĝanto de la sama lando
- *sama religio* → *samreligiano* = kredanto de la sama religio

Ordinara radiko

- *ano* = membro de societo, partio, familio, eklezio k.s.
- *aniĝi* = fariĝi membro, aliĝi al grupo

38.2.5. AR

AR = “tuto aŭ kolekto de multaj samspecaj aferoj”. Tio, kio staras antaŭ AR, ĉiam montras, el kiaj aferoj konsistas la tuto.

AR povas montri ĉiujn en la mondo, aŭ ĉiujn en unu regiono:

- *homo* → *homaro* = ĉiuj homoj en la mondo, la tutu homa gento
- *birdo* → *birdaro* = ĉiuj birdoj en la mondo aŭ en unu regiono
- *gazeto* → *gazetaro* = ĉiuj gazetoj en unu regiono

AR povas montri tuton de pluraj kunapartenantaj aferoj:

- *verko* → *verkaro* = ĉiuj verkoj de unu aŭtoro
- *estro* → *estraro* = elektita grupo de estroj de unu organizo
- *arbo* → *arbaro* = loko kun multaj kune kreskantaj arboj
- *haro* → *hararo* = ĉiuj haroj sur ies kapo
- *tendo* → *tendaro* = grupo de tendoj uzata kiel provizora loĝejo
- *šafo* → *šafaro* = ĉiuj ŝafoj de unu posedanto aŭ en unu loko
- *manĝilo* → *manĝilaro* = ĉiuj diversaj manĝiloj de unu hejmo, tablo aŭ posedanto
- *meblo* → *meblaro* = ĉiuj mebloj de unu unu ĉambro, apartamento aŭ domo
- *membro* → *membraro* = ĉiuj membroj de ekz. klubo
- *altaj montoj* → *altmontaro* = masivo aŭ ĉeno de altaj montoj

AR povas montri ion, kio konsistas ĉefe el pluraj samspecaj aferoj, sed ne nur el tio:

- *vorto* → *vortaro* = libro kun listo de vortoj kaj klarigoj pri ili
- *kanto* → *kantaro* = libro kun kolekto de kantoj
- *horo* → *horaro* = tabelo de horoj, en kiuj okazas io speciala
- *demando* → *demandaro* = listo de respondendaj demandoj
- *štupeto* → *štupetaro* = grimpilo el du stangoj kun multaj štupetoj (= eskalo)
- *vagono* → *vagonaro* = vico de kunigitaj vagonoj tirata de lokomotivo (= trajno)

Ordinara radiko

- *aro* = grupo, kolekto, grego k.s.
- *arigi* = meti en grupon, kolekti
- *ara* = grupa
- *granda aro* → *grandare* = en granda aro

38.2.6. ĈJ

Per ĈJ oni faras karesajn nomojn de viroj. Komparu kun NJ (§38.2.25) kaj ET (§38.2.25). Antaŭ ĈJ oni uzas mallongigita formon de la nomo. Kutime oni konservas ĉirkaŭ 1 ĝis 5 literojn:

- *Johano* → *Johanĉjo*^{FE.38} aŭ *Joĉjo*^{FE.38}
- *Nikolao* → *Nikolĉjo*^{FE.38} aŭ *Nikoĉjo*^{FE.38} aŭ *Nikĉjo*^{FE.38} aŭ *Niĉjo*^{FE.38}
- *Ernesto* → *Erneĉjo*^{FE.38} aŭ *Erĉjo*^{FE.38}
- *Vilhelmo* → *Vilhelĉjo*^{FE.38} aŭ *Vilheĉjo*^{FE.38} aŭ *Vilĉjo*^{FE.38} aŭ *Viĉjo*^{FE.38}
- *papago* → *Papĉjo*^{FA1.89} (karesa nomo de vira papago)
- *Patro* → *Paĉjo*
- *Onklo* → *Oĉjo*
- *Frato* → *Fraĉjo*

ĈJ, same kiel NJ (§38.2.25), estas iom aparta sufikso, ĉar ĝi ne komenciĝas per vokalo, kaj ĉar oni povas mallongigi la radikon antaŭ ĝi. Iafoje oni eble povus unue aldoni la sufikson UL (§38.2.30), se tio helpus krei pli bonsonan formon: *Petro* → *Petrulo* → *Petruĉjo* k.s. Tio tamen ne estas tradicia, nek eble tute logika, sed kiam temas pri karesnomoj, nek tradicio, nek logiko, nek preciza gramatiko, estas tre gravaj. Karesnomojn oni fakte povas krei tute laŭplaĉe (ekz. per pruntado el aliaj lingvoj).

38.2.7. EBL

EBL = “povas esti farata”. Komparu kun IND (§38.2.21) kaj END (§38.2.12). Tio, kio staras antaŭ EBL, ĉiam ricevas agan kaj pasivan signifon. La aga signifo estas tiu, kiun la radiko havas kun verba finaĵo (§37.2.4). EBL-vortoj do ĉiam devenas de verboj. Oni povas uzi EBL nur ĉe objektaj verboj:

- *manĝi* → *manĝebla* = tia, ke ĝi povas esti manĝata
- *nombri* → *nombrebla* = tia, ke ĝi povas esti nombrata
- *marteli* → *marteblebla* = tia, ke ĝi povas esti martelata
- *malhavi* → *malhavebla* = tia ke oni povas ĝin malhavi, nenecesa → *nemalhavebla* = tia ke oni ne povas ĝin malhavi, necesa
- *legi* → *legeble* = tiel, ke la rezulto povas esti legata
- *kompreni* → *kompreneble* = tiel, ke ĉiu ajn povas kompreni, memklare, memevidente (ofte uzata kiel mallongigo de *memkompreneble*)

- *esperi* → *espereble* = tiel, ke oni povas esperi la aferon
- *supozi* → *supozeble* = tiel, ke oni povas supozi la aferon
- *nei* → *neebla* = tia, ke oni povas nei ĝin

Oni iafoge uzas EBL (kaj ankaŭ IND kaj END) post verbo, kiu normale estas senobjekta, sed kiu povus havi objekton:

- *iri* → *irebla* = tia ke ĝi povas esti irata, tia ke oni povas iri ĝin (= iri sur aŭ laŭ ĝi)
- *logi* → *logrebla* = tia ke ĝi povas esti logata, tia ke oni povas logi ĝin (= logi en ĝi)

Normale oni diras *iri sur/laŭ vojo* kaj *logi en domo*, sed ankaŭ *iri vojon* kaj *logi domon* estas korektaj, kvankam tre maloftaj. Sekve oni iafoge uzas ankaŭ pasivajn participojn kun tiaj verboj (§28.1).

Ordinara radiko

- *ebligi* = igi ebla
- *eblo* = io, kio estas ebla
- *ebleco* = eco de io, kio estas ebla (vidu ankaŭ ĉe EC [§38.2.8])
- *eble* = “povas esti”
- *ebla* = povanta esti, povanta okazi
- *neebla* = nepovanta esti, nepovanta okazi

Nebla havas du malsamajn signifojn. Se oni uzas EBL ĉe la verbo *nei*, oni kreas *neebla* = “tia, ke oni povas nei ĝin”. Se oni metas *ne* antaŭ la A-vorto *ebla*, oni kreas *neebla* = “nepovanta esti”. Por povi eviti miskomprenon oni proponis la verbon *negi* (= *nei*), el kiu oni povus fari la vorton *negebla*, kiu havus nur la signifon “tia, ke oni povas ĝin nei”. Kaj *negi*, kaj *negebla* estas tamen tre maloftaj, kaj malmultaj ilin komprenas. Anstataŭ la alia *neebla* oni povas uzi *malebla*:

- *ireblo* = irebleco, eblo iri

La vorto *ireblo* estas dusignifa. Kiam ĝi signifas “irebleco”, “tio, ke estas eble iri ion” (malofte uzebla signifo), oni regule donis pasivan signifon al la ago IR, kaj EBL do estas uzata kiel suffikso laŭ siaj normalaj reguloj. Sed kiam *ireblo* signifas “eblo iri” (“okazo iri”), oni uzis EBL kiel ordinaran radikon: “eblo” + preciziga antaŭelemento IR. Povas en tia okazo esti inde iel montri, ke oni uzis EBL kiel ordinaran radikon. Oni povus meti ligfin-ajon, kion oni normale ne faras ĉe afikso: *iroeblo*. Tia eksperimenta uzo estas tamen malofta. Pli normala maniero estas skribi kun dividostreko: *ir-eblo*. Elparole oni tiam normale uzas kromakcenton (§2.2) je IR.

38.2.8. EC

EC = “kvalito aŭ stato (de iu aŭ io)”. EC ĉiam montras ion abstraktan (kvaliton aŭ staton). Komparu kun AĴ (§38.2.3), kiu normale montras ion konkretan.

Ecaj radikoj

EC povas aperi post radiko, kiu mem havas ecan signifon. Tiam la formo sen EC povas montri pli sendependan (abstraktan) ideojn, dum la EC-formo ĉiam montras kvaliton de iu aŭ io, staton de iu aŭ io:

- *bono* = la abstrakta ideo bono → *boneco* = bono kiel ies kvalito

*Vi estos kiel Dio, vi scios **bonon** kaj malbonon.*^{Gn.3}

*Ili admiris la **bonecon** de lia ago.*

- *ruĝo* = la koloro ruĝo → *ruĝeco* = la stato esti ruĝa

*Šiaj blankaj vangoj estas kolorigitaj de freša **ruĝo**.*^{M.150}

*La **ruĝeco** de ŝiaj vangoj malkaſis ŝiajn sentojn.*

- *neceso* = absoluta bezono → *neceseco* = la stato esti necesa

*En okazo de **neceso** vi povos tranokti ĉe mi.*

*Ĝia **neceseco** fariĝados por ili kun ĉiu tago ĉiam pli sentebla.*^{FK.266}

Klariga EC

Ĉe plursignifaj radikoj EC povas klarigi, ke temas ĝuste pri eco. Komparu kun klariga AD (§38.2.2) kaj klariga AJ (§38.2.3):

- *belo* = abstrakta ideo pri belo, bela afero aŭ belo kiel kvalito de io → *belo* = belo kiel kvalito de iu aŭ io
- *konfuzo* = malorda stato, malorda afero → *konfuzeco* = malorda stato de iu aŭ io
- *proksimo* = stato troviĝi proksime, proksima loko → *proksimeco* = stato troviĝi proksime

Iafoje oni tamen uzas ĉi tian EC-vorton ankaŭ kie simpla O-vorto estus pli logika: *Ĉu vi aŭdis nenian tumulton en la **proksimeco** [= proksimaj lokoj]?*^{Rt.123}

Mezuroj

Kelkaj simplaj O-vortoj montras ian mezuron kiel neŭtralan ideojn. Se oni aldonas EC al tia vorto, temas pri multeco de la koncerna mezuro:

- *longo* = horizontala dimensio (ĉiu konkretaĵo havas ian longon) → *longeco* = la eco esti longa, havi multe da longo

*Ni mezuris la **longon** de ĝiaj kruroj, kaj trovis, ke ili estas tre mal-longaj.*

*La **longeco** de ĝiaj kruroj tre surprizis nin. La kruroj estis surprize longaj.*

- *alto* = vertikala dimensio (ĉiu konkretaĵo havas ian alton) → *alteco* = la eco esti alta, havi multe da alto

*Ĝi [la altaro] estu kvarangula; kaj du ulnoj estu ĝia **alto**.*^{Er.30}

*Ĝi estis bone videbla pro sia **alteco**.*^{Jh.19}

- *rapido* = mezuro de distanco irata en certa tempo (ĉiu moviĝanta afero havas ian rapidon) → *rapideco* = eco de io, kio iras (tre) rapide

La rapido de la aŭto estis nur 20 kilometroj en horo.

La aviadilo pasis kun fulma rapideco.

Iafoje estas malfacile fari tiun ĉi distingon inter neŭtrala O-vorto kaj multeca EC-formo. Ofte oni ignoras la diferencon, kaj uzas EC ankaŭ kie ĝi ne estas bezonata: *La denseco* [= denso] de gaso estas la rilato de ĝia maso al ĝia volumeno.

Iuj volas, ke oni ĉiam rigore distingu, sed tio necesas nur kiam estas efektiva risko de miskompreno. En scienco lingvaĵo la distingo ofte tre grava.

Rimarku, ke multaj similaj O-vortoj tute ne havas ĉi tian neŭtralan mezursignifon. *Proksimo* = *proksimeco* aŭ *proksima loko*. Por neŭtrala mezuro oni uzas *distanco*. *Juno* (apenaŭ uzata) egalas al *juneco*. Neŭtrala mezurvorto estas *ago*.

Rimarku ankaŭ, ke oni normale ne uzas vortojn kiel **mallongo**, **mal-alto** kaj **malrapido** (krom eble ŝerce). Neŭtralaj estas nur *longo*, *alto* kaj *rapido*. Neneŭtralaj estas *longeco*, *mallongeco*, *alteco*, *malalteco*, *rapideco* kaj *malrapideco*.

Mallogikaj EC-formoj

Iafoje EC estas uzata mallogike pro influo de naciaj lingvoj:

- **Bedaŭrinde mi ne havas la eblecon tion ĉi fari.** Fakte tute ne temas pri eco, sed pri *eblo* (aŭ eventuale *eblaĵo*). Diru kiel Zamenhof: *Bedaŭrinde mi ne havas la eblon tion ĉi fari.*^{L1.339} (Se oni hezitas inter *eblo* kaj *ebleco*, oni elektu *eblo*, ĉar ĝi estas resuma formo kaj por *ebleco*, kaj por *eblaĵo*, kaj tial *eblo* apenaŭ iam povas esti malĝusta elektado.)
- *Laboro mensa kaj artista ne prezantas ja la tutan amplekson de la aktiv-eco de homo.*^{M.77} Ja tute ne temas pri eco, sed pri agado. Oni devus do diri *aktivado* (aŭ eventuale *aktivivo*). La formo *aktiveco* fariĝis tamen tre ofta en tiaj ĉi frazoj, kaj oni verŝajne devas toleri ĝin.

Alispecaj radikoj

Ĉe io, kio ne mem montras econ aŭ kvaliton, EC aldonas tian signifon. En tia okazo la simpla O-formo havas tute alian signifon ol la EC-formo:

- *homo* → *homeco* = natura kvalito de homo
- *heroo* → *heroeco* = la eco esti heroo, konduti kiel heroo
- *fianĉo* → *fianĉeco* = la stato esti fianĉo
- *episkopo* → *episkopeco* = la stato/ofico esti episkopo
- *granda animo* → *grandanimaco* = la eco havi grandan (= noblan) animon
- *ŝtono* → *štoneco* = la eco esti malmola kiel ŝtono
- *vivo* → *viveco* = la eco esti plena je vivo

- *korekto* → *korekteco*^{M.68} = la eco esti korekta (§37.2.2), senerara
- *unu* → *unueco* = la eco esti kiel unu
- *unua* → *unuaeco* = la eco esti la unua

EC por tempo

Post participoj, kaj en kelkaj aliaj vortoj, EC montras tempon aŭ aĝon:

- *estonta* → *estonteco* = estonta tempo
- *pasinta* → *pasinteco* = pasinta tempo
- *infano* → *infaneco* = eco esti infana, infanaĝo
- *juna* → *juneco* = eco esti juna, junago

Formoj kiel *estonto* kaj *pasinto* normale montras personon, kiel ĉiuj partcipoj kun O-finajo (§28.3), sed iafoje oni uzas *estonto* kaj *pasinto* kiel mallongigojn de *estonteco* kaj *pasinteco*.

Eca, ece

EC ankaŭ povas esti uzata kun A-finajo aŭ E-finajo (aŭ verba finajo). Tiaj formoj havas normale la signifon “simila, simile, samaspekta kiel, samamaniere kiel”:

- *silkecaj strumpoj* = ŝtrumpoj silkosimilaj (silke molaj), sed ne nepre el silko
- *ligneeca papero* = papero parte aspektanta kiel ligno
- *stoneca koro* = koro tiel malmola (= sensenta), ke ĝi similas al ŝtono
- *Ni havas amikecajn rilatojn kun ili.* = *Ni rilatas kvazaŭ ni estus amikoj.*
- *Li diris tion per supereca tono.* = *Li diris tion per tono kvazaŭ li estus supera.*
- *Ĉesu konduti tiel infanece!* = *Ĉesu konduti en maniero tipa por infano.*
- *Kvankam si estas knabino, si ofte kondutas virece.* = ...kondutas kiel viro.
- *Tiu esprimo estas tro Franceca.* = ...estas simila al la Franca lingvo.

Iafoje oni povas por klareco uzi anstataŭe kunmetaĵojn kun *ŝajna*, *simila*, *maniera* aŭ *stila*. Vidu ankaŭ ESK (§39.1.11).

Iafoje formoj kun ...*eca* signifas “rilata al tia eco, pri la koncerna eco”:

- *patreca testo* = testo pri patreco, testo por eltrovi, ĉu iu estas patro
- *regeca edikto* = edikto pri reĝeco, edikto ke iu estas reĝo

Ordinara radiko

- *eco* = kvalito
- *ec-vorto* = vorto, kiu montras econ

38.2.9. EG

EG = “(plej) alta grado, (plej) granda speco”. Komparu kun ET (§38.2.15). EG ne ŝanĝas la bazan signifon de vorto, sed nur pligrandigas la signifon:

- *domo* → *domego* = (tre) granda domo
- *doloro* → *dolorego* = (tre) forta doloro
- *varma* → *varmega* = tre varma
- *longa* → *longega* = tre longa
- *bone* → *bonege* = tre bone
- *krii* → *kriegi* = (tre) laŭte krii
- *fali* → *falegi* = subite, forte fali
- *šati* → *šategi* = tre ŝati
- *dankon!* → *dankegon!* = grandan dankon!
- *tre* → *treege* = tre tre

Ofte EG-vorto havas specian signifon:

- *pordo* → *pordego* = ĉefa pordo de domo, urbo, bieno, konto k.s.
- *brulo* → *brulego* = granda katastrofa brulo (de ekz. konstruaĵo)
- *granda* → *grandega* = nenormale granda

Alternativoj de EG-vortoj

Kelkaj specialsingifaj EG-vortoj ricevis nekunmetitan alternativon. En iaj okazoj la alternativo fariĝis pli populara. En tiuj okazoj la EG-vorto tendencas perdi la specian signifon:

- *pafilego* = artileria pafilo → *kanono*
- *kuraĝega* = kuraĝe riskema → *aŭdaca*
- *bušego* = minaca buškavo de rabobesto → *faŭko*
- *ungego* = granda akra ungo de besto → *krifo*

Malŝato

Iafoje EG montras nuancon de malŝato:

- *piedo* → *piedego* = granda, dikaj, malagrabla aŭ danĝera piedo de homo aŭ besto
- *manĝi* → *manĝegi* = avide aŭ troe manĝi, vori

Ordinara radiko

- *ega* = fortega, intensega, ekstrema
- *ege* = fortege, intensege, ekstreme

38.2.10. EJ

EJ = “loko, spaco, domo, ĉambro k.s. destinita por io”. Komparu kun UJ (§38.2.29) kaj ING (§38.2.22). Tio, kio staras antaŭ EJ, ĉiam estas tio, kio okazas aŭ troviĝas en la loko.

Agejoj

EJ povas montri lokon, kiu ekzistas speciale por certa agado:

- *lerni* → *lernejo* = loko destinita por lernado
- *promeni* → *promenejo* = loko aranĝita por promenado
- *dormi* → *dormejo* = ĉambro por dormado
- *eliri* → *elirejo* = loko (normale pordo), tra kiu oni povas eliri
- *redakti* → *redaktejo* = loko, kie oni redaktas (ekz. gazeton)
- *ankrado* → *ankradejo* = loko por ankrado, loko kie eblas ankri
- *akcepti* → *akceptejo* = loko, kie oni estas akceptata (en hotelo, kongreso k.s.)
- *kongreso* → *kongresejo* = loko, kie okazas kongreso
- *necesa* → *necesejo* = loko por certa necesa agado, kiun oni preferas ne rekte diri (nome urinado kaj fekado)
- *pregi* → *preĝejo* = loko por preĝado kaj aliaj religiaj agadoj

La vorto *preĝejo* estas tradicie uzata precipe por Kristana preĝejo, dum oni preferas specialajn vortojn por preĝejoj de aliaj religioj: *moskeo*, *sinagogo*, *templo* k.a. Sed *preĝejo* ja povas esti uzata por ĉia religio. Por Kristana preĝejo ekzistas ankaŭ la speciala vorto *kirko* (tre malofte uzata). Plej simple oni tamen precizigas per: *Kristana preĝejo*, *Islama preĝejo*, *Hinduisma preĝejo* k.t.p.

Tenejoj, vendeojoj

EJ povas montri lokon, kie oni tenas aŭ vendas ion:

- *trezoro* → *trezorejo* = loko, kie trezoro estas tenata
- *ankro* → *ankrejo* = loko, kie oni tenas ankrojn
- *ĉevalo* → *ĉevalejo* = loko (domo) por ĉevaloj
- *aŭto* → *aŭtejo* = loko por teni aŭ prizorgi aŭtojn
- *mallibero* → *malliberejo* = loko de mallibero, por malliberuloj (= pri-zono)
- *cigar* → *cigarejo* = magazeno en kiu oni vendas cigarojn, ĉambro en kiu oni tenas cigarojn
- *ĉapelo* → *ĉapelejo* = vendeojo aŭ tenejo de ĉapeloj
- *viando* → *viandejo* = vendeojo aŭ tenejo de viando
- *libro* → *librejo* = vendeojo de libroj (kolekto aŭ kolektejo de libroj estas *biblioteko*)

Je bezono oni povas precizigi: *cigartenejo*, *cigarvendejo*, *ĉapeltejo*, *ĉapelvendejo*, *librovendejo* k.t.p.

Produktadejoj

Post nomo de kultivata planto EJ montras lokon de kultivado:

- *rizo* → *rizejo* = loko (kampoj), kie oni kultivas rizon
- *oranĝo* → *oranĝejo* = loko, kie oni kultivas oranĝarbojn
- *tabako* → *tabakejo* = loko, kie ni kultivas tabakon
- *vito* → *vitejo* = ĝardeno de vitoj, vinberĝardeno

Se temas pri fabriko aŭ simile, oni prefere uzu pli klarajn kunmetaĵojn: *tabakfarejo* = “loko, kie oni produktas cigaredojn kaj aliajn tabakaĵojn”, *štalejo* aŭ *štalfabriko* = “fabriko de ŝtalo”, *gisejo* aŭ *gisfabriko* = “fabriko de gisoj kaj gisaĵoj”.

Naturaj abundejoj

Iafoje EJ montras lokon en la naturo, kie abundas io:

- *herbo* → *herbejo* = loko, kie kreskas precipe herboj (ne arboj k.t.p.)
- *sablo* → *sablejo* = loko, kie abundas sablo
- *glacio* → *glaciejo* = loko kun konstanta glaciamaso (≈ glaĉero)

Loko por persono aŭ grupo

EJ povas montri lokon, kie certa persono, grupo aŭ speco de personoj laboras, agas, vivas aŭ simile:

- *tajloro* → *tajlorejo* = loko, kie tajloro laboras
- *šuisto* → *šuistejo* = loko, kie šuisto laboras
- *episkopo* → *episkopejo* = palaco de episkopo
- *ministro* → *ministrejo* = loko (domo, oficejo) de ministro
- *konsulo* → *konsulejo* = loko, kie servas konsulo
- *stabo* → *stabejo* = loko, kie laboras stabo
- *virino* → *virinejo* = loĝloko por virinoj, haremo, bordelo
- *malsanulo* → *malsanulejo* = loko, kie oni flegas kaj kuracas malsanulojn (= hospitalo)

Figura uzo

EJ-vorto, kiu montras ian oficejon aŭ laborejon, povas ankaŭ esti uzata figure por la personaro, kiu laboras tie:

- *La tutaj redaktejoj* [= redakcio] klopojis por fini la ĵurnalon ĝustatempe. Efektive ne la ejo mem klopojis, sed la ĵurnalistoj kaj aliaj laborantoj tie.
- *La ministrejo* [= ministerio] pri financoj hierau informis, ke...
- *Ĉu la konsulejo donis al vi vizon?*

Ordinara radiko

- *ejo* = loko (destinita por ia speciala afero)

38.2.11. EM

EM = “inklino al io”. La radiko antaŭ EM normale ricevas agan signifon. La aga signifo estas tiu, kiun la radiko havas kun verba finaĵo (§37.2.4). EM-vortoj do normale devenas de verboj.

Natura tendenco

EM-vorto plej ofte montras, ke io pro sia naturo ofte aŭ daŭre tendencas al la ago:

- *mensogi* → *mensogema* = inklina al mensogado, ofte mensoganta
- *timi* → *timema* = inklina al timado, ofte timanta
- *manĝi* → *manĝema* = inklina al ofta aŭ multa manĝado
- *kompreni* → *komprenema* = tia, ke oni ĉiam volas kompreni
- *servi* → *servema* = tia, ke oni ofte volas servi al aliaj
- *venĝi* → *venĝema* = tia, ke oni volas venĝi, nepardonema
- *pura* → *puri* = esti pura → *purema* = tia, ke oni volas esti pura
- *dogmo* → *dogmi* = prezentis siajn opiniojn kiel dogmojn → *dogmema* = inklina al dogmado

Momenta emo

Iafoje oni uzas EM por momenta aŭ okaza deziro, aŭ por pasanta bezono:

- *Si sentis fortan manĝemon.* (= ... *fortan malsaton.*)
- *Ĉu vi estas trinkema?* (= ... *soifa?*)
- *Subite li fariĝis terure dormema.* (= ... *terure dorme laca.*)
- *Ili deziris satigi sian venĝemon.* (= *Ili volis venĝi iun ofendaĵon.*)

Oni povas alternative uzi kunmetaĵojn kun *vola* (§38.4.1): *manĝivola*, *venĝovola*. Sed normale EM sufiĉas.

Kapablo

En kelkaj vortoj EM montras kapablon:

- *produkti* → *produktema* = tia, ke oni povas multe produkti
- *krei* → *kreema* = tia, ke oni povas multe krei
- *decidi* → *decidema* = kapabla fari decidojn
- *inventi* → *inventema* = kapabla fari inventojn
- *eksploди* → *eksplodema* = kapabla facile eksplodi (ekz. *eksplodema kemiaĵo*)
- *floro* → *flori* → *florema* = kapabla multe flori

Oni ankaŭ povas uzi kunmetaĵojn kun *pova* aŭ *kapabla* (§38.4.1): *decidpova*, *inventokapabla*. Vidu ankaŭ IV (§39.1.20). Normale tamen EM estas sufice klara.

Natura minaco, kontraŭvola risko

En iuj vortoj EM signifas, ke oni pro sia naturo estas minacata de io, ke oni riskas ion, kion oni ne volas:

- *erari* → *erarema* = tia, ke oni ofte aŭ facile faras erarojn
- *rompiĝi* → *rompiĝema* = tia, ke ĝi facile rompiĝas
- *vomi* → *vomema* = tiel malsana, ke oni eble vomos
- *morti* → *mortema* = tia, ke oni povas, eĉ devas, morti

Ne-agaj radikoj

Iafoje oni faras EM-vorton, kiu ne devenas de verbo:

- *gasto* → *gastema* = tia, ke oni ŝatas gastojn
- *muziko* → *muzikema* = tia, ke oni ŝatas muzikon
- *vero* → *verema* = tia, ke oni ŝatas veron
- *la sama sekso* → *samseksema* = tia, ke oni preferas la propran sekson

EM-vortoj normale estas faritaj el verboj, kaj *gastema* tial povas kompreniĝi kiel “ema mem gasti”, *muzikema* kiel “ema mem muziki” k.t.p. Se ne temas pri tia signifo, povas esti preferinde uzi kunmetaĵojn kun *ama*: *gastama* = “tia, ke oni amas gastojn”, *muzikama* = “tia, ke oni amas muzikon”, *samseksama* = “tia, ke oni amas la propran sekson”. Aliflanke, kiam AM ŝajnas tro fortaj aŭ sence maltrafa, eble tamen EM estas preferinda.

O-finajo

EM-vortoj havas plej ofte A-finajon, sed povas havi ĉian ajn finajon. Ĉe O-finajo oni antaŭe kutimis ĉiam aldoni la sufikson EC: *manĝemeco*, *timemeco* k.s. Sed EC normale ne estas bezonata. Sufiĉas *manĝemo*, *timemo* k.t.p.

Forlaso de EM

Antaŭ la sufikso UL oni povas ofte forlasi EM, se la signifo restas klara:

- *timemulo* → *timulo*
- *drinkemulo* → *drinkulo*

Ordinara radiko

Kiel ordinara radiko EM normale montras nedaŭran, momentan inklinon:

- *ema* = momente inkлина
- *emo* = momenta inklinio
- *emi* = havi momentan inklinon
- *malemo* = malinklino momenta
- *emigi* = krei momentan inklinon ĉe iu

38.2.12. END

END = “devas esti farata”. Komparu kun EBL (§38.2.7) kaj IND (§38.2.21). Tio, kio staras antaŭ END, ĉiam ricevas agan kaj pasivan signifon. La aga signifo estas tiu, kiun la radiko havas kun verba finaĵo (§37.2.4). END-vortoj do ĉiam devenas de verboj. Oni povas uzi END nur ĉe objektaj verboj. END estas sufice malofte uzata. (La sufikso END estis oficialigita en 1953.)

- *pagi* → *pagenda* = tia ke ĝi devas esti pagata, tia ke oni pagu ĝin
- *respondi* → *respondenda* = tia ke ĝi devas esti respondata, tia ke oni respondu ĝin

Ordinara radiko

- *enda* = nepra, necesa, kiu devas esti, kiu devas okazi
- *ende* = nepre, necese
- *Endas, ke vi venu.* = Estas necese, ke vi venu.

END estas tre malofta afikso, kaj kiel ordinara radiko ĝi estas eĉ pli malofta. Tial oni atentu, ke vortoj kiel *enda*, *ende* kaj *endi* ne ĉiam kompreniĝas facile, kvankam ili estas tute korektaj.

38.2.13. ER

ER = “tre malgranda parto de tutajo”. ER estas uzata, kiam io konsistas el multaj samspecaj partetoj. Tio, kio staras antaŭ ER, ĉiam montras la tuton, kiun la partetoj konsistigas:

- *sablo* → *sablero* = grajno de sablo
- *neĝo* → *neĝero* = flok(et)o el neĝo
- *ĉeno* → *ĉenero* =unu kunliga parto (ringo) de ĉeno
- *pluvo* → *pluvero* = akvoguto de pluvo
- *mono* → *monero* = peco de metala mono (paperaj monpecoj nomiĝas *monbileto* aŭ *monpapero*)
- *herbo* → *herbero* =unu tigo de herbo
- *fajro* → *fajrero* = tre malgranda (fluganta) brulanta parto (elektran fajron oni nomas ankaŭ *sparko*)
- *kudri* → *kudrero* =unu kompleta tratiro per kudrilo kaj fadeno

Ordinara radiko

- *ero* = malgranda (konsistiga) parto
- *ereto* = malgrandega ero
- *grandaj eroj* → *grandera* = konsistanta el grandaj eroj
- *disaj eroj* → *diseriĝi* = dispartiĝi en multajn disajn erojn

ER, PART kaj PEC

ER montras unu el multaj similaj apenaŭ distingebraj konsistigaj partoj de tuto. Se temas pri diversspecaj aŭ individuecaj partoj, oni ne uzu ER, sed PART: *monoparto* (\approx kontinento), *landparto*, *korpoparto*, *parto de libro*. Se temas pri parto, kiu estas derompita aŭ deširita de tuto, oni uzu PEC: *Mi dis-^{FE,42} ŝiris la leteron kaj disjetis ĝiajn pecetojn en ĉiujn angulojn de la ĉambro.* (PEC havas ankaŭ diversajn aliajn signifojn.)

38.2.14. ESTR

ESTR = “persono kiu gvidas kaj decidas, mastro”. Komparu kun ĈEF (§38.3.2). Tio, kio staras antaŭ ESTR, ĉiam estas la loko, kie la estro decidas, aŭ tio, pri kio la estro decidas:

- *ŝipo* → *ŝipestro* = tiu, kiu decidas sur ŝipo
- *banko* → *bankestro* = tiu, kiu decidas en banko
- *imperio* → *imperiestro* = titolo de gvidanto de imperio
- *provinco* → *provincistro* = gvidanto de provinco
- *grupo* → *grupestro* = gvidanto de grupo
- *urbo* → *urbestro* = persono elektita por gvidi kaj administri urbon
- *orkestro* → *orkestrestro* = persono, kiu gvidas orkestron
- *lernejo* → *lernejestro* = direktisto de lernejo
- *laboro* → *laborestro* = persono, kiu gvidas laboron, labormastro
- *cent* → *centestro* = oficiro super cento da soldatoj

Ordinara radiko

- *estro* = ĉefo kun decida povo
- *estraro* = grupo de personoj, kiuj kune gvidas organizon
- *estrarano* = ano de estraro
- *estri* = esti estro super io, regi kiel estro
- *subestro* = persono, kiu helpas al estro

38.2.15. ET

ET = “(plej) malalta grado, (plej) malgranda speco”. Komparu kun EG (§38.2.9). ET ne ŝanĝas la bazan signifon de vorto, sed nur malgrandigas la signifon:

- *domo* → *domeeto* = (tre) malgranda domo
- *doloro* → *doloreto* = (tre) malforta doloro, irito
- *varma* → *varmeta* = nur iom varma
- *verda* → *verdetra* = malforte verda, dube verda
- *dika* → *diketa* = nur iom dikta

- *bibili* → *babileti* = bibili malmulte
- *pluvi* → *pluveti* = pluvi malforte, pluvi kun malgrandaj gutoj
- *iom* → *iomete* = nur malmulte

Ofte ET-vorto montras specialan signifon:

- *strumpo* → *strumpeto* = mallonga strumpo, kiu kovras nur la piedon kaj la parton tuj super la piedo
- *ridi* → *rideti* = ridi sensone kun fermita bušo
- *manĝi* → *manĝeti* = malmulte kaj senapetite manĝi
- *rafano* → *rafaneto* = speciala malgranda varianto de rafano (speco de legomo)

Alternativoj de ET-vortoj

Kelkaj specialsingifaj ET-vortoj ricevis nekunmetitan alternativon. En iaj okazoj la alternativo fariĝis pli populara. En tiuj okazoj la ET-vorto tendencas perdi la specialan signifon:

- *faleti* = preskaŭ fali pro mispašo → *stumblu*
- *vojeto* = tervojeto en arbaro aŭ kampo → *pado*
- *beleta* = plaĉaspekta → *linda*

Karesa signifo

Iafoje ET montras karesan nuancon:

- *patro* → *patreto* = kara patro, pačjo
- *edzo* → *edzeto* = kara edzo
- *mano* → *maneto* = ĉarme malgranda mano
- *knabino* → *knabineto* = ĉarme malgranda knabino

Ordinara radiko

- *eta* → *malgranda, malintensa*
- *etulo* → *malgranda persono*

Iafoje oni uzas ET prefikseco por montri specialan signifon:

- *burĝo* → *etburĝo* = burĝo, kies burĝeco estas eta (laŭ socia statuso)
- *fingro* → *etfingro* = speco de fingro, kiu estas kutime pli malgranda ol la aliaj fingroj sur la mano
- *akciano* → *etakciano, etakciulo* = iu, kiu posedas relative malmulte da akcioj

Iuj opinias, ke ĉi tia prefikseco uzo de ET estas malkorekta, sed temas fakte pri tute regula uzo de ET kiel ordinara radiko. Prefikseco ET estas preciziga antaŭelemento de kombino (§37.3). Normale oni uzu ET sufikse, sed por iaj specialaj signifoj prefikseca uzo povas esti utila.

38.2.16. ID

ID = “naskito”. Tio, kio staras antaŭ ID, ĉiam montras tion, de kio devenas la naskito.

Bestoj

Normale ID estas uzata ĉe besta vorto. Tiam ID montras nematuran beston, junan naskiton de la koncerna bestospeco:

- *bovo* → *bovido* = nematura bovo
- *koko* → *kokido* = nematura koko
- *hundo* → *hundido* = nematura hundo
- *rano* → *ranido* = nematura rano

Plantoj

Iafoje oni uzas ID por juna planto:

- *arbo* → *arbido* = juna arbo

Homoj

Ĉe homa vorto ID montras infanon, devenulon, sen konsidero de aĝo. Oni tiel uzas ID precipe ĉe titoloj kaj historiaj nomoj:

- *reĝo* → *reĝido* = infano de reĝo
- *grafo* → *grafido* = infano de grafo
- *Karolo* → *Karolido* = dinastio fondita de Karolo la Granda
- *Timuro* → *Timuridoj* = princoj devenintaj de sultano Timuro la Lama
- *Izraelo* → *Izraelido* = deveninto de la homo Izraelo (*Israelano* = ano de la lando Israelo)

Figura uzo

Iafoje ID estas uzata figure ĉe landa aŭ lingva vorto:

- *lando* → *landido* = homo naskita en certa lando, indiĝeno
- *Latino* → *Latinida lingvo* = lingvo, kiu devenas de Latino

Ordinara radiko

- *ido* = juna naskito de besto
- *idaro* = ĉiuj idoj aŭ posteuloj de unu homo (aŭ besto)

38.2.17. IG

IG = “efika, kaŭza aŭ ŝanĝa ago”. Komparu kun IĜ (§38.2.18). Tio, kio staras antaŭ IG, ĉiam montras la rezulton de la ago. IG aperas plej ofte kun verba finaĵo. Ĉiuj IG-verboj estas objektaj. La objekto estas tio, kio estas ŝanĝata. La subjekto estas tio, kio kaŭzas la ŝanĝon. Legu ankaŭ pri frazroloj ĉe IG-verboj en §30.8.

Ecaj radikoj

Oni povas fari IG-verbon el eca radiko (kiu normale estas A-vorto). Tia IG-verbo signifas, ke oni donas tian econ al la objekto:

- *akra* → *akrige* = agi tiel, ke io fariĝas akra
Mi akrigas mian tranĉilon.
- *pala* → *palige* = agi tiel, ke io fariĝas pala
La terura novaĵo paligis ŝin.
- *longa* → *longige* = agi tiel, ke io fariĝas longa
La kunveno devus esti mallonga, sed la multaj demandoj longigos ĝin.
- *pli longa* → *plilongige* = agi tiel, ke io fariĝas pli longa
Ni devis plilongigi nian viziton en Hindujo.

Teorie estas klara diferenco inter *longige* kaj *plilongige*, sed en la praktiko ne ĉiam estas grave, kiun el ili oni uzas. Normale oni uzas preskaŭ nur *mallongige*, ĉar *plimallongige* kaj *malplilongige* estas tro longaj.

Agaj radikoj

Oni povas fari IG-verbon el aga radiko (kiu normale estas verbo). Tia IG-verbo signifas, ke oni kaŭzas, ke iu faras la koncernan agon. La objekto de tia IG-verbo estas tio, kio estus subjekto de la simpla verbo.

Oni povas deiri de senobjekta verbo:

- *sidi* → *sidige* = agi tiel, ke iu komencas sidi
Li sidigis sian infanon sur seĝon.
- *esti* → *estige* = agi tiel, ke iu ekestas
Lia demando estigis longajn diskutojn.

Oni ankaŭ povas deiri de objekta verbo. La objekto de tia IG-verbo estas aŭ la subjekto de la simpla verbo, aŭ la objekto de la simpla verbo:

- *kompreni* → *komprenige* = agi tiel, ke iu komprendas
Mi finfine sukcesis komprenigi lin, ke li devas iri hejmen.
 - *manĝi* → *manĝige* = agi tiel, ke iu manĝas
Mi devas manĝigi mian ĉevalon. = Mi devas doni manĝon al mia ĉevalo.
- Si manĝigis avenon al la ĉevalo.*

Legu pri la elektado de objekto ĉe IG-verboj el agaj radikoj en §30.8.

Alispecaj radikoj

Oni ankaŭ povas fari IG-verbon el radiko, kiu normale estas O-vorto.

Tia IG-verbo povas signifi, ke oni agas tiel, ke la objekto fariĝas tio, kion la radiko montras:

- *edzo* → *edzige* = agi tiel, ke iu fariĝas edzo

*Li **edziggins** sian filon al riĉa fraŭlino.*

Tia IG-verbo ankaŭ povas signifi, ke oni faras la objekton tia kiel la radiko:

- *pinto* → *pinta* → *pintigi* = agi tiel, ke io fariĝas pinta, ke io ekhavas pinton

*Se vi volas skribi, vi devas unue **pintigi** vian krajonon.*

Tia IG-verbo ankaŭ povas signifi, ke oni kaŭzas, ke la objekto faras ian agon, kiu rilatas al la radiko. La ago estas tiu, kiun esprimas la verba formo de la radiko:

- *flamo* → *flami* → *flamigi* = agi tiel, ke io flamas

*Petro **flamigis** la fajron per fortaj blovado.*

Frazetoj

Oni ankaŭ povas fari IG-verbon el frazeto kun rolvorteto:

- *en (la) domo* → *endomigi* = movi en (la) domon

*Kiam komencis pluvi, ŝi rapide **endomigis** la infanojn.*

- *al la bordo* → *albordigi* = movi al la bordo

*La ondoj **albordigis** diversajn rubaĵojn.*

- *en tombo* → *entombigi* = meti en tombon

*Morgaŭ li **entombigos** sian patron.*

- *sen vesto* → *senvestigi* = forpreni la veston de iu

*Janjo estis **senvestigita** kaj endormigita.^{M.13}*

- *sen fortoj* → *senfortigi* = forpreni la fortojn

*La longa malsanado tute **senfortigis** mian patronon.*

La malon de *sen...igi* oni povas teorie esprimi per *kun...igi*, sed tiajn vortojn oni normale ne uzas, ĉar multaj simplaj verboj havas per si mem tian signifon: *maski* = “*kunmaskigi*”, *šargi* = “*kunšargigi*”, *vesti* = “*kunvestigi*”. En tiaj okazoj oni povas kiel alternativon al *sen...igi* uzi la prefikson MAL (§38.3.7) sen IG: *malvesti* = *senvestigi*, *malmaski* = *senmaskigi*, *malšargi* = *senšargigi*. Estas do du specoj de verboj. Unu speco deiras de radiko, kiun oni rekte verbigas (*maski*, *šargi*, *vesti*). Tian verbon oni povas poste maligi per MAL (*malmaski*, *malšargi*, *malvesti*). Alia speco deiras de frazeto, de kiu oni faras IG-verbon: *sen vesto* → *senvestigi* (*kun vesto* → “*kunvestigi*”), *sen šargo* → *senšargigi* (*kun šargo* → “*kunšargigi*”). Ne eblas do diri ekz. **senvesti**, nek **malvestigi**. Tiaj vortoj konfuzas la du manierojn formi tiajn verbojn.

Senfortigi estas pli-malpli samsignifa kiel *malfortigi*. La malo de *senfortigi* estas teorie “*kunfortigi*”, sed tio estas senbezone peza vorto. Anstataue oni diras simple *fortigi*. Estas ankaŭ ĉi tie du specoj de verboj. Unu speco deiras de simpla A-vorto: *forta* → *fortigi* → *malfortigi*. La alia speco deiras de frazeto: *sen fortoj* → *senfortigi* (*kun fortoj* → “*kunfortigi*”). La simpla verbo *forti* signifas “estti forta”. *Malforti* = “estti malforta”.

Oni ne konfuzu IG-verbojn faritajn el rolvorteta frazeto (*endomigi, senvestigi* k.s.), kun IG-verboj, al kiuj oni poste aldonis precizigan prefiksecan rolvorteton: *ordigi* = “meti en ordon” → *kunordigi* = “meti en ordon kun io alia”. *La generaloj kunordigis siajn militplanojn.* *Kunordigi* ne devenas de *kun ordo*. *Kun* ne rilatas al *ordo* sed al “io alia”. Legu pli pri la diferenco inter prefiksecaj rolvortetoj en kombinoj kaj en frazetvortoj en §38.4.2.

Vortetoj kaj afiksoj

Oni ankaŭ povas fari IG-verbon el vorteto aŭ el afikso:

- *for* → *forigi* = formovi, forpreni, forviŝi, forskrapi

Per forta lesivo si sukcesis forigi la nigrajn makulojn.

- *al* → *aligi* = aldoni, almeti

Ili baldaŭ discipline aligos siajn fortojn al tiu komuna granda armeo.^{OV.448}

- *trans* → *transigi* = movi al transa flanko, transdoni, transturni

La pramo transigis nin al la kontraŭa bordo.

- *tro* → *troigi* = agi tiel, ke io estas aŭ ŝajnas troa (= tro granda, tro multa, tro grava)

Alkoholtrinkadon oni ne troigu. Li troigis la rakonton tiom, ke neniu kredis lin.

- *kun* → *kunigi* = agi tiel, ke io fariĝas kuna; DIS → *disigi* = agi tiel, ke io fariĝas disa

Malfeliĉo ofte kunigas la homojn, kaj feliĉo ofte disigas ilin.^{FE.42}

Ĉu uzi IG aŭ ne?

Kiam la radiko estas nek eca, nek aga, oni povas ofte heziti, ĉu uzi simplan sensufiksan verbon, aŭ verbon kun la sufikso IG.

Ofte la lingva tradicio donis al simpla verbo IG-ecan signifon:

- *fino* = la lasta parto de io → *fini* = kaŭzi ke io havu finon, meti finon al io

Mi finos mian vivon per morto.^{RZ.89} Ne *...*finigos...**, kio signifus, ke oni igas iun alian fari la agon fini. *Fini* similas al *ĉesigi*. *Finigi* do similas al *ĉesigigi*.

- *konfuzo* = malordego → *konfuzi* = krei malordegon, fari malordega

Malsano konfuzas la cerbon.^{RT.124} Ne *...*konfuzigas...**, kio signifus, ke la malsano igas ion alian fari la agon konfuzi. *Konfuzi* ≈ *senordigi*. *Konfuzigi* ≈ *senordigigi*.

- *masko* → *maski* = surmeti maskon, kaŝi per masko

Si maskis sin por ke li ne rekonu sin. Ne *...*maskigis...**. *Maskigi* signifas “igi iun alian maski” aŭ eble “fari maskon el io”.

Iafoje la tradicio elektis uzi nur formon kun IG:

- *grupo* → *grupigi* = kunigi en grupo(j)n, starigi en grupo(j)n

La lernantoj estas grupigitaj po dek. (La verbo *grupi* estas apenaŭ uzata, sed povus signifi “stari en grupo” aŭ simile.)

- *bildo* → *bildigi* = fari bildon de io, prezenti bilde

Ili ne povis bildigi al si la teruran okazajon. (La verbo *bildi* ne estas uzata.)

Iafoje la tradicio donis malsaman signifon al la simpla formo kaj la IG-formo, sed ambaŭ signifoj estas IG-eca:

- *koloro* → *kolori* = doni al io sian koloron, esti tio kio donas koloron al io

La rizo estas orangokolora, ĉar safrano koloras ĝin.

- *koloro* → *kolorigi* = agi tiel, ke io fariĝas kolora

Mi kolorigis la rizon per safrano.

- *limo* → *limi* = esti limo de io, formi limon de io, troviĝi ĉe la limo de io

Meksiko limas norde Usonon kaj sude Gvatemalon kaj Belizon.

- *limo* → *limigi* = meti limo(j)n al io, kaŭzi ke io havu limo(j)n

Ni devas limigi niajn elspezojn, ĉar niaj financoj rimedojoj estas limigitaj.

Oni tamen ne povas postuli, ke ĉiuj ĉiam sekvu tiujn ĉi delikatajn distingojn. Oni devas almenaŭ toleri, se iu iafoje intermixas *kolori* kaj *kolorigi*, aŭ *limi* kaj *limigi*. La distingoj ankaŭ ne ĉiam ekzistis. Zamenhof uzis kaj *limi* kaj *limigi* por la nuna *limigi*.

Iafoje la simpla formo havas signifon, kiu ne estas IG-eca:

- *lumo* → *lumi* = eljeti lumradiojn

La steloj lumis hele.^{FA3.111} (Ekzistas ankaŭ la verbo *prilumi* [§38.4.2] kun iom alia signifo.)

- *lumo* → *lumigi* = fari tiel ke io lumu, fari luma

Karlo lumigis la lampon.

Iafoje ambaŭ formoj havas la saman signifon:

- *ordo* → *ordi* aŭ *ordigi* = krei ordon, meti en orden, fari orda

La ideoj kun siaj signoj estas orditaj laŭ specoj.^{FK.243}

Tuj ordigu bone tiun ĉambron por la gasto.^{RZ.40}

Nuntempe oni ĝenerale preferas la formon *ordigi*, sed *ordi* estas same logika. Oni komparu kun *konfuzi*: *konfuzo* ≈ *malordo*, *konfuzi* ≈ *malord(ig)i*.

Ofte oni aldonas superfluan IG al verbo, kiu normale ne havas ĝin. Tio povas esti tolerata, precipe se el tio rezultas plia klareco, sed normale oni uzu la tradiciajn formojn. Ne ĉiam la formoj estas tamen tute stabilaj. En iuj okazoj la IG-sufikso eble ne estas nepra, ĉar la simpla formo apenaŭ havas ian alian signifon. Tiam oni eble estonte ekuzos la pli mallongan formon sen IG. Ofte ambaŭ formoj povas esti uzataj paralele sen signifodiferenco: *loki/lokigi*, *arkivi/arkivigi*, *listi/listigi*.

La verbo *igi*

El la sufikso IG oni povas fari la memstaran verbon *igi* (§31.5).

IG kun ne-verba finaĵo

IG kutime aperas kun verba finaĵo, sed povas ankaŭ havi O-finaĵon, A-finaĵon aŭ E-finaĵon. Tiaj formoj montras la saman agan signifon kiel la verba formo: *akrigo* = “la ago akrigi”, *akriga* = “rilata al la ago akrigi, akriganta”, *sidigo* = “la ago sidigi”, *sidige* = “rilate al la ago sidigi, sidigante”, *edzigo* = “la ago edzigi”, *edziga* = “rilata al la ago edzigi”.

38.2.18. IĜ

IĜ = “transiro al nova stato, al nova loko, al nova ago”. Komparu kun IG (§38.2.17). Tio, kio staras antaŭ IĜ, ĉiam montras la rezulton de la transiro. IĜ aperas plej ofte kun verba finaĵo. La subjekto de la verbo estas tio, kio estas ŝangata. IĜ-verbo ne povas havi objekton. Legu ankaŭ pri frazroloj ĉe IĜ-verboj en §30.9.

Ecaj radikoj

Oni povas fari IĜ-verbon el eca radiko (kiu normale estas A-vorto). Tia IĜ-verbo signifas, ke la subjekto ricevas tian econ:

- *pala* → *paliĝi* = fariĝi pala

Li paliĝis pro la ŝoko.

- *akra* → *akriĝi* = fariĝi akra

La ekonomia krizo acriĝis.

- *longa* → *longiĝi* = fariĝi longa

La tagoj longiĝas, printempo alvenas.

- *pli longa* → *plilongiĝi* = fariĝi pli longa

Li asertas, ke post la vizito al la miraklisto lia kruro plilongiĝis.

Agaj radikoj

Oni povas fari IĜ-verbon el aga radiko (kiu normale estas verbo). Estas granda diferenco inter IĜ-verbo farita el senobjekta verbo, kaj IĜ-verbo el objekta verbo.

IĜ-verbo farita el senobjekta verbo montras transiron al la koncerna ago. IĜ ĉe tia verbo estas do preskaŭ egala al la prefikso EK (§38.3.4). Iafoje tiaj ĉi IĜ-verboj montras la nuancon, ke la ago okazas per si mem, aŭ ke la ago okazas senvole:

- *sidi* → *sidiĝi* = komenci sidi, eksidi

Li sidiĝis en la sofo.

- *esti* → *estiĝi* = komenci esti, ekesti

Estiĝis kverelo inter ili.

- *morti* → *mortiĝi* = fariĝi morta (senvole)

Mia onklo ne mortis per natura morto, sed li tamen ne mortigis sin mem kaj ankaŭ estis mortigita de neni; unu tagon, promenante apud la reloj de fervojo, li falis sub la radojn de veturanta vagonaro kaj mortigis.^{FE.39} Jam simpla morti montras transiron (de vivo al morto). Ĉi tie IĜ montras, ke la morto okazis senvole, akcidente.

Oni ankaŭ povas fari IĜ-verbon el la objekta verbo. En tia IĜ-verbo IĜ ne montras transiran signifon. IĜ tie nur servas por fari la verbon senobjekta, por ŝangi la frazrolojn. Se IĜ-verbo el la objekta verbo ja havas transiran signifon, tiu transira signifo troviĝas jam en la origina objekta verbo. La subjekto de IĜ-verbo farita el la objekta verbo estas la objekto de la simpla verbo:

- *malfermi* → *malfermiĝi* = iĝi malfermita, esti malfermata (per si mem)

La knabo malfermis la pordon.

La pordo brue malfermiĝis.^{M.27}

- *turni* → *turniĝi* = iĝi turnita, esti turnata (per si mem)

La knabo turnis sian kapon.

La tero turniĝas ĉirkaŭ sia akso.

- *vendi* → *vendigi* = iĝi vendita, esti vendata (per si mem)

Si vendis sian aŭton.

Tiu ĉi aŭtoj vendiĝas tre bone.

- *kolekti* → *kolektigi* = iĝi kolektita, kuniĝi, esti kolektata (per si mem)

La pentraĵoj kolektis ĉirkaŭ si amason da admirantoj.

La larmoj kolektiĝis en ŝiaj okuloj.^{BV.77}

- *ruli* → *ruligi* = moviĝi per rulado, esti rulata (per si mem)

Kiu rulas ŝtonon, al tiu ĝi revenos.

Ili rulis sian ĉaron.

La vinberojo elpremitre ruligadis sur la teron.^{FA4.185}

La veturilo [...] ruligis tre rapide.^{M.212}

- *detrui* = kaŭzi, ke io fariĝas malkonstruita aŭ finita → *detruigi* = fariĝi detruita, esti detruata (per si mem)

La bombo detruis la domon.

Ĉiuj miaj planoj detruigis, kiam mi provis ilin en praktiko.

Legu pri la frazroloj ĉe IĜ-verboj el la agaj radikoj en §30.9.

IĜ-verboj kaj pasivaj verboj

IĜ-verbo farita el la objekta verbo ofte similas al pasiva verbo (§29). La diferenco estas, ke IĜ-verbo montras, ke la ago okazas pli-malpli per si mem, aŭ ke oni ne interesigas pri eventuala kaŭzanto de la ago:

- *Li estis naskita en Januaro.* Normala pasiva frazo. Oni atentas precipe la agon, kiu plenumiĝis kun rezulto (pro la IT-formo). Ja ekzistas aganto aŭ

kaŭzanto, sed oni ne mencias ĝin. Oni povus aldoni la patrion en la formo de *de*-komplemento: *Si estas naskita de saĝulino.*

- *Li naskiĝis en Januaro.* Li fariĝis naskita. Pli da atento al la naskato, la infano, ol al la naskanto, la patrino, kiu apenaŭ povas aperi en tia ĉi frazo.
- *Li estas nomata Petro.* Normala pasiva frazo. ≈ *Oni nomas lin Petro.*
- *Li nomiĝas Petro.* Petro estas lia nomo, sendepende de tio, ĉu homoj uzas la nomon aŭ ne.
- *Tiu libro estas legata de multaj homoj.* Normala pasivo. ≈ *Multaj homoj legas tiun libron.*
- *Tiu libro legiĝas facile.* Efektivaj legantoj ne gravas. ≈ *Tiu libro estas facile legebla.*

Komenciĝi, finiĝi

En multaj lingvoj oni uzas unu saman verbon por *komenci* kaj *komenciĝi*, kaj unu saman por *fini* kaj *finiĝi*. En Esperanto oni devas distingi:

- *komenci* = kaŭzi komencon. *Komenci* estas uzata kun ordinara objekto aŭ kun I-verba objekto. La objekto estas tio, pri kies komenco temas. La subjekto de *komenci* plej ofte estas persono:

La instruisto komencis la lecionon.

Li komencas instrui.

Komencis pluvi.

- *komenciĝi* = eniri en komencan fazon (per si mem). La subjekto de *komenciĝi* estas tio, pri kies komenco temas. Tio preskaŭ ĉiam estas okazaĵo:

La leciono komenciĝis.

La koncerto komenciĝas.

Komenciĝos nova epoko.

- *fini* = kaŭzi finon. *Fini* estas uzata kun ordinara objekto aŭ kun I-verba objekto. La objekto estas tio, pri kies fino temas. La subjekto de *fini* estas preskaŭ ĉiam persono:

La preleganto finis sian paroladon.

Li baldaŭ finos paroli.

- *finiĝi* = eniri en finan fazon, atingi sian finon (per si mem). La subjekto de *finiĝi* estas tio, pri kies fino temas. Tio preskaŭ ĉiam estas okazaĵo:

La prelego finiĝis.

La danco finiĝas.

Finiĝos ankoraŭ unu tago.

Ne diru do: **La leciono finis.** **Kiam komencos la koncerto?** Se oni aŭdas tian frazon, oni volas scii, kion la leciono finis, kaj kion la koncerto

komencos. Diru: *La leciono finiĝis. Kiam komenciĝos la koncerto?* Temas ja pri okazaĵoj, kaj okazaĵoj normale komenciĝas kaj finiĝas.

Iafoje tamen okazaĵo povas kaŭzi, ke alia afero komenciĝas aŭ finiĝas: *La unua mondmallito komencis novan epokon en la homa historio.* La subjekto ja estas okazaĵo, sed temas pri la komenco de la objekto, la nova epoko.

Legu ankaŭ pri *komenci, fini, daŭrigi* kaj *ĉesi* en §31.8, kaj pri *detrui/detruiĝi, ruli/ruligi, trovi/troviĝi, movi/moviĝi* en §30.9.

Alispecaj radikoj

Oni ankaŭ povas fari IĜ-verbon el radiko, kiu normale estas O-vorto. Tia IĜ-verbo povas signifi, ke la subjekto fariĝas ĝuste tio, kion la radiko montras, aŭ ke ĝi fariĝas simila al la radiko, aŭ ke okazas al ĝi ia ago karakterizata de la radiko:

- *edzino* → *edziniĝi* = fariĝi ies edzino
Ŝi edziniĝis kun sia kuzo.^{FE.39}
- *tago* → *tagiĝi* = fariĝi tago
Nun baldaŭ tagiĝos. Ĉu vi ne vidas la lumon ĉe la horizonto?
- *pinto* → *pinta* → *pintiĝi* = fariĝi pinta, ekhavi (akran) pinton
Malgraŭ liaj penoj la krajono ne pintiĝas.
- *flamo* → *flami* → *flamiĝi* = komenci flami
Ligno fendita facile flamiĝas.^{PE.1339}

Frazetoj

Oni ankaŭ povas fari IĜ-verbon el frazeto kun rolvorteto. La preciza signifo dependas de la rolvorteto. Se ekz. la rolvorteto estas loka aŭ mova, IĜ signifas “moviĝi, iri, translokiĝi”:

- *en domo* → *endomiĝi* = veni en domon
Kiam la fulmotondro komenciĝis, ni tuj endomiĝis.
- *al bordo* → *albordiĝi* = veni al bordo
Pro la ŝormo la ŝipeto ne sukcesis albordiĝi.
- *sen vesto* → *senvestiĝi* = fariĝi nuda, forpreni sian veston
Senhonte mi senvestiĝis antau ili.
- *sen fortoj* → *senfortiĝi* = perdi siajn fortojn
Li senfortiĝis pro soifo.
- *en (la) lito* → *enlitiĝi* = kuŝiĝi en (la) lito; *el (la) lito* → *ellitiĝi* = leviĝi el (la) lito
Vespere mi enlitiĝas malfrue, sed mi tamen frue ellitiĝas en la mateno.

Vortetoj kaj afiksoj

Oni povas ankaŭ fari IĜ-verbon el vorteto aŭ el afikso:

- *al* → *aliĝi* = aldoniĝi, aniĝi, anigi sin, anonci sian partoprenon

Al lia antaŭa embaraso aliĝis nun iom da konfuzo.^{M.179} Ĉu vi jam aliĝis al la kongreso?

- *sen* → *seniĝi* = fariĝi sena je io, liberiĝi de io
Mi ne plu eltenas ilin, ni devas seniĝi je ili.
- *kun* → *kuniĝi* = fariĝi kuna, kolektiĝi, amasiĝi
La laboristoj kuniĝas ĉiun dimanĉon en la popola domo.
- *AR* → *ariĝi* = fariĝi aro, kuniĝi are
Sur mia skribotabulo daŭre ariĝas paperoj en plena konfuzo.

La verbo *iĝi*

El la sufikso IĜ oni povas fari la memstaran verbon *iĝi* (§31.2).

IĜ kun ne-verba finaĵo

IĜ kutime aperas kun verba finaĵo, sed povas ankaŭ havi O-finaĵon, A-finaĵon aŭ E-finaĵon. Tiaj formoj montras la saman agan signifon kiel la verba formo: *akriĝo* = “la ago acriĝi”, *akriĝa* = “rilata al la ago acriĝi, acriĝanta”, *sidiĝo* = “la ago sidiĝi”, *sidiĝe* = “rilate al la ago sidiĝi, sidiĝante”, *edziĝo* = “la ago edziĝi”, *edziĝa* = “rilata al la ago edziĝi”, *unuigo* = “la ago unuiĝi”.

Iafoje IĜ-vorto kun O-finaĵo ankaŭ povas montri rezulton de transira ago: *Unuiĝo Franca por Esperanto* (nomo de asocio) / *Post la buboj iris iom malpli rapide diversaj senlaboruloj, por kiuj ĉia homa amasiĝo prezentas distraĵon.*^{M.210} Dio nomis la sekajon Tero, kaj la kolektiĝojn de la akvo Li nomis Maroj.

38.2.19. IL

IL = “instrumento, aparato, rimedo”. Tio, kio staras antaŭ IL, ricevas agan signifon. La aga signifo estas tiu, kiun la radiko havas kun verba finaĵo (§37.2.4). IL-vortoj do (normale) devenas de verboj.

Permane uzebla instrumento

Plej ofte IL montras instrumenton, kiun oni povas uzi permane. Temas ĉiam pri instrumento speciala por la koncerna ago:

- *haki* → *hakilo* = instrumento por haki
- *segi* → *segilo* = instrumento por segi
- *fosi* → *fosilo* = instrumento por fosi
- *fajfi* → *fajfilo* = instrumento por fajfi
- *kudri* → *kudrilo* = pinta instrumenteto por kudri
- *tondi* → *tondilo* = instrumento por tondi (kiu konsistas el du klingoj)
- *šlosi* → *šlosilo* = instrumento, kiun oni turnas en seruro por ŝlosi aŭ mal-ŝlosi
- *pintigi* → *pintigilo* = instrumento por pintigi (ekz. krajonom)

- *manĝi* → *manĝilo* = instrumento por manĝi (telero, kulero, tranĉilo, forko, manĝbastoneto, glaso aŭ simile)
 - *linio* → *linii* → *liniilo* = instrumento, kiu helpas en desegnado de linioj
 - *butero* → *buteri* → *buterilo* = tranĉileto por ŝmiri buteron sur ekz. panon
- Iafoje temas pri instrumento, kiu mem faras la agon:
- *sonori* → *sonorilo* = instrumento, kiu sonoras (uzanto de sonorilo ne sonoras, sed sonorigas)

Granda aparato

IL povas ankaŭ montri pli grandan aŭ pli komplikan aparaton:

- *presi* → *presilo* = mašino por presado de libroj, gazetoj k.t.p.
- *komuniki* → *komunikilo* = helpilo por komunikado (telefono, radio, televideo, gazeto k.t.p.)
- *komputi* → *komputilo* = (elektronika) aparato por prilabori informojn kaj fari tre rapidajn kalkulojn
- *amplifi* → *amplifilo* = aparato por elektre plifortigi ekz. sonojn
- *fotokopio* → *fotokopii* → *fotokopiilo* = aparato por fari fotokopiojn

Aliaj aferoj

IL povas ankaŭ montri paperaĵon, substancojn, abstraktan rimedon, komputilan programon, aŭ ion ajn, kio servas por certa ago:

- *aboni* → *abonilo* = papero, per kiu eblas aboni ion
- *aliĝi* → *aliĝilo* = papero, per kiu eblas aliĝi al io (ekz. kongreso)
- *kuraci* → *kuracilo* = io ajn, kio servas por kuraci (ekz. medikamento)
- *solfi* → *solvilo* = substanco per kiu oni solvas alian substancen, io per kio eblas solvi problemon
- *preventi* → *preventilo* = io, per kio eblas preventi malsanon aŭ gravediĝon (medikamento, kondomo k.t.p.)
- *kompili* → *kompililo* = komputila programo, kiu kompilas aliajn programojn
- *koloro* → *kolori* → *kolorilo* = substanco kiu servas por doni sian koloron al io, organika farbo

Alternativoj

La sufikso IL havas tre ĝeneralan signifon. Por esprimi sin pli ekzakte oni povas fari kunmetajojn kun aliaj radikoj, ekz.: *presmašino*, *presaparato*, *segmašino*, *transportaparato*, *vendaŭtomato*, *fermoplato*, *kovrotuko*, *solvosubstanco*, *kompilprogramo*. Sed ofte taŭgas simpla IL-formo. Vidu ankaŭ ATOR (§39.1.6).

Subkomprenata ago

En iuj malmultaj IL-vortoj la aga elemento estas subkomprenata. Tio, kio staras antaŭ IL, ne mem montras agon, sed ekz. rezulton de ago:

- *fajro* → *fajrilo*^{FAI.1.1-7} = ilo por fari fajron (ne “ilo por fajri”)
- *rekto* → *rektilo* = instrumento por desegni rektajn liniojn (ne “ilo por rekti”)
- *angulo* → *angulilo* = instrumento por difini aŭ desegni angulojn (ne “ilo por anguli”)
- *disko* → *diskilo* = aparato, kiu legas (komputilan) diskon kaj skribas sur ĝi (ne “ilo por diskī”)

Oni povas diri, ke tiaj vortoj estas mallongigoj de ekz. *fajrigilo*, *anguldesegnilo*, *rektofarilo*, *diskoturnilo* aŭ simile. Oni estu tre ŝparema pri tiaj IL-vortoj por ne riski konfuzon. Oni ekz. ne uzu *buterilo* en la signifo “ilo por fari buteron”, ĉar oni normale komprenas ĝin kiel “ilo por buteri (surŝmiri buteron)”. Oni uzu *buterigilo*. Normale oni faru IL-vortojn nur el verboj.

Ne ĉiuj iloj havas IL-sufikson

Ekzistas multaj simplaj radikoj, kiuj estas nomo de ia instrumento aŭ simile. Al tia vorto oni ne aldonu IL. Tiaj vortoj estas ekz. manĝiloj kiel *kulero*, *forko* kaj *glaso*, pafiloj kiel *revolvero*, *kanono* kaj *fusilo* (nekunmetita!), transportiloj kiel *aŭto*, *buso* kaj *biciklo*, kaj muzikiloj kiel *gitaro*, *piano* kaj *fluto*, kaj ankoraŭ multaj diversaj ĉiutagaj iloj kiel *martelo*, *broso*, *peniko*, *krajono*, *lupeo*, *serpo* k.t.p.

Pri la radiko ARM regas konfuzo. La O-formo estas preskaŭ neniam uzata, sed Zamenhof iam uzis ĝin kun la signifo “batalilo”: *Ne servas larmo anstataŭ armo*.^{PE.1739} Normale oni uzas la formon *armilo*. La verboformo *armi* tamen signifas “provizi per bataliloj”, kaj *armilo* do devus signifi ne “batalilo”, sed “ilo por provizi per bataliloj”. Se oni uzus ĉiam *armo* anstataŭ *armilo*, ĉiuj vortformoj fariĝus tute logikaj, sed *armilo* estas forte enradikiĝinta.

El la nekunmetita vorto *aviadi* (= “flugi per aparato pli peza ol aero”) oni faris la vorton *aviadilo* (= “tia flugmašino”). Nuntempe kelkaj uzas anstataŭ la nekunmetitan vorton *avio*. El ĝi oni povas fari la verbon *avii* kaj la agvorton *aviado*. Sed ankoraŭ *aviadilo* estas la normala formo. Aliaj simil-signifaj vortoj estas *flugmašino* (= “cia aparato por flugi”) kaj *aeroplano* (la plej ofta speco de avio).

Ordinara radiko

- *ilo* = instrumento, rimedo
- *ilaro* = kolekto de laboriloj
- *ilujo* = ujo por ilo(j)

38.2.20. IN

IN = “la naskopova sekso”. La sufikson IN oni povas uzi nur ĉe io, kio povas havi sekson, nome homo aŭ besto. IN ne ŝanĝas la bazan signifon de la vorto, sed nur aldonas in-seksan signifon (kaj forprenas eventualan virseksan signifon).

Note: Oni do ne uzas vortojn kiel **belino**, **virgino** k.s., ĉar *belo* kaj *virgo* estas ecoj, kaj ecoj ne povas havi sekson. Oni devas unue krei la vortojn *belulo* kaj *virgulo*, kiuj montras ion, kio povas havi sekson. El tiuj vortoj oni poste faras *belulino* kaj *virgulino*. Nur en poezio k.s. oni povas renkonti vortojn kiel **virgino**.

Legu ankaŭ pri sekса signifo de O-vortoj en §4.2, kaj pri IN en propraj nomoj en §35.3.

IN ĉe neŭtraj vortoj

Oni povas aldoni IN al vorto, kiu estas sekse neŭtra. La vorto tiam ekhavas in-seksan signifon:

- *homo* → *homino* = ina homo
- *aŭtoro* → *aŭtorino* = ina aŭtoro
- *agento* → *agentino* = ina agento
- *pasaĝero* → *pasaĝerino* = ina pasaĝero
- *estro* → *estrino* = ina estro
- *besto* → *bestino* = ina besto
- *simio* → *simiino* = ina simio
- *muso* → *musino* = ina muso
- *mortinto* → *mortintino* = mortinta virino

Ĉe neŭtra vorto oni povas montri viran sekson per la radiko VIR uzata prefiksece aŭ A-vorte (§38.4.1).

IN ĉe viraj vortoj

Oni povas aldoni IN al vorto, kiu havas viran signifon. La vorto tiam ekhavas anstataŭe in-seksan signifon:

- *patro* → *patrino* = homino, kiu naskis infanon
- *viro* → *virino* = plenkreska homino
- *knabo* → *knabino* = junia homino
- *onklo* → *onklino* = fratino de patro aŭ patrino
- *avo* → *avino* = patrino de patro aŭ patrino
- *fraŭlo* → *fraŭlino* = needziniĝinta virino
- *reĝo* → *reĝino* = virino kiu regas same kiel reĝo, edzino de reĝo

Inaj radikoj

Ekzistas kelkaj vortoj, kiuj en si mem estas in-seksaj: *damo*, *nimfo*, *matrono*, *putino* (nekunmetita!), *furio*, *gejšo*, *femalo* k.a. Al tia vorto oni ne aldonu IN.

Figura uzo

Iafoje oni faras figurajn IN-vortojn, kiuj montras aferon, kiun oni prezentas kvazaŭ inon:

- *jambo* → *jambino* = speco de verso, kies ritmon oni tradicie kaj figure nomas ina
- *šraŭbo* → *šraŭbino* = trueto, en kiun oni metas šraŭbon (oni teorie devus diri *šraŭbingo* [§38.2.22], sed tiu vorto havas iom alian signifon)

Ordinara radiko

- *ino* = ina besto (aŭ homo)
- *ina* = tia kiel ino, rilata al ino k.s.
- *ineto* = malgranda ina besto (aŭ homo)
- *investaĵo* = vestaĵo por virino, virina vestaĵo
- *malino* = vira besto aŭ homo (iafoje uzata ŝerce anstataŭ *viro*, sed ankaŭ serioze, kiam oni volas inkluzivi virhomojn de ĉiuj aĝoj)

Šajnafikso

Apud *heroino* = “ina heroo”, kaj *urino* = “ina uro”, ekzistas la nekunmetitaj vortoj *heroino* (drogo) kaj *urino* (likvo), en kiuj “in” estas ŝajnsufikso. Ekzistas ankoraŭ multaj tiaj vortoj kun ŝajna IN-sufikso: *kombino, margarino, mašino, medicino, origino, parafino, rutino, tamburino, turbino, Berlino, Kalvino* k.a. En iuj okazoj oni evitis ŝajnan IN-sufikson uzante “en” anstataŭ “in”: *azeno, delfeno, ermeno, frakseno, jasmeno, rosmareno, rubeno, sukreno, tendeno, plateno* k.a.

Nota: Apud la Fundamenta *plateno*^{UV}, certa metalo, ekzistas dekomence ankaŭ la formo *platinio*^{UL}_{FK²³³} kun la sama signifo. Ambaŭ estas tute bonaj vortoj. Ekzistas ankaŭ tute alia *platino*, speco de tabulo uzata en presado, sed tiu vorto estas evitinda. Oni uzu *plateto* aŭ simile pri tiaj aferoj.

Ekzistas ankaŭ tre multaj vortoj, kiuj havas “in” kiel ŝajnprefikson. La historia signifo de tiaj “in” estas ofte *en* aŭ *MAL*: *inaŭguri, incizi, indukti, infiltri, influi, indiferenta, individuo, inerta, infinito, inklino* k.a.

38.2.21. IND

IND = “meritas aŭ valoras esti farata”. Komparu kun EBL (§38.2.7) kaj END (§38.2.12). Tio, kio staras antaŭ IND, ĉiam ricevas agan kaj pasivan signifon. La aga signifo estas tiu, kiun la radiko havas kun verba finaĵo (§37.2.4). IND-vortoj do ĉiam devenas de verboj. Oni povas uzi IND nur ĉe objektaj verboj:

- *ami* → *aminda* = tia ke ĝi meritas esti amata
- *legi* → *leginda* = tia, ke ĝi valoras esti legata
- *vidi* → *vidinda* = tiel bela aŭ bona, ke ĝi valoras esti vidata
- *fidi* → *fidinda* = tia, ke ĝi meritas esti fidata
- *miri* → *mirinda* = tiel eksterordinara, ke oni miru ĝin (= pri ĝi)

- *ridi* → *ridinda* = tia, ke ĝi meritas, ke oni ridu ĝin (= pri ĝi)
- *plori* → *plorinde* = tiel (malbone), ke oni devus plori
- *bedaŭri* → *bedaŭrinde* = tiel (malbone), ke ĝi meritas bedaŭron

IND ≈ END

Komence la sufikso END (§38.2.12) ne ekzistis, kaj oni uzis IND ankaŭ kun la signifo de END (“devas esti farata”). Tiu uzo de IND ne estas tute malaperinta:

- *ne pardoni* → *nepardoninda* = tia ke oni devas ne pardoni ĝin, nepardonenda
- *kaši* → *kašinda* = tia ke ĝi meritas aŭ eĉ devas esti kaŝata, kaŝenda
- *konsideri* → *konsiderinda* = tia ke ĝi meritas esti konsiderata, tia ke oni ne povas ne konsideri ĝin pro ĝia forto, amplekso k.s.
- *Konstrui sur ĝi [la diletanteco] sian ekzistadon fizikan [...] estas nefareble kaj nefarinde.*^{M.74} = ...ne devas esti farate.

Ordinara radiko

- *inda* = merita, valora
- *indo* = merito, valoro
- *indigi* = fari inda
- *prezoinda* = inda je sia prezo, sufice valora por sia prezo

La vorto *prezoinda* ne sekvas la regulon, ke antaŭ IND la radiko ĉiam havu agan kaj pasivan signifon. La ligfinaĵo O montras, ke IND estas uzata kiel ordinara radiko (normale afikso ne havas ligfinaĵon). Tia uzado de ligfinaĵo estas tamen malofta kaj eksperimenta. Oni ankaŭ povas uzi dividostrekon por montri, ke IND estas uzata kiel ordinara radiko: *prez-inda*. Elparole oni tiam normale uzas kromakcenton (§2.2) je PREZ.

38.2.22. ING

ING = “tenilo, en kiun oni (parte) metas ion”. Komparu kun UJ (§38.2.29). Tio, kio staras antaŭ ING, normale estas tio, kion oni parte enmetas en la ingon:

- *glavo* → *glavingo* = tubeca objekto, en kiun oni metas la klingon de glavo
 - *cigaro* → *cigaringo* = tubeto, en kiu oni tenas cigaron por fumi ĝin
 - *šraŭbo* → *šraŭbingo* = ringo, en kiun oni ŝraŭbas ŝraŭbon
 - *ovo* → *ovingo* = vazeto, en kiun oni metas ovon por ĝin manĝi
 - *piedo* → *piedingo* = ringo, en kiun oni metas piedon por surĉevaliĝi kaj rajdi
 - *fingro* → *fingringo* = fingropinta protekta ĉapo uzata dum kudrado
- Iafoje la elemento antaŭ ING ne estas tio, kion oni enmetas en la ingon:

- *pendi* → *pendingo* = pendumilo, aparato por ekzekuti homon per pendumo. Oni povus diri, ke *pendingo* estas mallongigo de *pendumatingo* (*pendumato* = “homo, kiun oni pendumas”). Normale oni tamen diras *pendumilo*.

Ordinara radiko

- *ingo* = glavingo, ia ajn tenilo kiu parte kovras ion
- *ingi, eningigi* = enmeti en ingon
- *malingi, elingigi* = eligi el ingo

38.2.23. ISM

ISM = “doktrino, movado, sistemo, agmaniero” k.s. Iafoje ISM-vorto ankaŭ montras unuopan ekzemplon de ia specia agmaniero. La signifo de ISM treege varias, kaj tre dependas de tio, post kio ĝi staras. (La sufikso ISM estis oficialigita en 1919 en la *Dua Oficiala Aldono al Universala Vortaro*.)

Legu pri paraj “ist”-vortoj kaj “ism”-vortoj en §38.2.24.

Persona nomo

ISM povas stari post propra nomo de persono:

- *Budho* → *Budhismo* = la religio fondita de Budho
- *Stalino* → *Stalinismo* = la politikaj ideoj de Stalino

Adepto

ISM povas stari post vorto por adepto de fama persono:

- *Kristano* → *Kristanismo* = la religio de la Kristanoj, la religio de Kristo
- *Konfuceano* → *Konfuceanism* = la filozofio de la Konfuceanoj, la filozofio de Konfuceo

En tiaj vortoj AN (§38.2.4) estas superflua (sed ne mallogika). Oni uzas ĝin pro influo de nacilingvaj vortoj.

Temo, karakterizaĵo

ISM povas stari post temo aŭ karakterizaĵo de la sistemo, doktrino k.t.p.:

- *kolonio* → *koloniismo* = ekspluatado de kolonioj fare de forta ŝtato
- *spiritu* → *spiritismo* = kredo, ke eblas kontakti spiritojn de mortintoj
- *vegetara* → *vegetarismo* = sistema nemanĝado de viando
- *komuna* → *komunismo* = politika sistemo bazita sur komuna posedado
- *kapitalo* → *kapitalismo* = ekonomia sistemo de privata kapitalposedo
- *kubo* → *kubismo* = stilo de pentrado, kiu uzas kubecajn figurojn
- *alkoholo* → *alkoholismo* = malsana dependeco de alkoholo
- *plumbo* → *plumbismo* = malsano pro veneniĝo de plumbo
- *internacia* → *internaciismo* = sistema strebado al internacia kunlaboro

- *nova* → *novismo* = tendenco ĉiam voli krei ion novan
- ...*adas* → *adasismo* = (mallerta) rimado pere de sufiksoj (ekz. AD), ekzemplo de tia rimado (ekz. *kantadas* — *amadas*)

Speco de persono

ISM povas starri post speco de persono. Tia ISM-vorto montras agmanieron de tia persono:

- *kanibalo* → *kanibalismo* = homomanĝado fare de homo
- *diletanto* → *diletantismo* = amatoreca kaj fuŝa agado
- *patrioto* → *patriotismo* = amo kaj dediĉo al la propra patrujo
- *Zamenhof* → *zamenhofismo* = esprimomaniero propra al Zamenhof

Lingvo

Post nomo de lingvo ISM montras dirmanieron propran al tiu lingvo:

- *la Angla lingvo* → *Anglismo* = apartaĵo de la Angla lingvo
- *la Ĉina lingvo* → *Ĉinismo* = apartaĵo de la Ĉina lingvo
- *Latino* → *Latinismo* = apartaĵo de Latino

Anglajo, *Ĉinaĵo* k.t.p. povas esti io ajn dirita aŭ skribita en la koncerna lingvo. En tiaj vortoj mankas la ideo, ke temas pri esprimo aparta aŭ speciale.

Ordinara radiko

- *ismo* = doktrino, kredo, pensosistemo (ofte kun ia ironia aŭ malŝata nuanco)

*Je unu ismo
Mi tut sincere kredas —
Je la abismo!*
hajko de Daphne LISTER

38.2.24. IST

IST = “persono, kiu ofte okupiĝas pri io (eble profesie)”. Komparu kun AN (§38.2.4) kaj ISM (§38.2.23). Tio, kio staras antaŭ IST, ĉiam estas tio, pri kio okupiĝas la persono.

Estas ofta miskompreno, ke IST egalas al “profesiulo”, sed ĝia vera signifo estas pli vasta:

- *verki* → *verkisto* = persono, kiu ofte verkas
- *instrui* → *instruisto* = persono, kiu profesie instruas
- *kuraci* → *kuracisto* = persono, kiu profesie kuracas
- *dento* → *dentisto* = kuracisto de dentoj
- *arto* → *artisto* = persono, kiu praktikas arton

- *lignaĵo* → *lignaĵisto* = persono, kiu metie faras lignaĵojn
- *biciklo* → *biciklisto* = persono, kiu ofte biciklas
- *šteli* → *štelisto* = persono, kiu ofte štelas
- *komerco* → *komercisto* = persono, kiu profesie komercadas
- *Esperanto* → *Esperantisto* = persono, kiu scias kaj uzas Esperanton

IST-vorto povas esti plursignifa. Je bezono eblas fari pli precizajn vortojn. Anstataŭ la ĝeneralaj *fiŝisto* oni povas paroli pri *fiŝkaptisto*, kiu fiŝas (= fiŝkaptas), pri *fišbredisto*, kiu bredas fiŝojn, kaj pri *fišvendisto*, kiu vendas fiŝojn. La formon *dentisto* oni povas precizigi al *dentokuracisto*, sed tio normale estas superflua.

Esperantisto tradicie kaj kutime estas ĉiu, kiu scias kaj uzas la lingvon, sed iaoje oni renkontas la ideon, ke *Esperantisto* devus signifi nur “aktiva amo de la Esperantomovado” aŭ simile. IST tamen nur montras, ke la persono ofte okupiĝas pri la afero. Ne devas esti profesieca aŭ simila okupiĝo. Sed oni ne uzas IST por parolantoj de ordinaraj lingvoj. Oni ne diras *Anglisto* por “parolanto de la Angla”, sed *Anglalingvano*. (*Anglisto* estas “specialisto pri la Angla”.)

IST kaj ISM

Por IST-vorto ofte ekzistas simila ISM-vorto. La rilatoj inter la du formoj de tiaj vortparoj povas esti tre diversaj:

- *alkoholisto* = persono dependa de alkoholo, trafita de alkoholismo
- *alkoholismo* = malsana dependeco de alkoholo
- *kapitalisto* = persono, kiu posedas multan kapitalon
- *kapitalismo* = ekonomia sistemo de privata kapitalposedo
- *Esperantisto* = persono, kiu scias kaj uzas Esperanton
- *Esperantismo* = 1. penado disvastiĝi en la tutu mondo la uzadon de lingvo neŭtrale homa 2. lingva apartaĵo de Esperanto

Ankaŭ ekzistas tre multaj vortoj, kiuj finiĝas per “ist” aŭ “ism”, kaj kiuj ja montras diversajn istojn kaj ismojn, sed kiuj tamen ne estas kunmetitaj, ekz.: *turisto* — *turismo*, *faŝisto* — *faŝismo*, *ekzistencialisto* — *ekzistencialismo*, *rojalisto* — *rojalismo*, *nihilisto* — *nihilismo*, *feministo* — *feminismo*. Ili ne devenas de **turo**, **faſo**, **ekzistencalo**, **rojalo** k.t.p. (tiuj vortoj eĉ ne ekzistas). En tiaj vortoj “ist” kaj “ism” estas ekssufiksoj (§37.6). Iaoje oni provas elserĉi signifon por la ŝajna radiko de tiaj ĉi vortoj, kaj fari el tio novan veran radikon. Iaoje tio povas esti bona, se la tiel kreita vorto estas efektive utila, sed ofte oni nur kreas superfluan duoblaĵon de jam ekzistanta vorto, aŭ vorton praktike neuzeblan. Normale estas plej saĝe lasi tiajn ŝajnkunmetaĵojn en paco.

IST = ISM-AN

Ofte IST signifas “subtenanto de la responda ismo”. Tiam IST = ISM-AN:

- *Marksisto* = Marksismano, subtenanto de Marksismo
- *oportunisto* = oportunismano, iu kiu agas laŭ oportunismo
- *komunisto* = komunismano, subtenanto de komunismo

Rimarku, ke IST ne ĉiam egalas al ISM-AN. Ekz. *kapitalisto* ne egalas al *kapitalismano*.

IST kaj AN

AN kaj IST estas en iaj okazoj tre proksimaj. Tiam oni povas elekti laŭplaĉe. Oni kutimas uzi tiun, kiu kreas la plej internacian formon. Oni ekz. normale parolas pri *Kristo*, *Kristano* kaj *Kristanismo*. La formoj *Krististo* kaj *Kristismo* neniam aperas. Ili estus same logikaj, sed malpli internaciaj. Komparu kun *Budho*, *Budhisto* kaj *Budhismo*, kie la prefero estas mala, ankaŭ pro internacieco. Apud *Budhisto* oni tamen uzas ankaŭ *Budhano*, same logikan, sed pri *Budhanismo* oni ne parolas. (Iuj uzas anstataue *Budao*, *Budaisto* kaj *Budaismo*.) Anstataŭ *Esperantisto* oni same logike povus diri *Esperantano*. Sed en la praktiko nur *Esperantisto* estas uzata. (Laŭ NPIV la vorto *Esperantano* signifas “aprobanto de Esperanto”.)

Nevivajoj

IST ankaŭ estas uzebla figure por doni individuecan karakteron al senviva afero: *krozi* → *krozisto* = “milita krozošipo”. Sed pro la konfuzorisko tiaj vortoj estas praktike apenaŭ uzataj. La sufikso UL (§38.2.30) estas pli ofte uzata en tia maniero.

Ne ĉiu isto havas IST-sufikson

Ekzistas multaj simplaj vortoj por profesuoj k.s. Al tia vorto, kiu jam per si mem montras personon, oni ne aldonu IST: *kirurgo*, *astronomo*, *ekologo*, *diplomato*, *gimnasto*, *ſoforo*, *barbiro*, *studento*, *kelnero*, *aktoro*, *mimo*, *generalo*, *soldato*, *kuratoro*, *profesoro* k.t.p.

Oni do nepre ne diru **kirurgisto**, **astronomisto**, **ekologisto** k.t.p. Sed en multaj okazoj oni povas tamen per la sufikso IST krei paralelan vorton por tia persono, se ekzistas aparta vorto por tio, pri kio li okupiĝas:

- *kirurgio* → *kirurgiisto* = kirurgo
- *astronomio* → *astronomiisto* = astronomo
- *ekologio* → *ekologiisto* = ekologo
- *diplomatio* → *diplomatiisto* = diplomato
- *gimnastiko* → *gimnastikisto* = gimnasto
- **Diplomatiiston** oni povas ankaŭ nomi *diplomato*, sed **fizikiston** oni ne povas nomi *fiziko*, ĉar fiziko estas la nomo de la scienco mem.^{FE.32}

38.2.25. NJ

Per NJ oni faras karesajn nomojn de virinoj. Komparu kun ĈJ (§38.2.6) kaj ET (§38.2.15). Antaŭ NJ oni uzas mallongigitan formon de la nomo. Kutime oni konservas ĉirkaŭ 1 ĝis 5 literojn:

- *Mario* → *Manjo*^{FE.38} aŭ *Marinjo*^{FE.38}
- *Klaro* → *Klanjo*^{FE.38}
- *Sofio* → *Sonjo*^{FE.38} aŭ *Sofinjo*^{FE.38}
- *Patrino* → *Panjo*
- *Onklino* → *Onjo*
- *Fratino* → *Franjo*

Uzante NJ oni normale forigas eventualan IN-sufikson. Iafoje oni tamen povus reteni la vokalon de IN, se tio helpus krei pli bonsonan formon: *kuzino* → *Kuzinjo*^{M.47}, *knabino* → *Knabinho*. Eble oni eĉ povas uzi superfluan IN-sufikson, se tio helpas al bonsoneco: *Klaro* → *Klarino* → *Klarinjo*.

38.2.26. OBL

OBL = “multipliko”. Komparu kun ON (§38.2.27) kaj OP (§38.2.28). OBL estas uzebla nur ĉe nombrovortoj kaj similsignifaj vortoj. Tio, kio staras antaŭ OBL, ĉiam montras, per kiom oni multiplikas:

- *du* → *duobla* = multiplikita per du
- *du* → *duoble* = multiplikite per du
- *du* → *duoblo* = kvanto duobla
- *dek* → *dekobra* = multiplikita per dek
- *dek* → *dekoble* = multiplikite per dek
- *dek* → *dekoblo* = kvanto dekobra
- *cent dek du* → *cent-dek-du-obla* = multiplikita per 112
- *cent dek du* → *cent-dek-du-oble* = multiplikite per 112
- *cent dek du* → *cent-dek-du-oblo* = kvanto 112-obla
- *multe* → *multobia* = multiplikita per multe (per alta nombro)
- *multe* → *multoble* = multiplikite per multe
- *multe* → *multoblo* = kvanto multobia
- *3,14 (tri komo unu kvar)* → *3,14-oble (tri-komo-unu-kvar-oble)* = multiplikite per 3,14
- *Por ĉiu tago mi ricevas kvin frankojn, sed por la hodiaŭa tago mi ricevis duoblan pagon, t.e. dek frankojn.*^{FE.14}
- *Proksime de ili staris ankoraŭ alia figuro de triobla grandeco.*^{FA2.105}
- *Kvinoble* sep estas tridek kvin.^{FE.14}
- *Cent estas la dekoblo de dek.*

- *Ĉi tiu [lumradio] flugas **deknaŭ-milionoble** pli rapide, ol la plej bona vetkuristo.*^{FA1.80} Se oni multiplikas la rapidecon de la plej bona vetkuristo per dek naŭ milionoj, oni ricevas la rapidecon de lumradio.
- **Kiomoble tri estas dek kvar?** = *Per kiom oni devas multipliki tri por ricevi dek kvar?*

Legu pli pri matematikaj esprimoj en §23.7.

Plurpartaj aferoj

OBL-vorto kun A-finaĵo povas ankaŭ signifi, ke io konsistas el tiom da partoj:

- *duobla vesto* = vesto, kiu konsistas el du tavoloj da vestaĵoj
- *duobla fadeno* = du apudmetitaj fadenoj uzataj kiel unu
- *duobla lito* = lito por du personoj

Skribomaniero

Antaŭ OBL oni ĉiam kunkribas la nombron. Oni povas por klareco uzi dividostrekojn. La strekojn oni metu normale tie, kie estas spacetoj en la origina nombro (§23.1.1):

- *dek du* → *dekduoblo* aŭ *dek-duoblo*
- *dudek* → *dudekoblo*
- *tricent tridek* → *tricenttridekobla* aŭ prefere *tricent-tridekobla*
- *du mil dudek* → *dumildudekoble* aŭ prefere *du-mil-dudekoble*
- *0,123 (nul komo unu du tri)* → *nul-komo-unu-du-tri-oble*

La samaj skriboreguloj validas por la sufiksoj ON (§38.2.27) kaj OP (§38.2.28).

OBL kaj FOJ

Okaze oni uzas la radikon FOJ anstataŭ OBL. Eĉ Zamenhof tion faris: *Se ni havus materialajn rimedojn, nia afero irus cent fojojn pli rapide.*^{OV.102} = ...*irius centoble pli rapide.* Normale oni tamen ne konfuzu ilin. *Fojo* = “aparta okazo”. *Dufoja pago* estas do pago, kiu okazas du fojojn, je du mal-samaj okazoj. *Duobla pago* estas pago duoble tiel granda kiel normale.

Ordinara radiko

- *oble* = multiplikite per (§23.7)
- *obligi* = multipliki

38.2.27. ON

ON = “divido”. Komparu kun OBL (§38.2.26) kaj OP (§38.2.28). ON estas uzebla nur ĝe nombrovortoj kaj similsignifaj vortoj. Tio, kio staras antaŭ ON, ĉiam montras, per kiom oni divididas:

- *du* → *duono* = unu el du egale grandaj partoj de tuto, $\frac{1}{2}$

- *du* → *duona* = granda kiel duono, estanta duono (de io)
- *du* → *duone* = grande kiel duono, estante duono (de io)
- *dek* → *dekono* = unu el dek egale grandaj partoj de tuto, 1/10
- *dek* → *dekona* = granda kiel dekono, estanta dekono (de io)
- *dek* → *dekone* = grande kiel dekono, estante dekono (de io)
- *dek tri* → *dektriono* aŭ *dek-triono* = 1/13
- *mil* → *milono* = 1/1000
- *mil ducent* → *milducentono* aŭ prefere *mil-ducentono* = 1/1200
- *miliono* → *milionono* = 1/1000000
- *Tri estas duono de ses.*^{FE.14}
- *Ok estas kvar kvinonoj de dek.*
- *Unu tago estas tricent-sesdek-kvinono aŭ tricent-sesdek-sesono de jaro.*^{FE.14}
- *El multaj milonoj fariĝas milionoj.*^{PE.467}
- *Li povoscias kalkuli en la kapo, eĉ kun nombronoj.*^{FA2.55} = ...kun frakcioj.
- *Si restis kvar kaj duonan horojn.* = *Si restis kvar horojn kaj duonan horon.* *Duona horo* = *duono de horo.*
- *Mi volas aĉeti unu kaj kvaronan kilogramojn.*
- *Mi almenaŭ duone plenumos vian deziron.*^{FA2.140} *Duone* = “en duona maniero, en duona amplekso, ĝis duono”.
- *Per okuloj duone mirantaj kaj duone kortuŝitaj ŝi rigardis ŝin dum momento.*^{M.93}
- *Ĉiuj arboj kaj arbetaĵoj estis polipoj, duone besto duone kreskajo.*^{FA1.60}
- *Duone li tremis, duone li estis feliĉa.*^{FA1.137}

Por ON-vortoj oni uzas la samajn skriboregulojn kiel por OBL (§38.2.26).

Prefiksece

ON-vortoj estas ankaŭ uzataj prefiksece:

- *duonhoro* = *duona horo* = *duono de horo*
- *kvaronkilometro* = *kvarona kilometro* = *kvarono de kilometro*
- *trionparto* = *triona parto* = *triono*

Prefikseca DUON havas ankaŭ specialajn signifojn (§38.4.1).

Ordinara radiko

- *one* = dividite per (§23.7)
- *ono* = frakcio
- *onigi* = dividi (matematike)

ON kaj PART

Iafoje oni konfuzas ON kun la radiko PART. Oni ne povas diri ekz. **landono** por *landparto* = “parto de lando”. ON ne montras parton de tio, kio staras antaŭ ĝi, sed parton de io alia. *Triono* ne estas parto de *tri*, sed unu el tri egale grandaj partoj de io alia. Komparu ankaŭ kun ER (§38.2.13).

En la komenco oni uzis iafoje la evitendajn esprimojn *duo parto*, *tria parto* k.t.p. anstataŭ *duona parto*, *triona parto* aŭ plej simple *duono*, *triono*.

38.2.28. OP

OP = “grupo kun certa nombro da membroj”. Komparu kun OBL (§38.2.26) kaj ON (§38.2.27). OP estas uzebla nur ĉe nombrovortoj kaj similsignifaj vortoj. Tio, kio staras antaŭ OP, ĉiam montras, kiom da membroj estas en la grupo:

- *unu* → *unuopo* = unu sola afero aŭ persono
- *unu* → *unuopa* = sola, rigardata aparte
- *unu* → *unuope* = ĉiu por si mem
- *du* → *duopo* = grupo de du, paro
- *du* → *duopa* = konsistanta el du membroj
- *du* → *duope* = en grupo kun du membroj, en grupoj po du
- *dek* → *dekopo* = grupo de dek
- *dek* → *dekopa* = konsistanta el dek membroj
- *dek* → *dekope* = en grupo kun dek membroj, en grupoj po dek
- *Tiuj ĉi du amikoj promenas ĉiam duope.*^{FE.14} Ili promenas ĉiam ambaŭ kune.
- **Kvinope** [= kvin personoj kune] *ili sin jetis sur min, sed mi venkis ĉiujn kvin atakantojn.*^{FE.14}
- *En la salono ludis kvaropo da muzikistoj.*
- *Ni demandis ĉiun unuopan personon aparte, sed ĉiu respondis tute same.*
- *La registaro devas protekti la rajtojn de unuopuloj.* = ... de unuopaj personoj.
- *Kiomope ni ludu?* ≈ *Po kiom da personoj estu en la grupoj, kiam ni ludos?*
- *Rigardu, kiel multope jam aliĝis al ni la britoj, kiuj tiel nevolonte lernas aliajn lingvojn krom sia nacia!*^{OV.374} La grupo de aliĝintaj britoj konsistas el multaj personoj.

Por OP-vortoj oni uzas la samajn skriboregulojn kiel por OBL (§38.2.26).

Antaŭ O-finaĵo la sufikso OP estas forlasebla, ĉar simpla O-formo havas ĉe nombrovortoj interalie la signifon de opo:

- *duo* = duopo aŭ la nombro du

- *trio* = triopo aŭ la nombro tri
- *deko* = dekopolo aŭ la nombro dek

Ordinara radiko

- *opa* = kolektiva
- *ope* = kolektive
- *opo* = kolektiva grupo

38.2.29. UJ

UJ = “io, kio estas destinita enhavi ion certan”. Komparu kun ING (§38.2.22) kaj EJ (§38.2.10).

UJ havas praktike tri malsamajn signifojn: “entenilo”, “kreskaĵo” kaj “lando”. Tio, kio staras antaŭ UJ, ĉiam montras tion, kio estas (aŭ okazas) en la afero.

Enteniloj

UJ povas montri specialan entenilon, vazon, skatolon k.t.p., kiu servas por enhavi ion, aŭ en kiu oni faras ian agon:

- *salo* → *salujo* = vazeto, en kiu oni tenas salon por uzo ĉe manĝotablo
- *teo* → *teujo* = skatolo por tefolioj
- *cigaro* → *cigarujo* = skatoleteto por cigaroj
- *abelo* → *abelujo* = artefarita loĝejo por abeloj (natura loĝejo de abeloj povas esti *abelejo*, sed tiu vorto signifas ankaŭ “loko, kie abelbredisto tenas abeluojn”)
- *mono* → *monujo* = saketo (aŭ alispeca entenileto) por porti monon
- *cindro* → *cindrujo* = vazeto por kolekti cindron, precipice tabakan
- *knedi* → *knedujo* = vazo, en kiu oni knedas paston
- *bani* → *banujo* = kuvo aŭ simile, en kiu oni banas sin mem aŭ iun alian
- *konservi* → *konservujo* = skatolo, vazo, kesto k.s., en kiu oni konservas ion (ekz. manĝaĵon)
- *trinki* → *trinkujo* = granda longforma ujo (troglo), en kiu bestoj trinkas

UJ havas tre ĝeneralan signifon. Por precizeco oni povas fari kunmetajojn kun aliaj radikoj, ekz.: *teskatolo*, *tekruĉo*, *tetaso*, *cigarskatolo*, *cigaredpaketeto*, *konservskatolo*.

Rimarku, ke tio, kio staras antaŭ UJ, ĉiam devige montras enhavon, dum tio, kio staras antaŭ SKATOL, VAZ k.t.p., povas montri jen enhavon, jen materialon, jen ion alian, ekz.: *ladskatolo* = “skatolo el lado”, *lignositelo* = “sitelo el ligno”, *noktovazo* = “vazo uzata dumnokte por urini”, *tirkesto* = “eltirebla kesto”. Sed *ladujo* devas esti “ujo por lado”, kaj *lignujo* estas nepre “ujo por ligno”, dum nek **noktujo** nek **tirujo** havas sencon.

Kreskaĵo

Ĉe nomo de frukto, bero aŭ floro UJ povas montri kreskaĵon, normale arbon aŭ arbuston, kiu donas tian frukton, beron aŭ floron:

- *pomo* → *pomujo* = pomarbo
- *banano* → *bananujo* = bananplanto
- *vinbero* → *vinberujo* = vin(ber)arbusto
- *rozo* → *rozujo* = rozplanto

Pro la risiko de konfuzo kun vazo, kiu enhavas tiajn fruktojn, berojn aŭ florojn, multaj nuntempe preferas vortojn kiel *pomarbo*, *bananplanto*, *tearbedo* k.t.p. Sed la UJ-formoj restas uzeblaj.

Lando

Ĉe nomo de popolano, UJ ĉiam signifas “la lando de tiu popolo”:

- *Franco* → *Francujo* = la lando de la Francoj
- *Cino* → *Činujo* = la lando de la Ĉinoj
- *Somalo* → *Somalujo* = la lando de la Somaloj

Iafoje oni faras landan aŭ regionan UJ-vorton el alispeca vorto:

- *patro* → *patrujo* = patrolando, hejmlando, origina lando
- *prefekto* → *prefektujo* = regiono administrata de prefekto
- *Esperanto* → *Esperantujo* = Esperantolando, la (imagata) lando de la Esperantistoj, la Esperanta mondo (la kongresoj k.t.p.)

En landonomoj oni uzas kiel alternativojn al UJ, ankaŭ la radikon LAND sufiksece, kaj la neoficialan sufikson I (§39.1.12). Plej multaj landoj havas tamen nekunmetitan nomon. Legu pli detale pri nomoj de landoj kaj popoloj en §35.4.

Ordinara radiko

Kiel ordinara radiko UJ ĉiam montras entenilojn, vazojn, skatolojn k.t.p., neniam kreskaĵojn aŭ landojn:

- *ujo* = ia vazo, skatolo aŭ alia entenilo

38.2.30. UL

UL = “persono kun ia karakterizo”. Komparu kun IST (§38.2.24) kaj AN (§38.2.4). Tio, kio staras antaŭ UL, ĉiam montras tion, kio karakterizas la personon.

Ecaj radikoj

Plej ofte oni uzas UL ĉe eca radiko (kiu normale estas A-vorto):

- *bona* → *bonulo* = persono karakterizata de boneco
- *juna* → *junulo* = persono karakterizata de juneco
- *honesta* → *honestulo* = persono honesta laŭ sia karaktero

- *dika* → *dikulo* = persono aparte dika
- *lama* → *lamulo* = persono (daŭre) lama
- *kara* → *karulo* = persono aparte kara por la parolanto
- *fremda* → *fremduto* = persono de fremda lando, regiono, urbo k.t.p.
- *sankta* → *sanktulo* = persono aparte sankta
- *nigra* → *nigrulo* = homo el la tiel nomata nigra raso, negro
- *blanka* → *blankulo* = homo el la tiel nomata blanka raso

Alispecaj radikoj

Oni povas uzi UL ankaŭ ĉe aga aŭ alispecata vorto:

- *timi* → *timulo* = persono, kiu ofte timas, timemulo
- *drinki* → *drinkulo* = persono, kiu (tro) ofte drinkas, drinkemulo
- *šerci* → *šerculo* = persono, kiu ofte ŝercas, ŝercemulo
- *ĝibo* → *ĝibulo* = persono kun karakteriza ĝibo
- *lepro* → *leprulo* = persono malsana je lepro
- *almozo* → *almozulo* = persono, kiu vivtenas sin per almozpetado
- *azeno* → *azenulo* = persono simila al azeno, stultulo
- *miliono* → *milionulo* = persono, kiu posedas miliono(j)n da dolaroj/eŭroj/enoj...
- *granda kapo* → *grandkapulo* = persono kun aparte granda kapo
- *longaj kruroj* → *long(a)krurulo* = persono kun aparte longaj kruroj
- *sen kuraĝo* → *senkuraĝulo* = persono, al kiu mankas kuraĝo
- *kontraŭ* → *kontraŭulo* = persono, kiu daŭre kontraŭas ion aŭ iun certan
- *antaŭ* → *antaŭulo* = persono, kiu ekzistas aŭ agis antaŭe
- *post* → *poste* → *posteulo* = persono, kiu sekvis aŭ sekvos post alia persono (legu pri E kiel ligfinaĵo [§37.3])
- *alia* → *aliulo* = alia persono
- *ĉi tie* → *ĉi-tieulo* = persono, kiu troviĝas ĉi tie

Oni preferas fari kunmetajojn kun UL anstataŭ ekz. *viro*, *homo*, *persono* k.t.p. Tiu prefero eĉ estas tiel fortia, ke vortoj kiel **timhomo**, **šercviro**, **almozpersono** estas rigardataj kiel eraroj, se eblas la saman aferon esprimi per UL.

Bestoj

Oni ankaŭ regule uzas UL en iaj nomoj de bestospecoj, kvankam ne temas pri personoj:

- *mamo* → *mamuloj* = klaso de bestoj, kiu mamnutras siajn idojn
- *rampi* → *rampuloj* = reptilioj (kvankam ne ĉiuj reptilioj rampas)

- *araneo* → *araneuloj* = grupo de bestoj, el kiuj araneo estas tipa ekzemplo
- *branko* → *brankuloj* = tiaj bestoj, kiuj spiras per brankoj

Nevivajoj

Okaze oni uzas UL figure por plej diversaj aferoj, ankaŭ nevivaj, kiujn oni volas prezenti kvazaŭ personojn:

- *neĝon boras* → *neĝborulo* = plantospeco, kiu aperas frue printempe, galanto
- *nubojn skrapas* → *nubskrapulo* = treege alta domo, kiu kvazaŭ skrapas la nubojn
- *tri mastoj* → *trimastulo* = ŝipo kun tri mastoj
- *peza kargo* → *pezkargulo* = ŝipo por peza kargo

Ankaŭ IST (§38.2.24) estas iafoje uzata en simila maniero.

Ne trouzu UL

Ĉe vortoj, kiuj per si mem montras ian personon, oni ne uzu senbezone UL. Precipe oni atentu pri participoj kun O-finajo. Tia participo ĉiam montras personon, kaj aldono de UL normale estus eraro. Ne diru **parolantulo**, **kurintulo**, **konatulo**, sed simple *parolanto*, *kurinto*, *konato*. (Sed *konatulo* en la signifo “konato” fakte jam fariĝis tiel kutima, ke oni tamen devas ĝin toleri kiel idiomajon.)

Se oni tamen ja aldonas UL al participo kun O-finajo aŭ al alia persona vorto, tiam oni kreas vorton kun speciala signifo. *Virulo* ne egalas al *viro*, sed signifas “persono karakterizata de vireco” = *vireculo*. *Konatulo* principe estu “persono karakterizata de konateco” = *famulo*, dum *konato* simple estas “persono konata de iu”. *Instruitulo^{OV,32}* estas “homo karakterizata de sia instruiteco” = *klerulo*, *sciencisto*. Ĉe participoj oni tamen nur maloftege vere uzas tiun eblon krei specialan signifon per aldono de UL, kaj la vorto *konatulo* estas plej ofte nur erare uzata anstataŭ *konato*.

Ordinara radiko

- *ulo* = persono sen ia speciala karakterizo (iafoje kun malŝatata aŭ ŝerca nuanco)

Ĉu UL estas neŭtra aŭ vira?

Laŭ la ĉi-antaŭaj klarigoj la sufiksa radiko UL havas la signifon “persono”. Tio estas sekse neŭtra signifo. Persono estas aŭ virino aŭ viro sendistinge. Sed en praktika lingvouzo la afero ne estas tiel klara. En multe-nombro UL estas plej ofte neŭtra: *saguloj* = “saĝaj personoj, ĉu viraj, ĉu inaj”, *junulargastejo* = “gastejo por junaj homoj, ankaŭ junulinoj”, *malrapiduloj* = “malrapidaj homoj”. Sed en unu-nombro okazas ofte, ke UL praktike signifas “vira persono”. Oni ekz. tre malofte diras frazojn kiel *si estas belulo*. Multaj eĉ opinias tian frazon erara, kaj dirus nepre nur *belulino* pri virino. La lingvo estas ĉi-punkte malklara. Estas normala afero en Esperanto, ke neŭtra vorto

momente kvazaŭ ricevas viran signifon, kiam oni kontrastigas ĝin al ina vorto, ekz. *junulo kaj junulino* = “juna viro kaj juna virino”. En tia kunteksto UL farigas praktike vira. Tio estas tute oportuna kaj vortspara esprimo-maniero. Sed per si mem UL estu prefere neŭtra laŭ *PMEG*. Nur en klara kontrasto kun ina vorto, ĝi montru viron. La malklara signifo de UL estas tamen problemo, kiun finfine nur la libera evoluo de la lingvo povos solvi.

Oni povus starigi la saman demandon pri la sufiksaj radikoj AN, ESTR, ID kaj IST, kaj pri la participaj sufiksoj ANT, INT, ONT, AT, IT kaj OT. Sed ĉe tiuj radikoj ŝajnas pli-malpli klare, ke ili ja estas neŭtraj, ne viraj, kvankam eble ne ĉiu konsentas pri tio.

Legu pli pri la sekса signifo de radikoj kaj O-vortoj en §4.2.

38.2.31. UM

La sufikso UM ne havas difinitan signifon. Per ĝi oni faras vortojn, kiuj havas ian rilaton al tio, kio staras antaŭ UM. Ĉiun UM-vorton oni devas aparte lerni. Ekzistas tamen kelkaj grupoj de UM-vortoj kun similaj signifoj.

Agi per io

Multaj UM-verboj signifas “agi en certa maniero per tio, kio staras antaŭ UM”:

- *folio* → *foliumi* = turni la foliojn de libro aŭ gazeto por rapide kaj pase iom legi
- *palpebro* → *palpebrumi* = rapide fermi kaj malfermi la palpebrojn
- *okulo* → *okulumi* = ĵeti avidan, amdeziran rigardon al iu
- *brako* → *brakumi* = ĉirkaŭbraki

Provizi per io

Iuj UM-verboj signifas “provizi en certa maniero per tio, kio staras antaŭ UM”:

- *aero* → *aerumi* = elmeti al aero, enlasi aeron por freŝigi
- *suno* → *sunumi* = elmeti al la sunradioj
- *sukero* → *sukerumi* = kovri per sukero
- *sapo* → *sapumi* = kovri aŭ ŝmiri per sapo (= sapi)

Por tiu ĉi signifo oni uzas iafoje la teknikan sufikson IZ (§39.1.21).

Ekzekutado

Grupo de UM-verboj montras manieron de ekzekutado, mortigado:

- *kruco* → *krucumi* = najli aŭ ligi al kruco por mortigi
- *pendi* → *pendumi* = pendigi per ŝnuro ĉirkaŭ la kolo por mortigi
- *štorno* → *šttonumi* = mortigi per jetado de štonoj
- *gaso* → *gasumi* = mortigi per venena gaso

- *dek* → *dekumi* = ekzekuti ĉiu dekan homon el grupo por puni la tutan grupon (komparu kun *dekuma*)
- *kvarono* → *kvaronumi* = ekzekuti per tranĉado en kvar partojn

Vestajparto

Iuj UM-vortoj estas nomo de vestajparto aŭ simila afero. Tio, kio staras antaŭ UM montras korpoparton, ĉe kiu la afero troviĝas:

- *коло* → *kolumo*^{FE.42} = vestajparto, kiu ĉirkaŭas la kolon
- *мано* → *manumo*^{FE.42} = la ekstrema ĉemana parto de maniko
- *планда* → *plandumo* = la plata malsupro de ŝuo
- *дорсо* → *dorsumo* = surdorsa parto de ekz. jako aŭ ĉemizo
- *нос* → *nazumo* = speco de okulvitroj, kiuj fiksigas pinē sur la nazo
- *бъшо* → *bušumo* = bušingo, kiu malhelpas mordadon (uzata ekz. ĉe hundo)
- *хуфо* → *hufumo* = huffero, protekta ferpeco por hufo (ekz. de ĉevalo)

Rimarku, ke *brakumo* ne signifas “maniko”, sed “ĉirkaŭbrakado”, kvankam *brako* estas korpoparto.

Nombrosistemo

UM estas uzata en matematiko por fari nomojn de nombrosistemoj. Oni metas UM post nombro, kiu montras, kiom da ciferoj uzas la sistemo:

- *дво* → *duuma nombrosistemo* = sistemo kun du ciferoj, binara sistemo
- *дека* → *dekuma nombrosistemo* = sistemo kun dek ciferoj, decimala sistemo (komparu kun *dekumi*)
- *десет* → *deksesuma nombrosistemo* = sistemo kun dek ses ciferoj

Vidu ankaŭ la neoficialan sufikson ARI (§39.1.5).

Diversaj UM-vortoj

- *малворма* → *malvarmumi*^{FE.42} = malsaniĝi je tuso, nazkataro k.t.p. (supoze pro malvarmo)
- *плена* → *plenumi*^{FE.42} = fari plene (taskon, devon k.s.)
- *гости* → *gustumi* = senti guston, provi guston
- *аминда* → *amindumi* = montri sin aminda al iu por kapti ties amon
- *цербо* → *cerbumi* = forte kaj pene pensi
- *лото* → *lotumi* = disdoni laŭ decido per lotado
- *алфабето* → *alfabetumo* = lernolibro pri skribado kaj legado (per alfabeto)
- *брюли* → *brulumo* = inflamo
- *комуна* → *komunumo* = administra distrikto ĉirkaŭ urbo, societo aŭ organizo kunlabora, kunloĝa k.t.p.
- *лакто* → *laktumo* = laktaspekta semo de fiŝo

- *korto* → *kortumo* = granda kaj grava juĝejo
- *dekstra* → *dekstruma* = tia, ke ĝi turnigas aŭ volviĝas dekstren (horloĝdirekten)
- *proksima* → *proksimume* = ne ekzakte, ĉirkaŭ
- *somero* → *somerumi* = pasigi somerajn feriojn en agrabla loko

Superfluaj UM

En iuj UM-verboj UM estas superflua, ĉar simpla sensufiksa verboformo (§37.2.4) bone taŭgas, ekz.: *butonumi* = *butoni*, *akvumi* = *akvi*, *salumi* = *sali*, *kuprumi* = *kupri*, *tendumi* = *tendi*. Simplan verbon oni uzu por ago, kiu rekte kaj simple rilatas al signifo de la radiko. UM-verbo taŭgas por alia, pli speciale signifo, kiel ekz. ĉe *foliumi* kaj *okulumi*. Multaj iamaj UM-verboj estas nuntempe uzataj sen UM.

Novaj UM-vortoj

Se oni volas krei novan UM-vorton, oni estu tre singarda, ĉar aliaj ĝin eble ne komprenos. UM-vorto, kiu aliĝas al iu el la ĉi-antaŭaj grupoj, pli facile akceptiĝas, dum UM-vorto, kiu ne similas al jam ekzistanta UM-vorto, estas pli malfacile enkondukebla. Ofte oni tamen faras okazan UM-vorton, kiu kompreniĝas pro la konteksto, kaj kiu poste malaperas.

Ordinara radiko

Iafoje UM aperas kiel ordinara radiko kun diversaj improvizaj signifoj:

- *umo* = afero kies nomon oni momente ne memoras, afero stranga aŭ nepriskribebla...
- *umi* = fari ion nedifineblan, strangan, hontindan...

38.3. Prefiksoj

38.3.1. BO

BO = “parenceco pro geedziĝo”. Komparu kun prefikseca DUON (§38.4.1).

BO aperas precipite en la jenaj tri parencovortoj, kaj en la tri respondaj IN-vortoj:

- *patro* → *via bopatro* = la patro de via edz(in)o
- *filo* → *via bofilo* = la edzo de via filino
- *frato* → *via bofrato* = la frato de via edz(in)o, la edzo de via fratino, la edzo de fratino de via edz(in)o

Ankaŭ la jenaj BO-vortoj (kaj la respondaj IN-formoj) estas eblaj, sed malpli ofte uzataj. Anstataŭe oni uzas normale la simplajn vortojn sen BO:

- *kuzo* → *via bokuzo* = la edzo de via kuzino, la kuzo de via edz(in)o, la edzo de kuz(in)o de via edz(in)o
- *nevo* → *via bonevo* = la edzo de via nevino, la nevo de via edz(in)o, la edzo de nev(in)o de via edz(in)o

- *onklo* → *via boonklo* = la onklo de via edz(in)o, la edzo de via onklino, la edzo de onkl(in)o de via edz(in)o
- *avo* → *via boavo* = la avo de via edz(in)o
- *nepo* → *via bonepo* = la edzo de via nepino
- *parenco* → *boparencō* = ia pergeedziĝa parenco
- *familiano* → *bofamiliano* = ia pergeedziĝa familiano

Kiam temas pri parenceco pere de **du geedzecoj**, oni logike povus uzi vortojn kun duobla BO-prefikso: *via bobofrato* = “la edzo de fratino de via edz(in)o”, *via bobokuzo* = “la edzo de kuz(in)o de via edz(in)o”, *via bobonevo* = “la edzo de nev(in)o de via edz(in)o”, *via bобoonklo* = “la edzo de onkl(in)o de via edz(in)o”. En la praktiko oni tamen uzas nur simplajn BO-formojn ankaŭ por tiaj signifoj.

En la Biblio aperas ankaŭ la vorto *boedziĝi* pri la kutimo edziĝi al la edzino de frato, kiu mortis sen infanoj: *Envenu al la edzino de via frato, kaj boedziĝu kun ŝi kaj naskigu idaron al via frato.*^{Gn.38}

BO povas aperi kune kun la prefikso GE (§38.3.6) kaj PRA (§38.3.9). La reciproka ordo de tiuj prefiksoj ne gravas por la signifo, sed kutime GE aperas laste: *bogepatroj, bogefratoj, prageavoj, bopragekuzoj* k.s.

Legu pli pri vortoj por parencoj kaj familianoj en §41.

38.3.2. ĈEF

ĈEF = “la plej grava, la plej altranga”. Komparu kun ESTR (§38.2.14) kaj la neoficiala prefikso ARHI/ARKI (§39.2.3). ĈEF montras, ke la posta afero estas la plej grava inter ĉiuj similaj aferoj:

- *episkopo* → *ĉefepiskopo^{UV}* = la plej grava, plej altranga, inter la episkopoj
- *redaktoro* → *ĉefredaktoro* = la plej grava redaktoro (de ekz. gazeto), kiu respondecas pri la gazeta enhavo
- *artikolo* → *ĉefartikolo* = la plej grava artikolo de gazeto, normale artikolo, kiu montras opinion de la eldonisto aŭ ĉefredaktoro
- *urbo* → *ĉefurbo* = tiu urbo, kiu estas oficiale difinita kiel la plej grava de la lando, kaj en kiu normale troviĝas la landaj registaro, parlamento k.t.p.
- *strato* → *ĉestrato* = la plej grava kaj plej granda strato de urbo
- *manĝo* → *ĉefmanĝo* = la plej grava manĝo de la tago

Ordinara radiko

- *cefo* = la plej grava aŭ altranga persono
- *cefa* = plej grava, plej altranga, precipa
- *cefe* = precipa, antaŭ ĉio

ĈEF kaj ESTR

ĈEF montras la plej gravan aferon aŭ personon. La sufikso ESTR montras personon, kiu gvidas kaj decidas. Ofte tiu persono, kiu estas plej grava, havas ankaŭ decidopovon, kaj tial oni iafoge povas esprimi la saman aferon ĉu per ESTR-vorto, ĉu per ĈEF-vorto, ekz.: *ĉefredaktoro* (la plej grava redaktoro) \approx *redakciestro* (estro de redakcio).

ESTR ĉiam montras personon, dum ĈEF kiel prefikso ne montras mem personon: *ĉefurbo* tute ne egalas al *urbestro*. ĈEF kiel memstara O-vorto tamen ĉiam montras personon, kaj tial la memstaraj vortoj *ĉefo* kaj *estro* estas en la praktiko preskaŭ samsignifaj.

38.3.3. DIS

DIS = “for en malsamaj aŭ pluraj direktoj, malkunen”. DIS estas uzata nur antaŭ agaj vortoj, kaj ĉiam montras manieron de la ago aŭ rezulton de la ago.

Movaj vortoj

Ĉe mova vorto DIS montras, ke pluraj aferoj moviĝas for en malsamaj direktoj:

- *iri* → *disiri* = iri for en malsamaj direktoj
- *kuri* → *diskuri* = kuri for en malsamaj direktoj
- *jeti* → *disjeti* = jeti for en malsamaj direktoj
- *sendado* → *dissendado* = sendado for en pluraj direktoj

Jam dis-signifaj vortoj

Ĉe vorto, kiu jam en si mem havas ian disigan signifon, DIS plifortigas tiun signifon:

- *siri* → *dissiri* = per ŝir(ad)o dividi en pecojn
- *rompi* → *disrompi* = per romp(ad)o dividi en pecojn
- *pecigi* → *dispecigi* = pecigi kaj dismeti
- *haki* → *dishaki* = haki en pecojn
- *vastigo* → *disvastigo* = vastigo en pluraj direktoj
- *de* → *disde* = “de” en formova aŭ malsimileca signifo

La vorto *disde* povas iafoge esti utila anstataŭ *de* rilate al pasiva participo (§12.3.2.4), aŭ anstataŭ *de* rilate al verbo (§12.3.2.1). En *disde* la prefikso DIS escepte aperas antaŭ neaga vorto.

Kunig-signifaj vortoj

Ĉe vorto kun ia kuniga signifo DIS anstataŭigas la kunigan signifon per disiga. DIS tiam egalas al MAL:

- *volvi* → *disvolvi* = malvolvi
- *faldi* → *disfaldi* = malfaldi
- *sigeli* → *dissigeli* = malsigeli, rompi sigelon

Ordinara radiko

- *disa* = malkuna, dividita, maldensa
- *dise* = malkune, dividite, en malsamaj lokoj aŭ malsamaj direktoj
- *disen* = malkunen, en malsamajn lokojn aŭ malsamajn direktojn
- *disa → disigi* = igi *disa(j)*, disdividi → *disigi* = iĝi *disa(j)*, disdividiĝi, dismoviĝi
- *disa karno → diskarni* aŭ *diskarnigi* = forigi aŭ dissiri ies karnon
- *disaj membroj → dismembrigi* = disdividi laŭ la membroj (*membro* estas ĉi tie aŭ korpa membro, aŭ difinita parto de tutaj)

Nota: Oni ankaŭ provis uzi DIS memstare anstataŭ *disen*, precipe en poezio: *La mon'ruligis sur la planko dis.* (Ekzemplo laŭ K. KALOCSAY.) Normale oni ne povas tiel uzi DIS.

38.3.4. EK

EK = “komenco de ago, subita ago”. EK estas uzata nur ĉe agaj vortoj, kaj ĉiam montras manieron de la ago.

Komenciĝo

Plej ofte EK montras, ke ago komenciĝas. Ĝi montras la plej unuan momenton de la ago, ofte kun nuanco de subiteco aŭ neatenditeco:

- *labori → eklabori* = komenci labori
- *kuri → ekkuri* = komenci kuri
- *sidi → eksidi* = komenci sidi
- *dormi → ekdormi* = komenci dormi, (en)dormiĝi
- *pluvi → ekpluvi* = komenci pluvi
- *bruli → ekbruli* = komenci bruli (→ *ekbruligi* = igi ekbruli)
- *floro → flori → ekflori* = komenci flori (pri *ekfloro* vidu “Streĉitaj formoj” [§37.5])
- *de → ekde* = komence de

La vorto *ekde* povas iafoje esti utila anstataŭ *de* rilate al pasiva participo (§12.3.2.4), aŭ anstataŭ *de* rilate al verbo (§12.3.2.1). En *ekde* la prefikso EK escepte aperas antaŭ neaga vorto.

Ankaŭ la sufikso *IĜ* povas en iuj okazoj montri komencon de ago (§30.9): *sidiĝi, estiĝi* k.s. EK montras pli subitan, pli rapidan komencon ol *IĜ*.

Subiteco

Iafoje EK montras subitan agon, kiu daŭras nur momenteton. Tiam temas ne nur pri la komenco, sed pri la tuta ago:

- *fulmi → ekfulmi* = momente kaj subite fulmi
- *brili → ekbrili* = subite kaj momente ĵeti brilon
- *bati → ekbati* = fari unu subitan baton

- *ridi* → *ekridi* = subite ridi (dum momento)
- *rigardo* → *ekrigardo* = rapida subita rigardo

Ordinara radiko

EK estas ofte uzata kiel ekkria vorteto (§18.2), aŭ kiel ordinara radiko:

- *ek!* = komencu (tuj)!, ni (tuj) komencu!, k.s.
- *Ek al li!* = Venu! Ni kaptu lin!, k.s.
- *eki* = komenciĝi
- *ekigi* = komenci

38.3.5. EKS

EKS = “iam antaŭe estinta, ne plu oficanta, ne plu tia”. EKS estas uzata precepe ĉe profesioj kaj aliaj homaj roloj, sed iaoje ankaŭ ĉe alispecaj vortoj:

- *reĝo* → *eksreĝo* = persono, kiu antaŭe estis reĝo, abdiinta reĝo
- *ministro* → *eksministro* = persono, kiu antaŭe estis ministro
- *edzo* → *eksedzo* = persono, kiu antaŭe estis edzo
- *(ge)edziĝi* → *eks(ge)edziĝi* = rompi, ĉesigi (ge)edzecon
- *amiko* → *eksamiko* = persono, kiu antaŭe estis amiko
- *kolonio* → *ekskolonio* = loko, kiu iam estis kolonio, sed kiu sendependiĝis
- *moda* → *eksmoda* = ne plu moda

Kastrita besto

Ĉe besta vorto EKS havas la specialan signifon “kastrita”:

- *bovo* → *eksbovo* = kastrita bovo
- *virkato* → *eksvirkato* = kastrita virkato
- *ĉevalino* → *eksĉevalino* = kastrita ĉevalino

Ordinara radiko

- *eksa* = iama, ne plu estanta
- *eksigi* = forigi (ekz. de profesio), abdiigi, ĉesigi
- *eksiĝi* = abdi, deposteniĝi, forlasi postenon, laboron aŭ okupon

Iaoje oni povus uzi EKS kiel ekkrian vorteton (§18.2): *Eks pri tio!* ≈ “Nun tio ne plu okazos! Nun tio ne plu ĝenos nin!”

38.3.6. GE

GE = “ambaŭ seksoj”. GE estas uzata ĉe viraj kaj sekse neŭtraj vortoj por doni al ili ambaŭseksan signifon.

Legu ankaŭ pri la sufikson IN en §38.2.20, kaj pri prefikseca VIR en §38.4.1.

Paroj

GE plej ofte montras paron:

- *patro* → *gepatroj* = patro kaj patrino (de komunaj infanoj)
- *edzo* → *geedzoj* = edzo kaj lia edzino
- *fianēo* → *gefianēoj* = fianēino kaj ŝia fianēo
- *mastro* → *gemastroj* = mastro kaj mastrino, kiuj estas paro
- *cikonio* → *gecikonioj* = cikoniino kaj vira cikonio, kiuj estas paro
- *doktoro* → *gedoktoroj* = doktoro kaj ties edz(in)o

Gedoktoroj logike devus esti paro, en kiu ambaŭ estas doktoroj. Tial oni nun-tempe apenaŭ uzas vortojn kiel *gedoktoroj* pri paro.

Grupo de parencoj

GE ankaŭ estas uzata ĉe parenkovortoj por montri grupon de parencoj el ambaŭ seksoj:

- *frato* → *gefratoj* = fratino(j) kaj frato(j)
- *filo* → *gefiloj* = filo(j) kaj filino(j)
- *nevo* → *genevoj* = nevino(j) kaj nevo(j)

Ambaŭsekса grupo

GE estas ankaŭ uzata pli ĝenerale por montri, ke ambaŭ seksoj ĉeestas en grupo:

- *knabo* → *geknaboj* = kaj knabino(j) kaj knabo(j)
- *lernanto* → *gelernantoj* = kaj viraj kaj inaj lernantoj
- *samideano* → *gesamideanoj* = kaj inaj kaj viraj samideanoj
- *doktoro* → *gedoktoroj* = kaj viraj kaj inaj doktoroj
- *homo* → *gehomoj* = homoj el ambaŭ seksoj, kaj homino(j) kaj virhomo(j)

Se vorto per si mem estas neutra, oni ne bezonas aldoni GE, krom se oni volas aparte emfazi, ke ambaŭ seksoj ĉeestas. Normale oni diru simple *lernantoj*, *samideanoj*, *doktoroj* kaj *homoj*. Legu pli pri la seksa signifo de radikoj kaj O-vortoj en §4.2.

Rilatas al ambaŭ seksoj

Malofte GE aperas antaŭ io, kio mem ne povas havi sekson. Tia GE-vorto montras, ke io koncernas ambaŭ seksojn, ofte kun ŝerca nuanco. Tiaj vortoj estas nenormalaj, kaj oni ne uzu ilin tro multe:

- *lernejo* → *gelernejo* = lernejo por ambaŭ seksoj
- *sola* → *gesolaj* = solaj kiel paro

GE-vortoj estas normale multe-nombraj

GE-vorto kun O-finaĵo povas normale esti nur multe-nombra, ĉar devas esti pli ol unu por ke ambaŭ seksoj povu ĉeesti. Sed oni iafoge provas streĉi la

signifon de GE al la simila signifo “iu ajn el la du seksoj”. Tiam oni povas fari vortojn kiel *gepatro* = “patro aŭ patrino”, *eedzo* = “edzino aŭ edzo”. Tia uzo tamen ne estas normala, kaj multaj opinias ĝin nelogika kaj nekorekta. Tiaj vortoj estas tamen kompreneblaj kaj povas esti utilaj. La estonteco montras, ĉu ili akceptiĝos. GE-vorto kun alia finaĵo ol O montras nepre pli ol unu, ekz.: *gepatra decido (pri infano)* = “decido de ambaŭ gepatroj (pri infano)”, *gepatra lingvo* = “lingvo de ambaŭ gepatroj”. Alie oni dirus *patrina lingvo* aŭ *patra lingvo*. (Oni uzas tamen *gepatra lingvo* ankaŭ kiel ĝeneralan esprimon por denaska lingvo, ĉar tian lingvon oni plej ofte lernas de ambaŭ gepatroj.)

Ordinara radiko

- *gea* = rilata al ambaŭ seksoj

Praktike oni tre malofte uzas GE kiel ordinaran radikon.

38.3.7. MAL

MAL = “la rekta kontraŭa ideo”. MAL estas uzebla nur ĉe vortoj, por kiuj ekzistas rekta kontraŭo. MAL ŝanĝas la signifon de tia vorto al la rekta kontraŭo.

Ecaj vortoj

MAL estas plej ofte uzata ĉe vortoj kun eca, kvalita, aŭ grada signifo:

- *bona* → *malbona*
- *granda* → *malgranda*
- *feliĉa* → *malfeliĉa*
- *proksima* → *malproksima*
- *riĉa* → *malriĉa*
- *agrabla* → *malagrabla*
- *sana* → *malsana*
- *frua* → *malfrua*
- *laborema* → *mallaborema*
- *moralo* → *morala* → *malmorala* = kontraŭa al la moralo
- *graso* → *grasa* → *malgrasa* = havanta malmulte da graso
- *pli* → *malpli*
- *plej* → *malplej*
- *tro* → *maltro*

Atentu pri la elparolo de vortoj kiel *malpli*, *malplej* kaj *maltro*. Ili havu akcenton je la antaŭlasta vokalo (§2.1): *malpli*, *malplej*, *maltro*. Legu pli pri la elparolado de MAL-vortoj en §2.2.

Agaj vortoj

MAL estas uzebla ankaŭ ĉe agaj, poziciaj, direktaj kaj aliaj abstraktaj vortoj:

- *fermi* → *malfermi*
- *helpi* → *malhelpi*
- *ami* → *malami*
- *ŝlosi* → *malŝlosi*
- *laŭdi* → *mallaŭdi*
- *sukcesi* → *malsukcesi*
- *ŝtopi* → *malŝtopi*
- *aliĝi* → *malaliĝi*
- *kodo* → *kodi* → *malkodi* = deĉifri koditan tekston
- *antaŭ* → *malantaŭ*
- *supre* → *malsupre*
- *dekstro* → *maldekstro*
- *antaŭo* → *malantaŭo*
- *antaŭen* → *malantaŭen*
- *simetrio* → *malsimetrio*
- *konkordo* → *malkonkordo*
- *ordo* → *malordo*

Konkretaj vortoj

MAL estas uzebla ankaŭ ĉe iaj vortoj kun konkreta signifo, por kiu ekzistas rekta kontraŭo:

- *amiko* → *malamiko*
- *lumo* → *mallumo*

Diferenco inter MAL kaj ne

Oni povas iifoje heziti inter MAL kaj *ne*. *Ne* montras foreston, mankon de io, dum MAL montras ĉeeston de la kontraŭa ideo. Ofte ambaŭ estas uzeblaj, sed kun iom malsamaj signifoj. Iifoje estas nur nuanca diferenco. MAL estas iifoje uzata kiel pli fortaj *ne*:

- *laŭdi* = diri, kiel bona io estas
- *ne laŭdi* = ne diri, kiel bona io estas
- *mallaŭdi* = diri, kiel malbona io estas
- *ne mallaŭdi* = ne diri, kiel malbona io estas
- *utila* = tia, ke ĝi kreas bonon aŭ profiton
- *neutila* = tia, ke ĝi ne kreas bonon aŭ profiton
- *malutila* = tia, ke ĝi kreas malbonon aŭ malprofiton

- *ne malutila* = tia, ke ĝi ne kreas malbonon aŭ malprofiton
- *afabla* = kondutanta kun agrablaj vortoj kaj agoj
- *neafabla* = kondutanta sen agrablaj vortoj kaj agoj
- *malafabla* = kondutanta kun malagrablaj vortoj kaj agoj
- *ne malafabla* = ne kondutanta kun malagrablaj vortoj kaj agoj
- *sukcesa* = tia, ke ĝi donas kontentigan, bonan rezulton
- *ne sukcesa* = tia, ke ĝi donas ne kontentigan, mankohavan rezulton (\approx sensukcesa)
- *malsukcesa* = tia, ke ĝi donas malkontentigan, malbonan rezulton
- *ne malsukcesa* = tia, ke ĝi ne donas malkontentigan, malbonan rezulton
- *amiko* = persono, al kiu oni sentas simpatiajn aŭ amon
- *neamiko* = persono, al kiu oni ne sentas ion speciale
- *malamiko* = persono, al kiu oni sentas malsimpatiajn aŭ malamon

Vidu pli da ekzemploj kun prefikseca *ne* (§38.4.3).

Ĉe iaj agaj vortoj *ne* montras simple, ke la ago ne okazas, dum MAL esprimas la pli emfazan signifon, ke la ago ne okazas, kvankam ĝi normale devus okazi:

- *dormi* → *mal dormi* = resti veka, kiam oni normale dormus
- *havi* → *mal havi* = ne havi, dum oni sentas, ke oni devus havi

Evitado de MAL

Ĉe iaj vortoj kun tri speciala signifo oni evitas uzi MAL, kvankam logike tio bone eblus. Oni ekz. malofte aŭdas vortojn kiel *malgiganta*, *malenvii*, *mal ŝuldo*, *malpedanto* k.a. Sed iafoje ankaŭ malkutimaj vortoj povas esti dezirataj, se oni volas guste malkutime esprimi sin.

Kaj kiam en la malmaten'
La suno malaŭroras,
Malvek' maliras kun malpen'
Kaj oni maldejoras

fragmento el *Insulo de Fetiĉuloj* de William AULD

Ne ĉiuj maloj havas MAL

Rekte kontraŭa signifo ne ĉiam esprimiĝas per MAL. Ekzistas multegaj kontraŭaj vortparoj sen tiu prefikso, ekz.: *tago* — *nokto*, *fini* — *komenci*, *vera* — *falsa*, *nigra* — *blanka*, *forgesia* — *memori*, *trovi* — *perdi*, *paco* — *milito*, *pozitiva* — *negativa*, *nordo* — *sudo*, *oriento* — *okcidento*, *interna* — *ekstera*, *sur* — *sub*, *al* — *de*, *kun* — *sen*, *ĉio* — *nenio*, *jes* — *ne*, *plus* — *minus* k.t.p.

Alternativoj al MAL-vortoj

Por multaj MAL-vortoj oni kreis nekunmetitan alternativon. Iuj fariĝis ofte uzataj, dum aliaj aperas precipe en poezio k.s. Ankoraŭ aliaj preskaŭ neniam aperas. Iuj el tiuj MAL-alternativoj ja estas utilaj, kaj meritas plian uzadon, dum aliaj estas tute superfluaj (iafoje eĉ evitendaj). Tio tamen estas afero de persona opinio. Ofte okazas, ke tia MAL-alternativo evoluas for de la MAL-vorto, kaj ricevas specialan signifon. Jen kelkaj ekzemploj de MAL-alternativoj:

- *trista* (= *malgaja, malĝoja*) — ofte uzata
- *kurta* (= *mallonga*) — sufice ofte uzata, precipe en kunmetaĵoj (*kurtonda radio*)
- *frida* (= *malvarma*) — sufice ofta, precipe en kunmetaĵoj (*fridujo, fridvagono*)
- *olda* (= *maljuna*) — ne tute malofta
- *liva* (= *maldekstra*) — iafoje uzata; povas esti tre utila, kiam necesas rapido aŭ ripete doni instrukciojn pri dekstro kaj maldekstro
- *dura* (= *malmola*) — sufice ofta, precipe en teknika lingvaĵo; ricevas ofte iom specialan signifon (*dura vivo* = “malfacila vivo”)
- *lanta* (= *malrapida*) — sufice ofta, almenaŭ en poezio
- *leĝera* (= *malpeza*) — ekhavis specialan signifon por figura malpezeco (*leĝera trupo* = “facile movebla trupo”), kaj en la signifo “malserioza, senprofunda” (*leĝera literaturo, leĝera personeco*); por efektiva malpezeco oni uzas nur *malpeza*
- *turpa* (= *malbelra*) — tre malofte uzata
- *minca* (= *maldika*) — tre malofte uzata
- **difícila**° (= *malfacila*) — uzata nur de ekstremistoj, kiuj neniam uzas MAL (se oni neniam uzas MAL, estas dubinde, ĉu oni entute parolas Esperanton)

Eĉ se certa alternativa vorto estas efektive bona kaj utila, la responda MAL-vorto ĉiam restas tute bona kaj uzinda. Oni ekz. normale uzu *maldekstra*. Nur en specialaj okazoj, kiam vere utilas, oni uzu la alternativon *liva*, sed tiam oni ne hezitu uzi ĝin.

Ordinara radiko

MAL povas ankaŭ esti ordinara radiko:

- *malo* = rekta kontraŭa ideo (*la malo* de “granda” estas “malgranda”)
- *male* = tute kontraŭe

38.3.8. MIS

MIS = “erareco, malĝusteco, malboneco”. MIS ĉiam montras manieron aŭ econ de tio, kio staras poste. (La prefikso MIS estis oficialigita en 1929.)

- *kalkuli* → *miskalkuli* = kalkuli erare
- *kompreni* → *miskompreni* = kompreni erare
- *skribi* → *misskribi* = skribi erare
- *direkti* → *misdirekti* = montri aŭ gvidi en malĝustan direkton
- *akuzi* → *misakuzi* = akuzi false, erare
- *korekti* → *miskorekti* = provi korekti kaŭzante malkorektecon
- *paši* → *mispaši* = fari eraran pašon
- *uzi* → *misuzi* = uzi en malbona aŭ malĝusta maniero
- *trakti* → *mistrakti* = trakti malbone
- *faro* → *misfaro* = malbona faro
- *formo* → *misformo* = erara, malbona formo
- *formi* → *misformi* = doni malĝustan, malbonan formon al io

Ordinara radiko

- *misa* = erara, malbona, malĝusta
- *misi* = erari, maltrafi

MIS kaj MAL

Ne konfuzu MIS kun MAL (§38.3.7). MIS ne ŝanĝas la bazan signifon de vorto, sed nur aldonas la ideon de erareco aŭ malboneco. MAL komplete ŝanĝas la signifon en la kontraŭon:

- *laŭdi* = diri, kiel bona io estas
- *mislauđi* = erare diri, ke io estas bona, dum ĝi fakte estas malbona
- *mallauđi* = diri, kiel malbona io estas
- *mismallaŭdi* = erare diri, ke io estas malbona, dum ĝi fakte estas bona

38.3.9. PRA

PRA = “antaŭ tre longa tempo, primitiva”. PRA montras, ke tio, kio staras poste estas tempe malproksima:

- *homo* → *prahomo* = plej unua kaj primitiva speco de homo
- *arbaro* → *praarbaro* = primitiva, netuŝita arbaro ekzistanta de nememorebla tempo
- *tempo* → *pratempo* = la komenca tempo de la homaro aŭ de la mondo
- *knalo* → *la Praknalo* = nomo de tiu grandega eksploda ekspansio, per kiu kreigis la universo
- *tipo* → *pratipo* = unua, ideaala, originala, plej frua tipo, prototipo

Iom specialan signifon havas PRA en la vorto *praantaŭlasta* = “antaŭa al la antaŭlasta”. Simile eblus uzi PRA ĉe *antaŭhieraŭ* kaj *postmorgaŭ* (§14.2.4).

Ĉe parenkovortoj

Ĉe iuj parenkovortoj PRA havas specialan signifon.

Ĉe *av(in)o*, *nep(in)o*, *onkl(in)o*, *nev(in)o* kaj *kuz(in)o* PRA montras parencecon je unu generacio pli malproksiman (antaŭe aŭ poste en la tempo). Oni povas uzi pli ol unu PRA por montri eĉ pli malproksimajn parencojn, unu PRA por ĉiu generacio:

- *avo* → *via praavo* = la patro de via av(in)o
- *avo* → *via prapraavo* = la patro de via praav(in)o
- *avo* → *via praprappaavo* = la patro de via prapraav(in)o
- *nepo* → *via pranepo* = la filo de via nep(in)o
- *nepo* → *via prapraneupo* = la nepo de via nep(in)o
- *onklo* → *via praonklo* = la frato de via av(in)o
- *onklo* → *via prapraklo* = la frato de via praav(in)o
- *nevo* → *via pranevo* = la filo de via nev(in)o
- *nevo* → *via prapranevo* = la nepo de via nev(in)o
- *kuzo* → *via prakuzo* = la filo de la kuz(in)o de via patr(in)o
- *kuzo* → *via praprakuzo* = la nepo de la kuz(in)o de via patr(in)o

Nota: En vortoj kun multaj PRA estas penseble uzi nur unu PRA post nombrovorto, kiu montras, pri kiom da generacioj temas: *tripraavo* = *pra-pra-pra-avo*, *kvarpraaivo* = *pra-pra-pra-pra-avino*. Tio estas tamen ankoraŭ neuzata.

Ĉe la parenkovortoj *patr(in)o* kaj *fil(in)o* PRA montras malproksiman parencecon plurajn aŭ multajn generaciojn antaŭe aŭ poste:

- *patro* → *prapatro* = malproksima vira parenco de kiu iu devenas, efektiva aŭ imagata fondinto de popolo, tribo aŭ familio
- *filo* → *prafiloo* = malproksima vira parenco, kiu devenas de certa persono

Ofte oni uzas *prapatroj* kaj *prafiloj* (kun J-finaĵo) ĝenerale pri ies antaŭuloj kaj posteuloj, ofte eĉ sen sekса distingo.

Ĉe parenkovortoj PRA povas aperi kune kun la prefiksoj BO kaj GE (§38.3.1).

Legu pli pri vortoj por parencoj kaj familianoj en §41.

Ordinara radiko

- *pra* = ekzistinta antaŭ tre longe, primitiva, antaŭhistoria

38.3.10. RE

RE = “veni aŭ meti denove en la saman lokon kiel antaŭe, denove fari aŭ farigi tia kiel antaŭe, fari aŭ okazi ankoraŭ unu fojon en sama aŭ alia maniero”. Komparu kun la neoficiala prefikso RETRO (§39.2.21). RE estas uzata nur ĉe agaj vortoj, kaj ĉiam montras manieron de la ago:

- *veni* → *reveni* = veni denove al loko, kie oni estis antaŭe
- *doni* → *redoni* = doni ion al tiu, kiu antaŭe havis tion

- *pagi* → *repagi* = pagi ion al tiu, kiu antaŭe posedis tion
- *saluti* → *resaluti* = respondi saluton per saluto
- *brilo* → *rebrilo* = brila speguliĝo
- *bonigi* → *rebonigi* = denove bonigi ion, kio malboniĝis
- *novigi* → *renovigi* = doni al io novan formon, ripari ion tiel ke ĝi fariĝas kvazaŭ nova
- *saniĝi* → *resaniĝi* = fariĝi denove sana post malsanado
- *naskiĝo* → *renaskiĝo* = la ago denove naskiĝi (efektive aŭ figure)
- *legi* → *relegi* = legi la saman aferon ankoraŭ unu fojon
- *diri* → *rediri* = diri denove la saman aferon, diri responde
- *vido* → *revido* = la ago denove vidi ion, kion oni antaŭe vidis
- *trovi* → *retrovi* = trovi tion, kion oni perdis
- *formi* → *reformi* = doni novan formon al io, provi rekrei la originan formon (legu ankaŭ pri *reformo* [§37.5])
- *koni* → *rekoni* = vidi ion kaj rimarki ke oni jam konas ĝin, agnoski, konfesi la valoron de io
- *turni* → *returni* = turni denove en la antaŭan (kontraŭan) direkton

Nelogikaj RE-vortoj

Iuj RE-vortoj ekkestis pro influo de nacilingvaj vortoj, kaj havas nelogikan signifon. Ekz. *reprezentati* ordinare ne signifas “prezenti denove”, sed “agi anstataŭ iu, en ies nomo”. *Reciti* ne signifas “citi denove”, sed “parkere laŭtlegi”. *Resumi* ne estas “denove sumi”, sed “koncize esprimi la esencon”. Tiujn, kaj aliajn vortojn, oni nun normale rigardas kiel nekunmetitajn (faritajn el la radikoj REPREZENT, RECIT kaj RESUM). Se oni volas uzi ĉi tian vorton en ĝia logika signifo, oni eble elparolu kun distingiga kromakcento (§2.2) je la prefikso RE: *réprezentati*, *récIti*, *résUmi*. Skribe oni povas uzi dividostrekon: *re-prezentati*, *re-citi*, *re-sumi*.

Returni kaj precipe *returna* kaj *returne* estis antaŭe uzataj ankaŭ pri reirado kaj redonado, pro influo de nacilingvaj vortoj: *Neniam li alportas returne* [= reen] *tion, kion li prenis!*^{FA3.2} *Sur la returna* [= reira] *vojo li renkontis du lernejkamaradojn.*^{FA1.89} Nun oni uzas tiujn vortojn nur kiam temas pri efektiva turnado.

Ordinara radiko

- *ree* = denove, ankoraŭ unu fojon
- *reen* = al la antaŭa loko denove (legu pri la N-finaĵo en *reen* [§12.2.5])

Oni ankaŭ provis uzi RE memstare kiel vorteton anstataŭ *ree* aŭ *reen*, precipe en poezio:

*Maro, zorga dommastrino,
faldas **re** kaj **re**, sen fino,
susure silkajn ondojn.*

poemeto de G. E. Maŭra (= *Gaston WARINGHIEN*)

Normale oni ne povas tiel uzi RE.

38.4. Afiksecaj elementoj

Iuj lingvoelementoj, kiujn oni ordinare ne nomas afiksoj, estas tamen uzataj en la vortfarado en ia specia maniero, laŭ iaj speciaj reguloj. Preskaŭ ĉiam temas baze pri kunmetado laŭ la ordinaraj principoj de kombinoj (§37.3) kaj frazvortoj (§37.4), sed kun ia aldonita specialeco. Tiajn elementojn oni povas nomi afiksecaj. Aliaj elementoj aperas tiel oftege en kunmetaĵoj, ke ankaŭ ili ŝajnas esti afiksoj, kvankam ili fakte plene sekvas la ordinarajn vortfarajn regulojn. Ankaŭ tiajn elementojn oni povas nomi afiksecaj.

38.4.1. Afiksecaj radikoj kaj kunmetaĵoj

AM

AM estas iafoge uzata sufiksece simile al la sufikso EM (§38.2.11), kiam ne temas pri ago: *bestama, muzikama, gastama*.

FIN

FIN estas ofte uzata prefiksece por montri ĝisfinecon de ago anstataŭ prefiks-eca *el* (§38.4.2): *finkanti, finfari, finmangî*.

FU\$

Prefikseca FU\$ montras malbonege faritan (artan aŭ metian) agon. Oni tiel uzas FU\$ precipe ĉe vortoj por ago, sed ankaŭ ĉe vortoj por aganto aŭ rezulto de ago: *kuri → fuškuri, fuškuiristo, fuškuirajo; pentri → fušpentri, fušpentristo, fušpentraĵo; verki → fušverki, fušverkisto, fušverk(a)j o; bindi → fušbindi, fušbindisto, fušbind(a)j o; aktoro → fušaktoro, fušaktori*. Kompunu kun la prefikso MIS (§38.3.8).

HAV, PLEN, RIĈ

La radikoj HAV, PLEN kaj RIĈ estas uzeblaj sufiksece por precizi la signifon de A-vorto: *barba → barbhava, trua → truhava, manka → mankhava, ama → amoplena, bruia → bruoplena, flora → florplena, fuma → fumoplena, ora → ororiĉa, herba → herbriĉa, senta → sentriĉa*. Simpla A-vorto havas ofte tre fleksblan signifon (§37.2.2). Normale la kunteksto precizigas, sed iafoge preciziga aldono de HAV, PLEN, RIĈ (aŭ alia radiko) povas esti utila. Vidi ankaŭ la neoficialan sufikson OZ (§39.1.30).

KELK

KELK estas uzata afiksece ĉe nombraj vortetoj (§23.1.1).

Prefikseca KELK montras multobligon per nedifinita nombro (pli ol unu): *kelkdek*^{M.199} = “kelkaj dekoj”, *kelkcent* = “kelkaj centoj”, *kelkmil* = “kelkaj miloj”. Atentu pri la akcento: *kElkcent*, *kElkmil*. KELK ne estas vorteto, sed radiko. Tial ne eblas disskribi tiajn vortojn. Ne skribu **kelk dek**, **kelk mil**, sed *kelkdek*, *kelkmil*. Ĉiam eblas anstataŭe diri kaj skribi: *kelkaj dekoj*, *kelkaj miloj* k.t.p.

Sufikseca KELK montras aldonon de nedifinita nombro (pli ol unu): *dekkelke*^{M.199} = “dek kaj kelkaj”, *tridekkelk-jara*^{M.83} = “havanta tridek kaj kelkajn jarojn”.

Iafoje oni vidas prefiksecan KELK kun la signifo “proksimume”: *kelkmil* = “proksimume mil”. Tio kolizias kun la ĉi-antaŭe montrita Zamenhofa uzado, kaj estas malrekomendinda.

KELK estas uzata prefikseco ankaŭ ĉe tabelvortoj je I por emfazi la nedifinitecon: *kelkij* = “kelkaj, iuj”, *kelkiom* = “kelke, iom”. La iafoje uzata formo **kelkij** (sen J) estas memkontraŭdira. *Iu* montras precize unu individuon, dum KELK montras pli ol unu.

LAND

La radiko LAND estas uzata sufiksece en iuj landonomoj (§35.4) anstataŭ UJ (§38.2.29).

ON-vortoj

Kunmetajoj kun la sufikso ON (§38.2.27) estas ofte uzataj prefiksece: *duon-horo* = “duona horo, duono de horo”, *kvaronlitro* = “kvarona litro, kvarono de litro”, *milonmilimetro* = “milona milimetro, milono de milimetro”, *trionparto* = “triona parto”.

Eble tiaj kunmetajoj povas esti klarigataj kiel frazvortigoj per O-finaĵo (§37.4): *[duono de horo]*-(periodo)-O → *duonhoro*.

Eblas krei ordinarajn kombinojn anstataŭe, ekz.: *horkvarono* (= “kvarono de horo”): *Pasis certe horkvarono, antaŭ ol la floreto povis denove rekonsciigi.*^{FA1.95} Formoj kiel *horkvarono* estas tamen ekstrema maloftaj.

Prefikseca DUON havas iafoje la specialan signifon: “proksimume duone, nekomplete, preskaŭ”: *duonnuda* = “preskaŭ nuda”, *duonkuirita* = “ne komplete kuirita”.

Ĉe parenkovortoj DUON havas du specialajn signifojn. Ĝi tie montras parencecon kreitan per regeedziĝo, kaj parencecon tra nur unu el la gepatroj:

- *duonpatro* = nova edzo de la patrino
- *duonpatrino* = nova edzino de la patro
- *duonfilo* = filo de la edz(in)o
- *duonfrato* = 1. filo de duonpatr(in)o, 2. frato kun kiu oni havas nur unu el la gepatroj komuna

Por parenceco kreita per regeedziĝo oni ankaŭ povas uzi la radikon VIC prefikseco: *vicpatro*, *vicfilo*, *vicfrato*. Oni proponis ankaŭ la neoficialan prefikson STIF° por tiu rolo: *stifpatro*, *stiffilo*, *stiffrato*, sed estas pli bone uzi VIC. Ĉe tiaj DUON-vortoj, kiuj povas havi ambaŭ signifojn de parenca

DUON, oni prefere uzu VIC (aŭ eble STIF^o) por regeedziĝa parenceco, kaj DUON nur por efektive duona parenceco.

POV, KAPABL, VOL

La radikoj POV, KAPABL kaj VOL estas ofte uzeblaj sufiksece kiel pli precizaj alternativoj al la sufikso EM (§38.2.11): *sciema* → *scipova, scivola; agema* → *agipova, agopova, agokapabla, agivola, agovola; kreema* → *kreypova, krekapabla, krevola; vivema* → *vivipova, vivopova, vivokapabla, vivivola, vivovola*. (Apud *sciema* kaj *scivola* oni uzas ankaŭ tre ofte *scivol-ema*. Praktike ĉiu tri vortoj estas samsignifaj.) Vidu ankaŭ la neoficialan sufikson IV (§39.1.20). Legu pli pri ligfinajoj en vortoj kiel *vivipova* kaj *agivola* en §37.3.

ŠAJN, SIMIL, MANIER, STIL

La radikoj ŠAJN, SIMIL, MANIER kaj STIL estas ofte uzeblaj sufiksece anstataŭ la sufikso EC (§38.2.8) por krei pli precizajn vortojn: *vere-eca* → *veršajna, versimila; trompeca* → *trompšajna, trompmaniera; dieca* → *disimila; homeca* → *homsimila; virece* → *virmaniere, virstile; japanece* → *japanmaniere, japanstile*. Vidu ankaŭ la neoficialan sufikson ESK (§39.1.11).

VIC

VIC estas uzata prefiksece por montri aferon aŭ personon, kiu anstataŭas aŭ povas anstataŭi ion aŭ iun: *vicprezidanto* = “anstataŭa prezidento”, *vicdirektoro* = “anstataŭa direktoro”, *vicrado* = “rezerva rado”. VIC estas ankaŭ uzebla en iaj parenkovortoj. Legu ankaŭ pri *vice al* kaj *vic' al* en §12.3.6.1.

VIR

VIR estas uzata prefiksece por montri viran sekson. Komparu kun la sufikso IN (§38.2.20). Oni tiel povas uzi VIR nur ĉe io, kio povas havi sekson, kaj nur ĉe vortoj, kiuj ne estas viraj jam per si mem.

Legu ankaŭ pri seksa signifo de radikoj kaj O-vortoj en §4.2.

VIR estas prefiksece uzata precipice ĉe bestaj vortoj: *virĉevalo, virkato, virbovo, virhundido, virbesto*.

Ankaŭ ĉe homaj vortoj oni povas uzi VIR prefiksece: *virhomo, virprezid-anto, virsekretario*. Sed ĉe homaj vortoj oni normale preferas uzi VIR kiel A-vorton: *vira homo, vira prezidanto, vira sekretario*.

Tre ofte oni tamen forlasas VIR, kvankam temas pri virbesto aŭ virhomo.

Rimarku, ke la memstara vorto *viro* ĉiam signifas “plenkreska virhomo”, dum prefikseca VIR nur montras viran sekson (ne homecon, nek plenkreskecon). La vorto *vira* jen montras nur viran sekson, jen inkluzivas homecon kaj plenkreskecon, laŭ la konteksto.

En la komenca tempo oni uzas VIR sufiksece por montri viran sekson, sed tio delonge malaperis: *ĉevalviro, bovorviro*.

38.4.2. Afiksecaj rolvortetoj

Rolvortetoj (§12.3) estas tre ofte prefiksece uzataj en kunmetitaj vortoj. Tiaj kunmetajoj estas aŭ kombinoj (§37.3) aŭ frazavortoj (§37.4). Oni devas fari distingon inter tiuj du manieroj uzi rolvortetojn prefiksece. En frazavorto la rolvorteto rilatas kiel rolmontrilo al tio, kio staras tuj poste. En kombino la rolvorteto rilatas al io alia, kio eble eĉ ne estas esprimita.

Frazavortoj

Vortoj kun prefikseca rolvorteto plej ofte estas frazavortoj. Tia kunmetaĵo devenas de frazeto. La rolvorteto estas uzata prefiksece al tiu vorto, al kiu ĝi rilatas en la plena frazeto:

- *sen fino* → *senfina* = tia, ke ĝi estas sen fino
- *pri amo* → *priama* = tia, ke ĝi temas pri amo
- *antaŭ (ĝusta) tempo* → *antaŭtempa* = tia, ke ĝi okazas antaŭ la ĝusta tempo
- *inter nacioj* → *internacia*
- *per Esperanto* → *peresperanta* aŭ *per-Esperanta*
- *sen pensoj* → *senpense*
- *de la nasko* → *denaske*
- *ĉis la fino* → *ĉisfine*
- *kontraŭ veneno* → *kontraŭveneno* = kuracilo kontraŭ veneno
- *ekster la lando* → *eksterlando* = la tuta mondo krom la propra lando
- *tra nokto* → *tranokti* = pasigi nokton, gasti tra nokto
- *per laboro* → *perlabori* = akiri per laboro
- *en teron* → *enterigi* = meti en la teron
- *sen movoj* → *senmovigi* = fari tia, ke movoj ne eblas
- *sen kuraĝo* → *senkuraĝigi* = forpreni ies kuraĝon
- *en ŝipon* → *ensipigi* = iri en ŝipon (por forveturi)
- *en amon* → *enamiĝi (al iu)* = ekesti amanta (iun). La amo direktigas al la amato. Tial oni preferas diri *mi enamiĝis al vi*, ne **mi enamiĝis en vi(n)**. La prefikseca *en* ne rilatas al la amato. Oni povas ankaŭ uzi *enamiĝi je iu*.
- *ekster la lando* → *eksterlandano* = ano de alia lando
- *por vivi* → *porvivaĵo* = rimedo por sin nutri
- *sen senco* → *sensencaĵo* = io, kio ne havas sencon

Kombinoj

Prefikseca rolvorteto ankaŭ povas esti preciziga antaŭelemento en kombino. En tia vorto la rolvorteto tute ne estas rolmontrilo de la posta elemento, sed rilatas al io alia:

- *paroli* → *alparoli* = direkti sin al iu per parolado
- *veni* → *alveni* = veni al la celo
- *pagi* → *antaŭpagi* = pagi antaŭ la kutima aŭ deviga tempo
- *preni* → *depreni* = preni de iu aŭ de io (komparu kun prefikseca *for* [§38.4.3])
- *havi* → *enhavi* = havi en si
- *gluti* → *engluti* = enigi en sin per glutado
- *radikiĝi* → *enradikigi* = fiksiĝi en ion per siaj radikoj
- *ŝangi* → *interŝangi* = reciproke ŝangi inter si
- *rompi* → *interrompi* = rompi inter du punktoj
- *spaco* → *interspaco* = spaco inter du aferoj
- *paroli* → *kontraŭparoli* = paroli kontraŭ io
- *rimedo* → *kontraŭrimedo* = rimedo kontraŭ io
- *seĝo* → *kromseĝo* = aldona seĝo krom la ordinara(j)
- *sidi* → *kunsidi* = sidi kune
- *sekvi* → *postsekvi* = sekvi post io
- *kompreni* → *subkompreni* = kompreni tion, kio estas kaŝita sub io
- *aĉeti* → *subaĉeti* = korupti per kaša mondonaco aŭ simile (figura signifo)
- *jupo* → *subjupo* = jupo portata sub alia jupo
- *šarĝi* → *superšarĝi* = ŝarĝi super ia limo
- *signo* → *supersigno* = aldona signo super litero

Kiam oni uzas tian vorton en frazo, la prefikseca rolvorteto ofte ripetiĝas antaŭ tio, al kio ĝi vere rilatas:

- *Li eliris el la dormoĉambro kaj eniris en la manĝoĉambron.*^{FE.31}
- *Mi pro singardeco faros unu fojon ĉirkaŭiron ĉirkau la domo.*^{BV.47}
- *Mi kontraŭ vi kiel bofilo, kiam la tempo venos, nenion kontraŭparolos.*^{BV.28}
- *Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklarajon.*^{FE.35}
- *Neniaj mokoj nek atakoj nin debatos de la vojo.*^{FK.267}

Ofte oni ne ripetas la rolvorteton antaŭ tio, al kio ĝi rilatas, sed uzas anstataŭ alian rolvorteton:

- *Ĝi parolas nur pri tiaj instruoj, kiuj ne kontraŭparolas al la scienco.*^{OV.328}
Al anstataŭ ripeto de kontraŭ.

Tio, al kio la prefikseca rolvorteto rilatas, ofte povas aperi kiel objekto de ĉi tia verbo:

- *La belan Saran li jam kelkfoje **ĉirkauiris**.*^{Rn.41} = *Ĉirkau la bela Sara li jam kelkfoje (ĉirkau) iris.*
- *Si transiris la sojlon.*^{M.134} = *Si (trans)iris trans la sojlo.*

Sed tre ofte la objekto de ĉi tia verbo estas io tute alia sen rekta rilato al la prefikseca rolvorteto: *Alportu al mi metron da nigra drapo.*^{FE.32}

Ne ekzistas ĝeneralaj reguloj, kiuj decidas, kio estu objekto de ĉi tia verbo (se ĝi entute estas objekta). Legu pli pri objektaj kaj senobjektaj verboj en §30.

EI

El povas esti tute normala prefikseca rolvorteto en kombinoj kaj frazvortoj, ekz.: *eliri* (kombino) = “iri el io”, *elbati* (kombino) = “bati ion el io”, *el (la) lito* → *ellitiĝi* (frazvorto) = “leviĝi el (la) lito”.

Sed prefikseca *el* estas en kombinoj ankaŭ uzata kun la specia signifo “komplete, ĝisfine, ĝisprete, ĝis rezulto, ĝis difekto, ĝis malapero”:

- *trinki* → *eltrinki* = trinki ĉiom de io
- *lerni* → *ellerni* = lerni tute plene
- *fari* → *elfari* = produkti
- *kreski* → *elkreski* = kreski ĝis matureco
- *etendi* → *eletendi* = etendi laŭ la plena longo
- *uzi* → *eluzi* = uzi ĝis difektiĝo

Iuj tiaj *el*-vortoj ricevis specialan (figuran) signifon:

- *porti* → *elporti* = porti el io, porti (= toleri) ĝisfine
- *teni* → *elteni* = rezisti, ne cedi, pacience toleri, elporti
- *pensi* → *elpensi* = krei per pensado

Se estas risko pri konfuzo inter la propra signifo de *el*, kaj la specia ĝisfina signifo, oni uzu ion alian prefiksece por esprimi la signifon “ĝisfine”. Oni tiel uzas ekz. *tra*, *for*, SAT, kaj FIN. Oni devas tamen ĉiam atenti, ke la uzata radiko aŭ vorteto taŭgu laŭsence, ekz.: *trabori*, *trakuri*, *forkaſi*, *satmanĝi*, *finkanti*, *finfari*, *finmanĝi* k.t.p.

Iuj kontraŭas al prefikseca FIN por ĝisfineco, sed malgraŭ diversaj teoriaj argumentoj, FIN fariĝis sufiĉe populara en tiu rolo. Ĉiuokaze prefikseca FIN estas ĉiam komprenebla.

Oni ankaŭ povas tian ĉi signifon montri per plurvortajo, kio estas ofte la plej bona solvo: *legi ĝisfine*, *kuri tra la tutu urbo*, *mangî ĝis sateco*, *kanti ĝis la fino*, *kanti la tutan kanton* k.t.p.

Oni multe klopodis por trovi ion, kio povus esti ĝenerale uzata prefiksece por la signifo “ĝisfine”. Tio tamen ne sukcesis. Oni uzu kiom eble *el*, kiu estas Zamenhofa kaj vaste uzata. En okazo de nepra bezono oni uzu alian rimedon.

Pri

En frazavortoj (kun A-finaĵo aŭ E-finaĵo) prefikseca *pri* estas uzata en ordinara maniero, ekz.: *pri amo* → *priama* = “tia, ke ĝi temas pri amo”, *pri nutro* → *prinutra* = “tia, ke ĝi temas pri nutr(ad)o”.

En kombinoj prefikseca *pri* kreas objektajn verbojn. Aŭ ĝi faras senobjektan verbon objekta, aŭ ĝi faras el jam objekta verbo novan objektan verbon. Normale tia *pri*-verbo havas originan *pri*-komplementon kiel objekton:

- *Li silentis pri la afero.* → *Li prisilentis la aferon.* *Silentis* estas senobjekta verbo. *Prisilentis* estas objekta verbo, kies objekto estas tio, pri kio oni silentas.
- *Li pensis multajn pensojn pri ŝi.* → *Li pripensis ŝin per multaj pensoj.* *Pensi* estas objekta verbo, kies objekto estas la pensoj. *Pripensi* estas objekta verbo, kies objekto estas la temo de la pensoj.

En iaj okazoj ĉi tia *pri*-verbo havas objekton, kiu origine ne estis *pri*-komplemento, sed ekz. *de*-komplemento aŭ *al*-komplemento. En tiaj verboj *pri* perdis sian propran signifon, kaj estas uzata nur por ŝanĝi la frazrolojn. *Pri* estas tiel uzata precipe en iuj tradiciaj verboj:

- *rabi* → *prirabi*
Ili rabis monon de la homoj.
Ili prirabis la homojn.
- *semi* → *prisemi*
Mi semis tritikon sur la kampon.
Mi prisemis la kampon (per tritiko).
- *jeti* → *prijeti*
Si jetis ŝtonojn al li.
Ili prijetis lin per ŝtonoj.
- *konstrui* → *prikonstrui*
Ni konstruos domojn sur la monto.
Ni prikonstruos la monton (per domoj).
- *serĉi* → *priserĉi*
Ili serĉis armilojn ĉe li.
Ili priserĉis lin (por armiloj).
- *lumi* → *prilumi* = “jeti sian lumon ien”
La luno lumis en la ĉambron.
La luno prilumis la ĉambron.

Nur io, kio mem estas luma, povas prilumi. *Lumigi* = “fari tiel ke io lumu, provizi per lumo”.

- *pluvi* → *pripluvi*

Pluvas sur la kampon.

La nuboj pripluvis la kampon.

Unu kampo estis pripluvata, kaj alia, ne pripluvita, elsekiĝis.^{Am.4}

Dum *pluvi* estas sensubjekta verbo (§30.1), la verbo *pripluvi* bezonas subjekton.

Prefikseca *pri* en kelkaj okazoj nur servas por doni al verbo novan signifon, kiu iel rilatas al la origina signifo:

- *respondi* → *prirespondi* = devi prizorgi ion kaj porti la rezultojn de eventuala misaĵo (nun oni uzas pli ofte *respondeci* aŭ *responsi*)
- *jugi* → *prijugî* = esprimi aproban aŭ malaproban opinion pri io
- *juri* → *prijuri* = doni aŭ dediĉi ofere al Dio

En tia uzo *pri* similas al la sufikso UM (§38.2.31).

38.4.3. Aliaj afiksecaj vortetoj

Krom rolvortetoj (§38.4.2) ankaŭ multaj aliaj vortetoj estas uzataj prefiksece en diversaj manieroj. Ĉi tie aperos nur kelkaj gravaj ekzemploj de tia uzo.

Ĉi

La loka vorteto *ĉi* (§14.1.2) estas tre ofte uzata prefiksece en frazetvortoj kun A-finaĵo aŭ E-finaĵo. Normale oni uzas por klareco dividostrekon post *ĉi*:

- *en tiu ĉi jaro* → *ĉi-jare*
- *sur ĉi tiu flanko* → *ĉi-flanke*
- *post tio ĉi* → *ĉi-poste*
- *sub ĉi tio* → *ĉi-sube*

Rimarku, ke *ĉi* estas memstara vorto en *tiu ĉi*, *ĉi tiu*, *tie ĉi*, *ĉi tie* k.t.p. Ne uzu dividostrekon tie.

Legu pli detale pri kunmetaĵoj kun *ĉi* en §14.1.2.

Fi

La ekkria vorteto *fi* (§18.1) estas ofte uzata prefiksece kun la signifo “malŝatinda, abomena”. Prefikseca *fi* montras subjektivan indignon aŭ moralan kondamnon kontraŭ tio, kio staras poste:

- *homo* → *fihomo* = naŭza, malmoralala, malŝatinda homo
- *serco* → *fiſerco* = senhonta ŝerco
- *domo* → *fidomo* = domo, kie okazas abomenaj malŝatindaj aferoj
- *gazeto* → *figazeto* = abomena gazeto
- *insekto* → *fiinsekto* = malŝatinda aŭ parazita insekto
- *herbo* → *fiherbo* = trudherbo, herbo kiu malhelpas la kulturadon de aliaj utilaj plantoj (oni uzas ankaŭ *herbaço*, sed la herbo mem ne estas malbonkvalita, nur nedeziata)

- *karesi* → *fikaresi* = senhonte, malĉaste kaj trude karesi
- *fama* → *sfifama* = fama pro malšatindaj aferoj

Prefikseca *fi* kaj la sufikso AĈ (§38.2.1) estas similaj. *Fi* estas pli subjektiva. Ĝi esprimas indignon kaj malšaton. AĈ estas pli objektiva. Ĝi montras maltaŭgecon kaj malbonan kvaliton. En la frua tempo, antaŭ ol AĈ aperis en la lingvo, prefikseca *fi* estis uzata en ambaŭ signifoj.

For

La loka kaj mova vorteto *for* (§14.1.3) estas ofte uzata prefiksece ĉe agaj vortoj: *foriri*, *foriro*, *forkuri*, *forkurado*, *forfali*, *forjeti*, *forſiri*, *forpermesi*, *fortimigi*, *forargumenti*, *forbući*, *fordormi*, *foresti*, *foresto*. Ĉiu tiaj vortoj estas tute normalaj kombinoj. Ofte oni ankaŭ povas uzi *de* en ĉi tiaj vortoj: *forſiri* ≈ *desiri*, *forpreni* ≈ *depreni*, *fortranĉi* ≈ *detranci*. Sed *for* donas pli fortan signifon.

Kvazaŭ

Prefikseca *kvazaŭ* (§14.3.12) montras, ke io ne havas sian veran signifon, sed signifon apudan, similan, proksimuman: *kvazaŭedzo* = “viro, kiu loĝas kun virino *kvazaŭ* edzo” (= konkubo), *kvazaŭhomo* = “homsimila pupo”, *kvazaŭrimo* = “rimo per similaj sonoj”. Komparu kun la neoficialaj sufikson OID (§39.1.24) kaj ESK (§39.1.11).

Mem

Prefikseca *mem* (§14.3.13) havas du malsamajn signifojn: 1. “sen helpo de alia”: *memvole*, *memlerninto*, *memdisciplino*, *memstara*, *memkompreneble*. 2. “al si mem, pri si mem, sin mem”: *memestimo*, *memamo*, *memdefendo*, *memmortigo*, *mempörtreto*, *memofero*. Se la signifo estas “sin mem”, oni povas ankaŭ uzi *sin* prefiksece.

Ne

Prefikseca *ne* (§21) montras foreston, mankon, de io (ekz. de eco): *negentila^{FE.16}*, *nelonge^{FE.25}*, *nefermita^{FE.33}*, *nematura^{FE.36}*, *nelerta^{FE.37}*, *nekompren-ebla^{FE.41}*, *nelegeble^{FE.41}*, *nekredebla^{FE.41}*, *nejudo* = “homo, kiu ne estas judo”, *ne-Kopenhagano^{FA1.82}* = “persono, kiu ne loĝas en Kopenhago”. Legu ankaŭ pri la diferenco inter prefikseca *ne* kaj la prefikso MAL en §38.3.7.

Sin

La pronomo *si* (§11.6) kun N-finaĵo estas ofte uzata prefiksece anstataŭ *mem* en la signifo “sin mem”: *sinfido*, *sindefendo*, *singarda*, *sindona*.

Sin kiel memstara vorto estas uzebla nur pri la tria persono. Sed prefikseca *sin* estas uzata ankaŭ pri la unua kaj dua personoj: *Kontraŭ s-ro K. mi estos singarda*.^{OV.550} = *Mi gardos min kontraŭ s-ro K.*

Sin-vortoj estas frazavortoj, kiuj deiras de I-verba frazeto:

- *sin defendi* → [sin defendi]-ago)-O → *sindefendo* = “la ago defendi sin mem”

Tia *sin*-vorto povas havi ĉian finaĵon krom verba finaĵo: *sinfido*, *sinfida*, *sinfide*. Se oni volas uzi verban finaĵon, oni devas reiri al la origina frazeto, kie *sin* estas aparta vorto. Se *sin* ne rilatas al la tria persono, oni devas tiam ŝangî al *min*, *nin* aŭ *vin* laŭ la senco:

- *šia sindefendo* → *Si defendas sin.*
- *ilia sindefendo* → *Ili defendas sin.*
- *mia sindefendo* → *Mi defendas min.*
- *nia sindefendo* → *Ni defendas nin.*
- *via sindefendo* → *Vi defendas vin.*

En tiaj ĉi vortoj oni konservas la N-finaĵon de *sin*. Normale tamen N-finaĵoj (same kiel J-finaĵoj) forfalas ene de kunmetitaj vortoj (§37.4).

39. Neoficialaj afiksoj

Krom la oficialaj afiksoj (§38) ekzistas ankaŭ neoficialaj. La plej multaj el ili estas specialaj afiksoj uzataj nur en faka lingvaĵo, en scienco, en tekniko k.s. Iuj estas nuraj proponoj, kaj estas apenaŭ uzataj entute. Sed kelkaj aperas eĉ en ordinara lingvaĵo.

Ofte estas malfacile juĝi, ĉu temas pri vera afikso, aŭ pri restaĵo de afikso en alia lingvo, ekz. Latino aŭ la Greka. Tia ŝajna afikso nomigas eksafikso. La ĉi-postaj klarigoj tamen provas laueble distingi. Tio, kio ĉiam nur estas eksafikso, ne estas klarigitita ĉi tie. Ne aperas do ekz. radikofinoj kiel “aci”, “ici”, “itat” kaj “ent”, aŭ radikokomencoj kiel “dia”, “epi” kaj “peri”, ĉar ili neniam estas uzataj kiel veraj afiksoj en Esperanto. Se oni interesigas pri tiaj radikoparto, oni legu libron pri Latino aŭ la Greka. Sed ja aperas kelkaj “duonafiksoj”, kiuj normale nur estas eksafiksoj, sed kiuj iaoje aperas prove, eksperimente aŭ fuĝe en vera afiksa uzo.

Legu ankaŭ pri ŝajnaj IN-afiksoj en §38.2.20, kaj ŝajnaj ISM-sufiksoj kaj IST-sufiksoj en §38.2.24.

Cu enkonduki novajn afiksojn?

Multaj Esperantistoj pensas, ke afiksoj estas la plej bona parto de Esperanto. Tial ili volas krei pli da afiksoj. “Ju pli multaj afiksoj, des pli bona Esperanto.” La boneco de la Esperanta vortfarado tamen ne troviĝas en la afiksa sistemo, sed ĝenerale en la eblo libere krei kunmetitajn vortojn. Tion oni faras ne nur per afiksoj, sed ankaŭ per kunmetado de ordinara radikoj kaj vortetoj.

Ordinarajn radikojn oni uzas en la vortfarado laŭ ĝeneralaj principoj, kiuj estas tiel facilaj, ke plej multaj lernolibroj eĉ ne klarigas ilin. Oni lernas tian vortfaradon precipe el praktikaj ekzemploj.

La afiksojn oni devas tamen aparte lerni. Por ĉiu (vera) afikso oni devas ekscii, kiel uzi ĝin. Tial la lernolibroj ilin zorge klarigas.

La oficialaj afiksoj funkcias bonege kaj estas tre utilaj en Esperanto, ĉar ĉiuj jam kiel komencantoj lernas ilin. Novaj afiksoj tamen ne estas troveblaj en la lernolibroj, kaj oni apenaŭ havas okazon ekscii, kiel uzi ilin.

Novaj ordinaraj radikoj facile eniras en la lingvon, ĉar por ili ne validas specialaj reguloj, sed novaj afiksoj malofte sukcesas hejmiĝi en Esperanto. Se oni sentas, ke necesas nova radiko, oni do prefere enkonduki ĝin ne kiel afikson, sed kiel ordinaran radikon, kium ĉiuj povas facile uzi la bazaj vortfaraj principoj.

Iuj novaj afiksoj renkontas problemojn, ĉar ili kolizias kun jam ekzistantaj vortoj. Tiaj novajoj estas normale tre evitindaj.

La ĉi-antaŭaj avertoj tamen ne signifas, ke oni malpermisu ĉiajn ajn novajn afiksojn. Se nova afikso vere estas bezonata, kaj funkcias bone, tiam ĝi ja povas esti akceptata. Multaj neoficialaj fakaj afiksoj funkcias tute bone, kaj oni uzu ilin libere sur iliaj apartaj uzokampoj.

39.1. Neoficialaj sufiksoj

39.1.1. AB°

“Fiksita instalajo”. Nur eksperimente uzata por diversaj instalajoj: *trinki* → **trinkabo** = “trinkakvojetilo, trinksprucilo”, *ellasi* → **ellasabo** “neceseja sego”. (AB devenas de la nekunmetita vorto *lavabo* = “lavpelvo fiksita al muro”.) AB estas evitenda. Por esti komprenata oni uzu esprimojn kiel *trinkilo*, *trinkfontano*, *necesejo*, *neceseja sego*, *necessego* k.t.p. (Kaj anstataŭ *lavabo* suficias ofte *lavujo*.)

39.1.2. AC

Ekssufikso en multaj nomoj de plantfamilioj: *kompozitacoj*, *labiacoj*, *kruciferacoj*.

Vera sufikso

“Plantfamilio”. Uzata en botaniko post la “tipa” membro de la familio: *rozo* → *rozacoj* = “la familio de rozosimilaj floroj”, *ulmo* → *ulmacoj* = “la familio de ulmosimilaj arboj”. Oni uzu AC nur laŭ la internaciaj botanikaj nomreguloj. Komparu kun AL (§39.1.3), E (§39.1.7), ED (§39.1.8), EN (§39.1.9) kaj OID (§39.1.24).

39.1.3. AL

Ekssuffikso en multegaj radikoj kun plej diversaj signifoj: *normala*, *formala*, *originala*, *kriminala*, *speciala*, *sociala*, *materialo*, *vokalo*, *signalo*, *generalo*, *centralo*.

Vera sufikso

1. “Plantordo”. Uzata en botaniko post la plej tipa membro de la ordo: *rozo* → *rozaloj* = “la ordo de rozosimilaj plantoj”, *poligono* → *poligonaloj*, *orkido* → *orkidaloj*. Oni uzu AL nur laŭ la internaciaj botanikaj nomreguloj. Komparu kun AC (§39.1.2), E (§39.1.7), ED (§39.1.8), EN (§39.1.9) kaj OID (§39.1.24).

2. “Osto”. Uzata en anatomio: *nazo* → *nazalo*, *femuro* → *femuralo*. En ordinara lingvaĵo oni diru simple *nazosto*, *femurosto* k.t.p.

3. “Rilata, apartena”. Oni proponis uzi AL por krei el ecaj radikoj A-vortojn kun rilata signifo: *varmo* → **varmala** = “rilata al varmo, temanta pri varmo” (*varma* = “kun multe da varmo”); *sano* → **sanala** = “rilata al sano, apartena al sano” (*sana* = “havanta sanon”). Tiu propono neniam realigis en la lingvo. Oni esprimu tiajn signifojn per plurvortajoj: *pri varmo*, *de varmo*. Eventuale oni povas uzi kunmetaĵojn kun *pri*, *rilata* aŭ simile: *pri-varma*, *varmorilata*, *varmotema*, *prisana*, *sanrilata*.

39.1.4. ANC

Ekssufikso en multaj vortoj kun diversaj signifoj: *substanco*, *konkordanco*, *ekstravaganco*, *ambulanco*, *disonanco*, *kvitanco*. Iuj tiaj vortoj montras

fizikajn grandojn en elektroscienco: *impedanco, reluktanco, admitanco, permeanco*.

Vera sufikso

“Fizika grando”. Oni provis en (elektro)scienco uzi ANC kiel veran sufikson por fari vortojn por fizikaj grandoj: *ŝargo* → *ŝarganco*, *indukto* → *induktanco*, *vario* → *varianco*. Preskaŭ ĉiu tiaj vortoj estas konsidereblaj ankaŭ kiel nekunmetitaj. ANC ĉiuokaze estas pure faka sufikso.

39.1.5. ARI°

Proponita matematika sufikso por nombrosistemoj: *du* → *duaria* = *duuma*, *dek* → *dekaria* = *dekuma*. ARI ne estas praktike uzata. Oni uzu UM (§38.2.31) en tiaj vortoj.

39.1.6. ATOR (kaj ADOR°)

Ekssufikso en multaj radikoj por aparatoj aŭ agantoj: *inkubatoro, radiatoro, generatoro, karburatoro, diktatoro, usurpatoro*.

Vera sufikso

“Aparato”. De kelkaj uzata anstataŭ IL (§38.2.19), kiam temas pri komplika aparato aŭtomate funkcianta: *pumpi* → *pumpatoro* = “aŭtomata pumpilo”, *kalkuli* → *kalkulatoro*, *raboti* → *rabitatoro*. Oni eĉ proponis la varianton *ADOR° por ne-aŭtomataj konstrumašinoj: **asfaltadorno**, **elkavigadorno**. ADOR kolizias kun la verbo *adori* (= “honorri kiel diajōn”). Oni esprimu tiajn ideojn per la vortoj *aparato, mašino* kaj *aŭtomato*, aŭ simple per la sufikso IL, kiu montras kaj simplajn ilojn, kaj komplikajn mašinojn: *pumpmašino, aŭtomata pumpilo, kalkulaparato, kalkulaŭtomato, rabotmašino, asfalt(ad)mašino, elkavigamašino*.

39.1.7. E

1. “Plantotribo” (subdivido de plantofamilio). Uzata en botaniko post la “tipa” membro de la tribo: *asklepiado* → *asklepiadeoj* = “la tribo de asklepiadiosimilaj plantoj”. Oni uzu E nur laŭ la internaciaj botanikaj nomreguloj. Komparu kun AC (§39.1.2), AL (§39.1.3), ED (§39.1.8), EN (§39.1.9) kaj OID (§39.1.24).

2. “Koloro”. Proponita, sed apenaŭ uzata sufikso por fari kolorvortojn el radikoj, kiu ne mem montras koloron: *rozo* → **rozea** = “rozkolora, roze ruĝa”, *neĝo* → **neĝea** = “neĝkolora, neĝe blanka”, *polvo* → **polvea** = “polvokolora, polvogrizo”. Oni uzu kunmetajojn kun la radiko KOLOR (*rozkolora, neĝkolora*) aŭ precizajn kombinojn kun kolororadikoj (*rozoruĝa, neĝblanca*), aŭ plurvortajojn (*roze ruĝa, blanca kiel neĝo*). Ofte la sufikso EC (§38.2.8) povas esti sufiĉa: *rozeca, neĝeca, polveca*. Sed tiaj EC-vortoj ne nepre montras koloran similecon.

39.1.8. ED

“Bestofamilio”. Uzata en zoologio post la “tipa” membro de la familio: *cervo* → *cervedoj* = “la familio de cervosimilaj bestoj”, *mustelo* → *mustelenoj*. Oni uzu ED nur laŭ la internaciaj zoologiaj nomreguloj. ED respondas al la Latina sufikso “idae”. Komparu kun AC (§39.1.2), AL (§39.1.3), E (§39.1.7), EN (§39.1.9) kaj OID (§39.1.24).

39.1.9. EN

“Besta subfamilio”. Uzata en zoologio post la “tipa” membro de la subfamilio: *lutro* → *lutrenoj* = “la subfamilio de lutrosimilaj bestoj”, *mustelo* → *mustelenoj*. Oni uzu EN nur laŭ la internaciaj zoologiaj nomreguloj. EN respondas al la Latina sufikso “inae”. Komparu kun AC (§39.1.2), AL (§39.1.3), E (§39.1.7), ED (§39.1.8) kaj OID (§39.1.24).

39.1.10. ENZ°

“Substanco, kiu servas por ago”. Eksperimente uzata, precipite en kemio, anstataŭ IL (§38.2.19), kiam ne temas pri instrumento, sed pri substanco: *solvi* → *solvenzo* = “solvantajo”, *stabiligi* → *stabiligenzo* = “stabiliga substanco”, *dolcigi* → *dolcigenzo* = “dolcigado”. En faka lingvaĵo ENZ eble povas esti utila, sed normale oni uzu IL, (ANT)AJ, aŭ diversajn kunmetajojn kaj plurvortajojn.

39.1.11. ESK

Ekssufikso en kelkaj radikoj kun la signifo “simila”: *groteska*, *fluoreski*, *lumineski*.

Vera sufikso

“Simila sed ne vera, maniera, stila”. Iafoje uzata anstataŭ EC (§38.2.8): *Japana* → *Japaneska* = “simila al Japana stilo, ŝajne Japana”, *vira* → *vireska* = “virosimila”, *blaua* → *blueska* = “blueta, dube blaua, blusimila”. ESK estas malofte uzata. Normale sufiksoj EC: *Japaneca*, *vireca*, *blueca*. Oni ankaŭ povas uzi kunmetajojn kun ŜAJN aŭ SIMIL (§38.4.1): *šajnblaua*, *Japansimila* k.s.

39.1.12. I

Ekssufikso en multegaj radikoj kun plej diversaj signifoj. La vokalo “i” estas senkonkurence la plej ofta radikofino en Esperanto.

Interalie multaj nomoj de sciencoj kaj okupoj finiĝas per “...io”: *geografio*, *biologio*, *agronomio*, *homeopatio*, *anatomio*, *kirurgio*, *filozofio*. Por tiaj vortoj tre ofte ekzistas paralela radiko sen “i” por persono, kiu okupiĝas pri la afero: *geografo*, *biologo*, *agronomo*, *homeopato*, *anatomo*, *kirurgo*, *filozofo*. Atentu, ke la radiko sen “i” iafoje havas alian signifon. Ekz. *telegrafo* estas okupo, sed *telegrafo* estas aparato, ne persono. El vortoj por sciencoj kaj okupoj oni ankaŭ povas fari nomojn de fakulo per la sufikso IST: *geografiisto*, *biologiisto*, *agronomiisto* k.t.p. Pro la longeco de tiaj

vortoj, kaj pro la malagrabla duobla “i”, oni normale preferas sensufiksan vorton, kiam tia ekzistas.

I estas ankaŭ ekssufikso en multaj landonomoj: *Aŭstralio, Ĝibutio, Haitio, Sirio.*

Vera sufikso

1. “Lando” (post nomo de popolo). Tre ofte uzata paralele kun la sufikso UJ en landonomoj (§35.4):

- *Franco* → *Francio* = Francujo
- *Japano* → *Japanio* = Japanujo

La landnoma sufikso I ne estas oficiala. Iam ĝi estis malrekomendata de la Akademio de Esperanto, sed ne plu (*Aktoj de la Akademio II*, p. 14). Ĝi eĉ estas uzata (paralele kun UJ) en la landonomaj rekomentoj de la Akademio (*Aktoj de la Akademio III*, p. 64 — 69).

2. “Lando” (post nomo de urbo, rivero, monto k.s.). Uzata en kelkaj okazoj por eviti plursignifajn geografiajn nomojn:

- *Meksiko* (lando, federacia ŝtato, urbo) → *Meksikio^{LR.15}* (nur lando)
- *Kebeko* (provinco, urbo) → *Kebekio* (nur provinco)
- *Senegalo* (lando, rivero) → *Senegalio* (nur lando)
- *Luksemburgo* (lando kaj urbo) → *Luksemburgio* (nur lando)
- *Brandenburgo* (Germana federacia lando kaj urbo) → *Brandenburgio* (nur federacia lando)
- *Romo* (urbo) → *Romio* (la Roma regno, la Roma imperio)

En multaj similaj okazoj oni tamen neniam uzas tiun ĉi metodon kaj lasas la plursignifecon, ekz.: *Malto* (lando kaj insulo), *Singapuro* (lando kaj urbo), *Nikaragvo* (lando kaj lago), *Kuvajto* (lando kaj urbo), *Paravajo* (lando kaj rivero), *Kenjo* (lando kaj monto), *San-Marino* (lando kaj urbo).

La Akademio de Esperanto prave rekondidis ne uzi la sufikson I en tiaj ĉi nomoj (*Aktoj de la Akademio III*, p. 49). Nur se jam internacie ekzistas tiaj paralelaj nomoj (kun “i” por lando — sen “i” por urbo, rivero aŭ simile), oni ja uzu la distingon, sed tiem ne temas pri Esperanta sufikso, sed pri parto de radiko. Oni do ja uzu ekz. *Algéro* (urbo), *Algério* (lando), kaj *Tunizo* (urbo), *Tunizio* (lando), ĉar tiaj nomoj ekzistas ankaŭ en aliaj lingvoj, sed oni preferas uzu formojn kiel *Meksikio*, *Kebekio*, *Senegalio* k.a., ĉar tiuj nomoj ekzistas nur en Esperanto. En unu okazo temas pri du malsamaj landoj: *Nigero* (rivero kaj lando inter Malio kaj Ĉado), *Nigorio* (lando inter Benino kaj Kameruno). En unu okazo la internacia distingo estas inversa: *Brazilo* (lando), *Brazilio* aŭ *Braziljo* (urbo). Se oni uzas tiajn ĉi “i” nur laŭ la internaciaj formoj, tiaj okazoj tute ne kreas problemojn.

Se internacie du aŭ pli da nomoj samas, oni uzu laŭ bezono esprimojn kun *urbo*, *rivero*, *monto* k.s., kiuj estas multe pli klaraj ol neniodiraj I-formoj: *Meksikurbo*, *la urbo Meksiko*, *la federacia ŝtato Meksiko*, *la lando Meksiko*, *Kebekurbo*, *la provinco Kebeko*, *la rivero Senegalo*, *la lando Senegalo*, *la*

lando Luksemburgo, Luksemburgurbo, la urbo Luksemburgo, la (federacia) lando Brandenburgo, la urbo Brandenburgo, la Roma regno^{Rt.130} k.t.p.

39.1.13. IC°

“Virbesto, viro, masklo”. Unu el multaj proponoj de sufikso por montri viran sekson. IC estas nun la plej populara propono de tia sufikso, sed ĝi estas nur eksperimente uzata: *bovo* → **boviĉo** = “virbovo”, *kato* → **katiĉo** = “virkato”, *kuracisto* → **kuracistiĉo** = “vira kuracisto”. IC parencas al la sufikso ĈJ (§38.2.6), same kiel IN parencas al la sufikso NJ (§38.2.25). Aliaj proponoj estas ekz.: UN, IR, IM, OL, OĈ, OC kaj UL. Oni uzu *vira* aŭ prefiksecan *VIR* (§38.4.1).

Iuj ekstremistoj volas uzi IC ankaŭ ĉe viraj radikoj, kies signifon ili do volas ŝanĝi al sekse neŭtra: *patro* (neŭtra) → **patriĉo** = “patro”, *knabo* (neŭtra) → **knabiĉo** = “knabo”, *viro* (neŭtra) → **viriĉo** = “viro”. Enkonduko de tiel drastaj signifošanĝoj de oftaj kaj firme enradikiĝintaj vortoj estus neakceptebla (kaj neefektivigebla) reformo de la lingvo. Por esti konsekvenca oni devus tiam neŭtrigi ankaŭ inajn radikojn: *damo* (neŭtra) → **damino**, **damiĉo**; *nimfo* (neŭtra) → **nimfino**, **nimfiĉo**; *putino* (neŭtra!) → **putinino**, **putiniĉo**. Tiaj ŝanĝoj estus eĉ malpli efektivig-eblaj.

Legu ankaŭ pri sekса signifo de radikoj kaj O-vortoj en §4.2.

39.1.14. IF

Ekssufikso en kelkaj vortoj kun IG-eca signifo: *modifi*, *amplifi*, *klasifi*.

Vera sufikso

“Igi io”. Proponita sed apenaŭ uzata teknika sufikso por tiaj okazoj, kiam oni volas esprimi “igi io” kaj ne “igi ia”: *varmifi* = “igi varmo, ŝanĝi ian energiformon en varmon” (*varmigi* = “igi varma, doni la econ varmo al io”), *acidifi* = “igi acido, ŝanĝi substancojn tiel, ke ĝi fariĝas acido” (*acidigi* = “igi acida, doni acidecon al io”). IF povus esti utila en teknika kaj sciencala lingvajo, sed ĝi ne fariĝis ofta. Oni esprimu tiajn specialajn signifojn per pluraj vortoj: *igi varmo*, *ŝanĝi en acidon* k.s. Rimarku, ke IG (§38.2.17) en multaj okazoj ja signifas “igi io”.

39.1.15. IK

Ekssufikso aŭ ŝajnsufikso en multegaj radikoj kun plej diversaj signifoj: *formiko*, *fortika*, *harmoniko*, *heliko*, *klasika*, *kleriko*, *kliniko*, *koliko*, *komika*, *komuniki*, *maniko*, *miristiko*, *narkotiko*, *paniko*, *persiko*, *polemiko*, *prediki*, *rustika*, *saliko*, *trafiko* k.a. Multaj “ik”-vortoj estas nomoj de scienco, fako, artoj, okupoj k.s.: *botaniko*, *dinamiko*, *fiziko*, *fonetiko*, *grafiko*, *gramatiko*, *heraldiko*, *liriko*, *logiko*, *matematiko*, *mekaniko*, *mnemoniko*, *muziko*, *optiko*, *plastiko*, *politiko*, *tehniko* k.a.

Vera sufikso

“Fako, scienco, okupo”. Ofte oni povas rigardi IK kiel veran sufikson. Iafoje ĝi aperas post nomo de persono, kiu okupiĝas pri la fako: *gardenisto* → *gardenistiko*, *gimnasto* → *gimnastiko*, *jurnalisto* → *jurnalistiko*, *lingvisto* → *lingvistiko*, *stilisto* → *stilistiko*, *poeto* → *poetiko*, *retoro* → *retoriko*. Alifoje IK aperas post la temo de la fako: *elektrono* → *elektroniko*, *metodo* → *metodiko*, *metro* → *metriko*, *simbolo* → *simboliko*, *stokasta* → *stokastiko*. Oni normale rigardu ankaŭ ĉi tiajn vortojn kiel nekunmetitajn, eĉ en tiaj okazoj, kiam la vorto havas tre Esperantecan aspekton (*jurnalistiko*, *gardenistiko*).

Iuj tamen volas, ke IK estu efektiva sufikso. Iuj iafoje eĉ insistas, ke tiel estu. Laŭ multaj IK ĉiam aperu post la temo de la koncerna fako, ne post la koncerna isto. Ili kreas vortojn kiel: *gardeno* → *gardeniko* = “gardenistiko”, *jurnalo* → *jurnaliko* = “jurnalistiko”, *lingvo* → *lingviko* = “lingvistiko”, *sono* → *soniko* = “fonetiko”, *sistemo* → *sistemiko* = “sistematiko”. Normale oni ĉi tiel uzas IK nur kiam ekzistas responda internacia vorto kun “ik”. Se la internacia vorto finiĝas per “ologi”, oni ofte preferas la samsignifan sufikson OLOGI (§39.1.27).

Iuj ĉi tiaj IK-vortoj povas funkciu praktike, sed sistema uzo de IK en ĉi tia maniero kondukus al grandega konfuzo, ĉar amasoj da jam ekzistantaj vortoj subite ŝajnas havi tute alian signifon ol ili vere havas, ekz.: *formiko*, *heliko*, *kleriko*, *kliniko*, *koliko*, *komiko*, *komuniko*, *maniko*, *miristiko*, *paniko*, *persiko*, *rustiko*, *saliko*, *trafiko*, *dialektiko*, *grafiko*, *liriko*, *logiko*, *muziko*, *plastiko* kaj multaj aliaj.

Se oni insistas, ke IK nur aperu post temo, tiam la kaoso ankorau pligrandigas, ĉar tiam vortoj kiel *lingvistiko*, *jurnalistiko* kaj *gardenistiko* ŝajnas esti la scienco pri *lingvistoj*, *jurnalistoj* kaj *gardenistoj*. Iuj “IK-istoj” efektive kritikas tiajn vortojn kiel nelogikajn kaj fuŝajn, kvankam ĝuste la ekuzo de IK kiel efektiva sufikso kreis tiun konfuzon. Tiuj vortoj estas ja nekunmetitaj, kaj povas ŝajni strangaj nur al tiuj, kiuj insistas, ke IK estu sufikso.

Oni lasu ĉi tiajn internaciajn vortojn en paco. Se oni volas krei pli facilajn alternativojn, oni faru tion en maniero, kiu ne kaŭzas konfuzon. Ofte oni povas uzi jam ekzistantajn vortojn kiel *scienco*, *fako*, *arto* k.s.: *lingvoscienco*, *gardenatekniko*, *scienco pri lingvosonoj*, *sistema metodo* k.s.

39.1.16. ILION

Sufikso por fari altajn nombrovortojn el nombraj vortetoj: *duiliono* = “milio da milionoj, biliono” (12 nuloj), *triliono* = “milio da duilionoj, triliono” (18 nuloj), *kvariliono* = “milio da trilionoj, kvadriliono” (24 nuloj).

La kialo por enkonduki ILION (kaj ILIARD [§39.1.17]) estis internacia konfuzo pri la vortoj *biliono*, *triliono* k.t.p. Nuntempe tamen la plimulto da lingvoj donas la saman signifon al tiaj vortoj. Kium signifon havu la Esperantaj *biliono*, *triliono* k.t.p., estas do tute klare. Vortoj faritaj el ILION (kaj ILIARD) povas tamen senprobleme esti uzataj paralele kun la internaciaj vortoj: *triliono* = *triliono*, *kvariliono* = *kvadriliono* k.t.p. Preskaŭ nur matematikistoj bezonas nombrovortojn pli altajn ol *biliono*. La ĉiutaga

lingvo tamen bezonas normale nur la vortojn *miliono* kaj *miliardo*, iafoje *bilio**no*, eventuale iam *triliono*.

Legu pli detale pri O-vortaj nombrovortoj en §23.2.

39.1.17. ILIARD

“Mil ...ilionoj”. Sufikso por fari altajn nombrovortojn el nombraj vortetoj: *duiliardo* = “mil duilionoj” (15 nuloj), *triiliardo* = “mil triillionoj” (21 nuloj) k.t.p. Vidu pli detalajn klarigojn ĉe la sufikso ILION (§39.1.16).

39.1.18. ISTAN^o

Ekssufikso en kelkaj landonomoj (ofte la “i” mankas): *Pakistano*, *Hindustano*, *Dagestan*, *Turkestano*.

Vera sufikso

“Lando”. Kelkfoje rigardebla kiel vera sufikso, se ekzistas responda popolnomo: *Afgano* → *Afganistano*, *Kirgizo* → *Kirgizistano*, *Uzbeko* → *Uzbekistano*. Estas pli bone rigardi ankaŭ tiajn landonomojn kiel nekunmetitajn. Ĉiuokaze oni povas uzi ISTAN nur kiam ekzistas responda internacia formo kun “(i)stan”. Tradicie oni uzas UJ (§38.2.29) aŭ I (§39.1.12) en ĉi tiuj nomoj: *Afganujo*, *Afganio*, *Kirgizujo*, *Kirgizio*, *Uzbekujo*, *Uzbekio*. Legu pli detale pri nomoj de landoj kaj popoloj en §35.4.

39.1.19. IT

Ekssufikso en iuj vortoj por inflamoj: *nefrito*, *oftalmito*, *encefalito*, *dermatito*, *otito*.

Vera sufikso

“Inflamo”. Malofte uzata en medicino kiel vera sufikso post nomo de organo: *orelo* → *orelito* = “orelinflamo, otito”. Normale oni uzas internaciajn nekunmetitajn radikojn, sed ofte la internacia vorto ankaŭ povus esti Esperanta kummetaĵo, ĉar la radikoj estas samformaj: *bronkito*, *appendicito*, *laringito*, *meningito*, *ostito* k.a. En nefaka lingvaĵo oni uzu kummetaĵojn kun la vorto *inflamo*: *reninflamo*, *derminflamo*, *orelinflamo* k.t.p. Verŝajne tiaj vortoj tute konvenus ankaŭ en faka lingvaĵo.

39.1.20. IV

Ekssufikso en kelkaj vortoj por kapabloj kaj emoj: *agresiva*, *progresiva*, *konservativa*, *pasiva*.

Vera sufikso

“Pova, kapabla”. Sufiĉe ofte uzata kiel vera sufikso: *produkti* → *produktiva* = “tia, ke oni povas (multe) produkti”, *senti* → *sentiva*, *pagi* → *pagiva*, *krei* → *kreiva*. Ne ĉiuj konas IV. Kunmetaĵoj kun EM (§38.2.11) aŭ kun POV kaj KAPABL (§38.4.1) estas tial preferindaj: *produktema*, *sentema*, *sentokapabla*, *pagipova*, *pagopova*, *kreema*, *kreopova* k.t.p.

39.1.21. IZ

Ekssufikso en multaj radikoj por diversaj metodoj kaj agoj: *judaizi, faradizi, kaŭterizi, legalizi, centralizi, katehizi, analizi, mobilizi, organizi, sterilizi*.

Vera sufikso

1. “Kovri, provizi”. Uzata precipe en teknika lingvaĵo: *štono* → *štonizi* = “kovri per ŝtonoj (ekz. vojon)”, *kupro* → *kuprizi* = “kovri per tavolo de kupro”, *gluo* → *gluizi* = “provizi per tavolo de gluo”, *klimato* → *klimatizi* = “provizi (ĉambron k.s.) per bona klimato”. En multaj okazoj la simpla sensufiksa verbo jam havas tian ĉi signifon, ekz. *kupri* = *kuprizi*. Se la simpla verbo havas alian signifon, oni povas uzi la sufikson UM (§38.2.31), ekz. *gluumi* (*glui* = “fiksi per gluo”). Iafoje IG (§38.2.17) estas taŭga: *hipnoto* = “speco de dormosimila mensostato” → *hipnotizi* aŭ pli bone *hipnotigi* = “meti en hipnoton”. La formon *hipnotizi* oni pli ĝuste rigardu kiel nekunmetitan. En teknika lingvaĵo IZ eble povas esti utila, sed ordinare oni ĝin evitu.

2. “Uzi metodon nomitan laŭ persono”. Kelkfoje uzata por metodo elpensita de fama persono: *Pasteŭro* → *pasteŭrizi* = “parte sterilizi trinkajon per metodo inventita de Pasteŭro”, *Makadam* → *makadamizi*. Simpla sensufiksa verbo estas pli bona: *pasteŭri, makadamii*. Plej multaj tiaj IZ-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel nekunmetitaj.

39.1.22. NOMIAL

Matematika sufikso por esprimoj kun certa nombro de termoj ligitaj per plus aŭ minus: *dunomialo* = “duterna esprimo, dutermo, binomo”, *trinomialo* = “triterma esprimo, tritermo”, *plurnomialo* = “plurterma esprimo, plurtermo”. Oni ankaŭ povas uzi kunmetaĵojn kun la vorto *termo*: *dutermo, plurtermo*.

39.1.23. OFON°

“Lingvano”. Tute superflua kaj evitenda sufikso iafoje uzata por fari vorton por lingvano aŭ lingvaneco: *Esperanto* → **Esperantofono** = “Esperantisto, Esperantolingvano”, → **Esperantofona** = “Esperantlingva”. Oni uzu kunmetaĵojn kun *lingvano, lingva, aŭ parolanto de... k.s.* Por “parolanto de Esperanto” la ĝusta vorto estas simple *Esperantisto*, kiu ĉiam signifas precize “persono, kiu scias kaj uzas Esperanton”.

39.1.24. OID (kaj OJD°)

Ekssufikso en diversaj vortoj, ofte kun la signifo “similaĵo” aŭ “simila”: *asteroido, sigmoido, celulido, skizido*.

Vera sufikso

1. “Similformaĵo, similajo”. Iafoje uzata kiel vera sufikso: *rimo* → *rimido* = “preskaŭrimo”, *sufikso* → *sufiksido* = “ordinara radiko, kiu tamen estas rigardata kiel sufikso”. En matematiko pluraj vortoj por surfacoj kaj kurboj estas OID-vortoj: *elipso* → *elipsido* = “surfaco kun tia formo, ke ebena sekco de ĝi estas elipso”, *ciklo* → *ciklido* = “kurbo farita de punkto sur la

cirkonferenco de cirklo, kiu ciklas (ruligas) sur rekto”. Plej multaj tiaj ĉi OID-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj.

2. “Subfamilio” (post plantonomo), “grupo, genro k.s. de similaj bestoj” (post bestonomo). Uzata post tipa membro de la subfamilio aŭ grupo: *asfodelo* → *asfodeloidoj* = “la subfamilio de asfodelosimilaj plantoj”, *asterio* → *asterioidoj* = “klaso de asterisimilaj bestoj”. Oni uzu OID por subfamilio nur laŭ la internaciaj botanikaj kaj zoologiaj nomreguloj. Komparu kun AC (§39.1.2), AL (§39.1.3), E (§39.1.7), ED (§39.1.8) kaj EN (§39.1.9).

Kelkaj preferas la formon OJD° anstataŭ OID (kaj kiel ekssufikson, kaj kiel veran sufikson) pro tio, ke OID-vortoj povus simili al vortoj kun la oficiala sufikso ID (§38.2.16).

39.1.25. OL

Muzika sufikso uzata ĉe nombraj vortetoj por fari vortojn por diversaj ritmaj subdividoj: *du* → *duolo* = “du tonoj/batoj en la tempo de tri samspecaj”, *tri* → *triolo* = “tri tonoj/batoj en la tempo de du samspecaj”, *kvar* → *kvarolo* = “kvar tonoj/batoj en la tempo de tri aŭ ses samspecaj”. Oni povus rigardi kelkajn tiajn OL-vortojn kiel nekunmetitajn, sed teorie la OL-vortoj estas senlime multaj, kaj iujn el ili oni neeviteble devas rigardi kiel Esperantajn kunmetaĵojn: *sesolo*, *sepolo*, *nauolo*, *dekolo*, *dekunuolo* k.t.p. Komparu kun T (§39.1.31) kaj TET (§39.1.32).

39.1.26. OLOG

Ekssufikso en multaj radikoj por diversaj fakuloj kaj specialistoj: *psikologo*, *antropologo*, *sociologo*, *ornitologo*. Preskaŭ ĉiam ekzistas paralela radiko finiĝanta per “ologi” por la koncerna fako (vidu OLOGI [§39.1.27]). Anstataŭ la “olog”-vortoj oni povas uzi la respondan “ologi”-vorton plus la sufikson IST (§38.2.24): *psikologiisto*, *antropologiisto* k.t.p. Pro la longeco de tiaj vortoj, kaj pro la malagrablaj duoblaj “i”, oni normale preferas la “olog”-vortojn.

Vera sufikso

“Fakulo, specialisto”. Iafoje uzata kiel vera sufikso por diversaj fakuloj: *kancero* → *kancerologo* = “kancerspecialisto, onkologo”, *birdo* → *birdologo* = “birdospecialisto, ornitologo”, *Esperanto* → *Esperantologo* = “persono, kiu pli-malpli science studas Esperanton”. Oni uzas OLOG preskaŭ nur kiam ekzistas responda internacia vorto, kiu finiĝas per “olog”, alie oni preferas IST (§38.2.24) aŭ apartan radikon. Vidu ankaŭ IK (§39.1.15).

39.1.27. OLOGI

Ekssufikso en multaj radikoj por diversaj sciencoj, fakoj k.s.: *psikologio*, *antropologio*, *sociologio*, *ornitologio*, *topologio*. Preskaŭ ĉiam ekzistas paralela radiko finiĝanta per “olog” por la koncerna fakulo (vidu OLOG [§39.1.26]).

Vera sufikso

“Fako, scienco” k.s. Uzata paralele al OLOG por diversaj fakoj kaj scienco: *kancero* → *kancerologio* = “kancerstudado, onkologio”, *birdo* → *birdologio* = “birdostudado, ornitologio”, *Esperanto* → *Esperantologio* = “sciencia esplorado de Esperanto”. Oni uzas OLOGI preskaŭ nur kiam ekzistas respondanta internacia vorto, kiu finiĝas per “ologi”. Se la internacia vorto finiĝas per “ik”, oni preferas la samsignifan sufikson IK (§39.1.15).

39.1.28. OMETR°

Ekssufikso en vortoj por diversaj mezuriloj (iafoje la unua vokalo estas alia ol “o”): *barometro*, *mikrometro*, *fotometro*, *altimetro*, *ampermetro*.

Vera sufikso

“Mezurilo”. Kelkfoje uzata kiel vera sufikso: *alto* → *altometro*, *pluvo* → *pluvometro*, *butero* → *buterometro*. Oni uzu anstataŭe kunmetajojn kun *mezurilo* pro la risko de konfuzo kun la vorto *metro* (mezuruno de longo): *altecmezurilo*, *pluvomezurilo*, *buteromezurilo*.

39.1.29. OTEK°

Ekssufikso en vortoj por diversaj kolektoj aŭ kolektejoj: *biblioteko*, *diskoteko*, *pinakoteko*, *apoteko*, *gliptoteko*. Notu bone, ke tiuj vortoj estas ne-kunmetitaj. Ekz. *biblioteko* neniel rilatas al la Biblio. Historie ĝi signifas “librokolekto”, de la Greka vorto “biblion” = *libro*.

Vera sufikso

“Kolekto, kolekcejo, kolektujo”. Okaze uzata kiel vera sufikso: *libro* → **libroteko** = “librokolekto, librokolektejo, librokolektujo”, *filmo* → **filmoteko**. Oni uzu kunmetajojn kun *kolekto*, *kolektejo*, *kolektujo*, kiuj estas multe pli klaraj: *librokolekto*, *filmokolekto* k.t.p. Oni ankaŭ atentu pri la risko de konfuzo kun la vorto *teko* (“subbrake portebla kolektujo de paperoj kaj libroj”).

39.1.30. OZ

Ekssufikso en multaj medicinaj kaj botanikaj nomoj de malsanoj: *sklerozo*, *mikozo*, *koniozo*, *iktiozo*, *leŭkozo*, *bakteriozo*. Ŝajnsufikso en multaj vortoj, kie la origina signifo estis “plena, hava, riĉa” aŭ simile: *furioza*, *grandioza*, *celulozo*, *mukozo*.

Vera sufikso

1. “Malsano, difekto, perturbo”. Malofte uzata kiel vera sufikso: *viruso* → *virusozo* = “virusmalsano”, *fungo* → *fungozo* = “parazita malsano kaŭzita de fungoj, mikozo”. Normale oni uzas internaciajn nekunmetitajn radikojn, sed ofte la internacia vorto ankaŭ povus esti Esperanta kunmetajo, ĉar la radikoj estas samformaj: *nervoza*, *psikozo*, *acidozo*, *leŭkocitozo*. Ŝajnas preferinde

kiom eble uzi kunmetaĵojn kun “malsano”: *virusmalsano, fungomalsano* k.t.p.

2. “Plena, hava, riĉa”. Siatempe iom uzata kiel vera sufikso pro influo de la lingvo Ido: *sablo* → **sabloba** = “riĉa je sablo”, *poro* → **poroba**, *suko* → **sukoba**. Nuntempe oni uzas kunmetaĵojn kun HAV, PLEN kaj RIĈ (§38.4.1) aŭ simplajn A-vortojn sen sufikso: *sabloriĉa, sabla, porhava, pora, sukoplena, suka*.

39.1.31. T

“Muzika intervalo”. Uzata ĉe nombraj vortetoj por fari nomojn de muzikaj intervaloj: *du* → *duto* = “sekundo”, *tri* → *trito* = “tercio”, *kvar* → *kvarto*, *kvin* → *kvinto*, *ses* → *sesto* = “seksto”, *sep* → *septo* = “septimo”, *ok* → *okto* = “oktavo”, *naŭ* → *naûto* = “naŭno” k.t.p. Per T oni povas kreji nomojn por ĉiaj ajn ekstremaj intervaloj, kiuj apenaŭ havas aliajn nomojn: *dekto, dekunuto, dekduto, dektrito* k.t.p. Komparu kun OL (§39.1.25) kaj TET (§39.1.32).

39.1.32. TET

“Grupo kun certa nombro de muzikistoj, muzikaĵo por tia grupo”. Proponita por uzo ĉe nombraj vortetoj: *du* → *duteto* = “muzika duopo, muzikaĵo por duopo”, *tri* → *triteto*, *kvar* → *kvarteto*, *kvin* → *kvinteto* k.t.p. Jam ekzistas la nekunmetitaj (internaciaj) vortoj *dueto, terceto, kvarteto, kvinteto, sesteto*, kaj *septeto*. Estas preferinde uzi la sufikson OP (§38.2.28): *duopo, triopo, kvaropo* k.t.p. Por muzikajo oni aldonu AĴ: *duopajo, triopajo, kvaropajo* k.t.p. Komparu kun OL (§39.1.25) kaj T (§39.1.31).

39.1.33. UK°

“Kastrita virbesto”. Proponita sed malmulte uzata sufikso: *bovo* → **bovuko** = “kastrita bovo”, *virkato* → **virkatuko**. Eventuale oni povus uzi UK ankaŭ por “bestino kies generpovo estas (intence) forigita”: *ĉevalino* → **ĉevalinuko**. Normale oni uzas la prefikson EKS (§38.3.5): *eksvirkato, ekskoko, eksĉevalino*.

39.2. Neoficialaj prefiksoj

39.2.1. AFRO°

Prefiksa mallongigo de *Afriko* apenaŭ uzata praktike: *afromodo* = “modo inspirita de Afriko”, *Afro-Azia* = “Afrika kaj Azia”, *Afroamerikano* = “Amerikano de Afrika deveno”, *afropavo* = “speco de pavo”. Komparu kun EŪRO (§39.2.8).

39.2.2. ANTI

Eksprefikso en multaj vortoj kun ia kontraŭeca signifo: *antibiotiko*, *antidoto*, *antipatio*, *antisemito*, *antipodo*. En iuj vortoj temas pri la signifo “antaŭ”: *anticipi*, *Antilebanono*, *antifono*.

Vera prefikso

“Kontraŭa, malamika, opozicia”. Iafoje uzata kiel vera prefikso, precipe kiam ekzistas responda internacia vorto, kiu komenciĝas per “anti”: *fašisto* → *antifašisto* = “malamiko de fašismo”, *Kristo* → *Antikristo* = “iam aperonta kontraŭulo de Kristo”, *tezo* → *antitezo* = “kontraŭtezo, malo”, *materio* → *antimaterio* = “materio el inverse ŝargitaj partikloj”. Plej ofte estas preferinde uzi la rolvorteton *kontraŭ* (§12.3.4.8) prefiksece: *kontraŭfašisto*, *kontraŭtezo* k.t.p. Multaj tiaj ĉi ANTI-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj.

39.2.3. ARĤI/ARKI

Ĉiuj vortoj kun ARĤI ekzistas ankaŭ en varianto kun ARKI (legu pli pri alternativoj al Ĥ-vortoj en §2.1).

Eksprefikso en kelkaj vortoj, kiuj origine enhavis la signifon “la unua, la ĉefa, la supera, la plej grava”: *arĥipelago*, *arĥitekto*, *arĥitravo*.

Vera prefikso

Iafoje uzata kiel vera prefikso anstataŭ ĈEF (§38.3.2): *episkopo* → *arĥi-episkopo* = “ĉefepiskopo”, *angelo* → *arĥiangelo* = “ĉefangelo”, *diakono* → *arĥidiakono* = “ĉefdiakono”, *fripono* → *arĥifripono*^{Rz.84} = “ĉeffripono”. Normale oni uzas ARĤI nur kiam ekzistas responda internacia vorto, kiu komenciĝas per “arĥi”, alie oni ĉiam uzas la prefikson ĈEF. Tamen Zamenhof uzis *arĥifripono*, kiu estas pure Esperanta. Komparu kun PROTO (§39.2.19).

39.2.4. AŬDIO[°]

“Elektronika registrado kaj reproduktado de sono”. Proponita teknika prefikso: *tekniko* → *aŭdiotekniko*, *kasedo* → *aŭdiokasedo*.

Estas pli bone uzi la radikon AŬDI[°], per kiu oni povas fari vortojn kiel *aŭdio*, *aŭdia*, *aŭdi(o)tekniko*, *aŭdi(o)kasedo*. La ligfinajo O estas ĉiam superflua, se temas pri la radiko AŬDI. Se temas pri la prefikso AŬDIO, la “o” estas parto de la prefikso, kaj ne povas forfali. En nefaka lingvaĵo oni diru simple *sontekniko*, *sonkasedo* aŭ simile. Komparu kun VIDEO (§39.2.28).

39.2.5. AŬTO[°]

Eksprefikso en multaj radikoj kun la signifo “(per si) mem, propra”: *aŭtodidakto*, *aŭtogiro*, *aŭtografo*, *aŭtoklavlo*, *aŭtomato*, *aŭtobiografio*, *aŭtomobilo*.

Vera prefikso

“Aŭtomata”. Aperas iafoge (tre malofte) kiel vera prefikso: *respondilo* → **aŭtorespondilo** = “aŭtomata respondilo de telefono”, *piloto* → **aŭtopiloto** = “pilotaŭtomato en aviadilo”. AÜTO estas evitenda. Nepre uzu *aŭtomata* aŭ *aŭtomato* pro la risiko de konfuzo kun la vorto *aŭto* (mallongigo de *aŭtomobilo*).

39.2.6. BIO

Eksprefikso kun la signifo “vivo” aŭ “vivanta estaĵo”: *biografio*, *biologo*, *biopsio*, *biotopo*.

Vera prefikso

Iafoge rigardebla kiel vera prefikso en kelkaj modernaj vortoj: *kemio* → *biokemio* = “kemio de vivantaj estaĵoj”, *fiziko* → *biofiziko* = “biologia fiziko”, *industrio* → *bioindustrio* = “industria bestobredado”, *maso* → *biomaso* = “maso de vivantaj estaĵoj (en unu loko)”, *diverseco* → *biodiverseco* = “diverseco de vivantaj estaĵoj”. La preciza signifo de BIO estas iafoge malklara. Normale temas pri “vivanta estaĵo”, sed iafoge eble pri “vivo”, “viva proceso” aŭ eĉ “biologio”. Plej multaj BIO-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj, sed ekz. *biodiverseco* klare estas Esperanta kunmetaĵo.

39.2.7. EKO

Prefiksa mallongigo de “ekologia” aŭ “laŭekologia” uzata en kelkaj modernaj vortoj: *sistemo* → *ekosistemo* = “ekologia sistemo”, *turismo* → *ekoturismo* = “turismo, kiu ne minacas la naturmedion”, *katastrofo* → *ekokatastrofo* = “katastrofo en naturmedio”. (Bedaŭrinde kun EKO kolizias la nova vorto *ekoo*° = *eħo* [§2.1].)

39.2.8. EŪRO°

Eksprefikso en kelkaj vortoj, kiuj estas (ekster-Esperantaj) kuniĝoj de la vorto *Eūropo* kaj iu alia vorto. La “o” normale malaperas antaŭ vokalo: *Eūrovizio* = “Eūropa televizio”, *Eūroporto* = “nomo de haveno en Roterdamo”, *Eūrazio* = “Eūropo kaj Azio”.

Vera prefikso

Mallongigo de “Eūropo” (aŭ “Eūropa Unio”) iafoge uzata kiel vera prefikso: *Eūrotunelo* (tunelo inter Francio kaj Britio), *Eūrokomunismo* = “okcident-Eūropa varianto de komunismo”. Se temas pri vera Esperanta prefikso, la “o” ĉiam restas, kaj la posta radiko estas ĉiam kompleta Esperanta radiko. Komparu kun AFRO (§39.2.1).

Nun *eūro* (kiel memstara vorto) estas nomo de monunuuo. Por eviti konfuzon oni do ne plu uzu la prefikson EŪRO kun la signifo “Eūropo”. Oni uzu nur la plenan radikon EŪROP en Esperantaj kunmetaĵoj.

39.2.9. HIPER

Eksprefikso en iuj vortoj, kiu origine iel enhavis la signifon “super, tro” aŭ “trans”: *hiperbolo*, *hipermetropa*, *hipertrofio*, *Hiperboreo*.

Vera prefikso

Iafoje uzata kiel vera prefikso en sciencaj vortoj kun ia signifo rilata al “super, tro” aŭ “trans”: *acideco* → *hiperacideco* = “tromulteco de acido en stomako”, *teksto* → *hiperteksto* = “teksto, kies parto estas legebla en ia ajn ordo pere de krucreferenco”. Ofte estas preferinde uzi *super* aŭ *tro* prefiks-ec (ekz. *superacideco*, *troacideco*), sed en iuj vortoj kun specia signifo HIPER povas esti utila.

39.2.10. INFRA

“Sub”. Prefikso en iaj teknikaj vortoj, por kiu origine responda internacia vorto, kiu komenciĝas per “infra”: *sono* → *infrasono* = “sono tiel malaltafrekvenca, ke ĝi estas neaŭdebla”, *strukturo* → *infrastrukturo* = “subtena strukturo de organizo aŭ socio”, *ruĝa* → *infraruĝa* = “transruĝa”. Normale oni uzu *sub*: *subsono*, *substrukturo*. Anstataŭ *infraruĝa* oni diru *transruĝa*. Sed INFRA povus esti utila en faka lingvaĵo. Komparu kun ULTRA (§39.2.27).

39.2.11. KO

Eksprefikso en multaj vortoj kun ia signifo “kun”: *koalicio*, *koeficiente*, *koheri*, *koincidi*, *kooperativo*, *korelativa*.

Vera prefikso

Uzata en matematiko kiel vera prefikso kun diversaj speciale signifoj iel rilataj al “komplemento” aŭ “kun”: *sinuso* → *kosinuso* = “sinuso de la komplementa angulo”, *sekanto* → *kosekanto* = “la inverso de la sinuso”, *aro* → *koaro* = “speciale aro el elementoj de grupo”. Iuj tiaj KO-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj, sed ekz. *koaro* estas klare Esperanta kunteksto.

39.2.12. KVER

“Transversa”. Iafoje uzata teknika prefikso: *profilo* → *kverprofilo* = “transversa profilo”, *sekco* → *kversekco*, *fluto* → *kverfluto*. Normale oni uzas *transversa*, sed KVER estas agrable mallonga, kaj eble meritas ĝeneralan uzadon.

39.2.13. MAKRO

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun la signifo “grandega” k.s.: *makrocefalo*, *makrobiotiko*.

Vera prefikso

“Grandskala, grandega”. Kelkfoje rigardebla kiel vera prefikso: *ekonomio* → *makroekonomio* = “grandskala tutsocia ekonomio”, *molekulo* → *makromolekulo* = “molekulo kun alta molekulpezo”, *kosmo* → *makrokosmo* = “universo”. Plej multaj MAKRO-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj. Komparu kun MIKRO (§39.2.15).

39.2.14. META

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun signifoj kiel “trans, super, inter, malantaŭ, post, k.s.”: *metamorfozo*, *metaforo*, *metabolo*, *metakarpo*, *metamero*.

Vera prefikso

Uzata kiel vera prefikso en vortoj por sciencoj, artaj kaj similaj agadoj kaj kreaĵoj, kiuj iel temas pri si mem, pri la propra scienco, arto k.t.p.: *filozofio* → *metafilozofio* = “filozofia teorio pri filozofia pensado”, *sciado* → *metasciado* = “sciado de la propraj scioj kaj pensoj”, *poezio* → *metapoezio* = “poezio, kiu temas pri poezio kaj kreado de poezio”, *lingvo* → *metalingvo* = “lingvo uzata por paroli pri lingvaj fenomenoj”. (Rimarku, ke la nekunmetita vorto *metafiziko* ne estas tia ĉi META-vorto. Ĝi ne estas “fiziko pri fiziko”, sed filozofio pri la plej bazaj kaŭzoj kaj principoj de ĝio.)

39.2.15. MIKRO

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun la signifo “malgrandega”: *mikrocefalo*, *mikroskopo*, *mikrobo*.

Vera prefikso

1. “Malgrandskala, malgrandega”. Kelkfoje rigardebla kiel vera prefikso: *filmo* → *mikrofilmo* = “filmo kun ekstreme malgrandaj fotoj”, *organismo* → *mikroorganismo* = “ekstreme malgranda organismo”, *ondo* → *mikroondo* = “tre mallonga elektra ondo”, *forno* → *mikroforno* = “forno uzanta mikroondojn”. Plej multaj MIKRO-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj.

2. “Milion-ono”. Uzata nur antaŭ mezurunuoj (§39.3).

Komparu kun MAKRO (§39.2.13).

39.2.16. MINI

“Tre malgranda/mallonga/malalta k.s.”. Iafoje uzata prefikso por montri tre malgrandan specon: *jupo* → *minijupo* = “tre mallonga jupo”, *krozo* → *minikrozo* = “mallongigita krozo”, *golfo* → *minigolfo* = “malgrandskala varianto de la ludo golfo”, *novelo* → *mininovelo* = “tre mallonga novelo”. Principe la sufikso ET (§38.2.15) same bone taŭgas (*jupeto*, *krozeto*, *golfeto*), sed versajne multaj MINI-vortoj estas neeviteblaj, kiam ekzistas responda internacia vorto, kiu komenciĝas per “mini”.

39.2.17. MONO

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun la signifo “unu, unuopa”: *monolito*, *monologo*, *monoteismo*, *monofonio*^o, *monomo*.

Vera prefikso

“Unu”. Iafoje uzata kiel vera prefikso: *relo* → *monorelo* = “unurela fervojo”, *silabo* → *monosilaba* = “unusilaba”. Atentu pri la risko de konfuzo kun la vorto *mono* (pagilo). Oni uzu kunmetaĵojn kun *unu*: *unurelo*, *unurela fervojo*, *unusilaba*. La vorto *monorelo* povas ankaŭ esti rigardata kiel propra radiko.

Iafoje oni renkontas la memstaran vorton **mono**^o kiel mallongigon de *monofonio*^o. Tio estas evitenda pro la kolizio kun la ordinara vorto *mono* (pagilo). La responda mallongigo *stereo*^o por *stereofonio* estas tamen uzebla (sed oni atentu pri la akcento: *sterEo*). Se entute mallongigi *monofonio*, oni uzu la formon *monoo*^o.

39.2.18. PRE

Eksprefikso en multaj vortoj kun la signifo “antaŭ”: *prefaco*, *prefikso*, *prelego*, *premiso*, *prepozicio* = “rolvorteto”.

Vera prefikso

“Antaŭ”. Iafoje uzata eksperimente anstataŭ *antaŭ* en tempa signifo: *amplifi* → **preamplifilo** = “antaŭamplifilo”, *scienco* → **presciencia** = “de la tempo antaŭ la apero de scienco”, *latina* → **prelatina** = “de la tempo antaŭ Latino”. Ŝajnas, ke iuj tiaj vortoj vere estas frazetvortoj kun kaŝa uzo de PRE kiel rolvorteto: **pre la scienco** = “antaŭ la scienco” → [pre scienco]-A → **presciencia**, **pre Latino** = “antaŭ Latino” → [pre Latino]-A → **prelatina**. PRE estas evitenda, ĉu kiel prefikso, ĉu kiel (kaŝa) rolvorteto. Oni uzu *antaŭ*. Komparu kun la oficiala prefikso PRA (§38.3.9).

39.2.19. PROTO

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun la signifo “ĉefa, plej unua, primitiva, origina”: *protozoo*, *protoplasm*, *proto*.

Vera prefikso

“Ĉefa, plej unua, primitiva, origina”. Iafoje uzata kiel vera prefikso: *tipo* → *prototipo* = “unu tipo, unua ekzemplero”, *infektiĝo* → *protoinfektiĝo* = “unuafuja infektiĝo”, *kanajlo* → *protokanajlo*^{Rz.84} = “kanajlo modela/origina”. Plej multaj PROTO-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj, sed en la Zamenhofa *protokanajlo* PROTO klare estas vera prefikso. Komparu kun ARĤI (§39.2.3).

39.2.20. PSEŪDO

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun la signifo “malvera, falsa”: *pseŭdonimo*, *pseŭdopodo*.

Vera prefikso

“Falsa, malvera, kaša”. Sufiĉe ofte uzata kiel vera prefikso: *sufikso* → *pseŭdosufikso*^{LR.34}, *sciencia* → *pseŭdo-sciencia*^{FK.263}, *laboro* → *pseŭdolaboro*^{M.138}, *nomo* → *pseŭdonomo* = “pseŭdonimo”, *argumento* → *pseŭdoargumento*. Zamenhof ofte uzis PSEŪDO kiel veran prefikson, sed estas tamen pli bone uzi KAŠ, ŜAJN, FALS aŭ *kvazaŭ*, ĉar tio estas multe pli klara: *kašnomo*, *ŝajnsufikso*, *false sciencia*, *kvazaŭscienco*, *ŝajnlaboro*, *ŝajnargumento*, *falsa argumento*.

Iafoje oni vidas la A-vorton **pseŭda**. A-vorta formo de PSEŪDO estu tamen *pseŭdoa*. La “o” estas parto de la radiko, kaj ne povas malaperi. Kaj **pseŭda** kaj *pseŭdoa* estas superfluaj. Uzu *falsa*, *malvera*, *kaša*, *ŝajna* aŭ *iluzia*.

39.2.21. RETRO

“En la kontraŭa direkto, en la malkutima direkto”. Sufiĉe ofte uzata kiel pli preciza alternativo al la prefikso RE (§38.3.10), kiu havas ankaŭ aliajn signifojn: *iri* → *retroiri* = “iri dorsdirekte”, *fleksi* → *retrofleksi* = “fleksi en kontraŭa direkto”, *aktiva* → *retroaktiva* = “aktiva aŭ valida por jam pasinta tempo”.

Iafoje oni provis uzi RETRO kiel memstaran vorteton kun la signifo “reen”: *Iru retro, Satano!* Oni uzu prefere *reen*.

39.2.22. SAN

Eksprefikso en kelkaj loknomoj kun la signifo “sankta”: *San-Francisko*, *San-Remo*, *San-Joseo*, *San-Marino*. Malgraŭ la dividostrekoj tiaj ĉi nomoj estas nekunmetitaj en Esperanto (§1.2). Ankaŭ eblas skribi sen dividostrekoj: *Sanfrancisko*, *Sanremo*, *Sanjoseo*, *Sanmarino*.

Vera prefikso

“Sankta”. Iafoje uzata kiel vera prefikso en Esperantigitaj loknomoj, kies nacilingva nomo ne havas “san”, sed alian similan formon: *Santo Domingo* → **San-Domingo**; *Saint Pierre* → **Sanpiero**^o; *Saint Helena* → **Sanheleno**^o. Tiaj formoj estas evitindaj miksaĵoj. Oni aŭ Esperantigu efektive ekzistantan formon, aŭ oni traduku per la plena Esperanta radiko SANKT: *Sankta Domingo* (aŭ *Santo-Domingo/Santodomingo*); *Sent-Piero*^o/*Sentpiero*^o (aŭ *Sankta Petro*; *Sankt-Petro*); *Sankta Heleno*. Kompreneble oni ankaŭ povas uzi la nacilingvan formon senŝanĝe. La Portugala formo “são” estas tamen sone tiel simila al “san”, ke oni bone povas Esperantigi ĝin tiel: *São Paulo* → *San-Paŭlo/Sanpaŭlo*. Tiam “San” ne estas Esperanta prefikso, sed parto de la radiko. Oni ankaŭ povas Esperantigi laŭ la skribo: *São Tomé* → *Sao-Tomeo/Saotomeo*.

39.2.23. SEMI (kaj HEMI)

“Duona”. SEMI estas sufiĉe ofte uzata anstataŭ DUON, kiam ekzistas responda internacia vorto, kiu komenciĝas per “semi”: *nomado* → **seminom-*

*ado**, *vokalo* → **semivokalo**, *cirklo* → **semicirklo**. SEMI estas superflua. Oni uzu kummetaĵojn kun DUON.

Same superflue estus uzi HEMI kiel veran Esperantan prefikson. HEMI estas tamen eksprefikso kun la signifo “duona” en kelkaj vortoj: *hemianopsio*, *hemikranio*, *hemiplegio*, *hemisfero*.

39.2.24. STIF°

Apenaŭ uzata prefikso proponita por uzo anstataŭ prefikseca DUON aŭ prefikseca VIC en iaj parenkvortoj (§38.4.1).

39.2.25. TELE

Eksprefikso en multaj vortoj kun la signifo “longdistanca”: *telefono*, *telegrafo*, *telekinezo*, *teleskopo*, *televizio*.

Vera prefikso

“Longdistance (per ia tekniko), per longdistanca komunikilo”. Tre ofte uzata kiel vera prefikso: *vidi* → *televidi* = “vidi per televizio”, *komuniki* → *telekomuniki* = “komuniki longdistance per ia tekniko”, *objektivo* → *teleobjektivo* = “fotografa objektivo por longa distanco”, *regilo* → *teleregilo* = “ilo por regi aparaton de distanco”, *tajpilo* → *teletajpilo* = “telegrafia tajpilo”, *kopii* → *telekopii*, *aceti* → *teleaceti*, *lerni* → *telelerni*. TELE estas tre bezonata en la moderna mondo. Oni senhezite uzu ĝin.

39.2.26. TERMO

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun la signifo “varmo” (la fina O iafoge mankas): *termostato*, *termoso*, *termometro*, *termika*.

Vera prefikso

“Varmo”. Iafoge uzata kiel vera prefikso, kiam ekzistas responda internacia vorto, kiu komenciĝas per “termo”: *botelo* → *termobotelo* = “termoso”, *fonto* → *termofonto* = “fonto de varma mineralakvo”, *banejo* → *termobanejo* = “banejo, kie oni kuracas per varma mineralakvo”. Atentu pri la risko de konfuzo kun la matematika vorto *termo*. Oni uzu kummetaĵojn kun VARM: *varmbotelo*, (*kuraca*) *varmbanejo*, *varmfonto*.

39.2.27. ULTRA

“Ekstrema, eksternormala”. Teknika prefikso uzata, kiam ekzistas responda internacia vorto, kiu komenciĝas per “ultra”: *sono* → *ultrasono* = “sono tiel altfrekvenca, ke ĝi estas neaudebla”, *viol(kolor)o* → *ultraviol(kolor)o* = “nevidebla koloro kun ondolongo trans violkoloro”, *centrifugilo* → *ultracentrifugilo* = “ekstreme efika centrifugilo”, *konservativa* → *ultrakonservativa*. Normale oni uzu *trans* aŭ *ekstrema*: *transviol(kolor)o*, *transsono*, *ekstrema centrifugilo*, *ekstreme konservema*. Komparu kun INFRA (§39.2.10).

39.2.28. VIDEO

“Elektronika registrado kaj reproduktado de bildo” . Teknika prefikso: *tekniko* → *videotekniko*, *kasedo* → *videoekasedo*, *filmo* → *videofilmo*.

Estas pli bone uzi la radikon VIDEO, per kiu oni povas fari ekz.: *video*, *videa*, *videilo*, *vide(o) tekniko*, *vide(o) kasedo*, *vide(o)bendo*, *vide(o)magnetofono*, *vide(o)filmo*. La ligfinajo O estas ĉiam superflua, se temas pri la radiko VIDEO. Se temas pri la prefikso VIDEO, la “o” estas parto de la prefikso, kaj ne povas forfali. En nefaka lingvaĵo oni povas ofte uzi VID: *vidbendo*, *vidkasedo*. Komparu kun AUDIO (§39.2.4).

39.3. Internaciaj afiksoj

Prefiksoj de mezurunuoj

Ekzistas internacia sistemo de prefiksoj por mezurunuoj. Gi estas parto de la SI-sistemo, “Sistemo Internacia de Unuoj”, prizorgata de “Bureau International des Poids et Mesures” (“Internacia Büroo de Pezoj kaj Mezuroj”). Tiuj prefiksoj havas diversajn pligrandigajn kaj malpligrandigajn signifojn. Oni uzu ilin nepre nur antau mezurunuoj kiel *metro*, *gramo*, *julo*, *sekundo*, *litro*, *ampero*, *volto*, *bito* k.s.

Jen la Esperantaj formoj de tiuj internaciaj prefiksoj:

Prefikso	Valoro	Simbolo	Ekzemplo
JOTA	kvadriliono	Y	<i>jotateslo</i> , YT, kvadriliono da tesloj
ZETA	mil trilionoj	Z	<i>zetavebero</i> , ZWb, mil trilionoj da veberoj
EKSA	triliono	E	<i>eksajulo</i> , EJ, triliono da juloj
PETA	mil bilionoj	P	<i>petavolto</i> , PV, mil bilionoj da voltoj
TERA	biliono	T	<i>terajulo</i> , TJ, biliono da juloj
GIGA	miliardo	G	<i>gigavato</i> , GW, miliardo da vatoj
MEGA	miliono	M	<i>megaherco</i> , MHz, miliono da hercoj
KILO	mil	k	<i>kilometro</i> , km, mil metroj
HEKTO	cent	h	<i>hektogramo</i> , hg, cent gramoj
DEKA	dek	da	<i>dekalumeno</i> , dalm, dek lumenoj
DECI	dekono	d	<i>decimetro</i> , dm, dekona metro
CENTI	centono	c	<i>centimetro</i> , cm, centona metro
MILI	milono	m	<i>miligramo</i> , mg, milona gramo
MIKRO	milion-ono	µ	<i>mikrometro</i> , µm, milion-ona metro

Prefikso	Valoro	Simbolo	Ekzemplo
NANO	miliard-on	n	<i>nanohenro, nH</i> , miliard-on a henro
PIKO	bilion-on	p	<i>pikofarado, pF</i> , bilion-on a farado
FEMTO	mil-bilion-on	f	<i>femtometro, fm</i> , mil-bilion-on a metro
ATO	trilion-on	a	<i>atosekundo, as</i> , trilion-on a sekundo
ZEPTO	mil-trilion-on	z	<i>zeptojulo, zJ</i> , mil-trilion-on a julo
JOKTO	kvadrililion-on	y	<i>joktogramo, yg</i> , kvadrililion-on a gramo

Plej ofte uzataj estas: KILO, HEKTO, DECI, CENTI kaj MILI. La aliaj estas uzataj preskaŭ nur en faka lingvajo.

Ĉi tiujn internaciajn prefiksojn oni uzu rigore laŭ la internaciaj principoj. Ne havas sencon kreui unike Esperantajn vortojn per ili.

Plej multaj vortoj faritaj per tiuj ĉi prefiksoj estas rigardeblaj kiel memstaraj radikoj en Esperanto. Pluraj el ili estas jam oficialaj, ekz.: *kilogramo, decigramo, centigramo, miligramo, decilitro, centilitro, kilometro, centimetro, decimetro, milimetro*. Sed en kelkaj okazoj estas tamen sendube, ke temas pri efektiva Esperanta kunmetaĵo: *bitoko* (oko da bitoj, bajto) → *kilobitoko* (milo da bitokoj aŭ 1024 bitokoj, kilabajto).

En unu okazo la kunmeto estas neregula: *hektaro anstataŭ *hektoaro**.

Iam ekzistis ankaŭ la prefikso MIRIA (dek mil). Per ĝi oni kreis interalie la vorton *miriametro* = “dekk mil metroj”, kiu eĉ fariĝis oficiala Esperanta radiko, sed nek MIRIA, nek *miriametro* estas plu uzataj.

La simbolo μ estas Greka litero (§19), kiu nomiĝas *mu aŭ muo*, sed kiam ĝi estas mezurunua prefikso, oni elparolas ĝin kiel *mikro...* La vorto *mikrometro* estas ankaŭ nomo de ia mezurilo de malgrandegaj longoj. Por la mezurunuo *mikrometro* ekzistas la alternativaj vortoj *mikrono* kaj *muo*.

Kiam temas pri la grando de komputila memorilo, oni ofte uzas kelkajn el tiuj ĉi prefiksoj kun iom aliaj valoroj, kiuj baziĝas sur la duuma nombrosistema uzata en komputiloj: KILO = “2 je la deka potenco”, MEGA = “2 je la dudeka potenco”, GIGA = “2 je la trideka potenco”. Ekz.: *kilobito* = “mil bitoj” aŭ “1024 bitoj”, *megabitoko* = “miliono da bitokoj” aŭ “1.048.576 bitokoj”, *gigabitoko* = “miliardo da bitokoj” aŭ “1.073.741.824 bitokoj”. Por la valoroj bazitaj sur potencoj de 2, la komisiono IEC (“International Electrotechnical Commission”, “Internacia Elektroteknika Komisiono”) el-laboris apartajn prefiksojn, kiuj tamen ankoraŭ estas tre malmulte uzataj: KIBI° = “2 je la deka potenco”, MEBI° = “2 je la dudeka potenco”, GIBI° = “2 je la trideka potenco”, TEBI° = “2 je la kvardeka potenco”, PEBI° = “2 je la kvindeka potenco”, EKSBI° = “2 je la sesdeka potenco”. Ekz.: *kibibito* = “1024 bitoj”, *mebibitoko* = “1.048.576 bitokoj”, *gibibitoko* = “1.073.741.824 bitokoj”.

Kemiaj afiksoj

Ekzistas internacia faklingva sistemo por fari sistemajn nomojn de kemiaj kombinajoj. Tiu sistemo enhavas multegajn radikojn kaj afiksojn, kaj speciaj regulojn por kunmeti ilin. Pri la sistemo respondecas la (ne-Esperanta) organizo IUPAC, “*International Union of Pure and Applied Chemistry*” (“Internacia Unio de Pura kaj Aplikata Kemio”). Esperanto transprenu la elementojn kaj vortojn de tiu sistemo laŭ la skribaj, elparolaj kaj gramatikaj reguloj de Esperanto, sed sen ia ajn kroma modifo. Ne havas sencon miksi la propre Esperantan vortfaradon kun tiu internacia sistemo. Estas preferinde rigardi vortojn kreitajn per tiu sistemo kiel nekunmetitajn radikojn en Esperanto. Ili estas tamen tro multaj por esti listigitaj komplete en vortaro. Efektive ili estas senlime multaj.

Iuj el la internaciaj kemiaj afiksoj havas la saman formon kiel oficiala aŭ neoficiala Esperanta afikso (ekz. AN [§38.2.4], AT [§28.1], ID [§38.2.16], IN [§38.2.20], IT [§28.1], ON [§38.2.27], OL [§39.1.25] kaj META [§39.2.14]), sed ne estas spaco en PMEG por pritrakti kemian vortfaradon. Oni turnu sin al kemiaj faklibroj, sed bedaŭrinde ankoraŭ ne ekzistas unueca maniero Esperantigi kemiajn vortojn.

Aldonoj**40. Gramatiko en la Fundamento**

La libro *Fundamento de Esperanto* estas la bazo de Esperanto. Ĝi enhavas ĉapitron kun la nomo *Fundamenta Gramatiko de la Lingvo Esperanto en Kvin Lingvoj*. Tiu ĉapitro enhavas la famajn 16 regulojn. Estas ofta miskompreno, ke Esperanto havas nur 16 regulojn. Fakte la nombro de reguloj estas multege pli granda. Eĉ estas 17 reguloj jam en la *Fundamenta Gramatiko*, ĉar ĝi komenciĝas per instruo pri la alfabeto, kiu ne estas numerita. Krome en la parto *Ekzercaro* troviĝas pli da reguloj, kaj per rektaj instruoj, kaj per ekzemploj.

La *Fundamenta Gramatiko* estas tamen la plej grava gramatika regularo de Esperanto. Ĝi estas la bazo de ĉiuj aliaj reguloj. La teksto povas tamen en kelkaj lokoj ŝajni konfuzita el vidpunkto de moderna lingvoscienco. Oni memoru, ke la teksto estis verkita en la fino de la 19-a jarcento, en tute tradiacia stilo, kaj tute el Eŭropa vidpunkto. Por ĝuste kompreni la tekston oni ne nur devas havi ĝeneralajn sciojn pri Eŭropaj lingvoj, sed oni devas ankaŭ konsideri, ke la tiutempa lingvoscienco estis malpli evoluinta ol la nuntempo. Oni devas kompreni la regulojn laŭ la tiutempa stilo de klarigoj. Por ĝuste kompreni estas ofte absolute necese kompari kun la praktikaj ekzemploj en la *Ekzercaro*. Oni nepre ne provu legi la regulojn kiel matematikecan aŭ logikecan sistemon de aksiomoj, ĉar tiel ili ne estis verkitaj.

La *Fundamenta Gramatiko* en la *Fundamento* estas en la lingvoj Franca, Angla, Germana, Rusa kaj Pola, sed ne en Esperanto. En la libro *Fundamenta Krestomatio* troviĝas Esperanta versio (p. 239-241), sed tiu versio, kvankam grava, ne estas oficiala legodona versio, kiel la versioj en la *Fundamento*.

La kvin nacilingvaj versioj ne estas tute samaj. En iuj versioj troviĝas aferoj, kiuj mankas en aliaj. La Esperanta versio, kiu sekvas ĉi-poste, estas kunmetaĵo de la kvin nacilingvaj tekstoj. Ĝi enhavas ĉiujn regulojn, reguletojn, komentojn kaj ekzemplojn de ĉiuj kvin versioj de la *Fundamenta Gramatiko*, krom la instruoj pri elparolo, kiuj estas ĉi tie forlasitaj. La vortelekto estas grandparte bazita sur la Esperanta versio en la *Fundamenta Krestomatio*. La nacilingvaj versioj enhavas ankaŭ nacilingvajn tradukojn de Esperantaj ekzemploj. Tiuj estas forigitaj krom en du lokoj (reguloj 3 kaj 16).

Por tiuj, kiuj volas detale studi la diferencojn inter la kvin versioj, ekzistas en la naŭa kaj deka eldonoj de la *Fundamento* aldonajo nomata *Kompara Teksto de la Kvinlingva Fundamenta Gramatiko*. Tie estas detale montrite, kio troviĝas en kiu versio.

Fundamenta Gramatiko en Esperanta traduko

GRAMATIKO

A) ALFABETO

A a, B b, C c, Ĉ ĉ, D d, E e, F f, G g, Ĝ ĝ, H h, Ĥ ĥ, I i, J j, Ĵ ĵ, K k, L l, M m, N n, O o, P p, R r, S s, Ŝ ŝ, T t, U u, Ū ū (uzata en diftongoj), V v, Z z.

Rimarko 1: La litero ū estas uzata nur post vokaloj.

Rimarko 2: Presejoj, kiuj ne posedas la literojn ĉ, ĝ, ĥ, ĵ, ŝ, ū, povas anstataŭ ili uzi ch, gh, hh, jh, sh, u.

B) PARTOJ DE PAROLO

1. Artikolo nedifinita ne ekzistas; ekzistas nur artikolo difinita, *la*, egala por ĉiuj genroj, kazoj kaj nombroj.

Rimarko. La uzado de la artikolo estas tia sama, kiel en la Germana, Franca kaj aliaj lingvoj. La personoj, por kiuj la uzado de la artikolo prezentas malfacilaĵon, povas tute ĝin ne uzi.

2. Substantivoj estas formataj per aldono de *o* al la radiko. Por la formato de la pluralo oni aldonas la finiĝon *j* al la singulare. Kazoj ekzistas nur du: nominativo kaj akuzativo. La radiko kun aldonita *o* estas la nominativo, la akuzativo aldonas *n* post la *o*. La ceteraj kazoj estas esprimataj per helpo de prepozicioj: la genitivo per *de*, la dativo per *al*, la instrumentalo (ablativo) per *per*, aŭ aliaj prepozicioj laŭ la senco. Ekz. radiko *patr*, *la patr|o*, *al la patr|o*, *de la patr|o*, *la patr|o|n*, *por la patr|o*, *kun la patr|o*, *la patr|o|j*, *la patr|o|j|n*, *per la patr|o|j*, *por la patr|o|j*.

3. Adjektivoj estas formataj per aldono de *a* al la radiko. Kazoj kaj nombroj kiel ĉe substantivoj. La komparativo estas farata per la vorto *pli*, la superlativo per *plej*. Post la komparativo la vorto “*que*” (France), “*than*” (Angle), “*als*” (Germane), “*чѣмъ*” (Ruse), “*niz*” (Pole) tradukiĝas per *ol*, kaj post la superlativo la vorto “*de*” (France) tradukiĝas per *el*. Ekz. *pli blank|a ol neg|o*; *mi hav|as la plej bel|a|n patr|in|o|n el ĉiu|j*; *mi hav|as la plej bon|a|n patr|in|o|n*.

4. La bazaj numeraloj (ne deklinaciataj) estas: *unu* (1), *du* (2), *tri* (3), *kvar* (4), *kvin* (5), *ses* (6), *sep* (7), *ok* (8), *naŭ* (9), *dek* (10), *cent* (100), *mil* (1000). La dekoj kaj centoj estas formataj per simpla kunigo de la numeraloj. Por la ordaj numeraloj oni aldonas la adjektivan finiĝon *a*; por la multiplikaj — la sufikson *obl*; por la frakciaj — *on*; por la kolektivaj — *op*; por la distribuaj — la vorton *po*. Krom tio povas esti uzataj numeraloj substantivaj kaj adverbaj. Ekz. *kvin|cent tri|dek tri* (533); *kvar|a, unu|a, du|a; unu|o, cent|o; sep|e, unu|e, du|e; tri|obl|a; kvar|on|o, du|on|o; du|op|e, kvar|op|e; po kvin*.

5. La pronomoj personaj estas: *mi*, *vi*, *li*, *si*, *gi* (por bestoj aŭ ajoj), *si*, *ni*, *ili*, *oni* (senpersona plurala pronomo). Pronomoj posedaj estas formataj per aldono de la adjektiva finiĝo *a*. La deklinacio de la pronomoj estas kiel ĉe substantivoj. Ekz. *mi|n, mi|a, la vi|a|j*.

6. Verbo ne estas ŝanĝata laŭ personoj nek nombroj; ekz. *mi far|as, la patr|o far|as, ili far|as*.

Verbaj formoj:

- ▶ a) La tempo prezenca finiĝas per *as*; ekz. *mi far|as*.
- ▶ b) La tempo preterita per *is*: *vi far|is, li far|is*.
- ▶ c) La tempo futura per *os*: *ili far|os*.
- ▶ ĉ) La modo kondicionala per *us*: *si far|us*.
- ▶ d) La modo imperativa per *u*: *far|u, ni far|u*.
- ▶ e) La modo infinitiva per *i*: *far|i*.

Participoj (kaj gerundioj):

Estas du formoj de participo en la internacia lingvo, la deklinaciebla aŭ adjektiva, kaj la nedeklinaciebla aŭ adverba.

- ▶ f) La participo aktiva prezenca finiĝas per *ant*: *far|ant|a, far|ant|e*.
- ▶ g) La participo aktiva preterita per *int*: *far|int|a, far|int|e*.
- ▶ ĝ) La participo aktiva futura per *ont*: *far|ont|a, far|ont|e*.
- ▶ h) La participo pasiva prezenca per *at*: *far|at|a, far|at|e*.
- ▶ ĥ) La participo pasiva preterita per *it*: *far|it|a, far|it|e*.
- ▶ i) La participo pasiva futura per *ot*: *far|ot|a, far|ot|e*.

Ĉiu formoj de la pasivo estas formataj per helpo de responda formo de la verbo *est* kaj prezenca aŭ preterita participo pasiva de la bezonata verbo, la prepozicio ĉe la pasivo estas *de*. Ekz. *si est|as am|at|a de ĉiu(j)* (participo prezenca: la afero fariĝas); *la pord)o est|as ferm|it|a* (participo preterita: la afero jam estas farita).

7. **Adverboj** estas formataj per aldono de *e* al la radiko. Gradoj de komparado estas la samaj kiel ĉe adjektivoj. Ekz. *mi|a frat|o pli bon|e kant|as ol mi*.

8. **Ĉiu prepozicioj** per si mem postulas la nominativon.

C) ĜENERALAJ REGULOJ

9. Ĉiu vorto estas legata, kiel ĝi estas skribita. Ne estas neelparolataj literoj.

10. La akcento estas ĉiam sur la antaŭlasta silabo.

11. Vortoj kunmetitaj estas formataj per simpla kunigo de la vortoj (radikoj) (la ĉefa vorto staras en la fino); ili estas kune skribitaj kiel unu vorto, sed, en elementaj verkoj, disigitaj per streketoj (|)(1). La gramatikaj finiĝoj estas rigardataj ankaŭ kiel memstaraj vortoj. Ekz. *vapor|šip|o* estas formita de: *vapor, šip* kaj *o* (finiĝo de la substantivo).

1. En leteroj kaj verkoj destinitaj por personoj jam povosciantaj la internacion lingvon, la streketoj inter la partoj de la vortoj ne estas uzataj. Ili celas ebligi al ĉiu facile trovi en la vortaro la güstan sencon de ĉiu el la elementoj de la vorto kaj tiel ricevi ilian plenan signifon, sen ia ajn antaŭa studio de la gramatiko.

12. Se en frazo estas alia nea vorto, la vorto *ne* estas forlasata. Ekz. *mi neniam vid|is, mi nenio|n vid|is*.

13. En frazoj respondantaj al la demando “kien”, la vortoj ricevas la finiĝon de la akuzativo. Ekz. *kie vi est|as?, tie* (en tiu loko); *kie|n vi ir|as?, tie|n* (al tiu loko), *mi ir|as Pariz|o|n, London|o|n, Varsovi|o|n, dom|o|n*.

14. Ĉiu prepozicio havas en Esperanto difinitan kaj konstantan signifon, kiu fiksas ĝian uzon; sed se ni devas uzi ian prepozicion kaj la rekta senco ne montras al ni, kiun prepozicion ni devas preni, tiam ni uzas la prepozicion *je*, kiu ne havas memstaran signifon; ekz. *ĝoj|i je tio, rid|i je tio, enu|o je la patr|uj|o, mal|san|a je la okul|o|j*.

La klareco neniel suferas pro tio, ĉar en ĉiuj lingvoj oni uzas en tiaj okazoj iun ajn prepozicion, se nur la uzado donis al ĝi sankcion; en la internacia lingvo ĉiam estas uzata en similaj okazoj **nur** la prepozicio *je*.

Anstataŭ la prepozicio *je* oni povas ankaŭ uzi la akuzativon sen prepozicio, se oni timas nenian dusencajon.

15. La tiel nomataj vortoj “fremdaj”, t.e. tiuj, kiujn la plimulto de la lingvoj prenis el unu fremda fonto, estas uzataj en la lingvo internacia sen ŝanĝo, ricevante nur la ortografion kaj la gramatikajn finiĝojn de tiu ĉi lingvo. Tia estas la regulo koncerne la bazajn vortojn, sed ĉe diversaj vortoj de unu radiko estas pli bone uzi senŝanĝe nur la vorton bazan kaj formi la ceterajn derivajojn el tiu ĉi lasta laŭ la reguloj de la lingvo internacia. Ekz. *tragedi|o*, sed *tragedi|a; teatr|o*, sed *teatr|a* (ne: *theatrical|a*), k.t.p.

16. La finiĝo *o* de substantivoj kaj la *a* de la artikolo povas esti iafoje forlasataj kaj anstataŭataj de apostrofo pro belsoneco. Ekz. *Šiller'* (*Schiller*) anstataŭ *Šiller|o*; *de l'mond|o* anstataŭ *de la mond|o*; *dom'* anstataŭ *dom|o*.

Rektaj gramatikaj instruoj el la Fundamenta Ekzercaro

- *Nomoj de la literoj: a, bo, co, ĉo, do, e, fo, go, ĝo, ho, ĥo, i, jo, ĵo, ko, lo, mo, no, o, po, ro, so, ŝo, to, u, ūo, vo, zo.*^{FE.1}
- *Anstataŭ “ci” oni uzas ordinare “vi”*^{FE.16}
- *La artikolo “la” estas uzata tiam, kiam ni parolas pri personoj aŭ objektoj konataj. Ĝia uzado estas tia sama kiel en la aliaj lingvoj. La personoj, kiuj ne komprenas la uzadon de la artikolo (ekzemple rusoj aŭ poloj, kiuj ne scias alian lingvon krom sia propra), povas en la unua tempo tute ne uzi la artikolon, ĉar ĝi estas oportuna sed ne necesa. Anstataŭ “la” oni povas ankaŭ diri “l” (sed nur post prepozicio, kiu finiĝas per vokalo).*^{FE.27}
- *Vortoj kunmetitaj estas kreataj per simpla kunligado de vortoj; oni prenas ordinare la purajn radikojn, sed, se la bonsoneco aŭ la klareco postulas, oni povas ankaŭ preni la tutan vorton, t. e. la radikon kune kun ĝia gramatika finiĝo. Ekzemploj: skribtable aŭ skribotable (= tablo, sur kiu oni skribas); internacia (= kiu estas inter diversaj nacioj); tutmonda (= de la tuta mondo); unutaga (= kiu daŭras unu tagon); unuataga (= kiu estas en la unua tago); vaporſipo (= ŝipo, kiu sin movas per vaporo); matenmanĝi, tagmanĝi, vespermanĝi; abonpago (= pago por la abono).*^{FE.27}
- *Ĉiuj prepozicioj per si mem postulas ĉiam nur la nominativon. Se ni iam post prepozicio uzas la akuzativon, la akuzativo tie dependas ne de la prepozicio, sed de aliaj kaŭzoj. Ekzemple: por esprimi direkton, ni aldonas al la vorto la finon “n”; sekve: tie (= en tiu loko), tien (= al tiu*

loko); tiel same ni ankaŭ diras: “la birdo flugis en la ĝardenon, sur la tablon”, kaj la vortoj “ĝardenon”, “tablon” staras tie ĉi en akuzativo ne ĉar la prepozicioj “en” kaj “sur” tion ĉi postulas, sed nur ĉar ni volis esprimi direkton, t. e. montri, ke la birdo sin ne trovis antaŭe en la ĝardeno aŭ sur la tablo kaj tie flugis, sed ke ĝi de alia loko flugis al la ĝardeno, al la tablo (ni volas montri, ke la ĝardeno kaj tablo ne estas la loko de la flugado, sed nur la celo de la flugado); en tiuj okazoj ni uzus la finiĝon “n” tute egale ĉu ia prepozicio starus aŭ ne. — Morgaŭ mi veturos Parizon (aŭ en Parizon).^{FE.28}

- *Se ni bezonas uzi prepozicion kaj la senco ne montras al ni, kian prepozicion uzi, tiam ni povas uzi la komunan prepozicion “je”. Sed estas bone uzadi la vorton “je” kiel eble pli malofte. Anstataŭ la vorto “je” ni povas ankaŭ uzi akuzativon sen prepozicio. — Mi ridas je lia naiveco (aŭ mi ridas pro lia naiveco, aŭ: mi ridas lian naivecon). — Je la lasta fojo mi vidas lin ĉe vi (aŭ: la lastan fojon). — Mi veturis du tagojn kaj unu nokton. — Mi sopiras je mia perdita feliĉo (aŭ: mian perditan feliĉon). — El la dirita regulo sekvas, ke se ni pri ia verbo ne scias, ĉu ĝi postulas post si la akuzativon (t. e. ĉu ĝi estas aktiva) aŭ ne, ni povas ĉiam uzi la akuzativon. Ekzemple, ni povas diri “obei al la patro” kaj “obei la patron” (anstataŭ “obei je la patro”). Sed ni ne uzas la akuzativon tiam, kiam la klareco de la senco tion ĉi malpermesas; ekzemple: ni povas diri “pardoni al la malamiko” kaj “pardoni la malamikon”, sed ni devas diri ĉiam “pardoni al la malamiko lian kulpon”.^{FE.29}*
- *Ia, ial, iam, ie, iel, ies, io, iom, iu. — La montritajn naŭ vortojn ni konsilas bone ellerni, ĉar el ili ĉiu povas jam fari al si grandan serion da aliaj pronomoj kaj adverboj. Se ni aldonas al ili la literon “k”, ni ricevas vortojn demandajn aŭ rilatajn: kia, kial, kiam, kie, kiel, kies, kio, kiom, kiu. Se ni aldonas la literon “t”, ni ricevas vortojn montrajn: tia, tial, tiام, tie, tiel, ties, tio, tiom, tiu. Aldonante la literon “c”, ni ricevas vortojn komunajn: ĉia, ĉial, ĉiam, ĉie, ĉiel, ĉies, ĉio, ĉiom, ĉiu. Aldonante la prefikson “nen”, ni ricevas vortojn neajn: nenia, nenial, neniam, nenie, neniel, nenes, nenio, neniom, neniu. Aldonante al la vortoj montraj la vorton “ĉi”, ni ricevas montron pli proksiman; ekzemple: tiu (pli malproksima), tiu ĉi (aŭ ĉi tiu) (pli proksima); tie (malproksime), tie ĉi aŭ ĉi tie (proksime). Aldonante al la vortoj demandaj la vorton “ajn”, ni ricevas vortojn sendiferencajn: kia ajn, kial ajn, kiam ajn, kie ajn, kiel ajn, kies ajn, kio ajn, kiom ajn, kiu ajn. Ekster tio el la diritaj vortoj ni povas ankoraŭ fari aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finiĝoj kaj aliaj vortoj (sufiksoj); ekzemple: tiama, ĉiama, kioma, tiea, ĉi-tiea, tie-ul, tiamulo k. t. p. (= kaj tiel plu).^{FE.30}*
- *Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas por vino; glaso da vino estas glaso plena je vino. — Alportu al mi metron da nigra drapo (Metro de drapo signifas metron, kiu kuŝis sur*

drapo, aŭ kiu estas uzata por drapo). “Da” post ia vorto montras, ke tiu ĉi vorto havas signifon de mezuro.^{FE.32}

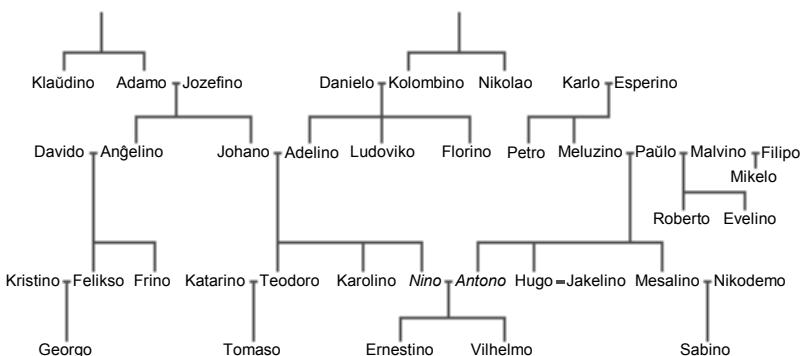
- *La sufikso “um” ne havas difinitan signifon, kaj tial la (tre malmultajn) vortojn kun “um” oni devas lerni, kiel simplajn vortojn. Ekzemple: plenumi, kolumo, manumo. — Mi volonte plenumis lian deziron.*^{FE.42}

41. Parencoj kaj familiianoj

La sekva prezento montras per fantazia ekzemplo, kiel oni esprimas diversajn parencajn rilatojn en Esperanto. La ekzemplo ne elcerpas la eblojn plene. Ankoraŭ pli da vortoj estas fareblaj per diversaj afiksoj kaj afiksecaj elementoj.

La familio de Nino kaj Antono

- ▶ Supre estas pli aĝaj parencoj, malsupre pli junaj.
- ▶ La strekoj montras rilatojn inter gepatroj kaj iliaj infanoj.
- ▶ Ĉiuj virinaj nomoj ĉi tie finiĝas per ...*ino*. Ĉiuj aliaj nomoj estas viraj. La nomoj estas tiel elektitaj por klareco, sed ne ekzistas regulo, ke virinaj nomoj finiĝu per ...*ino* (§35.3).

Antono kaj Nino estas *geedzoj*. Li estas ŝia *edzo*, kaj ŝi estas lia *edzino*. Ili estas *geedziĝintaj*. Li estas *edziĝinta* al ŝi, kaj ŝi estas *edziniĝinta* al li.

Antono kaj Nino havas du infanojn, Ernestino kaj Vilhelmo. Antono kaj Nino estas la *gepatroj* de tiuj ĉi infanoj. Antono estas ilia *patro*, kaj Nino estas ilia *patrino*. La infanoj nomas Antonon *Paĉjo*, kaj ili nomas Nин *Pанjo* (la karesnomoj *Paĉjo* kaj *Pанjo* kaj aliaj ĉi-postaj voknomoj estas faritaj per la sufiksoj *ČJ* [§38.2.6] kaj *NJ* [§38.2.25]). Vilhelmo estas *filo* de Antono kaj Nino, kaj Ernestino estas ilia *filiino*. Vilhelmo kaj Ernestino estas iliaj *gefilioj*.

Antono havas *fraton*, Hugo, kaj *fratinon*, Mesalino. Antono, Hugo kaj Mesalino estas *gefratoj*. Antono nomas Hugon *Fraĉjo*, kaj li nomas Mesalinan *Franjo*. Nino havas *fratinon*, Karolino, kaj *fraton*, Teodoro. Ne ekzistas speciale vortoj por montri, ĉu frato aŭ fratino estas pli aŭ malpli aĝa. Je bezono oni diru simple *pli aĝa fratino*, *malpli aĝa frato* k.s. Sed pli aĝa frato aŭ fratino eble povas nomi sian pli junan fraton aŭ fratinton *frateto* kaj *fratineto*.

Antono havas unu onklon, Petro (frato de lia patrino). Li nomas lin *oĉjo* *Petro*, aŭ simple *Oĉjo*. Antono estas *nevo* de Petro. Nino havas unu *onklon* kaj du *onklinojn*, Ludoviko (frato de ŝia patrino), Florino (fratino de ŝia patrino), kaj Anĝelino (fratino de ŝia patro). Ŝi estas ilia *nevino*. Ili estas ŝiaj *ge-*

onkloj. Si nomas la onklinojn *onjo Florino* kaj *onjo Anĝelino*, aŭ simple *Onjo*. Nino kaj siaj gefratoj, Karolino kaj Teodoro, estas *genevoj* de siaj geonkloj.

Nino havas du *avojn*, Adamo (la patro de ŝia patro) kaj Danielo (la patro de ŝia patrino). Si nomas ilin *Aveto*, *Avêjo* aŭ simile. Nino ankaŭ havas du *avinojn*, Jozefino (la patrino de ŝia patro) kaj Kolombino (la patrino de ŝia patrino). Si nomas ilin *Avineto*, *Avinjo* aŭ simile. Nino estas *nepino* de Adamo, Jozefino, Danielo kaj Kolombino, kaj ili estas siaj *geavoj*.

Antono estas *nepo* de Karlo kaj Esperino (la gepatroj de lia patrino). Lij aliaj *geavoj* ne estas montritaj. Antono kaj liaj gefratoj, Hugo kaj Mesalino, estas *genepoj* de siaj geavoj.

Ernestino kaj Vilhelmo (la infanoj de Antono kaj Nino) estas *prageneoj* (*pranepino* kaj *pranepo*), de Adamo, Jozefino, Danielo, Kolombino, Karlo kaj Esperino. Adamo estas unu el la *praavoj* de Ernestino kaj Vilhelmo, kaj Esperino estas unu el iliaj *praavinoj*.

Antono havas *bopatron*, Johano (la patro de lia edzino). Li ankaŭ havas *bopatinon*, Adelino (la patrino de lia edzino). Ili estas liaj *bogepatroj*. Li estas iliaj *bofilo*. Nino estas *bofilino* de Paŭlo kaj Meluzino (la gepatroj de ŝia edzo).

Antono havas tri *bofratinojn*, Karolino (fratino de lia edzino), Jakelino (edzino de lia frato) kaj Katarino (edzino de frato de lia edzino). Li ankaŭ havas du *bofratojn*, Teodoro (frato de lia edzino) kaj Nikodemo (edzo de lia fratino). Ne ekzistas speciala vorto por la parenceco inter Johano kaj Paŭlo, aŭ inter Meluzino kaj Adelino, kvankam iliaj infanoj estas geedziĝintaj unu al la alia.

Nino estas *pranevino* de Nikolao (frato de unu el siaj geavoj), kaj de Klaŭdino (fratino de alia el siaj geavoj). Nikolao estas *praonklo* de Nino, kaj Klaŭdino estas *praonklino* de Nino.

Nino havas du *gekuzojn*, Felikso kaj Frino (infanoj de ŝia onklino Anĝelino). Felikso estas ŝia *kuzo*, kaj Frino estas ŝia *kuzino*. La infanoj de Nino (Ernestino kaj Vilhelmo) estas *pragekuzoj* de Georgo, la filo de Felikso, ĉar iliaj gepatroj estas *gekuzoj*. Tomaso kaj Sabino estas *bogekuzoj*, ĉar lia onklino estas edzino de ŝia onklo.

Paŭlo, la patro de Antono, estas edziĝinta dufoje. Lia dua edzino, Malvino, estas *duonpatrino* (*vicpatrino*) de Antono, Hugo kaj Mesalino, la infanoj de lia unua geedziĝo. Antono estas *duonfilo* (*vicfilo*) de Malvino, kaj Mesalino estas ŝia *duonfilino* (*vicfilino*). Roberto estas *duonfrato* de Antono, kaj Evelino estas lia *duonfratino*. Ili havas nur unu el siaj gepatroj komuna. Ankaŭ Malvino estas edziniĝinta dufoje. Ŝia dua edzo, Paŭlo, estas *duonpatro* (*vicpatro*) de Mikelo, la filo de ŝia unua geedziĝo (kun Filipo). Antono estas *duonfrato* (*vicfrato*) de Mikelo, kaj Mesalino estas *duonfratino* (*vicfratino*) de Mikelo. Ili havas neniu el siaj gepatroj komuna. Ne ekzistas speciala esprimo por Filipo, kiu eĉ ne estas rigardata kiel familiarano.

Legu pli detale pri prefikseca uzo de DUON kaj VIC en parencovortoj en §38.4.1.

Seksa signifo de parencovortoj

La vortoj *edzo*, *patro*, *filo*, *frato*, *onklo*, *nevo*, *avo*, *nepo* kaj *kuzo* estas viraj. Por la respondaj inaj parencoj oni devas uzi la sufikson IN (§38.2.20). Se oni parolas pri ambaŭ seksoj, oni devas uzi la prefikson GE (§38.3.6).

La vortoj *parenc*, *infano* kaj *familiarano* estas sekse neŭtralaj. Se oni volas aparte montri inan sekson, oni povas uzi la sufikson IN. Se oni volas aparte montri viran sekson, oni povas uzi la vorton *vira*, aŭ la radikon VIR prefikece (§38.4.1). Oni ankaŭ povas uzi la prefikson GE, se oni volas emfazi, ke temas pri ambaŭ seksoj.

Legu pli pri la seksa signifo de radikoj kaj O-vortoj en §4.2.

42. Simboloj kaj mallongigoj

ekz.	ekzemple
k.a.	kaj aliaj
k.s.	kaj simile, kaj similaj
k.t.p.	kaj tiel plu
p.	paĝo
t.e.	tio estas
PMEG	<i>Plena Manlibro de Esperanta Gramatiko</i>
PAG	<i>Plena Analiza Gramatiko de Esperanto</i>
NPIV	<i>La Nova Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto</i> (kiam temas pri la antaŭa versio de tiu vortaro, ne uziĝas mallongigo, sed la nomo <i>Plena Ilustrita Vortaro</i>)
→	fariĝas, estas ŝanĝebla al (k.s.)
=	estas egala al, signifas
≈	estas proksimume egala al, signifas proksimume
	limo inter vortelementoj (en klarigoj pri elparolo = mallongega pažeto en la elparolo)
<i>Apud</i>	Majuskla vokalo montras akcenton en tiuj lokoj, kie temas pri akcentado.
[...]	Parto de frazo estas forlasita. Precipe temas pri Zamenhofaj ekzemploj, kiujn necesis mallongigi.
<i>ekzemplo</i> °	La vorto aŭ vortelemento ne troviĝas en <i>NPIV</i> (§45). Por klarigo vidu la liston de novaj vortoj (§43).
* <i>ekzemplo</i> *	La ekzemplo (aŭ signifo) estas erara aŭ tre malrekomendinda.
<i>ekzemplo</i> ^{FAl.1.53}	La ekzemplo estas Zamenhofa el <i>Fabeloj de Andersen</i> (§45), la unua parto, paĝo 153. Ĉiuj ekzemploj kun simila mallongigo estas Zamenhofaj. Vidu la liston de literaturo (§45).

43. Listo de novaj vortoj

En *PMEG* menciiĝas kelkaj lingvoelementoj, kiuj ne troviĝas en *NPIV*. Tiaj elementoj havas en *PMEG* la simbolon °, ekz.: *platino*°.

Jen listo de ĉiuj tiaj novaj elementoj kun mallongaj klarigoj pri signifo kaj deveno. En kelkaj okazoj la elemento ja troviĝas en *NPIV*, sed en iomete alia formo aŭ kun iomete alia signifo.

Iuj vortoj estas mencitaj nur grupe en la fino de la listo.

Ne aperas en la listo esprimoj, kiuj estas simplaj eraroj. Ankaŭ propraj nomoj de personoj ne aperas.

Notu bone, ke ne ĉiuj elementoj en la listo estas rekomendindaj. Kelkaj estas eĉ rekte malrekomendataj de *PMEG*. Ili havas steletojn, ekz.: **graŭ**

La signo vertikalo montras limon inter radiko kaj finaĵo, ekz.: *stere|o*.

La mallongigo BW montras, ke la aŭtoro de *PMEG* mem estas la iniciatinto aŭ unu el la iniciatintoj de la novaĵo, aŭ ke la novaĵo almenaŭ ne estas aliloke registrita. Pri aliaj fontoj vidu la literaturliston (§45).

Nova elemento	Klarigo	Komento	Fonto
AB (§39.1.1)	“fiksa instalajo”	sufikso	<i>Esperanta Bildvortaro</i>
ADOR (§39.1.6)	“ne-aŭtomata konstrumaĵino”	sufikso	<i>Esperanta Bildvortaro</i>
AFRO (§39.2.1)	prefiksa mallongigo de “Afriko”	prefikso	BW
ARI (§39.1.5)	“nombrosistemo”	sufikso	<i>Plena Ilustrita Vortaro kun Suplemento</i>
<i>Aśur o</i> (§9.1.6)	Islama festotago (la deka de Muharamo°)	Arabe 'Ashura	<i>Nepivaj Vortoj</i>
<i>aŭdi o</i> (§39.2.4)	“elektronika registrado kaj reproduktado de sono”		BW
AUDIO (§39.2.4)	“elektronika registrado kaj reproduktado de sono”	prefikso	<i>Esperanta Bildvortaro</i>
AÜTO (§39.2.5)	“aŭtomata”	prefikso	<i>Plena Ilustrita Vortaro kun Suplemento</i>
<i>be</i> (§19)	mallongigo de “bemolo”		<i>Muzika Terminaro</i>
<i>Blis o</i> (§35.4)	la planlingvo <i>Bliss</i>		BW

Listo de novaj vortoj

Nova elemento	Klarigo	Komento	Fonto
<i>Ĉek o</i> (§2.1)	“Ĉeho”		<i>Enciklopedia Vortaro Esperanta-Germana</i>
<i>Comolungm o</i> (§23.5)	la monto Everesto		<i>Großes Wörterbuch Esperanto—Deutsch</i> (§45)
* <i>Daralbajd o</i> * (§35.3)	“Kazablanko”		<i>Poŝatlaso de la Mondo</i>
* <i>darf i*</i> (§31.7.1)	“esti permesita, rajti”		<i>Nepivaj Vortoj</i>
<i>decilion o</i> (§23.2)	“10 je la 60-a potenco”	internacia vorto (Angle <i>decillion</i>)	BW
<i>di</i> (§19)	mallongigo de “dieso”		BW
* <i>difícil a</i> * (§38.3.7)	“malfacila”		<i>Neologisma Glosaro</i>
<i>eko o</i> (§2.1)	“eĥo”		BW
EKSBI (§39.3)	“2 je la sesdeka potenco”	prefikso	BW
ENZ (§39.1.10)	“substanco”	sufikso	<i>Esperanta Bildvortaro</i>
EŪRO (§39.2.8)	prefiksa mallongigo de “Eŭropo”	prefikso	<i>Plena Ilustrita Vortaro kun Suplemento</i>
<i>Fanagal o</i> (§35.4)	piĝina interlingvo parolata en suda Afriko		BW
GIBI (§39.3)	“2 je la trideka potenco”	prefikso	BW
* <i>graŭ</i> * (§19)	“mal-malgraŭ, dank’ al”		<i>PAG</i> §201 kaj §257 (en piednotoj)
* <i>IĈ</i> * (§39.1.13)	“virseksa”	sufikso	<i>GuVo</i>
<i>Interglos o</i> (§35.4)	la planlingvo <i>Interglossa</i>		<i>Claus GÜNKEL</i>
<i>Interlingva o</i> (§35.4)	la planlingvo <i>Interlingua</i>		BW

Listo de novaj vortoj

Nova elemento	Klarigo	Komento	Fonto
<i>Interlingve o</i> (\\$35.4)	la planlingvo <i>Interlingue</i>		BW
ISTAN (\\$39.1.18)	“lando”	sufikso	<i>Aktoj de la Akademio III</i>
* <i>kau*</i> (\\$16.2)	“kaj/aŭ”		André ALBAULT
<i>Kazablank o</i> (\\$35.3)	havenurbo en Maroko		<i>Pošatlaso de la Mondo</i>
KIBI (\\$39.3)	“2 je la deka potenco”	prefikso	BW
<i>Lingva-Franka o</i> (\\$35.4)	iama piĝina inter- lingvo ĉirkaŭ Mediteraneo		BW
<i>Loglan o</i> (\\$35.4)	la planlingvo <i>Loglan</i>		BW
MEBI (\\$39.3)	“2 je la dudeka potenco”	prefikso	BW
<i>Meka o</i> (\\$2.2)	“Mekko”		BW
<i>mono o</i> (\\$39.2.17)	mallongigo de “monofonio”		BW
<i>monofoni o</i> (\\$39.2.17)	“unukanala sonreproduktado”		<i>Esperanta Bildvortaro</i>
<i>Muharam o</i> (\\$9.1.6)	la unua monato de la Islama jaro	Arabe <i>al- Muharram</i>	BW
<i>nonillion o</i> (\\$23.2)	“10 je la 54-a potenco”	internacia vorto (Angle <i>nonillion</i>)	BW
<i>Nova-Skoti o</i> (\\$1.2)	provinco en Kan- ado		<i>Aktoj de la Akademio III</i>
<i>Novial o</i> (\\$35.4)	la planlingvo <i>Novial</i>		BW
OFON (\\$39.1.23)	“lingvano, lingv- aneco”	sufikso	<i>GuVo</i>

Listo de novaj vortoj

Nova elemento	Klarigo	Komento	Fonto
OJD (§39.1.24)	“similformaĵo...”	varianto de la sufikso OID	<i>Esperanto-English Dictionary</i> (§45)
<i>Okcidental o</i> (§35.4)	la planlingvo <i>Occidental</i>		BW
<i>o kej</i> (§18.4)	“bone!”		BW
<i>oktilion o</i> (§23.2)	“10 je la 48-a potenco”	internacia vorto (Angle <i>octillion</i>)	BW
OMETR (§39.1.28)	“mezurilo”	sufikso	aperas en <i>NPIV</i> kiel METR
OTEK (§39.1.29)	“kolekto, kolekt-ejo, kolektujo”	sufikso	aperas en <i>NPIV</i> kiel TEK
PEBI (§39.3)	“2 je la kvindek-a potenco”	prefikso	BW
<i>Picburg o</i> (§2.1)	urbo en Pensilvanio, Usono		BW
<i>platin o</i> (§38.2.20)	“plateno” (certa metalo)		<i>la Unua Libro, la Fundamenta Krestomatio</i> p. 233
<i>Pocdam o</i> (§2.1)	la ĉefurbo de la federacia lando Brandenburgo en Germanujo		<i>Nepivaj Vortoj</i> (aperas ĉe *Potsdamo*)
<i>Sanhelen o</i> (§39.2.22)	“Sankta Heleno” (insulo en Atlantiko)		<i>Poŝatlaso de la Mondo</i>
* <i>Sanpier o*</i> (§39.2.22)	“Sent-Piero”		<i>Poŝatlaso de la Mondo</i>
<i>sekstilion o</i> (§23.2)	“10 je la 36-a potenco”	internacia vorto (Angle <i>sextillion</i>)	BW
<i>Sent-Pier o</i> (§39.2.22)	Franca insulo en Atlantiko		BW

Listo de novaj vortoj

Nova elemento	Klarigo	Komento	Fonto
<i>septilion o</i> (\\$23.2)	“10 je la 42-a potenco”	internacia vorto (Angle <i>septillion</i>)	BW
<i>sis</i> (\\$23.1.1)	“ses”		BW
<i>Solresol o</i> (\\$35.4)	la planlingvo <i>Solresol</i>		BW
<i>stere o</i> (\\$39.2.17)	“stereofonio, dukanaala sonreproduktado”		BW
STIF (\\$38.4.1)	parenceco kreita per regeedziĝo	prefikso	PAG §425 rimarko I
TEBI (\\$39.3)	“2 je la kvardeka potenco”	prefikso	BW
<i>tofu o</i> (\\$2.1)	speco de sojkazeo, “tohuo” (en <i>NPIV</i> “toūfuo”)		BW
<i>tohu o</i> (\\$2.1)	“tofu”		<i>Plena Ilustrita Vortaro kun Suplemento</i>
<i>Tok-Pisin o</i> (\\$35.4)	kreola lingvo parolata en Papuo-Nov-Gvineo		BW
UK (\\$39.1.33)	“kastrita besto”	sufikso	PAG §372 rimarko II
<i>Vakajam o</i> (\\$2.1)	urbo en Japanujo		<i>Poſatlaso de la Mondo</i>
* <i>Varšav o*</i> (\\$35.3)	“Varsovio”		<i>Leksara kolekto de ofte uzataj propraj nomoj</i>
<i>vide o</i> (\\$39.2.28)	“elektronika registrado kaj reproduktado de bildoj, filmo en videa tekniko”		BW
<i>Vinčestr o</i> (\\$2.1)	urbo en Anglujo		BW

Grekaj literoj

Aperas Grekaj literonomoj (\\$19). El la plene Esperantigitaj nur *delt|o*, *epsilon|o*, *jot|o*, *lambd|o* kaj *omeg|o* troviĝas en *NPIV* (por la aliaj *NPIV* donas

nur duone Esperantigitajn formojn sen O-finaĵo). *Alf|o, bet|o kaj gam|o* troviĝas en la *Enciklopedia Vortaro Esperanta-Germana*. *Rot|o* troviĝas en la *Komputada leksikono*. La aliaj estas de BW: *alf|o, bet|o, gam|o, zet|o, et|o, tet|o, kap|o, mu|o, nu|o, ksi|o, omikron|o, pi|o, rot|o, sigm|o, tau|o, upsilon|o, fi|o, hi|o, psi|o*. El la duone Esperantigitaj nomoj tri estas de BW: *epsilon, omikron kaj upsilon*. La aliaj estas en *NPIV*.

Hebreaj literoj

Aperas duone Esperantigitaj Hebreaj liternomoj (§19): *alef, bet, gimel, dalet, he, vav, zain, het, tet, jod, kaf, lamed, mem, nun, sameh, ain, pe, cadi, kof, reš, šin, tav*. Ili estas el la *Psalmaro* de la *Biblio* (sed ili verŝajne ne estas Zamenhofaj).

Tonomomoj

Aperas specialaj nomoj por bemolaj kaj diesaj tonoj (§19): *As, Ais, Bes, Bis, Ces, Cis, Des, Dis, Es, Eis, Fes, Fis, Ges, Gis*. Ili troviĝas en la *Enciklopedia Vortaro Esperanta-Germana*.

Nombrovortoj

Menciiĝas kelkaj kuriozaj nombrovortoj (§23.2): *undecilion|o, duodecilion|o, tredecilion|o, kvatuordecilion|o, kvindecilion|o, sekscdecilion|o, septendecilion|o, oktodecilion|o, novemdecilion|o, vigintililion|o, centilion|o*. Ili estas de BW.

Tabelvortoj

Menciiĝas neoficialaj kaj nepre evitendaj tabelvortoj je ALI (§13.3). Nur du el ili, **alies** kaj **aliel** estas registrataj en *NPIV*. Kvin el la aliaj, **aliu*, *alio*, *alie*, *aliam** kaj (nerekte) **alia**, estas menciiitaj en PAG §62 kaj §88 (rimarko I). En *Nepivaj Vortoj* aperas **alial** kaj **aliom**.

Ekkriaj vortetoj, sonimitoj

Aperas kelkaj alternativaj skriboj de ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj (§18.4). Ili estas de BW: *hu ra, ho la, a ha, e he, o ho, mjaŭ*.

44. Gramatika vortareto

PMEG uzas novspecajn gramatikajn esprimojn. La sekva listo enhavas mal-longajn klarigojn de ili. Iuj gramatikaj esprimoj de PMEG estas tamen tiel memklarigaj, ke ne necesas ilin listigi ĉi tie. La tradiciaj vortoj, kiuj menciĝas en la klarigoj, estas laŭ PAG. Rimarku, ke la PMEG-aj esprimoj ne ĉiam estas precize samsignifaj kiel la respondaj vortoj de PAG.

afikso	Radiko, kiu estas uzata precipite por fari kunmetitajn vortojn. Afiksoj, kiujn oni metas post aliaj radikoj, nomiĝas sufiksoj (= postafiksoj). Afiksoj, kiujn oni metas antaŭ aliaj radikoj, nomiĝas prefiksoj (= antaŭafiksoj).
aktiv	La ordinara speco de frazo, en kiu la subjekto estas tiu, kiu faras la agon de la ĉefverbo. Vиду “pasivo”.
alvoko	Frazrolo, kiu montras tiun, al kiu la eldiro estas direktata. Tradicie nomata “vokativo”.
apudmeto	Frazparto, kiu (normale) staras tuj post alia frazparto montrante la saman aferon per aliaj vortoj. Tradicie nomata “apozicio”.
A-vorta frazparto	Frazparto, en kiu la ĉefvorto estas A-vorto.
A-vorteca vorteto, A-eca vorteto	Vorteto, kiu povas roli simile kiel A-vorto, kvankam ĝi ne havas A-finaĵon, ekz. <i>tiu</i> , <i>iu</i> , <i>cia</i> , <i>kies</i> , <i>cies</i> , <i>ambau</i> . Tradicie nomata “pronomo”.
A-vorto	Vorto kun la finaĵo A. Tradicie nomata “adjektivo”.
ĉeffrazo	Ordinara memstara frazo. Tradicie nomata “ĉef-propozicio”. Vиду “subfrazo”.
ĉefverbo	Verbo kun iu el la finaĵoj AS, IS, OS, U, US. Tradicie nomata “predikato” aŭ “finitivo”.
ĉefvorto	La plej grava vorto en frazparto. Aliaj partoj de frazparto estas rektaj priskriboj de la ĉefvorto. Tradicie nomata “kerna vorto”.
diftongo	Vokala sono, en kiu la lango moviĝas de unu pozicio en la bušo al alia.
duonvokalo	Sono, kiu laŭ la elparola maniero estas (mallonga) vokalo, sed kiu rolas en la lingvo kiel konsonanto.
ekkria vorteto	Vorteto, kiu esprimas senton, ekz. <i>ho</i> , <i>he</i> , <i>ha</i> , <i>lo</i> , <i>stop</i> , <i>baf</i> . Tradicie nomata “interjekcio”.
eksafikso	Vиду “Sajnfafikso”.

E-vorteca vorteto, E-eca vorteto	Vorteto, kiu povas roli simile kiel E-vorto en frazo, kvankam ĝi ne havas E-finajon, ekz. <i>tiam, kiel, iom, nenie, tre, ankoraŭ, hodiaŭ, ĉi, for</i> . Tradicie nomata “primitiva adverbo”.
E-vorta frazparto	Frazparto, en kiu la ĉefvorto estas E-vorto.
E-vorto	Vorto kun la finaĵo E. Tradicie nomata “adverbo”, sed la vorto adverbo inkluzivas ankaŭ multajn vortetojn, kiuj ne havas E-finajon. Tiaj vortetoj nomiĝas en <i>PMEG E-vortecaj vortetoj</i> .
finaĵo	Lingva elemento, kiun oni metas post radiko, kummetaĵo aŭ vorteto, por fari vorton, aŭ por ŝanĝi la signifon de vorto. O, A, E, I, AS, IS, OS, US kaj U estas vortklasaj finaĵoj . J estas multe-nombra finaĵo . N estas rolfinaĵo .
frazenkondukilo	Vorteto, kiu enkondukas subfrazon ligante ĝin al ĝia ĉeffrazo, ekz. <i>ke, car, dum, kiam, kvankam</i> . Tradicie nomata “subjunkcio”.
frazeto	Malpreciza esprimo por grupo de vortoj, kiuj iel kunapartenas. Uzata ĉefe kiam temas pri vortfarado. Vidu “frazetvorto”. Tradicia esprimo por “frazeto” ne ekzistas.
frazetvorto	Speco de kunmetita vorto farita el frazeto (vort-grupo), kiun oni vortigis per aldono de ia posta elemento (ekz. vortklasa finaĵo). Vidu “kombino”. Tradicia esprimo por “frazetvorto” ne ekzistas.
frazo	Kompleta eldiro kun ĉefverbo kaj normale ankaŭ aliaj frazpartoj. Tradicie nomata “propozicio”.
frazparto	Vorto aŭ vortgrubo, kiu ludas unu frazrolon. Vidu “ĉefvorto” kaj “priskribo”.
frazrolo	Rolo, kiun frazparto rolas en frazo. Tradicie nomata “frazelemento”.
imaga modo	US-formo de verbo. Ĝi montras, ke la ago aŭ stato ne estas reala, sed nur imagata, fantazia. Ankaŭ nomata US-modo aŭ US-verbo . Tradicie nomata “kondicionalo”.

kombino	Speco de kunmetita vorto, en kiu la lasta parto (krom la vortklasa finaĵo), montras la bazan signifon. Tiu lasta parto nomiĝas ĉelemento. Tio, kio staras antaŭ la ĉelemento, precizigas la signifon, kaj nomiĝas preciziga antaŭelemento. Vиду “fraztvorto”. Tradicie esprimo por “kombino” не екзиста.
komplemento	Frazparto, kiu diras, en kiu maniero, en kiu loko, en kiu tempo, per kiu ilo k.t.p., okazas la ĉefverbo. Ĉiu frazparto krom ĉefverbo, subjekto, objekto kaj perverba priskribo, estas komplemento. Tradicie nomata “adjeckto”.
konsonanto	Ĉiu litero aŭ sono en Esperanto krom A, E, I, O kaj U, kiuj estas vokaloj .
kunliga vorteto	Vorteto, kiu kunligas samrolajn vortojn, frazpartojn aŭ frazojn, ekz. <i>kaj</i> , <i>aŭ</i> , <i>sed</i> . Tradicie nomata “konjunkcio”.
modo	Maniero, en kiu ago aŭ stato estas prezentata. Ĉe la Esperantaj verboj oni faras distingon inter kvar modoj: neŭtrala modo , reala modo , vola modo kaj imaga modo .
multe-nombro	Pli ol unu afero. Tradicie nomata “pluralo”. La finaĵo J montras multe-nombron, kaj nomiĝas multe-nombra finaĵo . Tradicie nomata “plurala finaĵo”. Vиду “unu-nombro”.
nerekta objekto	Vиду “objekto”.
nerekta parolo	Rerakontado de ies penso, diro, opinio, decido, demando, rimarko k.s., per subfrazo. Vиду “rekta parolo”.
neŭtrala modo	I-formo de verbo. Ĝi nomas agon aŭ staton sen montri, ĉu ĝi estas reala, imagata, fantazio aŭ volata, kaj sen montri tempon. Ankaŭ nomata I-modo aŭ I-verbo . Tradicie nomata “infinitivo”.
nombrovorto	Vorto, kiu montras nombron. Se ĝi estas senfinaj vorteto, ĝi nomiĝas nombra vorteto . Tradicie nomata “numeralo”. Nombrovorto, kiu havas A-finajon, kaj kiu montras vicordon, nomiĝas vicorda nombrovorto . Tradicie nomata “orda numeralo”.
objekta verbo	Verbo, kiu povas havi objekton. Tradicie nomata “transitiva verbo”. Vиду “senobjekta verbo”.

objekto	Frazrolo, kiu montras tion, kio estas rekte trafata de la ago de la ĉefverbo. Iafoje oni parolas pri “rekta objekto” (= objekto) kontraste al “nerekta objekto”. “Nerekta objekto” nomiĝas en <i>PMEG</i> <i>al-komplemento</i> . Ordinara (rekta) objekto estas tradicie nomata ankaŭ “akuzativa objekto”. Nerekta objekto estas tradicie nomata ankaŭ “dativa objekto”.
O-vorta frazparto	Frazparto, en kiu la ĉefvorto estas O-vorto.
O-vorteca vorteto, O-eca vorteto	Vorteto, kiu povas roli simile kiel O-vorto, kvankam ĝi ne havas O-finaĵon, ekz. <i>tio, tiu, mi, ili, ambaŭ</i> . Tradicie nomata “pronomo”.
O-vorto	Vorto kun la finaĵo O. Tradicie nomata “substantivo”.
participo	Vorto kun unu el la sufiksoj ANT, INT, ONT, AT, IT kaj OT.
pasivo	Speco de “inversa” frazokonstruo, en kiu tio, kio ordinare (en aktivo) estas objekto, aperas kiel subjekto. Vidu “aktivo”.
persona pronomo	Vidu “pronomo”.
perverbala priskribo	Vidu “priskribo”.
poseda pronomo	Vidu “pronomo”.
prefikso	Vidu “afikso”.
priskribo	Rekta priskribo priskribas la ĉefvorton de frazparto, kaj estas mem parto de tiu frazparto. Tradicia gramatiko uzas la vortojn “epiteto” kaj “suplemento”. Perverbala priskribo estas memstara frazparto, kiu priskribas la subjekton aŭ la objekton pere de verbo. Tradicie nomata “predikativo”.
pronomeca vorteto	Vorteto, kiu same kiel persona pronomo anstataŭas tutan O-vortan frazparton, ekz. <i>ambau, tiu, nenio</i> . Tradicie nomata “pronomo”.

pronomo	Iu el la O-vortecaj vortetoj: <i>mi, vi, li, ŝi, ĝi, ni, ili, oni</i> kaj <i>si</i> (kaj <i>ci</i>). La baza formo de pronomo nomiĝas pli precize persona pronomo . Tradicie oni parolas pri “personpronomo” aŭ “personalo”. Se oni aldonas A-finaĵon al pronomo, ĝi fariĝas poseda pronomo : <i>mia, via, lia, ŝia, ĝia, nia, ilia, onia</i> kaj <i>sia</i> (kaj <i>cia</i>). Tradicie oni parolas ankaŭ pri “posedpronomo” aŭ “posesivo”. Tradicie la vorto “pronomo” inkluzivas ankaŭ multajn aliajn vortetojn, kiuj en <i>PMEG</i> nomiĝas pronomecaj vortetoj , O-vortecaj vortetoj kaj A-vortecaj vortetoj .
radiko	Lingva elemento, kiu bezonas finaĵon por fariĝi vorto. Vиду “vorteto”.
reala modo	AS-formo, IS-formo aŭ OS-formo de verbo. La reala modo montras, ke la ago aŭ stato estas reala, ne nur imagata aŭ volata. Tradicie nomata “indikativo”.
rekta objekto	Vиду “objekto”.
rekta parolo	Rerakontado de ies penso, diro, opinio, decido, demando, rimarko k.s., per (pli-malpli) laŭvorta citajo. Vиду “nerekta parolo”.
rekta priskribo	Vиду “priskribo”.
rilata KI-vorto	KI-vorto, kiu enkondukas rilatan (nedemandan) subfrazon. Tradicie iuj el ili nomiĝas “rilativo”, “rilativa pronomo” aŭ “rilatpronomo”.
rilata subfrazo	Subfrazo, kiun enkondukas rilata (nedemandata) KI-vorto. Tradicie iuj el ili estas nomataj “rilativa subpropozicio”.
rolfinaĵo	La finaĵo N. Tradicie nomata “akuzativo”. Vиду “rolmontrilo”.
rolmontrilo	Vorteto aŭ finaĵo, kiu montras la rolon de frazparto en la frazo. Mankas tradicia esprimo. Tia vorteto nomiĝas rolvorteto . La finaĵo N estas rolfinaĵo .
rolvortajo	E-vorto kaj rolmontrilo, kiuj rolas kune kvazaŭ unu rolmontrilo, ekz. <i>dekstre de, konforme al, kompare kun, koncerne ...N</i> . Tradicie nomata “prepozicio”.
rolvorteto	Vorteto, kiu montras la frazrolon de la posta frazparto. Tradicie nomata “prepozicio”, ekz. <i>sur, en, ekster, per, pro, je, krom, tra, anstataŭ</i> . Vиду “rolmontrilo”.

senobjekta verbo	Verbo, kiu ne povas havi objekton. Tradicie nomata “netransitiva verbo”. Vidu “objekta verbo”.
sensubjekta verbo	Verbo, kiu ne bezonas subjekton. Tradicia esprimo por “sensubjekta verbo” ne ekzistas. Vidu “subjekta verbo”.
subfrazo	Frazo, kiu rolas kiel frazparto de alia frazo. Tradicie nomata “subpropozicio”. Vidu “ĉeffrazo”.
subjekta verbo	Verbo, kiu devas havi subjekton. Tradicia esprimo por “subjekta verbo” ne ekzistas. Vidu “sensubjekta verbo”.
subjekto	Frazrolo, kiu (en aktiva frazo) montras tion, kio faras la agon de la ĉefverbo.
sufikso	Vidu “afikso”.
ŝajnafikso	Radikparto, kiu ŝajnas esti afikso, kvankam ĝi tute ne estas. Se temas pri io, kio estis vera afikso en la origina lingvo, oni parolas pri eksafikso . Tradicie eksafikso nomiĝas “pseŭdoafikso”.
tabelvorto	Iu el tiuj 45 vortetoj, kiuj komenciĝas per <i>ki-</i> , <i>ti-</i> , <i>i-</i> , <i>ĉi-</i> aŭ <i>neni-</i> . Tradicie nomata ankaŭ korelativa vorto .
unu-nombro	Unu afero. Tradicie nomata “singularo”. Vidu “multe-nombro”.
verbo	Vorto kun iu el la finaĵoj I, AS, IS, OS, U kaj US. Vidu “ĉefverbo”.
vicorda nombrovorto	Vidu “nombrovorto”.
vokalo	Iu el la literoj aŭ sonoj A, E, I, O kaj U. Ĉiuj aliaj literoj kaj sonoj en Esperanto estas konsonantoj . Vidu “duonvokalo”.
vola modo	U-formo de verbo. Ĝi montras, ke la ago aŭ stato ne estas reala, sed nur volata. Ankaŭ nomata U-modo aŭ U-verbo . Tradicie nomata “volitivo” aŭ “imperativo”.
vorteto	Lingva elemento, kiu povas roli kiel vorto sen bezono de finaĵo. <i>PAG</i> parolas pri “solstariva lingvo-elemento”. Vidu “radiko”.
vortklasa finaĵo	Vidu “finaĵo”.

Tradiciaj gramatikaj vortoj

Jen listo de tradiciaj gramatikaj vortoj kun la plej proksimaj *PMEG*-aj esprimoj. La tradiciaj vortoj estas pli-malpli laŭ la sistemo de *PAG*. Rimarku, ke al unu *PAG*-a vorto povas respondi pli ol unu *PMEG*-a esprimo, kaj inverse. La liston oni do uzu tre singarde. Tio, kio estas egala en *PAG* kaj en *PMEG*, ne estas en la listo. Mankas en la listo ankaŭ multaj *PAG*-aj vortoj, por kiuj *PMEG* ne uzas ian specialan gramatikan esprimon. Rimarku, ke aliaj gramatikistoj uzas aliajn sistemojn, kiuj normale estas sufice similaj al tiu de *PAG*, sed kiuj povas diferenci en detaloj.

- ablativa adjekto** → *de*-komplemeno, *el*-komplemento
- adjektiva radiko** → eca radiko
- adjektivo** → A-vorto
- adjekto** → komplemento
- adverbo** → E-vorto, E-vorteca vorteto (E-eca vorteto)
- afrikato** → ekfrota konsonanto
- agento** → aganto (en pasiva frazo)
- akuzativa objekto** → objekto
- akuzativo** → N-finajo
- apozicio** → apudmeto
- bilabialo** → lipa konsonanto
- ĉefpropozicio** → ĉeffrazo
- dativa objekto, dativo** → *al-*komplemento
- dentalo** → denta konsonanto
- epiteto** → rekta priskribo
- finitivo** → ĉefverbo
- frikativ** → frota konsonanto
- futuro** → venonta tempo
- gerundio** → partcipio kun E-finajo
- gingivalo** → gingiva konsonanto
- imperativo** → vola modo, U-modo, U-verbo
- indikativo** → reala modo
- infinitivo** → neŭtrala modo, I-modo, I-verbo
- interjekcio** → ekkria vorteto
- interrogativo** → demanda vorteto

- kernovorto** → ĉefvorto
- kondicionalo** → imaga modo, US-modo, US-verbo
- konjunkcio** → kunliga vorteto
- korelativa vorto** → tabelvorto
- labialo** → lipa konsonanto
- laringalo** → glota konsonanto
- likvido** → duonbara konsonanto
- nazalo** → naza konsonanto
- negacio** → neado, nea vorto
- netransitiva verbo** → senobjekta verbo
- nominativa** → sen rolmontrilo
- numeralo** → nombra vorteto
- objekta predikativo** → perverba priskribo de objekto
- orda numeralo** → vicorda nombrervo
- personalo, personpronomo** → pronomo, persona pronomo
- plozivo** → eksploda konsonanto
- pluralo** → multe-nombro
- posedpronomo** → poseda pronomo
- predikativo** → perverba priskribo
- predikato** → ĉefverbo
- prepoziciaj** → rolvortaj
- prepozicio** → rolvorteto
- prepozitivo** → frazparto kun rolvorteto
- preterito** → pasinta tempo
- prezenco** → nun-tempo

primitiva adverbo → E-vorteca vorteto (E-eca vorteto)
pronomo → (persona) pronomo, pronomeca vorteto, O-vorteca vorteto (O-eca vorteto), A-vorteca vorteto (A-eca vorteto)
prononco → elparolo
propozicio → frazo
pseŭdoafikso → eksafikso
radikokaraktero → propra signifo de radiko
refleksiva pronomo → *si, sia*
rilativo → rilata KI-vorto
singularo → unu-nombro
solstariva lingvoelemento → vorteto

subjekta predikativo → perverba priskribo de subjekto
subjunkcio → frazenkondukilo
subpropozicio → subfrazo
substantiva radiko → radiko nek aga, nek eca
substantivo → O-vorto
suplemento → rekta priskribo
tenso → tempo
transitiva verbo → objekta verbo
velaro → vela konsonanto
verba radiko → aga radiko
vokativo → alvoko
volitivo → vola modo, U-modo, U-verbo.

45. Literaturo

- Akademiaj Studioj 1983.* Redaktis Rüdiger Eichholz. Esperanto press.
Bailieboro, Kanado, 1983
- Akademiaj Studioj 1984.* Redaktis Rüdiger Eichholz. Esperanto press.
Bailieboro, Kanado, 1984
- Akademiaj Studioj 1985.* Redaktis Rüdiger Eichholz. Esperanto press.
Bailieboro, Kanado, 1985
- Akademiaj Studioj 1987.* Redaktis Rüdiger Eichholz. Esperanto press.
Bailieboro, Kanado, 1988
- Akademiaj Studioj 1988-1990.* Redaktis Rüdiger Eichholz. Esperanto press.
Bailieboro, Kanado, 1990
- Aktoj de la Akademio 1963-1967.* Rotterdam, Nederlando, sen dato (Oficiala Bulteno de la Akademio de Esperanto, 9). [enhavas interalie enketojn kaj decidojn pri la pasivaj participoj kaj pri la vortfarado]
- Aktoj de la Akademio II 1968-1974.* Paris, Francujo, 1976 (Oficiala Bulteno de la Akademio de Esperanto, 10). [enhavas interalie la Okan Oficialan Aldonon al la Universala Vortaro, kaj la Bazan Radikaron Oficialan]
- Aktoj de la Akademio III 1975-1991.* Redaktis André Albault (k.a.). Paris, Francujo, 1992 (Oficiala Bulteno de la Akademio de Esperanto, 11). [enhavas interalie la Liston de Normaj Landnomoj]
- Albault, André: Naŭ Prelegoj pri la Fundamento.* Iltis-Eldonejo, Saarbrücken, Germanujo, 1990
- Butler, Montagu C[hristie]: Esperanto-English Dictionary.* Brita Esperanto-Asocio, London, Britujo, 1967
- Butler, M[ontagu] C[hristie]; Merrick, F.: Muzika Terminaro.* Kun alfabeto indekso de David G. Hill. Muzika Esperanto-Ligo, Sofia, Bulgarujo, 1992 [represo]
- Cherpillod, André: Nepivaj Vortoj.* La aŭtoro, Courgenard, Francujo, 1988
- De Hoog, H[endrik] A[rie]: Du Malsanoj en Esperanto. Kia-ismo. Tiom-Kiom-ismo.* Hällabrottet, Svedujo, 1954
- De Hoog, H[endrik] A[rie]: La senpera verbigo de adjektivoj.* Artur E. Iltis, Saarbrücken, Germanujo, 1978 [represo de la eldono “Den Haag 1955”]
- Dua Oficiala Aldono al Universala Vortaro.* Raportis Théophile Cart. Esperantista Centra Oficejo. Paris, Francujo, 1919 (Esperantista Dokumentaro, Kajero trideka)
- Esperanta Bildvortaro.* Tradukita el la Germana de Rüdiger Eichholz. Esperanto Press, Bailieboro, Kanado, 1988
- Günkel, Claus. J.: GuVo. Gunkela Vortaro.* Provizora 2a eldono, Paderborn, Germanujo, Aprilo 1994
- Kalocsay, K[álmán]: Lingvo Stilo Formo. Studioj.* 3a eldono, Pirato, Oosaka, Japanujo, 1970

- Kalocsay, K[álmán]; Waringhien, G[aston]; Bernard, R[oger]: Parnasa Gvidlibro.* 3a eldono, Edistudio, Pisa, Italuo; Heroldo de Esperanto, Madrid, Hispanujo, 1984
- Kalocsay, K[álmán]; Waringhien, G[aston]: Plena Analiza Gramatiko de Esperanto.* 4a eldono, Universala Esperanto-Asocio, Rotterdam, Nederlando, 1980
- Kalocsay, K[álmán]: Vojago inter la Tempoj.* Stafeto, La Laguna, Hispanujo, 1966
- Krause, Erich-Dieter: Großes Wörterbuch Esperanto—Deutsch.* Helmut Buske Verlag, Hamburg, Germanujo, 1999
- La Zamenhofa Esperanto. Simpozio pri -ata/-ita.* Eldonis kaj redaktis J[uan] Régulo [Pérez]. Stafeto, La Laguna, Hispanujo, 1961
- La Nova Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto.* Gvidis Michel Duc Goninaz. Sennacieca Asocio Tutmonda, Paris, Francujo, 2002
- Moirand, Daniel: Materialoj pri la nuna uzado de la akuzativo.* Flandra Esperanto-Ligo, Antwerpen, Belgujo, 1990
- Nomura, Rihej: Zamenhofa Ekzemplaro.* Nagoya Esperanto-Centro, Nagoya, Japanujo, 1989
- Piron, Claude: La Bona Lingvo.* Pro Esperanto, Wien, Aŭstrio; Hungara Esperanto-Asocio, Budapest, Hungarujo, 1989
- Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto kun Suplemento.* Redaktoris Gaston Waringhien. 4a eldono, Sennacieca Asocio Tutmonda, Paris, Francujo, 1987
- Pokrovskij, Sergio: Komputada leksikono.* Redakcio 26a, Novosibirsk, Rusujo, Julio 2003, <<http://purl.org/net/kameleono/KompLeks=UTF8/>>, 22 Oktobro 2005
- Pošatlaso de la Mondo.* Redaktoris Ludmila Jiroušková. Kartografie, Praha, Čehujo, 1971
- Saussure, René de: La Vort-Teorio en Esperanto.* Artur E. Iltis, Saarbrücken, Germanujo, 1982 [represo de la eldono “Genève 1914”]
- Setälä, Vilho; Vilborg, Ebbe; Stöp-Bowitz, C[arl]: Esperanto — Moderna Lingvo.* Fondumo Esperanto, Helsinki, Finnlando, 1965
- Šulco, Rikardo [Schultz, Richard]: Bermano, Hermano [Behrmann, Hermann]: Leksara kolekto de ofte uzataj propraj nomoj.* Esperanto-Centro, Paderborn, Germanujo, 1989
- Unua Oficiala Aldono al Universala Vortaro.* Raportis Th[éophile] Cart. Esperantista Centra Oficejo. Paris, Francujo, 1909 (Esperantista Dokumentaro, Kajero dek-tria)
- Vatré, Henri: Neologisma Glosaro. Eta postrikolto al PIV.* 3a eldono, Iltis-Eldonejo, Saarbrücken, Germanujo, 1989
- Velger, Helmuto [Welger, Helmut]: Kontribuoj al la Norma Esperantologio. Enkonduko. Ekspertizetoj. Kritikoj. Info-servo r.a., Marburg/Lahn, Ge-*

- rmanujo, Oktobro 1999, <<http://www.info-servo.de/Kontribuoj.htm>>, 22 Oktobro 2005
- Vilborg, Ebbe: Etimologia Vortaro de Esperanto.* Volumoj 1 — 5. Eldona Societo Esperanto, Malmö, Svedujo, 1989, 1991, 1993, 1995 (vol. 1 — 4), Stockholm, Svedujo, 2001 (vol. 5)
- Vleminck, Christiane de; van Damme, Émile: Grammaire ABC d'espéranto.* Flandra Esperanto-Ligo, Antwerpen, Belgujo, 1990
- Waringhien, Gaston: Lingvo kaj Vivo. Esperantologijaj Eseoj.* Stafeto, La Laguna, Hispanujo, 1959
- Waringhien, Gaston: 1887 kaj la sekvo. Eseoj IV.* Stafeto, Antverpeno, Belg- ujo; La Laguna, Hispanujo, 1980
- Wells, J[ohn] C[hristopher]: Concise Esperanto and English Dictionary.* Hodder and Stoughton Ltd, Dunton Green, Sevenoaks, Britujo, 1969
- Wells, John C[hristopher]: Lingvistikaj Aspektoj de Esperanto.* Universala Esperanto-Asocio, Rotterdam, Nederlando, 1978
- Wennergren, Bertil: Bertil Wennergrens Nya Esperantokompendium.* Eldona Societo Esperanto, Malmö, Svedujo, 1990
- Wüster, Eugen: Enciklopedia Vortaro Esperanta-Germana.* 1a — 4a partoj (“A” — “korno”). Ferdinand Hirt & Sohn, Leipzig, Germanujo, 1923
- Zamenhof, L. L.: *Fundamento de Esperanto.* 9a eldono kun enkondukoj, notoj kaj lingvaj rimarkoj de A[ndré] Albault. Esperantaj Francaj Eldonejoj, Marmande, Francujo, 1963
- Zamenhof, L. L.: *Lingvaj Respondoj. Konsiloj kaj Opinioj pri Esperanto.* Editoris G[aston] Waringhien. 6a eldono, Esperantaj Francaj Eldonejoj, Marmande, Francujo, 1962 [represo: Pro Esperanto, Vieno, Aŭstrio, 1995]

Fontoj de Zamenhofaj ekzemploj

Multe da klopodoj estas faritaj por prezenti la Zamenhofajn ekzemplofrazojn en kiom eble senĉanĝa formo. Mallongigoj estas faritaj nur kiam necese, kaj tio ĉiam estas montrita per la signoj “[...].” Klarigaj aldonoj aperas inter rektaj krampoj: “[aldona teksto]”. Iafoje la uzo de fina punkto aŭ demando-signo devis pro mallongigo de la ekzemplo esti ŝanĝita. Tio ne estas montrita. Iafoje ankaŭ malgravaj ŝanĝoj rilate al frazkomencaj majuskloj estas faritaj senkomente.

Iafoje grasa skribo, substrekoj aŭ ia speciala litertipo troviĝis en la origina teksto. Tio devis esti forprenita senkomente, ĉar en *PMEG* grasaj literoj kaj substrekoj estas speciale uzataj por atentigi pri gravaj partoj de la ekzemplo.

La ekzemploj ne venas rekte el Zamenhofaj manuskriptoj, sed el presitaj eldonoj, kaj diversaj redaktoroj kaj kompostistoj staras inter ni kaj Zamenhof. Tial multaj malgravaj detaletoj, kiel ekz. uzo de majuskloj, ne estas ĉiam vere Zamenhofaj. Iafoje redaktoroj faris eĉ sufice gravajn ŝanĝojn. En *PMEG* aperas ĉiam tiu formo, kiun la ekzemplo havas en la pre-

sita eldono (krom evidentaj malgravaj preseraroj, kiuj estas korektitaj sen-komente).

Ekzemploj kun ia tre dubinda (eĉ erara) formo, kiu povus konfuzi lernantojn, estis ĝenerale evitataj.

En tre fruaj tekstoj estis uzataj tabelvortoj je AN, kiuj poste estis ŝanĝitaj al AM. Tiaj malnovaj formoj estas ĉiam ŝanĝitaj en la novajn, krom en unu ekzemplo (§14.2.1).

Legu pli ĉi-poste pri ŝanĝoj en la *Biblio*.

Ĉe ĉiu Zamenhofa ekzemplo ĝia fonto (originala verko de Zamenhof aŭ traduko fare de li) estas montrita per postmetita mallongigo jene:

ekzemplo^{FA1.153} = ekzemplo el *Fabeloj de Andersen*, unua parto, paĝo 153

Ciferoj post mallongigo montras **paĝonumeron**. Esceptoj estas FE (la *Fundamenta Ekzercaro*), kie la ciferoj montras **numeron de ekzero**, PE (*Proverbaro Esperanta*), kie ili montras **numeron de proverbo**, kaj la Bibliaj libroj, kie la ciferoj montras **numeron de ĉapitro**.

La uzataj mallongigoj estas la jenaj:

- BV** *Dickens, Charles: La Batalo de l' Vivo.* Tradukis el Germana traduko L. L. Zamenhof. *Stead's Publishing Office, London*, Britujo; *Hachette* kaj K., *Paris*, Francujo, sen dato
- FA1** *Andersen, H[ans] C[hristian]: Fabeloj de Andersen. Unua Parto.* Tradukis el Germana traduko L. L. Zamenhof. 2a eldono, Esperantista Centra Librejo, *Paris*, Francujo, 1926
- FA2** *Andersen, [Hans] [Christian]: Fabeloj de Andersen. Dua Parto.* Tradukis el Germana traduko L. L. Zamenhof. 1a eldono, Esperantista Centra Librejo, *Paris*, Francujo, 1926
- FA3** *Andersen, H[ans] C[hristian]: Fabeloj de Andersen. Tria Parto.* Tradukis el Germana traduko L. L. Zamenhof. 1a eldono, Esperantista Centra Librejo, *Paris*, Francujo, 1932
- FA4** *Andersen, H[ans] C[hristian]: Fabeloj de Andersen. Kvarta Volumo.* Tradukis el Germana traduko L. L. Zamenhof. 1a eldono, Heroldo de Esperanto, Bruselo, Belgujo, 1963 [represo en *Fabeloj de andersen. koboldiomuna eldono. (iam kompletigota plena verkaro de l.l. zamenhof, volumo 7)*. Eldonejo ludovikito, sen loko, 1990]
- FAnt** La *Antaŭparolo* en la *Fundamento de Esperanto*
- FE** La *Ekzercaro* en la *Fundamento de Esperanto*
- FG** La *Fundamenta Gramatiko* en la *Fundamento de Esperanto*
- FK** Zamenhof, L.: *Fundamenta Krestomatio de la Lingvo Esperanto.* 18a eldono, Universala Esperanto-Asocio, Rotterdam, Nederlando, 1992. [Aperas en PMEG nur ekzemploj el Krestomatiaj tekstoj, kiuj estas certe Zamenhofaj. Vidu p. 446 en la Krestomatio.]

- Gm** *Šalom Alejhem: La Gimnazio*. Tradukis L. L. Zamenhof. 1a eldono, Esperantista Centra Librejo, *Paris*, Francujo, 1924 (eldonita en unu volumo kune kun Rn)
- H** *Shakespeare, William: Hamleto. Reĝido de Danujo*. Tradukis L. L. Zamenhof. *Librairie Hachette et Ce*, Paris, Francujo, 1902
- IT** *Goethe, [Johann Wolfgang von]: Ifigenio en Taŭrido. Dramo en kvin aktoj*. Tradukis L. L. Zamenhof. 3a eldono, Esperantista Centra Librejo, *Paris*, Francujo, 1929
- L1** *Leteroj de L.-L. Zamenhof. I. 1901-1906*. Prezentis kaj komentis G[aston] Waringhien. Sennacieca Asocio Tutmonda, *Paris*, Francujo, 1948
- L2** *Leteroj de L.-L. Zamenhof. II. 1907-1914*. Prezentis kaj komentis G[aston] Waringhien. Sennacieca Asocio Tutmonda, *Paris*, Francujo, 1948
- LR** *Lingvaj Respondoj*
- M** *Orzeszko, Eliza: Marta*. Tradukis L. L. Zamenhof. 4a eldono, *Editions françaises d'espéranto, Marmande*, Francujo, 1968
- OV** Zamenhof, L. L.: *Originala Verkaro*. Kolektis kaj ordigis Joh[annes] Dietterle. *Ferdinand Hirt & Sohn, Leipzig*, Germanujo, 1929
- PE** Zamenhof, L. L.: *Proverbaro Esperanta*. Alfabeto ordigis kaj provizis per indeksoj C[amille] Rogister. Stafeto, *La Laguna*, Hispanujo, 1961 (Rimarku, ke la numeroj de la “proverboj” estas en tiu ĉi eldono tute aliaj ol en la originala *Proverbaro Esperanta*.)
- Rn** *Heine, Henri [Heinrich]: La Rabeno de Bahārah*. Tradukis L. L. Zamenhof. 1a eldono, Esperantista Centra Librejo, *Paris*, Francujo, 1924 (eldonita en unu volumo kune kun Gm)
- Rt** *Schiller, Frederiko [Friedrich]: La Rabisto*. Tradukis L. L. Zamenhof. 2a eldono, Esperantista Centra Librejo, *Paris*, Francujo, 1928
- Rz** *Gogol, N[ikolaj] V[asiljevič]: La Revizoro*. Tradukis L. L. Zamenhof. 2a eldono, Esperantista Centra Librejo, *Paris*, Francujo, 1928
- UL** Dr Esperanto [Zamenhof L. L.]: *Meždunarodnyj Jazyk. Predislovie i polnyj učebnik. Por Rusoj* [“La Unua Libro”]. Kel'ter, Varšava, 1887 [represo en *Ludovikologia dokumentaro I. Unuaj libroj. (Eble neniam kompletigotaj necesaj aldonoj al la pvz, kolekto 1)*. Eldonejo ludovikito, sen loko, 1991]
- UV** *La Universala Vortaro en la Fundamento de Esperanto*

Bibliaj ekzemploj

La Sankta Biblio, Malnova kaj Nova Testamentoj tradukitaj el la originalaj lingvoj. Brita kaj Alilanda Biblia Societo, Londono, Britujo; Nacia Biblia Societo de Skotlando, Edinburgo, Britujo, sen dato

La *Malnovan Testamenton* de la *Biblio* tradukis Zamenhof, sed poste "Biblia Komitato" revizis la tekston (laŭ peto de Zamenhof). Ekzemploj el la *Malnova Testamento* estas do plej ofte plene Zamenhofaj, sed iafoge povas esti diferenco inter la Biblia teksto kaj la origina Zamenhofa traduko. (En PMEG ne aperas ekzemploj el la *Nova Testamento*, kiun ne tradukis Zamenhof.)

Ciferoj post mallongigo de Biblia libro montras numeron de ĉapitro. La jenaj mallongigoj estas uzataj:

AK	<i>Alta Kanto de Salomon</i>	Kr2	<i>Kroniko, Libro Dua</i>
Am	<i>Amos</i>	Lv	<i>Levidoj, Tria Libro de Moseo</i>
Cf	<i>Cefanja</i>	Mh	<i>Miĥa</i>
Dn	<i>Daniel</i>	Ml	<i>Malaĥi</i>
Er	<i>Eliro, Dua Libro de Moseo</i>	Nah	<i>Nahum</i>
Es	<i>Ester</i>	Neh	<i>Nehemja</i>
Ez	<i>Ezra</i>	Nm	<i>Nombroj, Kvara Libro de Moseo</i>
Gn	<i>Genezo, Unua Libro de Moseo</i>	Ob	<i>Obadja</i>
Hs	<i>Hošea</i>	Pk	<i>Plorkanto de Jeremia</i>
Íb	<i>Íhabakuk</i>	Pr	<i>La Predikanto</i>
Íg	<i>Íagaj</i>	Ps	<i>La Psalmaro</i>
Ij	<i>Ijob</i>	Re	<i>Readmono, Kvina Libro de Moseo</i>
Jes	<i>Jesaja</i>	Rg1	<i>Regoj, Libro Unua</i>
Jg	<i>Jugistroj</i>	Rg2	<i>Regoj, Libro Dua</i>
Jh	<i>Jehezkel</i>	Ru	<i>Rut</i>
Jl	<i>Joel</i>	Sm1	<i>Samuel, Libro Unua</i>
Jn	<i>Jona</i>	Sm2	<i>Samuel, Libro Dua</i>
Jr	<i>Jeremia</i>	SS	<i>La Sentencoj de Salomon</i>
Js	<i>Josuo</i>	Zh	<i>Zeharja</i>
Kr1	<i>Kroniko, Libro Unua</i>		

Origina Zamenhofa traduko

Kelkaj Bibliaj ekzemploj estas prenitaj el la origina nešanĝita traduko de Zamenhof. Ili estas montritaj per aldona Z jene: *ekzemplo*^{FrZ.21} = ekzemplo el la origina nešanĝita Zamenhofa traduko de *Eliro*, ĉapitro 21.

La originajn Zamenhofajn tradukojn eldonis “Librejo *Hachette* kaj K.” (“*Librairie Hachette et C°*”), *Paris*, Francujo, 1908 (Ps kaj Re), 1909 (SS), 1911 (Gn), 1912 (Er), 1914 (Nm), 1921 (Lv), sen jaro (Pr).

Indekso

A	
A.....	
elparolo.....	.21
finaĝo.....	.226
liternomo.....	.296
tabela postparto.....	.226
tononomo.....	.320
A ha.....	.317
A-finaĝo.....	.47
ĉe liternomo.....	.296
ĉe ON-vorto.....	.350
ĉe partcipio.....	.397
en vortfarado.....	.520, .532
forlaso.....	.97
landonomo.....	.507
popolnomo.....	.507
pronomo.....	.99
rolvorteto.....	.220
virina nomo.....	.503
A-vorta frazparto.....	.58
A-vorta nombrovorto.....	.349
A-vorto.....	.47, .143
aga.....	.521
el eca radiko.....	.521
el ne-eca radiko.....	.521
emfazita.....	.47
J-finaĝo.....	.66
kiel perverba priskribo.....	.365, .369
kvanta.....	.359, .362
O-vorteca.....	.48, .359
pozicio.....	.47, .53
priskribo de.....	.58
priskribo de E-vorto.....	.361
priskribo de I-verbo/subfrazo.....	.371
priskribo de vorteto.....	.363
signifo.....	.520
simila al ITA-formo.....	.522
A-vortoj duoblaj.....	.376
AB (sufikso).....	.612
Ablativa adjekto = De-komplemento, El-komplemento.....	.135, .187
AC (sufikso).....	.612
AC ^â540
diferenco de fi.....	.609
Âceto.....	.213, .216
AD.....	.65, .540
Adiaŭ.....	.313
Adiaŭa.....	.313
Adiaŭi.....	.313
Adiaŭo.....	.313
Adicio.....	.306
ADOR (sufikso).....	.613
Afikseca radiko.....	.601
Afikseca vorteto.....	.608
Afikso.....	
difino.....	.539
eksa.....	.538
Greka/Latina.....	.611
kemia.....	.632
neoficiala.....	.611, .630
novenkondukado.....	.611
oficiala.....	.539
sajna.....	.537
Afrikato = Ekfrota konsonanto.....	.23
AFRO (prefikso).....	.622
Aga komplemento.....	.433
Aga radiko521, .524, .540, .542, .560, .564
Aganto.....	.117, .142, .433
en pasivo.....	.142, .409, .410
Agento = Aganto (en pasiva frazo)....	.142, .409, .410
Aha.....	.315, .317
Ah̄.....	.315
Aj.....	.315
Ajn.....	.260
post KI-vorto.....	.260
Ajna.....	.260
Aj̄.....	.542
ĉe partcipio.....	.401
Akcento.....	.21, .95, .340
emfaza.....	.262
en fremda vorto.....	.32
erara.....	.232
kontrastiga.....	.28
kroma.....	.28
Aktiva partcipio.....	.142, .397
Akuzativo = N-finaĝo.....	.120
Al.....	.182
ĉe preferi.....	.326
en rolvortajo.....	.218

Indekso

nerekta objekto.....	124	per.....	207
objekto.....	138	pro.....	216
post E-vorto.....	218	AM.....	
sen N.....	130	sufikseca.....	555, 601
AL (sufikso).....	612	Ambaŭ.....	295
Al tio.....	186	apudmeto.....	375
Al-komplemento.....	419	Amen.....	315
pasivigo.....	415	AN.....	544
senca subjekto.....	386	erara uzo.....	505
Alfabeta ordo.....		landano.....	503
fremdaj literoj.....	19	superflua.....	574
Alfabeto.....	15	ANC (sufikso).....	612
literuma.....	296	Ankaŭ.....	261
ne-Latina.....	500	Ankoraŭ.....	238
ALI-vorto.....	226	Ankoraŭ kaj plu.....	247
Alia.....	49, 226, 345	Ankoraŭ ne.....	244
kontraste al unu.....	345	Anno.....	29
pozicio.....	56	Ano.....	504
Alia/alie ol.....	321	Anstataŭ.....	192, 455
Alial.....	226	ĉe preferi.....	326
Aliam.....	226	+ I-verbo.....	392
Alie.....	226	+ ke-frazo.....	193
Aliel.....	226	Anstataŭ (tio) ke.....	193, 455
Alies.....	226	Anstataŭa.....	194
Alifoje.....	227	Anstataŭa skribomaniero.....	16
Aligi.....	187	Anstataŭe.....	194
Aliĝi.....	187	Anstataŭi.....	194
Alii.....	226	Anstataŭigi.....	194
Aliio (k.s.).....	228	ANT.....	397, 402, 405
Alikauze.....	227	Antaŭ.....	150
Alikvante.....	227	ĉe preferi.....	326
Aliloke.....	227	horo.....	357
Alimaniere.....	227	+ I-verbo.....	393
Alio.....	226	Antaŭ (tio) ke.....	455
Aliom.....	226	Antaŭ ke.....	455, 485
Alispeca.....	227	Antaŭ kiam.....	472, 485
Aliu.....	226	Antaŭ ol.....	152, 393, 404, 485
Aliula.....	228	Antaŭa.....	153
Almenaŭ.....	260	Antaŭa vokalo.....	21
Alparolato.....	118	Antaŭantaŭhieraŭ.....	242
Alta nombrovorto.....	347	Antaŭe.....	153, 404
Alternativa objekto.....	422	Antaŭelemento.....	
Alternativa subjekto.....	421	preciziga.....	526
Alternativdemando.....	310, 331	Antaŭhieraŭ.....	242
Alvoko.....	38, 74, 118, 447	en nerekta parolo.....	489
al potenco.....	119	Antaŭmetado.....	
kun ho.....	314	de frazparto.....	494

Indekso

de frazparto el subfrazo.....	495	Aŭ (ekkria vorteto).....	315
Antaŭparto.....		AŬ-finaĵo.....	36
de tabelvorto.....	223	forpreno.....	36
Antaŭpriskribo.....	57	AŬ-vorto.....	36
Antaŭtagmezo.....	357	Aŭ... aŭ.....	309
ANTI (prefikso).....	623	AUDIO (prefikso).....	623
Aparteni.....	419, 421	AUTO (prefikso).....	623
Apenaŭ.....	262, 481		
Aperi.....	367	B	
Apostrofo.....	18, 21, 41, 64, 95, 97, 520	B.....	
A-vorto.....	97	elparolo.....	23
AŬ-vorto.....	97	tononomo.....	320
disiga.....	97	Ba.....	315
imagata.....	32	Baf.....	315
neuzado.....	97	Baldaŭ.....	239
Apud.....	153	Baldaŭa.....	239
Apuda.....	154	Baldaŭe.....	239
Apude.....	154, 220	Bat'o.....	97
Apudmeto.....	74, 374	Be.....	315
komenta.....	377	Bek'o.....	97
AR.....	545	Bemola.....	320
ARHI (prefikso).....	623	Biblio.....	664
ARI (sufikso).....	613	Bibliografio.....	659
ARKI (prefikso).....	623	Biliono.....	347
Artikolo.....	73, 95	BIO (prefikso).....	624
AS.....	379	Bis.....	313
anstataŭ IS.....	380	Bisi.....	313
eterna.....	380	BO.....	588, 640
= estas.....	427	Bo (liternomo).....	296
Aspekti.....	367	Bonvole.....	382
Aspektismo (= itismo).....	413	Bonvoli.....	437
Asterisko.....	17	Bonvolu.....	382
AT.....	397, 405, 411	BV.....	
por ripeto.....	413	elparolo.....	26
teoria eblo de plenumiĝo.....	412		
AT-IT.....		C	
kiel elekti?.....	411	C.....	
Atismo.....	405	elparolo.....	23, 26
ATO (prefikso).....	630	tononomo.....	320
ATOR (sufikso).....	613	Celo.....	182
Aŭ.....	69, 301	subkomprentata.....	130
alternativa nomo.....	303	Cent.....	337
ĉe tutaj frazoj.....	302	CENTI (prefikso).....	630
ekskluziva/inkluziva.....	302	Cento.....	
por korekto.....	303	skribo.....	340
por sekvo.....	303	Centoj.....	337
post neo.....	303	Centono.....	346
= nek.....	303		

Indekso

Certa.....	92	Ĉi-sube.....	173
anstataŭ unu.....	344	Ĉi-tiea.....	231
Ch.....	16	Ĉi-tiu.....	232
Ci.....	99, 102	ĈI-vorto.....	225
Ci-diri.....	103	Ĉia.....	290
Cia.....	99, 102	Ĉial.....	249
Cifero.....	18	Ĉiam.....	235
Cii.....	103	Ĉama.....	237
Cirkumfleksa.....	15	Ĉian.....	237
Cis.....	182, 221	Ĉie.....	229
Cit.....	18	Ĉiea.....	231
Citaĵa frazo.....	446	Ĉiel.....	251
Citajo.....	513	Ĉien.....	131, 230
Citilo.....	18	Ĉies.....	293
Co (liternomo).....	296	Ĉiesul(in)o.....	295
ĉ		Ĉio.....	286
Ĉ.....		apudmeto.....	375
elparolo.....	23, 26	Ĉio tio.....	289
Ĉapelo.....	15	Ĉiom.....	255, 362
Ĉar.....	480	Ĉoma.....	259
en ĉeffrazo.....	480	Ĉirkaŭ.....	156
Ĉar kaj tial.....	250	antaŭ subjekto.....	352
Ĉe.....	154	E-vortece.....	352
ĈEF.....	589	horo.....	357
Ĉefelemento.....		nuancilo de nombro.....	352
de kunmetajo.....	526	Ĉirkaŭa.....	157
Ĉeffrazo.....	36, 451	Ĉirkaŭe.....	157
Ĉeflitero.....	15	Ĉirkaŭi.....	157
Ĉefo.....	589	Ĉirkaŭigi.....	157
Ĉefpropozicio = Ĉeffrazo.....	36, 451	Ĉiu.....	71, 281
Ĉefverbo.....	36, 417	anstataŭ po.....	210
forlaso.....	446	apudmeto.....	375
Ĉefvorto.....	39	Ĉiuj.....	81, 283
forlaso.....	449	Ĉiuj du.....	295
Ĉesi.....	440	ĈJ.....	546
Ĉesigi.....	441	en parencovorstoj.....	639
Ĉi.....	231	Ĉo (liternomo).....	296
en kunmetita vorto.....	233	Ĉu.....	331
erara skribo.....	232	duobla.....	309
prefikseca.....	233, 608	forlaso.....	332
sola.....	232	Ĉu kaj se.....	462
Ĉi ĝio.....	289	Ĉu ne.....	447
Ĉi lasta(j).....	233	Ĉu-demando.....	331, 461
Ĉi-flanke de.....	182	Ĉu... aŭ.....	310
Ĉi-kune.....	202	Ĉu... ĉu.....	309
Ĉi-libro.....	232	sajna.....	309

D	
D.....	
elparolo.....	.23
tononomo.....	.320
Da.....	144, 146, 148, 359
ĉe difinita frazparto.....	149
ĉe nombrovorto.....	347
ĉe persona pronomo.....	149
ĉe tiu.....	149
forlaso.....	348
malnova uzo.....	149
memstara.....	148
post baza nombrovorto.....	342, 349
sen posta esprimo.....	148
Da-esprimo.....	144
kvazaŭ ĉefvorto.....	359, 361
memstara.....	145
Da-ismo.....	149
Dank' al.....	.96
Danke + N-finajo.....	.96
Danke al.....	.96
Danki por.....	.212
Danki pro.....	.212, 216
Dankon.....	.447
Dato.....	48, 358
skribo.....	358
Daŭri.....	.440
Daŭrigi.....	.440
+ I-verbo.....	442
Daŭro.....	.214
De.....	136, 138, 140, 142-144
aganto.....	142, 221
anstataŭ al.....	.186
aparteco.....	141, 144
apartenlo.....	139, 140, 373
ĉe identiga priskribo.....	373
ĉe monatonomo.....	358
ĉe nombrovorto.....	347
E-vortece.....	352
eco.....	.141
en pasivo.....	.409, 410
en rolvortajlo.....	.218
erare uzata.....	.373
formovo.....	136, 139, 141, 144
horo.....	.357
kaŭzo.....	.136
konsisto.....	.141
malsimileco/distingo/aparteco.....	136, 139
mezuro.....	.141
nuancilo de nombro.....	.352
objekto.....	.138
origino.....	136, 141
perverba priskribo.....	.142
post E-vorto.....	.218
prefikseca.....	.609
rilate al A-vorto.....	.143
rilate al aga O-vorto.....	.138
rilate al E-vorto.....	.143
rilate al O-vorto ne-agा.....	.140
rilate al OM-vorto.....	.144
rilate al participo.....	.142
rilate al pronomo.....	.144
rilate al verbo.....	.136
rilate al vorteto.....	.144
sen N.....	.130
subjekto.....	138, 142
tempo.....	.137, 139
De alia (persono).....	.227
De kaj per.....	.207
De kiu.....	.470
De la fino de.....	.137
De la flanko (de iu).....	.141
De la komenco de.....	.137
De loko al loko.....	.186
De post.....	.137
De tago al tago.....	.186
De tempo al tempo.....	.186
De trans.....	.181
De-komplemento.....	
ĉe lasi + I-verbo.....	.433
DECI (prefikso).....	.630
Deciliono.....	.347
Decimala komo.....	.355
Decimalo.....	.16
Definitive.....	.411
Dek.....	.337
DEKA (prefikso).....	.630
Deklara frazo.....	.443
Deko.....	
skribo.....	.340
Dekoj.....	.337
Dekono.....	.346
Dekstre de.....	.218
Deloche de.....	.137
Demandata frazo.....	.443
Demandata subfrazo.....	.461

Indekso

Demando.....	331	Do (tononomo).....	320
alternativa.....	310, 331	Drumo.....	66
elparolo.....	332	Du.....	337
nea.....	333	Dua persono.....	102
pri horo.....	357	Dua plej.....	272
Demandosigno.....	16	Duba.....	522
Demandovorto.....	224	Dum.....	194, 481
Denta konsonanto.....	23	+ I-verb.....	393
Depost.....	137	+ ne.....	483
Des.....	310	Dum kaj en.....	160
anstataŭ tiom.....	311	Dume.....	195, 220
kroma motivo.....	311	Duo.....	348
sen ju.....	311	Duobla konsonanto.....	29
Des... des.....	311	Duobla litero.....	29
Detempe de.....	137	Duobla neado.....	328
Devi.....	387, 434, 435	Duobla vo.....	19
+ neado.....	438	Duobla vokalo.....	29
Devus.....	439	DUON.....	
DĜ.....		prefikseca.....	602, 640
elparolo.....	30	Duona.....	349
Diesa.....	320	Duonbara konsonanto.....	23
Difina artikolo.....	73	Duondifina artikolo.....	91
Difinilo.....	73	Duondifina unu.....	91
pli ol unu.....	93	Duonhoro.....	357
pozicio.....	53	Duono.....	346, 349, 357
Difiniteco.....		Duonvokalo.....	23
imagata.....	83	Dupunkto.....	17
Direkta N-finaĵo.....	128	DZ.....	
Direkta vorteto.....	55	elparolo.....	26
Direkto.....	128, 183	E	
figura.....	130	E.....	
inversa.....	165	elparolo.....	21
mova.....	128	finaĵo.....	226
sennova.....	128, 183	literomo.....	296
DIS.....	590	tabela postparto.....	226
Disde.....	136, 143	tononomo.....	320
Diskriminacio.....	44	E (sufikso).....	613
Disskribado.....	340	E he.....	315, 317
Divido.....	355	E-finaĵo.....	51
Dividostreko.....	17	ĉe nombrovorto.....	351
ĉe OBL/ON/OP.....	579	ĉe partcipi.....	399
mallongigo.....	17	en vortfarado.....	523, 532
nombrovorto.....	340	rolvorteto.....	220
vicorda nombrovorto.....	350	E-participo.....	
DJ.....		subjekto de.....	399
elparolo.....	26	E-vorta frazparto.....	60
Do.....	263		
Do (literomo).....	296		

Indekso

E-vorta nombrovorto.....	351	pro.....	216
E-vorteca vorteto.....	229	EKO (prefikso).....	624
E-vorto.....	51, 143	EKS.....	592
kiel perverba priskribo.....	366, 370	EKSA (prefikso).....	630
kun N-finaĵo.....	130	Eksafikso.....	538
kunskrriba kun A-vorto.....	377	EKSBI (prefikso).....	631
kvanta.....	360	Ekskluzive.....	192
loka.....	55, 220	Ekskluzive de.....	197, 218
nuancilo.....	52	Eksploda konsonanto.....	23
O-vorteca.....	360	Ekster.....	157
objekto.....	410	Ekster(aj)o.....	158
priskribo de.....	60	Ekstera.....	158
priskribo de A-vorto.....	58	Ekstere.....	158, 220
priskribo de E-vorto.....	60	Ekstere de.....	218
priskribo de I-verbeto.....	366, 370	Eksteren.....	220
priskribo de nenio.....	366	Eksterna.....	158
priskribo de O-vorto.....	402	Ekzemplo.....	
priskribo de subfrazo.....	366, 370	Biblia.....	664
semajntago.....	127	Zamenhofa.....	661
tempo.....	55	Ekzercaro.....	633
+ de.....	143	El.....	187
E-vortoj duoblaj.....	376	ĉe nombrovorto.....	347
EBL.....	546	el inter.....	189
pasiva.....	415	komplete/gisfine.....	606
EC.....	547	kun plej.....	272
ĉe partcipa.....	401	origino.....	141
Eca radiko...521, 542, 548, 560, 564, 583		prefikseca.....	606
kiel antaŭelemento.....	531	sen N.....	130
Eĉ.....	264	El sub.....	173
Eĉ ne.....	330	El trans.....	181
Eĉ se.....	484	Elcento-signo.....	19
ED (sufikso).....	614	Elektiĝi.....	367
EG.....	551	Elen.....	190
Egalas (al).....	355	Eligi.....	190
Egalo-signo.....	18	Eligi.....	190
Egalsigno.....	355	Elnombrado.....	299
Ehe.....	315, 317	Elparolo.....	21
EJ.....	552	de mallongigo.....	30
EK.....	591	Esperanteca.....	31, 499
Ek!.....	315	helpa vokalo.....	527
Ekde.....	137, 143	konsonanto.....	23
Ekesti.....	429	ne-Esperanta vorto.....	31
Ekfrota konsonanto.....	23	nekorekta sed tolerebla.....	25
Ekkria frazo.....	444	vokalo.....	21
Ekkria vorteto.....	313, 592	Elspira konsonanto.....	25
el ordinara radiko.....	314	EM.....	554
Ekkrio.....	97	Emfazado.....	494
per.....	207		

Indekso

Emfazo.....	522
per vortordo.....	493
En.....	159
frakcistreko.....	356
konsisto.....	189
statošanĝo.....	161
+N-finajo.....	129, 161
EN (sufikso).....	614
En kaj dum.....	160
En si.....	116
Ena.....	161
END.....	556
kvazaŭ pasiva participo.....	399
pasiva.....	415
Ene.....	162
Ene de.....	218
Enen.....	162
ENZ (sufikso).....	614
ER.....	556
Escept(int)e.....	197
Escepte ...N.....	218
Escepte de.....	197, 218
Esceto.....	19
ESK (sufikso).....	614
Esperanteca elparolo.....	31, 499
Esperantigi nomon.....	499
Esperantigita nomo.....	501
Esperantigo de nomo.....	501
Esperantigo de propra nomo.....	501
Esperanto.....	82, 89
participo.....	402
Este.....	324
Esti.....	365, 420, 427
forlaso.....	427
kun participo.....	402
Estiel.....	319, 324
ESTR.....	557
diferenco de ĈEF.....	590
Estro.....	590
ET.....	557
EŪRO (prefikso).....	624
F	
F.....	
elparolo.....	23
tononomo.....	320
Faka lingvojо.....	355
Falsa.....	522
Familiano.....	639
Far.....	221
Faras.....	355
Fare de.....	138, 143, 222, 410
Fari.....	429
Fariĝi.....	367, 420, 428
FEMTO (prefikso).....	630
Ferio.....	66
Festo.....	133
Festonomo.....	88
majuskla.....	510
Fi.....	313
prefikseca.....	608
Fiksa.....	522
FIN.....	
prefikseca.....	606
sufikseca.....	601
Finajo.....	
A.....	47
AS.....	379
I.....	379, 385
IS.....	380
J.....	41, 47, 63
liga.....	527
N.....	41, 47, 51, 63, 120
O.....	41
OS.....	381
U.....	382
US.....	382
verba.....	379
vortklasa.....	520
Finajvorto.....	35
Fine de.....	218
Fini.....	440
Finiĝi per/je.....	206
Finnlando.....	502
Finno.....	29
Fiſo.....	65
Fo (liternomo).....	296
Fojo ke/kiam.....	455
Fonto.....	661
de Zamenhofa ekzemplo.....	661
For.....	234
ekkria.....	234
malproksime/malproksima.....	234
mova.....	234
prefikseca.....	606, 609

Indekso

senmova.....	234	prefikseca.....	601
For de.....	136, 143, 144	Fuša.....	522
Fora.....	235	G	
Fore.....	235	G.....	
Foren.....	235	elparolo.....	23
Frakcistreko.....	213, 356	tononomo.....	320
Frazenkondukilo.....	452	GE.....	43, 592
Frazetvortigo.....	532	en parenkovortoj.....	639
Frazetvortigoj.....		kun BO kaj PRA.....	589
streĉitaj.....	537	Gepatro.....	593
Frazetvorto.....	532, 601, 604	Gh.....	16
Frazfunkcio.....	443	GIBI (prefikso).....	631
Frazmelodio.....	332	GIGA (prefikso).....	630
Frazo.....	36	Gingiva konsonanto.....	23
citaĵo.....	446	Glota konsonanto.....	23
deklara.....	443	Go (liternomo).....	296
demando.....	443	Grado.....	251, 356, 363
ekkria.....	444	emfaza.....	259
komenta.....	445, 469	Gramatika karaktero de radiko.....	517
kompleksa.....	445	Gramatika sekso.....	41
mallongigita.....	446	Gramatika termino.....	651
ordona.....	444	Gramatika vortareto.....	651
pasiva.....	409	Gramatika vorto.....	
pasivigebla.....	414	tradicia.....	657
Frazospeco.....	443	Gramatiko.....	35
Frazparto.....	36, 53	superrigardo.....	35
A-vorta.....	58	Granda litero.....	15
antaŭmetodo.....	494	Graŭ.....	319
E-vorta.....	60	Greka litero.....	19, 320
I-verba.....	385	Grupa O-vorto.....	65
kun rolvorteto.....	132	Grupa radiko.....	65
O-vorta.....	53	Grupo kun po unu.....	70
priskribo de A-vorto.....	59	GV.....	
priskribo de E-vorto.....	60	elparolo.....	25
priskribo de O-vorto.....	54	Ĝ	
sen rolmontriko.....	117	Ĝ.....	
Frazparto kun rolmontriko.....		elparolo.....	23, 26
kiel perverba priskribo.....	370	Ĝentila peto.....	382
Frazrolo.....	36, 132, 417	Ĝermana vo.....	19
Fraztipo.....	443	Ĝi.....	99, 104
Fremda vorto.....	31	anstataŭ tio.....	106
Fri.....	222	superflua.....	106
Fronte al.....	218	Ĝi kaj tio.....	288
Frota konsonanto.....	23	Ĝia.....	99, 104
Fundamenta Ekzercaro.....	633	Ĝis.....	190, 482
Fundamenta Gramatiko.....	633		
Fundamento de Esperanto.....	633		
FU\$.....			

Indekso

E-vortcece.....	352	ne-elparolata.....	16		
horo.....	357	Helpverbo.....	427, 434		
inkluziva.....	192	HEMI (prefikso).....	628		
nuancilo de nombro.....	352	Hh.....	16		
salutvorto.....	191, 313	Hieraŭ.....	239		
sen N.....	130	en nerekta parolo.....	489		
+ I-verbo.....	393	Hieraŭa.....	242		
+ ne.....	483	Hieraŭo.....	242		
Ĝis (la).....	191, 313	HIPER (prefikso).....	625		
Ĝis (la) revido.....	191, 313	Ho.....	314		
Ĝis (tiam) kiam.....	476	Ho (liternomo).....	296		
Ĝis kaj kun.....	192	Ho la.....	317		
Ĝis kiam.....	482	Hodiaŭ.....	239		
Ĝis-streko.....	18	en nerekta parolo.....	489		
Ĝisi.....	192	Hodiaŭa.....	242		
Ĝiso.....	192	Hodiaŭo.....	242		
Ĝo (liternomo).....	296	Hoj.....	315		
H					
H.....		Hoketo.....	15		
anstataŭ supersigno.....	16	Hola.....	315, 317		
elparolo.....	23, 27	Homonimo.....	519		
tononomo.....	320	Hop.....	315		
voĉa.....	25	Horo.....	48, 128, 133, 357		
Ha.....	313	Hosana.....	315		
Ha lo.....	314, 317	Hot (hoto).....	315		
Hago.....	88	Hu ra.....	317		
Haleluja.....	315	Hura.....	314, 317		
Halo'.....	317	Ĥ			
Halt'!.....	97, 314	Ĥ.....			
Haltostreko.....	17	alternativoj.....	27		
HAV.....		elparolo.....	23, 27		
sufikseca.....	601	Ĥo (liternomo).....	296		
Havi.....	429	I			
helpverbo.....	429	I.....	379, 385		
He.....	314	elparolata kiel ij.....	22		
Hebreia litero.....	320	elparolo.....	21, 27		
Hej.....	315	en vortfarado.....	524		
HEKTO (prefikso).....	630	liternomo.....	296		
Help!.....	315	I (sufikso).....	504, 614		
Helpa tia.....	484	I-verbala frazparto.....	385		
Helpa tial.....	480	I-verbco.....	111, 385, 426		
Helpa tiam.....	479	anstataŭ U-verbco.....	394		
Helpa tiel.....	484	citata.....	394		
Helpa tio.....	453, 454, 457	ĉe povi/devi/voli.....	387		
Helposigno.....	16	ĉe promesi.....	389		
elparolata.....	18	ĉefverbo.....	394		
		diferenco de ADO-formo.....	395		

Indekso

kiel objekto.....	415	Iĝi.....	367, 428
kiel perverba priskribo.....	367, 371	IK (sufikso).....	616
kun alia subjekto.....	388	Ikso.....	19
kun lasi.....	432	IL.....	568
kun povи, devi kaj voli.....	434	Ili.....	99, 106
kun rolvorteto.....	391	Ilia.....	99, 106
nerekta parolo.....	489	ILIARD (sufikso).....	618
objekto.....	387, 410	ILION (sufikso).....	617
ordona.....	394	Imaga modo.....	382, 461, 479, 485
pasivigo de.....	414	ĉe devi/povi/voli.....	439
perverba priskribo.....	388, 389	Imperativ = Vola modo, U-verbo, U-	
perverba priskribo de.....	386	modo.....	382
por-komplemento.....	388	IN.....	43, 571
post anstataŭ.....	392	en parencovorstoj.....	639
post krom.....	392	en virina nomo.....	503, 639
post mova verbo.....	392	Ina vorto.....	41
post por.....	391	IND.....	572
post sen.....	392	pasiva.....	415
pri-komplemento.....	388	INFRA (prefikso).....	625
priskribo de A-vorto.....	391	ING.....	573
priskribo de E-vorto.....	391	Inkluzive.....	192
priskribo de O-vorto.....	390	Inkluzive ...N.....	219
rekta priskribo.....	390	Inkluzive de.....	197, 218
sencia subjekto de.....	386	INT.....	397, 403, 405
subjekto.....	386	INT + US.....	407
I-vorto (tabelvorto).....	224	Inter.....	162
Ia.....	290	ĉe unu-nombra vorto.....	164
Ial.....	249	nuancilo de nombro.....	352
Iam.....	235	prefikseca.....	345
Iama.....	237	tempa.....	164
Ian.....	237	Inter si.....	116, 345
IĈ (sufikso).....	616	Intera.....	165
ID.....	559	Interalie.....	227
Identiga priskribo.....	54, 119, 342, 372	Interere.....	165
Ido.....	82	Interliga finaĵo.....	527
Ie.....	229	Interne de.....	218
Iel.....	251	Interrogativ = Demanda vorteto.....	331
Iele.....	255	Io.....	288
Ien.....	131, 230	Ioj.....	290
Ies.....	293	Iom.....	255, 362
IF (sufikso).....	616	diferenco de malmulte.....	256
IG.....	559	Iom el.....	148
anstataŭ IZ.....	619	Iom post iom.....	411
IG-verbo.....	422, 559	Ioma.....	259
Igi.....	430, 431, 434	Iomete.....	259
IĜ.....	564	Iometo.....	259
diferenco de EK.....	591		
IĜ-verbo.....	424, 564		

Indekso

Ipsilono.....	19	Jen... jen.....	310																																																																																														
IS.....	380	Jena.....	265																																																																																														
por estonta tempo.....	381	kun aŭ sen la.....	266																																																																																														
= estis.....	427	Jene.....	265																																																																																														
ISM.....	574	Jeno.....	266																																																																																														
IST.....	575	kun aŭ sen la.....	266																																																																																														
ISTAN (sufikso).....	506, 618	Jes.....	332																																																																																														
IT.....	397, 405, 411	anstataŭ ja.....	333																																																																																														
IT (neoficiala sufikso).....	618	Jes ja.....	265, 334																																																																																														
Itismo.....	413	Jesa.....	335																																																																																														
Iu.....	92, 281	Jesi.....	335																																																																																														
anstataŭ unu.....	344	Jesigi.....	335																																																																																														
Iufoje... alifoje.....	310	Jh.....	16																																																																																														
IV (sufikso).....	618	Jo (liternomo).....	296																																																																																														
IZ.....	525	JOKTO (prefikso).....	630																																																																																														
IZ (sufikso).....	619	JOTA (prefikso).....	630																																																																																														
J		Ju.....	310																																																																																														
J.....		subkompreneata.....	311																																																																																														
elparolo.....	23, 26	Ju... des.....	310																																																																																														
kun frota sono.....	27	Ju... ju.....	311																																																																																														
J-finajo.....	41, 47, 63	Ju... tiom.....	311																																																																																														
ĉe A-vorto.....	66	Ĵ																																																																																															
ĉe liternomo.....	296	elparolo.....	23	ĉe nombrovorto.....	347	jo (liternomo).....	296	ĉe nul.....	71	juro.....		ĉe O-vorto.....	64	per.....	207	ĉe tabelvorto.....	223	pro.....	216	ĉe tabelvorto je O.....	290	jus.....	244, 404	ON-vorto.....	72	anstataŭ ĝuste.....	245	specialaj okazoj.....	69	erara uzo.....	245	uzado.....	63	jusa.....	245	Ja.....	264	K		kaj jes.....	265	K.....		kaj ne.....	264	anstataŭ H.....	28	Jam.....	242, 404	elparolo.....	23	+ neado.....	244	K (mallongigo de kaj).....	19	Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478
elparolo.....	23																																																																																																
ĉe nombrovorto.....	347	jo (liternomo).....	296	ĉe nul.....	71	juro.....		ĉe O-vorto.....	64	per.....	207	ĉe tabelvorto.....	223	pro.....	216	ĉe tabelvorto je O.....	290	jus.....	244, 404	ON-vorto.....	72	anstataŭ ĝuste.....	245	specialaj okazoj.....	69	erara uzo.....	245	uzado.....	63	jusa.....	245	Ja.....	264	K		kaj jes.....	265	K.....		kaj ne.....	264	anstataŭ H.....	28	Jam.....	242, 404	elparolo.....	23	+ neado.....	244	K (mallongigo de kaj).....	19	Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478				
jo (liternomo).....	296																																																																																																
ĉe nul.....	71	juro.....		ĉe O-vorto.....	64	per.....	207	ĉe tabelvorto.....	223	pro.....	216	ĉe tabelvorto je O.....	290	jus.....	244, 404	ON-vorto.....	72	anstataŭ ĝuste.....	245	specialaj okazoj.....	69	erara uzo.....	245	uzado.....	63	jusa.....	245	Ja.....	264	K		kaj jes.....	265	K.....		kaj ne.....	264	anstataŭ H.....	28	Jam.....	242, 404	elparolo.....	23	+ neado.....	244	K (mallongigo de kaj).....	19	Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478								
juro.....																																																																																																	
ĉe O-vorto.....	64	per.....	207	ĉe tabelvorto.....	223	pro.....	216	ĉe tabelvorto je O.....	290	jus.....	244, 404	ON-vorto.....	72	anstataŭ ĝuste.....	245	specialaj okazoj.....	69	erara uzo.....	245	uzado.....	63	jusa.....	245	Ja.....	264	K		kaj jes.....	265	K.....		kaj ne.....	264	anstataŭ H.....	28	Jam.....	242, 404	elparolo.....	23	+ neado.....	244	K (mallongigo de kaj).....	19	Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478												
per.....	207																																																																																																
ĉe tabelvorto.....	223	pro.....	216	ĉe tabelvorto je O.....	290	jus.....	244, 404	ON-vorto.....	72	anstataŭ ĝuste.....	245	specialaj okazoj.....	69	erara uzo.....	245	uzado.....	63	jusa.....	245	Ja.....	264	K		kaj jes.....	265	K.....		kaj ne.....	264	anstataŭ H.....	28	Jam.....	242, 404	elparolo.....	23	+ neado.....	244	K (mallongigo de kaj).....	19	Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																
pro.....	216																																																																																																
ĉe tabelvorto je O.....	290	jus.....	244, 404	ON-vorto.....	72	anstataŭ ĝuste.....	245	specialaj okazoj.....	69	erara uzo.....	245	uzado.....	63	jusa.....	245	Ja.....	264	K		kaj jes.....	265	K.....		kaj ne.....	264	anstataŭ H.....	28	Jam.....	242, 404	elparolo.....	23	+ neado.....	244	K (mallongigo de kaj).....	19	Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																				
jus.....	244, 404																																																																																																
ON-vorto.....	72	anstataŭ ĝuste.....	245	specialaj okazoj.....	69	erara uzo.....	245	uzado.....	63	jusa.....	245	Ja.....	264	K		kaj jes.....	265	K.....		kaj ne.....	264	anstataŭ H.....	28	Jam.....	242, 404	elparolo.....	23	+ neado.....	244	K (mallongigo de kaj).....	19	Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																								
anstataŭ ĝuste.....	245																																																																																																
specialaj okazoj.....	69	erara uzo.....	245	uzado.....	63	jusa.....	245	Ja.....	264	K		kaj jes.....	265	K.....		kaj ne.....	264	anstataŭ H.....	28	Jam.....	242, 404	elparolo.....	23	+ neado.....	244	K (mallongigo de kaj).....	19	Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																												
erara uzo.....	245																																																																																																
uzado.....	63	jusa.....	245	Ja.....	264	K		kaj jes.....	265	K.....		kaj ne.....	264	anstataŭ H.....	28	Jam.....	242, 404	elparolo.....	23	+ neado.....	244	K (mallongigo de kaj).....	19	Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																
jusa.....	245																																																																																																
Ja.....	264	K																																																																																															
kaj jes.....	265	K.....		kaj ne.....	264	anstataŭ H.....	28	Jam.....	242, 404	elparolo.....	23	+ neado.....	244	K (mallongigo de kaj).....	19	Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																								
K.....																																																																																																	
kaj ne.....	264	anstataŭ H.....	28	Jam.....	242, 404	elparolo.....	23	+ neado.....	244	K (mallongigo de kaj).....	19	Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																												
anstataŭ H.....	28																																																																																																
Jam.....	242, 404	elparolo.....	23	+ neado.....	244	K (mallongigo de kaj).....	19	Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																																
elparolo.....	23																																																																																																
+ neado.....	244	K (mallongigo de kaj).....	19	Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																																				
K (mallongigo de kaj).....	19																																																																																																
Jam antaŭe.....	404	Kab'o.....	97	Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																																								
Kab'o.....	97																																																																																																
Jam longe.....	406	Kaj.....	299	Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																																												
Kaj.....	299																																																																																																
Jarmilo/miljaro.....	535	anstataŭ sed.....	306	Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																																																
anstataŭ sed.....	306																																																																																																
Jaro.....	358	antaŭ KI-vorto.....	495	subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																																																				
antaŭ KI-vorto.....	495																																																																																																
subkompreneata.....	358	ĉe tutaj frazoj.....	300	Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																																																								
ĉe tutaj frazoj.....	300																																																																																																
Je.....	133	forlaso.....	300	frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																																																												
forlaso.....	300																																																																																																
frakcistreko.....	356	Kaj-signo.....	19	horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																																																																
Kaj-signo.....	19																																																																																																
horo.....	357	Kaj... kaj.....	312	korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																																																																				
Kaj... kaj.....	312																																																																																																
korpa/anima stato.....	134	Kaj/aŭ.....	303	malsano.....	135	Jen.....	265	anstataŭ TI-vorto.....	478																																																																																								
Kaj/aŭ.....	303																																																																																																
malsano.....	135																																																																																																
Jen.....	265																																																																																																
anstataŭ TI-vorto.....	478																																																																																																

Indekso

Kalsono.....	65	rilata.....	473
KAPABL.....		Kial.....	249
sufikseca.....	603	rilata.....	475
Karesnomo.....	546, 578	Kialo.....	251, 535
Kaša.....	522	Kiam.....	235
Kau.....	303, 319	kun rolvorteto.....	237
Kauze de.....	218	rilata.....	471
Kauzo.....	136, 215	Kian.....	237
Ke.....	452	KIBI (prefikso).....	631
forlaso.....	457	Kie.....	229
kaŭza.....	456	en/ce... kiu.....	473
Ke-frazo.....	452	rilata.....	472
celo.....	458	Kiel.....	251
eblo.....	461	anstataŭ kia.....	325
efektiva rezulto.....	460	antaŭ objekto.....	322
imago.....	461	antaŭ subjekto.....	322
komplemento.....	454	grada.....	364
motivanta.....	457	identa.....	324
objekto.....	453	kompara.....	55, 61, 114, 321, 322, 325
opinio.....	460	kun N-finajo.....	322
perverba priskribo.....	456	kun rolmontrilo.....	322
rekta priskribo.....	455	reprezentas tutan frazon.....	474
rezulta.....	457	rilata.....	474
subjekto.....	452	rola.....	324
verboformo.....	457	Kiel eble plej.....	273
KELK.....		Kiel eble pli.....	273, 364
afikseca.....	601	Kiel se.....	485
Kelka.....	359, 362	Kiel-esprimo.....	
pozicio.....	56	ne mallongigita frazo.....	325
Kelke.....	360	Kiel-frazo.....	
Kemia afikso.....	632	nerekta parolo.....	488
Kernovorto = Ĉefvorto.....	39	Kiel.. tiel ankaŭ.....	254
KĤ.....		Kien.....	131, 230
elparolo.....	26	rilata.....	473
KI-demando.....	331, 462	Kies.....	293
KI-frazoj.....		objekta.....	470
rilataj.....	487	rilata.....	470
KI-vorto.....	224	subjekta.....	470
antaŭmetado el subfrazo.....	496	KILO (prefikso).....	630
demando.....	331	Kio.....	286
ekkria.....	444	absoluta.....	287
fine de frazo.....	331	E-vorteca.....	287
forlaso.....	478	reprezentas tutan frazon.....	469
mallogika.....	260	rilata.....	468
pli ol unu en demando.....	331	Kio pri.....	287
pozicio.....	331, 494, 496	Kiom.....	255, 362, 364
rilata.....	463	anstataŭ kiel.....	364
Kia.....	290	emfaza grado.....	259
anstataŭ kiel.....	325	limiga.....	258, 474

Indekso

rilata.....	474	Konatulo.....	401, 585
Kiom eble (plej/pli).....	273	Koncerne ...N.....	219
Kiom multe.....	257	Konforme al.....	218
Kiom pli.....	258	Konjunkcio = Kunliga vorteto.....	299
Kioma.....	259, 357	Konsonanto.....	23
Kiomas.....	357	duobla.....	29
Kiu.....	281	elspira.....	25
dua aŭ tria persono.....	115	Kontraŭ.....	165
forlaso.....	467	agodirekto.....	168
rilata.....	463	ĉe preferi.....	326
Ko (lternomo).....	296	interŝanĝo.....	167
KO (prefikso).....	625	sentdirekto.....	168
Kolbaso.....	65	Kontraŭ (tio) ke.....	455
Kombino.....	526, 535, 601, 604	Kontraŭ ke.....	455
plursignifa.....	530	Kontraŭa.....	169
Kombinoj.....		Kontraŭe.....	169
streĉitaj.....	537	Kontraŭi.....	169
Komence de.....	218	Kontraŭiĝi.....	169
Komenci.....	425, 440	Kor'o.....	97
Komencigi.....	425	Korekta.....	522
Komenta apudmeto.....	377	Korekti.....	428
Komentofrazo.....	445, 469	Kovri.....	
Komo.....	16	pasivigo.....	412
decimala.....	355	Krampo.....	17
Kompara esprimo.....	321	Krei.....	430
Kompara kiel.....	55, 59	Krisigno.....	16
Kompara rolvorteto.....	325	Kristnasko.....	88
Kompara vorto.....		Krom.....	195, 455
ĉe preferi.....	326	alternativoj.....	197
Komparado.....		+ I-verbo.....	392
de du aferoj.....	272	+ ke-frazo.....	197
egaleca.....	321	Krom (tio) ke.....	197, 455
malegaleca.....	321	Krom ke.....	455
Kompare kun.....	219	Kroma.....	198
Kompleksa frazo.....	445	Kromakcento.....	28
Kompleksa verbo.....	385	Krome.....	198
pasivigo.....	415	Kun.....	198
Komplemento.....	38	anstataŭ havanta/havante.....	372
E-vorta.....	51	en rolvortajo.....	219
kun rolvorteto.....	132	peras priskribon.....	372
mezura.....	126, 134	post E-vorto.....	219
tempa.....	133	prefikseca.....	202
tempopunkta.....	127	= havanta/havante.....	132
Komplika.....	522	Kun escepto de.....	197
Komune-homa.....	377	Kune.....	202
Konateco.....		Kune kun.....	199, 219
diversaj specoj.....	75	Kunigi.....	202

Indekso

Kuniĝi.....	202	Kvazaŭ-frazo.....	
Kunliga vorteto.....	299	nerekta parolo.....	488
Kunmetaĵo.....		verboformo.....	488
frazetvorto.....	532	KVER (prefikso).....	625
kombino.....	526	Kvin.....	337
sajna.....	537	Kvintilio.....	347
Kunmetaĵo.....		KZ.....	
diferenco de priskribo.....	531	elparolo.....	25
Kunmetita verbo.....		L	
aktiva.....	402	L.....	
alternativoj.....	403, 406	elparolo.....	23, 25
mallongigita.....	407	L'.....	95
neukutima.....	406	La.....	73
pasiva.....	404	anstataŭ ĉiuj.....	81
triobla.....	406	anstataŭ posedo pronomo.....	81
Kunmetita vorto.....		antaŭ (mal)plej.....	82
plursignifa.....	530	antaŭ citajo.....	84
Kunskribado.....	340	antaŭ E-vorto.....	83
Kunskribo.....	375	antaŭ posedo pronomo.....	91
Kuo.....	19	antaŭ tabelvorto je O.....	290
Kūaks.....	315	ĉe mallongigo.....	89
KV.....		forlaso.....	83, 84
elparolo.....	25	malpermesoj.....	74
Kvadriliono.....	347	neuzado.....	74
Kvankam.....	483	por speco.....	79
mallongigita subfrazo.....	483	post O-vorto.....	73
Kvankam kaj tamen.....	276	pri individuaĵoj.....	74
Kvanta A-vorto.....	359, 362	pri speco.....	79
Kvanta E-vorto.....	360	propra nomo.....	84
objekto.....	410	pruntita de alia lingvo.....	88
Kvanta esprimo.....		titolo.....	87
objekto.....	146	La (tononomo)	320
Kvanta O-vorto.....	359	La jena/jeno	266
Kvanta priskribo.....		La plej	272
pozicio.....	56	La plej ...E	83
Kvanta vorteto.....	362	La pli	272
O-vorteca uzo.....	362	La sola kio	468
Kvanta vorto.....	359	La unua kio	468
Kvanto.....	144, 146, 255, 359, 363	Labialo = Lipa konsonanto	23
distribua.....	208	LAND	
Kvar.....	337	sufikseca.....	504
Kvaronhoro.....	357	Landano	503
Kvarono.....	357	Landnomo	
Kvazaŭ.....	266, 484	kun UJ.....	583
anstataŭ kompara kiel.....	325	Landonomo	503
kompara.....	325	du kategorioj.....	503
kun N-finajo.....	326	kun I.....	615
prefikseca.....	609	majuskla.....	510

Indekso

	M
Laringalo = Glota konsonanto.....	23
Lasi.....	432
anstataŭ igi.....	434
kun I-verbo.....	432
+ I-verbo.....	112
Lasta.....	
pozicio.....	56
Latina alfabeto.....	15
Latino.....	82
Laŭ.....	202
Laŭeble plej.....	273
Laŭlonge.....	204
Li.....	99, 103
besto.....	105
infano.....	105
nevivajo.....	105
senseksa.....	104
Lia.....	99, 103
Ligfinajo.....	527
Ligvokalo.....	
ĉe afikso.....	539
Likvido = Duonbara konsonanto.....	23
Lingvonomo.....	81, 508
majuskla.....	510
Lipa konsonanto.....	23
Lipdenta konsonanto.....	23
Literaturo.....	659
Liternomo.....	15, 296
Litero.....	15
alfabeta ordo.....	19
duobla.....	29
Greka.....	19, 320
Hebreo.....	320
ne-Esperanta.....	19
nomo.....	296
Literuma alfabeto.....	296
Lo (ekkria vorteto).....	314, 315
Lo (liternomo).....	296
LOG = OLOG (sufikso).....	620
Log'o.....	97
LOGI = OLOGI (sufikso).....	620
Loka E-vorto.....	130
Loka rolvorteto.....	150
kun N-finaĵo.....	129
Loka vorto.....	
en nerekta parolo.....	489
Longa sono.....	29
M.....	
elparolo.....	23
Majusklo.....	15
festonomo.....	510
landnomo.....	510
lingvonomo.....	510
monatonomo.....	510
popolnomo.....	510
propra nomo.....	509
titolo.....	87
MAKRO (prefikso).....	625
Maksimume.....	261
MAL.....	594
diferenco de MIS.....	598
Malantaŭ.....	152
Malantaŭa.....	153
Malantaŭa vokalo.....	21
Malantaŭe.....	153
Malcit.....	18
Maldekstre de.....	218
Malgranda litero.....	15
Malgraŭ.....	204, 455
+ I-verbo.....	393
+ ke-frazo.....	204
Malgraŭ (tio) ke.....	204, 455, 484
Malgraŭ kaj kvankam.....	484
Malgraŭ ke.....	484
Malgraŭ tio ke.....	484
Mallongigita frazo.....	446
Mallongigo.....	296
de fonto.....	662
dividostreko.....	17
elparolo.....	30
nomo.....	89
Mallongigoj en PMEG.....	643
Malmulte.....	
diferenco de iom.....	256
Malnova Testamento.....	664
Malplej.....	82, 272
Malpli.....	272
kun “ju... des”.....	311
Malpli ol.....	321, 354
Malpli ol du.....	71
Malprofitanto.....	184
Malsama.....	
pozicio.....	56

Indekso

Malsama/malsame ol.....	321	MINI (prefikso).....	626
Malsupera.....	176	Minimume.....	261
Malsuprenstrekko.....	17	Minus.....	306, 355
Maltrans.....	182	anstataū sed ne.....	306
Malvasta vokalo.....	21	kun aŭ sen J-finaĵo.....	71
MANIER.....		rolvorteto.....	307
sufikseca.....	603	Minus-signo.....	18
Maniero.....	251	Minusklo.....	15
Mano en mano.....	220	Minuso.....	307
Matematika simbolo.....	16	Minuto.....	357
Matematiko.....	306, 355	MIRIA (prefikso).....	630
MEBI (prefikso).....	631	MIS.....	597
Medialo = IĞ-verbo.....	565	Mo (liternomo).....	296
MEGA (prefikso).....	630	Modo.....	379
Mem.....	267	imaga.....	382, 439, 461, 479, 485
prefikseca.....	609	neŭtrala.....	379, 385
Membro-abonanto.....	376	reala.....	379, 460, 478, 485
Memstara da.....	148	vola.....	382
Men.....	319	Monatonomo.....	88
META (prefikso).....	626	majuskla.....	510
METR = OMETR (sufikso).....	621	Mono.....	65, 213
Meze de.....	218	MONO (prefikso).....	627
Mezuro.....	124, 134, 144, 255	Montriĝi.....	367
netempa.....	126	Montrovorto.....	224
sen rolmontrilo.....	127	Morbilo.....	66
tempa.....	124	Morgaŭ.....	239
Mezurunu.....	630	en nerekta parolo.....	489
Mezvasta vokalo.....	21	Morgaŭa.....	242
MF.....		Morgaŭo.....	242
elparolo.....	25	Motivo.....	215
Mi.....	99, 100	Multa.....	359, 362
Mi (tononomo).....	320	pozicio.....	56
Mia.....	99, 100	Multe.....	360, 363
Miaŭ.....	317	subjekto/objekto.....	360
MIKRO (prefikso).....	626, 630	Multe pli.....	364
Miksita nombro.....	348	Multe tro.....	364
Mil.....	337	Multe-nombro.....	63, 66
MILI (prefikso).....	630	Multipliko.....	355, 578
Miliardo.....	347	Multo.....	360
Miliona.....	351		
Miliono.....	347		
Miljaro/jarmilo.....	535		
Milo.....		N	
skribo.....	340		
Miloj.....	337	N.....	
Milono.....	346	elparolo.....	23

N

N.....	
elparolo.....	23
N-finajo.....	41, 47, 51, 63, 120
anstataū de.....	138
anstataū rolvorteto.....	120, 132
bazaj reguloj.....	120
ĉe apudmeto.....	374

Indekso

ĉe literomo.....	296	prefikseca.....	609
ĉe loka E-vorto.....	130	respondvorto.....	333
ĉe nombrovorto.....	347	Ne devi.....	438
ĉe propra nomo.....	500	Ne eĉ.....	330
ĉe tabelvorto.....	223	Ne povi.....	437
dato.....	128, 358	Ne voli.....	439
direkto.....	128	Ne-agá radiko.....	524
en rolvortajo.....	219	Ne-eca radiko.....	521
forlaso.....	353, 500, 513	Ne-Esperanta vorto.....	31
kun antaŭ.....	151	Ne-Esperantigita nomo.....	319, 499
kun apud.....	153	Nea.....	335
kun ĉe.....	155	Nea demando.....	333
kun ĉirkaŭ.....	156	Nea vorto.....	225
kun da.....	146	Neado.....	327
kun ekster.....	158	Nederlando.....	66
kun en.....	161	Nedifina artikolo.....	91
kun en/sur/sub.....	129	Nedifinita vorto.....	224
kun inter.....	164	Negacio = Neado, Nea vorto.....	327
kun kiel-esprimo.....	322	Negativa respondfrazo.....	334
kun kontraŭ.....	165	Nei.....	335
kun kvazaŭ.....	326	Neigi.....	335
kun loka rolvorteto.....	129	Nek.....	303, 329
kun ol.....	322	erara uzo.....	330
kun po.....	353	Nek... nek.....	312
kun post.....	169	Nekutima vortordo.....	57
kun preter.....	171	Nelimigita.....	144
kun sub.....	173	Nen.....	319
kun super.....	175	NENI-vorto.....	225, 327
kun sur.....	178	Nenia.....	290
kun tra.....	179	Neniajо.....	226, 290
kun trans.....	181	Nenial.....	249, 328
mallogika.....	131	Neniam.....	235
mezuro.....	124	Nenian.....	237
objekto.....	121	Nenie.....	229
pozicia.....	132	Nenieco.....	226, 290
semajntago.....	127	Neniel.....	251
tempomezura.....	124	Nenien.....	131, 230
tempopunkto.....	127	Nenies.....	293
N-komplemento.....	124, 127, 128, 131	Nenii.....	431
N-priskribo.....	125, 128, 131	Nenigi.....	226, 290
NANO (prefikso).....	630	Neniğи.....	226, 290
Naŭ.....	337	Nenio.....	286
Naza konsonanto.....	23	Neniom.....	255, 362
Nazalo = Naza konsonanto.....	23	Nenioma.....	259
NĈ.....		Neniu.....	71, 281
elparolo.....	25		
Ne.....	327		
diferenco de MAL.....	595		
dusignifa.....	333		
pozicio.....	327		

Indekso

Neoficiala afikso.....	611, 630	vicorda.....	342, 349, 357, 358
Neoficiala prefikso.....	622, 630	vortordo.....	350
Neoficiala sufikso.....	612	Nome.....	374
Nerekta objekto.....	124	NOMIAL (sufikso).....	619
Nerekta parolo.....	458, 486	Nomiĝi.....	367
loka vorto.....	489	Nominativa = Sen rolmontrilo.....	117
pronomo.....	490	Nomo.....	499
tempa vorto.....	489	bazo de Esperantigo.....	502
verboformo.....	486	elparolo.....	501
Netransitiva verbo = Senobjekta verbo.....		Esperantigita.....	501
417, 424, 526		Esperantigo.....	501
Neŭtra radiko.....	585	festo.....	88
Neŭtra vorto.....	41	karesa.....	546, 578
Neútrala modo.....	379, 385	kun la.....	84
NF.....		lando.....	503
elparolo.....	25	lingvo.....	508
NG.....		litero.....	15
elparolo.....	25	majuskla.....	509
NĜ.....		mallongigita.....	89
elparolo.....	25	monato.....	88
Ni.....	99, 101	multe-nombra.....	86
inkluziva/ekskluziva.....	101, 491	ne-Esperantigita.....	319, 499
Nia.....	99, 101	popolo.....	503
Nigra-blanka.....	376	propra.....	372
NJ.....	578	semajntago.....	89, 510
en parencovorstoj.....	639	sezono.....	89
NK.....		tagoparto.....	89
elparolo.....	25	tono.....	320
No (laternomo).....	296	tradicirompo.....	503
Nombra vorteto.....	337	virina.....	503
A-finaĵo.....	349	Nomspocoj.....	499
E-finaĵo.....	351	Noniliono.....	347
kun da.....	342	Norde de.....	218
memstare.....	341	Nova Plena Ilustrita Vortaro.....	645
O-finaĵo.....	348	Novaj vortoj en PMEG.....	645
pozicio.....	56	Nu.....	314
uzado.....	341	Nuancado.....	
Nombro.....	255	per vortordo.....	493
gramatika.....	63	Nuancilo de nombro.....	352
kompleksa.....	349	Nul.....	71, 337, 341
miksita.....	348	Nula.....	351
Nombrovorto.....	337	Nulo.....	340
A-finaĵo.....	349	Numero.....	342
alta.....	347	Nun.....	245
nuancilo de.....	352	en nerekta parolo.....	490
O-finaĵo.....	346	pri pasinteco.....	246
priskribo de O-vorto.....	53	Nun-tempo.....	379
rekta priskribo.....	348	Nun(ec)o.....	246
skribo.....	340	Nuna.....	246

Indekso

Nur.....	268	Oficiala sufikso.....	540
Nura.....	270	OFON (sufikso).....	619
NV.....		Ofteco.....	124
elparolo.....	25	Oho.....	315, 317
O			
O.....		OID (sufikso).....	619
elparolo.....	21	Oj.....	315
finaĵo.....	226	OJD (sufikso).....	619
liternomo.....	296	Ok.....	337
tabela postparto.....	226	Okcidente de.....	218
O ho.....	317	Okej.....	317
O kej.....	315, 317	Okej'.....	317
O-finaĵo.....	41	Oktiliono.....	347
ĉe partcipa.....	400	Okulvitroj.....	66
ĉe propra nomo.....	500	Okupi.....	
en vortfarado.....	520, 534	pasivigo.....	412
O-vorta frazparto.....	53	Ol.....	59, 61, 152, 270, 321, 322
O-vorto.....	41	anstataŭ kiam.....	472
aga.....	65, 100, 112	antaŭ subjekto.....	322
forlaso.....	449	ĉe preferi.....	326
grupa.....	65	frazkondukilo.....	485
ina.....	41	kun objekto.....	322
kiel perverba priskribo.....	365, 370	kun rolmontrilo.....	322
kvanta.....	359	OL (sufikso).....	620
nenombrebla.....	64	Ol kiom.....	477
nombrela.....	64	Ol-esprimo.....	
priskribo de.....	53	ne mallongigita frazo.....	325
seksa signifo.....	41, 641	OLOG (sufikso).....	620
sekse neŭtra.....	41	OLOGI (sufikso).....	620
subkompreñata.....	341, 359	OM-vorto.....	
vira.....	41	malnova uzo.....	363
O-vortoj duoblaj.....	374	O-vorteca.....	362
Objekta verbo.....	418, 422, 526, 559	OMETR (sufikso).....	621
Objekto.....	38, 121, 414	ON.....	579
alternativa.....	422	ON-vorto.....	346, 349
ĉu-frazo.....	461	A-finaĵo.....	350
de signifi.....	514	E-finaĵo.....	351
duobla.....	454	J-finaĵo.....	72
en kunmetajo.....	532	prefikseca.....	602
I-verba.....	387	Oni.....	99, 107
ke-frazo.....	453	anstataŭ ni.....	108
KI-demando.....	462	Onia.....	99, 107
nerekta.....	124	Onin.....	107
perverba priskribo de.....	368	ONT.....	397, 403
plurobla.....	390	OP.....	581
OBL.....	578	Ordona frazo.....	444
Oble.....	355	Ore-purpura.....	377
Oficiala afikso.....	539	Oriente de.....	218
Oficiala prefikso.....	588		

Indekso

OS.....	381	Per kaj kun.....	201
en pasinteco.....	381	Per si (mem).....	116, 206
= estos.....	427	Pera.....	207
OT.....	397, 411	Pere.....	207
OTEK (sufikso).....	621	Peri.....	207
OÜ (sonkombino).....	26	Pero.....	207
OZ (sufikso).....	621	Persona pronomo.....	99, 144
P			
P.....		Perverba priskribo.....	38, 119, 365
elparolo.....	23	de nenio.....	366
Pago.....	213, 216	de objekto.....	368
Pantalono.....	65	de subjekto.....	365
Paragraf-signo.....	19	I-verbo.....	388
Parencopo.....	639	kontrolmetodo.....	371
Parencvortoj.....		kun aŭ sen la.....	80
kun PRA.....	599	pere de participo.....	371
Parentezo.....	17	PETA (prefikso).....	630
Parolo.....		Peto ĝentila.....	382
nerekta.....	458, 486	PF.....	
rekta.....	486, 514	elparolo.....	26
Participo.....	397	PIKO (prefikso).....	630
A-finaĵo.....	397	Plej.....	82, 271, 362
aktyva.....	142, 397	Plej perfekta.....	274
E-finaĵo.....	399	Plej unika.....	274
neebla.....	397	Pleja.....	274
O-finaĵo.....	142, 400	Pleje.....	275
pasiva.....	142, 397	Plejeble.....	273
peras priskribon.....	371	PLEN.....	
+ si.....	113	sufikseca.....	601
Pasinta tempo.....	380	Plena Analiza Gramatiko.....	657
Pasiva participo.....	142, 397	Plena de/je.....	134
de senobjekta verbo.....	397	Plena Ilustrita Vortaro.....	645
Pasiva verbo.....	565	Pli.....	270, 362
peras priskribon.....	367	kun ju... des.....	310
Pasivo.....	409	memstare.....	273
kun al-komplemento.....	415	Pli aŭ malpli.....	376
neebla.....	415	Pli kaj plu.....	247
sensubjekta.....	409	Pli ol.....	321, 354
Pasko.....	88	Pli ol unu.....	71
Pašo post pašo.....	220	Pli perfekta.....	274
Pažeto.....		Pli unika.....	274
distingiga.....	29	Pli-malpli.....	376
PEBI (prefikso).....	631	Pli-ol-unu.....	71
Pentekosto.....	88	Plia.....	274
Per.....	204	Plie.....	274
frakcistreko.....	356	Pliperfektiĝi.....	274
mezuro.....	207	Plozivo = Eksploda konsonanto.....	23

Indekso

Plu.....	247	sinsekvo.....	169
+ neado.....	247	+ I-verbo.....	393
Plu kaj plu.....	411	Post ke.....	485
Plua.....	248	Post kiam.....	170, 393, 404, 472, 485
Plue.....	248	Post ol.....	485
Pluen.....	131, 248	Posta.....	171
Pluraj.....	359	Poste.....	171
pozicio.....	56	Postmorgaŭ.....	242
Pluralo = Multe-nombro.....	63, 66	en nerekta parolo.....	489
Plus.....	306, 355	Postparto.....	
anstataŭ kaj.....	306	de tabelvorto.....	223
rolvorteto.....	307	Postpostmorgaŭ.....	242
Plus-signo.....	18	Postpriskribo.....	57
Pluso.....	307	Posttagmezo.....	357
Po.....	208, 352	Potenco.....	355
antaŭ subjekto.....	352	POV.....	
erara uzo.....	209, 356	sufikseca.....	603
forlaso.....	356	Povi.....	387, 434
frakcistreko.....	356	+ neado.....	437
loko en frazo.....	208	Povus.....	439
nenunueca uzo.....	353	Pozitiva respondfrazo.....	334
prefikseca.....	354	PRA.....	598
signifo.....	208	kun GE kaj BO.....	589
Po (litemomo).....	296	Praantaŭhieraŭ.....	242
Poa.....	210	Prapostmorgaŭ.....	242
Poe.....	210	Pre.....	
Poezio.....	95	rolvorteto.....	627
Popolnomo.....	503	PRE (prefikso).....	627
majuskla.....	510	Preferi al/ol.....	326
Por.....	210, 455	Prefikso.....	539
frakcistreko.....	213, 356	de mezuruno.....	630
+ I-verbo.....	278, 391	Greka/Latina.....	611
+ ke-frazo.....	214	neoficiala.....	622, 630
Por (tio) ke.....	214	oficiala.....	588
Por kaj pro.....	216	Prepoziciajo = Rolvortajo.....	218
Por ke.....	455, 459	Preskaŭ.....	275
Por tio.....		Preskaŭ kaj apenaŭ.....	263
forlaso.....	454	Preskaŭ kaj kvazaŭ.....	266
Por tio ke.....	454	Preter.....	171
Por-komplemento.....		Pretere.....	172
I-verba.....	388	Preterito = Pasinta tempo.....	380
senca subjekto.....	386	Pri.....	214, 495
Porciama.....	237	forlaso.....	454
Poseda pronomo.....	49, 99	prefikseca.....	426, 607
difinilo.....	90	Pri (tio) ke.....	455
Post.....	169	Pri ke.....	455
horo.....	357	Pri-komplemento.....	
komparo.....	170		

Indekso

helpa.....	495	kun finaĵo.....	500
I-verba.....	388	lando.....	503
Primitiva adverbo = E-vorteca vorteto.....		majuskla.....	509
229		multe-nombra.....	499
Priskriba verbo.....	365, 420	ne-Esperantigita.....	319, 499
Priskribo.....		ordinara O-vorto.....	86
de A-vorto.....	58	origina formo.....	499
de E-vorto.....	60	PROTO (prefikso).....	627
de O-vorto.....	53	PSEUDO (prefikso).....	627
diferenco de kunmetaĵo.....	531	Pseŭdoafikso = Ŝajnafikso.....	537
identiga.....	54, 119, 342, 372	Punkto.....	16
kun rolvorteto.....	132	decimala.....	355
mezura.....	127, 134	Punktokomo.....	17
numera.....	342		
pere de participo.....	371	Q	
perverba.....	38, 119, 365	Q.....	19
pozicio.....	56	elparolo.....	31
propronomा.....	372		
rekta.....	39	R	
speciala.....	365	R.....	
Pro.....	215	elparolo.....	23, 25
anstataŭ por.....	216	Radiko.....	
+ I-verbo.....	393	A-vorta.....	519
+ ke-frazo.....	217	afikseca.....	601
= anstataŭ.....	217	aga.....	519, 521, 524, 540, 542, 560, 564
Pro (tio) ke.....	217, 455	eca.....	519, 521, 531, 542, 548, 560, 564,
Pro ke.....	455	583	
Pro tio ke.....	393	en vortfarado.....	517
Procento-signo.....	19	gramatika karaktero.....	517
Profitanto.....	184	grupa.....	65
Proksime de/al.....	186	matematika.....	355
Proksimumeco.....	157	ne-aga.....	524
Promesi.....		ne-eca.....	521
kun I-verbo.....	389	neŭtra.....	585
Pronomeca vorteto.....	144	neŭtrala pri nombro.....	63
Pronomo.....	99, 144	nuda.....	314
en nerekta parolo.....	490	O-vorta.....	519
persona.....	99, 144	propra signifo.....	517, 524
poseda.....	49, 90, 99	verba.....	519
Propra nomo.....	84, 372, 499	vira.....	585
bazo de Esperantigo.....	502	RE.....	599
citaĝa.....	499	Re (tononomo).....	320
ĉu Esperantigi?.....	499	Reala modo.....	379, 460, 478, 485
diversaj specoj.....	499	Reciproke.....	345
el ordinara radiko.....	499	Reciprokeco.....	345
elparolo.....	499, 501	Ree kaj ree.....	411
Esperantiga.....	501	Reen.....	131
Esperantigo.....	501	Rekta parolo.....	486, 514
kun dividostreko.....	17	Rekta priskribo.....	39

Indekso

I-verba.....	390	memstara.....	220
Rekta verbigo de A-vorto.....	428	nedifinita.....	133
Renkonten.....	131	neoficiala.....	221
Responde ...N.....	219	nuancilo de nombro.....	352
Responde al.....	218	prefikseca.....	604
Respondo.....	332	Rondeco de vokalo.....	22
de nea demando.....	333		
Respondvorto.....	332	S	
Resti.....	367	S.....	
RETRO (prefikso).....	628	elparolo.....	23
Ricevanto.....	183	S'joro.....	97
RIC ^â		Salutfrazo.....	447
sufikseca.....	601	Saluton.....	447
Rilata KI-vorto.....	463	Sama.....	48
Rilata subfrazo.....	463	pozicio.....	56
Rilataj KI-frazoj.....		Sama/same.....	
verbotempo.....	487	kun kiel.....	321
Rilate ...N.....	219	Samo.....	48
Rilate al.....	219	Samtempe kun.....	200
Rilativa = Rilata.....	463	SAN (prefikso).....	628
Rilativo = Rilata KI-vorto.....	463	Sanskrito.....	82
Ro (litemomo).....	296	SAT.....	
Rolfinajo.....	120	prefikseca.....	606
Rolmontrilo.....	37, 117	Se.....	478
dato.....	358	antaŭ I-verbo.....	395
duobla.....	133	Se kaj ĉu.....	462
frazparto sen.....	117	Se-frazo.....	
horo.....	357	verboformo.....	383
Rolvortajo.....	218	Sed.....	304
Rolvorteto.....	132	antaŭ KI-vorto.....	495
A-finajo.....	220	evitinda uzo.....	305
antaŭ E-vorto.....	132	kun kvankam.....	483
antaŭ I-verbo.....	391	Seksa diskriminacio.....	44
antaŭ ke.....	455	Sekse neŭtra radiko.....	585
antaŭ loka tabelvorto.....	230	Sekse neŭtra vorto.....	41
antaŭ loka vorteto.....	132	Sekso.....	41, 585, 641
antaŭ subjekto.....	352	Sekso nekonata.....	104
antaŭ tempa vorteto.....	132	Sekstiliono.....	347
ĉe AM-vorto.....	237	Sekv(ant)a tago.....	240
ĉe apudmeto.....	374	Sekve.....	263
ĉe tempa vorteto.....	241	Sekve de.....	218
direkta.....	130, 182	Semajntago.....	89, 127, 510
E-finajo.....	218, 220	SEMI (prefikso).....	628
en vortfarado.....	604	Sen.....	217
enkonduko de nova.....	219	+ I-verbo.....	392
forlaso.....	220	Sen (tio) ke.....	455
kompara.....	326	Sen ke.....	455
loka.....	150		

Indekso

Senigi.....	218	So (liternomo).....	296
Semiĝi.....	218	Sob.....	319
Senobjekta verbo.....	417, 424, 526	Sola.....	270
pasiva participo.....	397	anstataŭ sole.....	52
Sempere.....	207	Sonimoto.....	97, 313
Sensubjekta verbo.....	417	Sor.....	319
Senvoĉa konsonanto.....	23	Sori.....	319
Senvoĉigo.....	25	Spacetoo.....	16, 340, 350
Sep.....	337	Speco.....	
kun la.....	79	kvazaŭ konata individuo.....	79
kvazaŭ nekonata individuo.....	79	multe-nombre.....	80
sen la.....	79	unu-nombre.....	79
unu-nombre.....	79	Spite.....	219, 456
Sepen.....	319, 340	Spite al.....	219
Septiliono.....	347	Spite ke.....	456, 484
Ses.....	337	Statuto.....	65
Sezononomo.....	89	Steleto.....	17
Sh.....	16	STIF (prefikso).....	602
Si.....	99, 108, 110	STIL.....	
ē āga O-vorto.....	112	sufikseca.....	603
ē I-verbo.....	111	Stop.....	315
ē kompleksa frazparto.....	115	Stopi.....	315
ē participo.....	113	Streketo.....	18, 97
en kompara esprimo.....	114	Streko.....	
en kompleksa frazo.....	110	divida.....	17
en simpla frazo.....	108	ĝis-streko.....	18
en subfrazo.....	110	halta.....	17
fiksitaj esprimoj.....	116	Sub.....	172
kun lasi.....	433	E-vortece.....	352
permeseblaj neregulaĵoj.....	116	kovra.....	172
por reciprokeco.....	345	nuancilo de nombro.....	352
rilate al duapersona kiu.....	115	+ N-finaĵo.....	129, 173
Si (tononomo).....	320	Suba.....	173
Sia.....	99, 108	Sube.....	173
= ĝia propra.....	116	Sube de.....	218
Siatempe.....	116	Subfrazo.....	55, 451
Signifi.....	514	apenaŭ-frazo.....	481
Signifo.....		ĉar-frazo.....	480
de radiko.....	520	de subfrazo.....	452
de vortelemento.....	517	demando.....	16, 461, 486
Simbolo.....		disigita.....	451
matematika.....	16	dum-frazo.....	481
Simboloj en PMEG.....	643	ĝis-frazo.....	482
SIMIL.....		kiel perverba priskribo.....	367
sufikseca.....	603	kun rilata KI-vorto.....	463
Sin.....			
prefikseca.....	609		
Singularo = Unu-nombro.....	63		
Sis.....	319, 340		
Skribo.....	15		
de nombrovorto.....	340		
ne-Latina.....	500		

kvankam-frazo.....	483	Sur.....	176
kvazaŭ-frazo.....	484	figura.....	178
mallongigita.....	394	frakcistreko.....	356
objekto.....	409	+ + N-finaĵo.....	178
ol-frazo.....	485	+ N-finajo.....	129
pluraj niveloj.....	452	Suspekti.....	522
pozicio.....	451		§
rilata.....	463	§.....	
se-frazo.....	478	elparolo.....	23
sensubjekta.....	497	SAJN.....	
Subigi.....	173	sufikseca.....	603
Subiĝi.....	173	Šajnafikso.....	537
Subjekto.....	37, 117	Šajni.....	367
alternativa.....	421	Si.....	99, 103
ĉu-demando.....	461	besto.....	105
de E-participo.....	399	infano.....	105
de I-verbo.....	111	nevivaĵo.....	105
forlaso.....	447	Si aŭ li.....	104
I-verbo.....	386	Šia.....	99, 103
ke-frazo.....	452	Šillero.....	29
KI-demando.....	462	Šo (liternomo).....	296
kun rolvorteto.....	352	Šorto.....	65
maltipa.....	118	Štatoj-membroj.....	376
perverba priskribo de.....	365		T
pozicio.....	497	T.....	
subkompreñata.....	111, 382	elparolo.....	23
tipa.....	117	T (sufikso).....	622
Subjunkcio = Frazenkondukilo.....	452	Tabelvorto.....	223
Subtraho.....	306	aga.....	431
Subunuo.....	356	direkta.....	224, 230
Sude de.....	218	je A.....	223, 226, 290
Sufiĉe.....	360	je A kaj U (diferenco).....	285
Sufikso.....	539	je AL.....	223, 249
Greka/Latina.....	611	je ALI.....	226
neoficiala.....	612	je AM.....	223, 235
oficiala.....	540	je AN.....	237
Suomio.....	502	je E.....	223, 226, 229
Super.....	174	je EL.....	223, 251, 364
E-vortice.....	352	je EN.....	131, 223
labortasko.....	175	je ES.....	223, 293
nuancilo de nombro.....	352	je KI.....	331, 494
Super kaj supre.....	176	je NENI.....	327
Supera.....	176	je O.....	95, 223, 226, 285, 286, 468
Superi.....	176	je OM.....	144, 223, 255, 364
Supersigno.....	15	je TI.....	266, 475
Supre de.....	218	je U.....	223, 226, 281
Supre kaj super.....	176	je U kaj O (diferenco).....	285
Suprenstrekro.....	17	kun rolvorteto.....	230
anstataŭ aŭ.....	303		

Indekso

loka.....	131	Tial ĉar.....	480
nedisigebla.....	226	Tial kaj ĉar.....	250
postparto.....	226	Tial ke.....	480
Tabelvorto je O.....		Tial kial.....	477
kiel ordinara O-vorto.....	290	Tiam.....	235
Tago.....		forlaso.....	476
subkomprenda.....	358	helpa.....	479
Tago post tago.....	220	Tiam kiam.....	476
Tamen.....	275, 305, 483	Tiana.....	237
anstataŭ sed aŭ kaj.....	306	Tian.....	237
respondvorto.....	334	Tiaokaze.....	479
Tamen kaj kvankam.....	276	Tie.....	229
TC.....		forlaso.....	476
elparolo.....	30	subkomprenda.....	473
TĈ.....		Tie kie.....	476
elparolo.....	30	Tiea.....	231
TEBI (prefikso).....	631	Tiel.....	251
TEK = OTEK (sufikso).....	621	forlaso.....	474, 477
TELE (prefikso).....	629	grada.....	364
Tempa mezuro.....	124	helpa.....	484
Tempa vorto.....		Tiel ke.....	456, 459
en nerekta parolo.....	489	Tiel kiel.....	477
Tempismo (= atismo).....	413	Tiel longe ĝis.....	482
Tempo.....	379	Tiela.....	255
nuna.....	379	Tiele.....	255
pasinta.....	380	Tien.....	131, 230
venonta.....	381	Ties.....	93, 293
Tempodaŭro.....	124, 214	forlaso.....	477
Tempolongo.....	124	Ties kies.....	477
Tempopunkto.....	133	Timi + nea U-verbo.....	461
sen rolmontrilo.....	128	Tio.....	106, 286
TERA (prefikso).....	630	forlaso.....	476
Termino.....		helpa.....	453, 454, 457
gramatika.....	651	Tio estas.....	374
TERMO (prefikso).....	629	Tio kaj ĝi.....	288
TET (sufikso).....	622	Tio ke.....	456
TI-vorto.....	224	Tio kio.....	476
forlaso.....	475	Tiom.....	255, 362, 364
kun kiel.....	321	anstataŭ des.....	311
Tia.....	290	anstataŭ tiel.....	364
forlaso.....	477	emfaza grado.....	259
helpa.....	484	forlaso.....	477
postmetita.....	56	limiga.....	258
Tia ke.....	456	Tiom ke.....	456
Tia kia.....	477	Tiom kiom.....	477
Tiajo.....	226, 293	Tiom multe.....	257, 364
Tial.....	249	Tiom pli.....	258
helpa.....	480		

Indekso

Tiom same.....	258	+ neado.....	278
Tiom-kiom-ismo.....	150, 364	Troa.....	279
Tioma.....	259	Troigi.....	279
Titolo.....	87, 118, 373, 514	TS.....	
Tiu.....	281	elparolo.....	26
anstataŭ la + O-vorto.....	283	TŜ.....	
anstataŭ la O-vorto.....	283	elparolo.....	26
anstataŭ li/ši.....	104	Tuj.....	248
anstataŭ li/ši/ĝi.....	282	Tuja.....	249
forlaso.....	475	Tuje.....	249
helpa.....	464	Tuta.....	
Tiu kiu.....	475	kvazaŭ perverba priskribo.....	368
Tiu-ĉi.....	232	pozicio.....	56
Tiudirekten.....	131	Tuta la/la tuta.....	73
Tiuj.....		Tutampleksa vorto.....	225
anstataŭ ili.....	282	 U 	
Tiuokaze.....	479	U.....	382
To (laternomo).....	296	anstataŭ Ě.....	16
Tondilo.....	66	elparolo.....	21
Tonomomo.....	320	finaĵo.....	226
Tra.....	178	liternomo.....	296
prefikseca.....	606	tabela postparto.....	226
Tra kaj trans.....	181	U-modo.....	382
Tradicia gramatika vorto.....	657	U-verbo.....	382
Trae.....	180	UJ.....	582
Trafe-maltrafe.....	376	landonomo.....	504
Traigī.....	180	UK (sufikso).....	622
Tranĉi vorton.....	19	UL.....	583
Trans.....	180	antaŭ ĈJ.....	546
Trans kaj tra.....	181	ĉe participo.....	401
Transa.....	182	ULTRA (prefikso).....	629
Transe.....	182	UM.....	525, 586
Transigi.....	182	anstataŭ IZ.....	619
Transitiva verbo = Objekta verbo.....	418,	Un'.....	96
422, 526		UNT (participo).....	399
Tre.....	276, 363	Unu.....	91, 337
+ neado.....	277	duondifina.....	91
Tre ne.....	277	evitado.....	344
Treege.....	277	identeca.....	343
Trema konsonanto.....	23	individueca.....	343
Tri.....	337	pronomeca.....	343
Tria persono.....	103	sameca.....	342
Triliono.....	347	specialaj uzoj.....	342
Triono.....	346	unikeca.....	342
Tripunkto.....	17	Unu mil.....	340
Tro.....	278, 362	Unu-nombro.....	63
		Unu... la alia.....	345

Indekso

alternativoj.....	345	AS-finajo.....	379
Unua persono.....	100	dusignifa.....	412
Unuiĝinta Reglando.....	373	el A-vorto.....	428
Unuj.....	343	en nerekta parolo.....	486
Unujn.....	343	frazrolo.....	417
Unun.....	343	I-finajo.....	379
Ununura.....	270	imaga modo.....	382
Unuo.....	348	IS-finajo.....	380
US.....	382, 479, 485	kompleksa.....	385, 415, 426
en se-frazo.....	383	kun al-komplemento.....	419
mildeco.....	383	kunmetita.....	402
se-frazo.....	479	nuntempa.....	379
tempe neutrala.....	404	objekta.....	414, 418, 422, 526, 559
US-modo.....	382, 461, 479, 485	OS-finajo.....	381
Usono.....	66	pasinta tempo.....	380
UT (participo).....	399	pasiva.....	565
Ü			
Ü.....	26	pasivigebla.....	414
elparolo.....	23, 26	peras priskribon.....	365
en sonimoto.....	315	priskriba.....	365, 420
Üo (liternomo).....	26, 296	senobjekta.....	414, 417, 424, 526
V			
V.....	23	sensubjekta.....	417
elparolo.....	.23	U-finajo.....	382
Varicelo.....	66	US-finajo.....	382
Variolo.....	66	venonta tempo.....	381
Varšavo.....	503	vola modo.....	382
Vasta vokalo.....	21	Verboformo.....	
Vavo.....	19	en ke-frazo.....	457
Ve.....	314	Verboj.....	
Ve(ad)i.....	314	kelkaj gravaj.....	427
Veka.....	522	Vi.....	99, 102
Vela konsonanto.....	23	subkomprentata.....	382
Velaro = Vela konsonanto.....	23	Via.....	99, 102
Vendo.....	213, 216	VIC.....	
Venonta tempo.....	381	prefikseca.....	603, 640
Veo.....	314	Vic' al.....	194
Verba finajo.....	379	Vice al.....	194
en vortfarado.....	524, 534	Vicorda nombrovorto.....	342, 349, 357, 358
Verba radiko = Aga radiko.....	524, 540, 542,	E-finajo.....	351
560, 564		pozicio.....	56
Verbigo de A-vorto.....	428	skribo.....	350
Verbigo de perverba priskribo.....	428	vortordo.....	350
Verbo.....	379	Vidalvide al.....	218
agoinflua.....	389	VIDEO (prefikso).....	630

Indekso

Vivui.....	536	O-vorteca (O-eca).....	281
Vizaĝo kontraŭ vizaĝo.....	220	priskribo de A-vorto.....	58
Vo (liternomo).....	296	pronomeca.....	144, 281
Voĉa konsonanto.....	23	tempa.....	235
Voĉeco.....	23	Vortfarado.....	517, 520, 526, 532
Voĉigo.....	25	streĉitaj formoj.....	536
Vokalo.....	21	Vortigo.....	
duobla.....	29	de frazeto.....	532
liga.....	527	Vortklasa.....	
Vokativo.....	118	finaĵo.....	520
VOL.....		Vortludo.....	537
sufikseca.....	603	Vortordo.....	493
Vola modo.....	382	ankaŭ.....	262
Volapuko.....	82	eĉ.....	264
Vole-ne-vole.....	376	frazpartoj.....	493
Voli.....	387, 434, 436	nekutima.....	57, 494, 495
ĝentila.....	437	priskriboj.....	56
senobjekta.....	437	Vortotranĉado.....	19
+ neado.....	439		
Volitivo = Vola modo.....	382	W, X, Y	
Volu.....	437	W.....	19
Volus.....	439	elparolo.....	31
Vorteto.....	35	X.....	19
A-vorteca (A-eca).....	281	anstataŭ supersigno.....	16
afikseca.....	608	elparolo.....	31
direkta.....	55	Y.....	19
duobla.....	309	elparolo.....	31
E-vorteca (E-eca).....	229		
ekkria.....	313, 592	Z	
en vortfarado.....	528, 535	Z.....	
kombinita.....	309	elparolo.....	23
kompara.....	321	ZEPTO (prefikso).....	630
kunliga.....	299	ZETA (prefikso).....	630
kvanta.....	362	Zo (liternomo).....	296
loka.....	229		
neoficiala.....	315, 319	1	
nombra.....	337	16 reguloj.....	633